

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKMEN YAZAR OSMAN ÖDE’NİN TARİHÎ
ROMANI “ALTINCAN HATUN”
(METİN AKTARMA-EDEBÎ İNCELEME)**

İbrahim İPEK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Güljanat KURMANGALİYEVA ERCİLASUN

**DOKTORA TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

TEMMUZ 2024

TÜRKMEN YAZAR OSMAN ÖDE’NİN TARİHÎ ROMANI
“ALTINCAN HATUN”
(METİN AKTARMA-EDEBÎ İNCELEME)

İbrahim İPEK

DOKTORA TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İbrahim İPEK

05.07.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı Doktora Programı İbrahim İPEK öğrencisi tarafından hazırlanan “Türkmen Yazar Osman Öde’nin Tarihî Romanı “Altıncan Hatun” (Metin Aktarma-Edebî İnceleme)” Başlıklı tez çalışması 05/07/2024 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Nergis BİRAY	☒	☐
Danışman (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Güljanat KURMANGALİYEVA ERCİLASUN	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Doç. Dr. Hüseyin YILDIRIM	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Murat CERİTOĞLU	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Feyzi ERSOY	☒	☐

TÜRKMEN YAZAR OSMAN ÖDE’NİN TARİHÎ ROMANI “ALTINCAN HATUN”
(METİN AKTARMA-EDEBÎ İNCELEME)

(Doktora Tezi)

İbrahim İPEK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2024

ÖZET

Bu tezde Türkmen edebiyatının önde gelen isimlerinden Osman Öde tarafından yazılmış, iki ciltten oluşan Altıncan Hatun romanının Türkiye Türkçesine aktarımı ve edebî yönden incelenmesi yapılmıştır. Çalışmamızda Büyük Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükselişini Altıncan Hatun merkezinde ele alınıp okuyucuya sunan Altıncan Hatun romanı, literatürde yer alan çeviri yöntemleri uygulanarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Romanın aktarımında anlam bakımından hedef dil olan Türkiye Türkçesi esas alınmış, eseri Türk okurunun daha iyi anlaması amaçlanmıştır. Altıncan Hatun romanının Türkiye Türkçesine aktarılmış metni üzerinden ise; olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, izlek (tema), sosyal meseleler, yazarın üslubu, anlatıcı ve bakış açısı, anlatım teknikleri, metinlerarasılık ve kadın olgusu başlıkları altında edebî incelenmesi yapılmıştır. Tarihî bir roman olan Altıncan Hatun romanı, bu yönüyle ve yazarın eserinde yansıttığı tarihî ve millî bilinç açısından da ayrıca incelenmiştir. Yapılan aktarma ve inceleme neticesinde elde edilen veriler çalışmanın sonuç kısmında maddeler hâlinde gösterilmiştir.

Bilim Kodu : 30302
Anahtar Kelimeler : Altıncan Hatun, Türkmen Türkçesi, Türkmen Edebiyatı, Tarihî Roman, Edebî İnceleme
Sayfa Adedi : 1036
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Güljanat KURMANGALIYEVA ERCİLASUN

TURKMEN AUTHOR OSMAN ÖDEYEV'S HISTORICAL NOVEL "ALTINCAN
HATUN"

(TEXT TRANSLATION-LITERARY RESEARCH)

(Ph. D. Thesis)

İbrahim İPEK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

July 2024

ABSTRACT

In this thesis, the two volume novel Altıncan Hatun, written by Osman Öde, one of the leading names of Turkmen literature, has been translated into Turkey Turkish and analyzed from a literary perspective. In our study, the novel Altıncan Hatun, which deals with the establishment and rise of the Great Seljuk State in the Altıncan Hatun center and presents the reader, was translated into Turkey Turkish by applying the translation methods in the literature. The translation of the novel was based on the target language, Turkey Turkish, in terms of meaning, and it was aimed for the Turkish reader to understand the work better. Based on the text of the novel Altıncan Hatun translated into Turkey Turkish; a literary analysis was made under the headings of plot, cast of characters, time, place, theme, social issues, author's style, narrator and point of view, narrative techniques, intertextuality and the phenomenon of women. The novel Altıncan Hatun, which is a historical novel, has also been examined in terms of this aspect and the historical and national consciousness that the author reflects in his work. The data obtained as a result of the transfer and examination are shown in the form of items in the conclusion of the study.

Science Code : 30302
Key Words : Altıncan Hatun, Turkmen Turkish, Turkmen Literature, Historical Novel,
Literary Research
Page Number : 1039
Supervisor : Prof. Dr. Güljanat KURMANGALİYEVA ERCİLASUN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xxii
1. GİRİŞ	1
2. EDEBÎ İNCELEME.....	27
2.1. Olay Örgüsü.....	27
2.1.1. Altıncan Hatun Romanının Olay Örgüsü.....	29
2.2. Şahıs Kadrosu.....	36
2.2.1. Başkahraman (Merkezî Kişi)/Yardımcı Kahraman	38
2.2.1.1. Altıncan Hatun Romanında Tarihî Başkahraman (Merkezî Kişi)/Yardımcı Kahraman.....	40
2.2.1.1.1. Altıncan Hatun	40
2.2.1.1.2. Anuşirvan	51
2.2.1.1.3. İbrahim İnal	53
2.2.1.1.4. Tuğrul Bey.....	58
2.2.1.2. Altıncan Hatun Romanında Kurnaca Başkahraman (Merkezî Kişi)/Yardımcı Kahraman	62
2.2.1.2.1. Abdülmelik Han	62
2.2.1.2.2. Tümen Bey	64
2.2.2. Karakter-Tip.....	67
2.2.2.1. Altıncan Hatun Romanında Tarihî Karakter-Tip	71
2.2.2.1.1. Ali Tekin	71
2.2.2.1.2. Alp Kara	71
2.2.2.1.3. Altındaş	72

2.2.2.1.4. Amidilmülk Vezir Kunderî	72
2.2.2.1.5. Arslan Besasîrî	74
2.2.2.1.6. Bakalancar	74
2.2.2.1.7. Davut Çağrı Bey	75
2.2.2.1.8. Ebu Kalıcar	76
2.2.2.1.9. El Kuşarî	76
2.2.2.1.10. Erdaş	77
2.2.2.1.11. Kutalmış Bey	77
2.2.2.1.12. Melik Alparslan	78
2.2.2.1.13. Musa Bey	80
2.2.2.1.14. Seyide	81
2.2.2.1.15. Sultan Mesut	82
2.2.2.1.16. Şahmelik	85
2.2.2.2. Altınca Hatun Romanında Kurmaca Karakter-Tip	86
2.2.2.2.1. Akkaya	86
2.2.2.2.2. Argun ibn el-Ferhat	86
2.2.2.2.3. Atabey Ömer	86
2.2.2.2.4. Bektaş Rudbarı	87
2.2.2.2.5. Binbaşı Şadranç	87
2.2.2.2.6. Canahır Helvacı	88
2.2.2.2.7. Dodurga Mervezî	91
2.2.2.2.8. Düznazar Bey	91
2.2.2.2.9. Ebu Zurga Hannakî	92
2.2.2.2.10. Emir Uhcurî	95
2.2.2.2.11. Erdeşir Magmaranî	96
2.2.2.2.12. Gökhun Bey	96
2.2.2.2.13. Gövheray	97

2.2.2.2.14. Gülyüzlü	98
2.2.2.2.15. Habil	98
2.2.2.2.16. Hacer Hatun.....	100
2.2.2.2.17. Haldan	100
2.2.2.2.18. Kabil	101
2.2.2.2.19. Keski Kelev	105
2.2.2.2.20. Kırklar	106
2.2.2.2.21. Kızbibi.....	106
2.2.2.2.22. Pala Mansur.....	107
2.2.2.2.23. Peykam Bey.....	107
2.2.2.2.24. Rızakulu Par	108
2.2.2.2.25. Sadullah.....	108
2.2.2.2.26. Yusuf Bezirganî.....	109
2.2.3. Yardımcı Şahıslar	110
2.2.3.1. Altıncan Hatun Romanında Tarihi Yardımcı Şahsılar	110
2.2.3.1.1. Aaron	110
2.2.3.1.2. Ahmet Dehistanî.....	111
2.2.3.1.3. Ahmet Hasan Meymendî.....	111
2.2.3.1.4. Ahmet Yınaltegin	111
2.2.3.1.5. Ali Kazıb	111
2.2.3.1.6. Ali Şah.....	111
2.2.3.1.7. Alp Er Tunga	111
2.2.3.1.8. Altıntak.....	112
2.2.3.1.9. Arslan Yabgu.....	112
2.2.3.1.10. Attila.....	112
2.2.3.1.11. Başbuğ Buka	112
2.2.3.1.12. Başbuğ Gökteş.....	112

2.2.3.1.13. Başbuğ Enisoğlu.....	112
2.2.3.1.14. Beckem Barshan.....	113
2.2.3.1.15. Berbed Mervezi	113
2.2.3.1.16. Beyhakî.....	113
2.2.3.1.17. Bilge Kağan.....	113
2.2.3.1.18. Bleda.....	113
2.2.3.1.19. Bu Nasr Mişkan.....	113
2.2.3.1.20. Celaleddövlé.....	113
2.2.3.1.21. Deli Dumrul.....	114
2.2.3.1.22. Deniz Han.....	114
2.2.3.1.23. Ebu Ali bin Maksudyân.....	114
2.2.3.1.24. Ebu Ali el-Dakkak.....	114
2.2.3.1.25. Ebu Seyit Ebulhayır (Mene Baba)	114
2.2.3.1.26. Ebu Süleyman Muhammet ibn Tahir ibn Behrem Secistanî.....	114
2.2.3.1.27. Ebu Şevkin	114
2.2.3.1.28. Ebu Talha Şibli.....	114
2.2.3.1.29. Ebul-Fazl Surî	115
2.2.3.1.30. Ebul Kasım ibn Müslimen.....	115
2.2.3.1.31. El Aşarî.....	115
2.2.3.1.32. El İsfaranî	115
2.2.3.1.33. Elçi Sini	115
2.2.3.1.34. Emir Alptekin	115
2.2.3.1.35. Emir Yusuf bin Mahmut	115
2.2.3.1.36. Er Yarık	115
2.2.3.1.37. Erdem Han.....	116
2.2.3.1.38. General Mervev	116

2.2.3.1.39. Gülçiçek	116
2.2.3.1.40. Gün Han	116
2.2.3.1.41. Farabî.....	116
2.2.3.1.42. General Gagik	116
2.2.3.1.43. Halife Abbas Seffah	117
2.2.3.1.44. Halife Kaim Biemrullah	117
2.2.3.1.45. Halife Memun	117
2.2.3.1.46. Harun Altındaş	117
2.2.3.1.47. Hasan Bey	117
2.2.3.1.48. Hatice	118
2.2.3.1.49. Hüsrev Anuşirvan Adil.....	118
2.2.3.1.50. IX. Konstantin Monomah.....	118
2.2.3.1.51. İbn Furek	118
2.2.3.1.52. İbn Sina	118
2.2.3.1.53. İlek Han	118
2.2.3.1.54. İmam Muvaffak an Nişaburî	119
2.2.3.1.55. Kara Han	119
2.2.3.1.56. Katakalon	119
2.2.3.1.57. Kersaşif ibn Alâüddevle	119
2.2.3.1.58. Kızıl Bey	119
2.2.3.1.59. Kızıoğlu	119
2.2.3.1.60. Komutan Beydoğdu.....	119
2.2.3.1.61. Komutan Gazın	120
2.2.3.1.62. Komutan Liparit	120
2.2.3.1.63. Komutan Subaşı	120
2.2.3.1.64. Komutan Vasil.....	120

2.2.3.1.65. Kureyş bin Bedran ibn el-Musayip ibn el-Mukallat el-Ukaylı	120
2.2.3.1.66. Leys Saffarî	120
2.2.3.1.67. Mansur Dana	121
2.2.3.1.68. Menuçehr.....	121
2.2.3.1.69. Merdaviç ibn Bessu (Cürcan Bey)	121
2.2.3.1.70. Mank Ali Meymun	121
2.2.3.1.71. Mansur.....	121
2.2.3.1.72. Melik er-Rahim Hüsrev Fûruz	121
2.2.3.1.73. Melik Kurt (Kavurt)	121
2.2.3.1.74. Melik Süleyman	122
2.2.3.1.75. Melik Yakut.....	122
2.2.3.1.76. Mimar Himmet Türkmen	122
2.2.3.1.77. Muhammet	122
2.2.3.1.78. Muhsin bin Tak	122
2.2.3.1.79. Muntasır Ubeydilî	122
2.2.3.1.80. Nasır Bey	122
2.2.3.1.81. Nasireddövlê Ahmet.....	123
2.2.3.1.82. Nasr Çeçi	123
2.2.3.1.83. Necah as Fazl	123
2.2.3.1.84. Nikephoros Brienniosi.....	123
2.2.3.1.85. Nuh Samanî	123
2.2.3.1.86. Oğuz Han.....	123
2.2.3.1.87. Resultekin Bey	124
2.2.3.1.88. Saltuk Bey	124
2.2.3.1.89. Salur Kazan	124
2.2.3.1.90. Sebük Tegin.....	124

2.2.3.1.91. Selçuk Bey.....	125
2.2.3.1.92. Seyit Ravendî	125
2.2.3.1.93. Sultan el-Melik er-Rahim	125
2.2.3.1.94. Sultan Gazneli Mahmut.....	125
2.2.3.1.95. Sultan Mevdud	125
2.2.3.1.96. Şair Alavî.....	125
2.2.3.1.97. Şair Unsurî.....	126
2.2.3.1.98. Şerif Ebul Fazl Nasreddin	126
2.2.3.1.99. Tahir ibn Hüseyin.....	126
2.2.3.1.100. Tonyukuk	126
2.2.3.1.101. Vezir Ahmet Abdüssamet	126
2.2.3.1.102. Urfa Prensi Tavdanos	127
2.2.3.1.103. V. Mihail	127
2.2.3.1.104. VII. Konstantin.....	127
2.2.3.1.105. Vali Stefanos	127
2.2.3.1.106. X. Kayser Dukas	127
2.2.3.1.107. X. Konstantin Dukas	127
2.2.3.1.108. Yağmur Bey	127
2.2.3.1.109. Yaroslav Mudrı	127
2.2.3.1.110. Yevdokiya	128
2.2.3.1.111. Yusuf Yabgu	128
2.2.3.1.112. Zaloğlu Rüstem	128
2.2.3.1.113. Zoya.....	128
2.2.3.2. Altıncan Hatun Romanında Kurmaca Yardımcı Şahsılar	128
2.2.3.2.1. Adalet	128
2.2.3.2.2. Agayunus.....	128
2.2.3.2.3. Akkız Uzperi	129

2.2.3.2.4. Altın Hatun	129
2.2.3.2.5. Altınca Hatun'un Çöldeki Akkızı	129
2.2.3.2.6. Altınca'nın Dövdüğü ve Onlardan Dayak Yediği Çocuklar	129
2.2.3.2.7. Aşçıbaşı Sıddık.....	129
2.2.3.2.8. Âşık Garkın	129
2.2.3.2.9. Ayşe Hatun	130
2.2.3.2.10. Bahadır Pehlivan	130
2.2.3.2.11. Bahram Kıyas	130
2.2.3.2.12. Balnez	130
2.2.3.2.13. Batman	130
2.2.3.2.14. Berat Alçak.....	130
2.2.3.2.15. Beşer bin Hafız.....	131
2.2.3.2.16. Bu Sahî Zuzanî	131
2.2.3.2.17. Buğracık Abdal	131
2.2.3.2.18. Çırlak	131
2.2.3.2.19. Daşpolat.....	131
2.2.3.2.20. Derya Behramgulu	131
2.2.3.2.21. Dilber.....	131
2.2.3.2.22. Doğan Reis	132
2.2.3.2.23. Doğancı Babür.....	132
2.2.3.2.24. Dovalat	132
2.2.3.2.25. Devkuş.....	132
2.2.3.2.26. Ebu Ali Mamun.....	132
2.2.3.2.27. Ebu Bekir Hasırî.....	132
2.2.3.2.28. Ebu İshak el Fukka	132
2.2.3.2.29. Ebu Mansur Abdurrahman	133

2.2.3.2.30. Ebu Nagıma.....	133
2.2.3.2.31. Ebu Nasır Abdurrahim	133
2.2.3.2.32. Ebu Sait Abdullah	133
2.2.3.2.33. Ebu Sait Abdulvahit	133
2.2.3.2.34. Ebul Muzaffer	133
2.2.3.2.35. Ebulfeth Ubeydullah	133
2.2.3.2.36. Ebulkasım Buyanî	133
2.2.3.2.37. Ebulmuzaffer Abdulmunagtim.....	133
2.2.3.2.38. Emir Merdaviç.....	134
2.2.3.2.39. Emir Mübarek	134
2.2.3.2.40. Emir Yagısıyan.....	134
2.2.3.2.41. Ersabır Ersak	134
2.2.3.2.42. Ersak Şah.....	134
2.2.3.2.43. Gaip	134
2.2.3.2.44. Gazanfer Tak	134
2.2.3.2.45. Göktaş Bey	135
2.2.3.2.46. Gencim Bey	135
2.2.3.2.47. Gülayım.....	135
2.2.3.2.48. Gülcemile	135
2.2.3.2.49. Gülyüzlü-2.....	135
2.2.3.2.50. Güneş Bey	135
2.2.3.2.51. Hapban Endikenî	135
2.2.3.2.52. Harur Aksungur	136
2.2.3.2.53. Hasan Sebük.....	136
2.2.3.2.54. Hoca Hüseyin Ali Mikail	136
2.2.3.2.55. İlyas Ebu Ali ibn Şerif.....	136
2.2.3.2.56. İman.....	136

2.2.3.2.57. İskender ibn Nurcan	137
2.2.3.2.58. İsmail Han	137
2.2.3.2.59. İşşat Usta	137
2.2.3.2.60. Kadı Seyit.....	137
2.2.3.2.61. Kadir Han	137
2.2.3.2.62. Kalbina	137
2.2.3.2.63. Karkara Hatun	138
2.2.3.2.64. Kervansaraydaki Aşçı.....	138
2.2.3.2.65. Komutan Halaç.....	138
2.2.3.2.66. Komutan Ahmet	138
2.2.3.2.67. Komutan Muzaffer	139
2.2.3.2.68. Köse Asker	139
2.2.3.2.69. Kubat ibn Kuval	139
2.2.3.2.70. Kundur Obası'nda Bulunan Dergâhtaki Sofu ..	139
2.2.3.2.71. Kuyaş.....	139
2.2.3.2.72. Mahım	140
2.2.3.2.73. Mansur Azharî.....	140
2.2.3.2.74. Marangoz Haydar	140
2.2.3.2.75. Metel Reis	140
2.2.3.2.76. Molla Rezzak.....	140
2.2.3.2.77. Muhafız Babür.....	140
2.2.3.2.78. Müneccim Sovmagî.....	140
2.2.3.2.79. Nurmhammet.....	141
2.2.3.2.80. Palta	141
2.2.3.2.81. Peravbibi.....	141
2.2.3.2.82. Peykertuvak	141
2.2.3.2.83. Sadık Batman	142

2.2.3.2.84. Seherhız Burgan	142
2.2.3.2.85. Seyis Babür	142
2.2.3.2.86. Sibir Bey.....	142
2.2.3.2.87. Şadıkî.....	142
2.2.3.2.88. Şahyürek.....	142
2.2.3.2.89. Şirpençe Tabgaç	143
2.2.3.2.90. Taberek Kalesi'ndeki Cüsseli Tüccar.....	143
2.2.3.2.91. Taberek Kalesi'ndeki Orta Yaşlı Bir Tüccar....	143
2.2.3.2.92. Taberek Kalesi'ndeki Uzun Boylu Tüccar.....	143
2.2.3.2.93. Taberek Kalesi'ndeki Zayıf Tüccar.....	143
2.2.3.2.94. Tahir Afrasyap.....	143
2.2.3.2.95. Tahir	144
2.2.3.2.96. Tahir Rıza	144
2.2.3.2.97. Tüccar Mutık	144
2.2.3.2.98. Tümen.....	144
2.2.3.2.99. Vezir Ebu Ali	144
2.2.3.2.100. Yatmaz	144
2.2.3.2.101. Yıldırım Sebzevarî	145
2.2.3.2.102. Yıldız Bey	145
2.2.3.2.103. Yılmaz Ok	145
2.2.3.2.104. Yüzünde Kılıç İzi Olan İhtiyar.....	145
2.2.3.2.105. Zemahşer Kalesi'ndeki Kız İsteme Günündeki Sazendeler	145
2.2.3.2.106. Zübeyde.....	146
2.2.4. Altıncan Hatun Romanında Cinsiyetlerine Göre Şahıslar	146
2.2.4.1. Altıncan Hatun Romanında Erkek Şahıslar.....	146
2.2.4.2. Altıncan Hatun Romanında Kadın Şahıslar	148

2.2.5. Tarihi Romanda Şahıslar	148
2.3. Mekân.....	150
2.3.1. Somut Mekânlar.....	152
2.3.1.1. Açık (Çevresel) Mekânlar	152
2.3.1.2. Kapalı (Labirentleşen) Mekânlar.....	155
2.3.2. Soyut Mekânlar.....	156
2.3.3. Tarihi Roman Olması Açısından Altıncan Hatun Romanında Mekân	157
2.4. Zaman.....	158
2.4.1. Kronolojik/Düz Zaman Kurgusu	159
2.4.2. Değişken/Sarmal Yapılı/Geriye Dönümlü Zaman Kurgusu	159
2.4.3. Nesnel Zaman	160
2.4.4. Aynen Aktarma.....	161
2.4.5. Özetleme	161
2.4.6. Genişletme	162
2.4.7. Anlatma Zamanı	162
2.5. İzlek/Tema (Ana Düşünce)	166
2.5.1. Altıncan Hatun Romanında İzlek/Tema (Ana Düşünce).....	167
2.5.1.1. Aşk/Sevgi	167
2.5.1.2. İyi ile Kötünün Savaşı	168
2.5.1.3. Kibir.....	169
2.5.1.4. İntikam.....	170
2.5.1.5. Kıskançlık.....	170
2.5.1.7. Yardımseverlik	172
2.6. Sosyal Meseleler ve Gelenekler	172
2.6.1. Altıncan Hatun Romanında Sosyal Meseleler ve Gelenekler.....	173
2.6.1.1. Tuz ve Ekmekle Karşılama Âdeti	173

2.6.1.2. İki kulağından çekme âdeti.....	174
2.6.1.3. Kartaldan kut (dilek) dileme âdeti.....	174
2.6.1.4. Tepik oyunu.....	176
2.6.1.5. Oğuzların örtünme âdeti.....	178
2.6.1.6. Görücü usulü âdeti.....	178
2.6.1.7. Bade içme geleneği	179
2.6.1.8. Kut inancı	181
2.6.1.9. Kan bedeli geleneği	181
2.6.1.10. Düğün geleneği.....	182
2.6.1.11. Gelini file bindirme geleneği.....	184
2.6.1.12. Kamçıyla vurma âdeti	184
2.6.1.13. Nazardan koruma âdeti.....	185
2.6.1.14. Kılıç kefen âdeti	185
2.6.1.15. Yeniden evlenme âdeti	187
2.6.1.16. Ağzı dinarla doldurma âdeti	188
2.6.1.17. Talan sofrası	190
2.7. Altıncan Hatun Romanında Yazarın Üslubu ve Kurgusal Yetkinliği	199
2.8. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	212
2.8.1. Hâkim (Tanrısal/İlahi) Bakış Açısı.....	213
2.8.2. Müşahit (Gözlemci) Bakış Açısı.....	214
2.8.3. Kahraman Bakış Açısı	217
2.8.4. Çoğul Bakış Açısı	217
2.9. Anlatım Teknikleri	219
2.9.1. Anlatma - Gösterme Teknikleri	221
2.9.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği.....	222
2.9.3. Mektup Tekniği.....	223
2.9.4. Özetleme Tekniği.....	224

2.9.5. Geriye Dönüş Tekniği.....	225
2.9.6. Montaj Tekniği	226
2.9.7. Otobiyografik Anlatım Tekniği	227
2.9.8. Leitmotiv Tekniği	227
2.9.9. Diyalog Tekniği	228
2.9.10. İç Diyalog Tekniği	230
2.9.11. İç Çözümleme Tekniği.....	230
2.9.12. İç Monolog Yöntemi.....	231
2.9.13. Bilinç Akımı Tekniği	232
2.10. Altıncan Hatun Romanında Metinlerarasılık	232
2.10.1. Metinlerarasılık Kuramı.....	235
2.10.1.1. Mihail Bakhtin.....	235
2.10.1.2. Julia Kristeva	236
2.10.1.3. Roland Barthes	237
2.10.1.4. Michael Riffaterre	237
2.10.1.5. Laurent Jenny	238
2.10.1.6. Gerard Genette	238
2.10.1.6.1. Metinlerarası (intertextualite).....	239
2.10.1.6.2. Anametinsellik (hypertextualite).....	239
2.10.1.6.3. Yanmetinsellik (paratextualite)	239
2.10.1.6.4. Üstmetinsellik (architextualite)	240
2.10.1.6.5. Yorumsal Üstmetin (metatextualite)	240
2.10.2. Metinlerarasılık Bağlamında Palimpsest	240
2.10.3. Ortakbirliktelik İlişkileri	241
2.10.3.1. Alıntı (Citation)	242
2.10.3.2. Gönderge (Reference)	245
2.10.3.3. Gizli Alıntı (Aşıırma)	246

2.10.3.4. Anıştırma (Allusion).....	250
2.10.4. Türev İlişkileri	252
2.10.4.1. Yansılama (Parodi).....	252
2.10.4.2. Alaycı Dönüştürüm	253
2.10.4.3. Öykünme (Pastiş)	253
2.10.5. Anametinlerin Ciddi Düzende Dönüşümü.....	253
2.10.5.1. Biçimsel dönüşümler	254
2.10.5.1.1. Çeviri.....	254
2.10.5.1.2. Koşuklaştırma.....	254
2.10.5.1.3. Düzyazılaştırma.....	254
2.10.5.1.4. Vezin dönüşümü.....	254
2.10.5.1.5. Biçem dönüşümü	254
2.10.5.2. Anlamsal Dönüşümler	256
2.10.5.2.1. Öyküsel Dönüşümler	256
2.10.5.2.2. Pragmatik (Edimsel) Dönüşümler	256
2.10.6. Klişe Basmakalıp Söz (cliche-stereotype)	256
2.10.7. Anlatı İçinde Anlatı-İç Anlatı (mise en abyme)	257
2.10.8. Yeniden Yazma.....	257
2.11. Altıncan Hatun Romanında Kadın Olgusu.....	258
2.12. Tarihî Roman Kavramı, Türkmen Edebiyatında Tarihî Roman ve Altıncan Hatun Romanı	268
2.13. Altıncan Hatun Romanında Tarihî ve Millî Bilinç.....	278
3. METİN AKTARMA.....	293
3.1. Çeviri Yöntemleri.....	293
3.2. Altıncan Hatun Romanının Türkiye Türkçesine Aktarımı.....	296
4. SONUÇ	1021
KAYNAKLAR	1029

ÖZGEÇMİŞ	1035

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
AKMB:	Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri.

1. GİRİŞ

Çalışmamızda Türkmen edebiyatının önemli yazarlarından Osman Öde'nin iki ciltten oluşan, Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükselişini Altıncan Hatun ve Tuğrul Bey merkezinde konu edinen Altıncan Hatun romanının Türkiye Türkçesine aktarılması yapılmış, yapılan bu aktarma üzerinden de eserin edebî incelemesi yapılmıştır. Dönemi, yazarı ve eseri daha iyi anlayabilmek için Türkmenler, Türkmen Türkçesi, Türkmen edebiyatının tarihi gelişimi ve bu gelişimde roman türünün yeri, yazarın hayatı ve eserleri gibi konular üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Türkmen Adı

Türkmen adının ne anlama geldiğini öğrenmek için önce Türk adının ne anlama geldiğini bilmekte fayda vardır. “Türkler tarih öncesi devirlerden başlamak üzere çok geniş coğrafyalara yayılmak suretiyle varlıklarını sürdürmüşlerdir. Tarihi kayıtlarla birlikte onlar çeşitli adlarla anılmışlardır. Ön Asya’da Sümer, Subar, Kut, Elam, Kas, Hurri, Hatti ve Urartu adları Türkler ya da Türk kültür çevresiyle bağlantılı kavim adları olarak oraya çıkmışlardır” (Durmuş, 2007: 3). “Türk adının kullanımından sonra da Bulgar, Türkiş, Uygur, Peçenek, Hazar, Oğuz, Karluk, Kimek, Kıpçak, Yakut (Saha/Saka) adları da aynı çerçevede değerlendirilebilir. Hatta eski dönemlerden günümüze Kazak, Kırgız, Uygur, Yakut (Saka) adları değişime uğramadan kullanılagelmıştır” (Durmuş, 2017: 38). Bu ulusların bir kısmının dili ile Türkçe arasında bağlantılar kurulmuş, Türk oldukları söylenmiştir. Ancak hiçbirisi Türk adını kullanmamıştır.

Türk adı; Kül, Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk yazıtlarında Türk adı ‘Türk ve Türuk’ şeklinde yer almaktadır¹. Kâşgarlı Mahmud, Divanu Lûgati’t-Türk adlı eserinde Türk adı için “Nuh’un, Türklerin atası olarak kabul edilen oğlunun adı olduğunu ve bu adı yüce Allah’ın verdiğini belirtmiştir” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2015: 911). “Wambery Armin, ‘Türk-Tatar Kavimlerinin İbtidai Kültürü’ adlı araştırmasında (s. 51) Türk sözünün törümek, türemek fiilinden çıkarmaktadır²” (Orkun, 2015: 27).

Oğuz Türklerinden Kınık boyunun kurduğu Selçuklu Devleti ve Kayı boyunun kurduğu Osmanlı Devleti gibi iki büyük imparatorluk kurmuş Oğuz Türklerine, bu

---

¹ Bkz. TEKİN, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

² Türk adının kökeni ve anlamıyla alakalı ayrıntılı bilgi için Bkz. “ORKUN, H. N. (2015). *Türk Sözlüğünün Aşh*. Ankara: TDK Yayınları.

ismin yanında Türkmen de denilmektedir. Türkmen adının kökeni ve anlamıyla alakalı birçok görüş olmakla birlikte bunların başında Kâşgarlı Mahmud'un Divanu Lûgati't-Türk adlı eserinde verdiği tanım gelmektedir: "Kâşgarlı'ya göre, Büyük İskender Türk ülkelerine yöneldiği sırada Balasagun'da oturan Türk hükümdarı doğuya çekilmiş, orada yalnız 22 kişi kalmış (bunlar Oğuz boylarını teşkil etmişler), az sonra bunlara iki kişi daha katılmış. İskender, üzerinde Türk belgeleri bulunan bu 24 kişiye Farsça 'Türkmânend' (Türk'e benzer) demiş ve Türkmen adı böylece doğmuştur. Son devir Türk müelliflerinden Hüseyin Hüsameddin'e göre, +men Türkçe büyüklük eki olup, Türkmen büyük Türk demektir. Necip Asım'a göre, kelime, Türk ile adam manasına gelen man'dan tereküp etmiştir ve Türk eri tabirinin tercümesidir. Nihayet S. A. Dilemre, Asurca tüccar demek olan 'tuggar' kelimesini Türk ile münasebete getirerek Türkmen'in ticaret adamı, kervan adamı olabileceğini söyler" (Kafesoğlu, 2002: 1001). Kafesoğlu, Türk kelimesine eklenen +mAn ekinin 'büyük, üstün, iri' anlamlarını verdiğinden dolayı "Türkmen tabiri bu durumda ancak halis, asil, büyük, üstün, sağlam Türk manasına gelebilir" (Kafesoğlu, 2002: 1005) der. Türkmen Türkçesi üzerine yapılan etimolojiler arasında bilim dünyasında kabul gören görüş Jean Deny'nin ileri sürdüğü "Türk+men "koyu Türk, saf kan Türk" (Kafesoğlu, 1958: 121) görüşüdür.

Türkmenler ve Türkmenistan

Hazar Denizi ile Aral Gölü arasında yer alan bugünkü Türkmenistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkmenlerin tarihi çok eski devirlere dayanmaktadır. "Günümüzden altı bin yıl önce Köpet Dag eteği civarında, yerleşik olarak tarım yapan Ceyhun Medeniyeti kendini göstermiştir. Türkmenistan sınırlarında kurulmuş olan ve tarihî

kaynaklarda belirtilmiş olan devletlerden biri de Turan devletidir. Turan ve Pers Devletlerinden sonra 962 yılında Güney Türkmenistan bölgesinde ve Afganistan'da merkezi Gazne şehri olan Türkmen devleti kuruluyor. İlk başta bu küçük bir beyliktir. Ama Oğuz-Türkmenlerin Kayı boyundan olan Sebüktegin, sonra da onun oğlu Mahmut'un hükümdarlık ettiği devirde Gaznelilerin beyliği çok büyük bir imparatorluğa dönüşüyor. Mahmut'un kurduğu imparatorluk, oğlu Mesut'un

hükümdarlık ettiği devirde batı vilayetlerini kaybediyor. Ama askerî başarısızlıklar bir yana Gazneliler Devleti 12. asrın sonlarına kadar yaşamıştır. Bununla aynı zamanda 11. asrın ortalarında merkezi Merv olan Türkmen-Selçuk Devleti tarih sahnesine çıkıyor. Birinci bin yılın başında Türkmenler böylece Hazar'ın güneyini, Kafkasya'yı, Anadolu'nun bir kısmını, Abadan'ı, Azerbaycan'ı ve Doğu Anadolu'yu ele geçirmişler ve buralarda hüküm sürmüşlerdir” (Aydoğduyev, 2002: 1153-1155).

13. yüzyılın ortalarına doğru başlayan Moğol istilası, Büyük Selçuklu Devletinin zayıflamasına ve nihayetinde yıkılmasına neden olmuştur. 13. ve 14. yüzyıldan itibaren Türkmen topraklarında önce Moğol, sonra Timurlular hâkimiyeti başlamıştır. “Mangışlak bölgesinde yaşayan Türkmenler ise 17. yüzyıl ortalarına

kadar bağımsız bir şekilde yaşamışlardır. Uzun bir süre Hive Hanlığı ve İran ile mücadele eden Türkmenler 1873 yılından sonra da Ruslar ile mücadeleye başlamışlardır” (Demir, 2023: 90). Ruslarla yapılan mücadelelerin başında, Türkmenleri derinden etkileyen, edebiyatlarında çokça işlenen Göktepe Savaşları gelmektedir. Ruslar 12 Ocak 1881 tarihinde ‘II. Göktepe Savaşı’ olarak adlandırılan bu savaşta Türkmenleri büyük bir vahşet uygulayarak yenerler ve bu tarihten 1917 yılına kadar Türkmen topraklarında Rus hâkimiyeti (Çarlık Rusyası) başlar. “19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında birkaç defa ayaklansalar bile bu ayaklanmalar Ruslar tarafından bastırılır” (Ercilasun, 2007: 234). 1917 yılında Çarlık Rusyasında Bolşevik Devrimi olur ve rejim değişir. “1917 yılının ekim ayındaki Bolşevik devriminden sonra tüm Türkistan topraklarında olduğu gibi Türkmenistan’da da bu rejimi kurma çalışmaları başlatılır ve halka yeni rejimi anlatmada birçok araç kullanılır” (Kalenderoğlu, 2008: 113). “Yetmiş yıl kadar Sovyet egemenliği altında yaşayan Türkmenler, örf ve âdetlerini korumaya çalışırlar; özellikle toplumun çekirdeği olan ailenin korunması için büyük çaba sarf ederler” (Ercilasun, 2007: 234).

Türkmenistan topraklarındaki Sovyet hâkimiyeti 1917-1991 yılları arasında devam etmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Türkmenistan Parlamentosu 27 Ekim 1991 yılında bağımsız Türkmenistan

Cumhuriyeti'ni kurmuştur. “Türkmenistan’ın bağımsızlığını ilk tanıyan ve ülkede büyükelçilik açan devlet Türkiye olmuş, buna karşılık Türkmenistan da ilk büyükelçiliğini Türkiye’de açmıştır. Türkiye’nin yardımlarıyla Türkmenistan, Birleşmiş Milletler Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı ve İslâm Konferansı Teşkilatı’na üye kabul edilmiştir. Bu arada başta Türkiye olmak üzere dost ülkelerle ikili anlaşmalar yapılmıştır. İstiklâline kavuştuktan sonra Saparmurad Türkmenbaşı önderliğinde ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmasını hızla tamamlayan Türkmenistan hem bölgede bir istikrar unsuru hem istikbale güvenle bakan bir ülke hâline gelmiştir³”.

“Türkmenistan kuzeyden Kazakistan, kuzey ve kuzeydoğudan Özbekistan, güneydoğudan Afganistan, güneyden İran ve batıdan Hazar gölü ile çevrilidir. Ülkenin yüzölçümü 488.100 km², nüfusu 5.450.000 (2010 yılındaki veriler), başşehri Aşkabat’tır. Diğer önemli şehirleri Çarçöv (Çarcûy),

Daşoğuz ve Merv’dir⁴.

Türkmen Türkçesi

Tarih boyunca çok geniş bir coğrafyaya yayılmış Türklerin dilleri de bu minvalde çeşitlilik göstermiştir. Türk dilinin çok geniş bir coğrafyaya yayılmış yirmi dört lehçesi⁵ bulunmaktadır. Bu lehçeleri sınıflandırmak için yerli ve yabancı Türkologlar çalışmalar yapmıştır. Türkologların kimisi coğrafi, kimisi ise seslik ve şekillik ölçütler

³ TDV İslam Ansiklopedisi, Türkmen maddesi, C. 41, s. 604.

⁴ TDV İslam Ansiklopedisi, Türkmen maddesi, C. 41, s. 599.

⁵ Türk lehçelerinin tasnifi ile alakalı çalışmalarda kimi yazarlar lehçe terimi için şive ve dil kelimelerini kullanmışlardır. Biz alıntı yaptığımız çalışmalardaki terimleri aynı şekilde bırakırken kendi yazdığımız kısımlarda lehçe terimini tercih ettik.

uygulayarak Türk lehçelerini tasniflemiştir. Esas olarak seslik ölçütlere göre Türk lehçelerini tasnifleyen Wilhelm Radloff, Türkmen Türkçesini; Azerbaycan, Kafkasya şiveleri, Anadolu şiveleri (Hüdavendigâr, Karaman), Kırım şivesi (Karaim) ve Osmanlı şivesi” (Arat, 1953: 86-87) ile birlikte Güney lehçeleri içinde değerlendirmiştir. Türk lehçelerinin dilbilimsel esaslara göre ilk tasnifi olarak görülen Samoyloviç’in tasnifinde Türkmen Türkçesi ol- grubunda yer almıştır: “Buhara Cumhuriyeti halkı, Afganistan Türkistanı diyalektleri, Türkmenistan Cumhuriyeti, İran (Azerbaycan, Esterabad, Horasan vb.), Ermenistan Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti, Anadolu, Kuzey Suriye, İstanbul, Balkan yarımadası, Besarabya, Kırım (güney kıyıları), Türkmen (Stavropol-Kuzey Kafkasya, Astırhan)” (Tekin, 2005: 368). Arat, seslik ve şekillik ölçütlere göre Türk lehçelerini coğrafi yön isimlerini kullanarak tasnif etmiş, Türkmen Türkçesini ‘dağlı grubu’ adını verdiği Güney (Cenup) grubu içinde değerlendirmiştir” (Arat, 1953: 137-138). Tekin, Türk lehçelerini on iki gruba ayırmış; Türkmen Türkçesini, “dağlı grubunun gâl- alt grubunda” (Tekin, 2005: 386) değerlendirmiştir. Türk lehçelerinin en güncel tasnifini yazan Schönig “Türkmen Türkçesini Doğu Oğuzcası grubunda” (Schönig, 2013: 224) göstermiştir.

Türk lehçeleri tasniflerinde genel itibariyle güney grubunda yer alan Türkmen Türkçesi çok köklü bir sözlü tarihe sahiptir. “Türkmen Türkçesiyle yazılmış en eski metinlerin, Ahmed Yesevî’nin şiirleri ve Ali’nin Kıssa-i Yûsuf’u olduğu iddia edilirse de aslında bunlar Türk dilinin müşterek dönemine ait eserlerdir. Türkmen Türkçesi ise asıl eserlerini On sekizinci yüzyıldan itibaren vermeye başlamıştır” (Buran ve Alkaya, 2020: 110). On sekizinci yüzyıla kadar Türkmen Türkçesi yazı dili olarak edebî eserlerde kullanılmamıştır. On sekizinci yüzyılda Çağatay Türkçesiyle eserlerini yazan şairler dönemin akımına uyarak mahallî dillerinde eserler vermeye başlamışlardır. Mahtumkulu da bu düşünceyle şiirlerini Türkmen Türkçesiyle yazmaya başlamış ve Türkmen Türkçesinin bir yazı dili olmasının önünü açmıştır. “Konuşulan Türkmen dilinin özelliklerini yazıda kullanılan Arap alfabesinde yansıtmak için 1922-1925 yılları arasında alfabede iki reform yapılmıştır. Erken Sovyet döneminde, 1928-1940 arası, Türkmen edebiyatı Latin alfabesinde yazılmış ve onun birçok özelliklerini yansıtmıştır. 1940’tan 1995’e kadar Kiril alfabesi Türkmencenin yazımında kullanılmıştır” (Gökdağ, 2002: 108). “Türkmenistan Meclisi, 12 Nisan 1993 tarihinde aldığı bir kararla, Lâtin alfabesini esas alan yeni Türkmen alfabesine geçmeyi kabul etmiştir. Bu karara göre yeni alfabe, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren resmen

kullanılmaya başlanmış; daha sonra alınan bir kararla birkaç harfte değişiklik yapılarak 1 Ocak 2000'de bütünüyle Lâtin alfabesine geçilmiştir” (Ercilasun, 2007: 234).

TÜRKMEN ALFABESİ (KİRİL)					
KİRİL	LATİN KARŞILIĞI	KİRİL	LATİN KARŞILIĞI	KİRİL	LATİN KARŞILIĞI
А а	A a	Л л	L l	Х х	H h
Б б	B b	М м	M m	Ц ц	Ts ts
В в	V v	Н н	N n	Ч ч	Ç ç
Г г	G g (Ğ ğ)	Ң ң	Ň ň	Ш ш	Ş ş
Д д	D d	О о	O o	Щ щ	Şç şç
Е е	E e (Ye ye)	Ө ө	Ö ö	Ъ ъ	Ayırma
Ё ё	Yo yo	П п	P p	Ы ы	I ı
Ж ж	J j	Р р	R r	Ь ь	İnceltme
Җ җ	C c	С с	S s	Э э	E e
З з	Z z	Т т	T t	Ә ә	Ä ä
И и	İ i	У у	U u	Ю ю	Yu yu
Й й	Y y	Ү ү	Ü ü	Я я	Ya ya
К к	K k	Ф ф	F f		

Tablo 1: Türkmen Alfabesi (Kiril)

YENİ TÜRKMEN ALFABESİ (LATİN)					
LATİN	KARŞILIĞI	LATİN	KARŞILIĞI	LATİN	KARŞILIĞI
A a	A a	J j	C c	R r	R r
B b	B b	Ž ž	J j	S s	S s
Ç ç	Ç ç	K k	K k	Ş ş	Ş ş
D d	D d	L l	L l	T t	T t
E e	E e	M m	M m	U u	U u
Ä ä	Ä ä	N n	N n	Ü ü	Ü ü
F f	F f	Ň Ň	Ň Ň	W w	V v
G g	G g (Ğ ğ)	O o	O o	Y y	I ı
H h	H h	Ö ö	Ö ö	Ý ý	Y y
I ı	İ i	P p	P p	Z z	Z z

Tablo 1: Türkmen Alfabeti (Latin)

“Diğer Türk boyları gibi uzun yıllar göçebe bir hayat süren ve son dönemlerde yerleşik hayata geçip bugün Türkmenistan'da yaşayan Türkmenlerin en büyük boyları Teke, Yomut, Ersarı, Sarık, Salır, Göklen ve Çovdur Türkmen uruklarıdır. Türkmenleri oluşturan en büyük boyların kullandığı Türkmen ağızları boy ağızlarına göre şöyle sınıflandırılabilir: 1. Teke ağızı, 2. Yomut ağızı, 3. Göklen ağızı, 4. Salır ağızı, 5. Sarık ağızı; 6. Ersarı ağızı, 7. Çovdur ağızı, 8. Garadaşlı - Alili (Yazır) ağızı, 9. Nohur ağızı” (Yıldırım, 2017: 15). “Modern Türkmen edebî dili Akal ve Teke diyalektlerine dayanmaktadır” (Nepesova, Nazarov ve Göklenov, 2004: 271).

Türkmen Türkçesi Oğuz grubunda yer alan bir lehçe olmasına rağmen Kıpçak özellikleri de göstermektedir. Bu Kıpçakça özelliklerin başında Türkmen Türkçesinin b>v ses değişikliğini muhafaza etmesi gelir. Bu özelliğinden dolayı Türkmen Türkçesi için Oğuz ve Kıpçak Türkçeleri arasındaki bir geçiş lehçesi diyebiliriz. Türkmen

Türkçesinin en karakteristik özelliği ise Ana Türkçedeki asli uzunlukları muhafaza etmesidir. “Türkmen Türkçesinin dikkat çeken bir diğer tipik özelliği ünlü yuvarlaklaşmasıdır. Ünlü yuvarlaklaşmalarının bazıları yazıya geçmiş olmakla birlikte (aguz > owuz ‘ağız’, mevsim > möwsüm ‘mevsim’ gibi) asıl tipik olan ünlü yuvarlaklaşmaları söyleyişte görülenlerdir” (Yıldırım, 2017: 16). Türkmen Türkçesinin bir diğer özelliği ise ‘s’ ve ‘z’ seslerinin peltek söylenmesidir.

“Türkmence bugün başlıca Türkmenistan Cumhuriyetinde konuşulur. Türkmenistan dışında Özbekistan, Karakalpakistan, Kazakistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri ile Rusya Federasyonu'nun Stavropol bölgesinde de Türkmence konuşan topluluklar vardır” (Tekin ve Ölmez, 2003: 146).

Klasik Türkmen Edebiyatı

“11. asırda Oğuzların batıya doğru giderken geride bıraktıkları boylardan oluşan Türkmenler, yazılı edebiyatlarının ortaya çıkışı -18. yüzyıldan- önce zengin halk edebiyatı mahsullerine sahiptirler. Bunlar destanlar, masallar, atasözleri, bilmece ve türkülerdir. Hepsinde halkın hayat tarzı, işleri, örf ve adetleri gibi konular işlenmiştir” (Kara, 1998: 159). Türkmenlerin sözlü edebiyatı kadar klasik edebiyatları da çok görkemlidir. Türkmenler sözlü edebiyattaki birikimlerini klasik edebiyata da ustalıkla yansıtmışlardır.

Türkmen edebî kaynaklarında Kadı Burhanettin, Cihanşah Karakoyunlu, Babür, Bayram Han Türkmen, Zemahşerî, Rabguzî, Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Nesimi, Yusuf Has Hacı, Karacaoğlu, Fuzulî gibi isimler Türkmen edebiyatının Orta Çağ devrindeki şahsiyetleri olarak anılmıştır. Ancak bu şahsiyetler eserlerini Türkmen Türkçesiyle değil, dönemin Türkçeleriyle; Eski Anadolu Türkçesi, Çağatay Türkçesiyle kaleme almışlardır. Bu eserlerde Türkmen Türkçesini yazı dili olarak görmemekteyiz. Türkmen Türkçesini yazı dili olarak edebî eserlerde ilk defa Mahmutkulu kullanmıştır.

Türkmen klasik edebiyatı denince akla ilk olarak Mahtumkulu gelir. Mahtumkulu, Türkmen Türkçesini eserlerinde kullanmaya başlamış, eserlerinde vatan sevgisi, kahramanlık gibi konuları işlemiştir. Mahtumkulu yaşadığı toplumun bir aynası gibidir. Gözlemlediği olumlu ve olumsuz olayları edebî üslubunda işleyerek halka halkına sunmuştur. Mahtumkulu, “Yurdu mamur hâle getirme çabalarını ve Türkmen halkının birbirleriyle kardeşçe yaşaması arzusunu “İl Yagşı” (Millet İyi), “Döker

Bolduk Yaşımız” (Döker Olduk Göz Yaşımızı), “Gidici Bolma”, “İl Bileni”, “Gımmat Yağşıdır (Kıymet Güzeldir), “Depe Nedir, Düz Nedir” gibi şiirlerinde dile getirmiştir. Türkmenlerde zaten var olan millet ve yurt sevgisini güçlendirmiş, kendi aralarındaki önemsiz çekişmeleri bırakıp dış düşmana karşı her zaman hazırlıklı olmalarını öğütlemiştir” (Kara, 1998: 160). Mahtumkulu kendisinden sonra gelen klasik edebiyat temsilcilerini de etkilemiştir. Klasik edebiyatın diğer bazı önemli isimleri ise şunlardır: Seydi, Zelili, Mollanepes, Meteci, Talibî, Nurmuhammed Andalıp, Dövletmemmed Azadî vb.

Klasik dönemdeki şairler sadece aşk ve toplumla alakalı eserler vermemişler, Türkmen topraklarında yaşanan Rus istilasına da eserleri vasıtasıyla karşı koymaya çalışmışlardır.

Çağdaş Türkmen Edebiyatı

Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği hâkimiyetinde yaklaşık olarak 110 yıl yaşamak zorunda kalan Türkmenler nihayetinde 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu kadar uzun bir süre içinde yaşanan hadiselerin edebiyata da yansımaları farklı olmuştur. Bu yüzden çağdaş Türkmen edebiyatını dört ana başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük.

Rus İstilasından İkinci Dünya Savaşına Kadar Türkmen Edebiyatı (1917-1941)

“20. yüzyıl tüm dünyada olduğu gibi Türk Dünyasında da büyük sarsıntı ve değişimlerin olduğu bir yüzyıldır. Bu sarsıntı ve değişimler edebiyata da yansımıştır. Türkmen edebiyatı, 20. yüzyılın ilk yıllarında şiir türünde eserler vermiştir” (Karakaş, 1996, s. 299). Türkmen topraklarında Rus istilasının başlangıcı ve Türkmenlerin kahramanlıklarla dolu direnişinin simgesi Göktepe Savaşları olmuştur. Bu savaş Türkmenleri o kadar derinden etkilemiştir ki hem o dönemde hem de sonrasında bu savaşla alakalı şiir, hikâye, roman gibi birçok edebî esere konu olmuştur. “Bunların en meşhurları, Göktepe’deki Rus katliamını şiirleriyle dile getiren Gayıpberdi, Misgingılıç (Mollagılıç) ile Türkmenistan’ın ve Türkmenlerin istiklâli için şiirleriyle mücadele eden Abdulhâkim Gulmuhammedov, Körmolla, Berdi Kerbabayev, Graca Burunov, O. Vepayev ve Amandurdı Alamişev gibi kimselerdir” (Kara, 1998: 162-163). Türkmen edebî şahsiyetleri 1930’lu yıllara kadar bağımsızlık uğruna mücadele vermişlerdir. Ancak Stalin’in artan baskıları bu kahraman edebî şahsiyetleri sindirmiştir. “Eli kalem tutan kıymetli insanların yok edilmesiyle Türkmen millî

kültürüne büyük bir darbe indirilmiştir. Sonradan içinde vatan ve hürriyet aşkı bulunan birkaç şair ve yazar yetişmişse de bunların seslerini duyurmaları mümkün olmamıştır” (Kara, 1998: 163).

Millî edebiyata darbe vurulmasına rağmen 1930’lu yıllarda Türkmen edebiyatı özellikle Batı menşeli edebî türlerde büyük gelişme kaydetmiştir. “Otuzlu yıllar Türkmen öyküsünün en güzel örneklerinin verildiği, deyim yerindeyse öykünün çiçek açtığı zamanlardır. Nurmurat Sarıhasanov, Hacı İsmayilov bu yıllarda Türkmen hikâyesinin önemli isimleridir. Ayrıca Berdi Kerbabayev, Ata Govşudov, Beki Seytekov, Hıdır Deryayev, Çarı Aşırov gibi önemli romancılar da ortaya çıkmıştır” (Çonoğlu, 2011: 339). Roman türü bu dönemde Türkmen edebiyatına güneş gibi doğmuştur. 1930-1940 yılları arasında Türkmen romanının ilk örnekleri yayımlanır. “Neşredilen ilk eserler Hıdır Deryayev’in Ganlı Penceden, Ata Govşudov’un Perman romanlarıdır. Bu yıllarda eserlerde işlenen ana temalar sosyalizmin kuruluşu, eğitim, eşitlik ve kadın haklarıdır. Hem Ganlı Penceden hem de Perman romanları Sosyalist Gerçekçi kavramlarla bağlantılıdır, devrimin gerçekleşme sürecini anlatırlar. İlk roman örnekleri teknik açıdan zayıf olup halk hikâyesi ya da destan geleneğinin anlatım tarzı ile kaleme alınmıştır” (Gökçimen, 2015: 25).

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkmen Edebiyatı (1941-1945)

İkinci Dünya Savaşı tüm dünya halklarını etkilediği gibi Türkmenleri de etkilemiştir. Sovyetler Birliğinin hâkimiyeti altında olan Türkmenler Almanlarla yapılan savaşa katılmaya zorlanmışlardır. “Türkmen şair ve yazarlarının birçoğu İkinci Dünya Savaşı’na katılmıştır. Savaşa giden binlerce Türkmen genci arasında N. Sarıhanov, Ş. Kekilov, A. Nıyazov, Ç. Aşırov, Haldurdı Durdıyev, Pomma Nurberdiyev, K. Işanov, R. Alıyev, A. Kovusov, G. Gılcov, Ahundov Gürgenli ve Annagulı Mämmetgulyev de bulunmaktadır. Adları okuyucular arasında bilinen B. Gurbanov, N. Cumayev, A. Nazarov ve S. Atayev de düşmana karşı yapılan öfkeli savaflara katılmıştır. Bunlardan N. Sarıhanov, Ş. Kekilov, Ata Nıyazov ve Ahundov Gürgenli katıldıkları savaflarda ölmüştür. Hepsinin yaşları, otuz beşe kırk arasındadır. Hayatlarının en verimli çağlarında ölmeleri, gelişmekte olan Türkmen edebiyatı için bir talihsizliktir. Bunun yanında savaşa birlikte işlenen konularda bir hayli zenginleşme görülmüştür” (Kara, 1998: 166).

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkmen edebiyatının en gelişme kaydettiği türlerden birisi romandır. Bu dönemde Türkmen edebiyatında yeni roman türleri görülmektedir. “İlk Sosyalist Gerçekçi eser Aygıtlı Edim ile ilk cephe (II. Dünya Savaşı) romanı Mehri Vepa yazılır. II. Dünya Savaşı sebebiyle konular hususi olarak cepheye hasredilir. Hikâye, şiir ve tiyatrodan sonra romanda da cepheye yer verilir” (Gökçimen, 2015: 37).

İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkmen Edebiyatı (1945-1979)

İkinci Dünya Savaşı’nın yıpratıcı etkisi savaş sonrası kendisini göstermiştir. Bu yüzden Türkmen edebiyatında kısmen de olsa bir duraklama görülmektedir. Bu dönemde romanda Sosyalist Gerçekçiliğin hâlâ hâkim olduğunu görmekteyiz. 1950-1960 yılları arasında “Köpet Dağın Etginde, Sumbar Akyar ve Nebitdag romanları yazılır” (s. 57). “Romanda, sayıdan çok nitelik yönünden gelişme olmuştur. Devrin romanları incelenip daha önce yazılanlarla karşılaştırıldığı zaman, bu durum daha iyi anlaşılmaktadır. Romanlardaki kişilerle çeşitli insan tipleri canlandırılmıştır” (Kara, 1998: 171).

1960-1970 yılları arasında savaşın yıpratıcı etkileri azalmış, bu rahat dönemde yeni yazarların da yetişmesiyle birlikte romanda sayıca bir artış gözlemlenmiştir. Bu dönemde Sosyalist Gerçekçilik romanda hâlâ etkisini göstermektedir. “Romanlarda çoğunlukla Ekim Devriminin yapılması ve Sovyet rejiminin ilk yıllarıyla ilgili konular vardır. Diğer baskın temalar ise petrol işçilerinin yaşamı, devrimci şahıslar ve kolhozlardır. Bu yıllarda Beki Seytekov’un üç kitaptan oluşan ‘Doganlar’ romanı damgasını vurur” (Gökçimen, 2015: 75).

Bu dönemde romanın yanında şiirde de, özellikle konu bakımından, değişiklikler olmuştur. “Okuyucular, daha önceki yıllarda zahmet, aşk ve savaş temalarını işleyen şiirleri okuyabiliyorlardı. Bu temalara Türkmenistan dışındaki toplumların hayatını anlatan değişik temalar eklenmiştir. Türkmen şairleri, bu dönemde gezip gördükleri ülkelerle ilgili eserler de kaleme alırlar. Bu konuda R. Alıyev’in Türkiye, Fransa ve İtalya hakkındaki şiirlerini içine alan ‘Dünya Ayağa Galyar’ (Dünya Ayağa Kalkıyor) adlı eseriyle G. Seyitliyev’in ‘Hindistan’ın Gülleri’; A. Kovusov’un ‘Türkiye Çöllerinde’ adlı eserleri yazılmıştır” (Kara, 1998: 172-173).

1970-1980 yılları arasında Sovyet rejiminin de zayıflamaya başlamasıyla birlikte Türkmen edebiyatında Sosyalist Gerçekçilik metodu etkisini yitirmeye başlamıştır.

Her değişimde olduğu gibi rejimin etkisinin azalması da ayrılıklara neden olmuştur. Kimi yazarlar Sosyalist Gerçekçilikle yazmaya devam ederken kimi yazarlar ise yenilikçi metotlara yönelirler ama bunların sayısı oldukça azdır. Bu dönem romanında şu konular görölmektedir: “Sovyet rejiminin kuruluşu, kolhozlar, II. Dünya Savaşı, aile ve su kıtlığı bu yılların romanlarında işlenen ana temalardır. Romanlarda millî unsurlar artmaya başlar. Yazarlar, folklor ürünlerinden fazlasıyla yararlanır” (Gökçimen, 2015: 149).

1980’li yıllar Türkmen edebiyatında yenilik rüzgârlarının estiğı dönemin başlangıcı olmuştur. “Seksenli yılların ikinci yarısı ile birlikte yeniden yapılanma döneminde edebî değere sahip sosyopolitik yazılar bütün diğerk dönemlerden farklı olarak ön plana çıkar” (Durdıyev ve Kara, 1993). Bu dönemde Sosyalist Gerçekçilik akımı neredeyse etkisini tamamen kaybeder. Öne çıkan tema ise dinî ve millî unsurlardır.

Bağımsızlık Dönemi Türkmen Edebiyatı

Türkmenlerin bağımsızlığını kazanması edebiyatta 1980’li yılların ortasından itibaren başlayan değişim rüzgârlarının fırtınaya dönmesine sebep olmuştur. Bağımsızlıkla birlikte oluşan rahat ortamda Türkmen yazarları tamamen dinî ve millî konulara yönelmişlerdir. Edebiyatçılar Sovyet döneminde eserlerinde işleyemedikleri ne kadar konu ve şahsiyet varsa işlemeye çalışmışlardır.

Bağımsızlık öncesi Türkmen edebiyatında öyle bir baskı ve bilgizlik vardır ki yazarlar tarihî ve millî unsurlarını eserlerine yansıtamazlar. Bu durumu Türkmen yazar Yazmırat Memmedi şu şekilde ifade eder: “Sovyet döneminde ‘Tuğrul Bey kimdir?’ diye sorsalardı bir şey söyleyemezdik. En yüksek eğitimli insanlar bile bu soruyu cevaplayamazdı. Tarih bilimiyle ilgili özel olarak çalışan Türkmenler dışında Türkmenlerin tarihî şahsiyetlerini bilen kimse yoktu. Ancak okulda okuyan bir öğrenciye kadar; Büyük İskender’in, Napolyon’un, Alexander Nevsky’nin, Suvarov’un ve tarihimizdeki diğerk alakalı ya da alakasız şahsiyetlerin isimlerini bilmeyen kimse yoktu” (Mämmedi, 2002: 163).

Bağımsızlık döneminde şairler Türkmenlerin millî şahsiyetlerini, tarihlerindeki şanlı ve talihsiz olayları işlemişlerdir. “Bu dönem şiirinin esas özelliğinin dönemin coşkusunu dile getirmesi, dil zenginliği, millî vasfı, Oğuzname geleneğine geri dönmesi, gerçek vatan sevgisine yönelmesi ile ayrıcalık kazandığını” (Sarıyev, 2002: 1374) söyleyebiliriz.

Bağımsızlıktan önceki dönemde dinî ve millî unsurları eserlerine yansıtan romancıların olmasının yanında bağımsızlık döneminin ilk yıllarında bu türde çok fazla eser veren yazara rastlayamayız. Sarıyev bu durumu şu şekilde açıklar: “Bunun sebeplerinden bazıları şöyledir; birincisi döneme uygun tema bulmak şarttı, ikincisi bu tema önceden yoğurulmuş olmalıydı ve ona da hazırlıklı gelinmeliydi, üçüncüsü günümüzde, önceki okuyucuların olmadığına kanaat getirilmeliydi. Bu şartların hepsinin bir araya gelmesinin, oldukça kabiliyetli, becerikli, her yönüyle hazırlıklı bir yazar gerektireceği görünen bir şeydi. Bunun için roman türüne başvuran Türkmen yazarlarının sayısı şimdilik az olmakla kalmaktadır” (Sarıyev, 2002: 1376).

Dinî ve millî unsurların romanda tam manasıyla işlenmesi 2000’li yılların başında hız kazanır. Bu dönemden itibaren yazarlar yılların vermiş olduğu tecrübeyi eserlerine yansıtırlar. Roman türünde Osman Öde, Annagulı Nurmammed, Atacan Tagan, Nargılıç Hocageldiyev, Cuma Hudaygulı, Övezdurdı Nepesov vb. romancılar öne çıkmaktadır.

Bağımsızlığın getirdiği rahat ortam şiir ve romanın yanında hikâyede de kendisini göstermiştir. “Türkmen hikâyecisi bu dönemde bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası durumun mukayesesini yapar. Bağımsızlık öncesinde kalemini millî hayat, gelenek ve görenek doğrultusunda özgürce oynatamayan hikâyecisi bu dönemde kaynağını geçmişten alır. O. Öde, K. Ballıyev, A. Nurgeldiyev, R. Durdıyev, Ahmet Halmıradov, S. Yazova, G. Orazgulıyev, Ö. Kuliyev gibi yazarlar, bağımsızlık dönemi hikâyecileridir” (Çonoğlu, 2011: 344).

Osman Öde’nin Hayatı ve Eserleri

Şiir, hikâye ve roman yazarı Osman Öde, 11 Ocak 1954 yılında Kerki vilayetindeki Astanababa Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Osman Öde “1979 yılında Mahtumkulu

Türkmen Devlet Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi’nin Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiştir. Türkmenistan Kommunisti gazetesinde musahhih ve edebiyat

görevlisi olarak çalışmıştır. Daha sonra Mollanepes Türkmen Devlet Akademik Drama Tiyatrosu'nda edebiyat bölümünün müdürlüğünü yapmıştır. Türkmenistan Yazarlar Birliğinin 'Ruh' (Manevî) sanat ve verimlilik grubuna başkanlık etmiştir" (Sağlık Şahin, 2014: 464).

"Edebî gelişiminde Öde Abdullayev ve Nargılıç Hocageldiyev'in önemli katkıları bulunan Osman Öde, yeni bir dönemin başlangıcı olarak da kabul edilen süreçte Türkmenlerin millî yönünü belirgin olarak gösteren eserler kaleme almıştır"

(Söylemez-Ateş, 2020: 197). Türkmenlerin tarihî ve millî unsurlarını eserlerine yansıtan Osman Öde, bağımsızlık döneminde Türkmen edebiyatının nasıl olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: "Bağımsızlık döneminin edebiyatının en önemli farkı üzerine söz edildiğinde, onun ilk etapta millî maksatlara hizmet eden edebiyat olduğunu söylemeliyiz." (Sarıyev, 2002: 1372).

Osman Öde, tarihî ve millî şahsiyetleri işlediği eserlerinde sadece dönemin savaşlarını, isyanları anlatmaz, bu olaylara zemin oluşturan unsurları da her yönüyle ele alır. Osman Öde'nin edebî üslubuna bakıldığında onun bir sosyolog gibi sosyal meseleleri analiz edip okuyucuya sunduğu görülmektedir. Ayrıca yazarın bir filozof gibi insan ve insanla ilgili olan konuları eserlerine yansıttığını görmekteyiz. Bu minvalde yazar gazete ve dergilerde yazdığı yazılarda ve verdiği röportajlardaki düşüncelerini roman şahısları ya da anlatıcı üzerinden okuyucuyla paylaşır.

Osman Öde, en meşhur eserlerinden birisi olan Altıncan Hatun romanında⁶, Altıncan Hatun karakteri üzerinden

Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükseliş yıllarını anlatmaktadır. Eserde Altıncan Hatun karakteri vasıtasıyla Türkmen kadınının bir tasviri yapılmakta, Türkmen kadını okuyucuya idealize edilmektedir. Altıncan Hatun romanı Türkmen edebiyatında o döneme kadar, özellikle de tarihî bir dönemi anlatması yönüyle, bir kadının başkahraman olup romana ismini verdiği ilk eserdir. Mehri Vepa gibi destan geleneği etkisiyle romanlarda bir erkekle eser ismini paylaşan kadın kahramanlar olsa da Altıncan Hatun bu anlamda ilktir. Genel olarak tarihî bilgilerden yararlanan, Türkmen insanını tarihî ve millî anlamda bilinçlendirme amacıyla kurgulanarak yazılan Altıncan Hatun romanını okuyan birisi hem Altıncan Hatun ve Tuğrul Bey'in

yaşadığı dönemi gözünde canlandırarak okuyacak hem de Türkmen kültürüne has birçok unsuru öğrenecektir.

⁶ Çalışmamız Altıncan Hatun romanı üzerine olduğu için eserle alakalı daha detaylı bilgiyi inceleme bölümünde bulabilirsiniz. Bu düşünceyle Altıncan Hatun romanıyla alakalı çalışmamızın giriş kısmında tekrara düşmemek adına ayrıntılı bilgi vermeyi uygun görmedik.

Osman Öde, eserlerinde sadece Türkmenlerin, Selçuklular gibi uzak tarihini konu edinmemiş, Türkmenlerin yakın tarihinde yer alan olayları ve kahramanları da eserlerinde işlemiştir. Öde, 379 sayfalık Annanyaz Artık adlı romanının konusunun eserin giriş bölümünde “Türkmenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Büyük Saparmurat Türkmenbaşı'nın Türkmenlerin özgürlük ve adalet mücadelesinde şehit düşen dedesi Annanyaz Artyk Han'ın oğlunun (1880-1937) trajik ve arzu dolu hayatından anlar” olduğunu belirtir. Öde, 128 sayfadan oluşan Otly Türkmenistan'a Baryar ‘Tren Türkmenistan'a Gidiyor’ adlı eserinde Türkmenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Büyük Saparmurat Türkmenbaşı'nın öğrencilik hayatının bir haftalık bölümünü anlatmaktadır. Yazar, eserin giriş bölümünde romanın ne hakkında olduğunu okuyucuya şu şekilde anlatmaktadır: “Değerli okuyucular elinizdeki Otly Türkmenistan'a Baryar adlı romanı Türkmenistan'ın ilk cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın öğrencilik hayatındaki bir haftası ile tanışabilirsiniz. O zamanlar St. Petersburg'daki enstitüde ikinci yılını tamamlayan Saparmurat Niyazov'un annesi ve babası ile buluşmak için özel olarak Türkmenistan'a dönüşü, onlarla hayalî buluşması, annesi ve babasına olan evlatlık sevgisi anlatılır”.

“Yazar Osman Öde'nin Könül Kerveninin Yüki (Aşgabat 1998) adlı kitabında, üç şahsiyetin edebiyat dünyasına hizmetleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir. “İnsanlığın Mähek Daşı” adlı bölümde usta yazar, tanınmış şair Berdinazar Hudaynazarov'un eserlerini incelenmektedir. Yazar, Berdinazar Hudaynazarov'a “O günümüz Türkmen şiirine lirizmi getirdi.” diyerek yerinde bir değer vermiştir. ‘Könül Kerveninin Yüki’ adlı bölümde ise edebiyatın vefalı hizmetkârı, halk bilimci Mämmet Sähetdurdu'nun ve oğlu Guldurdı Sähetdurdu'nun edebiyat alanındaki hizmetleri anlatılmaktadır. ‘Edebiyatın ruhi-halkın ruhi’ olarak adlandırılan bölümde de âlim Muhammetguly Amansähedov'un edebiyata ilişkin ilmî çalışmaları incelenmektedir” (Sarıyev, 2002: 1385).

Osman Öde'nin bazı roman, hikâye ve makaleleri şu şekildedir:

Hikâyeler: Sizi Hiç Vagt Unutmarın ‘Sizi Hiçbir Zaman Unutmayacağım’, Senin Dünyân ‘Senin Dünyan’, Her Kellede Han Otır ‘Her Kafanın İçinde Han Oturur’, Ojak ‘Ocak’.

Romanlar: Altınjan Hatın ‘Altıncan Hatun’, Sahıpkıran ‘Sahıpkıran’, Tapagan ‘Bulan’, Göktürkmen Söygüsü ‘Gök Türkmen Sevgisi’, Möcek Kanunı ‘Kurt Kanunu’, Özgenin Ömri ‘Başkasının Hayatı’,

Makaleler: Könül Kervanının Yüki ‘Gönül Kervanının Yüğü’, Taze Türkmen Ruhıyeti ‘Yeni Türkmen Maneviyatı’, Buysanç Kelamı ‘Sevinç Sözü’, Taze Türkmen Taglımatı ‘Yeni Türkmen Doktrini’, Garaşsızlık Diwanı ‘Bağımsızlık Divanı’ (II cilt), Garaşsızlık Dövrünün Türkmen Prozası ‘Bağımsızlık Devri Türkmen Edebiyatı’, Garaşsızlık Zamanının Coşkunlu Poeziyası ‘Bağımsızlık Devrinin Coşkulu Şiiri’, Garaşsızlık Dövrünün Dramaturgiyasının Galkınışı ‘Bağımsızlık Devri Dramasının Gelişimi’.

Osman Öde 15 Ekim 2014 tarihinde vefat etmiştir. Onun ölümü üzerine 2016 yılında Türkmenistan Meclisi kararıyla doğduğu Lebap vilayetinin Astanbaba Köyü’ndeki bir ortaokula Osman Öde’nin adı verilmiştir. Türkmen Meclisinin aldığı karar şu şekildedir: “Tarafsız devletimizin refah döneminde, yetenekli yazar ve yayıncı Osman Öde’nin millî edebiyatımızın geliştirilmesi, halkımızın manevi ve kültürel değerlerinin kamuoyuna tanıtılması, devlet ve kamu işlerinin yürütülmesinde hizmetleri büyüktür. Onun üstün yeteneğinin yarattığı pek çok sanatsal eserde halkımızın kahramanlık tarihi, kültürü ve gelenekleri, Türkmen topraklarının muhteşem dönemi, kutsal bağımsızlığımız yıllarında elde edilen başarılar ve halkımızın mutlu yaşamı geniş bir şekilde ortaya konulmaktadır. Ülkesine ve halkına vefalı hizmetin mükemmel bir örneğini gösteren merhum Osman Öde’nin Türkmen edebiyatına, kültürüne ve sanatına özel hizmetleri ve Lebap ili Atamırat bölgesinin Astanababa ilçesine bağlı Gabşal köyü sakinlerinin talepleri ve 28. ortaokulunun eğitim çalışanları ve Türkmenistan Meclisi dikkate alınarak Osman Öde Ortaokulu adı verilmiştir⁷”. Osman Öde’nin halkın talebi ve meclis kararıyla adının bir okula verilmesi onun Türkmenler için ne kadar değerli olduğunu göstermektedir.

Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (Kuruluş Öncesi ve Tuğrul Bey Dönemi)

Altıncan Hatun romanı Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşu öncesi ve sonrası olayları konu edinen bir eserdir. Bundan dolayı romanda geçen tarihî olayları daha iyi anlamak

---

⁷ <https://mejlis.gov.tm/single-decree/93?lang=tm> Osman Öde’nin adının bir ortaokula verilmesi hakkındaki meclis kararı.

adına Selçuklu Devletinin kuruluşundan önceki ve Tuğrul Bey dönemindeki tarihini bilmekte fayda vardır.

Türklerin tarihinde birçok büyük devlet kurduğunu görmekteyiz. Bunların arasında en önemlilerinden birisi şüphesiz Büyük Selçuklu Devletidir. O döneme kadar genelde Orta Asya’da hâkim olan Türkler, Büyük Selçuklu Devleti vasıtasıyla Orta Asya, Küçük Asya (Anadolu), Horasan, Irak, Suriye, İran, Kafkasya gibi geniş bir coğrafyaya hâkim olmuşlar, Türk-İslam medeniyetine yeni bir çehre kazandırmışlardır. Büyük Selçuklu Devletinin bu kadar geniş bir coğrafyaya hâkim olmasını ve bir medeniyet oluşturmasını daha iyi anlamak için onların kuruluş öncesi dönemine bakmakta fayda vardır.

Selçukluların Tarih Sahnesine Çıkışı

“İbnü’l Esir’in El Kâmil Fi’t Tarih adlı eserine göre “Selçuklulara adını veren Selçuk Bey’in babası Dukak’ın isminin ‘demir yay’ anlamına geldiği, onun çok güçlü ve başarılı bir lider olduğu, Oğuz yabgusunun ona danışmadan iş yapmadığı bilinmektedir. Oğuz yabgusunun Türk boylarından birine saldırması üzerine Dukak onunla ters düşer ve savaşırlar. Sonra bu ikilinin arası düzelir. Dukak’ın, Selçuk adında bir oğlu olur ve Selçuk, Oğuz Yabgu Devletinde subaşı (ordu komutanı) olarak görev yapar. Selçuk’un Oğuz Yabgu Devletinde nüfuz kazanmasından rahatsız olan yabgunun karısı, eşini Selçuk’a karşı kıskırtır. Bunun üzerine Selçuk İslam ülkelerine gider ve İslam dinine girer” (İbnü’l Esir, 1987: 361). Ravendi’ye göre, “Selçuk Bey’in ailesinin çok geniş ve otlaklarının az olması nedeniyle Maverâünnehir’e göç ettiği” (Ravendi, 2020: 85) bilinmektedir.

Selçuk Bey’in adının “küçük sel” (Merçil, 2024: 14) manasına geldiği bilinmektedir. Selçuk Bey’in Mikail, Arslan (İsrail), Yusuf ve Musa adında dört oğlu vardır. “Bu kardeşlerin en büyüğü Mikail, babası hayatta iken mücadeleler esnasında ölmüş ve buna çok üzülen Selçuk, Mikail’in oğullarını (Çağrı ve Tuğrul) kendisi yetiştirmiştir” (Kafesoğlu, 1958: 118). “Selçuk Bey, yüz yaşını geçmiş olduğu hâlde 1007 tarihinde Cend şehrinde ölmüştür” (Merçil, 2024: 17).

Mikail Bey’in ölümünden sonra Selçuklu topluluğunun başına Arslan Bey geçmiştir. Arslan Bey döneminde Karahanlı hükümdarı Ali Tekin’le iyi ilişkiler içinde olan ve onlara destek veren Selçuklular Maverâünnehir bölgesinde önemli bir güç hâline gelmiştir. Selçukluların bu gücünden çekinen Gazneli Mahmut, Arslan Bey ile bir

görüşme gerçekleştirmiştir. Arslan Bey bu görüşmeye bazı adamları ve oğlu Kutalmış ile katılmıştır. Gazneli Mahmut, “İsrail’den (Arslan Bey) kendisinin üç gün misafiri olmasını istemiş, bu istek yerine getirilmiştir. Şarabın dimağlarına tesir ettiği gece yarısı onların hepsini yakalayarak bağlamış ve hapsedmişlerdir. Mahmut, İsrail’i adamlarıyla birlikte gece yarısı zincirlere vurulmuş olduğu hâlde Hindistan’a, Kalencer Kalesi’ne göndermiştir” (Köymen, 2021: 86-87). 1025 yılında oğlu Kutalmış ve bazı adamlarıyla birlikte tutsak edilen ve Kalencer Kalesi’ne gönderilen Arslan Bey, “1032 yılındaki vefatına kadar bu kalede tutulmuştur” (Özgüdenli, 2022: 56).

“Arslan Bey’in esir edilmesinin sonra Selçukluların başına Musa (İnanç) Yabgu geçirilir. Ancak hakikatte Selçukluları idare eden Tuğrul ve Çağrı Beyler’dir” (Merçil, 2024: 19). “Sıkı müttefiki Arslan Yabgu’nun desteğinden mahrum kalan Ali Tekin, bu defa Tuğrul ve Çağrı beylerle ittifak kurmak ister. Ancak Selçuklu liderleri bu teşebbüsü bir hile zannederek ittifaka yanaşmazlar. Bu durum Ali Tekin’i endişelendirir, Selçuklu liderlerinin arasını açarak aileyi parçalayabilmek için Selçuklu hanedanından Yusuf ile irtibata geçer ama Yusuf buna yanaşmaz” (Özgüdenli, 2022: 56-57) ve “Ali Tekin’in emriyle Buhara kumandanlarından Alp Kara tarafından öldürülür. Tuğrul ile Çağrı kardeşler ve Yusuf’un babası Musa, 420 muharreminde (1029 Ocağı sonları) Ali Tekin’i mağlup etmek ve Alp Kara’yı öldürmek suretiyle Yusuf’un intikamını alırlar” (Kafesoğlu, 1958: 124). Bu olayın ardından Ali Tekin’in tekrar saldırması üzerine Selçuklular Harezm’e geri çekilirler. Bu esnada Harezm, Gazneliler’e bağlı bulunan Harezmşah Altuntaş’ın (408-423/1017-1032) idaresi altındadır. Altuntaş, ileride askerî yönden faydalanabileceğini düşündüğü Selçukluları memnuniyetle kabul ederek Harezm’deki Gâvhâre Kanalı civarına yerleştirir” (Özgüdenli, 2022: 56-57).

Gazneli Mahmut’un 1030 yılındaki ölümüyle yerine oğlu Mesut tahta geçer ve siyasi ortam değişir. Bunun üzerine “Selçuklular tekrar Ali Tekin ile ittifak yaparak; Debûsiye’de Harezmşah Altuntaş idaresindeki Gazneli ordusuna karşı savaşırlar (1032 yılı). Öte taraftan bu savaş sırasında ağır yaralanan Altuntaş Karahanlılar ile bir barış yaptıysa da hemen sonra ölür. Mesut, Altuntaş’ın yerine Harezm’e oğlu Harun’u tayin ettiyse de kendi oğlu Said’e ‘Harezmşah’ unvanı verir. Bu olay Harezm’in karışmasına sebep olur. Ali Tekin’in 1034 yılında ölümü üzerine, Selçuklular bu kez Gaznelilere karşı istiklal mücadelesine girişmiş olan Altuntaş’ın oğlu Harun’un daveti üzerine

Mâverâünnehr'den ayrılarak Harezm'e göç eder" (Merçil, 2024: 20). Bu tarihten itibaren Selçukluların kaderini baştanbaşa değiştirecek bir hadise yaşanır. "Selçukluların Harezm topraklarına girip konduklarını haber alan Şahmelik, kalabalık bir ordu ile çöl yolundan süratle Harezm'e gelir ve tan atarken Selçuklulara baskın yapar (Zilhicce 425/Ekim-Kasım 1034). Selçuklular pek gafil avlanırlar; bu sebeple ağır bir kayba uğrarlar. Selçuklulardan yedi sekiz bin kişinin öldürülür, çok kadın, çocuk ve at tutsak alınır. Selçuklular acınacak bir hâlde Ceyhun'un öbür tarafına geçer ve Ribat-ı Nemek'te konarlar" (Sümer, 1972: 76).

Selçuklular 1034'te uğradığı felaketten sonra Harun Altuntaş onları eski yerlerine geri döndürür. Ancak Harun'un 1035 yılındaki ölümü üzerine Selçuklular bu sefer Horasan'a göç ederler. "Selçuklu reisleri Musa Yabgu, Tuğrul ve Çağrı Beyler Gaznelilerin Horasan divanı reisi Sûri'ye gönderdikleri bir mektupta durumlarını anlatmışlar, Sultan Mesut'un hizmetine girmek istediklerini, buna karşılık Nesa ve Ferâve'nin yurt olarak kendilerine verilmesini yazmışlardı. Fakat bu istekleri reddedildiği gibi, Sultan Mesut, vezirinin biraz beklenilmesi tavsiyesine rağmen, Selçukluların üzerine Hâcib Begtogdı idaresinde iyi teçhiz edilmiş on yedi bin kişilik bir ordu yolladı. Selçuklular ile bu Gazneli ordusu Nesâ yöresinde karşılaştılar. Burada Gazneli ordusu ağır bir yenilgiye uğradı (29 Haziran 1035). Selçuklular ise çok zengin ganimetler ele geçirdiler" (Merçil, 2024: 21). Buna rağmen Selçuklular Gaznelilerle barış isterler ve bu barış sonucu Sultan Mesut onlara Selçuklulara Horasan'da topraklar verir. "Selçuklu liderleri, Gazneliler tarafından kendilerine verilen toprakları derhal aralarında taksim ettiler. Yapılan taksimatta Dihistan'ı Çağrı Bey, Ferâve'yi Musa Yabgu ve Nesâ'yı da Tuğrul Bey aldı. Gazneli Mesut, gönderdiği bir menşur ile bu taksimatı resmen onayladı. Ayrıca, Selçuklu liderlerine Gazneli Devleti geleneğine göre valilere mahsus 'iki dilimli külah', 'sancak' ve 'dokunmuş elbise', Türkmen ananelerine göre de 'at', 'eğer takımı' ve 'altın kemer' gönderdi" (Özgüdenli, 2022: 70).

Gaznelilerle Selçuklular arasında barış çok uzun sürmez. Bunun üzerine Sultan Mesut Sübaş adındaki bir kumandanını on beş bin kişilik bir ordu ile Selçukluların üzerine yollar. Selçuklular Merv, Serahs ve Baverd'in kendilerine verilmesini ister. Bu istekleri yerine gelmeyince Selçuklular yağmaya başlarlar, çete savaşlarıyla Gaznelilere zarar verirler. Sultan Mesut, Sübaş'yı Selçukluların üzerine bir meydan

savaşı yapması için yollar. Selçuklular tüm mallarını, kadınlarını ve çocuklarını çöle bıraktıktan sonra Serahs yakınlarındaki Talh-âb denilen yerde Gaznelilerle karşı karşıya gelir ve Çağrı Bey'in gayretleriyle Gaznelileri bozguna uğratar. Bu zaferden sonra Selçuklular bağımsızlıklarını kazanır ve kazandıkları toprakları eski Türk âdetine göre aralarında paylaştıktan sonra Tuğrul Bey'i devletin hükümdarı seçerler” (Merçil, 2024: 23).

Türk tarihinde kardeşlerin taht mücadelesi adına birçok kez savaştığı ve devletlerinin parçalanmasına neden olduğu bilinmektedir. Buna rağmen Avrupa Hun Devletinin liderleri Attila ile Bleda ve Göktürk Devletinin liderleri Bilge Kağan ile Kül Tigin'in birlikte hareket edip devletlerine hizmet ettiği bilinmektedir. Tuğrul ve Çağrı kardeşler de buna örnek gösterilebilir. Onlar, Selçukluları oradan oraya göç eden bir topluluktan dünya gücü hâline getirmişlerdir. Tuğrul ve Çağrı beylerin bu iyi ilişkileri ve birlik olmaları Ravendi'nin Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr adlı eserinde şu şekilde geçmektedir: “Tuğrul Bey kardeşine bir ok verdi ve dedi ki kır! Çağrı, onun arzu ettiği gibi, oku parçaladı. Tuğrul Bey iki oku bir araya getirdi, aynı şeyi yaptı. (Bunun üzerine) üç tane verdi, güçlkle kırdı. Oklar dört olunca kırmak imkânsız oldu. Tuğrul Bey dedi ki: Biz de tıpkı bu oklara benzeriz. Ayrı ayrı olduğumuz müddetçe, biraz kuvvetli olan herkes bizi kırmaya, yenmeye kasteder; fakat bir arada olursak, kimse bizi yenemez. Eğer aramızda anlaşmazlık çıkarsa, dünya ele geçirilemez, düşmanlarımız galip olur ve hükümdarlık elden gider” (Ravendi, 2020:101).

Serahs'ta yapılan savaştan sonra Selçuklularla Gazneliler arasında yeniden bir anlaşma yapılır. Bu antlaşmaya göre “Gazneli ordusu Herat'a gidecek; Nesâ, Bâverd, Ferâve şehir ve hudutları Selçuklulara teslim edilecek; Selçuklular ele geçirmiş oldukları Nişâbur, Serahs ve Merv şehirlerini tahliye edeceklerdi” (Merçil, 2024: 26). Ancak Selçuklular antlaşmaya uymayınca bu sefer bizzat Sultan Mesut ordunun başına geçerek Selçukluların üzerine sefere çıkar. Sultan Mesut'un üzerlerine gelmesinden dolayı Selçuklular endişelenir ve çöle çekilirler. Daha sonra Selçuklu beyleri kendi aralarında kurultay toplarlar, burada Çağrı Bey'in fikri kabul edilir ve Gaznelilerin karşısına çıkmaya karar verilir. “Aldıkları bu karardan sonra Selçuklular da çölden Serahs'a, Gazne ordusuna karşı çıktılar (Mayıs 1040), Serahs'ta ot ve yiyecek sıkıntısı içinde bulunan Gazne ordusu Merv istikametinde yola çıkınca, Selçuklular, sağdan soldan hücumla geçtiler, birçok deve ve kumaş götürdüler. Gazne ordusunda yılgınlık

başladı. Beş Türkmen, Gazne ordusundan 500 kişiyi püskürtüyordu. Ordusundaki “ümera” rekabetini önleyemeyen hükümdarda da ümitsizlik baş göstermeye başladı. Asıl muharebe Dandanakan Kalesi’nde yapıldı (23 Mayıs 1040). Daha muharebeden önce Gazne ordusundaki Türk gulamlardan Selçuklular tarafına geçenler oldu. İlk şiddetli hücumda zaten bitkin olan Gazne ordusu bozguna uğradı” (Köymen, 1976: 16). “Bu zafer, Gazneli Devletinin yıkılmasına ve Büyük Selçuklu Devletinin dünya üzerinde parlamaya başlayan yıldızının doğmasına yol açmıştır. Selçuklu beyleri, sultanın terk edip kaçtığı çadırında onun tahtını ve tacını ele geçirmiştir” (Mämmedi, 2002: 168).

Dandanakan Zaferi’nden sonra Selçuklular tam manasıyla bağımsız ve merkezi bir devlet kurmuşlardır. Devletin resmen kurulmasından sonra yapılan kurultay neticesinde kazanılan topraklar Selçuklu beyleri arasında paylaşılmıştır. Bu paylaşıma göre “Tuğrul Bey ‘Sultan’ sıfatıyla Nişâbur’u alarak batıya Irak tarafına gidecekti. Çağrı Bey’e ‘Melik’ unvanı ile merkez Merv olmak üzere Seyhun Nehri’yle Gazne arasındaki bölge, Musa Yabgu’ya ise Büst, Herat ve Sistan havalisi verildi. Yine Selçuklu ailesinden batıya gidecek olan İbrahim b. Yınal Kuhistan’a, Arslan Yabgu’nun oğlu Kutalmış Gürgen ve Damegân’a, Çağrı Bey’in oğlu Kavurd ise Kirman bölgesine tayin edildiler” (Merçil, 2024: 27).

Tuğrul Bey Döneminde Büyük Selçuklu Devleti

“Kuruluş sırasındaki iki ve üç liderli idare sistemi, devlet kurulduktan sonra, İslam’dan önceki Türk devlet telakkisine uygun olarak, başlıca, çifte hükümdarlı iki devlet hâline gelmiştir. Doğuda Çağrı Bey’in başında bulunduğu devlet; batıda -daha sonra ‘Büyük Selçuklu İmparatorluğu’ adını alan- Tuğrul Bey’in başında bulunduğu devlet” (Köymen, 1976: 18). Eski Türklerde bu tarz ikili devlet yönetiminde doğu devletin merkezi iken Selçuklularda devletin batı kısmı merkez olmuştur. Hâliyle devletin esas lideri Tuğrul Bey’dir. Bunu beylerin kullandığı unvanlardan da anlayabilmekteyiz. Çağrı Bey ‘yabgu’ unvanı yerine sırasıyla ‘emir’ ve ‘melik’ unvanlarını kullanırken Tuğrul Bey ise önce kısa bir süre ‘emir’ sonra da ‘sultan’ unvanını kullanmıştır.

Selçuklular bağımsızlıktan önce ve sonra Bağdat halifesine bağlılıklarını göstermişler. Dandanakan Zaferi’nden sonra onlar halifeye Ebu İshak el-Fukkai vasıtasıyla fetihname yollamışlardır. Bu fetihname şu şekildedir: “Biz, Selçukoğulları kullarınız, mukaddes peygamberlik huzur ve devletin her zaman taraftarı olan ve ona itaat eden

bir kabile idik. Her zaman gaza ve cihada çalışıyorduk ve büyük Kâbe'yi ziyarete devam ederdik. Bizim aramızda ileri gelmiş ve muhterem İsrail bin Selçuk adlı bir amcamız vardı. Yemîned-devle Mahmud bin Sebük Tegin onu, cürüm ve kabahati olmadan yakalayıp Hindistan'da Kâlencâr kalesine göndererek yedi yıl hapsetti. Nihayet o, orada ömrünün sonuna erip öldü. Bizim akraba ve taallukatımızdan birçoklarını kalelerde mahpus tuttu. Mahmut ölüp de yerine oğlu Mesut geçince memleket işleriyle uğraşmayarak eğlence ile gezip dolaşmakla meşgul oluyordu. Muhakkak ki Horasan'ın meşhur ve ileri gelenleri, kendilerini himayemiz altına almamızı istediler. Mesut'un ordusu üzerimize geldi. Aramızda ilerleme ve gerilemeler, mağlubiyet ve galibiyetler oldu. Nihayet iyi baht yüz gösterdi. Son defasında Mesut büyük bir ordu ile bizzat üzerimize yürüdü. Tanrı'nın yardımı ve Peygamberin temiz ve mukaddes huzurunun ikbalı ile bizim taraf galip geldi. Mesut mağlup, zelil ve bayrağı baş aşağı gelmiş bir hâlde, sırt çevirip kaçarak ikbal ile devleti bize bıraktı. Tanrı'nın bu vergisine şükür, bu yardımına hamdolmak üzere, adalet ve insaf ile hareket ettik, zulüm ve adaletsizlik yolundan ayrıldık. (Şimdi) istiyoruz ki, bu iş din yolu ile Emir el-Mümininin buyruğu ile olsun" (Ravendi, 2020: 101-102). Bu fetihnamenin halifeye gönderilmesi Selçukluların uluslararası ve dinî olarak tanınma çabasını ve İslam'a hizmet 'cihat' ederek de taraftar toplama ve halifeden icazet alma niyetlerini göstermektedir.

Tuğrul Bey'in tahta çıktıktan sonra yaptığı ilk iş devlet nizamını ve teşkilatını düzenlemek olmuştur. Bu düzenlemelerden sonra ise fetih girişimlerine başlamıştır. Tuğrul Bey ilk olarak "Taberistan ve Cürcan bölgelerini ve buralardaki mahalli hanedanları Ziyârîler ve Bâvendileri kendine tâbi kıldı (433/1041-1042). Ertesi yıl yani 434/1042-43'te Tuğrul Bey, Harezm seferine giderken İbrahim Yinal da Rey şehrini Arslan Yabgu'ya bağlı Oğuzların, Bürûcird ve Hemedan'ı da Kâkûyî hanedanının elinden almıştı. Aynı yıl içinde Tuğrul Bey Rey'e gelmiş ve burada İbrahim Yinal tarafından merasimle karşılanmıştı. Tuğrul Bey Nişâbur yerine Rey'i Selçuklu Devleti başkenti yaparak bu şehrin imarını emretmişti" (Merçil, 2024: 31).

Tuğrul Bey'in batıya akınları Anadolu topraklarına hâkim olan Bizans Devleti üzerinde devam eder. Aslında Selçukluların Anadolu'ya akınları Tuğrul Bey döneminden daha önce, Arslan Yabgu zamanında Çağrı Bey tarafından başlatılmıştır. Ancak bu akınlar Anadolu'yu ele geçirmek, yurt edinmek amacıyla değil, yağma

içindir. Tuğrul Bey döneminde de yağma amaçlardan birisi olsa da esas amaç bu toprakları ele geçirmektir. Selçuklu Devletiyle Bizans Devleti arasında 1037 yılından itibaren küçük çaplı birçok çarpışma olmakla birlikte ilk büyük savaş 1048 yılında Zap Suyu Savaşı'nda olmuştur. "Musa İnanç Yabgu'nun oğlu olan Hasan yirmi bin kişi ile ilk önce Eleşkirt'e geldi. Ardından yoluna devam ederek Basean ve Karin Ovaları'nı istila ettikten sonra Bizanslıların Vaspuragan Valisi Bulgar asıllı Vestin (Çuhadar) unvanlı Aaron ile İberia ve Ani Bölgesi'nin Valisi Katakalon Kekaumenos müttefik ordusu tarafından takip edilerek Stranga (Büyük Zap) Suyu üzerinde kurulan bir pusuya düşürüldü ve başta Hasan Bey olmak üzere pek çok Türk şehit edildi" (Subaşı, 2010: 251). "Hasan'ın intikamını almakla görevlendirilen İbrahim Yınal ve Kutalmış, 18 Eylül 1048 tarihinde Hasankale (Kaputru-Kapetru) önlerinde yaklaşık elli bin kişiden oluşan bir Bizans ordusunu yenerek Gürcü Kumandanı Liparites'i esir aldılar. Pek çok esir ve ganimetin ele geçirildiği bu zafer neticesinde Erzurum (Arcn) işgal edildiği gibi, Türkmenler kısa sürede Van Gölü çevresinden Trabzon'a kadar yayıldılar" (Özgüdenli, 2020: 98). "Selçukluların eline geçen esir sayısı yüz bini, ganimet de on beş bin arabayı bulmaktaydı. Bizans'a karşı kazanılan bu ilk ve büyük Hasankale (veya Pasinler) zaferinden sonra İbrahim Yınal beraberinde mühim esir ve ganimetler olduğu hâlde Rey'de bulunan Tuğrul Bey'in yanına döndü. Tuğrul Bey 1054 yılında bu sefer kendisi ordunun başında Anadolu'ya akın eder ve Malazgirt'i kuşatır. Ancak Bitlis'ten getirilen mancınının bir Norman fedaisi tarafından yakılması ve ağır kış şartları yüzünden muhasarayı kaldırır" (Merçil, 2024: 37-40).

Selçukluların Abbasi hilafetiyle ilişkileri her zaman hareketli olmuştur. Bu ilişkinin en büyük maksatlarından birisi, Selçukluların hâkimiyetlerini genişletmeyi meşru bir zemine oturtmak ihtiyacıdır. Bölgenin genelinin Müslüman olması ve yeni toprakları da İslamiyet'in cihat anlayışıyla daha cezbedici hâle getirmek, Selçukluların faydasına olmuştur. Selçukluların Abbasilerle münasebetleri Gaznelileri yenmelerinin ardından başlar, ondan sonra da devam eder. "Abbasiler bölgede zayıflayan siyasi nüfuzunu yeniden güçlendirmek adına girişimlerde bulunur ve Besasîrî'nin baskılarından kurtulmak için Sultan Tuğrul'dan yardım ister. Defalarca mektup gönderilmesinin ardından Sultan Tuğrul nihayetinde halifenin çağrısına cevap verir" (Özgüdenli, 2022: 103-104). "Tuğrul Bey 1055 yazında beraberinde sekiz filin de bulunduğu ordusu ile Bağdat'a girer. Besasîrî, Tuğrul Bey'in geldiğini duyunca Rahbe'ye çekilir" (Merçil, 2024: 43).

Selçuklular siyasi nüfuzlarını güçlendirmek adına Abbasi hanedanlığıyla siyasi evlilikler yapmıştır. Bunlardan ilki halife Kaim Biemrullah ile Çağrı Bey'in kızı Hatice Arslan Hatun arasındaki evliliktir. Bu hadise Miratüz Zaman'da şu şekilde geçer: “Karşılıklı bu konuşmalardan sonra halife, “Tanrı, bizi sizler için mübarek kıldı.” dedi. Reisürrüesa'nın, nikâh hutbesini okuduktan sonra halifeye hitaben “Büyüğümüz ve efendimiz, eğer kabulü lütfedip uygun görürlerse nikâhı kıyarım.” demesi üzerine halife, “Bu nikâhı yüz bin altınlık bir mihrle kabul ettik; Tanrı, bize ve sizlere, içinde hayır ve başarı bulunan şeyleri nasip etsin” dedi. Bu konuşmalardan sonra toplantıya katılanlar, salonu terk ettiler. Öte yandan Tuğrul Bey, hâdim Mübarek'i, kardeşinin kızı ve artık halifenin eşi olmuş bulunan Hatice Arslan Hatun'u, Bağdat'a getirmesi için Hemedan'a gönderdi. Bir süre sonra Bağdat'a gelen Arslan Hatun, halifeyle zifafa girdi” (Sevim, 1997: 4).

Selçukluların Abbasi hanedanlığıyla siyasi evliliklerinden bir diğeri de Tuğrul Bey ile halife Kaim Biemrullah'ın kızı Seyide arasında olmuştur. “Altıncan Hatun, ölmeden biraz önce eşi Tuğrul Bey'e “Dünya ve ahiret şerefine nail olman için halifenin kızıyla evlenme hususunda çaba göster” demiş ve “Bütün mal ve parasının halifenin kızına verilmesini” vasiyet etmiştir” (Sevim, 1997: 63). Tuğrul Bey'in ilerlemiş yaşına rağmen dönemin Abbasi halifesi Kaim Biemrullah'ın kızı Seyide ile evlenmesi Ehl-i Beyt soyuyla akraba olup İslam dünyasındaki nüfuzunu artırmak amacıyla.

Sultan Tuğrul'un tahtta kaldığı sürede çaresiz kaldığı ve yaşadığı en büyük sorun Besasîrî'nin de destekleriyle kardeşi İbrahim İnal tarafından tahttan indirilmek amacıyla Hemedan'da kuşatılmasıdır. “Tuğrul Bey'in İbrahim İnal tarafından Hemedan'da kuşatma altında olduğu sırada Vezir Amidülmülk, Tuğrul Bey'in eşi Altıncan Hatun'un önceki evliliğinden olan Anuşirvan'ı tahta çıkarmak ister. Ancak Altıncan Hatun bunu kabul etmez ve emrindeki kuvvetlerle Tuğrul Bey'in muhasara altında olduğu kaleyi kurtarır” (Sevim, 1997: 31-32). İbrahim Yinal, Tuğrul Bey'e iki kez başkaldırmış ve tahtı ele geçirmek istemiştir. Ancak Hemedan'da Altıncan Hatun, Çağrı Bey'in oğulları Alparslan, Kavurt ve Yakut beylerin desteğiyle Rey civarındaki yapılan savaşta esir düşen İbrahim Yinal'ı Tuğrul Bey ikinci defa affetmez. “İbrahim Yinal, Türklerde hanedan azasının kanlarının akıtılmayacağı ananesine uyularak yayının kirişi ile boğdurulur” (Merçil, 2024: 46).

Tuğrul Bey'in siyasi hayatında en önemli kişilerden birisi eşi Altıncan Hatun'dur. Altıncan Hatun, eşi Tuğrul Bey'e çok büyük destekler vermiş, onu ve devletin geleceğini kurtarmıştır. Tuğrul Bey'in, Altıncan Hatun'la hangi tarihte evlendiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak onun dönemin Harezmşahı'nın dul kalan eşi olduğu ve bu hadiseden sonra Tuğrul Bey'le evlendiği bilinmektedir. Bu bilgiler ve onun ölümü Miratüz Zaman'da şu şekilde geçer: "Harezmşah'ın eski karısı olup ondan olan Anuşirvan adlı bir çocuğun annesi ve sultan Tuğrul'un eşi Altıncan Hatun, çok dindar, aklın ve dinin hoş gördüğü belirli bir görüş ve niyet sahibi idi; yoksullara pek çok sadaka verir ve çok yararlı ve iyi işler yapardı. İyi fikirli ve azimli olup ihtiyatlı idi. Bu nedenle eşi sultan Tuğrul, birçok iş ve sorunlarda onun fikrini alır ve bunların çözümlerini kendisine bırakırdı. Altıncan Hatun, vücudunda su birikmesi (istiska) hastalığından Zencan'da öldü. Eşinin ölümüne çok üzülen sultan, tabutunu beraberinde Rey'e götürdü ve orada toprağa verdirdi" (Sevim, 1997: 63).

"Sultan Tuğrul Bey Bağdat'tan Rey'e döndükten sonra hastalandı ve 4 Eylül 1063'te öldü. Öldüğü şehirde yani Tahran civarında Rey'de gömüldü. Bugün de varlığını koruyan türbesi Burc-ı Tuğrul olarak anılmaktadır. Sultan Tuğrul Bey kaynaklarda adaleti, dindarlığı ve iyi kalpliliği ile zikredilir. O, bu vasıfları ile Selçuklu Devletini sağlam temeller üzerinde oturtmuş, devlet hudutlarını Bizans sınırlarına kadar uzatarak Oğuzları buraya sevk etmiş ve Anadolu'nun bir Türk ülkesi hâline gelmesine yardımcı olmuştur" (Merçil, 2024: 48).

"Tuğrul Bey'in çocuğu olmamıştır. Bundan dolayı vasiyeti üzerine veziri, abisinin oğullarından Süleyman'ı hükümdar yapmış ise de, kumandanlar ve askerlerin isteği üzerine abisinin diğer oğlu, Horasan hükümdarı Alparslan ona halef olmuştur" (Sümer, 1972: 100). Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey zamanında devletin sınırları Seyhun Nehri'nden Fırat Irmağı'na dek uzanmaktadır. "Tuğrul Bey'in saltanatı zamanında yirmi sekiz kadar tabi devlet teşekkül etmiştir. Bu tabi devletlerin sayısı zaman zaman artıyor veya eksiliyordu. Bunların büyük bir kısmı İranlı; bir kısmı, Arap; bir kısmı, Kürt; bir tanesinde Gürcü soyundandır. Bu arada iki tane de Selçuklu soyundan devlet bulunmaktadır" (Köymen, 1976: 22).

2. EDEBÎ İNCELEME

“Roman, dehanın en iyi ifade bulduğu, sempatimizi en çok talep eden edebî bir çeşittir. Romancının sanatı basittir. Roman bütün sanat dalları arasında gerçeği en dolaylı bir şekilde ifade eden, kendisine hizmet edenlerin, bağlananların vicdani endişelerinin etkisiyle anlaşılması çok zorlaşan, her şeyin üstünde sanatçının yüreğine ve zekâsına en çok sorumluluk yükleyen bir sanattır. Romanda yeni bir dünyanın yaratılması, yaratıcı dehaya sahip olanlardan başkaları için çok büyük bir sorumluluktur” (Stevick, 2021: 33) Her şeyden öte roman kendisini yaratan insanın dünyasının farklı bir formudur. Kimi zaman doğrudan onun dünyasını kimi zaman da o dünyadan esinlenerek oluşturduğu âlemi yansıtır ve en önemlisi de kendisi gibi insan olanlarla paylaşma ihtiyacından hâsıl olur.

Romanı oluşturan temel unsurlar tıpkı bir eve benzer. Evin dört duvarı; olay örgüsü, şahıs kadrosu zaman ve mekândır. Evin çatısı ise romandaki temadır. Romanın anlatıcısı ise o evi inşa eden mimardır. Nasıl ki ev inşa ederken bu unsurlardan biri olmadığında inşaat tamamlanamazsa romanda da bu unsurlardan biri olmadığında roman tamamlanamaz, eksik olur ve amacına ulaşamaz.

Altıncan Hatun romanının edebî incelemesi; olay örgüsü, şahıs kadrosu, mekân, zaman, izlek (tema), sosyal meseleler, yazarın üslubu, anlatıcı ve bakış açısı, anlatım teknikleri, metinlerarasılık ve kadın olgusu başlıkları altında incelenmiştir. Ayrıca edebî incelemesini yaptığımız roman, tarihî roman olması, tarihî ve millî unsurları işlemesi bakımından da edebî inceleme bölümü içinde iki ayrı başlık altında incelenmiştir.

2.1. Olay Örgüsü

“Anlatma esasına bağlı türlerin ve tabii olarak hikâye ve romanın en temel ve vazgeçilmez unsurlarının başında olay örgüsü yer alır” (Çetişli, 2021: 82). Okuyucuya bir şey anlatmak, anlatılanı dikkat çekici hâle getirmek için bir olaya, hatta belli bir sıraya sahip olarak olay örgülerine ihtiyaç vardır. Yazar, olayları bazen belli bir sıraya göre verirken bazen de düzensiz gibi görünse de kendi içinde bir düzene sahip olarak girift bir şekilde de verebilir. Romanda yer alan olaylar durağan değildir, hareket hâlinindedir ve genellikle eylemlerle karşılaşılır. “Olay örgüsü; kişiler, şeyler, durumlar ve olgular arası ilişki ağlarından, organik anlamada sağlam bağlantılardan oluşur.

İlişkiler ağı ya olumlu biçimde seyreden olaylar biçiminde ya da ‘çatışma’ya dayalı olarak gelişir” (Çetin, 2021: 189).

Olay belirli bir mekân ve zaman içerisinde onu gerçekleştiren bir şahıs tarafından meydana getirilir. Aktaş, olay örgüsünü şu şekilde maddelendirir:

“1- Bazen yazar eserini telif ederken onu çeşitli şekillerde bölümlere veya kısımlara ayırır. Parçalama işinde yazarın yaptığı bu bölümlemeyi esasa almak mümkündür.

2- Mekân dikkate alınarak eseri veya yazıyı kısacası metni parçalara ayırabiliriz.

3- Vakanın zamanı veya anlatma zamanı esas alınarak bu parçalama işi gerçekleştirilebilir.

4- Şahıs kadrosundaki değişiklikler de metnin parçalanmasına imkân verir.

5- Muhtevada görülen değişiklikler bu işte yardımcı olabilir.” (Aktaş, 1991: 23)

Olay örgüsünü romandaki şahsın başından geçen olaylar oluşturur. Bir çocuğun yere düşen bir şekeri ağzına götürmesi, bir kar tanesinin gökyüzünden aheste aheste ya da hızla yere düşmesi, bir namlunun ucundan çıkan merminin hedefe doğru yol alması, iki kişinin yola yürürken birbirine çarpışması, bir erkek ve kadının birbirine âşık olması vs. hepsi birer olaydır. Ancak bu olaylar bir bütün, tıpkı halkaların bir zincir oluşturması gibi bir olay örgüsü oluşturdıkları zaman mana kazanmaktadırlar. Bu zincirin (olay örgüsü) halkaları bir sebepler dairesinde, önce ve sonra, etki ve tepki şeklinde var olurlar, birbirlerinden kopuk değildir. Bu, olay örgüsünün en önemli özelliğidir. Örneğin Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun’un karşılaşp birbirlerine âşık olması Gökhun Bey vasıtasıyla olur. Gökhun Bey’in ise Tuğrul Bey ile tanışması, Altıncan Hatun’un Tuğrul Bey’i öldüren kişiyle evleneceği şartıyla gerçekleşir. Gökhun Bey’in esas amacı Tuğrul Bey’i öldürüp Altıncan’a sahip olmaktır ama yaptıkları çarpışma neticesinde Tuğrul Bey’in kendisinden daha yiğit biri olduğunu gören Gökhun Bey, Tuğrul Bey ile dost olur ve Altıncan Hatun’la evlenmesini ona tavsiye eder. Altıncan Hatun’un Tuğrul Bey’i öldürmek ve öldürtmek istemesi, Tuğrul Bey’in dayısı Tümen Bey’i öldürdüğü düşüncesinden kaynaklanır. Hâlbuki Tümen Bey’i öldüren Canahır Helvacı’dır. Canahır, suç üstüne kalmasın diye Tuğrul Bey adını kullanmıştır. Canahır Helvacı’nın Tümen Bey’i öldürmesi ise Tümen Bey’in Canahır Helvacı’nın işlediği suç yüzünden evini yakmasının intikamını almasıdır.

Tüm bu olaylar zinciri Altıncan Hatun ve Tuğrul Bey'in aşkına giden yolu oluşturmuştur.

“Klasik romanda genelde olay unsuru önceliklidir. Yazar, dikkat çekici, önemli ve değerli olay bulmaya ve onun üzerinde yoğunlaşmaya bakar. Başat öge olaydır; diğer ögeler ise olay unsuru için yardımcı ve araç konumundadırlar. İnsanın iç dünyası, ruhsal durumları, trajedileri, dramatik boyutu o kadar önemle üzerinde durulan bir unsur değildir. Diğer yandan modern romanda ‘olay’ın önemi oldukça azalmıştır. Olay, bir anlamda kişilerin her yönleriyle en iyi bir şekilde ortaya konulmalarında yardımcı malzeme ve çerçeve görevini üstlenmiştir. 1850’lerden itibaren romanda ‘olay’ unsuru, önemini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır” (Çetin, 2021: 191). Altıncan Hatun romanında hem dikkat çekici olayları hem de insanın iç dünyasını yansıtır yazar. Bu iki özellikten dikkat çekici olaylar çoğunlukta olsa da romanda insanın ruhsal durumları, trajedileri, mutlulukları da azımsanmayacak kadar bulunmaktadır.

Romanın olay örgüsü hacim bakımından ikiye ayrılmaktadır: “Panoramik roman, pek çok olaylara ve kişilere yer veren, geniş ve önemli bir dönemi ayrıntıları, olay ve kişileri ile genişçe sergilemeyi amaçlayan romandır. Kimi romancılar, eserini gereksiz ayrıntılara boğar; tekrarlar, şişirmeler, mübalağalarla dolu dallı budaklı bir hâle getirir. Olayları gereksiz yere uzattıkça uzatır, özü kaybeder ve ayrıntıya boğar. Epizot romanı ise sınırlı sayıda neredeyse bir olaya yer veren romandır” (Çetin, 2021: 191). Altıncan Hatun romanı panoramik bir romandır. Romanda Selçuklu dönemindeki birçok halkın yaşamı, onların yaşadığı şehirlerin durumları, sadece roman şahıslarının yaşamları değil, onlardan önce yaşayan kişilerin de hayatlarına dair ayrıntılar gibi birçok konu derinlemesine ele alınmıştır. Romanda yaşananlar belirli bir sıraya, ileriye doğru verilse de kimi yerlerde geriye dönüş tekniğiyle de anlatılmıştır.

2.1.1. Altıncan Hatun Romanının Olay Örgüsü

Eprikoğulları hanedanlığına mensup olan Buğracık Abdal (Altıncan Hatun’un dedesi) Mamunların yaptığı katliam sonucu tüm hanedan üyelerini kaybeder, sadece kendisi ve yedi yaşındaki oğlu Abdülmelik sağ bırakılır. Bir müddet sonra üzüntünden ölen Buğracık Abdal’ın oğlu Abdülmelik’e, dostu Tahir Afrasyap sahip çıkar, ona miras kalan Zemahşer Kalesi’ni yönetmesi için yeğeni Mansur’u görevlendirir ve kızı Hacer ile evlendirir. Abdülmelik büyüdüktan sonra kalenin yönetimini Mansur’dan devralır.

Abdülmelik'in Hacer Hatun'dan Sadullah, Habil, Kabil adlı üç oğlu ve Altıncan adında bir kızı olur. Altıncan'ın doğduğu an Gazneli Devletinin sultanı Gazneli Mahmut Zemahşer Kalesi'ne adım atmıştır. O, yeni doğan bebeğe dualar eder, ona icazet verir. Bu yüzden Altıncan'ın ailesi başta olmak üzere kaledeki herkes Altıncan'a çok değer verir. Altıncan hem akranları olan hemcinslerinden ve erkek çocuklardan çok farklı birisi olarak yetişir. Liderlik vasfı daha çocukluğunda kendisini gösterir. Böylelikle kaledeki erkek çocuklarına baş olarak evre obalardaki çocuklarla dövüşürler. Onun kırk erkek çocuğuna baş olduğu bir ordusu vardır. Altıncan çok kavgacı bir kızdır. Öyle ki bir gün kendisine saygıda bulunmayan Canahır Helvacı'nın oğlu İman'ı korkutmak için yayıyla ok atar ama ok İman'ın sırtına saplanır ve onun ölümüne sebep olur. Canahır Helvacı, Abdülmelik Han ile dostluklarından dolayı bu olayı büyütmez.

Abdülmelik Han Gazneli Devletinin Harezm valisi Altındaş'ın görevlendirdiği hanlardan birisi olur ve emrindeki askerlerle birlikte Gaznelilerin Hindistan'a yaptığı cihatlar katılır. Abdülmelik'in kayını, Tahir Afrasyap'ın tek oğlu Tümen Bey hâkim olduğu Arsahuşmisen'de çok adil bir yönetim sergilemektedir. Bu yüzden onun düşmanı çoktur. Bir gün yaptığı bir yanlıştan dolayı Abdülmelik'in yakın dostlarından Canahır Helvacı'nın evini ateşe verdirerek onu cezalandırır. O güne kadar dayısı Tümen'den kılıçla dövüşmeyi, nasıl güçlü birisi olması gerektiğini ğrenen Altıncan bu hadiseden dolayı çok korkar. Bu olaylardan bir süre sonra Hacer Hatun çocuklarıyla birlikte annesini ziyarete gider. Bir akşam hep beraber oturdukları bir vakit Tümen Bey evre obalarda Selçuklular diye eşkıya bir topluluğun türediğini ve yağmalar yaptığını, onlarla mücadele edeceğini söyler. Ertesi gün aniden Tümen Bey'in adamları topraklarına eşkıyaların saldırdığını söyler. Olay yerine yeğenleri ile birlikte giden Tümen Bey, kimsenin görmediği bir yerde ldrlr. Onu öldüren kişi ise kendisinin Selçuklu Tuğrul olduğunu söyler. Dayısı Tümen lm döşeğinde tek oğlu Anuşırvan'ı Altıncan'a emanet eder. Altıncan da ömrü boyunca emanetine sahip çıkacağını söyler.

Yaşanan olaylardan sonra Altıncan, dayısının intikamını Tuğrul Bey'den almak için birçok yol dener. Hatta onların konakladığı yere gidip hileyle onu öldürmek ister ama Pala Mansur tarafından bulunur ve kaleye geri götürülür. Artık bir geç kız olmaya başlayan Altıncan'ın talipleri günden güne artar. Bir nevrüz günü geler hep beraber

eğlenirken Altıncan'a talip olan gençler niyetlerini belli etmek isterler. Altıncan ise onlardan biriyle sadece dayısının katili Tuğrul'u öldürmeleri neticesinde evleneğini söyler. Gençler bunu kabul edip kaleden ayrılırlar.

Bir gün Zemahşer Kalesi'nde bir muhbirin olduğu söylenir ve herkes teyakkuza geçer. Kalenin civarında atlıların görüldüğü söylenince Abdülmelik Han ve atlıları oraya doğru giderler. Altıncan kardeşi Habil ile kalede kalır. O sırada gökyüzünde bir kartal gören Altıncan, dayısının kartal gördüğünde dilek dilemesi gerektiğini söylediğini hatırlar, kartaldan dayısının intikamını almayı diler. Bir müddet sonra bir grup atlı kalenin önüne gelir ve içeri girmek ister. Altıncan onları içeri sokmak istemez ve atlıların Selçuklular olduğunu öğrenir, onlardan ikisini öldürür. Öldürdüğü kişilerin Tuğrul Bey olduğunu sanan Altıncan, üçüncü askeri de öldürmeye çalışır, onu göğsünden yaralar ama öldürmekte başarılı olamaz; asker, yani Tuğrul Bey Altıncan'ı tutar ve yere yatırır. Tuğrul Bey, Altıncan'dan çok etkilenir, Altıncan da Tuğrul Bey'den. Bir süre sonra Abdülmelik Han ve adamları kaleye gelir, ortalığı sakinleştirir.

Konakladığı yere dönen Tuğrul Bey bir süre sonra Zemahşer Kalesi'ne Altıncan Hatun için görücü yollar. Abdülmelik Han kızı Altıncan'ın da rızasıyla evliliğe onay verir. Ancak bir süre önce hayatının tek amacı dayısının katili olduğunu düşündüğü Tuğrul Bey'i öldürmek olan Altıncan'ın bu evliliği kabul etmesi başta Abdülmelik olmak üzere birçoklarına tuhaf gelir. İsteme gerçekleşir, sonrasında bir hayli zaman geçer ve en sonunda düğün yapılır. Zemahşer Kalesi'nde öyle bir düğün yapılır ki diller destan olur. Düğünden sonra gelini alan Selçuklular Zemahşer'den uzaklaştıktan sonra bir yerde konaklarlar. Düğünün sevinciyle kendilerinden geçmiş, sarhoş ve yorgun olan Selçukluların üzerine Cend emiri Şahmelik baskın yapar ve buradaki on bin kişiden ancak iki bini sağ kalır ve Karakum Çölü'ne kaçar.

Şahmelik'in bu baskınının sebeplerinden biri Altıncan'a göz koymasındır. Ancak baskının asıl sebebi Şahmelik'in Selçuk Bey'e yıllardır beslediği kin ve ondan intikam alma duygusudur. Oğuz Yabgu Devleti Ali Şah'ın eşi olan Karkara Hatun, Selçuk Bey'in Yunan asıllı bir kızla evlenmesini istemez, sözü de dinlenilmeyince Selçuk Bey'e düşman olur. Selçuk Bey adamlarıyla oradan kaçar ama nereye giderse gitsin Karkara Hatun önceleri eşi ile sonra da oğlu ile sürekli Selçuklulara zarar verdirir. Öyle ki Karkara Hatun'un yeğeni Yılmaz Ok, Tuğrul Bey'in babası Mikail Bey'i gizlice öldürür. Tuğrul Bey babası öldüğünde çocuktur ancak büyüdüğünde durumu

öğrenir ve dâhiyane bir planla Yılmaz Ok'tan intikamını alır. Tüm bu olanlar Şahmelik'in katliam derecesindeki baskınına giden yoldaki sebepler olur. Şahmelik'in annesinden kalan kin o kadar derindir ki Selçuklulara yaptığı baskından sonra Zemahşer Kalesi'ne de baskın yapar. Baskından Altınca'nın Kırkları, Kabil ve Anuşirvan kaçarak kurtulur, babası Abdülmelik Han, annesi Hacer Hatun, kardeşi Habil ve akkızı Gülyüzlü ise başka birçok kişiyle birlikte vahşice katledilir. O günden itibaren hem Selçukluların hem de Altınca'nın içinde Şahmelik'ten alınacak intikam duygusu tazeliğini hep korur.

Gazneli Mahmut döneminde Gazneli devleti için birçok akın yapan, toprak kazandıran ve değerli görülen Selçuklular, Gazneli Mahmut'un vefat edip yerine oğlu Mesut'un tahta geçmesiyle birlikte değersizleştirilmeye başlanmıştır. Şahmelik'in baskınından büyük yara alıp önce Karakum Çölü'ne oradan da Nusay'a gelen Selçuklular Sultan Mesut'un zorla göç ettirme politikası neticesinde büyük vergi yüklerinin altına sokulmuştur. Sultan Mesut, bir bölgede istemediği toplulukları daha önce bu yöntemle topraklarından zorla göç ettirmiştir. Selçuklular başlarda sulh ve ikna yoluyla bu meseleyi çözmeye çalışsalar da tavrın değişmediğini görünce bu sefer son çare olan silaha sarılırlar. Sayıları üç bini bulmalarına, çok az olmalarına rağmen Selçuklular Oğuz Han'dan kendilerine miras kalan, bağımsızlıkları tehlikeye düştüğünde uyguladıkları 'Kılıç ya da kefen' âdetine sarılarak Gaznelilerle savaşmayı göze alırlar. Bu yolda onlara Abbasi Devleti manevi ve stratejik destekte bulunurken, Türkmenlerin manevi şahsiyetlerinden Ebu Seyit Ebulhayır'ın (Mene Baba) kendilerine icazet vermesi Selçukluların zafere olan inancını artırır. On yedi bin kişilik Gazneli ordusuna üç bin kişiyle karşı koyan Selçuklular bu üç bin kişiyi ikiye ayırır, önce bin beş yüz kişi Muhsin Tak'ın liderliğinde saldırıp Gazneli ordusunu tuzağa çekecektir ancak babasının katili Gaznelilerden intikam almak duygusuyla yanıp tutuşan Muhsin Tak yanlış bir strateji uygular ve Selçuklular büyük bir yara alır. Zaferin ve ganimetin sarhoşluğuyla kendilerinden geçen Gazneli askerler bir müddet sonra ganimet paylaşımı yüzünden birbiriyle savaşmaya başlar. Bu haberi alan Selçuklular Gaznelilerin konakladığı yere bir gece baskını verir ve çoğu sarhoş olan Gaznelileri baştanbaşa kırar geçirir. Bu saldırıda Altınca da Kırklarıyla birlikte savaşta yer alır ve büyük bir kahramanlık gösterir.

Aralarında çok büyük bir sevgi ve saygı bulunan Tuğrul Bey ile Altıncan Hatun, çok mutlu bir evlilik sürerler. Altıncan Hatun, Tuğrul Bey'den çocuk bekler. Tuğrul Bey de buna çok sevinir. Ancak bazı fitnecilerin dedikodusu yüzünden bir gün Tuğrul Bey, Altıncan Hatun'u döver ve konakladıkları yeri terk edip üç ay gelmez. Üç ay sonra pişman olup hatasını anlar Tuğrul Bey ama artık bebeği yoktur. Bebeği onun darbeleri yüzünden düşmüştür. Altıncan Hatun'dan özür dilemek ister Tuğrul Bey ama Altıncan Hatun buna fırsat vermeden büyüklük gösterip eşini affeder.

Nusay'da aldıkları zaferden sonra Selçuklular on beş bin kişilik bir güce dönüşür, kadınları ve çocukları çöle yollayıp 'Kılıç ya da kefen' âdetine de sarılarak bağımsızlık mücadelesi verirler. Aynı gün içinde hem zafer hem de mağlubiyet alan Gazneliler şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilemeden Sultan Mesut'a haber yollarlar. Sultan Mesut aldığı haberden sonra küplere biner. Selçukluları hizmetine almayıp kendine düşman ettiğini fark etse de gururuna yediremez, onları yok etmenin planlarını yapar. Vezirleriyle bir karar alan Sultan Mesut büyük bir orduyla tekrar Selçuklulara saldırır. Bu sefer ordunun başında Sultan Mesut vardır. Ali Abat'ta yapılan savaşta Selçuklular açık bir savaş yerine vur kaç taktığıyla savaşmak isteseler de Sultan Mesut'un ordusuna yakalanır. Burada ordunun tamamını kaybetmemek adına sekiz bin kişi kendisini feda ederek Gaznelilere saldırır, geri kalan Selçuklular ise daha sonra Gaznelilerle tekrar savaşmak adına kaçarlar. Ali Abat'taki savaştan sonra Selçuklular Serahs'ta Gaznelilere karşı büyük bir zafer kazanır ve Gaznelilerin elindeki Nişabur'u ele geçirir. Artık Selçuklular çok daha büyük bir güç olmaya başlarlar.

Gaznelilerle yapılan savaşlarda Altıncan Hatun da yer alır. Bu savaşlardan birinde Altıncan Hatun Kırklarıyla birlikte Gaznelileri pusuya düşürmeye çalışırken kendileri pusuya düşerler. Altıncan burada ölümcül yaralar alır, Kırkları tamamen ölür. Tuğrul Bey Altıncan Hatun'un da diğer kadınlar gibi çöle gitmesini ister ve diğer Selçuklu erkekleri gibi eşini boşayarak çöle yollar.

Selçuklularla bir türlü baş edemeyen Sultan Mesut, düşmanından kurtulmak için her yolu dener, elli bin kişilik ordusuyla düşmanın üzerine gider, yol üzerindeki Mene Kalesi'ni almak ister ama burada tam kırk günlük bir direnişle karşılaşır. Daha sonra Dandanakan Kalesi'ne doğru ilerleyen Gazneliler buranın terk edildiğini görürler. Selçuklular kaledeki ve çevresindeki tüm su kaynaklarını toprakla doldurup geri çekilmişlerdir. Gündüzleri sıcağın dolayısıyla susuzluğu sonuna kadar yaşayan Gazneli

ordusu, geceleri de Selçuklu askerlerinin verdiği rahatsızlıklardan dolayı uyuyamazlar. 23 Mayıs 1040 tarihinde Selçuklular 'Kurt Oyunu' taktiğiyle Gaznelilere saldırırlar. Gaznelilere büyük zararlar veren Selçuklulara Gazneli ordusundan da askerlerin geçmesiyle savaşın kazananı belli olur, Sultan Mesut yanındaki birkaç adamla birlikte çöle sığınır. Zaferden sonra Selçuklulara devlet kurma icazeti verilir. Aldıkları zaferle bağımsız bir devlet kuran Selçuklu beyleri 'Kılıç ya da kefen' âdetini bırakıp üzerlerindeki kefenleri ateşe atarak sultan kıyafetleri giyerler. Zaferle birlikte Selçuklular çöldeki kadın ve çocuklarına kavuşurlar. Gazneli Devletine büyük bir darbe vurup onların birçok bölgesini ele geçiren Selçuklular Abbasi Halifesine fetihname yollayarak zaferlerini duyururlar.

Mecburiyetten eşlerini boşamak zorunda kalan Selçuklu erkekleri, boşadıkları karılarıyla tekrar nikâh kıyarlar. Tuğrul Bey de daha önce söz verdiği gibi Altıncan Hatun'la Rey'de dillere destan bir düğün yapar.

Birkaç yıl öncesine kadar oradan oraya savrulan göçebe bir topluluk olan Selçuklular dünyanın en güçlü devletlerinden biri hâline gelir. Bundan sonra İslam'ın savunucusu olan, onun yayılması için savaşlar düzenleyen Selçuklular yönünü batıya, Bizans topraklarına çevirir. Burada birçok yeri ele geçirir Selçuklu beyleri. Bizans topraklarındaki fetihlerde Tuğrul Bey'in anne bir, baba ayrı kardeşi İbrahim İnal çok büyük başarılar gösterir. Ancak o bir savaşta esir düşer. Tuğrul Bey kendisinin kurtarılması için fidye gönderir ama serbest kalması uzun bir zaman alır. İbrahim İnal bu hadise ve Altıncan Hatun'dan dolayı kıskanıp kin güttüğü Tuğrul Bey'e iyiden iyiye kinlenir. O bu duygularla birlikte Tuğrul Bey'e isyan eder, tahtı ele geçirmeye çalışır ancak başarılı olamaz. Tuğrul Bey kardeşini affeder ve onu kendisine vezir eder.

Artık bölgenin en güçlü devleti hâline gelen Selçuklular Harezmi'e sefer düzenlerler. Buraya yapılan seferin en büyük amacı Şahmelik'i ele geçirmek ve yıllar önce kendilerine yaptıklarının intikamını almaktır. Harezmi ele geçirilir ancak Şahmelik kaçmıştır. Harezmi'e yapılan bu sefere Altıncan Hatun da katılır. O, Zemahşerlilerle duygu yüklü anlar geçirir. Zemahşer'de Canahır Helvacı'yı da ziyaret eder Altıncan. Kendisine karşı oğlundan dolayı kinli olduğunu düşündüğü Canahır Helvacı tam tersi bir şekilde ağırlar Altıncan'ı ve kendisine dualar eder. Onu evinden uğurlarken de yaptığı helvadan verir. Yolda durdukları bir an Altıncan'ın atı helvadan bir parça yer ve oracıkta ölür. Altıncan helvanın zehirli olduğunu anlar. Canahır Helvacı'yı bulup

getirirler. O, oldu olası Eprikoğullarına karşı haset ettiğini, onların başarısını bir türlü hazmedemediği için böyle bir şey yaptığını söyler. Altıncan her şeye rağmen Canahır Helvacı'nın hayatını bağışlar.

Altıncan Hatun'un hayatının en büyük amaçlarından biri tıpkı diğer Selçuklular gibi Şahmelik'ten intikam almaktır. İbrahim İnal'ın en iyi komutanlarından biri olan Erdaş Şahmelik'i yakalamak için görevlendirir. Büyük uğraşlar sonucu Erdaş, Şahmelik'i yakalar ve Altıncan Hatun'un huzuruna getirir. Altıncan Hatun onca yıldan sonra Şahmelik'e karşı intikam duygusunun kalmadığını fark eder ama kardeşi Kabil ve Emir Erdeşir Magmaranî'nin ısrarları sonucu Şahmelik saman alevinin dumanı ile boğularak öldürülür.

Tuğrul Bey, hâkimiyeti altına aldığı bölgelerden biri olan Vasıt'ı Altıncan Hatun'a iktâ olarak verir. Ayrıca Altıncan'ı naip olarak atar ve kendisine hatun unvanı verir. Bu, Altıncan Hatun'un Selçuklular için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir.

Selçuklular bir yandan halkını refah içinde yaşatan, bir yandan Bizans'a karşı zafer üstüne zafer alan, bir yandan halife ve İslam dünyasına sahip çıkan bir devlet hâline gelmişken iç karışıklıklar yine Tuğrul Bey'in peşini bırakmaz. İbrahim İnal, oğlunun sünnet düğünü için Tuğrul Bey'i Hemedan'a davet eder. Altıncan Hatun'un tüm itirazlarına, bu davetin bir tuzak olabileceği uyarılarına rağmen Tuğrul Bey Hemedan'a gider. Burada İbrahim İnal, Tuğrul Bey'i tutsak eder. Bunun üzerine Amidülmülk Kundurî'nin önerisi ile Anuşirvan tahta oturur. Altıncan Hatun'un tüm karşı çıkmalarına rağmen gerçekleşir bu olay ama Altıncan Hatun pes etmez, Tuğrul Bey'in en yakın dostları ve kendi kardeşi Kabil'in yardımıyla Anuşirvan'ı zindana attırır. Bunun üzerine Altıncan Hatun ve yanındakiler otuz bin kişilik bir ordu ile Hemedan'a doğru yola çıkarlar. Ancak yolun hemen başında Altıncan Hatun, Tuğrul Bey'in kendisine hediye ettiği, ona da dedesi Selçuk Bey'den yadigâr kalan, Selçukluların zafer nişanesi olan asfurî hançerini unuttuğunu fark eder, bunun üzerine saraya geri döner ve burada daha önceden bir husumetlisi tarafından kendi hançeriyle saldırıya uğrar, ağır yaralar alır. Saldırgan, muhafızlar tarafından etkisiz hâle getirilir, Altıncan Hatun ise kendine geldikten ve yaraları sarıldıktan sonra tüm itirazlara rağmen Hemedan'a doğru yola çıkar. Hemedan'da İbrahim İnal'la Hegmatan Tepesi'nde buluşan Altıncan Hatun, İbrahim İnal'ı alttan alır, çünkü ona karşı bir planı

vardır. Altınca Hatun, İbrahim İnal'la buluşmadan önce onun emrindeki komutanların çocuklarını ve eşlerini tutsak etmiş, Hegmatan Tepesi'nin karşısında tutmaktadır. Altınca Hatun, İbrahim İnal'ı ikna eder ve çadırına girmesini sağlar. Çadırda yedi tane fedai İbrahim İnal'ı anında yakalar ve yayın kirişi ile boğarlar ancak Altınca Hatun, İbrahim İnal'ın taraftarlarını korkutmak adına her yere kan dökülmesini ister. Bu olaylardan sonra Altınca Hatun Tuğrul Bey'i tutsak olduğu kaleden kurtarmak ister. Ancak bunu kendisi yapmaz, Çağrı Bey'in oğlu Melik Alparslan'a yaptırır. Altınca Hatun eşinin erkeklik gururunu kırmak istemez. Tuğrul Bey tutsaklıkta kurtulduktan sonra Hegmatan Tepesi'ne, Altınca Hatun'un olduğu yere gelir, ona saygıda bulunur, kendisi için hem eş, hem dost, çok önemli biri olduğunu söyler.

Altınca Hatun Hemedan'a yola çıkmadan önce uğradığı saldırı yüzünden aldığı darbelere daha fazla dayanamaz ve bayılır. Yirmi bir gün baygın yattıktan sonra uyanır Altınca Hatun. Bundan sonra devlet işleriyle daha az, eşiyle ise daha fazla ilgilenme kararı alır Tuğrul Bey. Son zamanlarda karı koca geçmiş günlerini yâd ederek birlikte vakit geçirirler. Ancak Bizans topraklarında ordunun başına bıraktığı Yakut Bey'e destek vermesi gerektiğini söyleyen Tuğrul Bey, hızla Diyarbakır gidip döneceğini söyler eşi Altınca Hatun'a. Altınca Hatun da bunu kabul eder. Diyarbakır'da eşinin yanına döndükten sonra tahtı Melik Süleyman'a bırakıp sadece Altınca Hatun'la ilgilenme kararı alır Tuğrul Bey. Ancak bir gece hiç uyuyamayan Tuğrul Bey'in aklına sürekli Altınca Hatun gelir. Çadırından dışarı çıkan Tuğrul Bey danışmanı Abdurrahman Agacî ve Emir Uhcurî'nin Altınca Hatun'u gördüklerini, Altınca Hatun'un bir genç kız gibi görüldüğünü, Altınca Hatun'un kendilerine Tuğrul Bey'e dikkat etmesini söylediğini duyunca eşinin vefat ettiğini anlar, yere kapaklanır ve Altınca diye bağırarak ağlar. Daha sonra aynı gece Altınca Hatun'un Zencan'da vefat ettiği anlaşılır.

2.2. Şahıs Kadrosu

Her edebî eser bir şeyler anlatmayı amaçlar. Kimi şahısların yaptığı olayları, kimi ise şahısların yaşadıklarından çok hislerini, düşüncelerini ve izlenimlerini konu edinir. Hiçbir edebî eser yoktur ki konusu insan olmasın. Çünkü o edebî eseri meydana getiren nasıl ki insansa onun anlattıkları da insan ve insanın başından geçenlerdir. Bu edebî metinlerde kimi zaman mükemmele yakın, kimi zaman da tıpkı gerçek hayattaki gibi kusurları olan şahıslar yaratılır. Bu şahıslar mekân ve zaman ile bir bütünlük

oluşturularak sunulmalar bile genellikle akılda kalan insandır. “Nitekim bu tür eserler üzerinde konuşurken sık sık şu tarz ifadeler kullanırız: ‘İntibah, Ali Bey’in hikâyesi ekseninde şekillenmiştir.’ ‘Mai ve Siyah, Ahmet Cemil’in hikâyesidir.’ ‘Reşat Nuri Güntekin Çalığı romanında Feride’nin hikâyesini anlatır.’ Madame Bovary, Emma’nın hikâyesini anlatan bir romandır.’ Bu cümlelerde vurgulanmak istenen ortak husus, söz konusu eserlerde, adı geçen kahramanların yaşadıklarının esas olduğudur” (Çetişli, 2021: 81). Altıncan Hatun romanı, Altıncan Hatun’la başlar, Altıncan Hatun’la biter. Adından da anlaşılacağı üzere bu roman Altıncan Hatun’un romanıdır.

“Bir kişinin belirleyici özelliğini ortaya koymak, onun tanınmasını sağlayan bir tekniktir. Kahramanın özel bir adla adlandırılması belirleyici özelliğinin en yalın ögesidir. Kahramanın belirleyici özelliklerinin ortaya konması doğrudan doğruya gerçekleştirilebilir; yani bu kahramanın kişiliği üstüne ya yazardan ya öteki kişilerden ya da kahramanın kendi kendini betimlemesinden (itiraflar) bir bilgi elde ederiz. Çoğu kez de belirleyici özelliklerin dolaylı yoldan verilmesiyle karşılaşılır: Kahramanın kişiliği edimlerinden, davranışlarından ortaya çıkar” (Todorov, 2021: 274-275). Mekân ve zaman unsuruyla birlikte var olan şahıs, bir edebî eserde olmazsa olmaz unsurlardan biridir, romandaki olayları gerçekleştiren başlıca unsurdur. “Bunlar, romanda ya etken ya da edilgen konumdadırlar. Yani ya özne ya da nesnedirler. Olayların canlı, hareketli bir biçimde seyredebilmesi için bunlara yön veren, oluşumlarına sebep olan kişiler vardır. Roman, bir insan sanatıdır. Dolayısıyla kişisiz ya da kişiye özgü niteliklerin olmadığı metin, roman adını alamaz” (Çetin, 2021: 144). “Romanda insan, bir anlamda kendi hikâyesini hem var eden hem yaşayan durumdadır” (Çetişli, 2021: 88).

“Roman yazarı aşağı yukarı kendini anlatan birtakım söz yığınları uydurur, bunlara kadın erkek adları verir, gerçeğe benzer tavırlar yakıştırır, tırnak işareti kullanarak onları konuşturur; başarabilirlerse, tutarlı davranmalarını sağlar. Bu söz yığınları romancının kişileridir” (Forster, 2001: 83). “Hayatta insanlar nasıl eşit ve benzer değillerse, romanda da aynı şekilde olacaklardır. Kişilerin bazıları başkışı (başkahraman), bazıları karakter, bazıları figüran (yardımcı kişi), bazıları da tip olarak hayattan romana taşınır” (Tekin, 2016: 81). Bu doğrultuda Altıncan Hatun romanındaki şahısları 4 grupta ve tarihî romanda şahıslar başlığında ayrıca inceleyeceğiz.

2.2.1. Başkahraman (Merkezî Kişi)/Yardımcı Kahraman

Romanın üzerine bina edildiği olay örgüsünde çok büyük rol oynayan, tıpkı sinemadaki başrolün karşılığı olan unsur, romanda başkahraman ya da diğer bir tabirle merkezî kişidir. Bir romanın başkahramanı, bir cümlelin öznesi gibidir. Eylemler çoğunlukla onunla yapılır. Nasıl ki olay olmadan bir roman eksik kalır, amacına ulaşamazsa başkahraman olmadığında da bu eksiklik fazlasıyla hissedilir. Başkahraman genelde etken olsa da bazen edilgen de olabilir. Bu iki durumda da şahıslar başkahramana göre konumlanırlar. Başkahramana Güneş, diğer şahıslara da onun uydusu benzetmesi yapabiliriz. “Merkezî kişi ya baştan sona romanı idare eden ve romana hâkim olan yazar olabilir ya da yazarın varlığı hemen hemen tamamen gizlenerek romanın olaylarını, zamanı, mekânı ve diğer kişilerin her şeyini bilen, gören ama yine romanın bünyesinde yer alan bir kişi olabilir. Ya da romandaki herhangi bir kişi olabilir. Klasik romanlarda merkezî kişi, çok önemli bir konumdaydı. Roman büyük oradan onun etrafında dönüyor, belirleyici olan o oluyordu. Ancak modern romanlarda merkezî kişi, konumunu ve önemini eskiye oranla büyük ölçüde kaybetti” (Çetin, 2021: 149). Altıncan Hatun romanında başkahraman Altıncan Hatun’dur. Ancak o, başkahramanlığı -ağırlıklı tarafa kendisi olsa da- Tuğrul Bey ile paylaşmaktadır. Yine sinema terimiyle ifade edecek olursak romanın yıldızı Altıncan Hatun, yardımcı yıldızı ise Tuğrul Bey’dir.

Bazı romanlarda başkahraman insan olmayabilir veya insan unsuru o eserde bilinçli bir şekilde ihmal edilerek geri planda bırakılabilir. Bu, o eserin insanı konu edinmediği anlamına gelmez. O eserde ele alınan her konunun sebebi insandır. Diyelim ki öyle değil ama eser bir insana (okuyucuya) sunulduğu için bile insanı konu edinmektedir. Tüm bu yönlerinin dışında “Asıl kahraman, eserde ele alınıp işlenen tema ve konunun gerçekleştirilmesi veya vurgulanmasında asıl yükümlü durumundadır. Okuyucuya iletilmek istenen mesajın, eserin itibarı dünyasında savunulması, hayata geçirilmesi de onun sorumluluğundadır. Bunun için ona tematik güç de denir” (Çetişli, 2021: 88). Altıncan Hatun romanında bu güç Altıncan Hatun’dur. Onun ölümüyle güç devresi çalışmayı durdurur, ışıklar söner ve perde kapanır.

“Asıl kahramanın karşısında çoğunlukla bir hasım/karşı güç bulunur. Olay örgüsünün teşekkülünde ihtiyaç duyulan çatışmanın hayat bulabilmesi, olayların düğümlenebilmesi, entrink atmosferin oluşabilmesi ve asıl kahramanın çok daha

belirgin hâle gelebilmesi için böyle bir kahramana ihtiyaç vardır. Genelde okuyucu tarafından pek seilmeyen bu kahraman, hemen her fırsatta asıl kahramanın karşısına çıkarak onun hedefine ulaşmasını engellemeye çalışır ve onunla çatışmaya girer” (s. 92). Altıncan Hatun romanında başlangıçta karşı güç (hasım) Tuğrul Bey’dir. Altıncan Hatun, dayısının katili olduğunu düşündüğü Tuğrul Bey’i öldürmek niyetindedir. Ancak dayısının katilinin Tuğrul Bey olmadığı anlaşılır, ikili arasındaki çatışma aşkla netice verir ve evlenirler. Evliliği boyunca eşine büyük bir sevgi ve korkunç bir sadakat besleyen Altıncan Hatun’un hasmı olmaya devam eder Tuğrul Bey. Ancak bu hasımlık mecazidir. Altıncan Hatun’un ulaşmaya çalıştığı hedef, eşinin kalbine girmek, ona kendisinin zayıf bir kadın olmadığını göstermek ve eşinin de kendi amaçlarına ulaşmasında yardımcı olmaktır. Bu uğurda Tuğrul Bey’e engel olmaya çalışan kim olursa olsun onun da hasmıdır, onlarla gereken tüm mücadeleyi verir ve bu uğurda canını tehlikeye atmaktan asla çekinmez Altıncan Hatun.

“Her edebî eserde yazarın okuyucuya iletmek istediği açık veya gizli bir mesajı vardır. Söz konusu mesajın okuyucuya iletilmesi, elbette ki edebî olmayan metinlerden çok daha farklı biçimde gerçekleştirilir. Hikâye, roman ve tiyatrodaki mesajın okuyucuya iletilmesindeki en yaygın ve uygun tavır, bu görevin eserin itibarı dünyasına ait kahramanlardan biri veya birkaçına yüklenilmesidir. Usta bir yazar, eserinin dünyasından kendisini çeker, eseriyle olan göbek bağına koparır. Söylemek istediği fikir, düşünce, kanaat ve dünya görüşünü, yarattığı kahramanlar vasıtasıyla ve onların ağzından söyler. İşte bu kahramana; yani, yazarın okuyucusuna iletmek istediği fikir, düşünce, kanaat ve dünya görüşü gibi her türlü mesajı okuyucuya iletmekle görevli kahramana, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman denir” (s. 92). Altıncan Hatun romanında yazarın sözünü emanet ettiği kahraman Altıncan Hatun’dur. O, kimi zaman kendi ağzından kimi zaman da hâl ve hareketleriyle yerine getirir bu görevi. Altıncan Hatun, Türkmen kadınının kocalarına nasıl bir eş olmaları gerektiğini telkin eder. Ayrıca o, vatan sevgisinin bir insanda vücut bulmuş hâli; Türkmenlerin bağımsızlığını, vatanları için ne yapmaları gerektiğini doğrudan veya dolaylı yoldan anlatan, bayrak taşıyan, dile getiren sözcüsüdür.

2.2.1.1. Altınca Hatun Romanında Tarihî Başkahraman (Merkezî Kişi)/Yardımcı Kahraman

Bu bölümde Altınca Hatun romanında yer alan, tarihî gerçeklikleri olan şahıslara yer verilmiştir. Altınca Hatun romanında yer alan tarihî şahsiyetlerin tespiti için Selçuklu ve Gazneli Devletleriyle alakalı tarih kaynaklarına⁸ müracaat edilmiştir.

2.2.1.1.1. Altınca Hatun

Romanın başkahramanı olan Altınca Hatun, bebekliğinden çocukluğuna, gençliğine; gençliğinden eş olduğu zaman da dâhil her yönüyle lider ruhlu, savaşçı ve döneminin kadınlarından farklı olması açısından nevi şahsına münhasır birisidir. Altınca Hatun'un doğumu da tıpkı ömrü boyunca yaptığı sayısız olağanüstü iş gibi sıra dışı olur. Altınca'nın doğduğu an Yeminiddöyle unvanlı, İslam'ın yayılması için yedi iklimle savaşan, herkesin hayır duasıyla andığı Sultan Gazneli Mahmut Zemahşer Kalesi'ne adım atar. Bu olayı herkes hayra yorar, Altınca'nın büyük bir şahsiyet olacağını söyler. Altınca'nın herkes tarafından el üstünde tutulması ve çok değerli olması da o günle alakalı olur. Çünkü Altınca ismini, ona Sultan Gazneli Mahmut koyar, bununla da yetinmez ona dualar ederek icazet verir “*Sultan âdet olduğu üzere bebeğin iki kulağından da üç defa çekti: Saygın bir kız olup yetişsin! Adı Altınca*

-
- ⁸ AHMED BİN MAHMUD. (1977). *Selçukname (I-II)*. (Haz. E. Merçil). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
  - EBU'L-FAZL-İ BEYHAKÎ. (2019). *Tarih-i Beyhaki*. (Haz. H. Kırlangıç). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
  - <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
  - IBNÜ'L-ESÎR. (1987). *El Kâmil Fi't- Tarih Tercümesi (9. cilt)*. (A. Özyayın Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları.
  - KAFESOĞLU, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: MEB. Yayınları.
  - KAFESOĞLU, İ. (1958). *Selçuk'un Oğulları ve Torunları*. *Türkiyat Mecmuası*, C. 13, s. 117-130.
  - KERİMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (M. Öztürk Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
  - KÖYMEN, M. A. (2021). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, I. Cilt Kuruluş Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
  - MERÇİL, E. (1989). *Gazneliler Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
  - MUHAMMET B. ALİ B. SÜLEYMAN ER-RAVENDÎ. (2020). *Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti)*. (A. Ateş Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
  - ÖZGÜDENLİ, O. G. (2022). *Selçuklular Cilt:1 Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*. İstanbul: İsam/İslam Araştırmaları Merkezi
  - SEVİM, A. (1997). *Sıbt İbnü'l-Cevzi'nin Mir'atü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Ayan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler. I. Sultan Tuğrul Bey Dönemi*. *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
  - SÜMER, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
  - ŞAPOLYO, E. B. (1972). *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Güven Matbaası.

olsun! Büyük bir beye yoldaş olsun. Adını ben verdim, ömrünü ve mertebesini Allahutaala versin! Âmin.” (I. 27). Bu hadise Altıncan’ın kaderini belirler, ilerleyen yıllarda Sultan Gazneli Mahmut’un duası yerini bulur. Altıncan bir nevi seçilmiş kişidir ve bunun bilincinde yetişir.

Altıncan hem aile üyelerinden hem de bir bey kızı olduğu için hizmetlilerden gördüğü sevgi ve ilginin farkında, her dediğinin ikiletilmediği bir kız olduğunu bilir. Altıncan o kadar alışmıştır ki bu duruma, beş yaşlarındaiken elinde çıkan bir siğilin hemen geçmesini istemiştir. Bu olmadığında da üzülür. İlerleyen yıllarda da istediği gerçekleşmediği zamanlar Altıncan bunu hırçınlıkla, hatta şiddetle çözmeye çalışır. Bu yüzden hizmetindeki akkızlara, kaledeki ve civar obalardaki çocuklara şiddet uygular.

Altıncan’ın liderlik özellikleri çocukluğundan itibaren kendisini belli eder. O, kardeşleri Habil, Kabil ve Sadullah başta olmak üzere Zemahşer Kalesi’ndeki erkek çocuklarına liderliğini kabul ettirir, bunu kabul etmeyenler ise onun yumruğunun tadına bakar. Altıncan, dikkat çekmemek için erkek çocuklarının arasında abisi Sadullah’ın kıyafetlerini giyerek bulunur. Aslında herkes onun kız olduğunu bilir ama bir kızdan dayak yedikleri belli olmasın diye onu erkekmiş gibi görürler.

Altıncan genç bir kız olana kadar korku nedir bilmeden yaşar. Ancak yaşadığı iki hadise onda korkunun türemesine neden olur. Bunlardan birisi kardeşi Habil’i zorla kılıçla dövüşmeye zorladığında kılıcının onun gözüne saplanması, bir diğeri ise kendisine tazimde bulunmayan Canahır Helvacı’nın oğlu İman’ı korkutmak amaçlı attığı okun İman’ın sırtına saplanması sonucu onun ölümüne neden olmasıdır. Bu iki hadise Altıncan’ı derinden etkiler.

Altıncan doğuştan lider özelliklerine sahip bir kızdır ama bu özelliklerini işleyip daha güçlü hâle getiren iki kişi vardır ki Altıncan’ın hayatında. Onlar ileride bir topluluğun kaderini değiştirecek, onları bir cihan devleti hâline getirecek lideri yaratırlar. Bu iki kişi Altıncan’ın babası Abdülmelik Han ile dayısı Tümen Bey’dir. Birbirleriyle pekiyi anlaşımasalar da, ayrı ayrı olarak Abdülmelik Han ve Tümen Bey Altıncan’a öğütler verir; onun hayatta, savaşta nasıl davranması gerektiğini söylerler.

Abdülmelik Han, kızını adeta bir erkek gibi yetiştirir, kızına bu doğrultuda korkusuz ve acımasız olmasını tavsiye eder “*Abdülmelik, Altıncan’a gizlice öğüt verdi; “Kızım, erkeklerin hangisi söylediğini yapmazsa doğrudan vur. Vurduğunda da öfkeyle vur. Bırak, ikinci defa seni gördüklerinde korkudan titresinler. Bir şey söylersen*

hemencecik yerine getirsinler. Hiçbir şeyden korkma. Korku kötü bir şeydir; o, insanı zayıflatır.” Altıncan babasının dediklerini yerine getirmeye çalışıyordu” (I. 42). Altıncan acımasızlığını babası Abdülmelik’ten alır. Kavga etmekten çok keyif alan Altıncan bu kavgalarda kimseye acımaz “*İşin doğrusu Altıncan kavgadan çok keyif alıyordu ama büyüdükten sonra yumrukla kavga etmek ona keyif vermemeye başladı. On iki yaşından sonra yumruklaşmayı değil de kılıçlarla dövüşmek, büyük kavgalara girmek istedi ve bunun için de erkek kardeşleriyle her gün kılıçla güçlerini ölçüştü. Onunla dövüşen kardeşlerinden birisi yorulursa ikincisine, o da yorulursa Anuşirvan ile kılıçla dövüşmeye başlıyordu. Kardeşleri ve Anuşirvan dövüşmek istemezse onları zorla ikna ederdi dövüşmeye. Daha doğrusu bazen korkutur, onları zorla dövüşmeye mecbur bırakırdı. Altıncan kılıçla dövüşmekte çok acımasızdı. Kardeşlerinin bir yerini kanatmayana kadar içi rahatlamazdı” (I. 52).* “*Altıncan tıpkı Deli Dumrul gibi kendisine karşı gelecek bir savaşçıyla savaşmak istiyordu. Bu kadar insandan Altıncan’ın karşısına çıkacak kimse yok muydu? Hepsi bu kadar aciz miydi? Belki Deli Dumrul ya da Zaloğlu Rüstem de Altıncan gibi değildir!” (I. 54).* Altıncan’ın sadece acımasızlığı değil, sabah uyandığı ve gece yattığı saatler de tıpkı babasınıninki gibidir. Babası, Altıncan’ın rol modelidir.

Tümen Bey yeğenine onu cesaretlendirecek, hoşuna gidecek sözler söyler. O, bu şekilde Altıncan’dan bir kahraman yaratmayı amaçlar “*İnsan dünyaya bir kez geliyor. Bundan dolayı o yaşarken hiçbir şeyi boşa geçirmeden, gönlünce yaşamalıdır. Kim kalbini kırar, seni üzerse bana söyle. Ben senin intikamını alırım. Hiç kimsenin senin ya da benim kalbimi kırıp üzme hakkı yoktur. Kim bize kötülük yapacak olursa ben onun gözünü oyarım. Adalet işte benim şu kılıcım ucundadır.” diyerek heybetli bir şekilde konuşurdu Tümen Bey” (I. 72).* Altıncan, dayısından av avlamayı, ata binmeyi, kılıçla dövüşmeyi öğrenir. Onun dayısından bu öğrendikleri ileride Selçuklu saflarında savaştığında işine çok yarar. Altıncan için Tümen Bey hayatının en büyük kahramanıdır. Tümen Bey için de Altıncan çok önemlidir. Öyle ki ölüm döşeginde tek oğlu Anuşirvan’ı Altıncan’a emanet eder Tümen Bey. Tümen Bey’in ölümü Altıncan’ın hayatının tamamen değişmesine neden olur. Dayısını öldürdüğünü düşündüğü Tuğrul Bey’den intikamını almak için yanıp tutuşur. Zamanla gelişen olaylardan dolayı dayısını Tuğrul Bey’in öldürmediği anlaşılır ve Altıncan’ın hayatının bundan sonraki amacı olan Tuğrul Bey olur. Onu mutlu etmek, ona layık, kahraman bir eş olmak için elinden geleni yapar.

Altıncan, Zemahşer Kalesi'nde o kadar el üstünde tutulur ve yaptığı işlerden sorumlu tutulmaz ki kimsenin kendisine karşı gelemeyeceğini düşünerek yetişir ama bir gün daha önce dövdüğü çocuklardan ve onların yakınlarından çok şiddetli bir dayak yer, günlerce ayağa kalkamaz. O gün dünyanın kendi etrafında dönmediğini ve her istediğini yapamayacağını öğrenir Altıncan.

Altıncan, Oğuzların kızlarını yetiştirme kurallarına uymaz, bunun tam tersi davranır *“Oğuzların bey kızlarına öğrettiği adabı muaşeret kuralları vardı. Küçük adımlarla, ceylan gibi sekerek yürümek; nazik, ince bir sesle konuşmak; sakince, kuşdiliyle erkeklerin kalplerini hoplatmayı başarmak öğretilirdi kızlara. Erkeklerle hangi sözlerin hoş geldiğini, onlarla konuştuklarında ne söylemeleri gerektiği öğretilirdi. Altıncan ‘Oğuz beylerinin kızlarının adabı’ adı verilen dersi tamamıyla reddederdi. “Ben erkeklerle yaranmak için yürüyüşümü de konuşmamı da değiştirmem. Bırak, onlar bana hoş gelecek sözleri, adabları öğrensinler. Ben sadece savaş kurallarını, güreş kurallarını öğreneceğim. Hançeri hedefe atmayı öğreneceğim.” diyerek kibirlendi” (I. 47)*

Altıncan çocukluğunda ve gençliğinde ilim öğrenmek için atabeyinin peşinden ayrılmaz. O, bu konuda o kadar isteklidir ki Atabey Ömer kız çocuklarına ders vermek istememesine rağmen inadiyla onu bu düşüncesinden vazgeçirir. Bu meydan okumadan olumlu yönde etkilenen Altıncan, ilmî seviye olarak kardeşlerinin önüne geçer, bu durum atabeyini şaşırtır ama aynı zamanda da mutlu eder.

Altıncan çoğu zaman erkek çocuklarıyla zaman geçirir, onlarla birlikte kavga eder. Onun kız arkadaşları da vardır. Bunlar Balnez ve Yunan asıllı bir tüccarın kızı Kalbina'dır. Ancak onun gerçek manada en yakın arkadaşı akkızı Gülyüzlü'dür. Çoğu zaman Gülyüzlü'yü çok konuştuğundan dolayı azarlasa ya da bazı hareketlerinden dolayı dövse de Gülyüzlü, Altıncan için bir akkızdan ötedir, onun tek sırdaşı, dostudur.

Altıncan Hatun'un karakteri üzerinde dayısı Tümen Bey'in ve Abdülmelik Han'ın çok etkisi vardır. Annesi Hacer Hatun da kızının karakteri üzerinde etkili olmak, onu diğer kızlar gibi yetiştirmek ister, ona zamanı geldiğinde evlenmesi gerektiğini söyler. Ancak Altıncan buna direnir, annesinin tüm çabalarına rağmen diğer kızlardan farklı olmayı sürdürür *“Ben öyle böyle bir adamın kızı değilim. Ben Abdülmelik Han'ın kızıyım, Gazneli Mahmut'un bereketli adımıyla birlikte doğan kızım! Ben Sultan Gazneli Mahmut'un müjdelediği yıldızım!” diye sesine güç vererek konuştu ve*

annesini kucakladı Altıncan. Bana koca değil, annem gerek. Ben bu evden çıkıp hiçbir yere gitmeyeceğim. Kovarsanız Harezmi Gölü'ne gider, orada yaşarım. Yoksa ömrüm sonlanıncaya kadar sizin yanınızda yaşarım" (I. 68) der. Bu durum annesini endişelendirse de Altıncan bir gün bu özelliğinin kendisini istediği mertebeye ulaştıracağına inanır.

Altıncan, yaş aldıkça büyümeye ve güzelleşmeye başlar. Onun güzelliği ile ilgili söylentiler artmaya başlar. Altıncan kendisi hakkındaki söylentiler gibi gerçekten güzel bir kızdır. Ancak onun en dikkat çekici yanı büyümlü gözleridir. Altıncan'ın gözlerindeki çekicilik onun sıradan bir kadın olmadığının göstergesidir. Altıncan'ın güzelliğini duyan gençler onun güzelliğini görmek ve ona talip olmak için Zemahşer Kalesi'nin kapısını aşındırırlar. Altıncan hakkındaki söylentiler o kadar artar ve abartılı hâle gelir ki bu söylentilerde Altıncan bir nevi bir masal karakteri gibi olağanüstü işler yapan birisine evrilir "Altıncan hakkındaki rivayetler çeşit çeşitti. Bu rivayetlerde emirin kızı, kendisine güvenen delikanlılara ağzının payını veriyordu. O rivayetlerin çoğu, Altıncan'ın güzelliği hakkında değil de onun sonsuz cesareti, çok güçlü olması, kılıçla dövüşmekteki ustalığı, dünyanın yetmiş iki dilini sular seller gibi konuşması hakkındaydı. Ticarette aldatılan tüccarların haklarını hilekâr tüccarlardan alıp geri vermesi, haksızlığa uğrayanlara sahip çıkması; İsfahan, Merv, Bağdat gibi büyük şehirlere uçarak gidip aynı gün geri dönmesi hakkındaki masalları gölgede bırakan rivayetleri insanlar tıpkı hikâye anlatan bir ozanı dinler gibi dinliyorlardı. O rivayetleri dinleyen genç delikanlılarda kudretli ve güzeller güzeli Altıncan'ı görmek isteği doğuyordu" (I. 45). Altıncan'ın yüzündeki heybetli hükümdarlık alameti on iki on üç yaşlarında belli olur. Onun sevgi dolu gözlerinin, heybetli hükümdar gibi bakışlarının karşısında er kişinin durması kolay olmaz. Onun güzelliği o kadar büyüleyicidir ki akkızı Gülyüzlü bile onun güzelliğine hayran kalıp "Ah, ah! Senin sadece yürüyüşünü kırk kıza değişmem" (I. 46) der. Altıncan'ın güzelliği kimseye benzemez, onun güzelliği o kadar farklıdır ki her yönüyle dikkat çeker "Herhangi bir insan Altıncan'dan gözünü ayıracak gibi değildi. Nazarı düşen erkeğin tir tir titretecek can alıcı bir güzelliği vardı Altıncan'ın. Allah özene bezene yaratmıştı onu. Altıncan'a babasının hediye ettiği kırmızı atlastan dikilmiş elbisesini giydiğinde çok yakıştırdı. Sanki açılmamış gonca gül gibi olurdu. Her şeyi tastamam oturmuş, gerçek bir peri kıızıydı.

Allahutaala kadınları yarattığında onlara iki özellik vermişken Altıncan'a da on, on beş özellik vermişti. Uzun boylu, ince belli, aheste yürüyüşlü, kalem kaşlı, gül yüzlü Altıncan, atlas elbisesini giyip düğünde, ziyafette görünse kendini çok yükseklerde gören koç yiğitler duygularını saklayamayıp çok güçlü bir arzuyla isterlerdi. Altıncan ise bu gençlerin olduğu yere bile bakmazdı. Hem Altıncan düğüne, ziyafete gitmeyi de pek sevmezdi. Böyle şeyleri sevmediğinden olsa gerek oralara gitmek zorunda kaldığında bir kavganın çıkmasına sebep olur, kendisi de kavga etmeden oradan dönmezdi” (I. 65-66).

Altıncan, dayısının ölümünden sonra bambaşka birisi olur, kimseyle çok konuşmaz, içine kapanır. Tuğrul Bey'in dayısını öldürdüğü söylentisinden sonra onun tek yaşam amacı Tuğrul Bey'den intikamını almak olur. Kafasına koyduğunu yapmak konusunda çok inatçı olan Altıncan, bu doğrultuda ailesinin, kaledeki askerlerin uyarılarını dikkate almaz; önce Gauhor'da kılık değiştirerek Tuğrul Bey'i öldürmeyi amaçlar, bu amacı yerine gelmeyince Binbaşı Şadranç'a para teklif eder, bu amacı da olmayınca kendisine talip olan erkeklerden evlenme şartı olarak Tuğrul Bey'i öldürmelerini ister. Tuğrul Bey'in, Tümen Bey'i öldürmediği anlaşıncı Altıncan intikamından vazgeçmiş gibi görünür. Bir de üstüne Tuğrul Bey'in kendisiyle evlenme isteğini geri çevirmemesi herkesi şaşırtır. Onun Tuğrul Bey'i evlendikten sonra öldüreceğini düşünür herkes ama bu gerçekleşmez. Altıncan zamanla Tuğrul Bey'i tanır ve içindeki intikam sona erer.

Altıncan Hatun'un hayatındaki dönüm noktası evlendiği gecedir. Zemahşer yakınlarında Selçukluların konak yerine Şahmelik baskın yapar, burada sekiz bin Selçuklu askerini öldürür. Bununla da yetinmeyen Şahmelik Zemahşer Kalesi'ne giderek Altıncan'ın tüm ailesini öldürür. Ailesinden geriye baskından kaçan Kabil, Anuşirvan, Kırkları ve Ürgenç'te olan abisi Sadullah kalır. Altıncan Hatun ve Selçukluların kaderi, amacı bu geceden sonra ortak olur. İntikam alınacak kişi Şahmelik, amaçları ise Selçukluları bağımsız bir devlet hâline getirmektir artık.

Zemahşer Gecesi baskınından sonra çareyi çöle sığınmakta bulan Selçuklular burada güç toplarlar. Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey de birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulur. Eskiden erkeklere yaranmayı küçültücü bir hareket olarak gören, kendisini erkeklerin dengi sayan Altıncan Hatun, Tuğrul Bey'in yüce kişiliğini tanıdıkça hayatını ona adar, onun gözüne girmek için her şeyi yapar.

Altıncan'ın çocukluk ve gençliğinde olduğu gibi diğer kızlardan farklı olması durumu evlendiğinde de kendisini gösterir. Artık farklı bir topluluk ve kısmen de olsa farklı bir kültürün mensuplarının gelini olan Altıncan, erkeklerin bile bazen çekindiği yerlerde çekinmez, inisiyatif alıp ortaya karakter koyar. Selçuklulardan vergi almak için gelen tahsildar Kubat ibn Kuval birkaç Selçuklu beyini esir alınca Altıncan onları kurtarmak için kendi başına hareket eder, Gazneli vergi tahsildarını ve adamlarını Kırklarıyla yaptıkları bir gece bakımında öldürüp Selçuklu beylerini kurtarır. Bu hareketine Tuğrul Bey kızsada Musa Bey Altıncan'ın yaptığı şeyin doğru olduğunu söyleyip onu destekler.

Altıncan diğer kadınlardan farklı bir kadın olduğunu Selçukluların Gaznelilerle yaptığı savaşlarda da gösterir. Normalde kadınlar savaşı giden erkekleri evlerinde bekler ya da çöle sığınır ama Altıncan böyle yapmaz. O herkesin aksine, şaşırsalar da Kırklarıyla birlikte eşi Tuğrul Bey'e destek olmak için savaşı katılır ve düşmanla birebir çarpışır. Onun savaşdaki başarıları Selçuklu beylerini kendisine hayran bırakır “*Hasan Bey, Selçuklu beylerine döndü:*

Bu savaşta dört beş Zaloğlu Rüstem gibi savaşçıyı görüp şaşırdım. Şaşırmış dururken onlar benim kellemi koparabilirdi.

Hasan Bey, söylediklerinin hangi savaşta olduğunu sormalarını bekleyip durdu. Tuğrul Bey, bu anlatılanların nerede olduğunu merak etti.

“O Zaloğlu Rüstem'in kim olduğunu niçin söylemiyorsun?” diyerek Çağrı Bey çok meraklandı.

Kim olduğunu düşünüyorsunuz? Altıncan Hatun'du o. Ey Allah'ım, karşıma çıkmasından korktum. Tuğrul, sen onun karşısında çıksan o senin de kelleni koparırdı. O, hiç durmadan önüne çıkana biçti. Geri hattakiler önceki savaşlarda bu kadar faydalı olmazdı ama bu sefer bu birlik öndeki birliklerden de sağ kanattaki birliklerden de çok faydalı oldu.

“Tuğrul Bey'e münasip hatun!” diyerek Musa Bey sevinçle konuştu: Bırak, zaferlerimiz çok olsun!” (I. 365).

Altıncan Hatun Gaznelilerle yapılan savaşlara katılmaya ve kahramanlıklar göstermeye devam eder. Ancak bir çarpışmada çok ağır bir şekilde yaralanan Altıncan'ı çöle gönderir Tuğrul Bey ve diğer Selçuklu beylerinin yaptığı gibi savaş

sonrasında tekrar evlenmek şartıyla boşar. Bu vaziyet Altıncan’a çok ağır gelir ama o eşine boyun eğer. Çölde kaldığı sırada kadınlara liderlik eden Altıncan Hatun, buradaki Selçuklu çocuklarının eğitimiyle de ilgilenererek yine farkını ortaya koyar. Selçukluların Gaznelilere karşı galip gelip bağımsız bir devlet hâline gelmesinden sonra devletin lideri olan Tuğrul Bey’in en büyük destekçisi Altıncan Hatun olur. O, eşinin naipliğini yapar, eğitilmiş olmasından dolayı Arapça ve Farsça olarak diğer devletlerin liderlerine yazılan mektupları yazar, bu özelliğiyle yine Selçuklu beylerinin takdirini toplar.

Altıncan Hatun sadece savaşçı özelliğiyle öne çıkan bir kadın değildir. Evinde de eşine kadınlık görevini eksiksiz yerine getirir. Eşi Tuğrul Bey’in ne zaman dinlenmesi, ne zaman onunla sohbet etmek istemesini bilir, ona göre davranır. Altıncan Hatun’un eşine karşı sadakati takdire şayandır. Bir iftira yüzünden eşinden dayak yiyen ve karnındaki bebeği kaybeden Altıncan kardeşlerinin ısrarlarına rağmen Tuğrul Bey’i terk etmez, onun hatasını kabul edip döneceği günü sebatla bekler. Bu onun sadece iyi günlerde değil, kötü günlerde de ne kadar yüce bir karaktere sahip olduğunun göstergesidir *“Kabil bir gün Anuşirvan’ın, Kırkların önüne düşüp Altıncan’ın yanına geldi.*

Yatakta mecalisiz yatan Altıncan, onların önemli bir haberle geldiklerini anladı, üstünü başını düzeltti, yatakta doğruldu. Altıncan onların ne habere geldiklerini tahmin etse de ilk önce onları dinlemeyi, sonra sonuca gitmeyi uygun gördü. Bunun için de ne haberle geldiniz der gibi onlara baktı.

“Altıncan, eşyalarını topl!” diyerek Kabil kesin bir şekilde konuştu.

Niçin?

Gidelim!

Nereye?

Fark etmez, bu yerde durmamızın bir önemi yok artık. Tuğrul sana haksız yere eziyet etti, onun için senden özür de dileyemedi.

Anuşirvan, Kabil’in sözünün üstüne konuştu:

Bırak, özür dilesin!

“Yok, yok! Hatunundan özür dileyen erkeğe erkek demem ben.” diyerek Altıncan karşı çıktı. Erkeğin alnına vurmak, kadınıninkine ise vurulmak yazılmış. “Eşim vurdu!” diye gitmek ayıp olur.

Sen sıradan bir kadın değilsin. Sen bizim yüzümüzün duvağısın. Sen bizim itibarımızsın. Beyin sana vurması, bize vurması demek. Beyin sana vurması, bizim itibarımızın sarsılması demek.

“Gidelim lalam.” diye seslendi Anuşirvan.

Ben sizin fikrinizi önemserim ama başka bir mesele var.

“O ne meseleymiş?” diye Kabil heyecanlandı.

Ben yenip gitmeyi namus bilirim. Yenilmeyi sevmem. Gidersek sadece yendiğimizde giderim.

Nasıl?

Nasıl yeneceğimi bilmiyorum, sadece yeneceğimi biliyorum. Dövülmek yeni değil. Bana acı veren ten acısı değil, hayır, beyin bana inanmaması bana acı veren. Eğer şimdi gidersem bu acı beni fazla yaşatmaz. Ben beye kendimin temiz, düzgün bir kadın olduğumu kanıtlamalıyım, kesin kanıtlamalıyım” (I. 391-392).

Altıncan Hatun’un en büyük amaçlarından birisi Tuğrul Bey’in gözüne girmektir. O, sıradan bir kadın gibi değil, kahramanlığıyla girmek ister kocasının gözüne. Bu doğrultuda birçok savaşa katılıp kahramanlıklar göstermesinin yanında defalarca da eşini suikastten kurtararak nasıl bir kahraman olduğunu başta eşi Tuğrul Bey’e sonra da tüm Selçuklu beylerine gösterir

Altıncan Hatun kocası Tuğrul Bey’e o kadar büyük bir tutkuyla -bu tutku sevginin ve saygının ötesinde bir tutkudur- bağlıdır ki ondan gerektiği takdirde görmediğinde canına kıyabilecek kadar güçlüdür. Tuğrul Bey; Anuşirvan, Şirpençe Tabgaç, Ebulkasım Buyanî, Komutan Halaç’a bir şeyler açıkladığı sırada köse bir asker yanlarına yaklaşır. Onun bir suikastçi olduğunu düşünen Altıncan Hatun hançerini çekip Tuğrul Bey’i korumak maksadıyla üstüne atlar, asker de telaşlanıp hançerini fırlatır ve hançer Komutan Halaç’ın göğsüne saplanıp ölümüne neden olur. Köse askerin sonradan ulak olduğu anlaşılır. Tuğrul Bey, Komutan Halaç’ın ölümünden dolayı çok üzülür. Onun böyle üzülmekten dolayı yanlış bir iş yaptığını düşünen Altıncan Hatun, eşini hayal

kırıklığına uğrattığı için canını kıymayı bile düşünür. Neyse ki tam böyle bir karar alacakken Tuğrul Bey Altıncan Hatun'a dedesi Selçuk Bey'den kendisine miras kalan, Selçukluların liderlik nişanı asfurî hançeri hediye eder. Altıncan Hatun bundan sonra biraz da olsa kendine gelir.

Altıncan Hatun Selçuklu Devleti için yaptığı hizmetlerden dolayı eşi Tuğrul Bey tarafından naiplik görevine atanır ve kendisine 'Hatun' unvanı verilir. Bu onun nasıl bir mertebeye çıktığının, Selçuklu Devleti için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

Altıncan Hatun için Tuğrul Bey o kadar önemlidir ki defalarca onun için canını tehlikeye atar. Ancak onun yaptığı bir şey vardır ki sadece canını tehlikeye atmak ve Tuğrul Bey'i kurtarmak değil, Selçuklu Devletinin de geleceğini kurtarmıştır. İbrahim İnal'ın hileyle tutsak ettiği Tuğrul Bey'i kurtarmak için Altıncan Hatun'un herkes farklı düşünürken orduyu toplar, savaşla değil, İbrahim İnal'ın hilesine hileyle karşılık vererek eşini ve Selçuklu Devletinin geleceğini kurtarır. O, İbrahim İnal'la görüşmeden önce onun komutanlarının ailesini tutsak ettirir, böylece ona kimse karşı çıkamaz. Sonra da İbrahim İnal'ı güzel sözleriyle kandırarak çadırına davet eder, burada önceden emir verdiği fedailerine İbrahim İnal'ı boğdurarak öldürtür. Bu kahramanlığından dolayı doğrudan kendisi kurtarmaz eşini Altıncan Hatun, eşinin erkeklik gururu incinmesin diye bu görevi Melik Alparslan'a verir. Onun bu hareketi yapmasındaki bir diğer amaç da amca ve yeğenin bozuk olan arasını düzeltmektir. Sultan Tuğrul, eşinin yaptığı kahramanlığa minnetle karşılık verir *"Sultan Tuğrul Altıncan Hatun'un yanına gelince attan indi. Sultan sevinçten ağlayan eşini ilk kez görmüş gibi baştan aşağı inceledi. Onun hareketleri minnettarlığını nasıl belli edeceğini bilmiyor gibiydi. Sultan karısının sağ elini tutup sevgiyle söze başladı:*

Eş desem eşten, kardeş desem kardeşten fazlasın sen benim için! Senin gösterdiğin bu cesareti senden başka kimse gösteremez! Senin bu yaptığına minnettarlığımı belli edecek söz bulamıyorum ama seninle nasıl gurur duyduğumu ve sana sevgimin nasıl sonsuz olduğunu bil! Şu an seni bağrımın arasına basıyorum geliyor. Seni başıma taç edip ordunun önünden geçesim geliyor. Ben senin önünde dik başımı eğirim Altıncan! Sana başımı eğirim!" (II. 423).

Tuğrul Bey'e o kadar büyük bir aşkla bağlıdır ki Altıncan Hatun, ölüm döşeginde olsa bile eşini düşünür. Onsuz bir an bile yapamaz. Ondan ayrı kalmak istemez. Ancak

savaşlara gitmek zorunda kalan eşinden kimi zaman da ayrı kalır. O bu zamanlarda bir damla uyku uyumaz, hep eşinin yolunu gözler. Altıncan Hatun, öldüğü gece bile seferde olan Tuğrul Bey'in yanındaki emirlere gençliğindeki görüntüyle görünür, eşini onlara emanet eder ve eşine iyi bakmalarını söyler. Altıncan Hatun, ömrünü eşine ve onun kurduğu devlete adar. Ardında ise kocaman bir isim bırakır.

Roman şahsiyetleri, klasik romanlarda idealize edilmiş karakterlerdir. Genel itibariyle tarihî romanlarda da şahıslar o dönemin şartlarına uygun olarak hareket ederler. Bazen de bu kişiler gelecekte kendilerine ilham olacakları okuyucu için genelde idealize edilirler. Ancak Altıncan Hatun romanında bu durumun, en azından Altıncan Hatun nezdinde, tersini görmekteyiz. Altıncan Hatun'un bir sonraki adımda ne yapacağını kestirmek genelde mümkün değildir. O her bir hareketiyle romandaki kişileri ve hâliyle okuyucuyu şaşırtmakta, genelde ters köşe yapmaktadır. Altıncan genel ahlak kurallarına çoğunlukla karşı çıkan bir şahsiyettir. Altıncan Hatun kendi dönemindeki kadınların tamamıyla zıddı özelliklere sahip ve bu özelliklerin farkında olan bir kişidir. Bunu da hayatındaki kişilere veya hayatına sonradan girecek kişilere kabul ettirmek düşüncesindedir. Altıncan Hatun zamana ayak uydurmayan bir karakterdir. Bu özelliği onu içine kapanan, toplumdan soyutlanmış biri yapmamış aksine toplumu tasarlamak görevi üstlenmiştir. Bunu yapmasını sağlayan imkânlar çocukluğu ve gençliğinde babası ve dayısı sayesinde olurken evlendikten sonra kocası Tuğrul Bey vasıtasıyla olmuştur.

Altıncan Hatun mutlak bir karakter değildir. Yani tamamıyla dönemin kadınlarından farklı değildir. O gerektiğinde bazı konularda dönemin kadınları gibidir ama burada da yine kendisine has bir şekildedir. Kocasına sadık olmak konusunda dönemin kadınlarından farklı değildir ancak bunu yaparken de diğer kadınların tam bir teslimiyetle, mecburiyetten yaptığını o öz iradesiyle yapmaktadır. Ayrıca dönemin kadınlarından farklı olarak Altıncan Hatun kocası için hayatını riske etmeyi göze alan ve bunu çoğu kez yapan bir karakterdir. Burada yaptığı şey aslında kocasına sevgisi ve sadakatiyken esas amaç kocasına ve erkek egemen topluma kendisinin de bir kahraman olabileceğini, kendisinin de erkeklerin yaptığını yapabileceğini hatta onlardan daha iyi yapabileceğini kanıtlamaya çalışır. Altıncan Hatun bu özellikleriyle postmodern roman kahramanlarını anımsatmaktadır. Postmodern romanlarda başkahramanlar çoğunlukla erkekken yazar ana karakteri kadın olarak seçmiştir. Bu

kadın ana karakter ise erkekler gibi olmak isteyen, onlar gibi davranan, kahramanların sadece erkeklerden çıktığını düşünen topluma kadının da kahraman olabileceğini kanıtlamaya çalışan bir kadındır. Zamanla bazı huyları değişir Altıncan Hatun'un. Çocukluğu ve gençliğinde daha sinirli ve acımasız olan Altıncan, yaş aldıkça daha sakin olur. Ayrıca önceleri intikamı için gözünü karartan, kimseye acımayan Altıncan, zamanla affetmeyi öğrenir. Öyle ki tüm ailesini öldüren, Selçuklulara büyük darbe vurup sekiz bin askeri öldüren Şahmelik'i, en önemlisi de dayısını öldüren ve kendi canına da kast eden Canahır Helvacı'yı affeder Altıncan. Altıncan'ın karakterinde zaman içinde olan bu değişiklik çok dikkat çekidir.

Altıncan Hatun çok cesur bir kadındır. Öyle ki çocukluğunda kendisinden küçük ya da büyük erkek ve kız çocuklarıyla kavga etmekten çekinmez. Onun bu özelliği gençliğinde ve yaşlılığında da devam eder. Eşi Tuğrul Bey'in Selçuklu topluluğunu bir devlet hâline getirmek yolundaki mücadelesine destek verir, onunla birlikte savaşlara katılır. Selçuklular bir cihan devleti hâline geldiklerinde artık yaşı geçmiş bir kadın olmasına rağmen Altıncan Hatun savaşlara katılmaya yine devam eder. O, bu özelliğiyle başta kocası Tuğrul Bey olmak üzere Selçuklu beylerinin ve komutanlarının takdirini toplar. Onlar Altıncan Hatun'un bir kadından fazlası olduğunu, onun kahramanlıklarını ancak bir erkeğin yapabileceğini, hatta bazen erkeklerinin bile yapamayacağını dile getirirler. Bu özelliğiyle Altıncan Hatun çevresindeki kadın algısını baştanbaşa yıkmıştır. Bu onun daha bir çocukken bile yapmak istediği, hayatının amacıdır.

Altıncan Hatun, eşi Tuğrul Bey'in Diyarbakır'da seferde olduğu bir zaman Zencan'da vefat eder. Tuğrul Bey, Diyarbakır'da olmasına rağmen eşinin vefat ettiğini hisseder ve çok üzülür.

2.2.1.1.2. Anuşirvan

Anuşirvan, Altıncan Hatun'un dayısı Tümen Bey'in tek evladıdır. Oğlunun üstüne titreyen Tümen Bey, ölüm döşeğindeyken onu yeğeni Altıncan'a emanet eder. O günden itibaren Altıncan ve ailesi ile birlikte yaşamaya başlayan Anuşirvan burada hiç yabancılik çekmez. Abdülmelik Han, Anuşirvan'ı Habil, Kabil ve Sadullah'tan ayırmaz, Anuşirvan da bunun farkında olarak Abdülmelik Han'a 'baba' diye hitap eder.

Altıncan, Anuşırvan'ı kendi evladı gibi yetiştirir. Onu usta bir savaşçı hâline getirir, atabeylerinden ders almasını sağlar. Güçlü bir hafızaya sahip olan Anuşırvan çok kısa sürede Arapça, Farsça ve Yunanca'yı öğrenir. Onun güçlü hafızası sadece dil öğrenmede yardımcısı olmaz, o birçok şairin şiirini ezbere bilir, bunları ortamlarda okuyarak herkesin neşelenmesini sağlar.

Anuşırvan, Altıncan Hatun evlenip Selçukluların yanına gitmesine çok üzölür. Ancak düğün gecesi şahmelik'in Zemahşer Kalesi'ne yaptığı baskından Kabil ve Kırklarla birlikte kaıp Altıncan'ın yanına gider Anuşırvan. Bu andan itibaren Selçukluların bağımsızlığı için hizmet eder. Anuşırvan o kadar neşeli ve cana yakın birisidir ki tüm Selçuklu beyleri tarafından çok sevilir.

Anuşırvan para pul derdinde olmayan birisidir. Onun bu özelliği savurgan olmasına neden olur. Bu da Altıncan Hatun'u üzer. Altıncan Hatun oğlunun -Anuşırvan romanda genelde Altıncan Hatun'un evlatlığı olarak geçer- bu durumunu değiştirmesini ister ama Anuşırvan her parasız kaldığında Altıncan Hatun'a başvurur, Altıncan Hatun da oğlunu hiçbir zaman boş çevirmez. Ancak onun özelliği Gövheray'ın ölümünden sonra evlendiği Gülayım'la birlikte değişir. Anuşırvan artık zengin olmak için çabalar. Bunun için de bazı kişilerden rüşvet alır. Onun değişimi sadece bu yönde olmaz, eskiden neşeli, güler yüzlü olan Anuşırvan artık çok konuşmayan, içine kapanık bir hâle dönüşür. Bunda Gövheray'ın ve ondan olan oğlu Tümen'in ölümünün çok büyük etkisi vardır. Babası Tümen Bey'le husumetli olan Canahır Helvacı, Altıncan'ın düğün günü kızı Gövheray'ı aradaki husumetin bitmesi için Anuşırvan'a verir. Anuşırvan daha ilk görüşte Gövheray'ı sever. O an için evlenemeyen çift, yıllar sonra Altıncan Hatun'la Tuğrul Bey'in Rey'deki ikinci düğünlerinde evlendiklerini Altıncan Hatun'a söylerler. Altıncan Hatun bu evliliğe sıcak bakmaz. Canahır Helvacı, aslında kızını Anuşırvan ve Altıncan Hatun'a zarar vermesi için yollamıştır ama Gövheray'ın aşkı babasının intikam duygusuna üstün gelir. Babasının yaptıkları ortaya çıkınca Gövheray canına kıyar. Anuşırvan da öfkeyle birlikte bu soyla arasında bağlantı kalmaması için Gövheray'dan olma oğlu Tümen'i Altıncan Hatun'un tüm feryatlarına rağmen öldürür. Bu olay yüzünden Anuşırvan'ın hayatında büyük bir sarsıntı yaşanır. Anuşırvan sonradan evlenir, dört çocuğu olur ama hepsi kızdır. O, oğlu Tümen'i öldürdüğü için Allah'ın artık kendisine erkek bir evlat vermeyeceğini söyler.

Anuşirvan'ın zaman içinde değişen karakteri Altıncan Hatun'u şaşkına çevirir. Şöyle ki çocukluğundan beri gerçek evladı gibi sahip çıktığı Anuşirvan, Tuğrul Bey'in İbrahim İnal tarafından tutsak alınmasından sonra Kunderi'nin de tavsiyesi üzerine tahta çıkmak ister. Altıncan Hatun'un tüm yalvarmalarına rağmen o, bu kararından vazgeçmez ve tahta çıkar. Ancak Altıncan Hatun oğlu da olsa Tuğrul Bey'e olan sadakatinden ve Selçuklu Devletinin bekasını düşündüğünden oğluna tuzak kurar, onu zindana attırır. Zindana atılınca Anuşirvan'ın aklı başına gelir, annesinden özür diler ama Altıncan Hatun Tuğrul Bey'i Hemedan'dan kurtarıp gelene kadar Anuşirvan'ı zindandan çıkarmaz, sonrasında da uzun süre konuşmaz onunla. Bu durum Anuşirvan'ı çok kötü etkiler, günlerce Altıncan Hatun'un kapısından ayrılmaz, ağlar, özür diler. En sonunda kalbi tam soğumasa da oğlunu affeder Altıncan Hatun.

2.2.1.1.3. İbrahim İnal

İktidar hırsının, elindeki ile yetinememenin ve bundan dolayı belayı hak etmenin en önemli örneklerinden birisi İbrahim İnal'dır. İbrahim İnal, Tuğrul Bey'in ana bir, baba farklı kardeşidir. Selçuk Bey'in Yusuf Yabęu'dan olma torunu İbrahim İnal, küçük olması itibariyle ağrı ve özellikle de Tuğrul Bey'in himayesinde bulunmuştur. Başlarda değil taht sevdası, ikta bölgesi bile istemeyen İbrahim İnal, zamanla kötü niyetli kişilerin doldurmaları vasıtasıyla iktidar hırsıyla dolmuş, abisi Tuğrul Bey'e karşı gelmiş ve neredeyse Selçuklu Devletinin parçalanıp yıkılmasına sebep olacak olaylara yol açmıştır.

Kendisinden on bir yaş küçük olan İbrahim İnal, Tuğrul'un en güvendiği kişidir. Bu yüzden onu yanında hiç mi hiç ayırmaz. İbrahim'in farklı bir meziyeti vardır, bu da hafızasının çok gl olmasıdır. İbrahim İnal bir gördüğü kişiyi, bir işittiği şeyi kolay kolay unutmaz. Böyle olunca da Tuğrul Bey, çoğu zaman İbrahim'in hafızasından yararlanır.

İbrahim İnal, Tuğrul Bey'le ilk olarak yeni fethedilen yerlerde yağma yapılması konusunda ters düşmüştür. Bu ters düşmenin esas noktası ise Altıncan Hatun'dur *“Akın etmeyi, yağmayı biz bulmadık. Eskiden beri gelen dete göre ganimet bölüşmenin kurallarını da biz bulmadık.*

“Sen bana bu sözü niçin syliyorsun? Nasıl, Tuğrul bu şeyleri bilmiyor mu sanıyorsun?” diyen Tuğrul Bey, İbrahim'in yüzüne şaşırarak baktı.

Tuğrul, bize akıl veren çok. Biz biraz müsaade etsek bize eşlerimiz de akıl verir. Biz hiçbir zaman eşlerimizin aklına muhtaç olmadık. En iyisi kendi aklımızla yaşamak.

Tuğrul Bey, İbrahim'e "Bu söylediklerin kendi fikrin mi?" diye kinayeli bir şekilde sormak istedi ama dudaklarını ısırды, sustu. O, tartışmanın ne hakkında olduğunu anladı. Yağmacılığı durdurmakla alakalı Altıncan çok istekte bulunmuştu. O, bu düşüncesini Çağrı Bey'e de İbrahim Bey'e de söylemişti. Tabgaçlar soyunun cezalandırılması yağmacılık yüzünden olmuştu sonuçta. Bu onlara ibret olmamıştı demek ki!

Altıncan'ın düşüncesini kabul etmişlerdi ama onlara birisi akıl vermişti" (II. 70-71).

Rızakulu Par, İbrahim İnal'ı çok iyi bir şekilde analiz etmiştir ve bir sohbet esnasında onu Gökhan Bey'e şu şekilde anlatır "Tuğrul Bey'in bıyıklarından da onun yiğit olduğu anlaşılıyor. -Rızakulu Türkmen bir müddet nefeslendi- Tuğrul Bey'in İbrahim adında bir kardeşi varmış.

İbrahim mi dediniz?

Evet, sultanın kardeşi. O, gece gündüz çalışan bir komutan. Sevimli, nur yüzlü bir kişi. Kıyafetlerini görsen üzülürsün. Sultanın kardeşi, komutan gibi değil, elbiseleri yırtık pırtık, kir içinde. Ben onu kervansarayla çağırıp yıkatacak, elbiselerini yenileteceğim ama öyle yaptığımda yanlış anlayıp kızması da mümkündür. Ondan her türlü kötülüğün çıkması mümkün.

İbrahim hakkında niçin böyle düşünüyorsunuz?

Ben bütün ömrüm boyunca insanlarla çalıştım, onun için de onların dış görünüşlerine bakıp ne olduklarını bilirim.

İbrahim'i kötü birisi olarak mı görüyorsunuz?

Evet, ben onu çok kötü biri olarak görüyorum.

Siz onun bir kötülüğünü gördünüz mü?

Yok, görmedim.

O zaman ne?

Ben söyledim sonuçta, yırtık pırtık elbiselerine bakarak...

Yırtık pırtık, kirli elbiseli insanlar kötü olur mu?

Bir söz ile söyleyeyim, evet, böyle insanlar kötü olurlar. İbrahim'in üstüne başına dikkat etmemesi, onun özensizliğini gösterir. Özensiz insanlar ise başarısız hareketlere meyillidir. Başarısız hareketler İbrahim'i çabuk sinirlendirir. Böyle durumlara çare bulamamak kötülüklere sebep olur. Ayrıca kendisine özen göstermeyen kişinin başkasına da özen göstermeyeceği açıktır. İbrahim ekâbir bir insan olmalı. Ekâbir kişilerle anlaşmak zor olur. Öyle kişilerin kafaları akılla doludur, başka birinin aklına ihtiyaçları yoktur, çünkü kafalarında yer yoktur” (II. 38-39).

İbrahim İnal'ın Tuğrul Bey'e karşı gelmesindeki en önemli olaylardan biri onun Bizanslılara esir düştüğünde fidyesinin ödenip kurtulmasının çok uzun sürmesidir. Bundan dolayı İbrahim İnal, kendi kendini doldurarak Tuğrul Bey'e karşı kin güder “Ben Tuğrul'a sadece zaferler kazanmak, kervan kervan ganimet kazanmak için gerekliyim. İşi benimle bittikten sonra gerekli değilim. İki aydır Bizanslıların zindanında karpuz gibi yatıyorum. Allah hakkı için hiçbir akrabam beni sormadı, yardıma gelmedi.” deyip üzüldü. “Yoksa ben yanlış mı söylüyorum? Benim dediklerim doğru değil mi? Zaten bana ne zaman ‘İbrahim'in dedikleri doğru’ denildi ki?” diyerek İbrahim İnal üzüntüsünü belirtti.

İbrahim devletin kalkınması için uğraşıyordu. Her bir işe koşturuyordu. Ancak sevdiklerinden takdir görmediğinde ise çok sinirleniyordu. İbrahim sinirlendiğinde en iyisi onun yanından uzaklaşmaktı” (II. 198).

Selçuklular, bağımsız bir devlet kurup büyük toprakların sahibi olduktan sonra Çağrı, Musa, Süleyman, Yakut Bey gibi Selçuklu beyleri ikta bölgelerine sahip olmuşlardır. İbrahim İnal ise Tuğrul Bey'e ikta bölgesi istemediğini, kendisinin yanında sonsuza kadar hizmet etmek istediğini söyler ama sonra o da ikta bölgesi ister. Öyle ki onun sahip olduğu bölgeler diğer beylerden daha fazla olur, zamanla bunlarla yetinmeyen İbrahim İnal, Tuğrul Bey'e karşı gelerek tahta kendisinin geçmesi gerektiğini söyler. Tuğrul Bey ikna yöntemiyle kardeşi ile anlaşmak ister ama ikisinin arasında savaşlar gerçekleşir. Tuğrul Bey, İbrahim İnal'a üstün gelir, buna rağmen kardeşini cezalandırmaz, onu affeder. İbrahim İnal'ın en zayıf yönlerinden birisi insanların sözlerine çabucak kanması ve dolduruşa gelmesidir “İbrahim İnal “Ben çok düşündüm. Gördüğün gibi ben hemen inanıyorum. Beni hemen ikna ettiler. Ondan sonra da ben öz kardeşime karşı gelmeyi uygun gördüm. Ben geri dönüp böyle bir suç işlememiş gibi sana sadakatle hizmet edeceğim.” diyerek vaziyetini açıklamaya

çalıştı ” (II. 243). Tüm bunlara rağmen İbrahim İnal, bir müddet sonra yine Tuğrul Bey ile taht mücadelesine girer ama bu sefer hileye başvurur. Oğluna sünnet düğünü yapacağını söyleyerek Tuğrul Bey’i Hemedan’a davet eder, burada onu esir alır. Kaçan Kabil ve esir alınan Kutalmış Bey ve Melik Süleyman dışında da Tuğrul Bey’in tüm adamlarını öldürtür.

İbrahim İnal’ın en zayıf yönlerinden bir diğeri de söylenen her söze kanmasıdır. O bu yüzden abisine karşı gelmiş, güzel giden her şeyi kötüye çevirmiştir. Bu özelliği en sonunda onun ölümüne neden olmuştur. Altıncan Hatun, planladığı hile sonucu İbrahim İnal’ı öldürtmüştür “İbrahim, ben seni hiçbir şeyden korkmayan kahraman bir yiğit sanıyordum. Belki ilk ben gireyim, ha!

Altıncan Hatun, ben sana inanıyorum ama senin az önceki sözlerinden sonra çadırın içi bana şüpheli, korkulu geliyor. Sağ tarafımdaki melek bana “İbrahim içeri girme!” diyor.

“Girmeye korkuyor musun? O zaman durum değişir. Başka bir şekilde yapmalıyız. O zaman içeridekiler dışarı çıkmalıdır.” diyen Altıncan Hatun içeridekilere duyurmak maksadıyla atıldı. “Kabil dışarı çıkıp amacına ulaşır. O hemen dışarı çıkar. Seni zorla içeri alsın!” (II. 407).

Tahta geçme hırsı İbrahim İnal’ın gözünü o kadar karartır ki o öz dayılarına bile uğurda acımaz. İbrahim İnal’ın çevirdiği işleri Tuğrul Bey’e söyleyen istihbarattan sorumlu Bektaş Rudbarı’yı -İbrahim İnal’ın öz dayısıdır- fedailerine öldürtür, bunun hesabını sormak isteyen Bektaş Rudbarı’nın abisi Peykam Bey’i hileyle ortadan kaldırır İbrahim İnal “İbrahim maksadına ulaşmasına engel olan kişileri yok etmeyi aklına koydu, bu düşünceyle ilk olarak Bektaş Rudbarı’ya kastetti. Elbette, Bektaş annesinin kardeşiydi. Bektaş İbrahim’i kucagında büyütmişti. Ona savaş taktikleri öğretmişti ama ona “İbrahim, Tuğrul’a karşı gelme!” demişti. Bektaş, İbrahim’in her bir hareketini takip etmiş, beye haber vermişti. Tam da bunun için İbrahim birkaç fedaiyi Bektaş’ın üstüne salmıştı.

Peykam kardeşinin ölümünü İbrahim’den bildi. İbrahim’i öldürmek için eline kılıç aldığıında Peykam’ı Melik Süleyman durdurdu.

İbrahim, Peykam'ın ölümünde parmağı olmadığına yemin etti. Bundan bir ay sonra İbrahim Peykam'a elbise hediye etti. Onun verdiği elbiseyi giyen Peykam o gün can verdi. Bakıldığında elbise zehirlenmişti” (II. 258).

İbrahim İnal'ın, Tuğrul Bey'e karşı gelmesi görünürde taht sevdasındandır. Ancak onun Tuğrul Bey'e kinlenmesi ve karşı gelmesinin en büyük sebebi Altınca Hatun'dur. İbrahim İnal, içten içe Altınca Hatun'u sevmiş, bu yüzden de Tuğrul Bey'i kıskanıp onu karşı gelmiştir. İbrahim İnal, Hegmatan Tepesi'nde Altınca Hatun'la yaptığı görüşmede hem iktidar hem de Altınca Hatun'a tutkusunu dile getirir “Ben sultan olmak istedim, amacıma da ulaştım. Çünkü ben bütün hayatım boyunca Tuğrul'a kulluk ettim. Onu şimdiki mertebesine ben getirdim. Ben! Onu sen nereden bilirsin! Şimdi bırak, Tuğrul bana hizmet etsin! Ben ondan eksik miyim? Muhammet de Davut da ben de, üçümüz de bir ananın oğullarıyız. Bizim üçümüzün de kanı bir. Ben Selçuklu Yusuf İnanç'ın (İnal) oğluyum. Biz Selçuk Bey'in torunlarıyız. Bizim üçümüzün hakları eşit. En zorlu savaşlara Tuğrul hep beni yolladı. Şimdi yeter, devleti ben yöneteceğim. Ben ondan gencim. O artık yaşlandı, eli ayağı tutmuyor onun. Bırak, o sultan gibi yaşasın ama hiçbir şeye karışmasın. Adını andığı şeyi hemen getirip veririz ona. Tuğrul kalan ömründe benim tutsağım olsun. Ben onun hiçbir şeyini eksik etmem. Giyecek kıyafetini giydiririm, yiyecek yiyeceğini yediririm. Sen de onun yanında yaşa. Ancak bundan sonra saray işlerini karışamazsın. Yeter, daha fazla dayanamıyorum ben. Bırak, Tuğrul isterse benim baş vezirim olsun, isterse danışmanım olsun. Hepiniz bana boyun eğin. Eğer boyun eğmezseniz o zaman Tuğrul'u öldürmeye mecbur kalırım. Tuğrul'un öldürülmesine sebep olmayın! Eğer ben onu öldürürsem günahı sizin boynunuza. Bende ikinci bir yol yok.

Kaku Şahlığının, Ravvat Şahlığının tüm şehirlerinde emir oldun, bu sana az mı geliyor?

Elbette az, ben Tuğrul'un hâkimiyetindeki her yerin sultanı olacağım.

Altınca kendini sakinleştirmeye çalıştı. Onun tek düşüncesi kendinden geçmemek, sinirlenmemektir. O kendine zorlayarak:

İnsana bela başkasından değil, kendisinden gelir.

Hani Kundurî? Hani Anuşirvan? Söyle, onlar gelip bana boyun eğeceklerini söylesinler. Onlar bana tazimde bulunup ayağıma kapansınlar! Altınca Hatun, ben

sana kızmıyorum. Tuğrul senin kıymetini bilemedi. Onun sultan olmasında senin çabaların az değil. O öldüğünde seni kendime eş olarak almak istiyorum” (II. 401-402).

2.2.1.1.4. Tuğrul Bey

Büyük Selçuklu Devleti’nin kurucusu Tuğrul Bey, dedesi Selçuk Bey’in himayesinde yetişmiş birisidir. Liderlikle alakalı her şeyi dedesinden öğrenir Tuğrul Bey. Daha çocuk yaşta babasının ölümüyle hayattan bir darbe alan Tuğrul, yere yıkılmaz, güçleneceği zamanı bekler, ayağa kalkar ve intikamını alır. Bu onun ileride ne kadar başarılı bir lider olacağının işaretidir. Tuğrul Bey çok büyük bir savaşçı olmasına rağmen intikamını bilek gücüyle değil, akıl gücüyle alır. Tuğrul Bey önce babasını öldüren kişiyi arar, bulduktan sonra da zamanını bekler ve babasını öldüren Yılmaz Ok’un düğün gecesi planını devreye sokar. Yılmaz Ok’un babasını öldürdüğü hançeri düğüne gelenlere gösterir, Yılmaz Ok da hançerin kendisinin olduğunu söyleme gafletinde bulununca Tuğrul Bey de yaşananları anlatır, kan bedeli olarak da Yılmaz Ok’u değil, onun oğlu Daşpolat’ın canını ister. Daşpolat’ın ölümünden birkaç gün sonra Yılmaz Ok da ölür. Tuğrul Bey bir taşla iki kuş vurmuş olur.

Tuğrul Bey’in hayatında ölümler hep bir dönüm noktası olur. Selçukluların yabgusu olan Yusuf Bey’in ölümü onu bambaşka bir hâle sokar. Zamanında canını kurtardığı Alp Kara tarafından amcasının öldürülmesinden kendisini sorumlu tutar. Üç gün üç gece Tek Kazık Tepesi’nde secdeye kapanıp af diler. Erenler ona Dervezata Şahlığını kurması için icazet verir. Bu andan itibaren o artık başka birisi ve Selçukluların lideri olur.

Tuğrul Bey’in hayatının bir diğer dönüm noktası da Altıncan Hatun ile karşılaşmasıdır. Başlangıçta kendisine atılan iftira yüzünden Altıncan’ın hedefi hâline gelen Tuğrul Bey, sonrasında Altıncan’ın dayısını öldürmediğini kanıtlar, ilk karşılaştığı andan itibaren de Altıncan’a âşık olur. Romanın ilerleyen bölümlerinde Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun’un çok daha önceleri, Altıncan Hatun’un doğduğu gün, Sultan Gazneli Mahmut’la birlikte Zemahşer’deyken karşılaştığı anlaşılır. Kader onları kendilerinin bile farkında olmadığı bir zamanda birbirlerine bağlamıştır. Evlendikleri ilk günden beri eşi Altıncan’ın desteğini hep kendisiyle bulur Tuğrul Bey.

Tuğrul Bey döneminin ötesinde bir devlet lideridir. O, kendisinden önceki devlet liderlerinin hayatlarını inceler, onlardan ders alır. Kendi devrindeki din ve mezhepleri

araştırır, insanlara ona göre yaklaşır. Etrafında hep âlimleri bulundurur, onlardan neler yapması gerektiğini öğrenir, birçok olayda akıyla hareket eder. Emir Uhcurî ile Ebu Zurga Hannakî arasındaki mesele onun ne kadar ferasetli birisi olduğunun göstergesidir. Kendisine yapılan kötülüğü şikâyet etmek için Emir Uhcurî Tuğrul Bey'in yanına gider *“Ben senin niçin geldiğini biliyorum, Uhcurî. Sen biraz sabırlı ol, bazı kişilerin nasıl birisi olduğunu anlamamıza izin ver. Yine bir ay boyunca benim bu sözlerimi daha iyi düşünürsün”* (II. 237) der Tuğrul Bey. Bir süre sonra Ebu Zurga Hannakî'nin İbrahim İnal'ı tahta geçmesi için kışkırttığı ortaya çıkar, cezalandırılacağını bilen Hannakî, Tuğrul Bey'e kolunun altında sakladığı hançerle saldırmak ister ama Tuğrul Bey'in yanında oturan Altıncan Hatun hançerini onun sol gözüne saplar, daha sonra da idam edilir. Bu hadise Tuğrul Bey'in ne kadar ferasetli ve öngörülü olduğunu gösterir.

Tuğrul Bey eşi Altıncan Hatun'a sonsuz bir sevgiyle bağlıdır. Eşini çok sevmesine rağmen yapılan dedikodular yüzünden eşine şiddet de uygular Tuğrul Bey ama sonra hatasını fark edip özür diler eşinden. Onun eşi Altıncan Hatun'u ne kadar sevdiğinin göstergesi ise Ebu Kalıcar'ın kızı Zübeyde ile evlendiği gece ortaya çıkar. Bir oldubitti ile Tuğrul Bey'in Zübeyde ile evlenmesi sağlanmıştır. Ancak Tuğrul Bey bu oyunu bozar *“Çok güçlü bir bağırma oldu. Bu bağırmadan yana yer sarsıldı. Bu bağırma Altıncan'ın beklediği bağırma değildi. Bu bağırma Altıncan'ın asla beklemeyeceği bir bağırmaydı. Bağırın Zübeyde değildi. Hayır, bağırın Tuğrul Bey'in kendisiydi. Biraz önce keyiften gülen bey, şimdi sinirden yeri sarsarak bağırıyordu. Hem onun dediği şeyler Altıncan'ın dünyasını tersine döndürdü.*

Beyin söylediği sözler akla mantığa sığmıyor gibiydi. O en son söyleyeceği sözü söylüyor.

Tuğrul Bey'in bağırışları Altıncan'ın kulağında yankılanıyordu:

Boş ol! Boş ol! Boş ol!

Kapı büyük bir şangırıyla açıldı. İçeriden Zübeyde çıktı. O çırılçıplaktı, kıyafetleri kucağındaydı. Kız çıplak olduğunu bilmiyormuş gibi hüüngür hüüngür ağlıyordu.

Altıncan hemen Zübeyde'nin yanına gitti, onu haremın boş odalarından birine soktu.

“Melikem, melikem!” diyerek Zübeyde Altıncan'ın omzunda çaresizce ağlıyordu.

“Sakinleş! Sakinleş! Her şey düzelir!” diyerek Altıncan Zübeyde’yi sakinleştirmeye çalıştı.

Yok, yok o beni şimdi boşadı. Şimdi her şey bitti. Şimdi kardeşim Mansur Yezd’dan kovulur, babamı da öldürürler. Ben onların bahtını kararttım.

Güçlü bir şekilde yankılanan ses onları oldukları yerde dondurdu:

Altıncan nerede? Altınca-an neredesin sen? Altıncan’ı bulup getirin bana!

Altıncan odadan çıktı. Kunderî koşturarak geldi:

Altıncan Hatun, bey sizi bekliyor.

Altıncan, Kunderî söylemese de beyin onu beklediğini biliyordu ama o şimdi beyin yanına gitmeye korkuyordu. Altıncan, Zübeyde ile beyin arasında ne olduğunu bilmiyordu. Sorduğunda da Zübeyde cevap vermemişti. Altıncan, beyi sinirlendiren şeyin ne olduğunu düşünüyordu.

“Altıncan Hatun, sizi bey bekliyor!” diye Kunderî ikinci kez seslendi.

Altıncan vezirin yüzüne baktı, dudaklarını ısırıldı. O, Tuğrul Bey’in beklediği odaya girdi. İçeride iki tane mum yanıyordu.

Bey üstünde iç çamaşırları, elinde kamçısı vardı:

Kapıyı kapatıp yanıma gel! Hızlı ol, hızlı!

Tuğrul Bey yakınına gelen Altıncan’ın tepesinden kırbacını indirdi. Ne kadar vursa da siniri geçmiyor gibiydi.

Altıncan sarılmadan durdu. Beyin sinirini gördükten sonra o acı hissetmedi.

Sen niçin benim gözümü, başımı döndürüyorsun? Niçin, ha?

Tuğrul Bey yapacaklarının bittiğini belli edencesine kırbacını elinin tersiyle bir kenara attı. Sonra da karşısında sarsılmadan duran Altıncan’ı iyice inceledi, inceledikçe utandı.

Altıncan hiçbir zaman aciz görülmeyi sevmezdi ama değerli kocasının vicdansızlığı onun yüreğini paramparça etti. Onu bir acizlik bürüdü. Ağlamaklı bir sesle:

Beyim! Ben dayanırım!

Sonra da hüüngür hüüngür ağladı.

Tuğrul Bey Altıncan'ı kucakladı. Onun yüzünü okşadı:

Altıncan! Bana senden başka kimse gerekli değil. Anlıyor musun, bana dünyada senden başka kimse gerekli değil” (II. 229-231).

Tuğrul Bey yerine ve zamanına göre davranan birisidir. Eşi Altıncan, Tuğrul Bey’de birbirine asla benzemeyen iki sultan görür. O sultanların her birine Altıncan bir isim takar: Birinci sultanın adı hükümdar, ikinci sultanın adı yoldaştır. Yoldaş hükümdar eşine güzel sözler söyler, onunla ilgilenir; hükümdar ise devletin faydası için ne gerekirse onu yapan, bundan da bir an olsun bile geri dönmeyen birisidir.

Tuğrul Bey’in en büyük özelliği adaletli olması, bir diğeri ise liyakat sahibi insanlara yanında görev vermesidir. Selçuklular devlet olduktan sonra hâkim oldukları topraklarda kendi başlarına yağma yapan komutanları tespit eden Tuğrul Bey, bunların arasında en yakın dostları olsa da adaletin hükmünü yerine getirmekten bir an bile tereddüt etmez. Adaletli olma özelliği onun işi ehline vermesine de sebep olur. Bu doğrultuda bir obada karşılaştığı genç bir sofunun ne kadar düzgün karakterli ve iyi eğitilmiş olduğunu fark eder, onu önce danışmanı, sonra da baş veziri yapar. Bu kişi Amidilmülk Vezir Kunderî’dir.

Tuğrul Bey, hem geçmişini hem de geleceği özünde toplayan bir şahsiyettir. Bu özelliğiyle de hem mevcut zihniyete hem de değişim isteyen insanlara hitap edebilmektedir. Ayrıca onun bu özelliği eşi Altıncan Hatun’a yaklaşımında da gözlemlenmektedir. Tuğrul Bey döneminin erkeklerine nazaran kadına gereken değeri verir, onun sosyal hayata, hatta devletin idaresine entegre eder. Tuğrul Bey’in bu tutumu devrim niteliğindedir.

Tuğrul Bey eşi Altıncan Hatun’un kahramanlıkların farkındadır. Ancak onun bir kadın olduğunu da unutmaz. Öncelikle Selçuklu Devleti için yaptıklarından dolayı onu naiplik görevine getirir, ona ‘Hatun’ unvanı verir. Ancak eşinden önce ölme ihtimalini göz önünde bulundurarak kendisinden sonra mağdur olmaması için de Altıncan’a Vasıt bölgesini ikta olarak verir. Tuğrul Bey birçok şeyi çok daha önceleri gören, hisseden ve ona göre hareket eden birisidir. Diyarbakır’da seferdeyken bir gece uyuyamayan Tuğrul Bey, eşi Altıncan Hatun’un vefat ettiğini hisseder. Onun hissettikleri doğru çıkar.

2.2.1.2. Altıncan Hatun Romanında Kurmaca Başkahraman (Merkezî Kişi)/Yardımcı Kahraman

2.2.1.2.1. Abdülmelik Han

Abdülmelik Han, Altıncan'ın babasıdır. Altıncan'ın çocukluk ve gençliğinde karakteri üzerinde etkisi olan iki erkekten biridir Abdülmelik Han. Eprikoğulları Hanedanlığı Mamunlar tarafından ortadan kaldırılır ve bu hanedanlıktan geriye sadece Buğracık Abdal kalır. Abdülmelik Han, Buğracık Abdal'ın oğludur. Buğracık Abdal öldüğünde geriye yedi yaşındaki Abdülmelik ve ona miras bıraktığı Zemahşer Kalesi kalır. Yedi yaşındaki yetim Abdülmelik'i Buğracık Abdal'ın dostu Tahir Afrasyap büyütür, onu kızı Hacer'le evlendirir. Abdülmelik büyüyüp kalenin yönetimini ele alınca kendisini dolduran tüccarlar yüzünden kayınbabasını eşi Hacer ve çocukları da dâhil olmak üzere kaleden kovar. Ancak daha sonra yaptığı hatayı fark eden Abdülmelik kayınbabasından özür dilemek için Arsahuşmisen'e gider. Yoldayken onu kayınbabasına karşı dolduranların saldırısına uğrar. Onun imdadına yine Tahir Afrasyap yetişir. Hatasını bilse de erkeklik gururuna yenik düşen Abdülmelik kayınbabasından özür dilemez. Kayınbabası onu anlar ve bu gururunu mazur görür.

Abdülmelik Han babasından kendisine miras kalan kalede helva, tatlı ve oklar üreterek tüccarların uğrak yeri hâline getirir. Abdülmelik, Sultan Gazneli Mahmut'un Harezm'i fethetmesiyle birlikte de onun emiri Altındaş'a bağlı bir han olur. Babası Buğracık Abdal'ın başına gelenler Abdülmelik Han'ın ömür boyu aklından çıkmaz. O, sürekli başına kötü bir şeyin geleceği korkusuyla yaşar *“Babası Buğracık Abdal'ın kötü talihi, onun mutsuz bir şekilde yatışı, o zaman sekiz yaşında olan Abdülmelik'in aklında korku olarak kalmıştı. O korku onun aklından çıkmıyordu. Zaten alışık olmadığı her şey onda korku yaratıyordu. Gönünde yakın günlerin birinde kendisi, çocukları, hizmetindekiler öldürülecek, kalesini de ateşe verecekler minvalinde korkular peyda olurdu. Onun öfkeli bir karakterde olmasının sebebi bu korkusundan dolayıcıydı”* (I. 41). *“Abdülmelik Han, Ceyhun'un akışı yönünde giderken kendi kendine tekrar tekrar sordu: “Hükümdar niçin Zemahşer'e geliyor ki? Benim saraydaki dostlarım bu ziyaret hakkında önceden bana neden haber yollamadılar ki? Ey Allah'ım, Eprikoğulları soyuna bundan otuz yıl önce vurulan darbeyi yeniden mi vurursun? Harezm'de tam yedi asırdır hüküm süren Eprikoğulları neslinden kalan tek ağaç da bugün yıkılır mı ki? Ey Allah'ım, niçin bizim soyumuza böyle acımasız davranırsın?”*

Abdülmelik'in yedi yaşındayken soyunun başına gelen ktlğn korkusu aklında kalmıştı. Onun geri kalan ömrü bu korkuyla geçmişti ama Abdülmelik bütün ömrünü aklındaki bu korkuya karşı gelerek geçirmişti. Kendisini korku nedir bilmeyen birisi olarak göstermeye çalışmıştı. Oğullarına ve kızına da cesur olmayı, hiçbir şeyden korkmamayı ğtlerdi.

Han'ın en büyük korkusu Mamunların Kes şehrinde yaptıkları katliamın Altındaş tarafından da tekrarlanmasıydı. O, Eprikoğulları soyunu yeniden büyütmeyi istiyordu. Onun içindeki korkuyu hiç kimse anlayamıyordu, onu ilk kez kızı Altıncan avda Keski Kelev konusunda anlamıştı” (I. 262)

Abdülmelik Han, soyunun başına gelenlerden dolayı her zaman temkinlidir. Başına kötü bir şey geleceğ korkusu onun öfkeli biri olmasına sebep vermiştir. ocuklarının iyi bir eğitim almasını isteyen ve bu uğurda onlara birçok atabey tutan Abdülmelik Han, çocukları bir şey yaptığında oğullarını kendisi cezalandırır, kızı Altıncan'a vereceğ ceza yerine de eşi Hacer Hatun'u cezalandırır. Altıncan, Abdülmelik Han'ın ikinci evladıdır. İlk evladı Sadullah ve Altıncan'dan sonra doğan Habil ile Kabil'in arasında tek kız olması Altıncan'ı daha özel kılmıştır. Erkek olmalarına rağmen Abdülmelik Han kızının başka hiç kimseye benzemeyen özelliklerinin farkındadır ve kızını bu özellikler doğrultusunda yetiştirir. Altıncan, Abdülmelik Han'ın hayalidir, kendi hayatında gerekleştiremediğ işleri kızı üzerinden gerçekleştirmek niyetindedir han.

Altıncan Hatun, klasik terbiyeden geçmiş bir annenin kızıdır. Annesi Altıncan'ı döneminin toplumunun ahlaki özelliklerine göre yetiştirmek ister. Ancak Altıncan her seferinde annesinin bu düşüncelerine karşı çıkar ve dönemindeki kadınlardan farklı olacağını, toplumun dayatmalarına rağmen bunu başaracağnı iddia etmekte ve bu iddiasını gerçekleştirmek adına çabalamaktadır. Altıncan'ın babası ise kızının dönemin kızlarının tersine resmen bir erkek gibi ama öyle sıradan bir erkek değil, kahraman olacak bir erkek gibi yetişmesini ister. Bu düşüncelere sahip olan Abdülmelik Han, kızını atabeylere emanet eder. Atabeyler o dönemde genelde padişah, vezir ve çok zengin kişilerinin çocuklarına, genellikle de erkek çocuklarına eğitim verir. Bu bağlamda Abdülmelik olağanın dışına çıkmış, kız çocuğunu atabeylerinin eğitimi altına vermiştir. Hatta atabeyler başta Altıncan'a ders vermek istemeseler de Altıncan liderlik ve başkaldıran karakteriyle atabeyleri kendisine ders

vermeye mecbur bırakmıştır. Abdülmelik bu düşüncede olsa da çocuklarını klasik eğitim yani dinî medrese eğitimine de yollamıştır. Onun bunu yapmaktaki bir amacı toplumun baskına maruz kalmamak iken bir diğeri ise çocuklarının aldığı yüksek ve kaliteli atabey eğitimiyle mollalar üzerinden tüm halka hava atmaktır.

Ömrü boyunca tıpkı soyunun başına gelen felaket gibi kendisinin de başına bir felaket gelmesinden korkarak yaşayan Abdülmelik Han bundan korunmak için sadakalar verir, fakirlere yardım eder. Ancak korktuğu bir gün başına gelir. Hayallerini gerçekleştireceğini düşündüğü kızı Altıncan’a göz koyan Şahmelik, elde edemediği Altıncan yüzünden onun düğün gecesi Zemaşer Kalesi’nde katliam yapar. O, kaçan Kabil ve Ürgenç’teki Sadullah dışında Abdülmelik Han’ın tüm soyunu kılıçtan geçirir, Habil’i ise ibret olsun diye darağacında astırır. Kendisi ölse de yıllar sonra hayallerini gerçekleştireceği umuduyla yetiştirdiği kızı Altıncan, babasının soyunu çok yüksek bir mertebeye çıkarır. O, Selçuklu Devletinin kuruluşunda, yükselmesinde çok önemli bir rol oynar ve geride bir kahraman adı bırakır.

2.2.1.2.2. Tümen Bey

Altıncan’ın çocukluk ve gençliğinde karakteri üzerinde etkisi olan iki erkekten biri olan Tümen Bey, Tahir Afrasyap’ın tek erkek evladıdır. Tahir Afrasyap becerikli bir yiğit olup yetişen tek oğlunun bir belaya bulaşmasından korkar. O, *“Hak Teâlâ bana sadece bir oğul verdi ve onu bana ikinci kez yine verdi. Şimdi onu benden alırsa geri vermeyeceğini bilirim.” diye çabalardı*” (I. 24). Onun sebebi daha kundakta bir bebekken kartal tarafından kaçırılan daha sonra da bir kayanın üzerine bırakılan oğlunu kaybetme korkusundan kaynaklanmaktadır.

Tümen akıllı ve düşünceli bir genç olarak yetişir. “Hükümdar oğluyum.” diyerek kimsenin yanında kendisini halktan üstün görmez. Çoğunlukla o, kendisinin kim olduğunu halktan gizlemeye çalışır. Sıradan birisi olup halk içinde saygı görür. Tümen Bey merhametlidir, elinden geldiği kadar insanlara yardım etmeye çalışır. Övünmeyi, kibri, güce sığınmayı, canının istediğini yapmayı sevmez. Ancak bazen kendisi de bencillik eder. Kim zenginliğine, saygınlığına, dostluklarına bel bağlayarak adaletsizlik yapsa ona karşı çıkar ve böyle kişilere ağır cezalar verir. Böyle olunca babası onu şehrin muhtesibi olarak görevlendirir ve emrine yüzden fazla atlı asker verir. Tümen’in görevi şehirde düzeni, asayişini sağlamaktır. O, gerektiği yerde çok

acımasız olur. Cinayet işleyen kişileri darağacında asmayı ya da onların kellelerini satırla kesmeyi kolayca yapar.

Tümen Bey eğlenceyi, avlanmayı seven birisidir. Bu yüzden yeğenleri her zaman onun Zemahşer Kalesi'ne gelip kendilerini neşelendirmesini ister. Tümen Bey Zemahşer Kalesi'ne her geldiğinde yeğenlerine savaşmayı öğretir, onları ava götürür, burada onlara avlanmayı öğretir, onlara türkü söyleyip onları neşelendirir. Yeğenlerinin babası Abdülmelik Han'la yaşıt olan Tümen Bey onunla zıt karakterlere sahiptir. Bu yüzden çok iyi anlaşamazlar ama bunu çocuklara yansıtmazlar.

Tümen Bey, yeğeni Altıncan'a çok değer verir. Zemahşer Kalesi'ne her geldiğinde ona değerli hediyeler getirir. Tümen Bey, Altıncan'ın yiğit bir kız olarak yetişmesi için ona savaşmayı öğretir, onu cesur bir kız olarak yetiştirir. Ondan daima cesur olmasını ister *“İnsan dünyaya bir kez geliyor. Bundan dolayı o yaşarken hiçbir şeyi boşa geçirmeden, gönlünce yaşamalıdır. Kim kalbini kırar, seni üzerse bana söyle. Ben senin intikamını alırım. Hiç kimsenin senin ya da benim kalbimi kırıp bizi üzmeye hakkı yoktur. Kim bize kötülük yapacak olursa ben onun gözünü oyarım. Adalet işte benim şu kılıcım ucundadır.”* diyerek heybetli bir şekilde konuşurdu Tümen Bey” (I. 72).

Tümen Bey adaleti sağlamak adına kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Bu yüzden civar obalarda yağma yapan ve insanlar arasında dedikodu yapan Canahır Helvacı'yı cezalandırır, onun evini yaktırır. İnsanların yüzlerinin ardındaki asıl niyeti görebilen Tümen Bey, yeğenlerinin Canahır Helvacı'nın iyi bir insan olduğunu söylemesine onu şu şekilde tanımlar *“Dayı, Canahır Geçdeki helvadan başka bir şey satacak adam değildir. Burada bir yanlışlık var.*

Altıncan Kabil'in sözünü onayladı:

Kabil doğru söyler. Biz Canahır reisi tanırız. O sadece helva satar. Hem Canahır babamın dostudur. Babam dostunun evinin yakılıp yıkıldığını duyarsa çok sinirlenir, bize de kızar.

Nasıl, nasıl? Baban böyle bir muhbirle dost mu?

Canahır Helvacı ile babamın içtiği su ayrı gitmez.

Görünüşte iyi birine benziyor bu ama bunun içini yılan ve akrepler mesken edinmiş. Bak, bunun yüzü eşkıyalık eden birine benziyor mu? Dışarıdan bakınca kötülük yapacak birine benzemiyor. ‘Dışı çiçek, içi böcek’ dedikleri bu olsa gerek. Çok

mülayim görünüşlü adamlar en kötü adamlardır. Mülayim görünüşlü birine denk gelerseniz ondan kaçın! Mülayimlik onların kalkanı, yüzlerinin perdesidir. Kötülüğün büyümesine izin vermemeliyiz. Kötülük büyürse önünü almak zor olur. Ben bu yüzü lekelinin kötü maksadına yol vermem” (I. 79-80).

Tahir Afrasyap oğlunun adalet uğruna düşman kazanmasından ve onun başına kötü bir şey gelmesinden korkar. Ancak Tümen Bey babasına bu konuda katılmaz “*Oğlum, sen çok varlıklı insanların sahtekârlıklarını ortaya çıkarıp cezalandırdın. Bundan sonra onların seninle iyi geçinmeyecekleri belli. İntikam almak Oğuz’un kanında var. Onlar bugün Selçuk adını kullanarak geziniyor. Bence Selçukluların bunlardan haberi yoktur.*” diye açıklamaya çalıştı Tahir Afrasyap.

Öyleyse ben onların sahtekârlıklarına, yaptıkları kötü işlere göz mü yumayım baba? Halka öncülük eden kişi biraz kör, biraz sağır olmalı tümen. Yoksa sana rahat vermezler.

Babam, bana rahat yaşamak gerekli değil. Bırak, az yaşayayım ama yaşadığımda da iyiye, iyi; kötüye, kötü deyip yaşayayım” (I. 93).

Tuğrul Bey’in adını kullanan birisi Tümen Bey’i tuzağa düşürür ve onu öldürür. Yıllar sonra bu kişinin Canahır Helvacı olduğu ortaya çıkar. Tümen Bey Altıncan’a o kadar değer verir ve ona o kadar güvenir ki önce tüm hazinesini onun odasına gömdürür, sonra ölüm döşegindeyken tek evladı Anuşirvan’ı yeğenine emanet eder. Tümen Bey, ölüm döşegindeyken üzülen yeğeni Altıncan’a “*Altıncan, benim bu sözlerimi on yıl sonra da hatırla. İşte, o zaman sen “Dayım kerametliymiş.” dersin. Benim kerametli olmam, hayatı tanımamdandır. Ayrılık olmadan kavuşmak yok. Ben bir şeyi çok iyi bilirim. Yüce Allah birisine dert verirse, ona çok güzel bir baht hazırlıyor. Anuşirvan’ın da geleceği parlak olacak. Oğlum, Altıncan sana da tüm yeğenlerine de sahip çıkar. Ben öleceğime üzülmiyorum. Ölsem de oğlum Anuşirvan’a kartal olup yol gösteririm, baht veririm. Oğuzhan’a kurdun yol göstermesi gibi ben de kartal olup Anuşirvan’a yol gösteririm. Oğlum Anuşirvan, başını yüksekte tut! Gözün bende, kartalda olsun. Ben seni talihine götürürüm. Sen de yeğenlerine sahip çıkarsın” (I. 96-97) der. Romanın ilerleyen bölümlerinin birçoğunda gökyüzündeki bir kartal Altıncan’a yol gösterir. O zaman Altıncan dayısının kendisiyle birlikte olduğunu anlar.*

2.2.2. Karakter-Tip

“Karakter kelimesi günümüzde sadece edebiyat figürü değil; işaret, harf veya sembol anlamlarına da geliyor. Terim antik Yunan’da ayırt edilir bir nişan bırakmak için kullanılan kaşe anlamına gelen kelimeden türemiştir. Sonra bir bireyin imzası da diyebileceğimiz, bireye has bir özellik anlamı kazanmıştır. Karakter, günümüzdeki ‘karakter referansındaki’ gibi bir insanın nasıl biri olduğunun işareti, resmi, tasviriydi. Ondan da sonra, doğrudan insan anlamına gelmeye başlamıştır. Yani birey yerine kullanılan işaret, bireyin kendisi demek olmuştur. İşaretin ayırt edilebilirliği, kişinin biricikliği hâline gelmiştir. Günümüzde bireyler imzaları yahut benzersiz kişilikleri gibi onlara özgü nitelikleriyle tanımlanıyorlar. Bizi birbirimizden ayıran şeyler, müştereklerimizden daha önemli artık” (Eagleton, 2023: 58-59). Dolayısıyla romandaki karakterlerin de farklılıklarıyla öne çıkıp dikkat çekici olması gayet normaldir. Bu karakterleri tanımak ve tanımlamak çok kolay değildir. Onları tanımlayabilmemiz için zamana ve emeğe ihtiyacımız vardır.

Her birey kendisini biricik görür ve bu onun hoşuna gider. Aslında her birey birçok özellikte ortaklık göstermekte ve bu biricikliği paylaşmaktadır. Her birey bazı noktalarda bir diğerinden farklıdır. Diyelim ki bir insanın on özelliği var. Bu on özellik de diğer insanlardan tamamıyla farklı değildir. Ancak bir ya da birkaçı, o da belirli düzeylerde farklıdır. Gerçek hayatta geçerli olan bu kural romandaki karakter için de geçerlidir ama romandaki karakter kurgu olduğu için bu özelliklerdeki oranlar daha az ya da çok olmakla birlikte daha net çizgilerle belirlidir. Tüm bu özelliklerinden dolayı “romanda bir kişi, hem tipik hem de karakteristik kişiliğiyle var olabilir. Ya da yalnızca karakter kişiliğiyle sunulur. Karaktere ‘yuvarlak kişiler’ de diyebiliriz” (Çetin, 2021: 161). Romandaki karakterlerin zamanla bazı özellikleri değişebildiği için onlara ‘yuvarlak’ kişi denir. Ancak tipler tipiktir, ‘yedisinde neyse yetmişinde odur’ sözünün tam karşılığıdır, özellikleri hiçbir zaman değişmez.

Karakterlerin biricikliğine ve zamanla değişen özelliğine Altıncan Hatun’u örnek verebiliriz. Altıncan Hatun kendi döneminin kadınlarına benzemez, erkek gibi hareket etmek ister, savaşa katılır, devlet yönetiminde yer alır. Bu yönüyle o biriciktir. Diğer kadınlardan farklı olan özelliklerinden dolayı Altıncan Hatun gençliğinde eşinden dayak yemeyeceğini, eşine hizmet etmeyeceğini, gerekirse evlenmeyeceğini söyler. Ancak Altıncan Hatun Tuğrul Bey ile evlenir, adet olduğu üzere düğün gecesi

kırbaçlanmaya razı gelir, kocasına bir eşten fazlası olarak her manada hizmet eder. Bu yönüyle de o yuvarlak kişiliktir.

“Romancı, karakter çözümlenmesinde psikolojik unsur üzerinde yoğun bir şekilde durur. Kişinin duygu ve düşüncelerini ya bizzat verir ya da onları ifade eden, demek isteyen tavırlarını, tepkilerini ve fiillerini verir. Ayrıca feragat, kıskançlık, fedakârlık, sevgi, nefret, kin, menfaat düşkünlüğü ve bunlara benzer diğer özelliklerini ortaya koyar. Karakter, karakteristik özelliklerini daha çok doğuştan getirir, yani onun fitratından kaynaklanır. Ancak karakteristik özelliklerinin oluşumunda sosyal çevre, eğitim, coğrafi iklim gibi dış faktörlerin de etkisi olabilir” (Çetin, 2021: 161-162). Buna Altıncan Hatun romanından İbrahim İnal karakterini örnek gösterebiliriz. İbrahim İnal kindar bir insandır. Başlarda bu özelliğiyle öne çıkmasa da zamanla çevresinin etkisi ve kendi kendine kafasında kurmasıyla bu özelliği ortaya çıkmıştır. Tahtta gözü olmayan, abisi Tuğrul Bey’e sadık olan İbrahim İnal, çevresindekilerin dolduruşlarına gelip abisine iki kez başkaldırır tahta geçmek için. Doğuştan kendisinde olmayan özellik yaşadıklarıyla ve çevresinin etkisiyle ortaya çıkar. İbrahim İnal’ın doğuştan gelen bir özelliği ise her söylenene inanmasıdır. Bu özelliği ömrü boyunca onda değişmeden kalır. Hatta bu özelliği yüzünden İbrahim İnal, Altıncan Hatun’un sözüne kanıp tuzagina düşer, canından olur.

Bir romandaki karakterin gerçekmiş gibi algılanması onun edebiliğini göz ardı etmemize neden olur. Eserde geçen şahıs gerçek hayattaki biri olsa ya da esinlense de yazarın yaratma tezgâhından geçip işlenerek sunulur okura ve okurun muhayyilesinde gerçek formuna kavuşur. Tuğrul Bey tarihî bir kişilik olan büyük bir devlet adamıdır. Hayatıyla alakalı yazılmış gerek kendi döneminde gerekse sonradan birçok kaynak kitap vardır. Ancak Altıncan Hatun romanının kadrosunda yer alıp kitabın kapağı açıldıktan sonra onu yaratan kişinin ve onu okuyan okurun Tuğrul Bey’idir artık. Bu doğrultudan bakıldığında roman karakteri daha iyi anlaşılır hâle gelecektir.

Romanda iyi, kötü, sevimli, yardımsever, bencil gibi birçok özelliğe sahip karakter görebiliriz. Genel manada iyi olarak tanımladığımız özelliklere sahip kişilerden romanda kahraman olarak bahsetsek de insanların genelde çok hoşlanmadığı özelliklere sahip olan kişiler için bu tanımlı yapmak çok uygun olmamaktadır. Örneğin insanlara adil davranan Tuğrul Bey’e kahraman deriz, ancak insanların sahip olduğu

maddi ve manevi özellikleri kıskanan, haset bir kişi olan Canahır Helvacı'dan kahraman olarak söz etmek yakışık almaz.

Romandaki karakter bohçasındaki şeyleri birden ortaya saçmaz, yeri ve zamanı geldikçe özelliklerini okuyucuya sunar. Tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi yaşanır bunlar. Nasıl ki gerçek hayatta bir insanın karakterini anında değil zamanla, onunla olan yaşamışlıklarla öğreniyorsak romanda da bu aynı şekilde işler. Örneğin İbrahim İnal'ın nasıl birisi olduğu zamanla belli olmuştur. Başlangıçta abisinin yanında ayrılmak istemeyen, malda mülkte gözü olmayan İbrahim gün gelir taht için abisini tutsak eder. Onun karakterini bir anda değil, zamanı ve yeri gelince görür okur.

Roman karakterinin okuyucuda ilgi uyandırması gerekmektedir. Aksi hâlde roman karakterinin ilgi uyandırmaması vasıtasıyla okuyucunun anlatılan olaylara ilgisi olmaz. Altıncan Hatun romanındaki birçok karakter bu anlamda ilgi uyandırır, onlar vasıtasıyla yaşanan olaylarda da genellikle "Acaba bir sonraki adımda ne olacak?" sorusunu sorar okuyucu.

Âlemde her şey zıddıyla kaimdir. Siyahın varlığı beyazla mümkündür. Bundan dolayı farklı özellikleriyle öne çıkan karakter de kendisine nazaran daha sıradan olan kişiler vasıtasıyla var olurlar. Örnek verecek olursak adaletin simgesi hâline gelen, hem kendi halkının hem de tüm İslam âleminin koruyucusu olup halkın duasına nail olan Tuğrul Bey'in bu özelliklerinin var olması ve iyi ya da değerli olarak değerlendirilmesi için sadece kendini düşünüp şehvet ve eğlence peşinde koşan, halka zulmeden, bu yüzden çok ah alan Sultan Mesut gibi bir karakterin olması gerekir. Bir yanda hayatı boyunca intikam için yaşayan Canahır Helvacı, diğer yanda ise hak etmesine rağmen onu cezalandırmayıp affeden Altıncan Hatun karakteri vardır. Bu zıt kutuplar bir araya geldiğinde her değer daha iyi bir şekilde yerini bulmaktadır.

Osman Öde'nin yarattığı karakterler mutlak iyi ya da mutlak kötü karakterler değildir. Tuğrul Bey döneminin erkeklerinin aksine kadına fazlasıyla değer veren birisidir. Ancak o da yeri geldiğinde haklı ya da haksız eşine fizikî ve psikolojik şiddette bulunabilmektedir. Bunun dışında romanın şahısları zaman içinde ruhsal anlamda değişim gösterebilmektedir. Altıncan Hatun dayısını öldürdüğünü düşündüğü Tuğrul Bey'e sonradan büyük bir aşkla bağlanmıştır. Anuşirvan başlarda parayla pulla işi olmayan biriyken sonraları rüşvet alan, zenginleşmek için yanlış tercihlerde bulunan

birisi hâline dönüşür ki Tuğrul Bey İbrahim İnal tarafından tutsak edildiğinde onun tahtına göz koyma raddesine bile gelir. Bu tür değişimler birçok şahısta görülmektedir.

Tip, genellikle karakterle karıştırılan, aynı sayılan unsurlardan biridir. Aralarında fark olamakla birlikte karakter ve tip birbirlerine yakın unsurlardır. Biz bu yüzden karakter ve tip unsurlarının ayrı ayrı açıklamalar yapmakla birlikte onları aynı başlık altında inceleyeceğiz.

“Eski çağlara ait destanlar ile mesnevilerde, umumiyetle, karakterleri aynı kalan kişilere rastlanılır. Tip adı verebileceğimiz bu basit ve sabit karakterli kişiler, küçük farklarla, aynı devirde yazılan başka eserlerde de görülür” (Kaplan, 2001: 5). Tipler, içinde bulunduğu toplumun yarattığı olgulardır ve o toplumu temsil ederler. Bu tiplerden kimini tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi insanlar severler ya da sevmezler. “Tip karakterlere göre daha yüzeysel ve dondurulmuş bir insan görüntüsüdür. Eserde ilk görüldüğü şekliyle sonuna kadar aynı kalır. Yüzyıllar boyu oluşan kültür, olgunlaşma sürecinde kendi tipini oluşturur. Geniş bir süreçte oluşan tip, toplumun temel değerlerini temsil edecek konuma gelir” (Akkuş, 2006: 56).

“Romanda yer alan tipleri belirlemeye giderken, tipin yapısal konumunu almak gerekir. Esas yapıları itibarıyla tipler iki konumda bulunurlar: Toplumsal tipler, psikolojik tipler... Toplumsal tipler, belirli bir dönemin veya belirli bir felsefenin, hatta belirli bir dünya görüşü yahut ideolojinin mahsulüdürler: Alafranga tipler, batıcı tipler, entelektüel tipler, öğretmen tipi, bürokrat tipi, eşkıya tipi, memur tipi vs. gibi. Psikolojik tipler, beşerî zaaf veya meziyetlerin biçimlendirdiği tiplerdir: Cimri, kıskanç, muhteris, düzenbaz, zalim... vs. gibi tipler” (Tekin, 2016: 85). Karakter bölümünde tip ve karakter arasındaki farktan bahsetmiştik. Tipin en çok öne çıkan yönü özelliklerinin asla değişmez olmasıdır. Buna Altıncan Hatun romanından Canahır Helvacı ve Altıncan Hatun’un akkızı Gülyüzlü’yü örnek gösterebiliriz. Canahır Helvacı haset bir tiptir. Bu özelliğinden başlarda belli etmeyen, hatta tam tersi davranan bir kişidir. Ancak romanın sonuna doğru onun hasetliği ortaya çıkar. Canahır Helvacı’nın hasedi o kadar sonsuzdur ki bu yüzden insan öldürmekten çekinmez. O, hasedi yüzünden Tümen Bey’i öldürmüş, Altıncan Hatun’u ise iki kez öldürmeye teşebbüs etmiştir. Gülyüzlü ise tam bir sadakat timsalidir. Altıncan Hatun’un türlü zulümlerine rağmen o, melikesine olan sadakatinden ödün vermez, bazen ondan çok

rahatsız olsa bile eline fırsat geçtiğinde bile -bu fırsatı ona Altıncan Hatun vermiştir- melikesine zarar vermez (Bkz. I. 248-260).

2.2.2.1. Altıncan Hatun Romanında Tarihî Karakter-Tip

2.2.2.1.1. Ali Tekin

Ali Tekin, dönemin Buhara hükümdarıdır. Acımasızlığı ile bilinen Ali Tekin başarıya giden her yolu mübah gören bir karaktere sahiptir. Bu anlamda düşmanlarını yok etmek için kimi zaman ittifaklar kuracak, kimi zaman araya fitne koyacak, fitnesi başarılı olmadığında misafir ettiği kişinin canına kast edecek kadar insanlığa sığmayacak şeyler yapan birisidir (I. 221-224). Bu anlamda o, çok büyük bir stratejisttir; ne zaman, nerede ve şartlara bağlı olarak taktik ve saf değiştirebilir. Ali Tekin yaptığı her şeyin farkında olan ve buna göre hareket eden birisidir. Nitekim Selçukluların yabgusunun canına kast ettikten sonra başına gelecekleri bildiğinden önlemini önceden alır. Ali Tekin'in en önemli özelliklerinden birisi sözünün eri olmayan bir döneke olması ve ayrıca korkak olmasıdır. Bu bağlamda o, yaptığı suikastı adamının üzerine atıp hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranacak kadar aşağılıktır (I. 229). Ali Tekin, mertliğe ihanet eden, sözün değerini yerler altına alan bir nankör ve haindir.

2.2.2.1.2. Alp Kara

Alp Kara verilen emeğe, insanlığa, değere ihanet eden, para için her şeyi yapabilecek bir karaktere sahiptir. Nitekim nankörlük bir insan olsa ancak Alp Kara gibi olur. Selçukluların en büyük düşmanlarından biri olan Ali Tekin'in adamı olan Alp Kara para için insanların canını kıyan, bunu yaparken de bir an bile düşünmeyen bir canidir. Öyle ki kendisini darağacından kurtaran Tuğrul Bey'e *"Tuğrul beni azat et! Çocuklarımın yanında olayım. Sen bana kardeşimin yapmayacağı iyiliği yaptın. Bu iyilik için istediğin zaman gelip hizmetinde bulunurum, ben senin sadık kulunum."* diyerek Tuğrul Bey'in önünde diz çöktü ve vefadarlığını (I. 220) tekrarlamasına rağmen ona nankörlük yapmış, amcası Yusuf Yabgu'yu bir suikastla öldürmüştür (I. 224).

Alp Kara tüm bu özelliklerinin yanında iki yüzlü, korkak, insanların duygularıyla oynayan birisidir. Yaptığı her şeye rağmen insanları kandırabileceğini düşünür, bu anlamda onlara duygu sömürsü yapar. Bunda bazen başarılı olsa da sonunda hak

ettiğini de görür. Nitekim ilk darağacına gittiğinde oradaki insanların vicdan yapıp kendisini kurtarmaları için duygu sömürsü yapar “*Hey, sizler! Ben ölümden korktuğum için değil, ardımda beş tane zavallı çocuğu sahipsiz bıraktığım için ağlıyorum. Küçücük çocuklarım, kırlangıç yavruları gibi her gün benim götüreceğim yemeği beklerler. Ben olmasam günahsız çocuklarım açlıktan ölürlər. Hey insanlar, bana acımazsanız da çocuklarıma acıyın. Kan paramı ödeyip beni kurtarın. Ben sizin kapınızda ömrümün sonuna kadar sadakatle kulluk yaparım*” (I. 219-220). Yusuf Yabgu’yu öldürüp yakalandıktan sonra darağacına götürüldüğünde de aynı sözleri söyler (I. 229). Ancak bu sefer ne başkalarını ne de Tuğrul Bey’i kandırabilir, hak ettiği ölüme doğru yolculuğa çıkar “*Bu sözler Tuğrul Bey’e tanıdık geldi. Bundan beş yıl önce bu sözlerle onun yüreğini titretmişti, etkilemişti. Ancak bugün Tuğrul Bey’in yüreğini titretemedi, aksine öfkesini artırdı. Bu kez kimse Alp Kara’ya kefil olup kefarecini ödemedi. Kan bedeli yerine getirildi. Bu dünyada herkes emellerine feda oluyordu*” (I. 230).

2.2.2.1.3. Altındaş

Altındaş Gazneli Devletin Harezm vilayetinin emiridir. Tam bir devlet adamı olan Altındaş, emrinde çalışan her hanı, her emiri nasıl kullanması gerektiğini, onları neler yaparak itaati altında kalmalarını sağlayacak birisidir. O, bu anlamda muhbirleri sayesinde hanlarının ne yaptığını bilen, onları sahip olduğu bu bilgiler vasıtasıyla korkutup kontrol eden bir emirdir. Öyle ki emrinde olan Abdülmelik Han’ın çocuklarından çalışanlarına, ticaret yaptığı kişilerle arasında geçen olaylara kadar her şeyi bilir ve bunları kendi faydasına kullanır (I. 38-40).

2.2.2.1.4. Amidilmülk Vezir Kundurî

Tuğrul Bey’in kılık değiştirerek halkın arasına karışıp onların Selçuklular hakkındaki görüşlerini öğrenmek maksadıyla gittiği Kundur Obası’nda tanıştığı genç bir sofudur Nasır Kundurî. Kundurî çok iyi bir gözlem yeteneğine sahip olan, iyi eğitim almış, yardımsever birisidir. Tuğrul Bey, Kundurî’nin Selçuklu Devleti için yararlı olacağını düşünerek onu kendisine danışman yapar, Kundurî de Selçuklu sarayında üstün başarılar göstererek vezirliğe oradan da amidilmülk (Mülklerin Yöneticisi) unvanı alarak baş vezirliğe kadar yükselir.

Kundurî, genç bir sofuyken de baş vezirken de bildiği doğruları söylemekten çekinmeyen birisidir. O, Altıncan Hatun ve Tuğrul Bey ile yaptığı ilmî tartışmalarda

düşündüklerini korkusuzca dile getirir. Bazı geceler sarayda ya da uzun seferlere gidildiğinde karı koca Kunderî'nin ilmî sohbetlerini dinlemekten keyif alırlar. Özellikle ilim sahibi, düzgün, temiz, hoş sohbet olduğu için Tuğrul Bey, Kunderî'yi çok sevmektedir. Bu özelliklerin hepsi toplanıp Kunderî'de vefadarlık olarak görülür. Sultan Tuğrul'a da en gerekli şey vefalı olunmasıdır. Altınca Hatun, Kunderî'ye çok değer vermektedir, öyle ki onun kızına nevrüz günü kendisi için çok önemli olan bir hediye vermiştir *“Sultan, Altınca Hatun'a baktı. Altınca Hatun durumu anladı, kulağındaki küpeyi, boynundaki inci ve yakuttan kolyeyi çıkarıp eşine uzattı:*

Alın!

Sultan eşine muhabbetle baktı. Onun bu yaptığına yürekten memnun oldu. Sultan eşinin küpesini ve kolyesini -bu kolyeyi bir zamanlar Altınca'a Mene Baba hediye vermişti- Nasır Kunderî'ye verdi:

Amidilmülk! İşte, bu küpeyi eşine, bu kolyeyi de kızına ver. Ve söyle: “Sultan Tuğrul'un eşi Altınca Hatun en çok sevdiği, kendi taktığı mücevherleri bana verdi. Eşini ve kızını sevindir, dedi.” de!” (II. 442-443).

Kunderî, bu başarılarından dolayı birçok kişinin, özellikle de Arslan Besasîrî ve İbrahim İnal'ın kıskançlığına maruz kalır ama görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye devam eder. İbrahim İnal Kunderî'ye karşı şu şekilde düşünmektedir: *“Ben Anuşirvan'ı severim, onu kendime vezir yapacağım ama Kunderî'yi nerede bulursam bulayım öldüreceğim. O her zaman bana karşı çıktı. Eğer Kunderî karşı çıkmasaydı ben ilk başkaldırdığımda tahta geçerdim. Kunderî beni aldattı. Benim komutanlarımı bana karşı kıskırttı. İçimde düşman yarattı. Ben ondan intikamımı alacağım, kesin alacağım” (II. 402).* Tuğrul Bey'in İbrahim İnal tarafından tutsak edilmesi olayında Kunderî tarafsız kalır, iki kardeşin arasındaki olaylara karışmaz, devletin bekası için çalışır ve bu doğrultuda Anuşirvan'ı tahta geçirir. Bundan dolayı da Altından Hatun ona karşı çok kırılır. Kunderî çok iyi bir siyasetçidir, bu çalkantılı dönem bitene kadar ailesini de alıp saraydan kaçır, her şey düzeldikten sonra görevine geri döner. Kunderî, başarılı ve vefalı insanların devlet yönetimi için ne kadar önemli olduğunu gösteren birisidir.

2.2.2.1.5. Arslan Besasîrî

Arslan Besasîrî yetim bir Türkmen çocukken Abbasi halifesi onu himayesine almış, korumuş ve eğitimi üstlenmiştir. O zamanlar Arslan Besasîrî sonradan olduğu gibi vicdansız değildir. Sevgi dolu, iyi niyetli ve vefalıdır. Hükümdar olma arzusu onun insafına üstün gelmiştir. *“Selçuklular halifeye gereken değeri vermiş, onu eşsiz saymışlardı. Arslan Besasîrî’ye de halifeye vefalı bir şekilde hizmet etmesini söylemişlerdi. Arslan Besasîrî, Kundurî’nin Amidilmülk olduğu, kendisine de halifeye vefalı bir şekilde hizmet etmesi tavsiye edildiği günü hayatının son günü gibi görmüştü. O, sakinleşmek maksadıyla gece boyunca taştan yapılmış çay kâselerini, testileri kırmıştı ama yine de sakinleşememişti”* (II. 339). Besasîrî, Fatimîlerin faydasına olsun diye Kaim’in tahtan ve halifelikten çektiğini resmileştirmiş, ona anlaşma imzalattırmıştır. Onun yaptığı bu nankörlüğe karşılık halife şunları söyler *“Arslan, ben sana öz oğlumdan, öz kardeşimden daha fazla değer verdim. Sen niçin bana böyle kötü davranıyorsun?”* (II. 398). Sonuç olarak Abbasi Halifeliği son bulur, Fatimîler ise sadece Mısır’da değil, Bağdat’ta da halifeliği ele geçirirler. Daha sonra Tuğrul Bey Halife Kaim’i kurtarmak için Bağdat’a girince Besasîrî Bağdat’tan kaçır.

Arslan Besasîrî, iktidar hırsından dolayı türlü hilelere başvurur. Selçuklu Devletini zayıflatmak için Kabil, Sadullah, Anuşirvan gibi üst düzey Selçuklu devlet adamlarına hediyeler verir, İbahim İnal’la ittifaklar gerçekleştirir. Bununla da yetinmeyen Besasîrî, fırsatını bulduğunda Altınca Hatun’un konakladığı obayı basarak onlara saldırır, Altınca Hatun’a ölümcül yaralar verir, birçok kişinin de ölümüne sebep olur. Tuğrul Bey’in İbrahim İnal tarafından tutsak edildiği zaman ise Vasıt’a saldıran Besasîrî, burada birçok kişiyle birlikte Altınca Hatun’un abisi Sadullah’ı da öldürür. Ağgözlülüğün, iktidar hırsının gözünü kör ettiği Besasîrî, kendisine yapılan iyiliklere nankörlükle karşılık veren insanları temsil eden bir vefasızdır.

2.2.2.1.6. Bakalancar

Bakalancar, Taberistan ve Gürgen bölgelerinde hükümdarlık eden Ziyar Şahlığının şahı Menuçehr’in öz dayısıdır. Bakalancar, iktidar hırsından dolayı Menuçehr’i bir iki saray hizmetlisiyle birlikte zehir vererek öldürür, ondan sonra da şahlığın vezirleri adına Sultan Mesut’a mektup yollayarak şahlık vekilliği meselesini çözmesini rica eder. Mektupta vezirlerin ağzından eğer ülkeye Bakalancar şahlık ederse o zaman ülkenin gelişeceğini, Gazne’ye çok miktarda vergi, hediye yollayacaklarını vurgular.

Bakalancar, kendilerini ziyarete gelen Sultan Mesut'a yaranmak için onun etrafında dört döner, kızını sultana verir.

Selçukluların bölgede büyük bir g hline gelmeye başlaması Bakalancar'ın hoşuna gitmez. Onlara karşı gelemeyeceğini bilen Bakalancar, Selçuklular için önemli birisi olan Peravbibi ile evlenip bölgede itibarını artırmak ister ama Peravbibi onunla evlenmek istemez ve kendisinden kaçar, ortadan ikiye ayrılan bir dağın içine girer. Bundan dolayı Tuğrul Bey, Bakalancar'ı yakalayıp öldürmek ister ama Bakalancar Elbrus Dağı'ndaki dik bir kayalığın üzerine kurulan bir kaleye saklanır. Bakalancar, iktidara geçmek için yeğenin canına kıyabilecek, geç kızını yaşı geçmiş Sultan Mesut'a verecek, suçsuz günahsız bir kadın olan Peravbibi'nin ölümüne sebep olacak kadar gözü dönmüş birisidir.

2.2.2.1.7. Davut ağrı Bey

Davut ağrı Bey, Tuğrul Bey'in abisidir. Selçukluların devletleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte kardeşi ile çok iyi bir şekilde anlaşmış, üzerine düşen vazifeyi güzel bir şekilde yerine getirmiştir. Devletin lideri Tuğrul Bey olsa da ağrı Bey de bir nevi tahtın diğer sahibidir. Özellikle Nusay'da bir gece baskınıyla Gaznelileri bozguna uğratan ordunun başında ağrı Bey vardır. Onun asker dehası Selçuklulara çok zaferler kazandırır. 27 Temmuz 1039 yılındaki Serahs Savaşı'nda da Selçuklu ordusuna ağrı Bey liderlik eder, Selçuklulara Gazneliler karşısında büyük bir zafer kazandırır.

Kardeşi Tuğrul Bey ile çok iyi bir şekilde anlaşarak Selçukluların büyük bir devlet hline gelmesinde önemli bir rol oynayan ağrı Bey, kimi zaman kardeşiyle kavgaya da eder ama bunu saraydaki çalışanlardan gizli bir şekilde yapar. Sonrasında kardeşler arasındaki kavga yine tatlıya bağlanır. *“Birbirlerine değer vermek, birbirlerini sevmek hakkında ağrı Bey ile Tuğrul Bey çok düşünmüşlerdi ve sonunda anlaşmışlardı. İnsanların arasındayken ne kadar sinirlenseler de rahatsızlıklarını belli etmeyecek, sadece birbirlerine değer verdiklerini belli edeceklerdi. Birbirlerinden rahatsız olduklarında kimsenin olmadığı bir yere gidecek, orada kendi başlarına düşüneceklerdi. Birbirlerine bağırmalı, vurmalı, vurulmalılardı ama iki kardeşin anlaşmazlığını üçüncü bir kişi işitmemeliydi. Eğer iki kardeş sırt sırta verse koca dağdan bir parça kumun eksilmeyeceğini iyi anlamışlardı onlar. Tuğrul Bey ile ağrı Bey'in bazen birbirlerine svdğ, birbirlerinin yakasına yapıştığı zamanlar da az*

olmamıştı. “Kılıç kendi kınını kesmez.” diye doğru demişler. Kardeş kardeştir, birbirlerine sırt dönmezler. Sinirleri geçti mi, öfke ve kinleri de güneş gören kar gibi erir gider. Tuğrul ile Çağrı da birbirlerine karşı kolay kolay kinlenmezdi. Birbirlerini yarım söz ve bakışta bile anarlardı” (II. 69-70). Çağrı Bey ile Tuğrul Bey’in bazı zamanlar anlaşamamalarına sebep olan olay fethedilen yerlerde yağma yapılma durumudur. Çağrı Bey geleneğe uyarak yağma yapmak isterken Tuğrul Bey buradaki halkın kendilerine karşı kötü düşüncelerini engellemek adına yağma yapmak istemez.

Sadece kardeşi Tuğrul Bey’e değil, eşi Kızibibi’ye de vefalı olan ve ona sevgisini esirgemeyen Çağrı Bey, eşinin ölümünün ardından ona kümbet yaptırır. Romandaki birçok şahsın aksine iktidar hırsına kapılmayan Çağrı Bey, kardeşi ve diğer Selçuklu beyleriyle iyi bir şekilde anlaşarak Selçukluları bir cihan devleti sahibi yapmıştır.

2.2.2.1.8. Ebu Kalıcar

Ebu Kalıcar, Kaku Şahlığının hükümdarıdır. Abbasi Devletine çok zorluklar çıkarmıştır. Selçuklu Devleti güçlendikten sonra onun şahlığını kendi hâkimiyeti altına almıştır. Ebu Kalıcar, Sultan Tuğrul’a karşı Sultan Mesut’la ittifak yapmaya çalışmış ama Sultan Tuğrul’un durumdan haberdar olmasından sonra bu niyetinden vazgeçmiş, Selçuklu Devletine yaranmaya çalışmıştır. Selçuklu beylerinden Göktaş Bey’in ablası ile evlenmesi, kendi kızı Zübeyde’yi Sultan Tuğrul’a eş olarak vermesi bu çabalarından biridir. Ebu Kalıcar romanda iki yüzlü, her an saf değiştirecek, sözüne güven olmayan birisi olarak geçer.

2.2.2.1.9. El Kuşarî

El Kuşarî, Nişabur’daki medresenin başındaki kişidir, ayrıca Nişabur’un önde gelen kanaat önderlerindendir. Kibirli birisi olan El Kuşarî, Tuğrul Bey’e hükmetmek ister, Tuğrul Bey’den bazı isteklerde bulunur “*Ey Muhammet Tuğrul, ben senin hakkındakileri işittim. Ebulhayır Ebu Seyit’in sana devlet icazeti verdiğini de işittim. Senin Nişabur’a geleceğin hakkında bir haftadır şehir sokaklarında tellallar duyuru yapıyor. Benim işittiğime göre sen Hanefî mezhebine uyuyormuşsun. Bugünden itibaren sen benim uyduğum Şafî mezhebine uymalısın. Sultan Mahmut -yüce yaratan yattığı yeri cennet etsin!- da Şafî mezhebinden olduğu için kendi devrinde büyük mertebelere ulaştı. Sen de büyük mertebelere ulaşmak istersen, o zaman benim dediğim sözün dışına çıkmamalısın! Benim her bir sözüm senin için kanun olmalıdır. Sen şurada oturan benim oğullarım ve müritlerimin önünde bana sığındığına, benim*

sözümünden çıkmayacağına söz vermelisin. Yoksa Horasan halkı seni kabul etmez” (II. 23-24). Tuğrul Bey ise ona şu şekilde karşılık verir “Ey, yüce mertebeli El Kuşarî! Ben sizin sözünüzü tam olarak dinledim. Şimdi de size cevap veriyorum. Aramızda hiçbir zaman anlaşmazlık olmasın. Siz bilin, Tuğrul ibn Mikail ibn Selçuk sadece bir kerametli güce inanır. O kerametli güç de Büyük Allah’tır. Ben Büyük Allah’tan başka hiç kimseye sığınmam” (II. 24).

2.2.2.1.10. Erdaş

Erdaş, İbrahim İnal’ın başarılı komutanlarından birisidir. Selçuklulara annesinin vasiyeti üzerine düşman olup büyük zararlar veren Şahmelik, ‘Zemahşer Gecesi’nde de sekiz bin Selçukluyu öldürüp üstüne Zemahşer Kalesi’ne gidip Altınca Hatun’un ailesini öldürmesiyle birlikte Selçukluların kendisinden intikam almak için yanıp tutuştıkları biridir. İbrahim İnal, adamı Erdaş’ı Şahmelik’i yakalaması için görevlendirir. Harezm’den üç fersahlık uzaklığa kaçan Şahmelik’i, Erdaş dört bin atlısı ile yakarlar. Şahmelik kendisini serbest bırakması için tüm varlığını teklif etmesine rağmen Erdaş, Şahmelik’i Altınca Hatun’a teslim eder. Romanda sadık ve dürüst birisi olarak öne çıkar.

2.2.2.1.11. Kutalmış Bey

Arslan Yabgu’nun oğlu olan Kutalmış Bey, babası ile birlikte Sultan Gazneli Mahmut tarafından kefil hükmünde Hindistan’ın Kelecar Kalesi’ne atılmıştır. Selçukluların devletleşme sürecinde bizzat yer alamayan Kutalmış Bey, Selçukluların devlet olmasından sonra Çağrı ve Tuğrul Bey’in Sultan Mesut’la anlaşma yapmaları sonucu özgür kalarak Selçukluların arasına geri döner. Kutalmış Bey, Arslan Yabgu’nun oğlu olup tahtın vârisi olmasına rağmen Tuğrul Bey’e karşı gelmez.

Kutalmış Bey, başlarda savaşlarda yer almak istemese de zamanla o da Selçuklu Devletinin topraklarını genişletmek için yaptığı savaşlarda yer alır. Gök bilimi ve kavmiyat ilimlerini bilen Kutalmış Bey, Bizanslılarla yapılan savaşlarda bu ilimlerden faydalanır ve başarılı olur. Kutalmış Bey, askerî bir deha olmasının yanında Tuğrul Bey ve Selçuklu Devletine vefalı bir şekilde hizmet etmiş, taht sevdasına düşmeyerek devletin güçlenmesini ve ömrünün uzamasına sebep olmuştur. O bu yönüyle ne kadar sağlam karakterli birisi olduğunu göstermiştir.

2.2.2.1.12. Melik Alparslan

Melik Alparslan, Çağrı Bey'in ikinci oğludur. Alparslan, Yusuf Yabgu'nun öldürüldüğü, bundan dolayı Selçukluların Ali Tekin'e karşı savaşmaya gideceği gün doğmuştur. Böyle bir günde doğması onun ikbalinin iyi olacağı yönünde yorumlmuştur *“Ali Tekin'in emriyle Alp Kara'nın Yusuf Yabgu'yu öldürdüğü haberi Nur'a ulaştığında güneş yeni doğmuştu. Selçuklu beyleri, Musa Bey'in etrafında toplandılar. Hiç kimseden ses çıkmıyordu. Birden komşu evden, Çağrı Bey'in evinden bir bebek sesi işitildi. Dışarıdan bir kadın, içeridekilere duyurmak için bağırarak müjdeli haberi ilan etti:*

Çağrı Bey'in oğlu oldu.

İçeridekiler 'Ömrü uzun olsun!' anlamında Çağrı Bey'e gururla baktılar.

Çağrı Bey'in ikinci oğlu Alparslan doğmuştu” (I. 224).

Cüsseli, dayanıklı, korkusuz ve savaş talimlerini öğrenmeye meyilli olan Alparslan, Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun'un himayesinde büyür, onlar Alparslan'a lalalık yaparlar. Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun, Alparslan'a Ayvaz diye hitap ederler. Alparslan, devrin ilimlerinin yanı sıra Farsça ve Yunancayı öğrenir.

Alparslan, Altıncan Hatun için çok değerlidir. Bu değer farkında olan Alparslan da Altıncan Hatun'a gereken hürmeti gösterir. Öyle ki Alparslan, Altıncan Hatun'un çalgıları çok sevdiğini bildiğinden fethettiği yerlerden hediyeler getirirken bu hediyelerin arasında çok sayıda saz aleti de olur. Alparslan, Altıncan Hatun için tahtın vârisi olmaya layık melikidir. Ancak Alparslan'ın Tuğrul Bey'in hâkimiyetindeki yerlerde yağmalar yapması, onun Tuğrul Bey'in gözünden düşmesine neden olur. Bu yüzden İbrahim İnal tarafından tutsak edilen Tuğrul Bey'i aslında Altıncan Hatun kendisi kurtarmasına rağmen, onu sarayda tutsak edildiği odadan Alparslan'ın çıkarmasını ister. Böylece hem Tuğrul Bey'in erkeklik gururu incinmemiş hem de onların arasındaki soğukluğu gidermiş olur. Altıncan Hatun, Alparslan'ın Tuğrul Bey'i kurtarmasından sonra Selçuklu Devletinin hükümdarlık alameti olan asfurî hançerini Alparslan'a verir. Bu tahtın vârisinin kim olduğunun bir göstergesidir. Alparslan'daki liderlik alameti o kadar açıktır ki o, kendisine verilen asfurî hançere dokunmak isteyen kardeşi Süleyman'ın bu isteğini reddeder *“Altıncan asfurî hançeri elinde bir iki kez çevirdi, sonra Sultan Tuğrul'a döndü:*

Beyim, eğer izin verirsiniz sizin bana hediye ettiğiniz bu hançeri ben bugün Alparslan'a vermek istiyorum. Bırak, Alparslan her zaman bizim zaferimiz olsun!

“Senin uygun gördüğün şey benim için de uygun Altıncan!” diyen Tuğrul Bey eşine sevgiyle baktı. Alparslan Altıncan Hatun'un önünde tek dizinin üstünde durup asfurî hançeri kabul etti:

Senden umudumuz büyüktür oğlum!

Ben sizin yüzünüzü kara çıkarmayacağım validem!

Sen tüm Müslümanların umudu, sevabı ol! (II. 423-424).

Altıncan Hatun Alparslan'ın gideceğine üzüldü, iyileşinceye kadar hiçbir yere gitmediği için de minnettarlık bildirdi, büyük büyük zaferler kazanması için Alparslan'a dualar etti.

“Validem, siz bana Selçuklu soyunun zafer hançerini verdiniz. O hançer elimdeyken zafer kazanmazsam olur mu?” diyen Alparslan asfurî hançeri alıp alnına değdirdi.

Alparslan, hani, benim de atalarımın zafer getiren hançere bir bakayım.” diyen Süleyman elini uzattı.

Alparslan hançeri kardeşine uzattı, sonra birden geri çekti:

“Yok, yok veremem.” deyip hançeri beline soktu.

Kabil söze karıştı:

Bırak, ver de görsün!

Altıncan Hatun da Kabil'i destekledi:

Ver, görsün!

Alparslan baştan savma bir cevap verdi:

Sonra gösteririm!

Hançerin Süleyman'a sonra da gösterilmeyeceğini içerdeki herkes biliyordu.

Süleyman öfkelenirdi. Alparslan onun öfkesine önem vermedi (II 432-433).

2.2.2.1.13. Musa Bey

Musa Bey, Selçuk Bey'in oğullarından birisidir. Selçuk Bey'in yabgu olarak seçtiği Arslan Bey, Sultan Gazneli Mahmut tarafından kefil hükmünde Hindistan'daki Kelecar Kalesi'nin zindanına atıldıktan sonra Selçukluların yabgusu Yusuf Bey olur. O da Ali Tekin'in hilesi ile öldürülünce yabgu Musa Bey olur. Ancak Musa Bey liderlik özelliği olan yeğeni Tuğrul Bey'e engel olmaz, Selçukluların yeni lideri olan yeğenini ömrü boyunca destekler.

Musa Bey, yeğeni Tuğrul Bey için Altıncan Hatun'u istediği gece ne kadar alçak gönüllü birisi olduğunu göstermiştir. O, akraba olacaklarını ve kendilerine destek vereceklerini Abdülmelik Han'a söyleyince han sinirlenmiştir. Bu yüzden Musa Bey'i yanlış anlayıp onu tersleyince Musa Bey alçak gönüllülük yapıp yanlış anlaşıldığını söyleyerek olayın tatlıya bağlanmasını sağlamıştır.

Musa Bey, Selçukluların devletleşmesi sürecinde önemli rol oynamıştır. O, Gaznelilerle yapılan savaşlarda yer almış, ayrıca bazen de çöle gönderilen Selçuklu kadınlarının ve çocuklarının da gözetiminde bulunmuştur.

Musa Bey, Altıncan Hatun'a çok değer vermiş, zor zamanlarda hep onun yanında bulunmuştur. Düğün gecesi Altıncan Hatun'u kırbaçlayan Tuğrul Bey'i uyarmış, eşine sert davranmamasını söylemiş, Altıncan Hatun'un inisiyatif alarak yaptığı işlerde eşi Tuğrul Bey bile kızmasına rağmen Altıncan Hatun'un arkasında durmuştur. Altıncan Hatun'un Selçuklularla birlikte katıldığı savaş olan Nusay Savaşı'nda Altıncan Hatun'un kahramanlığı takdir etmiştir Musa Bey “*O Zaloğlu Rüstem'in kim olduğunu niçin söylemiyorsun?*” diyerek Çağrı Bey çok meraklandı.

Kim olduğunu düşünüyorsunuz? Altıncan Hatun'du o. Ey Allah'ım, karşıma çıkmasından korktum. Tuğrul, sen onun karşısında çıksan o senin de kelleni koparırdı. O, hiç durmadan önüne çıkıyordu. Geri hattakiler önceki savaşlarda bu kadar faydalı olmazdı ama bu sefer bu birlik öndeki birliklerden de sağ kanattaki birliklerden de çok faydalı oldu.

“Tuğrul Bey'e münasip hatun!” diyerek Musa Bey sevinçle konuştu: Bırak, zaferlerimiz çok olsun!” (I. 365).

İktidar tutkusu olmayan Musa Bey, yine de Kutalmış Bey ve İbrahim İnal'ın Anadolu'daki zaferlerini kıskanmış, bu yüzden oğlu Hasan Bey'i de Anadolu'daki

fetihlere katılmaya zorlamıştır. Tabiatında savaşmak olmayan Hasan Bey, babasının isteğini istemeyerek de olsa yerine getirmiş, Anadolu'daki fetihlere katılmış, burada canından olmuştur. *“Bu ölüm Musa Yabgu'yu öfkeden deliye çevirdi:*

“Oğlumu kendi elimle ölüme yollamışım.” deyip Baygu Kelan feryat etti. Oğlunun vefatından sonra çok üzülen Musa Bey üzüntüden yatağa düştü: “Ben oğlumun ardından gideceğim, yaptıklarımın dolaylı özür dileyeceğim.” deyip o da bu dünyadan göç eyledi” (II. 194).

2.2.2.1.14. Seyide

Seyide, Abbasi halifesi Kaim Biemrullah'ın kızıdır. Cana yakın, içten ve vefalı olan Seyide, Tuğrul Bey'in Bağdat'a girdiği andan itibaren Altınca Hatun'un hizmetinde bulunmuş, ona Bağdat'ın güzel yerlerini gezdirmiş, yapılacak devlet işlerinde yardımcı olmuştur. Altınca Hatun, Seyide'de evlat sevgisini yaşamıştır.

Seyide, Altınca Hatun'a öyle bir tutkuyla bağlıdır ki onun Hemedan'da yaralı bir şekilde yattığını öğrenir öğrenmez yalın ayak, başı çıplak bir vaziyette Hemedan'a doğru yola çıkmış, babası onu durdurmak istediğinde ise *“Ben ya Altınca Hatun'un yanına gidip onun derdine derman olur, o ayağa kalkana kadar başucunda hizmetinde bulunurum ya da canıma kıyarım.” diye halifeye açıkça söylemiş. Halife çaresiz bir şekilde kızının gitmesine bir şey diyememiş. Ulağın söylediğine göre halifenin kızı yol boyunca: “Altınca Hatun! Altınca Hatun!” deyip ağlamış” (II. 428).* O günden itibaren Seyide, Altınca Hatun'un yanında kalır ve iyileşinceye kadar da yanından ayrılmaz. Sevginin, vefanın vücut bulmuş hâli Seyide'den razı olan ve ona karşı büyük bir muhabbet besleyen Altınca Hatun, Tuğrul Bey'den Seyide ile ilgili çok önemli bir istekte bulunur. Bu istek, Altınca Hatun'un Seyide'ye ne kadar değer verdiğinin göstergesidir *“Beyim, halifenin kızı Seyide sağlam mayalı bir kız. O kız sizin ömrünüze ömür, gönlünüze keyif verebilecek tek kız. Hem güzellikte hem akılda diğer kızlardan çok farklı olan bir kız. Benden sonra o kızla evlenseniz, ben de bu dünya ve diğer dünyada sizden razı olurum. Siz o kızla evlenirseniz sizin hem bu dünyanız hem de diğer dünyanız güllük gülistanlık olur beyim. İşte, benim sizden istediğim son istek bu” (II. 465).*

2.2.2.1.15. Sultan Mesut

Sultan Mesut, Gazneli Devleti'nin hükümdarı Sultan Gazneli Mahmut'un oğludur. Sultan Gazneli Mahmut'un ölümünün ardından yerine önce büyük oğlu Muhammet geçer. Ancak Mesut, vezirlerin de isteğiyle abisini tahttan indirip yerine kendisi geçer. Tahta geçmekle yetinmeyen Mesut, abisi Muhammet'in gözlerine mil çektirip onu zindana attırır.

Zevküsefaya düşkün, içkiye müptela olan, emeksiz bir şekilde sahip olduğu devleti hoyratça yöneten Sultan Mesut, babası gibi başarılı bir hükümdar değildir. Düzenlediği eğlencelerde onun en sevdiği şey içki içmek, içki içtikten sonra da orada bulunanlara nutuklar atmaktır *“Sultan Mesut saray eğlenceleri ve şarapla aşırı derecede ilgileniyordu. Onun yanındakiler sekiz on kadeh şarap içtiklerinde kendilerinden geçiyorlardı. Ancak Sultan Mesut yirmi yedi kadeh şarap içiyordu ve kendisini kaybetmiyordu. Tuvalet ihtiyacını giderip yine devam ediyordu. (II. 91). “Mesut şaraptan dolayı neşelenerek tüm yöneticilerini sıraya dizerdi. Onların önünden geçerek onlara hitap yeteneğini gösterirdi. Her türlü konuda onlara nutuk çekerdi. Bu yaptığı nutuklardan en çok yardımcısı Ebu Nagıma payını alırdı. Bunun için sultan, Ebu Nagıma'ya bir milyon dirhem verdi. Bir gece sultan, Şair Alavî'ye de bir milyon dirhem verdi. Bir bayram günü sultan sevgili şairi Unsurî'ye bin dinar, diğer yüz elliden fazla şaire de yirmi bin dirhem; sazendeler, türkücüler ve raks eden kızlara da otuz binden fazla dirhem verdi. O, Tüccar Mutık'a bir gecede on altı bin dinar verdi. Sultanın on altı bin davarına bakan, kendisine elli bin dinar vergi veren Mank Ali Meymun'a da yirmi bin dinar hediye etti” (II. 92).*

Sultan Mesut, o kadar basiretsiz ve beceriksiz bir hükümdardır ki kriz yönetimi yapamaz, aldığı mağlubiyetlerden dolayı geceleri uykuları kaçır, hata yaptıkça yapmaya devam eder. Selçuklulara karşı yaptıklarının haksız olduğunu kabul etmek yerine onlarla savaşmayı sürdürür *“Selçuklular daha önceden kendilerine verilen yerleri talep ettiler. Onlar hizmet etmek istediler. Gerçekten de onlar Gazne Devletine, Sultan Mesut'a hizmet etmek istediler.*

Sultan Mesut, bugün bazı şeyleri gördü. Kıskanç kişilerin sözüne kanıp, kendisine vefalı bir şekilde hizmet edecek, çok da fayda verecek hizmetkârlarını düşmana çevirdiğini düşündü. Sadece kendisine değil, onları tüm devlete karşı düşmana çevirdiğini düşündü. Sultan tüm suçun kendisinden olduğunu düşündü ama bunu kabul

etmesi için burnu çok fazla havadaydı. O, Selçukluların karşısına Cend emiri Şahmelik'i saldı. Sultanın bu fırıldaklığından habersiz Selçuklular yine Gaznelilere sığınıp Balkan'a geldiler. (Gazneli Mahmut, Sultan Mesut'un babası, sadece Abiverd'i, Nusay'ı ve Ferav'i değil, Balkan'ı da Selçuklulara ikta olarak vermişti sonuçta!) Selçuklular yine kovuldu ama şimdi onların gidecek bir yeri yoktu. Bu yüzden de onlar başkaldırdılar. Sultan Mesut, Selçukluları kendi faydası için kullanmayı başaramadı, daha doğrusu kullanmak istemedi" (II. 6).

Gerek vezirlerinin ihtirasları, gerekse de kendisinin beceriksizliği, kibri ve öngörüsüzlüğü yüzünden birçok yanlış karar veren Sultan Mesut, ülkenin istikbalini tehlikeye atar. Sultan Mesut'un yaptığı hatalardan birisi hâkim olduğu bölgelerde yaşayan insanlardan aldığı vergileri on katına çıkarmasıdır. Bu yüzden birçok insan bulunduğu yerlerden göç etmek zorunda kalmıştır. Sultan Mesut'un yaptığı en önemli hata ise Gaznelilere yıllardır vefalı bir şekilde hizmet eden Selçukluları kendisine düşman ettirmesidir. Akıllı bir hükümdarın yapmayacağı bu hamle, onun ve devletin ömrünün zayıflamasına neden olur. Ortada hiçbir neden yokken Selçuklulardan aldığı vergiyi on katına çıkaran, vergi veremeyen Selçukluları göç ettirmeye zorlayan, hatta öldürten Sultan Mesut, yoktan yere kendisine düşman kazanır. Kendi elleriyle yarattığı düşmanı da hafife alan Mesut, art arda gelen mağlubiyetlerden sonra hatayı kendinde aramak yerine vezir ve komutanlarında bulur. Sinirlendiğinde gözü hiçbir şeyi görmeyen ve hiç merhameti olmayan Sultan Mesut, hem kendi adamlarına hem de Selçuklulara karşı acımasızca cezalar verir *"En başta becerikli ve tecrübeli komutanı Emir Yusuf bin Mahmut'u, sonra komutan Ali Kazıb, Er Yarık, Gazın, Hindistan orduları başkomutanı Ahmet Yınaltegin'i ortadan kaldırdı. Hem de onları vahşi bir şekilde öldürttü. Herat'ın yöneticisi Ebu Talha Şibli'nin derisini yüzdürdü. Bu emirlerinin yerine getirilmesinden keyif aldı" (II. 91).* *"Sultan Mesut, öldürülen Selçukluların cesetlerinin tepeler hâline getirilmesini komutanlarına emretti. Sonra da savaş meydanından hızla döndü. Giden gövde, Ali Abat'takinden de fazlaydı. Yirmi otuz yerde Selçukluların cesetlerinden tepeler oluşmuştu. Bu tepelerin oluşumunda Gazneli askerlerin cesetleri de olsa gerekti. Sultan Mesut cesetlerden oluşmuş tepeye bakarken babasının Türkmenler hakkında söylediği sözleri hatırladı" (II. 12).*

Ömrü boyunca korkusuzca yaşayan Sultan Mesut, Selçuklularla düşman olduğundan beri korkmaya başlar. Çok güçlü olan, birebirde yenemeyeceği pehlivan olmayan

Mesut, Selçuklulara karşı çaresiz kalır “Sultan Mesut, bu zamana kadar kimseden korkmadan yaşamıştı ama Selçuklulara sataşp rahatını bütünüyle yitirdi, kalbinde korku ve endişe türedi. Vah, Ali’nin yüce meydanında savaşa o savaşa sultanın ilk önce kendisi çıkacaktı, ölecek ya da yenecekti. Hayır, o yenecekti. Çünkü güç anlamında onun gücüyle boy ölçüşecek beyzade yoktu. O, bunu çok iyi biliyordu. Mesut tahta çıkmadan önce sultanlığın en güçlü pehlivanlarıyla güç denemesine giriyor, çoğu zaman onlara üstün geliyordu” (II. 17).

Sultan Mesut, Selçuklulardan yana o kadar sıkıntı yaşar ve o kadar rahatsız olur ki onlardan çok farklı şekillerde intikam alma hayalleri kurar “Mesut, Tuğrul Bey’i eline alsa ne şekilde cezalandıracağını da düşünüyordu. Onu bir ay boyunca kadın elbisesi içinde Gazne’nin baş pazarında görenlere rezil etmek, sonradan da üstünden fil yürütmek niyetindeydi. Onu fillerin altında ezmek niyetindeydi. Cesedini bir ay boyunca fillerin barınağına atmak istiyordu. “Bırak, filler onun leşini bir ay boyunca ezsinler! Hayır, hayır, bırak filler onun leşini bir yıl boyunca ezsinler. Sonra da onun kemiklerini toz edip içkide içeceğim!” Sultan Mesut bu düşüncelerini her gün aklında döndürüp duruyordu. “Eğer bu maksadıma ulaşamazsam o zaman da ben gözüüm açık giderim.” diyerek tekrar tekrar söyleniyordu” (II. 17-18).

Selçuklularla Dandanakan Kalesi önünde yapılacak savaştan önce yolunun üzerindeki Mene Kalesi’ni ele geçirmek isteyen ancak bunu kırk gün boyunca gerçekleştiremeyen Sultan Mesut, en sonunda kaleye giden su yolunu kapattırır ve kalenin teslim olmasını sağlar. Mene Kalesi’nden ordusuna ok yağdıran kırk okçunun da sağ ellerini kestirir. Dandanakan Savaşı’nda Selçuklulara karşı büyük bir bozguna uğrayan Sultan Mesut, savaş meydanından canını zor kurtararak kaçır “Bugün Sultan Mesut kurtulmak için Karakum Çölü’nün içine doğru kaçıyor. Karakum Çölü’nde balığın işi neydi. Çölde balığın çok yaşamayacağı açıktı. Sultan Mesut da talihsizliğinin üstüne kendi ayağı ile gidiyordu. Adından başka mutluluk (Mesut) kalmamıştı onda. Sultan Mesut’un savaşı takip ettiği tepedeki, karargâhındaki çadırı da sahipsiz kalmıştı. O tepeden Gaznelilerin bayrağı kaldırılıp yerine Selçukluların bayrağı dikildi. Selçuklu beyleri tepeye geldi” (II. 99).

Selçuklulara karşı aldığı büyük yenilgiden sonra Sultan Mesut bir hileyle öldürülmüş, yerine oğlu Mevdud geçmiştir. Elindekinin kıymetini bilmeyen, kendisine vefayla

hizmet eden insanlara zulmeden, her şeyi zevküsefa olarak gören Mesut, yaptığı yanlışların kurbanı olmuştur.

2.2.2.1.16. Şahmelik

Şahmelik, Oğuz Yabgu Devletinin yabgusu Ali Şah'ın oğludur. Karkara Hatun Selçuk Bey ile yaşadığı sorunu ve intikam hırsını vasiyet olarak oğlu Şahmelik'e miras bırakır. Şahmelik'in ömrü Selçuklularla mücadele etmek, onlara zarar vermekle geçer, ölümü de Selçukluların elinden olur.

Şahmelik'in Selçuklulara verdiği zararlardan ilki Selçuk Bey'in oğlu Mikail Bey'i yeğeni Yılmaz Ok'a öldürtmesidir. Yılmaz Ok ve oğlu Daşpolat'ın Tuğrul Bey'in elinden ölmesi, Şahmelik'in intikam duygusunu daha da artırır. Tüm bunların üstüne Abdülmelik Han'ın kızı Altıncan'ı Tuğrul Bey'e verdiğini öğrenen Şahmelik iyice deliye döner. Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey'in düğün gecesi Selçukluların konakladığı yeri basan Şahmelik sekiz bin Selçukluyu öldürür, bununla da yetinmez Zemahşer Kalesi'ni basar, Altıncan Hatun'un tüm ailesini de öldürür.

Yaşadığı tüm zorluklardan sonra ayağa kalkan Selçuklular, bağımsızlıklarını kazanıp güçlü bir devlet olduktan sonra Şahmelik'ten intikam almak için onun peşine düşerler. Şahmelik her seferinden Selçuklulardan kaçır ama en sonunda İbrahim İnal'ın komutanlarından Erdaş, onu tüm malı ve ailesi ile birlikte yakalar ve Altıncan Hatun'un huzuruna getirir. Kötü karakterinden, kibrinden içinde bulunduğu durumda bile vazgeçmeyen, Selçuklulara ve Altıncan Hatun'a zarar verip annesinin vasiyetini yerine getirdiği için mutlu olan Şahmelik, hiçbir pişmanlık duymaz *“Melikenin önünde diz çök!”* deyip komutanlardan biri Şahmelik'i boynunda bastırdı.

Ben kadınların önünde diz çökmem!” (II. 296) der Şahmelik. *“Sen Tuğrul Bey'e, onun ailesine, bana ne kadar kötülük ettin! Sen bir kadının sözüne uyup Selçuklu soyuna çok eziyet verdin.”* (II. 297) diyen Altıncan Hatun'a *“Senin için o kişi bir kadın olsa da benim için değerli annemdir!”* (II. 297) diye karşılık verir ve pişman olmadığını belli eder Şahmelik.

Şahmelik; hırsın, intikamın, hasedin vücut bulmuş hâlidir. Sonunda da bu kötü huylarının karşılığını saman dumanında boğulup öterek öder.

2.2.2.2. Altınca Hatun Romanında Kurmaca Karakter-Tip

2.2.2.2.1. Akkaya

Altınca Hatun'un Kırklarından biridir. Akkaya; Çırlak ve Yatmaz ile birlikte Kırkların içinde onbaşıdır. Bir diğcr on kişiden sorumlu onbaşı ise Habil'dir. Akkaya çok konuşmayan, düşünmeden hareket etmeyen birisidir. Kırkların içinde Altınca Hatun'un duygularını anlayan, içini rahatlatan bir tek Akkaya'dır. Gaznelilerle yapılan bir savaşta Altınca Hatun ve Kırklar pusuya düşerler, Kırklar Altınca Hatun'un kurtulması için kendilerini feda ederler. Burada Akkaya da ölür.

2.2.2.2.2. Argun ibn el-Ferhat

Argun ibn el-Ferhat, Tuğrul Bey'in halkın nabzını yerinde ölçmek için kılık değiştirerek girdiğı karakterdir. Yaşlı, sofı kılığında, sağ gözü kapalı olan Argun, tam bir çetin cevizdir. Sofuların obasında özellikle genç sofı ve dergâhın başındaki sofunun üzerine çok gider, onların sabrını zorlar. Argun'un bu tavrı onun buraya bir şeyleri araştırmaya geldiğini gösterir vaziyettedir. Obaya kabul edilmemesine rağmen Argun inatçılık yapar, zorla geceyi orada geçirmek için genç sofı Kunderî'yi buna mecbur bırakır.

2.2.2.2.3. Atabey Ömer

Atabey Ömer, Abdülmelik Han'ın çocuklarının eğitimiyle ilgilenen kişidir. Sadullah, Altınca ve Habil ile Kabil'e yabancı dil başta olmak üzere dönemin ilimlerini öğreten Ömer, geleneklere bağılı bir atabeydir. O, Abdülmelik Han'ın oğullarına seve seve ders vermekte ama Altınca'a ders vermek istememektedir. Bu yüzden uzun bir süre Altınca'la inatlaşırlar, kalede birçok eşyaya karşılıklı zarar vererek birbirlerini pes ettirmek isterler ama Altınca'nın inadı üstün gelir, Ömer de ona ders vermek zorunda kalır. Atabey geleneklerine sıkı sıkıya bağılı olan Ömer, sadece ilimle ilgilenip evlenememesi gerektiğini bilmesine rağmen Altınca'nın akkızlarından Uzperi'ye âşık olur. Uzperi de ona âşıktır. Ömer'in geleneklere bağılılığı ve inadı bu aşkıta da kendisini gösterir, Uzperi'ye olan aşkına karşı koyamadığı için Abdülmelik Han'dan ya kendisinin ya da Uzperi'nin kaleden yollanmasını ister. Abdülmelik Han terciğini Ömer'den yana kullanır, bir bahane bularak Uzperi'yi kaleden yollar. Atabey Ömer, geleneklere bağılılığından, ilme kendisini feda etmesinden dolayı aşkından olur.

Şahmelik'in Zemaşşer Kalesi'ni basıp öldürdüğü birçok kişinin arasında Atabey Ömer de vardır.

2.2.2.2.4. Bektaş Rudbarı

Tuğrul Bey'in dayısı olan Bektaş Rudbarı, itidalli birisidir. Altıncan Hatun'la Tuğrul Bey'in dayısının arasında olan tartışmalarda araya girerek ortamı yumuşatır. Bektaş Rudbarı Selçuklu Devletinin istihbaratının başıdır, bu yüzden İbrahim İnal'ın Tuğrul Bey'e karşı gelmesini de engellemeye çalışır, bu konuda Tuğrul Bey'e İbrahim İnal'ın yapacaklarını önceden haber vererek onu uyarır *“Beyim, tüm bu konuşmaların sebebi İbrahim'in veziri Ebu Ali. O çok kurnaz bir insan, daima İbrahim'e “Tuğrul Bey'in tüm zaferleri senin. Bizans'ın komutanı kendi fidyesi için “Üç yüz bin dinar vereceğim” dediği zaman kabul etmeyip sen onu Tuğrul Bey'e yolladın. Tuğrul Bey ise Bizans kayserinin tek bir ricası üzerine Liparit'i tek bir dirhem almadan serbest bıraktı. Senin Bizans'tan getirdiğin ganimet, Tuğrul Bey'in ömrü boyunca topladığı ganimetten daha çok. Bunun için Tuğrul Bey seni başına taç etmeli. Gerçekten de sen devletin padişahı olmalısın. Çünkü sen Yusuf İnanç Yabgu'nun oğlusun. Sen yasal vârisin. Tuğrul'un babası Mikail hiçbir zaman yabgu olmadı.” deyip bunları günlerce tekrarlamış. Bu sözler İbrahim'in kulağına hoş gelmiş. Başta vezirin bu sözlerinden hoşlanmamış ama şimdi hep dinliyormuş, gözlerini süzerek dinliyormuş. İbrahim hiçbir şeyi derinlemesine düşünmez. Yapacağını yapar, sonra pişman olur. Ona karşı dikkatli olmak gerekir, çünkü onun her türlü kötülüğü yapması mümkün. Çünkü o gün geçtikçe vahşileşiyor. İnsan öldürmek onun için hiçbir şey (II. 239-240).* Bu uyarılar Tuğrul Bey'in tahtını ve canını kurtarsa da Bektaş Rudbarı'nın ölümüne sebep olur. Bektaş İbrahim İnal dayısıdır, İbrahim'i kucağında büyüttüştür. Ona savaş taktikleri öğretmiş ama ona “İbrahim, Tuğrul'a karşı gelme!” demiştir. İbrahim'in her bir hareketini takip etmiş, beye haber vermiştir. Tam da bunun için İbrahim birkaç fedaiyi Bektaş'ın üstüne salar, onu öldürtür.

2.2.2.2.5. Binbaş Şadranç

Şadranç, Abdülmelik Han'ın binbaşısıdır. Abdülmelik Han'la hem savaflara katılan hem de Zemaşşer Kalesi'nin güvenliğinden sorumlu olan Şadranç, hana sonsuz bir sadakatle bağlıdır. Altıncan, dayısını öldürdüğünü düşündüğü Tuğrul Bey'i öldürmesi için Şadranç'a para teklif eder. Şadranç Altıncan'ı bu kararından vazgeçiremeyeceğini

anlayınca parayı alır Abdülmelik Han'a verir ve olanları ona söyler. Şadranç, her anlamda sadakatin timsali bir binbaşısıdır.

2.2.2.2.6. Canahır Helvacı

Abdülmelik Han'ın en yakın üç dostundan biri olan, Buruntak Obası'nın reisi Canahır Helvacı; kıskançlığın, hak etmediği hâlde başarı istemenin, bunu da hırsızlık ya da fitne çıkararak elde etmeye çalışmanın timsalidir. Tüm bu özelliklerinin yanında iki yüzlülüğüyle kötü fitratını kimseye belli etmez Canahır Helvacı. Yıllarca dost hükmünde gidip geldiği Zemahşer Kalesi'ndeki tüm bilgileri Altındaş'a ulaştıran ve Abdülmelik Han'ın zor durumda kalmasını sağlayan kişidir Canahır Helvacı. O, o kadar omurgasız birisidir ki Altıncan'ın oğlu İman'ı öldürmesine ses çıkarmaz, hileyle intikamını alacağı günü bekler. Canahır'ı en iyi tanımlayan kişilerden biri Altıncan'ın dayısı Tümen Bey'dir *“Dayı, Canahır Geçdeki helvadan başka bir şey satacak adam değildir. Burada bir yanlışlık var.*

Altıncan Kabil'in sözünü onayladı:

Kabil doğru söyler. Biz Canahır reisi tanırız. O sadece helva satar. Hem Canahır babamın dostudur. Babam dostunun evinin yakılıp yıkıldığını duyarsa çok sinirlenir, bize de kızar.

Nasıl, nasıl? Baban böyle bir muhbirle dost mu?

Canahır Helvacı ile babamın içtiği su ayrı gitmez.

Görünüşte iyi birine benziyor bu ama bunun içini yılan ve akrepler mesken edinmiş. Bak, bunun yüzü eşkıyalık eden birine benziyor mu? Dışarıdan bakınca kötülük yapacak birine benzemiyor. ‘Dışı çiçek, içi böcek’ dedikleri bu olsa gerek. Çok mülayim görünüşlü adamlar en kötü adamlardır. Mülayim görünüşlü birine denk gelerseniz ondan kaçın! Mülayimlik onların kalkanı, yüzlerinin perdesidir. Kötülüğün büyümesine izin vermemeliyiz. Kötülük büyürse önünü almak zor olur. Ben bu yüzü lekelinin kötü maksadına yol vermem” (I. 79-80).

Canahır Helvacı, Abdülmelik Han'a dedikodu yapar, başkaları hakkında fitne çıkararak onun etrafındaki dostlarından olmasını amaçlar. Bu doğrultuda Altıncan Hatun'un düğününe iki yüz testi şarap getiren Keski Kelev'in getirdiği şarapların zehirli olduğuna inandır Abdülmelik Han'ı ve o şarap testilerini toprağa gömdürür. Ayrıca bu düğün gecesi kızı Gövheray'ı Tümen Bey'in oğlu Anuşirvan'a gelin olarak

verir ve amacının aradaki soğukluğun giderilmesi olduğunu söyler. Asıl amacı ise kızı vasıtasıyla Anuşirvan'dan, dolayısıyla Tümen Bey'den intikam almaktır.

Canahır Helvacı'nın nasıl birisi olduğu yıllar sonra ortaya çıkar. Zemaşer Kalesi'ne yıllar sonra ziyarete gelen Altıncan Hatun'a, onun başarılarından dolayı çok mutlu olduğunu söyleyen Canahır, Altıncan'a zorla yaptığı helvalardan verir. Yolda Altıncan'ın atı Canahır Helvacı'nın verdiği helvadan yer ve ölür. Helvanın zehirli olduğu ortaya çıkar. Yakalanıp Altıncan Hatun'un huzuruna getirilen Canahır, içindeki kini kusar *“Ey Helvacı, bu yaptığın nedir senin?”*

Talih yaver giden kancıklar sizi!

Benim talihimin yaver gitmesinin size bir zararı yok ya! Hatta faydası var!

Talihi yaver giden, başında talih yıldızları olan kancık! Niçin sen benden, benim soyumdan, oğullarımdan daha yüksek mertebelerde olasın? Evimde senin gibi dört tane kadın var. Niçin onlar senin gibi yüksek mertebelerde değil? Niçin Abdülmelik bu bölgeye han oldu? Tümen niçin benim üstüme saldırdı. Ha, niçin? Çünkü onun talihi rast gitti. O benden daha zengin oldu. “Ne yapsam cezası olmaz.” diye düşündü. Yaptıklarının cezasını gördü o benden.

Aha, dayımı öldüren kimmiş, gör işte!

Nasıl, Tümen'in yaptıkları cezasız mı kalmalıydı?

Siz ona iftira atıyorsunuz.

Sebebini bilmiyor musun?

Bilmiyorum.

O, benim kadar akıllı değildi. Ben Arap dilini biliyorum, Soğd dilini biliyorum ama Tümen'in bildiği yabancı dil yoktu. Allah niçin onu daha iyi görüyor? Niçin? Niçin siz itibarlı ve zengin yaşayacaksınız ki? Ben bütün ömrüm boyunca çalıştım. Bütün ömrüm boyunca... Kazandığım bir şey olmadı. Ama sen, insanlara dinar dağıtıyorsun. Nefret ediyorum senden! İğreniyorum!

Eprikoğulları soyunun başına gelen felaketi, bedbahtlığı az mı buldunuz?

Az, az! Vah, vah! Allah niçin Buğracık'ı sağ bıraktı?

O, size bir kötülük mü etti?

Evet, kötülük etti.

Nasıl?

Onun kötülüğü soyunun, işlerinin rast gitmesi.

Başka?

Nasıl, bunu az mı buluyorsun?

Biz size hiçbir zaman eziyet etmedik sonuçta!

Benden daha talihli yaşadınız. İşleriniz daima yolunda gitti.

Dürnazar Altıncan melikeye baktı:

Altıncan, sen niçin bununla konuşuyorsun?

Dur, dur ben anlamak istiyorum.

Her şey açık. Tümen Bey'i öldüren de belli. "Ben Tuğrul!" diye bağırان da şu Helvacı olmalı.

Ben bağırdım, ben! Öldür öldürüyorsan! Vah, ben intikamımı alamadan öleceğim. İntikamım kaldı, intikamım! Anuşirvan ile şu kadını öldürseydim o zaman bu dünyada intikamım kalmazdı. (II. 152-154).

Tüm bu olanlara rağmen Altıncan Hatun Canahır Helvacı'yı affeder, gitmesine izin verir. Ancak yıllar sonra Hemedan'da, Tuğrul Bey'i İbrahim İnal'ın tutsaklığından kurtarmaya gelen Altıncan Hatun'un göğsüne bir ok saplanır "Oku atan adamı hemen buldular. "Şunu benim yanıma getirin!" deyip hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti Altıncan. Altıncan'ın yanındakiler ona gözlerini ayırmadan bakıyorlardı. Onun duruşu çok şaşırtıcıydı, hem de çok. Sonuçta o ikinci kez göğsünden yaralanmıştı.

Oku atan kişiyi tutup getirdiler. Altıncan başını yığıtçe dimdik tutan bu kişiyi görünce çok şaşırdı:

Aa, gerçekten bu siz misiniz?

Elbette, benim!

Oku siz mi attınız?

Elbette, ben attım. Allah seni yine korudu, yoksa benim attığım oktan sağ kalan yoktur.

Altıncan oku atan adamı tutan askerlere kesin bir şekilde emretti:

Bırakın onu!

Bunu bırakmak olmaz! Bunu parça parça etmezsem içim soğumaz. Bu benim dayımı öldüren kansız sonuçta!” diyen Kabil sinirden tir tir titriyordu.

Altıncan sözünün dinlenmeyeceğini anlayıp bu konu hakkında hiçbir şey demedi. Altıncan Kabil’in yardımıyla atına atladı” (II. 414-415).

Altıncan Hatun her şeye rağmen yine Canahır Helvacı’yı affeder ama sonrasında ona ne olduğunu yazar okuyucuyla paylaşmaz. Muhtemelen Kabil, Canahır Helvacı’ya hak ettiği cezayı verir.

2.2.2.2.7. Dodurga Mervezî

Tuğrul Bey’in komutanlarından biridir. Dodurga Mervezî beyzade soyundan, ilim sahibi, eğitilmiş, ağırbaşlı, çok konuşmayan, kuralcı biridir. Kuralcı biri olduğu için bazı vezirler onu sevmez. Mervezî muhabbetlere, düğünlere, kutlamalara katılmaz, başı önünde oturur. Onun anlaştığı tek kişi Tuğrul Bey’dir. Mervezî, beye vefalıdır, ona yapacağı işlerde danışır, ona bu hususta mektup yollar. Mervli olan Dodurga Mervezî Selçuklu Devletinin imarı için görevlendirilmiştir. Tuğrul Bey Merv’de olduğu zamanlarını Dodurga Mervezî’nin sarayında geçirir. Dodurga Mervezî, Altıncan Hatun’un sevdiği birkaç kişiden biridir. Tuğrul Bey, İbrahim İnal tarafından tutsak edildiğinde tahta kimin geçmesine karar verilen kurultayda Tuğrul Bey’den yana birkaç kişiden biri de Dodurga Mervezî’dir. O, kurultayda şu şekilde bir konuşma yaparak Tuğrul Bey’e olan vefasını göstermiştir: *“Dodurga Mervezî yerinden kalktı, oturanlara doğru baktı: Ben Anuşirvanın kayınbabasıyım. Ben onun nasıl becerikli olduğunu bilirim. Onun padişah olmasını da isterim ama Sultan Tuğrul’a karşı borcum, yeminim bu isteğime karşı çıkar. Bunun için de Anuşirvan’ın tahta geçmesini destekleyemem. Biz acele ediyoruz. Önce Tuğrul Bey’i kurtarmaya çalışalım. Naip Altıncan’ın kızması çok doğru.*

Dodurga Mervezî’ye çok değer verilirdi ama şu anda çoğu kişi onun sözlerini önemsemedi” (II. 363)

2.2.2.2.8. Dürnazar Bey

Dürnazar Bey, Tuğrul Bey’in çocukluktan beri dostudur, ona gönülden bağlıdır. Dürnazar’ın hafızası çok güçlüdür, insanın yüzüne bakıp onun içindeki duyguları yanılmadan anlar. Dürnazar çok konuşmayan biri insandır, soru sorulunca kısa

cevaplar verir, onun dışında kolay kolay konuşmayan birisidir. O, konuşmanın gümüş, susmanın ise altın olduğuna inanır. Onun heybetli bir yürüyüşü vardır ve yüzü de heybetlidir. Tuğrul Bey, Dürnazar Bey'i istihbarat bölümünün başına getirir. Romandaki diğer şahıslardan Haldan, Dürnazar Bey'i şu şekilde tanımlar: *“Sultan, Bektaş'ın görevini Dürnazar'a verdi ama o, bu vazifeyi Bektaş gibi yerine getiremiyor. Bektaş doğduğundan beri ağırkanlı, yumuşak huylu, geçimli bir insandı. O, adamın yüzüne baktığında onun nasıl bir insan olduğunu, ne amacı olduğunu hemen bilirdi. Dürnazar da çok şey biliyor ama her bir adamı düşman görüyor. O herkese şüpheyle yaklaşıyor. Hiç kimseye inanmıyor. Hem de merhametsiz. Ona boşuna Çarmıh Dürnazar diye boşuna demiyorlar. Onun eline düşecek olma. Allah korusun! Merhametsiz o, hem de dengesiz ve akılsız. Bektaş biraz geçimliydi, bazı şeylere göz yumardı ama Dürnazar öz babasına, annesine bile acıyacak bir adam değil”* (II. 349).

Dürnazar Bey, Tuğrul Bey ile yaşıt olsa da evlenmemiştir. O, evlenmemesinin sebebini şöyle açıklar: *“Ben dünyaya bir kez geliyorum. Bu ömrümü kendim için yaşayacağım, hiç kimseye, hiçbir şeye borçlu olmadan yaşayacağım. Evlenmek, insanın kendisini bağlaması, sürekli hesap vermek zorunda olması demek. Bana ev de eş de gerekli değil. Benim evim attan indiğim yer. Benim eşim ise attan indiğim yerde esir aldığım cariyelerim. Selçuklu Devleti benim dünyam. Benim dünyama kast eden kişi benim düşmanım. Ben kendi gücümü Selçuklu Devletinin kalkınmasına adadım. Tam da bundan keyif alıp yaşıyorum”* (II. 252).

İbrahim İnal tarafından tutsak edildiğinde tahta kimin geçeceğine karar verilen kurultayda Tuğrul Bey'den yana olan birkaç kişiden biri de Dürnazar Bey'dir. O, kurultayda şu şekilde bir konuşma yaparak Tuğrul Bey'e olan vefasını göstermiştir: *“Dürnazar gönülsüzce yerinden kalktı: Kardeşler, ben yaşadığım ömrümü helal bir şekilde yaşadım. Nasip olursa Allah'ın bundan sonra vereceği ömrümü de helal yaşarım. Ben Anuşirvan'a değer veriyorum ama onun taht için acele etmesini onaylamıyorum. Ben Sultan Tuğrul'u kardeşimden daha değerli görüyorum. Altıncan, sen Sultan Tuğrul'u azat etmek konusunda konuştun. Bu maksadının gereği olarak ne yapmam gerekirse, tatlı canımı vermem de gerekse vermeye hazırım”* (II. 365-366).

2.2.2.2.9. Ebu Zurga Hannakî

İyiliğe karşı kötülükle karşılık veren bir nankör, başarıya ulaşmak için iftira atan bir müfteri ve tüm olanlara rağmen utanması olmayan bir karakterdir Ebu Zurga Hannakî.

Hannakî, Selçuklu sarayında işe girmek için aracı olmasını istediği Emir Uhcurî'ye yıllar sonra nankörlük yapar, yalanlarıyla kandırmaya çalıştığı Tuğrul Bey'den onun görevini talep eder ve bunu başarır. Emir Uhcurî, yalanlarla kendi yerini alan Hannakî'ye bu olanların hesabını sormak istediğinde Hannakî üste çıkar, Uhcurî'yi bastırmaya çalışır “*Ben Herat'a gittiğimde neden ardımdan vezirler divanında konuştun, neden onlara benim söylemediğim şeyler söyledin?*

Ben sizin hakkınızda sadece iyi şeyler söyledim, sizi övdükçe övdüm. İnsanlığınızı, becerikliliğinizi, başarılı olmanızı anlattım. Siz bunun için bana teşekkür ettiniz mi? Şüphesiz etmediniz.

Ben hiçbir zaman komutan olup savaşa katılmak istemedim. Sen benim savaşıyla alakam olmadığını çok iyi bilirsin.

Size uygun görülen vazifeden hoşnut değil misiniz?

Sen bana laf kalabalığı yapma! Benim ne isteyip istemediğimle senin işin olmasın!

Benim işim olmaz ama özellikle gelip bu konuyla alakalı konuştuğunuz için ben söyledim.

Ben sana ne zaman “Komutan olmak istiyorum.” dedim.

Komutan olmak istemiyor musunuz?

Sen yaramaz adamın tekiymişsin! Sen benim iyiliğime, kötülükle cevap verdin. Sen benim yerimi almak için divanda yalan konuşmuşsun. Yalan ile çok uzağa gidemezsin.

Durun, durun! Bana minnet edici sözler söylemeyin. Yaptığınız iyilikler için size altın işlemeli elbise verdiğimi unuttunuz mu?

Sen o elbiseyi ben evde yokken bırakıp gitmişsin.

Doğru ama hediye almayan, dürüst bir kişi, o elbiseyi geri gönderirdi ama siz göndermediniz. Çünkü siz hediye almayı seviyorsunuz.

Böyle bir cevap beklemeyen Uhcurî biraz sinirlendi. Gözlerini kinayeli bir şekilde oynatan Hannakî onu sinir etmek istiyor gibi davranıyordu.

Hesap işleriyle uğraşan otuza yakın çalışan kaç yıldır çalışıyor olsalar da Uhcurî'nin şimdiki gibi sinirlendiği bir ana denk gelmemişlerdi. Aslında onun hiç sinirlendiğini bile düşünmezlerdi. Çünkü Uhcurî karakter olarak mülayim, dürüst, sakin bir adamdı.

Bir insana kolay kolay kötü bir söz söylemezdi. “Komutan olmak için sinirli olmak, talep etmek gerek. Savaşmak benim karakterime doğru gelmiyor.” diye bunu birçok kez dile getirmişti. Hesap kitap işiyle, kâğıtlarla uğraşmayı ise seviyor, bu işten dolayı hiç yorulmuyordu.

Sevdiği işten ayrılmasının sebebi hakkındaki hakikati işiten Uhcurî doğruca Hannakî’nin yanına gelmişti. Gelirken “Duyduklarım doğru değildir.” düşüncesi vardı aklında. Ebu Zurga Hannakî’nin kibri, duyduğu haberin doğruluğu, onun sinirini tepesine çıkarmıştı.

Burada çalışanlar gelip onu sakinleştirmeye çalıştılar. Hannakî onların üstüne bağırdı:

Yok olun buradan! Herkes kendi yerine otursun! Yoksa hepinizi işten kovarım.

Gör, sen ne pis biriymişsin!

Eğer komutan olarak çalışmak istemezseniz ben sizi divanıma işe alayım.

Sen mi beni işe alacaksın?

Siz bunun nesine şaşırıyorsunuz? Sizin benden ne fazlanız var?

Uhcurî başını iki eliyle tutup divandan çıktı. Ebu Zurga Hannakî divan çalışanlarına duyurmak maksadıyla kendi kendisine mırıldanmaya başladı:

Kendisine yapılan iyiliği bilmiyor! Kadirbilmez mahlûk! Üstüme bağırdığı için hak ettiği cevabı alacak. Ben bunu Anuşirvan’a kesin söyleyeceğim.

Uhcurî, Tuğrul Bey’in huzuruna vardı ama şikâyetini söylemeye yetişemedi:

Ben senin niçin geldiğini biliyorum, Uhcurî. Sen biraz sabırlı ol, bazı kişilerin nasıl birisi olduğunu anlamamıza izin ver. Yine bir ay boyunca benim bu sözlerimi daha iyi düşünürsün. (II. 235-237)

Zaman Hannakî’nin aleyhine işler ve onun nasıl birisi olduğu ortaya çıkar. İbrahim İnâl’ın, Tuğrul Bey’in yerine padişah olması için fitne çıkardığı anlaşılan Hannakî, Tuğrul Bey’in huzuruna suçlu olarak çıkarılır “Yusuf Bezirganî ile Ebu Zurga Hannakî başları aşağıda beye doğru yaklaştılar. Onlar hayatlarının böyle değişmesini beklemiyorlardı. Himaye edilmek ister gibi İbrahim’e baktılar ama İbrahim başı aşağıda, dertten ve sinirden dolayı titriyordu. Şu anda Yusuf Bezirganî ile Ebu Zurga Hannakî’yi hiç kimse himaye etmiyordu.

Yusuf, Bektaş'ın dedikleri doğru mu?

Kıbleyi Âlemim, beni Allah korudu. Siz beni medreseden doğruca yanınıza işe aldınız, önemli vazifelere atadınız, kendinize vezir yaptınız. Biz Emir Ebu Zurga Hannakî ile çoktan çok istedik. Verdiğiniz iktaların kıymetini bilmedik.

Yanlışını hemen fark ettin ha!

Ben suçluyum Kıbleyi Âlemim!

Bu ihanetin için nasıl bir ceza uygun olur sana?

Siz ne ceza verirsiniz ben sadık bir şekilde boyun eğirim, Kıbleyi Âlemim.

Tuğrul Bey'in karşısında başı yerde duran Ebu Zurga Hannakî elini kolunun altına koydu. İki üç kez kapıya doğru baktı, sonra da kolunun altından hançer çıkararak sultana doğru yöneldi.

Beyin sol tarafından güçlü bir şekilde atılan hançer Emir Ebu Zurga Hannakî'yi durdurdu. Hançer emirin sol gözüne saplandı. Emir acıya dayanamayarak korkunç bir şekilde bağırdı.

Bey sol tarafındaki Altınca Hatun'a minnettarlıkla başını salladı. Altınca Hatun hiçbir şey yapmamış gibi sesini çıkarmadı. Kutalmış Bey oturduğu yerden Altınca Hatun'a baktı, onu iyice inceledi, ona hayran kaldı. "Allah padişahlık nasip edeceği kuluna ilk önce uygun bir eş veriyormuş." diye içinden konuştu" (II. 248-250).

Yalancılığının, nankörlüğünün sonucu olarak hayatından olur Ebu Zurga Hannakî.

2.2.2.2.10. Emir Uhcurî

Uhcurî, Tuğrul Bey'in komutanlarından biridir. Tahsilli olan Emir Uhcurî, Arap ve Fars dillerini tam olarak bilmektedir. Tuğrul Bey ne iş yapacak olsa Emir Uhcurî, Dodurga Mervezî, Seyit Ravendî, Erdeşir Magmaranî, Hapban Endikenî ve Yıldırım Sebzevarî ile istişare etmektedir. Emir Uhcurî, Tuğrul Bey ve Selçuklu Devletine sadık bir şekilde hizmet eden iyi niyetli birisidir. O, o kadar iyi niyetli birisidir ki Anuşirvan'ın Tuğrul Bey'den istemeye çekindiği bir işi kendisininmiş gibi iletir Tuğrul Bey'e. Bu doğrultuda Ebu Zurga Hannakî'yi Selçuklu sarayında işe aldırır. Onun bu iyi niyetine Hannakî nankörlükle karşılık verir. Bu duruma üzülen ve Tuğrul Bey'e şikâyet giden Uhcurî, Tuğrul Bey'in "Ben senin niçin geldiğini biliyorum, Uhcurî. Sen biraz sabırlı ol, bazı kişilerin nasıl birisi olduğunu anlamamıza izin ver.

Yine bir ay boyunca benim bu sözlerimi daha iyi düşünürsün” (II. 237) sözlerinden sonra sadakatini devam ettirmiş ve olacakları beklemeye başlamıştır. Hannakî'nin foyası ortaya çıkınca Uhcurî de kendisine yapılan haksızlığın adaletle sonuçlandığına sevinir.

Sultan Tuğrul, İbrahim İnal tarafından tutsak alındıktan sonra toplanan kurultayda Emir Uhcurî sadakatini bir kez daha göstermiş ve çoğunluğun aksine Tuğrul Bey'in İbrahim İnal'ın elinden kurtarılması gerektiğini söylemiştir. Altıncan Hatun'un Tuğrul Bey'i kurtarma planının Emir Uhcurî de vardır. Onun verdiği fikir Tuğrul Bey'i kurtarma yolunda ilk adım olmuştur.

Altıncan Hatun'un vefat ettiği gece, Altıncan Hatun'un gençliği Emir Uhcurî ve Abdurrahman Agacî'ye görünür. Altıncan Hatun, sevdiğini, Tuğrul Bey'i onlara emanet eder *“Altıncan Hatun “Hey emir, sultanımızı gözünüz gibi koruyun! Sultanımızın canı sağ olursa her şey güzellik ve bolluk içinde olur” dedi. Ben ne görev verilirse o görevi eksiksiz yerine getireceğimi söyledim. Altıncan Hatun “Hükümdarın hiçbir şeyi eksik olmasın. Onu koruyun, yüceltin. Ben sizden başka bir şey istemiyorum.” dedi” (II. 473).*

2.2.2.2.11. Erdeşir Magmaranî

Erdeşir Magmaranî, Tuğrul Bey'in komutanlarından biridir. Tahsilli olan Erdeşir Magmaranî, Arap ve Fars dillerini tam olarak bilmektedir. Tuğrul ne iş yapacak olsa o ve Dodurga Mervezî, Seyit Ravendî, Emir Uhcurî, Hapban Endikenî, Yıldırım Sebzevarî ile istişare etmektedir. Selçuklu sarayında vezirler divanının naipliğine kadar yükselen Erdeşir Magmaranî, Selçuklu Devleti için çok önemli bir isimdir.

Sultan Tuğrul, İbrahim İnal tarafından tutsak alındıktan sonra toplanan kurultayda Tuğrul Bey'in birçok dostunun aksine Erdeşir, Anuşirvan'ın tahta çıkmasından yana fikir belirtir. Bu Altıncan Hatun'un hiç hoşuna gitmez. Yine de Tuğrul Bey'in kurtarılması için yola çıkan orduda Erdeşir Magmaranî de yer alır, hatta o İbrahim İnal'ın komutanlarının ailesini tutsak alan kişidir. Tuğrul Bey'e karşı ikili oynasa da Erdeşir yine de Selçuklu Devleti için hizmet etmeye devam eder.

2.2.2.2.12. Gökhan Bey

Gökhan Bey, Gavşfinc şehrinin hükümdarı Harur Aksungur'un oğludur. Kendisine güvenen bir genç olan Gökhan, Altıncan'a talip olur ve onun Tuğrul Bey'i öldürenle

evleneceği şartını yerine getirmek için Gauhor'a, Tuğrul Bey'in olduğu yere gider. Cesaretli olmasının yanında ferasetli bir genç olan Gökhan Bey, Tuğrul Bey'i yenemeyeceğini anlar, ayrıca kendisinden çok onun Altınca'n'a yakışır birisi olduğunu fark eder ve bunu Tuğrul Bey'e söyler. Tuğrul Bey ve Altınca Hatun'un karşılaşma sebepleri bir nevi Gökhan Bey'dir. Gerçekçi biri olan Gökhan Bey, nasıl ki Altınca'n'a denk olmadığını fark etmişse, onun arkadaşı Kalbina'nın kendisine uygun olduğunu da anlamıştır *"Gökhan bana değil, sana talip. Eğer bana bir şey deseydi ben ona karşı çıkmazdım. Kalbina sinirle ancak bunları söyleyebilmişti."*

Bu söz Gökhan'ı çok etkiledi. Kalbina'yı ilk kez görüyormuş gibi baştan aşağı inceledi" (I. 133-134).

Bu gözleminden sonra Gökhan Bey, Kalbina ile evlenir. Şahmelik'in Gavşfinc şehrini yerle bir etmesinden sonra her şeyini kaybeden Gökhan, eşi Kalbina ile yollara düşer. Onların amacı Tuğrul Bey ve Altınca Hatun'un olduğu yere gitmektir. Romanın birkaç yerinde Selçukluların yeni fethettiği yerlerde görünen Gökhan Bey vasıtasıyla Selçuklu Devleti öncesi ve sonrası değişimi onun oradaki bulunan tüccarlar ya da yerel halkla yaptığı tartışmalardan öğreniriz.

Birçok badireden sonra Altınca Hatun ile buluşur Gökhan Bey ve eşi Kalbina. Onlar Altınca Hatun'un kendilerini iyi karşılamama endişesiyle çekingen davranırsa da Altınca Hatun onları büyük sevgiyle karşılar ve onlara her manada yardımcı olur. Gökhan Bey'in vefat etmesinden sonra eşi Kalbina, Altınca Hatun ile yaşamaya başlar.

2.2.2.2.13. Gövheray

Gövheray, Canahır Helvacı'nın kızıdır. Canahır, Tümen Bey'le aralarındaki husumetten dolayı oluşan kırgınlık bitsin diye Abdülmelik Han'a kızını Anuşırvan ile evlendirmek istediğini söyler. Anuşırvan, Gövheray'dan çok hoşlanır ve evlenmeyi kabul eder. Altınca Hatun bu teklife şüpheyle yaklaşır. Evlilik hemen gerçekleşmez, aradan yıllar geçtikten, Selçuklular büyük bir devlet h line geldikten sonra Anuşırvan, Altınca Hatun ile Tuğrul Bey'in Rey'deki ikinci düğünlerinde Gövheray'ı Altınca Hatun'un huzuruna getirir ve evlendiklerini söyler. Altınca Hatun bundan hiç hoşnut olmaz.

Anuşirvan’a Tümen adından bir bebek veren Gövheray, ailesi ile görüşmek istemez. Bu konuda hep şüpheli davranır. Zemahşer’e yapılacak sefere de katılmak istemediğini söyler ama Anuşirvan’ın zoruyla gitmek zorunda kalır. Canahır Helvacı’nın Altıncan Hatun ve Anuşirvan’ı helvayla zehirlemek istediğı ortaya çıkınca Gövheray Zemahşer’e neden gelmek istemediğinin ortaya çıktığını belirtir. Canahır Helvacı, aslında Anuşirvan’ı öldürmesi için kızını onunla evlendirir ama sağlam bir karaktere sahip olan Anuşirvan’a olan aşkıdan dolayı Gövheray yanlış bir şey yapmaz. Ancak babasının yaptığı yanlış Gövheray gururuna yediremez ve intihar eder.

2.2.2.2.14. Gülyüzlü

Gülyüzlü, Altıncan’ın Zemahşer Kalesi’nde hizmetinde bulunan akkızıdır. Altıncan’ın türlü eziyetlerine çok büyük bir sadakat ve olgunlukla boyun eğen Gülyüzlü. O, Altıncan’a o kadar sadıktır ki onun yaptıklarından rahatsız olsa da hiçbir şekilde sesini çıkarmaz, çünkü her şeye rağmen Altıncan’ın kendisini sevdiğini bilir. Gerçekten Gülyüzlü bir akkızdan çok Altıncan’ın en yakın dostudur.

Gülyüzlü, adı gibi gül yüzlü bir kızdır. Konuşmayı çok sever, konuşmadan bir an bile duramaz. Sürekli felsefe yapar. Bu yüzden Altıncan Hatun ona ‘eflatun’ der. Gülyüzlü için konuşmak öyle bir ihtiyaçtır ki bir an bile susmak ona çok zor gelir. Ancak onun konuşması bazen Altıncan’ı ve annesi Hacer Hatun’u rahatsız eder. Bir keresinde Hacer Hatun, Gülyüzlü’ye inci bir kolye verir ve ondan susmasını ister. Gülyüzlü kolyeyi çok beğenir ve bunu kabul eder. Ancak sonra konuşamamanın verdiği ıstırap onu pişman eder.

Gülyüzlü’nün Altıncan’a olan sadakati takdire şayandır. Altıncan yüzünden türlü eziyetlere maruz kalan Gülyüzlü yine de Altıncan’a karşı gelmez. Hatta bir keresinde kendisini kırbaçlamasını isteyen Altıncan’ın bu isteğini kabul etmez, ona vurmaz, bu yüzden de kendisi dayak yer Altıncan’dan.

Gülyüzlü, Altıncan Tuğrul Bey ile evlendikten sonra Zemahşer Kalesi’nde kalır ve burayı basan Şahmelik tarafından öldürölür. Onun ölümü Altıncan Hatun’u derinden etkiler.

2.2.2.2.15. Habil

Habil, Altıncan’ın erkek kardeşidir. Kabil ile ikiz olan Habil kardeşine nazaran daha mülayim birisidir. Habil, Altıncan’a karşı sesini çıkarmayan, onun sözünü dinleyen, o

ne derse eksiksiz yerine getiren birisidir. Altıncan, bazen onu çok zor durumda bırakır, illa kendisiyle kılıçla dövüşmesini ister. Bu isteklerinden birinde Altıncan'ın kılıcı Habil'in gözüne saplanır *“Oyuncağın kılıç olursa bela senden uzak durmaz. Bir keresinde Habil dövüşmek istemediğini birkaç kez söyledi ama Altıncan onu rahat bırakmadı. Habil gönülsüz bir şekilde eline kılıcı aldı ve kendisini savunmaya başladı. Her şey göz açıp kapayıncaya kadar oldu. Altıncan'ın kılıcının ucu aşağı doğru eğilen Habil'in göz bebeğine saplandı. Habil ‘Vay!’ diyerek korkunç bir şekilde bağırdı. Altıncan kılıcın ucunu Habil'in gözüne zarar vermeden çıkarmak için kendisine doğru çevirerek çekti. Ah, ah, kılıcı çevirmemeliymiş: göz iki parça olup yere düştü. Habil elindeki kılıcı yere attı ve ağrısından dolayı bağırmaya başladı”* (I. 52)

Bu olaydan sonra Habil'in lakabı arkadaşlarının arasında Tekgöz olarak kalır. Habil, Altıncan'ın Kırklarının dört onbaşısından biridir. Her yerde ablasının hizmetinde bulunur. Hatta Gauhor'a Tuğrul Bey'i öldürmeye gittiklerinde Altıncan takma ad olarak Aga Yunus, Habil ise Gencim ismini alır. Amaçlarına ulaşmadan Pala Mansur onları yakalar. Bu yüzden Habil Abdülmelik Han tarafından acımasızca dövülür. Aylarca ayağa kalkamaz Habil ama yine de ablasına tek laf etmez. Habil o kadar iyi niyetli birisidir ki Altıncan'la birlikte gökyüzünde kartal gördüklerinde kartaldan ablası için iyi dileklerde bulunur, kendisi için bir şey istemez *“Altıncan ile Habil kartala baktı. Gerçekten de kartal avlunun tepesinde kanatlarını hiç hareket ettirmeden dönüp duruyor, bir yere de gidecek gibi görünmüyordu.*

Altıncan Habil'e döndü:

Canım kardeşim. Gel, kartaldan kut dileyelim!

Kut?

Evet, kut.

İki kardeş kartala bakıp kut dilemeye başladılar:

Ey kuş, kut ver! Ber kut, ber kut! Biz Abdülmelik ibn Buğracık ibn Abdal'ın çocuklarıyız. Biz Habil ile Altıncan'ız. Bize kut ver!

Habil kartaldan özel olarak kut diledi:

Ben Habil, Abdülmelik Han'ın en küçük oğlu Habil. Senden kut istiyorum. Bir günlük ömür versen de saygın bir ömür ver. Ne vereceksen Altıncan'a ver. Yeter ki ablamız maksadına ulaşsın!

“Of Habil! Neden böyle şeyler diyorsun?” diye Altıncan şaşırır (I. 151-152).

Habil, Şahmelik'in Zemahşer Kalesi'ni bastığı gece darağacında sallandırılarak öldürülür. Onun ablası Altıncan için ettiği dualar kabul olur.

2.2.2.2.16. Hacer Hatun

Altıncan'ın annesi Hacer Hatun, daha on yedi yaşındayken Abdülmelik ile evlendirilir. Ömrü boyunca eşine sadakatle hizmette bulunan Hacer Hatun, Abdülmelik'e üç erkek, bir de kız evlat verir. Kendisine sorulmadan konuşmayan, kocasının yeri geldiğinde cezalarına sesini çıkarmadan katlanan Hacer Hatun, çocuklarını çok iyi bir şekilde yetiştirir ama kızı Altıncan onu endişelendirir. Altıncan'ın diğer kızlar gibi davranmamasının onun başına bela açacağını düşünür. Bu yüzden o, kızını her zaman diğer kızlar gibi davranması yönünde uyarır. Ömrü boyunca Türkmen geleneklerinin kadına biçtiği göreve uygun yaşamaya çalışır Hacer Hatun. Kızını da böyle yetiştirmek ister ama pek başarılı olamaz. Hayatını sadakatle geçiren Hacer Hatun, Şahmelik'in Zemahşer Kalesi'ni bastığı gece Abdülmelik Han, Habil, Gülyüzlü ve Atabey Ömer'le birlikte öldürülür.

2.2.2.2.17. Haldan

Haldan, Abdülmelik Han'ın emrinde çalışan sıradan bir hizmetlidir. Ancak gözü yükseklerde olan, Altıncan'a platonik olarak âşık olan Haldan fırsatını bulduğunda kendi menfaatine olacak şeyler yapmaya çalışır, yaptığı yanlış iş üzerinde yakalandığında da hiç bozuntuya vermez, sanki o şeyi başkası yapmış gibi saf ayağına yatar. Haldan bir hizmetli olmasına rağmen vazifesi olmayan her şeye karışır, bu yüzden azarlansa da yine de bildiğini okur. Tuğrul Bey tarafından Altıncan Hatun'u görmesi için yollanan iki Selçuklu ulağına yanlış bilgi verir Haldan. Altıncan Hatun'un nişanlı olmadığını söyler. Amacı Tuğrul Bey'in evlilikten vazgeçmesidir ama bu niyeti gerçekleşmez. Haldan'ın Altıncan Hatun'un düğünündeki tavrı onun nasıl birisi olduğunun en net göstergelerinden biridir *“Altıncan'ın düğünü, Haldan'a eziyet çekti. Onun hayallerini süsleyen kız bugün evleniyordu. Bundan sonra Altıncan'ı göremeyecekti. Şimdiden kalbi duracak gibi oluyordu. Altıncan Zemahşer'den gitse*

belki onun için iyi olacaktı. Rahatça yaşayacaktı. Haldan'ın aklında çok farklı, kötü düşünceler vardı, hem de çok. "Erkekler ağlamaz." derler. Ancak Haldan'ın ağlayası geliyor, biriyle derdini paylaşmak istiyordu. Haldan sarhoş olup raks etti. Canı çıkıncaya kadar oynadı. Sonra da yatmayı düşündü" (I. 286)

Haldan, burada Kırklardan Yatmaz ve Çırlak'a kendilerinin erkek olmadığını, Zemahşer Kalesi'nde erkek kalmadığını, bu yüzden Oğuz Han'ın hizmet etmesi gereken soyundan olan Selçukluların kendilerinden bir kızı gelin olarak aldığını söyler ve içindeki kötü niyeti dışına çıkarır ama sarhoş olduğundan kimse onun sözlerini dikkate almaz.

Zemahşer Kalesi'nde bir muhbir olduğundan bahsedilir ve bu durum Abdülmelik Han'ı sıkıntıya sokar. O muhbir hiçbir zaman bulunamaz. İlerleyen yıllar muhbirin kim olduğunu gösterir. Yıllar sonra bu sefer Selçuklu sarayında Altıncan Hatun'un hizmetinde bulunan Haldan, posta teşkilatının güvercinlerini kullanarak Tuğrul Bey'e ihanet etmeye çalışır ama sonunda yakalanır. Her şey gün gibi ortadayken suçunu inkâr etse de bu sefer hak ettiğini alır. Haldan'ın kellesi posta teşkilatının girişine asılır.

2.2.2.2.18. Kabil

Kabil, Altıncan'ın erkek kardeşidir. İkiz kardeşi Habil'in aksine Kabil daha sinirli, atılgan birisidir. Çocukluğunda ablası Altıncan'dan çok diyen Kabil yine de onun sözünden hiç çıkmaz. Bu sadakatini büyüdüğünde de devam ettirir. Altıncan'ın gözünde Kabil asla yalan söylemez. Bu yüzden de ömür boyunca onun yanında vefalı bir şekilde hizmet eder. Çocukluğunda çok yaramaz olan Kabil, okumamak için türlü hokkabazlıklar yapar. O, okumaktan çok savaşmak ister. Şahmelik Zemahşer Kalesi'ni basıp Altıncan'ın tüm ailesini öldürür ama Kabil, Kırklar ve Anuşirvan'la birlikte buradan kaçıp Altıncan'ın yanına gider. Onun amacı ablasını yalnız bırakmamaktır. Altıncan, Kabil için o kadar önemlidir ki Tuğrul Bey'in onu dövmesine sinirlenir Kabil ve ablasına gerekirse ondan ayrılabilceğini, kendisinin ona sahip çıkacağını söyler ama Altıncan Tuğrul Bey'i bırakmak istemez *"Altıncan, eşyalarını topla!" diyerek Kabil kesin bir şekilde konuştu.*

Niçin?

Gidelim!

Nereye?

Fark etmez, bu yerde durmamızın bir önemi yok artık. Tuğrul sana haksız yere eziyet etti, onun için senden özür de dileyemedi.

Anuşirvan, Kabil'in sözünün üstüne konuştu:

Bırak, özür dilesin!

“Yok, yok! Hatunundan özür dileyen erkeğe erkek demem ben.” diyerek Altıncan karşı çıktı. Erkeğin alnına vurmak, kadınıninkine ise vurulmak yazılmış. “Eşim vurdu!” diye gitmek ayıp olur.

Sen sıradan bir kadın değilsin. Sen bizim yüzümüzün duvağsın. Sen bizim itibarımızsın. Beyin sana vurması, bize vurması demek. Beyin sana vurması, bizim itibarımızın sarsılması demek.

“Gidelim lalam.” diye seslendi Anuşirvan.

Ben sizin fikrinizi önemserim ama başka bir mesele var.

“O ne meseleymiş?” diye Kabil heyecanlandı.

Ben yenip gitmeyi namus bilirim. Yenilmeyi sevmem. Gidersek sadece yendiğimizde giderim” (I. 391)

Kabil, kendisiyle övünmeyi çok seven birisidir. Onun bu huyu etrafındakilerin hoşuna gider, ona gülerler ama çok da ciddiye almazlar. Ancak Altıncan kardeşine inanır, onun gururunu okşar, Kabil için de önemli olan budur *“Altıncan, dışarıda Kabil ile duruyordu. Kabil övünüyordu. Öyle bir övünüyordu ki söylediği şeyler gerçek gibi övünüyordu. Altıncan'ın yanında duran Kırkların komutanı Akkaya ile Çırlak, onun dediklerine gizli gizli gülüyorlardı. Kabil o ikisine de dikkat vermiyordu, onun dikkati Altıncan'daydı. O, anlattıklarını Altıncan'a anlatıyordu. Altıncan inansındı, Kabil için yeterdi. Altıncan, gerçekten de Kabil'in başından geçenlerin gerçekliğine inanıyor, onunla gurur duyuyordu. Kabil'in anlattıklarına göre o, aslan gibiydi, önüne çıkanı öldürüyordu. O, yalan söylemiyordu, gerçekleri söylüyordu. Söylenen gerçek, yapılan iş şöhretliydi. Böyle olunca da anlatılanlar övünme gibi işitiliyordu” (I. 403)*

Kabil, ablası Altıncan'a öyle bir sadakatle bağlıdır ki onun için Selçukların ordusunda sayısız savaşa girer, canını birçok kez tehlikeye atar. Bir keresinde Arslan Besasîrî'nin adamları onu tehdit ederler, işkence ederler ama Kabil ne ablasını ne de Selçukluları satar *“Kabil'in yardımcısının sözlerinden sonra Altıncan'ın huzuru kaçtı. Kırklarına*

Kabil'i aramalarını emretti. Aramaya gidenler Kabil'i akşama doğru bulup getirdiler. O kendinde değildi, üstü başı kan içindeydi.

“Kim sana el kaldırdı?” diyen Altıncan sinirden titriyordu.

Kabil'i tedavi ettiler, kanamasını durdurdular, yaralarını sardılar. Biraz kendine gelince Kabil yavaş yavaş konuşmaya başladı:

Altıncan, sana söyleyeceğim önemli bir şey var.

Neymiş?

Bil ki, Kabil satılık değildir. Öldürüleceğini bilse de o sana ve Tuğrul Bey'e ihanet etmez. Kabil paradan daha büyüktür!” (II. 333).

Kabil, Altıncan'ın tek dayanağıdır, hem danışmanı hem komutanı da hem de muhafızlarının başıdır. Kabil yanındayken Altıncan kendisini çok rahat hisseder. Önemli bir mesele olduğunda ona danışır. Kabil ablasına teselli vermeyi, onun gönlünü rahatlatmayı başarır. Kabil bazen Altıncan'ın fikirlerine katılmasa da ablasına olan sadakatinden dolayı istemeyerek de olsa onun söylediklerini yapar “*Vasıtlıların getirdiği haberi duyan Kabil başını iki elinin arasına alıp veryansın etti:*

Ah ah! Vah vah!

“Kendini bırakma Kabil! Mert ol!” diyen Altıncan sinirlendi.

Sadullah'ı öldürmüşler!

Dayan! Sen erkeksin sonuçta!

Arslan haddini çok aştı! Onun dışında et kalmış. Ben onun küllerini göğe savuracağım. Ben gideyim!

Yok, yok Sultan Tuğrul'u kurtarmadan hiçbir yere gidemezsin.

Kabil Altıncan'a şaşkınlıkla baktı:

Ne diyorsun sen? Bizim kardeşimiz uzak bir vilayette leş olup yatsın mı? Onun naaşını kimse defnetmeyecek mi? Onu defnetmesi gereken kardeşleri Hemedan'da hiçbir şey olmadan duracak mı?

Ölenin ardından ölünmaz. Bizim için şu an en zarurî şey Sultan Tuğrul'u kurtarmak. Anladın mı?

Sen bana bin atlı ver. Senin ordunda bin atlı denizde bir damla gibi. Ben şimdi gideyim, burada durmayayım.

Yok! Hiçbir yere gidemezsin!

Kabil sözlerinin karşılık bulmadığına sinirlenip iç yakıcı bir şekilde konuştu:

Sadullah'ı onlar senin yüzünden öldürmüşlerdir!

Altıncan Kabil'e bakıp yutkundu:

Mert ol!

Kabil daha da sinirlendi:

Bana böyle mertlik niçin gerekli?

Sadullah'ın yardımcısı Kabil'in sözlerine katıldı:

Arslan Besasîrî gelip "Altıncan Hatun'un kardeşi kim?" diye sordu. Sadullah da "Ben!" deyip onların yanına gitti. Ondan sonra Sadullah'ı öldürdüler.

Ben söyledim ya Arslan'ın Sadullah'ı niçin öldürdüğünü! Ben gideceğim, Altıncan! Sen Tuğrul Bey'in aşını suyunu verdikten sonra gel!

Bu dediğin de ne senin?

İbrahim hamlesini boşa atacak değil. O senin maksadını bilir ve senin eşini öldürür!

Gafil, konuşma!

Konuşacağım, duyuyor musun, konuşacağım! İbrahim ile Besasîrî birlikler. Göreceksin onlar birleşecekler. Senin yüzünden sıradaki öldürülecek kişi benim, Kabil, Altıncan Hatun'un kardeşi. Sen ise İbrahim'in karısı olup, et yiyip ipek giyersin! Duyuyor musun, benim senin yüzünden ölesim yok. Senin yüzünden babam öldü, senin yüzünden kardeşim Habil öldü! Senin yüzün gör kaç kişi öldü! Aklını başına topla! Ben Sadullah'ın naaşını deveye yükleyip Zemahşer'e götüreceğim.

Sen hiçbir yere gidemezsin!

Giderim. Sen şimdi benim de mi ölümümü istiyorsun? İbrahim ile Arslan Besasîrî'nin beni öldüreceklerini aklın almıyor mu? Aklın alıyor ama sende oyunda ütülüğünü kabul edecek güç yok. Ben öldüğümde de sen şimdiki gibi pervasız olursun. Sana kardeş gerekli değil, sana sadece Tuğrul gerek! Koca gerek! Hoş ve sağ ol!

Hiçbir yere gidemezsin! Sen benim yanımda olacaksın!

Olmayacağım!

Tekrar söylüyorum, sen hiçbir yere gidemezsin, sen benim yanımda olacaksın!

Ben gidiyorum!

Altınca kılıcını kınından çıkardı, sinirli bir şekilde bağırdı:

Tamam, babam ile annem, Habil ile Sadullah benim yüzümden öldüyse senin de sağ kalman mümkün değil. Seni ben kendi ellerimle öldürürüm. Erkeksen kapıya doğru tek bir adım at! Eğer ki seni ikiye bölmezsem Abdülmelik Han'ın kızı olmayayım! Haydi, yürü, ne duruyorsun? Göster cesaretini! Ah, sözde kardeş oldun benim başıma!

Çadırın içindekiler Altınca'nın daha önce böyle sinirlendiğini görmemişlerdi. Onlar korkudan tir tir titrediler.

Altınca'nın karakterini herkesten çok Kabil biliyordu. Onun sonunu düşünmeden yapmayı düşündüğü şeyi yapacağını da biliyordu. Kabil tek bir adım atmasının kendisi için çok büyük bir hata olacağını farkındaydı.

En iyisi Altınca ile takışmamak, onun karşısına geçmemek, ne dese kabul etmekte.

Kabil kapıya doğru bir adım bile atacak olmadı. Başından kılıcın ineceğini bilerek faydasız gurur yapmasının gereği yoktu. Ayrıca erkek ile kadın çatışmamalıydı. Sultan Tuğrul da Altınca'nın söylediğini yapıyordu" (II. 391-393).

Sadakatin, vefanın göstergesidir Kabil. O, ablasına ömrü boyunca hizmet eder, onu bir an bile yalnız bırakmaz, onun en büyük dayanağı olur.

2.2.2.2.19. Keski Kelev

Keski Kelev, Abdülmelik Han'ın üç yakın dostundan biridir. O, Sebzevar ve Dargan bölgelerinin ikta sahibidir. Saf ve yüce gönüllü olan Keski Kelev, çalgı çenginin, her türlü yarışmanın tutkunesidir. Keski Kelev Zemahşer'e geldiğinde sabahtan akşama kadar türkü söylenir, saz çalınır, yay ile hedefe ok atılır, kılıç kalkan gibi çekişmeli yarışmalar düzenlenir, ara sıra ava da gidilir. Keski Kelev ve Abdülmelik Han birbirlerine bilmece sormayı, bazen de dedikodu etmeyi çok severler.

Keski Kelev, Abdülmelik Han'ın tek sırdaşıdır. Öyle ki Gauhor'a Tuğrul Bey'i öldürmeye giden Altınca ve Kırklarını bulup getirmeye Pala Mansur'la birlikte gider.

Gönlünü kimseye kolay kolay açmayan Abdülmelik Han, Keski Kelev'in yanında rahatlar. Keski Kelev'in Zemahşer'e gelmesi, mutluluğun gelmesi anlamına gelir. Yapılan dedikodular Abdülmelik Han'ın Keski Kelev'le arasını biraz açar. Altıncan Hatun'un düğününe katılan Keski Kelev, düğüne iki yüz testi şarap getirir. Ancak Canahır Helvacı, şarapların zehirli olduğu iftirasını atar, şarap testilerini toprağa gömdürür.

2.2.2.2.20. Kırklar

Kırklar Altıncan'ın Zemahşer'de kendisine oluşturduğu küçük bir ordudur. Romanda Kırklardan sadece Habil, Kabil, Anuşirvan, Yatmaz, Çırlak ve Akkaya'nın isimlerini biliriz. Onlar Altıncan'ın her emrine eksiksiz uyan, canını bile vermekten geri durmayan askerlerdir. Nitekim Selçuklular bünyesinde Gaznelilerle yapılan savaşta Kabil ve Anuşirvan dışındaki tüm askerler Altıncan'ın canını kurtarmak için düştükleri bir pusuda kendilerini feda ederler *“Tuğrul Bey her şeyi anlattı: Kabil ile Anuşirvan seni alıp götürdükten sonra Gaznelilerin sayısı oldukça artmış. Onlar Kırkların etrafını sarmışlar, esir almak istemişler ama Kırklar son nefeslerine kadar savaşmışlar. Akkaya Kırklar'a baş olup aşağı taraftaki düşman hattını dağıtıp kaçmak istemişler ama başarılı olamamışlar. Kırklar'ın yirmi sekizi vefat etmiş, geriye kalan on ikisi ise o çarpışmada esir düşmüş. “Kılıçlarınızı bırakın!” diyerek Gazneliler bağırılmışlar. Kırklardan geriye kalan on ikisi esir düşmemek için birbirlerinin göğsünden hançerle vurup bu dünya ile vedalaşmışlar” (II. 77)*. Kırkların ölümüne çok üzülen Altıncan Hatun uzun süre kendisine gelemmez. Tuğrul Bey ona yeniden kırk kişilik bir ordu oluşturur. Bu ordu da Arslan Besasîrî'nin baskınında yine Altıncan'ı kurtarmak için kendilerini feda ederler, onlardan geriye sadece dokuz asker kalır. Kırklar, sadakatin, kendini liderleri için adamanın vücut bulmuş hâlidir.

2.2.2.2.21. Kızibibi

Çağrı Bey'in eşi olan Kızibibi, etine dolgun, güler yüzlü, orta boylu, nur yüzlü, insan canlısı bir kadındır. O durup durup hoş bir şekilde konuşur, sesi insanın hoşuna gider. Dili tatlıdır, konuşmaya başlayınca sözleri birbiri ardına sıralar, onun tatlı sözlerini dinleyen bir daha dinleyesi gelir. Büyük ela gözleri insanı kendisine hayran bırakır. Birçok konuda dedikleri de olur. Hareketleri, etrafında dönmesi Peykertuvak gibi hızlı değilse de ağır da değildir, özgüvenlidir. Sözü tesirlidir. Öyle ki başka birisi olsa Altıncan filin üstünde kıyafetlerini çıkartmaz ama Kızibibi'de sözünü dinleten bir büyü

vardır. Altıncan, Kızibibi'yle göz göze geldiğinde büyülenmiş gibi olur, onun dediği her şeyi şartsız şurtsuz yerine getirir. Çağrı Bey, Kızibibi'nin ölümünden sonra onun hatırasına kümbet yaptırır.

2.2.2.2.22. Pala Mansur

Mansur, Tahir Afrasyap'ın yeğenidir. Yedi yaşındaki Abdülmelik'e sahip çıkan Tahir Afrasyap, Zemahşer Kalesi'nin yönetimini yeğeni Mansur'a bırakır. Mansur, Abdülmelik büyüyene kadar kalenin yönetimini elinde bulundurur, Abdülmelik büyüdüktan sonra da onun danışmanı olarak görev yapar. Bu yaşına kadar başından birkaç evlilik denemesi geçen Mansur'un evlendiği tüm kadınlar düğün gecesi ölünce Mansur kaderinde evliliğin olmadığına karar verir ve hayatını tek başına geçirir. O, kendisini sadece işine adar, Zemahşer Kalesi'ni gözünü kırpmadan yönetir. Mansur işine o kadar bağlı birisidir ki bu uğurda kimseyi gözü görmez, sadece görevine odaklanır. Birçok isteğe yok demesinden, yapılan birçok işe şüpheyile yaklaşmasından dolayı Zemahşer Kalesi'ndekiler onun adını 'Yok Mansur', 'Şüpheli Mansur' koyarlar. Gür ve pala bıyıklarından dolayı Altıncan da ona 'Pala Mansur' adını koyar. Ömür boyu Abdülmelik Han'a sadakatle hizmet eden Mansur, Şahmelik'in Zemahşer Kalesi'ni bastığı gece Altıncan'ın tüm ailesi ile birlikte öldürülür.

2.2.2.2.23. Peykam Bey

Peykam Bey, Tuğrul Bey'in dayısı, aynı zamanda da danışmanıdır. Tuğrul Bey'in koruma birliklerinin başında o vardır. Peykam Bey, yaşının geçkinliğine rağmen yaşam dolu birisidir. Tuğrul Bey kendisini açıklamak için ilk kez Zemahşer'e gittiğinde Peykam: "Gafil kancık!" diyerek Altıncan'ı azarlar, o zamandan beri Altıncan Peykam'dan nefret eder. Onların arası hep gergin olur, her an kavga edecek gibi olurlar, böyle durumlarda araya Bektaş Rudbarı girer. Ne olduğunu bilmediği bir iftira yüzünden Tuğrul Bey'den dayak yiyen ve karnındaki bebeği düşüren Altıncan Hatun, bu iftirayı Peykam Bey'in attığını düşünür. Bu yüzden de ondan hep nefret eder. Peykam Bey, Altıncan'ı Tuğrul Bey'e sürekli kötüler, bunu da gizlice değil, açıkça yapar: "*Kadın dediğin evde oturur, yemek yapar, dikiş nakışla ilgilenir. Sen kendini erkek gibi yapıyorsun. Savaşta senin işin yok, otur evde!*" diye açıkça bağırıyordu" (II. 223). Onun Peykam (Ok) adına uygun bir karakteri vardır. Kalp kırıcı sözleriyle insanların doğrudan kalbinden vurmakta ustadır. İnsanın bir eksiğini görüp dalga geçmekten çok hoşlanır. Kardeşi Bektaş Rudbarı'nın ölümünü İbrahim

İnal'dan bilen Peykam onu öldürmeye yeltenir ama araya Melik Süleyman girer. Bunun üzerine İbrahim aradaki soğukluğu gidermek için Peykam'a elbise hediye eder. Elbiseyi giyen Peykam bir müddet sonra ölür. Sonradan anlaşılır ki elbiseye zehir sürülmüştür.

2.2.2.2.24. Rızakulu Par

Nişabur şehrinin bir menzil doğusunda, Merv'e giden yolun üzerindeki kervansarayın sahibidir Rızakulu Par. Kervansarayı birçok kez talan edilen Rızakulu, her seferinde onu eski hâline getirip tüccarlara hizmet etmeyi sürdürür. Kervansaray talan edileceği zaman Rızakulu Par, bir şekilde ortadan kaybolur ve öldürülmekten kurtulur. Tüccarlığının yanında siyasetçi bir kişiliğe sahip olan Rızakulu, Selçuklu askerlerinin kervansarayını talan etmelerine ve kendisinden haraç almasına ses çıkarmaz, Selçuklularla sorun yaşamak yerine bunu Nişabur'un ileri gelenlerine ricacı olarak çözmeye çalışır. Çok iyi bir gözlem yeteneğine sahip olan Rızakulu, yıllar öncesinden İbrahim İnal'ın nasıl biri olduğunu analiz etmiş, onda iktidar hırsının olduğunu keşfetmiş, bunu Gökhun Bey'le yaptığı bir sohbet sırasında dile getirmiştir.

2.2.2.2.25. Sadullah

Sadullah, Altınca Hatun'un abisidir. Zayıf tabiatlı doğan Sadullah'ın bir savaşçı olamayacağı anlaşıncı babası onu ilme yönlendirir, onu Ürgenç'teki medreseye gönderir. Sadullah'ın tabiatında güreş tutmak, güç gösterisinde bulunmak, kılıçla dövüşmek, at üstünde savaşmak gibi şeyler yoktur. O, ilim savaşçısıdır, felsefeye, okumaya ilgi duyar. Ürgenç'ten geldiğinde Habil, Kabil ve Altınca'yı yanına oturtup onların ilgilenip ilgilenmemesine bakmadan, bazen de zorla, medresede öğrendiği şaşırtıcı şeyleri coşarak anlatır. Böyle olunca kaledeki üç kardeş medresede öğretilen şeyleri Sadullah'tan duyup öğrenirler. Atabey Ömer, Sadullah'ın çoğu şeyi kardeşlerine anlatmasına çok sevinir, ona tekrar tekrar minnettarlık bildirir. Sadullah kaleye dinlenmeye gelir ama kardeşleri onun son zamanlarda öğrendiklerinden faydalanmak için ona rahat vermezler, onun da bilmeyeceği bir şey olması için ona zorlu sorular sorarlar *“Sadullah geldiğinde daha önceden hazırlamış oldukları en zor soruları ona sorarlardı. Maksatları ise Sadullah'ın “Bu sorunun cevabını bilmiyorum.” demesi ve onu zor durumda bırakmak istemeleriydi. Kardeşleri ona - Altınca da dâhil- “Sadullah, sen Ürgenç'e gidip okusan da bak bizim sorularımıza*

cevap veremiyorsun, senin bildiğin bir şey yok. “Utanmıyor musun?” deyip Sadullah’ı rezil etmek istiyorlardı. Böyle oyunlara herkesten çok Kabil sevinirdi” (I. 65).

Sadullah, babasının yardımı ve önermesiyle Cürcaniye’nin baş medresesini bitirip orada çalışmaya başlar. Abdülmelik Han ona şehir merkezinden üç odalı bir ev satın alır ve onu Gazenfer Tak’ın kızıyla evlendirir. Burada iki adet helva dükkânı açan Sadullah ticaretle de ilgilenir.

Altınca Hatun’un Tuğrul Bey ile evlenmesinden ve Selçukluların büyük bir devlet olmasından sonra Sadullah da Altınca’nın Vasıt bölgesindeki iktasının başına geçer. Burada zenginliğin verdiği şımarıklıkla içki içmeye başlar Sadullah, eski hâline göre çok farklı bir kişilik olur. Sadullah, Arslan Besasîrî’nin Vasıt’a saldırması sırasında bizzat Altınca Hatun’un abisi olduğu için öldürülür *“Arslan Besasîrî gelip “Altınca Hatun’un kardeşi kim?” diye sordu. Sadullah da “Ben!” deyip onların yanına gitti. Ondan sonra Sadullah’ı öldürdüler. (II. 391)*

2.2.2.2.26. Yusuf Bezirganî

Tuğrul Bey’in her şeyiyle güvendiği, dost olarak gördüğü kişiler çoktur ama o kişiler arasında dört kişi farklıdır. Yusuf Bezirganî onlardan biridir. Yusuf Bezirganî beyzade çocuğudur, Tuğrul ile aynı yerde büyümüştür, bu ikili çocukluklarından beri birbirlerinden ayrılmayan dostlardır. Yusuf Bezirganî Selçuk Bey’in dayısıdır. Yusuf Bezirganî’nin ailesi göçmen diyerek biraz dışlanmışlardır. Yusuf’un babası Yıldız tüccardır, o Bezirgân şehrine göç etmiştir. Yusuf dünyaya geldikten sonra Yıldız vefat eder, reisini kaybeden aile ise Selçuklu topluluğuna geri döner. Yusuf’un gençliği Tuğrul ve Çağrı ile birlikte geçer.

Selçukluların büyük bir güç hâline gelip ticaret yollarını ele geçirmesiyle ticaret işleriyle Yusuf Bezirganî ilgilenir. Tüccarlar onun hakkında genelde rüşvet almasından bahsederler. Altınca Hatun’un Yusuf Bezirganî ile düşünceleri zaman içerisinde değişir *“Altınca Hatun başlarda Yusuf Bezirganî’yi de seviyordu, çünkü Bezirganî çok gayretliydi. Altınca’a yaranmak için çok çabalıyordu. Ancak son bir iki yıldır çok emin olmasa da Bezirganî kendisine kötülük ediyor gibiydi. Bezirganî Tuğrul Bey ve Zübeyde’nin düğünü meselesinde çok istekli görünmüştü. Onun bu kadar istekli olması Altınca’nı sinirlendirmişti. Altınca “Bu adam bana neden kötülük yapacak olur ki?” diye çok düşünmüştü. Onunla yaşadığı olayları bir bir aklından geçirdi. Yusuf’un nerede gönlü kalmıştı ki?” (II. 224).* Ticari bir anlaşmazlıktan dolayı Yusuf Bezirganî

Altıncan Hatun’a karşı kötü niyet beslemeye başlar “Bundan iki yıl önce Yusuf Bezirganî’nin en küçük kardeşi Nurmhammet perişan bir hâlde saraya gelmişti. Nurmhammet Taberistan’daki Şirvin Dağı’nda yüz develik yükünü eşkıyaların yağmaladıklarını söylemişti. Nurmhammet zararını otuz dokuz bin dinar olarak belirtti. Kunderî “Nurmhammet’in kaybını eksiksiz bir şekilde hazineden ödemek gerekir.” diye ferman verdiğinde Altıncan ilk önce bir grup oluşturup yağmacıları bulmalarının daha doğru olacağını belirtmişti. Altıncan’ın bu sözüne Yusuf Bezirganî çok sinirlenmişti. Onun kendisine sinirle bakışı Altıncan’ın uzun zaman aklından çıkmamıştı.

“Vah, diğerlerini de böyle dert edinseydin!” diyerek Altıncan Yusuf Bezirganî’ye vurmuştu. Altıncan’ın bu sözlerinden sonra Nurmhammet’e verilecek paranın yarısı iptal edildi.

Yusuf Bezirganî belki de bugün o günkü meselenin intikamını alıyordu! (II. 225).

Zaman içerisinde Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun’a karşı kötü niyet besleyen Yusuf Bezirganî, İbrahim İnal’ı tahta çıkması için kışkırtır. Bundan haberdar olan Tuğrul Bey Yusuf Bezirganî’yi darağacında astırır.

2.2.3. Yardımcı Şahıslar

Gerçek hayatta bazı insanlar vardır, yaşanan olayların ne merkezinde ne de kenarındadırlar, varlıkları da yoklukları da neredeyse pek bir şey ifade etmez, ama yine de vardırırlar. “Bu kişiler, tip ve karakter özellikleriyle görünmeyen, olayın ya da dekorun tamamlanmasında kendilerine ihtiyaç duyulan ve zaman zaman ortaya çıkan yardımcı unsurlardır. Genellikle ya isim olarak ya da kendilerine verilen kısa görevleriyle ortaya çıkarlar” (Çetin, 2021: 167). Altıncan Hatun romanında bu tarz kişilere Altıncan Hatun’un çöldeki akkızını, Rızakulu Par’ın kervansarayındaki hizmetli, Taberek Kalesi’ndeki cüsseli, orta yaşlı, uzun boylu ve zayıf tüccarları buna örnek gösterebiliriz.

2.2.3.1. Altıncan Hatun Romanında Tarihî Yardımcı Şahıslar

2.2.3.1.1. Aaron

Bizans Devletinin Vaspuragan bölgesinin valisidir. Romanda iki yerde geçer, kendisinden aktif bir şekilde bahsedilmez. Bunlardan birinde Selçuklularla yapılan savaşta Musa Yabgu’nun oğlu Hasan Bey ve daha nice Selçuklu askerinin ölümüne

sebepe olmuştur. Diğerinde ise Kutalmış Bey ve İbrahim İnal'ın öncülüğündeki Selçuklu ordusuyla Kaputru (Hasankale) Kalesi'nin önünde yapılan savaşta savaşmış ve yenilmiştir.

2.2.3.1.2. Ahmet Dehistanî

Tuğrul Bey'in danışmanı ve veziridir. Ahmet Dehistanî orta yaşlarda, uzun boylu, atik, büyük alınlı, küçük mavi gözlü, büyük burunlu, ince elmacık kemikleri ve sesi gövdesinden daha kalın birisidir. Romanda Tuğrul Bey için sadık ve çok yararlı bir vezir olarak geçmektedir.

2.2.3.1.3. Ahmet Hasan Meymendî

Gazneli Devleti hükümdarı Sultan Mesut'un veziridir. Romanda diğer vezirlerle birlikte Sultan Mesut'un yaptığı yanlış hamlelerden rahatsız olan bir vezir olarak geçmektedir.

2.2.3.1.4. Ahmet Yımaltegin

Gazneli Devletinin Hindistan orduları başkomutanıdır. Sultan Mesut'un ufak bir sinir krizi sonucu ölümle cezalandırılmıştır. Romanda sadece bu şekilde geçmektedir.

2.2.3.1.5. Ali Kazıb

Sultan Mesut'un komutanlarından birisidir. Sultan Mesut'un ufak bir sinir krizi sonucu ölümle cezalandırılmıştır. Romanda sadece bu şekilde geçmektedir.

2.2.3.1.6. Ali Şah

Oğuz Yabgu Devletinin yabgusudur. Romanda aktif olarak yer almaz. Eşinin Selçuk Bey ile sorun yaşaması sonrasında karısının sözünden çıkmaz, bu da devletin sonunu getirir.

2.2.3.1.7. Alp Er Tunga

Romanda Türkmenlerin tarihî bir kahramanı olarak Selçuk Bey tarafından torunları Tuğrul ve Çağrı Bey'e anlatılırken sadece adı geçer. Ayrıca Tuğrul Bey ateşin başında toplandığı zaman Alp Er Tunga sagusunu söyler.

2.2.3.1.8. Altıntak

Sultan Mesut'un Belh vilayetinin emiridir. Selçuklulara karşı savaşılan Altıntak, Sultan Mesut'un emirlerini eksiksiz yerine getirir, bu doğrultuda Selçuklulara zarar vermeye çalışır.

2.2.3.1.9. Arslan Yabgu

Arslan Yabgu Selçuklu topluluğunun yabgusudur. Selçukluların Gazneli Mahmut'la iki kez buluşup anlaşma yaptıklarında tüm Selçuklu beylerine liderlik eden odur. Bu iki buluşma da geriye dönüşlerle anlatılır romanda. Gazneli Mahmut Selçuklulara verdiği iktâ bölgeleri karşılığında Arslan Yabgu, oğlu Kutalmış Bey ve yüz otuz adamını kefil hükmünde Hindistan'daki Kelecar Kalesi'ne gönderir.

2.2.3.1.10. Attila

Romanda Türkmenlerin tarihî bir kahramanı olarak Selçuk Bey tarafından torunları Tuğrul ve Çağrı Bey'e anlatılırken sadece adı geçer.

2.2.3.1.11. Başbuğ Buka

Başbuğ Buka, Selçuklu beylerinden birisidir. Tuğrul Bey, Başbuğ Buka ve Başbuğ Enisoğlu'nu Diyarbakır bölgesine gönderip buraları onlara iktâ olarak verir. Bu iki bey bir müddet sonra zenginliğin yükünü kaldıramazlar, zevküsefaya düşerler ve bir gece eğlenirken bir konuda anlaşamaz, kılıçla dövüşmeye başlarlar. Bu dövüş sonucu iki bey de vefat eder.

2.2.3.1.12. Başbuğ Göktas

Selçuklu beylerinden birisidir. O, Sultan Mahmut'la yapılan iki görüşmeye de katılmış ve bunlardan birinde Arslan Han'ın onayıyla söz alarak konuşmuştur: *“Benim dediğim yaşım, Sultan Mahmut gibi padişahım, Selçuklu gibi bir boyum varken yapamayacağım şey yok. Siz bana güvenebilirsiniz. Ordunun sayısını yüz binden fazlaya çıkaracağım”* (I. 203).

2.2.3.1.13. Başbuğ Enisoğlu

Başbuğ Enisoğlu, Selçuklu beylerinden birisidir. Tuğrul Bey, Başbuğ Buka ve Başbuğ Enisoğlu'nu Diyarbakır bölgesine gönderip buraları onlara iktâ olarak verir. Bu iki bey bir müddet sonra zenginliğin yükünü kaldıramazlar, zevküsefaya

düşerler ve bir gece eğlenirken bir konuda anlaşamaz, kılıçla dövüşmeye başlarlar. Bu dövüş sonucu iki bey de vefat eder.

2.2.3.1.14. Beckem Barshan

Sultan Gazneli Mahmut'un dedesidir. Romanda bizzat yer almayan bu şahıstan Altındaş'ın Abdülmelik'e anlatması vasıtasıyla haberdar oluruz. (Bkz. I. 39).

2.2.3.1.15. Berbed Mervezi

Berbed Mervezi, 7. yüzyılda yaşamış, meşhur Türkmen saz sanatçısı ve bestecisidir. Romanda sadece bir kez geçer adı.

2.2.3.1.16. Beyhakî

Beyhakî, Sultan Mesut'un tarihçisidir. Tuğrul Bey; Sultan Mahmut ve oğullarıyla çok yakından ilgilenir, onlar hakkında bir ya da iki şey öğrenmekle yetinmez, Sebük Tegin'in soyuyla alakalı sohbetleri, onun 'Pendnamesi'ni tekrar tekrar dinler. Tuğrul Bey, Sultan Mesut'un Beyhakî adındaki tarihçisinin akıllı birisi olduğunu duyduktan sonra onun yazdıklarını ele geçirmek ister. Romanda bu şekilde adı geçer Beyhakî'nin.

2.2.3.1.17. Bilge Kağan

Romanda Türkmenlerin tarihî bir kahramanı olarak Selçuk Bey tarafından torunları Tuğrul ve Çağrı Bey'e anlatılırken sadece adı geçer.

2.2.3.1.18. Bleda

Romanda Türkmenlerin tarihî bir kahramanı olarak Selçuk Bey tarafından torunları Tuğrul ve Çağrı Bey'e anlatılırken sadece adı geçer.

2.2.3.1.19. Bu Nasr Mişkan

Sultan Mesut'un vezirlerinden biridir. Sultan Mesut'un Selçuklulara gönderdiği menşuru hazırlayan kişidir.

2.2.3.1.20. Celaleddövl

Büveyoğullarının hükümdarıdır. Romanda Ebu Kalıcar ile Bağdat'a sahip olmaya çalışmaları yönüyle sadece adı geçer.

2.2.3.1.21. Deli Dumrul

Deli Dumrul'un adı romanda Türkmenlerin tarihî bir kahramanı olarak geçer. Altınca Hatun Deli Dumrul'un anlatıldığı hikâyeyi çok sever. Deli Dumrul ayrıca romanda güçlü kişilere yapılan benzetmelerde yer alır.

2.2.3.1.22. Deniz Han

Oğuz Han'ın altı oğlundan biridir. Oğuz Han'ın hükümdara hizmet etmesi gereken oğullarından biri olarak anılır romanda.

2.2.3.1.23. Ebu Ali bin Maksudyân

Arap filozofun adı romanda Altınca Hatun'un kendisinin felsefesinden hoşlanmadığı şeklinde bir defa geçer.

2.2.3.1.24. Ebu Ali el-Dakkak

Sadullah'ın, El Kuşarî'nin medresesinde çalışmak için gireceği imtihan öncesi kitaplarını okuduğu âlimdir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.25. Ebu Seyit Ebulhayır (Mene Baba)

Yaşı seksene varmış, sırtı biraz eğilmiş, uzun aksakallı, ince bedenli, elinde asası olan Ebu Seyit Ebulhayır, Horasan bölgesinin manevi anlamda en önde gelen isimlerinden biridir. Onun Selçukluları destekleyip onlara icazet vermesi bir nevi Selçukluların bağımsızlık ve devlet nişanı olarak yorumlanır. Ebu Seyit'in Murgap Irmağı kenarında Selçuklu beylerine icazet verdiği bölüm çok etkileyicidir.

2.2.3.1.26. Ebu Süleyman Muhammet ibn Tahîr ibn Behrem Secistanî

Arap filozofun adı romanda Altınca Hatun'un kendisinin felsefesinden hoşlanmadığı şeklinde bir defa geçer.

2.2.3.1.27. Ebu Şevkin

Dinever şehrinin hükümdarıdır. İbrahim İnal tarafından şehri ele geçirilir. Ebu Şevkin Dinever'den Hilvan'a kaçar ama İbrahim İnal burayı da ele geçirir. Romanda bu şekilde geçer Ebu Şevkin.

2.2.3.1.28. Ebu Talha Şibli

Gazneli Devletinin Herat vilayetinin emiridir. Sultan Mesut bir şeye sinirlenerek Ebu Talha Şibli'nin derisini yüzdürmüştür.

2.2.3.1.29. Ebul-Fazl Surî

Gazneli Devletinin Horasan emiridir. Sultan Mesut'un emriyle Horasan'da yaşayan Selçuklulara çok ağır vergiler yükleyerek sıkıntı yaşatmıştır.

2.2.3.1.30. Ebul Kasım ibn Müslimen

Abbasi halifesinin baş veziridir. Arslan Besasîrî tarafından tutsak alınmıştır. Arslan Besasîrî onu rezil etmek maksadıyla başına demir telpek, boynuna boncuktan kolyeler taktırıp sokak sokak gezdirmiştir.

2.2.3.1.31. El Aşarî

Sadullah'ın, El Kuşarî'nin medresesinde çalışmak için gireceği imtihan öncesi kitaplarını okuduğu âlimdir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.32. El İsfaranî

Sadullah'ın, El Kuşarî'nin medresesinde çalışmak için gireceği imtihan öncesi kitaplarını okuduğu âlimdir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.33. Elçi Sini

Sini, Sultan Mesut'un elçisidir. Nusay'daki yenilgiden sonra üç Selçuklu beyine verilen vilayetleri bildirmek ve hediyeleri götürmekle görevlidir. Ayrıca Sultan Mesut'un Selçuklulardan beklentilerini iletir Selçuklu beylerine.

2.2.3.1.34. Emir Alptekin

Köle olarak satılan Sebük Tegin'i satın alan ikinci kişidir. Romanda sadece adı bir kez geçer.

2.2.3.1.35. Emir Yusuf bin Mahmut

Sultan Mesut'un vezirlerinden biridir. Sultan Mesut'un ufak bir sinir krizi sonucu ölümle cezalandırılmıştır. Romanda sadece bu şekilde geçmektedir.

2.2.3.1.36. Er Yarık

Sultan Mesut'un komutanlarından biridir. Sultan Mesut'un ufak bir sinir krizi sonucu ölümle cezalandırılmıştır. Romanda adı sadece bu şekilde geçmektedir.

2.2.3.1.37. Erdem Han

Romanda sadece kendisini onay beklenen bir soru sorulur, ayrıca beşinci tümene hanlık yaptığı söylenir.

2.2.3.1.38. General Mervev

Bizanslı komutan General Mervev'in adı romanda sadece bir yerde geçer: “*X. Kayser Dukas, General Mervev'e ve Urfa prensi Tavdanos'a Yakut'u yenmek görevi vermiş*” (II. 463).

2.2.3.1.39. Gülçiçek

Gülçiçek, Dede Korkut Destanı'nda geçen Deli Dumrul'un eşidir. Altıncan, eşi Deli Dumrul yerine Azraile'e kendi canını feda edecek kadar seven Gülçiçek'e benzemeye çalışır. Gülçiçek'in adı bu fedakârlığından dolayı geçer romanda.

2.2.3.1.40. Gün Han

Oğuz Han'ın altı oğlundan biridir. Oğuz Han'ın vasiyetine göre Gün Han ve oğullarının padişah olması gerekir. Altıncan Hatun romanında bu bilgilerle sadece anılan Gün Han'ın romanda bir başka geçiş şekli de Altıncan Hatun'un onun üzerine yeminler etmesi, Akkız Gülyüzlü'nün ondan dilekte bulunması ve bu dileği gerçekleşirse adak adayacağını söylemesidir: “*Gün Han hazretleri üzerine yemin ederim. Anamın ak sütü üzerine yemin ediyorum, öldürseler de kimseye bir şey söylemem*” (I. 86). “*Gün Han atam, senden medet! Bilge Babam, senden medet! Yolunuza bir koyun benden. Yemin ederim, yolunuza bir koyun adarım. Hemen yetişin, bu inatçı kancığın elinden kurtarın beni! Salur Babam size de bir koyun benden! Yetişin! Gün Han atam, bir koyun vereceğim!*” (I. 252).

2.2.3.1.41. Farabî

Romanda aktif olarak yer almaz Farabî. O, felsefesi ve devlet adamlarının nasıl olması gerektiğiyle alakalı söyledikleriyle var olur romanda.

2.2.3.1.42. General Gagik

Bizans İmparatorluğu'nun önemli generallerindendir. Romanda adı bir defa geçmektedir: “*Birinci grup kısa zamanda Tuğrul Bey'in emirlerini yerine getirdi. İkinci grup ardı ardına zaferler kazandı, General Gagik'in ordusunu bozguna uğrattı, büyük miktarlarda ganimet ele geçirdi*” (II. 201).

2.2.3.1.43. Halife Abbas Seffah

Abbas 750 yılında Büyük Zap Suyu Savaşı'nda Emevilerin hâkimiyetini kırıp kendi hâkimiyetini ve halifelliğini kurmuştur. Altınca Hatun romanında sadece adı geçer.

2.2.3.1.44. Halife Kaim Biemrullah

Altınca Hatun romanında Selçukluların bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde onları Gazneli Devleti'ne karşı destekleyen Abbasi Devletinin halifesidir. Kendisini romanda aktif bir şekilde görmeyiz, yaptığı ya da maruz kaldığı şeyler yazar tarafından özet şeklinde aktarılır okura. Selçuklu Devletinin çok büyük bir güç hâline gelmesinden sonra zaten son yıllarda bölgedeki etkinliğini yavaş yavaş kaybeden Abbasi Devleti Şii Fatimi Devletinin işgaline maruz kalır, Abbasileri ve tutsak alınan halifeyi Bağdat'a ordularıyla giren Tuğrul Bey kurtarır.

2.2.3.1.45. Halife Memun

Abbasi halifelerinden biridir. Romanda sadece adı geçmektedir.

2.2.3.1.46. Harun Altındaş

Harezm emiri Altındaş'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra yerine geçer.

2.2.3.1.47. Hasan Bey

Hasan Bey, Musa Yabgu'nun oğludur. Selçukluların bağımsızlığı için mücadele veren Hasan Bey, bu mücadele başarıyla sonuçlandıktan sonra Dehistan bölgesinde hükümdarlık yapar. Hasan, hiçbir Selçuk beyine benzemeyen tarzda birisidir, savaşmayı sevmez, ilimle ilgilidir, yedi dil bilen Hasan Bey'in Hafızası çok güçlüdür. Birçok bilginin sözlerini, hadisleri, birçok şairin şiirlerini ezbere bilir.

Başta İbrahim İnal ve Kutalmış Bey'in Anadolu'da fetihler yapması ve sarayda gözde konuma gelmelerini kıskanan Musa Bey, oğlunu da Anadolu'da fetihler yapmaya zorlar. Rahat bir yaşamı olan Hasan Bey başta bunu istemese de çok yardımsever olup malını tüm halkla paylaştığı için ikta bölgesinin hazinesi boş kalır, bu yüzden babasının teklifini mecburen kabul eder. Başlarda Anadolu'da başarılı fetihler yapan Hasan Bey bir çarpışmada Bizans askerlerinin arasında kalır ve burada şehit olur.

2.2.3.1.48. Hatice

Çağrı Bey'in kızıdır. Altıncan Hatun yeğeni Anuşirvan için eş bakmaktadır. Hatice de bu kızlardan biridir. Ancak Altıncan Hatun tüm kızların içinde Dürnazar Bey'in kızı Dilber'e *“Dilbercan, nasip olursa sen benim gelinim olacaksın. Benim sevdiğimi Anuşirvan da sever. O senin yüzünü görse hemen sana âşık olur”* (II. 85). deyince Hatice o andan itibaren Altıncan Hatun'dan uzak durur.

2.2.3.1.49. Hüsrev Anuşirvan Adil

Hüsrev Anuşirvan Adil, Sasani imparatorlarından biridir. Romanda sadece adı bir kez geçmektedir.

2.2.3.1.50. IX. Konstantin Monomah

Bizans imparatoru Monomah, Anadolu'daki Selçuklu ilerleyişinden endişeye kapılarak Liparit komutasındaki bir orduyu Selçukluların üzerine yollar. Romanda sadece adı geçen imparator, bir başka yerde ise birbirleri arasında konuşan tüccarların dedikodu malzemesi olur: *“Onda bilinmeyecek bir şey yok. Zavallı Zoya'yayla erkekler uzun bir süre duramıyor. O üç kez evlendi, üç eşini de tahta oturttu. Ancak eşleri çeşitli sebeplerle çok fazla yaşamadan öldüler. IX. Konstantin Monomah da çok yaşamadan ölürse artık sıra bize de gelir!”* (II. 131).

2.2.3.1.51. İbn Furek

Sadullah'ın, El Kuşarî'nin medresesinde çalışmak için gireceği imtihan öncesi kitaplarını okuduğu âlimlerden biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.52. İbn Sina

İbn Sina, Altıncan Hatun'un çok değer verdiği bir âlimdir. Altıncan'ın Tuğrul Bey'i kurtarmak için Hemedan'a gideceği sırada romanda konu edinir. Burada yazar kısaca İbn Sina'nın felsefesine ve inancına değinir, ayrıca Büveyhoğulları hükümdarı Şemsed Devle'yi hastalıktan kurtardığını ve burada vezirlik yaptığından bahsedilir.

2.2.3.1.53. İlek Han

Sultan Gazneli Mahmut'un sefere gitmesinden faydalanıp Belh şehrine saldıran Samanoğullarının hükümdarıdır. Romanda bu olay diğer şahısların anıları olarak aktarılır.

2.2.3.1.54. İmam Muvaffak an Nişaburî

İmam Muvaffak an Nişaburî, Nişabur'un önde gelen âlimlerinden ve kanaat önderlerinden biridir. Tuğrul Bey'in devletini ilan ettiği törene de katılır. Amidilmülk Kundurî de Nişaburî'nin öğrencilerindendir. Ayrıca Ebulhayır Ebu Seyit tarafından da değer gören bir âlimdir. Altıncan Hatun'un, abisi Sadullah'ı medresesini müderris olarak kabul etmeyen El Kuşarî'nin aksine Nişaburî onu medresesinde güler yüzle karşılar ve işe alır.

2.2.3.1.55. Kara Han

Oğuz Han'ın babasıdır. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.56. Katakalon

Ünlü Bizans komutanlarından. Selçuklularla Zap Suyu civarında ve Kaputru Kalesi önlerinde savaşır. Romanda sadece bu şekilde anılır.

2.2.3.1.57. Kersaşif ibn Alâüddevle

Cebel bölgesinin hükümdarıdır. İbrahim İnal'ın kendisini tahtından ettiğiyle anılır romanda.

2.2.3.1.58. Kızıl Bey

Sultan Gazneli Mahmut'la Selçuklu beyleri arasında iki defa yapılan görüşmelerdeki beylerden biridir. Bu görüşmelerin birinde Sultan Gazneli Mahmut'un ikta vermesiyle ona düzenli olarak asker, ganimet ve fethedilecek topraklar sözü verir.

2.2.3.1.59. Kızıoğlu

Sultan Gazneli Mahmut'la Selçuklu beyleri arasında iki defa yapılan görüşmelerdeki beylerdendir. Arslan Han'dan izin alarak kendilerine ikta komutanlığı verildiği takdirde Sultan Gazneli Mahmut'a beş yıl içinde on bin atlı hazırlayabileceklerini söyler.

2.2.3.1.60. Komutan Beydoğdu

Sultan Mesut'un komutanlarından biri olan Beydoğdu, Selçuklularla yapılan ilk savaşta ordunun başına geçer, on yedi bin kişilik ordusuyla üç bin kişilik Selçukluları bozguna uğratır ama zafer gecesini yapılan kutlamalarda askerler kimi

sarhoşluktan kimisi ganimet paylaşımı yüzünden birbirine girer, kendisi de sarhoşluktan kendinden geçer ve Selçukluların gece baskınından canını zor kurtarıp Sultan Mesut'un yanına, başkente döner. Komutan Beydoğdu sadece bu yapılan savaş vasıtasıyla romanda yer alır.

2.2.3.1.61. Komutan Gazın

Sultan Mesut'un komutanlarından birisidir. Sultan Mesut'un ufak bir sinir krizi sonucu ölümle cezalandırılmıştır. Romanda sadece bu şekilde geçmektedir.

2.2.3.1.62. Komutan Liparit

Bizans kayseri IX. Konstantin Monomah tecrübeli komutanı, Abhaz prensi Liparit'i Selçuklu saldırını durdurmak için görevlendirir. Selçuklularla yapılacak olan savaştan önce kendisine çok güvenen Liparit, Selçukluların teslim olmaları için yolladığı elçiyi gülererek geri yollar. Yapılan savaş sonucu yenilen Liparit, İbrahim İnal'a esir düşer ve ona fidye olarak dört yüz bin dinar ile yüz bin dinar değerinde hediye teklif eder ama İbrahim İnal böyle ünlü bir komutanı almak başarısıyla Rey'de namının yürümesini ister ve Liparit'i Sultan Tuğrul'a yollar. İbrahim İnal Bizanslılarla yapılan bir savaşta esir düşünce yapılan anlaşma gereği Sultan Tuğrul Liparit'i serbest bırakır.

2.2.3.1.63. Komutan Subaşı

Komutan Subaşı Sultan Mesut'un komutanlarından biridir ve romanda Selçuklularla yapılan birkaç savaşta adından söz edilir.

2.2.3.1.64. Komutan Vasil

Malazgirt Kalesi'nin komutanıdır. Romanda Tuğrul Bey'in Malazgirt'i kuşatması sırasında adı geçer.

2.2.3.1.65. Kureş bin Bedran ibn el-Musayip ibn el-Mukallat el-Ukaylı

Selçuklulara karşı savaşan Arslan Besasîrî'ye destek veren bir Arap emiridir. Romanda sadece bu yönüyle adı geçer.

2.2.3.1.66. Leys Saffarî

Tahirî Hanedanlığına son veren Saffarî Şahlığının hükümdarıdır. Bağ-ı Şadiyah Sarayı'nı yıktırması bilgisiyle geçer adı romanda.

2.2.3.1.67. Mansur Dana

Sultan Gazneli Mahmut’la Selçuklu beyleri arasında iki defa yapılan görüşmelerdeki beylerdendir. Arslan Han’dan izin alarak kendilerine ikta komutanlığı verildiği takdirde Sultan Gazneli Mahmut’a beş yıl içinde on bin atlı hazırlayabileceklerini söyler.

2.2.3.1.68. Menuçehr

Menuçehr, Ziyar Şahlığının şahıdır. Birkaç saray hizmetlisiyle birlikte öz dayısı Bakalancar tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.

2.2.3.1.69. Merdaviç ibn Bessu (Cürcan Bey)

Gürgen şehrinin hükümdarıdır. Tuğrul Bey’in kuşatması sonucu kaleyi teslim eder. Cürcan Bey de şehrin Kutalmış Bey’e ikta olarak verildiğini ilan eder.

2.2.3.1.70. Mank Ali Meymun

Sultan Mesut’un on altı bin davarına bakan Mank Ali Meymun’un adı sadece Sultan Mesut’un kendisine yirmi bin dinar hediye verdiği bölümde geçer.

2.2.3.1.71. Mansur

Mansur, Kaku şahı Ebu Kalıcar’ın oğludur. Selçukluların Kaku topraklarını ele geçirmesinden sonra ziyarete gelen Sultan Tuğrul’dan üvey annesi Ayşe -Ayşe Hatun Selçuklu beylerinden Göktaş Bey’in ablasıdır- vasıtasıyla kendisine ikta verilmesini ister.

2.2.3.1.72. Melik er-Rahim Hüsrev Füzuz

Büveyoğullarının sultanıdır. Bağımsızlıktan sonra Selçukluların “*Bağdat’ı Büveyoğulları sultanı Melik er-Rahim Hüsrev Füzuz’un elinden almalı*” (II. 117) ifadesinde adı geçer.

2.2.3.1.73. Melik Kurt (Kavurt)

Çağrı Bey’in büyük oğludur. Kerman ikta bölgesinin hükümdarıdır. Romanda aktif değildir ve çok yer almaz, sadece adı geçer. Sultan Tuğrul’un, İbrahim İnal tarafından tutsak edilmesiyle toplanan Selçuklu kurultayı tahta geçecek ismi tartışırken Melik Kavurt’un en büyük evlat olduğu ve vâris olarak tahtın onun hakkı olduğunu söylerler. Ancak Selçuklu beyleri, Kavurt’un cimri olduğunu,

sofrasında et bulundurmadığını, cimri sultan yüzünden Allah'ın ülkeyi bereketlendirmeyeceğini, bu yüzden de onun sultan olamayacağını söylerler.

2.2.3.1.74. Melik Süleyman

Çağrı Bey oğullarından biridir. Romanda çok aktif olarak yer almaz, genelde diğer şahıslar tarafından adı anılır. Tuğrul Bey, vârisi olarak Süleyman'ı işaret etmiştir.

2.2.3.1.75. Melik Yakut

Çağrı Bey'in oğullarından olan Yakut Bey, Sultan Tuğrul tarafından görevlendirildiği Anadolu'da birçok zafer kazanır ve Selçukluların Anadolu'daki ordularının başında görev yapar.

2.2.3.1.76. Mimar Himmet Türkmen

Halife Memun döneminde inşa ettiği binalar sayesinde Bağdat'ı gerçek bir devlet merkezine dönüştürmüştür. Romanda sadece bu şekilde adı geçer.

2.2.3.1.77. Muhammet

Sultan Gazneli Mahmut'un büyük oğlu Muhammet, babasının ölümünden sonra tahta çıkar. Tahta çok ilgisi olmayan, eğlenceyi çok seven Muhammet'in saltanatı çok sürmez, vezirlerin de yardımıyla yirmi beş gün sonra tahta Mesut geçer. Sultan Mesut, abisinin gözlerine mil çektirerek onu zindana attırır. Sultan Gazneli Mahmut'un büyük oğlunun adı romanda bu şekilde geçer sadece.

2.2.3.1.78. Muhsin bin Tak

Muhsin bin Tak, Selçukluların büyük beylerindendir. 1006 yılında Sultan Gazneli Mahmut, Serahs yolunda Muhsin bin Tak'ı öldürür. Romanda geriye dönüş tekniğiyle yer alır.

2.2.3.1.79. Muntasır Ubeydî

Fatimîlerin halifesidir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.80. Nasır Bey

Nasır Bey, Selçukluların büyük beylerinden Muhsin bin Tak'ın oğludur. 1006 yılında Sultan Gazneli Mahmut, Serahs yolunda Muhsin bin Tak'ı öldürdüğünde oğlu Nasır yedi sekiz yaşlarındadır. Nasır o günden beri Gaznelilerle çarpışmak, babasının intikamını almak maksadıyla yaşar. Bu yüzden Nusay'da Gaznelilerle

yapılan savaşta intikam alma hırsıyla geri çekilme taktiğine uymaz, birçok Selçuklu askerinin ve kendisinin ölümüne, hatta Selçukluların yok olma tehlikesine neden olur.

2.2.3.1.81. Nasıreddövlle Ahmet

Mervan Beyliğinin emiridir. Bizans imparatoru Selçuklularla anlaşmak için elçi olarak kendisini Sultan Tuğrul’a yollar. Romanda sadece bu şekilde adı geçer.

2.2.3.1.82. Nasr Çeçi

Köle olarak satılan Sebük Tegin’i satın alan ilk kişidir. Romanda adı sadece bu şekilde geçer.

2.2.3.1.83. Necah as Fazl

Abbasi halifesinin Selçuklulara, Gaznelilerle savaşmalarında yardımcı olması için gönderdiği elçidir. Selçuklular onun talimatlarıyla savaşa hazırlanırlar. Nusay Savaşı’ndaki zaferden sonra elde edilen ganimete kimsenin el sürmemesini, ganimet taksimini halifenin yapması için önce halifeye gönderilmesi gerektiğini söyleyen elçiye İbrahim İnal başta olmak üzere bazı Selçuklu beyleri karşı çıkar ama Tuğrul Bey onları sakinleştirir.

2.2.3.1.84. Nikephoros Brienniosi

Bizans imparatoru, Selçukluların saldırılarına son çare olarak generali Nikephoros Brienniosi’yi yollar. Yakut Bey ile Saltuk Bey üzerlerine yollanan Bizans generali Nikephoros Brienniosi’nin ordusunu ağır kayıplar verdirerek yener, general birkaç askeri ile canını zor kurtarır.

2.2.3.1.85. Nuh Samanî

Nuh Samanî, Samanoğulları Devletinin hükümdarlarından biridir. Romanda adı sadece bir kez geçmektedir.

2.2.3.1.86. Oğuz Han

Romanda aktif olarak yer almamasına rağmen adı birçok yerde geçer. Oğuz Türklerinin atası olan Oğuz Han’ın âdetlerini çocuklarına ve torunlarına - dolayısıyla da tüm Oğuzlara- bıraktığı vasiyet romanda birçok defa hem yazar hem de romandaki şahıslar vasıtasıyla dile getirilir.

2.2.3.1.87. Resultekin Bey

“Bundan üç ay önce Resultekin ibn İsrail önderliğinde Kutalmış’ı alıp dönmek için yollanan grup sonunda maksadına ulaşmışlardı” (II. 140) ifadesiyle Resultekin Bey’in Arslan Yabgu’nun ikinci oğlu olduğu anlaşılır. Bunun dışında Altınca Hatun’un istenme gecesi Tuğrul Bey’in yeğeni olarak tanıtılan Resultekin Bey’in adı ayrıca “Arslan Yabgu savaşta kurt oyunu taraftarıydı. Bu taktikten ayrı bir keyif alıyordu. Resultekin Bey savaşta çoğunlukla babasının da sevdiği savaş taktiğini uyguluyordu” (II. 98) şeklinde geçer romanda.

2.2.3.1.88. Saltuk Bey

Selçukluların Anadolu’daki fetihlerinde yer alan bir komutandır. *“Selçuklular dört bir yandan saldırıya başladı. Yakut Bey ile Saltuk Bey üzerlerine yollanan Bizans generali Nikephoros Brienniosi’nin ordusunu, ağır kayıplar verdirerek yendi.” (II. 336) şeklinde romanda sadece bir yerde adı geçer.*

2.2.3.1.89. Salur Kazan

Dede Korkut destanında Salurlar’ın beyi Kazan Bey’dir. Destanda onun adına bir boy, hikâye vardır. Salur Kazan ayrıca Şecere-i Terakime’de de geçer. Altınca Hatun romanında Salur Kazan’ın adı ve kahramanlıkları birkaç yerde anılmaktadır.

2.2.3.1.90. Sebük Tegin

Sultan Gazneli Mahmut’un babasıdır. Romanda şahıslarının anlatılarıyla yer bulur kendisine. Altındaş’ın (I. 39)’daki anlattıkları buna örnek gösterilebilir. Bunun dışında yazarın verdiği özet bir bilgi vasıtasıyla yer alır romanda: *“Büyük Oğuz Devleti ve Samanoğulları Devletinin yıkılmasıyla birlikte Heytele’de kendi devletini kurmak isteyen topluluklar, hanlar ve beyler çoğaldı. Karahanlı Devleti üçe bölünmüş Samanoğulları Devletini tamamen ortadan kaldırdı, Semerkant’ı başkent yaptı, sınırlarını genişletmeye ve gücünü artırmaya çalıştı. Samanoğullarından ayrılan Sebük Tegin, Gazne’de yeni bir hanlık kurdu. Sebük Tegin’in oğlu Mahmut, hanlığı güçlü ve büyük bir devlet hâline getirdi” (I. 199).*

2.2.3.1.91. Selçuk Bey

Selçuklu Devletine adını veren Selçuk Bey romanda ya şahısların anılarında yer alır ya da hikâyesi geriye dönüş tekniğiyle anlatılır. (I. 196-197, 199, 385). Yaşadığı sürece Selçuklu boyuna liderlik eden Selçuk Bey, ölmeden önce yerine oğlu Arslan'ı yabgu ilan eder. Selçuk Bey yüz yedi yaşında vefat eder.

2.2.3.1.92. Seyit Ravendî

Tuğrul Bey'in naibidir. Tahsilli olan Seyit Ravendî, Arap ve Fars dillerini tam olarak bilmektedir. Tuğrul ne iş yapacak olsa o ve Dodurga Mervezî, Hapban Endikenî, Erdeşir Magmaranî, Emir Uhcurî, Yıldırım Sebzevarî ile istişare etmektedir.

2.2.3.1.93. Sultan el-Melik er-Rahim

Büveyoğullarının hükümdarıdır. Romanda sadece bir yerde (II. 263) adı anılır.

2.2.3.1.94. Sultan Gazneli Mahmut

Gazneli Devletinin hükümdarı Sultan Mahmut romanda genellikle geriye dönüşlerde yer alır, onun haricinde roman şahıslarının ya da yazarın anlatılarıyla birçok yerde geçer. Romanda aktif olarak onu, Altıncan'ın doğduğu an Zemahşer Kalesi'ne adım atması ve Altıncan Hatun'a dua edip icazet vermesiyle görürüz. Selçuklular, Sultan Mahmut yaşadığı sürece ona olan sadakatlerinden bir an olsun ödün vermemiş, onun devletiyle sorun yaşamamışlardır. Tuğrul Bey için Sultan Mahmut çok değerlidir.

2.2.3.1.95. Sultan Mevdud

Sultan Mesut'un oğludur, babasından sonra Gazneli Devleti tahtına geçer. Selçuklularla savaşır ama Alparslan'a mağlup olur.

2.2.3.1.96. Şair Alavî

Sultan Mesut'un sarayındaki şairlerden biridir. Sultan Mesut'un yaptığı konuşmalardan sonra dağıttığı hediyelerden Şair Alavî de nasibini alır, bir gece sultan şair Alavî'ye de bir milyon dirhem verir.

2.2.3.1.97. Şair Unsurî

Sultan Gazneli Mahmut'un sarayında bulunan ve en değer verdiği şairdir. “*Sultan, en yakın gördüğü şairi Unsurî’yi ‘Şairlerin Şahı’ ve ‘Şiir Mülkünün Şahı’ olarak adlandırmış, ona ağırlığınca altın vermişti. Böyle olunca da Unsurî’nin kap kacakları sadece altından ve gümüşten olmuştu*” (I. 383). Babasından sonra Sultan Mesut da kendisine çokça bahşış vermiştir.

2.2.3.1.98. Şerif Ebul Fazl Nasreddin

Selçuklulardan çekinip barış yapmak isteyen Bizans imparatoru Mervan Beyliğinin emiri Nasreddöve Ahmet’i Sultan Tuğrul’un yanına elçi olarak yollar. Sultan Tuğrul da Şerif Ebul Fazl Nasreddin’i elçi olarak İstanbul’a yollar. “*Sonuç olarak Emeviler döneminde İstanbul’da inşa edilen ama o zamandan beri harabe bir şekilde duran caminin restorasyonu, mihrabın üstüne Türkmen hâkimiyetinin nişanı olan ve Tuğrul Bey’in mühründe de bulunan ok ve yay şeklini koymak, Mısır Fatimîlerinin adına okunan hutbenin yerine Abbasi Halifeliğinin, Selçuklu Devletinin adına hutbe okutulması konusunda antlaşma imzalandı*” (II. 199). Şerif Ebul Fazl Nasreddin’in adı romanda sadece burada geçer.

2.2.3.1.99. Tahir ibn Hüseyin

Bağ-ı Şadiyah Sarayı’nı yaptıran Samanoğulları şahıdır. Tahir ibn Hüseyin’in adı bu bilgi vasıtasıyla romanda geçer.

2.2.3.1.100. Tonyukuk

Romanda Türkmenlerin tarihî bir kahramanı olarak Selçuk Bey tarafından torunları Tuğrul ve Çağrı Bey’e anlatılırken sadece adı geçer.

2.2.3.1.101. Vezir Ahmet Abdüssamet

Sultan Mesut’un vezirlerinden olan Ahmet Abdüssamet, yenilginin vermiş olduğu sinirle kendinden geçmiş Sultan Mesut’u diğer vezirlerle birlikte daha da kışkırtır, sayıca üstün olduklarını ve Selçukluları kolayca yenebileceklerini söyleyip onu yanlış yönlendirir.

2.2.3.1.102. Urfa Prensi Tavdanos

Urfa Prensi Tavdanos'un adı romanda sadece bir yerde geçer: "*X. Kayser Dukas, General Mervev'e ve Urfa prensi Tavdanos'a Yakut'u yenmek görevi vermiş*" (II. 463).

2.2.3.1.103. V. Mihail

Dönemin Bizans imparatorlarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.104. VII. Konstantin

Dönemin Bizans imparatorlarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.1.105. Vali Stefanos

Bizans imparatorunun Selçukluları yenmesi için görevlendirdiği Stefanos, kibirli birisidir ve bu kibri onun yenilgisine yol açar.

2.2.3.1.106. X. Kayser Dukas

"*Kayser X. Dukas, General Mervev'e ve Urfa prensi Tavdanos'a Yakut'u yenmek görevi vermiş. Kaysar, Yakut'u öldürene yirmi beş bin dinar ödül verecektmiş. Bu söylentiler Yakut'u endişelendiriyor*" (II. 463). Romanda sadece bu şekilde geçer dönemin Bizans imparatoru.

2.2.3.1.107. X. Konstantin Dukas

X. Konstantin Dukas'ın romanda Selçuklularla iyi geçinmeye çalışan bir imparatorudur. Romanın bu (II. 337, II. 466-467) bölümlerinde bunu görmekteyiz.

2.2.3.1.108. Yağmur Bey

Selçukluların önemli beylerinden biridir. Sultan Mesut'a karşı yapılan yıpratma savaşlarında büyük zayıat verdirmiştir Gaznelilere. Araları bozulmadan önce Gazneli Mahmut zamanında Sultan Mahmut'a sadakatini bildirip ikta bölgeleri alan beylerden biridir.

2.2.3.1.109. Yaroslav Mudrı

Yaroslav Mudrı, 978-1054 yılları arasında Büyük Kiev Rusyasında hüküm süren knezdir. Romanda sadece adı bir kez geçmiştir.

2.2.3.1.110. Yevdokiya

X. Konstantin Dukas'ın eşidir. Romanda hasta olan Altıncan Hatun'a bir kervan eşliğinde değerli hediyeler ve hekimler yollamasıyla yer alır.

2.2.3.1.111. Yusuf Yabgu

Selçuk Bey'in oğullarından olan Yusuf Yabgu, abisi Arslan Yabgu'nun Sultan Gazneli Mahmut tarafından kefil hükmünde Hindistan'daki Kelecar Kalesi'nin zindanına atılmasından sonra Selçukluların yeni yabgusu olur. Ancak o, Ali Tekin'in hilesi ile öldürülür. Bu olay Selçukluları çok kızdırır, onlar Yusuf Yabgu'nun intikamı için Ali Tekin'le savaşır.

2.2.3.1.112. Zaloğlu Rüstem

Firdevsi'nin meşhur Şehnamesinin en önemli kahramanlarından olan Zaloğlu Rüstem, romanda güçlü kişilere yapılan benzetmelerde çokça kullanılarak yer alır.

2.2.3.1.113. Zoya

VII. Konstantin'in kızıdır. Babasının ölümünden sonra kraliçe ilan edilir. Üç farklı kişiyle evlenir, bu üç kişi de sırasıyla Bizans imparatoru olur. Taberek Kalesi'ndeki tüccarlar onunla evlenen her erkeğin imparator olmasını kendi aralarında alaycı bir şekilde konuşurlar.

2.2.3.2. Altıncan Hatun Romanında Kurmaca Yardımcı Şahsılar

2.2.3.2.1. Adalet

Romanda fiziksel olarak bulunmayan Adalet, kayınbabası Yılmaz Ok'un ismini kullanıp espri yapmasıyla yer alır: “*Doğru söylüyorsunuz. Mesele hançer değil, adalet.*

Adalet mi dedin? O neyin adaletiymiş. Bugün aldığımız gelinimizin adı Adalet. Sen ondan mı bahsediyorsun? Ha ha ha!” (I. 212).

2.2.3.2.2. Agayunus

Altıncan'ın Gauhor'da Tuğrul Bey'i öldürmek için kendisine taktığı takma addır. Altıncan kendisini Agayunus adında bir kız olarak tanıtır.

2.2.3.2.3. Akkız Uzperi

Uzperi, Altıncan'ın akkızlarından biridir. Atabey Ömer ile aşk yaşar. Atabey Ömer, atabeylik geleneğine uygun olmadığı için aşk yaşamaması gerektiğini bilmesine rağmen Uzperi'ye karşı koyamaz, bu yüzden kaleden kovulmasını ister ve bu isteği bir bahane ile yerine getirir Abdülmelik Han.

2.2.3.2.4. Altın Hatun

Yazarın geriye dönüş tekniğiyle anlattığı Altın Hatun, Nur vilayetinin valisi İskender ibn Nurcan'ın kızıdır. Tuğrul Bey ile evlenirler. Her şey yolunda giderken sekiz aylık hamile olan Altın Hatun büyük bir hastalığa yakalanır, hastalık ve ondan kaynaklanan sancıları yüzünden ölür.

2.2.3.2.5. Altıncan Hatun'un Çöldeki Akkızı

Tuğrul Bey'in boşamasıyla çöle gitmek zorunda kaldığı zamanlarda Altıncan Hatun'a hizmet eden akkızdır. Tuğrul Bey'e çok sinirli olan Altıncan Hatun'a yaranmak, onu mutlu etmek için elinden geleni yapar akkız ama bunda çok başarılı olamaz.

2.2.3.2.6. Altıncan'ın Dövdüğü ve Onlardan Dayak Yediği Çocuklar

Altıncan'ın çocukken dövdüğü ve onlardan dayak yediği üç kız ve iki oğlandır. Yazar tarafından isimleri zikredilmeyen bu çocuklarla Altıncan Hatun Selçuklu Devletinin liderinin eşi olarak ziyaret ettiği Zemaşer'de görüşür. Çocukluklarında “Eprikoğulları, Allah'ın lanetledikleri!” diyen bu çocuklar artık “Altıncan, Eprikoğulları Allah'ın sevdiği kulları! Allah sizi göğe yükseltti, itibar verdi.” derler Altıncan'a. Altıncan Hatun artık büyümüş olan bu çocuklara çok cömert davranıp yardım eder.

2.2.3.2.7. Aşçıbaşı Sıddık

Altıncan Hatun aşçıbaşısıdır. Romanın birkaç yerinde Altıncan Hatun'un birilerine yemek hazırlaması emriyle adı geçer.

2.2.3.2.8. Âşık Garkın

Sultan Gazneli Mahmut'un Harezmi emiri Altındaş'ın danışmanıdır. Romanda birkaç yerde geçer. Bunlardan birinde Şahmelik ile Zemaşer'e gelir ve bu Abdülmelik'i telaşlandırır. Altındaş Âşık Garkın'ı zindana attırır: “*Harun Altındaş'ın dediğine göre Cend emiri Şahmelik, Abdülmelik Han'ın Tuğrul Bey'e kız vermesini istemediğini*

belirtmiş. Harun onun bu isteğine kulak asmamış. Şahmelik ile aynı düşünceye sahip olan, ondan rüşvet alan, hava atmak için Zemahşer'e geldiği için yardımcısı Âşık Garkın'ı zindana attırmış" (I. 274).

2.2.3.2.9. Ayşe Hatun

Ayşe Hatun, Selçuklu beylerinden Göktaş Bey'in ablasıdır. Kaku şahı Ebu Kalıcar ile evlenmiştir. Tuğrul Bey'in çok değer verdiği Ayşe, Tuğrul Bey'den üvey oğlu Mansur için ikta bölgesi talep eder, Ebu Kalıcar'ın kızı Zübeyde ile Tuğrul Bey'i evlendirmek için çabalar ama bu çabası Tuğrul Bey'in nikâh olsa da Zübeyde'yi boşamasıyla başarılı olmaz.

2.2.3.2.10. Bahadır Pehlivan

Yusuf Yabgu'yu suikastla öldüren Alp Kara'yı iki defa yakalayıp darağacına götüren kişidir.

2.2.3.2.11. Bahram Kıyas

Altındaş'ın vezirlerinden birinin oğludur ve kendisine talip olduğunu Balnez ile haber yollar Altıncan'a. Bir nevrüz günü yapılan eğlencelerde diğer gençlerle birlikte Altıncan'a talip olduğunu açıkça dile getirir. Bu olaydan sonra da romanda adı bir daha geçmez.

2.2.3.2.12. Balnez

Altıncan Hatun'un gençliğindeki en yakın iki dostundan biridir. Altıncan'ın Tuğrul Bey ile evlenmesinden sonra romanda adı geçmez bir daha.

2.2.3.2.13. Batman

Tuğrul Bey'in Zemahşer Kalesi'ne ilk ziyaretinde Altıncan Hatun iki Selçuklu askerini öldürür. Batman onlardan biridir.

2.2.3.2.14. Berat Alçak

Selçuklu beylerinden biridir. Romanda çok fazla bulunmaz. Zemahşer Gecesi'ndeki katliamda öldürülür. Selçuklu beyleri kılıç ya da kefen âdetine girmeden önceki kurultayda Gazneliler ve Şahmelik tarafından öldürülenlerin arasında onun adını da anarlar.

2.2.3.2.15. Beşer bin Hafız

Beşer bin Hafız, İbrahim İnal'ın komutanlarından biridir. Altıncan Hatun onun ailesini İbrahim İnal'a karşı elini güçlendirmek için tutsak almıştır.

2.2.3.2.16. Bu Sahî Zuzanî

Sultan Mesut'un vezirlerinden biridir. Romanda sadece bir yerde adı geçer.

2.2.3.2.17. Buğracık Abdal

Altıncan Hatun'un dedesi Buğracık Abdal, Eprikoğulları Hanedanlığına mensuptur. İçine kapanık olan, çok konuşkan olmayan, süslenip gezen ve hiçbir şey umurunda olmayan Buğracık Abdal, Mamunlar tarafından başına gelen felaket yüzünden iyice içine kapanır, hiç konuşmaz olur. Gururundan ve hatayı kendisinde görmesinden dolayı pişmanlık duyan Buğracık Abdal, yatağa düşer, bu acı çok geçmeden onun ölümüne neden olur. Buğracık Abdal öldüğünde geride yedi yaşındaki oğlu Abdülmelik'i bırakır.

2.2.3.2.18. Çırlak

Altıncan Hatun'un Kırklarından biridir. Çırlak, Kırkların içinde onbaşı olan dört kişiden biridir. Gaznelilerle yapılan bir savaşta ölür.

2.2.3.2.19. Daşpolat

Tuğrul Bey'in babası Mikail Bey'i öldüren Yılmaz Ok'un oğludur. Yıllar sonra Tuğrul Bey babasının intikamının karşılığı olarak Daşpolat'ı öldürür. Daşpolat'ın ölüm karşısında babasına yönelik yaklaşımı bir evladın babasına davranmaması gereken bir şekildedir.

2.2.3.2.20. Derya Behramgulu

Ürgenç'in büyük pazarında helva satan bir tüccardır. Altındaş ona karşı yapılan ittifakı eleştirirken Derya Behramgulu'ndan bahseder.

2.2.3.2.21. Dilber

Emir Dürnazar'ın kızıdır. Altıncan Hatun başlarda onu Anuşirvan'la evlendirmek ister ama Anuşirvan Canahır Helvacı'nın kızı Gövheray'la evlenince bu isteği yerine gelmez. Sonrasında Gövheray ölünce Anuşirvan'ın gönlünde Gövheray'la evlenmek

isteği vardır ama Altıncan Hatun Dodurga Mervezi'nin kızı Gülayım'ı isteyince Anuşirvan itiraz etmez.

2.2.3.2.22. Doğan Reis

Doğan Reis, Zemahşer Kalesi'nin etrafındaki obalardan birinin reisidir. Altındaş'ın Abdülmelik Han'a verdiği talimat sayesinde adı romanda geçer.

2.2.3.2.23. Doğancı Babür

Doğancı Babür, Abdülmelik Han'ın av kuşlarıyla ilgilenen görevlidir. Zemahşer Kalesi'nde bir muhbirin olduğu şüphesiyle yapılan sorguda kaleden kaçır.

2.2.3.2.24. Dovalat

Bir nevruz günü yapılan eğlencelerde diğer gençlerle birlikte Altıncan'a talip olduğunu açıkça dile getirir. Bu olaydan sonra da romanda adı bir daha geçmez.

2.2.3.2.25. Devkuş

Abdülmelik Han'ın seyislerinden biridir. Zemahşer Kalesi'nde bir muhbirin olduğu şüphesiyle yapılan sorguda korkudan kaleden kaçır ormana saklanır.

2.2.3.2.26. Ebu Ali Mamun

Eprikoğulları hanedanlığına son veren Mamunlar Şahlığının şahıdır. Mamun, Eprikoğulları hanedanlığından herkesi öldürtürken sadece Buğracık Abdal'ın sağ kalmasına izin vermiştir. Çünkü onu Cürcaniye şehrine emir olarak bizzat Buğracık Abdal atamıştır. Eprikoğulları hanedanlığına son vermesinden yirmi yıl sonra Sultan Gazneli Mahmut da Mamunlara son vermiştir.

2.2.3.2.27. Ebu Bekir Hasırî

Sultan Mesut'un yardımcılarında biridir. Çok zengin olan Hasırî'den şahlar bile borç istemektedir. Romanda sadece bu yönüyle geçer.

2.2.3.2.28. Ebu İshak el Fukka

Selçukluların Dandanakan Savaşı'ndan sonra halifeye gönderdiği fetihnameyi götüren kişidir.

2.2.3.2.29. Ebu Mansur Abdurrahman

Ebu Mansur Abdurrahman, Nişabur Medresesi'nin başındaki El Kuşarî'nin oğullarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.30. Ebu Nagıma

Sultan Mesut'un yardımcılarında biridir. Romanda Sultan Mesut'un yaptığı konuşmalardan sonra adamlarına dirhem dağıtırken en çok Ebu Nagıma'ya dirhem verdiği şeklinde geçer.

2.2.3.2.31. Ebu Nasır Abdurrahim

Ebu Nasır Abdurrahim, Nişabur Medresesi'nin başındaki El Kuşarî'nin oğullarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.32. Ebu Sait Abdullah

Ebu Sait Abdullah, Nişabur Medresesi'nin başındaki El Kuşarî'nin oğullarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.33. Ebu Sait Abdulvahit

Ebu Sait Abdulvahit, Nişabur Medresesi'nin başındaki El Kuşarî'nin oğullarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.34. Ebul Muzaffer

İbrahim İnal'ın komutanlarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.35. Ebulfeth Ubeydullah

Ebulfeth Ubeydullah, Nişabur Medresesi'nin başındaki El Kuşarî'nin oğullarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.36. Ebulkasım Buyanî

Tuğrul Bey'in vezirlerinden biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.37. Ebulmuzaffer Abdulmunagtim

Ebulmuzaffer Abdulmunagtim, Nişabur Medresesi'nin başındaki El Kuşarî'nin oğullarından biridir. Romanda sadece adı geçer.

2.2.3.2.38. Emir Merdaviç

Sultan Mesut'un emirlerinden biridir. Sultan, Merdaviç'i Subaşı ile birlikte Selçuklu başbuğları Kızıl ve Yağmur'un üstüne yollar.

2.2.3.2.39. Emir Mübarek

Tuğrul Bey'in yardımcısıdır. Romanda adı çok geçmez.

2.2.3.2.40. Emir Yagısıyan

Selçuklu ordularının dördüncü tümeninin hanıdır. Sultan Tuğrul, İbrahim İnal tarafından tutsak alındıktan sonra toplanan kurultayda Emir Yagısıyan, Amidilmülk Kundurî'nin kararına uyacağını söyler ama sonra Altıncan Hatun'un Hemedan'a doğru yola çıkardığı orduda yer alır, İbrahim İnal'ın komutanlarının eşlerini ve ailelerini tutsak alarak Hegmatan Tepesi'ne getirir.

2.2.3.2.41. Ersabır Ersak

Hazarasp şehrinde yaşayan bir tüccardır. Alp Kara, onun oğlunu öldürmüştür. Romanda darağacına götürülen Alp Kara, Ersabır Ersak'tan aman diler.

2.2.3.2.42. Ersak Şah

Hemedan'a Selçuklulardan önce hâkim olan şahıdır. Romanda şahın burada yazları dinlendiği söylenir.

2.2.3.2.43. Gaip

Gaip, Tümen Bey ile Pala Mansur'un bir konuşmasında bahsettikleri birisidir. Gaip, "Kulağıma bir sesler geliyor." diye öğlene kadar birkaç kez söylenir, öğleden sonra da hasta olur ve sonra ölür.

2.2.3.2.44. Gazanfer Tak

Abdûlmelik Han'ın üç dostundan biridir. Gazanfer Tak Kes şehrinin hükümdarıdır. Gazanfer Tak, Abdûlmelik Han'ı ziyarete geldiğinde birlikte on, on beş gün süren ava giderler, sonra misafirlik bununla birlikte sona erer, ara sıra emirin kendisi de Gazanfer'in yanına ava gider, onlar avda eğlenerek vakit geçirirler. Selçuklular Altıncan Hatun'a istemeye gelmeden önce Gazanfer Tak ve Canahır Geçdeki Zemahşer'e dünürü olarak gelirler.

2.2.3.2.45. Göktaş Bey

Tuğrul Bey'in gençken sevdiği Mahım'ın babasıdır. Göktaş kızını Afrasyaplıların hanı Kadir Han'a verir.

2.2.3.2.46. Gencim Bey

Altınca, Tuğrul Bey'i öldürmek için gittiği Gauhor'da kendisini Agayunus adında bir kız olarak tanıtır. Habil ise onun Gencim Bey takma adındaki abisidir.

2.2.3.2.47. Gülayım

Gülayım, Dodurga Mervezî'nin kızıdır. Anuşirvan, Gövheray'ın ölümünden sonra Gülayım ile evlenir. Dodurga Mervezî'nin kızı Gülayım ile evlendikten sonra Anuşirvan'ın savurganlığı azalır.

2.2.3.2.48. Gülcemile

Gülcemile, Yusuf Bezirganî'nin kızıdır. Altınca Hatun, Gülcemile'yi Anuşirvan'la evlendirmek ister. Ancak evlilik gerçekleşmez.

2.2.3.2.49. Gülyüzlü-2

Gülyüzlü, Altınca Hatun'un gençken Zemahşer'deki akkızıdır. Altınca Hatun'a sadakatiyle öne çıkan ve hizmet eden Gülyüzlü, Altınca'nın en yakın dostudur. Şahmelik tarafından Zemahşer'de Altınca'nın ailesi öldürülürken onların arasından Gülyüzlü de vardır. Gülyüzlü'nün ölümü Altınca'ı çok etkiler. Bu yüzden eşi Tuğrul Bey ile birlikte kılık değiştirerek halkın nabzını yoklamak için aralarına karıştıklarında Altınca, Gülyüzlü takma adını kullanır. Bu, onun ölen akkızını, dostunu adını, anısını yaşatma çabasıdır.

2.2.3.2.50. Güneş Bey

Ali Tekin'den intikam almak için yapılan savaşta ordunun sağ kanadında yer alır Güneş Bey. Selçuklu beyleri kılıç ya da kefen âdetine girmeden önceki kurultayda Gazneliler ve Şahmelik tarafından öldürülenlerin arasında onun adını da anarlar.

2.2.3.2.51. Hapban Endikenî

Tuğrul Bey'in komutanlarından biridir. Tahsilli olan Hapban Endikenî, Arap ve Fars dillerini tam olarak bilmektedir. Tuğrul ne iş yapacak olsa o ve Dodurga Mervezî, Seyit Ravendî, Erdeşir Magmaranî, Emir Uhcürî, Yıldırım Sebzevarî ile istişare

etmektedir. Tuğrul Bey Rey'deyken kılıç talimlerini Hapban Endikenî ya da Mübarek Han ile yapmaktadır.

2.2.3.2.52. Harur Aksungur

Gavşfinç şehrinin emiridir. Gökhun Bey'in babası olarak geçer adı romanda.

2.2.3.2.53. Hasan Sebük

Hasan Sebük, İbrahim İnal'ın komutanlarından biridir. Altıncan Hatun onun ailesini İbrahim İnal'a karşı elini güçlendirmek için tutsak almıştır.

2.2.3.2.54. Hoca Hüseyin Ali Mikail

Sultan Mesut tarafından Nusay Savaşı'ndaki orduya danışman olarak atanmıştır. Onun görevi yanında getirdiği altın ve gümüşleri savaşta başarı gösteren askerlere dağıtmaktır.

2.2.3.2.55. İlyas Ebu Ali ibn Şerif

Selçuklular, Gaznelilerle yapılan savaşlarda esir aldıkları askerlere işkence ettikten sonra onları serbest bırakırlar. Buradaki amaç bu askerlerin Selçukluların ne kadar acımasız olduğunu Gaznelilere anlatmasını ve onları korkutmasını sağlamaktır. Bu askerlerin arasında bulunan İlyas Ebu Ali ibn Şerif, esir düşmeyi gururuna yediremez ve intihar etmeye kalkar. Selçuklu askerleri onu engeller ve Tuğrul Bey'in huzuruna çıkar. Burada İlyas Ebu Ali ibn Şerif'in soylu ve iyi eğitilmiş biri olduğu anlaşılır. Sadakat yemini ettikten sonra da Selçukluların hizmetinde işe alınır.

2.2.3.2.56. İman

Buruntak Obası'nın reisi Canahır Helvacı'nın oğludur. Buruntaklı oğlanlarla Zemahşerli oğlanlar arasında edilen birçok kavgada yer almıştır. Zemahşerli oğlanların arasında abisi Sadullah'ın elbiselerini giyen Altıncan da bulunur genellikle. Her kavga sonrası Zemahşerli oğlanlardan dayak yiyen Buruntaklı oğlanlar onlara eğilerek tazimde bulunurlar. Bir gün gezintiye çıkmış Altıncan Hatun'un önünden geçen İman tazimde bulunmaz, Altıncan buna sinirlenir ve onu korkutmak maksadıyla yayıyla ok fırlatır ama ok İman'ın sırtına saplanır. Bir müddet yaşamaya devam eden İman, ok yarası yüzünden ölür.

2.2.3.2.57. İskender ibn Nurcan

İskender ibn Nurcan, Nur vilayetinin valisidir. Tuğrul Bey, Altınca'dan önce, gençliğinde onun kızı Altın ile evlenir. Ancak bu evlilik uzun sürmez. Altın sekiz aylık hamileyken vefat eder.

2.2.3.2.58. İsmail Han

İsmail Han'ın romanda sadece bir defa adı geçer. Tuğrul Bey, İbrahim İnal tarafından tutsak edildiğinde tahta kimin geçmesine karar verilen kurultayda Kundurî'nin fikrini sunduğu beylerden biridir. *“Baş vezir ne emrederse ben onun emrini yerine getiririm!”* (II. 365) der İsmail Han.

2.2.3.2.59. İşşat Usta

Tuğrul Bey'in babası Mikail Bey, Şahmelik'in yeğeni Yılmaz Ok tarafından hançerle öldürülür. Mikail Bey'in cesedi araba üstünde Selçukluların konakladığı yere geldiğinde hançer göğsüne saplıdır. Babası öldüğünde çocuk olan Tuğrul Bey, büyüdüğünde babasının intikamı için Yılmaz Ok'un yaşadığı Meleket Obası'na gider ve Yılmaz Ok'un oğlunun düğününde bu hançeri çıkarır. Yüzünde kılıç izi olan bir ihtiyar hançerin İşşat Usta tarafından yapıldığını ve onun üç yıl önce öldüğünü söyler, oradaki herkes de onu onaylar. Romanda sadece bu şekilde adı geçer İşşat Usta'nın.

2.2.3.2.60. Kadı Seyit

Kadı Seyit, Nişabur şehrinin kadısıdır. Selçuklular Nişabur'un kapısına dayandığında halka öncülük ederek, şehrin zarar görmemesi için teslim olmaları gerektiğini söyler. Halk da onu dinler. Tuğrul Bey şehri ele geçirdikten sonra Kadı Seyit ve onun gibi hürmetli insanları görevde tutmaya devam eder. Kadı Seyit, Tuğrul Bey'e şehirde destek olur.

2.2.3.2.61. Kadir Han

Kadir Han, Tuğrul Bey'in gençliğinde sevdiği Göktaş Bey'in kızı Mahım'ı ister ve onunla evlenir. Romanda geriye dönüş tekniğiyle sadece burada geçer adı.

2.2.3.2.62. Kalbina

Kalbina, Altınca Hatun'un en yakın dostudur. Onların çocuklukları ve gençlikleri beraber geçer. Altınca'a gelen talipler Kalbina aracılığıyla haber yollarlar. En yakın dostu olsa da Kalbina Altınca'dan çekinir. Altınca onu özellikle kendisine gelen

taliplerden dolayı azarlar, Kalbina yine de arkadaşını alttan alır. Altıncan'a talip olan Gökhan Bey, daha sonra kendisinin Altıncan'a uygun olmadığını fark eder, onun yerine Kalbina'ya talip olur ve evlenirler. Evlilikten sonra Kalbina ve Altıncan çok uzun yıllar görüşemezler. Eşiyle birlikte çok sıkıntı yaşayan Kalbina yıllarca Altıncan'a ulaşmak ister, en sonunda onunla buluşur. Altıncan, eski dostunu çok güzel karşılar, ona maddi ve manevi çok büyük desteklerde bulunur.

2.2.3.2.63. Karkara Hatun

Karkara Hatun, Oğuz Yabgu devletinin yabgusu Ali Şah'ın eşiştir. Selçuk Bey'in Yunan asıllı biriyle evleneceğini duyunca buna izin vermez. O, Selçuk Bey'in kendi ablasıyla evlenmesini ister ama Selçuk Bey onu dinlemez ve Yunan asıllı kızla evlenir. Bunun üzerine Karkara Hatun, Selçuk Bey'e düşman kesilir ve ömür boyu da bu düşmanlığı devam eder, hatta oğlu Şahmelik'e de ölmeden önce Selçuk Bey ve soyundan intikamını almasını vasiyet eder.

2.2.3.2.64. Kervansaraydaki Aşçı

Rızakulu Par'ın kervansarayındaki aşçı çok konuşkan birisidir. Gökhan Bey ve eşi yemek siparişi verecekken onlarla uzun uzadıya sohbet eder.

2.2.3.2.65. Komutan Halaç

Komutan Halaç, Tuğrul Bey'in en iyi yetişmiş komutanlarından biridir. Tuğrul Bey; Anuşirvan, Şirpençe Tabgaç, Ebulkasım Buyanî, Komutan Halaç'a bir şeyler açıkladığı sırada köse bir asker yanlarına yaklaşır. Onun bir suikastçı olduğunu düşünen Altıncan Hatun hançerini çekip Tuğrul Bey'i korumak maksadıyla üstüne atlar, asker de telaşlanıp hançerini fırlatır ve hançer Komutan Halaç'ın göğsüne saplanıp ölümüne neden olur. Köse askerinin sonradan ulak olduğu anlaşılır. Tuğrul Bey, Komutan Halaç'ın ölümünden dolayı çok üzülür. Orduda karışıklık çıkmaması için onun bir suikastçı tarafından öldüğünü söylerler.

2.2.3.2.66. Komutan Ahmet

Tuğrul Bey'in en yakın dostlarından Şirpençe Tabgaç'ın kardeşidir. Komutan Ahmet Selçukluların devletleşme sürecinde yağma yapıp halka zulmetmesinden dolayı Tuğrul Bey adaletin gereğini yapar, onu abisi Şirpençe Tabgaç'ı idam ettirir.

2.2.3.2.67. Komutan Muzaffer

Muzaffer, İbrahim İnal'ın komutanlarından biridir. Altıncan Hatun onun ailesini İbrahim İnal'a karşı elini güçlendirmek için tutsak almıştır.

2.2.3.2.68. Köse Asker

Tuğrul Bey; Anuşirvan, Şirpençe Tabgaç, Ebulkasım Buyanî, Komutan Halaç'a bir şeyler açıkladığı sırada köse bir asker yanlarına yaklaşır. Onun bir suikastçı olduğunu düşünen Altıncan Hatun hançerini çekip Tuğrul Bey'i korumak maksadıyla üstüne atlar, asker de telaşlanıp hançerini fırlatır ve hançer Komutan Halaç'ın göğsüne saplanıp ölümüne neden olur. Köse askerinin sonradan ulak olduğu anlaşılır.

2.2.3.2.69. Kubat ibn Kuval

Kubat ibn Kuval, Sultan Mesut'un vergi tahsildarlarından biridir. Tahsildar dürüst bir şekilde vergi toplamaz, Nusay'daki Selçuklular üzerinden zengin olmayı amaçlar. Bu yüzden o, Selçuklulara hiç acımaz, neleri var neleri yoksa almaya çalışır, hatta bir şey veremeyen on iki Selçukluyu esir alır. Bu esirler arasında İbrahim İnal, Anuşirvan ve Nasır Bey de vardır. Alınan esirlerin geri verilmesi için Altıncan Hatun inci kolyesini, altın bileziğini, küpesini de verir ama Kubat ibn Kuval esirleri serbest bırakmaz, onları başkente doğru götürür. Yolda konaklayan Gaznelilere Altıncan Hatun öncülüğündeki Kırklar ve bazı Selçuklular saldırır, tüm Gazneli askerleri ve Kubat ibn Kuval'ı öldürürler. Ölenleri gömer Selçuklular ancak Kubat ibn Kuval hariç.

2.2.3.2.70. Kundur Obası'nda Bulunan Dergâhtaki Sofu

Tuğrul Bey ve eşi Altıncan Hatun kılık değiştirerek Kundur Obası'na giderler. Onların amacı halkın Selçuklulardan memnun olup olmadığını öğrenmektir. Buradaki dergâhın görevlisine kendilerini Deylemli olarak tanıtır ve dergâhta konaklamak istediklerini söylerler. Ancak sofı Deylemli sözünü duyunca huzursuz olur, onları dergâha kabul etmez.

2.2.3.2.71. Kuyaş

Tuğrul Bey'in Zemaşer Kalesi'ne ilk ziyaretinde Altıncan Hatun'la çıkan arbedede Altıncan Hatun iki Selçuklu askerini öldürür. Bunlardan biri Batman adlı askerdir. Yıllar sonra Batman'ın oğullarından Kuyaş ve Sadık Batman babalarının intikamını

almak için Altıncan Hatun'a suikast düzenlemek ister ama Altıncan Hatun Kuyaş'ı öldürür, Sadık Batman'ı ise affeder.

2.2.3.2.72. Mahım

Geriye dönüş tekniğiyle adı romanda geçen Mahım, Tuğrul Bey'in Altıncan Hatun'la evlenmeden önce gençliğinde aşk yaşadığı kızdır. Onlar evlenmek isterler ancak Mahım, babası Göktaş Bey'den kendisini isteyen Kadir Han'la evlendirilir. Mahım, Kadir Han'la evlendikten iki ay sonra vefat eder. Mahım'ın niçin öldüğünü Selçuklular hiçbir zaman öğrenmezler.

2.2.3.2.73. Mansur Azharî

Mansur Azharî, İbrahim İnal'ın komutanlarından biridir. Altıncan Hatun onun ailesini İbrahim İnal'a karşı elini güçlendirmek için tutsak almıştır.

2.2.3.2.74. Marangoz Haydar

Marangoz Haydar, Abdülmelik Han'ın Zemahşer Kalesi'ndeki marangozudur. Ustalığı çok iyi olan Haydar'ın kötü bir alışkanlığı vardır, o da boza içmektir. Tümen Bey'in ölümünden sonra kaleye dönen Altıncan, sarhoş hâlde gördüğü Haydar'dan çıkarır üzüntüsünü ve onu kaleden kovar. Yıllar sonra Haydar'la karşılaşan Altıncan Hatun, onu Selçuklu sarayında aşçı olarak işe alır.

2.2.3.2.75. Metel Reis

Metel Reis, Zemahşer Kalesi'nin etrafındaki obalardan birinin reisidir. Altındaş'ın Abdülmelik Han'a verdiği talimat sayesinde adı romanda geçer.

2.2.3.2.76. Molla Rezzak

Molla Rezzak, Altıncan'ın Zemahşer Kalesi'nde dinî eğitim aldığı hocasıdır.

2.2.3.2.77. Muhafız Babür

Zemahşer Kalesi'ndeki muhafızlardan biridir. Romanda adı sadece bir kere geçer.

2.2.3.2.78. Müneccim Sovmagî

Çağrı Bey'in müneccimidir. Sovmagî, Selçukluların çok büyük bir felaketle karşı karşıya kalacağını ama ondan sonra da yeni bir hayatlarının başlayacağını söyler. O zaman Tuğrul ve Çağrı Bey bu uyarıyı çok önemsemez. Ancak 'Zemahşer Gecesi' katliamından sonra olayı anlarlar. Murgap Irmağı'nın kenarında kılıç ya da kefen

âdetine giren Selçuklulara bu kez edilen duaların kabul olmasıyla kendilerinin çok yüksek bir mertebeye çıkacaklarını söyler Sovmagî. Öyle de olur.

2.2.3.2.79. Nurmuhammed

Yusuf Bezirganî'nin kardeşidir. Romanda sadece çok küçük bir yerde geçer adı.

2.2.3.2.80. Palta

Altıncan'ın çocukken dövdüğü bir çocuktur. Palta, Altıncan'ın arkadaşı Balnez'in babasının atına saygısızlık yaptığı için Altıncan tarafından dövülür.

2.2.3.2.81. Peravbibi

Perav şehrinde yaşayan bir hekimdir. Peravbibi; uzun boylu, ince belli, saçları göğsüne dek uzanan, güzel bir kadındır. Onun kocaman ela gözleri sıradan bir göz değildir, o gözlerde ne olduğu belli olmayan bir büyü, kudret vardır. Altıncan Hatun ile Peravbibi'nin kanı birbirine ısınır ve iyi anlaşılır. Peravbibi, Altıncan Hatun'un hamile olduğu müjdesini verir Tuğrul Bey'e. Tuğrul Bey müjdenin karşılığı olarak Peravbibi'nin ağzını dinarla doldurur. Peravbibi ayrıca Tuğrul Bey'e *“Sizi Mene'de şeyh Ebu Seyit Ebulhayır bekliyor. Siz ondan icazet alırsanız işleriniz yolunda gider”* (I. 370) der. Gece düşünde erenler Tuğrul Bey'e, Ebu Seyit Ebulhayır ve Peravbibi ile buluşmasını söylemişlerdir. Peravbibi'nin söylediklerinden sonra Tuğrul Bey, gördüğü düşün boşuna olmadığını anlar.

Son günlerde sağlık durumunun kötüye gitmesi üzerine, halk tarafından itibar gören Peravbibi'yi eş olarak alıp bir taşla iki kuş vurmak düşüncesi girer aklına Bakalancar'ın. Onu ele geçirmek için çeşitli hileler yapar, güzellikle onu yola getiremeyince de güce başvurur. Peravbibi ise dağa doğru kaçır. Peşinden giden elliye yakın asker onu yakalamak için öne atıldığı sırada *“Ey rabbim, bana kendisine iyilik etmiş kişiye nankörlük yapıp onu öldüren bu kan yiyicinin koynuna girmeyi nasip etme!”* (I. 373) diye dua eder. Yüce Allah, Peravbibi'nin duasını işitir, dağ ortadan ikiye ayrılır, Peravbibi dağın içine girdikten sonra dağ eski hâline döner.

2.2.3.2.82. Peykertuvak

Musa Bey'in eşidir. Altıncan'a düğün gecesi gelenekleri öğretmek yardımcı olur. Romanda bu şekilde yer alır sadece.

2.2.3.2.83. Sadık Batman

Kardeşi Kuyaş ile birlikte Altıncan Hatun'u öldürmek için suikast düzenleyen Sadık Batman, kardeşi Kuyaş'ın ölümü ile birlikte kaçmaya çalışırken Altıncan Hatun'un adamları tarafından yakalanır. Altıncan Hatun Sadık Batman'ı affeder, Tuğrul Bey de onu amid olarak Balhan'a gönderir. Balhan'da ticaretle ilgilenip çok zengin olan Sadık, her şeye rağmen babasının intikamını unutmaz ve fırsatını bulduğunda Altıncan Hatun'a saldırır. Altıncan Hatun'u çok ağır bir şekilde yaralayan Sadık, olay yerine yetişen muhafızlar tarafından öldürülür. İntikam hırsı, güzel bir hayatı olan Sadık'ı dünyadan koparır.

2.2.3.2.84. Seherhız Burgan

Selçukluların nevruz günü yaptığı talan sofrası kutlamasında türkü söyleyen kişidir.

2.2.3.2.85. Seyis Babür

Abdûlmelik Han'ın seyisidir. Romanda adı sadece bir kere geçer.

2.2.3.2.86. Sibir Bey

Ali Tekin'den intikam almak için yapılan savaşta ordunun sağ kanadında yer alır Sibir Bey. Selçuklu beyleri kılıç ya da kefen âdetine girmeden önceki kurultayda Gazneliler ve Şahmelik tarafından öldürülenlerin arasında Sibir Bey'in adını da anarlar.

2.2.3.2.87. Şadıkî

Uzun boylu ve kel kafalı olan Şadıkî Selçuklu Devletinin posta teşkilatının başıdır. Sultan Tuğrul Hemedan'a doğru yola çıkarken posta teşkilatının bir güvercini gelir omzuna konar. Bu güvercin bir muhbir tarafından Hemedan'daki İbrahim İnal'a yollanmıştır. Güvercinin yollandığından haberi olmadığını söyleyen Şadıkî, Tuğrul Bey tarafından yirmi kırbaç cezasına çarptırılır.

2.2.3.2.88. Şahyürek

Şahyürek, Altıncan Hatun'un dayısı Tümen Bey'in eşidir. Tümen Bey öldürüldükten sonra oğlu Anuşirvan ile birlikte Zemahşer'de yaşamaya başlar. Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey'in düğün gecesi Şahyürek de Selçuklularla birlikte gider ve 'Zemahşer Gecesi' katliamında ölür. Selçuklu beyleri kılıç ya da kefen âdetine girmeden önceki kurultayda Gazneliler ve Şahmelik tarafından öldürülenlerin arasında Şahyürek'in adını da anarlar.

2.2.3.2.89. Şirpençe Tabgaç

Tuğrul Bey'in her şeyiyle güvendiği, dost olarak gördüğü kişiler çoktur ama o kişiler arasında dört kişi farklıdır. Şirpençe Tabgaç onlardan biridir. Şirpençe Tabgaç beyzade çocuğudur, Tuğrul ile aynı yerde büyümüştür, bu ikili çocukluklarından beri birbirlerinden ayrılmayan dostlardır. Ancak Şirpençe Tabgaç ve kardeşi Ahmet'in Selçukluların devletleşme sürecinde yağma yapıp halka zulmetmelerinden dolayı Tuğrul Bey adaletin gereğini yapar ve Şirpençe Tabgaç'ı idam ettirir.

2.2.3.2.90. Taberek Kalesi'ndeki Cüsseli Tüccar

Gökhun Bey ve eşi Kalbina Taberek Kalesi'ne yemek yemek için gider. Gökhun Bey burada Selçuklu Devleti, Tuğrul Bey, onun eşi Altıncan Hatun, Selçuklulardan önce Taberek Kalesi'ne hâkim olan Deylemliler ve Bizans imparatorları hakkında orada bulunan birkaç tüccarla sohbet ederler. Cüsseli tüccar da onlardan biridir.

2.2.3.2.91. Taberek Kalesi'ndeki Orta Yaşlı Bir Tüccar

Orta yaşlı tüccar Taberek Kalesi'nde Gökhun Bey ile sohbet eden diğer tüccarlardan biridir.

2.2.3.2.92. Taberek Kalesi'ndeki Uzun Boylu Tüccar

Uzun boylu tüccar Taberek Kalesi'nde Gökhun Bey ile sohbet eden diğer tüccarlardan biridir.

2.2.3.2.93. Taberek Kalesi'ndeki Zayıf Tüccar

Zayıf tüccar Taberek Kalesi'nde Gökhun Bey ile sohbet eden diğer tüccarlardan biridir.

2.2.3.2.94. Tahir Afrasyap

Tahir Afrasyap, Buğracık Abdal'ın dostudur. Onun ölümünden sonra ardında bıraktığı yedi yaşındaki oğlu Abdülmelik'e sahip çıkar, onu kızı Hacer ile evlendirir, Zemahşer Kalesi'nin yönetimini de yeğeni Mansur'a bırakır. Tüm bu iyiliklerine rağmen Abdülmelik ona nankörlük yapar, sonra pişman olur ama pişmanlığını dile getirmez. Tahir Afrasyap yine büyüklük yapar, damadının gururunu kırmaz ve ona desteğini sürdürür.

2.2.3.2.95. Tahir

Tuğrul Bey'in Zemahşer Kalesi'ne ilk ziyaretinde Altıncan Hatun iki Selçuklu askerini öldürür. Tahir onlardan biridir.

2.2.3.2.96. Tahir Rıza

Tahir Rıza, İbrahim İnal'ın komutanlarından biridir. Altıncan Hatun onun ailesini İbrahim İnal'a karşı elini güçlendirmek için tutsak almıştır. Daha sonra Tuğrul Bey'i tutsak olduğu yerde görmeye gelen Altıncan Hatun'un, İbrahim İnal'ı öldürdüğü duyan Tahir Rıza ona karşı çıkıp bağırıldığı sırada Altıncan Hatun onu hançerini fırlatarak öldürür.

2.2.3.2.97. Tüccar Mutık

Sultan Mesut'un yaptığı konuşmalardan sonra dağıttığı hediyelerden Tüccar Mutık da nasibini alır, Sultan Mesut ona on altı bin dinar verir. Tüccar Mutık'ın adı bu bilgi vasıtasıyla geçer romanda.

2.2.3.2.98. Tümen

Anuşirvan ile Gövheray'ın oğullarıdır. Gövheray, babası Canahır Geçdeki'nin yaptıklarından sonra intihar eder. Anuşirvan da Canahır Geçdeki ile bağı kalmasın diye, Altıncan Hatun'un tüm yalvarmalarına rağmen bebeği öldürür.

2.2.3.2.99. Vezir Ebu Ali

Ebu Ali, İbrahim İnal'ın veziridir. İbrahim İnal, kendisine vezir olmadan önce Ebu Ali isme çok sıcak bakmamaktadır ama yine vezirlik için onu kabul eder (*II. 103-104*). Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra Bekdaş Rudbarı, Ebu Ali'nin İbrahim İnal'ı doldurduğunu Tuğrul Bey'e söyler (*II. 239*). Bunun üzerine Tuğrul Bey, İbrahim'e akıl veren Ebu Ali'nin cezalandırılmasını uygun görür. Ceza olarak da onu kırbaçlatır, onun bir gözünü oydurur ve bir dudağını kestirir.

2.2.3.2.100. Yatmaz

Altıncan Hatun'un Kırklarından biridir. Yatmaz, Kırkların içinde onbaşı olan dört kişiden biridir. Gaznelilerle yapılan bir savaşta ölür.

2.2.3.2.101. Yıldırım Sebzevarî

Tuğrul Bey'in komutanlarından biridir. Tahsilli olan Yıldırım Sebzevarî, Arap ve Fars dillerini tam olarak bilmektedir. Tuğrul ne iş yapacak olsa o ve Dodurga Mervezî, Seyit Ravendî, Erdeşir Magmaranî, Emir Uhcurî, Hapban Endikenî ile istişare etmektedir. Selçuklu ordusunun üçüncü tümeninin hanıdır Yıldırım Sebzevarî. Altınca Hatun, Yıldırım Sebzevarî'nin dedikodu yaptığını, bu yüzden de Tuğrul Bey'den çocuğunun düşmesine neden olan dayığı yediğini düşünür. Bundan dolayı da Yıldırım Sebzevarî'den çok hoşlanmaz. Tuğrul Bey, Altınca'nın bu düşüncesi karşısında *"Yok, yok o değil. Sebzevarî benim mutluluğum, sevincim. O konuşur ama dedikodu etmez. Ben onu beş parmağım gibi tanırım"* (I. 416) diye tanımlar Yıldırım Sebzevarî'yi. Yıldırım Sebzevarî, Dandanakan Savaşı'nda ölür. Onun ölümünden sonra üçüncü tümenin hanı olarak Altınca Hatun'u seçer Tuğrul Bey.

2.2.3.2.102. Yıldız Bey

Yıldız Bey, Yusuf Bezirganî'nin babasıdır. Yıldız Bey tüccardır. O, Bezirgan şehrine göç etmiştir. Yusuf dünyaya geldikten sonra Yıldız Bey vefat etmiş, reisini kaybeden aile ise Selçuklu topluluğuna geri dönmüştür.

2.2.3.2.103. Yılmaz Ok

Yılmaz Ok, Şahmelik'in yeğenidir. Şahmelik ve annesi Karkara Hatun'un Selçuklulara olan kinini Yılmaz Ok da sahiplenir ve bu doğrultuda Selçuk Bey'in oğlu Mikail Bey'i öldürür. Yıllar sonra Mikail Bey'in oğlu Tuğrul Bey çok zekice bir planla Yılmaz Ok'tan intikamını alır. Tuğrul Bey, Yılmaz Ok'u değil, onun oğlu Daşpolat'ı öldürür. Evlat acısı yüzünden Yılmaz Ok da ölür. Yılmaz Ok, intikamı hırsı yüzünden yıllar sonra işlediği cinayetin karşılığını bulur.

2.2.3.2.104. Yüzünde Kılıç İzi Olan İhtiyar

Tuğrul Bey, babası Mikail Bey'in Yılmaz Ok tarafından öldürüldüğü hançeri Yılmaz Ok'un oğlu Daşpolat'ın düğünündekilere gösterir. Yüzünde kılıç izi olan ihtiyar, hançeri İşşat Usta'nın yaptığını söyler. Bu şahıs romanda sadece bu şekilde yer alır.

2.2.3.2.105. Zemahşer Kalesi'ndeki Kız İsteme Günündeki Sazendeler

Altınca Hatun'un Selçuklular tarafından istendiği akşam kalede çalgı çalan sazendelerdir.

2.2.3.2.106. Zübeyde

Ebu Kalıcar'ın güzeller güzeli kızıdır. Altıncan Hatun'a çok yakın davranan Zübeyde, Altıncan Hatun'un hoşuna gider. Zübeyde Vasıt şehrini gezidirir Altıncan Hatun'a, yine ona buradaki devlet işlerinde yardımcı olur. Altıncan Hatun bir sohbet esnasında Zübeyde'ye Tuğrul Bey gibi biriyle evlenmeye layık olduğunu söyler. Bunu evlenme teklifi olarak algılar, daha doğrusu öyle anlamak ister Zübeyde ve üvey annesi Ayşe Hatun. Bunun üzerine Zübeyde ile Tuğrul Bey'in nikâhı kıyılır. Düğün gecesi gerdek odasında Tuğrul Bey, Zübeyde'yi boşar ve onu kırbaçlar.

2.2.4. Altıncan Hatun Romanında Cinsiyetlerine Göre Şahıslar

Altıncan Hatun romanında erkek kahramanların kadın kahramanlara nazaran sayısal olarak daha üstün olduğunu görmekteyiz. Romanda iki yüz otuz sekiz erkek kahraman varken kadın kahramanların sayısı, erkek kahramanların neredeyse onda biri, yani otuzdur. Ancak romanın başkahramanının kadın bir karakter olan Altıncan Hatun olması bu sayısal üstünlüğü hacim açısından dengelemiştir. Romandaki erkek kahramanlar genelde güçleri vasıtasıyla savaşlarda gösterdikleri başarılar üzerinden öne çıkan, sosyal hayata daha etkin olan, her şeye etki eden kahramanlarken, kadın kahramanlar genelde söz dinlemesi gereken, kendilerine biçilen görevin dışına çıkmaması gereken karakterlerdir. Hatta romanın bir bölümünde Tuğrul Bey: “Sen niye erkek değilsin?” diyerek Altıncan Hatun'un başarısını bir kadın olarak değil de başarıların sadece erkeklerde olabileceği görüşünü yansıtmıştır. Altıncan Hatun karakteri itibarıyla diğer kadınlardan farklı bir görüntü çizerek romanın genelinde hâkim olan kadın görüntüsünün tersini çizmiştir. Altıncan Hatun'un romanda erkekler gibi savaşa katılması, savaş öncesi kadınların savunmasız oldukları düşüncesiyle çöle yollandığı anlarda bunu reddetmesi, Tuğrul Bey'in diğer kadınlar gibi onu çöle yolladığı yerde onu çok üzümüştür. Altıncan Hatun diğer kadınlardan tüm farklılığına rağmen bazen ataerkil düşüncenin baskısından kaçamaz, yeri gelir haksız olmamasına rağmen eşi Tuğrul Bey'den ve babası Abdülmelik Han'dan dayak yer.

2.2.4.1. Altıncan Hatun Romanında Erkek Şahıslar

Muhammet Tuğrul Bey, Anuşirvan, Ali Tekin, Alp Kara, Altındaş, Amidilmülk Vezir Kunderî, Arslan Besasîrî, Bakalancar, Davut Çağrı Bey, Ebu Kalıcar, El Kuşarî, Erdaş, İbrahim İnal, Kutalmış Bey, Melik Alparslan, Musa Bey, Sultan Mesut, Şahmelik, Aaron, Ahmet Dehistanî, Ahmet Hasan Meymendî, Alp Er

Tunga, Bilge Kağan, Attila, Bleda, Ahmet Yinaltegin, Ali Kazıb, Ali Şah, Altıntak, Arslan Yabgu, Başbuğ Buka, Başbuğ Göktas, Başbuğ Enisoğlu, Beckem Barshan, Berbed Mervezi, Bu Nasr Mişkan, Celaleddövlle, Ebu Ali bin Maksudyan, Ebu Ali el-Dakkak, Ebu Seyit Ebulhayır (Mene Baba), Ebu Süleyman Muhammet ibn Tahir ibn Behrem Secistanî, Ebu Şevkin, Ebu Talha Şibli, Ebul-Fazl Surî, Ebul Kasım ibn Müslimen, El Aşarî, El İsfaranî, Elçi Sini, Emir Alptekin, Emir Yusuf bin Mahmut, Er Yarık, Erdem Han, General Mervev, Gün Han, Deli Dumrul, Deniz Han, Farabî, General Gagik, Halife Abbas Seffah, Halife Kaim Biemrullah, Halife Memun, Harun Altındaş, Hasan Bey, Hüsrev Anuşirvan Adil, IX. Konstantin Monomah, İbn Furek, İbn Sina, İlek Han, İmam Muvaffak an Nişaburî, Katakalon, Kersaşif ibn Alâüddevle, Kızıl Bey, Kızıoğlu, Komutan Beydoğdu, Komutan Gazın, Komutan Liparit, Komutan Subaşı, Komutan Vasil, Kureyş bin Bedran ibn el-Musayip ibn el-Mukallat el-Ukaylı, Leys Saffarî, Mansur Dana, Menuçehr, Merdaviç ibn Bessu (Cürcan Bey), Mank Ali Meymun, Mansur, Melik er-Rahim Hüsrev Füz, Melik Kurt (Kavurt), Melik Süleyman, Melik Yakut, Mimar Himmet Türkmen, Muhammet, Muhsin bin Tak, Muntasır Ubeydilî, Nasır Bey, Nasireddövlle Ahmet, Nasr Çeçi, Necah as Fazl, Nikephoros Brienniosi, Nuh Samanî, Oğuz Han, Resultekin Bey, Saltuk Bey, Salur Kazan, Sebük Tegin, Selçuk Bey, Sultan el-Melik er-Rahim, Sultan Gazneli Mahmut, Sultan Mevdud, Şair Alavî, Şair Unsurî, Şerif Ebul Fazl Nasreddin, Tahir ibn Hüseyin, Tarihçi Beyhakî, Tonyukuk, Vezir Ahmet Abdüssamet, Urfa Prensi Tavdanos, V. Mihail, VII. Konstantin, Vali Stefanos, X. Kayser Dukas, X. Konstantin Dukas, Yağmur Bey, Yaroslav Mudrı, Yusuf Yabgu, Zaloğlu Rüstem, Abdülmelik Han, Tümen Bey, Akkaya, Argun ibn el-Ferhat, Atabey Ömer, Bektaş Rudbarı, Binbaşı Şadranç, Canahır Helvacı, Dodurga Mervezî, Dürnazar Bey, Ebu Zurga Hannakî, Emir Uhcurî, Erdeşir Magmaranî, Gökhun Bey, Habil, Haldan, Kara Han, Kabil, Keski Kelev, Kırklar, Pala Mansur, Peykam Bey, Rızakulu Par, Sadullah, Yusuf Bezirganî, Altınca'nın Dövdüğü ve Onlardan Dayak Yediği Çocuklar, Aşçıbaşı Sıddık, Âşık Garkın, Bahadır Pehlivan, Bahram Kıyas, Batman, Berat Alçak, Beşer bin Hafız, Bu Sahî Zuzanî, Buğracık Abdal, Çırlak, Daşpolat, Derya Behramgulu, Doğan Reis, Doğancı Babür, Dovalat, Dovguş, Ebu Ali Mamun, Ebu Bekir Hasırî, Ebu İshak el Fukka, Ebu Mansur Abdurrahman, Ebu Nagıma, Ebu Nasır Abdurrahim, Ebu Sait Abdullah, Ebu Sait Abdulvahit, Ebul Muzaffer, Ebulfeth

Ubeydullah, Ebulkasım Buyanî, Ebulmuzaffer Abdulmunagtim, Emir Merdaviç, Emir Mübarek, Emir Yagısıyan, Ersabır Ersak, Ersak Şah, Gaip, Gazanfer Tak, Göktaş Bey, Gencim Bey, Güneş Bey, Hapban Endikenî, Harur Aksungur, Hasan Sebük, Hoca Hüseyin Ali Mikail, İlyas Ebu Ali ibn Şerif, İman, İskender ibn Nurcan, İsmail Han, İşşat Usta, Kadı Seyit, Kadir Han, Kervansaraydaki Aşçı, Komutan Halaç, Komutan Ahmet, Komutan Muzaffer, Köse Asker, Kubat ibn Kuval, Kundur Obası'nda Bulunan Dergâhtaki Sofu, Kuyaş, Mansur Azharî, Marangoz Haydar, Merdavic ibn Bessu, Metel Reis, Molla Rezzak, Muhafız Babür, Müneccim Sovmagî, NurMuhammet, Palta, Sadık Batman, Seherhız Burgan, Seyis Babür, Seyit Ravendî, Sibir Bey, Şadıkî, Şirpençe Tabgaç, Taberek Kalesi'ndeki Cüsseli Tüccar, Taberek Kalesi'ndeki Orta Yaşlı Bir Tüccar, Taberek Kalesi'ndeki Uzun Boylu Tüccar, Taberek Kalesi'ndeki Zayıf Tüccar, Tahir Afrasyap, Tahir Batman, Tahir Rıza, Tüccar Mutık, Tümen, Vezir Ebu Ali, Yatmaz, Yıldırım Sebzevarî, Yıldız Bey, Yılmaz Ok, Yüzünde Kılıç İzi Olan İhtiyar.

2.2.4.2. Altıncan Hatun Romanında Kadın Şahıslar

Altıncan Hatun, Seyide, Hatice, Yevdokiya, Zoya, Gövheray, Gülyüzlü, Hacer Hatun, Kızbibî, Adalet, Agayunus, Akkız Uzperi, Altın Hatun, Altıncan Hatun'un Çöldeki Akkızı, Ayşe Hatun, Balnez, Dilber, Gülayım, Gülcemile, Gülçiçek, Gülyüzlü-2, Kalbina, Karkara Hatun, Mahım, Peravbibî, Peykertuvak, Şahyürek, Zemahşer Kalesi'ndeki Kız İsteme Günündeki Sazendeler, Zübeyde.

2.2.5. Tarihî Romanda Şahıslar

“Niteliği ne olursa olsun bütün roman türlerinde roman kişilerinin son derece önemli işlevleri vardır. Ancak diğer roman türlerine nazaran tarihsel roman kişilerinin daha az önem taşıdıkları yazınbilimcilerin genel kanısıdır. Bu kanı daha çok tarihsel romanın özellikle konuyu, yani olay ya da olguları ön plana çıkarmayı amaçlayan yapısının doğal bir sonucu olarak algılanmalıdır. Tarihsel roman yazarı, öncelikle irdelemek istediği tarihsel malzeme üzerinde yoğunlaştığı için, söz konusu malzemenin etrafında cereyan ettiği figürleri doğal olarak ikinci derece önemli öğeler olarak görür” (Gögebakan, 2004: 39). Altıncan Hatun romanında bu durumun tam tersini görmekteyiz. Yazar, tarihsel malzemeye çok iyi yoğunlaşmış, bu malzemeyi sahneye koyarken de bunu çok güçlü figürler vasıtasıyla yapmıştır. Altıncan Hatun romanında

tarihsel süreç daha çok onu yaratanların bünyesinde anlatılmıştır. Yani kısacası yazar, Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükselişini gerçekleştiren kişileri, başta Tuğrul Bey ve Altınca Hatun olmak üzere titizlikle okuyucuya sunmuştur.

Yazarın tamamen kurgu olan kahramanları vardır. Bunlardan bazıları çoğunlukla tarihî kişiliklerle bağlantılıdır; Kabil, Habil, Abdülmelik Han, Canahır Helvacı, Gülyüzlü, Haldan, Hacer Hatun vb. gibi. Ya da tarihî kaynaklarda yer alan, gerçekten var olmuş kahramanları vardır; Altınca Hatun, Tuğrul Bey, Musa Yabgu, İbrahim İnal vb. gibi.

Altınca Hatun romanının başlıca kahramanlarından Altınca Hatun, Tuğrul Bey ve Anuşirvan tarihî kaynaklarda da yer alan kişilerdir. Ancak yazar bu kişiler üzerinden birtakım kurgulara gitmiştir. Altınca Hatun gerçekte dönemin Harzemşahının eşidir. Harzemşah öldükten sonra Altınca Hatun tavsiye üzerine Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey ile evlenmiştir. Yani tarihî kaynaklarda Altınca Hatun, Tuğrul Bey ile evlendiğinde dul birisidir. Romanda ise Altınca Hatun çok iyi eğitim almış, bekâr bir genç kızdır ve Tuğrul Bey ile aşk evliliği yapmıştır.

Tarihî gerçeklerle romandaki kurgu arasındaki farklarla alakalı bir diğer husus da Anuşirvan karakteridir. Anuşirvan tarihî kaynaklarda Altınca Hatun'un Harzemşah ile evliliğinden kaynaklı oğluyken romanda ise Altınca Hatun'un dayısı Tümen Bey'in oğludur ve dayısının ölümünden sonra Altınca tarafından kendisine sahip çıkılmış, Altınca Hatun onu oğlu olarak görmüş, o da Altınca Hatun'u annesi, Tuğrul Bey'i de babası olarak görmüştür.

“Roman kişilerini oluştururken tarihsel roman yazarının genellikle iki yöntem arasında bir seçim yapması gerekir; ya yapıtında özellikle başkışı olarak gerçekten yaşamış kişiliklere yer verecektir ya da Scott'un izinden giderek roman kurgusunu kurmaca roman kişileri yaratarak oluşturacaktır” (Gögebakan, 2004: 41). Altınca Hatun romanının yazarı Osman Öde bu iki yöntem arasında çok iyi bir denge tutturmuş, bu yöntemlerin ikisinden de yararlanmıştır. Altınca Hatun, Anuşirvan gibi tarihî gerçeklikleri olan şahıslara romanda yer varmış ama onlar üzerinde kurgusal birkaç oynama yapmıştır. Altınca Hatun'un babası Abdülmelik Han, dayısı Tümen Bey ve akkızı Gülyüzlü tarihî şahıslar vasıtasıyla var olan kişilerden birkaçıdır. Bu kişilerin ortaya çıkması Altınca Hatun karakterinin tarihî kaynaklardan farklı olarak romanda yeni bir hikâyeye yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Tarihî romanlarda yer alan bazı kişiler ise tarihî kaynaklarda nasıl yer alıyorsa o şekilde verilmektedir. Altınca

Hatun romanında; Gazneli Mahmut, Selçuk Bey, Abbasi halifesi bu kişilerdendir. Zaten bu karakterler romanda anlatılırken bir nevi tarih kitaplarında anlatıldığı şekilde yer almışlardır romanda. Altıncan Hatun romanında incelediğimiz tarihî kaynaklarda bulunmayan, tamamen kurgu şahıslar da bulunur. Bu kişiler hem tip hem de karakter olarak yer alırlar romanda.

Genel olarak baktığımızda romanda en çok başkahraman Altıncan Hatun ve eşi Tuğrul Bey'den bahsedilmektedir. Bu iki şahıs arasındaki ilişki vasıtasıyla da Selçuklu Devletinin kuruluşu ve yükselişine yakından şahit oluruz. Romanda Altıncan Hatun'un karakterine etki eden Tümen Bey ve babası Abdülmelik Han'ın, ayrıca Altıncan Hatun kardeşi Kabil, dayısının oğlu (sonradan evlatlığı olan) Anuşirvan'ın da romanda hacimce büyük bir yer kapladığını görmekteyiz.

Macera (Serüven), tarihî, sosyal, psikolojik (tahlil): biyografik, otobiyografik, polisiye roman gibi birçok roman türü vardır. Bu türlerin her biri farklı konular işleyerek bir vakayı okuyucuya aktarır. Türü ne olursa olsun, ister tamamen gerçek hayattan, isterse de tamamen hayal ürünü olsun şahıs, yazarın edebî yaratma tezgâhından geçerek okuyucunun karşısına geçmektedir. “Hikâye, sözgelimi tarihsel bir nitelik taşıyorsa, romancı ona göre bir hazırlık yapacak ve kişilerini, tarihsel bilgilerden, belgelerden yararlanarak, esinlenerek çizecektir. Çünkü onlar, zamanın dışındadırlar ve onlara ulaşmak için tarihe başvurmak gerekir. Romancı, doğal olarak onları bugüne taşıyacaktır; ancak onlar bugünün insanları değildirler, olamazlar da... Onları beşerî kılacak olan, tarihsel kimlikleridir. Bu kimliğin tatmin edici düzeyde çizilmesi, onları bize yakın kılacaktır kuşkusuz” (Tekin, 2016: 70).

2.3. Mekân

Mekân, ‘kevn’ kökünden türeyen, bir konum olmasından öte insanın dünyayı algılama ve kavrama biçimiyle alakalı bir unsurdur. İnsan, kendi bedenini, dünya denen mekâna oturarak var oluşunu gerçekleştirir. Mekânı, fiziksel boyutuyla birlikte insanı ve çevresini yorumlayan bir biçimde, özellikle roman ve hikâye gibi anlatı türlerinde görmekteyiz. “İnsanın mekân ile olan ilişkisi, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanın kendi bedenine oturması, onun kendisini ‘dünya içerisinde varlık’ olarak konumlandırmasıyla başlar. Bu yüzden dünya içerisinde bir varlık olarak hep bir mekâna (dünyaya) tutunma ve oturmaya ihtiyaç duyar. İnsanın mekânla olan kopmaz bağı, mekânı sadece bir oturma yeri olmaktan çıkararak insana tarihsel kimlikler,

coğrafi eşikler, yeniden kuruluş ve oluşlar gibi görevler yükler. Bu bakımdan mekân yazında yaşamın hammaddesi, toprağı olarak kendini aşan, yeni oluş ve kuruluşların dinamik düzlemde yeri olur” (Korkmaz ve Şahin, 2021: 27).

“İnsanın varoluşunun konumlandığı yer olarak tanımlayabileceğimiz mekân, zaman içerisinde ontoloji, kozmoloji ve epistemoloji gibi disiplinlerin ilgi alanına girmiştir. Disiplinlerin, farklı tanım ve yaklaşımlarına rağmen; mekânın, varoluşun en temel üç boyutundan biri olduğu hususunda birleştiklerini görürüz” (s. 7). Dünyaya gelmeden önce bir mekânda (cennet) yaşayan, dünyaya geliş sürecinde bir mekânda (ana rahminde) konaklayan ve sonunda yeryüzüyle tanışan insan, burada yaşamak ve fiziksel varlığını muhafaza edebilmek için yaşadığı çevreyi temel ihtiyaçlarına göre düzenler. Bu düzenlemelerde coğrafi, ekonomik, tarihsel ve doğal olaylar gibi birçok etken rol oynar. Savaşmak zorunda kalan, bundan dolayı da farklı mekânlarda yaşayan Selçuklular buna en güzel örnektir.

“Anlatı türlerindeki zaman kavramı, daha çok anlatma tarzı ve olay unsurları ile ilgilidir. Zaman, anlatıdaki olaya bir tür rahimlik görevi yapar. Mekân ise, daha çok karakterin üzerinde geliştiği, büyüdüğü, eylemde bulunduğu ve kendini gerçekleştirdiği sorunsal nitelikli bir yerdir” (s. 25). Zaman ve mekânın birbirinden ayrı düşünülme iki olgu olduğu fizik biliminde de kabul edilmiş bir durumdur. Romanda da zaman ve mekân birbiriyle iç içe olan iki olgudur. Romanda geçen her mekân o dönemin zamanıyla alakalı bize bilgi vermektedir. Bu özelliğiyle mekân, o dönemin toplumsal değişimlerini okuyucuya yansıtan bir araçtır.

Mekân, bir romanda anlatılan olayların gerçekliğine katkıda bulunan çok önemli bir unsurdur. Olayları ve o olayları gerçekleştiren şahısları mekândan bağımsız düşünemeyiz. Nasıl ki bir tiyatro oyunundaki olaylar sahnede sergileniyor ve o yer oyunun mekânıysa romanda da olayların geçtiği yerler, somut veya soyut olması fark etmeksizin, romanın mekânıdır. Bu mekânlar açık veya kapalı; kıtalar, ülkeler, şehirler, kasabalar, köyler, dağlar, ovalar, vadiler, çöller, akarsular, mahalleler, meydanlar, caddeler, sokaklar, köprüler, parklar, bahçeler, camiler, mescitler gibi dinî mekânlar, okullar, üniversiteler, köşkler, saraylar, kervansaraylar, kaleler, evler, dükkânlar, çarşılar vb. gibi birçok farklı yer olabilir.

“Romanda mekân unsurunun belirleyici bir yanının olup olmadığı üzerinde durulur. Olayların sunulmasında, gelişmesinde, kişilerin kişiliklerinin belirlenmesinde

yönlendirici, belirleyici bir işleve sahip midir değil midir, buna bakılır. Mekânların insan üzerindeki etkileri incelenir” (Çetin, 2021: 135). Olay merkezli anlatılarda mekân üzerinde çok durulan bir unsur değildir. Bu tarz anlatılarda olay üzerine yoğunlaşılırken mekâna yer yer değinilir. Altıncan Hatun romanında mekân genel hatlarıyla belirsizdir. Burada yazar mekânı genel hatlarıyla vermiş, geri kalan unsurları okuyucunun zihninin tamamlamasını beklemiştir. Mekânların çok uzun ve detaylı bir tasvirini görmemekteyiz romanda. Altıncan Hatun romanında mekân unsuru, onun romanın kahramanları üzerinde bıraktığı etkiyle ön plandadır. Romandaki mekânlar çoğu zaman içinde yaşadığımız dünyadan bildiğimiz, gerçek isimleriyle yer alan mekânlardır; Rey, Zemaşşer Kalesi, Ceyhun Irmağı, Bağdat, Diyarbakır, Hazar Gölü, Karakum Çölü vb. Bunun aksine gerçek dünyadaki mekânla romandaki mekân arasında farklar da vardır. Çünkü romandaki mekân yazarın hayal dünyasında yarattığı mekândır.

Kâinat içindeki bir varlık olan insan olayları ve durumları zaman ve mekân (uzay-zaman) içerisinde yaşar. Dünyadaki mekân somut veya soyut olabilir. İnsanın gerçek hayatta yaşadığı olay ve durumlar romanda da aynı şekilde gerçekleşir. Romanın mekânları da tıpkı gerçek hayattaki gibi somut veya soyut olabilir. Altıncan Hatun romanında somut mekânlar varken soyut mekânları sadece duygusal mekân olarak görmekteyiz. Roman şahısları gerçekleştirdikleri olayları ve durumları somut mekânlarda yaşarlar. Romanda mekân somut ve soyut olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1. Somut Mekânlar

“Kişilerin gerçek hayatta olduğu gibi yaşadıkları, doğal, bildiğimiz mekânlardır. Somut mekânlar kendi içinde “açık mekân” ve “kapalı mekân” olmak üzere ikiye ayrılır. Açık mekân; şehir, ülke, dağ, deniz, çöl gibi açık alanları kapsamakta ve “geniş mekân”, “dış mekân” olarak da anılmaktadır. Kapalı mekân ise ev, daire, oda, iş yeri gibi kapalı yerler için kullanılmaktadır. Bu yerler “dar mekân” ya da “iç mekân” olarak da ifade edilmektedir” (Çetin, 2012: 136, 137).

2.3.1.1. Açık (Çevresel) Mekânlar

Kurgusal metinlerde şahısların üzerinde bulunduğu çevresel mekânlar olay merkezli romanlarda çoğunlukla tercih edilen unsurdur. Bu tarz romanlarda mekânlar olayların üzerinde sahnelendiği dekoratif unsur özelliği sergilerler. “Mekân, vaka zincirinde

ifade edilen hadiselerin sahnesi durumdadır” (Aktaş, 1991: 142) diyen Aktaş da bunu kast eder. Bundan dolayı bu tarz mekânlar roman kişileryle bütünleşerek bir duygu veya düşünce sunmazlar. Altınca Hatun romanında Hindukuş Dağları’ndan Bağdat şehrine, Ceyhun Irmağı’ndan Zap Suyu’na uzanan geniş coğrafyada mekân algısal olmaktan çok çevreseldir. Algısal mekânlar, şahısların yaşadığı yeri anlamlandıran ve değerli hâle getirme bakımından ruhsal yansımalarını sundukları mekânlardır. Altınca Hatun romanında bu tarz mekânlar sayıca azdır ve genelde saraylar, evler, şahısların dinlendikleri odalardır.

Osman Öde, Altınca Hatun romanında Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükselişi sırasındaki coğrafyada yaşanan olayları anlatmaktadır. Altınca Hatun romanında mekân, sadece üzerinde bu olayların yaşandığı bir sahne olarak kullanılmış, üzerinde ayrıntılı olarak durulmamıştır. Genel olarak romanda mekânların adı verilmiş, özellikleri ve etkileri hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Çevresel mekânlar roman şahıslarının üzerinde bulunmalarına rağmen bir değişim yaşamadıkları mekân türüdür. “Çevresel mekânlar işlenmemiş, anılaştırılmamış, dönüştürülmemiş bir yerdir; üzerinden yalnızca geçilir ama derinliği görülmez, kişi ve olayı derinden etkilemez. Olay örgüsünün üzerinde asıldığı bir vestiyer işlevi üstlenen bu tür mekânlar” (Korkmaz, 2007: 402) romanlarda coğrafi bir yer olmak dışında bir görev üstlenmezler. Bağdat’taki bağ ve bahçeler, Ceyhun ve Murgap Irmağı’nın kenarı Hegmatan ve Tek Kazık Tepesi gibi yerler çevresel mekânlardır.

“Açık-geniş, besleyici mekânlar anlatı kişilerinin kendilerini huzurlu ve mutlu hissettikleri yerlerdir. Anlatı kişileri bu mekânlarda kendi içtenlik değerlerini kurarak içten dışarıya doğru açılır. Sınırları sonsuza açılan bu tür mekânlarda büyüklük, anlatı kişilerinin içindedir” (Korkmaz ve Şahin, 2021: 41). Altınca Hatun romanında bu tarz yerlere çöl, Vasıt bölgesi, Ceyhun Irmağı’nın kenarı, Hegmatan Tepesi gibi yerleri örnek gösterebiliriz. Roman kahramanlarının bu tarz yerlerde özgür ve huzurlu hissettikleri görülmektedir.

Altınca Hatun romanında dağ, ırmak, çöl, savaş meydanı gibi daha çok açık mekânlar görmektediriz. Kapalı mekânlar olarak ise roman şahıslarının yaşadığı evler, sultanların sarayları, kaleler ve zindanları görürüz.

Açık ve geniş mekânlar insan ruhunun özgürlüğünü, rahatlamasını temsil eder. Bu tarz mekânlar insanların sığındığı, karşılarına çıkan engellerden kurtulmak için dinlenip

güç topladığı mekânlardır. Bu doğrultuda çöl, Selçuklu toplumunun zor zamanlardaki sığınağıdır. Selçuklular istikballeri tehlikeye girdiği her olaydan sonra -Şahmelik'in saldırısı ve Gaznelilerle savaş yapıldığı zaman- tıpkı ana rahmi gibi güvenilir ve koruyucu olan çöle sığınır, fırtına geçtikten ve güçlerini topladıktan sonra tekrar mücadeleye girerler. Hem algısal hem de fiziksel düzeyde sınırları ortadan kaldırarak insana güven ve huzur veren çöl, mekân merkezli yaşanan değişimi kendisine yüklenen sembolik anlamlarla yansıtır. Çöl sığınılan bir mekân olması yönünden algısal; huzuru, mutluluğu ve özgürlüğü yansıtması açısından çevresel bir mekândır. Açık ve geniş mekânlara sığınmaya Altınca Hatun romanında Hegmetan ve Tek Kazık Tepesi'ni de örnek gösterebiliriz. Selçukluların lideri Yusuf Yabgu'nun Ali Tekin tarafından suikast sonucu öldürülmesinden sonra Tuğrul Bey Tek Kazık Tepesi'nde secdeye varır, oradan Allah'a sığınır ve bunun sonucu bade içer, kendisine Dervazata Şahlığı'nın kuruluş icazeti verilir. İbrahim İnal tarafından tutsak edilen Tuğrul Bey dolayısıyla Selçukluların bekası tehlikeye girer. Tuğrul Bey'i ve dolayısıyla Selçuklu Devletini kurtarmak isteyen Altınca Hatun çadırını Hegmetan Tepesi'ne kurdurur, ordu da buranın aşağısında konuşlanır. Altınca Hatun, devletin bekasını tehlikeye atan İbrahim İnal'ı bu tepeye kurduğunu çadıra hileyle sokar ve onu burada boğdurur, devletin liderini ve geleceğini güvence altına alır. Hem Tek Kazık hem de Hegmetan Tepesi Selçukluların tehlikeye giren özgürlüklerini kurtardıkları yerin sembolü olurlar. Genel itibarıyla Altınca Hatun romanındaki açık mekân için özet mahiyetinde şunları söyleyebiliriz: Çöl özgürlüğe giden ya da güç toplamak için sığınılan, Murgap Irmağı amaca ulaşmada adım atılan, savaş meydanı ise bu amaca ulaşılan mekândır. Her şeyden öte ise bu inancın oluştuğu mekân ise Selçukluların büyük kalbidir.

Açık ve geniş mekânların insanı huzura erdirmesine, sakinleştirmesine Abdülmelik Han'ın canı sıkıldığında çocuklarını da alıp ava gitmesini, yine Altınca'nın canı sıkıldığında Ceyhun Irmağı'nın kenarında gezinmesini örnek gösterebiliriz.

Altınca Hatun romanında en önemli mekânlardan birisi çöldür. Çöl Selçukluların zor zamanlarında sığındığı, oraya sığınıp daha güçlü bir şekilde savaş meydanlarına döndükleri bir mekândır. Çöl, Selçukluların geleceğinin teminidir. Olağanüstü bir durumda, geleceği ve bağımsızlıkları tehlikeye giren Selçuklular kadınlarını, yaşlılarını ve çocuklarını çöle emanet ederler. Olağanüstü vaziyet düzeldikten sonra

tekrar emanet ettiklerini geri alırlar. Selçuklular sadece zor zamanlarda da sığınmazlar çöle. Dinlemek istediklerinde, keyifleri yerinde olduğunda eğlenmeye gittikleri mekândır çöl. Uçsuz bucaksız ve birçokları için hayatın olmadığı düşünülen çöl, Selçuklulara hayat veren bir mekândır.

Toplumların sosyal ve kültürel özelliklerini onlar için önemli olan mekânlarda görmek mümkündür. Çöl bu anlamıyla Türkmenler açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlam Altınca Hatun romanında yazar çölle ilgili şunları söylemektedir “*Karakum Çölü Hıdır atanın sinama mekânıdır. Türkmenlerin koruyucusu da anası, atası da çöldür. Çöl, Türkmen halkını düşmanlardan korur*” (II. 98). “İnsan karakterini belirleyen temel unsurlardan biri, onun içinde yaşadığı çevre/mekândır. Dolayısıyla insan, içinde yaşadığı mekândan ayrı düşünülemez. Mekânın ayrıntılı bir tasviri (tiyatro hariç) bize, o mekânda yaşayan insanın karakteri, sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili pek çok ipuçları verir. Böylece mekânın tasviri son derece önem kazanmış olur. Zira mekân, insan gerçeğinin bir parçasıdır” (Çetişli, 2021: 100). Bağımsızlığı arayan Selçuklular, özgürlüğün sembolü olan mekânlarda (çöl) yaşamakta, sistemin ve adaletsizliğin adamı olan Sultan Mesut ise sıkılmışlığını ve ruhsal bağımlılığını saray ile tutsaklığını ise şehvet ve içkiyle gidermeye çalışmaktadır. Bu mekânlar, bu şahısların karakter ve psikolojilerini yansıtır bize.

2.3.1.2. Kapalı (Labirentleşen) Mekânlar

“Labirentleşen dünya ya da kapalı/dar mekânlar, olumsuzluklarla örülü bir psikoloji tarafından kuşatılan anlatı kişilerini yansıtır; bir yerde olmazlığa, imkânsızlığa ve histeriye varan huzursuzluklara vurgu yapan bu tarz mekânlar, insanı karşı güçlerin etkisi altında ezdiği için kaçış isteği uyandırır” (Korkmaz ve Şahin, 2021: 50). Altınca Hatun romanında ‘Zemahşer Gecesi’ndeki gerdek odası ve Altınca ile Gülyüzlü’nün kırbaç sahnesinin yaşandığı oda psikolojik olarak kuşatılan kişilerin kaçış isteğinin vücut bulmuş hâlidir. Gerdek odasında erkek egemen toplumun dayatmalarına karşı gelen bir Altınca vardır. Tuğrul Bey, gerdek odasında erkek egemen topluma karşı gelmesi, insan olarak içinde biriktirdiği kötü düşüncelerden kurtulması için zorlar Altınca’ı. Gerdek odası gibi kapalı/dar bir mekândan (kafesten) özgürlüğe, o özgürlüğün sembolü olan çöle kanat çırpır Altınca. Gülyüzlü ile Altınca’nın kırbaçlama sahnesinin yaşandığı odada ise yine o toplumun bir ferdi olan Şahmelik’in yaptıklarından dolayı kendisini cezalandıran bir Altınca vardır.

Zemahşer Kalesi Altıncan Hatun romanındaki en önemli mekânlardan biridir. Her şey orada başlar, romanın kahramanı orada doğar ve büyür. Hatta ileride birlikte Selçuklu Devleti gibi büyük bir devleti kuracakları Tuğrul Bey’le Altıncan burada karşılaşır. Romanda ilk karşılaşmada iki kahramanımız kanlı bıçaklı olur, sonradan olay tatlıya bağlanır. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde öğreniriz ki Altıncan ile Tuğrul Bey bu tatsız olaydan çok daha önce, Sultan Gazneli Mahmut’un attığı adımla Altıncan dünyaya geldiği sırada Sultan Gazneli Mahmut’un yanında Tuğrul Bey de vardır. Altıncan Hatun, Tuğrul Bey ile evlenip Zemahşer Kalesi’nden ayrılır. O, buraya yıllar sonra geri döner. Altıncan Hatun için Zemahşer Kalesi’ne dönmek gerçek vatanından (cennet) kopan insanın oraya tekrar kavuşması gibidir. Ayrıca Zemahşer Kalesi onun çocukluğudur. Çocukluk bir insanın hayatının en güzel yılları olduğu için insan daima ona özlem duyar, bazı anılarla da ona kavuştuğunda mutlu olur. Altıncan Hatun da yıllar sonra Zemahşer Kalesi’ne döndüğünde bu yüzden çok mutlu olmuştur.

Altıncan Hatun’a huzur ve güven veren temsili bir mekân ise Tuğrul Bey’dir. Tuğrul Bey’le birlikteyken mutlu ve huzurlu olan Altıncan Hatun, o yokken hep huzursuzdur, gecelerinin çoğunu uykusuz geçirir ve Tuğrul Bey dönene kadar onu yolunu gözler.

2.3.2. Soyut Mekânlar

Gerçekte var olmayan, hayalî mekânlardır. Soyut mekânlar ütöpik mekân, fantastik mekân, metafizik mekân ve duygusal mekân şeklinde çeşitlenmektedir. Soyut mekânlar daha çok bilimkurgu, fantastik romanlarda ve masallarda bulunmaktadır. Altıncan Hatun romanında soyut mekân olarak sadece duygusal mekânı görmekteyiz. Altıncan Hatun, geçmişin güzel anılarını, bazen de yaşadığı kötü olayları bu mekânda tekrardan yaşar. İnsanlar “fiziksel ve tinsel olumsuzluklar yarattığına inandıkları mekânlardan kaçarak kendilerine huzur verecek mekânlara fiziksel/düşsel olarak sığınır” (Korkmaz ve Şahin, 2021: 65). Altıncan Hatun da geçmişinde yaşadığı ve gelecekte yaşamak istediği güzel şeyleri zihin denilen mekânda yaşar. Altıncan genelde bu mekâna kaçarak huzuru bulur. O, geçmişinde çocukluk ve gençliğinde ailesi ve arkadaşlarıyla yaşadığı güzel, bazen de kötü anıları anımsar. Zihnindeki gelecekte ise Tuğrul Bey’in takdirini kazanan, onun tarafından tebrik edilen Altıncan’ı hayal eder. Zihin mekânında geçmiş ve geleceği sadece Altıncan yaşamaz, Tuğrul Bey de geçmişindeki olayları, özellikle dedesi Selçuk Bey’le olan anılarını, onun öğütlerini hatırlar, geleceğinde ise Selçuklu Devletini ulaştırmak istediği mertebeyi hayal eder.

2.3.3. Tarihî Roman Olması Açısından Altıncan Hatun Romanında Mekân

“Tarihî romanlarda mekân, romanın diğer türlerinden farklı bir şekilde işlendiğini görmekteyiz. Güncel bir zamanı konu edinen bir yazar, mekânın çağdaş görünüşünü kullanırken tarihî roman yazarı geçmişte kalmış bir devri öncelikle mekân yoluyla yeniden inşa eder. Denilebilir ki bir romanda tarihîlik olgusunu oluşturan zaman, şahıs ne kadar önemli bir fonksiyona sahipse mekân da bunu tamamlayan hayati bir unsurdur” (Tatar Kırılmış, 2007: 204). Güncel konuları romanında işleyen bir yazar ile tarihî olayları romanında işleyen bir yazarın mekânı ele alış şekilleri farklıdır. Güncel konuları romanında işleyen yazar gördüğü mekânları romanında tasvir ederken tarihî olayları işleyen bir yazar mekânı tarihî bilgilerden yararlınsa da genelde kafasında kurgulayarak tasvir eder ve okuyucuya sunar. Bu bağlamda Osman Öde’nin Orta Çağ’da yer alan mekânları tarihî bilgilerden de yararlanarak kurgulayıp okuyucuya sunduğunu görmekteyiz. Altıncan Hatun romanı tarihî kaynaklardan beslenerek yazılmış bir edebî eserdir, bu özelliğiyle gerçekte var olmayan, hayalî, yani soyut mekânları duygusal mekânlar haricinde bünyesinde barındırmaz.

Altıncan Hatun romanında geçen mekânlar genel itibariyle şu şekildedir:

Cürcaniye (Ürgenç), Kes Şehri, Zemahşer Kalesi, Ceyhun ve Seyhun Irmağı, Harezm Bölgesi, Altıncan’ın odası, Zemahşer Kalesindeki avlu, Abdülmelik’in haremî. Gauhor, Gavşfinc, Mangışlak, Meleket Obası, Cend, Hindikuş Dağı, Hindistan, Balkan Dağları, Hazar Denizi, Maverâünnehir, Hotan, Fergana, Baykal, Balasagun, Kavkaz, İtil, Nusay, Farav, Abiverd, Rum diyarı (Anadolu), Cibâl, Azerbaycan, Büveyoğulları, Kaku, Ravvat, Bavan, Musafir (Salar), Ziyar şahlıkları, Vaspuragan ve Ani krallıkları, Farav, Tek Kazık Tepesi, Kıpçak Ovası, Çöl, Rızakulu Par’ın kervansarayı, Belh, Ruhhac, Ali Abat, Talhatanbaba Kalesi, Serahs, Deh-i Bazergakan, Gur yolu, Hindikuş Dağları, Hurremek Bağ. Bağ-ı Şadiyah Sarayı, Bagak Mahallesi, Cülehgeh Foz, Bagabat, Bag-Razıyan, Nasrabat mahalleleri, Pumba, Mikali Kalesi, Mendiş Kalesi, Şaristan Kalesi, Harezm, Gürgen, Belh, Kerman, Belucistan, Sistan, Seresiti Kalesi ve Hansi Kalesi, Heram, Kermen, Ebher ve Zengan, Rey şehri, Rey Dağı, Taberek Dağı, Taberek Kalesi, Dargan, Hazarasp bölgeleri, Elbrus Dağı, Van Gölü ve çevresi, İsfahan, Hemedan, Hazar Denizi kıyıları, Doğu Anadolu, Doğu Kafkasya, Divin, Ahlat, Diyarbakır, Kazvin Dağları, Gence, Zap Suyu, Erzurum Yaylası, Pasinler Ovası, Aras Nehri, Fırat Nehri’ydi. Fırat Nehri, Alacadağ;

Erzurum, Erzincan, Kemah, Tarufer, Heman, Cizre, Dicle, Tortum Oltu Irmakları, Kaptru (Hasankale) Kalesi, Dinever, Hilvan, Konstantinapol, İstanbul, Anadolu, Bergiri (Muradiye), Erciş. Malazgirt şehri, Malazgirt Kalesi, Kafkaslara; Canik, Tercan, Sasun Dağları, Erzincan, Vasıt şehri, Yezd bölgesini, Kufe, Basra, Astrabad'a, Kazvin, Erdebil, Zencan, Bezirgân, Sermac Kalesi, Fesa, Hadısat Ana, Enver, Talas, Kerman, Mekran, Nehrevan, Erzurum, Erzincan, Kemah, Harput, Şebinkarahisar, Arran'a (Karabel), Kütür Obası, Vahan Obası, Mualla Irmağı, Hemedan, El-Cedit Sarayı, Hegmatan Tepesi.

Osman Öde, bu mekânları kimi yerde ayrıntılı bir şekilde kimi yerde ise sadece isminden bahsederek aktarır okuyucuya. Yazar, mekânların şahıslar üzerinde bıraktığı etkiyi sezdirmeden yansıtır okuyucuya. Osman Öde, romanda geçen dönemin mekânlarının (başta ülke, şehir dağ, kale olmak üzere) özelliklerini o dönemle alakalı eserlerden, çoğunlukla da Hududü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib adlı eserden faydalanarak okuyucuyla paylaşmıştır. Altıncan Hatun romanında adı geçen mekânlar tarihî gerçeklerle uygun olarak yer almışlardır.

2.4. Zaman

Zaman, var olduğundan, onun varlığını algılayan insanlardan beri anlaşılmaya, tanımlanmaya çalışılmış bir kavramdır. Zamanın tek başına algılanamaması onun hep bir şey, kimseler ve mekânla bir tutarak açıklamamıza neden olmuştur. Zamanla yaşıt olan mekân günümüzde artık zamanla birlikte ele alınan, ayrı düşünülmeyen bir boyuttur. Romanda da zaman ve mekân unsurları bu yüzden iç içedir. Zaman soyut, mekân somut bir varlık olarak birlikte bir boyut oluştururlar. Soyut olan zaman, somut varlıklara nazaran insanoğlunda her zaman gizem unsuru ve tartışmaları beraberinde getirmiştir. Zaman; felsefeden bilime, edebiyata her disiplinin, her yaş grubundan insanın ilgisini çekmiş, onu bir kalıba sokmaya, tanımlamaya çalıştıkları bir olgu olmuştur.

Zaman, kâinatın başlangıcıyla var olan, mekânın kendisinin varlığıyla anlam kazandığı, soyut olmasına rağmen gerek fiziksel gerek dilbilgisel gerekse de felsefî düzlemde insanı ve onun hayatını derinden etkileyen, insanın onu bin yıllardır tanımlamaya çalıştığı bir boyuttur. Zaman, kâinatta insandan eskidir ama elimizdeki bilgiler doğrultusunda insan olmadan onu tanımlayacak bir varlıktan şu an için haberdar değiliz.

Zamanın insan için bu kadar önemli olması, onun ilgilendiği her şeyde bulunmasını sağlamıştır. İnsanın hayatının bir yansıması olan edebiyatta ve onun bir türü olan romanda da zaman bu yüzden çok önemli bir yer tutar. Zaman bu bağlamda nasıl ki evrende uzay-zaman olarak bir boyut ise romanda da tıpkı evrendeki gibi iç içe geçmiş bir vaziyettedir.

Kurgu dünyası olan romanın öznesi olan insan, başından geçenleri zaman-mekân düzleminde yaşar. İster gerçek hayatın birebir yansıması, ister gerçek hayattan esinlenen, ister biyografik-otobiyografik, isterse de tamamen hayal ürünü bir eser olsun zaman ve mekân bu anlatıların hepsinde olmazsa olmazlardandır. “Romanın, hayatın kendisini veya kıyıda köşede kalmış ayrıntılarını kurmaca kimlikli, tarihsel bir ayna olarak dilin dünyasına taşıması, insanın zaman içindeki oluşum, değişim ve dönüşümlerini ortaya koyar. Bu açıdan romanda zaman kavramı, anlatıcının zamana yönelik tutumunu, tarihsel/sosyal/kültürel dönem ve psikolojik durum ve olguları bilmeyi ve araştırmayı gerekli kılar” (Şahin, 2021a: 13). Bu durum da anlatının bir zaman kurgusuna ihtiyacı olduğunu gösterir. Romandaki zaman kurgusu olayların başladığı ilk andan itibaren kronolojik/düz ya da değişken/sarmal yapıyla/geriye dönüşlü zaman şeklinde sunulabilir.

2.4.1. Kronolojik/Düz Zaman Kurgusu

“Anlatma esasına dayanan edebî metinlerde olaylar bir zamanın dilimi içerisinde başlar ve biter. Anlatıcı, olayları oluş sırasına göre anlatır. Anlatıda olayları meydana getiren metin ve vaka halkalarında sapma, kırılma, değişim ve geriye dönüş olmaksızın bir sıra dâhilinde “kronolojik/sıradizimsel karakterli aktarmasıyla oluşur” (s. 20). Altıncan Hatun romanında vakaların genel itibarıyla kronolojik bir düzlemde aktarıldığı görülmektedir. Altıncan Hatun’un dedesi Buğracık Abdal’ın başına gelen felaketin anlatılmasıyla başlayan roman, düz bir çizgide Altıncan’ın doğumu, çocukluğu, gençliği, evlenmesi, evlendikten sonra Selçuklular bünyesinde bağımsızlık mücadelesi vermesi, Selçuklu Devletinin kurulmasından sonra burada yaptığı hizmetler, bireysel olarak yaşadığı olaylar ve en sonunda onun ölümüne kadarki anı aktarır.

2.4.2. Değişken/Sarmal Yapılı/Geriye Dönüşlü Zaman Kurgusu

Anlatıda meydana gelen olaylar düz bir çizgide aktarılırken bazen zaman orada durup geçmişte yaşanan bir olaya dâhil olabilir. Bazen de bu durum tam tersi bir şekilde

gerçekleşir, şimdide anlatılan olaydan gelecekte yaşanan bir olaya sıçrar. Böylece olay zamanı geçmiş ve gelecek arasında oynak bir düzlemde gidip gelir. “Tarihî zaman, eserde konu edinilen tarihî dönemdir. Tarihî zaman anlatıda meydana gelen olayların gerçek zamanının tarihsel açıdan belirlenmesini sağlar. Yani anlatıdaki kozmik zamanların sıradizimsel olarak yıl, mevsim, ay hafta, gün, gece vb. ögelerin kullanılmasıyla oluşur” (s. 21). Altıncan Hatun romanının genel itibarıyla kronolojik bir sırada ilerlemesine rağmen bazen zamanın oynak bir çizgide de hareket ettiğini söyleyebiliriz. Görünürde kronolojik bir sıraya göre ve ileriye doğru akan zaman, romanda birçok defa geriye gider, daha sonra ileri doğru hareket eder, sonrasında daha geriye ya da o anki olaydan önceki geriye doğru hareket ederek olayların yaşanmasını anlatır. Romanda dün, bugün ve yarın; yani geçmiş, şimdi ve gelecek aynı potada eritilerek sunulur. Bu duruşuyla Altıncan Hatun romanı kısmen postmodern bir özellik yansıtır. Klasik metinlerde zaman kronolojik olarak ileriye doğru akmaktadır. Postmodern metinlerde ise her şey ana sığdırılarak belirli bir kurala uymadan sunulur. Altıncan Hatun romanında biz bu iki özelliği bir arada görmekteyiz. Olaylar kronolojik bir sıraya göre ileriye doğru akarken roman kahramanlarının zihinlerinde ise olaylar ana sığdırılarak belirli bir kurala uymadan yaşanır. Romandaki bazı şahıslar; başta Altıncan Hatun, Abdülmelik Han ve Tuğrul Bey, zihinlerinde karmaşık bir zamanı; geçmiş, gelecek ve şimdi üçgeninde yaşamaktadırlar.

2.4.3. Nesnel Zaman

Nesnel zaman, romanın dışında var olan, herkesin paylaştığı ortak bir zaman dilimidir. Örneğin, Altıncan Hatun romanında Selçuklularla Gazneliler arasında 1039 yılında yapılan Savaş ve sonrası sadece romana ait bir zaman değildir, herkese ait olan bir zamandır. Altıncan Hatun romanındaki nesnel zaman yazar tarafından net bir tarih belirtilmese de Buğracık Abdal’ın başına gelen felaketle Altıncan Hatun’un vefat ettiği zamanlar arasındadır. Tarihî kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda tahmini olarak bu zaman aralığını 1000-1060 yılları belirleyebiliriz.

Altıncan Hatun romanında birden fazla nesnel zaman görmekteyiz. Bazen yaşanan olaylar belirli bir tarih verilmeden anlatılırken bazı zamanlarda ise olaylar belirli bir tarih verilerek anlatılmıştır. Ayrıca bazı olaylar yaşanan zamanda anlatılırken bazı olaylar ise geriye dönüşlerle anlatılmıştır. Geriye dönüşler ya yazarın bizzat kendi

ağızından ya da roman kahramanlarının zihninde düşündükleri vasıtasıyla okuyucuyla paylaşılır.

2.4.4. Aynen Aktarma

Aynen aktarmada olaylar nesnel zamanda nasıl olmuşsa o şekilde aktarılır. Klasik romanlarda gördüğümüz bu yöntem Altınca Hatun romanında çoğunlukla kullanılmıştır. Bu yöntem olayları giriş, gelişme ve sonuç doğrultusunda okuyucuya aktarır.

2.4.5. Özetleme

“Nesnel zamanda geçen olaylar, bütün ayrıntılarıyla değil de özetlenerek, bazı ayrıntılar atlanarak, kısaltılarak, önemli görülen olaylar belirtilerek aktarılır. Bu durumda olaylar, nesnel zamana paralel olarak oluş ve gerçekleşiş sırasıyla değil; kısa kısa özetlenerek, bazı atlamalar yapılarak aktarılır” (Çetin, 2021: 131-132). Altınca Hatun romanında da anlatıcının bazı bölümlerde bu yöntemi uyguladığını görmekteyiz: *“1030 (422) yılı Müslüman dünyası için çok zor bir yıl oldu. Müminlerin emiri Abbasi Kadir Bila Ebul Abbas ibn Abdülmuttalib Haşimi Abbasi vefat etti. Onun halifeliği kırk bir yıl üç ay sürmüştü. Yerine oğlu Kaim geçti.*

O yıl, Yemineddövle Abdülkasım ibn SebükTekin (Gazneli Mahmut) da üç aylarda vefat etti. Onun hükümdarlığı otuz yıl kadar sürdü. Yerine önce büyük oğlu Muhammet, yirmi beş gün sonra ise Mesut geçti” (I. 137).

“Günlerden bir gün Türkmenlerin Yabgu unvanlı padişahı, askerlerini toplayıp İslam ülkeleriyle savaşmaya gidecek olmuş ama Dukak buna karşı çıkmış. İkisnin arasındaki anlaşmazlık uzayınca Yabgu kötü sözler söyleyip Dukak’ın kalbini kırmış. Dukak ise Yabgu’ya bir tokat atmış ve yüzünü kıpkırmızı yapmış. Türkmen Yabgusu’nun adamları Dukak’ın etrafını çevirip onu yakalamaya çalışmışlar ama Dukak onlara fırsat vermeden kendi adamlarıyla birlikte Yabgu’yla çarpışmaya başlamış. İki taraf da çok kayıp verip ayrıldı. Araya girenler Dukak ile Yabgu’yu barıştırmışlar. Ondan sonra Dukak Yabgu’nun hizmetine girmiş. Dukak’ın Selçuk adındaki oğlu dünyaya gelmiş. Selçuk büyümeye başlayınca onda komutanlık, liderlik, başarılı biri olacağının işaretleri belli olmaya başladı. Türkmenlerin padişahı, Yabgu emrine alıp yüksek yerlerde görev verdi, onu Subaşı yaptı. Subaşı demek ‘ordunun başı, ordu komutanı’ demektir. Selçuk’un subaşılıktaki mahareti ve askerler

arasındaki saygınlığını gören Yabgu'nun eşi, kocasını Selçuk'u öldürmeye zorlamış, onu usandırmış” (I. 196)

2.4.6. Genişletme

Genişletme öznel zamandır. Nesnel zamanda olaylar yaşanırken romandaki şahıs bazı şeyleri anımsar kendi kendine konuşarak geçmişe ya da geleceğe giderek bu olayları tekrar yaşar. Genişletme, okuyucuya romandaki şahsın psikolojik karakterini sunar. Altınca Hatun romanında genişletmeyle alakalı birçok örnek vardır *“Kecebe geldi. Üç tane büyük fil. Onlar altın ve gümüşle süslenmişti. Salar Kazan'ın “Gerekli şeyin ağırlığı olmaz.” dediği doğruymuş. Selçuklu kadınları Altınca'ı kucaklayarak filin üstündeki kecebeye bindirdiler.*

Filin üstü Akgar'ın üstünden rahatmış. Kecebe salıncak ya da beşik gibi duruyordu. Altınca ömrü boyunca file binmemişti. Beş altı yaşlarındayken Arsahuşmisen şehrinde ilk kez fil görmüştü. O zaman “File bineceğim.” demiş, Sadullah filin yakınına gitmekten korkup ağlamıştı. Sadullah korktuğu için Altınca'ı file bindirmediler. Sadullah korkmasaydı onlar file bineceklerdi. Çocukluğunda arzuladığı şeye bugün ulaştı Altınca” (I. 288-289).

“Sultan Tuğrul ile Altınca Hatun aheste aheste yürüyorlardı. Ne zamandır bu şekilde gezmemişlerdi. Böyle olunca sultan gezinin uzun sürmesinden korkup eşini önceden hazırlattığı yatağa yatırdı.

Altınca Hatun bağırarak saklambaç oynayan çocukları seyrederken çocukluğunu hatırladı. Altınca:

“Beyim, bakın Arap çocukları bizim bir zamanlar oynadığımız saklambaç oyununu oynuyorlar!” diyerek şaşkınlığını gizleyemedi.

“Öyleyse ne olmuş?” diyen sultan biraz düşünüp cevap verdi. “İnsanın ömrü aramakla geçer. Allah dünyayı saklambaç oyunu gibi yaratmıştır. Biri gizlenir, diğeri bulur. Dünyanın en keyifli şeyi bulmaktır. Hayat saklambacında ben seni buldum” (II. 435)

2.4.7. Anlatma Zamanı

Romanda yaşanan olayların okuyucuya anlatıldığı zaman anlatma zamanıdır. “Yazar edebî eserde yaşanan olayı hemen anlattığında bu anında aktarma olurken olup biten

bir olayı aktarırsa bu da sonradan aktarma olur. Olayların okuyucunun gözü önünde gerçekleşiyormuş gibi anlatılması anında aktarma, olayların olup bittikten sonra ileriki bir zaman diliminde hatırlanarak anlatılması sonradan aktarma olarak tanımlanmaktadır” (Çetin, 2021: 133-134). Altıncan Hatun romanında hem anında hem de sonradan aktarma örnekleri çokça bulunmaktadır. *“Odada gelin ile güveyi baş başa bıraktılar.*

“Diz çök, ayaklarıma kapan!” diyen Tuğrul sertçe konuştu.

Altıncan, beyin bu sözüne şaşırdı. Doğrusu, beyin bu kibirliliğinden hoşlanmadı.

Buyruk ikinci kez tekrarlandı. Altıncan, beye “Aklın yerinde mi?” der gibi baktı.

Vah vah! Altıncan, güzel güzel giyinmişti. O, bu güzel elbiselerle Tuğrul’a görünmek istemişti ama Tuğrul ona bakmadı.

Vah vah! Eltileri ona bolca Tibet miski sürmüştü. Altıncan, Tuğrul’un Tibet miskini koklayıp kendisinden geçeceğini düşünmüştü ama Tuğrul koku almadı, alacak gibi de değildi.

Altıncan, eltisi Kızibibi’nin erkekler hakkındaki söylediği sözleri hatırladı. Birden onun beklemediği ikinci bir hareket gerçekleşti. Tuğrul onu sertçe itti” (I. 301). Bu olayı anında aktarmaya örnek gösteriliriz.

Tuğrul Bey’in yıllar önce yaşadıklarını Altıncan Hatun’a anlattığı bölümü sonradan aktarmaya örnek gösterebiliriz *“Herkes iyi şeye talip olur. Altıncan senin de talibin çok oldu. Yazır Şahlığına göç edecekken Altındaş ulak yollayarak bizi Harezm’e çağırdı. Hayvanlarımız için büyük yaylalar, bizim için de büyük topraklar, tarlalar verdi. Şimdi bakıp gördüğümde Allahutaala beni sana kavuşturmak için Harezm’e göç ettirmiş. Şimdi bakıp gördüğümde senin hakkında fikir sahibi olmam için Gökhan’u benim yanıma özel olarak yollamış. Şimdi bakıp gördüğümde senin gençlere şartlar sunup beni öldürmeye yollaman, gelen gençlerden daha güçlü çıkıp onları yenmem de Allah’ın bir kaderiymiş. Sen kendin hakkında birçok şeyi bilmiyorsun Altıncan. Senin için iki beyzade canını verdi” (II. 461).*

Altıncan Hatun romanı genel itibarıyla Eprikoğulları Hanedanlığının (Akhunların yıkılmasıyla) başlar, Selçuklu Devletinin kurulma ve yükseliş dönemlerini kapsar. Ancak bu dönem arasında yaşanan olaylar bağlantılı olarak geçmişte yaşanan olayları da konu edinir, şahıslar nezdinde çok daha önceden yaşamış devlet ve bilim

adamlarının hayatlarına ve onların yaşadığı olaylara değinir. Altıncan Hatun romanında bu olayları, yani yakın ve uzak geçmişte yaşananları da yine anda yaşanan olaylarla bağlantılar kurarak veriri bize yazar. Samanoğulları Devletinin yaşadığı olaylar, Abbasi Devletinin kuruluş, yükseliş ve zayıflayıp yıkılış dönemleri, Gazneli Devletinin kurucusu Gazneli Mahmut'un başından geçenleri, hatta ondan önce babası Sebük Tegin'in yaşadıkları gibi yakın ve uzak geçmiş anlar, Selçukluları Devletinin kuruluş ve yükselişinin anlatıldığı olaylar da okuyucuya sunulmaktadır.

“Sahneye koyulan bir eserle mukayese edildiği zaman, roman en iyi durumda okuyucuyu sunduğu dünyanın atmosferi için alır. Romanda yaratılan bu dünya, çok canlı olabilir ve okuyucu kendisini aynı olayları yaşıyormuş gibi hissedebilir. Romanların çoğunda kullanılan geçmiş zaman, sadece basit bir geçmiş zaman anlamında kullanılmaz, yazarı zamanın çok karmaşık ve farklı derecelerini kullanır. Hikâyede kaide olarak daima başvurabileceğimiz belli bir zaman noktası bulunur. Bu noktadan bakılınca hikâyedeki şimdiki zaman başlangıç noktası olarak düşünülebilir. Değişik bir ifade ile bütün dikkatini eser üzerinde toplamış olan bir okuyucu, bütün olayları bu andan başlayarak kendisinin de içinde yaşadığı hayalî bir şimdiki zamana dönüştürür ve kendisini aynı olaylara ve durumlara katılan veya hiç olmazsa onları, okuduktan sonra değil, okurken gören bir kişi olarak tasavvur eder” (Stevick, 2021: 234). Okuyucu, kendisiyle özdeşleştirdiği, roman zamanında yaşayan kahramanın sevinçli anlarında onunla sevinir, üzüntülü anlarında onun üzüntüsünü paylaşır. Roman kahramanının karşısında olan hasmı onun da hasmıdır artık. Hatta okuyucu o hasmı kendi yaşamındaki hasımla özdeşleştirir. Altıncan Hatun romanındaki Canahır Helvacı haset bir karakterdir. Haset insanlar gerçek hayatta birçok insanın hayatında yer almıştır. Okuyucu Canahır Helvacı'nın bu özelliklerini gördüğünde kendi hayatındaki haset kişi aklına gelir ve bu yüzden belki de Altıncan Hatun'dan çok daha fazla nefret eder ondan. Çünkü okuyucu Altıncan Hatun'un aksine olayları kuşbakışı olarak, her yönüyle, aynı anda görür. Okuyucu kendi hayatında çoğu zaman bu bakış açısına sahip değildir ama bu deneyim sonucunda artık kendi hayatında da bu bakış açısına sahip olur.

“Romanlar, genellikle konularını bazı farklarla geçmişten alırlar. Çoğunlukla hikâyenin anlatıldığı geçmiş zaman, okuyucu tarafından hikâye etmede kullanılan şimdiki zamana (fictive present) dönüştürülür; eserin giriş bölümünü oluşturan

materyal ise ‘hâl’ ile ilişkisi bakımından ‘geçmiş’ olarak hissedilir” (s. 232-233). Altıncan Hatun romanındaki anlatıcının yaşanan olayları genellikle geçmiş zaman kipi kullanarak aktardığını görmekteyiz.

Tarihî roman yazarı, kendi yaşadığı dünyanın zamanından romanda yaşanan zamana götürebilmelidir okuyucuyu. Bunu yaparken de tarihî dönemdeki zaman ile okuyucunun zamanı arasında bir ortak payda bulmak zorundadır. Altıncan Hatun romanında zaman Orta Çağ olmasına rağmen konuları günceldir. Aşk, ihtiras, intikam alma duygusu, zengin olma arzusu gibi birçok konu Altıncan Hatun romanında olduğu gibi günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Bu doğrultuda okuyucu anlatılan olaylara çok da yabancı değildir. Altıncan Hatun romanında devrin sosyal hayatına ait unsurların da yer aldığını görmekteyiz. Giyim-kuşam, saygı duyma, gelenek ve görenekler gibi birçok unsur tarihî atmosferin oluşturulması için bolca kullanılmıştır. Böylece dönemin zamanını okuyucunun daha iyi bir şekilde anlaması amaçlanmıştır.

“Romanın okunuş tarihi ile romandaki olayların olduğu tarih birbirinden farklı olabilir. Tarihî romanlarda olduğu gibi bu fark epeyce çok ise okuyucunun romandaki geçmiş zamana girebilmesi ve onun ruhunu anlayabilmesi için hayal gücünü zorlaması gerekebilir” (s. 225). Kendi zamanında ya da o zamana yakın bir romanı okuyan okuyucu için olaylar daha anlaşılabilir olurken tarihî bir dönemi konu edinen romanda okuyucu bu anlamda zorluk yaşayabilir. Örneğin Emir Abdülmelik ve Pala Mansur avda avladıkları hayvanların sıcak kanını içmekten keyif alırlar (Bkz. I. 36, I. 72). Bu hangi kültürden olursa olsun modern insana tiksiniç gelen, anlamlandırmakta zorlanacağı bir eylemdir.

Romanın yazarı Osman Öde olayları anlatan bir anlatıcının yanı sıra romanın kimi yerlerinde sanki bir filozofun eserinde düşüncelerini paylaşması gibi birçok konuda görüşlerini roman karakterlerinin yaşadığı olaylar üzerinden okuyucuyla paylaşmaktadır. Onun en çok üzerinde durduğu konulardan birisi zamandır. Nitekim yazar üç ana bölümden (kitaptan) oluşan romanının her bölümüne zaman isimleri vermiştir. Birinci bölüm gelecek zaman, ikinci bölüm şimdiki zaman, üçüncü bölüm ise geçmiş zamandır. Yazar gelecek zamanın insanların gençliğine uygun olduğunu, bu zamanda onların sürekli gelecek hakkında düşünüp ondan beklentilerde bulunduğunu belirtir. Yazar, geçmiş zamanın insanın yaşlılığına uygun olduğunu, artık ölüme yaklaşan insanın geleceği arzulamak yerine sürekli geçmişi yâd ederek

gençliğinde yaşadığı güzel anılara dönmek isteğini belirtir. Yazar, esas zamanın şimdiki zaman olduğunu ve insanın şimdide yaşadığını, geçmişin geçtiği için artık var olmadığını, geleceğin ise henüz gelmemiş olduğu için böyle bir zamanın da esas olarak olmadığını belirtir. Ayrıca yazar, var olan düzeni değiştirmek isteyen insanın geçmişin alışkanlıklarını şimdide yaşayarak terk edip geleceğe doğru adım attığında değişimi başlattığını belirtir. Yazarın romanda zamanla ilgili yaptığı tespitler hem dilbilgisel hem felsefî hem de fizik zamanı açısından çok değerlidir. Bu bağlamda Osman Öde'nin zamanla ilgili ayrıntılı araştırmalar yaptığını ve büyük bir birikime sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2.5. İzlek/Tema (Ana Düşünce)

Bir romanda ne anlattığını merak ediyorsak aslında konusunu merak ediyoruzdur. Konu, romandaki olayların özeti mahiyetindedir. Konu vasıtasıyla yazar mesajını, düşüncesini okuyucuya aktarır. Bir romanın konusu gerçek ya da kurgulanmış olabilir. Yazar romandan önce de var olan konuyu kendi üslup ve bakış açısına göre şekillendirerek okuyucuya sunar. “İzlek, romanın üzerine temellendiği konunun yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı hâlinde ortaya konan sentezi olup, romanın nihai hedefi ve romancının asıl amacıdır. Romanın derin yapısını oluşturan unsurlardan birisi olan izlek, nesnel bir konunun farklı yazarlara göre öznel bir biçimde yorumlanmasıdır” (Çetin, 2021: 123). İzlek, “Bir metnin tamamını bir arada tutan ve ona sistem hüviyeti kazandıran unsurdur. Öyle ki bir metni parçalara ayırıp her parçayı ayrı ayrı incelediğimizde belirlenen temalarla metnin tamamını inceleyerek belirlenen tema birbirinden farklı olabilir” (Aktaş 1998: 91).

“Tema, bir ilgi ve değerlendirme meselesidir; eserin bütününe dayalı olarak hayatı bütün yoğunluğuyla hissettiğimiz bir ana belli belirsiz hissettiğimiz bir lezzet katan herhangi bir duruma veya bölüme uygun bulduğumuz addır. Bunun için tema, en güzel ifadesiyle bir yorum ve özel şartlar meselesidir. Bu özel şartlar bilinmeksizin arada sırada anlatmak fırsatını bulduğumuz büyük olayların bazıları hiçbir anlam ifade etmezler.” (Stevick 2021: 64). İzlek, roman yazılmadan yazarın kafasından belli olabilir, bazen de roman yazılırken kendini var eder. Bir romanda birden fazla izlek olabilir. Roman yazarı okuyucusuna vermek istediği mesajını bu izlekler vasıtasıyla kimi zaman açıktan kimi zaman da örtülü olarak iletir.

2.5.1. Altıncan Hatun Romanında İzlek/Tema (Ana Düşünce)

Altıncan Hatun romanında ana düşünceyi belirlemek için öğeleri incelediğimizde karşımıza şu şekilde bir sonuç çıkmaktadır: Aşk/sevgi, iyi ile kötünün savaşı, itibar, sevgi, saygı, saygınlık, intikam, taht hırsı, kıskançlık, vatan sevgisi, kibir, sadakat, yardımseverlik, açgözlülük, adalet, rüya vs. Her romanda ana tema ve bu ana temanın daha iyi anlaşılmasını sağlayan yardımcı temalar bulunur. Bu temaların arasında Altıncan Hatun romanında aşk/sevgi ve iyi ile kötünün savaşı en ağır basan temalardır. Altıncan Hatun romanında aşk/sevgi ve iyi ile kötünün savaşı temalarını ana tema olarak değerlendirebiliriz. Romanda yazar bu değerleri şahıslar üzerinden okuyucuya aktarmıştır.

2.5.1.1. Aşk/Sevgi

Altıncan Hatun romanı her ne kadar Selçukluların kuruluş ve yükselişi uğrunda yapılan savaşları konu edinse de romanda en ağır basan tema aşktır. Altıncan Hatun ve Tuğrul Bey arasındaki aşk dillere destan olacak niteliktedir. Altıncan Hatun ve Tuğrul Bey arasındaki aşk bir klişeyle başlayan -nefretten sevgiye dönüşen- bir aşksa da tam olarak klişe değildir. Kurulan bir komplo sonucu Altıncan Hatun'un dayısı Tümen Bey ormanın içinde kimsenin görmediği bir şekilde öldürülür ve onu öldüren kişi "Ben Tuğrul Selçuklu! Ben hak ettiğiniz cezayı verdim." şeklinde bağırır. Bunun üzerine Altıncan Hatun, Tuğrul Bey'e büyük bir kin besler ve intikam almak için fırsat kollar. Yaşanan gelişmeler sonucu Tümen Bey'i, Tuğrul Bey'in öldürmediği öğrenilir. Tuğrul Bey, Altıncan Hatun'u ilk gördüğü anda ona vurulur. Altıncan Hatun da Tuğrul Bey'den etkilenir ve aralarında büyük bir aşk başlar.

Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey arasındaki aşk sadece iki insanın birbirine duyduğu duygu yoğunluğu değildir. Bu iki şahıs, -özellikle de Altıncan Hatun- saygı ve birbirine değer vermekle örülü bir aşkla bağlıdır birbirlerine. Kimi zaman birbirlerine maddi manevi kırgınlıklar yaratsalar da birbirlerine canlarını bile feda edecek derecede bir aşkla bağlıdır. Burada Altıncan Hatun Tuğrul Bey'e nazaran bir adım öndedir. Öyle ki Altıncan Hatun ölümcül bir derecede yaralı olmasına rağmen canını önemsemeden eşinin hayatını kurtarmaya adar kendisini. Ancak burada Altıncan Hatun eşi Tuğrul Bey üzerinden aslında Selçuklu Devletinin bekası için kendi canını ortaya koyar. Tuğrul Bey bu adanmışlıkta sadece bir vasıta. Altıncan Hatun bu adanmışlıkta kendi canı da dâhil başkalarının canını da önemsemez. Kardeşi Sadullah ölmüştür ama o

bunu önemsemez, konusunun bile açılmasını istemez sadece hedefe, Tuğrul Bey'in, dolayısıyla Selçuklu Devletinin tutsaklıktan kurtulmasına odaklanır. Bu yolda kendisinin sözünü dinlemek istemeyen kardeşi Kabil'i ölümle tehdit eder, evlatlığı Anuşirvan'ı bir an bile annelik duygusunu düşünmeden zindana attırır. Bu adanmışlık Altınca Hatun'u efsanevi bir vatansevere dönüştürür.

Tuğrul Bey de Altınca Hatun'a karşı muazzam bir aşk besler. Kimi zaman öfke ve yanlış anlamalar yüzünden Altınca Hatun'u fizikî olarak incitse de manevî olarak Altınca Hatun'a muazzam bir değer verir. Bu değer hem eş Tuğrul Bey olarak hem de Selçuklu Devletinin sultanı Tuğrul Bey olarak Altınca Hatun'a verilir.

Altınca Hatun romanında bir diğer ağır basan aşk teması ise vatan sevgisi/Türkmen milliyetçiliği ve din sevgisidir. Romandaki şahıslar, mensubu oldukları Türkmenlikle gurur duymakta, onu yüceltmek için ellerinden geleni yapmaktadır. Din sevgisi, özellikle Tuğrul Bey'in şahsında Selçukluların İslam'ın kılıcı olması ve onu yaymak için diğer topluluk ve ülkelerle savaşmasıdır. Tuğrul Bey İslam'ın savunuculuğunu üstlenmiştir. Nitekim Abbasi halifesi de yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Tuğrul Bey'e bu payeyi vermiştir.

2.5.1.2. İyi ile Kötünün Savaşı

Altınca Hatun romanında birçok karşıt iki olgunun mücadele ettiğini görmekteyiz. Helal bir şekilde yaşayıp geçimini sağlamak isteyen Tümen Bey ve eşkıyalıkla, haksız kazanç sağlamak isteyen Canahır Helvacı'nın mücadelesi; güçlü bir karakter olmadığından abisi Tuğrul Bey'in tahtına, hatta açıkça belli etmese de eşi Altınca Hatun'a göz diken İbrahim İnâl ile Tuğrul Bey'in mücadelesi; erkek hegemonyasına karşı kadınların da sosyal hayatta, savaşta, devlet yönetiminde başarılı olabileceğini göstermek isteyen Altınca Hatun'un mücadelesi gibi birçoklarının yanında romanın geneline sirayet eden iki karşıt olgunun mücadelesini öne çıkar.

Romanda bir yanda babasından devraldığı güçlü bir devletin tüm imkânlarını eğlence ve şehvet uğruna har vurup harman savuran, bu eğlencelerin devam etmesini sağlamak için de halka maddi manevi büyük yükümlülükler getirip zulmeden Sultan Mesut ve onun gibi olan insanlar vardır. Bir yanda ise hem halkının bağımsızlığını kazanmak isteyen hem de maruz kaldığı maddi manevi yükümlülüklerden kendi halkı ve aynı muamelelere maruz kalan diğer halkları kurtarmak isteyen, İslamiyet'in bayraktarlığını üstlenmiş, bunun yanında millî değerlerine de sahip Selçuklular ve

onların lideri Tuğrul Bey vardır. Tuğrul Bey sadece Sultan Mesut ve adamlarıyla mücadele etmez, onun gibi düşünen ve halka zulmeden kendilerinden olan kişileri de cezalandırır. Ayrıca Tuğrul Bey'in tek amacı sadece bağımsızlık kazanmak değil, bağımsızlıktan sonra hâkimiyet kurduğu bölgelerde adil ve eşit bir düzen sağlamak istediği görülür. Tuğrul Bey, bu doğrultuda insanlardan zorla haraç alan, verecek haracı olmayan insanların tüm eşyalarına el koyan, evini yakan, hatta onların canına kıyan kendi ordusundaki kişilere de gereken cezayı verir. Hatta Tuğrul Bey, bu suçları işleyen en yakın dostu Şirpençe Tabgaç'ın -Tuğrul Bey'in en yakınında olanlar, Nişabur şehrinin önde gelen kanaat önderleri- affedilmesini söyleseler bile, adaleti tesis eder, en yakın dostunun idam edilmesi kararından dönmez. Tuğrul Bey gereği olmadığı hâlde fethedilen bölgelerde yağma yapmak isteyen abisi Çağrı Bey'e ve onun çocuklarına da müsaade etmez.

Adaletin simgesi hâline gelen Tuğrul Bey, düzeni tesis etmek adına defalarca kılık değiştirerek halkın arasına karışıp onların nabzını yerinde ölçer. Hatta bir keresinde Argun ibn el-Ferhat takma adıyla, yanına eşi Altıncan Hatun'u da alıp yaşlı bir çift kılığında dervişlerin dergâhlarının olduğu bir obaya gider. Buradaki halkın Selçuklulardan yapılan yağmalar nedeniyle memnun olmadıklarını, onların adamlarının alacak değerli bir eşya olmadığına halkı öldürdüklerini, obadaki onlarca çocuğun anne ve babasız olduğunu konuştukları genç bir dervişten, Kundurî'den öğrenirler. Bu bilgiler doğrultusunda sadece suç işleyenlere ceza vermekle kalmaz Tuğrul Bey, anne ve babasız kalmış çocuklara da Selçuklu Devleti namına sahip çıkar ve eğitimleri de dâhil olmak üzere her şeylerini üstlenirler.

Tuğrul Bey hak edene hak ettiği değeri veren bir liderdir. O, Kundur Obası'nda tanıştığı ve eğitilmiş biri olduğunu anladığı kişiye devlet yönetiminde görev verirken Arslan Besasîrî gibi güce tamah eden kişileri -Arslan Besasîrî kendisi gibi Türkmen de olsa- yönetime getirmez. Bu yönüyle Altıncan Hatun romanı adaletin ve eşitliğin mücadelesini gözler önüne seren edebî bir eserdir.

2.5.1.3. Kibir

Kibir, Altıncan Hatun romanındaki birçok karakterde görülmektedir. Altıncan Hatun kibrinin vermiş olduğu sinirle çok büyük bir işe sebep olur, babasının en yakın dostlarından biri olan Canahır Helvacı'nın oğlu İman'ı öldürür. Selçukluların en büyük düşmanı olan ve onlara çok büyük zararlar veren Şahmelik yakalandıktan sonra ölümle

cezalandırılacağını bilmesine rağmen Altıncan Hatun'dan aman dilemez, en çaresiz anında bile kibrinden ödün vermez. Gazneli Devletinin hükümdarı Sultan Mesut da kibrinin sonucu devleti yıkılmanın eşiğine getirir. Kendi devletinin gücünün karşısında küçük bir güç olarak gördüğü Selçuklulara gereken değeri vermek yerine onları kendisine düşman yapar.

2.5.1.4. İntikam

Temalara bakıldığında en uç iki nokta göze çarpmaktadır: Aşk ve intikam. Aşkla hareket edenler bir devleti yaratırken diğer yandan intikam ile hareket edenler uzun ve dolaylı bir yolla o devletin kurulmasına sebep olmuştur. Altıncan Hatun'un intikam duygusu, onun yolunun Tuğrul Bey'le kesişmesine sebep olurken Şahmelik'in intikam duygusu ise başlarda bu devletin kurulmasını sekteye uğratsa da sonraları onların birbirlerine daha çok kenetlenmesine sebep olmuş ve dolaylı yoldan Selçuklu Devletinin kurulmasına yol açmıştır. En sonunda da bu intikamı onun ölümüne yol açar. Şahmelik'in intikam duygusunu ise yaratan aslında bir kadın, onun annesidir. Buradaki intikama da aslında belli olmayan bir aşkın, hayranlığın neden olduğunu söyleyebiliriz. Şahmelik'in annesinin Selçuk Bey'i sevdiği açık olmasa da ona bir hayranlığı vardır ve kendi ablasıyla evlenmesini ister. Bu isteği yerine gelmeyince de Selçuk Bey ve onun soyuna düşman kesilir, onlardan intikam almayı hayatın amacı olarak seçer, bunu oğluna da benimsetir.

Altıncan, dayısı Tümen'in öldürülmesinden sonra intikam ateşiyle yanar tutuşur. Bu intikam duygusu onu hayatının aşkına, Tuğrul Bey'e götüren bir araç olur. Tuğrul Bey'in babası Mikail Bey'in intikamını alması, onun hedefe nasıl odaklandığını gösterir. Bu kararlılık, onun Selçukluları bir dünya gücü hâline getirmesinde de büyük rol oynar.

2.5.1.5. Kıskançlık

İnsanoğlu kendisinde olmayan şeylerin bir başkasında var olduğunu gördüğünde onu kıskanır. Bu duygu kontrol altına alınmazsa kendisine veya karşısındakine zarar veren bir hâle gelebilir. Selçuklu Devletine adını veren, Tuğrul Bey'in dedesi Selçuk Bey'in Oğuz Yabgu Devletinin yabgusunun eşi Karkara Hatun'un kıskançlığına maruz kalması, onun ve soyunun kaderini sonsuza dek değiştirmiştir. Başlarda kötü şeylere sebebiyet verse de bu kıskançlık dolaylı yoldan Selçukluların bir dünya gücü hâline gelmelerini sağlamıştır.

Oğuz Yabgu Devletinin yabgusunun eşi Karkara Hatun'un Selçuk Bey'e olan kıskançlığı ve bu duygunun intikama dönmesi ve kendi yaşamında Selçuk Bey'den intikam alamayıp bunu oğlu Şahmelik'e vasiyet etmesi, Şahmelik'in Selçuklulara karşı büyük bir düşman olmasını sağlamıştır. Ancak Şahmelik'in Selçuklulara karşı tek düşmanlığı annesinin vasiyet ettiği intikam değildir. Ava çıkmış olan Altıncan'ı gören Şahmelik Altıncan'dan çok hoşlanır, onun Tuğrul Bey ile nişanlı olduğunu öğrenince zaten hasım olduğu Selçuklulara karşı daha da kinlenir.

Abdülmelik Han'ın sarayında hizmetli olan Haldan, Altıncan'a içten içe âşıktır ama bunu kendisinden başka kimse bilmez. O bu aşkını Altıncan'ın Tuğrul Bey'le düğün gecesi dile getirir ama başka şekilde, Türkmenler arasındaki boyların üstün olmasından, kimin kime hizmet etmesi gerektiğinden bahsederek dile getirir. Sarhoşluğun getirmiş olduğu rahatlık onun içindeki kıskançlığı gün yüzüne çıkarır.

Tuğrul Bey'in anne bir baba ayrı kardeşi olan İbrahim İnal, abisine büyük bir hayranlık beslemektedir. Ancak zamanla bu hayranlık yerini kıskançlığa bırakır. Tuğrul Bey'in doğuştan lider olması ve herkes tarafından bu liderliğin kabul görüp ona saygı duyulması, art niyetli insanların dolduruşuyla birlikte İbrahim İnal'ın Tuğrul Bey'i kıskanmasına neden olur. İbrahim İnal'ın, Tuğrul Bey'i kıskanmasının esas nedeni ise Altıncan Hatun'dur. Tuğrul Bey'in böyle bir eşe sahip olması İbrahim İnal'ın kıskançlığını, intikam duygusuna çevirir.

2.5.1.6. Saygı

Altıncan Hatun romanındaki bir diğer tema ise saygıdır. Roman şahısları arasında birbirlerine saygılı olunduğunda işlerin yolunda gittiğini görürüz. Ters bir durumda, saygılı olunmadığında ise taraflar arasında husumetin başladığı görülür.

Gazneli Devletinin hükümdarı Sultan Gazneli Mahmut, Selçukluların başarılarını takdir eder ve onlara saygısını gösterir. Bu da Selçukluların Gazneli Devleti için daha istekli bir şekilde hizmet etmelerini sağlar. Ancak babasının vefatından sonra tahta geçen Sultan Mesut, Selçuklulara gereken saygıyı göstermez, hatta onlara zulmeder. Bu da doğal olarak kendisine ve devletine karşı bir düşman yaratır.

Selçuklularda gelinin damada saygıda bulunması, ona sadakatini göstermesi damadın itibarı açısından çok önemlidir. Kibirli olsa da bunun bilen Altıncan, Tuğrul Bey'e

tazimde bulunur, gereken saygıyı gösterir. Tuğrul Bey, gelenek gereği Altıncan Hatun'u kırbaçlar, Altıncan bunu içtenlikle kabul eder.

Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun karı koca olarak birbirlerine saygılı olan bir çifttir. Belki de onların birbirlerine karşı olan saygısı, aşklarından daha üstündür. Bu da onların uyumlu bir karı koca olmalarını sağlar. Hatta Altıncan Hatun Tuğrul Bey'e o kadar saygı duyar ki uğruna canını tehlikeye atıp onu tutsaklıktan kurtarsa da Tuğrul Bey'in gururunu incitmemek için onu zindandan Alparslan'ın çıkartmasını ister.

Arslan Yabgu ve oğlu Kutalmış Sultan Gazneli Mahmut tarafından Hindistan'da uzun yıllar tutsak tutulduktan sonra Tuğrul ve Çağrı kardeşler Sultan Mesut'tan Kutalmış'ı serbest bırakmalarını isterler ve onu Rey'e getirirler. Tuğrul ve Çağrı kardeşler, Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'a gereken saygıyı gösterirler, onun istediği ne varsa yaparlar.

2.5.1.7. Yardımseverlik

Altıncan Hatun romanında yardımseverlik temasını birçok yerde görmek mümkündür. Tuğrul Bey yardımsever birisidir. Bir gün çarşıda infaz edilecek Alp Kara'yı görür. Alp Kara'nın meydandakilere yalvarmasına dayanamaz ve onun fidyesini ödeyerek serbest kalmasını sağlar. Altıncan Hatun da çok yardımsever birisidir. O, yıllar sonra gittiği Zemaşer'deki insanlara çok cömert davranır, onlara maddi anlamda yardımcı olur. Hatta ömrünün sonlarına doğru eşi Tuğrul Bey'e zamanında dayısı Tümen Bey'in gömdüğü altınları gömülü olduğu yerden çıkarıp fakirlere dağıtmak istediğini söyler. Tuğrul Bey de o altınları gerek olmadığını, ne kadar altın dağıtmak isterse kendisinin vereceğini söyler. Abdülmelik Han, soyunun başına gelen felaketin tekrar yaşanmaması için Zemaşer Kalesi'nde Cuma günleri sadakalar dağıtır, fakirlere yardımcı olur.

2.6. Sosyal Meseleler ve Gelenekler

Bir edebî eserde meydana gelen olaylardan biri de sosyal meseleler ve geleneklerdir. Sosyal meseleler ve gelenekler sayesinde roman kahramanlarının hayat tarzını, dünya görüşünü, içinde bulunduğu kültürü tanıyabiliriz. “Edebî eser, hiç şüphesiz onu vücuda getiren yazarın hayatı ile tarihî ve sosyal çevresiyle de yakından ilgilidir. Her insan gibi sanatçı da belli bir aile içinde doğmuş, irsiyetin karanlık dehlizlerinden geçmiş, bir mahallede büyümüş, belli okullarda okumuş, geçimini temin için çeşitli vazifelerde

bulunmuş, sevmiş, sevilmiş, pek çok insan tanımış, yaşamış ve okumuştur. Eserini yaratırken bunlardan faydalandığı da gerçektir. Bu anlayış tarzı öteden beri bilinen ve uygulanan eser-yazar, eser-sosyal çevre, eser devir arasındaki münasebetleri incelemeyi gayrimeşru veya ilim dışı kılmaz. Elbette bu nevi incelemeler de edebî eserin bazı yönlerini aydınlatır” (Kaplan, 2005: 9-10).

2.6.1. Altıncan Hatun Romanında Sosyal Meseleler ve Gelenekler

Altıncan Hatun romanında birçok sosyal mesele ve gelenek bulunur. Bu sosyal mesele ve gelenekler şu şekildedir:

2.6.1.1. Tuz ve Ekmekle Karşılama Âdeti

Tuz ve ekmek günlük yaşamın olmazsa olmazlarındadır. Günde birkaç öğün yemek yiyen birisi yemeğini ekmeksiz ve tuzsuz yiyememektedir. Tuz ve ekmek Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir ve birçok âdetin içinde yer almıştır.⁹ “Tuz-ekmek hakkı, birçok tarihî eserde, tasavvufî metinler ve klâsik şiirimizde, halk edebiyatı türlerinde, atasözleri ve mânilerde, bazı tarihî roman ve hatta modern şiirimizde -tabîî bazı küçük farklarla- karşımıza çıkmaktadır” (Samsakçı, 2007: 191). Bu yüzden Türkler önemli birisi kendilerini ziyarete geldiğinde onları önce tuz ve ekmekle karşılamışlardır. Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan tuz ve ekmekle misafiri karşılama âdeti Altıncan Hatun romanının birçok yerinde görülmektedir:

“Sultan Mahmut büyük bir ordu ile Harezm’i kendisine bağlamak için giderken Zemahşer Kalesi’nin yakınında konakladı. O sırada sultana, Emir Abdülmelik’in ecdadının başına gelen faciayı anlattılar. Emir Abdülmelik’in beyzade soyu hakkında işittiklerinden sonra Sultan Gazneli Mahmut, Zemahşer Kalesi’ne vardı. Sultani burada tuz ve ekmekle karşıladılar” (I. 26).

“Muhammet Tuğrul Bey, ellerinde tuz ve ekmek olan Zemahşerlilerin önünde attan indi, Abdülmelik Han’ın karşısında tek dizinin üstünde durdu, sonra da onunla kucaklaştı” (I. 276).

“Rızakulu Par, bölgenin ileri gelenleriyle birlikte Tuğrul Bey’i kervansarayın önünde tuz ve ekmekle karşıladı. Büyük bir kutlama yaptı” (II. 29).

---

⁹ Tuz ve ekmek âdeti için ayrıntılı bilgi için Bkz. “Samsakçı, M. (2012), Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 36, S. 36, 2007, s. 181-199.

“Tuğrul Bey Kaku Şahlığının Hemedan, İsfahan gibi merkezî şehirlerini de kendi emirlerine ikta olarak vermişti. Onun karşısında durulur gibi değildi. Bir başkasının on askeri varsa Tuğrul’un yüz askeri vardı. Birinin yüz atlısı varsa Tuğrul’un bin atlısı vardı. Ebu Kalıcar’ın kendisini Selçuklulardan zayıf görmesinin tek sebebi Selçukluların askerinin sayısının fazla olması değildi. Esas sebep nereye gitseler yerli halkın Selçukluları tuz ve ekmekle, büyük bir hürmetle karşılamasıydı. Gittikleri yerlerde kurtarıcı olarak görülüyorlardı” (II. 203).

2.6.1.2. İki kulağından çekme âdeti

Altınca Hatun romanında yeni doğmuş veya ilk defa görülen bir bebeğin iki kulağından da çekerek onu nazarlardan koruma, güzelliğini vurgulama âdeti görülmektedir. Altınca doğduğunda Sultan Gazneli Mahmut onun iki kulağından da çeker:

“Merhametli sultan, işte sizin attığınız mübarek adınızla birlikte dünyaya gelen bebek. Eğer bu bebeğe ad ve icazet vermeyi uygun bulursanız benim sevincimin ucu bucağı olmaz. Bebeğime ad ve icazet verip beni mutluluk denizine salmanızı rica ederim, merhametli sultanım.

Sultan bebeğin yüzüne baktı:

“Oğlan mı?”

“Kız, merhametli sultanım.” diye çekinerek seslendi Atabey Ömer.

Sultan âdet olduğu üzere bebeğin iki kulağından da üç defa çekti:

Saygın bir kız olup yetişsin! Adı Altınca olsun! Büyük bir beye yoldaş olsun. Adını ben verdim, ömrünü ve mertebesini Allah ü Teâla versin! Âmin” (I. 27).

2.6.1.3. Kartaldan kut (dilek) dileme âdeti

Kartal birçok millette olduğu gibi Türklerde de önemli bir yere sahiptir. Kimi topluluklar bayraklarında kartal resmi kullanmış, kimi topluluklar ise kartala kutsal bir değer atfedip ondan dilek dilemiştir. Gökyüzünün çok yüksek yerlerinde uçuşması, ulaşılabilir olması kartalı böyle bir konuma getirmiş olabilir. “Türk mitolojisinde kuş önemli figürlerden biridir. Orta Asya’da Türklerin yaşam alanlarında çeşitli kalıntı ve buluntularda kuş figürünün oldukça yaygın olduğu görülmüştür. Özellikle bunların mezar kalıntıları olması, Türk halk inanışlarında kuşa bir anlam yüklenildiğini

göstermektedir. Orta Asya Türk devlet ve boylarının dinî inanışlarında etken olan ‘Gök Tanrı’ inancı ile kuş figürüne yüklenen anlam arasında bir bağlantı kurulmuş ve gökte uçmaları sebebiyle tanrı, tanrının temsilcisi ve koruyucu ruh olarak görülmüşlerdir” (Halıcı, 2014: 72). Bundan dolayı gökyüzünde kartal gören insanlar ondan korunma ve hayatlarıyla ilgili güzel şeyler dilemektedirler. Altınca Hatun romanının birçok yerinde de kahramanların gökyüzünde kartal gördüklerinde dilek dilediklerini görmekteyiz. Ayrıca roman yazarı Türkmen Türkçesinde ‘Bürgüt’ olan kartalın isminin ‘Ber kut’ “Kut ver!” şeklinden türediği yönünde bir görüşü vardır:

“Gökyüzünde kartal görüldüğünde dilek tutmak hakkında Altınca çok şeyler duymuştu. Kartalın Allah’tan; şans, baht, kut getirdiği, onu görenlerin toplanıp “Ey kuş, ber kut, ber kut (Kut ver) diye bağırımları gerektiğini söylemişlerdi.

Bu kuşu gördüklerinde “Ber kut, ber kut!” demelerinden sonra onun adı Bürgüt (Kartal) olmuş, gerçek ismi ise unutulmuş derler. Bürgüt; baht, kut veren kuş!

Altınca kartala elini uzatıp bağırdı:

Ber kut, ber kut. Ey kuş, bana Allah’tan kut getir!

Kartal hareket etmedi, havada donmuş gibi kanatlarını hiç açıp kapatmadan gökyüzünde durdu. Altınca yine bağırdı:

“Ey kuş, ey kuş. Ber kut, ber kut! Bana Allah’tan kut getir! Ben Altınca’ım, Abdülmelik Han’ın kızıyım. Allah’a “Altınca’a kut lazım” de. Kut ver ey kuş! Dayımın intikamını almak için bir şans, fırsat ver. Selçuklu Tuğrul’u öldürmek için bir şans ver. Soysuz Tuğrul’u elime ver, ben de onun gözünü çıkarayım. Ber kut, ber kut!” (I. 149-150).

“Tan vakti iki bin atlı grubun arasından çıkan deveye binmiş yaşlıyı takip eder gibi alaca gökyüzünde büyük bir kartal uçuyor, uzağa gitmiyordu. O, sanki Argun ibn el-Ferhat’a bekçilik yapıyor gibiydi. Kartal kanatlarını çırpıp gökyüzünde uçuyordu.

Keskin bakışlı kartal büyüklüğüyle yerde olan biten her şeyi inceliyor, acele etmiyordu.

“Yukarıda beyimin kartalı var.” diyen Gülyüzlü kartaldan gözünü ayırmadan konuştu: Görüyor musunuz Sofu Argun?

“Görüyorum, görüyorum yaşlı Gülyüzlü.” diyen Argun kartalı keyifle izlemeye koyuldu. Oğuz Han sefere gittiğinde onun önüne bozkurt düşüp yol göstermiş, benim önüme ise gördüğün gibi kartal düşüyor. Bu kartal Nur taraflarından çıkıp geldiğimizden beri beni gözetliyor. Hayran kalınacak gibi, önüme şu kartal düştüğünden beri işlerim hep yolunda gidiyor. Bu kartal acaba Allah tarafından mı yollandı! Bunda bir hikmet var ama ben onu açık bir şekilde bilemiyorum. Ben sefere gidecek olduğumda yukarı bakıp kartal gözlüyorum. Kartalın yukarıda kanat çırttığını gördüğümde yoluma inançla giderim.

Gerçekten de kartal devesini besleyen Argun’dan uzaklaşmadı, başka yerlere gitse de dolandı, yine onun olduğu yere geldi. Tıpkı bozkurt gibi Sofu Argun’un gittiği yere yol gösterdi.

Altınca kartala bakıp yürürken Tümen dayısının: “Ben ölürsem ruhum kartala dönüşür, sizi korurum.” dediği sözlerini ve her kartal gördüğünde: “Kut ver, kut ver!” diye bağırarak dilek dilediği günü hatırladı. Bu şeyler hakkında Sofu Argun’a birçok şey anlatmak istese de anlatmadı, sustu.

Altınca, biz gençken kartal gördüğümüzde: “Kut ver, kut ver!” deyip bağırırdık ve ona ne arzu ettiğimizi söylerdik. Siz de öyle şeyler söyler miydiniz?

Ben hâlâ dilek diliyorum.

Ne diliyorsun?

Ben can sağlığı diliyorum, başarı diliyorum.

“O zaman bana sadece cihangirlik dilemek kalmış.” diyen Tuğrul Bey güldü. Kartala ellerini uzatıp bağırarak dilek diledi: “Ey kartal, kut ver, baht ver! Cihangirlik ver! Tüm Müslümanlara baş olmama izin ver!” (II. 45-46)

2.6.1.4. Tepik oyunu

Bugün yaptığımız birçok şeyin farklı medeniyetlerde olduğunu görmekteyiz. Bunlardan bazıları etkileşim yoluyla bir medeniyetten diğerine geçerken ‘Aklın yolu birdir’ düşüncesi doğrultusunda bazıları da etkileşim yoluyla değil, aynı ya da farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda birbirinden habersiz doğmuşlardır. Futbol ya da Türklerdeki adıyla ‘Tepik Oyunu’ da bu şekilde doğmuştur.

“Mısır’da Merruka mezarlarındaki duvar resimlerinde çeşitli sporcu figürlerinin şanı sıra ayakla top oynayan insan şekillerine de rastlanmaktadır. Hatta Mısır’ın kurak iklimi, bu toplardan bir kısmının günümüze kadar ulaşmasını da sağlamıştır. Kahire, Berlin ve Londra müzelerinde örnekleri bulunan bu topların 7,5 santim çapında, deriden veya sık dokunmuş ketenden yapılmış ve zikzak dikişlerle dikilmiş, içleri kepek ve yosun kurusu gibi maddelerle doldurulmuş olduğu görülmektedir. Bunlar, yaklaşık 2500 yıl önceden kalmaz. Ünlü Yunan şairi Homeros (M.Ö. 8.yy), ünlü eseri, ‘Odysseia’da, top oyunlarından bahseder. Sporta’da, 30 yaşına kadar olan delikanlıların sınıflara ayrılarak tecrübeli oyuncuların nezaretinde top oynadıkları bilinir. Sümerlilerin de ayakla oynadıkları bir top oyunundan bahseden tarihi belgeler mevcuttur. Milattan 2500 yıl önce Çin’de imparator Huang-ti’nin, askerlerine, yere dikilmiş iki mızrak arasından, bir topu ayakla tekmelemek suretiyle geçirmeye çalışarak çeviklik talimleri yaptırdığı eski Çin kaynaklarında belirtilmektedir. Yine eski Çin kaynakları, Milattan sonraki yıllarda; İmparator Cheng-Ti devrinde, topu pagotların üstünden aşırabilen Chang-Fu ile hünerbaz Wan Ch’son hakkında düzenlenmiş övgü dolu manzumelere rastlanmaktadır. Orta Asya Türkleri ile ilgili “La Tartarie” adlı Fransızca eserde, Tsang kentinde, kız ve erkeklerden kurulu takımların ayak topu oynadıkları; bu meraklı ve heyecanlı oyunu izleyen Hiuan adlı bir Çinlinin şunları anlattığı yazılıdır: “... Büyük mabetlerde sık sık ayak topu müsabakaları yapılır. Bu oyunda topa elle dokunulamaz. Ya ayakla, ya da başla vurulur ve böylece topu hasım kaleden içeri sokmak için uğraş verilir...”. Öte yandan, ünlü Türk düşünürü Kaşgarlı Mahmud’un 25 Ocak 1072 ila 10 Şubat 1074 tarihleri arasında yazdığı ünlü eseri “Divan-ı Lügat-it Türk”ün ilk cildinin 323’üncü sayfasında eski Türk boylarının Orta Asya’da “Tepük” adıyla andıkları bir ayak topu oyunu oynadıklarından bahis vardır¹⁰” (Arıpınar, 1992: 7-8).

Bugünkü futbolun benzeri diyebileceğimiz tepik oyunundan, Altınca Hatun romanında bahsedilmektedir:

“Ey kardeşlerim, duyuyorsunuz değil mi bu kancık kadının dediği sözleri. Duruşundan belli cesur olduğu. İlk kez görüyorum böyle cesur bir kadını. Bizim Tahir ile Batman’ı öldürdü. Benim kellemi almak isteyen kız bu olmalı.” diye bağırdı komutan.

---

¹⁰ Tepik oyunuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: ARIPINAR, E. vd. (1992). *Türk Futbol Tarihi (1904-1991)*. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.

“Bunların arasında Selçuklu Tuğrul yok mu?” diyerek iki cesedi gösterdi Altıncan.

Söyle Altın Kız! Sana Muhammet Tuğrul’un kellesi mi lazım?

Altıncan hemen cevap verdi:

Evet!

“İşte, senin istediğin kelleyi ben getirdim. Al, şu kara kelle senin.” diyen Tuğrul Bey merakla sordu. Yastık mı yapacaksın?

Tepik oyunu oynayacağım.

Ne, ne tepik mi?

Gerçi senin testi gibi kellen tepik için top olmaya yaramaz ya!

Hasan, Nasır! Duyuyor musunuz? “Benim kellem tepikte top olmaya işe yaramayacakmış,” diyen Tuğrul Bey kah kah güldü” (I. 155).

2.6.1.5. Oğuzların örtünme âdeti

İslamiyet başta olmak üzere birçok dinde önemli bir yere sahip olan kadınların örtünmesi, Oğuzlarda (Türkmenlerde) biraz farklı uygulanmıştır. Türkmen kadını başörtüsü takar ama saçının tamamını örtmez. Türkmen kadını sosyal hayatın içinde tıpkı erkekler gibi eşit bir şekilde yer almıştır. “10. yüzyılda Oğuz elinde kadınlar, diğer Türk ellerinde ve Cahiliye devri Araplarında olduğu gibi, erkeklerden kaçmazlar ve yüzlerini de örtmezlerdi” (Sümer, 1972: 46). Türkmen kadınının örtünme âdeti romanda şu şekilde geçmektedir:

“Oğuzlar sade bir halk gibi görünseler de aslında karmaşık özellikleri vardı, hem de çok. Şeriatın en sert kurallarından biri olan kadınların yüzlerini peçe ile örtmeyi görmezden gelen tek Müslüman halktı. Oğuzlar insanın canı gibi bir halktı. Onu anlayan dünyayı anlardı” (I. 185).

2.6.1.6. Görücü usulü âdeti

“Görücü usulü evlilik, araçlar yoluyla gerçekleştirilen bir evlilik türüdür. Bu evlilik türünde evlenecek çiftler, genellikle birbirlerini önceden tanımaz. Aile büyükleri veya evlenecek gençlerin yakınları aracı olur ve evlilik gerçekleşir. Görücü usulü evliliklerde evlenecek gençlerin rızası her zaman aranmayabilir. Aile büyükleri, evlenecek çiftler adına zaman zaman kararlar alır; gençlere ise durum sadece tebliğ

edilir. Bu tür uygulamalar daha çok erkek egemen toplumlarda ve kırsal kesimde görülür” (Gülbüz, 2019: 68). Görücü usulü evlilik birçok kültürde olduğu gibi Türkmenlerde de bulunmaktadır. Selçuklular Tuğrul Bey’e Altınca Hatun’u istemek için Zemaşer Kalesi’ne görücüye gelmişlerdir. Bu adet romanda şu şekilde geçmektedir:

“Selçuklular Abdülmelik Han’ın en yakın dostlarının kimler olduğunu biliyorlardı. Onlar; Kes şehrinin hükümdarı Gazanfer Tak ve Helvacı Canahır Geçdeki’yi dünürücü olarak Zemaşer’e yollamışlardı. İki dost Zemaşer’e gelip üç gün misafir olduklarında niyetlerini söylemişlerdi. Kalenin dışında Selçuklu beyi Hasan da haber beklemekteydi. Onu da içeri aldılar. Han bu dünürçülüğe meyilli değildi. Bir bahane olarak son sözü kızına bıraktı. Hana göre kızı bu duruma hemen karşı çıkacaktı ama Altınca babasının düşüncesini tersine çevirdi: “Baba, siz neyi uygun görüyorsanız ben ona razıyım.” dedi.

Bu sözden sonra han Selçukluların dünürçülüğüne razı gelmekten başka bir yol bulamadı. Selçukluların bugün buraya bu kadar kendilerinden emin gelmelerinin sebebi bunun içindi” (I. 189)

“Bundan yedi ay önce Musa Yabgu’nun dünürücü olup hediyeler getirip isteme olduktan sonra Tuğrul Bey iki kez gelmişti. Abdülmelik Han’ın izniyle Tuğrul Bey Altınca’ı alıp çöle atla gezmeye çıkmışlardı.

Elbette bu gezilerde onların yanında Gülyüzlü de vardı. Gülyüzlü atını onların atlarından on beş yirmi arkadan sürüyordu. Böyle olunca da onların dediklerini duyamıyordu” (I. 232)

2.6.1.7. Bade içme geleneği

“Ricâlü’l-gayb telakkisine göre Allah, dünyanın cismanî düzenini sağlamaları için bazı insanların çeşitli görevler üstlenmesini takdir ettiği gibi âlemdeki manevi ve ruhani düzenin korunması, hayırların temini, kötülüklerin giderilmesinde sevdiği bazı kullarını görevlendirmiştir. Herkes tarafından kolayca tanınmadıkları veya gizli olan hakikatlere, sırlara vâkıf olduklarından ricâlü’l-gayb adı verilen bu seçkin kişilerin arasında bir düzen ve bir hiyerarşi vardır” (TDV İslam Ansiklopedisi, 81-82). Tuğrul Bey, amcası Yusuf Yabgu’nun, Ali Tekin tarafından Alp Kara’ya öldürtülmesinden sonra üzüntüden Tek Kazık Tepesi’nde secdeye kapanır, üç gün üç gece boyunca

Allah’a yakarışta bulunur. Burada erenlerle buluşan Tuğrul Bey pirlerin elinden bade içer. Üç günlük secde hâli ve bade içmesinden sonra Tuğrul Bey keramet sahibi birisi olmuştur.

“Tuğrul Bey obanın doğusundaki Tek Kazık Tepesi’nin üstüne çıktı, ellerini gökyüzüne kaldırıp Allah’a dua etti. Ayaklarının üstünde durmaya dermanı kalmayınca yere serilip feryat etti. Tuğrul, kesintisiz bir şekilde sayıklıyordu. Onun ne sayıkladığını kimse anlamıyordu ama yaşlılar, din âlimleri “Karışmayın, rahatsız etmeyin!” diyerek Tuğrul’a dokunmadılar. Burada değişik bir güç var. Tuğrul’un burada ile çekmesi bunun işareti. Hiç kimse onun yanına gidemedi. Tuğrul uzun geceyi de dua ederek geçirdi. Tuğrul Bey, Allah’tan babası Mikail Bey’in, amcaları Arslan ve Yusuf Yabgu’nun çok istedikleri Dervezata şahlığını kurmasına izin vermesini diledi. Niyetinin temizliğine, yüreğinin iyiliğine, en önemlisi de Allah rızası gözeten veliler, insanın niyetinin gerçekleşmesine izin verirler. Onun isteklerini Bakilik sıfatıyla olgunlaştırıp amacına ulaştırırlar. Bu gaibane sohbetten sonra insan başka bir insan olup fani varlığa dolanacak bir kişinin önünde duracak şey olmaz. Çünkü o artık kudretli, onun şimdi dediği ve yaptığı şeyler olur. Erenlerin içirdiği şarap, o kişinin tüm vücuduna yayılıp ruhunu değerli hâle getirir. Onun bütün istekleri son bulur, bütün hakikat ona ayan olur. Onun gördüğü şeyler başkaları için sır kalır. O, bu sırrı kimseye açmaz, sadece erenlerin kendisine el verdiğini söyleyip sözü sonlandırır. Fani dünyadan gittiği yerde, gittiği zamanda başka bir insan olup döner.

Tam da böyle olmuştu. Tuğrul Bey üçüncü gün namaz kılmaktan sarhoş olanlar gibi sendeleyerek yerden zar zor kalktı, çadırın içinden ıktı.

“Bana icazet verdiler. Duyuyor musunuz? Bana icazet verdiler. Duyuyor musunuz?” Tuğrul etrafındakileri ve çadırı görüp şaşırdı: adırı ne zaman diktiniz?

evredekiler onun bu sözlerini üç günlük açlığa ve susuzluğun etkisine bağladılar. Ona su içirmek istediler.

“Gerek yok. Ben biraz önce bade içtim.” diyerek Tuğrul su testisini geri verdi. Herkes birbirine şaşırarak baktı, canları sıkıldı. Çünkü onlar Tuğrul’un üç gün boyunca hiçbir şey yiyip içmediğini biliyordu” (I. 225-227).

2.6.1.8. Kut inancı

“Kut, yaratıcının lütfettiği ilahi bir güç olarak da tanımlanmıştır. Türk inanç sistemine göre yaratıcı bu gücü herkese vermemiş, seçtiği kişilere bahşetmiştir. Bu güç, o kişinin hayattaki başarısını da garanti altına almıştır” (Yıldız Altın, 2021: 87). Türk inancına göre kut’un bir insana verilmesi için insanların kutsal varlıklar tarafından seçilmesi, bu varlıkları memnun etmesi, onların rızasını alması gerekmektedir. Bu niteliklere sahip insanlar arasında başta peygamberler olmak üzere; krallar, hakanlar, din adamları, kahramanlar vb. kişiler olur. Bu inanca göre tanrının ve kutsal güçlerin seçtiği hükümdarın kanının dökülmesi çok büyük bir günah sayılmış ve kesinlikle yasaklanmıştır. Altınca Hatun romanında bu düşünce şu şekilde dile getirilmektedir:

“İbrahim İnal’la birlikte gelen atlılar bağırmaya başladılar:

Siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Siz İbrahim’i öldürmeye, onun mukaddes beyzade kanını dökmeye nasıl cüret edebildiniz? İbrahim İnal’ın kanı dökülecek kan değildir.

Bu kişinin, bu şekilde bağırması boşuna değildi. Bey soyunun kanı mukaddes olarak görülüyordu. Sultan, Allah’ın yeryüzündeki vekiliydi. Ayrıca bey soyundan birinin kanını dökmek İslamiyet’te en büyük günahlardan biri olarak görülüyordu. Bey ya da bey soyundan biri öldürülecek olduğunda o kişinin kanı dökülmeden öldürülmesi gerekiyordu. Öldürülecek kişi çoğunlukla yayın kirişi ile boğularak ya da darağacında asılarak öldürülürdü” (II. 409).

2.6.1.9. Kan bedeli geleneği

İnsanlık tarihinde öldürülen şahsın yerine kan bedeli ödenmesi uygulaması birçok kültürde görülmektedir. Bir kişinin başka bir kişiyi öldürmesinden sonra ölen kişinin yakınları ya kısasa kısas, yani öldüren kişiyi öldürmekte ya da öldüren kişiden ölen kişi için bir bedel, tazminat istemektedir. Bu âdet Altınca Hatun romanında da görülmektedir:

“Rezalet mağlubiyetten bir gün sonra Selçuklu beylerinin adına Ali Tekin’in sarayına iki elçi geldi:

Biz Selçuklu beyleri, sizin tarafınızdan kabul edilen yabgumuz Yusuf Bey’in ve onun yanındaki askerlerin kan bedelini talep ederiz! Kan bedelinin verilmemesi durumunda Buhara’yı yerle bir edeceğimizi, sizin Karahan hükümdarlığınızı cehennemin dibine göndereceğimizi önceden bildiririz. Ceyhun’dan ilerdeki Balkan’daki adamlarımızı

yardıma çağırmadan da sizin kökünüzü kazıyacağımızı çok iyi biliyor olmanız gerek!”
(I. 228)

2.6.1.10. Düğün geleneği

Birçok milletin kendisine has düğün gelenekleri vardır. Bir kadın ve erkeğin dünyalarını birleştirdiği bu kutlu günde insanlar doyasıya eğlenir, ziyafetler verilir, bu çiftin yeni bir hayata atıkları adıma şahitlik ederler. Altınca Hatun romanında da düğünle alakalı gelenekler şu şekilde işlenmiştir:

“Abdûlmelik Han’ın dostları düğüne geldi, bol bol hediyeler getirdiler. Canahır Helvacı bir çoban ve onun iki yardımcısının başında olduğu bir sürüyü düğüne hediye olarak getirdi, Altınca’ya altın bir yüzük verdi. Çok farklı, güzel bir yüzük... Bu yüzüğü Çinli kuyumcular yapmışlar” (I. 281).

“İki yüz kasap yetişebildiği kadar küçük ve büyükbaş hayvan kesti. Selçuklu beyleri görücüye geldiklerinde avlunun içine serdikleri halıları bırakıp gitmişlerdi. O halılar tekrar avlunun içine serildi.

Böyle düğünler sabahdan akşama kadar devam ederdi. Böyle olunca düğüne katılmaya Ceyhun’un iki yakasından birçok kişi geldi. Yakınlarda bulunan obalardaki insanların da neredeyse tamamı geldi.

Düğün kalenin içinden dışına taşı. Daha doğrusu düğünün büyüğü kalenin dışındaydı. Saz ve türkü sesleri her yerde yankılanıyordu. Gece boyunca saz ve türkü sesleri dinmedi. Oyunlar oynandı.

Zemahşerliler düğüne susayıp gelmiş gibiydiler, onlar gece yatmayı akıllarından çıkardılar. Gece oynanan oyunlar, söylenen türkülerle devam etti. Böyle bir düğün Hüsrev Anuşirvan Adil’de, Nuh Samanî’de, Sultan Gazneli Mahmut’ta bile görülmüş değildi” (I. 285-286).

“Dışarıda gelin sazi çalınıp raks ediliyordu. Düğün yerine karanlık çöktükten sonra her yüz metre aralığına ateşler yakıldı ve düğün devam ettirildi. Yağlı yağlı koyun etlerinden kebaplar yapıldı. Dört bir yan pişirilen etlerin kokusuyla doldu.

Zemahşerliler bir hafta boyunca düğün için helva ve tatlılar hazırlamıştı. Hizmetkârlar büyük tepsilerde misafirlere Zemahşer helvalarını ve tatlılarını ikram

ediyorlardı. Arabalarla şarap ve rakı getirdiler. Bu arabaların nereden geldiği belli değildi. Bilmek isteyen de yoktu.

Rakılar, şaraplar ırmak gibi akıyordu. Tuğrul Bey de bugün eğlendikçe eğlendi. Grup grup olmuş Selçuklu beylerinin yanına gidip onlarla şarap içti, raks etti. Selçuklu beyleri raks ederken vahşice bağırıyorlardı.

Vakit gece yarışı olsa da düğün devam ediyordu. Sazendeler tatlı tatlı çalgılarını çalıyorlardı. Türkücüler keyifli türküler söylüyorlardı. Herkes sarhoştı. Ordu sarhoştı. Askerlerin rakı içmesine Çağrı ile Baygu Kelan izin vermişti, çünkü onları tehdit eden bir durum yoktu” (I. 299).

“Burada düğüne hazırlık yapılıyordu. Düğüne bir ay önceden hazırlanılmaya başlanmıştı. Düğün peygamberin doğum günü, yani Mevlid günü, Rebiülevvel ayında olacaktı. Gelen misafirlerin konaklaması ve yiyip içmesi için yirmi bin adam hizmete hazırды.

Çin-Maçin’den, Bizans’tan, Kafkaslar’dan gelen misafirlerin hediyeleri Altıncan’ı kendisine hayran bıraktı.

Muhammet Tuğrul Bey’in istediği gibi yapıldı. Padişahlık tahtının sol tarafına Altıncan için çok güzel bir taht konuldu.

Muhammet Aleyhisselam’ın doğduğu gün düğün başladı. Gelen misafirlerin ardı arkası kesilmiyordu. Onlar Tuğrul Bey ile Altıncan’ı selamladıktan sonra yerlerine geçtiler.

Her gelen misafir getirdiği hediyeleri gösteriyor, kendi elleriyle evlenen çifte veriyordu. Her beylik ya da devlet kendi dansçı ve müzisyenlerini göndermişti. Diğer ülkelerin şahları, kralları yerlerine vekillerini yollamıştı. Hitay, Rum, Salar-Musafir, Bavan, Zayır, Şaddat, Buid, Kaku, Saffar devletlerinden vekiller gelmişti.

Büyük Kiev Prensiğinden gelen vekil Yaroslav Mudrı’nın söylediği kutlama sözleri, getirdiği kürkler Altıncan’ı çok etkiledi. Düğün kırk gün kırk gece devam etti” (II. 114-115).

2.6.1.11. Gelini file bindirme geleneği

Birçok kültürde olduğu gibi Türkmenler de gelini baba evinden damat evine götürürken bir binek hayvanının üzerinde götürürler. Selçuklular Altınca Hatun'u filin üstünde götürerek ona ne kadar değer verdiklerini göstermiştir:

“Kecebe geldi. Üç tane büyük fil. Onlar altın ve gümüşle süslenmişti. Salar Kazan'ın “Gerekli şeyin ağırlığı olmaz.” dediği doğruymuş. Selçuklu kadınları Altınca'nı kucaklayarak filin üstündeki kecebeye bindirdiler. Altınca kendisini filin üstünde güvensiz hissetti. Tuğrul'un yengeleri filin üstünde sırt üstü rahatça yatarak duruyor, kıkır kıkır gülüşüyorlardı. Eltilerinin mutluluğu Altınca'nın hoşuna gitti. İslamiyet'ten önce, evlenen kızı eksiksizce süslenen ata bindirip götürürlermiş. Şimdi ise file ya da deveye bindirip götürüyorlar” (I. 289).

2.6.1.12. Kamçıyla vurma âdeti

Altınca Hatun romanında Selçukluların damadı evlendiği kişiye kamçıyla vurur, gelin buna ne kadar çok dayanırsa onun ne kadar güçlü olduğu anlaşılır. Tuğrul Bey de evlendiği gece eşi Altınca Hatun'a kamçıyla vurur:

“Altınca, Tuğrul Bey'in kendisine kamçıyla vuracağını hatırladı, biraz geriye çekildi.

“Tuğrul Bey geline vurmuyor mu?” diye birkaç kişi sordu.

Tuğrul Bey beline kıstırdığı kamçıyı alıp oynadı, sonra yavaşça Altınca'a vurdu.

Vur!

Vur, Tuğrul Bey! Sağlam vur!

“Ay, buna vurmamak demezler! Hatunun nasıl bir hatun olduğu vurulmasından belli olur.” diyen kuru sesli kişi yine konuştu.

Şimdi vurmazsan, sonra kendi dizine vurursun!

Hatunun en iyisi gözüne duman kaçırıp keyif alır.

Yine kuru sesli kişi konuşmaya başladı:

Hatun ile şeytanın iyisi yoktur. Vur, vur!

Adamların sesleri kesildi. Tuğrul Bey onlara sinirli bir şekilde baktı.

Altıncan, kamçının sesini işitti. Ses, gittikçe arttı, Altıncan'ın sırtını yakıp kül etti. “Ey Allah'ım, Tuğrul Bey aklını mı yitirdi? Altıncan zavallısının ne suçu var? Vur dedilerse de Tuğrul Bey parça parça edercesine vuruyor!” diye düşünüyordu insanlar.

Üç!

Beş!

Dokuz!

Musa Bey yerinde duramadı:

Tuğrul Bey, sen gelini ha öldürdün, ha öldüreceksin!

Altın Kız bu, Altın Kız! Dayanıklı bu.

Altıncan'ın gözlerinin önünde yıldızlar uçuşuyordu ama Tuğrul Bey'in bu sözünden sonra, bu sözlerle o yıldızlar kamçının vurduğu yerlere merhem oldu.

Altıncan'ın eltileri geldi. Her biri yandan Altıncan destek oldular. İnsanlar toplaşıp gülüştüler” (I. 293-294).

2.6.1.13. Nazardan koruma âdeti

“Halk arasında bakışlarında zararlı güç bulunduğuna inanılan kötü niyetli kişilerin bu özellikleriyle, canlı ya da cansız varlıklar üzerinde olumsuz bir etki bırakması nazar olarak açıklanır” (Çıblak, 2004: 103). Her kültürde nazarın olduğuna inanılır ve buna birçok yöntemle önlem alınmaya çalışılır. Selçuklular da Dandanakan Savaşı'ndan sonra Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Musa Bey'i nazardan korumak için bir ritüel gerçekleştirmişlerdir:

“Dünya Selçukluların oldu. Kurultaydan önce Tuğrul Bey'i, Çağrı Bey'i ve Baygu Kelan'ı zeytinyağıyla yıkadılar. Yedi gün boyunca zeytin yaprağını tütülediler, onların etraflarından zümrüt taşları dolandırdılar. Böylece Selçuklu beylerini nazardan korudular” (II. 100).

2.6.1.14. Kılıç kefen âdeti

Her milletin hassas olduğu noktalar vardır. Bunların başında ise bağımsızlık gelir. Selçuklular başta Oğuz Yabgu Devleti ve Gaznelilerin hizmetinde bulunmuş, onların topraklarında özgürce yaşamışlardır. Ancak Sultan Gazneli Mahmut ölüp yerine oğlu Mesut'un geçmesi ve Mesut'un Selçuklulara babasının verdiği değeri vermeyip üstüne

onları topraklarından sürmek için ağır vergiler dayatması, Selçuklular için bardağı taşıran son damla olmuştur. Gidecek bir toprakları olmayan ve Horasan bölgesini kendi yurtları olarak gören Selçuklular her şeyi göze alarak Gaznelilerle savaşmak yolunu seçmişlerdir. Bu öyle bir tercihtir ki sonunda ölüm bile olsa geri adım atmazlar, kılıca ve kefeni sarılıp ya özgürlük ya da ölüm parolasıyla yola çıkarlar. Kılıç Kefen âdeti Altınca Hatun romanının birçok yerinde ayrıntılı bir şekilde işlenmiş ve açıklanmıştır:

“Kurultaya Çağrı Bey başkanlık etti:

Kardeşler, Gaznelilerden bize gün yok. Biz insan gibi yaşamak istiyoruz ama onlar bize kasten zorluklar yaşıyorlar, ağır vergiler alıyorlar. Onların bizden istediği vergiyi Belh vilayeti üç yılda veriyor. Gaznelilerin maksadı belli; bizi kırmak, yok etmek! Biz kaderimize razı olup boyun mu eğmeliyiz?

Çağrı Bey’in sözünü kestiler, Selçuklular dört bir yandan bağırdılar:

Kılıç ya da kefen!

Kılıç ya da kefen!

Tuğrul Bey yerinden kalktı:

Kılıç ya da kefen!

Musa Bey yerinden kalktı:

Kılıç!

Tüm Selçuklu beyleri Musa Bey’in sözünü tekrarladı:

Kılıç!

Kılıç!

Kılıç!” (I. 424-425).

“Zaman geçiyordu. Zaman tan vaktine yaklaşıyordu. Uyuyacak olan yoktu. Birden hareket kesildi. Üç bey; Çağrı Bey, Musa Bey ve Tuğrul Bey öne çıktı. Onlar güçlü sesleriyle bağırma başladı:

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Tüm Selçuk yiğitleri üç beyin bağıarak söylediklerini tekrarladılar:

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Üç Selçuklu beyi yine güçlü bir şekilde bağırdı:

Ya Hu, Kayı boyuna üstün gelmeyi nasip eyle!

Ya Hu, Kayı boyuna üstün gelmeyi nasip eyle!

Ya Hu, kılıç!

Ya Hu, Horasan'a hükümdarlık etmeye yardım et!

Kınık yiğitleri, üç Selçuklu beyinin sözlerini üç kez tekrarladılar.

Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Musa Bey, üstlerindeki elbiseleri çıkarıp yanmakta olan ateşe attılar. Çırılçıplak kalan Selçuklu beyleri Murgap Irmağı'na doğru hareket ettiler.

Maksat temizlenmekti, abdest almaktı. Su buz gibi soğuktu ama "Su soğukmuş!" diyen yoktu.

Üç Selçuklu beyi ırmakta temizlenip kenara çıktılar. Onların her birine on altı metre beyaz kumaş verildi. Onlar bezlere, kefenlerine sarınıp ateşin başına geçtiler.

Ateşin başında mertebeli Ebu Seyit Ebulhayır vardı. O yanına gelen üç Selçuklu beyini de tek tek kucakladı. Onlardan güzel sözlerini esirgemedi. Ondan sonra abdest alma sırası askerlere geldi. Askerler sıraya geçip tek tek Murgap Irmağı'na girdiler. Onlar ırmakta temizleniyorlardı. Sudan çıktıktan sonra ise onlara da on altı metre beyaz kumaş, kefenleri verildi. Her askerin suya girip abdest alması, on altı metre beyaz kumaşa sarınmasıyla birlikte yeryüzü tamamen aydınlandı" (I. 427-429).

2.6.1.15. Yeniden evlenme âdeti

Selçuklular kılıç ya da kefen âdetiyle savaşa girmeden önce geride dul eşler bırakmamak adına eşlerinden boşanırlar. Dandanakan zaferinden sonra ise daha önce

eşlerinden boşanmış olan askerler yeniden önceki eşleriyle evlenirler. Ancak bu yeniden evlenme İslamiyet'teki şeriatla benzese de Türkmen âdetine göre yapılmıştır:

“Tuğrul Bey, Altınca'nı boşadıktan sonra onunla ikinci kez evlendi. Eski Türkmen âdeti böyle gerektiriyordu. Eski Türkmen âdeti bu meselede özünde şeriat ile benzeşiyor olsa da dışarıdan bakıldığında ufak farklar vardı. Şeriatla göre kadın eşi tarafından boşandıktan sonra eski eşlerin yeniden evlenmesine izin vermiyor, önce kadının bir başka erkekle evlenmesini, sonra ondan da boşanıp önceki eşiyle evlenmesine izin veriyor. Türkmen âdeti ise bu tarz bir kuralı şart koşturuyor ve doğrudan yeni nikâha izin veriyor. Tuğrul Bey her zaman yaptığı gibi yine Türkmen âdetini uyguladı” (II. 115).

2.6.1.16. Ağzı dinarla doldurma âdeti

Altınca Hatun romanındaki Türkmenler müjdeli bir haber aldıklarında bu haberi getiren kişiyi mükâfatlandırmak için ona ödül verirler. Ancak ödül olan parayı o kişinin ağzına doldururlar. Müjdeli haberi getiren kişi ağzını ne kadar çok açarsa o kadar çok dinarın sahibi olur:

“Altınca melikem! Altınca melikem! Müjde, müjde! Muhammet Tuğrul Bey geliyor! Ben “Atlılar yine gelirler.” demiştim ya! Ben sana “Anuşirvan dayını yollama, onlar hemen gelirler.” dedim ya! Geldiler gördün mü? Tuğrul Bey geliyor. O, büyük bir düğün yapıp sizi kecebeye bindirip götürecekmış. Sizi saraylarda yaşatacakmış. Altınca melikem, duyuyor musunuz? Tuğrul Bey sizin peşinizden geliyor. O, Zemahşer'de çok büyük bir düğün yapacakmış. Müjde!

Altınca içerinden yeşil kesesini alıp geldi. O kesenin içi para doluydu. Altınca keseyi elinde döndürüp Haldan'ın yanına vardı:

Haldan, sen beni sevindirdiğin için sana para vereceğim.

Ben bütün ömrüm boyunca size vefalı olacağım melikem. Gittiğinizde beni de yanınızda götürün. Ben size vefayla hizmet ederim.

Haydi, ağzını aç!

“Allah razı olsun melikem, bütün ömrüm boyunca sizin hizmetinizde olurum.” diyerek Haldan ağzını açtı.

“Süphanallah, ağzın çok büyük!” Altıncan gülerek Haldan’ın ağzına bohçasından altın paraları tek tek çıkartıp koydu. “Ağzının böyle büyük olduğunu düşünmemiştim.” dedi.

Haldan ağzını açıp donmuş gibi durdu. Ağzı altınla dolduktan sonra da kıpırdamadı. Onun bu durumuna Altıncan şaşırdı:

Şimdi ne durursun? Var, git şimdi!

Altıncan’ın bu sözünden sonra Haldan bağı doğru yavaş yavaş gitti” (I. 267)

“Peravbibi gizemli bir şekilde gülümsedi:

Altıncan bundan bir hafta önce müjdem size söylememiş.

“O, nasıl bir müjdeymiş?” diyerek Tuğrul Bey bir Altıncan’ın, bir de Peravbibi’nin yüzüne baktı.

Ey hükümdar, eşiniz Altıncan ile tanıştım. Onun dört haftalık hamile olduğunu size söylemek isterim.

Tuğrul Bey etrafına bakındı. Haznedarını bulup ona emir verdi.

Haznedar, kocaman kadının yanına gidip ağzına dinar koymayı biraz uygunsuz görüp utandı. Onun utandığını gören Tuğrul Bey “Keseyi Altıncan’a ver, bırak, o senin yapacağın işi yapsın!” dedi.

Altıncan, içi dinar dolu keseyi alıp Peravbibi’nin yanına gitti:

Ağzını aç sevgili Peravbibi! Hoş haber getiren altından ağzını altınla dolduralım!

Peravbibi, padişahlara müjde getirenlerin ağzına sığıdığı kadar altın doldurulduğunu duymuştu ama buna canlı bir şekilde şahit olmamıştı.

Peravbibi, Tuğrul Bey’e bakıp minnettarlık ile baş eğdi. Altıncan şaşırdı. Beş tane altınla Peravbibi’nin ağzı doldu. Zemahşer’de ise Haldan’ın ağzı yirmi beş altınla bile dolmamıştı sonuçta!” (I. 370-372).

“Molla Rezzak, Altıncan’ın gelmesine sevindiğinden yerinde duramıyor, içi içine sığmıyor ve sürekli şunları tekrarlıyordu:

Ben “Altıncan çok yüksek yerlere gelir.” demiştim. Gördünüz mü, benim dediğim oldu. Ben ne demiştim? “Altıncan halkın koruyucusu olur. Altıncan bizim gurur kaynağımız olur.” demedim mi? Dedim ben! Gerçekten dedim. Ben dedim! Ben Altıncan’ın böyle

yüksek derecelere çıkacağını bildim. Altıncan'a ben öğüt veriyordum. O benim öğütlerimi dinlerdi. Hatırlıyor musunuz benim ona söylediklerimi?

Altıncan hocasına çok cömert davrandı. Hocası tüm Zemahşerlilerin önünde ağzını genişçe açtı. Altıncan ise onun ağzını dinarla doldurdu. Molla Rezzak ağzına daha fazla dinar konulmasını istedi, bu istekle ağzını daha çok açtı ve bu yüzden çenesi ağrıdı. Molla Rezzak'ın, Altıncan Zemahşer'den gidene kadar çenesinin ağrısı geçmedi. Zavallı bir ay boyunca çenesi sarılı bir vaziyette, bir şey yiyemeden gezindi. Zavallı molla ömrü boyunca böyle bir hediyeyle karşılaşmamıştı sonuçta. Molla bir şeyi iyi anladı, çok yiyememenin dünyada en kötü ceza olduğunu gördü. Molla açlığının büyük ama ağzının küçük olduğunu anladı” (II. 146-147).

2.6.1.17. Talan sofrası

Türklerde devlet liderinin halkı huzurlu ve rahat yaşatmak için sosyal devlet anlayışıyla onlara yardımda bulunduğu dair birçok örnek bulunmaktadır. Orhun Abidelerinde “Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Ondan sonra, Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kismetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım” (Ergin, 2011: 7/59). Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Han elli yıl süren seferin ardından yurduna döner ve büyük bir toy yapar “Oğuz yurda varması şerefine toy için doksan bin koç ve dokuz yüz kısrak kesilmesini emretti ve büyük bir toy yaptı” (Togan, 1982: 47). Büyük Selçuklu Devletinde de hükümdarın halka destek olduğu, Tuğrul Bey’in düğününde kurdurduğu sofrayı yağma edilmesi için halka bıraktığı bilinmektedir. “Sultan Tuğrul Bey, 1062’de Abbasî halifesi Kaim Biemrrullah’ın kızıyla evlenmesi münasebetiyle sofralar kurdurmuştur. Bu sofralar tatlılar ile dolu olup yağma olmaması için sofranın iki yanına filler yerleştirilmiştir. Düğün gerçekleşikten sonra büyük bir ziyafet verilmiş ve sofraya yağmaya bırakılmıştır” (Koçak, 2020: 157). “Bizim destanlarda gördüğümüz, beylerin sık sık toylar verdikleridir. Toy ziyafet demektir. Toylar doğum, bey oğlunun ilk avı, bir dilekte bulunma, bir felâketten kurtulma, kısaca her hangi bir sevinç vesilesi ile verilmekte idi. Toyların diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi, Oğuzlar’ın İctimaî hayatında da mühim bir yeri vardı. Toylar yalnız beylere değil, halka da veriliyordu. Türkler, Yakın Doğu ülkelerine geldiklerinde diğer

gelenekleri arasında bu yağmak toy geleneğini de getirmişlerdi. Farsça manzum ve mensur eserlerde görülen kân-i yağma (yağma sofrası) sözü bu yağmak toyu ifade etmektedir. Selçuklular'dan başka Suriye Ata beğleri devletinde (Zengiler) ve Osmanlılar'da da bu geleneğin devam ettiği görülmektedir" (Sümer, 1972: 411-412). Dede Korkut Destanı'ndaki Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da da bu yağma âdeti görülmektedir. Altınca Hatun romanında aynı yağma (talan) âdeti, bu sefer nevrüz kutlamaları için yapılmıştır.

Miladi takvime göre 21 Mart günü kutlanan nevrüz, birçok milleti ve geleneği derinden etkilemiştir. Nevruz kelime olarak yeni gün anlamına gelmekte ve Türkmen Türkçesinde novruz olarak adlandırılmaktadır. Baharın başladığı gün olan nevrüze Türklerin verdiği adlandırmalar da bu güne ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir. "Türk dünyasının değişik bölgelerinde yeni gün ile ilgili farklı adlandırmalara rastlamaktayız. Türk kültürünün zenginliğini gösteren bu adlandırmalardan bazılarını alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: 'Baba Marta', 'Bahar Bayramı', 'Baş-ay', 'Baş bahar', 'Bozkurt'. 'Cılgayak/Yılbaşı', 'Çağan', 'Diriliş', 'Ergenekon', 'Erkin kün/ Kurtuluş günü', 'Gündönümü', 'İlkyaz Bayramı 'Kurtuluş', 'Mart dokuzu', 'Mereke', 'Mesir Bayramı', 'Meyram', 'Nevruz/ Novruz/ Noy-nuz', 'Sultan Nevruz/Sultan Navrız/ Sultan Mevriz/ Nevruz-ı Sultani', 'Teze il/ yeni yıl', 'Ulustın ulu küni/Ulus küni', 'Uyanış', 'Yaz-başı Bayramı', 'Yengikün', 'Yeniden doğuş', 'Yenigün', 'Yeni hayat'. 'Yeni yıl', 'Yılbaşı', 'Yörük Bayramı',vs." (Durbilmez, 2007: 29).

Nevrüzün milletlerin yaşamlarında bu kadar etkili olmasının belli başlı sebepleri vardır. Bunlardan birincisi nevrüzün hava ve toprağın ısınmaya başladığı gün olmasıdır. Tarım ve hayvancılıkla geçinen insanlar için sert bir kışın ardından bir nevi yeniden bir dirilişi simgeleyen bu gün, o insanların da yeniden canlanmasına sebep olur. Türkmenistan'daki Türkmenler, "doksan dolup, yere yılı girende" (Üç aylık, yani doksan günlük kış mevsimi sona erdiğinde), sıcaklığın toprağa girerek tohumların dirilmesine sebep olduğunu düşündükleri bu günü 'diriliş günü' olarak kabul etmektedirler" (Nurmemmet, 1996: 77). Böylesine önemli olan bir günün yıllar boyu kutlanmasından sonra o milletin millî bir bayramına dönüşmesi ve gelecek nesillere aktarılması onu daha değerli kılmaktadır. "Kaynağı, tarihin derinliklerine uzanan

gelenek görenek bayramı olarak bilinen Nevruz, Türk halklarından Türkmenlerin de millî bayramıdır” (Durdıyeva, 2000: 109).

Nevruz Türklerde o kadar önemli olmuştur ki takvimlerin başlangıcı da bu günle başlamıştır. “Türklerde bilinen en eski takvim 12 Hayvanlı Türk Takvimi’dir” (Turan, 1998: 92-93). “Bu takvimde yılbaşı 21 Mart, yani Nevruz’dur” (Genç, 1997: 1-2). Türklerin kullandığı takvimlerden biri de Celali Takvim’dir. “Takvim-i Celalî’de sene başı ve ilkbahar başlangıcı olan bu gün, Rumî Takvime göre 9 Mart’a tesadüf etmekte ve Nevruz olarak kabul edilmektedir” (Tepekaya, 2002: 600).

Tarihten bu yana ve günümüzde birçok Türk devletinin nevruzu çok özel bir şekilde kutladığı bilinmektedir. Türkmenler de tıpkı geçmişteki ve günümüzdeki Türk devletleri gibi nevruzu büyük şenliklerle kutlamaktadırlar. “Türkmenistan’da Nevruz Bayramı, halk arasında Oğuz Bayramı olarak geçmektedir. Nevruz gecesi, Oğuz gecesi olarak adlandırılır, milli oyunlarla meşgul olan Türkmen kızları da bu gecede türküler söyler” (Geldiyev 2004: 418). “Türkmenlerde uzun süre ‘Çarva Novruz’u (Göçebe Nevruz’u) olarak kabul edilen Nevruz Bayramı, 21 Mart’ta kutlanan yeni yıl bayramıdır” (Durdıyeva, 2000: 105).

Altıncan Hatun romanında Türkmenlere Oğuz Han’dan miras kalan bir nevruz âdeti olan talan sofrası âdetinde zengin kişiler veya hükümdarlar durumu iyi olmayan insanlara yemek vermekte, onlara evlerini açıp evlerindeki eşyayı talan etmelerine, almalarına müsaade etmektedirler. Böylece yeni yılla birlikte yaptıkları bu cömertlikten dolayı Allah’ın onlara daha fazla mal vereceğini düşünmektedirler. Altıncan Hatun romanında günümüzdeki birçok nevruz âdetinin -bazılarının bugünkü isimleriyle olmasa da- yaşatıldığını görmekteyiz. Romanın ikinci kitabının on altıncı bölümü ve üçüncü kitabının yirmi ikinci bölümlerinde talan sofrası geleneği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Romanın yazarı Osman Öde, talan sofrası geleneğini şu şekilde açıklamaktadır:

‘İnsan daima kendi payına düşeni az görür, başkalarınınkini kendisinininkinden daha fazla diye düşünür. Tüm insanlara özgü olan bu huy, aynı şekilde hükümdarlığa da yansıyan bir huydu. Hükümdarlık sadece insanların toplum ilişkilerine değil, aynı zamanda onların karakterlerini de ortaya çıkarır. İstekler, niyetler, hayaller ve duygular hükümdarlık ilişkilerinde belli olur, onun talihine iyi ya da kötü taraflardan tesir eder. Eski Oğuzlar bu gerçeğe çok önem verip insanların içindeki niyetlerin,

karakterlerin toplumun yaşayışına yaptığı etkinin önünü almak için talan sofrası diye bir gelenek bulmuşlardı. Yılın belli bir gününde han önceden duyurarak kendi evini insanların hizmetine açardı. İnsanlar o evden alabilecekleri her şeyi alabilirlerdi. Aslında her seferinde yapılan talan sofrasından sonra insanlara öncekinden daha rahat, hana ise öncekinden fazla hâkimiyet sunan bir hayat gelmekteydi. Çünkü insanların “Bana az geldi, bana az geldi.” diye vuran yüreği hanın eşyalarıyla giderildikten sonra sakinleşirdi. Allah hükümdarlara verir, hükümdar da insanlara. Böylece Allah’ın vermediğini insanlar hükümdardan alırlardı. Yürekleri ferahlar, duyguları sakinleşirdi’ (II. 161-162).

Yazarın açıklamalarına baktığımızda talan sofrası geleneğinin sadece bir nevruz kutlaması olmadığı, onun bir sosyal dayanışma olduğu daha net bir şekilde görülmektedir.

Nevruz günü devletin sultanı sarayını halka açacağını, onlara ziyafet vereceğini ilan eder. Sultanın ziyafet vermesi normal bir hareket olsa da sarayını halka açıp sarayın içindekilerinin halk tarafından yağmalanmasına müsaade etmesi biraz garip bir davranıştır. Ancak bunun mantıklı bir açıklaması da vardır. Sultan bir önceki nevruzdan bu yana elde ettiklerini, durumu kendisinden daha kötü olan insanlarla paylaşır. Bu hareketin uygulanış olarak olmasa da niyet olarak İslamiyet’teki zekât ibadetine de benzediğini söyleyebiliriz. Bu düşünce romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

“Aslında Sultan Tuğrul talan sofrasından dolayı “Eşim Altıncan üzülür.” diye düşünerek bir yıl içinde yapılan işleri bir iki kez saydırdı. Bakıldığında bir yıl içinde birçok iş yapılmıştı.

Tuğrul Bey çok güçlü bölgelerin, vilayetlerin, şehirlerin, kentlerin ve kalelerin Selçuklu Devletine tabi olduğunu, böylelikle hazinede kaç milyon dinarın, dirhemin olduğunu söyleyip şükretti. Böyle bir şey sadece yüce Allah nasip ettiğinde olurdu.

Bey, “Eğer talan sofrası kutlamasını yapmazsak Allah bize böyle bir cömertlik etmezdi.” diye vurguladı. Bu fikir Altıncan’a da mantıklı geldi” (II. 161).

Sosyal bir dayanışma örneğinin yanında Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun Oğuz Han’dan kendilerine miras kaldığını düşündükleri talan sofrası geleneğini uygulayarak halkın

güvenini aldıklarını, onlarla karşılıklı olarak birbirlerini anladıklarını, bu vesileyle iktidarlarını daha da güçlendirdiklerini düşünmektedirler:

“Talan sofrası Oğuzlarda halk ile hanlığın birbirlerini anladığının, inandığının alameti, geleneği olmuştu. Tuğrul Bey bu âdeti dolu dolu yerine getiriyordu. İnsanların sultandan kendi paylarını almak isteği yerine geldikten sonra hükümdarlığın öncekinden daha güçlü olacağını çok iyi biliyordu. Bunun için her seferinde talan sofrasına kendi ülkesini daha da güçlendirmek için çok iyi hazırlanıyordu. Altınca bu işe Tuğrul’dan çok daha fazla istekli ve içten bir şekilde hazırlanıyordu. Altınca da Tuğrul gibi insanlara yardım etmekten sonsuz keyif alıyordu. Bir şeyler verip onun yerine çok önemli bir şey, güven almak çok kârlı bir ticaret değil miydi? Yün verip ipeğe sahip olmak akıllılığın göstergesiydi” (II. 162).

Talan sofrası geleneği devletin sultanı ve eşi için bir şükür kaynağı da olmaktadır. Sultan ve eşi, sahip olduklarını fakir halkla paylaştıklarında daha fazla mala sahip olacaklarını düşünmekte, mallarını başkalarıyla paylaştıklarından dolayı üzülmemektedirler. Bu düşünce romanda şu şekilde anlatılmıştır:

“Tan vakti Tuğrul Bey, Altınca’ya seslendi:

Altınca, yeni yıl hayırlı olsun! Allah sana sağlık ve başarı versin!

Ağzınızdan çıkanı Allah işitsin beyim! Allah size uzun ömürler versin!

Eğer yanılmıyorsam senin bu yılki altın ve gümüşlerin, eşyaların önceki yıllara göre daha fazla oldu.

Geçen yıl iki sandıktı. Her sandıkta kırk kiloya yakın eşyam vardı. Allah’a şükür bu yıl sadece hediye gelen altın, gümüş ve eşyalarım o sandığı doldurdu.

“Üzülüyor musun?” diye Tuğrul Bey kahkahalar attı.

Doğrusunu söylersem üzülmeden duramıyorum.

İnşallah Allah yine birini iki eder.

İnşallah öyle olur!

Karı koca her yılın nevrüzünde yaptıkları gibi evlerindeki eşyaları bir bir gözden geçirmeye başladılar. İlk olarak da kıyafetlerden başladılar’ (II. 162-163).

Altıncan Hatun romanında talan sofrası kutlamalarının yapılacağı halka tellallar tarafından duyurulmaktadır. Kutlamanın yapılacağı ve verilecek ziyafet öncesinde de büyük hazırlıklar yapılmaktadır:

“Öğleden gece yarısına kadar devam edecek kutlamalar için hazırlık yapılyordu. Kasaplar hayvanların derisini yüzmeye gece yarısı başlamışlardı. Yüzden fazla kasap yetiştirdikleri öküzleri, koyunları yüzüp aşçılara veriyorlardı. Kavurma, kebab pişiren, farklı farklı et yemekleri yapan ustalar vardı. Aşçıların emrinde bine yakın adam çalışıyordu. Onlar bugün sultanın vereceği ziyafete gelecek misafirlerin güzelce yiyip içmesi için çeşitli yemekler yapmakla meşguldüler.

Bugünkü ziyafete üç binden fazla misafir gelecekti. Bunun haricinde başka altı şehirde de sadaka verilmesi için hazırlıklar görülyordu.

Bugün tüm Rey şehri kutlama yapıyordu. Tellallar sokak sokak dolaşıp bugün Sultan Tuğrul’un talan sofrası kutlaması, yani rızık kutlaması yapacağını, bu kutlamalara uzak yerlerden misafirlerin geldiğini, hiç kimsenin de bu kutlamalardan mahrum kalmaması gerektiğini duyuruyorlardı” (II. 163).

Talan sofrası kutlamasına özel olarak Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey’in en güzel kıyafetlerini giydiğini görmekteyiz:

“Tuğrul Bey’in kıyafeti bembeyazdı. Altıncan Hatun’un elbisesi ise koyu kırmızıydı. Tuğrul Bey’in beyaz, Altıncan Hatun’un kırmızı elbisesi onlara çok yakışmıştı. İnsanın baktıkça bakası geliyordu. Kutlamaya gelen misafirler Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun’a hayranlıkla baktılar” (II. 165).

“Her romancının eseri, ister kendi zamanının meselelerini ele alsın, isterse bu meselelerden fildişi bir kuleye kaçışı temsil etsin, açıkça veya ima yoluyla yazıldığı zamanın sosyal olaylarının bir yorumudur” (Stevick, 2021: 227). Altıncan Hatun romanındaki talan sofrası kutlamasında Tuğrul Bey tıpkı miting yapan bir siyasetçi gibi ziyafete gelen misafirlere propaganda yapmaktadır. Bu, günümüz seçim öncesi miting yapan siyasetçileri anımsatır. Tuğrul Bey halkına yaptığı bu konuşma kapsamında Allah’a şükretmeleri gerektiğini vurgulamaktadır:

“Kardeşler, kutlamaya uzaktan yakında gelen misafirler! Hoş geldiniz! Bugün Hicrî ayın Balık yıldızını gördük. Yeni yıl! Yeni yılda herkes geçen nevrudan beri yaptığı işleri Allah’ın terazisine koymalı. “Geçen nevrudan bugüne kadar ne kadar sevap

işledim?” İşte, bu soruyu herkes ilk önce kendisine, sonra eşine, çocuklarına, emrinde çalışanlara sormalı. Biz geçen kurultayımızda vezirlerle toplanıp devletimizin yaptığı sevapları gözden geçirdik. Kardeşler, geçen nevruzdan beri yaptığımız sevaplar az değildir. Ben o yaptığınız işleri tek tek sayıp yemeği bekletmeyeyim. Bugün sofranın başında yabancı yok. Hepsi Selçuklu Devletinin başarısı için gayretle çalışan kardeşlerimiz. Burada oturanlar ülkemizin gerçekleştirdiği büyük işlere doğrudan katkı veren, öncülük eden kişiler. Burada oturan kişiler önceki yıl çok çok sevap kazanan insanlar. Burada oturan kişiler Selçuklu Devletinin başarısı için gerekirse tatlı canından geçmeye hazır insanlar! Ağzımızın birliği, Müslümanlık uğrunda işlerimiz Allah’ın dergâhında kendisine dua buluyor. Bizim ilk maksadımız gâvurlara tövbe ettirmek, onları Müslüman yapmak, bizim aramızda bulunup halka zulmeden kişilerin kötü işlerini durdurmak; böylece Allah’ın verdiği üç günlük ömürde halkın rahat, özgür ve refah içinde yaşamasını sağlamak. Her yerde bizim bu amaçlarımızı takdir ediyorlar. Bizim yaptığımız işlerde burada oturan her bir kişinin payı var. Önümüzdeki yıl daha faziletli, bereketli olsun. Şimdi Umurı Sedarat Kur’an okusun, sonra da yemeğe başlayalım” (II. 165-166).

“Kardeşler! Nevruza, yeni güne ulaştık. Allah bizi daima inayetiyle çok çok nevruzlara ulaştırsın! Allah rızıkımızı artırsın. Ben, yüce Allah’ın yeryüzündeki vekiliyim. Allah’ın cömertliğiyle verdiği nimetleri size paylaşmak benim görevim. Elbette, Tanrı’nın verdiği doyumluk, kulunun verdiği tadımlık. Allah sizi doyumlukta da tadımlık da çok cömert olsun! Bizim her birimiz yüce Allah’ın bize yardım edip koruduğuna inanırız. -Tuğrul Bey sözüne biraz ara verdi- Ey kardeşler, haydi söyleyin, yüce Allah bir yıl içinde verdiği nimetleri, zenginlikleri vermeden nasiplendirebilir miydi?

Selçuklular hep bir ağızdan cevap verdiler:

Nasiplendirebilirdi!

Size rızık verdi mi?

Rızık verdi, Allah bizi lütuflandırdı.

Haksız olduğumuzda üstümüze düşman gönderip her şeyimizi felakete sürükleyebilir miydi?

Sürükleyebilirdi!

Sürükledi mi?

Hayır, sürüklemedi. Allah bizi korudu.

Evimizdeki eşyalarımızı alçak bir hırsız çaldırıp belimizi büktürebilir miydi?

Büktürebilirdi!

Büktürdü mü?

Büktürmedi Allah bizi korudu.

Sel ve tufana evimizi önüne kattırıp başımıza felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Sel ve tufan geldi mi?

Yok, Allah bizi korudu.

Yer sallanıp evlerimizi yıkıp bize felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Yer sarsıldı mı?

Yok, yer sarsılmadı. Allah bizi korudu.

Bir kıvılcım ile evimiz yanıp bir anda küle dönebilir miydi?

Dönebilirdi.

Yangın oldu mu?

Yangın olmadı, Allah bizi korudu.

Benim aziz halkım. Ülkenin tüm günahı ve sevabı padişahın boynundadır. Ülkede halkın yaptığı her bir şeyin hesabı mahşer günü padişahın sorulacaktır. Yurdun rızkı padişahındır. Yurdun bereketi padişahındır. Oğuz Han doğru söylemiş “Allah hangi halkı lütuflandıracak olursa onlara iyi bir padişah verir. Rızıkları artar, hayvanları çoğalır, toprak çok ürün verir. Siz kendiniz görüyorsunuz. Ben kendi halkımın refah ve barış içinde yaşaması için, işlerinin başarılı olması için, İslam dünyasının genişlemesi için yaşıyorum. Kendim için değil, sizin mutluluğunuz için yaşıyorum, kardeşlerim. Siz mutlu olursanız bu benim mutluluğumdur. Ben sizin çok iyi şartlarda yaşamanızı istiyorum, aziz kardeşlerim!” (II. 168-170).

Selçuklu Devletinin hükümdarı Tuğrul Bey, talan sofrası geleneğine başlama iznini eşi Altıncan Hatun'un vermesini ister ve böylece kadına da ne kadar değer verdiğini

gösterir. Ayrıca talan sofrası geleneği icra edilirken yaşanması muhtemel izdihamlar ve kavgalar için de muhafızlar görevlendirilmiştir. Talan sofrası dolaylı olarak devletin ne işe yaradığını, halk için ne kadar önemli bir güven aracı olduğunu da göstermektedir:

“Talan sofrası kutlamasını yapmak sadece benim değil; eşim, yardımcım Altıncan Hatun’un da düşüncesidir. Törene başlama iznini Altıncan Hatun versin!

Altıncan Hatun ayağa kalktı, insanlara bakıp hafifçe baş eğerek onlara tazimde bulundu:

Ey insanlar, her bir insanda üç tane mukaddes vardır. Onların birincisi Allah’tır. İkincisi onun dünyaya gelmesine sebep olan anne babadır. Üçüncüsü ise yurdun padişahıdır. İnsanın nasıl bir insan olduğu şu üç kutsala verdiği değere göre belli olur. Şu üç kutsala sığınan, kadir kıymet veren hiçbir zaman zorda kalmaz. Muhammet Tuğrul Bey büyük padişah, Allah’ın nazar saldığı, koruduğı padişah! Bu büyük padişaha sığınan lütuflandırılır, talih bulur. Bizim mertebemiz, bahtımız, rızığımız padişahımıza verdiğimiz değerdedir.

Selçuklular Altıncan Hatun’un sözlerine katıldılar:

Büyük Muhammet Tuğrul Bey’e selam olsun!

Büyük Muhammet Tuğrul Bey’e selamet olsun!

Büyük Muhammet Tuğrul Bey’e hayırlı olsun!

Bu dua üç kez tekrarlandı.

Altıncan:

“Razı mısınız?” dedi.

Tuğrul Bey:

“Razıyız, başlayın!” dedi.

Karı koca önlü arkalı yürüdüler.

Tuğrul Bey, veziri Ebul Kasım Buyanî ve Bekdaş Rudbarı’ya döndü:

Tan vaktine kadar nöbeti gevşetmeyin! Hiçbir türlü kavga ve tartışma olmasın!

Genel asayişten sorumlu Bekdaş her şeyin günlük gülistanlık olacağını söyledi. Vezir Ebul Kasım Buyanî:

“Rahatça dinlenin! Bu yıl geçen yılki hataya izin vermeyiz.” deyip Bekdaş’ın sözlerine katıldı. Onların yanlarında sadece askerleri vardı.

Geçen nevrزدaki talan sofrasında iki emir bir eşya üzerine tartışıp birbirlerine kılıç çekmişti. Onlardan birisi vefat etmiş, diğeri de ağır yaralanmış, ömür boyu sakat kalmıştı. Birbirleriyle tartışıp kavga eden adam ve kadınlar çoktu. Sadece insanlar değil, nereden geldiği belli olmayan yirmi otuz köpek ve birçok kedi de kapının önünde sabaha kadar havlayıp miyavlayıp birbirlerine girdiler.

Kavgalar alınmaya çalışılan eşyalar içindi. Ganimet, ilk önce alanındı. Biraz zaman geçince o kargaşada insanların birbirine karşı saygısı kalmıyordu. İnsan insanın üstüne çıkıyordu. Herkes bir şeyler almak, hem de çok almak istiyordu. Herkese bir şey lazımdı, hem de çok lazımdı. İnsanın yaradılışı böyleydi. Tam da bu yüzden devletler kurulmuştu. Devlet görevlileri insanların mal mülk için birbirlerini öldürmelerini engelliyordu. Devlet kanun çıkartır, insanlar da o kanunlara göre yaşardı. Devlet, boyunduruk demektir.

Tuğrul Bey her nevrزدa o boyunduruğu bile bile çıkarttırıyordu. Böylece devlet olmasa yaşamın ne kadar korkunç olacağını gözler önüne seriyordu” (II. 170-172).

Talan sofrası geleneği uygulanırken izdiham yaşanması ve bazen cinayetlerle sonuçlanmasının farkında olan Tuğrul Bey, yine de atalarından kalan bu geleneği aynı şekilde yaşatmak istemekte, gelenekleri konusunda ne kadar muhafazakâr olduğunu göstermektedir. Altınca Hatun da geleneğin değiştirilmeden uygulanması konusunda hassastır:

“Aslında herkese mallardan bir pay verilse kavga gürültü olmazdı. Ancak Tuğrul Bey, Oğuz Han’dan bugüne kadar gelen bu âdete yenilik, farklılık getirmekten uzak duruyordu” (II. 172).

2.7. Altınca Hatun Romanında Yazarın Üslubu ve Kurgusal Yetkinliği

Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır, her insan kendisini veya bir başkasını kendine has bir üslupla ifade eder. İnsanın hayatının kurguyla yoğrulmuş bir yansıması olan edebiyatta da anlatılan kadar, anlatılanın anlatılış şekli, yani üslubu da çok önemlidir. “Üslup sanatkârın kimliğidir ve sanatkâr bu kimlik sayesinde bilinir. İngiliz Şair

Buffon'un, dilimize Recaizade Mahmut Ekrem tarafından çevrilen, o meşhur sözünde; 'Üslubu beyan aynıyle insandır' kaziyesi, bu meselenin önemini, veciz bir şekilde ifade eder. Sanatkârın doğuştan sahip olduğu yetenekler onun ele aldığı konuya bakışını zenginleştirir" (Ayaydın, 2012: 23).

Dikkat çekici bir konu ve iyi bir gözlemci bakış, romancının zengin üslubuyla birlikte bir edebî esere dönüşür. Yazarın, genelin göremediğini görmesi ve bunu üslubuyla sunması sonucu ortaya çoğunluğun keyifle okuduğu ve bir şeylerin farkına vardığı bir sanat eseri ortaya çıkar. Bir edebî eseri, diğer metinlerden ayıran onun üslubu, yani dilidir. "Edebî dil, bir milletin konuşma dili ve yazı dili teşekkül ettikten sonra kültür dili diyebileceğimiz bir söyleyiş zemininde daha fazla hissedilen, bir tarafı ile itibari ve uçucu, bir tarafı ile hayatın gerçek değerleriyle kaynaşan estetik ve orijinal bir ifade yoludur" (Önal, 2008: 25).

Osman Öde kimi yerde bir destan anlatıcısı, kimi yerde bir filozof, kimi yerde bir sosyolog, kimi yerde ise millî duygularını anlatısının temeline yerleştiren üsluba sahip bir yazardır. Altıncan Hatun romanında bu saydıklarımızla alakalı birçok örnek görmekteyiz. Romanda Osman Öde'nin üslubuyla alakalı tespit ettiğimiz noktalar şu şekildedir:

Türkmen Türkçesiyle kaleme aldığı Altıncan Hatun romanında Osman Öde genel olarak standart Türkmen Türkçesi kurallarına uyarak yazmıştır. Ancak bunun yanında eserde ağız telaffuzlarıyla yazılan kelimelere ilaveten Türkmen Türkçesinin daha önceki dönemlerinde kullanılan, genel olarak Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin de olduğunu görmekteyiz. Yazar, bu kelimeleri genel olarak açıklamalar kısmında vermiştir. Öde, Batı kökenli kelimelere -kilometre, mil, vs. hariç- ise neredeyse yer vermemiştir. Bunun haricinde yazar, Selçuklu Devletinin idari yönetimiyle alakalı terimleri konusu gereği sıklıkla kullanmış, bu yüzden standart Türkmen Türkçesinde genel itibarıyla kullanımda bulunmayan bu terimleri çoğunlukla açıklamalar bölümünde vermiştir. Günümüz Türkmen Türkçesinde tam anlamıyla karşılık bulamayan bu ifadeleri yazarın açıklamalar bölümünde vermesi, dönemin idari yapısının daha iyi anlaşılması açısından yerinde bir tercih olmuştur. Romanın ikinci cildinin yüz beşinci sayfasında divan işleri ifadesinde yazar, açıklamalar kısmında bu idari birimlerin ne olduğunu vermiştir: '**Divanı Vezarat**: Vezirlik (Bakanlık) Divanı; **Divanı Mürstevfi**: Vergi, Gelir ve Hesap Divanı; **Divanı Evkaf**: Vakıflar Divanı;

Divanı Kaza: Mahkeme; **Divan Risayıl:** Yazı İşleri Divanı; **Divan Şart:** Şartname Divanı; **Divan Berid:** İletişim, Postacılık Divanı; **Divanı İhtisap:** Hesap Divanı; **Divan Müşrif:** Vergileri Kontrol Eden Divan; **Umurı Sedarat:** Diyanet Divanı; **Vezeratı Derbar:** Saray Vezirleri; **Umurı Maliye:** Mali İşler Divanı; **Umurı Evkaf ve Arazi Devleti:** - Vakıflar ve Devlet Arazisini Yöneten Divan; **Umurı Adlı:** Adalet (Mahkeme) İşleri Divanı; **Umurı Tahriratı Şahı:** Sultanın Yazı İşleri Divanı; **Umurı Harıca:** Dış İlişkiler Divanı; **Umurı İstihbarat:** Devlet Güvenlik Divanı; **Umurı Muhabirat:** İletişim İşleri Divanı; **Umurı İhtisap ve Beledi:** Muhasebe ve Belediye İşleri Divanı; **Umurı Emniyeti Şehri:** Şehir Güvenlik Divanı’.

Yazar, metni bolca atasözü, vecize, deyim ve ikilemelerle süsleyerek zengin bir metin yaratmıştır. Bu unsurları kimi yerde yazar doğrudan kendisi söylemiş, kimi yerde ise roman şahıslarına söyletmiştir. Romanda geçen atasözü, vecize, deyim ve ikilemelerden bazıları şunlardır:

Bozuk arabayla uzağa gidilmez.

Oğuz, hatasını kabul etmek yerine can vermeyi yeğler.

Yarınından kaygılanan kâfirdir.

Muhammed dağa varmazsa dağ Muhammed’in yanına varır.

İki koçun kellesinin bir kazanda kaynamayacağı açıktır.

Sinir düşman gibidir.

İki koçun kellesi bir kazanda kaynamaz!

Üçten sonrası uğursuzluk derler!

Altını gören Hızır azar!

Gerçek bilge insanı sabrı ile tanır.

Üçüncü kişinin bildiğine sır demek olmuyormuş.

Nasıl yatarsa yatsın, altın ile sır bir yerde yatmazmış.

“Bir bir, kervan kervan, göz göz, adsız sansız, ktır ktır vb.”

Yazar bazı yerlerde ironik bir anlatımı tercih etmiştir. Biz bu ironilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak adına ironilerin yapıldığı cümlelerin sonuna (!) işaretini ekledik. “Onların ulaşmadığı yer yok. Onlar sadece Heytele’de, Harezmi’de değil,

Horasan'da da çokça varlar. Ancak bizim başımıza bela olan kan yiyiciler, Kınıkların Selçuk boyu. Neymiş, Selçukluları sultan çok severmişmiş, sultan onlara beş tane bölgeyi ikta olarak vermişmiş(!) (I. 92). *"Biz doğrudan gelip "Biz Muhammet Tuğrul Bey'in adamlarıyız." demeliymişiz. Onu demedik. Suç bizde. Siz "Altıncan, Muhammet Tuğrul Bey'in nişanlısıdır." dediniz yani(!). Doğru, doğru! (I. 269). "Peykam, siz zamanında geldiniz, yoksa bu koç yiğit bizim elimizi ayağımızı bağlayacaktı(!)" (II. 57). "Beni sevindirdiniz, çok sevindirdiniz (!) Altıncan'ın bu sözleri inandırıcı değil, çok soğuktu" (II. 119). "Altıncan Kabil'in bu sözüne katıldı: Kaçmışlar desene. Demek sadece Kunderî değil, Anuşirvan da kaçmış (!)" (II. 379). "Haydi, söyle ben sana az mı hizmet ettim? Ben senin kurnazlığını anlıyorum. Sen şu oturan kadıların, itibarlı insanların benim hakkımda kötü düşünmesini istiyorsun. "Arslan Türkmen kadirbilmezmiş!" demelerini istiyorsun. Aslıdaysa tam tersine, sen benim iyiliklerimin değerini bilmedin. Bunun için de kalan ömrünü muhtaç bir şekilde geçireceksin. Her bir şeyi bize emret (!)" (II. 398).*

Yazar, tarihî olayları bazı yerlerde tıpkı bir tarihçi edasıyla özet bir biçimde anlatmıştır. *"1030 (422) yılı Müslüman dünyası için çok zor bir yıl oldu. Müminlerin emiri Abbasi Kadir Bila Ebul Abbas ibn Abdülmuttalib Haşimi Abbasi vefat etti. Onun halifeliği kırk bir yıl üç ay sürmüştü. Yerine oğlu Kaim geçti. O yıl, Yemineddövl Abdülkasım ibn SöbükTekin (Gazneli Mahmut) da üç aylarda vefat etti. Onun hükümdarlığı otuz yıl kadar sürdü. Yerine önce büyük oğlu Muhammet, yirmi beş gün sonra ise Mesut geçti."* (I. 137).

Osman Öde, romanda anlattığı bir olayla alakalı bir kavram üzerine olayı anlatmaya bir müddet ara verir, o kavramla ilgili ya başkalarının ya da kendisinin düşüncesini okuyucuya aktarır, sonra kaldığı yerden olayı anlatmaya devam eder: *"Geleceğin kendisi gelmez, onu şimdide yaşanan olayların çelişkisi, eski ile yeninin, gelenek ile şaşırtıcı şeylerin çelişmesi getirir. Şimdi, geçmişi korkutmazsa; geleceğin geleceğine ümit yoktur. Aslında zamanın kendisi düşündüğümüz gibi üç parça; şimdi, geçmiş ve gelecekte oluşmuyor. Aslında zaman tek bir parçadır, o da şimdidir.*

Bizim geçmiş dediğimiz arkamızda bıraktığımız şimdiki zamandır. Gelecek dediğimiz ise önümüzdeki şimdiki zamandır. Bunların arasındaki ilişki, gelenek ve değişiklikle ilişkilidir. Biz şimdiki zamanda geleneği ileri götürüp korursak, o zaman geleceğin

farklılığı ortaya çıkmaz. Geleceğin farklılığı sadece şimdiki zaman geleneğini ileriye götürüp korursak olgunlaştırabilir.

Şimdiki zaman geçmişe yerleşmeye başladığında geleceğe yol açar. Şimdiki zaman kendi kendine yerleştiğinde ise geleceği oluşturur.

Şimdi, geçmiş ve gelecek, bunlar tamamen zamanın farklı farklı bölümleridir. Bu bölümler ise yeni bir döngü, yeni bir değişikliktir. Zamanın yeni döngüsü ise gelenek ile değişikliğin çelişkileriyle başlar. Değişikliğin güçlenmesi zamanın kendi yatağına sığmamasının habercisidir. Büyük ve güçlü akan bir ırmağın, önceden aktığı yatağa sığamayıp kaynağından şiddetli bir güçle kendisine yeni bir yatak edinmesi gibi, gelecek de geleneğin yatağına sığmaz, değişiklik ile birlikte geleneklerden kurtulur, zamana karşı gelir gibi yeni bir yatak yapar, yeni bir tarzda akmaya başlar.

Altınca'nın geleceğin alametiydi. Onun için onu alacak kişi şimdiki yaşayışını, akraba, arkadaş, dost, yabancılar vs. herkesi karşısına alacaktı. Çünkü son söylediklerimiz geleceğe geçmemesi gereken âdetleri, düşünceleri ve alışkanlıkları kendinde saklardı. Şimdide kalan her şey ise sadece geçmişe gider” (I. 62-63).

“Cinsel ve dışkısal organların adını açık açık zikretmek, toplumumuzda ayıp sayılır. Yine aynı şekilde cinsel ve dışkısal organlar ve cinsel eylemlerden yola çıkarak saldırı amaçlı hakaret sözlerine ‘küfür sözleri’ denir ve bunların zikredilmesi de genelde ayıp kabul edilir” (Çetin, 2021: 269). Yazar kimi yerlerde küfür ve hakaret sözcükleri kullanmaktan çekinmemiştir: “Elbette önüne düşerim, yoksa senin gibi boklu bir askerin ardından yürür müyüm ben!” (I. 165). “Gafil kahpe!

İşte, bu söz için hesap verecek, cezanı çekeceksin. Sen bana ‘kahpe’ diyerek iftira attın. Sen benim ne kahpeliğimi gördün ya da işittin?” (I. 393). Ancak yazar, Altınca Hatun ile Tuğrul Bey arasında birkaç yerde geçen cinsî münasebeti ise olabildiğince üstü kapalı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır: “Tuğrul Bey, ilk önce başındaki sarığı, sonra ayağındaki keçe çizmeyi çıkardı. Kardan bir avuç alıp yüzüne sürdü. O, ilk kez görüyormuş gibi bir müddet Altınca’ı inceledi. Yanağını, saçlarını okşadı. Sonra da elbiselerini çıkarması için ona yardımcı oldu.

Kendim çıkarırım.

Benim yardımından zarar gelmez. Tuğrul Bey, Altınca’nın yemenisini yan tarafa fırlattı.

Sonra bulabilir miyiz ki?

Buluruz.

Tuğrul Bey, eşinin gözlerinden gözlerini ayırmıyordu.

Başlandı.

Bey, başta çok acele etmedi.

Onlar yavaş yavaş ısındılar.

Karın üstünü erittiler.

Onların bedenlerinden dumanlar yükseliyordu” (I. 332).

Osman Öde olayları anlatırken kimi yerde anlatıcının kimi yerde ise roman şahıslarının ağzından Kur'an'ı Kerim'den çokça ayete atıf yapar. Bu da romana farklı bir hava katmıştır: “Büyük Tanrı'nın, “Ben bugün size dininizi olgunlaştırıp verdim, ben sizi nimetlerimle rızıklandırıdım, ben size dinlerden İslam dinini münasip gördüm¹¹.” dediği sözleri kendi kendisine çokça tekrar eder, kendisinde Farabî'nin tekrarladığı on iki meziyetin olması için çalışırdı Tuğrul” (I. 382). “Altıncan, daha fazla bir şey söyleme tarzında Tuğrul Bey'in ağzını eliyle kapattı. Çünkü o, bu olanların alın yazısı olduğuna inanıyordu. Kur'an'da “Allah insana sadece kaldırabileceği yükü yükler¹².” denilen hikmete inanıyordu, Allah'ın alnına yazdığı bu yazıyı yiğitçe çekmek istiyor ve de çekiyordu” (I. 398).

Osman Öde olayları anlatırken bazı yerlerde tarafsız bir anlatıcı olmaktan çıkar. Selçukluların rakiplerinden düşmanca ifadelerle bahseder, onlar için hakarete varan sıfatlar kullanır. Yazar bu yönüyle çoğu zaman Selçukluları överken rakiplerini de sert bir dille ve hakarete varan yakıştırmalarla kötüler: “Sultan Mesut'un Belh vilayetindeki vekili Altıntak adındaki dönekti” (II. 9). “Ben bu pisliği Mekran'dan tüm hazinesi ile birlikte alıp geldim.” diyen Erdaş telaşlandı. “Ben yapacağımı yaptım, bu pisliği Altıncan Hatun'un huzuruna getirdim, İbrahim İnal'ın bana emri böyleydi. Şimdi ben ne yapayım bunu? Ben şimdi geri mi döneyim? Buna şimdi siz sahip çıkın!” (II. 229). “Melikem, bununla konuşup vaktinizi boşa harcamayın. İzin verirsiniz ben bu pisliği parça parça edeyim.” diyen Erdaş kılıcıyla Şahmelik'in şişkin göbeğini dürttü. Erdaş

¹¹ **Maide Suresi 3. Ayet:** Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım, size din olarak Müslümanlığı verdim de hoşnut oldum.

¹² **Bakara Suresi:** 286. Ayet.

doğru söylüyor melikem. Şu geberesiceyi öldürmeli. Bunu öldürmeyi bana emredin! Bunun öldüğünü görmezsem ben rahat yaşayamam! Size zarar veren pislğin hakkı ölümdür!’ (II. 297-299).

“Sayılar sadece matematiksel işlemler için değil, dış dünyanın anlamlandırılması sürecinde de birtakım işlevler kazanırlar. Dinî ritüel, inanış ve büyüsel özlü işlemlerde sayıların tekrarlanma biçimleri belirli sayılara kutsallık yüklenmesine sebep olmuştur. Üç, beş, yedi, dokuz ve kırk sayıları bu sayılardan en çok karşılaşılanlarından” (Ergöz, 2023: 593). Bunlara formulistik sayılar denir. Yazarın üslubunda bulunan bir başka dikkat çekici özellik ise onun genelde formulistik sayıları kullanmasıdır: “Tümen Bey iki ay sonra geleceğini söylemiş olsa da **üç** ay sonra, ardında iki yüz atıyla birlikte geldi” (I. 78). “Şimdi benim **üç** fedaim çukuru kazamaya başlasın” (I. 88). “Buğracık Abdal’ın ardında **yedi** yaşındaki oğlu Abdülmelik’ten başka hiç kimse kalmadı” (I. 20). “Kutlama **yedi** gün **yedi** gece devam etti. Emir saçı savurdu” (I. 27). “Ben bunların hepsini biliyorum. Kızını da götür, kendin de git!’ diyerek **dokuz** yıldan sonra, on altı yaşındaki Abdülmelik, Tahir Afrasyap’ın yüzüne gerçeği vurdu” (I. 23). “Altınca **dokuz** yaşına kadar korku denen şeyin ne olduğunu bilmeden yaşamıştı ama **dokuz** yaşına gelip **yedi** yaşındaki kardeşi Habil’i bir gözünden mahrum ettiğinde korkunun ne olduğunu tanımıştı” (I. 53). “Çünkü sultanın çadırının etrafında **dokuz** sıra koruma vardı” (II. 97). “Altınca, Anuşirvan’ın bu yaptıklarını aklına sığdıramıyordu. O, çok sinirlendi, **Kırklarından** kalan **dokuz** adamının tavsiyesine uyup sinirini gizledi, sustu” (II. 370). “Altınca’nın akkızı Gülyüzlü birçok kez Altınca’a bakıp ah vah eder, ‘Ah, ah! Senin sadece yürüyüşünü **kırk** kıza değişmem.’ derdi” (I. 46). “Erkeklerin gruplar hâlinde birbirleriyle dövüşmelerinin ardı arkası kesilmiyordu. Her ay iki üç kez kavga oluyordu. O zaman da Altınca **kırk** Zemahşerli çocuğa komutan oluyordu. Çoğunlukla onlara ‘**Kırklar**’ diyorlardı” (I. 51). “Mene Kalesi’nin kuşatması **kırk** gün sürdü. **Kırk** gün **kırk** gece sonrasında Sultan Mesut’un elli binlik ordusu kaleye boyun eğdiremedi. **Kırk** gün **kırk** gece sonrasında Mene’nin **kırk bir** usta yaycısı sultanın ordusundan bine yakın askeri öldürdü” (II. 88). “Erenler ona **kırk** yaşına kadar evlenmemeyi öğütlemiş, **kırk** yaşında ona bir hayat arkadaşı yollayacaklarını söylemişler” (II. 131).

Osman Öde eserdeki şahıslara göre üslubuna yön vermiş, böylece çarpıcı bir anlatım oluşturmuştur. Bunun yanında yazar bazen karşısındaki okuyucuyla konuşuyormuş

gibi bir üslup kullanmıştır. Bu, genel olarak modern üsluba uymasa da metne renk katmıştır. Ayrıca yazar kimi yerlerde tıpkı bir destan anlatıcısı gibi davranmıştır: *“Zaman, insana daima az gibi gelir ama bitmez; ömür, daima uzun gibi gelir ama o da hemen biter. Bu yüzden ömür sonsuza dek devam edecek gibidir ama çoğu zaman ümidini boşa çıkarır amacına ulaştırmaz, değişmeyen şey yok. Zaman, Ceyhun Irmağı gibi akıp geçiyor. Hangi yerinin derin, hangi yerinin sığ olduğuna, neresinin kıvrılacağına maalesef önceden haberdar olamazsın. Aklına gelmeyen, düşünmediğin şeyler başına gelir. Beklemeyip dururken bak, neler olmuyor”* (I. 17).

Yazar, bir destan anlatıcısı gibi roman karakterine iyi dileklerde bulunur:

“Altıncan’ın beklediği yeni hayatı başlamıştı.

İkinci yaşamı başlamıştı.

Altıncan’ın gerçek ömrü başlamıştı.

Yüce Allah hayırlısını etsin!

Kötü günler düşmanın başına lanet olup insin!

Allahutaala, şerefli ve mürüvvetli bir ömür nasip etsin!” (I. 295)

Genel itibariyle baktığımızda Osman Öde gelenekselleşmiş anlatım tarzından çok uzak değildir. Ancak bunun yanında yazar birçok yerde kelimelerin özüne inmiş, onları bir etimolog gibi ya açıklamıştır: *“Bu kuşu gördüklerinde “Ber kut, ber kut!” demelerinden sonra onun adı Bürgüt (Kartal) olmuş, gerçek ismi ise unutulmuş derler. Bürgüt; baht, kut veren kuş!”* (I. 150). *“Rüyada işaret çok. Haberli, manalı, uğurlu rüyaya Türkmenler ‘Aydın Düş’ derler. ‘Aydın’ ı ışık sözünden geliyor olmalı. Demek ki geleceği, olacağı aydınlatıp belli eden, aydınlatan düş oluyor. Rüyaya geleceği geçmiş üzerinden işaret edip göstermek mahsus. Bugüne ait olan rüyanın çoğu doğru çıkmaz”* (II. 83).

Osman Öde kimi yerde bir tarihçi üslubuna kimi yerde karşısındaki kişiyle sohbet eden bir kişi gibi kimi yerdeyse bir kahvehanede arkadaşlarına hikâye anlatan birisi gibi bir üslup takınmıştır. Yazar, zamanla alakalı birçok düşüncesini romandaki olaylarla bağdaştırarak okuyucuyla paylaşmıştır. Bu yönüyle yazar bir dilbilimci, bir filozof gibi zaman tanımları yapmış, onu oluşturan olgulardan bahsetmiş, onun da insan hayatını ne şekilde oluşturduğundan bahsetmiştir: *“Bu ise onun geleceğinin farklı olacağını*

gösteriyordu. Çünkü gelecek, oluşan farklılıklardan hareketle dallanıp budaklanırdı. Çelişki değil de uyumluluğun olması hayatın kurallarında hiçbir değişikliğin olmamasına işaret ederdi. Geçmişle şimdi arasında yaşanan çelişkilerin şaşırtıcı ve yeni olmaması geçmişte yaşananların oluşmasına sebep olur. Geçmişle şimdi arasında yaşanan çelişkilerin olmadığı yerde gelecek mümkün değildir. Şimdiye alışlagelmişin dışında karşı gelmemek de hayatın kendi akışını değiştirmez. Geçmiş, şimdi ve de gelecek bütün ve devamlıdır. Zamanın sadece parçalar; yıl, ay ve günlere bölünmesi değil, zamanın özellik olarak da ayrılmasıdır. Zamanın bu tür özellikleri çelişkiler sayesinde ortaya çıkar. Geleneksel düşüncelere, alışkanlık ve yaşayışlara karşı çıkmaktan yenilik türer, o yenilik de şimdiyi değil, başka bir zamanı, geleceği oluşturur.

Geleceğin kendisi gelmez, onu şimdide yaşanan olayların çelişkisi, eski ile yeninin, gelenek ile şaşırtıcı şeylerin çelişmesi getirir. Şimdi, geçmişi korkutmazsa; geleceğin geleceğine ümit yoktur. Aslında zamanın kendisi düşündüğümüz gibi üç parça; şimdi, geçmiş ve gelecekte oluşmuyor. Aslında zaman tek bir parçadır, o da şimdidir” (I. 62).

Romanda bazı şahısların genellikle tek erkek evladı vardır ve bu tek erkek evlatlarıyla genellikle imtihan olurlar: Tahir Afrasyap’ın Tümen adında tek erkek evladı, Tümen’in Anuşirvan adında tek erkek evladı, Yılmaz Ok’un Daşpolat adında tek erkek evladı, Dukak’ın Selçuk adında tek erkek evladı vardır. Osman Öde bu bağlamda evlatla imtihan olunma konusunu vurgulamıştır.

Altınca Hatun romanı üç ana kitaptan ve bu kitapların altındaki onlarca bölümden oluşmaktadır. Yazar, bu her bölüme bir başlık vermiş, bu başlıkları da genelde o bölümde veya bir sonraki metin içinde ya anlatıcıya ya da roman şahıslarına söyletmiştir. Bölümlerin başında ve metnin içinde kullanılan başlıklardan bazıları şu şekildedir:

- Soğuyan demir bükülmez.
- Çok düşünce altında ecel vardır.
- Sivrisinek sokarsa fik korkar.
- Hayatı akıl değil, kader idare eder.
- İkinci basamak
- Rahatlıkta rahatlık yok.

- Tevekkül edenin atı hızlıdır.
- Yalan dost olsa da yalan düşman olmaz.
- Gül solarsa değeri bir pul.
- Sadece istekte sınır yok.
- Közü karıştırırsan tutuşur.
- Göz terazi, gönül tartı.

Altınca Hatun romanında Osman Öde kimi yerlerde bilgi ya da kurgu hataları veya yazım yanlışları yapmıştır. Bunlar şu şekildedir:

Romanın başında yazar, Abdülmelik'in babası Buğracık Abdal öldüğünde yedi yaşında olduğunu söyler: *“Buğracık Abdal'ın ardında yedi yaşındaki oğlu Abdülmelik'ten başka hiç kimse kalmadı”* (I. 20). Ancak romanında bir başka yerinde ise *“Babası Buğracık Abdal'ın kötü talihi, onun mutsuz bir şekilde yatışı, o zaman sekiz yaşında olan Abdülmelik'in aklında korku olarak kalmıştı”* (I. 41) der. Yazar burada bilgi açısından bir hata yapmıştır.

“Abdülmelik Han'ın evinde hizmet eden komutanlardan, muhafızlar ve askerlerin dışında yirmi bir kişi; altı hizmetli kadın, on dört erkek hizmetli vardı. Bunlardan dördü temizlikçi, üçü akkız, bir atabey, üç seyis, bir marangoz, üç bahçıvan, av tazılarını ve kuşlarını besleyen üç hizmetkâr, bir naip ve iki aşçı vardı. Ömer ve Mansur dışındakiler sıraya geçti” (I. 142) Yazar burada yirmi bir hizmetkârının olduğunu söylemekte ancak kadın ve erkek diye saydığı yirmi, ayrı ayrı o kişilerin mesleklerini sayarken yirmi bir hizmetlinin olduğu görülmektedir.

Romanda Alp Kara karakteri, iki defa darağacına götürülür. Bunlardan birinde Tuğrul Bey kan parasını ödeyerek onu kurtarır. Diğerinde ise ölür. İki kez de Alp Kara aynı sözleri söyler ama birincide beş çocuğu olan Alp Kara ikincide sekiz çocuğum var, der. Burada hata vardır ya da geçen zamanda Alp Kara'nın üç çocuğu daha olmuştur. Böyle olduysa da yazar bu bilgiyi okuyucuya vermemiştir. Bu yüzden burada bir hata ya da anlam karmaşası vardır.

*“Hey, insanlar! Ben ölümden korktuğum için değil, ardımda **beş tane zavallı çocuğu** sahipsiz bıraktığım için ağlıyorum. Küçük çocuklarım, kırlangıç yavruları gibi her gün benim götüreceğim yemeği beklerler. Ben olmasam günahsız çocuklarım açlıktan ölürlər. Hey insanlar, bana acımazsanız da çocuklarıma acıyın. Kan paramı ödeyip*

beni kurtarın. Ben sizin kapınızda ömrümün sonuna kadar sadakatle kulluk yaparım” (I. 219-220).

*“Hey, insanlar! Ben ölümden korktuğum için değil, ardımda **sekiz tane zavallı çocuğu** sahipsiz bıraktığım için ağlıyorum. Küçücük çocuklarım, kırlangıç yavruları gibi her gün benim götüreceğim yemeği beklerler. Ben olmasam günahsız çocuklarım açlıktan ölürlər. Hey insanlar, bana acımazsanız da çocuklarıma acıyın. Kan paramı ödeyip beni kurtarın. Ben sizin kapınızda ömrümün sonuna kadar sadakatle kulluk yaparım”* (I. 229).

“On yedi bin asker paniğe kapıldı. Ne yapacaklarını bilemeden etrafa koşuştular” (I. 361). Nusay Savaşı’na on yedi bin Gazneli asker katılmıştır. Nasır Bey öncülüğündeki Selçuklular ilk saldırı sonrasında iki bin Gazneli askeri öldürmüştür. Ancak Gazneliler kutlama yaparken Selçuklular tekrar saldırmış, yazar da burada Gaznelilerin yine on yedi bin kişi olduklarını belirtmiştir. Aslında on beş bin kişi demesi gerekmektedir.

“Zenginlik tatlı, ganimet daha tatlı. Zenginlikten de, ganimetten de can daha tatlı. Canlarının tüfeğin namlusunun ucunda olduğunu anlayan Gazneliler, ganimetten vazgeçip kaçmaya başladılar.” Romandaki orijinal ifadeyle bu şekilde aktarılması gereken paragrafta, tüfeğin namlusunun ucu ifadesi doğru bir şekilde kullanılmamıştır. Çünkü o dönemde tüfek yoktur. Bu yüzden biz, bu ifadeyi bu şekilde aktardık: *“Zenginlik tatlı, ganimet daha tatlı. Zenginlikten de, ganimetten de can daha tatlı. Canlarının tehlikede olduğunu anlayan Gazneliler, ganimetten vazgeçip kaçmaya başladılar”* (I. 361).

Yazar, Büyük Hoca Abdüssamed karakterinin adını üç yerde birbirinden farklı yazmıştır: Ahmet-i-Abd-as-Samat, Ahmet-i-Abl-as-Samat, Ahmet-Abd-as-Samat.

*“Sultan Mahmut, Selçuklulara elçi yolladı. Elçi, sultanın Selçuklulara değer verdiğini, yaptıkları hizmetleri çok takdir ettiğini, böyle olsa geleneklere uyup Arslan Yabgu’yu **yüz otuz adamı** ve oğlu Kutalmış ile birlikte kefil olarak yanında tutmak zorunda olduğunu, bunu daha önce söylediğini ve anlaşmış olduklarını, hizmete doğru bir şekilde doğru bir şekilde devam etmelerini ve öncekinden de daha fazla artırmaları durumunda mümkün olan en kısa sürede padişah hediyelerine layık derecede geri dönmelerine izin verileceğini belirtti”* (I. 207-209). Romanın bu bölümünde Sultan Mahmut’un Arslan Yabgu, oğlu Kutalmış ve yüz otuz adamını kefil hükmünde Hindistan’daki Kelecar Kalesi’ne kefil hükmünde götürdüğü belirtilmekte. Daha sonra

Arslan Yabgu ve adamlarının burada öldüğünü, oğlunun ise Hindistan'dan kaçıp tekrar Selçukluların arasına döndüğünü görmekteyiz. Romanın ilerleyen bölümlerinde şu ifadeler geçmektedir: “*Gazneliler Muhsin Tak'ı öldürdüler. İsrail Han ve onun yanındaki yüz elli adamını öldürdüler*” (I. 425). Romanın daha ileriki bölümlerinde ise yazar yine yüz otuz adamdan bahseder: “*Yemineddövlle Sultan Gazneli Mahmut akrabalarımız ve taraftarlarımızdan oluşan yüz otuz adamı suçları olmasa da kalede tutsak etti*” (II. 110). Yazar burada sayıları karıştırmış, iki kez ‘yüz otuz adam’ derken bir kez ‘yüz elli adam’ diyerek bilgi hatası yapmıştır.

Yazar eskicil kelimeleri genellikle dipnotlarla açıklamış, bazı yerlerde ise metin içinde anlamını vermiştir. Ancak bazı yerlerde geçen bir kavramı ilk geçtiği yerde değil de birkaç bölüm sonra açıklamıştır. Bu doğru bir uygulama değildir. Çünkü ilk başta ne olduğu belli olmayan bir kavram birkaç bölüm sonra açıklandığında çok farklı algılamalara neden olabilmektedir. Buna ‘batman’ kelimesini örnek gösterebiliriz. İkinci kitap, on ikinci hikâyede ‘man’ şeklinde bir ağırlık biriminin geçtiği görülmektedir. Ancak bu kelime Türkmen Türkçesi sözlüklerinde bulunmamaktadır. Biz, Farsça ‘batman’ sözcüğünün kısaltılmış hâli olarak düşünüp kelimeyi bu manada çevirdik. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde, ikinci kitabın on altıncı bölümünde bu sefer ‘batman’ şeklinde bir ağırlık birimi geçmektedir. Türkmence sözlüklerde de bulunan kelimeyi yazar da açıklamalar bölümünde vermiştir. Öncelikle kelimenin açıklamasının ilk geçtiği yerde ve bizce Türkmen ağızlarında ses olaylarına maruz kalan kısaltmış hâlinin verilmemesi ve durumun açıklanmaması, kelimenin sonraki bölümlerde geçtiğinde açıklamasının verilmesi yanlış bir uygulamadır.

Romanın Dandanakan Savaşı'nın anlatıldığı bölümünde iki ordunun durumu, Selçukluların uyguladığı taktiklerden bahseder yazar ama savaşın ne şekilde gerçekleştiğini anlatmadan birden Gaznelilerin mağlup olduğunu, Sultan Mesut'un kaçtığını, Selçukluların zafer kazandığını anlatır. Yani kurgusal açıdan büyük bir boşluk var. Yazarın burada en azından savaşta nelerin yaşandığını az da olsa anlatması gerekirdi: “*Cuma günü, mayıs ayının yirmi üçünde Selçuklular dört taraftan hücumla geçtiler. Onlar ‘Kurt Oyunu’ diye adlandırdıkları millî savaş taktiğini uygulamaya koydular, sonra farklı kollara ayrılıp savaştılar. Bir kol belli bir vakit düşmanla savaşıyor, yorulduktan sonra geriye çekiliyor, yerini taze kuvvetlere bırakıyordu. Bu savaş usulünün adına ‘Kurt Taktiği’ diyorlardı.*”

Sadece kurt taktiği değil, Selçukluların uyguladığı savaş taktikleri çeşit çeşitti. Herhangi bir duruma göre uygun olan taktiği uyguluyorlardı. Kurt oyunu, sırtlan oyunu, vur kaç taktiği gibi savaş taktikleri en çok kullanılan savaş taktikleriydi.

Çağrı Bey, sabah baskını taktiğinde savaşmaktan oldukça keyif alıyordu. Bu taktikte savaşmakta o gerçekten de çok ustaydı. İbrahim İnal ile Musa Bey ise sırtlan taktiğini seviyordu. Arslan Yabgu savaşta kurt oyunu taraftarıydı. Bu taktikten ayrı bir keyif alıyordu. Resultekin Bey savaşta çoğunlukla babasının da sevdiği savaş taktiğini uyguluyordu.

Tuğrul Bey de kurt oyununu savaşta uygun bulurdu ama onun daha çok hoşuna giden tenahun taktiğiydi. Tenahun taktiği düşmanın ordusuyla düşmanı yok etmektir. Yani düşmanı birbirine düşürmektir.

Savaş vakti Gazneli ordusundan üç yüz yetmiş kişi Selçuklu ordusunda katıldı. Hint, Arap, Kürt askerleri dört bir yana kaçışmaya başladılar.

Savaş meydanında yeterli ordu kalmayınca kaçmak sırası sultana geldi. Sultan filinden inip atına binerek hızla savaş meydanından kaçtı. Sultan üç günde on sekiz at kullanarak arkasına bile bakmadan kaçtı.

Karakum Çölü düşman olup gelenlerin son durağı oldu” (II. 97-98).

Romanda Selçukluların yaptığı birçok savaşın nasıl olduğu çoğunlukla ayrıntı verilmeden anlatılmıştır. Yani savaşların öncesi ve sonrasındaki durum anlatılmışken savaş sırasında ne yaşandığı neredeyse birçok savaşta anlatılmamıştır. Selçuklu Devleti ve Bizans Devleti arasında yapılan bir savaşta da aynı durum yaşanmıştır: “İki ordu savaş meydanına geldi. Kutalmış Bey, dağın sırtına yerleşip hilesine başladı. Mucize başlıyordu. Allah’ın iradesiyle birlikte doğanın dengesi bozuldu. Büyük büyük bulutlar Bizans ordusunun üstünü kapladı, sonra gri renge döndü, çok geçmeden de gök delinmiş gibi yağmur yağmaya başladı.

Gece çok soğuk oldu. Yerler dondu. Bizanslı askerlerde savaşacak derman kalmadı. Tan vakti Kutalmış Bey dağın sırtından inip ordusunun yanına gitti. O, ordusunun önüne geçip Allah’ın kendilerinin tarafında olduğunu söyleyip askerlerini zafere inandırdı. Savaş talimleri iyi olan Selçuklu ordusu ‘Ya Hu!’ diyerek savaşa girişti. Savaş başladı. Kutalmış’ın yıldız ilmi işi bitirdi. Bizans ordusu bozguna uğratıldı” (II. 191).

2.8. Anlatıcı ve Bakış Açısı

İnsanoğlu binlerce yıldır kendisini, doğayı ve etrafında olup bitenleri anlamlandırmaya çalışmıştır. “Varoluşsal bir duyumsama olarak baktığını, gördüğünü, hissettiğini ve okuduğunu kendi varlık aynasında gören insan, kendi soylu yalnızlığının trajedisini bu yönde sosyalleşerek aşarak yıkmaya çalışır” (Şahin, 2021b: 15). İnsanın kendisini ve etrafındaki varlıkları gözlemlene refleks ve gözlemlediklerini diğer insanlara anlatma içgüdüğü edebî bir üslupla birleşince bakış açılarının oluşmasını sağlamıştır.

“Bütün anlatma esasına bağlı eserler/türler, temelde iki unsurdan oluşur. Bunlar ‘anlatan ve ‘anlatılan’; yani ‘hikâyecî’ ve ‘hikâye’dir. Destandan masala, efsaneden halk hikâyesine, modern hikâyeden romana kadar uzanan geniş bir yelpaze oluşturan anlatma esasına bağlı eser/türlerin özünü teşkil eden ‘anlatma/tahkiye’, ancak ‘anlatıcı/hikâyecî’ ve ‘anlatılan/hikâye’ ile var olabilir. Dolayısıyla diğer anlatma esasına bağlı eserler/türler gibi, roman ve hikâyenin varlığı, mutlak manada bu iki unsura muhtaçtır” (Çetişli, 2021: 101). “Her yazar, ifade etmek istediği düşünceye, nakledeceği vak’aya ve eserine vermek istediği şekle göre anlatıcı veya anlatıcılar yaratmak zorundadır” (Boynukara, 1997: 14). Romanda olup biten her şeyi; olaylar, şahıslar, geçen zaman, mekânlar gibi unsurların hepsini bilen, anlayan ve kendisine has bir üslupla okuyucuya aktaran varlık anlatıcıdır. O olmadan bu unsurlardan haberdar olamaz okuyucu. “Romanın, bir bakıma ön-örneği olan destan türünde, hikâyeyi anlatan kişi (anlatıcı), hep ön plândadır. Bu kişinin konumunu belirlemek gerekirse, anlatılacak hikâyeyi okuyucuya nakleden aracı konumundadır. Hikâye ile okuyucu arasındadır ve tasarlanmış bir vak’ayı (hikâyeyi) dinleyicilere doğrudan aktarır” (Tekin, 2016: 151).

Romandaki unsurları kendisine has bir üslupla okuyucuya aktaran anlatıcının bu olayları anlatırken bir bakış açısı kullanması gerekir. “Anlatma esasına bağlı edebî eserlerde çok ehemmiyetli olan ve diğer unsurları çevresinde toplayan vak’a zincirinin şekli, başlangıç ve bitiş noktası, diğer zincirlerle kesiştiği ve ayrıldığı yerler geniş ölçüde bakış açısına bağlıdır” (Aktaş, 1991, 82). “Bakış açısı ve anlatıcı düzlemi, entrik kurgunun oluşmasında; bakan, hisseden, duyan, idrak eden, olayları kendisine has bir dil ve üslupla anlatan optik açıdır” (Şahin, 2021b: 16). İlk ortaya çıktığı andan itibaren birçok değişime maruz kalan roman türünün çoğu unsurunda değişiklikler olmuş, bundan da en çok bakış açısı etkilenmiştir. Bu doğrultuda ilk roman

örneklerinden modern roman örneklerine kadar bakış açısında birçok değişiklik olmuştur. Roman türünde hâkim (tanrısals/ilahi) bakış açısı, müşahit (gözlemci) bakış açısı, çoğul bakış açısı ve kahraman bakış açısı kullanılmaktadır.

Bir edebî eserde (roman, tiyatro, hikâye) anlatıcı (yazar) olayları gerçeğe ayna tutarak, gerçeği semboller aracılığıyla veya olduğu gibi ya da kısmen yansıtarak sunabilir. Bu faktörler edebî eserin gerçekle olan ilişkisini gözler önüne serer. Peki, bir yazar neden gerçeği olduğu gibi değil de süslü ifadelerle, hatta gerçek hayatta olması mümkün olmayan durumlarla anlatır? Bunun cevabı basittir: İlgi uyandırmak, anlatılan olayın daha çok rağbet görmesini amaçlamaktır. Bazen gerçek hayatta birçok insan bir olayı bire bin katarak anlatır. Bu düşünce, yazarı eserini ortaya koyarken de etkiler. Tarihte yaşanmış bir olayı olduğu gibi aktaran yazarın bir tarihçiden farkı yoktur. Ancak yazar, olayları olduğundan bazı yönleriyle farklı, edebî bir üslupla anlattığında romancı olur. Bu bağlamda romandaki anlatıcının okuyucuya sunmak istediği olayları anlattığı bakış açısı çok önemlidir.

2.8.1. Hâkim (Tanrısals/ilahi) Bakış Açısı

“Destandan romana intikal etmiş olan bu yöntem, temel vasfı itibariyle yazara her şeyi bilme imkânını sunar. Böyle bir niteliğe bürünmüş olan yazar, adeta Tanrı gibi her şeyi bilir, görür, sezer, geçmişten, gelecekte haber verir” (Tekin, 2002: 167). Altınca Hatun romanı genel olarak hâkim bakış açısıyla anlatılmıştır. Destan geleneğinden roman türüne miras kalan bu bakış açısı Altınca Hatun romanına bazı yerlerde bir destan metni havası vermiştir. Hâkim bakış açısı ya da diğer adıyla tanrısals/ilahi bakış açısında yazar, ismiyle müsemma olan bakış açısında tıpkı tanrı gibi her şey hâkimdir. Anlatıcı roman kahramanlarının kalplerinde ve akıllarından geçen her şeye hâkimdir, yaşanan olaylara, yaşanmış ve yaşanacak olaylara da her yönüyle hâkimdir. Altınca Hatun romanında da bu durumu görmekle birlikte bazı yerlerde anlatıcı ‘Meğer, herhalde, aslında’ gibi ifadelerle yaşanmış olayları sonradan öğrenmiş gibi de yansıtmaktadır. Hâkim bakış açılı anlatıcı üçüncü tekil şahıs dilini kullanır.

“Romanda hâkim bakış açısını benimseyen yazar, anlatı içinde bir anlatı kişisi ile özdeşleşmek yerine, anlatı kişilerine belirli bir mesafede kalarak anlatı kişilerinin başından geçen olayları aktarmayı amaçlar” (Şahin, 2021b: 22). Altınca Hatun romanında anlatıcının genelde buna riayet ettiğini görürüz ama bazı yerlerde, özellikle Altınca Hatun ve Tuğrul Bey gibi kahramanlara pozitif bir söylemle yaklaşırken Ebu

Zurga Hannakî, Şahmelik gibi şahıslara ise negatif bir söylemle yaklaşmaktadır. Bu yaklaşım hâkim bakış açısına tam olarak uymasa da romanın geneline yansımadağı için çok göze batmaz.

Destancılık geleneğinin yaygın olduğı ve roman türü gelene kadar olayların klasik edebiyatta mesneviler, halk edebiyatında ise destanlar ve halk hikâyeleri vasıtasıyla anlatıldığı Türkmen edebiyatında artık olaylar romanla anlatılmaya başlanmıştır. Ancak ilk Türkmen romanlarında destan geleneğinin etkisiyle destan anlatımı bakış açısına göre anlatım yapıldığı görülmektedir. Bu tarz anlatımlarda anlatıcı bazen okuyucuyu yönlendirmekte bazen de onunla konuşmaktadır. Altıncan Hatun romanında da bazen anlatıcı okuyucuyu yönlendirir, ‘Bak, gör, bırak!’ gibi ifadelerle olayları anlatır. Bu tarz anlatım çok nadir kullanılmakla birlikte Altıncan Hatun romanında genellikle anlatıcı hâkim bakış açısını kullanarak ve 3. kişi anlatıcı şeklinde olayları anlatmıştır. Roman anlatıcısı olayların hepsine hâkimdir, olayların öncesi ve sonrasını bilir ama bunun yanında ipucu vermekten kaçınarak gizem unsurunu genellikle muhafaza etmeye dikkat etmiştir.

2.8.2. Müşahit (Gözlemci) Bakış Açısı

Altıncan Hatun romanına genel olarak tanrısal bakış açısı hâkimken bunun yanında kısmen başka bakış açılarına da yer verilmiştir. Bunlardan biri müşahit (gözlemci) bakış açısıdır. Altıncan Hatun romanının anlatıcısı kimi zaman bu bakış açısından da yararlanmıştır. “Bu anlatıcı görgü tanığı konumundadır ve adeta bir haber sunucusu gibi gözlemlediğı olayları belirli bir mesafeden aktarır” (Çetin, 2021: 106). “*Selçuklu beyleri balık gibiydi, ele gelmiyorlardı. “İşte, bu kez onları ele geçirdim.” dediğinde onlar elinden kaçıp yok oluyorlardı.*

Selçuklulardan yana geceleri rahat yoktu. Sultanın dinleneceğı zaman ordunun üstüne saldırıp kargaşaya sebep oluyorlar, tüm orduyu ayağı kaldırıyorlardı. Baktıklarında Selçuklu askerlerinden bir ikisi gürültü çıkarıp kaçıyor. Sonra ordu dinlenmek, gözünü dinlendirmek için yine başını yere koyduğunda, at toynaklarının sesleri, Selçukluların bağırışları yine işitilmeye başladılar. Bakıldığında hiç kimseye uyku ve rahat yoktu. Sinirden delirerek sabah olmasını beklerdi askerler. Dünya aydınlandığında görülürdü ki birkaç Gazneli askerinin kellesi çadırların üstünde ya da bir iki kelle mızrağın ucuna asılmış duruyor. Bu vahşiliğı gördüğünde insanın

tüyleri diken diken oluyordu. Bu vahşilik tek bir gece değil, her gece tekrarlanıyor, hem de sultanın çadırının yakınlarında oluyordu.

Bir gece Selçuklu beyleri Sultan Mesut'un en çok beğendiği, daima bindiği fili çaldılar. Buna da diyecek bir şey bulunmazdı herhalde! Sultanın kazanını gizlice yemek çalıp kaçırdı bu Selçuklular. Çünkü Selçuklular düzenli bir şekilde yemek yiyemiyorlardı.

Selçuklu askerleri sultanın ordusunda yetişebildikleri her şeyi talan ediyorlardı. Hem de sadece gece değil, gündüz de talan ediyorlar, en çok da ordunun en gerek duyduğu şeyleri talan ediyorlardı. Yani dinlenmek için bırakılan atları gözlerine kestirip alıp kaçıyorlardı. Sultanın ordusunun eşyaları sanki Selçuklular alıp kaçsın diye buraya getirilmiş gibiydi. Selçuklular bu şeyleri çok da rahat talan ediyorlardı. Talan ediyoruz, hırsızlık ediyoruz gibi bir düşünce yoktu sanırım onlarda” (II. 18).

Gözlemci anlatıcı bazı romanlarda olayı anlatmayı bırakarak araya girer, okuyucuya sorular sorar, yorum ve değerlendirmelerde bulunur, ahlaki dersler verir; dönemin sosyal durumlarından, gelenek ve göreneklerinden, dinî mezheplerin ne olduğundan gibi konulardan bilgiler de vermektedir. Altıncan Hatun romanının anlatıcısında çok olmamakla birlikte bazı yerlerde bu tarz anlatımı görmek mümkündür. Altıncan Hatun romanında anlatıcı gelenek ve onun değişimi ile alakalı kendi felsefesini şu şekilde yansıtır: “Çünkü gelecek, oluşan farklılıklardan hareketle dallanıp budaklanırdı. Çelişki değil de uyumluluğun olması hayatın kurallarında hiçbir değişikliğin olmamasına işaret ederdi. Geçmişle şimdi arasında yaşanan çelişkilerin şaşırtıcı ve yeni olmaması geçmişte yaşananların oluşmasına sebep olur. Geçmişle şimdi arasında yaşanan çelişkilerin olmadığı yerde gelecek mümkün değildir. Şimdiye alışlagelmişin dışında karşı gelmemek de hayatın kendi akışını değiştirmez. Geçmiş, şimdi ve de gelecek bütün ve devamlıdır. Zamanın sadece parçalar; yıl, ay ve günlere bölünmesi değil, zamanın özellik olarak da ayrılmasıdır. Zamanın bu tür özellikleri çelişkiler sayesinde ortaya çıkar. Geleneksel düşüncelere, alışkanlık ve yaşayışlara karşı çıkmaktan yenilik türer, o yenilik de şimdiyi değil, başka bir zamanı, geleceği oluşturur.

Geleceğin kendisi gelmez, onu şimdide yaşanan olayların çelişkisi, eski ile yeninin, gelenek ile şaşırtıcı şeylerin çelişmesi getirir. Şimdi, geçmişi korkutmazsa; geleceğin geleceğine ümit yoktur. Aslında zamanın kendisi düşündüğümüz gibi üç parça; şimdi, geçmiş ve gelecekte oluşmuyor. Aslında zaman tek bir parçadır, o da şimdidir.

Bizim geçmiş dediğimiz arkamızda bıraktığımız şimdiki zamandır. Gelecek dediğimiz ise önümüzdeki şimdiki zamandır. Bunların arasındaki ilişki, gelenek ve değişiklikle ilişkilidir. Biz şimdiki zamanda geleneği ileri götürüp korursak, o zaman geleceğin farklılığı ortaya çıkmaz. Geleceğin farklılığı sadece şimdiki zaman geleneğini ileriye götürüp korursak olgunlaştırabilir.

Şimdiki zaman geçmişe yerleşmeye başladığında geleceğe yol açar. Şimdiki zaman kendi kendine yerleştiğinde ise geleceği oluşturur.

Şimdi, geçmiş ve gelecek, bunlar tamamen zamanın farklı farklı bölümleridir. Bu bölümler ise yeni bir döngü, yeni bir değişikliktir. Zamanın yeni döngüsü ise gelenek ile değişikliğin çelişkileriyle başlar. Değişikliğin güçlenmesi zamanın kendi yatağına sığmamasının habercisidir. Büyük ve güçlü akan bir ırmağın, önceden aktığı yatağa sığamayıp kaynağından şiddetli bir güçle kendisine yeni bir yatak edinmesi gibi, gelecek de geleneğin yatağına sığmaz, değişiklik ile birlikte geleneklerden kurtulur, zamana karşı gelir gibi yeni bir yatak yapar, yeni bir tarzda akmaya başlar” (I. 62-63). Anlatıcı romanın başka bir yerinde ise kadın, aile ve insanın değişimi üzerine düşüncelerini belirtir “İnsanoğlu hem rahat hem de arzuladıkları doğrultusunda yaşamak ister. İnsanoğlu hem yaşamak hem de ölümsüzlüğü ister. Bunun mümkün olmadığını akli ve gönlü bilmesine rağmen bir koltukta iki karpuz taşımak düşüncesiyle yaşar.

İnsanlar yaşamlarının rahatı için hayatlarında düzen, kalplerinin arzularını yerine getirmek içinse hayatın farklılıklarını isterler. Birinci istek onlarda korkaklık, ikinci istek ise cesaret duygusunu aynı anda ortaya çıkarır. Birinci istek onları şimdiye, ikinci istek ise geleceğe doğru çeker. Bu iki istek arasında gidip gelmeler insanoğlunun ömrünün şeklini ve manasını ortaya çıkarır.

Sadece mutluluğunun, rahatının bozulmasından korkmayanlar yaşamın yeni fırsatlarını bulabilir. Böyle insanlar, hayatın arzusunu, onun enerjisini vücudunda ve kalbinde bulan kişilerdir. İnsanlar ne içindir bilinmez; bu tarz kişilerin, erkeklerin arasından çıkmasını isterler.

Bu durum erkeklerin binlerce yıllık hükümlerinin bir neticesi mi ya da onların yaradılışlarıyla alakalı mı ve bu yaradılış gereği erkeğe gelecek zaman, kadına şimdiki zaman mı ait olacak? Şimdi kadının, gelecek erkeğin cinsine olmalı mı ki? Türkmen, ‘Kadın ve aile’ kuralına göre hareket eder. Aile ise değişmeyen bir kanundur. Çünkü

değişmek ailenin dağılmasına sebep olur. Öyleyse doğrudan doğruya kadının yaşamın, gelenek ve göreneğin çok iyi korunmasını sağlamalı, buna inancı olmalı” (I. 68-69).

2.8.3. Kahraman Bakış Açısı

“Kahraman bakış açısına dayalı ‘ben’ anlatıcıda (iç odaklayım) anlatımın merkezinde kahraman (kişi-ben) yer alır. Bu kahraman anlatının sesi, aktarımın ‘optik noktası’dır. Kahraman bakış açısına dayalı aktarımlarda ‘iç odak’ konumunda olan ‘ben’ anlatıcı, entrik kurguyu kendi görüş, bilgi ve aktarım becerisine göre şekillendirir” (Şahin, 2021b: 18). Altınca Hatun romanında kahraman bakış açısı çok seyrek kullanılmıştır. Bu bakış açısını da romanın şahıslarının anlatımlarında görmekteyiz. “Ben Gökhan hakkında bazı haberler duyup birkaç kez araştırdım. Meğer onlar bizim şehrimizde yaşıyormuş. Sen onları benden haksız yere saklamışsın. Ben onların evine gittim. Sen yedi iklimin sultanının eşi olarak çocukluk arkadaşını kenar mahallelerde bırakmamalısın! Onu saraya getirmen gerek Altınca. Ben Gökhan’a minnettarlık bildirmek istedim. Bu maksatla onu yirmi yıl boyunca aradım. Gökhan söylememiş olsaydı belki seni yine bulurdum ama o benim işimi kolaylaştırdı. Ben ona minnettarlığımı bildiremediğim için üzgünüm. İnan, onun senin hakkındaki sözleri dün gibi aklımda duruyor” (II. 463). “Sen, kayınbaban Tahir Afrasyap’ın yanında “Sultan Mahmut’un soyu köledir, onda asıl yok, asıl” demişsin. Çok yanılıyorsun Abdülmelik. Sultan Mahmut seninle aynı talihe sahip. O Günhan’ın oğlu Kayılardandır. Kayı Han hakkında Oğuz Han’ın vasiyeti vardı. O ‘Bizim soyumuzdan Gün Han Padişah olsun, onun ardından oğlu Kayı Han padişah olsun. Kayı boyundan han varken Bayat Han padişah olmasın, o sadece kendi boyuna bey olsun’ demiştir. İşte, Oğuz Han’ın bu vasiyetine göre Mahmut, sultandır. Senin soyun da sultan soyundan ama o soy kırıldı. Sultan Mahmut’un soyunun kısmetsizliği de senin soyunun kısmetsizliği gibidir. Babası Sebük Tegin oğullarına Pendname adlı bir kitap bırakmıştır” (I. 38).

2.8.4. Çoğul Bakış Açısı

Çoğul bakış açısı ve anlatıcı birden fazla bakış açısı ve anlatıcının kullanılmasıyla oluşur. “Yazar, anlatı içerisinde yer alan kişi, zaman, mekân ve olayları farklı cephelerden anlatmak istediğinde çoğul bakış açısı ve anlatıcılar düzlemini kullanır” (Şahin, 2021b: 26-27). Altınca Hatun romanında kimi bölümlerde çoğul bakış açısını görmekteyiz. Anlatıcı hem tanrısal hem gözlemci hem de kahraman bakış açısını

romanda yerine göre kullanılır. Buna ilaveten olayları geriye dönüşlerle hem anlatıcı hem de roman kahramanı anlatmaktadır. “Duyduğuma göre yeni padişah karısının sözünden çıkmıyormuş. Oğuz hanları eşlerinin aklına uydukları zaman bahtlarının kapandığı yönünde bana gençken öğüt vermişlerdi.

Gökhun Bey’in bu konuşmasına zayıf tüccar karşı çıktı “Bizans’ta V. Mihail’den sonra VII. Konstantin’in kızı Zoya ülkede kraliçe ilan edildi. Ben bundan iki ay önce Konstantinapol’deydim. O zaman kraliçenin pazarları dolaşıp incelediğini gözlerimle gördüm. Kraliçe tüccarlara ayrı bir şekilde seviyormuş. Onların iyiliği için birkaç ferman çıkarmış, vergileri azaltmış. Kraliçe çiftçilerin ve halkın birkaç vergisini kaldırmış. Bizans’ta kraliçenin itibarı çok fazla, tüm halk kraliçeye dua ediyor” (II. 130-131). “Yeni padişah sefere çıktığında ardında naip olarak Altınca’nı bırakıyormuş. Ben bu söylentinin doğru ya da yalan olduğunu bilmiyorum.” diyen Gökhun, benim bu sözüme nasıl cevap vereceksiniz der gibi etrafına bakındı.

Altınca Hatun işittiğine göre sıradan bir kadın değil. Beyin onunla ikinci kez evlenmesinde bir hikmet var.

Gökhun zayıf tüccarın sözünü bitirmesini bekliyor gibi söze girişti: Tuğrul Bey, Yusuf Yabgu’nun vefatından sonra büyük bir tepenin üstüne çıkıp üç gün üç gece Allah’a dua etmiş. O zaman ona bazı erenler büyük bir devlet kurması için hükümdarlık icazeti vermişler. Erenler ona kırk yaşına kadar evlenmemeyi öğütlemiş, kırk yaşında ona bir hayat arkadaşı yollayacaklarını söylemişler. Tuğrul Bey de kırk yaşına kadar evlenmemiş. Selçuklu topluluğu kışı Dargan, Hazarasp bölgelerinde, yazlarını Nur Yaylası’nda geçirdiği zamanlarda Harezşah’ın kız torunu, “Kim bana Tuğrul Bey’in kellesini getirirse ben o yiğitle evleneceğim.” diye etrafa haber yaymış. O zaman kendisine güvenen üç koç yiğit Tuğrul Bey’in karşısına çıkmış. Tuğrul Bey o üç koç yiğidin birinin bile isteğini kırmamış: “Eğer yumruğunuz benimkinden üstün gelirse benim kellemi alıverin. Bizim teke tek savaşımız hiç kimseyi engellemez. Siz tek geldiniz, ben de sizin karşınıza tek çıkarım.” deyip üç yiğitle başa baş savaşmış. Üç yiğidin ikisi emaneti teslim edince üçüncüsü yenilgiyi kabullenmiş ve Tuğrul Bey ile dost olmuş. -Gökhun alına doğru çok inen sarığını biraz geriye doğru itti.- Tuğrul Bey erenlerin: “Kırk yaşında seni bir eşe kavuştururuz.” denilen eşin Altınca olduğunu, onun da kendi canına kast ettiğini o zamanlar nereden bilsin?

Gökhun'un anlattığı şeyler kabulhanedekilerin hepsinin ilgisini çekti. Tüccarlar onun etrafına üşüştüler, söylediği sözleri dinlemeye başladılar” (II. 131-132). “Ey korkusuz kahraman Tuğrul! Benim dedem Gazneli Mahmut’un sarayında çalışıyordu. Dedem Ali ibn Şerif okumuş adamdı, birçok dil biliyordu. Sultan Gazneli Mahmut dedeme Termez vilayetini ikta olarak vermişti. Dedem bizi çocukluktan itibaren atabeylere emanet etti. Dil ve ilim öğrendik. Biz beş kardeştik. Bazı olaylar yüzünden iki kardeş kalakaldık. Dedem Sultan Gazneli Mahmut hayattayken ağır bir hastalığa yakalanıp yeni yurduna göç etti” (II. 73).

2.9. Anlatım Teknikleri

Günlük yaşamımızda hepimiz yaşadıklarımızı etrafımızdakilere anlatırız. Bu anlatılanlar kimilerinin dikkatini çekse de bazıları çekmez ve dinlenmediğimizi fark ederiz. Anlattıklarımızın dikkat ekip çekmemesi içerikten çok nasıl anlattığımızla alakalıdır. Anlatım biçimi edebiyat türlerinde de bu yüzden çok önemlidir. Çünkü anlatım biçimi anlatılan şeyi anlatılan kişiye ulaştıran araçtır. İnsanların çoğu şeklin değil, özün önemli olduğunu söyleseler de ilk dikkat ettikleri şey şekildir. Sonradan önemi ortaya çıksa da öze ulaşmak için şekle ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda edebî bir tür olan romanda da anlatılanlar her ne olursa olsun onları anlatım biçimi ilk intibayı yaratır ve bu yüzden çok önemlidir. “Salt bu noktayı esas aldığımızda, roman, iddialı bir tür olarak karşımıza çıkar. Çünkü roman, diğer türlere kıyasla, toplumu ve bireyi anlatmada bazı avantajlara sahiptir. Güçlü, kapsamlı ve -en azından- modern toplumun problemlerini yansıtmaya yatkın bir türdür. Bundan dolayıdır ki, insanı ve toplumu ilgilendiren çeşitli sorunlar, öteden beri romanın konusu olmuş, romancılar, bu türün kendilerine sunduğu imkânlarla bu sorunları anlatmaya, irdelemeye çalışmışlardır” (Tekin, 2016: 147).

Bir romanı estetik hâle getiren, onun roman olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri anlatım biçimleridir. Romandaki olayları anlatmada kullanılan bu biçimler olmasa diyelim ki tarihî bir olayı konu edinen roman olsun; o metin roman değil, bir tarih kitabı olmaktan öteye gidemez. Romanda kullanılan edebî dil, anlatım biçimiyle birleşerek estetik bir ürün ortaya koyar.

Roman yazarı iletmek istediği mesajı ya da sadece paylaşmak istediği olayları okuyucuyla paylaşırken bazı anlatım tekniklerine başvurur ve anlattığı konuyu en güzel şekilde ulaştırmak ister okuyucuya. Roman türünün ilk çıktığı andan itibaren

anlatım teknikleri türlerinin de her geçen sayısı artmış, yazarlar bu tekniklerden ya birini ya da anda birçoğunu eserlerinde kullanmışlardır. Her anlatılan olayın bir anlatıcısı vardır. Anlatıcı ile yazarın aynı olduğu düşüncesi yaygın bir kanıdır. Hâlbuki anlatıcı ve yazar birbirinden farklı unsurlardır. “Ancak bu farklılık nedeniyle romanda anlatılanların yazarı değil anlatıcısı bağladığı iddia edilmez” (Çıkla, 2002: 120).

Yazar bazı yerlerde bir şahsın özelliklerini başka bir roman şahsına tanıtmaktadır. Bu anlatım tekniği roman anlatımını tekdüzelikten kurtarmaktadır. Altıncan Hatun romanında kimi yerlerde bir şahsın başka bir şahsı fiziksel ya da karakteristik özellikleri yönünden tanımladığını görmekteyiz. Rızakulu Par, Gökhan Bey’le sohbet ederken İbrahim İnal’ı çok iyi bir şekilde analiz eder “*Tuğrul Bey’in bıyıklarından da onun yiğit olduğu anlaşılıyor. -Rızakulu Türkmen bir müddet nefeslendi- Tuğrul Bey’in İbrahim adında bir kardeşi varmış.*

İbrahim mi dediniz?

Evet, sultanın kardeşi. O, gece gündüz çalışan bir komutan. Sevimli, nur yüzlü bir kişi. Kıyafetlerini görsen üzülsün. Sultanın kardeşi, komutan gibi değil, elbiseleri yırtık pırtık, kir içinde. Ben onu kervansarayına çağırıp yıkatacak, elbiselerini yeniletecektim ama öyle yaptığımda yanlış anlayıp kızması da mümkündü. Ondan her türlü kötülüğün çıkması mümkün.

İbrahim hakkında niçin böyle düşünüyorsunuz?

Ben bütün ömrüm boyunca insanlarla çalıştım, onun için de onların dış görünüşlerine bakıp ne olduklarını bilirim.

İbrahim’i kötü birisi olarak mı görüyorsunuz?

Evet, ben onu çok kötü biri olarak görüyorum.

Siz onun bir kötülüğünü gördünüz mü?

Yok, görmedim.

O zaman ne?

Ben söyledim sonuçta, yırtık pırtık elbiselerine bakarak...

Yırtık pırtık, kirli elbiseli insanlar kötü olur mu?

Bir söz ile söyleyeyim, evet, böyle insanlar kötü olurlar. İbrahim'in üstüne başına dikkat etmemesi, onun özensizliğini gösterir. Özensiz insanlar ise başarısız hareketlere meyillidir. Başarısız hareketler İbrahim'i çabuk sinirlendirir. Böyle durumlara çare bulamamak kötülüklere sebep olur. Ayrıca kendisine özen göstermeyen kişinin başkasına da özen göstermeyeceği açıktır. İbrahim ekâbir bir insan olmalı. Ekâbir kişilerle anlaşmak zor olur. Öyle kişilerin kafaları akılla doludur, başka birinin aklına ihtiyaçları yoktur, çünkü kafalarında yer yoktur” (II. 38-39).

“Anlatım teknikleri, anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandırmıştır. Bu bağlamda, özellikle bireyi anlatmada önemli mesafeler kat edilmiş, insan, daha sıcak ve daha doğal bir konumda karşımıza çıkarılmıştır. Bugünün romanı, dünün romanına kıyasla daha karmaşık (komplike) bir yapı arz etmektedir. Romanın böyle bir yapıya bürünmesinde anlatım tekniklerinin önemli payı vardır. Çünkü günümüz romanında anlatım teknikleri, biçime ve anlatıma destek verecek şekilde bağımsız veya iç-içe kullanılmaktadır.” (Tekin, 2016: 148). Günümüz romanlarında birçok anlatım tekniği kullanılmaktadır. Bu anlatım teknikleri şu şekildedir:

2.9.1. Anlatma - Gösterme Teknikleri

Anlatma yöntemi “daha çok klasik romanlarda geçerli olan bir uygulamadır. Bunda anlatıcı-yazar romanda kendi varlığını çok belli eder. Araya girer, yorumlar, değerlendirmeler yapar, nasihat verir, soru sorar, okuyucuya hitap eder, roman kişilerini yargılar” (Çetin, 2021: 116-117). Anlatma yöntemi Altıncan Hatun romanının genelinde hâkimdir. Gösterme yönteminde anlatıcı çok fazla hissedilmez. Bu yöntem sayesinde olanları okuyucuya olduğu gibi yansıtmak mümkündür. “Gösterme yöntemi, olup biten her şeyin bütün ayrıntılarıyla olduğu gibi, dışarıdan en az müdahaleyle sergilenmesidir. Anlatıcının açık tavrından çok, anlatılan şeyin kendisi ön plandadır” (Çetin, 2021: 118). Bu yöntemde sahneleme tekniği en faydalı tekniklerden biridir. “Sahne, okuyucuya sözü edilen etkinliğe katılıyormuş duygusunu verir, çünkü okuyucu etkinliğin hem oluşunu hem de olduğu anı aynı anda yaşamaktadır. Böyle bir etkinliğin olmasıyla, onun okuyucu tarafından işitilmesi arasında sadece romancının olayı anlatmasına yetecek kadar zaman vardır. O hâlde ‘sahne’ içinde çok şey olan anları anlatmak için kullanılan bir tekniktir” (Stevick, 2021: 54). Altıncan Hatun romanında sahne tekniğine şu bölümü örnek gösterebiliriz:

“Ben varken hiçbir şeyden korkma!” diyerek Tuğrul Bey bir anda Altıncan’ın yanına geldi, onu iki omzundan tutup emin bir şekilde söyledi: Kendimi korumayı başaramasam da seni korurum.

Anladın mı?

Anladım!

Altıncan, giyinmek içinde etrafta kıyafet ararken telaştan eveleyip geveledi:

Esir düşeceğime ölüyorum daha iyi, öldürün beni!

Sen korkakmışsın!

Bu söze Altıncan çok sinirlendi. O, çıplak olduğunu unutup derhal yerinden kalktı. (I. 307)

2.9.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği

Tasvir (Betimleme) sözlerle resim yapma sanatıdır. Bu teknik vasıtasıyla insanın görmediği bir yeri gözünde canlandırmak mümkündür. Bu tekniği kullanan anlatıcı romandaki mekânları ve şahısları okuyucunun gözünde canlandırır. Hem klasik hem de modern romanlarda çokça kullanılan bu teknik Altıncan Hatun romanında yer yer kullanılmıştır, çok fazla bulunmaz *“Abdülmelik Han, Musa Bey’i incelemeye başladı. Musa Bey yaşını almış, sakalına ak düşmüş, iri gövdeli biriydi. Yürüyüşü dik ve kendine güvenir bir havadaydı. Sol yanağında ok izi vardı. Selçukluların arasında kısa boylu tek kişi Musa Bey’di” (I. 179). “Peykertuvak yaşlı olsa da alımlılığını muhafaza etmişti, hareketlerinde bir zarafet vardı, vücudu sağlamdı, uzun boylu, güçlü, çekici, ak yüzlüydü. Onda, kadının ahlaklılığı, anaçlığı, insanıyeti çabucak anlaşılıyordu. Sol gözü hafifçe kızarıktı” (I. 297). “Nisar âdeti ile girilen gerdek de ona yabancıydı. Altıncan bir müddet hiçbir şey yapmadan durdu, içeriye göz gezdirdi. Geniş odanın içi saray gibiydi. Yerde kıpkırmızı halılar seriliydi. Onların üstündeki altın ve gümüşler yüzünden yere basılamaz gibiydi. Çadırının direkleri gümüş süslerle süslenmişti. İçeri girilen yerde ocak vardı, ocağın içinde odunlar alev alev yanıyordu. Ocağın iki yanına Kıpçak Çölü’nün kaplanlarının postları serilmişti. Ocağın bir metre sol tarafındaysa kat kat döşekler kırmızı ipekle örtülmüştü. Ortada, bir buçuk metre büyüklüğünde bir yatak, onun üstündeyse evin içindeki eve benzer bir sundurma vardı. Yatağın dört kenarından kalın ağaçtan sütunlar kaldırılmış, bu sütunların üstü nakışla bezenmişti. Sundurmanın üstüne, arkası görünen beyaz atlas örtülmüştü. Oda içindeki*

sundurmalı yatak masallardaki padişahların odasını hatırlatıyordu. Odanın içindeki yatağın üstüne beyaz, siyah ve kırmızı ipekle örtülmüş iki yastık koyulmuştu. Altıncan ve Tuğrul Bey burada yatacaklardı. Yatak odanın büyük bir bölümünü kaplıyordu” (I. 296-297).

2.9.3. Mektup Tekniği

Mektup tekniği de roman anlatım teknikleri arasında çok olmamakla birlikte kullanılır ve romana renk katar. “Mektubun romanda kullanılması, sıradan bir hadise değildir kuşkusuz. Mektubun devreye sokulmasıyla birlikte, romanın, ‘macera’ ağırlıklı dokusu değişir, ‘anonim’ karakterli kahramandan çok, ‘beşerî’ yönü ağır basan bireylere itibar edilir” (Tekin, 2016: 177). Altıncan Hatun romanında bu teknikle alakalı sadece bir örneğe rastlamaktayız *“Burada görünmeyen bir zorluk vardı. Çünkü halifeye yazılacak fetihname yeni devletin ana siyasetini yansıtmalıydı. Bu mektup yeni devletin siyasi yüzünü netleştirmeliydi.*

Mektup üç dört kez, hatta daha fazla yazıldı. Sonunda birinde karar kılındı:

Müminlerin emiri, Halife Kaim Biemrullah’a;

Biz Selçukoğulları sizin kullarınız. Mukaddes peygamberlik halifeliği ve devletinizin devamının taraftarı olan Türkmenleriz. Daima cihat yolunu gözetir, Kâbe’ye ziyarete geliriz. Bizim aramızda halkına değer veren liderimiz İsrail ibn Selçuk adlı liderimiz vardı. Yemineddöyle Sultan Gazneli Mahmut hiçbir suçu olmasa da onu tutsak edip Hindistan’daki Kelecar Kalesi’ne yolladı. Sultan Mahmut, İsrail’in burada yedi yıl boyunca esir olarak tutulmasına karar verdi. Sonra o esirken vefat etti. Yemineddöyle Sultan Gazneli Mahmut akrabalarımız ve taraftarlarımızdan oluşan yüz otuz adamı suçları olmasa da kalede tutsak etti. Mesut’un ordusu üzerimize saldırdı. Aramızda çarpışmalar, saldırmalar, geri çekilmeler, zafer ve yenilgiler meydana geldi. En son talih bizden yana oldu. Son seferinde asker sürüp Mesut bize saldırdığında Allah’ın yardımı ve peygamberimizin temiz ve mukaddes halifesinin duasıyla birlikte biz üstün çıktık. Mesut yenilip, çok eziyet çekip topraklarını bize bırakmak zorunda kaldı. Şöyle bilgece bir söz var: “Allah’a boyun eğmeyen hükümdar arzusunun tuzağına düşüp helak olur.” Allah’ın verdiği ve yardımına şükredip adaletli ve insafli hareket ettik. Zulüm ve adaletsizlik yolundan yürümedik. Şimdi biz adalet ve insaf esasında tüm Müslümanlara sahip çıkacak devletimizin işlerini din yoluyla, halifenin emirleri ve tavsiyeleri esasında yürütmek istiyoruz. Yine bilgece bir söz var ki: “Hükümdarlığını

dinine hizmet ettirene her bir sultan boyun eğer, dinini hükümdarlığına hizmet ettirenin hükümdarlığına herkes göz diker.”

Fetihnamenin sonunda Tuğrul ibn Mikail, Çağrı ibn Mikail ve Musa Yabgu Kelan ibn Selçuk'un adları vardı. Fetihname güvenilir Ebu İshak el Fukka ile Bağdat'a yollandı” (II. 109-110)

2.9.4. Özetleme Tekniği

Romanda fazla önemli olmayan konular hızlı bir şekilde anlatmak için özetleme tekniğinden yararlanılır. Yazar bu sayede gereksiz yerleri anlatmak zorunda kalmadan çok daha pratik bir şekilde anlatır bazı olayları. Altınca Hatun romanında birçok yerde bu teknikten yararlanılmıştır. Yazar, Dandanakan Savaşı'nı bu teknikle pratik bir şekilde anlatmıştır “Cuma günü, mayıs ayının yirmi üçünde Selçuklular dört taraftan hücumla geçtiler. Onlar ‘Kurt Oyunu’ diye adlandırdıkları millî savaş taktiğini uygulamaya koydular, sonra farklı kollara ayrılıp savaştılar. Bir kol belli bir vakit düşmanla savaşıyor, yorulduktan sonra geriye çekiliyor, yerini taze kuvvetlere bırakıyordu. Bu savaş usulünün adına ‘Kurt Taktiği’ diyorlardı.

Savaş vakti Gazneli ordusundan üç yüz yetmiş kişi Selçuklu ordusunda katıldı. Hint, Arap, Kürt askerleri dört bir yana kaçışmaya başladılar.

Savaş meydanında yeterli ordu kalmayınca kaçmak sırası sultana geldi. Sultan filinden inip atına binerek hızla savaş meydanından kaçtı. Sultan üç günde on sekiz at kullanarak arkasına bile bakmadan kaçtı.

Karakum Çölü düşman olup gelenlerin son durağı oldu” (II. 97-98).

“Özetin en önemli ve en sık kullanılan şekillerinden biri, bir karakterin geçmişini bize iletme. Romancı, bir sahne yaratarak karakterlerine karşı bizde ilgi uyandırdıktan sonra, aniden zamanda ileri geri hareket ederek geri dönüş (retrospection)lerle bu karakterlerin geçmişlerini özetler” (Stevick, 2021: 51). Buna Altınca Hatun romanından şu örneği gösterebiliriz: “Arslan Besasîrî yetim bir Türkmen çocukken halife onu himayesine almış, korumuş ve eğitimi üstlenmişti. O zamanlar Arslan Besasîrî şimdiki gibi vicdansız değildi. Sevgi dolu, iyi niyetli ve vefalıydı. Bugün hükümdar olma arzusu onun insafına üstün gelmişti” (II. 259)

“Romancı, hikâye için gerekli fakat üzerinde durmaya değmeyen roman unsurlarını sahne tekniğiyle ayrıntılı bir şekilde vermez. Bu durumlarda kullanılan teknik özettir”

(s. 49). Altınca Hatun romanında özet anlatıma Şu paragrafı örneğ göstererebiliriz: *“Mahım, evlendikten iki ay sonra vefat etti. Ne oldu da öldü, hastalanıp mı öldü yoksa birisi tarafından mı öldürüldü? Selçuklular bu konu hakkında hiçbir Şey öğrenemediler. Üç yıl sonra Tuğrul Bey, Nur vilayetinin valisi İskender ibn Nurcan’ın Altın adındaki kızıyla evlendi. Her Şey güllük gülistanlıkta ama bu da uzun sürmedi. Sekiz aylık hamile Altın Hatun büyük bir hastalığa yakalandı, onu Azrail’in elinden kurtarmak için Tuğrul Bey birçok Şey yaptı ama Azrail geldi mi Lokman da tesir edemiyordu. Altın Hatun, Tuğrul Bey ile bir yıl yaşadıktan sonra hastalık ve ondan kaynaklanan sancıları yüzünden öldü” (I. 333)*

2.9.5. Geriye Dönüş Tekniğı

Romanda olaylar genel olarak Şimdiki zaman ve geçmiş zamanda cereyan eder. Ancak bazı olayların birbirleriyle alakalı olması ve o anda anlatılması ihtiyacı, yazarın zamanda geriye ya da ileriye sıçrayışlar yaparak bazı olayları anlatmasına sebep olur. *“Nişabur’daki Bağ-ı Şadiyah Sarayı Selçuklu beylerinin hoşuna gitti. Sarayı Leys Saffarî’nin yıktığı hakkında çok rivayet dinlediler. Samanoğulları bu sarayı kendi dönemlerinde yeniden inşa etmişlerdi. Sultan Mesut’un saraydaki tahtını ve tacını gören Selçuklular onların güzelliğine hayran kaldılar” (II. 25).*

“Tuğrul Bey’in birden hem ilme, hem bilgelığe, hem savaşçılığa hem de beden sağlığına dikkat etmesi onun içine birçok canlılığı sığdırmak arzusundandı. Kadın genişlemezse yeni bir hayat, çocuk veremezdi. Gökyüzü genişlemezse yeni felekleri veremezdi. Tüm yaşayış, eski bir adetten, içine sığmayan küçücük bir tohumun büyümesinden oluşmuştur. Tuğrul Bey, yeniden türeyen Türkmen dünyasının her Şeyini içine sığdıran kişiydi. Onun arzusu da içindeki isteğı dışarı çıkarıp tüm Türkmen dünyasını doldurmaktı” (I. 381).

“Büyük Allah, bize cihan şahlığı vermiştir. Yek ağız olursanız yedi iklim sizin olur, önünüzde durabilecek güç olmaz. Ağzı bir olmazsanız dağılırsınız. Babanız Mikail, selametiniz için kendi ömrünü size bırakıp gitmiştir. Siz babanızın yaşamadıklarını yaşamalısınız, yetmediğı amaçlarına yetmelisiniz.” diyerek bir zamanlar Selçuk Bey öğüt verir; Tuğrul Bey, dedesi Selçuk Bey’in Alp Er Tunga, Tonyukuk, Bilge Kağan, Gün Han ecdatlarımız, iki cihangir Attila ve Bleda’nın güzel kız devletlerini diz çöktürdükleri hakkında sohbetini bugün gibi hatırlıyordu.

“Alp Er Tunga öldü mü?

Kötü Dünya kaldı mı?

Felek öcünü aldı mı?

Şimdi yürek yırtılır.” şeklindeki ağıtı Tuğrul Bey ateşin başına toplanıldığında çoğu kez söylerdi” (I. 381).

2.9.6. Montaj Tekniği

“Montaj tekniği, sanatçının başka metinlerden kendi eserine kalıp hâlinde alıntılar yapması şeklinde ifade edilebilir. Roman yazarının bunu yapmasının birçok sebebi olmasıyla beraber, romana bir zenginlik kattığını söylemek yerinde olur” (Şahin, 2021b: 44). Altınca Hatun romanında montaj tekniğinden faydalandığı görülmektedir. Bu teknikle Alp Er Tunga Sagusu ve Seçere-i Terakime’den parçalar kurgu içerisine yerleştirilmiştir:

“Alp Er Tunga öldü mü?

Kötü Dünya kaldı mı?

Felek öcünü aldı mı?

Şimdi yürek yırtılır.” şeklindeki ağıtı Tuğrul Bey ateşin başına toplanıldığında çoğu kez söylerdi” (I. 381-382).

“Kazgurt dağdan aşağıya taşı yuvarlattı.

Salur Kazan karşı varıp tuttu.

İt Becene görüp onu aklı gitti.

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Sofra başında oturan misafirler son dizeyi tekrarlayıp yanında oturana dönüp baktılar. Misafirler böyle bir adam görmediklerini söyleyip başlarını salladılar, bağıştılar:

Kazan gibi alp olmaz!

Türkücü türküsünü söylemeye devam etti:

Bir Kazana kırk bir atlı atını saldı.

O Kazan’ı sol eliyle tutup aldı.

Sağ eliyle memlekete ulaştırdı

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Misafirler yine önceki hareketlerini tekrarladılar, başlarını sallayıp yanlarında oturanlara baktılar. Herkes Kazan gibi er kişiyi önceden ve sonradan görmediklerini tekrarladı:

Kazan gibi alp olmaz!

Seherhız Burgan coştukça coşup söylüyordu:

Otuz kırk bin asker ile Kazan varıp,

İt Becene illerini geldi kırıp,

Bir nicesi kurtuldular çok yalvarıp,

Alplar beyler gören var mı Kazan gibi?

Kutlamaya gelen üç binden fazla misafirin hepsi türküye eşlik ettiler. Sadece misafirler değil, vezirler de türküye eşlik ediyorlardı. Bu türküye Tuğrul Bey ile Altınca Hatun da eşlik etti” (II. 166-167).

2.9.7. Otobiyografik Anlatım Tekniği

“Hemen her romancı, eserinde; kendine, kendi bilgi ve deneyimlerine değişen ölçülerde yer verir. Hatta bazı romancılar, salt kendi hayatını anlatır. Bu açıdan Gogol’ün, “Her seferinde, ben kendimi tasvir ediyorum.” demesi anlamlıdır. Üzerinde durulması gereken nokta şudur: Bir romancının kendini veya başkasını anlatması o kadar önemli değildir. Önemli olan, anlatmak isteğine ‘anlatı’ boyutu kazandırmasıdır” (Tekin, 2016: 196). Altınca Hatun romanının yazarı Osman Öde, kendisini romanda anlatmamıştır. Ancak yine de kendi fikirlerini bazı yerlerde; özellikle gelenek görenek, zaman ve algılanışı gibi hususlarda belirtmiştir. Bunu otobiyografik anlatım tekniği sayamayız ama yine de yazarın düşünce biçimini doğrudan okuyucuya sunması açısından kısmen otobiyografik bir yaklaşımdır.

2.9.8. Leitmotiv Tekniği

“Leitmotive kelimesinin sözlükteki karşılığı şöyledir:

“Ana motif, kılavuz motif, bir müzik ya da opera parçasında tüm eser boyunca tekrarlanan bir düşünce, bir duygu, bir durum ya da bir kişi hatırlatmaya yarayan ayırt edici nitelikte motif ya da tema” (Redhousse, Oxford). Zaman içinde roman sanatında

da kullanılan ‘leitmotiv’ yöntemi, edebiyata müziğin armağanıdır. Müzikte, belli aralıklarla tekrarlanan seslerle, hem ritim ve hem de süreklilik elde edilir; dolayısıyla dinleyen üzerinde hoş bir etki bırakılır. Bu imkândan yararlanmak isteyen romancılar, zaman içinde bu tekniğe rağbet göstermişlerdir” (Tekin, 2016: 198). Jest, mimik ve karakteristik özelliklerin de kullanıldığı bu teknikte kakafonik bir tekrar değil, ritmik ve şiirsel bir tekrar kulağa hoş gelir, romana farklı bir hava katar. Altıncan Hatun romanında leitmotiv tekniğine şu şekilde birkaç örnek gösterebiliriz: “*Tuğrul Bey’e selam olsun! Tuğrul Bey’e selamet olsun! Tuğrul Bey’e hayırlı olsun!*” ifadeleri romanda dörder kez, “*kılıç ya da kefen* sözleri yirmi yedi kez, *Kut ver!*” ifadesi on yedi kez tekrarlanır.

2.9.9. Diyalog Tekniği

Romanda yazar olayları kahramanların karşılıklı konuşmaları şeklinde, diyalog tekniğiyle de verebilir. Yazarın olaylara hiç müdahale etmeden, yorumsuz bir şekilde sunması anlatıma renklilik katar, onu tekdüzelikten kurtarır ve anlatılanları anlatıcının gözünden değil, doğrudan onu yaşayan roman şahıslarının gözünden görmemizi sağlar. “Diyalogun çok kullanılması, dramatik metotta çok önemlidir ve belki de okuyucuyu roman dünyasının içine sokmanın en açık ve belli şeklidir. Bununla beraber hikâyeyi diyaloglarla anlatmanın da yetersizlikleri vardır. Çünkü bir hikâyenin tamamen veya önemli bir ölçüde diyaloglarla anlatılması romana esnekliğini kaybettirir. Böyle bir roman, roman olarak karakteristik özelliklerini kaybedecek kadar bir tiyatro eserinin yapısına sahip olur” (Stevick, 2021: 244). Bu bağlamda Osman Öde Altıncan Hatun romanında bu dengeyi çok iyi korumuştur:

“Ben Gazneli Sultan Mesut’un yüzbaşısıyım. Aslım Türkmen, doğduğum yer Belh.

‘Türkmence konuş!’ dedi Tuğrul Bey yüzbaşısıya. Niçin kendini öldürmek istedin?

Benim başka çarem yoktu.

Silahını emanet edip evine git. Bir daha da bizim karşımıza çıkma. Sana bu konuda bir şey söylemediler mi?

Söylediler ama ben evime gidemem, beni öldürün. Benim ömrüm bu gün son bulmalı. Hem de hemen! Ben bugün ölmeliyim. Siz beni öldürün. Sizin elinizden ölmek benim için çok şerefli olur.

Sen niçin özgür kalmak istemiyorsun?

Ben Türkmen adıma leke düşürmek istemiyorum.

“O ne lekesiymiş?” diye sordu Tuğrul Bey.

Savaşta ya yenmeli ya da ölmeli, üçüncü yol yok. Ben yenildim. Demek ki ben hemen ölmeliyim. Ben yenilip esir olduktan sonra obama dönemem. Obama vardığımda beni eve almazlar. Bana: “Niçin yenildin? Niçin esir düştün?” derler. “Türkmen esir düşmemeli, o ölünceye savaşmalıdır!” derler. Obaya gidersem oradakiler kendilerini rezil olmuş sayarlar, beni obadan kovarlar. O rezilliği yaşayacağıma ölmem daha iyi. Bunun için beni bu rezillikten kurtarın! Rica ediyorum, beni öldürün. Eğer siz yardım etmezseniz ben yolda kendimi öldürürüm.

Adın ne?

Benim adım İlyas Ebu Ali ibn Şerif. Bilinen adım Ebu Ali.

Hangi dilleri biliyorsun?

Peştü, Fars, Arap dillerini çok iyi bilirim.

Bu dilleri nerede öğrendin?

Ey korkusuz kahraman Tuğrul! Benim dedem Gazneli Mahmut’un sarayında çalışıyordu. Dedem Ali ibn Şerif okumuş adamdı, birçok dil biliyordu. Sultan Gazneli Mahmut dedeme Termez vilayetini ikta olarak vermişti. Dedem bizi çocukluktan itibaren atabeylere emanet etti. Dil ve ilim öğrendik. Biz beş kardeşlik. Bazı olaylar yüzünden iki kardeş kalakaldık. Dedem Sultan Gazneli Mahmut hayattayken ağır bir hastalığa yakalanıp yeni yurduna göç etti.

Ne zamandan beridir savaflara katılıyorsun?

Bir yıldan beri.

Önceden neredeydin?

Saraydaydım. Dedemin işlerini devam ettiriyordum ama Ahmet Meymendî ile tartıştık.

“Ahmet Meymedî ile hangi konuda tartıştınız?” diye sordu İbrahim Bey.

Ebu Ali sustu.

“Uygundur. Bize eğitimli kişiler gerek. Eğer yürekte çalışırsan, Kur’an’ın üzerine yemin edip vefalı olursan biz seni aramıza alalım.” diye net bir şekilde konuştu Tuğrul Bey” (II. 72-73).

2.9.10. İç Diyalog Tekniği

İç diyalog tekniği romandaki şahsın kendi kendine konuşmasıdır. Bu teknik, iç monolog tekniğine benzer. Bu teknikte şahsın kendi kendine soru sorup cevap vermesi, duygularını dile getirmesi gramer kurallarına uygun şekilde verilir. Altıncan Hatun romanında iç diyalog tekniğine de rastlamaktayız *“Ey Allah’ım! Altıncan nerede ki? Canı sağ mı ki onun?’ diye ağlamaya başladı Gülyüzlü. Şimdi ben Hacer Hatun’a ne diyeyim? Abdülmelik Han’a ne diyeyim? Onlar beni öldürürler, kesin öldürürler”* (I. 102-103). *“Ey Allah’ım, bu nedir? Oğul hükmünde görüp kutsadığım kızım bugün bir sürü insanın içinde babasına hakaret ediyor!’ diyen Abdülmelik Han, kızının saygısızlığına çok sinirlendi. Kız kısmı o kadar insanın içinde konuşmamalıydı ama Altıncan babasıyla hakaretvari konuşmuştu. ‘Babasından, Mansur’dan izinsiz intikam almaya Gauhor’a gitmesine ne demeliydi? Yaptığı yanlış iş yüzünden kendisinde utanma da duymuyor o. İki kardeşi onun yüzünden acılar içinde yatıyor. Bunun için de utanmıyor o. En kötüsü de işte bu.’ şeklinde düşünüyordu Abdülmelik Han”* (I. 112).

“Ben ölsem Kabil ile Anuşirvan, Muhammet Tuğrul Bey’i terk ederler mi ki? Belki kalır, beye hizmet ederler! Anuşirvan eder. Çünkü o, sarayı, sultanı canından azizi görür ama bey onları yanında tutmaz, kovar. Ya da bey onları “Benim merhum eşimin kardeşleri.” deyip hatır gösterir mi ki? Hatununa değer vermeyen eş, onun kardeşlerine de değer vermez. Benim Kırklarım hâli ne olur ki? Onların işi zor olur.

Tuğrul kadir bilmiyor!

Altıncan olmasa o nasıl yaşar? Onu öldürürler.

Altıncan olmasa onu fazla yaşatmazlar. Sadık olanlar yalnız değildir” (I. 406).

2.9.11. İç Çözümleme Tekniği

‘İç çözümleme (interior analysis) yöntemi, en kısa tanımla, anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir. Bir romanda sıklıkla başvuru bir yoldur bu. Diyebiliriz ki, ‘iç çözümleme’, roman sanatında en fazla uygulanan yöntemdir” (Tekin, 2016: 205). Altıncan Hatun romanında bu tekniğe sıkça rastlanır *“Altıncan, beyin söylediği sözleri sindiremiyor, tir tir titriyordu, sinirden dudaklarını defalarca dişliyordu. Altıncan’ın bu durumu kendisini öldüreceğe benziyordu. O, hançerini çıkardı, etrafına bakındı. Onun gönlündeki her şey uçup gitmişti.*

İşte, sandık sandık elbiseler!

İşte, kıymetli mücevherler!

Onların hiçbirisi artık Altıncan'a gerekli değildi. O, önceden elbiselerine kıymet verir, mücevherlerini severdi. Düğün gecesinde Tuğrul Bey'in verdiği erkek elbisesini de severdi. Şimdi onların hepsinin büyüğü kaçmıştı.

Altıncan, bugüne kadar hayatından razıydı ama şimdi hayatının nesinden razı olacaktı?" (I. 406).

2.9.12. İç Monolog Yöntemi

İnsanoğlu sözünü hem içinden hem de dışından söyleyebilir. Duygularını, düşüncelerini başkalarıyla dışından paylaşan insan, isterse bunu kendi kendine, içinden de yapabilir. Yazar, iç monolog yöntemiyle romandaki şahsın psikolojisini, karakteristik özelliklerini okuyucuya daha iyi yansıtır. "İç monolog" (interior monologue) okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde yazarın -daha doğrusu anlatıcının- varlığı ortadan kalkar; muhtemel yorum ve açıklamalar, okuyucuya bırakılır" (s. 208). Altıncan Hatun romanında iç monolog yöntemiyle alakalı birçok örnek vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

"Karşılık verip beyi sinirlendirme!" diye defalarca uyardıktan sonra Zübeyde çok sakindir. Bey çok beklemeyi sevmez. O, Zübeyde'yi göğsünün altına doğru almıştır. Genç kızı göğsüne basan beyin gönlü mutlu olmuştur. Bey bu geceyi uykusuz geçirir. Dünyayı unutup aşk ve şehvet içinde olur" (II. 228).

"Allahutaala bugün benden intikam alıyor. O, Habil'in bir gözünü kör ettiğim için intikam alıyor. Allah Zemahşerli akrana kızıma kötü davrandığım için, onları yaraladığım için intikam alıyor. Allah, annemin sözünü dinlemeyip Şahmelik soysuzunun karşısına çıktığım için intikam alıyor benden. 'Zemahşer Gecesi' için intikam alıyor benden. Ana babamın, Habil'in, Gülyüzlü'nün ölümüne sebep olduğum için intikam alıyor." diyen Altıncan içinden kendi kendine konuşuyordu" (II. 395).

"Ben Tuğrul'a sadece zaferler kazanmak, kervan kervan ganimet kazanmak için gerekliliğim. İş benimle bittikten sonra gerekli değilim. İki aydır Bizanslıların zindanında karpuz gibi yatıyorum. Allah hakkı için hiçbir akrabam beni sormadı, yardıma gelmedi." deyip üzüldü. "Yoksa ben yanlış mı söylüyorum? Benim dediklerim

doğru değil mi? Zaten bana ne zaman “İbrahim’in dedikleri doğru.” denildi ki?” diyerek İbrahim İnal üzüntüsünü belirtti” (II. 198).

2.9.13. Bilinç Akımı Tekniği

Bilinç akımı tekniği roman şahsının aklından geçenlerin düzensiz ve seri bir şekilde okuyucuya yansıtılmasıdır. “Bilinç akımı, roman kişinin kafasının içini okura doğrudan doğruya seyrettiren bir teknik. Şu farkla ki, iç konuşma gramer bakımından düzgün, sentaks kurallarına uygun cümlelerle yapılan sessiz bir konuşmadır. Ve düşünceler arasında mantıksal bir bağ vardır. Bilinç akımında ise karakterin zihninden akıp giden düşüncelerde mantıksal bir bağ yoktur. Daha çok çağrışım ilkesine göre akarlar. Ayrıca gramer kuralları da gözetilmez” (Moran, 1983: s. 67). Altıncan Hatun romanında çok fazla olmamakla birlikte bilinç akımı tekniği görülür:

“Böyle vahşi bir adamla yaşayamam. Ben yanılmışım. Bu adam benim düşündüğüm gibi değilmiş. Bu gerçekten vahşi, vicdansızmış. Benim ilk düşüncelerim doğruymuş. Dayımı da bu kan yiyici öldürmüştür. Ben bu vahşi yırtıcının eşi olmam. Yok, yok bu kan yiyici ile yaşanmaz. Ben gideyim, en iyisi hayatımı tek başına geçireyim, hiçbir zaman da evlenmeyeyim. Babamın ayağına kapanırım. “Beni evden kovma!” derim. O da beni evden kovmaz. Ancak şimdi ne yapayım? Ben nasıl eve gidebilirim? Ben şimdi hemen dışarı çıkayım. Şahyürek yengemi bulayım. Yok, onun yanına gitmeyeyim. O, benim düşüncemi onaylamaz. “Geri dön!” der” (I. 302).

2.10. Altıncan Hatun Romanında Metinlerarasılık

İnsan, bir roman veya şiir okuduğunda, bir film izlediğinde, tabloya baktığında farklı duygular içinde bulur kendisini. Herkes kendinde olanla, o zamana kadar hayat heybesine doldurduğu birikimlerle değerlendirir bu sanat eserlerini. Aynı esere ikinci kez tesadüf ettiğindeyse artık farklı anlamlar çıkarmaya başlar. Eser aynı kalsa da ona müracaat eden kişi değişmiştir.

Dilin kökeniyle alakalı çalışmalarda dillerin nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır. İnsanoğlu tarihten bu yana içindekileri; aşkını, nefretini, sevincini, gördüklerini, düşündüklerini, başkaları hakkındaki olayları hep bir anlatma çabası içerisinde olmuş, bunu yaparken de dili kullanmış, daha sonraları da bu dili semboller vasıtasıyla yazılı olarak anlatmaya başlamıştır.

İnsanoğlu bin yıllardır aynı şeyleri, farklı sözcükler ve onu söyleyen farklı öznel vasıtasıyla tanımlamaya, açıklamaya ve anlatmaya çalışır. Beş bin yıl önce karnını doyurmak için avlanmaya çıkan bir insanla bugün markete gidip alışveriş yapan günümüz insanı da aynı ihtiyaçla hareket eder. İlk yazılan bir edebî eserdeki aşkla günümüzde yazılan bir eserdeki aşk arasında temel olarak bir fark yoktur. Sadece öznel ve bu aşkın taraflarca yaşanma şekli farklılık gösterir. Bu da değişen zaman ve mekân içinde kaçınılmazdır. Bu yüzden tarihten bugüne yazılan her eser aslında daha önceden var olan bir eserin yeniden yorumlanmasıdır. Bir eserin ilk görünüşü aslında onun belki de en küçük parçasıdır. Bir de onun görünmeyen taraflarda anlatmak istedikleri vardır. Edebî eserler bağlamında düşündüğümüzde metinlerarasılık bir edebî eserin daha iyi anlaşılması yönünde bize çok yardımcı olmaktadır.

Metinlerarasılık, en basit tabirle bir metnin diğer bir metinle olan ilişkisidir. Metinlerarasılık kuramına göre, her metin başka metinlerin dönüşüme uğramış şeklidir. Bu anlayıştan hareketle bir metnin diğer metinlerle olan ilişkisinin ve amacının belirlenmesi gerekir. “Sümerlerin Gılgamış Destanı’nda Gılgamış’ın arkadaşı Enkidu, vahşi hayvanlar tarafından büyütülmüştür. Romus ile Romulus’a bir dişi kurt annelik eder. Dede Korkut hikâyelerinde Tepegöz’ü öldüren Basat’ı, bir aslan yetiştirir. Ormanlar Kralı Tarzan, bir goril tarafından büyütülmüştür. Saydığımız örneklerde ‘hayvan tarafından büyütülme motifi’ metinlerarası ilişki açısından bakılınca, ortak bir unsur olarak görülmektedir. Metinlerarası ilişki için başka örnekler de vermek gerekebilir: La Fontaine fabllarının ilk örnekleri sırasıyla Beydeba ve Aisopos masalları olarak gösterilebilir. Edebiyatı en temel problematik olan baba sorunsalının Dostoyevski temelli olduğu düşünülür; dünya edebiyatında Kafka’da ve bizim edebiyatımızda da Oğuz Atay’da görüldüğü bilinir. Bir başka metinlerarası ilişki örneği de, Tarık Buğra’nın, Osmancık romanındaki bazı kadın ve erkek kahramanların isimlerini Dede Korkut Kitabından seçmiş olduğudur” (Atik, 2017: 10)

Metinlerarasılık, kültürlerarası ilişkileri incelemesi ve açıklaması açısından da önemlidir. Homeros’un *Odyseia* Destanı’nın dokuzuncu bölümündeki ‘Odysseus Anlatır-Kikonlar-Lotosiyenler-Tepegözler’¹³ hikâyesi ile Dede Korkut Destanı’ndaki

---

¹³ Bkz. Homeros (2021). *Odyseia*. (A. Erhat, A. Kadir Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (IX. Odysseus Anlatır-Kikonlar-Lotosiyenler-Tepegözler. s. 145-163).

‘Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâye’¹⁴ çok büyük benzerlikler göstermektedir. Hangi hikâye daha önce yazıldı, hangi yazar diğerine öykündü demek yerine iki kültür arasındaki ilişkiye dikkat etmek metinlerarasılık açısından daha yerinde olacaktır.

Metinlerarasılık bilinçli bir şekilde veya öngörülemeyen bir biçimde yapılabilir. Yazar, yazacağı romanın daha önce yazılmış örneklerinden yararlanarak bir eser meydana getirebilir ya da ‘aklın yolu birdir’ düsturunca ilk defa kendisinin böyle bir roman yazacağı düşüncesiyle de bir eser meydana getirebilir. “Söz gelimi herhangi bir polisiye romanı oluşturan anlatıcı, o türün jargonu ile söz söyleme zorunluluğuna düştüğünde ister istemez öteki ve önceki metinlerin kalıplarından faydalanmış olacaktır. Ya da en zayıf ihtimalle olay örgüsünü oluştururken polisiye roman türünün dilini benimseyecektir. Yine aynı şekilde ıssız bir adaya düşme hikâyesinin dile getirildiği anlatıların çoğunda İbn Tufeyl veya Daniel Defoe’nin izlerinin görülmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Hayy bin Yakzan adlı eseri ile ıssız bir adada tek başına büyüyen bir insanı anlatan İbn Tufeyl önemli bir Arap mütefekkeri ve edebiyatçısıdır. Başta Daniel Defoe’nin Robinson Crusoe adlı eseri olmak üzere Batı dünyasında birçok isme kaynaklık ettiği bilinmektedir” (Bulut, 2018: 9).

Metinlerarasılıkla ilgili genel bir kanı, onun postmodern edebiyatın bir tekniği olarak ortaya çıktığı düşüncesidir. Ancak bu düşünce doğru değildir. “Türk ve dünya edebiyatında metinlerarası tekniğin yeni olduğunu öne sürmek ve bu tekniği sadece postmodern edebiyat kuramlarına özgü kılmak, edebiyat teorisi bağlamında pek çok soruna neden olabilmektedir. Çünkü iktibas, telmîh, irâd-ı mesel ve tazmîn gibi klasik belâgat ilminin öne sürdüğü edebî kavramları bir tarafa bırakmak gelenek ile modern/modern sonrası arasındaki bütün bağları ortadan kaldırmak anlamına gelir. Burada ne bir anakronizme neden olmak ne de kavram kargaşasına sebebiyet vermek gibi bir amaç güdülmektedir” (Korkmaz, 2017: 71-72). Metinlerarasılık postmodern edebiyattan önce farklı isimlerde bulunmuş olsa da kuramsal çerçevesi postmodern edebiyatla hayat bulmuştur.

Tüm bu açıklamalardan sonra metinlerarasılığı daha ayrıntılı bir şekilde incelemek kuramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

---

¹⁴ Bkz. Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: TDK Yayınları. (Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâye. s. 206-215).

2.10.1. Metinlerarasılık Kuramı

Bir metnin kendisinden önceki metinlerle ilişki içerisinde olması durumu olarak tanımlayabileceğimiz metinlerarasılık kuramı “1960’lı yıllarda özellikle Kristeva ve Barthes’in girişimlerine sıkı sıkıya bağlı olarak metnin özerk olduğu düşüncesiyle” (Aktulum, 2014: 9) ortaya çıkmıştır ve “Ferdinand de Saussure’un, Mikhail Bakhtin ve Rus Biçimcileri’nin çalışmaları ise metinlerarasılığın temel kaynakları arasında yer alır” (Özdemir, 2017: 11).

“Metinlerarası, içerisinde yaşadığımız çağın düşünsel ve kültürel tarihine de bağlıdır. Çünkü günümüzde metinlerarasılık yalnızca romanda değil, genelde tüm sanat alanlarında -resim, yontu, sinema, mimari, reklam, müzik vb.- artık var olan bir olgudur. Bu kültürel kesişmenin içerisinden gitgide metinlerarasılık özelliğine bürünen bir düşünce ortaya çıkar. Başka ülkelere ait yazarlar yoğun olarak başka dillere çevrilir, buna bağlı olarak karşılaştırmalı yazın incelemeleri, aynı biçimde disiplinlerarası alışverişler çoğalır: Özellikle bilim, felsefe, yazın vd. alanlar arasında alışverişlere oldukça fazla rastlanır” (Aktulum, 2020: 9)

Metinlerarası yöntem, birçok metnin bir araya gelmesine olarak sağlar. Örneğin bir eserde biyografik/otobiyografik bir hikâye, dinî bir metinden parçalar, eleştiri yazıları, gelenek ve göreneklerin özelliklerinin anlatıldığı bir öykü vb. gibi konular bir araya gelebilir.

Metinlerarasılığı bir kuram hâline getiren ve onun öncüleri; Mihail Bakhtin, Julia Kristeva, Roland Barthes, Michael Riffaterre, Laurent Jenny ve Gerard Genette’dir.

2.10.1.1. Mihail Bakhtin

“Metinlerarası kavramının yaratıcısı ve kuramcısının ‘Semeiotike, recherches pour une semanalyse’ (1969) adlı yapıtıyla Kristeva olduğu çoğunlukla kabul edilse de aslında kavram özünü Rus eleştirmen Mihail Bakhtin’den alır. Bir sözcenin başka sözcelerle ilişki hâlinde olmadan, belli oranda birbirlerini etkilemeden var olamayacağı görüşü söyleşimciliğin, dolayısıyla da, bu görüşten etkilenen Kristeva’nın metinlerarası kavramının kökeninde bulunur” (Aktulum, 2014: 22).

Kristeva, Bakhtin’in söyleşimciliğini metinlerarasılık kavramı ve birtakım eklemelerle bilim dünyasına sunar. “Bakhtin’in Batı’da tanınması Bulgar asıllı göstergebilimci Julia Kristeva’nın, keşfedilmesi ise büyük ölçüde Fransız yapısalcılarının sayesinde

olmuştur denilebilir. Geç tanınmasının nedenlerinden biri olarak kuramcının Volochinov ve Medvedev gibi takma adlar kullanışını ileri süren araştırmacılar da vardır” (Ekiz, 2002: 22).

“Bakhtin dilsel üretimin bir yansıması olan söylem ve metinlere odaklanır. Bakhtin, doğrudan metinlerarasılık kavramıyla ilgilenmek yerine, yazma edimini ve yazıyı irdeler. Bakhtin yazıyı önceki edebi metinlerin okunması ve başka bir metnin içinde eritilmesi, karşılık bulması olarak görür” (Özdemir, 2017: 15).

Bakhtin, söyleşimcilik kuramını özellikle Dostoyevski’nin romanları üzerinden açıklamaya çalışmıştır. “Bakhtin, Dostoyevski’yi gerçek çoksesli romanın yaratıcısı olarak görür” (Aktulum, 2014: 27). Bakhtin’e göre “Dostoyevski’nin bir romancı olarak başarısının ve özgünlüğünün kaynağı, romanlarının çok sesli diyaloglar olarak kurulmuş olmasıdır” (Bakhtin, 2001: 10). Bakhtin ortaya koyduğu kuramla birlikte romanı şu şekilde tanımlamıştır: “Roman diğer türlerin (tam da tür olarak oynadıkları rolün) parodisidir; biçimlerinin ve dillerinin uzlaşımını açığa çıkarır; bazı türleri sıkıp dışarı atar, bazılarını yeniden formüle ederek, yeniden vurgulandırıarak, kendine özgü yapısı içine katar” (s. 167).

Bakhtin’in öncüsü olduğu, edebiyata kazandırdığı en önemli yenilik, metinlerarasındaki söyleşim ilişkisinin çeşitlenmesinin, eski söylemlerin her zaman yaşayabilir durumda olacağını ortaya koymak olmuştur.

2.10.1.2. Julia Kristeva

Kristeva, Bakhtin’in söyleşimciliğini metinlerarasılık kavramıyla ve daha ayrıntılı bir şekilde inceleyip bilim dünyasına tanıttığını Mihail Bakhtin başlığı altında söylemiştik. “Bakhtin’in söyleşim kuramını metinlerarası adı altında, büyük ölçüde biçimci çizgide kalarak yeniden tanımlayan, Chomsky’nin dönüşümsel yönteminden esinlenerek kendince bir metinlerarası çözümleme yöntemi öneren Kristeva, yazınsallığın bir ölçütü olarak gördüğü kavramın en dizgeli uygulamasını ‘Jehan de Saintre’de ve bir ölçüde Lautremant’un ‘Maldoror’un Şarkıları’nda yapar. Bu yapıtlar dışında ortaya attığı metinlerarası kavramı ve işleyişi uygulamadan çok kuramsal düzeyde kalır” (Aktulum, 2014: 41-42). Çalışmaları genel olarak teoride kalmasına rağmen Kristeva’nın alana yapmış olduğu çok değerlidir. Metinlerarasılık gerçek manasıyla onun görüşleri doğrultusunda bir kuram olmuştur.

“Metni bir ‘üretimsellik’ olarak gören Kristeva, metinlerarasılığı, herhangi bir metin parçasının başka bir metne taşınması olarak nitelenen alıntıya ve onun yer, bağlam değiştirmesine indirger” (Özdemir, 2017: 18). Kristeva’ya göre “her metin bir alıntılar mozaïği şeklinde oluşur; her metin bir başka metnin kendi içinde eritilmesi ve dönüştürülmesidir” (Aktulum, 2014: 35).

2.10.1.3. Roland Barthes

Kristeva’dan sonra Roland Barthes’in ‘Encyclopedia Universalis’ için yazdığı ‘Metin Kuramı’ başlıklı çalışmasıyla metinlerarasılık kuramı bilim dünyasında daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Barthes, metinlerarasılığı bir okuma etkisi olarak görür ve “metnin birliğin, metnin çıkış noktasında (yazarda) değil, varış noktasında yani okurda oluştuğunu” (Moran, 2002: 241) söyler.

“Barthes metin ve edebî yapıt arasında bir ayrıma gider. Ona göre metin ancak buz dağının su üzerinde görülebilen kısmını teşkil eder. Bu nedenle metin, ancak edebî çalışmanın yüzey kısmıdır. Yüzeyin altında derin bir yapı, metinlerarası ilişkilerin bulunduğu geniş bir metinsel ağ ve çağrışım alanı bulunur” (Özdemir, 2017: 19).

Barthes “kapalı metin kavramı yerine ‘açık’ metinden söz eder. Metnin, kendinden önce gelen, onun içerisinden geçen ya da onu aşan izlerden, parçalardan, düzgülerden oluştuğunu kabul eder. Öznellik kavramını metinden atıp bir dil olgusu olarak metnin kendi içerisinde anlam ürettiğini savunur. Metni bir yazar ile alıcısı arasında kurulan bir ilişki değil, bir yapıt ile başka yapıt arasında kurulan, başka metinlerin kesiştiği bir alan olarak görür” (Aktulum, 2014: 46-47). Barthes’in bu düşüncesi, onu Kristeva’nın kuramından ayırır. “Barthes, ‘Her metin bir metinlerarasıdır’ diyerek metinlerin bir yeniden üretme işi olduğu düşüncesiyle onları ‘eski alıntıların yeni bir örgüsü’ şeklinde niteler” (Özdemir, 2017: 20-21). Barthes teorik olarak verdiği kuramını pratiğe geçiremez, hiçbir metinlerarası inceleme yapmaz.

2.10.1.4. Michael Riffaterre

Michael Riffaterre, metinlerarasılığı okur metin ilişkisi açısından değerlendirir. “Metinlerarası, okurun kendinden önce ya da sonra gelen bir yapıtta başka yapıtlar arasındaki ilişkileri algılamasıdır. Öteki yapıtlar ilk yapıtın metinlerarası göndergesini oluştururlar. Bu ilişkilerin algılanması öyleyse bir yapıtın yazınsallığının temel

unsurlarından birisidir” (Aktulum, 2014: 46-47). Riffaterre bu yaklaşımıyla Kristeva’dan ayrılır.

Riffaterre okurun birikimiyle metinlerarasında ilişkiler kurarak bunları anlamasını beklemiştir. Ancak Riffaterre’nin metinlerarasılık kuramının sınırlılığı da bu görüşünden kaynaklanır. Her okurun birikimi metinlerarasılığı anlayabilecek düzeyde olmaz. Metinlerarasılık kuramı vasıtasıyla metinlerin incelenmesi, roman veya başka bir edebî türün hazırlığında ortaya çıkan düzen veya düzensizliği, tutar veya tutarsızlığı görmeyi, romanının işleyişini duymayı ve hissetmeyi sağlayacaktır. Bunu başarabilen okur, Riffaterre’nin arzu ettiği okurdur.

2.10.1.5. Laurent Jenny

Lauren Jenny, metinlerarasılık kuramıyla alakalı kendisinden önceki araştırmacıların yolundan gitmiş, onlardan çok farklı olmamakla birlikte başka sınıflandırmalar ve tanımlamalar yaparak yeni çözümleme teknikleri önermiştir. “Etkileşim her yazınsal okumanın-okunabilirliğin koşuludur derken, Laurent Jenny de Bakhtin, Kristeva ve Riffaterre gibi metinlerarasının, yazınsallığın bir ölçütü olduğunu kabul eder. Metinlerarası olmadan yazınsal yaptın kavranamayacağı, bir yapıtın anlam ve yapısının ancak kendinden önceki ilk örneklerle göre kavranabileceği düşüncesini benimserken öteki kuramcılarla birleşir. Ardından Jenny, Genette’ten önce davranarak, bir metnin başka metinlerle ilişkisinin taklit, parodi, alıntı, montaj, gizli alıntı vb. biçimlerle kurulabileceğini belirtirken, metinlerarası alışverişlerin belli bir ulamlaştırmaya tabi tutulmasının ilk örnekçesini oluşturur” (s. 59-60).

2.10.1.6. Gerard Genette

Yapısalcı anlatıbilim kurucularından olan Genette, kendisinden önceki araştırmacıların metinlerarası kuramlarını daha belirgin hâle getirmekle beraber kendi tanım ve kuramını oluşturur. “Palimpsestesin ilk satırlarında, yazınbilimin konusunun, özgüllüğü içerisinde metin değil, her metnin gönderdiği aşkın ulamlar ya da metinselaşkınlık (yani, ‘bir metni açık ya da kapalı bir biçimde öteki metinlerle ilişki içerisine sokmak’) olduğunu söyleyerek metinlerarasını, ya da kendi deyişiyle, metinselaşkınlığı (transtextualite) metnin yazınsallığının temel unsuru yapar” (s. 67). Genette, kuramını ‘metinlerarası’, ‘anatmetinsellik’, ‘yanmetinsellik’, ‘üstmetinsellik’ ve ‘yorumsal üstmetin’ olmak üzere beş ayrı başlık altında inceler.

2.10.1.6.1. Metinlerarası (intertextualite)

Gerard Genette “Nesnelliği eleştirir. Edebiyatı bir sanat olarak gördüğü için sanatın temeline şiiri yerleştirir. L’œuvre de Lart adlı eserinde sanat içinde edebiyat biliminin yeri üzerinde durur. Sanatın yaratım sürecinde ‘Sanat eseri nerede bulunur? Maddi nesnede, yaratıcısının zihninde’ şeklinde sorduğu soruya verdiği cevapla yer alır. Goodman’ın irrealist görüşlerini ontolojik çoğulculuğa bağlayarak harmanlayan Genette, Husserl’den esinlenerek allografik indirgeme terimini ortaya çıkarır” (Doğan, 2021: 139).

Genette, kendisinden önceki metinlerarası kuramcılar gibi metinler arası her türlü ilişkiyi değil, “iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani temel olarak çoğu zaman bir metnin başka bir metindeki somut varlığı” (Aktulum, 2014: 68) incelemenin doğru olduğunu söylemiştir. Yani Genette, metinlerarasılık kavramının alanını daraltmış, onun yalnızca iki metin arasındaki ortak birliktelik ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Ortakbirliktelik başlığı altında ise alıntılama (tırnak içinde yapılan alıntı), aşırma (kaynak göstermeden yapılan alıntı) ve anıştırma (dolaylı alıntı) başlıklarını incelemiştir.

2.10.1.6.2. Anametinsellik (hypertextualite)

“Metinlerarasının alanından çıkardığı türev ilişkilerini Genette ‘anametinsellik’ başlığı altına yerleştirir. Anametinsellik bir B Metni’nin (yani anametin) A Metni’ne (altmetin, göndergemetin) yalın bir dönüşüm ya da öykünme ile bağlayan ilişkidir. Bir taklit ilişkisine göre gerçekleşen pastiş (öykünme) ve bir dönüşüm ilişkisine göre gerçekleşen parodi (yansılama) ve alaycı dönüştürüm anametinsellik başlığı altında yer alırlar” (s. 68-69).

2.10.1.6.3. Yanametinsellik (paratextualite)

Yanametinsellik, “bir metnin ilk bakışta aynı metnin dışında kalan, ikinci dereceden metinsel unsurlarla yani başlıklar, alt başlıklar, ikinci dereceden metinsel unsurlarla yani başlıklar, alt-başlıklar, ara-başlıklar, önsözler, sonsözler, uyarılar, notlar, tanımlıklar, yer verilen resimler, kapağı ve metin-öncesi unsurlar (yani karalamalar, taslaklar) ile olan ilişkileri kapsar. Yanametinsellikte okur ve metin arasındaki ilişkilerin kurulmasına katkı sağlayan aslında ikinci planda kalan metinsel unsurlar söz konusudur” (s. 69).

2.10.1.6.4. Üstmetinsellik (architextualite)

Üstmetinsellik metnin en kapalı ve soyut ilişkisidir. Bir metnin; roman, öykü, dram, trajedi vb. gibi türlerin ait olduğu kategoriyi belirtir. Üstmetinselliğe göre “okur, kendi genel kültürü ve metinsel deneyimi (metinler konusundaki) sayesinde okuduğu metnin bildiği öteki metinlere göre ne olduğunu saptar. Deneyimi ne denli genişse yeni metnin göze çarpan yanlarını o denli anımsayarak farklı yazı biçimlerinin temel özelliklerine göre değergesini belirler” (s. 71).

2.10.1.6.5. Yorumsal Üstmetin (metatextualite)

“Metinötesinin son biçimi yorumsal üstmetin’dir. Bu ilişki, bir metni sözünü ettiği bir başka metne zorunlu olarak alıntı yapmadan, hatta adını anmadan bağlayan bir yorum ilişkisidir. Üst metni ana metne bağlayan bir eleştiri söz konusudur burada. Özellikle roman ve özyaşamöyküsel anlatılarda çıkar karşımıza” (s. 71). Kısacası yazarların anlatıları içerisinde yer verdikleri düşünceler ve kuramlar, eleştiri ve yorum ilişkisiyle ele alınır.

2.10.2. Metinlerarasılık Bağlamında Palimpsest

Thomas De Quincey 1845’te Blackwood’s Magazine’de yayımladığı ‘The Palimpsest’ adlı denemede palimpsest terimini mecazi anlamda kullanan ilk kişidir. Hâlbuki palimpsest “üzerindeki ilk metnin (ya da yazının) kazınarak, yerine yeni bir metin (yazı) yazılmış bir yaprak ya da ‘aynı yaprak üzerinde, bir metnin başka bir metne eklendiği, üst üste eklendiği, üst üste geldiği, ancak eski metni tümüyle gizlemeyen, eski metnin görülebildiği’ bir imge, metinlerarası bir beti olarak tanımlanır” (s. 172).

Köken itibarıyla antik Mısır kültüründeki papirüslere dayanan palimpsest tekniği kâğıdın daha seri üretildiği çağlara kadar devam etmiştir. “Özellikle 7. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar kullanılan, ekonomik nedenlerden dolayı (kâğıt israfının önlenmesi için) klasik metinler kazınarak yerine Tanrıbilim ile ilgili metinler yazılan palimpsest, Genette ve Borges’in de vurguladıkları gibi başka yazılardan izler taşır. 19. yüzyılda kimya biliminin gelişmesinin ardından palimpsestlerdeki silinmiş yazıların kökenine ulaşabilme, eski metinlerin izlerini açığa çıkarabilme sorunuyla çokça ilgilenilmiştir” (s. 172).

Palimpsest terimi metinlerarasılık bağlamı dışında daha birçok disiplinde farklı bağlamlarda “mimari, coğrafya, jeoloji, paleontoloji, buzulbilim, astrofizik,

biyokimya, genetik, sinirbilim, nörobiyoloji, nörohesaplama ve enformasyon teknolojisi gibi çok farklı alanlarda kullanılmıştır” (Dillon, 2017: 13). Ancak palimpsest terimi metinlerarasılık kuramı içinde kullanılmasıyla birlikte son zamanlarda daha çok edebiyatla ilişkilendirilir hâle gelmiştir.

“Palimpsest tek bir disiplinin yetki alanı ‘province’ olamaz, zira üzerine yazı yazan tüm bu alanları bedenine kabul eder; keza palimpsestin kendine münhasır bir yetki alanı da olamaz, zira düz anlamıyla province’ten, yani ilk bakışta kendini gösteren şeyden başka her şeydir. Disiplinler birbirleriyle palimpseste karşılaşır ve aralarındaki ilişkisellik palimpsestin mantığına göre tanımlanır” (s. 14). Edebî metin, metinlerarasılık kavramının palimpsestidir. Yazar bin yıllardır üzerine yazı yazılan kâğıdı siler, sildikten sonra kalan izlerin üzerine yenilerini yazar. Böylece eski ve ondan hareketle oluşan yeni metin farklı bir şekilde ve anlam bütünlüğüyle okurun karşısına çıkar.

Eskiyle sürekli ilişki hâlinde olma durumunu karşılayan kavram, yani metinlerarasılık, farklı disiplinlerdeki gelişmeyle birlikte yazılmış olan metinlerin kazınarak sayfaların üstüne tekrar yazılması şekliyle oluştuğunu göstermektedir. Böylece tek bir metin şekli yerine bünyesinde farklı unsurları barındıran, çeşitlilik gösteren bir metin oluşur. Bu da eski metinlerin yeni metne etki ettiğini, onun yapısını ve anlam bütünlüğünü değiştirdiğini göstermektedir. Bu şekilde artık tek bir metin değil, metinler ve onların kendi özgü nitelikleri bulunmaktadır. Palimpsestin tüm bu özelliği metinlerarasılıkla kendisini edebî dünyaya sunmaktadır.

Palimpsestin, metinlerarasılık kuramı vasıtasıyla edebî dünyaya sunduğu bu mecazi teknikle birlikte “her yapıt başka yapıtlardan yola çıkarak yazılmıştır, tüm kitaplar tek bir sonsuz kitabın parçalarıdır. Bir yapıtın, bir yazarın olduğunu ileri sürmek (modern) bir ‘kuruntu’dan başka bir şey değildir” (Aktulum, 2014: 173) düşüncesini ortaya çıkarır.

2.10.3. Ortakbirliktelik İlişkileri

Gerard Genette yaptığı metinlerarasılık sınıflandırmasına göre metinler iki tür ilişki içerisinde bulunurlar. Bunlar ortakbirliktelik ve türev ilişkileridir. Ortakbirliktelik başlığında yer alan alıntı ve gönderge açık metinlerlerarası ilişki biçimleri iken, gizli alıntı ve anırtırma ise kapalı metinlerarası ilişki biçimleridir.

2.10.3.1. Alıntı (Citation)

Alıntı metinlerarasılıkta en bilinen ve kolayca tespit edilebilen yöntemdir. Bu yönteme göre bir görüşü desteklemek veya açıklamak için italik font ya da tırnak işareti kullanarak faydalanılan metinden hedef metne o bölümün alınmasıdır. “Alıntının en tipik özelliği anlatılan konu ile ilgili bir otoritenin (yetkenin) desteğini sağlamasıdır. Yazar sadece başka eserlerden değil, kendi eserinden de alıntı yapabilir” (Şahin, 2022: 872).

“Alıntının özgüllüğü öyleyse açıkça belirtilmiş olmasıdır. Yazar ayraçlarla yeniden gündeme getirdiği söylemin ya da sözcenin kendisine ait olmadığını açıkça bildirir. Ayraçlar, ‘bunu söyleyen ben değilim’ demek isterler. İtalik yazıya başvuran yazar, alıntının üzerinde daha fazla durur, onu belirtir, sözcelemi üstlenir. ‘Ben vurguluyorum’ demek ister ya da onu ‘Bunu söyleyen benim’e eşdeğer olarak kullanır. Ayraçlara ya da italik yazıya başvurmadan alıntı yapmak, onu kendine mal etmek anlamına gelir. Alıntıyı belirten göstergeler, -italik yazı, ayraçlar veya alıntının metindeki tümcelerden çoğu zaman belirgin bir biçimde ayrı yazılması yapıttaki ayrışıklığı somutlaştırır. Öyleyse alıntı süreci, Riffaterre’in deyişiyle, bir ‘iz’ bırakmalıdır; bu iz dilbilimsel (iki nokta) olduğu kadar tipografik (italik yazı, alıntılanan bölümün belirtilmesi) ya da anlamsal (alıntının yapılacağının bildirilmesi ya da bağlama göre alıntının yarattığı aykırılık) düzende olmalıdır” (Aktulum, 2014: 77).

Osman Öde, kaleme aldığı Altıncan Hatun romanında birçok metinden alıntı yapmıştır. Bu metinler genelde Büyük Selçuklu Devletinin tarihi ile alakalı olan, ya o dönemde ya da sonrasında yazılmış tarihî kaynaklardır: El Kâmil Fi’t- Tarih, Oğuzlar (Türkmenler), Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti), Zubdat at-Tevarih, En-Nücumü’z-Zahire’de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar), Başlangıçtan Sona Kadar vb. Bunların dışında yazar Kur’an’ı Kerim, Şehname gibi metinlerden de alıntı yapmıştır.

Altıncan Hatun romanında yer alan alıntılardan bazıları şu şekildedir:

“Selçukluların göçünden Cend hükümdarı Şahmelik önceki düşmanlığının da etkisiyle faydalanmak istedi. O, büyük bir orduyla Harezm’e geldi ve tan vakti Selçuklulara saldırdı (1034 yılı). Selçuklular gafil avlandılar, büyük zaiyat verdiler. Tarihi

kaynaklar bu baskında 7-8 bin Selçuklunun öldürüldüğünü, birçoğunun da esir düştüğünü yazmaktadır” Faruk Sümer, *Oğuzlar-Türkmenler*, (I. 313).

“Rükneddin Ebu Talip Tuğrul ibn Mikail ibn Selçuk; cesur, sabırlı ve cömert bir insandı. Allah’ın takdirine razıydı. Cuma namazlarını kaçırmazdı. Pazartesi ve çarşamba günleri oruç tutardı. Darılan olursa onu güzel ahlakıyla hoşnut ederdi. O, El-vazari (Semerkant’ın bir köyünde dokunan) kumaşından elbise giyer, onun üstüne de beyaz sarık takardı. Sevabı onun günahlarından daha çoktu. O, insanları cezalandırmayı sevmez, kan dökmeyi, haramdan tatmazdı. O, çok sabırlı ve doğru sözlü bir insandı. Sadaka vermekte cömertti” El-Hüseyni *Zubdat at-Tevarih/Tarihin Özü* (I. 313).

“Günlerden bir gün Türkmenlerin Yabgu unvanlı padişahı, askerlerini toplayıp İslam ülkeleriyle savaşmaya gidecek olmuş ama Dukak buna karşı çıkmış. İkisnin arasındaki anlaşmazlık uzayınca Yabgu kötü sözler söyleyip Dukak’ın kalbini kırmış. Dukak ise Yabgu’ya bir tokat atmış ve yüzünü kıpkırmızı yapmış. Türkmen Yabgusu’nun adamları Dukak’ın etrafını çevirip onu yakalamaya çalışmışlar ama Dukak onlara fırsat vermeden kendi adamlarıyla birlikte Yabgu’yla çarpışmaya başlamış. İki taraf da çok kayıp verip ayrıldı. Araya girenler Dukak ile Yabgu’yu barıştırmışlar. Ondan sonra Dukak Yabgu’nun hizmetine girmiş. Dukak’ın Selçuk adındaki oğlu dünyaya gelmiş. Selçuk büyümeye başlayınca onda komutanlık, liderlik, başarılı biri olacağının işaretleri belli olmaya başladı. Türkmenlerin padişahı, Yabgu emrine alıp yüksek yerlerde görev verdi, onu Subaşı yaptı. Subaşı demek ‘ordunun başı, ordu komutanı’ demektir. Selçuk’un subaşılıktaki mahareti ve askerler arasındaki saygınlığını gören Yabgu’nun eşi, kocasını Selçuk’u öldürmeye zorlamış, onu usandırmış.

Selçuk bu haberi işitince yanındaki adamları ve de sözünü dinleyecek grupları etrafında toplayıp onları İslam diyarlarına götürür. İman etme mutluluğuna sahip olup Müslümanlarla komşu olurlar. Selçuk Cend bölgesine yerleşir” İbnü’l Esir, *El Kâmil Fi’t- Tarih*, (I. 196-197).

“Sultan, Arslan Han’ı çok güzel bir şekilde karşılayarak:

‘Eğer bize yardım lazım olursa kaç kişilik ordu verebilirsiniz?’ diye sordu İsrail’e.

İsrail sadağından bir ok çıkartıp:

Şu oku yollarsanız Balkan'dan otuz binlik bir ordu gelir.

Eğer daha fazla lazım olursa?

O zaman da şu oku yollarsınız, on bin kişilik ordu gelir.

Çok daha fazla askere ihtiyaç olursa?

Şu oku Balkan Dağları'na yollarsınız, yüz bin kişilik ordu gelir.

Çok daha fazla askere ihtiyaç olursa?

Şunu Türkmenistan'a yollarsanız beş yüz bin atlı asker de istesenez gelir, diyerek İsrail sultana başka bir ok verdi” Muhammet ibn Ali ibn Süleyman Ravendi, Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr (Gönüllerin rahatı ve Sevinç Âlameti) 1. cilt (I. 207).

“Bizans imparatoru Tuğrul Bey'e İbrahim İnal'ı esir aldığını, beyin kardeşini esir bir Bizans komutanı ile takas etmek istediğini belirten bir mektup yazdı. Tuğrul Bey Bizanslı komutanı hiçbir fidye almadan serbest bıraktı. Tuğrul Bey İbrahim'in serbest bırakılması için de çok sayıda hediye gönderdi.

441 Hicrî, 1049 miladi yılı. Bu yıl Tuğrul Bey ile kardeşi İbrahim'in arasındaki anlaşmazlık iyice su yüzüne çıktı. Tuğrul Bey'in kardeşi çok sayıda asker toplayarak Tuğrul Bey ile savaştı. Tuğrul Bey dört gün süren kuşatmadan sonra İbrahim'i yenip kaleyi teslim ettirdi. Ancak Tuğrul Bey kardeşine iyilik yaparak onu yanında tuttu” İbn Kesir Başlangıçtan Sona Kadar, (II. 220).

“Sultan Tuğrul'un eşi çok iyilik yapan, çok hayır hasenatta bulunan, çok sadaka veren bir kadındı. Mantıklı düşünen, yol yordam bilen, gayretli ve cesur bir kadındı. Sultan Tuğrul Bey onu dinler ve dediğini yapardı. Birçok zorluğu onu dinleyerek çözerdi. Altınca Hatun, büyük orduya baş olup sefere gider ve düşman ile savaşırdı” İbni Tagrıberdi, En-Nücumü'z-Zahire'de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar), (II. 335).

“İstersen çaresiz derde düş, istersen hazinelere sahip olup hüküm sür. Şu üç günlük dünyadan gidersin” Firdevsi, Şehname. s. 456, 24. satır. (I. 409).

“Eğer iki kardeş sırt sırta verse koca dağdan bir parça kumun eksilmeyeceğini” iyi anlamışlardı onlar.” Firdevsi, Şehname, s. 608, (II. 70).

“Dünya geçicidir, ebedi değildir. Cemşid'in devletinden büyük devlet yoktu.

Yüksek gökyüzü onu ayağının altına attı, dünyaya başka hükümdar getirdi” (Firdevsi, Şehname. s. 504, 19-20. satırlar) (II. 100).

“Tuğrul Bey de Çağrı Bey de Kutalmış’tan böyle sözler beklemiyorlardı. “Elbette, Allah iyi amel edenlerin emeğini zayi etmez” Tövbe Suresi, 120. Ayet, (II. 141).

“Kur’an’da: “Eğer şükrederseniz ben size cömert olurum.” deniyor. ‘Derecelerine göre birleri büyüklerden daha yükseğe kaldırdık.’ şeklindeki düşüncenizin sonucu bize bahşedilen, reva görülen takdirlerinizde görüyoruz. Siz bize daima kaldırabileceğimiz yük yüklediniz” İbrahim Suresi 7. Ayet, Zuhur Suresi 32. Ayet, Bakara Suresi 286. Ayet, (I. 359).

2.10.3.2. Gönderge (Reference)

Metinlerarsılıkta kullanılan yöntemlerden birisi de göndergedir. Metinde kolaylıkla fark edilen göndergede bir otoriteden destek almak amaçlanmaz. “Bir yazardan ya da eserden alıntı yapılmaz sadece yazarın ya da eserin adı anılır. Anılan eser ya da yazar adı romanın içeriğine bağlı olarak işlev kazanır. Bir durum ya da duygunun tanımlanmasında etki eder” (Şahin, 2022: 872).

Altınca Hatun romanında birçok gönderge vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

*“Anuşirvan’ın hafızası çok güçlüydü. Birçok şairin şiirini ezbere biliyordu. Özellikle **Ebu Tammam et-Tay’ın, Ebu Hafs Sadranç’ın şiirlerini** okumayı çok seviyordu. **Ebu Nuvas’ın şarap, eğlence hakkındaki şiirlerini** ise Tuğrul Bey’in verdiği kutlamalarda okuyordu. Komutanların arasında olduğunda **Firdevsî’nin Şehnamesi’ni** okuyordu. Uzun seferlere gidildiğinde **Sebük Tegin’in Pendnamesi’ni** ahenkli bir şekilde ezberden okuyordu. Kısacası o, nerede olursa olsun herkese kendisini dinletmeyi, kendisine bağlamayı başarıyordu. Altınca onun bu becerisi ile mutlu oluyordu” (II. 270).*

*“Tuğrul Bey, dedesi Selçuk Bey’in **Alp Er Tunga, Tonyukuk, Bilge Kağan, Gün Han** ecdatlarımız, iki cihangir **Attila ve Bleda’nın** güzel kız devletlerini diz çöktürdükleri hakkında sohbetini bugün gibi hatırlıyordu” (I. 381).*

*“**Zaloğlu Rüstem** bir yumruk vurduğunda karşıdaki adamı yerinden kaldırmıyormuş.’ diye işitmişti Gülyüzlü. Akkız olarak işe başladığında da önceden duyduğu bu şeyleri gerçek hayatta da görmüş oldu. Bir vurduğunda karşıdakini diğer tarafa uçurmayı **Zaloğlu Rüstem** gibi kahramanlara has bir durum olarak bilen*

Gülyüzlü, Altıncan'ın da hiçbir kahramandan, savaşçıdan eksik kalmadığını, hatta daha güçlü olduğunu anladı ve gördü” (I. 64).

*“Altıncan tıpkı **Deli Dürml** gibi kendisine karşı gelecek bir savaşçıyla savaşmak istiyordu. Bu kadar insandan Altıncan'ın karşısına çıkacak kimse yok muydu? Hepsini bu kadar aciz miydi? Belki **Deli Dürml** ya da **Zaloğlu Rüstem** de Altıncan gibi değildir!” (54).*

Altıncan Hatun romanında geçen Agayunus, Gencim Bey, Gülayım, Övez (Ayvaz) gibi isimler de Köroğlu Destanı'ndaki kahramanlara; Salur Kazan, Dede Korkut, Deli Dürml, Gülçiçek gibi isimler de Dede Korkut Destanı'na yapılan göndermelerdir.

2.10.3.3. Gizli Alıntı (Aşırma)

Alıntının en belirgin özelliği, italik font ya da tırnak işaretiyle belirtilen yazının başkasına ait olduğunu göstermesidir. Ancak bunun tam tersi “kapalı metinlerarası diye anılabilecek ‘gizli alıntı’, bir başka deyişle ‘aşırma’dır. Gizli alıntı, bir yazarın kendi düşünsel çabasının sonucu olmayan bir yapıttan, kimi bölümleri ya da bütünü - daha az rastlanan bir kılığı bu- ayraçlarla belirtmeden, aşırıya varacak derecede, olduğu gibi kopyalaması, yazarın adının yerine kendi adını yazması, böylelikle bir başkasının metnini kendi metniymiş gibi göstermesi, onu sahiplenmesi olarak da tanımlanabilir” (Aktulum, 2014: 83).

Altıncan Hatun romanında yazar, genelde alıntı yapmakla birlikte kimi yerlerde gizli alıntı (aşırma) da yapmıştır. Bizim metinden tespit edebildiğimiz aşırımalardan birincisi Şecere-i Terakime¹⁵'de geçen, Salur Kazan'la alakalı bir türküdür. Yazar bu türküyü talan sofrası kutlaması sırasında Seherhız Burgan adlı bir türküciye söyler, orada bulunanlar da bu şiire eşlik ederler. Romanda bu türkü, iki farklı yerde şu şekilde geçmektedir:

“Kazgurt dağdan aşağıya taşı yuvarlattı.

Salur Kazan karşı varıp tuttu.

İt Becene görüp onu akli gitti.

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

---

¹⁵ ERGİN, M. (1974). *Şecere-i Terakime, Türklerin Soy Kütüğü*. Tercüman, 1001 Temel Eser, s. 84-85.

Sofra başında oturan misafirler son dizeyi tekrarlayıp yanında oturana dönüp baktılar. Misafirler böyle bir adam görmediklerini söyleyip başlarını salladılar, bağıştılar:

Kazan gibi alp olmaz!

Türkücü türküsünü söylemeye devam etti:

Bir Kazana kırk bir atlı atını saldı.

O Kazan'ı sol eliyle tutup aldı.

Sağ eliyle memlekete ulaştırdı

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Misafirler yine önceki hareketlerini tekrarladılar, başlarını sallayıp yanlarında oturanlara baktılar. Herkes Kazan gibi er kişiyi önceden ve sonradan görmediklerini tekrarladı:

Kazan gibi alp olmaz!

Seherhız Burgan coştukça coşup söylüyordu:

Otuz kırk bin asker ile Kazan varıp,

İt Becene illerini geldi kırıp,

Bir nicesi kurtuldular çok yalvarıp,

Alplar beyler gören var mı Kazan gibi?

Kutlamaya gelen üç binden fazla misafirin hepsi türküye eşlik ettiler. Sadece misafirler değil, vezirler de türküye eşlik ediyorlardı. Bu türküye Tuğrul Bey ile Altınca Hatun da eşlik etti.

'Kazan gibi alp olmaz!' deyip Sultan Tuğrul'un da türküye eşlik etmesiyle üç binden fazla misafir, binden fazla hizmetkâr seslerinin yettiğince her yeri inletti' (II. 166-167).

'Bazı akşamlar Tuğrul Bey Altınca'ı çağırıp ondan saz çalmasını isterdi. Melike beyin bu isteğini istekli bir şekilde yerine getirirdi. Karı kocanın beğendiği türküler vardı. Bu türküler önce Altınca söylemeye başlardı. Altınca ilk önce Tuğrul Bey'in

en sevdiği türküyü söylerdi. Bu türkü Salur Kazan hakkındaydı. Altıncan ikinci dörtilüğü söylemeye başladığında Tuğrul susamaz, Altıncan'a katılırdı:

Otuz kırk bin asker ile Kazan varıp,

İt Becene illerini geldi kırıp,

Bir nicesi kurtuldular çok yalvarıp,

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Ondan hüner öğrendiler her bir ulu,

Bazılarına yer verdi sağlı sollu,

Bize oldu bütün ilin yeri denkli,

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Seyyah Korkut öler oldun şimdi bilgil (bil)!

O Kazan'ın devletine dua kılğıl (kıl)!

Kervan gitti çok geç kaldın yola girgil (gir)!

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?' (II. 284).

Altıncan Hatun romanında tespit edebildiğimiz bir başka gizli alıntı La Fontaine Masalları'nda geçen Kartal ile Baykuş Hikâyesi¹⁶'nin kısmen uyarlanmış hâlidir. Bu hikâye Altıncan Hatun romanında şu şekilde geçmektedir:

'Her bir şeyin bir sonu var. Tüm kuşlara sultanlık eden kartalın da yavaş yavaş sonu geldi, çünkü yaşlanmıştı, kursağının üzerindeki tüyler ağarmıştı. Kartalın tüylerinin ağardığını gören diğer kuşlar da önceden olduğu gibi korkarak, saygı göstererek yaşamıyorlardı artık.

Önceden kartalın gökte görünmesi yerdekileri büyük bir korkuya salardı. Tüm canlılar yuvalarına, inlerine kaçmak için acele ederlerdi. Kartal ok gibi uçarak tavşanları,

---

¹⁶ Bkz. La Fontaine (2022). Masallar. (S. Eyüboğlu Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 172-173.

porsukları üstten yakalardı. Avını yakalayamadığı tek bir an yoktu ama son günlerde denk geldiği kuş yuvalarında bulunan yavrularla idare ediyordu.

Bir seferinde büyük dağ üzerindeki yuvasında av için pusuda beklerken kartalın yanına bir baykuş geldi. Hem de hiç korkmadan geldi. Baykuş önceden tanıdığı birinin yanına gelmiş gibi rahatça konuştu:

Ey kartal, sen artık yaşlandın! İyi avlardan mahrum kaldın. Sen önceki gibi av yakalayamadığın için sadece yuvalardan yavruları yiyip yaşıyorsun. Ben sana üzülüyorum. Düşündüm, düşündüm sana yardım etmeye karar verdim. Ben sana avlandığım sıçanlardan, böceklerden vereyim ama bir şartla!

O nasıl bir şartmış?

Şartım şöyle: Ben sana kendi avlarımdan ölmeyeceğin kadarını veririm ama sen benim yuvamdaki yavrularıma gözünü dikme!

Kartal, yanında baykuşun korkusuzca kursağındaki tüyleri kabartıp konuşmasını kendisine hakaret bildi. O, kendi devrinin artık geçtiğini anladı. Baykuşa iyi ya da kötü bir cevap vermedi. Acaba baykuşun teklifini kabul etmeli miydi? Kartal, bir ara karganın söylediklerini hatırladı. Karga: ‘Ölü aslan olmaktansa canlı sıçan olmam bin kat daha iyi!’ demişti o zaman.

Belki bu düşünce karga için doğrudu. Bu dünyada yaşamak için her türlü kismete razı gelecekler çoktu sonuçta! Ancak böyle yaşamak kartal kısmına uygun muydu?

Kartal bütün kuşların şahıdır. Şaha ise yalnızlık mahsustur. Sırf bu yüzden bütün kartallar daima tek başınadır. ‘Şah olup dünyaya geldin ey kartal, şah olup dünyadan git! Kartalken baykuş, karga ya da sıçan gibi olup yaşamak kartal kısmına yakışmaz. Kartal olup yaşadın, kartal olup ölmeyi de başar!’ diye kartal kendi kendine öğüt verdi.

Bu öğüdü tutan kartal bütün gücünü toplayıp gökyüzüne doğru yöneldi. Havanın soğuduğu yerlere kadar uçtu. Sonra da dik bir kayanın üstüne kendisini attı.

Kartal, vızıldayarak aşağı doğru uçtu. Yukarıdan kendisini bırakan kartal kayanın üstünü kıpkırmızı kana boyadı. O kırmızı kan, kırmızı yakut taşına döndü. Yakutlar kartalların kırmızı kanından oluşuyormuş’ (I. 328-329).

övündü. Allah onun kalbinde doğan bu gururu bildi. İblisin yanındaki melekler bunu bilmiyorlardı. Cenab-ı Hak, İblisin yanında bulunanlara: 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' dedi. Buna karşılık olarak melekler: 'Sen, bizim kendilerini tenkile memur edildiğimiz cinlerin yaptığı gibi orada fesat çıkaracak ve kanlar dökecek biri mi yaratacaksın?' dediler' (Taberî, 1996: 195-214).

'Tümen Bey 'Enişte' diye bağırdıktan sonra Abdülmelik Han'ın yanına gitti. 'Şu üç günlük dünyaya misafir geldik. Misafirlikte çok durulmaz. Biz de bu dünyada çok fazla misafir olmaz, çok yaşamayız. Bundan dolayı her günümüzü güzel geçirelim. Ben her geldiğimde Zemahşer'de düğün ve şenlik olsun. Çocukları da alıp ava gidelim!' (I. 72). Romanda geçen bu ifadeler Dede Korkut Destanı'nın, Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu Beyan Eder hikâyesindeki şu bölümü anıştırmaktadır: "İçip içip Ulaş oğlu Salur Kazan'ın alnına şarap vurdu. Kaba dizi üzerine çöktü, seslendi: Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler! Yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu. Yürüyelim a beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yaban geyiği yıkalım, dönelim otağımıza gelelim; yiyeelim içelim, hoş geçelim" (Zeyrek, 2014: 31).

"Büyük Allah, bize cihan şahlığı vermiştir. Yek ağız olursanız yedi iklim sizin olur, önünüzde durabilecek güç olmaz. Ağzı bir olmazsanız dağılırsınız. Babanız Mikail, selametiniz için kendi ömrünü size bırakıp gitmiştir. Siz babanızın yaşamadıklarını yaşamalısınız, yetmediği amaçlarına yetmelisiniz.' diyerek bir zamanlar Selçuk Bey öğüt verir' (I. 381). Altıncan Hatun romanının bu bölümünde anlatılanlar Seçere-i Terakime'deki şu rivayeti anıştırmaktadır: "Günlerden bir gün Han, yalnız otururken dedi: Baban yüz on altı yıl yazın sıcağında gölgede oturmadan ve kışın soğukunda evde oturmadan kılıç çalıp, çok yurtları fethedip siz altınıza bırakıp gitti. Eğer siz altınızın ve sizlerden olanlar, hepinizin ağzınız bir olursa uzun yıllar ve çok günler bu yurtlar elinizden çıkmaz. Eğer ağızlarınız bir olmazsa, fethettiğiniz yurdunuz da gider ve eski yurdunuz da gider ve malınız, canınız da gider, dedi." (Ergin, 1974: 42-43).

"Tuğrul Bey, şehir halkını kendisine hayran bıraktı. O kır atının üstünde oturuyor, yayı elinde, üç tane de oku kuşağına sıkıştırmıştı" (II. 23). Romanın bu bölümünde geçen ifadeler Seçere-i Terakime'deki Oğuz Han'ın maiyetindekilere verdiği altın yay ve üç oku anıştırmaktadır: "Oğuz Han Şam vilayetinde iken gizlice bir maiyetinin eline bir altın yay ve üç ok verdi" (s. 39).

Altınca Hatun romanındaki bir başka anıştırma, edebî metinlerden değil, bir sinema filminden yapılmıştır. Selçukluların Dandanakan Zaferi'nden sonra diğer devletler tarafından tanınmak için fetihname yollama istekleri “*Bağdat halifesi Kaim Biemrullah’a fetihname gönderelim. Bırak, o bizi devlet olarak tanısin ve bize tanıma bayrağı ile hediyeler göndersin!*”

Bizans kayserine, Mısır firavununa, Habeş Necaşisine, Arap reislerine, Karahanlı hanına fetihname yollayalım!

Cürcaniye’ye fetihname yollayalım!” (II. 100) tıpkı ‘Çağrı¹⁸’ filmindeki 2.24.54-2.25.15 arasındaki sahneyi anıştırmaktadır:

“Bu mektupları Hz. Muhammet yazdırttı. Bütün dünya ülkelerini İslamiyet’e çağırıyor. Pers Kralı Kisra’ya, Bizans İmparatoru Herakles’e, İskenderiye Patriği Mukavkıs’a. Allah sizinle olsun!”

2.10.4. Türev İlişkileri

Türev ilişkileri, açık metinlerarası ilişki yöntemidir. Bu yöntemlerden en önemlileri yansılama (parodi), alaycı dönüştürüm ve öykünme (pastiş)’dir. “Yansılama ve alaycı dönüştürüm, altmetnin (göndergemetin) çoğu zaman gülünç bir etki yaratmak ya da eğlen(dir)mek amacıyla dönüştürülmesine dayanır; öykünme ise bir göndergemetin biçimini taklit etmeye dayanır, bir ‘taklit’ ilişkisine göre kurulur” (Aktulum, 2014: 93).

2.10.4.1. Yansılama (Parodi)

“Bir metni başka amaçla kullanmak, ona yeni anlam yüklemektir. Soylu ya da ciddi bir metnin konusunun değiştirilerek sıradan ya da güncel bir konu haline getirilmesiyle yansılama/parodi oluşur. Yansılama eğlenme ön plandadır. En etkili yansılama anlamını değiştirdiği metne biçimsel olarak en yakın olan, özgün metni hemen akla getiren, ancak ondan anlamca ayrılan yansılama. Trajik bir konunun komik bir konu olarak işlenmesi örnek verilebilir” (Şahin, 2022: 873). Alaycı dönüştürüm ve öykünme eserin genelini etkileyen bir yöntemken yansılama (parodi) eseri konu bazında etkiler.

---

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=NNAYlYvJUM4&t=8725s>

Altıncan Hatun romanının konu düzleminde yansılama ilişkisine bakıldığında herhangi bir gönderge metinle bu ilişkiye örnek oluşturacak bir dönüştürme işlemi içinde olmamıştır.

2.10.4.2. Alaycı Dönüştürüm

“Bir yapıtın konusunu ve/ya içeriğini değiştirerek daha çok, ciddi bir yapıttan gülünç ve eğlendirici bir yapıt türetmek; bir ölçüde, bir başka yazarın yapıtına ait tümceleri ya da dizeleri eğlendirmek amacıyla dönüştürmek olan yansımadan ayrı olarak, ondan türeyen alaycı (gülünç) dönüştürüm soylu bir metnin örneğin, destan eylemini ya da konusunu olduğu gibi sürdürerek yani yapıtın temel içeriğini ve anlatısal devinimini değiştirmeden, onu bildik, sıradan, yeni bir biçimde yeniden yazmak olarak tanımlanır” (Aktulum, 2014: 101).

Alaycı dönüştürüm yönetimine başvuran yazarların amacı dönüştürdüğü eserin olayları ya da düşüncesi hakkında eleştiri yapmak ve bu yolla okuru eğlendirmektir. Altıncan Hatun romanında kullanılan metinlerarasılık yöntemleri arasında alaycı dönüştürüm yöntemine rastlanmamıştır. Çünkü yazar, alaycı dönüştürüm yöntemi yerine ana-metinler ve alt-metin arasında alıntı, anırtırma ve gönderge gibi ilişkiler kurarak yeni bir eser oluşturmuştur.

2.10.4.3. Öykünme (Pastiş)

“Öykünme, yansılama çok alaycı dönüştürüm gibi yine bir metnin biçimini hedef seçer. Bir yazar bu biçimden yola çıkarak kendi metnini yazar. Ancak öykünme, alaycı dönüştürüm gibi, bir metnin biçimini dönüştürerek yeni bir metin oluşturmaz: yalnızca metnin biçimini ‘taklit’ eder.” (s. 106).

Altıncan Hatun romanında kullanılan metinlerarasılık yöntemleri arasında öykünme (pastiş) yöntemine rastlanmamıştır.

2.10.5. Anametinlerin Ciddi Düzende Dönüşümü

“Anametin düzleminde, altmetin (ya da göndergemetin) bir oyun düzeninde, daha çok eğlendirmek ve/ya yermek amacıyla dönüştürülür” (s. 113). Anametinler, biçimsel dönüşümler ve anlamsal dönüşümler olmak üzere ikiye ayrılır.

2.10.5.1. Biçimsel dönüşümler

Biçimsel dönüşümler; çeviri, koşuklaştırma, düzyazılaştırma, vezin dönüşümü ve biçem dönüşümü olarak beş maddede sınıflandırılmıştır. Bu beş maddenin sonuncusu olan biçem dönüşümü ise indirgeme, genişletme ve kipsel dönüşüm olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

2.10.5.1.1. Çeviri

Çeviri, bir metni yazıldığı dilden başka bir dile aktarmaktır. Bu teknikte daha çok anlamsal değil, biçimsel bir dönüşüm söz konusudur. ‘Yazınsal bağlamda bu yolla alıntılanan metnin doğal olarak alıntıl原因an metne anlamsal katkısına bakılır’ (s. 114).

2.10.5.1.2. Koşuklaştırma

Koşuklaştırma, mensur hâlde olan bir metni manzum hâlde getirmektir. “Bu yöntemin kökeni, Genette’e göre, eskilere, Ezop’un masallarını dizeler hâlinde yeniden yazmaya uğraşan Socrates’e kadar uzansa da örnekleri pek fazla değildir” (s. 114).

2.10.5.1.3. Düzyazılaştırma

Koşuklaştırmanın tam tersi, yani manzum hâlde olan metni, mensur hâlde getirmektir.

2.10.5.1.4. Vezin dönüşümü

“Belli bir hece sayısı ile yazılmış şiirin hece sayısı azaltılarak ya da çoğaltılarak yeniden yazılması işlemidir” (Şahin, 2022: 874).

2.10.5.1.5. Biçem dönüşümü

“Belli ancak kötü bir biçimde yazılmış bir metnin biçimini çeşitli dilbilgisel işlemlerle yeniden düzenlemek olarak tanımlanır. Burada biçimsel yönden bir yeniden yazma, bir biçem değişikliği ya da bir metni biçimsel olarak düzeltmek, kapalı bir biçemi olan bir metnin biçimini daha açık, anlaşılır duruma getirmek söz konusudur” (Aktulum, 2014: 115).

2.10.5.1.5.1. İndirgeme

“Bir metnin yapısına ve anlamına uymayan kesitin metinden çıkarılması, yazarların kendi eserlerini kısaltarak yeniden yazmaları, yine yazarların kendi eserlerinde zaman içerisinde yaptıkları düzeltmeler, ayıklamalar ve eserlerin özetleri indirgemedir” (Şahin, 2022: 874).

2.10.5.1.5.2. Genişletme

“Yazar, yapıtını indirgeyebildiği gibi tersine genişletebilir de. Yazarlar kendinden önceki yazarlardan aldıkları konuları değişik biçimlerde genişleterek yeni yapıtlar oluşturmuşlardır” (Aktulum, 2014: 116-117).

2.10.5.1.5.3. Kipsel Dönüşüm

“Bir eserin gösterim biçimindeki dönüşümüdür. Bir romanın tiyatro oyununa ya da sinema filmine dönüştürülmesi gibi” (Şahin, 2022: 874).

Altıncan Hatun romanında net olarak bir biçim dönüşümünden, tarihî kaynaklardaki bilgilerin daha edebî bir şekilde sunulması olarak bahsedebiliriz. Ayrıca Oğuzların kökeni ile ilgili olan Oğuzname, Seçere-i Terakime gibi eserlerdeki bilgilerin yazarın eklemeleriyle daha kapsamlı bir hâle getirildiğini söyleyebiliriz. Bununla alakalı Seçere-i Terakime’de geçen şu bilgiler: “Sonra oğullarına dedi: Siz üç büyüğünüz altın yayı bulup getirdiniz ve onu bozup üleştirdiniz. Sizin adınız Bozok (Bozuk) olsun. Sizlerden olan oğullara da ta kıyamete kadar Bozok desinler. Üç ok getiren üç küçük oğula ve onlardan olanlara bugünden ta dünya son buluncaya kadar Üçok desinler. Yay ve oku ki bulup getirdiniz, o iş insandan olmadı ve Tanrı’dan oldu. Bizden evvel geçen halklar yayı padişah yerinde bilmişlerdir, oku elçi yerinde. Onun için ki, yay oku hangi tarafa çekip gönderse, ok oraya gider. Şimdi ben öldükten sonra Kün Han benim tahtıma otursun. Ondan sonra Bozok neslinden her kim kabiliyetli ise, halk onu padişah kılsın. Dünya sona erinceye kadar Bozok’un bir iyisi padişah olsun. Başkaları sağda otursunlar. Üçok’lar sol olsunlar, evin sol tarafında otursunlar ve dünya son buluncaya kadar maiyetliğe razı olsunlar, diye söyledi” (Ergin, 1974: 41-42), Oğuz Han’ın vasiyeti, Altıncan Hatun romanında birçok yerde ayrıntılı olarak şu şekilde geçmektedir: ‘Sultan Mahmut seninle aynı talihe sahip. O Günhan’ın oğlu Kayılardandır. Kayı Han hakkında Oğuz Han’ın vasiyeti vardır. O “Bizim soyumuzdan Gün Han Padişah olsun, onun ardından oğlu Kayı Han padişah olsun. Kayı boyundan han varken Bayat Han padişah olmasın, o sadece kendi boyuna bey olsun’ demiştir. İşte, Oğuz Han’ın bu vasiyetine göre Mahmut, sultandır” (I. 38), “Oğuz Han’ın; Gün Han, Ay Han, Yıldız Han adlı oğulları yönetici oğulları. Onlar yurda padişahlık, liderlik etmeli. Oğuz Han’ın; Gök Han, Dağ Han, Deniz Han adlı oğulları ise hizmet eden oğulları. Onlar; padişahların, hanların, beylerin, liderlerin hizmetinde olacak oğulları. Onlar hayvanlara bakmalı, su taşımalı, yemek

pişirmeliler” (I. 288), “Ben Oğuz Han’ın yönetici oğullarının soyundanım. Bunlar, Kınıklar ise hizmetkâr soyundan. Ben istesem Tuğrul’un eşi olurum, istemesem olmam. Yok, böyle vahşi bir adamın eşi olmam” (I. 302).

2.10.5.2. Anlamsal Dönüşümler

“Altmetin anlamında meydana gelen izleksel dönüşümlerdir. Bir yapıt biçimsel olarak dönüştürülürken altmetnin anlamı da ister istemez şu ya da bu biçimde az çok değişikliğe uğrar” (Aktulum: 2014: 117). Anlamsal dönüşümler öyküsel öyküsel dönüşümler ve pragmatik (edimsel) dönüşümler olmak üzere ikiye ayrılır:

2.10.5.2.1. Öyküsel Dönüşümler

“Bir metin başka dile aktarılırken, şiire ya da düzyazıya dönüştürülürken, üslubu değiştirilirken metnin öyküsünde ya da içeriğinde meydana gelen değişikliklerdir” (Şahin, 2022: 875). Altıncan Hatun romanında öyküsel dönüşüm tespit edilememiştir.

2.10.5.2.2. Pragmatik (Edimsel) Dönüşümler

“Bir metin biçimsel olarak dönüştürülürken metnin içerdiği olayların ve kişilerin değişikliğe uğramasıdır” (s. 875). Altıncan Hatun romanı Büyük Selçuklu Devletinin tarihini konu alan kaynaklardan hareketle yazılmış kurgu bir edebî eserdir. Bundan dolayı hem tarihî hem de kurgu şahıslar bulunmaktadır. Tarihî şahısların birçoğu da tarihî gerçeklikleri üzerinden kurgulanmıştır. Böylece tarihî kaynaklardan farklı şahıslar okurun karşısına çıkmaktadır. Bu kurgulanmış tarihî şahıslara birçok örnek göstermekle birlikte bunların en belirgin olanları Altıncan Hatun ve Anuşirvan karakterlerdir. Tarihî kaynaklarda dönemin Harezmşahının eşi olarak geçen Altıncan Hatun, eşinin vefatından sonra Tuğrul Bey ile evlenir, romanda ise bekâr bir genç kızken evlenir. Anuşirvan karakteri de tarihî kaynaklarda Altıncan Hatun’un Harezmşah’tan olan oğludur. Romanda ise Altıncan Hatun’un dayısı Tümen Bey’in oğludur. Romandaki şahıslardaki bu dönüşümler ister istemez yaşanan olaylarda da bir dönüşüme sebep olmuştur. Ancak bu dönüşümler yine de romandaki olayların, tarihî kaynaklardaki olaylardan çok farklı olmasına sebep olmamıştır.

2.10.6. Klişe Basmakalıp Söz (cliche-stereotype)

“Biçembilimde klişe kuralla göre bir biçem sapması olarak tanımlanan ve sürekli yinelenerek sıradanlaşan her türden anlatım biçimine verilen addır. Sık sık yinelenen, yinelandığı için de sıradanlaşan düşünce, sözcük ya da izlek olarak tanımlanan,

herkesin ortak kullanım alanına giren klişeler en özgün olma yolundaki metinlerde bile (örneğin özyaşam öyküsü) karşımıza çıkar. Genel bir düşünceyi yansıttığı, dolayısıyla bir yazarın özgün yaratımı olmadığı için bir metne sokulan klişenin doğasında da metinlerarasının doğası olan ayrışıklık bulunur” (Aktulum, 2020: 448). Altıncan Hatun romanında birçok klişe bulunmaktadır. Bunların başında Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey’in arasındaki aşk gelmektedir. Romanın bu iki başkahramanın arasındaki ilişki nefretten sevgiye dönüşür. Başlangıçta bir iftira yüzünden Tuğrul Bey’e düşman olan Altıncan Hatun, hakikatin ortaya çıkmasından ve Tuğrul Bey’den etkilenmesinden sonra aralarında muazzam bir aşk başlar. Romanda geçen bir başka klişe ise kötülük yapanın eninde sonunda cezasını bulması durumudur. Bu klişe sonucunda Sultan Mesut, İbrahim İnal, Alp Kara, Ebu Zurga Hannakî ve Canahır Helvacı başta olmak üzere kötülük yapan şahıslar er geç cezasını bulur.

2.10.7. Anlatı İçinde Anlatı-İç Anlatı (mise en abyme)

“Anlatı içinde anlatı, yansıma özelliği taşıyan, ilk anda ‘ayrışık’, ancak içerisine sokulduğu metinle bir ‘benzeşiklik’ ilişkisi kuran (izleksel ve anlamsal düzeyde), anlam üreten (koşut bir anlam) ve/ya metnin anlamını destekleyen (yani ona daha fazla açıklık katan) bir sözcüktür. Başka yapıtlara ait benzeşik unsurlar, sözler, sözcükler daha çok aynı şeyi gösterip, içerisine sokuldukları metni yinelediklerinden ve açıkladıklarından bir üst-anlam niteliğine sahiptirler. Yansıtma işlevi gören sözce, kapsayan anlatıdaki sözce koşut anlam üretir” (s. 127). “İç anlatı gerçek bir yazar ait bilinen, düşsel olamayan bir eser olması metinlerarası ilişkiyi oluşturur. İç anlatının ana anlatıya izlek bakımından benzemesi ve ana anlatıyı aydınlatıcı olması gerekir” (Şahin, 2022: 875).

Altıncan Hatun romanında anlatı içinde anlatı tekniğine rastlanılmamıştır.

2.10.8. Yeniden Yazma

“Genel olarak metinlerarası ilişkiler bağlamında bir yöntem olarak anılan yeniden yazma, bir yazarın başka bir yazara ait bir metni, bir gönderge metnini, bir alt-metni (hypotexte) yeniden yazması, onu yeni bir durumda, yeni bir bağlamda yeni bir okur kitlesi için, yeni işlevlerle, yeni ereklerle dönüştürmesi işlemi olarak tanımlanabilir” (Aktulum, 2020: 149). Metinlerarasılığın tüm yöntemleri bu yeniden yazmanın farklı yollarıdır. Yararlanılan metinlerdeki parçalar bir araya getirilerek yeni bir metin oluşturulur. Altıncan Hatun romanı; Büyük Selçuklu tarihi ile ilgili tarihî kaynaklar,

Oğuzların kökeniyle ilgili metinler (Şecere-i Terakime ve Oğuzname), Dede Korkut Destanı, Kur'an'ı Kerim, Şehname vb. metinlerden yararlanılarak yazılmış edebî bir eserdir.

2.11. Altıncan Hatun Romanında Kadın Olgusu

“Yaşamın var olmasından bu yana kadın kendini var etme mücadelesi vermektedir. Kadın, toplumsal yaşamda ve ‘ben’ olarak nesne olmaktan çıkıp özne olmaya çalışmakta, kişiliğini değiştirmeye, geliştirmeye çalışırken yeniden nesneleşmektedir. Kadını yeniden nesneleştiren, toplum tarafından üretilen ‘kadın’ imgeleridir ve bu imgeler erkekler ve kadınlar tarafından üretilmekte, daha doğrusu yaratılan imgelere kadınlar tabi olmaktadır” (Akfırat, 2014: 1). Türkçe sözlükte kadın, “Erişkin dişi insan; hatun, hatun kişi, bayan, karı, nisa, zen; bu cinsten olup evlenmiş veya bir erkekle beraber olmuş kimse, avrat; analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan’ bir birey olarak tanımlarken; erkeği ‘Yetişkin adam, bay, er kişi, kadın karşıtı, sözüne güvenilir, mert” (TDK Güncel Sözlük) olarak tanımlamaktadır. Sözlükte geçmese de erkek ve kadının toplum tarafından kendilerine biçilmiş görevleri ve özellikleri vardır. İnsanoğlu tarih boyunca insan olmakla yetinmemiş, her daim cinsiyet ayrımına göre toplum normları oluşturmuştur. Dünyaya gelecek olan çocuk daha doğmadan cinsiyet ayrımına maruz kalır, çocukluktan itibaren bu ayrıma göre yetiştirilir. Evet, fitrat olarak kadın ve erkek birbirinden farklıdır, ancak bu fark onların insan olarak farklı olmasını, sosyal ve evlilik hayatında mantığa ters bir şekilde yaşamak zorunda kalmalarını sağlamamalıdır.

“Kadınlığın ve erkekliğin gerektirdiği şekilde davranmayı ifade eden toplumsal cinsiyet rolleri, bireylere farklı şekilde davranışları kazandırır. Bir anne olarak kadının rolü çocuk bakmak iken, bir baba olarak erkeğin rolü para kazanmak ve ailenin geçimini sağlamaktır” (Erdal, 2012: 562).

Tarihten bu yana varlığını bir zemine oturtmaya çalışan kadın, son yüzyılda özellikle edebî ürünler, sinema ve medya vasıtasıyla bu duruma bir farkındalık yaratmaya çalışmaktadır. Edebî eserler, özellikle de roman vasıtasıyla kadının başkahraman olduğu ya da yan karakterlerde olup kadının toplum içindeki değeri ve yaşadıkları okuyucuya sunulmaktadır. Altıncan Hatun romanı Türkmen edebiyatında o döneme kadar, özellikle de tarihî bir dönemi anlatması yönüyle, bir kadının başkahraman olup romana ismini verdiği ilk eserdir. Mehri Vepa gibi destan geleneği etkisiyle

romanlarda bir erkekle eser ismini paylaşan kadın kahramanlar olsa da Altıncan Hatun bu anlamda ilktir. Altıncan Hatun romanında Osman Öde Altıncan Hatun merkezinde kadının dönemin Türkmenleri arasındaki yerini her yönüyle anlatmıştır. Bu doğrultuda hem kadınların kadın hem de erkeklerin kadına olan bakış açısını hem anlatıcın hem de roman şahıslarının dilinden okuyucuya aktarmıştır. Romana adını veren Altın Hatun'un hayatı çevresinde geçen olaylar o dönem ve öncesiyle bağlantılı olarak bilgiler vermektedir.

Altıncan Hatun romanında genel itibariyle kadın konusu şu şekilde işlenmiştir:

Altıncan Hatun romanı genel kanının aksine kadını kahraman özelliklerinde sunar ve bu yönüyle idealize etmek ister. Bu yönüyle yazar okuyucuya nasıl bir kadın olmalarını telkin etmektedir. Yazar kimi yerde kadının erkekler gibi sorumluluk alması gerektiğini dolaylı yoldan anlatsa da kimi yerde de eşine nasıl davranması gerektiğini, ona ne şekilde sadık olması gerektiğini telkin eder.

Altıncan'ın babası Abdülmelik Han, kızının nasıl davranması gerektiğini eşi Hacer Hatun'a söyler, eğer dedikleri yerine gelmezse de cezayı eşine keser. Yazar, Abdülmelik Han'ın kadınlarla alakalı düşüncesini şu şekilde dile getirir: *“Hiçbir erkek eşinin kendisinden daha güçlü, başarılı, iyi konuşan ve cesur olmasını istemez. Eğer isterse o kişi erkek değildir. Erkek için eşi aciz, korkak ve talihine razı olmalıdır. Becerikli, hamarat ve çalışkan olmalıdır. En önemlisi de güzel olmalıdır. Kadın eşinden çok korkmalı, ona boyun eğmeli, daima hizmetinde bulunmalı, kendisine bir şey sorulmazsa da konuşmamalıdır. Elinde kılıçla yürüyen kadından erkekleri Allah korusun!*

Emir, kızına vermek istediği öğütleri atabeyinin üzerinden söylemişti. Eşi Hacer, Gülyüzlü vasıtasıyla birçok şey söylemişti, kendisi de fikirlerini söylemişti. Ancak kızının karakterini koruması söylediklerini dinlemediğini gösteriyordu. Altıncan ne zaman yanlış bir şey yapsa emir cezayı eşi Hacer Hatuna keserdi. Altıncan bilinçsiz bir şekilde yatan annesinin başucunda gözyaşları dökerdi. Annesinin başına gelenlerin kendi suçu olduğunu bilirdi” (I. 60).

Romanın bir bölümünde yazar Türkmen toplumundaki kadınların/kızların içinde bulunduğu durumu şu şekilde özetler: *“Kızların işi zor, çok zor. Onların erkeklere bakıp gülmesi olmaz. Kendi yaşıtlarına bakıp gülmeleri ise asla olmaz. Bir an gülüp baktığı genç, kıza bakıp “Bu kızın bende gönlü var, benimle evlenmek istiyor ama*

istediğini söyleyemiyor. Doğru da yapıyor, kız dediğin böyle olmalı. Bu kız benimle evlendiğinde şanslı olacağını biliyor.’ diye düşünür, sonra da kızın evine görücü yollar. İşte, ondan sonra da o gülen kızın evine kendisine gülünen erkeğin akrabaları görücüye gelirler. Ey Allah’ım, bir anlık gülüp bakmak yüzünden kaç tane güzelim kızın bahtı karardı. Kızın düşüncesi sorulur mu hiç? Oğuzlarda ana babasına ‘Hayır!’ diyebilecek kız doğmuş mudur şimdiye kadar? Ne kadar yaşlı nineler, anneler bir anlık gülmelerine ömür boyu lanet okuyarak gittiler bu dünyadan” (I. 128).

Altıncan Hatun’un dayısı Tümen Bey, yeğeninin çok başarılı olduğunu, ancak onun tek kusurunun kız olması olduğunu söylemiştir. Bu sözler romanda kadınların başarılı olsa da kadın olmalarının kusur olduğunu, başarının sadece erkeklere has bir durum olduğunu yansıtır “Altıncan! Meleğim, ben çok düşündüm; kime güvenmeli, kime sırrımı açmalıyım, diye. Ondan sonra o kadar kişinin, yeğenlerimin içinden seni seçtim. Ben senden memnunum. Sen ateş gibisin. Meleğim, sen ateşten yaratılmış yeğenimsin benim. Sende tek kusur var, o kusuru kendin de biliyorsun, o da kız olman. Ancak sen kız olsan da ben deyip kibirlenen yiğitlerden eksik değilsin. Allah seni erkek yaratmış olsa ben senin hizmetinde bulunurdum. Gerçekten de hizmetinde bulunurdum” (I. 85).

Tuğrul Bey de Tümen Bey gibi, başarılı biri olan Altıncan Hatun’a başarının sadece erkeğe has bir durum olduğunu ima eden bir konuşma yapar. Hatta o, bir kadında akıl, güzellik ve zenginliğin aynı anda bulunmasının mümkün olmadığını söyler “Niçin sen erkek değilsin?’ diyerek Tuğrul Bey bazen muhabbet açar, Altıncan’a latife ederdi ama aslında bu söylediği hakikatti. Allah senin için yanlışlık yapmış. Yoksa bir hatunda üç şeyin; aklın, güzelliğin ve zenginliğin toplanması mümkün şey değil. Şu üç özellikli kadınla evlenmek istersen o zaman da üç kez evlenmelisin, üç eş almalısın” (I. 385).

Altıncan Hatun, mutlu bir anında Tuğrul Bey’in kadınlarla alakalı şu sözünü hatırlar “İnsanın bu bağdan çıkması gelmiyordu. Bu yerin serin havası can alıyordu. Altıncan zalim Şeddat’ın İrem bahçesine benzeyen güzel bahçesinde gezmekten büyük keyif alıyordu. Kıpırmızı güllerin yanına gidip onları kokluyor, güllerin güzel kokusu misk ü amber gibi her tarafa yayılıyordu. Bülbüllerin güzel seslerine kulak veriyordu Altıncan. Tuğrul Bey’in “Sadece erkek bülbüller güzelce öter, dişi bülbüller güzel

ötemez. *Güzel ses Allah tarafından sadece erkeklere verilmiştir.*” şeklindeki sözlerini hatırlıyordu” (II. 279).

Tuğrul Bey romanında bir bölümünde kadınlarla ilgili olan düşüncesini şu şekilde dile getirir: *“Sultan birkaç kez naip Altıncan’a karşı çıktı ama eşine karşı çıktığı her seferde yanıldı. Her şey naip Altıncan’ın dediği gibi oldu. Hükümdar buna hiçbir şekilde akıl sır erdiremiyordu. Niçin sultanın, vezirlerin emirlerin fikirleri yanlış, naip Altıncan’ın ise doğru çıkıyordu? Önceden görüyor olmasındı! Kadınlar şeytandan türemiş. Onlardan her şey çıkar. Altıncan bir hile yapıyor olmasındı! Hükümdar naibine şüpheyle bakıyordu. Ona tamamıyla inanmıyor, daha doğrusu inanmak istemiyordu”* (II. 320)

Altıncan Hatun romanında erkek şahısların kadına bakış açısı her zaman olumsuz değildir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Tuğrul Bey, kendisini tutsaklıktan kurtaran Altıncan Hatun’a minnetini bildirir, onun nasıl bir kadın olduğunu dile getirir *“Altıncan, sen dünya gibi büyüksün. Sen daima beni büyüklüğün ve yiğitliğin ile kendine hayran bırakıyorsun. Sen benim için Anuşirvan’ı zincire vurup zindana atma gücünü kendinde bulan bir yiğitsin. Doğrusu şimdi sana kadın demek istemiyorum, çünkü sen kadından daha üstün bir insansın. En doğrusu sen çok büyük bir insansın. Anuşirvan senin oğlun. O benim de oğlum”* (II. 445).

Yine Tuğrul Bey, talan sofrası kutlamasında tüm misafirlere hitap ederek kadına verilmesi gereken değeri ifade eder *“Kardeşler, evi ev yapan kadındır. Evi için çok düşünen, gayret eden kadındır. Kuş bir kanatla uçamaz. Kuşun uçması için iki kanada ihtiyacı olması gibi erkeğe de kadın gereklidir. Yalnız kişi mutlu olamaz. Yalnızlıkta mutluluk yoktur. Mutluluk çift olmakta vardır. Mutluluk çiftlerin evinde olur. Can yoldaşı iyi olan kişi çok yaşar. Talan sofrası kutlamasını yapmak sadece benim değil; eşim, yardımcım Altıncan Hatun’un da düşüncesidir. Törene başlama iznini Altıncan Hatun versin!”* (II. 170).

Tuğrul Bey, eşi Altıncan’a nasıl değer verdiğini, onun bir kadın olarak kendisi için ne kadar değerli olduğunu şu şekilde ifade eder *“O zaman ne dediğim senin aklında olsa da benim aklımda değil ama ömrüne kanat vermişse o zaman güzel bir sözdür. Altıncan, ben niçin olduğunu tam bilmiyorum ama son zamanlarda geçen günlerim ve hayatım hakkında çok düşünüyorum. Ben seni el üstünde taşıyamadığım için çok*

pişmanım. Hükümdarlık ile ilgilenip sana gereke değeri veremedim Altıncan. Ah, şu hayatımı yeniden yaşayacak olsam o zaman ben sana tüm ömrümü feda ederdim. Ben önceden söylediğim sözleri tekrarlamakla birlikte düşüncemin, amacımın değişmediğini belirtmek istiyorum. Allah, “Kadınlarınız sizin ziyaretgâhınızdır” diyor. Yüce Allah bu sözü tam da benim için söylemiş. Gerçekten sen benim ziyaretgâhımsın Altıncan. Sana ne kadar değer versem azdır” (II. 453).

Yazar, Ebu Kalıcar’ın düşünceleri vasıtasıyla Selçukluların kadınlarına nasıl değer verdiğini anlatır: *“Ebu Kalıcar, haberi işitir işitmez İsfahan şehriden Vasıt şehrine yola çıktı. Yol boyunca beyin gönlünü nasıl kazanacağını düşündü. Ebu Kalıcar, Başbuğ Göktaş’ın ablası Ayşe’ye çok değer veriyordu. Ayşe, Ebu Kalıcar’ın tek dayanağı, umuduydu. Ebu Kalıcar Türkmenlerin narin kız kardeşlerini çok sevdiklerini, onları üzmemek için kendilerini üzdüklerini, ne isteseler hemen yerine getirdiklerini biliyordu” (II. 204).*

Selçuklular, Oğuzlar kadına verdikleri değeri onun örtünmesinde de gösterirler, diğer İslam ülkelerinden farklı davranırlar bu konuda. Yazar, bu düşüncüyü şu şekilde dile getirmiştir: *“Oğuzlar sade bir halk gibi görünseler de aslında karmaşık özellikleri vardı, hem de çok. Şeriatın en sert kurallarından biri olan kadınların yüzlerini peçe ile örtmeyi görmezden gelen tek Müslüman halktı. Oğuzlar insanın canı gibi bir halktı. Onu anlayan dünyayı anlardı” (I. 185).*

Abdülmelik Han kızına verdiği değeri, ona görücüye gelen Selçukluların dünürçülerinin önünde gösterir. O, doğrudan kızını Selçuklulara vermez, önce kızının rızasını ister *“Selçuklular Abdülmelik Han’ın en yakın dostlarının kimler olduğunu biliyorlardı. Onlar; Kes şehrinin hükümdarı Gazanfer Tak ve Helvacı Canahır Geçdeki’yi dünürçü olarak Zemahşer’e yollamışlardı. İki dost Zemahşer’e gelip üç gün misafir olduklarında niyetlerini söylemişlerdi. Kalenin dışında Selçuklu beyi Hasan da haber beklemekteydi. Onu da içeri aldılar. Han bu dünürçülüğe meyilli değildi. Bir bahane olarak son sözü kızına bıraktı. Hana göre kızı bu duruma hemen karşı çıkacaktı ama Altıncan babasının düşüncesini tersine çevirdi: ‘Baba, siz neyi uygun görüyorsanız ben ona razıyım.’ dedi.*

Bu sözden sonra han Selçukluların dünürçülüğüne razı gelmekten başka bir yol bulamadı.” (I. 189).

Selçuklular kadınları ve çocukları savaş döneminde çöle saklarlar. Onların amacı kadın ve çocuklar vasıtasıyla geleceklerini güvence altına almaktadır. Bu durum Selçukluların kadınlara ne kadar değer verdiklerini gösterir. Altıncan Hatun ise bu durumda diğer kadınlardan farklı davranır, savaşarak hizmette bulunmak ister Selçuklulara *“Beyler anlık karar verdiler. Çocukların, kadınların Gaznelilere esir düşmesini engellemek için onları savaş yerinden uzaklara götürmeliyiz, onları Oğuz Çölü’nde saklamalıyız, şeklinde karar aldılar.*

Altıncan bu kararı anlıyordu ama o kendisinin de Oğuz Çölü’ne gönderilmesinden korkuyordu. Muhammet Tuğrul Bey, toplantılarının birinden sonra Altıncan’ın işitmekten korktuğu sözü söyledi:

Altıncan, sultanın ordusu bizimkinden dört beş kat fazla. Bu denk olmayan savaşta benim şehit olmam mümkün. Bir şeyler hissediyorum. Kılıç ya da kefen âdetine göre seni boşamalıyım. Çünkü henüz çocuğumuz yok. Ben de seni boşamak istemiyorum, yanımda olmanı istiyorum ama amacımız candan ileri. Ben seni boşayacağım.

Beni öldürün ama beni yanınızdan ayırmayın beyim. Ben sizi diri olduğunuz yerde diri, ölü olduğunuz yerde ölü olmak isterim. Bana başka türlü yaşamak lazım değil.

Altıncan, beni doğru anla, ben seni kadın olduğun için çöle yollamıyorum; hayır, ben seni tatlı canımdan aziz gördüğüm için korumak, çöle yollamak istiyorum. Anlıyor musun? Benim bu dünyada yüreğime senden daha yakın olan yok. Senin yerini alabilecek kadın da yok. Anlıyor musun? Sen benim biriciğimsin, yüreğimsin! Sen benim için her şeysin! Sen benim dünyamın anlamısın! Sana bir şey olursa, Allah korusun, ben çare bulamam. Senin yerini alabilecek kadın, insan bu dünyada bulunmaz. Gerek de değil! Seni korumak benim boynumun borcu. Çöle git! Oradaki kızlardan kırk görevli hazırla. Atabey mektebimizde çocuklara ders ver!

Altıncan, önceki sözlerini tekrarladı:

Beni öldürün ama beni yanınızdan ayırmayın!

Muhammet Tuğrul Bey sustu. Bu eşinin kalmasına razı olduğu anlamına geliyordu.

Altıncan’ın Tuğrul Bey’den korktuğu bir şey vardı. O da beyin savaşta başına miğfer, üstüne zincir zırh giymemesiydi. Her seferinde ‘Kara başım gerek olursa ne kadar korusam da yüce yaratan koparır, yoksa kendisi korur.’ deyip bey Altıncan’a cevap

verirdi. Tuğrul Bey, Allah'ın her bir hana özel bir güç verdiğiğine inanırdı. Bu inanç da kendisine güç veriyordu.

Allah'a bel bağlarsanız bağlayın ama kendiniz de biraz dikkat edin. Her derdinizi Allah'a çektiriyorsunuz. Dışarıdan bakarsan “Bu kişiye can gerekli değil.” diye düşünürsünüz. Böyle bir fikir Allah'tan türemesin beyim.

Dul kalmaktan korkmuyor musun?

Korkuyorum.

Hasan Bey, Altınca'nın sözlerini destekledi.

Melike doğru söylüyor.

“Esas savaşa girdiğimde giyerim. Şimdiki maksadımız göç.” diye cevap verdi Tuğrul Bey.

Göç üç gün sürdü. Altınca Selçuklu beylerinin ailelerine ve çocuklarının çöle çekilmesine yardımcı oldu. Kendisi de Tuğrul Bey'in yanında kaldı” (I. 431-432).

Altınca Hatun romanında kadının kadına olan bakış açısı da sunulmuştur. Yazar, romanda Dede Korkut destanına atıfta bulunarak kadının yeryüzündeki tanrısı için, onun itibarı için, onun iyiliği için yaşaması gerektiğini Altınca'nın düşüncesi üzerinden belirtilir: “Eğer Tuğrul Bey için bir an bile düşünmeden canımı vermeliyim düşüncesi Altınca'nın zihninde çok sağlam bir yer edinmişti. Ama nasıl? Allah doğrudan Tuğrul Bey'in eşi olup yardım etmesi için -Altınca kendisinin Tuğrul Bey'e yardım etmesi için yaratıldığına çok inanıyordu- yaratıldıysa, o zaman bu kadar bahaneye ne gerek vardı? Allah'ın kendisini hangi amaçla yarattığını bilmek de yüce bir mertebeydi sonuçta. Altınca, Dede Korkut'un kadınlar hakkındaki sohbeti ile başlayan destanını çok seviyordu. Altınca, o destanda yer alan Azrail'in Deli Dumrul'un canını almaya geldiğinde ona eşinin tatlı canını verdiği hakkındaki hikâyeyi daha da çok seviyordu. Dede Korkut'un bu hikâyeyi kendisi hakkında söylenmiş gibi görüyordu. Yaşları artık geçmiş anne baba çocuklarına tatlı canlarını vermiyordu. Gülçiçek ise eşinin derdine derman olmayı şeref saymıştı. Dede Korkut, Oğuz kadınının hayattaki yerini açıklıyordu: Kadın yeryüzündeki tanrısı için, onun itibarı için, onun iyiliği için yaşamalıydı. Altınca bu destanı tekrar tekrar dinlemişti, Gülçiçek'te kendisini görmüştü. Ancak Gülçiçek olmak Altınca'a yeterli değildi” (II. 304).

Altıncan Hatun'un annesi Hacer Hatun, kızına kadınların nasıl olması gerektiğiyle alakalı öğüt verdiği bu bölüm romandaki kadınların kadın hakkındaki bakışını ortaya koyar: *"Kızım sen düşünme. Çok düşünce altında ecel vardır. Allah düşünceyi erkeklere vermiştir. Bırak onlar düşünsün. Kadın da bu dünyada hiçbir şey düşünmeden kaygısız bir şekilde yaşamalıdır. Kadının düşüneni erkek için sadece ziyandır. Kadın kocasından niçin dayak yer? Sadece düşündüğü için dayak yer.*

Düşünüyorsa iyidir o!

Kızım, iyi bir şey için dövmezler" (I. 114).

"Ölenle ölünmez. Tümen'in ölümüne hepimiz üzülmüyoruz ama sahibine (Allah'a) gerekliyse bizim elimizden gelen bir şey yok. Beterinden Allah korusun. Kötülük, yapanın yanına kalmaz. Kim kötülük yaparsa er geç karşılığını bulur. Sen şimdi üzülme, yarını düşün. Allah'ın erkeğe olan sevgisinin sınırı yoktur. Allah erkeklere yaptıklarını saygıyla yapın, der. Erkekler bizim yeryüzündeki tanrımızdır. Erkeklerin yaptıklarına "Bu yaptığın yanlıştır!" demek gibi bir hakkı yoktur kadınların. Sen gençliğinden itibaren erkeklere neyin iyi neyin kötü geldiğini öğrenmelisin kızım. Ana babasının evi kız için kısa bir süre eğlenip vakit geçireceği bir misafirhanedir. Kız kısmı olgunlaştığında başka aileye gitmelidir. Başka bir ailede hiçbir şey beceremezsen "Bu kıza anası hiçbir şey öğretmemiş." derler. Senin başaramadığın şeyler benim yüzümü kara çıkarır. Senin başardıkların da emeğimin meyvesi olur. Gittiği yerde kızları çok sınırlar kızım. Ev işlerini avcunun içi gibi bilmelisin" (I. 113-114).

Hacer Hatun ve Gülyüzlü arasındaki şu konuşma toplumun ve dinin erkek ve kadına biçtiği rolü gözler önüne sermektedir: *"O bizim yanımıza gelmez. Müslümanlıkta kadınların yanına gelmek ayıp sayılır, ateşperestlik yok artık."* diye fısıldadı Hacer Hatun.

"Dünyanın her yerinde horozlar aynı şekilde öter. Müslümanlıkta da kadının yanına erkek gitmeli. Her şeyi erkek yapmalı. İlk sözü erkek söylemeli." diye Gülyüzlü karşılık verdi" (I. 276)

Altıncan Hatun romanındaki kadın bir karakter olan Gülyüzlü dinin ve toplumun yarattığı kadına bakış açısını şu şekilde sunar: *"Melikem, Allah'ın kırk yılda can verip yarattığı insana karşı muhabbeti ve beklentisi çok büyüktür. O, meleklerine "İnsana*

secde edin!” diye emretmiştir. İnsana secde etmeyen bilmiş ve kibirli meleği iblisi ise yanından kovmuş, onun ve soyunun yaşadığı yeri insana vermiştir. Allahutaala insana “Bu yer bugünden itibaren iblis soyunun değil, senindir.” demiş. Allah ondan sonra da erkeğe hizmet etsin hem de yoldaş olsun diye erkeğin sol kaburgasından kadını yaratmış ve kadına “Daima erkeğe bağlı olun, onların kalbini, gönlünü çalın, onlara hizmet edin!” diye buyurmuştur. Erkeklerin tanrısı yukarıda, kadınların tanrısı ise yanındadır. Onlar ise kocalarıdır. Zavallı annem “Erkek dediğin yumuşak kalplidir, onun gönlünü kazanmak tereyağından kıl çekmek kadar kolaydır.” derdi. Erkeğin cefakâr gözü, kazanılmaya hazır kalbi vardır. O kalbi kazanmak, kadınlar için elbiselerini çıkarmak kadar kolaydır. Kadının, kocasının kalbini kazanması için ne yapması gerekir? Yüzüne gülen, ondan çekinen biri olması lazım. Vaktinde yedirip içirmeli. Kadınlar işte bunu yapmadıkları için çoğu zaman dayak yer. Kocanız geldiğinde onu karşılaşırsanız ve o oturuncaya kadar oturmazsanız, o zavallının gönlü parça parça olur. Hem karnını doyurduktan sonra erkeğin eşiyle bir işi kalmaz. Ona bir yastık versen, kadına bile gerek kalmaz. Onu karısı kızdırmazsa hiç sorun olmaz zaten. Kocanızı hayrınıza doyurduktan sonra tek bir güzel söz söylerseniz, ondan sonra o biçare sizi mutlu edecek, size yaranacak olur; Çin’e, Maçın’e git deseniz gidecek olur. Allah; erkeği güçlü, mantıklı; kadını ise duygulu ve ilgili yaratmıştır. Erkek, kadınlar için açık bir kitap gibidir ama okunması lazımdır. Hiçbir yerde açılmayan erkek, karısının yanında açılır. Gerçek kadın, eşini parmağında oynatan kadındır. Sen melikem, kendini toplum yaşamına hazırlayıver. Evlenmek, hazır yemeğin sahibi olmaktır. Evlendikten sonra evin sahibi sensin. Kocan o evde misafirdir, senin hizmetkârındır. O, sabahtan akşama kadar ne edip eder, para kazanır, kazandığını da sana getirir. Sen onun getirdiği her şeyin sahibisin. Sen onun getirdiği eti kavurma yapıp önüne koyarsın. O ise sana minnettar olur” (I. 66-67).

Altınca Hatun, eşiyle yaptığı bir sohbette onun ve Türkmenlerin kadına olan bakış açısını şu şekilde dile getirir: “Ey beyim! Sultanın eşine değer verdiğini söylemene gerek yok. Söylemeseniz de ben sizin bana nasıl baktığınızı biliyorum. Sizin bana bakışınız tüm Kınık beylerinin eşlerinin gördüğü değer de daha fazla artmasına sebep oldu. Çünkü herkes sultanı örnek alıyor. Sultan eşine nasıl bakarsa onun hemcinsleri de eşlerine öyle bakar. Her bir halkın iç dünyası, o halkın kadınlarına bakışlarında toplanırmış. Kadınlar halkın iman terazisiymiş, bahtının terazisiymiş. Türkmenler diğer Müslüman halklardan daha farklı kadınlara bakış olarak. Onlar

kadınların yüzlerini peçe ile örtmüyorlar. Benim de peçesiz gezmem, sizinle arkadaş gibi gezip konuşmam şeriata uymuyor” (II. 453).

Altıncan Hatun, kardeşi Kabil’le bir tartışma sırasında kendisinin kadın olarak görevini ve Türkmen kadınının özelliklerini şu şekilde anlatır: “*Kabil, sen beni hâlâ tanımamışsın! Ben bu durumda yatakta yatabilir miyim? Kocasını zindandayken Altıncan yumuşak döşekte yatabilir mi? Sen doğru düşünüyorsun, benim durumum ağır. Ben bunu senden gizlemiyorum ama bunu askerlerden gizleyeceğim. Bırak, tüm komutanlar, askerler Altıncan Hatun sağ diye düşünsünler. Türkmen kadınları dayanıklıdır. Türkmen kadınları demirin, taşın dayanamadığı şeye dayanır. Türkmen kadınları kocaları için tatlı canlarından vazgeçerler. Türkmen kadınlarının canı kocalarıdır. Ben ölürsem kocam için at üstünde öleceğim. Savaşarak öleceğim. Ancak ben “Yaralıyım.” diye yatakta yatamam. Sen beni belki öldürebilirsin ama durduramazsın. Sakın beni durdurmaya çalışma! Sadece bana destek ver. Ondan sonra ben sana en önemli şeyi söyleyeceğim” (II. 386).*

Altıncan Hatun, Tuğrul Bey tarafından zulme uğradığında buna karşı koymak ister. Ancak o, toplumun kadına bakış açısını bilir, ona ne şekilde karşılık vereceklerini kendi kendine düşünür: “*Böyle vahşi bir adamla yaşayamam. Ben yanılmışım. Bu adam benim düşündüğüm gibi değilmiş. Bu gerçekten vahşi, vicdansızmış. Benim ilk düşüncelerim doğruymuş. Dayımı da bu kan yiyici öldürmüştür. Ben bu vahşi yırtıcının eşi olmam. Yok, yok bu kan yiyici ile yaşanmaz. Ben gideyim, en iyisi hayatımı tek başına geçireyim, hiçbir zaman da evlenmeyeyim. Babamın ayağına kapanırım. “Beni evden kovma!” derim. O da beni evden kovmaz. Ancak şimdi ne yapayım? Ben nasıl eve gidebilirim? Ben şimdi hemen dışarı çıkayım. Şahyürek yengemi bulayım. Yok, onun yanına gitmeyeyim. O, benim düşüncemi onaylamaz. “Geri dön!” der.*

Altıncan; annesinin, Şahyürek yengesinin, eltilerinin öğütlerini hatırladı. Onlar ağız birliği etmişçesine Tuğrul Bey ne yapsa, ne dese kabul etmesi gerektiğini öğütlemişti. Altıncan, annesinin dediklerini yapacağına söz vermişti ama her şeyin bir sınırı vardı. Altıncan köle ya da cariye değildi. O, bey soyundandı. Tuğrul, neden Altıncan’ı küçümsüyordu. Neden, Altıncan insan değil miydi? ‘Niçin ona gerekli değeri vermiyordu? “Ben Oğuz Han’ın yönetici oğullarının soyundanım. Bunlar, Kınıklar ise hizmetkâr soyundan. Ben istesem Tuğrul’un eşi olurum, istemesem olmam. Yok, böyle vahşi bir adamın eşi olmam. Yaptıklarının karşılığını kesinlikle vermem gerek.

Dişimde et bırakmayın, ben ersiz kalmam. Ey Allah'ım, senden medet! Şu haydudu öldürmek için bana güç ver! Bana itibarımı koruyup ölmek kaderi yazılmış.” diye düşünüyordu Altıncan” (I. 302)

Altıncan Hatun da bazı durumlarda romandaki diğer kişilerin kadına bakış açısını yansıtır, onlar gibi düşünür. Kardeşlerinin ona söylediği sözler de kadına ne kadar değer verdiklerini gösterir: *“Yok, yok! Hatunundan özür dileyen erkeğe erkek demem ben.”* diyerek Altıncan karşı çıktı. *Erkeğin alnına vurmak, kadınıninkine ise vurulmak yazılmış. “Eşim vurdu!” diye gitmek ayıp olur.*

Sen sıradan bir kadın değilsin. Sen bizim yüzümüzün duvağısın. Sen bizim itibarımızsın. Beyin sana vurması, bize vurması demek. Beyin sana vurması, bizim itibarımızın sarsılması demek” (I. 391).

Altıncan Hatun romanının yazarı Osman Öde, genel itibariyle Selçuklu Türkmenlerinin kadına olan bakış açısını hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle sunmuştur. O, roman vasıtasıyla okuyucuya kadına nasıl davranıldığını ve aslında nasıl davranılması gerektiğini dolaylı yoldan telkin etmiştir.

2.12. Tarihî Roman Kavramı, Türkmen Edebiyatında Tarihî Roman ve Altıncan Hatun Romanı

Edebiyat, insanın hayatının birebir ya da kurgusal tezgâhtan geçmiş bir yansımasıdır. Edebiyat o kadar insanla ilgilidir ki insanla alakalı olan her şey onun bünyesinde bulunur. Bundan dolayı insanın oluşturduğu tüm disiplinlerle de ilişkilidir edebiyat. Bunların başında da tarih gelir. Tarih insanoğlunun yakın ya da uzak geçmişte, şimdiden önce yaptıklarıdır. Tarihle ilgili bazı tanımlar şu şekildedir: “Tarih ilmi insanların zaman ve mekân çerçevesinde husule getirdikleri tekâmül hadiselerini, bunların şuursuz iptidâî hallerinde, tabiat esirleri yahut maşerî bir vücudun fertleri ve toplulukları sıfatıyla yaptıkları fiillerinde tecelli eylemeleri itibariyle ve maşerî hayatında mevzuu bahis ayrı hallerde rol ve ehemmiyetleri tayin ve tespit edilen psikofizik âmillerin teşkil ettiği illî bağılıklar çerçevesinde tetkik ve tasvir eder” (Togan, 1981: 7-8). Atatürk, “tarihin sadece kronolojiden ibaret olmadığını belirtir” (Gölen, 2002: 159). “Amerikalı tarihçi Turner ise tarihi, geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan, tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar” (Çil, 2023: 12) şeklinde tarif etmiştir. Tarih insanoğlu için çok önemlidir. Çünkü geçmişte yaşananları bilmeyen ve ondan ders çıkarmayan insan hayatta karşılaşabileceği

olaylarla sorun yaşayabilir, bu sorunları ya aşamaz ya da çok zorlanır. Ancak tarih bilmek bir filmin fragmanını izlemek gibidir. İnsan farklı zamanlarda, farklı kişilerin yaşadığı olaylar vasıtasıyla tamamen olmasa da hayatında olacakları kısmen tahmin eder ve edinmiş olduğu farkındalıkla ona göre önlem alır.

Tarihin tüm bu özelliklerden hareketle roman yazarları eserlerinde tarihî bir konuyu işlerken hem o dönemin özelliklerini okuyucuyla kurguladığı bir hikâye şeklinde verir hem de o dönemin gerçekliklerinin günümüzde de olabileceği düşüncesiyle okuyucu da bir farkındalık oluşturmak ister.

“Tarih ile edebiyat arasında çok eskilere dayanan bir ilişki vardır. Tarihin edebiyat için bir ‘malzeme’ ve ‘ilham kaynağı’, edebî eserlerin de tarih için zaman zaman ‘vesika’ değeri taşıdığı bilinen bir gerçektir” (Dayanç, 2009: 1875). Edebî bir tür olan romana nazaran tarih bir bilim dalıdır. Romanda yazar her ne kadar gerçeklerden yola çıkarsa da kimi yerlerde kurguya başvurabilirken tarihçi ise eserini objektif bir dille yazmak zorundadır. Bir bilim dalı ve edebî türün birleşmesinden meydana gelen tarihî romanın tanımı şu şekilde yapmak mümkündür: “Tarihî roman temelleri maziye dayanan, yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçütler içerisinde yeniden inşa edilmesidir” (Argunşah, 1990: 7).

Destan, efsane, mit ve masallar gibi edebî eserler edebiyatın olduğu kadar tarihin de alanı içine girmektedir. Ancak bu türleri tarihî bir edebî eser, yani roman olarak değerlendirmek mümkün değildir. “Tarihî roman 19. yüzyılın başında Napolyon’un yenilgiye uğradığı dönemde ortaya çıkmıştır. Walter Scott’un romanı, ‘Waverley’ 1814 yılında yayımlanmıştır” (Lucaks, 2008: 21). Lukacs’a göre bu tarihten önce yazılan romanlar, tarihî roman değildir.

Tarihî roman gerçek bir olay temelinde kurgulardan da yararlanarak bir dönemin portresini çizen roman türüdür. Bu tarz romanlar okuyucuda tarihî bir bilincin oluşmasını amaçlamaktadır. Geçmişte yaşananları günümüze aktaran ve onu inceleyen nasıl ki tarihçiye, edebiyatçı da bu tarihî bilgilerden yararlanarak okura edebî bir metin sunmaktadır. “Roman yazarı, tarihçinin malzemesini alır, muhayyilesinde yoğurarak, bilinmeyenler üzerine bir kurgu oluşturarak, tarih malzemesini yeniden insanların dikkatlerine sunar. Yazar, tarihsel gerçekliğin üzerine, tarihsel olmayan

kurguya dayalı insan faktörünü ve onun yine tarihe konu olmayacak çevresini yerleştirerek eserini meydana getirir” (Çelik, 2002: 53).

Tarihî olayların yazar tarafından ele alınış şekli ve onun sunuluşu da çok önemlidir. Yazar, ele aldığı tarihî konuyu bir tarihçi gibi değil, onu edebî bir üslupla sunar. “Tarihî romancı okuyucusu gibi işleyeceği konunun başını ve sonunu bilir. Şu hâlde yazarın bu bilinen konuyu farklı ve cazip bir hâle getirerek ilgi çekici bir şekilde sunması gerekir. Bu da yaratıcı bir muhayyile kabiliyetine, olayların ve şahısların yeni baştan yorumlanmasına ihtiyaç gösterir. Popüler yazarlar bu cazibeyi macera, aşk, esrar gibi unsurları kullanarak sağlarlar” (Argunşah, 1990: 7-8).

Tarihî romanlarla alakalı önemli bir başka husus da gerçekliktir. Roman yazarının olayların gerçekliğine ne ölçüde sadık kaldığı tartışmalara neden olmuştur. Bazı yazarlar olaylara birebir sadık kalarak bir kurguya giderken bazı yazarlarsa gerçeklikten kısmen ya da tamamen kopabilmektedirler.

Tarihi romanlar millî veya ideolojik birtakım beklentileri de beraberlerinde getirmektedirler. Bazı araştırmacılara göre yazarın sadece olayları aktarması gerekirken bazı yazarlara göre ise eserin millî bir bilinçle yazılması ve okuyucuda millî bir şuur uyandırması gerekmektedir. “Tarihî roman okuyucuya tarih şuurunu vermelidir. Tarihî bilgi durağandır, geçmişe doğru bir bakıştır. Gelecek hakkında daha iyi hükümler vermek için, tarihe bakmakta yarar vardır. Bu durumda yorum meselesi ortaya çıkıyor. Tarihi yorumlamak tarih şuurunu demektir. Bu aynı zamanda millî şuur meselesidir. Bu yüzden tarihî roman, milliyetçiliğin, millî devlet ve millî beka fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerinin hissedildiği devirlerin ürünüdür” (Tural, 1987: 228).

Tarihî romanın bir diğer özelliği de anlatılan olayların yazarın yaşadığı dönemden önceki bir döneme ait olması gerektiğidir. “Tarihî roman bu noktada ‘kronik’ dediğimiz devir romanlarıyla karışmaktadır. Mesela, Yakup Kadri ve Halide Edib’in romanları yaşadıkları devri anlatan romanlar olduklarından kronikler olarak sayılmaktadırlar. Bu tür romanlar bugünün okuyucusu için her ne kadar bir tarihî roman hüviyetinde görülüyorlarsa da yazıldıkları zaman itibariyle devir romanıdır” (Argunşah, 1990: 9-10).

Batı edebiyatının bir ürünü olan roman vasıtasıyla anlatılan tarihî olaylar Türkmen edebiyatında romandan önce destanlar ve halk hikâyeleri ile anlatılmıştır. Türkmenler, Ruslar vasıtasıyla romanla tanıştıktan sonra ise tarihî olayları romanlar vasıtasıyla

aktarmaya başlamışlardır. Birçok milletin edebiyatına yeni bir tür girdiğinde, o tür genellikle tercümeler vasıtasıyla tanınmıştır. Türkmen edebiyatında da roman türü tercümeler vasıtasıyla tanınmıştır.

Roman türünün Avrupa'daki gelişimi ile Sovyetler Birliğindeki gelişimi birbirinden oldukça farklı olmuştur. Çarlık Rusyasından sonra gelen Sovyet Rejimi altında yaşamak zorunda kalan Türkmenlerin edebiyatı Sosyalist ideolojinin baskısı altından kalmıştır. İlk roman örnekleri olan tercüme eserler de bundan etkilenmiştir. "Tercümeler, hem roman türünün Türkmen edebiyatına girmesine ve tanınmasına hem de Sosyalist Gerçekçi metodun anlaşılmasına katkı sağlar. Çünkü Türkmen diline ilk tercüme edilecek eserler, çoğunlukla Sosyalist Gerçekçi yazarlara aittir. İlk roman çevirilerini yapan Türkmen yazarlardan Berdi Kerbabayev tercümeler hakkında şöyle der: Bu tercümeler benim sevgili profesörlerim oldu. Olayların nasıl geliştirileceğini, konunun nasıl seçileceğini, kompozisyonun nasıl kurulacağını, karakterlerini nasıl oluşturup nasıl hareket ettirileceğini öncelikle, büyük Rus yazarlarından daha sonra da kardeş cumhuriyetlerin meşhur edebiyatçılarından öğrendim" (Gökçimen, 2015: 11).

1930'lu yıllardan itibaren ilk Türkmen romanları yayımlanmaya başlar. Hıdır Deryayev'in Ganlı Penceden (İkbal) ve Ata Govşudov'un Perman romanları Türkmen edebiyatının ilk örneklerini oluşturur. İlk roman örneklerinden 1980'li yılların başına kadar verilen eserlerde Sosyalist Gerçekçiliğin baskın olduğu, Türkmen tarihi ile alakalı olmayan eserler yazıldığı görülmektedir. 1980'li yıllardan bağımsızlığa kadar olan dönemde "Türkmen tarihi ve folkloru romanlarda ağırlığını hissettirir. Hatta yazarlar, yakın tarihi bırakıp Selçuklu dönemine kadar uzanırlar. Yenilikçi bir grup yazar, milli kültürü ve tarihi ön plana çıkararak halkın bilincini yeniden inşa etmeye çalışırlar. Türkmenlere kendi köklerine dönmeyi aşırlar" (Gökçimen, 2015: 269).

"Yeni nesil yazarlarından Annagılı Nurmehmet, bağımsızlık devri edebiyatı ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Bağımsızlık edebiyatı dönemi bambaşka bir olaydır. Sonrası tamamen yeni bir dönem ve kendine ait olma, kendi benliğine, kendi ulusuna, kendi milletine dönme ve bağımsızlık edebiyatı. O edebiyat da beraberinde Oğuznameleri, Korkut Ata'yı, Köroğlu'nu, Sovyetler Birliği'nde neyi yasaklamışlarsa onların hepsini geri getirdi. Üstelik sadece Türkmenistan'ın topraklarında yaşamış olanlardan başka geçmişte dünyanın çeşitli yerlerine yayılmış şairlerimize, yazarlarımıza sahip çıkma dönemi oldu" (Çonoğlu, 2002: 1400).

“Bağımsızlık yıllarında kaleme alınan romanlarda tarihî konular öne çıkar. Ayrıca Türkmen Klasik edebiyatının önde gelen şahsiyetleri hakkında da eserler kaleme alınır. Annagülü Nurmehmet’in ‘Oğuz Yurdu’, Ö. Nepesov’un ‘Pıragı’, N. Altıyev’in ‘Andalıp’, A. Nurgeldiyev’in ‘Bayram Han’, G. Yollıyev’in ‘Garamazıda Gapan Govga’, Y. Hudayguliyev’in ‘Zınharı’, Y. Mämmediyev’in ‘Alp Arslanın Dünye İnmeği’, O. Öde’nin ‘Altınca Hatun’, Atacan Tagan’ın ‘Saraht Galası’, Agageldi Allanazarov’un ‘Ocak’ adlı romanları, bu konuda yazılan eserlerden bazılarıdır” (Söylemez-Ateş; 2020: 169).

Osman Öde iki ciltten oluşun eserinin her bölüm sonunda açıklamalar bölümü koymuş, burada günümüz Türkmen Türkçesinde kullanımdan düşmüş veya başka bir dilden alıntı olan kelimelerin açıklamasını yapmış, romanı yazarken yararlandığı kaynakları vermiş ve son olarak da romanda geçen tarihlerde yaşanan önemli hadiseleri açıklamıştır. Osman Öde birçok tarih eserinden yararlanmış, genel itibariyle tarihsel verilere uyarak eserini meydana getirmiştir. Osman Öde’nin, Altınca Hatun adlı eserinde yaralandığı tarihî kaynaklar şu şekildedir:

- Ebu Reyhan El- Biruni, el-Âsarü’l-Bakiye.
- Ebu’l-Fazl-i Beyhakî (1935). Tarih-i Beyhaki. Türkmenistan Milli Medeniyet ‘Miras’ Merkezi.
- El-Hüseyni. Zübdetü’t-Tevârih.
- Hidayet el-Arifin (1955). İstanbul.
- Hududü’l-Âlem Mine’l-Meşrik ile’l-Magrib.
- İbn Hurdâzbih (1937). Kitâbü’l-Mesâlik ve’l-Memâlik. Türkmenistan Milli Medeniyet ‘Miras’ Merkezi.
- İbn Kesir (1954). el-Bidâye ve’n-Nihâye. İstanbul.
- İbni Tagrıberdi, En-Nücumü’z-Zahire’de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar).
- İbnü’l Esir, İslam Tarihi El- Kamil Fi’t-Tarih (2005). Türkmenistan Milli Medeniyet ‘Miras’ Merkezi. 1. cilt, Aşgabat.
- Kerimüddin Mahmud Aksarayî. Müsameret’ül-Ahbar (Haberlerin Meclisi)
- Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendi, Rahat-Üs-Sudür ve Ayet-Üs-Sürür (Cilt 1).
- Oguzname Kitabı (2002). Aşgabat.

- Sebük Tegin. Pendnâme.
- SÜMER, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*. Aşkabat.
- Yakut Hemavi, Mucemü'l-Büldân (Yurtların Sözlüğü/Türkmen Obaları)

Altıncan Hatun romanı, Büyük Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey'in eşi Altıncan Hatun merkezinde Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükseliş dönemlerini konu almaktır. Tarihî gerçekler temelinde kurgu bir eser olan Altıncan Hatun romanı özellikle kadın bir başkahramanı olması sebebiyle Türkmen edebiyatında yeni bir tarz getirmiştir. Altıncan Hatun karakteri Türkmen edebiyatında bir devrim niteliğindedir. Kahraman, cesur, erkek gibi düşünen, diğer kadınların “Gelenek, din böyle emrediyor!” diyerek koşulsuz kabul ettiği şeyleri kabul etmeyen bir kadındır Altıncan Hatun. Bu özelliğiyle eser Türk kadının tarihteki öneminin edebiyata yansımış hâlidir. Evinde eşine ve çocuklarına her türlü fedakârlığı yapan kadın, gerektiğinde devletin faydası için elini taşın altına koymaktan çekinmez. Türk devlet yapısında ve kültüründe kadının yeri her zaman çok önemli olmuştur. Bu, hem İslamiyet öncesi Türk devletlerinde hem de İslamiyet dönemi Türk devletlerinde görülen bir durumdur. Genellikle hükümdarın eşi hükümdarla birlikte veya o yokken tahta naiplik yaparak devlet yönetimine katılmıştır. Bu duruma en eski bir örnek olarak Köktürk abidelerinde geçen şu ifadeyi örnek gösterebiliriz: “Türk halkı yok olmasın diye, babam İlteriş Hakani (ve) annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup (daha) yükseğe kaldırmışlar muhakkak ki” (Tekin, 2010: 27).

Köktürklerden sonraki Türk devletlerinde ve tabi ki Selçuklularda da kadının unvan olarak hatun adını alması ve devlet yönetimindeki görevi devam etmiştir. Altıncan Hatun da Selçuklu devlet yönetiminde etkili olmuş, Tuğrul Bey'i birçok konuda desteklemiş, hatta onun hayatını ve Selçuklu Devletinin geleceğini kurtarmıştır.

“Tarihî kaynaklara bakıldığında Altıncan Hatun'un hayatıyla ilgili neredeyse hiçbir bilgiye ulaşılmamaktadır. Bununla birlikte onun daha önce Harezmşahla evlenmiş olduğu, fakat onun (Harzemşahın) kısa bir süre sonra ölümü üzerine genç yaşta dul kaldığı ve ilk eşi olan Harezmşah'dan Enûşirvan adlı bir oğlunun olduğu” (Kuşçu, 2022: 50) görülmektedir. Bazı kaynaklarda bu Harezmşah'ın Şahmelik olduğu söylenmektedir. Ancak gerek tarihte gerekse de romanda Selçuklularda çok büyük zararlar vermiş birisinin eşiyle Tuğrul Bey'in evlenmesi çok mantıklı

görünmemektedir. Farz edelim ki Tuğrul Bey, Şahmelik'in eşi olan Altıncan Hatun'la evlendi, o zaman da tarihte bilgilere göre Altıncan Hatun'un eski eşini öldüren Selçuklulara bu kadar büyük hizmetler yapması yine mantıksız görünmektedir. Bu Harezmşah'ın Selçukluların düşmanı olan Şahmelik olmadığı açıktır.

Bu tarihî bilgiyi romandaki ile karşılaştırdığımızda şöyle bir farklılığa ulaşmaktayız: Altıncan Hatun'un Tuğrul Bey ile evlenmeden önceki hayatıyla ilgili tarihî bir bilgiye ulaşılamazken romanda Altıncan Hatun Harezm bölgesindeki bir hanın kızı olan çok iyi eğitim almış birisi olarak karşımıza çıkar. Tarihî gerçeklikte dul iken Tuğrul Bey ile evlenen Altıncan Hatun romanda Tuğrul Bey ile ilk evliliğini gerçekleştirir. Ancak Tuğrul Bey henüz Selçuklu Devletini kurmamıştır. Tarihî kaynaklarda ise Tuğrul Bey'in Selçuklu Devletinin sultanıyken Altıncan Hatun ile evlendiği belirtilmektedir. Tarihî kaynaklarla uyuşmayan bir diğer husus da romanda Anuşirvan adlı karakter Altıncan Hatun'un dayısının oğlu iken tarih kaynaklarında Altıncan Hatun'un önceki evliliğinden olan çocuğudur.

Altıncan Hatun'un gerek tarihî kaynaklarda gerekse de romanda Tuğrul Bey'e çok yardımcı olduğunu, hatta onun hayatını defalarca kurtardığını görmekteyiz. Tuğrul Bey'in Selçuklu Devletini kurduktan sonra kardeşi İbrahim İnal'ın onu defalarca tahtan indirme girişiminde bulunduğu ancak bunu önlemek için Altıncan Hatun'un Tuğrul Bey'e nasıl destek verdiği hem romanda hem de tarihî kaynaklarda belirtilmiştir. Sevim eserinde bu taht mücadelesi ve Altıncan Hatun'un Tuğrul Bey'e desteği özet olarak şu şekilde verilmektedir: “İbrahim İnal'ın Arslan Besasîrî ile işbirliği yapıp Tuğrul Bey'den tahtı ele geçirmeye çalıştıkları ve onu Hemedan'da yendiklerini, Tuğrul Bey'in Hemedan Kalesi'ne sığındığı ve Altıncan'dan takviye birlikler ister. Amidülmülk Kunderî ise Anuşirvan'ı Tuğrul Bey'in yerine tahta geçmesi için destekler. Altıncan Hatun bunu öğrenince Amidülmülk Kunderî ve Anuşirvan'ı zindana attırmak ister ama onlar Bağdat'ın batısına doğru kaçarlar. Altıncan Hatun emrindeki birliklerle İbrahim İnal'a karşı savaşır ve Tuğrul Bey'i kurtarır” (Sevim, 1997: 33-40).

Tarihî kaynaklarda olaylar bu şekilde geçerken romanda Tuğrul Bey İbrahim İnal'ın oğlunun sünnet düğünü için Hemedan'a gider ve tutsak edilir. Bunun üzerine Altıncan Hatun Tuğrul Bey'i oradan kurtarmak için ordu toplanmasını ister ama Amidülmülk Kunderî bunu kabul etmez, tahta Anuşirvan'ı geçirir. Altıncan Hatun bu durumu

kabullenmez, Tuğrul Bey'in yakın dostları ve kardeşi Kabil'in de yardımıyla Amidülmülk Kundurî ve Anuşirvan'ı zindana attırır, sonra ordusuyla beraber Hemedan'a hareket eder. Altıncan Hatun burada İbrahim İnal ile kendi çadırında görüşür. İbrahim İnal'ı adamlarına öldürtür, sonra Hemedan'daki sarayda tutsak edilen Tuğrul Bey'i kurtarması için Alparslan'ı görevlendirir. Alparslan da Tuğrul Bey'i tutsaklıktan kurtarır ama Tuğrul Bey durumun farkında olarak defalarca Altıncan Hatun'a minnettarlığını bildirir. Tarihî kaynaklarda Tuğrul Bey'in Altıncan Hatun'dan yardım istediği görülürken romanda Altıncan Hatun Tuğrul Bey'i kendisi kurtarmasına rağmen onun erkeklik gururu incinmesin diye kurtarma işini göstermelik olarak Alparslan'a yaptırır. Ayrıca Altıncan Hatun devletin bekası, yani eşi Tuğrul Bey için kendi öz oğlu Anuşirvan'ı esir almaktan çekinmez. Belki de o, bu duruşuyla Selçuklu Devletini dağılmanın eşiğinden kurtarır.

“Altıncan Hatun, 1060 yılında vücudunda su birikmesi (istiska) sonucunda Zencan'da vefat eder, onun ölümüyle en büyük desteğini kaybeden Tuğrul Bey, cenazesini Rey'e götürüp burada defnettirir” (Kuşçu, 2022: 54). Romanda da Altıncan Hatun'un bu tarihte Zencan'da vefat ettiği söylene de bunun sebebi belirtilmez.

Altıncan Hatun romanında Selçuklu Devleti tarihinde kronolojik olarak işlenen savaşlar, seferler, Tuğrul Bey'in siyasi hamleleri, taht kavgaları gibi olaylar çoğunlukla tarihî bilgilerle örtüşür. Selçuklu Devletine ismini veren Selçuk Bey, onun babası Dukak, Tuğrul ve Çağrı Bey'in babası Mikail hakkında ise geriye dönüş tekniğiyle bilgiler verilmiştir.

Osman Öde Altıncan Hatun adlı eserinde Türk tarihiyle alakalı çok önemli bilgileri edebî bir dille sunmuştur. Eserin bir bölümünde Selçuklu beyleriyle Gazneli Mahmut arasında geçen konuşmada Oğuz Han'ın soyu hakkında çok detaylı bilgiler verilmektedir. Ayrıca Oğuz Han'ın çocuklarının ve torunlarının soyundan gelen boyların hangi renkte kıyafet giydiği, atlarını da bu renklerle donattığı hakkında ilginç bilgiler verilmektedir. Türkmen kültüründe var olduğu düşünülen -belki de yazar tarafından milli bilinç oluşturmak amaçlı var olan bazı adetlere öykünerek kurgulanan-gelenekler romanda çok detaylı bir şekilde verilmiştir. Talan sofrası, kılıç ya da kefen âdeti, kartaldan kut dileme âdeti bunların başında gelmektedir. Yazar bu adetlere o kadar önem vermiş ki sadece talan sofrası âdeti için iki ayrı bölüm ayırmış, kılıç ya da kefen âdeti ve kartaldan kut dileme adetlerinden birkaç bölüm içinde ayrıntılı olarak

bahsetmiştir. Yazar Selçukluların savaş taktiklerinden de bahsetmiştir. Kartal hücumu, kurt oyunu, sırtlan oyunu, gece baskınları, Selçuklu askerlerinin savaş öncesinde ve sırasında vahşi hayvanlar gibi bağırması vs. özellikler bunlardan birkaçıdır.

Romanda kartal figürü çok önemli yer tutar. Selçuklu Devletinin bayrağında da yer alan kartal, kendisinden kut (dilek) dilenen bir figürdür. Kartal romanda birçok defa Altınca Hatun ve Tuğrul Bey'e yol gösteren bir figürdür. Bu özelliğiyle Oğuz Han'a yol gösteren bozkurt ile Altınca Hatun ve Tuğrul Bey'e yol gösteren kartal arasında bir bağlantı kurulabilir. Kartal Selçuklular için o kadar önemlidir ki ordunun dizilişi kanatlarını açmış bir kartala benzer. Osman Öde Selçuklu ordusunun dizilişini Oğuz Han'ın ordu dizilişi ile bir tutmuştur. Altınca Hatun romanının önsözünü yazan akademisyen Jora Allakov bu dizilişi şu şekilde açıklamıştır:

“Altınca Hatun romanının ikinci kitabının on ikinci hikâyesi ‘Kartal Hücumu’ şeklinde adlandırılmıştır. Bu bölümde Tuğrul Bey'in ordusu ve Altınca Hatun'un savaş konusundaki becerisinden bahsedilmektedir. Her devrin kendine has özelliği olur. Oğuz Han devrinden başlayarak atalarımızın hayatında üç düşünce; halk, ordu ve devlet birbiriyle aynı değerde olmuştur. Çünkü bu üçlü hayatın anlamı olarak görülmüştür. Ordu ve askerlik çok düzenli olmuştur. Elbette ordu çok güçlü ve düzenli olmazsa yedi iklime hükümdar olmak mümkün olmaz. Yazarın bahsettiğimiz hikâyesine ‘Kartal Hücumu’ demesinin hikmeti Oğuzların ordusunun kartal şeklinde dizilmesinden dolayıdır. Ordu tıpkı kartal şeklinde dizilir ve kartal gibi olup hücum eder. Kanatlarını açıp uçan bir kartalı gözünüzün önüne getirin. Oğuzların ordusu kanatlarını açıp uçan kartalın üç uzvuna göre dizilir. Sağ kanat, sol kanat ve baş. Sağ kanada İç Oğuz-Bozok; sol kanada Dış Oğuz-Üçok geçer. Sağ kanada, Bozok: Gün Han, Ay Han ve Yıldız Han'ın; sol kanada, Üçok: Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han'ın soyu girer. Başta, merkezde (kartalın başı) ise avangard (öncü) ordu durur. Savaşa sultan liderlik eder. Savaşta esas yük merkeze, öncü orduya ve sağ kanada düşer. Sol kanat rezerv ordusu olarak ihtiyaç hâlinde devreye girer. Sağ kanada atlı askerler yerleşir. Merkezdeki öncü ordu ile sağ kanattaki atlı ordu seçme, savaş talimlerinde çok başarılı askerlerden oluşur. Ordu onluk sisteme göre dizilir” (Öde, 2012: I. 10-11).

Tuğrul Bey ile Altınca Hatun ve Türk Dünyasının en önemli destanlarından olan Köroğlu Destanı'nın kahramanı Köroğlu ile eşi Agayunus arasında benzerlikler

bulunmaktadır. Türkmen akademisyen Jora Allakow Altıncan Hatun romanı hakkında yazdığı önsözünde bu benzerliklere dikkat çekmiştir:

“Benim ilk söylemek istediğim 11. yüzyılda Büyük Selçuklu Türkmenleri adında bir devlet kuran Muhammet Tuğrul Bey’in aslında Köroğlu olduğu hakkındadır. Türkmenlerin millî tarihinin şöhretli bir dönemini oluşturan Selçuk Türkmenlerinin devletini kuran büyük sultan Muhammet Tuğrul Bey hakkındaki destan, Köroğlu adı ile meşhur olmuştur.

- 1) İki de aynı yerde, Balkan Dağlarının eteklerinde, Uzanboy’un aşağı bölgelerinde doğmuştur.
- 2) Onların ikisi de aslen beydir, kahramandır.
- 3) Onların ikisinin de babaları çok erken vefat etmiştir.
- 4) Onların babalarının talihleri benzerdir.
- 5) Tuğrul da Köroğlu da dedelerinden eğitim alıp yetişmişlerdir.
- 6) Onların ikisi de komutan ve sultandır.
- 7) Onların ikisi de çocuksuzluk sıkıntısı çekmiştir.
- 8) Köroğlu’nun Agayunus’la, Tuğrul Bey’in Altıncan’la evlenmeleri benzerdir.
- 9) Agayunus da Altıncan da hayat yoldaşlarının en yakın danışmanlarıdır. Onların ikisi de devleti yönetme işine katılmışlardır.
- 10) Tuğrul Bey Alparaslan’ı, Köroğlu ise Övez (Ayvaz)’ı evlat edinmiştir.
- 11) Agayunus ve Altıncan’ın tavsiyelerine uymadıklarında Köroğlu ve Tuğrul Bey hata yapar, mağlup ve pişman olurlar.

Bu maddeleri yirmi ya da yüze kadar artırmak mümkündür ama kanıtlanmış bir şeyi tekrar kanıtlamaya ne gerek var!

Elbette tarihî gelişiminde Köroğlu Destanı edebî eser hükmünde değişikliklere uğramıştır. Sonraki nesiller kendi devirlerinin özelliklerini Köroğlu’na uyarlamışlardır. Ancak buna bakmadan Köroğlu’nun aslında Tuğrul Bey olduğu tarihî bilgiler ışığındaki bir hakikattir. Bu hakikat romanda edebî bir kurguya dönüşmüştür.

Biz Köroğlu’nu edebî bir kahraman değil de Türkmenlerin Orta Çağ’daki bir kahramanı olarak görmekteyiz. Tuğrul Bey’de o devrin tüm özellikleri bulunmaktadır.

Bu şahsiyet bize o devrin tarihî ruhunu aralamaya, onun tamamıyla millî tarihin bir devri hükmünde anlamaya, Türkmenlerin geçmişini bilmeye imkân tanır” (s. I. 4-5).

Jora Allakov’un bu düşüncesi çok radikal bir düşüncedir. Allakov, Tuğrul Bey’in Köroğlu olduğunu, tarihî kaynaklarda bulunduğunu söylemektedir. Allakov’un maddeler hâlinde verdiği özellikler birçok liderde bulunabilecek özelliklerdir. Yine de tarihî araştırmalarda bu teoriyi dikkate almak önemli bir keşfe neden olabilir.

Genel hatlarıyla konusunu tarihî gerçeklerden alan Altıncan Hatun romanı çoğunlukla tarihî gerçeklere uymuş başarılı bir edebî eser olarak okuyucuya sunulmuştur. Altıncan Hatun romanı tarihî gerçeklere dayanan bir roman olması sebebiyle Selçuklu tarihini az çok bilen birisi romanın sonunda ne olacağını bilir. Ancak buna rağmen daha romanın ilk sayfasından itibaren bir merak okuyucuyu kaplamaktadır. Romanda düğümler çok güzel atılmış ve böylece okuyucuyu sürükleyen bir eser ortaya çıkmıştır.

2.13. Altıncan Hatun Romanında Tarihî ve Millî Bilinç

Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik, Osmanlı Devletindeki ve Orta Asya’daki Türklere geç ulaşmış bir akımdır. Osmanlı Devletinde Balkan Harbi’nden sonra Orta Asya’daki Türklere ise ceditçilik hareketleriyle birlikte bu akımın tanındığını görmekteyiz. Rus Çarı IV. İvan’ın 1552 yılında Kazan, 1556’da da Astrahan Hanlığını ele geçirmesiyle başlayan Türk yurtlarını işgal ve Rus hâkimiyeti 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasına kadar sürmüştür. Bu işgale verilen karşılıklar ya boyların iyi bir şekilde birlikte hareket edememesi ya da Rusların sahip olduğu teknolojik üstünlük nedeniyle başarılı olamamıştır. Bununla beraber Ruslar Türkmen topraklarını kolay bir şekilde ele geçirememiştir. Özgürlüklerine, gelenek ve göreneklerine bağlı olan Türkmenler, Rusların bu işgaline Göktepe Savaşı’yla karşı koymaya çalışmıştır. Nihayetinde toprakları işgal edilse de Türkmenlerin gösterdiği bu direniş, onların tarihî ve millî unsurlarına sıkı sıkıya bağlı kalmasını ve eninde sonunda bağımsız olmalarını sağlamıştır.

Roman türünün ortaya çıktığı andan itibaren gerek kurgu gerek anlatım biçimi gerekse de konu yönünden büyük değişimlere maruz kaldığını görmekteyiz. Ancak romanın belki de başlangıcından itibaren değişmeyen bir yönü vardır ki o da paylaştığı kişilere, yani okuyucuya bir şeyler öğretme, bir şeyleri aşılama amacıdır. Romanın bu yönünü ele aldığımızda belki de bunu en rahat yaptığı türlerinden birisini, tarihî romanlarda görmekteyiz. Tarihî romanların bir kısmında yazar, o dönem yaşanan olayları

neredeyse eksiksiz bir şekilde okuyucuyla paylaşılırken, bazılarında tarihî gerçeklik üzerine bir kurgu yaratmış, bazılarında ise tarihî gerçeklik üzerine kurguladığı metinle günümüzdeki olayları bağdaştırarak okuyucuyu etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmıştır. Yazar bunu yaparken okuyucuda tarihî ve millî bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır.

Türkmenler, 1980’li yıllardan itibaren tarihî ve millî şahsiyetlerini edebiyatlarında işlemeye başlamışlardır: Köroğlu, Tuğrul Bey, Alparslan, Keymir Kör vb. gibi. Bu yıllarda Sovyet ideolojisini öven eserler zamanla bırakılmış, Türkmenlerin şanlı tarihini ve millî şahsiyetlerini anlatan eserler yazılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda en çok işlenen konuların başında Büyük Selçuklu tarihi ile alakalı kurgusal metinler gelmektedir. Osman Öde’nin kaleme aldığı Altıncan Hatun romanı da tarihî olaylar üzerine kurgulanmıştır.

“Tarih, insanın bizatihi kendi serüvenidir. Hikâyeler, destanlar, masallar ve efsaneler için de aynı şeyi söyleyebiliriz; abartılı olsa da hepsinin değişmez kahramanı insandır” (Yıldız, 2021: 22). İnsanın kahramanı olduğu tarihin bilincinde olması bu yönüyle elzemdir. “Tarih bilinci; toplumsal tarihî olay, tarihî şahsiyet ve tarihî kültürel unsurları, bütün yönleriyle müşahhas bir âlem olarak canlandırmak, onları konuşturmak ve hatta aktüel zamanda onları düşünmektir. Geçmiş asırların farkına varmak, onları hissetmek demektir” (Canatak, 2022: 17). Bu düşünce tamamen tarihte yaşamak anlamına gelmemelidir. ‘Tarih tekerrürden ibarettir.’ düsturundan hareketle tarihî bilince sahip olunması gerekmektedir. “Tarihsel hafızaya sahip toplumlar ile bundan mahrum olanlar arasındaki fark, tıpkı gençlik ve yaşlılık arasındaki fark gibidir. Geçmiş anımsamayanlar, onu tekrar yaşamaya mahkûmdurlar. İnsanlar geçmişini bilmeyen yeni nesiller ile geleceğe bakmak istemezler” (Bakay, 2024: 9). Bu şekilde düşünen ve bunu hayatına yansıtan insan ve insanların oluşturduğu millet ve devletler başlarına gelmesi muhtemel olaylara hazırlıklı bir şekilde davranırlar. “Tarihin sorumlu ve sorunlu öznesi olarak insan, zaman ve tarih ilişkisini anlamamanın en önemli adımı; insanın yaradılış amacı, donanım, görev ve sorumluluklarını bilmektir. İnsanda mekân algılama ve aidiyet duygusunun oluşması için sağlıklı bir tarih bilinci şarttır. Mekânsal varlığını anlamayan ve oluşturamayan bireyin varlık sancısı çekmesi doğaldır” (Çil, 2023: 50).

Osman Öde'nin tarihî romanında okuyucuyu etkilemek istediği konuların başında kültürel unsurlar gelmektedir. Yazar, günümüz Türkmen toplumunda olan kültürel unsurların kökeninin ne zamandan beri kullanıldığını göstermek istemiştir. Özellikle Oğuz Han zamanında yaşanan kültürel unsurların Selçuklu Türkmenlerine miras kaldığını, onlardan da günümüze bazılarının ulaştığını bazılarının ise zaman içinde unutulduğunu ve bu unutulmuş unsurları Altınca Hatun romanıyla tekrar canlanması amacını gütmüştür. Bu kültürel unsurlardan bazıları şu şekildedir: Romanın bu bölümünde cinayet işleyen kişiye verilecek ceza Oğuz Han'ın vasiyetine göre belirlenmiştir: *'Hemen kim olduğunu tespit edin! Kim öldürmüşse Oğuz Han'ın vasiyetine¹⁹ göre cezasını verin, başını kesin. Bırakın, bakana göz, duyana kulak olsun!'* (I. 55).

Romanın bu bölümünde kız isteme merasiminde kızın babasının nasıl davrandığı, bunun da Oğuz Han'ın bir vasiyeti olduğu belirtilmiştir: *"Han, söze nasıl başlayacağını bilmeseydi konuşmaya başladı: "Kızım Altınca, bize Baygu Kelan, yani Musa Bey geldi. Musa Bey, Tuğrul'a seni istemek için gelmiş. Onlar senin rızanı almak isterler." Abdülmelik Han bu sözleri kızından rıza almak için değil, Oğuz Han töresi gereğince söyledi"* (I. 190). Romanın bu bölümünde Oğuz Han'ın torunlarının hangi renkleri kullandığı açıklanmıştır: *"Altınca, evlenmeden önce Akgar adındaki beyaz ata biniyordu. Beyaz renk, Oğuz Han'ın Avşar torununun rengiydi. Tüm Avşar soyu, beyaz renkli ata biner, beyaz renkte elbiseler giyerdi"* (I. 330). Romanın bu bölümünde Oğuz Han'ın vasiyeti gereği misafire verilmesi gereken değer ortaya konmuştur: *"Bana açıklama gerekli değil. Burada anlaşılacak hiçbir şey yok. Babam Zemahşer'de öldürdüğün doğru mu, doğru! Oğuz Han: 'Misafir, atadan uludur.'" demiştir. Sen ise atadan ulu adamı, benim sevgisine doymadığım adamı haksızca öldürdün"* (I. 396). Romanın bu bölümünde Selçuklu Devletinin yapısını oluşturan unsurlardan bahsedilmiştir. İran ve Arap medeniyetlerinden etkilenecek oluşturulan bu yapının temelini ise Oğuz Han'ın devlet yapısının özellikleri oluşturmuştur. Romanda da bu vurgulanmıştır: *"Kartal, aslında savaşı anlatıyordu. Selçukluların savaş gücünü anlatıyordu. Savaş gücünün bayrakta şekil bulması siyasi yöne geçmenin, yeni doğmaya başlayan Türkmen devletinin alametiydi. Bayrak, Türkmenlerin siyasi varlığının tümünü kendisinde toplayan şekli oldu. Buradan da*

---

¹⁹ Oğuz Han'ın vasiyetine göre herkes kanunun önünde eşit sayılır. Birisi de kendi vazifesinden dolayı o suçluya yardımcı olmaya çalışırsa o kişi de cezalandırılmalıydı. (ç.n)

Türkmenlerin hangi esaslara dayandığı, hangi değerlerin üstüne kurulduğu, ne şekilde yönetildiği açıkça görülmekteydi. İlk önce devlet sonra savaş düzeni önemliydi. Bu düzende devlet ile ordu tek bir varlık olarak görülmüyordu. Devlet milletten oluşuyor, ordu ise kendi yolunda devletten meydana geliyordu. Oğuz Han'ın devrinde ordu ile devlet nasıl birse Selçuklular devrinde de böyleydi. Bu durumda liyakatli bir şekilde devletin ilk ve en önemli görevi savaş yaşayışı, düşüncesi, medeniyet ve ahlakı ve daha fazlası savaş esaslarından doğar. Savaş yaşamının kesin çizgilerle belirlenmesi, Türkmen geleneklerine dayanması, devlet kuruluşunun ruhaniyetini, medeniyet meselelerini bu devlete katılan İranlı, Arap ve başka milletlerin de tecrübesinden almasına dayanıyordu. Böylece devamlılık alanında saf bir şekilde eski Türkmen geleneklerine dayanan ama diğer Müslüman milletlerin de tecrübesinden faydalanan yeni bir Müslüman imparatorluk meydana geldi. Kartal şekilli devletin esası, avı ise devri geçen azgınlık, keyfilik ve gevşeklik oldu” (II. 89-90).

Osman Öde'nin romanında yer verdiği şahıslar tarihî ve millî bilince sahiptirler. Onlar Oğuz Han ve onun soyunu kutsal kişilikler olarak görmektedir. Ayrıca bu şahıslar Türkmen tarihindeki devlet liderlerinden ve kahramanlardan da haberdardır: “*Gün Han hazretleri üzerine yemin ederim. Anamın ak sütü üzerine yemin ediyorum, öldürseler de kimseye bir şey söylemem*” (I. 86). “*Ay anam ay, ağrıyor, ay! Vay, vay ölüyorum ay! Canım çıkıyor ay! Öldüm ay! Ah melikem ah, vurmayın! Melikem vurmayın! Dayanamıyorum. Ben sizin gibi dayanaklı değilim. Ey Salur Babam sen yetiş! Gün Han atam, senden medet! Bilge Babam, senden medet! Yoluza bir koyun benden. Yemin ederim, yoluza bir koyun adarım. Hemen yetişin, bu inatçı kancığın elinden kurtarın beni! Salur Babam size de bir koyun benden! Yetişin! Gün Han atam, bir koyun vereceğim!*” (I. 252). “*Büyük Allah, bize cihan şahlığı vermiştir. Yek ağız olursanız yedi iklim sizin olur, önünüzde durabilecek güç olmaz. Ağzı bir olmazsanız dağılırsınız. Babanız Mikail, selametiniz için kendi ömrünü size bırakıp gitmiştir. Siz babanızın yaşamadıklarını yaşamalısınız, yetmediği amaçlarına yetmelisiniz.*” diyerek bir zamanlar Selçuk Bey öğüt verir; Tuğrul Bey, dedesi Selçuk Bey'in Alp Er Tunga, Tonyukuk, Bilge Kağan, Gün Han ecdatlarımız, iki cihangir Attila ve Bleda'nın güzel kız devletlerini diz çöktürdükleri hakkında sohbetini bugün gibi hatırlıyordu.

“Alp Er Tunga öldü mü?

Kötü Dünya kaldı mı?

Felek öcünü aldı mı?

Şimdi yürek yırtılır.” şeklindeki ağıtı Tuğrul Bey ateşin başına toplanıldığında çoğu kez söylerdi” (I. 381-382).

Osman Öde'nin bir başka amacı ise Türkmenlerin Selçuklular gibi çok görkemli bir geçmişe sahip olduklarını göstermek olmuştur. Hatta yazar Selçukluların da Oğuz Han'ın devletinin bir devamcısı olduğunu vurgulayarak Türkmenlerin daha köklü bir geçmişe sahip olduğunu söyler. Bunun yanında yazar Türkmenlerin sadece Selçuklu ya da Oğuz Han'ın devleti gibi devletler kurmadıklarını, Gazneli Devletini de kuranların Türkmenler olduğunu vurgulamıştır. Yazar romanın birçok yerinde Oğuz Han'ın oğulları ve torunlarının dönemin Türkmen boylarını oluşturduğunu belirtmiş, Oğuz Han'ın vasiyeti gereğince onların her birinin bir görevi olduğunu ve bu görevler neticesinde birlik içinde yaşamaları gerektiğini söylemiştir: *“Kayı Han hakkında Oğuz Han'ın vasiyeti vardı. O “Bizim soyumuzdan Gün Han Padişah olsun, onun ardından oğlu Kayı Han padişah olsun. Kayı boyundan han varken Bayat Han padişah olmasın, o sadece kendi boyuna bey olsun’ demiştir” (I. 38). “Han ve Musa Bey selamlaşıp hâl hatır sorduktan sonra Musa Bey esas konuya geçti “Hürmetli Abdülmelik Han! Bizim babamıza Selçuk Dukak derler. Selçuk Dukak, Büyük Oğuz Hanlığının subaşıydı. Bizim kanımız saf bey kanıdır. Biz Oğuz Han'ın Kınıklardanız, Üçoklardanız, o boyun çocuklarıyız. Biz Oğuz Han'ın küçük oğlu Deniz Han'ın en küçük torunu Kınık Han'ın soyundanız. Siz de bilirsiniz, Türkmenlerde en genç oğul mirasçı olur. İşittiğimize göre siz Oğuz Han'ın büyük oğlu Gün Han'ın soyundanmışsınız. Siz Kayılardansınız demek ki! Siz de Gazneliler Hanedanlığı gibi Gün Han'ın büyük oğlu Kayı'dan gelirsiniz. Siz Bozoklardan, sağ koldan geliyorsunuz. Siz Oğuz'un başı, biz sonu, çünkü biz en küçük torunuz. Siz de bizim gibi safkan bey kanındansınız. Kınık ile Kayı bir atadan gelir” (I. 179).* Selçuklular bu doğrultuda Gaznelilere Sultan Mahmut döneminde sadık kalmışlardır ama onun oğlu Sultan Mesut'un Selçuklulara zulmetmesiyle birlikte Gaznelilere başkaldırmış ve onların yıkılış süreçlerini başlatmışlardır. Yazar burada günümüz Türkmenlerine birlik olurlarsa güçlü olacaklarına aksi takdirde bölüneceklerini söylemiştir. Yazarın en temel amaçlarından birisi Türkmenlerin çok köklü ve şöhretli bir geçmişe sahip olduklarını hatırlatmasıdır. Yazar metni vasıtasıyla Oğuz Han'ın şeceresini günümüz Türkmenlerine öğretmiştir.

Altınca Hatun romanındaki Selçuklu Türkmenlerinin bir başka özelliği ise bağımsızlıkları için ölümü göze almalarıdır. Yazar kılıç ya da kefen âdetinde bunu gösterir Türkmenlere ve onlara bugünkü bağımsızlıklarının değerini bilmelerini, bu bağımsızlık tehlikeye girerse de onun için ne yapmaları gerektiğini dolaylı yoldan anlatmıştır: *“Oğuz Han bu âdeti boş yere koymamıştı. Bu âdet insanı maksadına ulaştırırdı. Kılıç ya da kefen yolu ne demektir? Bu âdet, akraba ve sevdikleriyle vedalaşmak, eşini boşamak, ölümü boynuna almak, daima abdestli olmak, eline kılıç alıp “Ya Allah!” diyerek düşmanın üstüne saldırmak; ya ölmek ya da yenmek, demektir. Kılıç ya da kefen yolu buydu”* (I. 423).

Yazarın üzerinde durduğu en önemli geleneklerden birisi ise Talan sofrasıdır. Romanda iki bölüm ayrılan bu gelenekle birlikte yazar Türkmenlerin geçmişte sosyal dayanışmaya ne kadar önem verdiklerini, günümüzde de bunu devam ettirmeleri gerektiği vurgulamıştır: *“İnsan daima kendi payına düşeni az görür, başkalarınınkini kendisinininkinden daha fazla diye düşünür. Tüm insanlara özgü olan bu huy, aynı şekilde hükümdarlığa da yansıyan bir huydu. Hükümdarlık sadece insanların toplum ilişkilerine değil, aynı zamanda onların karakterlerini de ortaya çıkarır. İstekler, niyetler, hayaller ve duygular hükümdarlık ilişkilerinde belli olur, onun talihine iyi ya da kötü taraflardan tesir eder. Eski Oğuzlar bu gerçeğe çok önem verip insanların içindeki niyetlerin, karakterlerin toplumun yaşayışına yaptığı etkinin önünü almak için talan sofrası diye bir gelenek bulmuşlardı. Yılın belli bir gününde han önceden duyurarak kendi evini insanların hizmetine açardı. İnsanlar o evden alabilecekleri her şeyi alabilirlerdi. Aslında her seferinde yapılan talan sofrasından sonra insanlara öncekinden daha rahat, hana ise öncekinden fazla hâkimiyet sunan bir hayat gelmekteydi. Çünkü insanların “Bana az geldi, bana az geldi.” diye vuran yüreği hanın eşyalarıyla giderildikten sonra sakinleşirdi. Allah hükümdarlara verir, hükümdar da insanlara. Böylece Allah’ın vermediğini insanlar hükümdardan alırlardı. Yürekləri ferahlar, duyguları sakinleşirdi”* (II. 161-162).

Selçuklu beylerinin isimlerine baktığımızda neredeyse hepsinin adı Türkçe kökenlidir. Böyle bir bilince sahip milletin tarih kitaplarında anlatıldığı gibi Farsçaya özendikleri, Türkçeye önem vermedikleri gibi söylemleri gerçekleştirmesi düşünülemez. O dönemin konjonktüründe devlet işleri Farsça, ilim Arapça yapılmaktadır. Yazar bu bilinci okuyucuya yansıtmak istemiş, ayrıca Türkmenlerin başka milletleri

kendilerinden üstün tuttuğunu da bir eleştiri olarak dipnot vererek açıklamıştır: *“Saraydaki devlet işleri Farsça yürütülünce Tuğrul her divanda çıkan kararların, fermanların gözden geçirilmesinde Altınca’nı güveniyor, onun onayladığı fermanlara tuğrasını basıyordu. Saraydaki devlet işlerinin devlet işlerinin Farsça yürütülmesi geleneğini Tahiriler başlatmıştı.²⁰ Bu gelenek o zamandan beri devam ediyordu. Aslında Gazneli Mahmut divan işlerini Türkmence olarak yürütmek istemiş ama ömrü buna vefa etmemişti. Tuğrul Bey de divan işlerinin Türkmence yürütülmesini istedi, bunu yapmaya çalıştı ama başarılı olamadı”* (II. 106).

Yazar Türkmenlerin kendilerine has bir kültürünün olduğunu, İslamiyet’i seçseler de bazı özelliklerini koruduğunu doğrudan bilgi vererek anlatmıştır. Kadınların peçeyle kapanmaması, boşanma âdeti gibi özellikleri anlatmıştır. Böylece Türkmenlerin millî unsurlarını o zaman koruduklarını bugün de korumaları gerektiğini dolaylı şekilde anlatmıştır: *“Oğuzlar sade bir halk gibi görünseler de aslında karmaşık özellikleri vardı, hem de çok. Şeriatın en sert kurallarından biri olan kadınların yüzlerini peçe ile örtmeyi görmezden gelen tek Müslüman halktı. Oğuzlar insanın canı gibi bir halktı. Onu anlayan dünyayı anlardı”* (I. 185). *“Tuğrul Bey, Altınca’nı boşadıktan sonra onunla ikinci kez evlendi. Eski Türkmen âdeti böyle gerektiriyordu. Eski Türkmen âdeti bu meselede özünde şeriat ile benzeşiyor olsa da dışarıdan bakıldığında ufak farklar vardı. Şeriata göre kadın eşi tarafından boşandıktan sonra eski eşlerin yeniden evlenmesine izin vermiyor, önce kadının bir başka erkekle evlenmesini, sonra ondan da boşanıp önceki eşiyle evlenmesine izin veriyor. Türkmen âdeti ise bu tarz bir kuralı şart koşturmuyor ve doğrudan yeni nikâha izin veriyor. Tuğrul Bey her zaman yaptığı gibi yine Türkmen âdetini uyguladı. Altınca ve Tuğrul’a yeniden nikâh kıydılar. İkisinin bahtına kem gözler değmesin diye nikâh kıyılırken bıçaklarla bazı ürünler kesildi. Gözle görünmeyen belaları bıçak vasıtasıyla def etmek Tuğrul’a hem şaşırtıcı hem de anlamlı geldi. Tuğrul evet manasında başını sallarken yaşlı bir kadının okuduğu duaya merakla kulak kesildi:*

---

²⁰ Arap işgalcilerinin tüm saray işlerini Arapça ile yürütmesini önemsemeden Tahiriler (821-873) tarihte ilk kez saray işlerini Farsça yürütmeye başlamışlardır. Bundan sonra İran’da, Orta Asya’da kurulan Türkmen devletleri de divan işlerini Farsça yürütmüşlerdir. Bunun sebebi daha önce yürünen yoldan yürümenin kolay olmasıdır. Ayrıca başka dili, başka milletlerin temsilcilerini kendinden üstün tutmak Türkmenlerin özelliğidir.

Ak, gök giydirme,

Arpa, çörek yedirme,

Toynakla teptirme,

Ağızla kaptırma.

Ak (Beyaz) ve Gök (Mavi) renklerinin yas elbisesinin rengi olduğu biliniyordu. Yaşlı kadın Altınca ve Tuğrul'a uzun bir ömür arzuluyordu" (II. 115-116).

Talan Sofrası kutlamalarında Tuğrul Bey tıpkı bir siyasi partinin mitinginde konuşan parti lideri gibi orada bulunanlara Selçuklu Devletinin propagandasını yapmakta, birlik ve beraberlik mesajı vermektedir. Sultan Tuğrul'un en çok üzerinde durduğu noktalardan birisi dinî ve kültürel değerlerine sahip çıktığında Türkmenlerin başarılı olduğu, aksi takdirde başarısızlıkların kendilerini bulduğunu belirtmesidir. Osman Öde bu tarz konuşmalarla okuyucuyu millî ve tarihî bilinç açısından etkilemek amacını gütmüştür: *"Kardeşler! Nevruza, yeni güne ulaştık. Allah bizi daima inayetiyle çok çok nevrulzara ulaştırsın! Allah rızkımızı artırsın. Ben, yüce Allah'ın yeryüzündeki vekiliyim. Allah'ın cömertliğiyle verdiği nimetleri size paylaşmak benim görevim. Elbette, Tanrı'nın verdiği doyumluk, kulunun verdiği tadımlık. Allah sizi doyumlukta da tadımlık da çok cömert olsun! Bizim her birimiz yüce Allah'ın bize yardım edip koruduğuna inanırız. -Tuğrul Bey sözüne biraz ara verdi- Ey kardeşler, haydi söyleyin, yüce Allah bir yıl içinde verdiği nimetleri, zenginlikleri vermeden nasıplendirebilir miydi?*

Selçuklular hep bir ağızdan cevap verdiler:

Nasıplendirebilirdi!

Size rızık verdi mi?

Rızık verdi, Allah bizi lütuflandırdı.

Haksız olduğumuzda üstümüze düşman gönderip her şeyimizi felakete sürükleyebilir miydi?

Sürükleyebilirdi!

Sürükledi mi?

Hayır, sürüklemedi. Allah bizi korudu.

Evimizdeki eşyalarımızı alçak bir hırsız çaldırıp belimizi büktürebilir miydi?

Büktürebilirdi!

Büktürdü mü?

Büktürmedi Allah bizi korudu.

Sel ve tufana evimizi önüne kattırıp başımıza felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Sel ve tufan geldi mi?

Yok, Allah bizi korudu.

Yer sallanıp evlerimizi yıkıp bize felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Yer sarsıldı mı?

Yok, yer sarsılmadı. Allah bizi korudu.

Bir kıvılcım ile evimiz yanıp bir anda küle dönebilir miydi?

Dönebilirdi.

Yangın oldu mu?

Yangın olmadı, Allah bizi korudu.

Benim aziz halkım. Ülkenin tüm günahı ve sevabı padişahın boynundadır. Ülkede halkın yaptığı her bir şeyin hesabı mahşer günü padişahın sorulacaktır. Yurdun rızkı padişahındır. Yurdun bereketi padişahındır. Oğuz Han doğru söylemiş: “Allah hangi halkı lütuflandıracak olursa onlara iyi bir padişah verir. Rızıkları artar, hayvanları çoğalır, toprak çok ürün verir. Siz kendiniz görüyorsunuz. Ben kendi halkımın refah ve barış içinde yaşaması için, işlerinin başarılı olması için, İslam dünyasının genişlemesi için yaşıyorum. Kendim için değil, sizin mutluluğunuz için yaşıyorum, kardeşlerim. Siz mutlu olursanız bu benim mutluluğumdur. Ben sizin çok iyi şartlarda yaşamanızı istiyorum, aziz kardeşlerim!” (II. 168-170).

Osman Öde, Sultan Tuğrul’un İbrahim İnal tarafından tutsak edilmesini devletin bekasını tehlikeye atan bir durum olarak sunmuş, burada başta Altıncan Hatun olmak üzere dirayet gösterip devletten yana tavır alanlar her ne olursa olsun, darbeyi yapan

hanedandan da olsa, Sultan Tuğrul'un yerine geçecek kişi onun evlatlığı da olsa devletin mevcut düzeninin devam etmesini istemiş, ayrışmayı engelleyecek bir tavır sergilemiştir. Osman Öde bunları net bir şekilde okuyucuya sunmuş, dolaylı olarak romanda yaşanan bu hadisenin şu anda da olabileceğini, bu durumda devletin yanında olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Türkmenlerin Altınca Hatun romanında geleneklerine nasıl sahip çıktıklarını Tuğrul Bey'in El Kuşarî karşısındaki net tavrı göstermektedir: *"Ey Muhammet Tuğrul, ben senin hakkındakileri işittim. Ebulhayır Ebu Seyit'in sana devlet icazeti verdiğini de işittim. Senin Nişabur'a geleceğin hakkında bir haftadır şehir sokaklarında tellallar duyuru yapıyor. Benim işittiğime göre sen Haneî mezhebine uyuyormuşsun. Bugünden itibaren sen benim uyduğum Şafî mezhebine uymalısın. Sultan Mahmut - yüce yaratan yattığı yeri cennet etsin!- da Şafî mezhebinden olduğu için kendi devrinde büyük mertebelere ulaştı. Sen de büyük mertebelere ulaşmak istersen, o zaman benim dediğim sözün dışına çıkmamalısın! Benim her bir sözüüm senin için kanun olmalıdır. Sen şurada oturan benim oğullarım ve müritlerimin önünde bana sığındığına, benim sözümden çıkmayacağına söz vermelisin. Yoksa Horasan halkı seni kabul etmez.*

Tuğrul Bey yerinden kalktı.

Ey, yüce mertebeli El Kuşarî! Ben sizin sözünüzü tam olarak dinledim. Şimdi de size cevap veriyorum. Aramızda hiçbir zaman anlaşmazlık olmasın. Siz bilin, Tuğrul ibn Mikail ibn Selçuk sadece bir kerametli güce inanır. O kerametli güç de Büyük Allah'tır. Ben Büyük Allah'tan başka hiç kimseye sığınmam.

Sana izzet gerek.

Doğru ama o izzet verilmez, kazanılır.

Bu dediğin de ne oluyor? Horasan bana sığınır, beni takip eder.

Tuğrul Bey medreseden çıktı" (II. 23-24).

Yazar, Tuğrul Bey üzerinden Türkmenlerin gelenekleri konusunda ne kadar hassas olduklarını şu şekilde açıklamıştır: *"O ölse mezhebinden döner miydi? Atalarının âdetine vefalı Türkmenlerin dinini değiştirse de âdetini değiştirmeyeceği ortadaydı. Bu özellik milletin karakterinde değişmeyen büyüklükleri değiştiren büyüklüklerden üstün olduğunun nişanıydı. Milletin kaç yaşında olduğunu böyle ilişkiler belirler.*

Türkmenler İslam'ın Hanefî mezhebini o ilişkiler sonucu kabul ettiler. Çünkü mezhep onların İslam'dan önceki adetlerini devam ettirmelerine izin veriyordu.

Şimdi, geçmişe dönüp bilinmezliğe gitmesin diye onu şimdiki yaşayışının kurallarını bulmak ve yerine getirmek gerekliydi. Türkmenlerin örf âdeti, bu kurallardan oluşurdu. Bu kurallar millî yaşayışın bakilik dilidir. Bu kurallar milletin özünü meydana getirir. Bu açık olduğunda halkın hayatındaki yenilikler dışarıdan değişmiş gibi görünse de bu dış rengini gösterir. Dış renk elin kiri gibi olur. Ona su değdiğinde temizlenir gider. Ancak yıkanmadığında daima ikinci renk olarak kalır. O renk milletin ne olduğu, nasıl olduğu hakkında çok şeyler anlatamaz, açıklayamaz. Dış renk millet için yeni tarihî şartlarda ömrünü devam ettirmek için dış dünya ile çaresiz ilişkide olduğunu anlatmalı. Ancak bu dış görünüş içerde olsa o zaman uzun süre korunur” (II. 24-25).

Osman Öde, Tuğrul Bey'in tarihî ve millî bilince sahip bir lider olduğunu, bu doğrultuda bu unsurları İslamî değerlerle birleştirerek daha güçlü hâle getirmeye çalıştığından bahsetmektedir: *“Tuğrul Bey, Kundurî'nin sofuluk hakkındaki derin, ilginç ve keyifli sohbetlerine hayrandı. İslam, kurallarını peygamberin hayatından temellenerek alıyorsa Tuğrul Bey için sofuların yaşayışı, düşünceleri ve istekleri Türkmenlerin Oğuz Han devrindeki, İslamiyet'ten önceki erenlerin yaşayışları, öğretilerine neredeyse tamamen aynı şeydi. Tuğrul Bey için İslam bayrağını yukarı kaldırmak, Oğuz Han'ın düşüncelerini devam ettirmek gibiydi. Bu gerçek onun milli duygusunu artırıyor, ona tarihin içinden gelen, ruhunu güçlendiren bir kuvvet, haz veriyordu. Sofuluk ve erenlik ile ilişkili şeyler Tuğrul Bey için çok özel, şahsi, onun hayatının gizli bir tarafıydı” (II. 205).*

Osman Öde Turan birliği düşüncesine dolaylı olarak romanında yer vermiş, bu düşüncenin sadece bugün değil, tarihten bu yana var olan bir düşünce olduğunu dolaylı yoldan anlatmak istemiştir: *“Bağdat'ı Büveyoğulları sultanı Melik er-Rahim Hüsrev Fûruz'un elinden almalı. Cibal bölgesini Sultan Gazneli Mesut'tan almalıyız. Kaku şahlığını yola getirmeli, Sultan Ebu Kalıcar'a diz çöktürmeliyiz. Tüm Turan bölgesi Sultan Tuğrul'a tabi olmalı” (II. 117).*

“Kültür deyince biz, milletin içinde bulunduğu, medeniyet şartlarına göre yarattığı bütün dil, ilim, sanat, felsefe, örf ve âdetleri ve bunların mahsulleri toplamını anlıyoruz. Çiftçilikte kullanılan kültür kelimesi, ekilmemiş bir tarlayı ekip biçmek için

hazırlamak manasına geldiği gibi; mecazi olarak buradan insan kafasını yetiştirmek ve bir cemiyetin şuurunu beslemek ve yetiştirmek demek olduğu için; millî kültür, milletin yaratıcı kuvvetlerini geliştirebilmek için yapılan hazırlıkların bütünü olacaktır” (Ülken, 2016: 17-18). Kültürel öğelerle milleti beslemek ve onların millî bir bilince sahip olmasını sağlamak hem devletin hem de aydınların ve sanatkârların görevidir. Bu doğrultuda edebiyatçılara da büyük bir görev düşmektedir. Edebî eserin dokusuna zarar vermeden bu bilinçle millî unsurlar okuyucuya metnin içinde yer alan şahıslar ya da anlatıcıyla aktarılmalıdır.

Tarihî şahsiyetlerin edebî eserler vasıtasıyla okuyucuya sunulması ve bu yolla millî ve tarihî bilincin yükseltilmesi o millet ve devlet adına egemenliğini muhafaza etmesi amacıyla faydalı bir yöntemdir. Ancak günümüz neslini ve isteklerini düşündüğümüzde bunun klasik yöntemlerin yanında daha farklı bir yöntemle yapılması da kanaatimizce daha etkili olacaktır. Şöyle ki, klasik yöntemle tarihî şahsiyetler kendi dönemleri içerisinde değerlendirilerek okuyucuya sunulmaktadır. Bugünün gençleri ne yazık ki bu sunuştan çok etkilenmemektedir. Bu edebî eserlerin, tarihî şahsiyetleri yeni bir görünüşle sunması daha etkili olacaktır. Örneğin Batı Edebiyatında ve bu edebiyattan beslenen sinemada tarihî şahsiyetler eskiden kendi dönemleri içerisinde anlatılmıştır. Ancak şu anda daha çok yeni bir sürümle okuyucuya ve izleyiciye sunulmaktadır. Kral Arthur bu bağlamda çok yerinde bir örnektir. İngiliz edebiyatında yüzyıllardır işlenen bu tarihî şahsiyet, günümüzde sinemada defalarca farklı versiyonlarda Batı medeniyetine sunulmuş, bu filmler ve dizilerle tarihî ve millî bilincin oluşması ve güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Hız. İsa'nın hastaları iyileştiren ve ölüleri diriltiren bir peygamber olduğu bilinmektedir. Bu durum Kur'an'ı Kerim'de şu şekilde anlatılmıştır: “İsrailoğullarına peygamber olarak gönderir, o da onlara der ki: Ben, Rabbinizden delille geldim size. Balçığı yoğurur, kuş şekline sokar, ona üflerim, Allah'ın izniyle kuş olur. Anadan doğma körü körlükten kurtarırım, abraş illetine tutulmuşu, Allah'ın izniyle iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüyü diriltirim, evlerinizde yediklerinizi, sakladıklarınızı size bildiririm. İnanmışsanız şüphe yok ki, bunlar size delildir”²¹. Amerikalı yazar Stephen King, Hız. İsa'nın bu özelliğini Yeşil Yol filmindeki kurgu bir karakter John Coffey üzerinden anlatmıştır okura. Stephen King'in Yeşil Yol adlı romanı, aynı adla sinemaya

---

²¹ Ali İmran Suresi, 49. Ayet. (<https://www.kuranvemeali.com/>).

uyarlanmıştır. Biz sinema filminin okumasını dinî bilgilerle de karşılaştırarak ortaya şöyle bir analiz çıkardık: Romanda John Coffey iki küçük kızı öldürdüğü iftirasıyla hapishaneye atılır. Onun iri cüssesine rağmen cinayet işlemeyecek birisi olduğu hareketlerinden bellidir. John Coffey hapishanedeki bir gardiyanın idrar yolu rahatsızlığını eliyle dokunarak iyileştirir.

John Coffey'nin hücre numarası dördttür. Dört rakamı burada bir sembol olarak kullanılmıştır. Romanda dört iyi kalpli gardiyan gizemli güçleri olan şifa veren ve karşıdaki insanın düşüncelerini okuyabilen John Coffey için mücadele eder. Bir de kötü kalpli şeytani bir gardiyan vardır. İsmi Percy. Yazar dört iyi kalpli gardiyanı dört büyük melek ile özdeşleştirirken kötü kalpli acımasız gardiyan Percy'yi de şeytan olarak gösterir. John Coffey ise burada İsa peygamber ile bütünleştirilmiştir. Çünkü şeytan karakterindeki kötü kalpli gardiyan ona karşı mücadele ederken diğer dört iyi kalpli gardiyanda John Coffey'nin iyiliği için savaşıyorlar ve daha şaşırtıcı olan ise İsa Peygamber'in en büyük özelliği insanlara dokunuşuyla Şifa vermesi onlardaki hastalığı almasıdır. İsa peygamber gibi geçmişine dair hiçbir bilgi hiçbir kayıt yoktur. Ne bir ailesine de küçüklüğüne hayatına dair bir iz bulunamamıştır. Romanın sonunda John Coffey idam edilir. Tıpkı Hz. İsa'nın idam edildiği gibi. Hem de nasıl ki İsa Peygamber'in idamını halk izlemişse John Coffey'nin idamını da insanlar seyreder.

John Coffey'nin idamından önce Paul isimli gardiyan ona rahip isteyip istemediğini sorar fakat John Coffey sert bir ifade ile rahip istemediğini, onun için dört gardiyanın dua etmesinin yeterli olduğunu söylemesi tıpkı İsa Peygamber'in İncil'de din adamlarına kızgın bir tavır takınması ve din adamlarının toplumun en yozlaşmış bireyleri olduğunu söylemesi gibidir. Hz. İsa da İncil'de kendisi çarmıha gerilirken meleklerin dua edeceğini, hatta ağlayacağını söylemiştir. John Coffey idam edilirken insanların onları izlemesi ile birlikte bu dört gardiyan da gözyaşlarına boğulur. John Coffey idam edilmeden önceki son akşamında birkaç çeşit yemek yemek istediğini söyler, aynı İsa Peygamber'in de son akşamında birkaç çeşit yemek istemesi gibi.

Görüldüğü üzere Stephen King, Hristiyanların peygamberini okuyucuya ve izleyiciye yeni bir karakter üzerinden anlatmıştır. Tarihi şahsiyetlerin yeni bir hikâyeyle günümüz nesline sunulması hem insanların artık sürekli aynı şeyi okuyup/izleyip sıkılmasından kurtulmasına hem de bugünün şartlarında yaşanan bir olay olduğu için insanların o olaylarla kendi aralarında bir bağ kurmasına sebep vermekte, kısacası daha

faydalı olmaktadır. Türkmenler de tarihî şahsiyetlerini klasik yöntemle edebiyata ve sinemaya kazandırmanın yanında Yeşil Yol romanı gibi Tuğrul Bey, Altıncan Hatun, Alparslan vb. gibi tarihî şahsiyetlerini farklı bir yöntem uygulayarak yeniden yaratabilirler. Bu şekilde hem ulusal hem de uluslararası olarak farklı kitlelere de hitap edebilirler.

3. METİN AKTARMA

3.1. Çeviri Yöntemleri

Çeviri en dillerin tarihi kadar eskidir. Ancak biz çeviri yazının ortaya çıkışıyla birlikte somutlaştırabiliyoruz. Yazının icadından önceki çeviriler sözlü olarak yapılırken yazıyla birlikte somut bir çeviriden bahsedebilmekteyiz. Çevirinin bu kadar eski bir geçmişinin olması, insanoğlunun sosyal bir varlık olarak içinde bulunduğu dünyayı daha iyi anlayabilmek için kendi kültür, düşünce ve yaşam şeklinden farklı olan insanlarla iletişim kurma ihtiyacıyla bağlantılıdır. Bu iletişim; savaşlar, göçler ve ticari ilişkiler sonucundan oluşan zorunlu sebeplerle olmakla birlikte bilimsel, dinî ve edebî eserleri de anlayabilmek ihtiyacından doğmaktadır.

“Metinsel aktarım boyutunda genel çeviri stratejileri tarihsel olarak iki kutup biçiminde sunulmuştur: ‘anlamına göre’ ve ‘sözcüğü sözcüğüne’ çeviri olarak nitelendirilebilecek bu iki uç strateji, çevirmenlerin kaynak metni nasıl ele aldıklarını ve erek (hedef) kültüre nasıl taşıdıklarını betimlemekte kullanılır” (Tahir Gürçağlar, 2016: 39). Anlamına göre, diğer bir deyişle serbest çeviride hedef dilin kültürüne, dilsel özelliklerine göre bir çeviri; sözcüğü sözcüğüne, yani bire bir çeviride ise kaynak dil ve kültüre daha yakın bir çeviri yapmak gerekir.

Duygu ve estetik kavramının daha ön planda olduğu edebî türlerde anlamına göre çeviri, bilimsel, bürokratik veya ticari işlerle alakalı çevirilerde ise sözcüğü sözcüğüne çevirinin yapılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Bu yüzden Altınca Hatun romanını Türkmen Türkçesinden, Türkiye Türkçesine aktarırken anlamına göre çevirini tekniğini uygulamayı uygun gördük. “Edebiyat çevirisi son derece toplumsal ve kültüre bağlı bir süreçtir ve çevirmen karmaşık bir dizi etkileşimin gerçekleşmesinde kilit role sahiptir” (s. 39). Bu yüzden kaynak dilden hedef dile yapılacak olan çeviride iki dil arasındaki kültürel unsurlar bilinmeli, hedef dil okurunun anlayacağı bir çeviri yapılmalıdır.

Edebî çeviri yapacak çevirmenin bir hazırlık süreci olmalıdır. Bu hazırlık süreci şu şekildedir: “Çevirinin hazırlık aşaması kaynak metni dikkatle, defalarca okumakla başlar. Çevirmen aynı zamanda kaynak yazar, kültür ve dönemle ilgili araştırma yapmak isteyebilir. Çevrilecek yapıtın yazarına ait diğer kitaplar okunabilir, kaynak kültürde benzer bir yere sahip diğer metinler araştırılabilir, söz konusu yapıt geçmiş bir döneme aitse dönemle ilgili tarihsel araştırma yapılabilir. Güncel yapıtların

çevirisinde araştırmanın boyutları yazarla işbirliğine kadar uzanabilir” (s. 37). Biz de bu hazırlık sürecinde kaynak dildeki metni defalarca okumanın yanında metinde geçen olaylarla alakalı eserler üzerinde araştırma yaptık. Altınca Hatun romanının Büyük Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükseliş devrini konu edinmesi bakımından Büyük Selçuklu ve Gazneli Devleti tarihi ile alakalı bilimsel araştırmaların yanı sıra Selçukluların (Oğuzların) tarihiyle alakalı olan Selçukname, Oğuzname, Şecere-i Terakime, Dede Korkut, Köroğlu Destanı gibi edebî eserleri de titizlikle inceledik. Yazarın özellikle gazetelerde ve edebî dergilerdeki makalelerini okuduk, buradan hareketle onun üslubunu daha iyi kavradık. Ancak biz Altınca Hatun romanını çevirmeye başlamadan yıllar önce yazarın vefat etmiş olmasından dolayı kendisiyle metin üzerine birebir bir sohbet gerçekleştiremedik.

Altınca Hatun romanı iki ciltten oluşan bir metindir. Romanda bazı yerlerde resimler olduğundan sayfa sayıları çeviri metinde değişiklik göstermekteydi. Biz de bu yüzden romanın orijinal sayfasını çeviri metin içerisinde (I. 300), (II. 300) şeklinde gösterdik. Böylece orijinal ve çeviri metin daha rahat karşılaştırılabilir hâle geldi. İki ciltlik Altınca Hatun romanı bu iki cilt altında üç ana kitaptan oluşmaktadır ve yazar bu üç kitabın sonuna kavramlar, şahıslar ve tarihî olaylarla ilgili açıklamalar bölümü eklemiştir. Biz kitapların sonunda verilen açıklamaları çeviri metnin içinde dipnot şeklinde vermeyi uygun gördük. Ayrıca gerekli yerlerde (ç.n) ifadesi kullanarak biz de şahıslar, kavramlar ve tarihî olaylarla alakalı dipnotlar verdik. Bu ifadeyi (ç.n) kullanmamızda, yazarın yapmış olduğu açıklamalarla bizim verdiğimiz dipnotların karışmaması amaçlanmıştır.

Aktarmamızda kısa, özne ve yüklemi sıralı olup art arda gelen cümleleri sıralı hâle getirdik. Tek cümleden oluşan bazı paragrafları anlam bütünlüğü içerisinde tek paragraf hâline getirmeye çalıştık:

“Muhafızlar koşarak geldiler. Hemen Altınca’nın durumu hakkında emire haber verdiler.

Altınca’nın durumu çok ağırdı. O, tam bir ay boyunca yataktan çıkamadı. Vücudunda kırılmadık kemiği kalmamış gibiydi.

Altınca kırıkları arasında en çok sol elmacık kemiğinin kırıldığına üzülüyordu. Onun kendisinden geçmesine de sol elmacık kemiğine taşla vurulması sebep olmuştu.

Altıncan, dayısı Tümen'in verdiği aynayla sürekli yüzüne bakıyordu. Ona sanki yarası ömür boyu geçmeyecek gibi geliyordu.

Abdülmelik kızını dövenlerin kim olduğunu bilmese de tahmin ediyordu.

Han, meselenin uzamasından çekinip kimseye bir şey demedi.

Altıncan sürekli kendisine bunu yapanların kimler olduğunu Mansur'dan öğrenmek istiyordu. Mansur söz veriyordu ama sözün devamı gelmiyordu” (I. 50).

“Muhafızlar koşarak geldiler. Hemen Altıncan'ın durumu hakkında emire haber verdiler. Altıncan'ın durumu çok ağırdı. O, tam bir ay boyunca yataktan çıkamadı. Vücudunda kırılmadık kemiği kalmamış gibiydi. Altıncan kırıkları arasında en çok sol elmacık kemiğinin kırıldığına üzüliyordu. Onun kendisinden geçmesine de sol elmacık kemiğine taşla vurulması sebep olmuştu. Altıncan, dayısı Tümen'in verdiği aynayla sürekli yüzüne bakıyordu. Ona sanki yarası ömür boyu geçmeyecek gibi geliyordu.

Abdülmelik kızını dövenlerin kim olduğunu bilmese de tahmin ediyordu. Han, meselenin uzamasından çekinip kimseye bir şey demedi. Altıncan sürekli kendisine bunu yapanların kimler olduğunu Mansur'dan öğrenmek istiyordu. Mansur söz veriyordu ama sözün devamı gelmiyordu. Bu sefer Altıncan babasına yöneldi.” (I. 50).

Yazarın aynı anlama gelen kavramları bir cümlede içinde vermesini biz aktarmamızda tek kavramla karşılayarak aynı sözcüklerin kullanımından kaynaklanan anlatım bozukluğunu gidermeye çalıştık. Atasözü, deyim ve kalıp sözlerin anlamını ve yapısını bozmamaya özen göstermekle birlikte hedef dil olan Türkiye Türkçesine en yakın anlamı vermeye özen gösterdik.

3.2. Altıncan Hatun Romanının Türkiye Türkçesine Aktarımı

BİRİNCİ KİTAP

GELECEK

Horasanda, uyruğu Arap olmayan, nur yüzlü bir hükümdar çıkacak. Onun adı benim gibi Muhammet olacaktır ve Büveyhilerin hâkimiyetinin sonunda zuhur edecektir. Horasandan Büyük Seyhun (Dervezata) Nehri ile Anadolu sınırına kadar fethedecek, kılıcını en sona, zafere kadar elinden hiç düşürmeyecektir. Onun adı İran'da, Irak'ta ve Mekke'de hutbede, namazlarda, dualarda anılacaktır.

Muhammet Peygamberin hadislerinden. (I. 16)

Birinci Hikâye

Balın Bal İse Sinek Bağdat'tan Gelir

Zaman, insana daima az gibi gelir ama bitmez; ömür, daima uzun gibi gelir ama o da hemen biter. Bu yüzden ömür sonsuza dek devam edecek gibidir ama çoğu zaman ümidini boşa çıkarır amacına ulaştırmaz, değişmeyen şey yok. Zaman, Ceyhun Irmağı gibi akıp geçiyor. Neresinin derin, neresinin sığ olduğuna, neresinin kıvrılacağına maalesef önceden haberdar olamazsın. Aklına gelmeyen, düşünmediğin şeyler başına geliyor. Beklemediğin anda, bak neler olmuyor ki!

Bal gölünde mutlu mesut devran süren, her gün üstüne kenarları, kolu açık kızıl renginde altından dantelli yeni kaftan, başına atlastan sarık, ayağına kızıl renkte deri çizme giyen, iki tarafı da düzgün taranmış bıyıklarını her gün yağlayıp dünyayı ayağına takmadan bolluk içinde yaşayan Buğracık Abdal da hayatının böyle değişeceğini asla beklemiyordu. Aniden gelen zalim kısmet onu bugün ateş içine attı, elinden sandık sandık altın ve mücevherlerini zorla aldı, o malı mülkü kör yedi, köse geçirdi. (I. 17) Önü arkası bir aylık menzil olan Harezmi'ye ulaşan hükmü küçüle küçüle Zemahşer adındaki, bir kurtçuğun evine benzer küçücük bir kale ile sınırlandı.

Buğracık eskiden de çok konuşan birisi değildi, başına gelen felaketten sonra bir şey sorulsa cevap vermeden, yüzündeki inançsızlık ve gizem ile bakıp susan, dilsiz birine dönüştü. Evinden çıkmadı. Başına gelen kötülüğü içine attığından olsa gerek altı ay geçti geçmedi yatağa düştü. Son günlerinde elleriyle anlatmaya çalıştığı tek şey odada içi daraldığı için taraçaya çıkmak isteği oldu.

Öyle de yapıldı, onu geniş taraçaya çıkardılar. Burada onun tüm dikkati avlunun otuz, kırk metre doğusundaki tavlada bulunan kısır atında oldu. O, tüm vaktini şu kısır atına bakarak geçirdi. Sadece gündüzleri değil, gökyüzünün serin uzun gecelerinde de kısır atından gözlerini ayırmadı. Sertleşip titreyen göz kapaklarından onun ne zaman uyuduğunu anlamak mümkün değildi. Kurtlar geceleri bir gözü açık bir gözü kapalı uykusunu alıyor ise, Buğracık da iki gözü açık bir şekilde uykusunu alıyordu. İçine çökmüş bön gözlerinde kıldan daha ince bir umut vardı. Ecel kılıcını bileyip gelen Azrail’in elinden onu alacak tek kurtarıcı bu kısır at olmalıydı.

Onun hizmetindeki kişiler “Emirimiz gözünü kısır atından ayırmadan ona bakıp yatıyor. Belki binmek istiyordur! Ata binse belki derdinden kurtulur. Atalarımız hastayı atla gezdirip iyileştirmiş. Biz de emirimizi ata bindirip gezdirelim.” dediler.

İşte, bu düşünceyle birlikte dermansız emiri kısır atına bindirip Ceyhun’un kenarında gezdirdiler.

Güçten düşmüş Buğracık Abdal kısır atının üstünde hızla gözlerini açıp yattı, etrafını seyrederip yanındakilerle konuşmak istemedi. Hizmetindekiler de bir şey söyleyip onu incitmek istemediler.

Onu uzun süre gezdirdiler. Akşam namazına kadar gezdirdikten sonra atın yönünü kaleye çevirdiler.

Kırk yedi yaşını geride bırakan Buğracık Abdal’ın başına gelenler tüm Harezmi diyarında yaşayanlar tarafından biliniyordu. Çoğu kişi ona acıyarak bakıyordu. (I. 18)

O, bu yaşına kadar çok hürmet görmüş, yüce bir mertebede yaşamıştı. Buğracık, Eprikoğulları²² Hanedanlığındandı. Kardeşi Harezmi Şahlığının şahıydı. Kendisi de Gavşinç²³ şehrinin emiriydi.

---

²² **Eprikoğulları, (Akhun, Ahgün, Eftalit, Afrigit, Abdal) Şahlığı:** Daşoğuz topraklarında 305-995 yılları arasında hüküm süren şahlık. Birçok tarihi kitapta bu şahlık “Afrigitoğulları” şeklinde adlandırılmıştır. Reyhan Biruni “Eserül Bakiyye” adlı eserinde bu hanedanlığı Aprikoğulları Hanedanlığı şeklinde adlandırmış ve bu hanedanlığın yirmi iki mensubunun hüküm sürdüğünü belirtmiştir. Afragit Şahlığı, Samanoğulları Şahlığının tabiiyetinde bulunmuştur. Hunlar/Gunlar Oğuz Han’ın oğlu Gün Han’ın soyundandır. Akhun, güneyli Hun demektir.

²³ **Gavşinç Şehri:** Harezmi’nin Cürcaniye (Köhneürgeç) şehriyle arasında yirmi fersah uzaklıkta bulunan bir şehir. “Bu şehir benim zamanımda emniyetli ve güzel şehirlerden birisiydi. Ben onu 1236 yılında gördüm. Sonra bu topraklara Moğol ve Tatarlar girdiler. Ondan sonra bu şehre ne olduğunu bilmiyorum” (Yakut Hamavî, Yurtların Sözlüğü, Türkmen Obaları)

Harezm bölgesine hükmeden Eprikoğulları Hanedanlığı artık yok. Bu hanedanlığı, Harezm Şahlığının Ürgenç (Köhneürgenç) şehrine hükümdarlık eden Ebu Ali Mamun²⁴, kendisine duyulan güven ve hürmetten faydalanarak şahı tahtan indirdi, devletin başkenti Kes²⁵ şehrinde şahın soyunun kanlarını Ceyhun Irmağı'na kadar akıttı. Ondan sonra da Kes'i bırakıp Cürcaniye'yi (Ürgenç) başkent yaptı.

Akhun devletini yıkıp kendisini şah ilan eden Ali Mamun, Eprikoğulları hanedanlığından sadece bir kişiye aman verdi, o da Buğracık Abdal'dı. Mamun, onu emirlikten azletti ve Zemahşer Kalesi²⁶'nden çıkmadan şartıyla yaşamasını emretti.

Mamun'un, Buğracık Abdal'ın üç oğlunu öldürüp kendisine aman vermesi çoğu kişiye gizemli geldi. Çoğu bunu Buğracık'ın sessiz, uysal, hiçbir şeye karışmayan ve şah olmak isteğinin olmamasından kaynaklandığını düşündü. Aslında onun öldürtülmemesinin tek sebebi uysallığı değildi. Ebu Ali Mamun, Cürcaniye şehrine doğrudan doğruya Buğracık Abdal'ın yardımıyla emir olmuştu. Hanedanlıktan sadece onun yaşamasının sebebi, işte o yardımdan dolayıldı.

Buğracık Abdal, hanedanlığının faciayla sonlanmasında kendisini tek suçlu sayıp bu suçundan dolayı teessüf edip kendisini pişmanlık ateşine attı.

Buğracık taraçasında üç ay yattı. Göğsünün ağrısı onu takatten düşürdü. Üç ay konuşmadan, domuz gibi olup yatan emire hiçbir ilaç fayda etmedi.

Atla gezmesinin ona iyi geldiği düşünüldü. Gerçekten de emirin at üstünde güzünü süzüp yatması ona iyi gelen tek şeydi. Herkes onun rahatını bozmamaya, huzurunu kaçırmamaya çalıştı. Kısır at da emirin rahatını bozmamaya çalışıyor gibiydi. Edalı edalı, salına salına bir keklik gibi yürüyordu sanki. Kısır atın böyle edalı yürümesinin sebebi başkaymış. (I. 19)

²⁴ **Mamunlar:** 995 yılında Afrigit Şahlığını yıkıp yerine kendi şahlığını kurdular. Onlar şahlığın başkentini Kes şehrinde Cürcaniye (Köhneürgenç) şehrine taşıdılar. Ma'munlar Şahlığı 1017 yılına kadar hâkimiyetini devam ettirmiştir.

²⁵ **Kes Şehri:** Köhneürgenç'in büyük şehirlerinden biri. Bu şehir, Ceyhun'un doğusunda bulunur. Köhneürgenç ile arasında yirmi fersah mesafe vardır. (Yakut Hamavî, Yurtların Sözlüğü "Türkmen Obaları")

²⁶ **Zemahşer Kalesi:** Harezm'in etrafında bulunan bir oba. Şimdi Köroğlu (önceden Tagta) etrafında bulunmaktadır. Şimdi o kale harabe halindedir. Kale şu an İzmikşir adı ile meşhurdur. İzmikşir Türbesi'ne insanlar sığınır, ziyarete giderler. Meşhur Türkmen âlimi Mahmut Zemahşeri de bu obada doğmuştur. Büyük Selçuklu Türkmenleri Devletini kuran Tuğrul Bey'in eşi Altıncan Hatun da bu kalede doğmuştur.

Buğracık Bey, Allah'ın verdiği emaneti Ceyhun'un kenarında Azrail'e kendi elleriyle teslim etmiş. Atın yavaş yavaş yürümesinin sebebiyse sahibinin naaşını üstünden düşürmeden kaleye getirmek içinmiş.

***

Buğracık Abdal'ın ardında yedi yaşındaki oğlu Abdülmelik'ten başka hiç kimse kalmadı.

Dertsiz tasasız büyümüş çocuk kalan mirasa, Zemahşer Kalesi'ne, yedi yüz elli kişilik nüfusa nasıl emirlik etsindi?

Zaman hikâyeci, yeri geldiğinde o her şeyi açıklıyor. Emir Buğracık hakkında da böyle oldu. O zor günlerde Buğracık Abdal'ın kadim dostu, Arsahuşmisen²⁷ şehrinin emiri Tahir Afrasyap, yedi yaşındaki Abdülmelik'e sahip çıktı, ilk olarak geç evlendirilen erkeklerin ya ahmak olduğunu ya da geç olgunlaştığını göz önünde bulundurarak Abdülmelik'i evlendirmeyi uygun gördü. Bu niyetle o, önce Buğracık Abdal'ın mirasçısını sünnet ettirdi, üç dört ay sonra ise on yedi yaşındaki güzeller güzeli, dürüst kızı Hacer'i nikâhlayıp eş olarak verdi. Kardeşinin oğlu Mansur'a ise Zemahşer'i yönetme görevini verdi.

Abdülmelik evlendikten sonra doğrudan molla oldu. Akranları arasında ilk baba olan, sümüklü bir çocuktan babalığa evrilen genç emir, kaleyi yönetmek görevini de üstlendi. Tahir Afrasyap her ay Zemahşer'e geldi, bir iki gün kalenin işlerini yoluna koymakla ilgilendi, genç damadına yapması gerekenleri bir bir öğretti. Abdülmelik'in her çocuğu dünyaya geldiğinde Tahir Afrasyap'ın eşi, torununun kırkı çıkana kadar kızının yanında ona yardımcı oldu.

Kalenin genç emiri olgunlaştıktan sonra hanedanlığı, ataları ve onların başına gelen felaketi, Kes şehrinden Zemahşer Kalesi'ne nasıl geldikleri konusuyla ilgilendi, kayınbabasının, sadece onun değil, yaşları daha büyük olan bilge adamların sohbetlerini dinledi. **(I. 20)**

---

²⁷ **Arsahuşmisen:** Büyük şehir. Harezm'in üst tarafında, Cürcaniye şehrinden üç menzil dışarıda bulunan bir şehirdir.

Zemahşer Kalesi, Ceyhun Irmağı'nın sol tarafında, ormanlık bir bölgede yer alıyordu. Kalenin batı kısmında ağaçtan yapılmış büyük bir kapısı vardı. Kapıyı otuzdan fazla muhafız koruyordu.

Kalenin kapısı gündüzleri açık duruyordu. Geceleri ise Emir Abdülmelik'in ya da Komutan Mansur'un emri olmadan kolay kolay açılmıyordu. Cürcaniye'de yapılanlardan aşağı kalmayan, hafif rüzgârda bile kokusu üç kilometre mesafeden alınan, insanın ağzını sulandıran helva ile tatlılar hazırlanır, ayrıca delici ok uçları ve yaylar yapılırdı. Tüccarlar kalede yapılanlardan her gün kervan kervan alıp giderlerdi.

Kalede ve kalenin etrafında yaşayan halkın durumu gayet iyiydi, çünkü onlar ok, yay ve tatlılar yapıp kazanç elde ediyorlardı. Komşu obalardan kazanç elde etmek için gelen insanlar da az değildi. Kalede işleri iyi olduğu için emir her Cuma günü kale kapısının önündeki meydanda ihtiyaç sahiplerine sadaka verirdi.

3

Abdülmelik; çevik, cesur, akıllı, inançlı, babası gibi sessiz, ara sıra sinirlenen, sert bir yiğit olarak yetişti.

O, sabahtan akşama kadar işle ilgilenir, kaledeki her bir işe göz kulak olurdu. Tüccarlar ile yaptığı ticarete kimseye güvenmez, yalan söylemez, kimseye ikili oynamazdı. Böyle olunca da iş yaptığı kişilerin de kendisine yalan söylememesini, kendisine ikili oynamamalarını isterdi. O, bezirgânlara; bezirgânlar da ona güvenirdi.

Abdülmelik'in dost hükmünde oturup kalktığı, çoğunlukla birlikte eğlenceler düzenlediği üç iyi arkadaşı vardı. Onların ilki Kes şehrinin hükümdarı Gazanfer Tak idi. İkincisi Keski Kelev idi. O ikta²⁸ sahibiydi. Ikta ona on bin kişilik orduyu emredilen zamanda Gazneli Mahmut'a yollaması için verilmişti. Onun iktası Sebzevar, Dargan bölgeleriydi. Emir'in üçüncü dostu ise Zemahşer'in aşağı (I. 21) kısmında yer alan Buruntak Obası'nın reisi Canahır Geçdeki idi. Abdülmelik'in her dostu ile özel bir ilişkisi vardı. Abdülmelik, Gazanfer Tak ile on, on beş gün süren ava giderdi. Misafirlik bununla birlikte sona erer, ara sıra emirin kendisi de Gazanfer'in yanına ava giderdi. Onlar avda eğlenerek vakit geçirirlerdi.

---

²⁸ **İkta:** Bir kişinin mülkiyetinde olmayıp devlete ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi. (Türkçe Sözlük) ç.n

al, kendin de git!” diyerek dokuz yıldan sonra, on altı yaşındaki Abdülmelik, Tahir Afrasyap’ın yüzüne gerçeği vurdu. İyiliğin kötülük şeklinde görünmesine canı yanan Tahir Afrasyap, üzüntü ve öfkesini içine atıp sesini çıkarmadı; kızını, torununu ve oğlu Mansur’u alıp Arsahuşmisen’e geri döndü.

Bozuk arabayla uzağa gidilmez. Yalan da bozuk arabadır, onunla da uzağa gitmek mümkün değildir. Genç emir de kaba davrandığını, biraz geç de -yüz yirmi gün sonra- olsa anladı. Araya fitne karıştıranların da maksatları belli oldu.

Yapılan yanlış nasıl düzeltilmeli? Kendisine hiç kimsenin yanlış yaptığı söylemesini dinlemeyen kişi, seni de dinler mi? Tahir Afrasyap bu hatayı affeder mi? Abdülmelik gündüz gece düşündü, sürekli bir çare aradı. Sonunda Tahir Afrasyap’ın evine gitmeye, dedikodulara kulak astığını kabul etmeye niyetlendi. Onun Tahir Afrasyap’ın yanına gitmesini istemediler, yolundan çevirmek için her türlü sözü söylediler. Söylenen tüm sözler Abdülmelik’in sonradan oluşan düşüncesini değiştirmede. Kafası taşa çarpan, kendi yanlışını anlayan Abdülmelik, kayınbabası Tahir Afrasyap’ın dergâhına doğru yola çıktı. Kayınbabasının yanına gittiği sırada tanımadığı kişiler onu yolda öldürmeye çalıştı. Tahir Afrasyap, Abdülmelik’in yardımına Hızır olup yetişti, onu ölümden kurtardı ve evinde on beş gün sakladı, onu tedavi edip iyileştirdi. (I. 23)

Erkekler için dünyadaki en zor şeylerden biri yanlışını kabul edip af dilemektir. Abdülmelik, kayınbabasının evinde yaralı bir şekilde yattığı on beş gün içinde vücut ağrısından çok vicdanının ağrısını çekti. “Hatalıyım.” demeyi boynu kabul etmedi, eğilmedi. “Oğuz, hatasını kabul etmek yerine can vermeyi yeğler.” demeleri doğruymuş. Abdülmelik sustu. Tahir Afrasyap damadının yaptığı yanlıştan dolayı onu dövmedi. “Erkek, erkektir, ona hata yapmak yaraşır. Asıl yanlış yapmıyorsa o erkek de değildir. Yüce tanrı erkekleri iş yapması için yaratmıştır. Çalışan adam bazen yanlış da yapar. Doğru, şöyleyse bırak, herkes kendi işini yapsın!

4

Tahir Afrasyap’ın üç kızı, Tümen adında bir oğlu vardı. Abdülmelik ile Tümen yaştıldı. Onlar akran olsa da birbirleriyle anlaşamazlardı. Tümen’in yaptığını Abdülmelik, Abdülmelik’in yaptığını Tümen sevmezdi.

Tahir Afrasyap becerikli bir yiğit olup yetişen tek oğlunun bir belaya bulaşmasından korkardı. O, “Hak Teâlâ bana sadece bir oğul verdi ve onu bana ikinci kez yine verdi.

Şimdi onu benden alırsa geri vermeyeceğini bilirim.” diye çabalandı. Afrasyap bu sözleri yaşanan bir olayı göz önünde bulundurarak söylüyordu. O olay, Tümen bir aylık bebekken olmuştu. Yaylaya çıkılan bir günde kundaktaki bebeği dadısı bir an dışarıda bırakıp bir iş için çadıra girmiş. O anda beyaz kundak içindeki bebeği, gökte av arayan bir kartal görmüş ve doğruca aşağı inmiş. Yayladaki insanlar kartalın ne olduğu belirsiz bir şeyle havalandığını görüp bağırışmaya başlamışlar. Kartalın alıp götürdüğünün gerçekten de Tahir Afrasyap’ın tek oğlu Tümen olduğunu hemen anlamış, hızla kartalın gittiği yöne doğru at sürmeye başlamışlar. Kartal iki kilometre yol gittikten sonra kumlu bir tepenin üstüne konmuş, insanların bağırarak üzerine doğru geldiğini görüp avını alarak yine göğe doğru havalanmış. Bir hayli mesafe kat ettikten sonra bu kez de çıplak bir tepenin üstüne konmuş. Bebek feryat figan ağlıyormuş. Bebeğin ağlamasına kartal sinirlenmiş, onu susturmak için kundağı yırtmış. **(I. 24)** Kartalın keskin pençesi Tümen’in alnından çenesine kadar uzun, belirgin bir iz bırakmış. Kartal devamlı ağlayan avını ikinci defa götürecektir olmamış, kendisine doğru gelen atlılar yaklaşıncaya avını bırakıp uçmuş. Kundakta ise kan varmış.

***

Tümen akıllı ve düşünceli bir genç olarak yetişti. “Hükümdar oğluyum.” diyerek kendisini halktan üstün görmedi. Çoğunlukla o, kendisinin kim olduğunu halktan gizlemeye çalıştı. Sıradan birisi olup halk içinde saygı gördü. Tümen merhametliydi, elinden geldiği kadar insanlara yardım etmeye çalışırdı. Övünmeyi, kibri, güce sığınmayı, istediğini yapmayı sevmezdi. Ancak bazen kendisi de bencillik ederdi. Kim zenginliğine, saygınlığına, dostluklarına bel bağlayarak adaletsizlik yapsa ona karşı çıkardı ve böyle kişilere ağır cezalar verirdi. Böyle olunca babası onu şehrin muhtesibi²⁹ olarak görevlendirdi ve emrine yüzden fazla atlı asker verdi. Tümen’in görevi şehirde düzeni, asayiş sağlamaktı. O, gerektiği yerde çok acımasız oluyordu. Cinayet işleyen kişileri darağacında asmayı ya da onların kellelerini satırla kesmeyi kolayca yapardı.

Tümen eğlenceyi, eğlence düzenlemeyi de severdi. Abdülmelik ile karakterleri esas bu noktada zıtlaşırdı. Zıtlık, birinin eğlenceyi sevmesi, diğerinin ise buna hevesli olmamasındandı. “Senin güldüğüne hiç denk gelmedim. Sen her zaman kendi işlerinle

---

²⁹ Şehirlerinde çarşı ve pazar esnafını denetleyen görevli. (ç.n)

ilgilileniyorsun, yüzünden gülümsenin izleri silinmiş. Seninle oturduğumda kendimi yas evinde oturur gibi hissediyorum.” diyen Tümen, Abdülmelik’i eleştirirdi.

Söylenen eleştiri gerçek olsun, olmasın farkı yok, onu hiç kimse sevmez. Çoğu kişinin sevmediği bir şeyi elbette Abdülmelik de sevmiyordu.

İyi söz söyleyen kişi insanın gözüne sevgili gibi olur ama eksikliği söyleyen kişi size kırgın olur. Tümen’in çoğu sözü Abdülmelik’e saygısızlık gibi geliyordu. (I. 25) Gönül sevmediği kişinin yanında durmak istemez. Emir de kaçtığı Muhtesip Tümen idi. Ayrıca Abdülmelik ile Tümen arasında bir dostluk olmaması şaşırtıcı da değildi, çünkü Türkmenlerde kayın ile enişte arasında dostluk olmaz, sadece karşılıklı saygı korunurdu.

5

Emir Abdülmelik olduğu yaştan büyük gösterirdi. Gözkapakları gözünün çoğunu örterdi. Yürüdüğünde ayağının altında yumurta varmış gibi adımını dikkatle atar, genellikle kafası yerde yürürdü. Hiçbir zaman ardına veya etrafına bakmaz, cübbesinin iki ucunu kuşağına kısıtırıp alnı akıtmalı kara atına bir kaplanmış gibi binerdi. Atı da canavar gibi hızla giderdi.

Abdülmelik her zaman önemli bir şey hakkında düşünüyormuş gibi görünür, canı sıkılırdı. Gerçekten de çoğu zaman bir şeyi, soyunun başına gelen felaketi düşünür, zamanın değişmesini, ceddini yok eden Mamunların hükümrانlığını sona ereceği günü bekler, hanedanlığını yok eden insanlara kertenkele gibi lanet okurdu.

Yirmi yıldan sonra Abdülmelik’in ahi Hak Teâla’ya ulaştı. Sultan Gazneli Mahmut³⁰ onun imdadına intikam ilacı olup yetişti. Mamun’un devletini kırdı geçirdi ve Harezm

---

³⁰ **Sultan Gazneli Mahmut (970-1030):** 999 yılında Gazne’de tahta oturur ve güçlü bir devlet kurar. Horasan, Harezm ve Taberistan’ı hâkimiyeti altına alır. Gazneli Mahmut, sultan unvanını kullanan ilk Türkmen padişahıdır. Sebük Tegin’in; Nasır, Mahmut, İsmail, Yusuf, Hasan ve Hüseyin adında altı oğlu ve Hara adında bir kızı vardır. Sultan Gazneli Mahmut sadece güçlü bir hükümdar değil, aynı zamanda kendi devrinin bilgin insanlarından biri olmuştur. O, Arap ve Fars dillerini çok iyi bilmektedir. Bunu kendisi hakkında Arapça yazan şairlerin yazdığı şiirleri düzeltmesinden anlaşılır. Bunun haricinde sultanın Arapça yazdığı, şeriatın kurallarını anlatan “At-takir fil-furug” adlı bir kitap yazdığını meşhur Türk âlimi Bağdatlı İsmail Paşa söylemektedir. (Bağdatlı İsmail Paşa, Hediye-tü’l-Ârifin, II. cilt, s. 401. İstanbul, 1955).

Hediye-tü’l-Ârifin: Bağdatlı İsmail Paşa’nın (ö. 1920) Arapça kaleme aldığı, İslâm dünyasında yetişmiş müelliflerle eserleri hakkında ansiklopedik bilgi veren kitabı. (ç.n)

bölgesini kendisine tabi kıldı. Bu bölgeye de komutanı Altındaş³¹'ı şah olarak tahta oturttu.

***

Sultan Mahmut büyük bir ordu ile Harezm'i kendisine bağlamak için giderken Zemahşer Kalesi'nin yakınında konakladı. O sırada sultana, Emir Abdülmelik'in ecdadının başına gelen faciayı anlattılar. Emir Abdülmelik'in beyzade soyu hakkında işittiklerinden sonra Sultan Gazneli Mahmut, Zemahşer Kalesi'ne vardı. Sultani burada tuz ve ekmekle karşıladılar.

O, emirin avlusuna girdiği an kadınların bağrıışmaları işitildi. **(I. 26)** Herkes neyin ne olduğunu anlamak için sus pus oldu. Bir bebek ağlaması her şeyi açıkladı.

“Emir Abdülmelik! Gözünüz aydın, çocuğunuz oldu!” diye koşturarak geldi Mansur.

“Merhametli sultan, sizin Zemahşer’e attığınız ilk mübarek adımınız bana bir evlat verdi.” diyerek sultana sonsuz minnettarlığını belirtti Emir Abdülmelik. Elbette o, Mamun hanedanlığından çok zulüm gördüğünü, zulmün yirmi yıldan fazladır devam ettiğini, bugün ise Allahutaala'nın kendisini kurtardığını, sadece kendisini değil, tüm Harezm halkını Mamun'un zulmünden azat eylediğini, bunun için de Gazneli Mahmut'a sonsuz minnettarlığını söylemek istedi, ama yine de durdu. Çünkü önlerinde çetin bir savaş vardı ve zaferin hangi tarafa yar olacağı henüz belli değildi.

“Yarınından kaygılanan kâfirdir.” diye bir düşünce vardır. Yarınından kaygılanan kâfir ise demek ki bu sefer Abdülmelik de kâfirlik etmişti. Atabey³² Ömer, dünyaya henüz gelen, beyaz kundağa sarılmış bebeği emire uzattı. Emir, bebeği kucağına alıp sultana yöneldi.

Merhametli sultan, işte sizin attığınız mübarek adımınızla birlikte dünyaya gelen bebek. Eğer bu bebeğe ad ve icazet vermeyi uygun bulursanız benim sevincimin ucu bucağı olmaz. Bebeğime ad ve icazet verip beni mutluluk denizine salmanızı rica ederim, merhametli sultanım.

Sultan bebeğin yüzüne baktı:

---

³¹ **Altındaş:** Sultan Gazneli Mahmut'un komutanı ve danışmanı. 1017 yılında Sultan Gazneli Mahmut önce Samanoğulları Devleti'ne bağlı olan Mamun Şahlığını (Harezm'i) ele geçirdikten sonra Ürgenç (Köhneürgeç)'e komutanı Altındaş'ı hükümdar olarak bırakır.

³² Atabey, Selçuklu Devleti'nde ve sonrasında bazı Türk devletlerinde şehzadeleri eğitip yetiştiren görevlilere verilen unvandır.

“Oğlan mı?”

“Kız, merhametli sultanım.” diye çekinerek seslendi Atabey Ömer.

Sultan âdet olduğu üzere bebeğin iki kulağından da üç defa çekti:

Saygın bir kız olup yetişsin! Adı Altıncan olsun! Büyük bir beye yoldaş olsun. Adını ben verdim, ömrünü ve mertebesini Allahutaala versin! Âmin.

***

Bu gün Abdülmelik’in hayatı boyunca aklından çıkmayacak mutlu bir gün olmuştu. Sultanın mübarek adımının şerefine büyük bir kutlama düzenlendi. Kutlama yedi gün yedi gece devam etti. Emir saçtı savurdu. (I. 27) Yeni doğmuş kızı Altıncan’ı ‘Sultanın kızı’ gibi özellikle sevdiler.

Altıncan Zemahşer’e şans getirdi.

Şans getiren kızcağıza özellikle özen gösterdiler. Üç, dört dadı Hacer Hatunun hizmetinde bulundu.

Emir Abdülmelik; kızı sekiz, on aylıkken emeklediğinde, sonra yürümeye yeni başladığında tüm Zemahşer’i toplayıp ziyafet verdi. Bu kutlamaların ardı arkası kesilmedi.

Altıncan yürümeyi erken öğrense de konuşmayı geç öğrendi, beş yaşında konuşmaya başladı.

Konuşmaya başladığına sevinen Altıncan, vızır vızır, sürekli ve sürekli konuştu. Onun bu kadar çok konuşması önceki yıllarda konuşamamasının yerini doldurmak gibiydi. Zavallı dadılar, kızın ‘Bu ne, şu ne?’ diye ardı arkası kesilmeyen sorularına cevap vererek, onunla bununla eğlendirerek oynatmaktan yorulmuşlardı. Zavallıların bazılarının durdukları yerde uyukladığı ya da uyuduğu zamanlar çoğunlukta idi.

Altıncan konuşulanları anlamaya başladıktan sonra Sultan Gazneli Mahmut’un Zemahşer’e gelişi, kendisine ad veriş hakkındaki anıları neredeyse her gün dinlemeyi alışkanlık edindi.

“Sultan ne demiş?” diye dadısına sorardı sürekli.

“Vay, ben sana biraz önce anlattım ya, öncesinde de üç kez tekrar ettim.”

Benim yine dinleyesim geliyor da!

Dadı gönüllü gönülsüz tekrarlamaya başladı:

Gerçekten inanılır gibi değildi. Baban, Sultan Gazneli Mahmut'un karşısına tuz ve ekmekle çıktı. Evinden tuz yemesini rica etti. Sultan, vezirleri ve adamlarıyla kapıdan ilk adımını attığı an sevimli bir bebek sesi işitildi. Herkes şaşırıp kaldı. Emirimiz kıpkırmızı oldu, kendisini çok çaresiz hissetti. O sırada koşturarak Mansur geldi "Emir Abdülmelik, gözünüz aydın, çocuğunuz oldu." dedi. Emir yüzü ferahladı, o, sultana minnettarlığını belirtti:

Merhametli sultan, Zemahşer Kalemize attığınız o mübarek adım bana bir evlat verdi.

Sultan emirimizin sözlerinden sonra beyaz kundağı eline aldı, senin yüzüne sevgiyle baktı. (I. 28)

"Ne dedi?" diye sordu Altıncan.

Sultan mı? Sultan şöyle dedi: "Mertebeli bir kız olup yetişsin. Adı Altıncan olsun!"

Gerçekten öyle dedi mi?

Gerçekten öyle dedi: "Mertebeli bir kız olup yetişsin. Adı Altıncan olsun!"

Sonra ne dedi? Söyleyiver ya!

"Büyük bir beye yoldaş olsun. Adını ben verdim, ömrünü ve mertebesini Allahutaala versin." dedi. Dualar etti, dileklerde bulundu.

Altıncan somurttu:

Şimdi niye gelmiyor sultan? Söyleyin gelsin, onu göresim var.

Ah, Altıncan ah! Sen ne dersin? Sultandır o. İster gelir, ister gelmez. Onun işi başından aşkındır.

Gelsin!

Biz ona hiçbir şey diyemeyiz.

Neden? Ama önceden gelmiş. Yine gelsin!

Onu ben söyleyemem.

Kim söyleyebilir?

Baban.

Altıncan babasından talep etti:

Baba, Sultan Gazneli Mahmut’u görmek istiyorum. Ona ‘Gel!’ de.

Ne dersin sen? O sultandır sonuçta!

Olursa olsun!

Sultana ‘Gel!’ demek olmaz.

Neden?

Çünkü o sultan, çünkü o büyük bir adam.

O senden de mi büyük?

Büyük.

Altıncan çok şaşırdı:

Evet, benden de. Ona boşuna ‘Fil Mahmut’ demiyorlar.

O, fil gibi mi?

O, fil gibi.

Ama o önceden gelmiş ya! **(I. 29)**

Geldi.

Yine gelsin.

Yok, yok olmaz!

Baba, ‘Gel!’ de ya!

Ben sultana “Derhal gel, kızım seni görmek istiyor!” diyemem ki!

Neden ki?

Yakışık almaz.

Neden yakışık almaz?

Emir ne diyeceğini bilemeden, sanki kendisini kurtaracak cevabı bulacakmış gibi etrafına bakındı, kendisini kurtaracak bir cevap bulamadı. Sonrasında işi tersine çevirip kendisi soru sordu:

Ne yapacaksın sultanı?

Göreceğim.

Görüp ne yapacaksın?

Görüp mü? Göreceğim işte.

Ne için göreceksin?

Görmek istiyorum.

Ama ne için görmek istiyorsun?

“Görmek istiyorum...” deyip Altıncan da babası gibi gayet net bir cevap bulacak gibi etrafına bakındı.

Git, ne için görmek istediğini öğren, öyle gel!

Altıncan ne bilmesi gerektiğini bilemeden gitti. Gece yarısına doğru babasını dürtüp uyandırdı:

Baba, baba ben bildim.

“Ne?” diye soran, uykudan gözleri açılmayan emir yataktan doğruldu. Karanlıkta kızının nerede olduğunu anlayamayıp ‘Hani, neredesin?’ diye sordu.

“Yanımdayım baba.” diyerek babasının elinden tuttu Altıncan.

Ne gerek var, git yat!

Ben çok çok düşündüm.

Sen mi düşündün? Ne hakkında düşündün?

“Sultanı ne için görmek istiyorsun?” dedin ya! Önce düşündüm, sonra bildim.

Ne bildin?

Ben sultanı görmek istiyorum. **(I. 31)**

Emir, gece yarısı kızının kendisini uyandırmasına sinirlendi:

Bu sözü söylemek için mi beni uyandırdın?

Sultan şimdi gelir mi?

Git, yat! Sabah konuşuruz.

Emir başını yine yastığa koydu ama Altıncan yatmaya gitmedi. Babasının başucunda sabaha kadar bekledi. Emir gözünü açıp bir baktı ki kızı başucunda duruyor.

Ne duruyorsun burada?

“Sabah konuşuruz.” dedin ya!

Yok ol! Gözüme gözükmey!

Sultan ne zaman gelir?

Yok ol!

Meğer Altıncan geceyi uyumadan geçirmiş. Babasının ondan böyle bir şey beklemediğini çaresiz gözlerinden görene kadar dik dik baktı.

Şimdi ne bakıp durursun? Haydi, git!

Altıncan sessizce ağladı. Odasına gidip sesli bir şekilde ağladı.

Birkaç gün sonra Altıncan yeniden babasının eşiğine vardı:

Baba, ben sultanın icazet verdiği, dua ettiği kızım.

Öyleyse ne olmuş?

Sultanı görmek istiyorum. Söyle, gelsin!

Emir sonunda rahatladı:

Git, atabeyine söyle!

Altıncan bu sefer babasına sinirlendi. Çünkü atabeyinin bu işi beceremeyeceğini, sultanı getiremeyeceğini biliyordu. Çünkü atabey bunu başaramayacağını birkaç kez itiraf etmişti. Bundan dolayı Altıncan intikam almayı uygun gördü. Ocaktan büyük bir köz alıp babasının oturduğu divanın üstüne fırlattı, sonra da yorganına sarılıp yattı.

Bir müddet sonra evde bir telaş başladı.

Emirin selamlığı kara dumana boğulup yandı. Onun içindeki yirmiden fazla halı da yandı.

Odadaki ondan fazla sandığı zorla çıkarmaya yetiştiler.

Emir Abdülmelik, Altıncan'ın üstündeki yorganı yana çekti, Altıncan'ı yakasından tutup havaya kaldırdı: **(I. 32)**

Bu senin işin mi?

Altıncan saf ayağına yattı:

Baba, sultanı görmek istiyorum.

Yaramaz!

Emir, kızını oraya fırlattı, sinirli bir şekilde dışarı çıktı.

***

Altıncan sevildiğini bilirdi. Her istediği, ağzından çıkan her bir sözün derhal yerine getirildiğini gördükten sonra bu duruma alışmış, kendisini çok güçlü, egemen saymaktaydı. Dadılar aralarında ona “Zemahşer’in Sultanı” diye ad koymuşlardı.

Beş yaşlarındayken Altıncan’ın elinde bir siğil çıktı. Bu onu çok etkiledi. Siğilin bir türlü geçmemesine sinirlenip ağladıkça ağladı.

Altıncan, tüm akranlarının, kızların ve dahi oğlanların ellerine baktı. Onların hiçbirinin elinde siğil yoktu. Ondan sonra ilk önce dadılarından, sonra annesinden, sonra da Komutan Mansur’dan elindeki siğilden onu kurtarmalarını istedi. Onlar geleneksel yöntemlerle her türlü şeyi yaptılar ama siğil yok olmadı. Sonra Altıncan babasına söyledi. Herkese hükmü geçen Abdülmelik de hiçbir şey yapamadı.

Altıncan siğilden kurtulmak isterken bileğini kan içinde bıraktı. Altıncan, büyüklenerek siğilden kurtulmak istemişti ama siğil ondan büyük çıkmıştı. Aslında Altıncan’ın siğilden kurtulmak istemesinin bir sebebi vardı. Altıncan bir defasında Sultan Gazneli Mahmut’u görmek istediği hakkında konuştuğunda Atabey Ömer ona şöyle demişti:

Sultan Gazneli Mahmut bana “Altıncan elindeki siğilden kurtulduğu gün ben Zemahşer’e geleceğim ve ona farklı bir sultan hediyesi vereceğim.”

Sultan benim elimdeki siğili göremiyor ki?

Sultan senin hakkındaki her şeyi biliyor.

Konuşma bu şekilde bitmiş, atabey konuşulanları unutmuştu ama Altıncan unutmamıştı. Siğilden kurtulacağı, sultanın geleceği günü sabırsızlıkla beklemeye başlamıştı. (I. 33)

Altıncan’a göre herkes onun siğıline bakıyordu. O, Mansur’un sözüne inanmıştı, Mansur yalan sözler söylemezdi.

Altıncan şu an için büyüklerin yalan söylediğini, dünyanın da ‘Yalancı’ olarak adlandırılmış olduğunu biliyordu.

6

Kale kapısının muhafızları, bekçileri Abdülmelik uzaktan görüldüğünde hizaya geçip sadakat ile baş eğip tazimde bulunurlardı. Onlar Abdülmelik’in boynunun kurdunki gibi kısa olduğu, bu yüzden arkasına çeviremeyeceğini bilmelerine rağmen emir kapıdan çıkmayana kadar kıpırdamadan dururlardı.

Abdülmelik’in avlusu kapıdan çok uzakta değildi. İki yüz metre mesafedeydi. Avlunun etrafı büyük bir duvarla çevrilmişti. Avlu kalenin kuzeyinde yer alıyordu. Avlu, kalenin içindeki bir kaleydi. Buraya sadece bir kapıdan girilebiliyordu. Kapının iki tarafında büyük sütunlu kule vardı. Kapıdan girişi geniş bir meydana, burası sekiz bin metre kadardı. Sarayın duvarlarının uzunluğu da on üç bin metre kadardı.

Avlunun sol tarafında kadınların yaşadığı harem, sağ tarafında ise Abdülmelik’in selamlığı vardı. Sağ taraf on, on beş kapısı olan, göz göz odalardı. Onların neredeyse yarısı gelen misafirler için ayrılmıştı. Geniş odalar kat kat serilmiş halılarla doluydu. Odaların başköşelerinde küçük minderler, yastıklar vardı. Avlunun kapısı, eyvanlar³³, odaların kapısı, odalardaki sandıklar, bunların hepsi ağaçtandı, onlar ustalıkla nakış gibi işlenmişti. Onlara insanın baktıkça bakası geliyordu. Bundan on yıl önce bu işlemlere Mamun şahının eşi Hara bin Sebük Tegin³⁴ gerçekten hayran kalmıştı. Hara çok istediği için Emir Abdülmelik en iyi ustalarından ikisini Mamun’un sarayına göndermek zorunda kalmıştı.

İşte, şu büyük oda emirin selamlığıydı, emir çoğu vaktini burada geçirirdi. Odanın içinde yarım metre kadar yükseklikte, üç metre genişliğinde bir divan vardı. Divan halılarla örtülmüştü. **(I. 34)** Emir, bu divanın üstüne oturur, huzuruna gelenleri kabul eder, onların arzu hâllerini dinlerdi.

Sadece kale kapısında değil, bu odanın kapısının önünde de daima muhafızları bekçilik ederdi. Kimin kalenin emirinin yanına gitmesine izin verilmesine, hangi muhafızın

³³ Üstü çoğunlukla tonozla örtülü; üç tarafı kapalı, bir tarafı tamamen açık mimari birimdir. Eyvan’a İran, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde sıkça rastlanır. (ç.n)

³⁴ **Hara bin Sebük Tegin:** Sultan Gazneli Mahmut’un kız kardeşi. Önce Ali bin Mamun Harzemşah’ın eşi idi, Ali vefat ettikten sonra o zamanın âdetine göre Ali’nin kardeşi Ebul Abbas Mamun’un eşi olmuştur.

hangi kapıda duracağına Pala Mansur -Pala lakabını Abdülmelik'in kızı Altıncan takmıştı, çünkü Mansur gerçekten de pala bıyıklıydı- karar verirdi. Mansur, emirin sadece bir komutanı değil, aynı zamanda naibi ve en yetkili adamıydı.

Mansur, Abdülmelik'in tatlı canının güvendiği en yakın adamıydı. Sadece emirin evinde değil, tüm Zemahşer Kalesi'nde de çoğunlukla onsuz yaprak bile kımıldamazdı. Evin tüm işleri onun sırtındaydı. Mansur her zaman aceleciydi. Onun sırtını arkasına verip yattığını görmek çok zordu. Çoğu şeyleri Abdülmelik'e söylemeden kendisi çözerdi. Kime ne lazım olsa, kim ne yapmak istese Mansur'a gelirdi.

Mansur kırk yaşlarında, kısa boylu, sağlam vücutlu birisiydi. Konuştuğunda çenesini tutup 'Beni aldatıyor olma?' diyen tarzda karşısındakinin gözünün içine bakma âdeti vardı. O, her şeye karşı şüpheciydi. Kendisinden ne istense, alışkanlığı gereği, 'Yok, yok!' diyerek karşı çıkardı. Böylelikle onun 'Yok Mansur, Şüpheci Mansur' diye lakapları çıkmıştı. 'Yok' onun en çok kullandığı sözdü. Böylece biraz zaman geçtikten sonra, sanki düşünürmüş gibi yapar, 'Yok, yapmayacağım!' derdi. Onun en güzel tarafı ise içinde insanlara karşı nefret olmamasıydı. Onun her şeye önce 'Yok' demesinin sebebi hata yapmayayım düşüncesinden olsa gerekti. Çünkü o büyük bir nüfusu yönetiyordu. Helva ve tatlı yapan üç yüz, ok ve yay yapan iki yüz, hayvanlara bakan iki yüz elli, çiftçilik yapan binden fazla insan Yok Mansur'dan, Pala Mansur'dan, Yönetici Mansur'dan maaş alıyordu. Avlunun sağ tarafındaki sıralanmış odalardan biri de Pala Mansur'undu. Onun odasında kalenin hesap işleriyle ilgilenen on muhasebeci çalışıyordu. Mansur sadece akşam evine dönerdi. Tan ağardığında da gelirdi. Onun evi uzakta değildi. O, Zemahşer'e başlarda geçici olarak geliyordu. Onunla Abdülmelik'in huyları birbirine alışı. **(I. 35)** Ondan sonra Mansur, Abdülmelik'in ricasıyla kalede sürekli kalmaya başladı. Abdülmelik Mansur ile tıpkı kardeş gibi ilişki yaşıyordu. Mansur kolay kolay sinirlenmezdi. Bu büyük kişilere has bir özelliktir.

Uzun yıllardır emirin hizmetinde olsa da Mansur hiç müsriflik yapmadı. Çünkü o zenginliğine önem vermiyor, az ile kanaat ediyordu. Mansur bir aile sahibi de olmuyordu. Daha doğrusu onu on altı yaşındayken evlendirmişlerdi ama eşi düğünün ilk gecesi ölmüştü. Bundan bir yıl sonra o yine evlenmişti. İkinci eşi de düğünün ilk gecesi öldü. Bu olayın hikmeti herkese açıktı.

O zaman ona ‘Sana evlenmek, şehvete düşmek uygun değil’ demişlerdi. Mansur açıklamaya çalışmış, “Allah’a büyük veya küçük çok şey verip de esas olanı vermediğimde mutsuz edermiş ya!” diye düşünmüştü.

İşte, ondan sonra Mansur dünyalığa sırtını çevirmişti. Yoksa ona kalan miras yere göğe sığmayacak kadar büyüktü. O, kendi obasına gitmek istemiyordu. Çünkü oraya her gittiğinde çoğu kişi göz altından inceleyip onu çekiştirmeye başlıyordu. Bu yüzden o Zemahşer’de dünyayı unutup çalışmayı seviyordu.

Mansur Zemahşer’de talihini üçüncü kez sınıadı. Orada iri gövdeli bir kadın Mansur’la evlenmek istediğini bildirdi. Mansur’un önceki eşlerinin ilk gece öldüğünü öğrenince ‘Ben her şeye göğüs gererim.’ dedi. Mansur’un söylediklerine inanmamış ya da iri gövdesine güvenmiş de olabilirdi. Mansur ihtiyatlı davranması gerektiğini kalbine anlatmaya çalıştı. Her şeye ihtiyatlı yaklaştı ama maalesef arzusu, evleneceği kadının öleceği, ihtiyatlı davranması hakkında kendi kendine verdiği söz unutturmuş.

Kaledekilere gerçeği söylemekten sakındılar, “Gelini gece örümcek ısırması.” dediler. Mansur bu olaydan sonra evlenmekten Allah tarafından mahrum bırakıldığını kabul etti.

Onun hayattan aldığı tek keyif avdı. O, doğanıyla birlikte ava gidip avladığı sülünlerin sıcak kanını lıkır lıkır içip keyiflenirdi.

Kalede eğlenmekten, kadınlarla şehvet içinde olmaktan kesin bir şekilde uzak duran biri daha vardı. O da Atabey Ömer’di. (I. 36) Elli, elli beş yaşlarındaki Köse Ömer’in varı yoğun bilim ve ilimdi.

Ömer uzunca boylu, kanlı canlı biriydi. Yüzü sevimliydi, konuştuğunda yavaşça konuşan birisiydi. Onun sinirlendiği tek bir anı bile gören insan yoktu. O, bekârdı, erkek olmaya başladığı günden beri bir kadının sıcaklığını hissetmemişti, evlenmemişti.

Altınca’nın on sekiz yaşındaki akkızı³⁵ Uzperi, Ömer’e âşık olmuştu.

---

³⁵ **Akkız:** Romanda akkız olarak geçen bu ifade hizmetkâr kız, yardımcı kız anlamına gelmektedir. Hizmetkâr olup hizmet edecek kızlar seçilerek işe alınmaktadır. Hizmetkâr olmak için ilk olarak güzellik, kültürlü ve edepli olmak gerekir. Bununla birlikte bu kızlar çalışma anında beyaz kıyafet giymektedirler. Türkmenlerin “Akkız yoldaşın olsun!” şeklindeki dileğinin şahların saraylarındaki akkızlar ile alakalı olarak ortaya çıkmıştır. Akkız; güzel, asil ve edepli olmalıdır. Demek ki Türkmenler bir delikanlıya iyi dilekte bulunduklarında “Akkız yoldaşın olsun!” deyip güzel, asil ve edepli bir kızın onlara eş olmasını dilemişlerdir.

Uzperi, Ömer'in kirlilerini yıkar, yırtık elbiselerini diker, odasını temizler; Ömer, çocuklara ders anlattığında eşikte durup onu inceler, anlattıklarını dinlerdi. Ömer eğitilmiş birisi olduğundan Uzperi ile çok edepli bir şekilde konuşurdu. Onlar deli divane olup birbirlerine âşık oldular. Emir, Uzperi'yi Ömer'e vermeye, onlara düğün yapmaya istekliydi ama Ömer evlenmek istemedi. "Atabeylerin ecdatlarından kalan adetlere leke getirmeyeyim. Atabey, ömrünü bekâr olarak geçirmelidir. Ben de ömrümü bekâr geçireceğim." diyerek kendisine kötü davrandı. Ömer, Uzperi'yi gördüğünde duygularını saklayamıyor, onu bağrına basası, arzu ettiklerini yapası geliyordu. O, bir iki kez kendine hâkim olamayarak Uzperi'yi bağrına da bastı. Altıncan da akkızı Uzperi'nin Ömer ile evlenmesini istiyor, atabeyinin düğün yapmasını rica ediyordu.

Bir gün Ömer, Uzperi ile alakalı bir konu hakkında özel olarak emirin odasına gitti: Uzperi ile aynı yerde yaşamalarının mümkün olmadığını, çünkü onu ne zaman görse arzuladığını, sarılmak istediğini, bu karşı koymanın da kendisine çok ağır geldiğini, bundan dolayı ya kendisinin ya da Uzperi'nin kaleden ayrılması gerektiğini söyledi. Abdülmelik her ne kadar istemese de kadim Türkmen atabey mektebinin kaidelerinin korunması adına Ömer'in isteğini yakın bir zamanda makul bir bahane bularak halledeceği yönünde söz verdi.

7

Altındaş bir gün Abdülmelik'i yanına çağırıp onu kendisine tümenbaşı³⁶ seçtiğini, han adını ve on bin kişilik bir ordu toplaması için Zemahşer bölgesini kendisine ikta olarak verdiğini söyledi.

Altındaş'ın bu güveni Emir Abdülmelik'in şöhretini bölgede çok artırdı. Komşu şehirlerin, kalelerin emirleri (**I. 37**) ona imrenerek baksalar da emir -şu an artık o Abdülmelik Han'dı- bu durumdan hoşnut değildi. Çünkü kalede muhbir vardı. Bu muhbir Abdülmelik'in bahtına ateş yağdırmak için çok gayret gösteriyordu. İşte, bu muhbir Abdülmelik Han'ın iki ayağını bir pabuca sokuyordu, işte, şimdi on dört yıldır her ne kadar uğraşılsa da muhbirin kim olduğu açıkça bilinmiyordu. Altındaş,

---

³⁶ **Tümen:** On bin kişiden oluşan, tugayla kolordu arasında yer alan birlik; fırka. Günümüzde bu birliğe komuta eden kişiye tümgeneral denmektedir. Biz romanın geçtiği dönemi göz önünde bulundurarak tümgeneral yerine tümenbaşı ifadesini kullanmayı uygun gördük. Ayrıca tümen, Türkmenlerde on bin birim değerinde paranın adıdır. (ç.n)

Ürgenç'teki tahtında otururken Zemahşer Kalesi'nde olup biten her şeyi hanın kendisinden daha iyi biliyordu.

Emir her üç ayda bir kendi bölgesindeki durumların hesabını vermek için Altındaş'ın yanına gittiğinde ondan hem kendisi hem de bölgede olan olaylarla alakalı şeyler duyunca şaşırıyordu. Ayrıca Altındaş'a yetiştirilen haberler doğrudu. O söylenenler bitecek gibi değildi. Altındaş konuşmaya başladığında emir girecek delik bulamıyordu.

Altındaş Zemahşer bölgesinde olan olayların hepsini en ince ayrıntısına kadar biliyordu. Hangi köyde hırsız var? O hırsızlar kimler? Kimin neyi çalındı? Kim, kimi niçin öldürdü? Hangi emir kiminle ilişki kuruyor? Heytele³⁷'den Harezm'e kim, hangi maksatla gelmiş? Bunların hepsini Altındaş çok iyi bilirdi. O, Abdülmelik'in kendisi hakkında da çok şeyler bilirdi. Konuştuğunda kendinden emin konuşurdu:

Sen, kayınbaban Tahir Afrasyap'ın yanında “Sultan Mahmut'un soyu köledir, onda asıl yok, asıl” demişsin. Çok yanılıyorsun Abdülmelik. Sultan Mahmut seninle aynı talihe sahip. O Günhan'ın oğlu Kayılardandır. Kayı Han hakkında Oğuz Han'ın vasiyeti vardır. O “Bizim soyumuzdan Gün Han Padişah olsun, onun ardından oğlu Kayı Han padişah olsun. Kayı boyundan han varken Bayat Han padişah olmasın, o sadece kendi boyuna bey olsun” demiştir. İşte, Oğuz Han'ın bu vasiyetine göre Mahmut, sultandır. Senin soyun da sultan soyundan ama o soy kırıldı. Sultan Mahmut'un soyunun kısmetsizliği de senin soyunun kısmetsizliği gibidir. Babası Sebük Tegin oğullarına Pendname³⁸ adlı bir kitap bırakmıştır. Ben Pendname'yi birkaç defa dinledim. İşte o kitap -Altındaş dışına kadife kılıf geçirilmiş kitabı Abdülmelik'e verdi- oku, muhakkak oku! **(I. 38)** Sebük Tegin'in babasının adına Beckem Barshan derlermiş. Onlar Türkmenlerin Barshan boyundanmış. Barshan zengin bir adammış. Çoluk çocuğu da çokmuş. Sebük Tegin, Beckem Barshan'ın üçüncü oğluymuş. Beckem'in ava gittiği bir gün obaya Türkmenlerin Tahsılar denilen bir boyunun adamları saldırmış, evleri talan etmiş, obadaki insanlarla birlikte Sebük Tegin'i de esir edip gitmişler. Sebük Tegin esirken dört yıl hayvanlara bakmış. Sonra onu Heytele'ye götürüp satmışlar. Sebük Tegin'i önce Nasr Çeçi adından birisi satın almış. Sonra onu

³⁷ **Heytele:** Siriderya (Seyhun) ile Amuderya (Ceyhun) nehirlerinin arası. VII. yüzyılda Arapların gelmesiyle birlikte bu ülke Mâverâünnehir (iki nehir arası) olarak adlandırılmıştır.

³⁸ **Pendname:** Sebük Tegin'in oğlu Mahmut'a bıraktığı vasiyet. Bu kitap Orta Çağ'da en rağbet edilen kitap olmuştur.

Emir Alptekin satın almış. Alptekin'in yanında Sebük Tegin çok büyük saygı ve dereceye ulaşmış. Onun başından geçenleri dinlediğinde insan üzüyor. Onun talihıyla seninkini kıyasladığında belki seninki onun yanında güllük gülistanlık kalır. Sen büyük bir kalede emirlik yapıyorsun. Hiç kimse seni köle pazarında satmadı. Gün Han'ın boyundan, sultan soyundan olduğun için sultan sana değer verdi. Sana güzel sözlerini sakınmadı.

Ürgenç'in büyük pazarında helva satan Derya Behramgulu'nu fakir düşürmek için Gavşfinçli ve Buruntaklı iki helvacı ile anlaşıp helvalarınızı ucuza satmaya başlamışsınız. Birine bilerek kötülük yapmak fena bir şey. Ben Derya Behramgulu adındaki helvacıyı tanımıyorum ama ona kötülük yapmanızı da doğru bulmuyorum.

Altıncan adındaki kızına 'Gevezelik etme!' de. "Seni Altındaş'la evlendireceğim." dediğinde kızın; "Köle, sultan ise de köledir. Köle gelip ayağımı öpse de şah soyumu kirlletmem. Ondansa bir abdal bezirgânın hatunu olurum bin kat daha iyi." diyormuş. Benim aslım köle değil. Ben de tıpkı sizin Akhunlardanım. Ben beyzade soyundanım. Babam Belh şehrinin komutanıydı ama Sasani şahı onu asılsız bir bahane -şimdi o asılsız bahanenin ne olduğunu sana söylemeyeyim- zindana attı. Beni köle olup yaşamaktan kıblegahım, iki cihan serverim büyük Sultan Mahmut ibn Sebük Tegin kurtardı. Ben ömrümün sonuna kadar kurtarıcıma mutluluğumu, sadakatimi bir parça olsa da eksiltmem. Yüce Allah Sultan Mahmut'u kendi himayesinde korusun! (I. 39)

Çocuklarına üç dil öğretirsin ama şahlık bana bela olur diye düşünür müsün? Öğren! Büyük şanslar hiçbir zaman insanın peşinden gelmez, sadece küçük şanslar gelir.

İkinci ayın beşinde Kes şehrinin emiri Gazanfer ile bir bağın içinde sabahtan akşama kadar sohbet etmişsin. Kim yanına gelecek olsa sinirlenip kovmuş; "Kimse yanımıza gelmesin!" demişsin. Neden, konuştuklarınız bu kadar önemli miydi?

Sadranç adındaki binbaşını diğer binbaşılardan daha çok sevmenin nedeni ne? Onunla gizli gizli görüşmeleri çok yapıyorsun, bir yerlere gönderiyorsun. Ben onun hangi obadan ne kadar vergi aldığını, hangi kalelerin emirlerini azarladığını biliyorum. Şadranç adlı binbaşına söyle, artık Metel Reis ve Doğan Reis'in obalarına gitmesin.

Gördüğüm kadarıyla senin kızın burnundan kıl aldırıyor, Altındaş'ın tüm ordusunu bir tarafta, atı ile kendini bir tarafta tutuyormuş. Ya Abdülmelik, senin kızın at üstünde

savaşmakta bu kadar usta mı? Kızın doğru söylüyorsa onu komutan olarak atayıp orduma alayım. Ha, ha, ha!

Sadece Altındaş değil, onun kolluk güçleri de Altıncan'ın hakkında önceden bilgiler vermişti Abdülmelik Han'a. Onlar, Altıncan'ın üç kız ve iki erkeği dövüp yaraladığını, yaralananların akrabalarının da bir gece karanlıktan faydalanarak Altıncan'ı kendisinden geçinceye kadar dövdüklerini biliyorlardı.

Altındaş'ın da kolluk güçlerinin de söyledikleri Abdülmelik'in dünyasını yıkmıştı. O, şimdi konuşmaya, bir şey yapmaya korkuyordu. Geceleri gözüne uyku girmiyordu. İşte, Hacer Hatun kocasının sertleşen, taş dönen boynunu yumuşatmak, gönlünü ferahlatmak için bir iki gecedir onun yattığı odaya geliyordu.

8

Bahar mevsiminde emire Sultan Mahmut'un buyruğu ulaştı. Han on bin kişilik orduyla birlikte Nişabur'a gitmeliydi, tüm vilayetlerin orduları da oraya gidecekti, oradan da Hindistan'a cihada gideceklerdi. (I. 40)

Abdülmelik kışa kadar muhbirin gazabından kurtulacağına sevindi. Elbette bu bir kurtuluş değildi, kötü kişi kendi kazdığı çukura düşer, uzağa gidemezdi. Kışa kadar tuzağa düşerdi. Abdülmelik Han bu düşünceyle birlikte on bin kişilik bir ordu toplayıp Nişabur'a, oradan da Hindistan'a doğru cihada gitti. Zemahşer'in yönetimi için ise Mansur'a güvendi.

İnsanoğlu kısmetine düşenden kaçacak olur. Uzağa gitse, dikkat etmese, başına geleceklerden kendi kendine kurtulacakmış gibi gelir ama kene yapıştığı yerden kurtulur, başına geleceklerden kurtulamazmış. O işi insanın kendisi düzeltmezse Allah da düzeltmez. 'Kendin düzeltemiyor musun?' demek, insana başka kısmet gözletir.

Emir Abdülmelik hayatında her şeyden çok başarısızlığa uğramaktan korkardı. Babası Buğracık Abdal'ın kötü talihi, onun mutsuz bir şekilde yatışı, o zaman sekiz³⁹ yaşında olan Abdülmelik'in aklında korku olarak kalmıştı. O korku onun aklından çıkmıyordu. Zaten alışık olmadığı her şey onda korku yaratıyordu. Gönlünde, yakın günlerin birinde kendisi, çocukları, hizmetindekiler öldürülecek, kalesini de ateşe verecekler

---

³⁹ Romanın başında yazar, Abdülmelik'in, babası Buğracık Abdal öldüğünde yedi yaşında olduğunu söyler ama burada babası hasta ve mutsuz bir şekilde yatarken sekiz yaşında olduğunu belirtir. Burada bilgi açısından yazar bir hata yapmıştır. (ç.n)

minvalinde korkular peyda olurdu. Onun öfkeli bir karakterde olmasının sebebi bu korkusundan dolaydı.

9

Abdülmelik'in ilk iki çocuğu ölü doğdu. Sadullah onun üçüncü çocuğuydu. Sadullah'ın gözü hastalıktan açılmıyordu. O beden olarak sağ olsa da zayıf tabiatlıydı. Yattığı yer onundu. Abdülmelik oğlunun din ilmi öğrenmesine karar verdi. Din âlimi olması için güç gerekli değildi.

Altıncan sağlam bir şekilde gelişti. Yedi aylıkken yürüse de geç konuştu. Dayısı Tümen gibi hareketli ve savaşçı oldu. Abdülmelik kızının savaşçılığına doğrusu sevindi. Kızı altı yaşına yeni girdiğinde ona küçük bir kılıç yaptırıp verdi, kılıçla nasıl dövüşmesinin kurallarını öğretti ve çok uzun bir zaman onunla kılıç talimleri yaptı.

Altıncan abisi Sadullah'ın elbiselerini giydi, kendisinin kız olduğunu insanlardan saklamaya çalıştı. Altıncan'ın, abisi Sadullah'ın (I. 41) elbiselerini giydiğini görenler hayrete düştüler, bunu doğru bulmadılar. Bazıları doğrudan “Emir, sen kızına savaş talimleri öğretme! Kız kısmının yeri tabak çanağın yanındır.” dediler. Emir güldü. “Kızıma kendisini korumayı öğretiyorum. Bunun nesi ayıp? Yetişkin olduğu zaman ona ‘Eline kılıç al!’ desem de almaz, hicap eder. O zamana kadar bırakın da güçlensin!” dedi.

Abdülmelik, Altıncan'a gizlice öğüt verdi; “Kızım, erkeklerin hangisi söylediğini yapmazsa doğrudan vur. Vurduğunda da öfkeyle vur. Bırak, ikinci defa seni gördüklerinde korkudan titresinler. Bir şey söylersen hemencecik yerine getirsinler. Hiçbir şeyden korkma. Korku kötü bir şeydir; o, insanı zayıflatır.” Altıncan babasının dediklerini yerine getirmeye çalışıyordu.

Altıncan gayretli ve çalışkandı. Bir yerden çok durası gelmiyordu. Onun duruşu kız kısmına benzemiyordu, ateş gibiydi. Yürüdüğünde birçok kez düşmüştü. Bir yeri kanasa bile ağlaması gerektiğini düşünmemişti. Sert bir şekilde dövüşür, dövüşmeyi severdi. Kendinden çok büyük çocukları hemencecik döver ve ağlatırdı. Altıncan üç, dört yaşındayken diğer çocuklar illallah edip ondan uzak durdular.

Altıncan akranlarıyla güreşip onların sırtını yere getirirdi. Kendinden küçükleri ise dövüp ağlatıyordu. Onun bu yaptıklarından Abdülmelik keyif alıyordu, kızının akranlarının sırtını yere getirmesinden hoşlanıyordu.

Abdülmelik'in düşüncesine göre Altıncan on iki, on üç yaına geldiğinde başına buyrukluğu terk etmeliydi ama o on üç, on dört yaşında da başına buyrukluğu terk etmedi, ona kız elbiseleri giymesi sylenildiğinde utanır, kıpkırmızı olurdu. Bir gün sabah Abdülmelik Han, abisinin kıyafetini giyen Altıncan'a "Kendi elbiseni giy! Sadullah'ın elbisesini yerine bırak!" diye kızdığında kızının gün boyunca ağladığını fark etti. İki gün sonra bile Altıncan'ın aynı yerde oturmuş bir şekilde ağladığını gördü. Altıncan'ı annesi de kardeşleri de sakinletiresemedi. İte, bundan sonra Abdülmelik, inatçı kızına iyi kötü bir şekilde tavrını koydu. Altıncan ne söylemek istese annesine söyledi. Kızının kendisine sinirlenip iki gün boyunca ağlamasına Abdülmelik Han hiçbir şekilde aklına sığdıramadı. O, kızının be yaşındayken Arsahumisen pazarında kafası kesilen kadının saçlarını yılanı benzetmesine de hiç akıl sır erdirememiti. (I. 42)

Han, oğullarından yana rahattı ama kızının ikbali onu endielendiriyordu. Bu endişesini kimselere söyleyemedi de. İstemese de içine Altıncan'ın hiç kimsenin akıl sır erdiremeyeceği bir kötülük doğuyordu. Han ite o yapılacak kötü şeyden kök korkuyordu.

10

Geçen yıla kadar Abdülmelik'in evinde  atabey vardı.  atabeyin her biri emirin çocuklarına dil; Arapça, Farsça ve Yunanca ğretiyordu. Onların üçü de bu üç dili sular seller gibi biliyordu. Atabeylerin baı mer, emirin çocuklarına Arapça ğretiyordu. Atabeylerle alakalı bir mesele olursa emir sadece mer'le muhatap oluyordu.

Geçen yıl emir atabeylerden mer hariç diğerlerini Altıncan'ın isteğiyle saraya yollamıtı. Emir'in mer'i evinde tutmasının bir ya da iki sebebi vardı. mer şimdi çocukların sadece atabeyi değil, aynı zamanda nasihat dinledikleri, dertletikleri dostlarıydı da. O, emirin de dert ortağıydı. O, emirin danışmanı, Mansur'un ise yardımcısıydı. Emir'in isteğiyle mer, Sadullah'la bir hafta Arapça, sonraki hafta Farsça, bir sonraki hafta ise Yunanca konuşuyordu. Çocuklar atabey ısrarları sonucunda kendi aralarında farklı dillerde konuşuyorlardı. Onların farklı dillerde konumalarından bazen Hacer Hatun, bazen de Mansur kök rahatsız oluyorlardı.

Emir Abdülmelik çocuklarına beyzade⁴⁰ eğitimi veriyor, padişah çocukları gibi okutuyor, onlardan hiçbir şeyi eksik etmeden yedirip içiriyor ve giydiriyor; eğitimleriyle pek ilgilenmiyor gibi görünse de Atabey Ömer'den her gün çocukları hakkında bilgi alıyordu. Emir, çocukların özgür bir şekilde yetişmelerini; devrin akıllı, zengin kişilerinden olmalarına gayret ediyordu. Onların eğitimi için malını da vaktini de gayretini de esirgemiyordu. Büyük oğlu Sadullah'ı Arsahuşmisen şehrindeki bir medresede okumaya göndermek emir için daha kolaydı ama onu Ürgenç'e gönderip en meşhur medreselerden birinde fıkıh ilmini okumaya yolladı. Abdülmelik her seferinde Altındaş'ın (I. 43) yanına bilgi vermeye gittiğinde bir gece de oğlunun yanında kalırdı.

Emir Abdülmelik bazen çocuklarını etrafına toplayıp onlara öğütler verirdi. Onun öğütleri çoğunlukla cesurlukla alakalıydı. Emir çocuklara:

Hiçbir şeyden korkmanız gerekmez. Cesur olun! Korkaklık, zayıflık; cesaret ise maksadına ulaşmaktır. Ben hiçbir şeyden korkmam, siz de benim gibi cesur olun! Korkaklık bizim soyumuza yabancısıdır.” derdi.

11

Emirin on üç, on dört yaşlarındaki kızı Altıncan hakkındaki söylentiler, eksiksiz, abartılı rivayetler gün geçtikçe halk arasında arttıkça artıyordu. Kendisine güvenen genç delikanlılar sadece Altıncan'ın gül yüzünü görmek için özellikle Zemahşer'e geliyorlardı.

Altıncan hakkındaki rivayetler çeşit çeşitti. Bu rivayetlerde emirin kızı, kendisine güvenen delikanlılara ağzının payını veriyordu. O rivayetlerin çoğu, Altıncan'ın güzelliği hakkında değil de onun sonsuz cesareti, çok güçlü olması, kılıçla dövüşmekteki ustalığı, dünyanın yetmiş iki dilini sular seller gibi konuşması hakkındaydı. Ticarete aldatılan tüccarların haklarını hilekâr tüccarlardan alıp geri vermesi, haksızlığa uğrayanlara sahip çıkması; İsfahan, Merv, Bağdat gibi büyük şehirlere uçarak gidip aynı gün geri dönmesi hakkındaki masalları gölgede bırakan rivayetleri insanlar tıpkı hikâye anlatan bir ozanı dinler gibi dinliyorlardı. O rivayetleri

⁴⁰ **Beyzade Terbiyesi:** Aristokratik eğitim. Eski devirlerde atalarımızın zamanında sarayların yanında özel atabey mektepleri açılmıştır. O mektepte padişahın, emirlerin, yetenekli, itibarlı insanların çocukları eğitim almıştır. Beyzade eğitimi alan yiğit kendisinin asil özellikleri, eğitimi olması, savaş ilmindeki ustalığı ile diğer yiğitlerden ayrılmaktadır. Atabey mekteplerinde birkaç yabancı dil de öğretilmektedir.

dinleyen genç delikanlılarda kudretli ve güzeller güzeli Altıncan'ı görmek isteği doğuyordu.

Altıncan'la ne yapsalar evlenebilirlerdi? Onunla evlenmek için belki Emir Abdülmelik'in belki de Altıncan'ın şartları vardı. Ne şart olursa olsun Altıncan'ın yüzünü bir kez olsun görme lezzetini göze alan yiğitler vardı.

Altıncan, kendisi hakkında anlatılanlara sahip gül yüzlü bir kızdı. Belki başka yerlerde Altıncan gibi güzel kızlar vardı ama onunki gibi insanın nefesini kesecek peri sureti hiçbir kızda olmasa gerekti. (I. 45) Altıncan'da bir aşırılık vardı. O aşırılık, onun yüzünde, büyüğü gözlerindeydi. O bakışlarda âlimlerin feraseti, hükümdarların hükümdarlığı vardı. Söylediği yapılmadığında kızan atabeyin, kahramanların sevinci vardı o bakışlarda. Altıncan bu fani dünyaya eş olmak için değil de hükümdarlık etmek için gelmiş gibiydi.

Altıncan'ın yüzündeki heybetli hükümdarlık alameti on iki, on üç yaşlarında belli oldu. Onun sevgi dolu gözlerinin, heybetli hükümdar gibi bakışlarının karşısında er kişinin durması kolay değildi.

Ah, ah! Allah erkek kullarını çok üstün tutuyor, erkekler için şöyle güzel bir kızı dünyaya yollamış. Bu güzel yüzlü kıza erkekler merhametsiz olamazdı ki! Elini değıdirmeye kıyamaz ama oturup seyrederdi ancak. Altıncan'ın akkızı Gülyüzlü birçok kez Altıncan'a bakıp ah vah eder, “Ah, ah! Senin sadece yürüyüşünü kırk kıza değışmem.” derdi.

Altıncan; “Rahat ol, ben evlenmem!” dediğinde,

Ah, ah, ben erkek olsaydım atlardım üstüne; “Ya benim eşim ol ya da hırlatarak canımı al, derdim.” diye yanar tutuşurdu Gülyüzlü.

Gerçekten de Altıncan'a bakıldığında Allah'ın erkeklere çok değer verdiği anlaşılıyordu. Onun bembeyaz yüzü parıl parıl parıldıyordu. Onun yüzü tazecikti, çok güzeldi. Güldüğünde sol yanağındaki gamzesi güzelliğine güzellik katardı. Gülyüzlü bu gamzeyi Allah'ın erkeklerin tutsak olmaları için kurduğu tuzak olarak sayardı.

12

Avlunun sol tarafındaki göz göz odalı haremın birinci odasın Altıncan'ın akkızı Gülyüzlü'nün, ikinci oda kendisinin, üçüncü odada ise Altıncan'ın annesi Hacer

Hatun'du. Altıncan'ın odası büyüktü, aydınlıktı. Yerde dört, beş kat halı seriliydi. Kapıdan girildiğinde sol duvarın önünde işlemeli sandıklar diziliydi. O sandıklar bundan bir ay önce sekiz taneydi. **(I. 46)** Şimdi onların sayısı on dördü bulmuştu. Çünkü Altıncan'ın elbiseleri artık sekiz sandığa sığmayınca Emir Abdülmelik, en güzel ağaçlardan sandık yapmakta Harezm'de nam salan Marangoz Haydar'a altı tane sandık yaptırmıştı.

Odanın başköşesinde eni üç, boyu altı metre olan bir divan vardı. Bu divan yerden yarım metre kadar yüksektydi. Rengârenk atlaslardan yapılmış yorgan ve yastıklar içeriye kendine has bir hava katıyordu. Divanın üstüne dört tarafı dantel işlenmiş beyaz bir örtü örtülmüştü. Altıncan üç dört yıldır bu divanın üstünde yatıyordu.

Altıncan erkenciydi, her akşam erkenden yatağına geçerci. Tan ağardıktan sonra da uykusu gelemeydi. Böyle olunca da o çoğu zaman yavaşça gidip annesinin yorganının altına girerci. Çeşitli konulardan bahsedip, dürtükleyip annesini uykusundan uyandırırıcı.

Altıncan, babası gibi güneş doğmadan uyanmayı severdi. Gülyüzlü kırmızı sağıp sıcakık kırmızıdan bir kâse doldurup Altıncan'a getirir, onun yanına oturur ve kırmızı içmesini beklerdi. Ondan sonra da Altıncan'ın efsunlar saçan saçını tarardı.

Altıncan mutlu bir kızdı; gülmeyi, şakalaşmayı severdi. Her zaman Gülyüzlü'ye "Çok konuşuyorsun!" diye kızsada o konuşmayınca da canı sıkılırdı.

Oğuzların bey kızlarına öğrettiği adabı muâşeret kuralları vardı. Küçük adımlarla, ceylan gibi sekerek yürümek; nazik, ince bir sesle konuşmak; sakince, kuşdiliyle erkeklerin kalplerini hoplatmayı başarmak öğretilirdi kızlara. Erkeklerle hangi sözlerin hoş geldiğini, onlarla konuştuklarında ne söylemeleri gerektikleri öğretilirdi. Altıncan 'Oğuz beylerinin kızlarının adabı' adı verilen dersi tamamıyla reddederdi. "Ben erkeklere yaranmak için yürüyüşümü de konuşmamı da değiştirmem. Bırak, onlar bana hoş gelecek sözleri, adabları öğrensinler. Ben sadece savaş kurallarını, güreş kurallarını öğreneceğim. Hançeri hedefe atmayı öğreneceğim." diyerek kibirlendi. **(I. 47)** Emir Abdülmelik kızının bu cesaretini, kibrini iyiye yorup ona içinden hak verirdi ama hiçbir şey söylemedi.

Altıncan zamanının çoğunu atabeyinin yanında geçirirdi. Ondan ilim öğrenmeye çalıştı. Atabey önceleri Altıncan'a ilim ve yabancı dil öğretmek konusunda pek istekli

değildi. Onun esas ilgi odağı emirin küçük oğulları, ikizler Habil ile Kabil'di. Altıncan annesinden, sonra Mansur'dan ricada bulundu. Ancak atabey önceki düşüncesini değiştirmede. Böyle olunca Altıncan atabeye karşı savaş ilan etti; gece atabeyin yatağına bir testi su döküp kaçtı, ayakkabısının tekini sakladı, yemeğine bazen şap bazen mürekkep döktü. Atabey'in de yaptığı uygunsuz işler iyice arttı. O, içinde yemek kaynamakta olan kazanı ters döndürüp kaçtı. Tavladaki atları dışarı saldı, ağaçlardaki erikleri kuşların önüne döktü. Abdülmelik Han'ın çok sevdiği, Çin'den gelen çaydanlıkların yirmisini kırıp eyvana attı. Tüm bu uygunsuz işleri yapan Atabey Ömer'di. Onun yaptığı hakikatti, çünkü Altıncan onu görmüştü. Sadece Altıncan değil; Gülyüzlü, Habil ve Kabil de görmüştü. Görenler çoktu. Altıncan arkasına bir grup oğlan ve kızı takıp geldi. Onlar da gerçeği görmüşlerdi. Atabeyin bunları nasıl yaptığını, sonra da nereye gittiğine kadar söylediler. Gören kişi, gerçekten bilir de.

Ortada bir inatçı varsa o da Ömer'di. Üç dili inatçılığı sayesinde öğrenmişti ama onun inatçılığı Altıncan'ın inatçılığından fazla olsa da ne yapabilirdi ki? İnatla yol alamayacağını gördü zavallı. Artık Altıncan bir soru sorsa istese de istemese de cevap vermek zorunda kaldı. Cevap vermekle de kalmadı, bu sefer Altıncan'ın gönlünü kazanmaya çalıştı. Altıncan derslerde kardeşlerinden öne geçti. Habil ve Kabil, Altıncan'ın kendilerini derslerde geçmesini şaşkınlıkla izlediler. Altıncan askerî eğitim derslerinde de kardeşlerini geçti.

Kardeşlerinin hiçbirisi Altıncan'la mücadeleye girmek istemiyordu. Çünkü Altıncan en ufak bir şey için kavgadan kaçınmıyordu. **(I. 48)** Kardeşlerinin arasında Altıncan'dan payını almayan yoktu. Altıncan'da vurduğu zaman ağrıtırım ya da iz bırakırım diye bir düşünce yoktu. Atalarının intikamını alır gibi tüm gücünü toplayıp öyle bir vururdu ki yumruğun değdiği yer morarır, yumruk değdiği yerin arkasına geçecek gibi olurdu. Allah korusundu. En iyisi ona bulaşmamaktı.

Altıncan'ın sinirlenmesi babasınıninkine benziyordu. Abdülmelik Han da en ufak şeye sinirlenip defalarca Hacer Hatunu dövmüştü. Defalarca oğulları Habil, Kabil ve Sadullah'ı dövmüştü. Abdülmelik'ten dayak yedikten sonra onlar bir hafta boyunca, bazen de daha fazla sürede ayağa kalkamazlardı.

Altıncan da tıpkı babası gibi acımasızdı. Altıncan on iki yaşındayken Zemahşerli üç kızın, iki oğlanın; kiminin ellerini, kiminin ayaklarını kırmış, kiminin de yüzünde hançerle iz bırakmıştı. Han, onları niçin dövüp yaraladığını sorduğundaysa Altıncan

net bir cevap vermezdi. Böyle olunca da han kızını neyin sinirlendirdiğini tahmin eder, onu içinden onaylardı. Sırf bunun için evladını azarlamazdı.

Altıncan dövdüğü üç kız ve iki oğlanı sakatladığı için pişman olmuyordu. Hatta kendisini geçimli biri olarak görüyordu. İkinci kez o sözleri söylerlerse o zaman ben onları kesinlikle öldürürüm, diye sinirleniyordu.

13

Altıncan yaptıklarından dolayı kendisine birilerinin bir şey yapacağını düşünmezdi. Çünkü herkesin babasına bağımlı olduğunu farz ediyordu. Kaledeki herkese Altıncan'ın babası ekmek veriyordu. Eğer onlara ekmek vermese hepsi açlıktan ölürdü. Onları yediren, giydiren kişinin kıymetini bilmeliydiler. Abdülmelik Han'a saygı duymalıydılar. "Çocuğumu yaraladı." deyip intikam almamalıydılar. Ancak Altıncan'ın düşündüğü gibi olmadı. Çok karanlık gecelerin birinde Altıncan köylü çocuklarla birlikte saklambaç oynuyordu. O sırada iki karaltı Altıncan'ın üstüne saldırdı. Onlar Altıncan'ın denk gelen yerine vurdukça vurdular. (I. 49) O iki karaltının elinde taş varmış. Altıncan kendinden geçip bayılana kadar dövmüşlerdi.

Karanlıkta kendinden geçen Altıncan'ı arayıp bulamadılar.

"Altıncan, Altıncan!" diye aramaya çıkan Habil, Kabil, Mansur, Ömer, Babür ve Dovguş onu aradıkça aradılar. Dünya aydınlandığında kendine gelen Altıncan: "Gülyüzlü, Gülyüzlü!" diye bağırdı.

Muhafızlar koşarak geldiler. Hemen Altıncan'ın durumu hakkında emire haber verdiler. Altıncan'ın durumu çok ağırdı. O, tam bir ay boyunca yataktan çıkamadı. Vücudunda kırılmadık kemiği kalmamış gibiydi. Altıncan kırıkları arasında en çok sol elmacık kemiğine üzüliyordu. Onun kendisinden geçmesine de sol elmacık kemiğine taşla vurulması sebep olmuştu. Altıncan, dayısı Tümen'in verdiği aynayla sürekli yüzüne bakıyordu. Ona sanki yarası ömür boyu geçmeyecek gibi geliyordu.

Abdülmelik kızını dövenlerin kim olduğunu bilmesinde tahmin ediyordu. Han, meselenin uzamasından çekinip kimseye bir şey demedi. Altıncan sürekli kendisine bunu yapanların kimler olduğunu Mansur'dan öğrenmek istiyordu. Mansur söz veriyordu ama sözün devamı gelmiyordu. Bu sefer Altıncan babasına yöneldi:

Baba, beni dövenler kim? Neden onları hâlâ bulamadınız? Ben onların kim olduğunu tahmin ediyorum. Ayağa kalkarsam onların gözünü oyacağım.

Kızım, hiç kimseye bir şey deme. Bu dünyada hesapsız kalan bir şey yok. Herkesin ettiğini göreceği bir dünya bu. Allah'ın isteğiyle böyle. Hem sen de dövdün ya onların çocuğunu!

14

Altıncan'ın iyi huyları çoktu. En önemlisi de o, kendi kalesindeki çocukları komşu kalelerdeki, obalardaki erkeklerle dövüştüklerinde koruyordu. **(I. 50)** Zemahşer'deki çocuklarla komşu kale ve obalardaki erkekler gruplar halinde birbirleriyle dövüşürdü. O zaman komşu kale ve obalardaki erkekler Zemahşerli çocuklarla dalga geçerdi: “Hey, kurtuluşunuz buna mı kaldı? Hani, sizde erkeklik gururu yok mu? Bir kızın arkasına saklanmaya utanmıyor musunuz? Belki siz de kızsınız!”

Gerçekten de kalenin aşağı tarafındaki Buruntak Obası'nın oğlan çocuklarının dili çok sivriydi. Böyle olunca da Altıncan karşı tarafın dikkatini çekmemek için abisi Sadullah'ın kıyafetlerini giymek zorunda kalıyordu.

Erkeklerin gruplar halinde birbirleriyle dövüşmelerinin ardı arkası kesilmiyordu. Her ay iki üç kez kavga oluyordu. O zaman da Altıncan kırk⁴¹ Zemahşerli çocuğa komutan oluyordu. Çoğunlukla onlara ‘Kırklar’ diyorlardı.

Kavga başladığında Altıncan kimseden eksik değil, aksine tüm akranlarından öndeydi. Çünkü o, dövüşmenin kurallarını biliyordu. Hem o çok acımasızca dövüşüyordu. En son yapılan dövüş bundan altı gün önce Canahır Helvacı'nın oğlu İman'la olmuştu. İman'ın ardında altmıştan fazla çocuk vardı. Altıncan'da ise Kırklar vardı. Kavganın sebebi; İman'ın Kabil'e karşı büyükleneceği ve ona boyun eğmemesiydi. Niçin Buruntaklılar Zemahşerlileri görünce eğilip tazimde bulunmadılar?” diyor Kabil. İman ise; “Eğilip tazimde bulundum.” deyince Kabil “Bulunmadın.” diyor. Altıncan'a göre Kabil asla yalan söylemezdi.

Toplanıp gittiler. Buruntaklıların önceden de gözleri mosmor olmuştu. Kavgada Kırklar, altmış Buruntaklı'ya karşı üstün geldi. Yenilen altmış Buruntaklı'yı sıraya dizip yine dövdüler. Altıncan, İman'a yere eğdirip secde ettirdi ve kendisinden yedi kez özür diledi. Zemahşerliler ne emrettilerse Buruntaklılar sadakatle yerine getirdiler.

---

⁴¹ Romanın Türkmen Türkçesinde ‘Çiltan’ olarak geçen kelime şu anlama gelmektedir: Dinî düşünceye göre insanlara görünmeden yürüyen kırk kerametli adam. Çeviride biz bu kelimeyi ‘Kırklar’ olarak kullandık. (ç.n)

Altıncan Buruntak’a bir gün önce de gelmişti. O zaman da Palta’yı dvmşlerdi. Çünkü Palta Altıncan’ın arkadaşı Balnez’in babasının bindiği ata saygısızlık yapmıştı.

(I. 51)

Zemahşerli oğlanlar bir gerçeğin farkına varmışlardı Onlar kavgaya Altıncan olmadan gittikleri her seferde rezil olup yeniliyor, dayak yiyorlardı. Ancak Altıncan ile her gittiklerinde şaşırtıcı bir şekilde hiç yenilmiyorlardı.

Buruntak Obası’nın reisi Canahır Geçdeki ile Emir Abdülmelik çok iyi dosttu. Canahır birçok kez emirin yanına Zemahşerli oğlanların yaptıklarını şikâyet etmeye gelmişti ama hiçbir seferinde Altıncan’dan bahsetmemişti. Neden? Çünkü Altıncan her kavgada Sadullah’ın elbiselerini giyyordu. Erkek elbiselerini giysin, giymesin Buruntaklılar onun kim olduğunu çok iyi biliyorlardı ama “Bizi kızın biri dövdü.” dememek, rezil olmamak için, Altıncan’dan hiç bahsetmiyor, bahsedemiyorlardı. Konu Zemahşerli Kırklar hakkında devam ediyordu.

İşin doğrusu Altıncan kavgadan çok keyif alıyordu ama büyüdükten sonra yumrukla kavga etmek ona keyif vermemeye başladı. On iki yaşından sonra yumruklaşmayı değil de kılıçlarla dövüşmek, büyük kavgalara girmek istedi ve bunun için de erkek kardeşleriyle her gün kılıçla güçlerini lşti. Onunla dövüşen kardeşlerinden birisi yorulursa ikincisine, o da yorulursa Anuşırvan ile kılıçla dövüşmeye başlıyordu. Kardeşleri ve Anuşırvan dövüşmek istemezse onları zorla ikna ederdi dövüşmeye. Daha doğrusu bazen korkutur, onları zorla dövüşmeye mecbur bırakırdı. Altıncan kılıçla dövüşmekte çok acımasızdı. Kardeşlerinin bir yerini kanatmayana kadar içi rahatlamazdı.

Oyuncağın kılıç olursa bela senden uzak durmaz. Bir keresinde Habil dövüşmek istemediğini birkaç kez söyledi ama Altıncan onu rahat bırakmadı. Habil gönülsüz bir şekilde eline kılıcı aldı ve kendisini savunmaya başladı. Her şey göz açıp kapayınca kadar oldu. Altıncan’ın kılıcının ucu aşağı doğru eğilen Habil’in göz bebeğine saplandı. Habil ‘Vay!’ diyerek korkunç bir şekilde bağırdı. Altıncan kılıcın ucunu Habil’in gözüne zarar vermeden çıkarmak için kendisine doğru çevirerek çekti. Ah, ah, kılıcı evirmemeliymiş, göz iki parça olup yere dşti. Habil elindeki kılıcı yere attı ve ağrısından dolayı bağırmaya başladı. **(I. 52)**

“Bağırma, yerine koyuvereceğim şimdi.” diyen Altıncan, Habil’in bağırıp çağırmasına, elindeki kılıcı yere atmasına sinirlendi, onu susturmak istedi ama göz

çukurundan akan kanı görüp kardeşinin ağlamasının boşuna olmadığını, kötü bir şey yaptığını ve kuma bulaşan gözü yerine koyamayacağını biraz da olsa anladı.

Altıncan dokuz yaşına kadar korku denen şeyin ne olduğunu bilmeden yaşamıştı ama dokuz yaşına gelip yedi yaşındaki kardeşi Habil'i bir gözünden mahrum ettiğinde korkunun ne olduğunu tanımıştı. Altıncan'ın boğazından bir hafta boyunca tek bir lokma geçmedi. Uzun gündüz ve geceleri kardeşi Habil'in başucunda gözyaşı dökerek geçirdi. Ne yapıp ne edip Habil'e yaranmaya, onun gönlünü hoş etmeye çalıştı. Altıncan, kalbinin kardeşine ne kadar yakın olduğunu anlamıştı. Bu olay Emir Abdülmelik'i, Atabey Ömer'in isteğini yerine getirmeye, Altıncan'a gerektiği ölçüde göz kulak olmadığı için Uzperi'yi akkızlık görevinden kovmasına bahane oldu. Zavallı, yardımcı olması için Ömer'e koştı, onu kovduranın Ömer olduğunu bilmeden...

15

Altıncan on iki yaşında, sağlam vücutlu, uzun boylu oldu ve atın üstüne bir hamlede biner hâle geldi. On üç, on dört yaşlarında ise hareket halindeki bir atın üstüne atlayıp binmeyi de öğrendi. Altıncan at üstünde kılıçla dövüşmeyi, Ceyhun Irmağı'nın vadisinde atıyla gezmeyi çok seviyordu. Irmak, Zemahşer'in yanından geçiyordu.

Bu yerin ırmak havası, ırmağın şarıl şarıl akması, ırmaktaki çeşit çeşit balıkların sudan zıplayıp çıkması, ormandaki bülbüllerin ötüşmesi, Altıncan'ın gönlünü bir hoş ediyordu. Kuşlar, balıklar, ırmak ve orman da onun gönlünü hoşnut etmek için gayret gösteriyor gibiydiler. Sanki burada Altıncan'ın gönlünü kazanmak için Berbed Mervezi'nin⁴² öğrencileri saz çalıyor gibiydi. Bu sazı dinleyen insan ona doyamıyor, dinledikçe dinleyesi geliyordu. Sanki burada Berbed'in üç yüz altmış eseri toplanmış gibiydi.

Irmağın arka tarafı, sağı ve solu ormanlıktı. Irmağın arka tarafında, doğusunda Altıncan'ın dedesi, ninesi ve Tümen dayısı yaşıyordu. **(I. 53)** Altıncan onların bulunduğu yerdeki ormanları da görmüştü. Orada bir sürü geyiğin yaşadığını da biliyordu. O, şu ana kadar ormanın batı tarafında gezmemişti. Bundan dolayı orada gezesi geliyordu ama ırmak vadisi son zamanlarda tehlikeli görülüyordu. Burada acımasız yağmacıların olduğu söyleniyordu. Onlar ufacak bir eşya için bile insanları

---

⁴² **Berbed Mervezi:** VII. yüzyılda yaşamış, meşhur Türkmen saz sanatçısı ve bestecisi.

öldürüyormuş. Şimdiye kadar o acımasız yağmacılar Zemahşer Kalesi'nin yakınına gelmemişlerdi. Bela uzakta olsundu, onlar şimdi ırmağın öte yanında, Heytele'deydiler ama yakın zamanda buraya da gelmeleri olasıydı.

Emir Abdülmelik, Altıncan'ı endişelendiren eşkıyaları cezalandırmak için bir ordu topladı ve derhal bu eşkıyalara acımadan saldırılarını emretti. Eşkıyaların türediği, bazen kervanları bazen obaları yağmaladığı haberi Ürgenç'e, Altındaş'a ulaşmış; o, adamlarına eşkıyaları yok etme görevini şehrin güvenlik görevlilerinin başına emretmişti.

Abdülmelik Han ikizlerini ve kızını yanına çağırıp onlara kaleden çıkmamalarını emretti. Çünkü o, çocuklarının bu eşkıyalarla karşılaşmalarından korkuyordu. Babasının sözlerinden sonra Altıncan'ın kaleden çıkması yasaklandı. Çünkü o rahat durmuyor, gönlü kavgaları, değişik değişik maceraları arzuluyordu. Altıncan tıpkı Deli Dumrul gibi kendisine karşı gelecek bir savaşçıyla savaşmak istiyordu. Bu kadar insandan Altıncan'ın karşısına çıkacak kimse yok muydu? Hepsi bu kadar aciz miydi? Belki Deli Dumrul ya da Zaloğlu Rüstem de Altıncan gibi değildir!

16

Mansur'a Cuma günü Buruntak Obası'ndan kötü bir haber getirdiler. Mansur bu haberi hemen da hana ulaştırdı:

“Emirim, Buruntak Obası'ndaki dostunuz Canahır Helvacı'nın oğlunu öldürmüşler.”

Abdülmelik derin bir nefes aldı. Nasıl derin nefes almasın, üzülmესindi. O bölgenin hanı oydu sonuçta. **(I. 54)** Buranın huzuru için bir şeyler yapması gereken oydu. Kötü bir şey olursa hesabını kendisinden sorarlardı. Ona han unvanını bölgeyi huzur ve güven içinde tutması için vermişlerdi. Ona “Neden senin bölgede huzur yok? Bu eşkıyalar nereden türedi, neden onları cezalandırmıyorsun, ya bu olanlar sultanın kulağına giderse ne yaparsın?” diye sorarlardı.

Han üzgün bir şekilde sordu:

Kim öldürmüş?

Şu ana kadar kimin öldürdüğünü öğrenemedik ama Canahır Helvacı'nın oğlunu öldüreni gören insanlar var.

Hemen kim olduğunu tespit edin! Kim öldürmüşse Oğuz Han'ın vasiyetine⁴³ göre cezasını verin, başını kesin. Bırakın, bakana göz, duyana kulak olsun!

Ah, ah! Şahitlerin sözüne inanılacak gibi değil hanım. Sadullah pazartesi günü okula gitti, o zamandan beri de Zemahşer'e dönmedi.

Sadullah'ın bu işle ne alakası var?

Şahitler “Sadullah, Canahır Helvacı'nın oğlunu okla vurup öldürdü.” diye kulağa hoş gelmeyen şeyler söylüyorlar. Sadullah'ın atı da pazartesiden beri tavlardan hiç çıkmadı. Atı ara sıra Altıncan gezdirdi.

Mansur son sözü söylememiş olsa Abdülmelik şahitleri, oğlunu töhmet altında bıraktıkları için cezalandıracaktı ama son söylediği söz yüzünden bunu yapamadı, sustu.

Altıncan hiçbir şey yapmadan oradan geçen birisini öldürür müydü? Ama neden?

“İşte, Canahır Helvacı'nın oğlunun sırtından çıkarılan ok.” diyerek kana bulanmış oku hana uzattı Mansur.

Bundan hiçbir şey çıkmaz. Biz bu okları birçok yere satarız.

Doğru söylersiniz ama...

Ama ne?

Buruntaklıların söylediğine göre Canahır Helvacı'nın oğlu İman ok yüzünden ölmüştü.

O zaman neden ölmüş? (I. 55)

Hekim oku çıkarmış ve oraya ilaç sürmüştü. O ilaçtan sonra okun saplandığı yer kızarmış, çok şişmiş, sonrasında da kaşınmaya başlamış. Dört gün içinde ise zavallı kaşınmaktan ölmüş.

Abdülmelik dostuna üzüntüsünü bildirmek için Buruntak'a gitti. Nedendir bilinmez, gözünün önünde Altıncan'ın ok attığı görüntüler gitmedi bir türlü.

***

---

⁴³ Oğuz Han'ın vasiyetine göre herkes kanunun önünde eşit sayılır. Birisi de kendi vazifesinden dolayı o suçluya yardımcı olmaya çalışırsa o kişi de cezalandırılmalıydı. (ç.n)

Altıncan'ın Canahır Helvacı'nın yakışıklı oğlu İman'ı öldürmek gibi bir niyeti yoktu. Onun ölüm hakkında şimdiye kadar doğru dürüst düşüncesi de olmamıştı. Şimdiye kadar o ölü de görmemişti.

Altıncan, Gülyüzlü ile birlikte tatlı hayaller denizinde yüzerek Ceyhun Irmağı'nın kenarından doğruca kaleye dönüyordu. Yolda İman'ı gördü. Herhalde fedaisi olsa gerek, onun ardında bir atlı yiğit vardı. İman bir şeyler düşünerek kafası meşgul bir şekilde Altıncan'a bakmadan onun önünden geçip gitti.

Altıncan kendisine bakılmasına, baş eğilip selam verilmesini istedi ve İman'a "Ey oğlan!" diye bağırdı. İman ona cevap vermedi. Evet, evet gerçekten de cevap vermedi. Ondan sonra Altıncan kendisine bakması niyetiyle, evet sadece bakması niyetiyle yayına bir ok taktı ve fırlattı. Bu kadar! Başka yapacak bir şeyi yoktu onun. Sadece oku fırlatmıştı.

Altıncan devamlı abisi Sadullah'ın elbiselerini giydiği için ona "Sen gerçek Sadullah'sın." derlerdi. Demek ki Altıncan gerçekten Sadullah olsaydı da Abdülmelik Han'ın hâkimiyetinde olan bir helvacının oğlu, hanın oğluna selam vermeyecek, saygıda bulunmayacaktı! Saygıda bulunsundu ama bulunmayınca da bu kişinin sonu ölüm mü olmalıydı?

Altıncan gözlerine inanamadı. Ok sırtına saplandıktan sonra İman arkasına doğru düştü, ayakları üzengide takılı olduğu için atı tarafından sürüklenmeye başladı. Altıncan olduğu yerde donakaldı. Akkızı Gülyüzlü birden ağlamaya başladı. Altıncan "Yeter ağlama, yoksa seni öldürürüm!" diyerek onu azarladı. Zavallı Gülyüzlü kendisine hâkim olamadan hıçkıra hıçkıra ağlamaya devam etti. Onun ağlamasından kötü bir şey yaptığı düşüncesine kapılan Altıncan da korkmaya başladı. **(I. 56)**

Altıncan, Gülyüzlü'yü nasıl sakinleştireceğini bilemeyince tutuştu. Birden aklına kötü zamanlarda insanın gücü eline almasıyla alakalı bir söz 'Kendisinden daha kötü olmak' sözü geldi. Buna göre hareket etmeyi uygun gördü. Başka çaresi yoktu.

"Ben ölürüm, mutlu ol Gülyüzlü." diyerek kendini atından yere attı ve kumlu yolun üzerinde gözlerini kapatıp öylece uzandı Altıncan.

Vaveyla edip ağlayan Gülyüzlü'nün sesi birden kesildi. O, gözyaşını sildi, Altıncan'a baktı ve hemen onun yanına gitti, titreyen elleriyle hanımının ellerinden tuttu:

Melikem⁴⁴, ey melikem! Size ne oldu? Beni bırakmayın melikem, yalvarırım söyleyin, nereniz ağrıyor? Size bir şey olursa beni şüphesiz öldürürler.

Altıncan, Gülyüzlü'nün biraz daha kıvama gelmesi için kıpırdamadan yatmaya devam etti. Biraz sonra Gülyüzlü'nün, İman'ın durumunu unutup sadece kendisiyle ilgilendiğini görünce yerinden kalktı.

Sesin çıkmasın, duyuyor musun, sesin çıkmasın!

“Anladım melikem, anladım. Sesim çıkmaz benim, çıkacak gibi de değil.” diye anladığını mırıldandı Gülyüzlü.

Altıncan'da yaptıklarından dolayı korkmak duygusu yoktu. Ancak büyüdükçe ondan da korku duygusu başlamış ve giderek artar olmuştu. İlk olarak Habil'in gözüne kılıcın ucunu sapladığında korkmuştu. Yanındaki üç kız ve iki oğlanı da sakatlamıştı. Şimdiyse Canahır Helvacı'nın oğlu İman'ı öldürmüştü. İman'ın korkunç sesi, atının arkasından sürüklenmesi Altıncan'ın aklından çıkmıyordu. Bu yaptıkları yüzünden Allah onu cezalandırmak için beklemez, hemen cezalandırırdı. Altıncan böyle düşünüyordu.

Altıncan, yirmi yaşlarındaki hizmetkârı Devkuş'u Buruntak Obası'na yolladı. “İman'ın ölüp ölmediğini öğren gel! Eğer ölmüşse onu kimin öldürdüğünü bilip bilmediklerini öğren!” dedi. Devkuş “Melikem, onu öldürmüşler mi?” “Kim olduğu belli olmayan birisi onu sırtından okla vurmuşmuş.” Ancak “Kim ki onu sırtından okla vuran kansız?” diye soran Devkuş'a Altıncan ne diyeceğini bilemedi, onun çenesine güçlü bir şekilde vurdu. **(I. 57)** Böyle şiddetli bir yumruğu beklemeyen Devkuş yere düştü. Altıncan “Ne küfür edip duruyorsun? Saçmalayıp durma da git, öğren derhal! Bana senin aklın gerekli değil” diyerek Devkuş'u azarladı. Devkuş derhal yerden kalktı ve Buruntak'a gitti. Kısa bir süre sonra da İman'ın ölmediği haberini getirdi. Bu duruma Altıncan çok sevindi ama sevinci uzun sürmedi. Devkuş bir iki gün sonra İman'ın durumunun ağırlaştığı haberini getirdi. Hekim yaraya ilaç sürmüştü ama yara daha kötü olup şişmiş ve kaşınmaya başlamıştı. Devkuş bir sonraki gün İman'ın ölüm haberini getirdi. O gece Altıncan'ın gözüne uyku girmedi.

---

⁴⁴ Kadın hükümdar veya hükümdarın eşi anlamına gelen bir sözdür. (ç.n)

Altıncan “Ana ben korkuyorum, çok korkuyorum.” diyerek tan vakti annesinin yorganının altına girdi.

Kork kızım, kork!

Altıncan annesine hayret etmişti. Annesi hiçbir zaman kızına korkmasını söylememişti. Ne için korkmalıydı ki?

Korkma istemiyorum anne.

Korkmazsan hayat zorlaşır kızım, inan bana. Kız kısmı tavşan gibi korkak olmalıdır. Kızın korkaklığı asalettir, güzelliştir.

Korkaklık zayıflığın alametidir anne.

Korkaklık; sakinliktir, mutluluktur kızım. Kadınların gücü azdır. Bir şeyleri güçle elde edemeyen kişi nezaketle, güzellikle elde etmelidir.

Sakin kalmayı benim kalbim anlar. Ben anlamıyorum, sadece erkekler mi cesur ve kahraman olmalı?

Erkeklerle cesaret, kadınlara korkaklık yakışır kızım. Allah erkekleri cesur, kadınları ise korkak yaratmıştır. İki cesur bir evde yaşayamaz. Kaplanın tüyleri serttir. Onlar sürü hâlinde değil, tek başlarına yaşarlar. Tavşanın, kedinin tüyüne bak! Yumuşacıktır. Tüyün yumuşak olması korkaklığın ve güçsüzlüğün göstergesidir. Kızlara acizlik, naziklik, güzellik daha çok yakışır.

Altıncan annesinin sözlerinden bir müddet sonra sustu ama sonra:

Şimdi sen bana “Sen erkek gibi değilsin mi dersin?” dedi. **(I. 58)**

Bak, güzel kızım. Bedenin ne kadar nazik senin. İpek gibi yumuşacık bir bedenin var senin. Allahutaala erkeklerin gönlü hoş olsun diye sana böyle incecik, güzel bir beden vermiş.

Ana, ben hiç kimseyi sevmiyorum!

Senin istemen önemli değil kızım. Önemli olan seni isteyenlerin olması. Erkeklerle kendini beğendirmeye çalış. Onların en kötüsü de sadece en iyi kızı ister.

Ben hiçbir zaman erkeklerle kendimi beğendirmeye çalışmayacağım. Bırak, onlar kendilerini bana beğendirmeye çalışsınlar.

Onu zamanla hayat sana gösterir kızım.

Yok, ana onu sana hayat değil de ben gösteririm.

Allah'tan seni istemeye gelmeleri için iyi bir kismet dile.

Ah, ana ah! Senin gözün bana alıştığı için böyle dersin. Babamın dediği doğruymuş; “Balın bal ise, sinek Bağdat'tan gelir!” İşte, göreceksin, benim taliplerim o kadar çok, o kadar çok olacak ki benim yüzümü görmek için kervan kervan altın harcayacaklar.

Kibirlenmek günahtır kızım.

Doğruyu söylemek kibirlenmek mi oldu şimdi? (I. 59)

İkinci Hikâye

Soğuyan Demir Bükülmez

Hiçbir erkek eşinin kendisinden daha güçlü, başarılı, iyi konuşan ve cesur olmasını istemez. Eğer isterse o kişi erkek değildir. Erkek için eşi aciz, korkak ve talihine razı olmalıdır. Becerikli, hamarat ve çalışkan olmalıdır. En önemlisi de güzel olmalıdır. Kadın eşinden çok korkmalı, ona boyun eğmeli, daima hizmetinde bulunmalı, kendisine bir şey sorulmazsa da konuşmamalıdır. Elinde kılıçla yürüyen kadından erkekleri Allah korusun!

Emir, kızına vermek istediği öğütleri atabeyinin üzerinden söylemişti. Eşi Hacer, Gülyüzlü vasıtasıyla birçok şey söylemişti, kendisi de fikirlerini söylemişti. Ancak kızının karakterini koruması söylediklerini dinlemediğini gösteriyordu. Altıncan ne zaman yanlış bir şey yapsa emir cezayı eşi Hacer Hatuna keserdi. Altıncan bilinçsiz bir şekilde yatan annesinin başucunda gözyaşları döker, annesinin başına gelenlerin kendi suçu olduğunu bilirdi. (I. 60)

“Atası vurursa kızı mutsuz olur.” şeklinde bir düşünce vardı. Emir kızının mutsuz olmasından korkardı. Hem Altıncan onun bu dünyadaki umudu, arzusuydu. Altıncan öyle böyle, sıradan bir kız değildi. O, emirin iç dünyasıydı, hayalleriydi. Emir, gönlündeki arzulara ulaşmayı kızında görürdü. Bir keresinde sinirlendiğinde emir kızını:

“Kızım, yarın yapacakların için iyice bir düşün!” diyerek uyarmıştı.

Emir durumu, çaresi olsa şu sözü söylemeyecekti, aslında onunla konuşmayacaktı. O, çocuklarına bey terbiyesi vermek için kaç kişiyi tutmuş, onlara ücretler ödemişti. Hâlâ da ödemekteydi. “Atabeyler, akkızlar uğraşsın onlarla, diyordu.” Onun işi kalede ve

evde refahı sağlamaktı. Allah’a şükür, sadece evde ya da kalede değil, tüm bölgede bir lokma ekmek arayan, açlıktan ölen yoktu. Zemahşer Kalesi’nin helvasını, tatlısını, oklarını Altındaş, Afrasyaplılar⁴⁵, Şahmelik⁴⁶ ve onlar gibiler kervan kervan alıp gidiyordu. Şimdi Gazneli Mahmut’un tüccarları da geliyordu. Hem de doğrudan Zemahşer’e ticaret yapıp gidiyorlardı.

Abdûlmelik böyle bağımsız bir şekilde yaşamaktan memnundu. Bu yaşayışın değişmeden, sürekli devam etmesini istiyordu ama böyle güzel bir yaşayışta tek kızına da iyi bir terbiye veremediği için üzüldükçe üzülyordu. Hem bu üzülmeye aylar geçtikçe, yıllar geçtikçe artıyordu. Abdûlmelik bir beyzade görse derhal onunla kızını Altıncan’ı gözünün önünde canlandırır. Her böyle yaptığında Altıncan’ın yanındaki erkek aciz ve zayıf görünürdü gözüne. Altıncan’a uygun biri bulamayacak gibiydi. Kızına eş aramak kötü bir şeydi, dinde de hoş görülmeleyen bir davranıştı ama emir kendisini bu durumda çaresiz görüyordu. Kızını saygın bir aileye vermeyi, ona güzel bir gelecek kurmayı babası olarak kendisine vazife görürdü. Abdûlmelik Han’ın düşüncesine göre Altıncan’a sahip olacak kişi, Zaloğlu Rüstem’den⁴⁷ güçsüz olmamalıydı. Son zamanlardaki düşüncesi kızını komutanlarından birine vermektir. (I. 61)

Altıncan akranı olan kız ve erkeklerin arasında cesaretiyle sivriliyordu. Kızlar geleneğe göre edep erkân, utangaçlığı ve güzelliğiyle halkın arasında tanınması gerekirken Altıncan cesareti ve yiğitliğiyle nam salmıştı. Onun bu özellikleri Oğuzların kız kısmıyla alakalı geleneklerine ters düşüyordu. Bu ise onun geleceğinin farklı olacağını gösteriyordu. Çünkü gelecek, oluşan farklılıklardan hareketle dallanıp budaklanırdı. Çelişki değil de uyumluluğun olması hayatın kurallarında hiçbir

⁴⁵ **Afrasyaplılar:** Karahan Türkmenleri. Bu hanedanlık Mâverâünnehir’de 840-1212 yılları arasında hüküm sürdü. Afrasyap şehri, Semerkant şehrinin kuzeyinde bulunmaktadır.

⁴⁶ **Şahmelik:** Cend şehrinin emiri. Cend şehri şimdiki Kızılorda şehridir. Ancak bu şehri Şahmelik Selçuklulardan ele geçirmiştir. Şahmelik 1041 yılında Köhneürgeç Şahlığını Altındaş’tan ele geçirir. Köhneürgeç şahı Handin ibn Altındaş kaçıp Tuğrul Bey’in yanına sığınır ve ömrünü Selçuklu Devletinde geçirir.

⁴⁷ **Zaloğlu Rüstem:** Doğunun meşhur halk kahramanı. Zaloğlu Rüstem’in ve Rudaba’nın oğlu Siyavuş birçok Doğu halk hikâyelerinin sevgili kahramanı. Sultan Gazneli Mahmut Firdevsî’nin ‘Şehname’ adlı eserinin başkahramanı hakkında “Zaloğlu Rüstem gibi cesur, güçlü kahramanlar benim askerlerin arasında çoktur.” Firdevsî çok sinirlenir ve: “Böyle bir kahraman hiçbir yerde yoktur. Bu kahramanı sadece ben yarattım.” demiş, Sultan Gazneli Mahmut’u cahillikle, edebî bir eserini anlamadığı için kinamıştır. Aslında sultan gönlündekileri söylemiş. Gerçekten de Sultan Gazneli Mahmut’un ordusunda güçlü ve cesur askerler çokmuş. Güçlerini ölçmek, güreş tutmak gibi yarışları sürekli yaparlarmış. Üstatlara has bir özellik olarak onlar eserlerine isim vermemişlerdir. Sultan Gazneli Mahmut’un sözleriyle söylersek, insanı översen o, “Bak ben ne kadar iyiyim!” deyip övünür, eğer “Senin şöyle eksikliğin var.” Dersen o zaman insan “Bak, bu ne kadar kötü birisi!” deyip senden nefret eder.

değişikliğin olmamasına işaret ederdi. Geçmişle şimdi arasında yaşanan çelişkilerin şaşırtıcı ve yeni olmaması geçmişte yaşananların oluşmasına sebep olur. Geçmişle şimdi arasında yaşanan çelişkilerin olmadığı yerde gelecek mümkün değildir. Şimdiye alışlagelmişin dışında karşı gelmemek de hayatın kendi akışını değiştirmez. Geçmiş, şimdi ve de gelecek bütün ve devamlıdır. Zamanın sadece parçalar; yıl, ay ve günlere bölünmesi değil, zamanın özellik olarak da ayrılmasıdır. Zamanın bu tür özellikleri çelişkiler sayesinde ortaya çıkar. Geleneksel düşüncelere, alışkanlık ve yaşayışlara karşı çıkmaktan yenilik türer, o yenilik de şimdiyi değil, başka bir zamanı, geleceği oluşturur.

Geleceğin kendisi gelmez, onu şimdide yaşanan olayların çelişkisi, eski ile yeninin, gelenek ile şaşırtıcı şeylerin çelişmesi getirir. Şimdi, geçmiş korkutmazsa; geleceğin geleceğine ümit yoktur. Aslında zamanın kendisi düşündüğümüz gibi üç parça; şimdi, geçmiş ve gelecekte oluşmuyor. Aslında zaman tek bir parçadır, o da şimdidir.

Bizim geçmiş dediğimiz arkamızda bıraktığımız şimdiki zamandır. Gelecek dediğimiz ise önümüzdeki şimdiki zamandır. Bunların arasındaki ilişki, gelenek ve değişiklik ile ilişkilidir. Biz şimdiki zamanda geleneği ileri götürüp korursak, o zaman geleceğin farklılığı ortaya çıkmaz. Geleceğin farklılığı sadece şimdiki zaman geleneğini ileriye götürüp korursak olgunlaştırabilir. **(I. 62)**

Şimdiki zaman geçmişe yerleşmeye başladığında geleceğe yol açar. Şimdiki zaman kendi kendine yerleştiğinde ise geleceği oluşturur.

Şimdi, geçmiş ve gelecek, bunlar tamamen zamanın farklı farklı bölümleridir. Bu bölümler ise yeni bir döngü, yeni bir değişikliktir. Zamanın yeni döngüsü ise gelenek ile değişikliğin çelişkileriyle başlar. Değişikliğin güçlenmesi zamanın kendi yatağına sığmamasının habercisidir. Büyük ve güçlü akan bir ırmağın, önceden aktığı yatağa sığamayıp kaynağından şiddetli bir güçle kendisine yeni bir yatak edinmesi gibi, gelecek de geleneğin yatağına sığmaz, değişiklik ile birlikte geleneklerden kurtulur, zamana karşı gelir gibi yeni bir yatak yapar, yeni bir tarzda akmaya başlar.

Altınca geleceğin alametiydi. Bu yüzden onu alacak kişi şimdiki yaşayışını, akraba, arkadaş, dost, yabancılar vs. herkesi karşısına alacaktı. Çünkü son söylediklerimiz geleceğe geçmemesi gereken adetleri, düşünceleri ve alışkanlıkları kendinde saklardı. Şimdide kalan her şey ise sadece geçmişe gider. İnsanlar Altınca'ı gönülden sevecek gibi değillerdi, çünkü geçmişte yaşayan kişi hiçbir şekilde geleceğe yol alan kişiyi

sevemez. Gelecek zaman daima şimdiye benzemezliklerin toplamından hareketle oluşur. Bu sebeple yüzü geçmişe dönük, gelenekçi kişi kendi fikirlerine benzemeyenleri sevmez. Şimdiki zaman kendine, kendi içine sığmayan şeyleri sevmez. Şimdi, değişikliği, değişiklikleri sevmez. Şimdi farklı olanı, yeniyi sevmez. Çünkü o kendisine benzemeyenlerin, değişikliğin kendisine karşı çıktığını, onların ortaya çıkmasıyla birlikte ömrünün sonlandığını anlar. Yaşama sevinci bitmiş, eskimiş, yaşlı birisi gibi o da geleneğin, alışılmışın rahat evinde; değişmenin, yeniliğin, başkalaşmasının ağrısını duymadan yaşamak ister.

***

Altıncan'ın boyunun uzayıp kemiklerinin irileşmesinden sonra çocukluk devri bitti. Yaptığı talimler başarıya ulaştığından olsa gerek, sırim gibiydi. **(I. 63)** Her zaman kılıçla talim yaptıktan sonra bedeni taş gibi katılaşmıştı. Nazik gibi görünen bembeyaz ellerinin tokmak gibi ağırlaştığını, güçlendiğini herkesten çok Gülyüzlü bilirdi. Bir şeyleri tecrübe eden kişi, onu tecrübe etmeyenlerden daha iyi bilirmiş. Habil'in bir gözünü kaybetmesine sebep olan olaydan dolayı kovulan akkız Uzperi'den sonra bu işte tek başına kalan Gülyüzlü, Altıncan'ın yumruğunun tadına bir ya da iki kez değil, birçok kereler bakmıştı. Değdiği yeri göçertip mosmor yapardı Altıncan'ın yumruğu. “Zaloğlu Rüstem bir yumruk vurduğunda karşısındaki adamı yerinden kaldırmıyormuş.” diye işitmişti Gülyüzlü. Akkız olarak işe başladığında da önceden duyduğu bu şeyleri gerçek hayatta da görmüş oldu. Bir vurduğunda karşısındakini diğer tarafa uçurmayı Zaloğlu Rüstem gibi kahramanlara has bir durum olarak bilen Gülyüzlü, Altıncan'ın da hiçbir kahramandan, savaşçıdan eksik kalmadığını, hatta daha güçlü olduğunu anladı ve gördü.

Hak Teâlâ kadınlara sınırsız dayanma gücü, sınırsız sabır vermiş. Onlar çalıştıkları yerde her türlü haksızlığa, eziyete göğüs gererek çalışmaya çalışıyorlardı. “Çalıştığı yerde geçimsizdir.”, denilse kimse Altıncan'ı suçlamaz, Gülyüzlü'yü suçlardı. Gülyüzlü bunu çok iyi anlıyordu. Bundan dolayı o, melikesinin tüm eziyetlerine yiğitçe göğüs geriyor, çektiği eziyetleri erkeklerin bile çekemeyeceğini de biliyordu. Gülyüzlü, melikesinin baskılarına boyun eğmekten başka çözüm bilmiyordu. Gidecek yeri de yoktu. Altıncan'ın gönlüne girmek, onu mutlu etmek, ona yaranmak için gece gündüz gayret ediyordu ama ne kadar çabalasa da bazen Altıncan'ın gazabına uğruyordu. Altıncan'a yaranmak, bir ıstıraptı. Kolay kolay ona yaranılmazdı. Bu

yüzden sadece Gülyüzlü değil, Altıncan'ın kendisi de kendi kendini mutlu edemiyordu bazen. Bundan dolayı sadece Gülyüzlü'den değil, kendisinden de razı değildi Altıncan. Gerçekten kendi kendisini kamçılacağı zamanlar olmuştu onun.

Cüsse olarak Gülyüzlü, Altıncan'dan kalıplı olmasa da ufak da değildi. Yan yana gelseler Altıncan, Gülyüzlü'den bir iki parmak uzundu. Duruşundan güçlü olduğu belliydi. Kabil ile Habil'e de söz yoktu, çünkü onlar ikizdi ve Altıncan'dan iki yaş küçüktüler ama kendisinden dört yaş büyük Sadullah'ı da yere çalıyordu Altıncan. **(I. 64)** Ancak Sadullah'ın tabiatında güreş tutmak, güç gösterisinde bulunmak, kılıçla dövüşmek, at üstünde savaşmak gibi şeyler yoktu. O, ilim savaşçısıydı. Felsefeye, okumaya ilgi duyardı. Ürgenç'ten geldiğinde Habil, Kabil ve Altıncan'ı yanına oturtup onların ilgilenip ilgilenmemesine bakmadan, bazen zorla medresede öğrendiği şaşırtıcı şeyleri coşarak anlatırdı. Böyle olunca kaledeki üç kardeş medresede öğretilen şeyleri Sadullah'tan duyup anlarırdı. Atabey Ömer, Sadullah'ın çoğu şeyi kardeşlerine anlatmasına çok sevinir, ona tekrar tekrar minnettarlık bildirirdi. Sadullah kaleye dinlenmeye gelirdi ama kardeşleri onun son zamanlarda öğrendiklerinden faydalanmak için ona rahat vermezlerdi. Sadullah geldiğinde daha önceden hazırlamış oldukları en zor soruları ona sorarlardı. Maksatları ise Sadullah'ın “Bu sorunun cevabını bilmiyorum.” demesi ve onu zor durumda bırakmak istemeleriydi. Kardeşleri ona, Altıncan da dâhil, “Sadullah, sen Ürgenç'e gidip okusan da bak bizim sorularımıza cevap veremiyorsun, senin bildiğin bir şey yok. “Utanmıyor musun?” deyip Sadullah'ı rezil etmek istiyorlardı. Böyle oyunlara herkesten çok Kabil sevinirdi. Hokkabazdı o. Okumak istemiyordu. Okumamak için her şeye razıydı. Zor duruma düşmüş birine gülmek onun en sevdiği şeydi.

2

On iki erkeğin, dokuz yaş ise kızın olgunluk yaşıdır. Maşallah, Altıncan on dört yaşına gelmişti. Bu yaş, bir kızın göze gelmeye başladığı bir yaştı. Bu yaş, genç erkeklerin kızlarla ilgilenmeye başladığı yaştı. Bu yaşta Allah, kızı bir güle çevirir, erkeklere arzu ettirir.

Herhangi bir insan Altıncan'dan gözünü ayıracak gibi değildi. Nazarı düşen erkeğin tir tir titretecek can alıcı bir güzelliği vardı Altıncan'ın. Allah özene bezene yaratmıştı onu. Altıncan'a babasının hediye ettiği kırmızı atlastan dikilmiş elbisesini giydiğinde

çok yakışırdı. Sanki açılmamış gonca gül gibi olurdu. Her şeyi tastamam oturmuş, gerçek bir peri kızıydı.

Allahutaala kadınları yarattığında onlara iki özellik vermişken Altıncan’a da on, on beş özellik vermişti. **(I. 65)** Uzun boylu, ince belli, aheste yürüyüşlü, kalem kaşlı, gül yüzlü Altıncan, atlas elbisesini giyip düğünde, ziyafette görünse kendini çok yükseklerde gören koç yiğitler duygularını saklayamayıp çok güçlü bir arzuyla isterlerdi. Altıncan ise bu gençlerin olduğu yere bile bakmazdı. Hem Altıncan düğüne, ziyafete gitmeyi de pek sevmezdi. Böyle şeyleri sevmediğinden olsa gerek oralara gitmek zorunda kaldığında bir kavganın çıkmasına sebep olur, kendisi de kavga etmeden oradan dönmezdi.

Kız dediğin ağırbaşlı olur, her şeye sinirlenip isyan etmez, erkeklerin olduğu tarafa bakmaz. Ancak Altıncan erkeklerin toplandığı yerleri kendi yeri gibi görürdü. Erkeklerden biri hoşuna gitmeyecek bir söz söylesin, vay onun haline, Altıncan o kişinin suratına bir yumruk indirirdi. Yumruk yiyen oğlan yerden kalkacak gibi olduğunda yine bir yumrukla kendisini yerde yatar vaziyette bulurdu. Altıncan ise yeniden vurmak niyetiyle genç yiğidin kalkmasını beklerdi. Toza toprağa bulanmış yiğit ise kalktığında yine yumruk yiyeceğini bildiği için sürünerek diğer taraftan kaçarken “Ah sen benim olsaydın!” diye söylenirdi. Genç yiğidin söylediği söz mantıklıydı. Yiğidin elinde olmak, eşi olmak demektir. Hatun kişi kocasına el kaldıramazdı. Hele bir kaldırsındı!

Altıncan’ın gözüne girmek isteyen, canı yanan yiğitler de az değildi. Sadece bir Zemahşer’den değil, çevre oba ve kentlerin emirlerinin, yöneticilerinin çoğunun oğulları da gelir, Altıncan’ı gizli gizli inceleyip giderlerdi. Abdülmelik Han tüm bunları bilirdi. Bildiği için de kızına “Kızım, yarınki gün hakkında da düşün!” demişti.

Abdülmelik Han’ın söylemediği sözleri, yarınki gün ne olacağını ve ne hakkında düşünmesi gerektiğini Altıncan’a akkızı Gülyüzlü açıklamıştı:

“Melikem, Allah’ın kırk yılda can verip yarattığı insana karşı muhabbeti ve beklentisi çok büyüktür. O, meleklerine “İnsana secde edin!” diye emretmiştir. **(I. 66)** İnsana secde etmeyen bilmiş ve kibirli meleği iblisi ise yanından kovmuş, onun ve soyunun yaşadığı yeri insana vermiştir. Allahutaala insana “Bu yer bugünden itibaren iblis soyunun değil, senindir.” demiş. Allah ondan sonra erkeğe hizmet etsin hem de yoldaş olsun diye erkeğin sol kaburgasından kadını yaratmış ve kadına “Daima erkeğe bağlı

olun, onların kalbini, gönlünü çalın, onlara hizmet edin!” diye buyurmuştur. Erkeklerin tanrısı yukarıda, kadınların tanrısı ise yanındadır. Onlar ise kocalarıdır. Zavallı annem “Erkek dediğin yumuşak kalplidir, onun gönlünü kazanmak tereyağından kıl çekmek kadar kolaydır.” derdi. Erkeğin cefakâr gözü, kazanılmaya hazır kalbi vardır. O kalbi kazanmak, kadınlar için elbiselerini çıkarmak kadar kolaydır. Kadının, kocasının kalbini kazanması için ne yapması gerekir? Yüzüne gülen, ondan çekinen biri olması lazım. Vaktinde yedirip içirmeli. Kadınlar işte bunu yapmadıkları için çoğu zaman dayak yer. Kocanız geldiğinde onu karşılaşıp ve o oturuncaya kadar oturmazsanız, o zavallının gönlü parça parça olur. Hem karnını doyurduktan sonra erkeğin eşiyle bir işi kalmaz. Ona bir yastık versen, kadına bile gerek kalmaz. Onu karısı kızdırmazsa hiç sorun olmaz zaten. Kocanızı hayrınıza doyurduktan sonra tek bir güzel söz söylerseniz, ondan sonra o biçare sizi mutlu edecek, size yaranacak olur; Çin’e, Maçin’e git deseniz gidecek olur. Allah; erkeği güçlü, mantıklı; kadını ise duygulu ve ilgili yaratmıştır. Erkek, kadınlar için açık bir kitap gibidir ama okunması lazımdır. Hiçbir yerde açılmayan erkek, karısının yanında açılır. Gerçek kadın, eşini parmağında oynatan kadındır. Sen melikem, kendini toplum yaşamına hazırlayıver. Evlenmek, hazır yemeğin sahibi olmaktır. Evlendikten sonra evin sahibi sensin. Kocan o evde misafirdir, senin hizmetkârındır. O, sabahtan akşama kadar ne edip eder, para kazanır, kazandığını da sana getirir. Sen onun getirdiği her şeyin sahibisin. Sen onun getirdiği eti kavurma yapıp önüne koyarsın. O ise sana minnettar olur.

Gülyüzlü’nün öğüt ve tavsiyelerinden bihaber Haber Hatun da kocasının “Kızım yarınki gün hakkında da düşün!” sözü doğrultusunda kendisince kızına bir şeyler söyledi: **(I. 67)**

Yavrum, Allah denk getirmeyecek olsa buluşturamazmış. Oturup oturup düşünüyorum, ama anlayamıyorum. Allah sana uygun birini nasip edecek olsa o zaman bu iş onun için çok zor olur. Sana sahip çıkacak kişi, senden daha heybetli, daha beter ve saldırgan olmalıdır. Ey Allah’ım, ben korkarım yavrum. Senin kaderin bana malum olur.

Aman anne! Ben Sultan Gazneli Mahmut’un kucağına alıp sevdiği, isim ve icazet verdiği kızım sonuçta. Ben sultandan, Allah’ın yeryüzündeki vekilinden icazet almış kızım. Sultanın şerefleştirdiği kız talihli olmazsa o zaman kim talihli olur ki? Sultan “Bu kız güçsüz olmaz.” demiş ya.

Güçsüz olmadığın belli ama kocanın evinde ne yapacağını hayal edemiyorum. Er olan yiğit hatununa boyun eğmek istemez. Sen ise kocasına boyun eğecek bir kız değilsin.

“Ben öyle böyle bir adamın kızı değilim. Ben Abdülmelik Han’ın kızıyım, Gazneli Mahmut’un bereketli adımıyla birlikte doğan kızım! Ben Sultan Gazneli Mahmut’un müjdelediği yıldızım!” diye sesine güç vererek konuştu ve annesini kucakladı Altıncan. Bana koca değil, annem gerek. Ben bu evden çıkıp hiçbir yere gitmeyeceğim. Kovarsanız Harezmi Gölü’ne⁴⁸ gider, orada yaşarım. Yoksa ömrüm sonlanıncaya kadar sizin yanınızda yaşarım.

Zamanında evlenmezsen olmaz kızım. Senin çocuklarının olması lazım.

Bana koca da çocuk da lazım değil.

Seher vakti böyle deme kızım, böyle deme. Melekler bir yerden duyup ‘Âmin!’ demesinler.

“Bırak, desinler. Şu yaşayışım iyi benim. Hiçbir yere gidecek değilim.” diye ağlamaklı konuştu Altıncan. Sonrasında da ağlamaya başladı.

Ağlama kızım, ağlama!

Anne, yalvarırım beni kovmayın. Ben hiçbir yere gitmek istemiyorum.

“Seni kovan mı var?” diyerek kızının gözyaşlarını silip onu sakinleştirmeye çalıştı Hacer Hatun. “Ben sadece senin bir elinde ateş, diğerinde su olduğunu, ne olursa olsun onlardan birini seçmek zorunda olduğunu söylemek istedim.” dedi.

İnsanoğlu hem rahat hem de arzuladıkları doğrultusunda yaşamak ister. İnsanoğlu hem yaşamak hem de ölümsüzlüğü ister. **(I. 68)** Bunun mümkün olmadığını aklı ve gönlü bilmesine rağmen bir koltukta iki karpuz taşımak düşüncesiyle yaşar.

İnsanlar yaşamlarının rahatı için hayatlarında düzen, kalplerinin arzularını yerine getirmek içinse hayatın farklılıklarını isterler. Birinci istek onlarda korkaklık, ikinci istek ise cesaret duygusunu aynı anda ortaya çıkarır. Birinci istek onları şimdiye, ikinci istek ise geleceğe doğru çeker. Bu iki istek arasında gidip gelmeler insanoğlunun ömrünün şeklini ve manasını ortaya çıkarır.

---

⁴⁸ **Harezmi Gölü:** Aral Gölü’nün Orta Çağ’daki adlandırılışı.

Sadece mutluluğunun, rahatının bozulmasından korkmayanlar yaşamın yeni fırsatlarını bulabilir. Böyle insanlar, hayatın arzusunu, onun enerjisini vücudunda ve kalbinde bulan kişilerdir. İnsanlar ne içindir bilinmez; bu tarz kişilerin, erkeklerin arasından çıkmasını isterler.

Bu durum erkeklerin binlerce yıllık hükümranlılığının bir neticesi mi ya da onların yaradılışlarıyla alakalı mı ve bu yaradılış gereği erkeğe gelecek zaman, kadına şimdiki zaman mı ait olacak? Şimdi kadının, gelecek erkeğin cinsine olmalı mı ki? Türkmen, “kadın ve aile” kuralına göre hareket eder. Aile ise değişmeyen bir kanundur. Çünkü değişmek ailenin dağılmasına sebep olur. Öyleyse doğrudan doğruya kadının, yaşamın, gelenek ve göreneğin çok iyi korunmasını sağlamalı, buna inancı olmalı.

Altıncan Türkmenlerin “Şimdi kadının, gelecek erkeğindir.” düşüncesine karşı çıkıyordu, hem de tamamıyla karşı çıkıyordu. Onun tavırlarının ve düşüncelerinin ardında bu karşı çıkma düşüncesi vardı.

Şimdi, mutluluk; gelecek ise belirsizliğe bağlı endişe olarak görülür. “Korkuyu sadece tevekkül eden kişiler defeder.” denen inanç Altıncan’ın tüm yakınlarının ona olan bakışını belli ediyordu.

Ancak Altıncan’ın fitratı, yaradılışı bu kızın yaşamını değiştirecek güce sahip olduğunu gösteriyordu. Onun bütün amacı insanoğlunun gelenek gibi olmuş yaşamını değiştirmek için yüce Allah’ın insanın aklına gelmeyen, insanın gücüne bakmadan nasıl mucizeler meydana getirdiğini göstermesiydi. **(I. 69)** İnsana, alışmadığı şeylere alışma; anlamadığı şeyleri anlama kabiliyeti verilmiştir. İnsan, değişmeden duran aile temelinde değişen büyük ve yeni şeyler yapmaya çabalamalıydı. Bunun için Allah insana farklı fitrat, talih ve nasipler vermişti. Nasipli olmak, korkup boyun eğmekle bir tutulsa da Altıncan cesurdu ve de boyun eğmezdi. Genel düşüncede mutluluk, mal mülkle olur düşüncesi olsa da, Altıncan mal mülkten daha yukarıda büyük şeyleri arzuluyordu.

3

Hacer Hatunun gönlü oğullarından yana rahattı. Onlar ilim öğrenmek, sonra evlenip aile sahibi olmak, zengin olmak amacıyla yaşıyordu. Onların arzusu, Müslümanlığın gereklerine de uygundu ama Altıncan’ın arzusu, yapmak istediklerinin hiçbiri, Müslümanlığa ve sünnete uygun değildi. Hacer hatunu üzen en önemli şey ise

Altıncan'ın zenginlik, para ve aile ile hiçbir ilgisinin olmamasıydı. İnsanın eğer bunlara ilgisi olmazsa, o zaman dünyada başka neye ilgisi olacağını bilemiyordu. “Bu dünyada zenginlikten, aileden başka bir yok kızım.” diye diye üzülyordu Hacer Hatun.

“Zenginlikten büyük bir tek Allah var. Zenginlik olmazsa, Allah yardım etmezse amacına ulaşamazsın. Zenginliğin olmadığı yerde, itibar da yok.” Bu sözleri Altıncan'ın dayısı Tümen Bey söylemişti. O zamanlar dayısının söylediklerine karşı çıkmış olsa da nedendir bilinmez, o sözler sonradan Altıncan'ın kulağında yankılanıp durmuştu. Altıncan sonraları zenginlik ile itibar arasındaki ilişki hakkında dayısının söyledikleriyle kendi düşünceleri arasında pek bir fark olmadığını fark etti. Daha doğrusu hayat, ona bu dünyada zenginliğin itibar için şart olduğunu öğretti. Evet, aslında itibarı yoksa zenginlik insanı itibarlı yapmazdı ama Altıncan kendi yaşamında halka öncülük yapacak olursa varlıklı birisi olması gerektiğini anladı. **(I. 70)** İnsanların yaşamına etki etmek, fakir kişilerin yapabileceği bir şey değildi. Kendi kendine saygın olmak mümkün olsa da toplum, çoğunlukla kişiye saygı duymak için başka noktaları da göz önünde bulundururdu. İnsanlar, malın olmasa da seni sevebilir, sayabilir ama seni geleceklerini kurtarıcı gözüyle bakmaz, senin dediğin doğrultusunda hareket etmezler. Altıncan'a sadece sevgi değil, insanların emrine boyun eğmeleri de gerekliydi. Bu yaradılışın değil; hâkimiyetin, hükümdarlığın göstergesiydi. Soyunun gerektirdiği gibi hâkimiyetle uğraşmalıydı. Onun hayalleri ve amaçları büyüktü, çok çok büyüktü. Büyük amaçlar, çoğunluğun hayatına dair niyetler, kesinlikle zengin olmakla alakalıydı.

Devlet kelimesinin zenginlik ve hâkimiyet manasına gelmesi de hayatın ortaya çıkardığı bir gerçektir. Zenginlikten yüz çevirmek, hâkimiyet düşüncesinden yüz çevirmek; hâkimiyetten yüz çevirmek ise hayatın talihinden mahrum kalmak, onu başkalarının eline bırakmak anlamına gelirdi. Altıncan ömrü boyunca ne de yapsa onu elinden bırakmazdı. Onun dolup taşan gücü, eşsiz doğumu, sadece büyük bir amaç, zenginlik ve hâkimiyet ile yerini bulacaktı. Zenginliğin olmadığı yerde hâkimiyet, hâkimiyetin olmadığı yerde ise insanların talihini değiştirmek ve büyüklük yoktur.

***

Altıncan'ın kalbini yerinden oynatan bir adam vardı. O da dayısı Tümen Bey idi. Tümen, yeğeni Altıncan için güzel sözlerini esirgemezdi. Eline geçen değişik ve güzel şeyleri de cömertlikle yeğenine hediye ederdi. Onun için hiçbir şeyin zorluğu yoktu.

Bir gün Tümen Bey tek evladı olan, yedi sekiz yaşlarındaki Anuşirvan'la Zemahşer'e geldi.

Meleğim, Arsahuşmisen'de oğlumun canı sıkılıyor. Onun için ben tek evladımı sana getirdim. İzin ver, o sizinle iki ay boyunca kalsın. Ben oğlumu Altıncan'ın emrine veriyorum. O, Anuşirvan'ın lalası⁴⁹ olsun. (I. 71)

Altıncan dayısına sığınmıyordu. Onu Zaloğlu Rüstem gibi görürdü. Tümen Bey yeğeninin kendisi hakkında ne düşündüğünü, onun kendisine söyleyeceği sözleri iyi bir şekilde anlayacağını bilirdi. Bundan dolayı çoğu zaman onu kalbinden vuracak sözler söylerdi:

“İnsan dünyaya bir kez geliyor. Bundan dolayı o yaşarken hiçbir şeyi boşa geçirmeden, gönlünce yaşamalıdır. Kim kalbini kırar, seni üzerse bana söyle. Ben senin intikamını alırım. Hiç kimsenin senin ya da benim kalbimi kırıp üzmeye hakkı yoktur. Kim bize kötülük yapacak olursa ben onun gözünü oyarım. Adalet işte benim şu kılıcım ucundadır.” diyerek heybetli bir şekilde konuşurdu Tümen Bey.

“Dayı ben hiç kimsenin beni üzmesine izin vermem!” diye kendinden emin konuştu Altıncan. Tümen Bey ‘Enişte⁵⁰’ diye bağırdıktan sonra Abdülmelik Han'ın yanına gitti. “Şu üç günlük dünyaya misafir geldik. Misafirlikte çok durulmaz. Biz de bu dünyada çok fazla misafir olmaz, çok yaşamayız. Bundan dolayı her günümüzü güzel geçirelim. Ben her geldiğimde Zemahşer'de düğün ve şenlik olsun. Çocukları da alıp ava gidelim!”

Abdülmelik Han, kayınbiraderine karşı çıkmadı, doğancısına⁵¹ av hazırlığı yapılması için emir verdi.

---

⁴⁹ Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse. Osmanlı Devletinde, Selçuklulardaki atabey mesleğine karşılık gelmektedir. Genellikle padişah ve bey çocuklarının eğitimleriyle ilgilenen kişilerdir. (ç.n)

⁵⁰ Romanın Türkmencesinde ‘giyev’ şeklinde geçen bu kelime “Evlenen kızın kocasına onun ailesinin verdiği söz, yani damat olarak geçer. Bizde bu tabire ‘enişte’ dendiği için biz de bu şekli çevirimizde kullanmayı uygun gördük. (ç.n)

⁵¹ Mirşikâr: Avcıların başı, av kuşlarının bakıcısı demek. Av kuşları genellikle doğan, şahin ve atmaca olduğu için biz de bu kelimeyi doğancı olarak verdik.

Emir Abdülmelik, genelde Mansur ile ava çıkardı. Yanına oğullarını, kızını ve eşini de alırdı. Oğullarını ilk kez ava çıkardığı için âdet olduğu üzere onların ellerini kan ve yağa buladı. Onlara özel törenle birlikte dua etmişti emir.

Hacer Hatun av ile çok ilgilenmiyordu. “El kadar et için koşturacak değilim ben!” derdi Hacer Hatun. Eşinin bu sözüne Abdülmelik Han çok sinirlenirdi. “Koşan geyiği yakalamanın, uçan sülünü av kuşuyla avlamanın lezzeti bir başkadır ya, bu yaşamın bir başka şekli gibidir.” derdi. “Öldürmenin de bir keyfi olur mu?” diyen eşine Abdülmelik Han “İnsan sadece öldürmekten, kandan güç alır.” diyerek anlatmaya çalışırdı avın lezzetini. Bu konuyla alakalı onun bir felsefesi vardı. Emir, Mansur’un avladığı avların sıcak kanını içmekten keyif alması gibi, kendisi de birçok defa keklik, sülün ve geyiğin sıcak kanlarını içerdi (I. 72) ama o bunu herkesten, özellikle de oğullarından gizli yapardı.

Emir Abdülmelik, çocuklarının daima bir işle ilgilenmelerini, zamanlarını faydalı işlerle geçirmelerini isterdi. Çünkü boş durmak insanı yoldan çıkaran en kötü düşmandır. Emir, çocuklarının ava alışmaları için onları küçüklüklerinden beri yanında ava götürürdü. Onlara evcilleştirmeleri için şahin yavrusu almıştı. İlk seferinde şahin yavrularını evcilleştirmeyi hiçbir oğlu başaramamıştı. Alınan dört yavrunun dördü de kanat çırpmaya başladıktan sonra; üçü ava alıştırılırken diğeri de kafesinden kaçıp gitmişti.

Emir oğullarına Kes’in Kuş Pazarı’ndan tuğrul kuşunun⁵² yavrularını aldı ama tüm yırtıcı kuşların arasında kartala benzeyen çağrı kuşu⁵³ ile tuğrul kuşu kolay kolay evcilleştirilmiyormuş, insana boyun eğip hizmet etmektense ölmeyi yeğliyormuş bu kuşlar. Kafeslerinden kaçmaya çalışır, kendilerini kafese vura vura ölürlermiş. Böyle olunca da hiç kimse o kuşlardan av kuşu sahibi olmazmış. Abdülmelik Han, bu gerçeği biliyordu ama tuğrul kuşunun yavrusunun satıldığını görünce ‘Belki evcilleştiririm.’ düşüncesiyle, az bir ümitle de olsa satın almıştı.

⁵² Tuğrul, Divânu Lüğati't-Türk'te Togrıl olarak tanımlanan, Dumrul adı ile de bilinen, gündüz yırtıcı kuşları takımında yer alan atmacagiller familyasından bir kuş, çakırdoğan. Macar ve Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Toğrul veya Doğrul olarak da söylenir. (ç.n)

⁵³ Doğan, boz doğan. Bir tür avcı kuşu. (ç.n)

Tuğrul kuşu dağların dik kayalarında yuva yaparmış. Yavruları tehlikenin yaklaştığını fark edince kendilerini yuvalarından aşağı atarmış. Kimsenin eline geçmemeyi onur bilip kendi annelerinin ağzından başka hiçbir yerden bir şey alıp yemezlermiş.

Abdülmelik'in satın aldığı Tuğrul yavruları da hiçbir şey yemediler. Bir ay boyunca hiçbir şey yemeden yaşamını sürdüren yavrular, sonra bir gece ansızın can verdiler. Öldükleri gece dermansızca ama uzun uzun öttüler. Bu, onların o gece öleceklerinin işaretiymiş. Tuğrul kuşlarının yavrularının bu kibri ve ölümü sadece Altıncan'ı değil, Habil ve Kabil'i de çok kötü etkilemişti.

Emir, az bir ümitle getirdiği yavruların, oğullarını ve kızını kötü etkilediğine çok üzüldü. Yaptığı yanlış hareketi düzeltmek için üç dört tüccara nereden bulurlarsa bulsunlar, doğan, atmaca ve özellikle de şahin yavrularını bulup getirmelerini emretti, alınacak yavrular için parayı esirgemeyeceğini tekrar tekrar vurguladı. (I. 73)

Abdülmelik Han'a beş tane şahin yavrusu getirdiler. Emir, getirilen şahin yavrularını evcilleştirmek için çok gayret etti. Onun bu gayretiyle birlikte oğulları ve Altıncan ava alıştılar.

***

Bu seferki av yirmi gün sürdü. Altıncan için bu yirmi gün ömrünün en güzel günleriydi. O, dayısının himayesinde bu yirmi günde on bir geyik, yedi yaban tavuğu avladı.

Avdakiler vakitlerini türkü söyleyerek geçirdiler. Tümen Bey çok güzel türküler söylüyordu. Eline hangi çalgı aletini alsa tatlı tatlı çalmayı başarıyordu. Gözlerini kapatıp türkü söylemeye başladığında ateşin başında oturanlar hep bir ağızdan ona katılıp türkü söylüyordu.

Altıncan, ördek ve keklik avlayıp onları şişe takıp pişirmeyi öğrendi. Kuşbaşı doğradığı etlerin ateşte kıpkırmızı olduğunu görüp piştiklerini anlıyordu. İşte, bundan sonraysa onları yedikçe yiyesin geliyordu.

Altıncan açık meydanda, ateşin başında yüzünü ateşe dönüp oturmayı, ekmeğini şişe takıp arka tarafını kızartmayı, sonra da kızarmış ekmeği ktır ktır yemeyi çok severdi. O sırada ateşin başında bir insanın en sevdikleri; ana babası, dayısı, kardeşleri ve akkızı Gülyüzlü varsa, insan mutlu olmak için başka bir şey istemezdi. Altıncan için bundan daha güzel bir mutluluk yoktu.

Tümen Bey ile Abdülmelik'in farklılığı avda daha iyi anlaşılıyordu. Anlaşılmayacak gibi de değildi. Tümen Bey şakalaşıyor, gülüyor, herkese sırasıyla şakalar yapıyordu, türlü sözlerle onları güldürüyor, Türkü söylendiği sırada yeğenlerinin de kendisine katılıp türkü söylemesini istiyordu.

Abdülmelik ağırbaşlıydı, gerçek bir handı. Şakalaşmak, gülüşmek ona göre şeyler değildi. O, ateşin başında Eprikoğulları soyu, padişah olan yirmi iki beyi ve onların başlarından geçenler hakkında bir şeyler anlatıyordu. Abdülmelik, özellikle ecdadının Gün Han'a sığınmalarını, Harezm ve Horasan bölgesinin Gün Han'ın doğduğu yer manasına geldiğini, bu toprakların kutsallığını, bu topraklara ecdatlarının kanının sindiğini, onların burada yattığını tekrar tekrar vurgulardı. (I. 75) “Biz Gün Han'ın çocuklarıyız, her sabah yeniden doğan güneşe selam vermeliyiz!” der, oğullarıyla birlikte sıraya geçer, doğan güneşe saygıyla alnını uzatır ve onu selamlardı. O, oğullarına cesur ve mert olmalarını, haramdan, beladan uzak durmaları yönünde öğütler verirdi.

Abdülmelik Han'ın çocukları genellikle Tümen Bey'in yanındaydı. Onun anlattığı şeyler çok ilgi çekiciydi. Tümen Bey dinlenmek için oturmaz, gün boyunca koşturup dururdu. Bir bakarsın oğlu Anuşirvan'a ve yeğeni Altıncan'a kılıçla savaşma taktikleri öğretiyor, bir bakarsın nereden çıkarttığı belli olmayan bir kıvılcımla ateş yakmayı öğretiyor. Kebap ve et pişirmekte farklı bir kural gibi gelir ama bakıldığında onun da kuralları varmış. Tümen Bey bildiklerini oğlu ve yeğenlerine eksiksiz bir şekilde öğretiyordu.

Hareket halindeki atın üstünden hedefi vurmaya öğretmek ise çok zaman alıyordu. Hareket halindeki atın öndeki ayakları yerden kesildiği zaman, atın üstünün en rahat, uygun olduğu zamandı ama bu çok kısa bir andı. Atın üstünde duran kişi bu çok kısa andan faydalanmalıydı. “Atın öndeki ayakları yerden kesildiği an, attığınız ok hedefi bulur, onun dışındaki anlarda ise hedefi bulmak çok zorlaşır.” diyerek yeğenlerine hareket halindeki at üstünde hedefi vurmaya açıklamaya çalışırdı Tümen Bey. Herkesin atın üstünde duruşuna, yay tutuşuna, hedefi okla vuruşuna puanlar verirdi. Hedefi vuramayanlara ise kızıp öğütler verirdi.

“Hedefi vurmak en son amacınız. Siz ilk önce koşan atın üstünde durmayı, onun öndeki ayaklarını yerden kesmeyi öğrenin!” diyen Tümen Bey, oğlu ve yeğenlerini peşine takıp çöle gider, onlara burada dersler verirdi.

Dayısının yanında olmak, onun anlattığı olayları, öğütleri dinlemek, Altıncan'ın çok hoşuna gider, dayısının sürekli Zemahşer'de kalmasını isterdi.

***

Avdan kaleye döndüler. Altıncan dönmek istemedi. Daha on beş gün Ceyhun Irmağı'nın yanındaki gür ormanda avlanmayı, gönlünü hoş etmeyi istedi. O, bu isteğini babasına söyledi. **(I. 76)** İsteğini söylediği ilk sefer babası iyi kötü bir şey söylemeyince ikinci kez söyledi. Abdülmelik Han, ikinci kez de bir şey demedi, kızına kaşlarını çatarak baktı: Anlaşıldı!

Dayısı Altıncan'a yakın zamanda Zemahşer'e geleceğini ve o zaman onu ava götüreceğine söz verdi. Tümen Bey Arsahuşmisen'e dönmek istediğinde Altıncan ağlayarak:

Dayı bu sefer kaç gün sonra geleceksin?

Yine iki ay sonra gelirim ama ben gelinceye kadar kılıçla vuruşmayı iyi öğren!

Ben bu işte ustayım dayı!

Benim yeğenim ustaların ustası olmalıdır. O, iki üç askerle⁵⁴ değil; on on beş askerle baş etmelidir. Sen güçsüz Altıncan değilsin. Sen Sultan Gazneli Mahmut'un mübarek adımıyla birlikte dünyaya gelen kızsın. Sen Allah'ın vekilinden, büyük sultandan icazetli kızsın. Tam da bu yüzden ben sana oğlum Anuşirvan'ı emanet ediyorum. O da tıpkı senin gibi korkunun ne olduğunu bilmemeli. Çünkü korkunun olduğu yerde zafer yoktur. Anuşirvan gördüğünden sakınmayan, civanmert bir yiğit olmalıdır. Dünyanın mutluluğu, korku bilmeyen kişilerin önüne serilir. Çünkü mutluluk diyarının kapısının muhafızı korkudur. O ülkeye sadece korkusuz kişiler girebilir. Allahutaala “Kahramanlara zeval yok. Onlar için benim kapalı tüm kapılarım açılır. Ben onları istedikleri maksada ulaştırırım.” diye söylemiş.

Altıncan, dayısının sözünü böldü:

Babam da tıpkı bu sözleri söyler her zaman. O, korkaklığı sevmez, bizim cesur olmamızı ister.

---

⁵⁴ Romanın Türkmencesinde 'Gulam' şeklinde geçen bu kelimeyi asker olarak çevirdik. Gulâm, İslam devletlerinde kölelerden oluşan, hükümdarı korumakla görevli olan askeri birliklerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda kapıkulu askerleri olarak devam etmiştir. Gulâm, kelime itibarıyla Arapça kökenli olup, erkek çocuk anlamına gelmektedir. (ç.n)

Kim? diye sordu Tümen Bey.

Babam!

Tümen Bey bir Şeyler söyleyecek oldu, birkaç defa yutkundu, sonra başka bir konu açarak konuşmaya devam etti:

Canım yeğenim, ben senin cesaretini takdir ediyorum. Senin karakterinin Allah'ın hoşuna gidecek bir karakter olduğunu düşünüyorum. Sen, Anuşırvan'ı da civanmert ve cesur bir Şekilde yetiŐtirmeye  alıŐ! (77)

***

Tümen Bey iki ay sonra geleceğini söylemiş olsa da üç ay sonra, ardında iki yüz atlıyla birlikte geldi. Bey, yeğenlerine çeşit çeşit hediyeler getirdi. Altıncan'a geyik boynuzundan yapılmış kılıç getirdi. Altıncan dayısının getirdiği bu hediyeyle çok sevdi, buna çok sevindi. Hemen dayısıyla çarpıŐtı. Kılıç savaşmak için çok uygundu, insanın  arpıŐtı a  arpıŐası geliyordu. Tümen Bey önceden hediye olarak Altıncan'a ayna ve hançer de getirmişti. Dayısının getirdiği hediyeleri Altıncan çok seviyordu.

Tümen Bey geçen sefer geldiğinde “Bir dahaki geldiğimde burada iki ay kalacağım Şeklinde Altıncan'a söz vermişti ama Zemahşer'de çok durmadı, rĐen 'e gitti, on gün sonra döndü. Tümen Bey; Habil, Kabil ve Altıncan'ı da yanına alıp ırmağın akıŐına doğru gitti. Onun nereye gittiğini kendisinden başka bilen yoktu. Kabil'in “Nereye gidiyoruz?” diye sorduğu soruya Tümen Bey “Şimdi varırız, o zaman öğrenirsin.” Şekilde baştan savma cevap verdi.

Tümen Bey çok gitmedi. Buruntak Obası'ndaki Canahır Helvacı'nın evine vardı:

“Neredeyse bulup getirin Şu yüzü lekeliyi⁵⁵!” diye emretti. Dört beş kişi derhal Canahır Helvacı'yı itip kakarak getirdi.

Şu dut ağacına bağlayın!

Canahır Helvacı'yı dut ağacına bağladılar. Tümen Bey attan inip helvacının yanına gitti:

---

⁵⁵ Romanın Türkmencesinde ‘ opur’ ile ifade edilen bu kelime “Yüzünde  i ek hastalığından leke olan kişi olarak geçer.” ( .n)

Ey yüzü lekeli, senin Ürgenç'e, Arsahuşmisen'e kadar ulaşan uzun dilin var derler. Ne dersin, onu illa ben mi kesmeliyim, yoksa kendin kesemiyor musun?

Canahır Helvacı hafifçe gülümsedi. Onun bu gülümsemesinden cesareti ve yiğitliği anlaşıyordu.

Benim ne suçum var?

Vah, sen yaptığın kötülüğü de bilmiyor musun?

Helvacı yine gülümsedi. Tümen Bey'e kinayeli bir şekilde:

Ben ne yapmışım ki? **(I. 78)**

Tümen Bey yanındakilerin işitmemesi için Canahır Helvacı'nın kulağının dibine yaklaşp sessizce konuştu. Onun ne dediğini Canahır Helvacı'dan başkası duymadı. Tümen Bey söylediklerinin duyulmasını istememişti. Demek ki söylediği sözlerin duyulması onun itibarına, saygınlığına yakışmayacak sözler olmalıydı.

Canahır Helvacı'nın dili Tümen Bey'in söylediği sözlerden sonra çözüldü. Söylenen sözler gerçek olacaktı ki onu inkâr etmeyip iyi ya da kötü bir söz söylemedi. Bundan sonra Tümen Bey de konuşmadı. Atına bindi, bir müddet etrafına bakıp durduktan sonra adamlarına emretti:

Evini yakıp yıkın!

Bu emir, Altıncan'ın hoşuna gitmemişti, korkuyla Habil'e baktı.

Dayı, Canahır Geçdeki'nin evini niçin yaktırmak istiyorsun? Helvacı, oğlu İman'ın ölümünden Sadullah'ı, bizi sorumlu tuttuğu için beni sevmiyor, o bana kinli. Evinin yakılmasını benden bilir. Evini yakıp yıkma!

Ah yeğenim! Ben seni böyle korkak olarak düşünmemiştim. Böyle bir rican vardıysa bana önceden söylemeliydin. Şimdi emrettim, nasıl emrimi geri çekeyim?

O ne suç işlemiş ki?

Bu soysuz Oğuz diyarının en kötü suçunu işlemiş.

Ne yapmış?

Beni Altındaş'a satmış.

Kabil endişelendi:

Dayı, Canahır Geçdeki helvadan başka bir şey satacak adam değildir. Burada bir yanlışlık var.

Altıncan Kabil'in sözünü onayladı:

Kabil doğru söyler. Biz Canahır reisi tanırız. O sadece helva satar. Hem Canahır babamın dostudur. Babam dostunun evinin yakılıp yıkıldığını duyarsa çok sinirlenir, bize de kızar.

Nasıl, nasıl? Baban böyle bir muhbirle dost mu?

Canahır Helvacı ile babamın içtiği su ayrı gitmez. **(I. 79)**

Görünüşte iyi birine benziyor bu ama bunun içini yılan ve akrepler mesken edinmiş. Bak, bunun yüzü eşkıyalık eden birine benziyor mu? Dışarıdan bakınca kötülük yapacak birine benzemiyor. 'Dışı çiçek, içi böcek' dedikleri bu olsa gerek. Çok mülayim görünümlü adamlar en kötü adamlardır. Mülayim görünümlü birine denk gelerseniz ondan kaçın! Mülayimlik onların kalkanı, yüzlerinin perdesidir. Kötülüğün büyümesine izin vermemeliyiz. Kötülük büyürse önünü almak zor olur. Ben bu yüzü lekelinin kötü maksadına yol vermem.

***

Dönüş yolunda kimseden ses çıkmadı. Tümen Bey Altıncan'ın yüreğindeki bildiği için mi yoksa acil işi olduğu için mi bilinmez, Zemahşer'e vardıkları an çok durmadan gitmek istedi. Tümen Bey gideceği sırada Altıncan'ın yanına geldi:

Yeğenim, erkeklerden iyi yeğenim benim. Sana önemli bir şey söyleyeyim.

Söyle dayı. Ben sır saklayabilecek bir sırdaşım.

Onu söylemesen de olurdu. Ben senin sır saklayacağını ve yiğitliğini bilirim. Meleğim, yeğenim, gece yatarken kapını içeriden kilitleyip mi yatıyorsun?

Hayır, kilitlemiyorum.

İçeride senden başka kim oluyor?

Kapının ağzında akkızım Gülyüzlü yatıyor. Bunu niçin sordun ki dayı?

Irmağın ötesinden, evimden yük gelecek. O yükü sana emanet etmek istiyorum.

Nasıl bir yük?

Geldiğinde görürsün. Onu senden ve benden başka kimse bilmemeli. Ben, sana önceden bir şey söylemeyeyim ama işimiz bitince yanına, odana geleceğim. Geldiğimde korkma!

Altıncan güldü:

Korku dediğin şey yenilen bir şey mi dayı?

Meleğim, ben geleceğim.

Ne zaman?

Ne zaman geleceğimi ben de kesin olarak bilmiyorum. Onu sadece Allah bilir, meleğim. Anlaştık mı? **(I. 80)**

Anlaştık.

Altıncan, Zaloğlu Rüstem gibi gördüğü dayısının düşüncesine akıl sır erdiremiyordu. O, dayısının Arsahuşmisen pazarında cezalandırdığı insanları gördüğünde kıvanç duymuştu. Bir kadının kopmuş kafası önüne yuvarlandığında korkmamıştı. Kadının ikiye örülmüş saçlarını yılanı benzetmişti ama Helvacı Canahır'ın evinin başta yıkılıp sonra yakılması onun zihninde fırtınalar koparmış, dayısını acımasız birisi olarak düşünmeye başlamıştı.

Canahır gerçekten de yüzü lekeli, çapraşık yürüyen ama mülayim, geçimli birisiydi. Canahır Zemahşer'e çok gidip gelir, Abdülmelik Han ile uzun süren neşeli sohbetler ederdi. O geldiğinde emirin neşesi yerine gelirdi. Kolay kolay gülmeyen emir, Canahır Helvacı'nın şakalarına çoğu zaman gülerdi. Bu yüzden Kabil de Canahır'ın Zemahşer'e çokça gelmesini isterdi.

Helvacı yavaşça konuşurdu, alçak gönüllüydü. Kabil, Habil ve Sadullah'a “Nasip olursa hepiniz bir bölgenin reisi olacaksınız.” şeklinde güzel sözler söylerdi. Onun sözleri Kabil'in çok hoşuna giderdi.

Helvacı, çocukları emirin çocuklarından dayak yediğinde önceleri emirin yanına birkaç kez gelip “Benim oğullarım daima sizin emrinizdedir. Siz ne emrederseniz yok demez, dediklerinizi yaparlar ama siz bu şekilde onları dövüp durmayın.” deyip ricada bulunurdu. Kabil de Helvacı'ya çocuklarını dövmeyeceğine o anlık söz verir ama o günün ertesinde kendisini babasına şikâyet ettiği için Canahır'ın oğullarını yine döverdi.

Bu kez ceza ağır olmuş, Canahır Helvacı'nın evi yakılmıştı. Bu haber şüphesiz Abdülmelik Han'a ulaşırdı. Sonunun ne olacağı göz önüne gelince insan korkuyordu açıkçası. Allah korusun! Evin yanması Altıncan'ın gözünün önünden gitmiyordu.

***

Altıncan'ın uyuması çok kolaydı. İsteddiği zaman uyur, istediği zaman uyanabilirdi. Önceleri kolaylıkla uyuyabilse de bu gece asla uyuyamadı. **(I. 81)** Başı çatlayacak gibiydi. İlk akşam uyur gibi olsa da birkaç dakika içinde uyandı. Şimdi de uyuyamasa ne olacaktı? Uyumak için her şeyi yaptı. Sağına, soluna döndü, gözlerini yumdu, hiçbir şey düşünmemeye çalıştı, yorganı başının üstüne çekti ama uyuyamadı.

Altıncan normalde hiçbir zaman yorganı başının üstüne çekip yatmazdı. Öyle yapınca nefesi kesilirdi. Hava ne kadar soğuk olursa olsun üstüne yorgan örtmeden yatarı. Çok soğuk gecelerde ise yorgan örterdi ama başı dışarıda bir şekilde. Gülyüzlü onun üstünü zorla örtmeye çalışırdı. “Hayattan korkan, basit insanlar başına yorganı çekip yatarlar. Korkusuz, kendisine güvenen insanlar başına yorganı çekmeden yatarlar. Bu tarz korkusuz kişilerin başına yorganı çekip yatması onlara eziyet gibi gelir. Melikem, senin yatışından korkusuz olduğun belli oluyor.” diye söylemişti Gülyüzlü bir keresinde Altıncan'a. Altıncan, Gülyüzlü'nün bu sözlerini aklından hiç çıkarmadı. Gülyüzlü'nün düşüncelerine çoğu zaman katılmazdı ama bu sefer söyledikleri ona çok mantıklı geldi.

Gülyüzlü, felsefe yapmayı çok severdi. Çünkü melikesi onun felsefesine meyilliydi. Onu çoğu zaman filozof Farabi⁵⁶, Eflatun⁵⁷ diye adlandıırırdı. Melikesinin kendisini dinlediğine sevinen Gülyüzlü daha da coşarak konuşurdu. Aslında Gülyüzlü konuşmayı çok severdi. Konuşmasa hiçbir şey yiyesi gelmezdi. Aslında onun kendisine has bir düşüncesi yoktu ama onun farklılığı hafızasının güçlü olmasıydı. Bir kez işittiği bir sözü kolay kolay unutmazdı. Melikesinin begeneceği sözleri iyi bilirdi. “Gece bazıları sağına, bazıları soluna yatar. Sağ tarafa yatmayı alışkanlık edinen kişiler yalancı, hileci insanlar; sol tarafına, kalbinin üstüne yatan insanlar ise tutkulu ve cesur insanlar olarak görülür. Böyle kişileri aldatmak da basit görülür. Onlara

---

⁵⁶ Fârâbî ya da Batı'da bilinen adıyla Alfarabius, 8. ve 13. yüzyıllar arasındaki İslam'ın Altın Çağı'nda yaşamış ünlü filozof ve bilim insanıdır. Aynı zamanda gök bilimci, mantıkçı ve müzisyendir. (ç.n)

⁵⁷ Platon veya Eflatun, Antik Yunan filozofu ve bilgesidir. Dünyada üniversite düzeyindeki ilk kurumlardan biri olan Akademi'nin kurucusu olan ve düşünce tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Platon, felsefe ve bilim adamıdır. (ç.n)

‘Yumurtanın içinde saç çıktı.’ deseler inanırlar.” Gülyüzlü bu sözleri söyledikten sonra Altıncan ona katıldı: Doğru, doğru. Sen beni daima aldatıyorsun, kandırıyorsun, dedi. İşte, şimdi Altıncan’ın akkızı Gülyüzlü tatlı tatlı uyuyordu ama kendisinin gözüne uyku girmiyordu. Altıncan bir oraya, bir buraya dönüp durdu uyumak için çok çabaladı. Dayısı Tümen belli belirsiz gözünün önünde canlandı. Dayısı alevler içinde ona bir şeyler diyerek bağııyordu. (I. 82) Altıncan ne kadar uğraşsa da dayısının dediklerini anlayamadı. Birden, çatırdayan ateşin sesi işitilir gibi oldu. Uyuyamayacağını anlayan Altıncan yattığı yerden kalktı. İçeride cılız bir ateş yanıyordu.

Gülyüzlü!

İkinci kez adı seslenildiğinde Gülyüzlü irkilerek uyandı:

Melikem, bir şey mi lazım oldu size?

Uyuyamıyorum. Neden ki?

“Bana söylemeliydiniz. Uyku damarınızı ovalayıp yumuşatırdım, hemencecik uyurdunuz.” diyen Gülyüzlü, uyku damarını ovalamak için Altıncan’ın yanına gelip oturdu.

Rüyada alev görmenin manası nedir?

Alev mi, ateş mi?

Ne farkı var ki, ikisi de aynı şey değil mi?

Değil. Ateş ile alev farklıdır. Hem nasıl gördüğünüze bağlı.

O ne demek?

“Ah melikem! Alevi, ateşi her türlü şekilde görmek mümkündür. Ateş yakmak, aşka düşmektir. Melikem, sizin rüyanıza alev girmişse o zaman bu koç bir yiğide bugün ya da yarın gönül vereceğiniz alametidir. Gerçekten de böyle olur.” diyen Gülyüzlü, Altıncan’ı birden kucakladı.

Dur, dur ey Eflatun, beni kandırma!

Ben sizi kandırmıyorum melikem.

Sen bana doğruyu söylemiyorsun. Sen çatırdayarak yanan ateşin ne olduğunu biliyorsun. Sen ateş dedin, alev dedin ama onların arasındaki farkı söylemedin.

Ben şimdi söyleyeyim melikem. Ateş yakmak aşka denk gelmek ya da bir delikanlıyla evlenmek; ateşi söndürmek, kişinin kocasından ayrılması ya da başarısızlığa uğraması anlamına gelir.

Ben söndürmedim!

Ben biliyorum ya sizin hiçbir zaman ateş söndürmediğinizi! Ava gittiğimizde de siz bir defa bile ateşi söndürmemiş, “Bırak, iyice yansın!” demiştiniz. Ateşin gürül gürül yanması mutluluk, bir şeyi beğenmek; ateşin tüterek yanması bir yanlış yapacağının alameti; ateşin içinden yürümek, yalancıların hilelerinden kurtulmak; vücudun ateşte yanması ise rezil rüsva olmak anlamına gelir. **(I. 83)** Alev ise bahtın açılması, çok altın sahibi olmak anlamına gelir.

Çok altına sahip olmak mı?

Evet, melikem. Alev, çok altın sahip olmak anlamına gelir. Çok altına sahip olmak deyince kervan kervan altın olarak anlamayın.

O zaman ne anlayayım?

Kervan kervan altının evlenmek anlamına geldiğini anlayın.

Ey Eflatun! Senin aklında evlenmekten başka bir şey yok. Sen rüya yorduğunda bu kesinlikle evlenmekle ilgili olurdu ya!

Sizin gördüğünüz rüya öyle ama melikem. Ben sizin rüyanızı ne yapıp da değiştireyim?

Sen bana güçlü bir şekilde yanan alevin ne anlama geldiğini söyleyiver!

“Güçlü alev, güçlü korkudur. Sizin bir şeyden çok korkmuş olmanız mümkün.” diyen Gülyüzlü’nün sözü bitmemişti ki dışarıdan kim olduğu bilinmeyen birisinin ayak sesleri işitildi. Altıncan eline hançerini aldı, o sırada kapı yavaşça açıldı:

Yeğenim! Altıncan!

Hey, kim o?

Altıncan! Benim, dayın Tümen.

Dayım! Gelin lütfen!

Tümen Bey çekinerek içeri girdi.

Uyumamış mıydın? Ben uyumuşsundur diye düşünmüştüm.

Geleceğim dediğiniz günden beri uyuyamıyorum. Bana bir şeyler oldu. Altıncan yatağından indi ve dayısının yanına gitti.

Onun sebebini ben biraz tahmin ediyorum.

Nasıl?

Sen “Dayım hemen geleceğim deyip gitti ama hala gelmedi. Ona bir şey olmuş olmasın!” diye endişe etmişsin.

Yolunuzu gözledim.

Gözlediğini bilirim.

Hayırdır inşallah dayı?

Meleğim, her şey güllük gülistanlık. Düşündüğümde de iyi oldu. Bazı şeyleri seninle istişare edeyim diye, gördüğün gibi yanına geldim.

O kadar gizli mi? O kadar acil mi? **(I. 84)**

Öyle acil, gizli olmasa gece yarısı yanına gelir miydin canım yeğenim?

Sizin için kendimi ateşlere atmaya hazırım dayıcığım.

“Kendini ateşe atmana gerek yok. Gel şöyle oturalım.” diyen Tümen Bey oturduklarında odada sadece kendisinin ve yeğeninin olmadığını, Gülyüzlü’nün de hayran hayran durduğunu görünce “Akkızın kendi odasına gitsin!” dedi. Gülyüzlü sert adımlarla içeriden çıktı.

Ne yapmam gerekiyor dayı?

Altıncan! Meleğim, ben çok düşündüm; kime güvenmeli, kime sırrımı açmalıyım, diye. Ondan sonra o kadar kişinin, yeğenlerimin içinden seni seçtim. Ben senden memnunum. Sen ateş gibisin. Meleğim, sen ateşten yaratılmış yeğenimsin benim. Sende tek kusur var, o kusuru kendin de biliyorsun, o da kız olman. Ancak sen kız olsan da ben deyip kibirlenen yiğitlerden eksik değilsin. Allah seni erkek yaratmış olsa ben senin hizmetinde bulunurdum. Gerçekten de hizmetinde bulunurdum.

Hiç uyku tutmadı beni. Meğer sizin gelecek olmanızdanmış.

Ben senin güçsüz olmadığını bilirim. Sen Gazneli Mahmut'un, büyük padişahın icazet verdiği kızsın. Sen gerçekten çok zengin olacaksın.

Altıncan dayısını bu sözünü beğenmedi:

Ben zenginliği başıma mı örteyim?

Öyle deme yeğenim! Zenginlik, uçmak için kanattır. Zenginlik, keskin bir kılıçtır. Zenginlik, Allah'ın yardımı, hükümlanlıktır.

Ben sizi zenginlikten de büyük görürüm.

Ah yeğenim ah! Zenginlikten büyük sadece Allah vardır. Zenginlik olmasa, Allah yardım etmese, maksadına ulaşamazsın. Zenginliğin olmadığı yerde itibar da yok.

Dayı, yanıyorsunuz. Ben zengin değilim ama kendimi itibarlı ve talihli olarak görüyorum.

Altıncan'ın inadı Tümen Bey'in hoşuna gitmedi, biraz sustuktan sonra konuştu:

Haydi, esas konuya geçelim.

Hizmetinize hazırım ben dayı. (I. 85)

Şimdi söyleyeceklerimi kimseye söylememelisin! Annen de dâhil kimseye!

“Hiç kimseye söylemem.” diye önceden söyledim ya dayı!

O söz önemsiz. Yemin et!

Gerekli mi?

Gerekli!

Gün Han hazretleri üzerine yemin ederim. Anamın ak sütü üzerine yemin ediyorum, öldürseler de kimseye bir şey söylemem.

Şimdi beni dikkatle dinle! Biraz sonra buraya altmış develik bir kervan gelecek. Develerin sırtlarındaki yükleri avluya indirecekler. Kervan gittikten, muhafızlar gelen yükü ilgilenmeyi bıraktıktan sonra herkesten gizli olarak yirmi devenin yükünü, yani kırk çuvalı senin odana getirecekler.

Buraya mı?

Evet, buraya.

Neden?

Senin yattığın yatağın altında bir çukur açıp çuvalları oraya gömecekler.

Çok uzun zaman duracak mı o çuvallar burada?

Belli değil.

Uzun zaman durursa çuvaldakiler çürümez mi?

“Altın, mücevher gibi kıymetli taşlar çürüdü.” diye hiç duydun mu?

Hayır, duymadım. Değerli taşlar çürümez.

Meleğim, kendi soruna kendin cevap verdin işte. Kendi verdiğin cevapla için rahatladı mı yoksa daha açıklayayım mı?

Vah, dayı! O kadar çok altın ve değerli taş var mı?

Acele etme! Ne kadar altın ve mücevher olup olmadığını içeri getirdiklerinde görürsün.

Ben ne yapayım onları?

Hiçbir şey yapma!

Benim görevim ne?

Koruyup saklamak.

Sonra?

Sonra ne olacağını görürüz, sakince konuşuruz.

Babam ne der? **(I. 86)**

Baban hiçbir şey bilmemeli. Ben onunla yükün geleceği konusunda zaten konuştum.

Babam biliyor mu?

O sadece kervanın gece yarısı geleceğini biliyor.

Babam kervanın yüküyle ilgilenir ama!

Elbette! Bırak, ilgilensin! Ben her şeyi düşündüm. Senin yatağının altına gömeceğimiz kırk çuval dolusu altın ve mücevher konusunu sadece ikimiz biliyoruz. Başka kimse bilmiyor. Meleğim, beni dinle! Esas yük yirmi devede. Geriye kalan kırk devedeki yük dikkat dağıtmak için. Meleğim, kervan Arsahuşmisen'den geliyor. İçinde; toplu iğne,

güğüm, ipek kumaş, hurma, kap kakak, aklına gelecek her şey var. Şimdi kervan gelir. Hizmetkârlar yüklerin indirilmesine yardım eder. Biliyorum, Abdülmelik de gelip kervana bakar ama sonra yatmaya gider. Hizmetkârlar da yükün yanından gider. Tan ağarmadan önce benim adamlarım gizlice kırk çuvalı buraya getirirler.

Ya annem görürse!

Anneni rahatlatmak senin işin. Çuvalları odaya getirdikten sonra annenin yanında yat. Çünkü burada rahatça uyuyamazsın.

Biraz düşünen Altıncan kesin bir şekilde konuştu:

Dediğiniz gibi yaparım.

Senden tam da bunu isterim.

Dayı, birini mi soydunuz yoksa!

Yok, soymadık.

O zaman bu zenginlikler kimin?

Sana açıklayayım yeğenim. Bunca zenginlik eşkıyalıkla kazanılmadı. Bunlar bana babam Tahir Afrasyap'ın bıraktığı mirastır. Rahat bir zamanda olsak bunları buraya getirmesem de olurdu ama yarına güvenim yok. Bunun için bu zamanda, bu hazineyi evimde saklamam çok tehlikeli. Hem benim hem babamın evde olmamasından faydalanıp iki kez bunları talan etmeye, çalmaya teşebbüs ettiler. Üçüncü ya da dördüncü teşebbüslerin başarılı olması mümkün sonuçta! **(I. 87)** Ben bu altınların hırsızların, eşkıyaların eline düşmesini istemiyorum. Bunun için bana kast edenler çok oldu. Niçin? Çünkü ben hırsız ve eşkıyalara aman vermiyorum. Onları acımadan cezalandırıyorum. Bu yüzden bu altınları sana emanet ediyorum. Tek oğlum Anuşirvan'ı da sana emanet ediyorum. Eğer benim başıma kötü bir şey gelirse meleğim, ölürsem, sen oğlum Anuşirvan'a sahip çık. Onu hiçbir şeye muhtaç etme. Yeğenim, sen bir şeyi iyi bil. Dayın Tümen Bey Allah'ın verdiği ömrü helal bir şekilde yaşadı. Tek lokma haram yemedi, çocuğuna da yedirmede. Dayın ile ilgili senin ve oğlum Anuşirvan'ın hiçbir yerde yüzü kızarmaz. Bundan dolayı ayağınıza taş değmez.

Size hiçbir şey olmaz dayı. İyi insanları Allah korur.

Ağzından çıkanları Allah işitsin ama onun kötülere koruduğunu da çoğu kez gördüm. Ben Allah'ın bana yazdığı kaderden binlerce kez razıyım. Ben kendimi bildiğimden

beri yiğitçe yaşadım; hayra yaren, şerre kalkan oldum. Âcize dost oldum, hayırlı işler doğrultusunda yaşadım. Kötülüğe karşı savaştım. Kötülerin karşısında durup yüreğimdekileri söyleyip istediğim gibi yaşadım. Sen bu görünüşünle vakti geldiğinde bu dünyada yüreğindeki söyleyip istediğin gibi yaşamının ne kadar anlamlı ve de ne kadar zor olduğunu anlarsın. Meleğim, bu dünyaya geldin mi insan adına uygun bir şekilde yaşamalısın. Bırak, insanların sana içi gitsin! İşte hayatın manası burada.

Ben sizinle gurur duyuyorum dayı. Siz ne yapmayı emrederseniz, emrinizi şartsız şurtsuz yerine getiririm.

Şimdi benim üç fedaim çukuru kazamaya başlasın.

Tümen Bey, dışarıda bekleyen üç fedaisini yanına çağırdı. Fedailer içeri girdi. Tümen Bey onlara yapmaları gereken işleri fısıldayarak açıkladı. Adamlar işe giriştiler, yatağı olduğu yerden kaldırdıktan sonra çukur kazmaya başladılar.

***

Kervan geldi ve yükü avlunun ortasına indirdiler. **(I. 88)**

Omzuna yünden şal atmış Abdülmelik Han “Yarın öğlen mi gideceksiniz?” diyerek Tümen Bey’e güvensiz bir ifadeyle baktı.

“Kesin, kesin gitmeliyiz” diye cevap verdi Tümen Bey.

Altıncan dayısının bu sözüne hafifçe tebessüm etti. Çünkü o, ertesi gün gidilmeyeceğini biliyordu. “Bu gece çukur kazmayı bitiremezler, ertesi gün de kazmaları gerekirdi. Çukurdan çıkan toprağı çuvallara koymalıydılar. Kırk çuvalı da gündüz vakti çıkarmak olmazdı. Bunları gece yarısı çıkarmalı, diğer yüklerin arasına koymalıydılar. Bu işleri yarın akşam ya da gece yarısı yapmalıydılar. Kervan bir sonraki gün yola çıkardı. Dayısı da kervanla birlikte gider miydi? Aslında bir iki gün Zemahşer’de kalması gerekir. Yaptığı işlerin ne şekilde olacağını düşünmeden rahat uyku uyuyamaz o.” diye düşünüyordu Altıncan.

Kadınlar kendileriyle alakalı değil de başkalarıyla alakalı durumlarda duyarlı, çok duyarlı olurlar. Hacer Hatun kızının iç dünyasında bir şeyler olduğunu hemen anladı.

Kızım, sen önceki Altıncan değilsin, bir derdin var senin. Benden gizleme kızım, söyle!

Yok anne. Benim hiçbir derdim yok.

Sen benden bir şey gizlersin.

“Gizler, gizler hanımım. Melikemin ne gizlediğini ben bilirim.” diye gülümsedi Gülyüzlü. O, gece boyunca uyumadı.

Vah! Zavallı Gülyüzlü, melikesinin rüya gördüğünü, yakın zamanda âşık olacağını, kısmetinin açıldığını, bir delikanlıya gönül vereceğini söylemek istedi. Böylece hem Altıncan’ı hem de Hacer Hatunu mutlu etmek istedi ama söyleyemedi. Ne yazık ki yetişemedi. Altıncan dayısıyla alakalı sırrını söylemesinden korkarak Gülyüzlü’nün üstüne yaralı bir aslan gibi atıldı.

İnsan bu dünyada yaşadığı sürece her türlü şeyi görür, her türlü durumun üstesinden gelir. “Ah şunları yaşamasaydım, iyi olurdu!” diyerek hayıflanır. Gülyüzlü’nün kısmetinde görmemek, işitmek daha iyiydi. Başka konular hakkında konuşsa daha iyiydi. Bunun için Altıncan’ın ne için üstüne saldırdığını söylemese daha iyi olacaktı. Anlatacak konu çoktu sonuçta! **(I. 89)**

Mansur tüm gün avlunun içinde kıpırdamadan kulak kesildi. “Bir yerden ses mi geliyor, yoksa bana mı öyle geliyor?” diyerek yüklerin yanında duran Tümen Bey’e birkaç kez soru sordu.

Ben bir şey duymuyorum. Kadınlar daha iyi duyarlar. Altıncan, sen ses duyuyor musun?

Ne sesi? Ben de bir şey duymuyorum.

“Size bir şey olmuş, yüzünüz de bembeyaz! Sağlığınız yerinde mi? Altıncan, Mansur dayımın yüzüne bak, yüzü önceki yüz değil.” dedi Tümen Bey.

Doğru, doğru. Mansur dayı size bir şey olmuş. Kulağınızda sürekli bir ses yankılanıp duruyorsa bu hayra alamet değildir.

Altıncan doğru söylüyor. Bizim divanımızda⁵⁸ Gaip diye birisi vardı. O, “Kulağıma bir sesler geliyor.” diye öğlene kadar birkaç kez söyledi. Öğleden sonra da hasta oldu. O, çok iyi bir yiğitti. Yattığı yer nurla dolsun.

Ah dayı, o dağ gibi Gaip öldü mü?

---

⁵⁸ Divan kelimesi burada yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu meclis, anlamında kullanılmıştır. (ç.n)

Ah ki ne ah!

“Zavallı Gülayım ve Pehlivan Sökmen’in de ölmeden önce kulağına sesler gelip duruyormuş. Kendinizi bir hekime gösterin Mansur dayı!” dedi sevimli bir şekilde Altıncan. Yüzünüzde derman kalmamış.

Yakınlarda hekim var mı?

“Var, var!” dedi Mansur, Tümen’in sorusuna cevap olarak.

Mansur, sana hiçbir şey olmasın ya! Sana bir şey olursa ben çok üzülürüm.

Ben de üzülürüm.

Pala Mansur gerçekten de git gide kötüleşti. Öğlenden sonra ise hiç dermanı kalmadı. Onu hekime götürdüler.

5

O günden iki ay sonra Arsahuşmisen’den haber geldi: “Tahir Afrasyap’ın karısı, Altıncan’ın anneannesi, çok hasta bir şekilde yatıyor ve kızı Hacer’i görmek istiyor.” diye. (I. 90)

Abdülmelik Han bundan on beş gün önce Sultan Gazneli Mahmut’un emriyle cihada gitmiş, yerine de Mansur’u bırakmıştı. Pala Mansur, Atabey Ömer’in öncülüğünde Hacer Hatun, Habil, Kabil, Anuşirvan ve Altıncan’ı Arsahuşmisen’e yolladı, onları Ceyhun’dan geçirdi.

Tahir Afrasyap’ın karısı kızı Hacer ile vedalaşmayı bekliyordu. O, kızını görünce gözünden tek bir damla yaş aktı. Tek bir damla. Altıncan akan o tek damla yaş nazikçe sildi. Annesi ölüm döşegindeydi. O tek damla yaş onun yaşadığının alametiydi ama bu gece dünyayla vedalaştı.

Tümen Bey, oğlu Anuşirvan’ın da Arsahuşmisen’e geldiğini görünce sinirlendi:

“Sen niçin geldin? Ben sana Zemahşer’de kal!” demedim mi? Niçin benim dediklerimi dinlemedin?

Dayı, Anuşirvan’ı ben getirdim. Çünkü onu bana emanet ettiniz. Ben onu Zemahşer’de bırakıp gelmiş olsaydım burada rahat duramazdım.

***

Altıncan, dayısı Tümen'i ilk kez keyifsiz bir yüz ifadesiyle görmüştü. Önceleri onun yüzü daima gülerdi. "Dayımın gülmediği, sinirlendiği bir an yoktur." diye düşünürdü. Altıncan dayısının üzgün olmasının sebebinin anneannesinin ölümü olmadığını geldiklerinin onuncu günü anladı. Tümen Bey babası Tahir Afrasyap'ın yanında:

"Kınıklardan Selçuk Yabgu diye birisi türemiş. O ölünce yerine büyük oğlu İsrail yabgu olmuş. Toprakta nam var, onların soyunda yok. Adsız sansız bir topluluk onlar. Çekirge gibi gittikleri yeri kurutuyorlar. Onlardan; Kutalmış, Tuğrul ve Çağrı adından hiçbir şeyden korkmayan komutan türemiş. Onlar bizim başımıza bela olabilirler." diye öfkeleni

"Kınıkları çok kez duydum ama Selçuk Yabgu, İsrail, Kutalmış, Tuğrul ve Çağrı'yı ilk defa duydum." diyen Tahir Afrasyap derin bir nefes aldı. **(I. 91)**

Altıncan'ın kadınlara has merakıyla yerinde durmadı:

Kınıklar sadece Dargan'da mı yaşıyorlar dayı?

Onların ulaşmadığı yer yok. Onlar sadece Heytele'de, Harezm'de değil, Horasan'da da çokça varlar. Ancak bizim başımıza bela olan kan yiyiciler, Kınıkların Selçuk boyu. Neymiş, Selçukluları sultan çok severmişmiş, sultan onlara beş tane bölgeyi ikta olarak vermişmiş(!)

Sultan niçin onları seviyormuş ki?

Duyduğuma göre Selçuklular sultanın Mamun'u bozguna uğratmasında yardımcı olmuşlar. Onlar şimdi istedikleri zaman Altındaş'ın sarayına girip çıkabiliyor, kendilerini ondan eksik görmüyorlarmış. Onlar çok güçlü ve gayretliler, gece gündüz yatmıyorlar. Gittikleri yerleri yağmalayıp oradakilerle anlaşıyorlar. Böylece olunca da gittikleri her yerden kovuluyorlar. Onları ilk olarak Yenikent'ten⁵⁹ kovdular. Yenikent'ten kaçıp Cend'e geldiler. Cend'de Ali Padişah ile de anlaşımadılar. Sonra kaçıp Buhara'nın Nur vilayetini kendilerine mesken edindiler. Burada da Karahanlı Ali Tekin ile anlaşımadılar. Sonra kaçıp Horasan'a gitmek istediler. İşte, o zaman Altındaş onlara sahip çıktı ve Gauhor, Rabat-Maşe, Şaruhan bölgelerini ikta olarak verdi. Onlar sadece yağmacılık yaparak geçimlerini sağladılar. Varlıklı insanları yağmalayıp yalınayak bırakır, ellerinde kalan son altını bile zorla alırlar. Meleğim, ben

---

⁵⁹ Yenikent, 10. yüzyılda Oğuz Türklerinin kurduğu Oğuz Yabgu Devletinin kışlık merkezidir. (ç.n)

onların yağmacılıklarına izin vermem, ölürüm ama onları Arsahuşmisen’e gelmelerine izin vermem. Çok uyanık olmak gerek. Yoksa hırsızlar, eşkıyalar, yağmacılar yapacaklarını yaparlar. Yalan bir isme bürünmek son zamanlarda burada çok arttı. Mesut’un adamları grup grup geziyorlar. “Ben Gazneli sultanının komutanıyım.” deyip ardına otuz, kırk eşkıya takıp gezenler var. Ali Tekin ve Şahmelik’in adamları da bir yerde durmuyorlar. Meleğim, ter döküp helal kazanan çok az. Arkalarına eşkıyaları takıp varlıklı insanların evlerini yağmalıyorlar. Bizim burada dört kişinin evini yağmaladılar. Evdeki herkesi öldürüp tüm varlıklarını alıp kaçtılar. Büyük Allah’ın izniyle ben onların izini takip ettim ve hepsini bulduktan sonra cezalarını verdim. **(I. 92)** Bu yaptıklarım için tüm şehir halkı bana dua ediyor. Canahır gibiler ise bana kötülük etmek istiyor.

Helvacının yağmacılarla ne ilgisi var?

Sen o pislği tanımıyorsun. Şehirde yapılan dört yağmanın birini yapanlar Canahır Helvacı’nın adamlarıymış. O grubun başı Helvacı’nın kardeşi Dağbaşı ile oğlu Gündüz’müş.

Ben Gündüz’ü tanıyorum. O çok mülayim biridir. Ben onu dövüp iki kez burnunu kanattım.

Dışarıdan mülayim görünen insanlara karşı dikkatli ol yeğenim. Benim gibi açık, yüreğindeki dilinde, denilen adamlardan korkma. Onların yüreği temizdir. Yüzü temiz, mülayim görünen insanların içi yılan gibidir.

“Oğlum, sen çok varlıklı insanların sahtekârlıklarını ortaya çıkarıp cezalandırdın. Bundan sonra onların seninle iyi geçinmeyecekleri belli. İntikam almak Oğuz’un kanında var. Onlar bugün Selçuk adını kullanarak geziniyor. Bence Selçukluların bunlardan haberi yoktur.” diye açıklamaya çalıştı Tahir Afrasyap.

Öyleyse ben onların sahtekârlıklarına, yaptıkları kötü işlere göz mü yumayım baba?

Halka öncülük eden kişi biraz kör, biraz sağır olmalı tümen. Yoksa sana rahat vermezler.

Babam, bana rahat yaşamak gerekli değil. Bırak, az yaşayayım ama yaşadığımda da iyiye, iyi; kötüye, kötü deyip yaşayayım.

***

Altıncan'ın Arsahuşmisen'e gelişinin yirmi birinci günü Tahir Afrasyap'ın tarlasında çalışan adamlardan ikisi atlarını koşturarak geldiler:

Topraklarımızı Selçuklu Tuğrul bastı, adamları topraklarımızdaki yerleri ateşe verdiler.

Tümen Bey hızla atına atladı. Altıncan kardeşleriyle birlikte dayısının peşine düştü. Onlar bölgeye varıncaya kadar karanlık bastı. Buradaki göz göz odalar yavaş yavaş yanıyordu. **(I. 93)**

Ellerinde meşaleyle duran adamlar olmasa göz gözü görmüyordu. Tümen Bey atlılarına emretti:

Yapan kim ise bulup getirin. Çok uzağa gitmiş olamazlar. Yerin dibine de girseler, gökyüzüne de uçsalar bulup getirin!

Atlılar on beş atlı şeklinde grup oluşturarak dört bir yana dağıldılar, belki Selçuklu Tuğrul'dan bir iz bulurlar diye.

Altıncan kılıcını kaldırıp iki yana sallayarak at sürmeye başladı. O, bu sırada dayısına karşı gelen adamları öldürmek duygusuyla atını iyice hızlandırdı, "Gözlerini oyarım ben onların!" diye tekrar tekrar bağırdı.

Atlılar dört tarafa dağıldıktan sonra kuzey yönünden kılıç sesleri işitildi. Bir müddet sonra beklenmedik bir haber karanlığı yarıp geçti:

Tümen Bey'i öldürdüler!

Tümen Bey'i öldürdüler!

Hiç kimse bu haberi beklemiyordu. Aslında böyle bir şeyi Tümen Bey'in kendisi de beklemiyordu. Bu dünyada insanın başına beklediği değil de beklemediği şeyler daha çok gelirmiş. Bu kez de böyle olmuştu. Ormanın içinden çıkan otuz kadar atlı Tümen Bey'in atlılarına saldırmıştı. Muhtemelen onlar ormanın içinde pusuya yatmış, Tümen Bey'i bekliyordular.

O sırada herkes çarpışmanın olduğu yere gelmişti.

Ben Selçuklu Tuğrul! Ben şimdi sizi cezalandırdım.

Bu ses heybetli ve vahşi bir şekilde tekrar tekrar yankılandı durdu.

Tümen Bey kapkara kana bulanmış yatıyordu. O yaşıyordu ama durumu ağırdı. Vücuduna dört taraftan kılıç darbeleri almıştı. Kılıçların girdiği yerlerden oluk oluk akan kanı hiçbir şey durduramıyordu.

Tümen Bey'i şehre getirdiler. Hekim Tümen Bey'i muayene ettikten sonra canı sıkılarak:

Yapabileceğim bir şey yok. Onun güçlü bir yüreği var. Şimdiye kadar da o güç ile yaşamış. En iyisi vedalaşın. **(I. 95)**

Tan ağardı. Tümen Bey'in etrafındakiler telaş içindeydiler. Onun adamları bir kenara çekildiler. Akrabaları tek tek onunla vedalaştı.

Tümen Bey'in yüzü öncesinden de aydınlık ve mutluydu. O sanki mutlu mesut bir şekilde yatıyor gibiydi. Onun bu şekilde yattığını görenler çok acı çektiğini düşünmezdi. Hacer Hatun, Altıncan ve Tümen Bey'in eşi Şahyürek, gözyaşlarını saklayamıyor, hüngür hüngür ağlıyorlardı.

“Ah dayım ah, sana gelen dert bana gelse olmuyor mu?” diye Altıncan bağırıp feryat ediyordu.

Tümen Bey yattığı yerden alçak bir sesle ablasına seslendi:

Hacer, yük görmeden, benim tek evladım olan Anuşirvan'a sahip çıkın!

“Anuşirvan'ın başımın üstünde yeri var kardeşim.” diyen Hacer Hatun ağlamaktan gözleri kızaran Anuşirvan'ı bağrına bastı.

Anuşirvan, ben seni dayılarına, Altıncan teyzene emanet ediyorum. Onların dediği gibi ol. Onlar seni hiçbir şeye muhtaç etmezler. Ne kadar para lazım desen Meleğim Altıncan bulup verir sana. O sana sahip çıkar. Unutma, Altıncan sana sahip çıkacak ilk kişidir. Ben sana ömrün boyunca yetecek malı ona verdim.

Ah dayı!

“Dur, konuşma! Ben senin ne demek istediğini biliyorum. Senin düşündüğün şey doğru değil.” diyen Tümen Bey Altıncan'ın sözünü böldü. Altıncan, sen Anuşirvan'a açıkla. Büyük Allah'ın hesapsız yaptığı şey yoktur. Siz beni seversiniz, iyi bilirsiniz. O zaman Allah sizden beni ayırdığında size benden daha iyi, daha faydalı birini verecektir. Kaybetmeden bulunmuyor. Beni kaybettiğinizde yerime bulacağınız benden daha iyi olacaktır.

Size denk birisi bulunmaz!

Altıncan, benim bu sözlerimi on yıl sonra da hatırla. İşte, o zaman sen “Dayım kerametliymiş.” dersin. Benim kerametli olmam, hayatı tanımamdandır. Ayrılık olmadan kavuşmak yok. **(I. 96)** Ben bir şeyi çok iyi bilirim. Yüce Allah birisine dert verirse, ona çok güzel bir baht hazırlıyor. Anuşirvan’ın da geleceği parlak olacak. Oğlum, Altıncan sana da tüm yeğenlerine de sahip çıkar. Ben öleceğime üzülmiyorum. Ölsem de oğlum Anuşirvan’a kartal olup yol gösteririm, baht veririm. Oğuzhan’a kurdun yol göstermesi gibi ben de kartal olup Anuşirvan’a yol gösteririm. Oğlum Anuşirvan, başını yüksekte tut! Gözün bende, kartalda olsun. Ben seni talihine götürürüm. Sen de yeğenlerine sahip çıkarsın.

Şahyürek bir şey demeden sessizce ağlıyordu. Onun ağladığını gören Tümen Bey kesin bir şekilde konuştu:

Şahyürek, sen Anuşirvan ve Altıncan’ın yanından ayrılma. Bana gösterdiğin çabayı artık bu ikisine göster!

Erkekler, Tümen Bey’in en yakın adamları, Hacer Hatun ve yanındakileri yan odaya götürdüler. Güneş tüm ihtişamıyla yeryüzünde yükseldiği sırada Tümen Bey’in nefes alması zorlaştı, birkaç kez öksürdü. Bu onun aldığı son nefeslerdi.

Tümen Bey’in ölümü tüm Arsahuşmisen halkını yasa boğdu. Tüm halk çok üzüldü. Tümen Bey sadece varlıklı kişilerin değil, kimseyi ayırt etmeden tüm halkı sahiplenmişti. Onu gömmeye neredeyse şehrin tüm insanları gelmişti. Yakın şehir ve obalardan da gelenler oldu. Tümen Bey’in farklı bir insan, büyük bir yönetici olduğunu söylediler. Altıncan bu insanlardan dayısıyla alakalı farklı farklı anılar dinledi.

Ah, ah! Babam şu an Sultan Gazneli Mesut ile seferde. Yoksa o, dayıma kastedenleri derhal bulup cezalandırırdı.

Altıncan’ın aklında tek bir düşünce vardı: Tümen Bey’in intikamını almak. Kesinlikle intikam almalıydı. Hem de bu intikamı Abdülmelik Han değil, kendisi almalıydı.

Altıncan bu düşüncesini ilk önce Gülyüzlü’ye söyledi. Gülyüzlü onun bu düşüncesine katılmadı. O da annesine söyledi, annesi de katılmadı. Sadullah, Habil, Kabil ve Anuşirvan da bu düşünceye katılmadılar:

“İntikam almak bizim işimiz değil; büyüklerin, erkeklerin işi. Sen karışma!” dediler.
(I. 97) Atabey Ömer herkesi topladı:

Şimdi eve dönelim. Nasip olursa Abdülmelik Han seferden, cihattan döner. O zaman ona ne istişare ederiz.

Bu konuşmadan sonra Altıncan intikamla alakalı kimsenin yanında fikrini söylemedi, düşüncesini içinde tuttu.

Altıncan’ın aklında kardeşlerinin “İntikam almak bizim işimiz değil; büyüklerin, erkeklerin işi, sen karışma!” sözleri yankılanıp durdu. O, bu sözleri küçümseyici sözler olarak gördü. Küçümsenen bir kişi olarak sinirlenip “Sizin gibi erkek olmaz olsun!” deyip kardeşlerine içten içe kızdı. Altıncan bir müddet kendi kendine intikam almanın yollarını aradı.

Hacer Hatun, kardeşinin kırkı çıktıktan sonra çocukları Zemahşer’e yollamayı uygun gördü. Hacer Hatun ilk önce annesinin yanında kalmaya niyetlenmişti ama atların yola hazırlandığını görünce o da Zemahşer’e gitmek istedi ve annesine:

“Anne, ben oturmaktan sıkıldım. Vaktimi yolda geçireyim, Zemahşer’e gideyim. On beş gün ya da bir ay evde durduktan sonra geri gelirim.” dedi.

“Hayır, hayır sakın gelme!” diye kızına karşı çıktı Hacer Hatun. Ben de burada çok durmadan eve gelirim. Baban da en kısa zamanda döner.

Herkes yola çıktı. Habil yolda ablasına:

“Dayımın Anuşirvan için sana verdiği altınlar çok mu fazla?” diye sordu.

“Hangi altınlar?” diyen Altıncan, olayı bilmezlikten geldi.

“Dayım söyledi ya Anuşirvan’a. Sana ömrün boyunca yetecek malı mülkü Altıncan’a verdim.” diye.

“Ah, bilmem ki dayım neden böyle dedi?” diyen Altıncan saf ayağına yattı. Çünkü o, bu meseleyle sadece kardeşlerinin değil, ayrıca Anuşirvan’ın da ilgilendiğini tahmin ediyordu, hatta biliyordu. Bu yüzden o, hiçbir şey bilmiyormuş gibi yapıp konuşmayı bitirmek isteyerek: “Dayımın dediklerini tam olarak anlamadım. O bana hiçbir şey vermedi.” dedi.

Altıncan’ın bu sözüne kardeşleri de Anuşirvan da inanmadı, Ömer ve Gülyüzlü de. **(I. 98)** Çünkü Tümen Bey’in ne zamandır Altıncan’la gizli gizli bir şeyler konuştuğunu

sadece bir iki kez değil, birçok kez hepsi görmüşlerdi sonuçta. “Bunlar kendi aralarında ne konuşuyorlar?” diye onlar kendi kendilerine birçok kez sormuşlardı. Bir şey olmasa onlar onca vakit gizli gizli konuşmaz, ondan sonra Tümen Bey öleceği sırada “Ben sana ömrün boyunca yetecek malı mülkü Altıncan’a verdim.” demezdi. O, niçin “Abdülmelik ya da Sadullah’a verdim.” demeyip Altıncan’ı işaret etmişti. Tümen Bey, Altıncan’a çok fazla altın bırakmış olmalıydı ama Altıncan bu hakikati dile getirmek istemiyordu. “Altıncan’ın her hareketini incelemek lazım!” Sadullah dâhil, Kabil, Habil ve Anuşirvan’ın düşünceleri genel olarak böyleydi.

6

Arsahuşmisen’den geldiklerinden sonra Altıncan’ın ilk kızdığı kişi Marangoz Haydar oldu. Altıncan avluya girer girmez marangoza bağırıp çağırdı.

Haydar işinin üstadıydı. Çoluğu çocuğu, ailesi yoktu, hiç evlenmemişti ve yalnız başına yaşıyordu. Ne söylense şartsız şurtsuz yerine getirirdi ama bir kusuru vardı. O da işten sonra içmeyi çok sevmesiydi.

Altıncan çok sinirlendi ve “Biz burada yas tutuyoruz, bu alçak ise burada sarhoş sarhoş geziyor. Yok olsun, gözüme görünmesin!” dedi.

Mansur, yasta olan Altıncan’ın sözünü çiğnemedi ve Haydar’ı kaleden kovdu.

Altıncan, dayısının ölümünden beri rahat uyuyamıyordu. Marangoz Haydar’ın kaleden kovulması da onu teselli etmemişti. Geceleri, dayısını öldüren kansızın ormanının içinden “Ben Selçuklu Tuğrul! Ben şimdi sizi cezalandırdım.” şeklindeki vahşice bağırması kulağında yankılanıp durdu.

Altıncan “O niçin kim olduğunu söyledi?” diye Pala Mansur’a sordu. Mansur ise “Ya o çok cesaretliydi ve karşısına birilerinin çıkıp çarpışmasını istedi ya da kim olduğu belli olmayan birisi Tuğrul Selçuklu adını kullandı!” şeklinde cevap verdi. **(I. 99)**

Ben biliyorum. Tümen dayımı Selçuklu Tuğrul öldürdü. O, babamla da savaşmak istiyor. Altındaş ile birlikmiş. Onlar babama karşı ittifak kurmuşlar. İşte görürsün, benim dediğim doğru çıkacak.

Sen dayımı kimin öldürdüğünü gözünle görmedin. Ormandan bağırmanın kim olduğu belli değil. Belki o bağırın kişi Tümen dayının başka bir düşmanıdır. Çünkü dayının Selçuklularla hiçbir düşmanlığı yoktu.

Dayımın bir düşmanı vardı. O da Selçuklu Kınıklardı. Dayım ölmeden önce bununla alakalı benimle konuşmuştu. Selçuklu Tuğrul Arsahuşmisen'in doğusundaki bir obaya saldırmış. Dayım da onların üzerine gitmiş. Selçuklular kaçmak istemiş ama iki taraf çarpışmaya tutuşmuşlar. Çarpışmada Selçuklu Tuğrul'un dört atlısı, dayımın ise yedi atlısı ölmüş, yirmi kadar atlı da yaralanmış. Dayım savaşmak istememiş, yoksa onların hepsini öldürebilirmiş. O sadece esir alıp kadıya götürmek istemiş. Kınıklar ise esir düşmemek için günahsız atlıları öldürüp kaçmışlar. Hem onlar kendi ölülerine sahip çıkmamışlar. Ölülerini bile dayım gömmüş. O çarpışmadan sonra Kınıklar, sürekli dayımı takip etmiş, onu bir yerde kısıtırmayı gözlemişler.

“Altıncan, ben Kınıkları, özellikle de onların Selçuklu boyunu çok iyi tanırım. Onlar yiğit insanlardır. Her ne kötü durum olursa olsun ölülerini bırakıp kaçmazlar. Burada belli olmayan bir şey var.” diyen Mansur, Altıncan'ın düşüncelerine katılmadı. Bu söz ile birlikte ikisi arasındaki konuşma sona erdi.

7

Altıncan Zemaşer'de boş durmadı. Dört bir yana koşuşturdu. Habil'i, Anuşirvan'ı da oturtmadı. Her birine gün boyu bir iş verdi, bir yerlere yolladı. Ona 'Hayır' diyen yoktu. Daha doğrusu onun karşısında durmak gibi bir düşünce kimsede yoktu. Mansur, Altıncan'ın bu halini gizli gizli takip ediyordu. **(I. 100)** Altıncan, Kırkları ve kardeşleriyle birlikte annesinin yanına, Arsahuşmisen'e gitmek istediğinde kati bir şekilde ona karşı çıktı:

Hayır, hayır hiçbir yere gidemezsin. İzin vermiyorum.

İzin mi vermiyorsun? Sen kimsin ki izin vermiyorsun?

Ben Abdülmelik Han'ın naibi, kumandanı, yardımcısıyım!

Konuşma! Ben ne dersem o olacak. Ben 'Gideceğim!' dedim mi giderim.

Hayır, sen hiçbir yere gidemezsin! Sizin suçunuzun hesabını Abdülmelik Han'a ben vereceğim. O, her sefere gittiğinde bunu bana söylerdi. Onun söylediklerini şimdi unuttun mu?

Mansur dayı, siz ne için benim derdime dert eklersiniz? Bana sizin teselli vermeniz, beni desteklemeniz gerekir ama siz beni dört duvara hapsedeceksiniz.

Altıncan, sen benden hiçbir şey gizleme, yüreğindeki açık söyle!

Ben Arsahuşmisen'e, annemin yanına gideceğim.

Yalan söylemeyi de beceremiyorsun Altıncan. Ben senin nereye gitmek istediğini, ne kötü şeyler planladığını çok iyi biliyorum.

Ne gibi kötü şeyler planlıyormuşum ben?

Sen Kınıkların yaşadığı yere, Gauhor civarına gitmek istiyorsun.

Nereye, nereye?

Altıncan, hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranma. Nasıl, Mansur'un bu avluda yaşayıp da senin neler konuştuğunu, neler düşündüğünü bilmeyeceğini mi düşünürsün? Belki ben hiçbir şey bilmem ama bu avluda, Zemahşer'de yaşanan her şeyi bilirim. Ben seni çözdüm, sen Selçuklu Tuğrul'u öldürüp Tümen Bey'in intikamını almak istiyorsun? İntikam böyle alınmaz ama.

Ya nasıl alınır?

Kan dökenin kim olduğunu kesin bir şekilde anladıktan sonra intikam alınır. Sen gafil davranırsın. Eğer böyle yaparsan dayını öldüren katilden ne farkın kalır? Sen de Tümen dayını öldüren canı katil gibi canı bir katil olmaz mısın?

Mansur dayı, maksadın bana izin vermemek mi?

Sen beni iyi anlamışsın.

Olur, gitmeyeceğim. Kabil, Yatmaz, Akkaya, Çırlak işitin, hiçbir yere gitmiyoruz! (I. 101)

Mansur, Altıncan'ın sözüne inanmadı, onun attığı her adımı haber vermeleri için on fedai görevlendirdi. Kalenin kapısını kapattırdı. Kapıdaki muhafızlara Altıncan, Habil, Kabil ve Anuşirvan'ı dışarı çıkarmamalarını ve onları gözetmelerini emretti. Sadece emretmekle kalmadı, kendisi de muhafızlarla gece boyu nöbet tuttu, orada yattı.

Yok Mansur'un 'Hayır' demesinden sonra Altıncan intikam almaya gitmek için ısrarcı olmadı. Mansur'un isteklerine boyun eğdi gibi oldu.

Kendisini atılmış ok gibi gören Altıncan'ın birden isteklerine boyun eğmesi Şüpheci Mansur'a şüpheli göründü. Her ihtimale karşı tedbiri elden bırakmadı.

Altıncan, Mansur'un hiçbir yere gitmesine izin vermemesinden sonra sadece Habil ile iki kez konuştu. Kalan vaktinin çoğunu odasında oturup yattı. Bir kez dışarı çıkıp av

kuşların bulunduğu kafese gitti, oradaki şahini eline alıp sevdi ve ona yem verdi. Sonra atı Akgar'ı yanına alıp bağda biraz dolandıktan sonra yine odasına döndü. Bu durum iki gün sürdü. Üçüncü gün Altıncan, Şüpheci Mansur'un şüphelerini haklı çıkardı. Gülyüzlü telaşla Mansur'un yanına geldi:

Melike yok!

Atı da mı yok?

Akgar yerinde.

Anuşirvan ile Habil?

Anuşirvan yatıyor, Habil ile Kabil ise yok.

Hey, Altıncan sana intikam almaya gideceğini hiç söyledi mi, belli etti mi?

Hayır, bana hiçbir şey söylemedi. Sizinle konuştuktan sonra ağlayıp durdu sadece.

Niçin ağlıyordu.

“Mansur dayımı üzdüm, onu küçük düşürdüm.” diye ağlıyordu.

Tamam, sen yerine git!

“Ey Allah'ım! Altıncan nerede ki? Canı sağ mı ki onun?” diye ağlamaya başladı Gülyüzlü. Şimdi ben Hacer Hatun'a ne diyeyim? **(I. 102)** Abdülmelik Han'a ne diyeyim? Onlar beni öldürürler, kesin öldürürler.

Öldürürlerse bu dünyanın eziyetinden kurtulursun.

Ama ölmek istemiyorum.

Ölmek istemiyorsan telaşlanıp durma. Git yerine, hiçbir şey olmamış gibi rahatça işini yap!

Melikemizi kaçırmışlar, ben biliyorum. O, günden güne güzelleşiyordu. Onu kaçırdılar. Kötü bir şey olacağını hissetmiştim, öyle de oldu.

“Hey benim akılsız başım. Soğuyan demir bükülmez derler.” diyen Şüpheci Mansur hayıflandı. “Ben onun yola geldiğini sanmıştım.” dedi.

Ne dediniz efendim?

Elinin körünü!

Mansur kapıya doğru sert adımlarla yürüdü. (I. 103)

Üçüncü Hikâye

Çok Düşüncenin Altında Ecel Var

Altıncan her şeyi önceden bin kez düşünmüştü, amacına ulaşacağına inanıyordu. Bu inanç da onun Kırkları ile yola düşmesine sebep olmuştu. Onun kendisine sürekli tekrarladığı bir öğüdü vardı; o da acele etmemek, sabırla amacına ulaşmaktı. Buna rağmen amacına ulaşmaya, intikam almaya acele ediyordu. Hiçbir yerde, hiçbir şeyden tatmin olamıyor, rahatlayamıyordu. Onu rahatlatacak tek bir şey vardı, o da intikam almaktı. Habil bir keresinde ona “Sonu ne olur ki?” diye sormuştu. Altıncan yüreğindekiyi söyledi:

Sonunun ne olacağını ne yapayım?

Bu düşünce baştan savma bir düşünce değildi. Altıncan gerçekten de böyle düşünüyordu. İntikam aldıktan sonra geleceğinin nasıl olacağıyla ilgilenmiyordu. O, maksadına ulaştıktan sonra ölmeye bile razıydı. (I. 104) Çünkü dayısı Tümen Bey öldükten sonra onun için yaşamamanın anlamı kalmamıştı. “Ne için yaşayayım?” diye düşünüyor, hayatından keyif almıyordu.

Altıncan rüyasında birçok kez düşmanını öldürmüş, içini rahatlatmıştı, ama bu rüyaydı. Rühayı gerçeğe dönüştürmeliydi ama nasıl? Altıncan yanındaki Kırklar ile birlikte atılacak her bir adımı, yapılacak en ufak bir şeyi bile istişare ettiler. İstişare sonucu uygun görülen düşünceye göre kendilerine takma isimler taktılar. Altıncan artık Agayunus⁶⁰, Habil ise Gencim⁶¹’di. Diğer yiğitlerin adı değişmedi. Buna ihtiyaç olmadığına karar verdiler, çünkü onları Zemahşer dışında kimse tanımıyordu.

Agayunus yanındaki yiğitlerin hepsine canını emanet edebilirdi. Çünkü onlar birlikte birçok kez birlikte ağır imtihanlardan geçmişlerdi. O yiğitler Agayunus için kendi tatlı canlarından geçmeye hazırlardı. Ayrıca Yatmaz, Akkaya ve Çırlak yanan ateş gibiydi, onlar Altıncan’ın fedaisiydiler. Bu üçlünün her biri on kişinin kumandanıydı. Kalan onluğun kumandanı ise Habil’di. Arkadaşlarının arasında onun lakabı Tekgöz’dü.

⁶⁰ Agayunus, Köroğlu’nun eşidir. Altıncan burada takma ad olarak Köroğlu Destan’ında geçen bu kahraman kadının adını almıştır. (ç.n)

⁶¹ Gencim Bey de Köroğlu Destanı’nda geçen kahramanlardan birisidir. (ç.n)

Altıncan, yiğitlerine çoğu kez babasından, annesinden, kardeşlerinden daha fazla para harcıyordu. Çünkü onlar için bir şeylerin karşılığını vermesi lazımdı. Adamları gün boyunca Altıncan'ın hizmetinde, korumasında -aslında kalede onu korumaya gerek yoktu- bulunuyorlardı. Bu üç yiğit; Yatmaz, Akkaya ve Çırlak diğer yiğitlerin arasında güç, cesaret, dayanıklılık, korkusuzluk açısından çok farklıydılar.

Kırkların, sadece bunların değil, tüm Zemahşerli yiğitlerin arasında da Altıncan'ın kız olduğunu çoğu kez unutuyorlardı. Tüm yiğitler onu komutanları hükmünde, erkek kişi olarak görüyorlardı. Nadiren onun kız olduğu akıllarına geliyordu.

Altıncan erkek gibiydi, erkek gibi konuşuyordu, erkek yaradılışıydı.

Selçukluların yanına gittiklerinde söyleyecekleri sözleri düşündüler. Selçuklu bölgesine gidince yapacakları işleri, söyleyecekleri sözleri kendi aralarında tekrarladılar. (I. 105)

Altıncan ve arkadaşları ticaret yapmak maksadıyla Mangışlak'tan⁶² Maveräünnehir'e giderlerken, birisi yolda Sultan Gazneli Mahmut ve Mesut'un çok övgüsünü ve saygısını kazanmış Selçukluları öğreniyorlar ve Gauhor'a geliyorlar. Onların maksadı iyi bir kişinin hizmetinde bulunmak, bir iki yıl boyunca tereddüt etmeden ticaretle uğraşıp kazanç elde etmek. Sakin sakin, güzel güzel sözler edip Selçukluların gönüllerine girmek ve yerleşmek, sonra uygun bir zamanda acımasızca intikam almak.

Selçuklular elbette güzeller güzeli Agayunus'u görüp onun kim olduğuyla ilgilenecekti. Ona talip olmaları da mümkündü. Mümkün diye tahminde bulunmak da ne demek! Ona kesinlikle talip olacaklardı. Cevher talipsiz olmaz. Türkmenler birçok konuda mert ve sabırlı olsalar da kadınlar konusunda dayanıksızlardı. Kınıklar da Türkmen'di sonuçta. Güzel bir kız gördüler mi yaşlı da olsalar cana gelirlerdi. Türkmenler nereleri ele geçirirse geçirsınler onlar için en önemli ganimet kızlardı. Başka milletler uzak diyarlara akınlar edip çuval çuval altın ve mücevher getirirdi ama Oğuzlar sürüler halinde güzeller güzeli kızlar getirirlerdi.

---

⁶² Kaşgarlı Mahmud, bölgeyi Divân-ı Lügati't-Türk'te; "Man kışlak" "Oğuz ülkesinde bir yer adı." şeklinde tanımlar. Bugün bölge, Kazakistan'ın güneybatısında, Denizi'nin doğu kıyısındadır. Bu bölge Kazakistanın Mangıstav Eyaleti'nin sınırları içindedir. (ç.n)

Nasıl olacaktı? Altıncan'ın önceden kafasında kurduğu plan tam olarak gerçekleşti. Kınık komutanları Agayunus'a açgözlülükle baktılar ve Kınık komutanları Gencim Bey'e sordular:

Ey delikanlı, bu kız kimdir?

Bu kız benim ablam, adı Agayunus'tur. Agayunus savaş eğitimi almıştır.

Gencim sözünü bitirmeden ikinci soru geldi:

Kocası var mı?

Hayır, yok.

Sen ablanı bana ver!

Agayunus'un bir şartı var ama.

Bırak, bir değil, iki şartı olsun!

O şart şu ki, üç ay boyunca sizin aranızda olacak, gelenek göreneğinizi yakından öğrenecek, sizlerin kim olduğunu iyice anlayacak.

Makul bir şart. Biz üç ay bekleriz.

Oğuz Han doğru söylemiş: Elmayı gökyüzüne at, yere düşünceye kadar ya nasip! Üç ayda neyin ne olacağını, Agayunus'un nerede olacağını sadece kader bilebilirdi. (I. 106)

***

Her şey Agayunus'un planladığı gibi olmalıydı ama olmadı. Çünkü katil Muhammet Tuğrul kampta yoktu. Daha doğrusu başlarda buradaysa da sonra Zemahşer üzerinden Cürcaniye'ye, Altındaş'ın yanına gitmişti.

Onlar Kelan Yabgu adında birisi karşıladı. Gencim Bey'in önceden ezberlediği sözleri güzelce dinledi. Sonra gözünü Agayunus'a dikti:

Bu kız kim?

Bu kız benim ablam, adı Agayunus. Agayunus gençliğinden beri savaş eğitimi aldı. O "Ben, ben!" diye böbürlenene on askere denk gelir. Kılıçla savaşmakta uzmandır.

Savaşmak, kılıçla çarpışmak kadın işi değil.

Doğru ama Agayunus beni yalnız bırakmak istemedi. Çünkü onun benden başka kimsesi yok. Ben de onu Mangışlak'ta yalnız bırakıp gelmeye korktum. Agayunus ablam bize ana gibidir. Yırtığımızı, söküğümüzü diker, yemeğimizi hazırlar.

Kocası var mı?

Hayır, yok.

Böyle güzel bir kızın kocasının olmaması Türkmenler için ayıptır. Bugüne kadar sizin aranızda bu kıza sahip çıkacak birisi olmadıysa biz sahip çıkarız. Ablanı hiçbir şeye muhtaç etmeyiz.

Agayunus'un bir şartı var ama.

Söyle şartını!

O şart şu ki; iki üç ay boyunca sizin aranızda yaşayıp gelenek göreneğinizi öğrenmek; insanların, özellikle de kadınlarınızı tanımak, onlara ısınmak istiyor. Üç ayda her şey belli olur.

Makul bir şart. Biz üç ay bekleriz. Bırak, o bizim kadınlarımızın arasında yaşasın.

Tam da o sırada oraya bir grup atlı geldi. O atlıların başında Pala Mansur ile Abdülmelik Han'ın tek sırdaşı Keski Kelev vardı. **(I. 107)**

2

Altıncan, dedesi Tahir Afrasyap'la acısını paylaşmak maksadıyla Arsahuşmisen'e gittiğinde yüzbaşı ve binbaşılardan birkaçıyla bir iki kez görüşüp onlara sorular sormuştu:

Sana güvenip sırrımı söyleyebilir miyim?

Sırrının ne olduğuna bağlı.

Ben Selçuklu Tuğrul denen soysuzdan Tümen dayımın intikamını almak istiyorum. Kim bana bu yolda yardımcı olursa ona bin dirhem vereceğim.

Bunu hana söylemesek olmaz.

Bin dirhem vereceğim ya!

Yüz bin dirhem de versen hana söylemeden hiçbir şey yapamayız. Han emrederse bu isteği bir dirhem almadan da yerine getiririz.

Size yalvarıyorum.

Yok, yok Altıncan, konuşma bundan öteye giderse hana kesinlikle söyleyeceğim. Çünkü ben onun önünde Kur'an'a el bastım, sadakat yemini içtim. Vefanın bittiği yerde Türkmen de biter.

Altıncan en son Binbaşı Şadranç ile başbaşa görüştü:

Şadranç dayı, sana güvenip sırrımı açabilir miyim?

Melikem, bana güvenip açamayacak olsaydın Abdülmelik Han beni kendisine binbaşı yapmazdı.

Benim şimdi söyleyeceklerimi hiç kimse, babam da bilmemeli.

Demek sırrımı babana söylememem gerek. Söyleme, dersin söylemem.

Ben Selçuklu Tuğrul'dan Tümen dayımın intikamını almak istiyorum. Kim dayımın intikamını alırsa ben ona bin dirhem vereceğim.

Bin dirhem mi?

Kim Selçuklu Tuğrul'u öldürürse ona bin dirhem vereceğim.

O kadar dirhemi sana kim verir? Abdülmelik Han'ın vereceğini mi sanırsın, hem bu işi onun öğrenmemesini isterken! **(I. 108)**

Bu işi yapabilecek birisini bulursan sana da bin dirhem veririm.

Sen o kadar dirhemi nereden alacaksın?

Neden ben iki üç bin dirhemi birisinden almak zorundayım? Ben onları kimseden alacak değilim. Dirhemleri birilerinden almadım. Onlar bende zaten var. Sana benim sözüm yeter mi yoksa dirhemleri göstermeli miyim?

Gösterirsen iyi olur.

Altıncan o günün ertesinde yine Binbaşı Şadranç ile baş başa buluştu. Ona iki kese uzattı:

Şu keselerin her birinde yüz dirhem var. İsterseniz yüz dirhemi önden vereyim. “İşte, iki bin dirhem.” deyip dirhem dolu keseleri binbaşının önüne fırlattı. Kalanları da iş bittikten sonra vereceğim. Bunları bana güvenmen için getirdim. İş bittikten sonra kalanları da vereceğim.

Melikem ben bu işe dirhem almak için girmezdim. Bana bir şey vermenize gerek yok. Hanımım ve onun ailesi için kendimi ateşe atmaya hazırım. İşte bu maksatla sana razı geldim ama yanılmıyorsun değil mi?

Hayır, yanılmıyorum!

Eğer haklı olsaydınız han sizi bu şekilde cezalandırmazdı ya!

Sen bana akıl verip bu işten vazgeçmemi mi istiyorsun?

Ben düşünmek istiyorum. Senin de düşünmeni istiyorum. Hanın adamları bu cinayeti işleyenleri araştırmaktalar. Biraz sabret, her şey belli olur, katili de bulurlar.

Şadranç'ın sözlerine Altıncan çok sinirlendi:

Seni korkak! Git, beni babama sat!

Altıncan, Habil ile Kabil'in yanına gitti. O sırada ikisi de yatakta yatıyordu. Abdülmelik Han onları çok kötü bir şekilde cezalandırmıştı. Tastamam her ikisine de yirmişer kırbaç vurulmuştu. Bu kırbaç darbeleri yüzünden ikisi de yatağa düşmüş, yerlerinden kalkamıyorlardı. **(I. 109)**

Altıncan onları telaşlandırıyor, aklından intikam almak düşüncesi çıkmıyor, Mansur ile Keski Kelev'e içinden lanetler okuyordu. İçindeki ateşin sönmemesi için kendi kendini ateşliyor, intikam almanın yeni yollarını arıyordu. İntikam almak hayatının manasına, maksadı haline gelmişti. O, bu amacını yarıda bırakacak bir insan değildi. Bu amacına ulaşmak için şeytanla bile dostluğa hazırды.

Tüm güçlü insanlar gibi o da sadece kendi düşüncesine göre hareket ederdi. Buna karşı gelen tüm düşünceleri, inanışları, gelenekleri yerle bir eder, gerekirse onların etrafından dolanırdı. Maksadı için vurulmaya, yenilmeye daha kötü şeylere bile razıydı. Esas olan şey intikam almaktı. Ona öfkelenirse de yarın sabah yine Binbaşı Şadranç'ın yanına gitmeye niyetlendi. Çünkü şu an kendisine ondan başka yardım edecek birini etrafında göremiyordu.

Eğer erkek, kadının tanrısı gibiydiyse Altıncan bu tanrıya intikam için isteğini bildirmek istiyordu. Bu isteğin yerine gelmesi için sadece sahip olduğu varlığı değil, canını da vermeye razıydı. İntikam, onun itibarıydı. Öyleyse tanrısı onun itibarsız olmasına rıza gösterir miydi? Kulunun itibarını yitirmesi, tanrısı için ne kötü bir şey olurdu. İtibarını yüceltmek içinse bıraksındı, intikamını alsındı. İtibarını

yüceltmeyecek, intikamını almayacaksa öyle bir tanrıyı kabul etmek olur muydu? Hayır! O zaman sadece bir şey tanrı hükmünü Altıncan'a kabul ettirebilirdi. Altıncan dünyanın kurallarını, geleneklerini düşünmeden her şeyi tersine çevirebilecekti. O, dünyaya yeni kurallar, gelenekler kazandırmaya hazırdı. Sadece dünyayı, mı hayatı mı? İntikamı için kadın da olsa erkek yükünü yüklenebilecekti.

Şimdiki yaşamın kuralları insanın yaradılışını yüceltmezse yaradılış o kuralları kırıp geçirmekten geri durmaz. O, kendi amacını yerine getirir, amacı uğruna hiçbir şeye kulak asmaz, hiçbir güç onu yolundan alıkoyamazdı. O, kendi gerçeğini anlatır, çoğunluk da onun gerçeğine boyun eğdi. **(I. 111)** Böylece Allahutaala cesur, kahraman ve arzulu temsilcileri vasıtasıyla dünyayı, yaşayışı ve devri yeniler. Böylece başta gösterilen karşı çıkmak durumu kabul etmeye evrilir. Bu şekilde düşüncelerin ve değerlerin yeri belli olur.

3

Cuma günü Abdülmelik Han, kaynanası ve Tümen Bey için sadaka verip Kur'an okuttu. Altıncan babasına hoşnutsuzluğunu bildirdi:

Dayımı vahşice öldürdüler, bize intikam lazım ama biz dua ediyoruz!

Abdülmelik Han, kızına korkunç bir şekilde baktı.

“Ey Allah'ım, bu nedir? Oğul hükmünde görüp kutsadığım kızım bugün bir sürü insanın içinde babasına hakaret ediyor!” diyen Abdülmelik Han, kızının saygısızlığına çok sinirlendi. Kız kısmı o kadar insanın içinde konuşmamalıydı ama Altıncan babasıyla hakaretvari konuşmuştu. “Babasından, Mansur'dan izinsiz intikam almaya Gauhor'a gitmesine ne demeliydi? Yaptığı yanlış iş yüzünden kendisinde utanma da duymuyor o. İki kardeşi onun yüzünden acılar içinde yatıyor. Bunun için de utanmıyor o. En kötüsü de işte bu.” şeklinde düşünüyordu Abdülmelik Han. Aynı gün Abdülmelik Han Altıncan'ı selamlığa çağırdı: “Bu yaptığın nedir?” diye sorduğunda kızını yüzünde ufacık pişmanlık ve utanma görmedi. Aksine Altıncan şikâyet ederek “Baba, dayımın kanı yerde kalmasın!” diye geveliyordu. Emir oğullarının kırk yiğitle birlikte kızının peşine düşüp suçu sabit olmayan Selçuklu Tuğrul'u öldürmek için Gauhor'a gitmelerinin sebebini anlayamıyordu.

Kızı ne dese, oğulları onun dediğini yapıyordu. Ama neden, neden hayır demiyorlardı. Emir sakın olmaya çalıştı. “Kızının erkek gibi hiçbir şeyden korkmamasını kendin

istedin. İşte, o istediğin gibi olup yetişti. Şimdi onun yaptıklarına razı ol. Ne yapacaksan başta yapmalıydın. Soğuyan demir bükülmez. Altıncan şimdi oldu artık, onu şimdi değiştirmek mümkün değil ama onun dedikleri de doğru değil sonuçta. Neymiş, birisi ormanın içinden ‘Ben Selçuklu Tuğrul!’ diye bağırmışmış, **(I. 112)** bu bilgiye güvenip günahı olmayan birini öldürmeli miyiz? Öldürmek en son mesele. Öldürmekten başka çareler de var. O gün bağırان kişi gerçekten de Selçuklu Tuğrul mu?”

Abdülmelik Han boş oturmuyor, adamlarına kesin görevler veriyordu. Adamları Muhammet Tuğrul’un o gün nerede olduğunu, Tümen ile aralarında daha önceden neler yaşandığını öğreniyorlardı.

O gün Selçuklu Tuğrul Cürcaniye’de Altındaş’ın sarayındaymış. Onun Arsahuşmisen’deki ormanda olmayacağı kesindi. “Nasıl, han yaptığı işler hakkında kızına hesap mı vermeliydi?

Abdülmelik Han, kızının herkesin içinde söylediği sözleri duymazdan gelmiş, iyi kötü bir cevap vermemişti. “Bu ne demek oluyor?” şeklinde Hacer Hatun’a baktı. Hacer Hatun başını öne eğdi.

***

Altıncan son günlerde vaktinin çoğunu annesiyle geçiriyor, onun anlattıklarını dinliyordu. Hacer Hatun kızına dayısının ölümü, intikam gibi şeyleri düşünmemesi gerektiğini, Allah’ın yazdığından kaçışın olmadığını, şahlığın adamlarının katilleri, eşkıyaları en kısa zamanda bulacağını ve gereken cezayı vereceğini defalarca söyledi:

Ölenle ölünmez. Tümen’in ölümüne hepimiz üzüyoruz ama sahibine (Allah’a) gerekliyse bizim elimizden gelen bir şey yok. Beterinden Allah korusun. Kötülük, yapanın yanına kalmaz. Kim kötülük yaparsa er geç karşılığını bulur. Sen şimdi üzülmeyin, yarını düşün. Allah’ın erkeğe olan sevgisinin sınırı yoktur. Allah erkeklere yaptıklarınızı saygıyla yapın, der. Erkekler bizim yeryüzündeki tanrımızdır. Erkeklerin yaptıklarına “Bu yaptığın yanlıştır!” demek gibi bir hakkı yoktur kadınların. Sen gençliğinden itibaren erkeklere neyin iyi neyin kötü geldiğini öğrenmelisin kızım. Ana babasının evi kız için kısa bir süre eğlenip vakit geçireceği bir misafirhanedir. **(I. 113)** Kız kısmı olgunlaştığında başka aileye gitmelidir. Başka bir ailede hiçbir şey beceremezsen “Bu kıza anası hiçbir şey öğretmemiş.” derler. Senin başaramadığın

şeyler benim yüzümü kara çıkarır. Senin başardıkların da emeğimin meyvesi olur. Gittiği yerde kızları çok sınırlar kızım. Ev işlerini avcunun içi gibi bilmelisin.

Of ana! Ben evlenip hizmetkâr mı olacağım? Ev işlerini hizmetkârlar yapar ya!

Senin gittiğin evde hizmetkâr olmazsa ne yapacaksın?

Hizmetkâr tutmaya gücü yetmeyen kocanın yanında benim ne işim var?

Her türlü şeyi düşünmek lazım?

Ana beni korkutma, zaten gelecek hakkında çok çok düşünüp kaygılanıyorum.

Kızım sen düşünme. Çok düşünce altında ecel vardır. Allah düşünceyi erkeklere vermiştir. Bırak onlar düşünsün. Kadın da bu dünyada hiçbir şey düşünmeden kaygısız bir şekilde yaşamalıdır. Kadının düşüneni erkek için sadece ziyandır. Kadın kocasından niçin dayak yer? Sadece düşündüğü için dayak yer.

Düşünüyorsa iyidir o!

Kızım, iyi bir şey için dövmezler. (I. 114)

Dördüncü Hikâye

Ak, Karada Çabuk Kaybolur

1

Abdûlmelik Han, kızını kaledeki medreseye, Molla Rezzak'ın yanına ders almaya yolladı. Aslında Altıncan mollarının öğrettiği çoğu şeyi biliyor ve bu konuda kendisine çok övünüyordu. Bununla Abdûlmelik Han da çok övünüyordu. Oğulları ve kızını belirli bir dönem mollarının yanına ders almaya yollaması siyasetendi. Çünkü o “Bırak, Zemahşerli insanlar çocuklarımla nasıl iyi bir eğitim aldığını, üç dilde sular seller gibi konuştuğunu görsünler, molla da kendisinin çocuklarımdan daha az bildiğini anlasın, çaresiz kalsın, herkesin çocuklarıma içi gitsin!” diye düşünüyordu. Han, çocuklarının kaledeki çocuklardan daha fazla ilim sahibi, daha başarılı ve kendilerinin bey soyundan olduklarını, buna göre hareket etmeleri gerektiğini öğrenmelerini istiyordu. Abdûlmelik han bazen medreseye gider, çocuklarının durumuyla ilgilenirdi. Oraya gittiğinde molla ile Arapça konuşurdu. İki Türkmen'in anlaşılmayan bir dilde konuşmaları medresedeki çocuklar için çok şaşırtıcıydı. Bu durum hanın çok hoşuna giderdi. Bu onun için çok ama çok keyifli bir şeydi. (I 115)

Altıncan, Allah ile ilgili çok şey öğrenmeye çalışırdı. Sadece Allah ile değil; peygamberler, Muhammet aleyhisselam, dört halife, Hz. Ömer ile Ali'nin savaşları hakkında derin bir bilgiye sahip olmak isterdi.

Bizim şimdi yaşadığımız yerde önceden şeytanlar yaşarmış. Sonra Allah şeytanları kovup burayı insanlara vermiş ama kovulan şeytanlar şimdi nerede yaşıyor?" şeklindeki sorularla Altıncan molların başını döndürürdü. Abdülmelik Han kızının din ile ilgilenmesini, molla ve atabeylerine sorular sormasına önem verirdi. Ayrıca o, kızının kadınlara özgü sakın ve merhametli olmasını isterdi. Kızının acımasızlığını biliyordu. Daha doğrusu o kızının çok acımasızlığını görmüştü. Bu yüzden Gülyüzlü'ye acıyordu. Kızının onu niçin dövdüğünü açıkçası anlayamıyordu. Altıncan da kendisini acımasız bir erkek gibi görüyordu. Han, kızının acımasızlığından dolayı başına kötü bir şey gelmesinden korkuyordu. O, bu günden önce de kızının acımasızlığının üstüne gitmişti.

Medresenin mihrabı kırılmıştı. Molla Rezzak mihrabı Altıncan'ın kırıldığını açıkça söylemese de bir şeyler gevelemişti. Han kendisine meraklı gözlerle bakan çocuklara baktı ve heybetli bir şekilde konuştu:

Molların mihrabını kim kırdı?

İçerideki oğlan ve kızlardan ses çıkmadı.

Mihrabı kim kırdı diyorum ben! Eğer kimin kırıldığını söylemezseniz her birinize on kırbaç vurulacak.

Altıncan öne çıktı:

Hiç kimseye vurmayın, sadece bana vurun! Mihrabı ben kırdım.

"Niçin kutsal bir şeye zarar verdin?" diye Arapça soran han, sinirden titriyordu.

Onu sarhoş Haydar yapmıştı. Haydar temiz bir insan değil, o şarap içiyor. Temiz olmayan insanların yaptığı bir şey Allah'ın evinde durmasın! (I. 116)

Kendisi seferdeyken Marangoz Haydar'ın kaleden kovulmasına üzülen emir, kızının bu sefer yaptığı şey yüzünden sakın kalamadı. Bunun için ikinci vakti kızıyla birlikte eşini selamlığa çağırırdı. Kızının pişman değilmiş gibi durması, emiri oldukça kızdırdı. Sadece mihrabı kırıldığı için değil, kibirliliği için de ilk kez kızına el kaldırdı. Kızını

dövmesinin eşinin görevi olduğunu düşünürdü han. “Selçuklu Tuğrul’u öldürüp dayımın intikamını alacağım.” diye kırk kişiyi önüne katıp Mansur’u dinlemeden Gauhor’a gittiği için de kızını dövmemişti. Ona ceza vermeyi eşine bırakmıştı. Oğullarına ise kendisi çok sert bir ceza vermişti. “Siz erkek olarak nasıl olur da kız kısmının peşine düşersiniz?” deyip oğullarının her birine yirmişer kırbaç vurmuştu. Oğulları yirmi kırbaçtan sonra bir ay boyunca kendilerine gelememişti.

Han, kızına acımıyordu. Aslında ona acımak gibi bir duygu yabancıydı. Onu rahatsız eden şey kızını dövüp günaha da girmek ihtimaliydi. O, her şeyden çok günaha girmekten korkardı. Birisini bile isteye üzmeğe günahı sonuçta. Han ömrü boyunca günahattan kaçmaya çalışmıştı.

Hanın her şey hakkında bir düşüncesi, felsefesi vardı. Dünyaya değer vermesi, dünyayı anlama dengesi; hayır ile şer, günah ile sevaptı. Kendi soyuyla alakalı yıllardır aklından gitmeyen bir düşüncesi vardı. Allah, bin yıla yakın bir süre padişahlık nasip etmiş, sonra bunu ellerinden almıştı, soyunun bahtını bağlamıştı. Soyunun böyle lanetlenmesi, her birinin öldürülmesi ve onlardan sadece tek bir kişinin hayatta kalmasının hayır ve şer ile alakalı olması gerektiğini düşünür, bu düşüncesine de çok inanırdı. Allah’ın üzerlerindeki bu laneti kaldırmasını kendisi ve çocukları için çok mukaddes bir lütuf olarak görürdü. Han çok çabalardı. Her şeyden çok hata yapmaktan, çocuklarının bir önceki hanedanlığın yapması gerekenleri yapmayacak olmasından korkardı. **(I. 117)**

Her bin yılda bir Allah Türkmen soyunu büyük bir imtihanla sınamış. Abdülmelik Han, o şöhretli hanedanlıktan geriye kalan tek kişi olmasında büyük bir hikmet görür, bunu büyük bir görev sayardı.

“Eprikoğulları hanedanlığından üç binden fazla kişiyi öldüren Mamun, Buğracık’ı da öldürebilirdi ama onun o katliamdan yedi yaşındaki oğluyla aman kalması Allah’ın bir isteği olmalıydı. Evet, bu Allah’ın emri olmalıydı. Allah’ın isteği böyle olmuştur.” diye düşünüyordu Abdülmelik Han.

Emir Abdülmelik, ömrünün manasını soyunun işlediği günahları temizlemek olarak görüyordu. Bu yüzden çok sevap işleyerek soyunun devamını yola koymayı bir borç olarak düşünüyordu. Yoksa bir hanedanlıktan üç bin kişiyi öldüren bir cani, tek bir kişiyi öldüremez miydi? Tabi ki de öldürebilirdi.

Abdülmelik'in on iki yaşından beri tek bir amacı vardı. O da Allah'ın rızasını kazanmaktı. Çok sevap ve hayırlar işleyip üç oğlu ve kızı Altıncan'ın güzel bir hayata sahip olmalarını istiyordu. Kaderini akıl mizanından geçiriyor, başına gelen her şeyin Allah'ın bir imtihanı olduğunu düşünüyordu.

Gazneli Devletinin emriyle Hindistan'a cihat edilmesini Abdülmelik, Allah'ın bir imtihanı, bir lütfu olarak görüyordu. Çünkü bu cihat seferlerinde birçok insan İslam dinini kabul edip Müslüman olmuştu. Böyle sevaplar işlemesine sebep olduğu için emir, Allah'a binlerce kez minnettardı.

Dünyayı ahlaki kurallar döndürür. Ahlaki kuralları insanlar oluşturmaz, ahlaki kurallar insanları oluşturur. Ahlaki kurallar insana değil, insan onlara bağlıdır. İnsanın kaderi ve talihi de ahlaki kurallara bağlıdır. Bundan dolayı insan hayatı boyunca onları bozmamalı, gerekenleri yerine getirip yaşamalıdır. Sadece bu şekilde onun talih yıldızı hiçbir zaman sönmez, ışıklarını saçar. Ahlaki kuralları bozanların talihi yaver gitmez, soyu tükenir, yok olur. **(I. 118)**

Allah, insanın yaşamını tam da böyle kurmuştur. İnsanın geleceği onun sevap ve günahlarına, helal ve harama yaklaşımına bağlıdır. İnsan gözü bağlı bir kuş gibi yapacağını yapmamalı, canının istediği işleri, haram ve helale dikkat etmeden yapmamalıdır. İnsanoğlu hesapsız, yanlış yaşamaktan kaçınacak kadar akıllıdır. O, özel bir amaç uğruna yaratılmıştır. Abdülmelik Han da bunu biliyordu. İnsanoğlu bu dünyaya istediği şeyleri yapmak için değil, Allah'ın emirlerini yerine getirmek için gelmişti. Böyle bir görevi varsa bunun için bir cevap beklemesi gereksizdir. Kötü bir şey yaparsa er geç bunun hesabı görülürdü. O görmese de onun soyundan gelenler görürdü. En kötüsü de buydu. Sadece nasibindekiler değil, dünyada yaşayacakları, onun soyunun da yaşayacakları bu haram helal dengesine bağlıydı. İnsan kendi isteklerine göre değil de yaratanın emrine göre yaşamalıydı. Gönlünün isteğini yapan insan iki dünyada da kötülükle karşılaşırdı. Allah'ın emrine göre yaşayan da iki dünyada da yüce mertebelere ulaşırdı. Bu, hayatın tek kuralıydı, başka kural yoktu. Bu kuralı görmezden gelip istediği gibi yaşayanların hline vay ki ne vay! Günahtan kaçmamak; genci öldürür, tohumu çürütür. İnsanın başına bela başka bir şeyden değil, sadece gnahtan gelir. Allah'ın yarattığı dünyada yanlışlık, hesapsızlık, çelişki yoktur. Her şeyin bir sebebi ve sonucu vardır. Sonuç iki dünyada da görülür. Ondan kaçmanın imknı yoktur.

***

Abdülmelik Han kendisinin, ailesinin, soyunun günaha girmesinden çok korkardı. Kızının medresedeki mihrabı kırması, onun gözünde büyük bir gnahtı. (I. 119)

Abdülmelik Han’a göre medresede yapılanlara ceza vermezse, kendi çocuğum deyip alttan alsa Allah’ın gazabına uğrayabilirdi. Bunun için kızını cezalandırmayı kerem sahibi Allah’a karşı bir görev olarak görüyordu. Han, kızının yaptıkları yüzünden sadece eşini kırbalamakla yetinecekti. Ama Altıncan gurur yaptı:

Baba, annemin bir suı yok, anneme vurma! Vuracaksan sadece bana vur. Beni ldr ama yalvarırım anneme dokunma! Bana vursan da ‘Ah!’ bile demem.

Kızının kibirlenmesi yüzünden kan emirin beynine sıçradı. “Bu kızda hiç utanma, hiç korku yok. Vursam ‘Ah!’ bile demeyeceğini söylüyor.” diyen han kırbacıyla vurmaya başladı. Kırbacını ardı ardına indirdi kızına. Altıncan doğru söylüyormuş. O, donmuş gibiydi; ağlamıyor, sızlanmıyor, ‘Ah!’ dile etmiyordu. Onu böyle görenler kırbacın acıtmadığını sanırdı. Han birçok kişiye kırbalamıştı. Hiç kimse kırbacın acısına dayanamaz, hemen ağlamaya başlardı. Han gözlerine inanamıyordu. Han birkaç kırbaç daha vurdu. Altıncan dişini sıkmış, zangır zangır titriyordu. Han kızının kendisini zorlayıp acıya göğüs gerdiğini anladı.

Hacer Hatun kocasının ayağına kapanıp ağlamaya başladı:

Babası, kızına vurma! Babası dverse kızı bahtsız olur.

Yok olun buradan!

Altıncan hl, adeta donmuş gibi duruyordu. Annesi kızını içerinden çıkardı, hareme vardılar. Altıncan, odasına girdiğinde hl kendisine gelememiş gibi, sessiz ve kıpırdamadan duruyordu. Feryat figan eden Hacer Hatun canını acıtmaktan korktuğu için kızına dokunmaya çekiniyordu. Dokunacağı yerin kamçı vurulan yer olması ihtimaliyle o, kızının etrafından dolaştı, sonra kızının sağ elinden tutup kendine çekti. Hacer Hatun kızının yüzüne üzüntüyle baktı ve gözlerinden yaşlar da peşinden akmaya başladı. Gülyüzlü de kendisini iki yana vurarak ağlıyordu. Dayak yiyen Altıncan’ın ağlaması gerekse de onun yanında durup hüngür hüngür ağlayanlar annesi ve akkızı Gülyüzlü’yd. (I. 121)

Karanlık bastırmaya yakın harem tarafında kimse görünmedi. Karanlık koyulaştıktan sonra da kimse görünmedi. Kızının yüzündeki ifade emirin aklından çıkmıyordu. Onun cesur bakışlarını, sarsılmadan duruşunu hatırladıkça vicdanında bir rahatsızlık duydu. Sanki han olmasının verdiği güç yüzünden bir adaletsizliğe karışıp karışmadığını düşünüyor, kendi kendine “Ben bir haksızlık yaptım mı? Hayır, sen adaletli bir şey yaptın. Kızın medresenin mihrabını kırıp günah işledi. Sen o günahı işleyen kızın da olsa cezalandırdın. Kızını işlediği o suç için cezalandırmamış olsaydın işte o zaman haksızlık yapmış olurdu. Yaptığı şeyin cezasını çeksin! Peki, haksızlık yapmadıysam neden üzülüyorum?” diye kendi kendine konuşan emir, son sorusuna cevap veremedi.

O akşam han yatmak için yatağına girdiğinde yine Altıncan’ın cesur bakışları gözünün önüne geldi. Kızına kaç tane kırbaç vurduğunu hatırlamaya çalıştı. Ancak bunu tam olarak bilemedi. Az değildi. Han, kızının mertliğiyle gurur duydu. Neden duymasındı? Altıncan kırbaç darbelerine ‘Ah!’ bile dememişti. Gerçekten onun karşısında nice yiğitler duramazdı. Kız kısmından olmasına rağmen çoğu erkekten daha erkekti. Emire göre kızın ‘Ah!’ bile dememesinin bir sebebi vardı. O da Allah’ın kızını korumasıydı. Allah, kırbaç haksız yere vurulduğu için ağrısını almış, Altıncan o yüzden bir şey hissetmemiş. Yoksa o darbelere sessiz kalmak mümkün değildi.

Emirin kızına kaç tane kırbaç vurduğunu hatırlamak istemesi boşuna değildi. Çünkü ona göre vurduğu her bir kırbaç, bir günah demektir. O, kızına el kaldırdığında ne kadar günah işlediğini bilmek istiyordu. Bu korku emiri ele geçirdi.

“Şimdi Altıncan’ın durumu nasıl ki? Kesin kırbacın değdiği yerler ağrıyordur. (I 122) Çok nazik bir bedeni var onun. Kesin kırbacın değdiği yerler kıpkırmızı olup kabarmıştır. Hayır, hayır hatta kırbacın değdiği yerdeki deri soyulmuş, oradan kan akıyordur. Acaba akan kan durdu mu? O, kanını nasıl durdurdu ki? Mansur hekim çağırmalıymış. Onu da görmedim, iyi mi ki acaba? Gülyüzlü’yü de göremedim.” Bu şekilde kendi kendine düşünmekten harap olan emir dışarı çıktı. Amacı avluda dolanıp haremın kulak vermektir.

Tam bir sessizlik.

Genellikle kapı muhafızları bu saatlerde kendi aralarında muhabbet ederlerdi ama onlardan da bir ses işitemiyordu. Herhalde şimdi uyuyorlardı.

Abdülmelik Han hareme doğru yöneldi. O sırada içindeki korku daha da arttı. ‘‘Sakin kızım baygın bir hlde yatıyor olmasın!’’ Emir bu düşünce içindeyken kızının kapısını hafifçe tıklattı. Ay ışığının yardımıyla Altıncan’ın kıvrılarak yatmış olduğunu gördü. Kızı neden böyle duruyordu, neden normal bir şekilde yatmıyordu? Emir bir müddet sessizce kızını seyretti, kızına baktıkça vicdanı onu rahatsız etti. Kendisinin geldiğini duyurmak için iki kez ksrd.

Babasının ksrmesini duyan Altıncan yerinden birden yataktan kalktı ve yüzünü kapıya dikti. Biraz sonra Abdülmelik Han içeri girdi. Hanın sesi az çıkıyordu:

Kızım, hl yatmadın mı?

Altıncan ne cevap vereceğini bilemeden telaşlandı:

Hayır, baba yatamıyorum.

Bir müddet sessizlikten sonra han sessizce konuştu:

Durumunu öğrenmek için geldim.

Babasının bu güzel sözünden sonra sabahtan beri gönlü kırılmış vaziyette duran, kırbaç darbelerinin acısıyla sızlanan Altıncan’ın acısı dindi. Altıncan ağlamaklı oldu. Ağlamamak için kendisini zor tuttu ama ne kadar zorlasa da acıları karşısında aciz kaldı ve gözyaşları sel olup aktı. Hüngür hüngür ağladı.

Benim kızım merttir, sana ağlamak yakışmaz!

‘‘Ben merdim babam, ağlamıyorum, şimdi de ağlamıyorum. Beni sevdiğinizi biliyorum. (I. 123) Babam, ben sizin hiçbir zaman sinirlenmenizi istemedim. Bundan sonra ne derseniz onu yapacağım.’’ diyen Altıncan, eliyle gözyaşlarını hızla silip kendinden geçti.

Altıncan o gece dertsiz çocukluk dünyasından çıkıp ‘Yalan Dünya’ denen dertli, sıkıntılı dünyaya adım attı. (I. 124)

Beşinci Hikye

Üç şart

Altıncan, Tümen dayısının ölümünden sonra nceki Altıncan değildi artık. O, önceden olduğu gibi yaramazlık, muziplik yapmıyordu. Acele bir iş ıkısa da hemen yapmıyor, ihtiyatlı davranıyordu. Eskisi gibi kimseye sataşmıyordu. Eskiden arkadaşlarının

kalpaklarını alıp evlerin çatısına atmayı severdi. Şimdi ise bırak onların kalpaklarını alıp kimsenin ulaşamayacağı, genelde evlerin çatısına, yerlere atmayı sevse de artık oğlanlar ile kolay kolay konuşmuyordu bile. Altıncan sadece iki kızla; Kalbina ve Balnez ile konuşuyor, sırlarını birbirlerine açıyordu. Onlarla tek sırdaştı.

Altıncan şimdi eskiden olduğu gibi Gülyüzlü'ye de zulmetmiyordu. Ona sadece bazen hakaret ederdi. “Çenesine zil takılmış gibisin, az konuş!” demişti. Önceleri gürültü patırtıdan çok hoşlanan Altıncan, şimdi sessizliği, sakinliği seviyordu. Onun tüm gün boyunca ağzından tek bir sözün çıkmadığı zamanlar oluyordu.

Üç dört ay geçmişti ama Altıncan'ın önceki alışkanlıkları; erkek elbisesi giyip komşu obadaki erkeklerle dövüşmesi de seyrekleşmişti. (I. 125) O, artık güzel mi güzel kadın elbiseleri giyiyordu. Altıncan han kıızıydı ne de olsa. Onun giyimi kuşamı diğer kadınlardan, yaşlılarından daha güzel olup ayırt edilmese, en özel kumaşlardan giyinmese olmazdı.

Altıncan kuşağının üstüne taktığı altın işlemeli kemerini belinden hiçbir zaman çıkarmıyordu. Sağ tarafında sapı zümrüt işlemeli kılıcı daima asılı dururdu. Bu kılıç ona Tümen dayısından yadigâr kalmıştı. Giymesine yine Sadullah'ın elbiselerini giyerdi ama bir âdeti olmuştu, Sadullah'ın kıyafetlerinin üzerine kendi güzel kıyafetleri gibi olmayan uzun kız elbiseleri giyerdi. Altıncan'ın üstünde kırmızı renkli kumaştan yapılmış gömleği vardı. Elbisenin üstüne ise ipekten yapılmış yelek giyerdi. O, giyim kuşamına oldukça özen gösterirdi. Usta terzilere kendisine ne şekilde bir kıyafet dikmeleri gerektiğini bir bir tarif ederdi. Terzi elbiseyi dikmeye başladıktan sonra kolay kolay onun yanından ayrılmazdı. Altıncan'ı tatmin etmek kolay değildi. Bunu tüm terziler biliyordu. Bunun için de tüm terziler elbiseyi Altıncan'ın tarif ettiği gibi dikerdi. Aksi takdirde kendi istedikleri gibi yaptıklarında Altıncan sinirlenir, onların başına bela olurdu. En iyisi onun dediği gibi yapıp kurtulmaktı.

Altıncan'ın üç adet beyaz çizmesi vardı. Bu çizmelerin nasıl dikilmesi gerektiğini ayakkabı ustasına bir bir tarif etmişti. Çizmelerin koncuna altın işlemeler yaptırmıştı.

Giyinmesi akranlarından farklı olunca Altıncan nereye gitse fark edilir- kadının yarı güzelliği giyim kuşamında derler- kimse ondan gözünü ayıramazdı. Altıncan da kendisinin izlenmesini ister, bundan keyif alır, evden çıkmadan önce süslenip püslenir, saçlarını kırmızı tülbentle bağlardı. Bileğine taktığı bilezik, belindeki kılıçlı kemer, ayağındaki halhalı ona çok yakışıyor, onu heybetli gösteriyordu.

Altıncan her konuda akranlarından farklı olmayı severdi. Bu yüzden her şeyde farklılık yapmaya çalışırdı. (I. 126)

Giyinmekte onunla yarışacak bir kadın yoktu. Güzellikte onunla baş edecek bir kadın yoktu. Cesaretle de dengi kimse yoktu. Kılıçla dövüşmekte de at üstünde hüner sergilemekte de... Arapça, Farsça ve Yunancada onun gibi akıcı ve güzel konuşan yoktu. Bilgide, matematikte, tarihte ona denk yoktu. Eğer konuşacak olursa güzel konuşmada, özgüvende kendisine denk birisi yoktu.

***

Molla Rezzak, Altıncan'ın tüm hareketlerini gizlice takip ediyordu. Son günlerde onun edalı bir kıza evrilmesini, olması gereken bir gelişme olarak görüyordu. Doğrusu, Molla Rezzak kendisini çok dikkatli, felsefesi olan bir âlim olarak görüyordu. Altıncan'ın durulmasını çocukluktan çıkmasına bağlıyordu. Bu zaman, aşk vaktiydi. Bu zamanda her genç aşk ateşine düşmeliydi. Acaba Altıncan aşk ateşine ne zaman düşecekti? Molla Rezzak bu günü sabırsızlıkla bekliyordu. Altıncan ile evlenecek bir yiğit var mıydı? Tıpkı Abdülmelik Han gibi Molla Rezzak da hayalinde Altıncan'a uygun bir genç düşünüyordu. Harezmi şahlığında cesaretle, bilimde, pehlivanlıkta dengi olmayan, şan şöhret sahibi gençler çoktu. Molla Rezzak tanıdığı kişileri bir bir gözünün önünden geçirdi ama hiçbirini Altıncan'a uygun bulmadı.

Altıncan'ın günden güne talipleri artıyordu. Ceyhun'un karşısından gelenler de vardı. Onlar Ceyhun'un karşısına geçmeye yüksünmüyorlardı. Niçin geldiklerini saklamıyorlardı. Onlar için Altıncan ağacın ulaşılmaz dallarıydı. İnsana has özelliklerden biri de böyleydi. O kendisine değer verip dağın dik kayalarında açan çiçeğe de talip olurdu. Herkes dengini bulmalı. Ancak ince bir hasır üstünde oturan fakir bile bir şahın, hanın kızıyla evlenmek istermiş. Ondan sonra senin yaşayışın onu tatmin edecek mi? (I. 127) “Bezîrgânın oğlu bezîrgânın kızıyla evlensin, zenginin oğlu zenginin kızıyla.” diye boşuna dememişler. “Evindeki döşek tek kat, iğne ucu kadar küçük ekmeğinle şahın kızına bakma.” derler ama insanın tabiatında vardır daha yükseği arzulamak. Bıyığı yeni yeni terleyen, başı dumanlı yiğitler Abdülmelik Han'ın kızına âşıktı. Her gelen Altıncan'ın kendilerine bakmasını, âşık olmasını istiyordu. Geceleri yastıklarına sarılıp, yorganın altına girip Altıncan'ın kendilerinin olmasını hayal ediyorlardı. Güya yastık Altıncan'ın beli, yorgan ise ayaklarıydı. Akıllarında Altıncan'dan başka kimse yoktu.

Kızların işi zor, çok zor. Onların erkeklere bakıp gülmesi olmaz. Kendi yaşıtlarına bakıp gülmeleri ise asla olmaz. Bir an gülüp baktığı genç, kıza bakıp “Bu kızın bende gönlü var, benimle evlenmek istiyor ama istediğini söyleyemiyor. Doğru da yapıyor, kız dediğin böyle olmalı. Bu kız benimle evlendiğinde şanslı olacağını biliyor.” diye düşünür, sonra da kızın evine görücü yollar. İşte, ondan sonra da o gülen kızın evine kendisine gülünen erkeğin akrabaları görücüye gelirler. Ey Allah’ım, bir anlık gülüp bakmak yüzünden kaç tane güzelim kızın bahtı karardı. Kızın düşüncesi sorulur mu hiç? Oğuzlarda ana babasına ‘Hayır!’ diyebilecek kız doğmuş mudur şimdiye kadar? Ne kadar yaşlı nineler, anneler bir anlık gülmelerine ömür boyu lanet okuyarak gittiler bu dünyadan.

Molla Rezzak, Altıncan’ın durulmasına bakıp onun birine âşık olduğunu düşünüyordu. Onun son zamanlarda edep erkâna uygun davranmasını da âşık olmasına yoruyordu. Peki, Altıncan’ın aşkına uygun olan yiğit kimdi? Zemahşerli yiğitler Altıncan’ın ağacın ulaşılmasız dalları olduğunu biliyorlar, bu yüzden böyle bir şeye yeltenmiyorlardı. Öğrenme merakı Molla Rezzak’ı mahvediyordu. Molla, Altıncan’la ilgili düşündüklerini kanıtlamak için kaleye gelen gençleri çok iyi inceliyordu. Altıncan kiminle konuşuyor, eve gittiğinde yolda karşılaştığı genç oluyor mu, ona nereden görücü geliyor? Molla bunları öğrenmek için çok sıkıntı çekti. **(I. 128)** Bu yaptıklarının kendisine iğne ucu kadar faydası olmadığını biliyordu ama kendisine söz geçiremiyordu.

Molla Rezzak daha fazla sıkıntı çekmeye dayanamadı. Altıncan Gauhor’dan Kırklarıyla birlikte döndükten iki ay sonra o kendisinin düşüncede, insanın içini bilme konusunda güçsüz birisi olmadığını anladı.

Gavşfinc şehrinin hükümdarı Harur Aksungur’un oğlu Gökhun, bir gün aslı Yunanlı olan ama Harezmdede yaşayıp Müslümanlaşan, Türkmen dilini ve adetlerini öğrenen bir tüccarın kızı olan Kalbina’nın aracılığıyla Altıncan’a haber yolladı. Başka bir gün ise Balnez, Bahram Kıyas adındaki birinin Altıncan’ı sevdiği haberini getirdi. Şahyürek, Altındaş’ın bir vezirinin oğlunun Altıncan’la evlenme isteğini ulaştırdı. Altıncan’a görücü olup onu isteyenlerin sayısı yediye bulmuştu.

Altıncan görücüleri dikkate almıyor, evlenmeyi düşünmüyordu. Onun tek düşündüğü şey okumaktı. Okumak dışındaki vaktini ise savaş talimi yaparak geçiriyordu. Aslında onun hiç boş vakti yoktu ama onunla evlenmek isteyen gençler öyle ya da böyle, bir

şekilde onun dikkatini çekerek onunla konuşmak istiyorlardı. Onu güldürseler bile evlilik meselesinin çözüldüğünü düşüneceklerdi. Ancak Altıncan, Kalbina ve Balnez’le bile çok konuşmuyordu artık. Altıncan talipleri ise boş durmuyorlardı. Onların birçok sözcüsü, arabulucusu vardı.

***

Nevruz gününde medresede yirmi beş kazan kaynatıldı. Kalenin sakinleri medresede toplandı. Erkekler bir yanda, kadınlar başka bir yanda yemek yediler. Genç kız ve oğlanlar salıncakta sallandılar. Altıncan da salıncakta sallanıp canının istediği gibi hareket etmek istedi. Yiğitler salıncağı hızlı hızlı salladılar. Kalbina ve Balnez salıncak az da olsa hızlansa korktular. **(I. 129)** Altıncan ise salıncak ne kadar hızlı sallandıysa o kadar keyif aldı, “Kızlar korkmayın!” diyerek arkadaşlarını sakinleştirmeye çalıştı.

Kalbina ve Balnez ona korkmamak için söz verseler de salıncak hızlandıkça korktular. Onların korkularının geçmeyeceğini anlayan Altıncan bağırdı:

Durdurun salıncağı!

Salıncak durduruldu.

Altıncan arkadaşlarına tehditkâr bakışlar attı. Kızlar Altıncan’ın sinirlendiğini anlayıp usulca konuştular:

Melikem, bizde sizinki gibi yürek yok ki! Bizim tavşaninki gibi korkan bir yüreğimiz var.

Benden uzakta durun. Gün boyu gözüme görünmeyin, iyi olmaz yoksa!

“Melikem!” diye bir şey diyecek oldu Balnez ama diyemedi. Altıncan onu elinden hızla çekiştirip:

Yok olun, dedim ya ben size! Yok olun!

Ondan sonra Altıncan, kardeşleri Habil, Kabil ve yeğeni Anuşirvan ile bir salıncakta sallandı. Onlar salıncağı öyle hızlandırdılar, öyle hızlandırdılar ki salıncak tam tepeye ulaşıp bir an havada asılı kalır gibi oluyor, sonra havayı yara yara aşağı iniyordu. Ondan sonra salıncak diğer tarafa doğru gidiyordu. Altıncan, salıncağın en tepeye ulaştığı anı çok seviyor, hep en tepede kalmak istiyordu. Salıncağın en tepeye çıkıp bir an havada kalmasına annesinin ‘Kız ömrü’ demesini hatırladı. Salıncağın tepede asılı kalan o ufacık anı kızlık çağıydı. Altıncan bu düşüncüyü içinden tekrar tekrar

düşünerek salıncağı hızlandırdı. Salıncak her seferinde yukarı ulaştığında yüreği hop hop ediyor, bundan çok hoşlanıp devamlı gülüyordu.

Altıncan salıncaktan indiğinde Kırkların onbaşıları, Yatmaz ile Çırlak onu bir kenara çektiler. Onlar Altıncan’a Dovalat adındaki bir yiğidin onunla buluşmak istediğini söylediler. Altıncan onlara kesin bir cevap vermedi.

Altıncan’ın yanına biraz önce kovduğu Kalbina geldi. Çok önemli olmasa şimdi Altıncan’ın yanına gelmezdi. Meğer onu zorlamışlar. Kalbina korka korka bir yiğidin Altıncan’a âşık olduğunu söyledi. **(I. 130)** Altıncan buna çok sinirlendi, sonra orada toplanmış duran yiğitlere baktı.

Allah erkeklere kadınların yanına gitmeyi, ilk sözü onların söylemesini emretmiştir. Ancak orada dikilip duranlar, doğrudan gelip ilk sözü söyleyecek erkeklere benzemiyorlardı. Şöyle bir söz vardır: “Muhammet dağa varmazsa dağ Muhammet’in yanına varır.” diye. Altıncan yürürken yiğitleri gözden geçirdi. Yiğitlerin kendisine alıcı gözle bakmaları hoşuna gitti. Erkekler kılıçla dövüşmekten ve karşısındaki rakibini yenmekten çok keyif alırlar. Altıncan karşısında duran yiğitleri kılıcıyla değil, güzelliğiyle yenmekten, onları güzelliğine hayran bırakmaktan keyif aldı ve zafer kazanmış bir edayla konuştu:

Ey Allah’ın hürmet gösterdiği kulları, benim saygımı kazanmak istiyorsanız bana aracı yollamaktan vazgeçin. Bir şey söylemek istiyorsanız açıkça bana söyleyin. Ben kör ya da sağır değilim, sizi anlarım. İsterseniz Arapça, Farsça ya da Yunanca konuşun. Hangisinde konuşursanız konuşun sizi çok iyi anlarım. İsterseniz kulağıma ezan okuyan Sultan Gazneli Mahmut’un oluşturduğu dilde⁶³ konuşun yine anlarım. Tellala, tercümana gerek yok. Gerçekten de benimle evlenmek istiyorsanız “Ben seninle evlenmek istiyorum.” deyip neden yanıma gelmiyorsunuz. Bir kusurunuz mu var? Yoksa korkuyor musunuz? Eğer korkmuşsanız o zaman benimle evlenmeyi aklınızdan bile geçirmeyin. Çünkü ben, benden güçsüz birine ‘koca’ demek istemem.

“Aracıyı yanına ben yolladım. Haydi, söyle! Sen nasıl bir ere ‘koca’ demek istiyorsun?” diye söyleyip öne çıktı Bahram Kıyas.

---

⁶³ Sultan Mahmut Gazneli 1027 yılında Urdu dilini icat ettirir. Sultanın ordusunda birçok halktan kişi bulunmaktadır. Bunun için de Sultan Mahmut bu dili icat ettirerek askerleri arasındaki dil zorluklarını, anlaşmazlıklarını çözmeyi amaçlamıştır. Urduca şu an Pakistan’ın resmî dilidir.

“Altıncan, ben de senin gönlünü kazanmak isterim. Senin bana gönül vermen için ne şartın varsa yerine getirmeye hazırım.” diyen Dovalat da bir iki adım öne çıktı.

Kalbina yiğitlerin yanına gitti:

Melikemizin üç şartı var.

Yiğitler durdukları yerde heyecanla bağıştılar:

Söyle üç şartını! **(I. 131)**

Birinci şart: Kılıçla dövüşte beni yenmesi.

İkinci şart ne?

Altıncan belinden kırbacını çıkarıp havaya salladı:

“Erkekliği sadece erkek olmak değil, mertlik belli eder. İkinci şartım şudur: Yiğit olan bana kırbaçla vursun.” diyen Altıncan elindeki kırbacı yiğitlerin olduğu yere fırlattı.

Yiğitler gözlerini dört açıp Altıncan’a bakadurdular. Onlar Altıncan’dan böyle bir şey beklemiyorlardı. Ona âşık olan gençlerin hiçbirisinin eli kırbaça doğru gitmedi. Zaman geçiyor, Altıncan bekliyordu. Kırbacı alması gereken gençlerin başları önlerine düşmüştü. Tam o sırada bekleyen gençlerin arasından kaytan bıyıklı biri öne çıktı. Yavaş yavaş yürüyüp öne geldi ve Altıncan’ın attığı kırbacı yerden aldı. Genç, elindeki kırbacı sallayarak Altıncan’ın yanına geldi.

Ey Harezm’in güzeli! Ben sana gerçekten âşığım. Senin için Gavşfinc şehrinden kalkıp geldim. Adım Gökhan. Gavşfinc’in hükümdarı Harur Aksungur’un oğluyum.

Eline kırbacı almaya gücün yetti. Şimdi ne durursun? Başlayıver!

Durmamın sebebi şudur ki, birinci şartını doğru bulsam da ikinci şartını doğru bulmuyorum.

Kalbina, Altıncan’ın kulağına fısıldadı. Onun söylediği sözler Altıncan’ı çok sinirlendirdi:

Bende de göz var Kalbina, görüyorum. Ne böyle her şeye atlıyorsun? Çok iyi birisiyse onunla kendin evlen!

Kalbina, Altıncan’ın bu sözünün haince olduğunu düşündü, utancından ve sinirinden kıpkırmızı oldu. Vurmaya gücünün yetmeyeceğini bildiği için sözle karşılık vermeye çalıştı ama Altıncan’ı yaralayacak söz bulamadı:

Gökhun bana değil, sana talip. Eğer bana bir şey deseydi ben ona karşı çıkmazdım. Kalbina sinirle ancak bunları söyleyebilmişti. **(I. 133)**

Bu söz Gökhun'u çok etkiledi. Kalbina'yı ilk kez görüyormuş gibi baştan aşağı inceledi. Biraz sessizlikten sonra tekrar konuştu:

Sizinle evlenmek istediğim gerçek Altıncan. Ben zorlu sınavlar isterim.

O zaman ne geri duruyorsun? Vur bana!

Sen “Erkekliği sadece erkek olmak değil, mertlik belli eder.” diyerek doğru dedin ama güçsüze, âcize vurmak yiğitlik değil. Ben yiğitçe bir sınav isterim.

Ben kendimi güçsüz, aciz olarak görmüyorum. Ben kendimi güçlü, dayanıklı birisi olarak görüyorum. Bana sahip olacak kişiye de ne kadar güçlü ve dayanıklı bir kız olduğumu göstermek istiyorum.

Gökhun kırbacı yerden kaldırmaya güç bulsa da onunla Altıncan'a vurmaya güç bulamadı. Hem Altıncan'a yakından baktıkça da yıprandı, gerçekten yıprandı. Altıncan ona tahmin ettiğinden daha sevimli, daha büyüleyici geldi. Gökhun elindeki kırbacı yere attı:

Hayır, güzel kız, senin bu dediğin doğru değil. Başka şart bul. İşte, bana vursunlar. Ben ‘Ah!’ bile demem ama sana vuramam. Sana el kaldıramam.

“Bu şart olmaz, başka şart bul!” diyerek hep birden bağırmaya başladı yiğitler:

Üçüncü şartını söyle!

Maksadın kırbaç yemekse bu isteğine evlendikten sonra her gün ulaşırsın. Üçüncü şartını söyle!

Üçüncü şartım, hayatımın amacıyla alakalı. Eğer o amaca ulaşamazsam bu dünyadan pişmanlıkla göçerim.

Söyle, söyle!

Gökhun kendisinden çok emin bir şekilde konuştu:

Altıncan, söyle maksadını! Ben seni o maksada ulaştırırım.

Üçüncü şartım şudur ki: Hiçbir yerde kendisine yurt bulamayan, sürekli kovulan, en son Maveraünnehir’de Ali Tekin ile de anlaşılamayan, Horasan’a kaçacakken Altındaş’ın sahip çıktığı yağmacı bir topluluk var. **(I. 134)** O yağmacı, kan yiyici

topluluğun adı Kınık'tır. Onların başında Tuğrul denen baş kesen bir haydut var. Bu topluluğa Altındaş; Gauhor, Şaruhan, Rabat-Maşe bölgelerini yurt olarak vermiş. Bugün birçok emir onlar yüzünden kan ağlıyor. Tuğrul, dayım Tümen Bey'i öldürdü. Benim o kan yiyicide kanım intikamım var. Ondan alacağım kan var. Gerçekten cesursanız o yağmacının kendisini ya da kellesini getirin!

Yiğitler, Altıncan'ın bu şartını kabul ettiler, hafifçe nefeslendiler. Onlara göre Zemahşer'e çok uzak olmayan Gauhor'da hazır bir kelle yatıyor, o kelleyi hiç uğraşmadan alıp gelecekler gibiydi sanki!

Hayır, Tuğrul Selçuklunun kellesini almak o kadar kolay değildi ama Altıncan'a ulaşmak için o zorluk, sevda dolu kalbe değerdı. Belki her şey yolunda giderdi. Allah nasip ederse tüm zorluklar kolay olurdu.

“Ben Tuğrul'un kellesini getiririm ya da o yolda ölürüm.” diyen Dovalat kendine güvenir bir şekilde öne atıldı.

“Ben Tuğrul'un kellesini getiririm, kesin getiririm.” diyen Bahram Kıyas da öne atıldı.

Gençlerin arasında Altıncan'ın abisi Sadullah da vardı. Nevruz kutlamaları için Cürcaniye'den Bahram Kıyas ile birlikte gelmişti.

Sadullah kız kardeşinden böyle uygunsuz bir hareket beklemiyordu. Kız kardeşi onu şaşırtmıştı. O, şaşkınlıkla olup biten olayları düşündü. Sadullah, Gökhan'dan başka kimsenin kırbağı eline almayacağını anlayınca Altıncan'ın yanına gitti:

Haydi, eve git! Babam görürse seni kıştır kıştır keser.

Bırak, kessin!

Kırbağ, Altıncan'ın attığı yerde iki gün boyunca durmaya devam etti. Nedendir bilinmez, onu yerden kaldırmaya kimse cesaret edemedi ama Tuğrul Bey'in kellesini kesip Altıncan'ın önüne atmak, ona münasip bir koca olmak maksadıyla eli kılıklı birçok genç Gauhor'a doğru at koşturan yiğitlerin sayısı az olmadı.

Altıncan'ın esas şartını yerine getirip ona koca olacak, ince belini saracak, kucağında uyuyakalacak genç kim olacaktı acaba? Bunu sadece Molla Rezzak değil, tüm Zemahşer halkı merak ediyordu. **(I. 135)** Bunu Altıncan'ın kendisi de bilmek istiyordu.

Kaç gün beklemek gerekecekti acaba? Altıncan'ın hesabına göre kendisine sahip olacak kişi altı günden önce Zemahşer Kalesi'nin kapısından mutlulukla girmeliydi. İlk günden itibaren Zemahşer'de bu mutlu anı beklemeye başladılar.

En önemlisi kanın, intikamın alınmasıydı. Altıncan bu amacına ulaşmak bulduğu çareyi çok sevmiştir.

Elma gökyüzüne atıldı, yere düşünceye kadar iş hallolmalıydı. (I. 136)

Altıncı Hikâye

Yakınındakini Yolanın Sakalı Çıkmaz

1030 (422) yılı Müslüman dünyası için çok zor bir yıl oldu. Müminlerin emiri Abbasi Kadir Bila Ebul Abbas ibn Abdülmuttalib Haşimi Abbasi vefat etti. Onun halifeliği kırk bir yıl üç ay sürmüştü. Yerine oğlu Kaim geçti.

O yıl, Yemineddöve Abdülkasım ibn SebükTekin (Gazneli Mahmut) da üç aylarda vefat etti. Onun hükümdarlığı otuz yıl kadar sürdü. Yerine önce büyük oğlu Muhammet, yirmi beş gün sonra ise Mesut geçti.

İki önemli şahsın ölüm haberi Zemahşer Kalesi'ne ulaşınca Abdülmelik han yedi gün yas ilan etti, vefat edenler için taziye yemeği verdi.

Altıncan, Sultan Mahmut'un ölüm haberini işitince çok üzüldü, ağladıkça ağladı, kırk gün boyunca yas tuttu. Kırk gün boyunca bir şey yemedi, bitap düştü. Onun tek arzusu kendisine icazet veren yüce sultanın yüzünü görmektir. Elbette ona Sultan Mahmut'un nur yüzlü, yakışıklı, küçük gözlü, kumral saçlı olduğunu, oğlu Muhammet'in de tıpkı onun gibi, Mesut'un ise dolgun vücutlu, uzun boylu olduğu yönünde bilgi vermişlerdi (I. 137)

Altıncan yas tuttuğu günlerde bileğindeki siğilin yok olmasına hayret etti, bunu neye yoracağını bilemedi.

Sultan Mahmut'un vefatından sonra tahta ilk önce Muhammet'in sonra Mesut'un geçmesiyle birlikte Altındaş'ın ve hâliyle Abdülmelik hanın da kaderi değişti. Altındaş, Harezm'de bağımsız bir şekilde şahlık sürmeyi amaçladı ama bu amacına ulaşmadan, Sultan Gazneli Mahmut'un vefatından iki yıl sonra o da bu dünyadan göç etti. Onun tahtına oğlu Harun ibn Altındaş geçti.

Abdülmelik Han, Harun ile arasını iyi tutmak için çok çaba sarf etti ama ona yaranmak kolay değildi. Harun hediye kabul etmeyi her Şeyden çok seviyordu. Böyle olunca han kalede pişen tatlıları, yapılan ok ve yayları toptan kazanç sağlamak, o kazanç vasıtasıyla Harun’a hediye, daha doğrusu rüşvet yollamakla uğraşıyordu. abaları meyve verdi ve han bir yıl içinde Harun’un en değer verdiği emirlerden birisi oldu. Sarayda kutlamalar yapıldığında Harun, Abdülmelik’i kesin çağırır ve ona en güzel yeri verirdi. “Bu dünyada rahat yaşamanın en önemli Şartı yneticin, komutanın ile arayı iyi tutmaktır. Her yapacağın Şeyi hesap edip yneticin ile iyi bir Şekilde irtibatlı olmalı, en önemlisi de istediğinde ona rüşvet vermeye imknın olmasıdır. Onun sana güvenmesi, senin nasıl bir insan olduğuna ve bir işi nasıl baŐarabildiėinle alakalıdır.” diye han oğullarına öğütler verirdi. Han Allah’a Őkrediyordu, çünkü oğullarından razıydı. Oğulları onun sözünden çıkmıyor, dediklerini harfiyen yerine getiriyordu.

Sadullah, babasının yardımı ve önermesiyle Cürcaniye’nin baş medresesini bitirip orada çalışmaya başladı. Abdülmelik Han ona Şehir merkezinden  odalı bir ev satın aldı ve onu Gazenfer Tak’ın kızıyla evlendirdi. Geçtiğimiz yıl onların bir oğlu oldu ve ona Kerem adını verdiler. Torunu dünyaya geldiğinde han eşi ile kızını da alıp Şehre gitti. Bebek kırtan çıkana kadar genç anneye yardımcı oldular.

Abdülmelik Han sarayla her görüşmeye gittiğinde oğlunun evinde kalırdı. Sadullah evindeki odalardan birini ‘Babamın odası’ diye özel olarak ayırmıŐtı. Odada Abdülmelik hanın eşyaları, kıyafetleri her zaman hazır bir Şekilde dururdu. **(I. 138)** Oda Abdülmelik Han’ın Zemahşer’deki odasını andırıyordu. Gerçekten de Şehirdeki oda, kaledeki odanın küçük bir kopyası gibiydi.

Abdülmelik Han, büyük oğlunun kendi yanında olmasını istiyordu ama Eprikoğulları soyunun dört bir yana yayılması da çok önemliydi. Bunun için Sadullah’ın baŐkentteki işte kalmasına uğraşıyordu.

Bu yıl Kabil ile Habil de Cürcaniye’ye okumaya gideceklerdi. Han ikiz çocuklarının yaŐamıyla ilgili yapacakları Şeyler hakkında çok düşünüyor, onlarla bu hakkında iŐtiŐare ediyordu. Hanın son düşüncesine göre okul bittikten sonra Habil vrisi olarak Zemahşer’de yaşayacak, Kabil ise yakındaki bir obanın reisi olacaktı.

Han, Kabil’in nerede olursa olsun zorlanmayacağını, hayatını sürdüreceğini biliyordu. Kabil ile Altıncan bu konuda benzeŐiyorlardı. İstekli, atılğan ve cesurdular. Habil onlara göre çok prensip sahibi değildi. Han oğlunun zamanla toparlanacağına

inanıyordu, çünkü Sadullah da önceleri Habil gibiydi. Bugün Sadullah önceki Sadullah değildi. Şehir hayatı onun kendisini toparlamasına, güçlenmesine sebep olmuştu. Sadullah şehirdeki baş pazardaki iki tane helva dükkânını güle oynaya işletmekteydi. Abdülmelik Han Sadullah'ın tüccar olacağını, helva dükkânını işletemeyeceğini düşünüyordu ama Sadullah bu işin üstesinden kolaylıkla gelmişti.

Abdülmelik Han, büyük oğlunun işlerine çok sevinmiş, bundan dolayı kalede ve şehirde iki kez sadaka vermişti. Şehirdeki sadaka niyetine verilen yemeğe sadece komşular değil, Sadullah'ın iş arkadaşları olan müderrisler de gelmişti.

Sadullah kırk elli kadar müderrisi Abdülmelik Han'ın yanına getirdi:

“Baba, işte bunlar benim meslektaşlarım.” dedi. Birçok ulema ve müderris gelip Abdülmelik Han ile selamlaştı. Onlardan biri Sadullah'la alakalı konuşmaya başladı:

Efendim, siz çok iyi bir evlat yetiştirmişsiniz. Sadullah hafız oldu. Biz Sadullah'la gurur duyuyoruz, onun parlak bir geleceği var. Nasip olursa Sadullah fıkıh ilminde hem de nas⁶⁴ ilminde çok iyi işler yapacak.

“Şimdiye kadar çok güzel birkaç iş yaptı.” diyerek ikinci bir ulema söze girip diğer ulemayı destekledi. **(I. 139)**

Bir baba için oğlu hakkında iyi sözler duymak kadar güzel bir şey var mıydı? Ulemaların, müderrislerin güzel sözleri hana sanki kanat vermişti. Han Zemahşer'e uçar gibi gitti. Han; eşini, kızını, oğullarını etrafına toplayıp Sadullah'ın Cürcaniye'de gördüğü saygıyı, onun verdiği yemeğe kırk elli kadar ulema ve müderrisin geldiğini, onunla çok gurur duyduklarını, oğlunun ileride fıkıh ve nas ilimlerinde büyük işler yaşacağını, bunların dışında Sadullah'ın iki helva dükkânını çok iyi işlettiğini, torunu Kerem'in durumunun iyi olduğunu gururla anlattı.

Han nasip olursa Habil, Kabil ve Anuşirvan'ı da evlendirmek niyetindeydi ama ne yazık ki her istenen olmuyordu.

***

Abdülmelik Han, kendi hâkimiyetinde olan bölgenin durumu hakkında Altındaş'a bilgi vermeye Cürcaniye'ye gitti. On gün sonraysa yorgun ve bitkin bir şekilde geri

---

⁶⁴ **Nas:** İslam hukukunda Kur'an ve Hadis için kullanılan terim.

döndü. “Sağ salim geldiniz mi?” diye onu karşılayıp atının dizginlerini tutan Mansur’a çıkıştı:

Ben sana helal yuvamı, kalemi emanet ediyorum; sen ise evimde hain saklayıp, ona yal⁶⁵ veriyorsun. Kim o benim ekmeğimi yiyip sonra da beni saraya karşı satan? Kim?

Benim adamlarım hainlik etmez!

O zaman kim o hain? Belki de ben yalan söylüyorumdur!

Hayır, hayır!

Belki Altındaş her şeyi rüyasında görmüştür. Ha?

İnanılır gibi değil.

Benim sözüm mü inanılır gibi değil?

Size inanırım beyim, inanırım.

O zaman ne için ‘İnanılır gibi değil!’ dersin?

Ben böyle demek istemedim.

Peki, ne demek istedin? Ben yalan söylüyorum öyle mi?

Emirin siniri tepesine çıkmıştı. **(I. 140)** Mansur, emiri iyi tanıyordu. O sinirlendiğinde sözlerine bahaneler eklemekte ustaydı. Onun için emir sinirlendiğinde en iyisi konuşmamaktı. Bundan iyisi yoktu. Böyle bir anda konuşmak onu daha da sinirlendirirdi. Başka da bir işe yaramazdı. Mansur sustu. Her şeyin tek suçlusu kendisiymiş gibi boynunu eğdi ve sustu.

Karşımda durup canımı yakma Mansur. O haini bul, haini! Hem de hemen bul!

Hanın sözleri avludakileri rahatsız etti. Herkes kendisine atılacak olan iftiradan korunmak için ihtiyatlı davrandı. Mansur, handan böyle bir haber işitmeyi beklemediği için sessizce bekledi. Han avludan gittiğinde ne zaman döneceği belli olmuyordu.

Mansur! Gazanfer Tak gelip gittikten sonra evde hizmet edenler nereye gitti, kim kiminle konuştu, bunların hepsini bana hemen açıkla! Hem Babür de ortalarda görünmüyor.

Mansur şaşırdı: Hangi Babür’ü soruyorsunuz?

---

⁶⁵ Köpek ve sığırlara yedirilmek için un ve kepeklerle hazırlanan yiyecek. (ç.n)

Emir bu soruya çok ama çok sinirlendi:

Nasıl, şimdi Babür'ü de tanımıyor musun?

Bizde üç tane Babür var. Biri seyis, diğeri muhafız...

Ben seyisle muhafızı ne yapayım? Ben senden Doğancı Babür'ü, Keski Kelev'in yeğenini soruyorum.

Ha, Doğancı mı, var, var.

Nerede?

Kuşların kafesinin orada, kuşlara yem veriyor.

Emir fısıltıyla sordu:

Son bir ay boyunca kaleden çıktı mı?

Çıktı, çıktı. Hem de bir kez değil, birçok kez çıktı.

Nereye gitti?

Tazılara, av kuşlarına yiyecek bir şeyler almak için gitti.

Emir kendi odasına doğru yürüdü:

Her şeyi öğren! Babür kaleden çıkıp nereye gitmiş, kiminle buluşmuş, ne için buluşmuş? Öğren her şeyi, öğren! Duydun mu? Bana, bahtımı karartmak isteyen adamı getir! Çok bekletme beni! **(I. 141)**

Herkes önündeki işle uğraşırken eşinin “Bana bahtımı karartmak isteyen adamı getir!” sözünü işiten Hacer Hatun odasına gidip ağlamaya başladı. Altıncan da diğer kadınlar gibi annesiyle ağlaması gerektiğini biliyordu ama annesinin yanında da ağlayacak değildi. Sinirlenmişti ama ağlamak istemiyordu. Annesi ağlarken onun annesinin yanında ağlamadan durması da iyi değildi. Ağlamayacaksa en iyisi annesinden uzakta durmasıydı.

Bahtsız kadının ağlamaktan başka elinden ne gelirdi ki? Hiçbir şey. Bahtı tersine dönen erkek de belki ağlıyordur. Abdülmelik Han'ın şu an gülüp eğlenmediği kesindi. Tüm yük onun omuzlarındaydı çünkü.

Bir gerçek kaledeki herkesin görüşüydü ki Abdülmelik Han'ın bahtı tersine dönmesi, onunla birlikte Zemahşer Kalesi'ndekilerinin de bahtı tersine dönmesi demekti.

Bahtın ters dönmesi, birinin evinde hizmetkâr olup koşuşturmasına benzerdi. Bahtı tersine döndü mü hizmetkârlığa da razı olur insan. Kim bilir belki yarın boğazını keserlerdi. Boğaz kesmekte Mamunlar ustaydı. Altındaşlar da ustaydı. Onlar da kanın boğazdan akarken lıkır lıkır ses çıkarmasından keyif alırlardı. Sadece onlar değil, yanındakiler de... “Ey yüce Allah, şunlara izlenecek oyun olmaktan koru bizi!” diye düşünüyordu Abdülmelik Han.

Altıncan odasına girdi ama oturamadı, iş için hazır bekleyen Gülyüzlü’yü izledi. Gülyüzlü hemen melikesinin amacını anlayıp:

“Şimdi hazır olur.” diyerek tavlaya doğru yöneldi.

Dur! Altıncan öyle bir bağırdı ki... İlk önce tüm hizmetkârları bağın önünde topladı. Ben kimi hain olduğunu hemen anlarım.

Abdülmelik Han’ın evinde hizmet eden komutanlardan, muhafızlar ve askerlerin dışında yirmi⁶⁶ bir kişi; altı hizmetli kadın, on dört erkek hizmetli vardı. Bunlardan dördü temizlikçi, üçü akkız, bir atabey, üç seyis, bir marangoz, üç bahçıvan, av tazılarını ve kuşlarını besleyen üç hizmetkâr, bir naip ve iki aşçı vardı. Ömer ve Mansur dışındakiler sıraya geçti. (I. 142)

Altıncan erkeklerin bulunduğu sırayı gözden geçirdi:

“Hani, Devkuş nerede?” deyip yirmi birinci hizmetçiyi, seyisi sordu.

“Emir onu bir yere yolladı herhâlde. Biraz önce avludan çıktı.” diye cevap verdi Haldan.

Bulun!

Herkes bir yere aramaya gitti ama kimse bulamadı seyisi.

“Kaleden gitmiş.” dedi Haldan korkan bir sesle. O, ortadan kaybolmuş, onu şimdi bulamayız.

“Uzağa gitmemiştir. Peşinden gitsek yetişiriz. Gidelim.” diye Mansur’a baktı Altıncan.

Sadranç ile Mansur bu fikri onayladı.

---

⁶⁶ Yazar yirmi bir hizmetkârının olduğunu söylemekte ancak kadın ve erkek diye saydığında yirmi, ayrı ayrı o kişilerin mesleklerini sayarken yirmi bir hizmetlinin olduğu görülmekte. (ç.n)

Altıncan atına atladı, avludan çıktığında ardından bir grup atlı vardı. Bu atlılar Altıncan'ın fedaileriydi. Bu fedailer; Habil, Kabil, Anuşırvan, Akkaya, Çırlak ve Yatmaz'dan oluşuyordu. Geriye kalanlar ise Zemahşerli gençlerdi. Altıncan ise onların komutanı. Onlar Kırklar idi.

Erkeklerin çoğu önce onun fedaisi olmak istememişti. O zaman ise Altıncan dik durmuş, kendisinin himayesi olmadan yaşamalarının çok zor olacağını kanıtlamıştı. Gerçekten de bu fedailer arasında ona boyun eğmeyip Altıncan'dan karşılığını almayan azdı. Habil, Kabil ve Anuşırvan da kayıtsız şartsız boyun eğmeyeceklerini bildirmiş, karşılığını yumrukla almışlardı. Yatmaz ile Çırlak da yumruk yiye yiye boyun eğmişlerdi. Onların içinde en az yumruk yiyen Akkaya idi. Akkaya, Yatmaz ile Çırlak'tan iki yaş küçüktü. "Yap!" denileni yapmasa başına neler geleceğini çok iyi biliyordu. Böyle olunca da diğerlerinin yanlışını tekrarlamadı. Hem Akkaya diğer gençlere göre daha mülayim, iyi geçimliydı. "Güzel söz kemiği kırar." sözüne çok inanırdı. İyi geçinmeyi kendisine dost edinmişti.

Altıncan'ın Kırklara baş olup gittiğini duyduğunda Abdülmelik Han çok sinirlendi. O, Kırkları ilk defa Altıncan'ın Gauhor tarafına intikam almaya gitmek istediklerinde duymuştu. **(I. 143)** Han, kızının peşine fedaileri takmasını yasaklamıştı. Bu yüzden Altıncan peşindeki fedaileri kovdu, "Benim peşimden gelmeyin, başınızın çaresine bakın." dedi ama Zemahşerli gençler Altıncan'ın peşinden ayrılmadılar, nereye gitse peşinden gittiler.

Şimdi ise fedailer bir şey yapmak istediklerinde Altıncan'la istişare yapıyorlardı. Kırkların ona sığınmaları boşuna değildi. Başlarına bir şey geldiğinde Altıncan'ın hiç düşünmeden kendisini ateşe atmaktan çekinmeyeceğini, onlara yardım edeceğini biliyorlardı. Hem böyle bir komutanın himayesinde bulunmak onlar için kârlıydı, şerefti. Altıncan onları hiçbir şeye muhtaç etmiyordu. Ara ara onlara dirhem dağıtıyordu.

Şimdiki görev, nereye kaçmışsa Devkuş'u bulup getirmektir. Kırklar gruplara ayrılıp kalenin etrafını aramaya başladılar. Kale kapısı muhafızları Devkuş'un kır atıyla kaleden çıkıp doğu tarafına gittiğini söylediler. Altıncan, muhafızların dediği yöne doğru gitti. Her ne kadar uzağa gitseler de Devkuş'u göremediler. Oysa Devkuş ormana saklanmıştı.

Altıncan, ancak karaltısını görebileceği bir uzakta iki yüz kadar atının olduğunu görünce Akgar'ın dizginlerini çekti:

“Onlar kim ki? Sakın Selçuklu Tuğrul olmasın!” diye endişeyle yanındakilere seslendi. “Altındaş'ın onlara hami olması bence çok saçma.” diyen Sadranç uzaktaki atlılara baktı.

Şüpheci Mansur da konuşmaya dâhil oldu:

Aldatıp onlara sahip olacaktır.

Habil kendisinden emin bir şekilde:

“Hayır, Altındaş'ın maksadı onlara sahip olmak değil, onlardan cellat olarak faydalanmak.” dedi.

“Kınıklar gelmişse bundan sonra bize rahat olmaz. Onlar dün bizden helva satın alan tüccarların kervanını ırmak boyunda yağmaladılar. Daha önce böyle yağmacılık olmazdı.” diyen Mansur derin bir ah çekti, “Altındaş'ın onlara verdiği Rabat, Maşe, Saruhan, Gauhor bölgelerinin Zemahşer'e uzak olması bir yandan iyi.” dedi. **(I. 144)**

“Uzakta deyip rahatlama! Eşkîyanın atı kasırgadır. Onlarda dur durak yok. Kasırğa durur, onlar durmaz. Şu görünen atlılar Kınıklar olmalı. Kan yiyiciler!” diye Altıncan sinirden ne yapacağını bilemedi.

“Siz sabahtan beri bu eşkıyalar hakkında konuşuyorsunuz. Onlara önem vermenize değmez. Adımlarını buraya attıkları an cezalarını keserim. On bin atlı kim, bir grup atlı kim?” diyen Kabil, rahat rahat konuştu. Onlar hiçbir şey yapamazlar.

Onlar Tümen dayımı öldürdüler.

Altıncan, dayımı Selçukluların öldürdüğünü düşünmüyorum ben. Eğer onlar öldürmüş olsaydı ormanın içinden “Ben Selçuklu Tuğrul!” diye bağırmasa, kendisinin kim olduğunu söylemezdi. Bunda bir hile var.

Uzaktan görünen atlılara bakan Şüpheci Mansur kendi kendine mırıldandı:

Ey Allah'ım, kim onlar? Abdülmelik Han'ın öğlen söylediği şansızlığın alameti olmasın?

Şahın askerleri değiller.

Abdülmelik Han'ın askerleri de değiller.

Doğru, onlar Gazneli ya da Harezmi değiller. Bakın, onların giyim kuşamı, atlarının rengi ak da kara da değil.

Peki, ne renk?

Uzakta olunca pek belli olmuyor ama doru ya da al renkli olmalı.

“Doru ya da al renk kimlerin ki?” diye meraklandı Anuşirvan.

Al⁶⁷ renk en sonuncu renklerden biri.

Oğuz’un yirmi dördüncü torunu Kınıklar değil mi? diye Anuşirvan Sadullah’ın yüzüne merakla baktı.

Tam hatırlamıyorum.

Be molla, senin de bilmediğin şeyler varmış. Ben senin her şeyi bildiğini sanıyordum.

Her şeyi biliyorum. Biraz düşüneyim, şimdi hatırlarım. (I. 145)

“Sadece korkan değil, nefret eden de çift görürmüş. Altıncan sen her şeyin içinden sevmediğini görürsün. O gördüğün atlılar kara renkli. Demek ki onlar Kayılar.” diyen Habil atlılara iyice baktı.

“Haydi, be! Senin tek gözün bizim iki gözümüzden daha mı iyi görüyor?” diyen Altıncan’ın kaşları çatıldı, Habil’e kötü bir söz söylemek ister gibi baktı ama o an aklına kötü bir söz gelmedi.

“Fal bakmayın burada, yürüyün, üstlerine gidelim!” diye bağırdı Kabil ve atını kamçıladi.

Uzaktaki atlılar kendilerine doğru bir grup atlının geldiğini görünce bağırarak hızla doğu tarafına atlarını koşturdular, bir müddet sonra da gözden kayboldular.

***

---

⁶⁷ **Doru At:** Kınıklara doru ata binmeyi Oğuz Han vasiyet etmiştir. Yirmi dört torununa vasiyet edilen atların renginin sayısı dokuzdur. Örneğin Kaya’ya, Bayat’a, Alkaevli ile Karaevli’ye siyah renkte at; Avşar’a beyaz renkte at, Yigdir, Begdili, Yıva ve Kınık’a doru renkli at miras bırakmıştır. Oğuz Han’ın bu vasiyeti 13. yüzyılda Celaleddin Menburni zamanında varmış. Bu konu hakkında doğrudan söz edilmese de bunu Celaleddin’in kâtibî Muhammed Nesevî’nin “Celaleddin Menburni’nin Hayatı” adlı eserindeki şu satırlardan anlıyoruz: “Belirlenen gün sultanın ordusu savaş nizamına geçti. Ordunun merkezinde sadece siyah atlı, siyah yiğitlerden; sağ kanatta ise beyaz atlı, beyaz giyinmiş askerler; sol kanatta ise kahverengi atlı, kahverengi giyinmiş askerlerden oluşuyordu.

Mansur gördüğü atlıların doğuya gittikleri yönünde hana haber verdi, tam sözünü bitirmişti ki Hizmetçi Haldan hızla atını koşturup geldi:

Dün bizden helva satın alan bezirgânları yağmalayan Kınıklar şimdi doğuda, su başında toplanmış duruyorlar. Onlara bir baskın yapabiliriz. Çünkü sarhoşlar.

Haldan'ın bu haberinden sonra Abdülmelik Han emir verdi:

Beyler toplansın!

Ulaklar yollandı. Bir müddet sonra hanın emrindeki altı yüz atlı kalenin önünde toplandı. Abdülmelik han oğullarıyla kızının sefere hazırlandığını görünce kesin bir şekilde konuştu:

Habil ve Altıncan, siz evde kalın!

Kalenin avlusu bomboş kaldı. Atabeyin kapısı açıktı, o da sefere gitmişti. Pala Mansur odasına girip çıkıyor, bir şeylerle uğraşıyor ve oldukça rahat görünüyordu. Böyle zor bir zamanda Mansur'un hiçbir şey olmamış gibi, çok da önemli olmayan şeylerle uğraşması Altıncan'ın hoşuna gitmemişti. **(I. 146)** Herkes -Altıncan, herkes diyerek esas olarak kendisini göz önünde tutuyordu- kaygılı bir şekilde hiçbir şeyle ilgilenmeden bekliyordu.

Emir tüm erkekleri peşine takıp Selçuklulardan hesap sormaya gitmişti. Mansur erkek değil miydi? Altıncan sinirle Mansur'un odasına girdi. Gerçekten de Mansur odada oturuyordu. Önü dirhem ve dinar doluydu.

Babam bile gitti.

Mansur, Altıncan'ın ne demek istediğini düşündü. O "Babam bile gitti, sen neden onlarla gitmedin?" demek istiyordu. Mansur bu söze bir karşılık vermedi, çünkü ne diyeceğini bilemedi.

Mansur dayı, sizin rahatlığınız gözüme batıyor. Ben hiçbir yerde rahat edemiyorum ama.

Seni rahatsız eden şey ne kızım?

Açıkça bildiğim bir şey yok. Sadece bir şeyi biliyorum, o da içimdeki sonsuz endişe. İçime sürekli yakın bir zamanda kötü şeylerin olacağı doğuyor.

Ne olabilir ki?

Ah, ah! Bilmiyorum ki Mansur dayı.

“Eğer sen korkuyorsan bizim yorganın altına saklanmamız gerekir.” deyip kurnazca güldü Mansur.

Babam da daima hiçbir şeyden korkmamamı öğütler -Altıncan ne zamandır bir şey hakkında düşünüyormuş gibi yukarı baktı- Babam da sürekli korkmamamı söylüyor ama korkulacak bir olayın olacağını da önceden biliyor gibiydi.

Rahat ol kızım. Sen iyisi şahininle vakit geçir. O, sabah yemini yemedi, bir şey arıyor gibi.

Odadan çıkmakta olan Altıncan’ın bakışları Pala Mansur’un sağ tarafındaki iki tane keseye takıldı, onu bir titreme aldı. O keseler Altıncan’ındı çünkü. Onları Altıncan Şadranç’a vermişti. Altıncan bir hamleyle keseleri aldı.

Mansur dayı, bunlar size nereden geldi?

Bu sana neden gerekli?

Gerekli, çok gerekli. Bunları Binbaşı Şadranç mı verdi? (I. 147)

Hayır, bunları bana baban verdi.

Bu keseler babama nereden gitmiş ki?

Sana ne oldu kızım birden? Birden değiştin!

Bunu bilmeliyim, kesin bilmeliyim.

Bu iki keseyi babana Sadranç’ın verdiğini sanıyorum. Böyle düşünmemin bir sebebi var. Çünkü Şadranç babanın huzuruna gidip bir şeyler hakkında uzun uzun konuştu. Şadranç gittikten sonra baban beni çağırdı yanına ve şu iki keseyi verip hazineye eklememi istedi.

Benim hakkımda hiçbir şey söylemedi mi?

Hayır, söylemedi.

Görüyor musun? Nasıl bir hainlik, adilik! Hain, adi hain!

Kim?

Kim olacak, Sadranç.

Böyle kötü söz söyleme kızım. Herkesten olur ama Şadranç’tan hain olmaz.

O, beni babama satmış.

Baban Şadranç'ın hanı sonuçta. Şadranç babana söylemeden bir şey yapamaz. Her şeyi söylemek, hesap vermek, bir komutanın görevidir.

Demek siz de benim şimdi söylediklerimi babama söyleyeceksiniz.

Ne yapayım, hesap vermek benim görevim.

“Satın, siz de satın beni.” diyen Altıncan sinirlendi.

Seni satarız, hem de pahalıya satarız. Senin ışığın bölgedeki en parlak ışıktır.

Altıncan sinirlenerek dışarı çıktı, bakışları üstündeki elbiseyi iki yana doğru çekiştirerek düzelden Haldan'a ve gökyüzünde uçup kendisine bakan siyah kartala takıldı. Kartal iyi niyetli görünmüyor, Altıncan'ı kendisine av için düşünüyor gibiydi. Altıncan Tümen dayısının daha kundakta bir bebekken kartal tarafından kaçırıldığını anne ve babasının tek oğlundan (kut⁶⁸undan) mahrum kalacağını öğrenmişti. Gökyüzünde kartal görüldüğünde dilek tutmak hakkında Altıncan çok şeyler duymuştu. Kartalın Allah'tan; şans, baht, kut getirdiği, onu görenlerin toplanıp “Ey kuş, ber kut, ber kut (Kut ver) diye bağırmaları gerektiğini söylemişlerdi. (I. 149)

Bu kuşu gördüklerinde “Ber kut, ber kut!” demelerinden sonra onun adı Bürgüt (Kartal) olmuş, gerçek ismi ise unutulmuş derler. Bürgüt; baht, kut veren kuş!

Altıncan kartala elini uzatıp bağırdı:

Ber kut, ber kut. Ey kuş, bana Allah'tan kut getir!

Kartal hareket etmedi, havada donmuş gibi kanatlarını hiç açıp kapatmadan gökyüzünde durdu. Altıncan yine bağırdı:

Ey kuş, ey kuş. Ber kut, ber kut! Bana Allah'tan kut getir! Ben Altıncan'ım, Abdülmelik Han'ın kızıyım. Allah'a “Altıncan'a kut lazım” de. Kut ver ey kuş! Dayımın intikamını almak için bir şans, fırsat ver. Selçuklu Tuğrul'u öldürmek için bir şans ver. Soysuz Tuğrul'u elime ver, ben de onun gözünü çıkarayım. Ber kut, ber kut!

---

⁶⁸ Eski Orta Asya Türk ve Moğol inanışlarına göre yaşam kaynağını Gök Tanrı'dan alır. Yiğitler Tanrı'nın kendilerine inayet ettiği; kut sayesinde ölümlerden kurtulur ve başarıdan başarıya koşarlar. Beyler ve kağanlar kutsanmıştır, yani kut sahibidir. Günümüz Türkçesinde kut şu anlamlara gelir: Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç, Mutluluk, İlahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket. (ç.n)

Kartal kanatlarını hafifçe kıpırdattı.

Altıncan'ı şaşırtan şey sadece kartal değildi, Haldan da onu çok şaşırtmıştı, çünkü Haldan eliyle işaret ederek gayretle birini çağırıyordu ama kimi?

Altıncan'ın kafasında evde bir hain olduğu sözü dönüp durdu. O hain Devkuş değil de Haldan olmasındı. Muhtemelen Haldan birisini çağırıyordu. Altıncan, yavaşça belindeki hançere elini uzattı, sapından sıkıca tuttu, birden bir çarpışma ihtimaline karşı tetikte bekledi. **(I. 150)**

Yedinci Hikâye

Denk Getirirse Bir Araya Da Getirir

Haldan'ın gözü birden kartala “Ber kut, ber kut” diye bağırarak Altıncan'a takılınca donup kaldı. Altıncan'ın kendisini izleyip izlemediğini anlamak için yavaşça boynunu uzatıp baktı. Altıncan onu görmüyor gibiydi.

Haldan kendini temize çıkarmak için koşturarak Altıncan'ın yanına gitti:

Melikem, melikem biraz önce beni gördünüz mü?

“Gördüm.” diye soğuk bir cevap verdi Altıncan.

“Ne soruyor?” diyerek Haldan'ın yanına Habil de geldi. Habil'i gören Haldan çok telaşlandı.

Hiçbir şey, hiçbir şey, ben yukarıda duran kartalı kovmak istedim. Ne kadar kovsam da gitmiyor. Deminden beri avlunun tepesinde donmuş gibi uçarak melikemi seyrediyor. Bence o bir şey çalmak peşinde.

Altıncan ile Habil kartala baktı. Gerçekten de kartal avlunun tepesinde kanatlarını hiç hareket ettirmeden dönüp duruyor, bir yere de gidecek gibi görünmüyordu.

Altıncan Habil'e döndü:

Canım kardeşim. Gel, kartaldan kut dileyelim!

Kut?

Evet, kut. **(I. 151)**

İki kardeş kartala bakıp kut dilemeye başladılar:

Ey kuş, kut ver! Ber kut, ber kut! Biz Abdülmelik ibn Buğracık ibn Abdal'ın çocuklarıyız. Biz Habil ile Altıncan'ız. Bize kut ver!

Habil kartaldan özel olarak kut diledi:

Ben Habil, Abdülmelik Han'ın en küçük oğlu Habil. Senden kut istiyorum. Bir günlük ömür versen de saygın bir ömür ver. Ne vereceksen Altıncan'a ver. Yeter ki ablamız maksadına ulaşsın!

“Of Habil! Neden böyle şeyler diyorsun?” diye Altıncan şaşırdı.

Altıncan, ben bu gibi şeylere inanmıyorum.

Altıncan, Habil'in duasını önemsemeden yeniden kuştan kut diledi:

Ey kuş, ber kut! İtibar ver, şöhret ver, Tümen dayımın intikamını almak şansı ver, hükümdarlık ver, sağlık ver!

Altıncan, Haldan'ın gözünü ona dikip kıpırdamadan bakmasından hoşlanmadı ve sertçe emretti:

Git, kapıyı kapat!

Haldan bu sözü beklemiyor gibi irkildi, ellerini nereye koyacağını bilemeden bir şeyler söylemek istedi:

Neden ki? Şimdi Abdülmelik Han gelir. O, “Kapı açık dursun!” demişti.

Niçin yalan söylüyorsun? Ayrıca sen niçin askerlerle beraber gitmedin?

Han bana kalmamı emretti, ben temizlikçiyim sonuçta.

Git, kapıyı kapat!

Hayır, melikem. Bana “Kapıyı kapat!” demeyin. Sonra han hazretleri bana kızar.

Kapıyı kapat diyorum ben sana!

Hayır, hayır! “Haldan kapıya yaklaşmayın.” der gibi elleriyle hareket etti. Habil ile Altıncan kapıya doğru yöneldi. O sırada atların toynak sesleri işitildi.

Gördünüz mü, Abdülmelik Han geliyor. Kapıyı kapatsaydım size değil, bana kızardı.

(I. 152)

Athların sesi yaklaştıkça nedendir bilinmez, Altıncan'ın kalp atışları hızlandı. Sanki yüreği ağzından çıkacak gibi güm güm atıyordu. Vücudunu bir titreme aldı, kulağında

babasının öğlen söyledikleri yankılandı: Evde hain var. Kim o benim ekmeğimi yiyip beni saraya satan, kim? Altıncan, arkasına dönüp baksa o haini görecekti gibiydi ama arkasına dönmeye çekindi. Çekinilmeyecek gibi de değildi. İşitilen toynak sesleri tanıdık değildi. O tıktırlarda hırsızlık, kan yiyicilik işitiliyordu. Atların istekle değil de zorla hareket ettikleri anlaşılıyordu.

Altıncan kalenin kapısını kapatmaya çalıştı ama bir grup atlı gelip kapının önünde durdu. Gelenlerin içinden birisi gür sesle bağırdı:

Biz yağma için gelmedik, Abdülmelik Han'la görüşmeye geldik. Niçin kapıyı kapatıyorsun?

Abdülmelik Han şimdi kalede yok. Siz onu kalenin dışında bekleyin.

“Kapıyı aç!” diyerek uzun boylu birisi elindeki kılıçla Altıncan'a doğru atıldı.

Sizi içeri alacak değilim.

Alacaksın!

Almayacağım!

Biz iyi bir niyetle geldik.

Siz kimsiniz?

Biz Kınıklarız.

Selçuklu Tuğrul mu?

Evet, evet Selçuklu Tuğrul.

O sen misin?

Kim olduğumdan sana ne? Kapıyı aç!

Sen Selçuklu Tuğrul musun?

Tuğrul'u ne yapacaksın? Kapıyı aç!

Hayır!

Kapıyı aç diyorum sana!

Sizi içeri almayacağım.

“Alacaksın. Kılıcı böğrüne saplarım.” diye uzun boylu kişi kapıyı zorladı, elindeki kılıcı Altıncan’ın göğsüne doğru ittirdi. **(I. 153)**

Altıncan’ın aklına uygun bir fırsatın doğduğu fikri geldi, kendi kendine konuşmaya başladı: “İntikamını al Altıncan, kartal sana destek veriyor, intikamını al şimdi. Şimdi bu desteği kaçıırırsan kartal sana bir daha böyle fırsat vermez.”

Belki bu Selçuklu Tuğrul değildir.

Tereddüt etme Altıncan. Bak, uzun boylu kişinin nasıl kötü biri olduğuna. O, kızların göğsüne kılıç ittiriyor. Böyle bir kötülüğü ancak Tuğrul yapabilir.

Altıncan bir hamleyle hançerini salladı ve uzun boylu adamın boğazını kesti. Boğazından kan akan adam -Altıncan’a göre Selçuklu Tuğrul- böğürerek acı içinde arkaya devrildi. Arkadaki asker boğazından şarıl şarıl kan akan yoldaşına yere düşmesin diye yardım etmek istedi ama yetişemedi. O da göğsünden boylu boyuna vurulan hançerin acısıyla feryat etti. Onun feryadıyla Altıncan’ın tüyleri diken diken oldu. Göğsünden vurulan asker gözlerini Altıncan’a dikti, ardından sessizce yere yığıldı. Üçüncü asker olanları görüp bağıarak kaçtı.

Askerlerin komutanı attan inip kapının yanına geldi:

Hey, kancık kadın! Sana bir kötülük mü yaptık?

Komutan, eli hançerli, üstü başı kan içindeki Altıncan’ı görünce durdu. Altıncan ise yüzüne gelen kanı koluyla silip çarpışmaya hazırlandı.

İlk kez ava gittiğinde gelenek olarak kişinin eli yüzü kana bulanır. Altıncan’ın elinin yüzünün kana bulanması da bundan sonra yapacaklarının ilk adımı olsa gerekti. Altıncan karşısında duran komutanı, elindeki hançeri fırlatarak öldürebilirdi. Çünkü on, on beş adım uzaklıktan hançerle hedefi vurmaya çok iyi öğrenmişti. Ancak elindeki hançeri komutana fırlatsa ve hedefi bulamazsa sonrasında silahsız kalabilirdi. Bu yüzden ihtiyatlı davrandı. Altıncan etrafına bakınıp hançer veya kılıç aradı, bulamadı, iki yağmacı kendi kılıçlarının üstünde böğürerek yatıyordu.

At elindeki, at diyorum sana kancık! **(I. 154)**

Ne boş yere bağıırıyorsun? Korkuyor musun yoksa? Hançerimi mi atayım? Erkeksen karşıma gel!

“Ey kardeşlerim, duyuyorsunuz değil mi bu kancık kadının dediği sözleri. Duruşundan belli cesur olduğu. İlk kez görüyorum böyle cesur bir kadını. Bizim Tahir ile Batman’ı öldürdü. Benim kellemi almak isteyen kız bu olmalı.” diye bağırdı komutan.

“Bunların arasında Selçuklu Tuğrul yok mu?” diyerek iki cesedi gösterdi Altıncan.

Söyle Altın Kız! Sana Muhammet Tuğrul’un kellesi mi lazım?

Altıncan hemen cevap verdi:

Evet!

“İşte, senin istediğin kelleyi ben getirdim. Al, şu kara kelle senin.” diyen Tuğrul Bey merakla sordu. Yastık mı yapacaksın?

Tepik oyunu⁶⁹ oynayacağım.

Ne, ne tepik mi?

Gerçi senin testi gibi kellen tepik için top olmaya yaramaz ya!

Hasan, Nasır! Duyuyor musunuz? “Benim kellem tepikte top olmaya işe yaramayacakmış,” diyen Tuğrul Bey kah kah güldü.

İnsanların helal lokmasını yağmalayanların yaşamasındansa ölmesi yeğdir. Eninde sonunda belanızı bulacaksınız. İnsanları ağlatıp onlara kan kusturup elindeki son lokmayı da zorla alan eninde sonunda belasını bulur. Yağmacının sonu cehennemdir.

“Gafil kancık!” diye atlılardan biri öne çıktı ama Tuğrul Bey onu durdurdu.

“Bırak Peykam, konuşsun! Bu gördüğün normal bir kız değil; bu güzel, cesur peri kızı doğru söylüyor.” diyen Tuğrul, Altıncan’a doğru baktı.

Altıncan, kendisine korkmadan bakan kırmızı kıyafetli, başı sarıklı, pehlivan görünümlü komutana ne gibi bir hamle yapacağını düşünüyordu. Ah, elinde kılıcı olsaydı, tek bir kişiyi bile yanına yaklaştırmazdı. Ancak bu karışıklıkta kılıcı nereden bulacaktı? Altıncan, hançerini korkusuzca kendisine doğru yaklaşan komutana atmak için tüm gücünü topladı ama ne yazık ki istediği gibi olmadı, hançer karşıdan gelen komutanı bulmadı. **(I. 155)** Komutan güçlüydü, bir taktikle çevik bir hamleyle Altıncan’ı omzuna alıp üç dört kez etrafında fır fır döndürdü, sonra yere attı.

---

⁶⁹ **Tebük/Tepik:** Şu anki futbol oyununa benzer bir oyun. (ç.n)

Altıncan'ın canı bedeninden çıkar gibi oldu, başı döndü, nefesini toplamak için bir dizinin üstünde bir müddet bekledi. Başını aşağı doğru eğdiğinde komutanın kendisini seyrettiğini ve ayaklarını gördü. Üstünü kırmızı elbisesinin örttüğü kırmızı çizmeden gözünü ayırmadan, kıpırdamadan durdu. O, vakit kaybetmeden çevik davranması gerektiğini düşündü. Bir iki nefeslenen Altıncan, komutanın üstüne atladı ve boğazına doğru hançerini savurdu.

Komutan böyle çevik bir hamle beklemiyordu. Geriye doğru çekildi ama artık çok geçti.

Altıncan, hançerinin işi bitirmesine çok sevindi. Rakibinin yıkılıp yere düşmesini bekledi ama öyle olmadı. Ondan kan akıyordu. Her yer kan olmuştu ama rakibi öncekiler gibi böğürmüyor, onun boğazından kan akmıyordu.

Altıncan merakla komutana baktı. Gördü ki hançeri rakibinin boğazını değil de göğsünü kesmiş. Tuğrul'un göğsünden kan akıyordu.

Tuğrul genç değildi, yaşı oturmuş, dayanıklı, ince yüzlü, cesur, heybetli ve vakur biriydi.

***

Tuğrul Bey karşısında duran bu cesur kızda kendisine bir yakınlık duydu. Sanki yıllardır arayıp da bulamadığı sırdaşını, yol arkadaşını bulmuş gibiydi. Altıncan'ın, "Selçuklu Tuğrul'un kellesini getirenle evleneceğim." şartını duyduktan sonra Tuğrul Bey'in yanına giden Gökhan "Sen Altıncan'ın yüzünü bir kere gör. Ondan sonra ne yaparsan yapiver!" diye kendinden emin bir şekilde konuşmasının hikmetini tam da şu an anlamıştı. Altıncan'ı gördüğünde Tuğrul Bey'in kendinden geçeceğini Gökhan tahmin etmiş olsa gerekti. **(I. 156)** Gökhan yanılmamıştı. Çünkü Tuğrul Bey kendinden geçmişti.

Tuğrul, göğsünden akan kana önem vermeden Altıncan'a bakmayı sürdürdü. Üç dört Kınık askeri kılıçlarını doğrultup Altıncan'a yöneldi.

Bu kıza dokunmayın!

Tuğrul, yere düşen kamçısını alıp Altıncan'ın üstüne yürüdü. Altıncan üç dört adım geriye çekildi.

Yaklaşırsan öldürürüm. Geri çekil!

Tuğrul geri çekilmedi. Elindeki kamçıyla bir iki oynadı, sonra hızla savurdu. Kamçının ucu Altıncan'ın hançerli eline dolandı. Altıncan ne yapacağını bilemedi. Tuğrul kamçıyı hızla çekince Altıncan onun kucağına düştü. Tuğrul, Altıncan'a sıkıca sarıldı ve elindeki hançeri aldı, sonra onu itip yere düşürdü ve kamçıyla vurmaya başladı.

O an Altıncan acı hissetmiyordu. Acı hissetse bile yiğitçe buna meydan okuyup belli etmemeye çalışıyordu. Altıncan ölmeye razıydı ama tek bir isteği vardı, o da kendisine kamçıyla vuran soysuz komutanı öldürmekti. Altıncan daha en baştan hançerini fırlatıp Tuğrul'u öldürmediğine pişman olmuş, aklına dayısı Tümen beyin sözleri gelmişti: “Savaşta hiçbir zaman tereddüt etmemek gerekir. Tereddüt etmek, işin sonunu düşünmek, kaygılanmak, kendini rakibin eline vermek demektir. Aklına gelen ilk düşünceyi hayata geçir, çünkü aklına gelen ilk düşünce kalbin düşüncesidir.” Tümen Bey'in bu sözleri çok önemliydi, Altıncan bu sözlerin önemini bugün daha iyi anlamıştı. Dayısının sözlerine göre hareket etmemesi rakibinin faydasına olmuştu.

Komutanın kırbaçla vurmasına, kendisine çok güvenen erkekler bile dayanamaz, feryat figan ederlerdi. Erkeklerin dayanamadığı darbelere bu kızın dayanmasına hayran kaldı komutan. Altıncan'a bir iki kez vurduğunda gözlerine inanamayan komutan, tekrar kırbacına baktı. Kırbaç her zamanki kırbaçtı. (I. 157)

Altıncan önceden de kırbaç darbelerine dayanmıştı ama şimdiki gibi yabancı birisi değil, sevgili babasıydı. O zaman yaptığı bir suç yüzünden dayak yemişti, haklı yere dayak yemişti. Şimdi ise haksız yere dayak yiyordu. Haksız yere yenen dayağın acısı daha fazla olurmuş. Hem Altıncan'ın suçu neydi ki? Evini korumak mıydı?

Altıncan karşısındaki vahşilerin her bir şeyi yapabileceklerini düşündü. O, şimdi ölümü bekliyordu. Çünkü kendisi de iki Kınık askerini öldürmüştü sonuçta.

Altıncan yaptığı şey -iki Kınık askerini öldürmek- yüzünden babasının kendisiyle gurur duyacağını biliyordu. Babasının “İki yağmacıyı öldürdü, iki yağmacıyı. Ah, o komutanı da öldürecekti ama komutan zorlu çıkmış, zorlu. Komutanı Allah korumuş, yoksa Altıncan elindeki hançeri ona fırlatsa şimdiye cehennemin dibini boylamıştı.” demesini hayal ediyordu.

Altıncan kendi kendine kızmaya başladı. “Niçin o soysuza hançerini fırlatıp öldürmedin? Sen on adım öteden istediğin hedefi vurabilirdin. Niçin onu yakınına getirdin. Hançeri fırlattıktan sonra hançersiz kalmaktan korktun. Dayının öğüdünü

dinlemedin. Ordunun komutanı ölürse savaş biter. Komutanı öldürülen ordu yenilmiş sayılır. Ben bu soysuz yağmacıyı öldürebilirdim de! Tümen dayım doğru söylemişmiş: ‘Hiçbir zaman sonu için endişelenme. Hiçbir şeyin sonunu düşünme! Her zaman şimdide yaşa! Düşüncenle hareket etme. Düşüncenle hareket edersen bahtsızlığa uğrarsın. Her zaman duygularınla, yüreğinin içinden gelenlerle yaşa! En zor anında yüreğinde doğan duygu, Allah’ın verdiğidir. En zor anında duygunun ardından gelen düşünce şeytanın verdiğidir.” Altıncan pişmanlıkla birlikte dudağını ısırdı, ağzı kan doldu. **(I. 159)** “Ah, ah yenebilecekken yenildin Altıncan! ‘Savaş eğitimlerinden bıktım, gerçek savaş istiyorum.’ diyordun bu sabah. Allah sana gerçek savaşta kendini göstermeyi nasip etti. Sen Allah’ın vekilinden, kartaldan intikam almak için yardım diledin. Allah sana bir fırsat verdi ama sen hançersiz kalmaktan korkup bu fırsatı değerlendiremedin. Nasibini elinden kaçırdın.” diyerek kendine kızdı.

Artık çok geç.

Şimdi neyi bekliyorlardı?

“Bırak, bu yağmacılar Abdülmelik Han’ın kızının ne cesur olduğunu, acıya nasıl dayandığını görsünler. Bırak, bu yağmacılar Abdülmelik Han’ın kızına ne kadar eziyet etseler aciz olmadığını anlasınlar. Bırak, onlar Altıncan’da kırılmaz bir güç olduğunu anlasınlar. Ne kadar yaşasa da Tümen dayısının intikamını alıp mutlu yaşadı desinler.” diye kendisini motive ediyordu Altıncan ama beklemekten de sıkılmıştı:

“Hey, kan yiyici soysuz! Öldürecekse öldür!” deyip sinirlenerek Tuğrul’a baktı Altıncan. Karşısındaki komutanın yaptıkları vahşice olsa da yüzü hiç de öyle değildi. Onun yüzüne bakan, kötü şeyler yaptığını düşünmezdi. O sanki köşesinde oturup Kur’an okuyan bir ulemaya benziyordu. “Demek ki masum yüzü içinin kötülüğünü gizliyor.” diye düşündü Altıncan.

Ben hatun kişinin lafıyla hareket etmem.

Senin gibi kan yiyici olmaktansa kadın olmak bin kere daha iyidir. Eğer kendini erkek olarak görüyorsan benimle teke tek dövüş!

Teke tek mi dedin?

Sende az bir şey mertlik varsa, erkeksen bana bir kılıç ver, sonra da teke tek dövüş. Eğer sen çok iyi göremiyorsan, bırak içinizden en iyi kılıç kullanan benimle savaşsın.

Kardeşlerim! Duyuyorsunuz değil mi, bu Altın Kız'ın dediklerini? Kılıç verin bu kıza!
Sen yaralısın, yarı canlı sayılırsın. Karşıma yaralı değil, pehlivan bir kişi çıksın! (I. 160)

Adın ne senin? Komutanın sesi çok sakinceydi.

Alçaklar, imansızlar, dilenciler sizi!

Biz alçak da, imansız da, dilenci de değiliz.

Alçaklar da imansızlar da dilenciler de sizden daha şerefli dir.

Gafil! Şu kılıçla kelleni bedeninden ayırırım.

Silahsız bıçareyi ancak siz öldürebilirsiniz. Elimde kılıç olsa şimdiye kadar kelleni ayaklarının önüne düşürmüştüm, gözlerini pörtler ek bakıyordun bana. Erkeksen, yiğıtsen benimle bire bir çarpış.

“İşte, aslan gibi cesaret.” diyen Tuğrul, Altıncan'a alıcı gözlerle baktı. Normal bir kız değildi bu. Gerçekten de Sultan Gazneli Mahmut'un şeref lendirdiği kızdı. Cesareti sultanlarınkine benziyordu. “Altın Kız, sen bana yaraşırsın.” dedi Tuğrul.

Ben mi? Senden bir itten iğrendiğimden daha fazla iğreniyorum. Öldür beni!

Hayır, hayır! Senin gibi mert kişiler çok az doğar. Seni öldürürsem Allah katında günah işlemiş olurum.

Günahı sevabı bilen birisi olsan buraya gelmez din.

Adını söyle!

Ben sana hiç adımı söyler miyim soysuz?

Senin duruşun içimi ısıtıyor.

Tuğrul Bey bir şey daha diyecek oldu ama Selçuklu askerleri ona seslendiler:

Gidelim!

Bu kız bizim iki suçsuz askerimizi, Tahir ile Batman'ı öldürdü. Biz buraya savaş için gelmemiş tik ki!

Hanın kızı aklını yitirmiş.

Kuduz olmuş olmasın sakın.

Allah korusun!

“Şimdi Abdülmelik Han ile görüşmesek olmaz mı? Yoksa bu vaziyette bizi yanlış anlayabilir. Kınıklar akın etmeye, yağmaya gelmiş.” diye düşünebilir. Eğer gitmezsek han bizi mahveder. Han gelinceye kadar bekleyelim mi hâlâ?

Tuğrul’a, gidelim diyen Peykam atının üstünden Tuğrul’u acele ettirmeye çalışıyordu ama Tuğrul’un acelesi yoktu. **(I. 161)** O, Altıncan’dan gözünü ayırmadan öylece duruyordu. “Sen Abdülmelik Han’ın kancık kızını sevdin galiba. İstersen sonra istemeye geliriz.” dedi Peykam.

“Hayır, bana hatun gerekli değil.” diye karşı çıktı Tuğrul. Sonra Altıncan’a döndü: Sen Abdülmelik Han’ın kızı mısın?

“Bu yaptıklarınızın cezasız kalacağını sanmayın. Altı tarafa⁷⁰ da kaçsanız sizi buluruz. Gökyüzüne uçsanız ayağınızdan, yere gitseniz boğazınızdan yakalarız.” diyen Altıncan’ın bakışları karşısındaki komutana takıldı. Onun göğsünden hâlâ kan akıyordu. Kan biraz daha akmaya devam etse onun vücudunda kan kalmayacak gibiydi. Ancak Tuğrul kendisinin öleceğini aklının ucundan bile getirmiyordu. Yoksa o “Bu kız bana acıyıp yaramı sarar.” diye mi düşünüyordu. “Eğer böyle düşünüyorsa son derece yanılıyor.” diye geçiriyordu aklından Altıncan.

“Siz yavaş yavaş gidin, ben han ile görüştüğten sonra size yetişirim.” diyen Tuğrul yanında duran atlılara bağırdı. Bir süre sonra yağmacılar cesetleri atlarına yükleyip gittiler. Altıncan’ın yanında sadece Tuğrul kaldı.

Çok güzel bir at gelip başıyla Tuğrul’u sırtından itti. Tuğrul arkasına dönüp baktı, atını görünce onu sevgiyle kucakladı.

“Altıncıyım, şu kızı nasıl buldun? İyi mi sence?” diye sessizce sordu Tuğrul.

Şaşılacak şeydi. Altıncan’a bir müddet bakan at, sahibinin fikrine katılıyormuş gibi başını salladı.

Gördün mü Altın Kız, Altıncıyımın ne dediğini? Altıncıyım seni beğendi.

Def ol buradan soysuz, kaybol!

---

⁷⁰ **Altı Taraf:** Eski zamanlarda kullanıla bir söz dizisi. Türkmenlerin ecdadı İslamiyet’ten önce dört taraf demez, altı taraf derlermiş. Onlar beşinci ve altıncı yön olarak yeri ve gökyüzünü de göz önünde bulundururlarmış.

Nereye gideyim?

Geldiğin yere def ol!

“Geldiğim yerde sen yoksun.” Tuğrul Bey bir müddet sustuktan sonra sözüne devam etti. Sen kendini çok beğenmiş bir kızmışsın. Hanın kızının ağzına ne gelse söyleyebileceğini düşünürsün, öyle mi? Şimdi bana kötü söz söylersen yarın pişman olabilirsin. Ben kadınlarla konuşmam pek. Seninle de konuşmayacağım. **(I. 162)** Ben Abdülmelik Han’ın yanına gelmiştim. Sen ise kadın uğursuzluğun gereği iki günahsız askerimi öldürdün.

Sen de benim Tümen dayımı öldürdün. Sende benim Tümen dayımın kanı var.

İşte, tam da bu sözlerin için buraya geldim. Söylediğin bu sözleri işitince geleyim istedim. Kur’an-ı Kerim üzerine yemin ederim ki, ben Arsahuşmisen şehrinin hükümdarı Tahir Afrasyap’ın oğlu Tümen Bey’i öldürmedim. Bırak öldürmeyi, onu bir kez bile görmedim. Onun hakkında tek bir şey bile duymadım. Hem bugüne kadar Arsahuşmisen’e hiç gitmedik bile. Tümen Bey’i kimin öldürdüğünü de bilmiyorum. Tümen Bey’i öldüren kişi benim adımın arkasına gizlenmiş. Ben Zemahşer’e bu olanları Abdülmelik Han’a söylemek için gelmiştim. Ben yağmacı değilim. Anladın mı?

Tuğrul bu sözleri öyle içten söylemişti ki inanmamak mümkün değildi. Onun bu sözlerinden sonra Altıncan sesini çıkarmadı. Yanındaki atlıların gitmesinden ve aldığı yara yüzünden de aşırı kan kaybedip güçsüzleşen Tuğrul’un üstüne atlamak için tüm gücünü toplamış hazırda bekliyordu ki Tuğrul’un içten söylediği sözler onu düşündürdü: “Bu soysuz doğru söylüyor olmasın!”

***

Abdülmelik Han atlılarıyla birlikte avluya girdi. Binbaşı Sadrañç ve diğer atlılar Tuğrul Bey’in etrafını sardılar ve onun ellerini arkasından bağladılar.

Tuğrul Bey kaleye gelen atlılarla çarpışacak olmadı ama ona da saldırılmadı. Hiçbir şey yapmadan duran birini öldürmek erkeklik değildi. Böyle olunca da Tuğrul’u öldürmediler.

Binbaşı Şadranç, Altıncan’ın yanına geldi:

Melikem, iyi misin?

“İlginiz için Allah sizi korusun, siz beni maksadıma ulaştırdınız.” diyen Altıncan binbaşıya teşekkür etti.

Doğru, doğru. Sen Selçuklu Tuğrul’un yakalanıp getirilmesini istemiştin ama bak o kendi kendine geldi. **(I. 163)**

Siz çok büyük bir iş yapıp görevinizi yerine getirdiniz. Siz söz verdiğim dinarları vereyim.

Siz o kadar dinarı nereden bulacaksınız melikem.

Bunu niçin soruyorsunuz, yoksa babam mı sor dedi?

Ben bir şey istemiyorum melikem.

Size önceden verdiğim iki keseyi ne yaptınız?

Şadranç bu soruyu beklememişmiş gibi, ne cevap vereceğini bilemeden sustu kaldı. Altıncan ise sorusunu yineledi.

Melikem, keseleri bana verdiniz. O yüzden onları ne yaptığımı sormayın.

Altıncan, Şadranç’ın hiç beklemediği ikinci bir soru sordu:

Oğlunuz var mı?

Oğlum mu? Var, üç oğlum var.

En küçüğü kaç yaşında?

On yedi.

Ömür bir defalık. Allah’ın verdiği bu ömrü temiz bir şekilde, hiçbir kötülük yapmadan yaşamalı insan, insanın yaptıklarını yüzüne söylüyorlarsa da o zaman o hayata hayat denmez.

Şadranç Altıncan’ın bir konuda kendisine kırılmış olduğunu anladı ama hangi konuda? Bunu düşünmeye fırsat bulamadı.

Altıncan, Şadranç’a Tuğrul’un beline kıstırdığı kamçıyı getirmesini söyledi. Şadranç da getirdi. O zaman Altıncan elinde kamçıyla oynayıp göğsünden kan akan Tuğrul beyin yanına gitti. Onun amacı Tuğrul’a kamçıyla vurmaktı ama yapamadı. Vurmak için elini kaldırdığında gözleri Tuğrul’un gözlerine takıldı.

Ey ko...

Tuğrul'un gözlerine yakından bakan Altıncan büyülenmiş gibi donup kaldı. O gözler sıradan gözler değildi. O gözlerde insanı kendisine itaat ettiren bir hükümlanlık vardı. O gözler insanı rahatsız ediyordu. Altıncan şimdiye kadar kimseden böyle etkilenmemişti. Ömründe ilk kez böyle rahatsız oluyordu. İlk kez. **(I. 164)**

Altıncan kırbacı bir kenara fırlattı, öfkelenerek odasının yolunu tuttu.

Tuğrul Bey Altıncan'a iftihar duyarak baktı:

Ey tavuk gibi görünen horoz, ben senin dayını öldürmedim. Benimle uğraşmayı bırak! Anladın mı?

Hanın askerlerinden birisi Tuğrul'a bağırdı:

Düş önüme!

Elbette önüne düşerim, yoksa senin gibi boklu bir askerin ardından yürür müyüm ben! **(I. 165)**

Sekizinci Hikâye

Hayat Bir Saklambaç. Saklanan Kadın, Arayan Erkek

Kınık beyleri görücüye geliyor!

Mansur gözcülerin bu haberini Abdülmelik Han'a ulaştırdı. Han gönüllü gönülsüz yerinden kalktı, üstünü başını düzeltti ve aşçıya sofrayı hazırlamalarını söyledikten sonra “Gelenleri nasıl karşılamalıyım acaba, dışarıdan mı yoksa oturduğum yerden mi? Gelenler nasıl insanlar ki? En iyisi yirmiden azsa oturarak, fazlaysa avluya çıkararak karşılarım.” diye kendi kendine konuştu.

Dışarıda on tane atlı göründü. Atlıların sayısının azlığı Abdülmelik Han'ı üzdü. “Gelenler on atlıysa onları oturduğum yerden karşılarım.” diye karar verdi ve kapıya gözlerini dikerek gelecek misafirleri beklemeye başladı ama gelen giden olmadı. “Mansur misafirler niçin gelmiyor, yoksa onları karşılamamı mı istiyorlar? Bırak, onlar kendileri yanıma gelsin!” diyen Abdülmelik Han bu dediklerini Mansur'a iletmesi için onun ardından hizmetlisini yolladı. (I. 166)

Onlar niçin gelmiyorlar?

Hizmetli haber getirdi:

Atlılar Musa Yabgu'nun⁷¹ gelmesini bekliyorlarmış!

Bu haberi işiten Abdülmelik Han biraz olsa da rahatladı, “Sayıları çok demek ki!” diye düşündü. Değerli ipekten dikilmiş pelerininini sırtına atıp avluya çıktı. Hanın yanında üç beş askerle birlikte Binbaşı Şadranç da vardı. Beş atlı daha geldi. Keskin bir ses avluda yankılandı:

Baygu Kelan⁷² ve Kınık beyleri, Abdülmelik Han'ın huzuruna görücüye geliyor!

Bu sözleri tiz bir sesle söyleyen kişi uzun boyluydu ve sesi çok tiz, çok güçlüydü, insanın kulağını deliyordu. Bilalî Habeşi'nin⁷³ sesi de belki bu adamın sesi gibidir ya da değildir. Yok, yok değildir. Bu uzun boylu adam müezzinlik yapacak olsa ya da halka bir şeyler ilan edecek olsa sesi öte tarafa gider. Bu kişinin sesi sadece bir şehrin

---

⁷¹ Yabgu, eski Türk devletlerinde hükümdar anlamında kullanılan unvandır. Unvan daha çok Oğuz Türkleri tarafından kullanılmıştır. Oğuzlar kurdukları ilk devlete de Oğuz Yabguluğu adını vermişlerdir. (ç.n)

⁷² Farsça kelan; iri, cüsseli, büyük, heybetli ve aynı zamanda baş/lider anlamına gelmektedir. (ç.n)

⁷³ **Bilalî Habeşi**: İslam peygamberi Hz. Muhammed'in sahabeleri ve ilk müezzini.

dört tarafına değil, yakınındaki obalara da sesini eksiksiz duyururdu. Maşallah, bu ses Allah'ın kullarını istediği gibi kendisine hayran bırakırdı. Bu uzun boylu adamın görünüşüne bakıldığında ondan bu ses çıkmıyor gibiydi. Onun sesi Abdülmelik Han'ın kulağını delik deşik etti. Abdülmelik Han kendi kendine sordu: Tellal ne için gerekliydi ki?"

Gelenler aceleyle atlarından indiler. Abdülmelik Han gelenler arasında Baygu Kelan'ı, Musa Yabgu'yu aradı:

Gelenlerden hangisi o?

Atlıların kendisine doğru gelmesini bekledi han. Hayır, gelenler kendisine dikkat etmiyordu. Daha doğrusu hana isteksiz bir şekilde, yarım yamalak bakıyor gibiydiler. Onların bu tavrı hana değer vermemek anlamına geliyordu. Kendisine önem verilmemesi hanın tepesini attırdı. Onlar birisini bekliyorlardı, hem de hanın kendi avlusunda. Misafirlerin hepsi büyük bir çabayla sıraya geçtiler. En son gelenler önceden gelenlerin yanında sıraya geçtiler. Kınık atlıları da birer adam boşluk kalacak, birbirlerine bakacak şekilde canlı bir dehliz oluşturdular. **(I. 167)** Meğer Musa Bey karşılıklı dizilen bu sıranın, canlı dehlizin ortasından yürümeliymiş!

Atların toynakları yeri sarsıyordu. Uzun boylu adam da yeri sarsar gibi arka arkaya bağırmaya başladı:

Musa Bey, Kınık beyleriyle birlikte Abdülmelik Han'ın huzuruna görücüye geliyor!

Uzun boylu adamın bağırmasından sonra kırk elli atlı daha geldi. "Vay be, görücüye diye tüm Kınık toplanıp gelmiş." diyen Abdülmelik Han şaşkınlığını gizleyemeyerek başını salladı.

Bu sefer gelenler çok aceleciydiler. Hemen atlarından inip kendi aralarında bir şeyler istişare ettiler. Çevik bir adam yanındakilere emirler veriyordu. Meğer bu, Baygu Kelan denen kişiymiş. Maşallah, Allah boy vermiş, pos vermiş. Kelan desen kelan; kalıplı desen kalıplı! Ata bindiğinde ayağı yere değiyor. Baygu Kelan, Mansur'la konuştuktan sonra Mansur onları hanın yanına götürdü.

Emirin düşündüğü gibi olmadı. Yeni gelen kırk elli atlı da sıraya dizilmiş atlıların yanına geçtiler. Onların oluşturduğu sıra avlunun ortasına kadar geldi, kapı ve hanın olduğu yere kadar bir koridor oluşturdular. Atlılar iki yana dizilip sıra oluşturmuşlardı.

Yine toynak sesleri işitildi ve içeriye beş atlı komutan girdi. Seyisler gidip onların atlarını tuttular. Uzun boylu tellal “Musa Bey!” diye bağırdı. O esnada sıraya girmiş askerler hep birden uzun boylu tellağın sözlerini tekrarladılar: “Musa Bey, Musa Yabgu!”

“Bu gelen beş kişinin beşi de bey olmalı.” diye düşündü Abdülmelik Han. Hayran kalınacak gibi hepsi de dağ gibiydi. İçlerinde kısa boylu yoktu, hepsi de yukarıdan bakan, iri kemikli, cüsseli kişilerdi.

Gelen beş kişi Mansur’la saygılı bir şekilde selamlaştıktan sonra Abdülmelik Han’a yöneldi. Abdülmelik Han da onlara doğru doğru yürüdü. Çünkü gelenlerin arasında Musa Bey’in olduğu açıktı. Hangisinin yabgu olduğunun bir farkı yoktu onun için. **(I. 168)** Bu beş kişi eve doğru uzayan sıranın sonuna gidip durdular. Sonra han da onların yanına gidip hepsiyle tek tek selamlaştıktan sonra hâl hatır sordu.

Mansur hemen gelip bu beş kişinin içinde Musa Bey’in olmadığını söyledi ama sıraya dizilen askerler ve tellalın “Musa Bey geliyor, Musa Bey geliyor.” diye bağrıışmalarının arasında bu dediği duyulmamıştı. Abdülmelik Han bu beş kişinin içinde Musa Bey’in olmadığını duyunca kötü bir şekilde geriye döndü. Eyvana gidip durdu. Kendi kendisine çok kızdı ama neden kızdığını kendisi de bilmiyordu. Musa Bey’in gelmeyip onlarca adamının gelmesine mi sinirlenmişti yoksa “Hanginiz Musa?” diye sormasına Kınık beylerinin cevap vermemesine mi sinirlenmişti. Bunu açıkçası hanın kendisi de bilmiyordu.

Han, “Bunlar görücüye değil de büyük bir tören yapmaya mı geldiler acaba? Törenlerini gidip başka yerde yapsınlar. Ben artık beklemiyorum, her şeyin bir usul erkânı var.” diye içinden konuşuyordu. Tam içeri girecekti ki açıklayamadığı bir güç onu durdurdu. Kınık beylerinin bu vaziyetleri hanı durdurdu, nefesini kesti. Han, “Musa denen adam kendisini Mesut’tan da üstün görüyor ya! Benim gücümü bastırmak için bunları yapıyor ama ben böyle bir ahmağın oyununa alet olur muyum? Ben on bin kişilik bir gücün hanıyım. Ben Harun Altındaş’ın, Sultan Gazneli Mesut’un hanıyım. Benim emrimde on binden; evet, evet on binden fazla atlı var. Bugün Sultan Mesut’un hanının önünde; emrinde hemen hemen bin atlı olan, konargöçer, gittiği her yerden kovulup duran bir topluluğun yabgusu, kendisini hanlar hanı, yabguların yabgusu gibi görüp beni kendisine hayran bırakmak istiyor. Yabgu unvanını kullanmaya utanmıyor.” diye düşündü.

Emir sinirlendi ve Kınıkların olduğu tarafa doğru yürüdü. Beş altı adım attıktan sonra bakışları harem tarafından kendisine doğru gülerek bakan kızı Altıncan’a takıldı ve durdu. **(I. 169)** Han ikinci kez ne yapacağını bilemedi. Doğrusu sırada duranların çoğu hanın geldiğini görüp sırayı bozup ve kapıya doğru hareket etmeye hazırlanmışlardı.

Abdölmelik Han’ı içinde bulunduğu kararsızlığından kurtulmak istiyormuş gibi gelen toynak sesleri yeri göğü sarstı. Bu kez gelen atlıların sayısı elliden fazlaydı.

Musa Bey!

Davut Bey!

Resultekin Bey!

İbrahim Bey!

Hasan bey!

Nasır bey!

Kınık askerleri bu beş kişinin adını ardı ardına bağırarak söylediler. Hayır, hayır beş altıdan daha fazla tekrarladılar.

İşte, çok iyi giyinmiş yiğitler. Hepsi kaytan bıyıklı, hepsi uzun saçlıydı. Saçları omuzlarına dökölüyordu onların. Hepsi uzun boylu, cüsseli yiğitlerdi.

Her grubun kendilerine has kıyafetleri vardı. İlk gelen grubun yiğitlerinin kıyafetleriyle son gelenler arasında fark vardı. Hiç yoksa da kılıcı bellerine takışlarında fark vardı. En son gelenlerin bellerindeki kılıçlardan başka kuşaklarına sıkıştırılmış, sapı fildişinden hançerleri ve kırbaçları da birbirine benziyordu.

Emirin acele ettiğini anlar gibi en son gelen atlılar hemen selamlığa doğru yöneldiler. Onların önünde yürüyen kişi esir düşen Tuğrul’a bir elmanın iki yarısı gibi benziyordu. Sadece o değil, yanındaki yiğitler de Tuğrul’a benziyordu. Herhalde onlar Tuğrul’un kardeşleriydi.

Ey Allah’ım, görücüye gidiliyor denildiğinde tüm Kınıklar Zemahşer’e doğru yönelmişlerdi sanırım. Ey Allah’ım, onların hepsi geliyorlardı.

Abdölmelik Han kapıdan çıkan Mansur’u görünce şaşırdı. Ey Allah’ım, bu şimdi ne yapıyor! **(I. 170)** Mansur’un “Misafir geldiği bu an hanının yanında olması gerekir.” diye düşünen emirin yanında beş altı komutan ile Şadranç’tan başka kimse yoktu.

Emirin hizmetlisi Haldan da yoktu. Oysa o, hanın yanından hiç ayrılmaz, “Yapılacak ne iş var?” diye göreve hazır beklerdi. Haldan da telaşlıydı. Sürekli bir yerlere gidip geliyordu. Haldan şimdi bir grup kadını peşine takmış hareme götürüyordu. Onlar ne yapacaklardı ki? Yoksa Altıncan “Beni bugün götürürler.” diye düşünmüş de onun için hazırlık mı yapacaklardı? O sırada Mansur arkasında iki kadınla birlikte döndü. Mansur kadınlara bir şey açıklıyordu. “Altıncan bir kavga çıkarmasın!” diye endişe ediyor, “Altıncan bir olay çıkarmazsa rahatlamaz.” diye düşünüyordu han. Bir kargaşa çıkarmasa rahatlamaz, kargaşa olmadan dursa o zaman ona Altıncan denilmez ki! Yok Yok Mansur ile Haldan’a Kınık beyleri görev verdi. İkisi de Kınıklar ile konuştuktan sonra değiştiler. Kınık beyleri, Mansur ve Haldan’a bir şeyler buyurdular. Belki onlara çalgılar gereklidir.” diye kendi kendine düşünüyordu Abdülmelik Han.

Abdülmelik Han kendisine bakan Kınıkları kaşlarını çatarak inceledi. Musa Bey denen kişi Tuğrul’un amcası olmalı. “Tuğrul’un babası genç yaşta vefat etmiş. İki kardeşi, Tuğrul ve Çağrı’yı dedeleri Selçuk bey büyötmüş.” diye Abdülmelik Han’a bilgi vermişti adamları. Abdülmelik Han, Selçuklular hakkında, özellikle de Muhammet Tuğrul hakkında ayrıntılı bilgi alabilmek için Buhara’ya adamlarını yollamıştı. Yolladığı adamlar yirmi gün sonra Tuğrul ve Çağrı’nın Oğuz adını yücelttikleri ve onların yaşayışlarıyla alakalı bilgiler getirmişti.

Abdülmelik Han’a doğru gelen grup ikiye ayrıldı, grubun bir kısmı sıraya geçti, kalan kısmı ise avlunun ortasında durdu. Han, avlunun ortasında bekleyenlerin yanına gelmesini bekledi ama onlar bırakın hanın yanına gelmeyi, ona dikkat etmiyor, olduğu yere bile bakmıyorlardı.

“Musa Bey dediğiniz kişi gelmedi mi?” diyerek kaşlarını çatı Abdülmelik Han.

Sıraya geçip duranların hepsinin bakışları Abdülmelik Han’a döndü ama hanın sorusu cevapsız kaldı. **(I. 171)**

İşte, kalenin kapısından haremdeki eyvana, emirin durduğu yere kadar Kınık yiğitleri canlı bir dehliz oluşturdular. Musa Bey kapının yanından eyvana kadar olan canlı dehlizin içinden yürüyerek geçmeliydi. İki tarafında da adamları olacaktı. Dehliz çok güzel görünüyordu. Abdülmelik Han sinirlendi. Bunca insan varken hâlâ içeriye girilmemesini uygun bulmadı. Onları bu şekilde beklemeyi de küçüklük olarak gördü.

Selçuklu yabgusu Musa Bey geliyor!

Bir Selçuklu daha geldi. Tek başına da değildi. Pırıl pırıl parlayan dar bir atın üzerinde sarsılmadan duruyordu o. Onun atını tuttular.

Son gruptan gelenler diğerleriyle selamlaştılar, güleştüler. Keyifleri yerindeydi onların. Abdülmelik Han'ın beklemekten sabrının tükendiğinden haberleri yoktu. Çok rahatlardı. Hâl ve hareketleri misafirliğe gelmiş kişilere benzemiyordu. Kendi evlerindeymiş gibi davranıyorlardı.

Bu kişiler bir müddet sonra ağır adımlarla yürümeye başladı. Önde Musa Bey -belki Musa Bey değildi, gerçekten söylüyorum benzer gibi değildi- arkasında da dört beş adam vardı. Geliyordu onlar. İki taraflarındaki Kınık yiğitlerine selam vererek yürümeye devam ettiler. “Konuşacak, selamlaşacaklarsa gidip kendi evlerinde selamlaşsalar ya! Ne diye benim avluma gelip konuşuyor ve selamlaşıyorlar ki?” diye homurdandı han.

Abdülmelik Han, önden yürüyen Musa Bey'i -hana göre önden yürüyen kişi Musa Bey idi- iyice inceledi. Onun kılık kıyafeti diğerlerinden farklıydı. Başında sarığı yoktu. Uzun saçları Hz. Muhammet'inki gibi omuzlarına dökülüyordu. Saçları yüzüne gelmesin diye altından bir taç takmıştı. Taç parıl parıl parıldıyordu. “Kendini beğenmiş biri olmalı.” diyen emir Musa Bey'e -daha doğrusu Musa Bey diye düşündüğü kişiye- kendince değer biçti. Şöhret başını döndürmüştü. Saçını Hz. Muhammet'inki gibi uzatması, başına altın taç takması “Kendimi beğeniyorum, istediğimi yaparım.” mesajı veriyor. **(I. 172)** Çenesine bak, çenesi başındakinden daha uzun. Çenesi uzun kişiler kibirli olur. Hem uzun çene, açgözlülüğün, doymazlığın işaretidir.” diye kendi kendine söyleniyordu han.

Musa Bey insandan oluşturulma koridordan geçip hanın önüne geldi, küstah bir gülümsemeyle birlikte selam verdi, sonra tanımazdan gelir gibi arkasına döndü ve kapıya doğru yöneldi.

“Musa Bey, ben buradayım!” diye bağırdı han. Sırada duran Selçuklu askerlerinden biri:

“O, Musa Yabgu değil.” dedi.

Han hemen buna karşılık, “O zaman kim o?” dedi.

O, Peykam Bey. Tuğrul'un dayısı.

Ama biraz önce ona Musa Yabgu dediniz ama!

Hanın bu sorusuna kimse cevap vermedi.

Peykam Bey dedikleri, başında altın taç olan kişi atına binip hızla oradan gitti. O gittikten sonra üstü yük dolu develer geldi. Bir deve, iki deve... Onlarca deve gelip avlunun ortasında durduktan sonra aynı yere çöktürüldüler. Herkes bir işle uğraşmaya başladı. Kimi develeri çöktürüyor, kimi develerin üstündeki yükleri çözüyor, kimiye yükleri eyvana taşıyordu. Berat Alçak, yüklerin nereye bırakılacağını söylüyordu. Bir müddet sonra Abdülmelik Han'ın geniş avlusu develerden indirilen yüklerle kadınlar pazarına dönmüştü. Dile kolay, yirmi deve yük.

Yükler indirilen develer avlundan çıkartıldı. Abdülmelik Han yanılmıştı. İnsanlardan oluşturulan koridor Musa Bey'i beklemiyormuş. Onlar develerin yüklerini - Altınca'nın çeyizini- indirmek, Abdülmelik Han'ı etkilemek için dizilmişlerdi. Getirdikleri yükleri yani Altınca'nın çeyizini hanın iki yanına yığmışlardı. Kısa bir süre sonra hanın iki tarafı da hediyelerden tepe olmuştu. (I. 173)

Emirin bakışları getirilen eşyaların arasındaki iki küçük sandığa takıldı. Bu sandıklar altın ve gümüş koymak için kullanılırdı. "Selçuklu beyleri Altınca'ya çeyiz için altın ve gümüş mü getirdiler? Eğer öyleyse bu sandıklar içi altın ve gümüş doluyorsa, bu onların Altınca'ya verdiği kıymeti gösterir." diye düşündü Abdülmelik Han. Hanın düşüncelerini okumuş gibi Berat Alçak gelip sandıkların ikisini de açtı. Sandıklar altın ve mücevher doluydu.

Abdülmelik Han sağ tarafında yığılmış eşyalara göz gezdirdi. Değerli kumaşlar, elbiseler, abalar, yün kumaşlar tepe oluşturmuştu. Bunların arka tarafında ise sepet sepet yiyecek vardı. Çeşit çeşit kap kakalar muhtemelen Çin-Maçin'den⁷⁴ getirtilmişti. Çünkü Harezm'de, Maverâünnehir'de yapılan şeyler değildi bunlar.

Abdülmelik Han'ın sol tarafında ise güzel mi güzel kunduz kürkleri vardı. Kürklerin arasında duran eşyaların ne olduğunu anlamadı. Birbirine benzeyen birçok çuval vardı orada.

---

⁷⁴ Şehname'de Turan ülkesi Çin ü Maçin olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla Tur " Turan Şah" veya "Şah-i Çin" olarak adlandırılmıştır. "Şehname"nin bir başka çeviri nüshasında "Maçin" adı "Türkistan'ın doğusunda ve Tarım'ın güneybatısındaki çöllerde ve bunların güneyindeki dağlarda yaşayan bir Türk kabilesine verilen ad. (ç.n)

***

Yeni bir hengâme başlamıştı. Yük getiren develerin çıkmasından bir müddet sonra avluya iki hörgüçlü develer girdi. Develerin sırtında birbirinden güzel kecebeler⁷⁵ vardı. Kecebelerde ise kadınlar...

Kadınlar kecebelerden inip uzun bir sıra oluşturdular. Onların her birinin elinde çok kıymetli atlas ve ipeklerden dikilmiş kadın kıyafetleri vardı. O kıyafetler Altıncan için dikilmiş olmalıydı.

Abdülmelik Han için Selçukluların görücüye gelmesi başlarda biraz kasvetliydi ama sonraları bir törene dönüştü. Ayrıca insanın canını sıkıyordu. Selçukluların oluşturduğu düzende resmî bir tören havası vardı.

Hanı hayran bırakan şeyler ardı ardına olmaya başladı. Hanı, insandan oluşturulmuş dehlizden sonra şimdi de kadınların ellerinde elbiseler tutup sıraya geçmeleri şaşırtmıştı. **(I. 175)** Han, erkeklerin bu şekilde sıraya geçtiklerini görmüştü ama kadınları ilk kez görüyordu. Çünkü bu öyle alelade bir sıra değildi. Kadınlar iki yana dizilmişlerdi. Sağ taraftakilerin başındaki örtü kırmızı, kıyafetleri tamamen yeşildi. Soldakiler ise baştan aşağı kırmızı giyinmişlerdi. Onların her şeyi kırmızıydı, üstlerindeki kıyafetler de kırmızı atlastandı, müthiş bir ışık saçıyordu.

Kadınların sıra oluşturmamasından sonra kecebeleri develer avludan çıktı. En son deve de avludan çıktıktan sonra zurna, darbuka, davul ve tefleriyle sazandeler geldi ve onlar da avlunun iki tarafında sıra oluşturdular.

Sazandeler iki yana geçip çalgılarını çalmaya başladıktan sonra avluya iki sıra olmuş otuz kırk kadar kadın tefçi geldi. Bunların yaşı ancak on altı on yedi idi. Hepsi buğday rengi teninde, ince belli, birbirine benzer kırmızı kıyafetler giymiş kızlardı. İnsan hiçbirinden gözünü ayıramıyordu. Kızlar sazandelerin önünde yeni bir sıra oluşturdular.

Birden bir sessizlik oldu. Böyle sessizlik olunca güzel bir kız dünyaya geldi, derler. Avludaki tüm kadınların böyle bir sessizlikten sonra dünyaya gelmiş olmaları gerekti!

---

⁷⁵ Kecebe, genellikle deve ve fillerin sırtına kurulan, ağaçtan yapılmış dört köşeli bir oturma düzeneğidir. (ç.n)

Abdülmelik Han nceki gibi sinirli değildi. Sabırla ve merakla bundan sonra neler olacağını bekliyordu. Avlunun içi insan doluydu ama sepet sepet yiyeceklerin üzerinde vızıldayan sineklerin çıkardığı sestten başka bir ses yoktu.

Horozlar tecekleri zaman gökyüzüne bakıp terler. akallar da gökyüzüne bakıp ulurlar. Kısa ten kuşlar da tecekleri zaman gökyüzüne bakıp terlermiş. Sesin, çağırmanın tanrısı gökyüzünde derler. Selçuklu beyleriyle birlikten gelen tellal da gökyüzüne bakıp bağırıyordu: **(I. 176)**

Musa Bey geliyor!

Musa Bey'in askerleri kıpırdamadan duruyorlardı. Onlar birden bağırmaya başladılar:

Musa Bey geliyor!

Avluya iki tane al, iri atlı girdi. Bunlardan biri biraz önce gelip koridorun önünden geçtikten sonra tekrar dışarı çıkan, başında altın bir ta olan, uzun boylu Peykam Bey idi. Onun yanındaki yakışıklı yiğit de kısa değildi. Hareketleri sakindi, yanındaki Peykam Bey gibi hızlı hareket etmiyordu. Bu yiğit, Peykam'ın önüne geçip insandan koridorun içinde yürümeye başladı.

Abdülmelik Han artık Musa Yabgu'nun geleceğine inanmıyordu. Doğrusu inanmaya çekiniyordu. Çünkü yine yanılmak istemiyordu. Yine, yeni gelen bir beyle Musa Yabgu diye selamlaşsa ve o kişi Musa Yabgu olmasa ne yapacaktı? "Eğer Musa Bey gelirse kendisi yanıma gelir." diye düşündü.

"Oh be, sonunda geldi!" diye iç çeken Abdülmelik Han, gelen beyi iyice inceledi. Bu kişinin adım atması, gerçekten de beyin adım atması, kendisine güvendiğini gösteriyordu.

Abdülmelik Han ksrd. Tokalaşıp selamlaştılar.

Sağ salim geldiniz mi?" diyen Abdülmelik Han, gülümsemek istemese de kendini zorlayıp hafifçe gülümsedi.

Kusura bakmayın ama sizi çok beklettik.

Kusur yok, kusur yok!

Biraz daha erken gelecektik ama hediyeleri getirene kadar biraz zaman geçti.

Çok büyük bir tören hazırlamışsınız, böyle bir tören hazırlamasanız da olurdu.

Her şeyi Tuğrul'un isteği üzerine yaptık.

Geleceğinizi önceden haber verseydiniz hazırlık yapardık.

Size rahatsızlık vermemek için her şeyi biz hazırlayıp gelmek istedik.

“Her şeyi mi, hazırlığı mı?” diyen Abdülmelik Han misafir odasına doğru eliyle işaret etti:

Haydi, gelin geçin, içeri geçiverin!

Musa Bey gelinceye kadar bekleyelim.

Bu söz Abdülmelik Han'ı şaşkına çevirdi: **(I. 177)**

Sen Musa Bey değil misin?

Hayır, ben Musa Bey değilim. Benim adım Bektaş Rudbarı, Tuğrul'un dayısıyım.

Biraz önce başka birisine de Tuğrul'un dayısı dediler.

O Peykam'dır. Peykam benim sütkardeşim.

Musa Bey hâlâ yok desene!

“Musa Bey birazdan avlunuza girer.” diyerek Bektaş Rudbarı geriye çekildi. Sonra da onların her biri eyvanın kenarına, canlı dehlizin bir tarafına geçip durdu. Yakışıklı bu adamın da Musa Bey olmamasına üzüldü Abdülmelik Han. Çünkü Musa Bey'in bu kişi olduğuna çok inanmıştı. İnandığı şeyde aldanmak insanı üzerdi. Aldanmanın iyisi var mıydı ki?

Canlı dehlizi oluşturan yiğitler ve orada bulunan yakışıklı bey ile uzun saçlı ve uzun boylu bey de çok güçlü bir şekilde bağırды:

Musa Bey!

Abdülmelik Han'ın yanındakiler sevinçle karışık söylendiler:

Musa Bey geldi.

Geldi ya, geldi!

Avluya birbirine benzer beş doru atlı adam girdi. Beş kişiden birini Abdülmelik Han hemen tanıdı. O kişi Hasan Bey'di. Hasan bey bundan üç ay önce hanın dostları Gazanfer Tak ve Canahır Geçdeki ile birlikte dünürcü olarak gelmişti. Onlar o zaman hep birlikte oturmuşlardı.

Hasan, hanın gönlünü kazanmıştı. Çünkü o, alçakgönüllü, mutlu bir kişiydi. Keyifli, hoş sohbetiyle oturanların gönlünü kazanmıştı. Hasan Bey o sefer geldiğinde saz çalıp türkü de söylemişti.

Hasan Bey, Musa Yabgu'nun büyük oğluydu. Abdülmelik Han, yakışıklı Bektaş Rudbarı'ya dönüp: "Musa Bey hangisi?" diye sordu.

Bektaş Rudbarı biraz beklettikten sonra cevap verdi:

Attan en son inen Musa Bey. Ona Baygu Kelan deseniz de olur.

Bu beş kişi, deminden beri grup halinde bekleyen Selçuklularla bir araya geldi. Bir şeyler konuştuktan sonra **(I. 178)** Musa Bey canlı dehlizin içinden yürüyerek Abdülmelik Han'a doğru acele etmeden yürüdü.

Abdülmelik Han, Musa Bey'i incelemeye başladı. Musa Bey yaşını almış, sakalına ak düşmüş, iri gövdeli biriydi. Yürüyüşü dik ve kendine güvenir bir havadaydı. Sol yanağında ok izi vardı. Selçukluların arasında kısa boylu tek kişi Musa Bey'di. Han onu inceleyip, daha doğrusu ondan beklediği komutanlık alametlerini görmedi.

Abdülmelik Han şimdi gördüğü şeylere akıl sır erdiremiyordu. Yanına gelen adam altı üstü bir topluluğun beyiydi. Abdülmelik Han'ın emrinde ise Musa Bey gibi beylerin, Selçuklular gibi toplulukların onlarcası vardı. Ama bu bey sanki yedi iklimin sultanı gibi hareket ediyor, kendisini çok yükseklerde görüyordu. Abdülmelik Han bu gördüklerinden sonra ellerini açıp dua etti: "Ey Allah'ım, hayırlısını eyle! Bugüne kadar beni hep korudun, bana yardımcı oldun. Kalan ömrümde de bana yardım et, beni rezil rüsva etme!"

Musa Bey diye düşündüğü kişi gelip Abdülmelik Han'ın önünde tazimde bulundu.

Buna da şükür!

Han ve Musa Bey selamlaşıp hal hatır sorduktan sonra Musa Bey esas konuya geçti: "Hürmetli Abdülmelik Han! Bizim babamıza Selçuk Dukak derler. Selçuk Dukak, Büyük Oğuz Hanlığının subaşıydı⁷⁶. Bizim kanımız saf bey kanıdır. Biz Oğuz Han'ın Kınıklarındanız, Üçoklarındanız, o boyun çocuklarıyız. Biz Oğuz Han'ın küçük oğlu Deniz Han'ın en küçük torunu Kınık Han'ın soyundanız. Siz de bilirsiniz,

---

⁷⁶ Subaşı veya sübaşı, Türkçe bir sözcük olarak hemen hemen tüm Türk devletlerinde "komutan" anlamında kullanılmıştır. Türkçede "sü" asker, ordu anlamındadır. Orhun Yazıtlarında "sü begi" olarak kullanılmıştır. Karahanlılar orduyu sevk ve idare için "sü başlamak" derlerdi. (ç.n)

Türkmenlerde en genç oğul mirasçı olur. İştittiğimize göre siz Oğuz Han'ın büyük oğlu Gün Han'ın soyundanmışsınız. Siz Kayılardansınız demek ki! Siz de Gazneliler Hanedanlığı gibi Gün Han'ın büyük oğlu Kayı'dan gelirsiniz. Siz Bozoklardan, sağ koldan geliyorsunuz. Siz Oğuz'un başı, biz sonu, çünkü biz en küçük torunuz. Siz de bizim gibi safkan bey kanındansınız. Kınık ile Kayı bir atadan gelir. Size çok büyük saygımız var. Gazneli Devletinde ve halk arasında da büyük saygı görüyorsunuz. **(I. 179)** Benim bu sözlerden sonra ne diyeceğimi kendiniz de biliyorsunuz Abdülmelik Han. Yeğenim Muhammet Tuğrul yiğittir, cesur, korkusuz ve kahramandır. O, Oğuz adına münasip oldu, Tuğrul adını kazandı. Onun arzusu büyük işler yapmaktır. İşte, biz Tuğrul'un en yakın adamları; abisi, kardeşi, yeğenleri dayıları, yegâne dostları! Musa Bey eliyle iki güçlü yiğidi işaret ederek işte, bunlar Davut ile İbrahim, Tuğrul'un kardeşleri. Resultekin ise yeğeni. Baktığında aramızda yabancı kimse yok. Allah bize, Selçuk Dukak oğullarına büyük yenilmez güç kuvvet verdi, o bizi kolluyor. Bizi ve sizi, Allah'ın yeryüzündeki vekili Sultan Mesut kolluyor. Duymuşsunuzdur, Sultan Gazneli Mahmut, mekânı cennet olsun, bize çok değer verirdi. O, kardeşlerim ve yeğenlerime birkaç bölgeyi ikta olarak vermişti. Ben bu şeyleri, gerçekleri bilmeniz için söylüyorum. Biz kardeş olalım Abdülmelik Han! Bizimle akraba olursanız rahat yaşarsınız, tavuğunuza kışt diyen olmaz. Her konuda size yardım eder, sizi kollarız. Biz bir bey kızının başlığının yirmi dinar olduğunu biliriz ama biz size kızınızın başlığı için birkaç bin dinar daha getirdik. Sadece sandıklardaki dinarlar değil, şu gördüğünüz her şeyi kızınızın başlığı olarak bilin. Yeğenim Tuğrul kızınızı çok değer veriyor. Şu iki sandıkta her türlü kıymetli mücevher; kolye, yüzük, küpe, bilezik var. Tüccarlarımız iki ay önce Çin'den çok güzel eşyalar getirdiler. Bir aydır getirilen değerli kumaşlardan en usta terziler kızınız için her ölçüde elbiseler dikti. Kızınız için üç yüz elbise dikildi. Tuğrul, kızınızın yılın her günü farklı bir kıyafet giymesini istiyor. Biz aslında daha önce gelecektik ama Tuğrul'un isteği üzerine başlığın hazırlanması üç ayı buldu.

Musa Bey'in "Bizimle akraba olursanız rahat yaşarsınız. Tavuğunuza kışt diyen olmaz. Her konuda size yardım eder, sizi kollarız." şeklinde söylediği sözleri dinleyen Abdülmelik Han bu kendini beğenmiş tavra şaşırdı, kendi itibarını küçültücü saydı. Onun bu düşüncesini Binbaşı Şadranç -o sadece bir binbaşı değil, aynı zamanda hanın yardımcısıydı- da onayladı: **(I. 180)** "Konuşmaya bak hele! Bir boyun beyi değil de yedi iklimin sultanı konuşuyor sanki. Bize sahip çıkacakmış!"

Han tahrik oldu:

“Hey, bana akraba olup gözetip kollayacaksınız ha! Siz çok fazla oldunuz ya!”

“Sanırım bizi yanlış anladınız.” diye Musa Yabgu şaşırarak konuştu.

Anlar anlamaz, ne var bunda? Nasıl yani, han basit şeyleri anlamıyor diye mi düşünüyorsun?

Her şey karşısındakinin yüzüne vurulur gibi oldu. Selçuklular birbirlerine baktılar. Şimdi ne yapmalılardı, geri mi dönmeliydiler.

Pala Mansur bu soğuk havayı kendisinden başka kimsenin düzeltemeyeceğini, hanın gereksiz gurur yaptığını düşünüyordu. Mansur her iki tarafına bakındı, sonra da kapının yanında duran Haldan’a bağırdı: “Hey, anlaması kıt! Sen ne diye dikilip duruyorsun? Sana diyorum!” Pala Mansur öyle bir bağırmıştı ki sesi kendi kulağında bile çınlamıştı. “Haldan ben sana ne dedim? Ne diye dikiliyorsun orada?” diyorum sana. Getir dediğim şeyleri hâlâ getirmiyorsun.”

Haldan kapının yanında gerçekten ne getirip getirmemesi gerektiğini bilmeden duruyordu. Abdülmelik Han’ın siniri Musa Bey’in sözleri için değildi. O, böyle bir bölgenin hanını beklettiği ve kendisini çok övdüğü için sinirlenmişti. Han kendisinin ve Musa Bey’in kim olduğunu herkesin bilmesini istemişti.

Her şeyin bir sınırı, zamanı vardı. Selçuklu beyleri devrin getirdiği sınavlardan pek çok defa geçmişlerdi.

Musa Bey ne olup bittiğini anlamıştı: “Hürmetli han, hoşunuza gideceğini düşünmüştüm ama sizi kırdıysam üzgünüm.” Musa Bey bu sözleri canı gönülden söylemişti. Emir de bunu anladı. Selçuklu beyleri hep bir ağızdan “Allah hayırlısını etsin!” dediler. **(I. 181)**

“Hürmetli han, biz kızlarımızı, eşlerimizi ve gelinlerimizi de yanımızda getirdik. Doğrusunu söylemek gerekirse onlar,” Musa Bey, Selçuklu kadınlarını işaret etti, “Tuğrul’un eşi olacak kızı göreceğiz.” diye geldiler ve kızıma vermek için hediyeler getirdiler. Musa Bey’in bu sözüne etrafındakiler de katıldı. Emir sustu. Onun susmasını da Musa Bey’e katıldı olarak yorumladılar.

Abdülmelik Han etrafına bakındı, Mansur’u aradı gözleri. Her zaman yanında olan Mansur şimdi yanında yoktu. Mühim bir şey olmasa Mansur, Abdülmelik Han’ın

yanından ayrılmazdı. Hanın, Mansur'u arayan gözleri kapı tarafından gelen Haldan'a takıldı. "Mansur neyle uğraşıyor?" diye sordu han Şadranç'a.

Bilemedim. Bir yerde durduğu yok. Zaten çok düşünceli görünüyordu.

Altıncan'ı sen çağır!

Eyvanda oturan herkes gözleriyle Şadranç'ı hareme yolcu etti. Hareme haber yollayan Şadranç yeniden eyvana döndü: Birazdan geliyor.

Haremden Haldan çıktı, bir müddet kapıda bekledikten sonra gözden kayboldu.

Abdûlmelik Han Selçuklu beyleri geldiğinden beri Mansur ve bazı hizmetkârların bir şeylerle uğraştıklarını, bir o yana bir bu yana koşuşturup durduklarının farkındaydı ama neyle uğraştıklarını tam olarak anlayamıyordu. Han, Şadranç'a haremden ne olup bittiğini sordu. "Bana kimse bir şey söylemedi hanım. Ben Altıncan'a sizin onu beklediğinizi söyledim, o da "Birazdan gelirim, dedi" şeklinde ilettiler Şadranç.

Haldan biraz sonra ellerinde davul olan beş kişiyle birlikte avluya girdi. Abdûlmelik Han bu gelenleri tanıdı. Onlar Zemahşer'in çalgıcılarıydı. Elleri davul olan çalgıcılar haremın önünde sıra oldu, Haldan ise hareme girdi. (I. 182)

Abdûlmelik Han anladı: "Altıncan haremden çıktığında davullar çalınmalıydı. Öyle olsun. Zaten Selçuklular kendinden geçmişti. Bizimkiler de kendinden geçsin, ne olacak?" diye düşündü han.

***

Mansur Abdûlmelik Han'ın yanına geldi: "Hünkârım, kızınız şimdi yanınıza geliyor!"

Mansur daha sözünü bitirmemişti ki davullar ardı ardına vurulmaya başlandı ama birden davulların sesi kesildi ve derin bir sessizlik oldu. Avludaki Selçukluların bakışları Haldan'ın girip çıktığı hareme dönüktü.

Abdûlmelik Han endişelenmişti. Her şeyin yolunda olması için yüce Allah'tan yardım diledi. Altıncan şimdi gelse, bir rezalet çıkmasa ne iyi olurdu. Tüm hizmetliler ve Mansur, Selçuklular geldiğinden beri diken üstündeydiler, her şey iyi olsun istiyorlardı. Yok, yok Altıncan babasının yanında bir rezalet çıkarmazdı.

Abdûlmelik Han hareme bakıyordu gözünü ayırmadan. "Altıncan niye çıkmıyordu ki?" diye söyleniyordu içinden. Yoksa o hangi elbisesini giyeceğine karar verememiş,

sürekli elbise mi deniyordu? Hanın içi içini yiyordu. “Böyle bekletmek mi olur? Bak bir sürü adam onu bekliyor.” diye söyleniyordu han.

“Yo, yo Abdülmelik Han, rahatsız olmayın. Bizim acelemiz yok, bekleriz.” diye hanın endişesini anlayan Musa Bey nezakette bulundu.

Uzun zaman geçti ama Altıncan görünmedi. Han rahat edemedi ve Mansur’u çağırdı. “Neler oluyor? Söyle hemen gelsin!” diye sert bir dille emretti.

“Emredersiniz beyim.” diye Pala Mansur elini göğsüne koyup eğildi ve ok gibi hareme yöneldi. Mansur gidince haremde bir canlanış olacak gibiydi ama bir değişiklik olmadı. **(I. 183)** Sabırla hareme doğru bakan Musa Bey de sıkılmış gibi bakınıp duruyordu artık.

Abdülmelik Han’ın sinirlendiğini anlamış gibi davullar çalınmaya başlamıştı şimdi. Mansur Altıncan’ın geldiğini ilan etti. Han bu resmiliğe, bu törene şaşırmıştı. “Bu da ne böyle? Bey geliyor sanki! Altıncan bir ülkenin padişahı mı ki? Böyle bir rezalet olur mu ya! Çok küçük düşürücü hareketler bunlar.” diye kendi kendine söyleniyordu yine. Hafifçe kızarmıştı ve göz ucuyla Selçuklulara bakıyordu han. Onların tavrını görünce şaşırdı. Hiçbir Selçuklu davulların çalınmasına şaşırmamıştı. Onlar sadece sabırsızlık ve merakla Altıncan’ın haremde çıkmasını bekliyorlardı. Selçukluların bu tavrına han, kızının yaptığı rezaletten daha çok şaşırdı. “Neden Altıncan’ın bu yaptıklarına şaşırmıyorlar.” diye düşünüyordu. Bu dünyanın oyunu, hilesi için mi?

İnsanın oyun, hile olarak saydığı şey başkası için ciddiymiş, zormuş. Bu dünyada hiçbir şeye şaşırmamalı. Çünkü insanın şaşırdığı şey, başkası için olağan olabilir.

Saklı olanda, gizlenen şeyde mana vardı. Asıl hayat saklambaçtı. Kadın oyuncu gizlenir, erkek oyuncu, kahraman ise o gizleneni arardı. Saklambacı sadece bir halk değil, dünyadaki tüm insanlar oynar ve bu oyunu kimse onlara öğretmemiştir. Buna gerek de yoktur. Çünkü saklambaç oynamak onların kanında vardır.

***

Altıncan yavaş yavaş haremde çıktı ama o tek değildi, yanında iki akkızı da vardı. Abdülmelik Han kızının kendisine doğru geldiğini görünce “İşte, kızım Altıncan geliyor!” der gibi Musa Bey’e baktı.

Selçuklular kendinden geçmiş, ardında iki akkızı olan Altıncan'ı inceliyorlardı. **(I. 184)** Selçukluların bakışlarının Altıncan'da olmasından faydalanan Abdülmelik Han da Selçuklu beylerini inceledi ve içlerinden neler geçirdiklerini anlamaya çalıştı. Han, Selçukluların Altıncan'ı çok beğendiklerini anladı. Han göğsünden büyük bir yük kalkmış gibi derin bir nefes aldı.

Yakışıklı gençlerin toplaşıp bir kızı incelemeleri han için oldukça şaşırtıcıydı. Doğrusu çok şaşırtıcıydı.

Oğuzlar sade bir halk gibi görünseler de aslında karmaşık özellikleri vardı, hem de çok. Şeriatın en sert kurallarından biri olan kadınların yüzlerini peçe ile örtmeyi görmezden gelen tek Müslüman halktı. Oğuzlar insanın canı gibi bir halktı. Onu anlayan dünyayı anlardı. Ancak Abdülmelik Han Selçukluların bu âdetine anlam veremedi.

Selçukluların şimdiki yaşayışları Oğuz'a, Türkmen'e pek de uygun değildi. Meğer bu durum Selçukluların kanında Yunan⁷⁷ kanı olduğu içinmiş. Selçuk beyin karısı Yunanlıymış diye söylentiler var. Bey karısını o kadar o kadar çok seviyormuş ki onun için Büyük Oğuz Yabgusuyla ters düşmüş, subaşılığı bırakıp adamlarıyla birlikte yabguluğu terk etmiş.

Elbette, Büyük Oğuz Yabguluğu sadece o Yunanlı güzeli yüzünden yıkılmadı, onun birçok sebebi vardı ama o zaman Selçuklu subaşını Yunanlı güzel için yabguluğun padişahının eşinin lanetlediği bir gerçek. Selçuk Bey'in eşinin isteğini kırmayıp oğullarına İsrail ve Mikail gibi isimler vermesi de hakikat.

Altıncan, Abdülmelik Han'ın beş on metre kadar yakınına gelip durdu, saygıyla oturanlara selam verdi. Ardındaki akkızlar da onu izlediler.

“Altıncan bacım, çekinme yakına gel!” diye eliyle işaret etti Musa Bey. “Biz yabancı değil, Tuğrul'un akrabalarıyız.”

Musa Bey'in bu sözlerine rağmen Altıncan onların yakınına gitmedi. Böyle olunca Çağrı Bey de Musa Bey'in sözlerini tekrarladı: **(I. 185)** “Altıncan bacım, ben Tuğrul'un abisiyim. Biz, seni Tuğrul'un akrabalarıyla tanıştırmak istiyoruz. Altıncan,

---

⁷⁷ Selçuk Bey'in eşinin Yunan olması, böylece onların soyunun Nesturî olduğu hakkında iki düşünce vardır. Bir grup bu düşüncüyü onaylar, diğer grup ise buna karşı çıkar.

Çağrı Bey'in sözlerine de karşılık vermedi, iki akkızıyla birlikte eyvana olduğu yere değil de avluya doğru bakıyordu.

Musa Bey meraklı bakışlarla Abdülmelik Han'a döndü. Abdülmelik Han, avluya doğru bakan Altıncan'a dik dik baktı, birden hayret etti. Han, dikkatle bakınca avluya bakanın Altıncan değil, onun yakın arkadaşı Balnez olduğunu fark etti. Abdülmelik Han sinirli bir şekilde "Neler oluyor?" manasında haremın önünde duran Mansur'a baktı. Mansur hızla hanın yanına geldi:

Biraz önce gelen Altıncan'ın arkadaşıydı. Altıncan da birazdan gelir beyim. Altıncan "İlk önce arkadaşlarım çıksın, ardından ben çıkarım. Babama söyleyin, sinirlenmesin, her şey güllük gülistanlık." dedi.

Emir sinirden zangır zangır titredi: "Gerek değil, hiçbir şey gerek değil. Hemen gelsin!"

Mansur sert adımlarla yürüyerek gitti.

Bir müddet sonra davullar gümbürdemeye başladı:

Altıncan!

Önce Altıncan'ın akkızı Gülyüzlü görüldü. Gülyüzlü süslenip püslenmişti. Gülyüzlü ardındaki kızlara öncülük ederek gelmekteydi. En önde Gülyüzlü, onun ardında iki kız, sonra Altıncan, onun ardındaysa yakın iki arkadaşı vardı. İzleyenler için onların sıralanmış bir şekilde yürümeleri çok güzeldi. Altı kızın altısının da kıyafetleri birbirine benziyordu. Üstlerinde mavi bir elbise, elbisenin kenarında güzel işlemler vardı. Kızlar omuzlarına sapsarı taylesana⁷⁸ benzeyen oyalı tülbentler atmıştı.

Altıncan arkadaşıyla birlikte hızlı hızlı Abdülmelik Han'ın olduğu yere doğru gitti. Han kızlara bakıp içinden şükretti: "Altıncan kendisine çok yakışan mavi elbisesini giymiş." Bu elbisenin kumaşını sekiz yıl önce Altındaş "Sultan Mahmut'un hediyesi." diye Abdülmelik Han'a vermişti. Han, kızını bu elbiseyle daha önce görmemişti ama Altıncan başındaki nakışlı tacıyla çok daha güzel olmuş, şah kızlarına benzemişti. Doğrusunu söylemek gerekirse şah kızlarından da eksik değildi. **(I. 186)** Altıncan

---

⁷⁸ **Taylesan:** Boyna atılan şal, örtü. Bu şal çoğu zaman namazlık için kullanılır. Kadınlar bu örtüyü temiz, namuslu oldukları anlamında kullanırlar. Erkekler ise şal ya da sarık olarak kullanırlar.

güzel bir gülümsemeyle önce babasına sonra da Selçuklu beylerine selam verdi, kızlar ise gerisinde, eyvana doğru sıra oluşturdular.

Musa Bey yine yanılmamak için bu kez önce bir kızlara sonra da Abdülmelik Han'a baktı. Altıncan'ın "Görünmek istersen, görünme!" demesinde bir hikmet vardı. Her davul çalınmasından sonra içinden ayın parçaları gibi güzel mi güzel kızlar çıkan harem büyüğü bir yer gibi görünüyordu. Tuğrul Bey Selçuklulara Altıncan'ın methini daha önceden uzun uzadıya yapmıştı. Dünyanın dize getiremediği Tuğrul, bir kızın önünde diz çökmüştü. Ondan sonra başlığı az olmasın diyerek Çin'e, Maçin'e adamlar yollamış, oralardan kıymetli kumaşlar, kapacaklar getirtmiş ve şimdi de bunların hepsini bu avluya yığdırmıştı. Tuğrul'un böyle değer verdiği bir kızı insan görmek istemez miydi?

Selçuklu beyleri Abdülmelik Han'ın yine sinirlenmesinden bu altı kızın içinde de Altıncan'ın olmadığını anladılar. Onların bakışları yine hareme yöneldi, davul yine gümbürdedi. Altıncan biraz bekletip çıktı. Sessizlik. Herkes donmuş gibiydi adeta.

Abdülmelik Han'ın gözleri Altıncan'ı görünce kalbi güm güm attı. Han iki eliyle yüzünü kapattı. O, bu hareketiyle "Bu rezaleti görmeyeyim!" der gibiydi. Han "Ben bu bir rezillik yapar demiştim." diye homurdandı.

Altıncan kızların arasından geçip Selçuklu beylerine selam verdi. Altıncan'a ne giyse yakıştırdı. Şimdi erkek kıyafeti giymişti ve bu kıyafet ona çok yakışmıştı. Başında takke, sırtında pelerin, belinde kılıçlı, hançerli bir kuşak, elinde ise Tuğrul'dan aldığı kırbaç vardı. Muhtemelen elbiseyi dar giymesinden olsa gerek Altıncan'ın kendisi de elbisesi de çok güzel görünüyordu. Elbisenin kolları açıktı. **(I. 187)** Onun bu hali biraz sonra savaşa gidecek bir yiğidi andırıyordu.

Üç günlük dünya, her anı başka bir olay. İnsan bir anlık bir olaydan mana arar. Aslında yaşadıklarında mana olmasa ne olur? İnsan bu dünyada olmayan şeyleri arayıp ömrünü boşa geçirir. Dünyada yaşananlardan kimi keyif alır, kimi üzülür. İşte, Altıncan'ın bu hâli kimi için zevkli bir olay, kimi için bir imtihan, kimi içinse utançtı. Herkesi memnun edecek bir şey yoktu bu cihanda. Çoğu kişi, özellikle de kadınlar, içlerinden geleni yapmaya çekinirlerdi ama Altıncan hiçbir zaman çekinmeyi sevmezdi. Canı bir şey mi yapmak istiyor, o zaman canının istediği şeyi yapmaya koyulurdu. Çoğu zaman onun korkusuzca yaptığı şeyler boşa gider, o da yaptıklarına pişman olurdu. Canının istediğini yapması Altıncan'a keyif veriyordu. O her zaman sonunu düşünmeden

hareket etmekten keyif alıyordu. O, şimdi yaptığı şey için de çok keyif almıştı. Bu yaptığı şey için babasının kızacağını biliyordu, belki onu döverdi ama Altıncan “İsterse dövsün, ister öldürsün ama gönlümdekini yapayım. Erkek elbisesi giyersem belki Selçuklular beni beğenmemesi mümkün. Bırak, beğenmesinler. Bu da benim için çok iyi olur.” diye düşünüyordu.

Altıncan gözünü ayırmadan babasını inceliyordu. Aslından Altıncan korkuyordu ama isteği korkunun önüne geçmişti. Gerçekten öyleydi: istek korkuya üstün gelir. Altıncan’ın istekleri her zaman korkudan önde yürürdü.

Abdûlmelik Han korkarak Musa Bey’e doğru baktı. Onların gülümsediklerini görünce gözlerine inanamadı. Altıncan’ın bu hokkabazlığı kimseyi sinirlendirmemişti. Selçuklulara kızgın olan Altıncan, bu hokkabazlığı onlardan intikam almak için yapmış olmasını! Belki Atıncan Tuğrul Bey’i, Hun hanı Attila’nın⁷⁹ kaderine ortak etmek istiyordu. Bu Altıncan’ın düşünebileceği bir şeydi. **(I. 188)**

Abdûlmelik Han işlenecek bir cinayeti gün yüzüne çıkarmış gibi korkmuştu. “Ey Allah’ım, bu kızın yaptıklarının manası nedir?” diye el açtı. Han, kızının Kırklar ile Tuğrul Bey’i öldürmek için Gauhor’a gidişini, amacına ulaşacakken onları Keski Kelev ile Mansur’un alıp gelişini ve bu yaptıkları için nasıl cezalandırıldıklarını, kızının “Bunların hepsine ben sebep oldum, karşılık almak isteyip ceza vermek istiyorsanız o zaman sadece beni dövün, beni öldürün! Çünkü onları ben götürdüm. Onlar sadece çaresiz bacılarını yalnız bırakmamak için benimle geldiler.” dediğini, intikam almak için durulmadığını ve Binbaşı Şadranç’tan intikamı için yardım istediğini, kendisiyle evlenmek isteyenlere de üç şart koyduğunu, üçüncü şartın Tümen dayısını öldüren Tuğrul’u öldürmek, ondan intikam almak olduğunu söylemiş; sonra Tuğrul Bey anlaşmak, Tümen Bey’i kendinin öldürmediğini söylemek için Zemahşer’e geldiğinde onlara saldırmıştı. Şimdiyse görücüye gelen Selçuklulara itiraz etmemiş, sessizce Tuğrul’la evlenmeye razı olmuştu.

Selçuklular Abdûlmelik Han’ın en yakın dostlarının kimler olduğunu biliyorlardı. Onlar; Kes şehrinin hükümdarı Gazanfer Tak ve Helvacı Canahır Geçdeki’yi dünürcü olarak Zemahşer’e yollamışlardı. İki dost Zemahşer’e gelip üç gün misafir olduklarında niyetlerini söylemişlerdi. Kalenin dışında Selçuklu beyi Hasan da haber

---

⁷⁹ Tüm yakınları öldürüldükten sonra güzel bir kız intikam almak için Attila’ya kendisini sunar ve gece uyudukları sırada Attila’yı hançerleyerek öldürür.

beklemektedir. Onu da içeri aldılar. Han bu dünürçülüğe meyilli değildi. Bir bahane olarak son sözü kızına bıraktı. Hana göre kızı bu duruma hemen karşı çıkacaktı ama Altıncan babasının düşüncesini tersine çevirdi: “Baba, siz neyi uygun görüyorsanız ben ona razıyım.” dedi.

Bu sözden sonra han Selçukluların dünürçülüğüne razı gelmekten başka bir yol bulamadı. Selçukluların bugün buraya bu kadar kendilerinden emin gelmelerinin sebebi bunun içindi. **(I. 189)**

“Altıncan, çekinme yanımıza gel!” diye Musa Bey Altıncan’a seslendi. Altıncan Musa Bey’in bu sözünü işitmemiş gibi arkadaşlarının arasına katılıp geri çekildi. Çağrı Bey, Musa Bey’i dürttü. Bir müddet sonra davullar tekrar gümbürdedi:

Altıncan, arkadaşlarıyla birlikte geliyor!

Dört kız eyvana doğru yürüdü. Kızlar haremnden yirmi beş otuz metre uzaklaştıktan sonra Altıncan haremnden tek başına çıktı. Onun ardından dört kız daha çıktı. Abdülmelik Han tek başına çıkan kızın Altıncan olduğunu anladı. Han, kızına karşı bir sıcaklık duydu. Altıncan ise arkadaşlarına doğru beş altı adım atıp durdu. Onun bu adımından Altıncan’ı tanıdılar.

Avluya çıkan kızların hepsi çok güzeldi. Hangisi Altıncan dense Selçuklu beyleri ellerini göğe kaldırıp kabul edeceklerdi ama Altıncan arkadaşlarının arasında yıldızların arasındaki ay gibi dikkat çekiyordu.

Allah her şeye bir sınır koysa da kadınlara güzellik verme konusunda bir sınır koymamıştı. Önden ve arkadan gelen kızlar bir sıra oluşturdular ama Altıncan sıraya girmeyip babasının yanına gitti. Babasına tazimde bulundu. Han, eliyle Selçuklu beylerini işaret ederek onları da selamlamasını istedi. Altıncan utana sıkıla Selçuklu beylerinin önünde eğilip selam verdi.

Han, söze nasıl başlayacağını bilmece de konuşmaya başladı: “Kızım Altıncan, bize Baygu Kelan, yani Musa Bey geldi. Musa Bey, Tuğrul’a seni istemek için gelmiş. Onlar senin rızanı almak isterler.” Abdülmelik Han bu sözleri kızından rıza almak için değil, Oğuz Han töresi gereğince söyledi. Han, zaten kızının rızasını Gazanfer Tak, Canahır Geçdeki ve Hasan Bey’in yanında almıştı.

Kızın susması, onun rızası demekti. Baygu Kelan yiğitleriyle beraber Altıncan’ın yakınına geldi ve rızası için ona minnettarlık bildirdi: **(I. 190)** “Altıncan, biz işte şu

adamlar Muhammet Tuğrul'un en yakınlarıyız. Ben onun amcasıyım. İşte bu yiğit Tuğrul'un kardeşi Çağrı, bu yiğit ise diğer kardeşi İbrahim. Bu yiğit benim oğlum Hasan." diye Baygu Kelan yanındakileri tek tek Altıncan'a tanıttı. Yeğenim Tuğrul erler eri, aslanlar aslanıdır. Biz yeğenimize yoldaş olmanı istemek için geldik. İyi günde, kötü günde onun yanında ol. Bahtlı yaşayın!" Baygu Kelan Abdülmelik Han'a döndü." Hürmetli han, izin verirsiniz bizim kadınlar da Altıncan'la görüşmek, yanlarında getirdikleri eşyaları vermek isterler."

Abdülmelik Han olur manasında başını salladı. Hanın rızasını alan Baygu Kelan, Berat Alçak'a başlayın şeklinde bakış attı. Berat da avluya doğru bakıp işaret etti.

Berat Alçak'ın işaretinden sonra kapının sağ ve solunda duran çalgıcılar, kadınların yanında sıraya geçtiler. Teflere, darbukalara vurulmaya başlandı. Tüm kadınlar kalkıp oynamaya başladılar. Kadınlar tefin ritmine uyarak iki adım öne, bir adım geriye giderek Altıncan'ın etrafında oynuyorlardı. Tefin ritmine ayak uydurarak kadınlar yavaşça, iki adım öne, bir adım geriye olmak üzere Altıncan'ın yanına doğru geldiler.

Altıncan kadınlara bakarak yürümeye başladı. O yürüyünce iki yanındaki çalgıcılar da onu bekliyormuş gibi birden çalmaya başladılar. Avlu çalgı sesleriyle doldu. Üç kadın Altıncan'ın önüne geçip defalarca onu kucakladı. Altıncan üç kadınla kucaklaştığı sırada onun etrafı insandan canlı bir dehlize döndü. Musa Bey'in içinden yürüyüp geçtiği canlı dehliz şimdi Altıncan'ın yürüyeceği canlı dehlize dönmüştü. Selçuklu yiğitleri tek dizlerinin üstünde durup, Altıncan'a saygıda bulundular. Altıncan'ın yürüyeceği yol gül yapraklarıyla döşenmişti.

Her şey tıpkı masallardaki gibiydi. Hayır, hayır! Masallar da bu kadar güzel değildi. Şimdiki manzara masallardan da güzeldi. **(I. 191)**

Altıncan müstakbel eltileriyle birlikte canlı dehlizin içinden yürüdü. O, avlunun ortasına geldiğinde kadınlar kendisinin etrafını çevirdi, el ele tutuşup kocaman bir halka oluşturdular. Altıncan o halkanın ortasında kaldı.

Elleri elbise dolu kadınlar halkanın içine girip hediyeleri Altıncan'a verdiler. Altıncan herkese tek tek hediyeler için teşekkür edip hediyelere dokundu. Onun dokunduğu hediyeleri hareme götürdüler.

"Ey güzel Allah'ım!" diyen Abdülmelik Han olanlara hayran kalıp derin bir nefes aldı. Onu hayran bırakan şey kızına verilen hediyeler değildi. Han, Selçukluların kadına

verdiği değere hayran kalmıştı. Hiçbir yerde evlenen bir kız -isterse şahın kızı olsun- Altınca gibi saygı ve değer görmemişti. Ona böyle değer verilmesi sadece güzelliği için miydi? Elbette hayır. Altınca gibi güzel kızların Harezm’de, Ceyhun’un iki kıyısında binlercesi vardır. Bu saygı Altınca’nın çalışkanlığına, korkusuzluğuna ve savaşta becerisine veriliyordu.

Abdömelik Han “Kızıma özgürlük verip hata yapmayın!” diye endişe ediyordu, doğrusu böyle değer verildiği için han yanıliyordu.

Altınca, emirin hayaliydi. Han, oğulları vasıtasıyla hayallerini gerçekleştiremeyeceğini anlamıştı. Böylece kızına güvenip onun yiğit, cesur biri olarak yetişmesine gayret etmişti. Bugün o gayreti, meyvelerini veriyordu.

Dünyanın tuhaflığına bak! Altınca, Selçukluların Tahir ve Batman adlı iki yiğidini gözlerinin önünde öldürmüştü. Bu yaptığı vahşi cinayet için de Selçukluların lideri Tuğrul Bey ona âşık olmuştu. Gerçekten böyleydi.

İnanılır gibi değil. Son bir yıldır han “Altınca’ı bir aslan gibi yetiştirdim. Bu benim başıma bela olacak.” diye üzüliyordu. Mihrabı kırdığında korkusu daha da artmıştı. Ancak bugün Selçuklular gelip onun korkusunun gereksiz olduğunu göstermişlerdi. Abdömelik Han zafer hükmünde derin bir nefes aldı. **(I. 193)**

Han, bugün yapılan törenin kızına değil de kendisine yapılıyor saydı. Önemsiz birisi olmadığını kendisine tekrarladı. “Eğer ben kızımı pamuklara sarıp saklasaydım bugün olanlar olmazdı. “Emir, sen büyük adamsın! Padişah değilsin ama Allah sana padişahlara verdiği akıl ve feraseti vermiş. Atalarının ruhu senden razıdır. Onların hepsi şu an seninle gurur duyuyordur. Sen Hindistan’a gidip binlerce kişiyi Müslüman ettin. Harezm’de senin gibi sevap işleyen, kâfiri Müslüman eden ikinci bir adam var mı? Yok! Başını yukarıda tut Abdömelik Han! Allah sana lütfediyor.” diye kendi kendini takdir ediyordu Abdömelik Han.

Zemahşer Kalesi’nde genelde helva, tatlı ve şekerlerin kokusu insanın ağzını sulandırır da şimdi kebaplar, kelle paçalar, her türlü leziz yemeklerin kokusu duyuluyordu. Bu güzel kokular Abdömelik Han’ın avlusundan geliyordu. Baygu Kelan’ın, hana “Tüm hazırlıkları yapıp geldik.” demesinde kız isteme merasiminin ardındaki yemeği ve eğlenceyi de kast etmişti.

Yemek vakti gelmişti. “Yemek sofrası çok büyük olacak.” diye Haldan hanın yanında iştahla yutkundu. Tiz sesli, uzun boylu tellak gökyüzüne bakarak bağırmaya başladı:

Kes şehrinin hükümdarı Gazanfer Tak geliyor!

Buruntak Obası’nın reisi Canahır Geçdeki geliyor!

Bu habere Abdülmelik Han çok şaşırdı.

“Hürmetli han, sizin dostlarınız Gazanfer Tak ve Canahır Geçdeki’yi sizin evinize biz çağırdık.” diye mahcup bir şekilde konuştu Hasan Bey.

“Çok iyi!” diyen Abdülmelik Han, değerli dostlarını hürmetle karşıladı.

Tören devam etti.

Hediye verme merasimi bittikten sonra çalgıcılar avlunun ortasında toplandılar ve gayretle çok güzel şarkılar çalmaya başladılar. **(I. 194)**

Başladı bir raks, devam etti bir dans. Biraz önce canlı dehliz oluşturan yiğitler, şimdi vücutlarında kemik yokmuş gibi oynamaya başlamışlardı. Öyle dans ediyorlardı ki görülmeye değeri.

Abdülmelik Han’ın yanında kimse kalmamıştı. Oynayanları bir tek o izliyordu. Canahır Geçdeki ve Gazanfer Tak da oynamaya kalkmıştı. Binbaşı Şadranç ile Mansur kolay kolay oynamazlardı ama şimdi onlar da avlunun ortasında fır dönüyorlardı. Selçuklu beyleri öyle dönerek oynuyorlardı ki resmen fırtına koparmışlardı. İnsan onlardan gözünü ayıramıyordu.

Musa Bey raks etmenin komutanıydı. Bey, öyle dönüyordu ki görmeye değeri. Oğlu Hasan Bey ise saz çalıp türkü söylüyordu.

Avlunun doğu tarafına hizmetkârlar halı serdiler, sonra da o halıların üstüne sofralar kurdular. Sofrada her türlü yemek vardı.

Herkes bir şeyle meşguldü. Avluda oynanan raksın sonu görücülük raksıyla devam etti. Bu oyunu sevmeyen mi vardı? Çünkü bu oyun mutlu mesut yaşamın, oyunda temsil edilmesi idi. **(I. 195)**

Dokuzuncu Hikâye

Dervezata - Seyhun ile Anadolu Arası

1. Selçuk Dukak

Günlerden bir gün Türkmenlerin Yabgu unvanlı padişahı, askerlerini toplayıp İslam ülkeleriyle savaşıma gidecek olmuş ama Dukak buna karşı çıkmış. İkisnin arasındaki anlaşmazlık uzayınca Yabgu kötü sözler söyleyip Dukak'ın kalbini kırmış. Dukak ise Yabgu'ya bir tokat atmış ve yüzünü kıpkırmızı yapmış. Türkmen Yabgusu'nun adamları Dukak'ın etrafını çevirip onu yakalamaya çalışmışlar ama Dukak onlara fırsat vermeden kendi adamlarıyla birlikte Yabgu'yla çarpışmaya başlamış. İki taraf da çok kayıp verip ayrıldı. Araya girenler Dukak ile Yabgu'yu barıştırmışlar. Ondan sonra Dukak Yabgu'nun hizmetine girmiş. Dukak'ın Selçuk adındaki oğlu dünyaya gelmiş. Selçuk büyümeye başlayınca onda komutanlık, liderlik, başarılı biri olacağının işaretleri belli olmaya başladı. Türkmenlerin padişahı, Yabgu emrine alıp yüksek yerlerde görev verdi, onu Subaşı yaptı. Subaşı demek 'ordunun başı, ordu komutanı' demektir. Selçuk'un subaşıltaki mahareti ve askerler arasındaki saygınlığını gören Yabgu'nun eşi, kocasını Selçuk'u öldürmeye zorlamış, onu usandırmış.(I. 196)

Selçuk bu haberi işitince yanındaki adamları ve de sözünü dinleyecek grupları etrafında toplayıp onları İslam diyarlarına götürür. İman etme mutluluğuna sahip olup Müslümanlarla komşu olurlar. Selçuk Cend bölgesine yerleşir⁸⁰.

Kavga ettiğin kişi kadın olmasın! “Her türlü ters, anlayışsız erkekle de -bunlarla da anlaşmak kolay değil- anlaşmak kolaydır ama kadınla anlaşmak olmaz. Görünürde kadınlar kavga etmez gibi görünür -en kötüsü de budur- ama yapacaklarını içinde saklar ve yapar.

Dukak, Selçuk adındaki tek oğluna “Kavganın kadın ise anlaşılmayı bekleme, adalet de bekleme. Çünkü adalet de gerçek de onların oluğu yerde ses çıkarmaz. En iyisi o yerden kaçıp kendini kurtar!” diye vasiyet etti. Sonra bu vasiyet tüm Oğuzlara edilmiş bir vasiyet gibi yayıldıkça yayıldı.

⁸⁰ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Selçuk Bey Cend’i yurt edindi ama Yabgu’nun karısı onu Cend’de de rahat bırakmadı. Selçuk’un yurt edindiği yerin çok zengin bir bölge olduğunu, kendilerinin bulunduğu Yenikent’in Cend’e göre çok zengin olmadığını Yabgu’ya tekrar tekrar söyledi.

Büyük Oğuz Devletinin son padişahı Ali, Cend’i almak için ordu yolladı. Selçuk Bey Padişah Ali ile anlaşmaya çalıştı ama Ali’nin karısının sözleri ağır bastı. Ali’nin karısının kibri Selçuklulara çok zorluklar yaşattı. Selçuklular onun yüzünden o yer senin bu yer benim sürekli göç etmek zorunda kaldılar.

Zamanın geçmesi ve devrin değişmesiyle birlikte padişahın eşinin kötülükleri Selçuklulara yararlı oldu. Hem de çok yararlı... Subaşı Selçuk adamlarına ve oğullarına Padişah Ali yüzünden yaşadığı zorlukları anlattı ama onlara bunu hiçbir yerde söylememelerini buyurdu.

Selçuk Bey’in sırrını kimseye söylemedi oğulları. Padişahın karısı ile Subaşı arasındaki kavganın ne için ortaya çıktığını hiçbir yerde söylemediler. Anlaşmazlığın bir sebebinin Selçuk Bey’in Yunanlı bir kızla evlenmesiyle alakalı olduğunu çoğu kişi bilmekteydi. **(I. 197)**

Padişah’ın karısı bir türlü sakinleşmemiş ve onun emriyle subaşının birçok adamı öldürülmüş. Padişah’ın karısı, yeğeni Yılmaz Ok’a Subaşı Selçuk’un oğlu Mikail’i öldürtür ve onun cesedini arabaya yükletip Selçukluların yaşadığı yere yollar.

Kadın sinirlenirse kolay kolay sakinleşmez. Her ne kadar intikam alsa da ona az gelir. Ali Şah ömrünün sonunda karısının sözünü dinleyip en önemli komutanının gönlünü kırıp Selçukluların kendisinden ayrılmasıyla birlikte devletinin zayıfladığını anlar ve Büyük Oğuz Devleti parçalanır. Olan olunca yapacak bir şey kalmazmış. Atılan oku ve geçen günleri geri getirmek mümkün olmaz. Yabgu eşinin yaptığı hataları kabul edemez. Kadın, oğlu Şahmelik’e Cend emirliğini ele geçirmeyi ve Selçukluların kökünü kazımayı son nefesinde vasiyet eder.

Ali Şah’ın oğlu Şahmelik, annesinin vasiyetine vefa gösterir, ömrünün sonuna kadar Selçuklularla savaşır, onlara merhamet etmez ve çok zararlar verir. Ancak Allah’ın dünyasında hesapsız hiçbir şey yoktur. Sevap işleyen lezzet bulur; kötülük yapan da cezasını çeker, belanın en kötüsünden diğerine uğrar durur. Haksız dökülen kan yerde kalmaz. Kadın kendisi yüzünden tek oğlunun kötü günler göreceğini ne bilsin!

Birinci bin yılın son yıllarında Orta Asya'daki güçlü devletler yıkıldı. İlk olarak yarım asırdan fazla hüküm süren Samanoğulları Devleti⁸¹ üçe ayrıldı: Nişabur Bölgesinde Taşa, Belh Bölgesinde Faik, Herat Bölgesinde Ebu Ali Simcur hükümdar oldu. Samanoğulları Devletinin boyunduruğu altında olan Köhneürgeç Devletinde de hükümdar değişti. **(I. 198)** Samanoğullarının arka çıktığı Ebu ali Mamun, Eprikoğulları (Abdal) Hanedanlığını yıkıp kendisi tahta geçti.

Büyük Oğuz Devleti yıkıldı, devleti ayakta tutan Oğuzlar ikiye bölündü⁸². Yenikent Oğuzları Heytele'nin kuzeyinde yaşamaktaydılar. Yenikent⁸³ Oğuz Devletinin son padişahı Ali de öldükten sonra yerine Cend emiri oğlu Şahmelik geçti. Selçuk Dukak'ın soyu güneyde Zerevşan Ovası'nda, Buhara'dan yirmi fersah kuzeyde bulunan Nur dolaylarında, Seyhun Irmağı'nın orta kısmına yerleşti⁸⁴. Selçuklu sülalesi Samanoğullarına hizmette bulundular ama bu devletin yıkılması onları zor duruma düşürdü, gelir kapıları kapandı.

Büyük Oğuz Devleti ve Samanoğulları Devletinin yıkılmasıyla birlikte Heytele'de kendi devletini kurmak isteyen topluluklar, hanlar ve beyler çoğaldı. Karahanlı Devleti⁸⁵ üçe bölünmüş Samanoğulları Devletini tamamen ortadan kaldırdı, Semerkant'ı başkent yaptı, sınırlarını genişletmeye ve gücünü artırmaya çalıştı.

Samanoğullarından ayrılan Sebük Tegin, Gazne'de yeni bir hanlık kurdu. Sebük Tegin'in oğlu Mahmut, hanlığı güçlü ve büyük bir devlet haline getirdi.

---

⁸¹ Bu hanedanlık 892-999 yılları arasında Orta Asya'da hüküm sürmüştür. Bu devletin temelinde Gazneli Mahmut kendi devletini kurar. (ç.n)

⁸² İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

⁸³ **Yenikent/Yenikent:** 1964 yılında bir grup âlim tarafından Altıntepe olarak adlandırılmıştır. Yenikent Büyük Oğuz Devletinin başkentidir. Seyhun Nehri'nin kenarında yerleşen Yenikent (Abivert)'te su kaynakların azalması yüzünden Heytele'ye göçen ve orayı mesken tutan Oğuzların başkentinin ikinci kez kurulmasıdır. Tarihten bu yana Oğuzlar nereye göç etmişse, önceki yaşadıkları yerin ismini göç edip yerleştikleri yere vermişlerdir.

⁸⁴ **Nasır İlig Han:** 1013 yılında vefat etti. Onun yerine kardeşi Mansur geçti. O, Arslan İlig unvanını aldı, güçlü bir hükümdar oldu. Ancak 1021 yılında hanedandan Ali Tekin Buhara'ya han olduğunda bağımsız bir şekilde hareket ederek topraklarını genişletmeye başladı. Bu sıralar Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu ile birlikte Cend'den güneye inip Buhara'dan yirmi fersah (118 kilometre) uzaklıktaki Nur bölgesine yerleştiğini görmekteyiz. (Faruk Sümer, Oğuzlar 'Türkmenler').

⁸⁵ **Karahanlı Hanedanlığı:** Hicri 382-607, Miladi 992-1211 yılları arasında Heytele'de hüküm sürmüştür. Karahanlı Türkmenleri, Karluk Türkmenleridir. Onlar 10. yüzyılın ortalarında Orta Asya'da ilk kez İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Kara kelimesi, güçlü ve çok anlamına gelmektedir. İlek Han Samanoğulları Devletinin başkenti Buhara'yı ele geçirmiş ve önceki şahlığın soyunu yok etmiştir. İlek Han, Samanoğulları tahtında oturup taç giymiştir. Bu olay 999 yılında olmuştur. İlek Han'ın taç giymesi, Samanoğulları Devleti'nin sona ermesi anlamına gelmektedir.

Selçuk Bey ve torunları da Nur Yaylası'na yerleşti. Onların gelirleri gün geçtikçe arttı, işleri günden güne iyi oldu, malları çoğaldı. Ancak yıllar sonra burası artık onlara dar gelmeye başladı. Böyle olunca Selçuklular kışı Harezm'de geçirip yazın Nur Yaylası'na döndüler.

Selçuk Bey büyük oğlu İsrail'e⁸⁶ yabgu unvanı verip topluluğu ona emanet etti. Selçuk Bey yüz yedi yaşında yeni bir yurda göç etti⁸⁷.

Selçukluların Sultan Gazneli Mahmut'un hizmetinde bulunmaları onların saygınlığını artırdı. Sultan ile Selçuklu beylerinin iki kez açıkça tartışması Selçukluları devlet kurma geleceğine doğru itti. (I. 199)

1. Selçukluların Sultan Mahmut ile İki Kez Buluşması

Birinci Buluşma, 1017 Yılı

Sultan Gazneli Mahmut'un orduları Harezm'de görülmemiş, duyulmamış zaferler kazandı. Sultanın bu zaferlerinin ardında İsrail Yabgu'nun tümeninin etkisi büyüktü. İsrail Yabgu'nun kumandanlık ve savaş taktiklerindeki ustalığı, mertliği, korkusuzluğu, iş bitiriciliği Sultan Gazneli Mahmut'un hoşuna gitti. Böylece İsrail Yabgu'ya 'Han' unvanı verdi. Bundan böyle ona her yerde Arslan Han dendi.

Sultan Gazneli Mahmut, Selçuklu beyleriyle bir araya geldi. Görüşmede sultan onların her birinin adını tek tek söyledi, adlarının sonuna 'Bey' unvanı ekleyerek büyük saygı gösterdi. Sultanın isimlerini yanılmadan bilmesi, onlara değer vermesi Kınık beylerini çok mutlu etti. Ancak Selçuklularla aynı anda sultanın sarayına giden halifenin elçisi beylere çok söz hakkı fırsatı vermedi. Elçinin; Allah, Kur'an, şariat hakkındaki uzun konuşması toplantıdaki herkesi canından bezdirdi. Elçinin bitmek bilmez konuşmasından sıkılan Kızıl Bey'in gözleri kapandı, iki kez derin derin esnedi, bir çıkış yolu arayarak etrafına bakındı. Elçinin bu tavrı Selçuklu beylerinin sultanla konuşmasını istemiyor gibi, engellemek istiyor gibi görünüyordu. Elçi, sultanın Hindistan'a seferler düzenleyip çok büyük sevaplar kazandığını, ahirette büyük

---

⁸⁶ Selçuk Bey'in beş oğlunun adları şu şekildedir: İsrail, Mikail, Musa, Yunus, Ahmet. Bu konuda Kerimeddin Mahmut Aksaraylı'nın Müsâmeretü'l-Ahbâr (Haberlerin Meclisi) adlı kitabında söylenmektedir. Bazı tarihî kaynaklarda ise Selçuk Bey'in dört oğlunun olduğu söylenmektedir. Faruk Sümer bu konuda şöyle demektedir: "Selçuk'un dört oğlu vardı. Onun oğlunun beş olması da mümkün. Zahirî Nişabur'un sözlerine göre öyledir. Beş oğlunun adları İsrail, Mikail, Musa, Yusuf ve Yunus'tur.

⁸⁷ Tarihçiler Selçuk ibn Dukak'ın yüz yedi yaşında vefat ettiğini söyleseler de onun öldüğü yılı da fark farklı söylerler. Bir tarihçi Selçuk Bey'in vefat ettiği yılı 1007 yılı olarak belirtirken başka bir tarihçi ise 1011 yılı, başka bir tarihçi ise 1013 yılı olarak belirtir.

mükâfatlar göreceğini, dünyadaki tüm insanları Müslüman yapmanın farz olduğunu, bu doğrultuda Allah'ın sultandan beklentileri olduğunu, onun sadece Hindistan'ı değil, Rum diyarını⁸⁸ da Müslüman yaparsa işte o zaman büyük işler yapmış olacağını söyledi.

“Hindistan ile Rum diyarını Müslüman yapmak için bir ömür yetmez. **(I. 200)** Hindistan'ı Müslümanlaştırmaya belki muvaffak olabilirim. Kınıklar, Oğuz'un vasiyetini yerine getirerek bizim, yani Kayıların hizmetinde bulunurlarsa inşallah Rum diyarını da Müslüman yaparız.” diyen Gazneli Mahmut halifenin elçisine Kınık beylerini işaret etti.

Kızıl Bey hemen söze girdi:

Arkamızda durursanız alamayacağımız kale yok Kibleyi Âlem!

İsrail de Kızıl'ın sözlerini destekledi:

Bizi kendi himayenize alın!

Tuğrul:

“Siz Allah'ın lütuflandırdığı bir padişahsınız. Size yakın olmak, hizmetinizde bulunmak bizim için büyük şeref.” dedi.

Çağrı Bey:

“Kibleyi Âlem! Koyunlarımız Maveraünnehir'e sığmıyor. Kızılkum bize dar geliyor. Biz hayvanlarımızı sizin zaferlerinize bağışlamak istiyoruz.” dedi.

İsrail Bey:

“Eğer Ferav ile Nusay'ı bize ikta olarak verirsiniz, Balkanlar'dan Hindikuş Dağları'na kadar tek bir düşmanın geçmesine izin vermeyiz Kibleyi Âlem! Ne kadar koyun gerek dersiniz derhal getiririz. Bize her zaman güvenebilirsiniz. Size sadakatle hizmet ederiz.” diye kendinden emin bir şekilde konuştu.

Söylenen sözler Sultan Gazneli Mahmut'un hoşuna gitti. Sultan; Nusay, Ferav ve Abiverd'i Selçuklulara ikta olarak verdi.

---

⁸⁸ Diyar-ı Rum veya Rum diyarı tarihte Müslümanların Anadolu'yu tanımlamak için kullandığı bir tabirdir. Buradaki Rum'dan kasıt genel olarak Roma ya da Romalı, özel olarak da Doğu Roma ya da Doğu Romalı olmaktadır. (ç.n)

Hepimiz bir atanın soyundanız. Biz Oğuz Han'ın soyundanız. Ben Oğuz Han'ın Kayı, siz Kınık adlı torununun soyundansınız. Oğuz Han şöyle söylemiş: Benim vasiyetime göre oğlum Gün, han olsun. Onun arından Kayı, han olsun. Kayı'dan sonra Bayat boyundan han olmasın. Kayı Han'ın komutanları ve yardımcıları Kınıklar olsun.⁸⁹ Oğuz Han atamızın dediği gibi olsun. Siz benim askerlerim olun, sınır boylarımda yaşayın. Ben de size ikta beyliği vereyim.

Dediğiniz gibi olsun Kibleyi Âlem!

Sultan Gazneli Mahmut Selçuklu askerlerinin Kınık soyuna yaraşır mücadeleler verdiğini söyledi ve minnettarlığını bildirmek için Selçuklu beylerine değerli eşyalar hediye etti. **(I. 201)**

Şimdiki amaç Hindistan'a doğru cihat etmektir. Bu doğrultuda sultan etrafındakilere şöyle sordu:

Hindistan'ı, Rum diyarını fethetmek, oradaki insanları Müslüman yapmak için bana çok asker lazım. Ordunun sayısını nasıl artırabiliriz? Nerelerden atlı askerler bulabiliriz?

Sultan'ın bu sorusuna vezirleri ve komutanları net cevap veremeyince Mahmut, Kınık beylerine döndü:

Ordunun mevcudunu nasıl artırabiliriz?

Arslan Han sorunun cevabını çok geciktirmedi:

Merhametli sultanım, siz bize ikta komutanlığını verin! Biz size beş yıl içinde beş yüz bin atlı asker hazırlayıp veririz.

Beş yüz bin mi?

Evet, Kibleyi Âlem. Beş yıl içinde sizin de himayenizle beş yüz bin atlı hazırlarız.

Selçuklu beyleri İsrail Bey'in sözüne şaşırarak "Ne diyorsun sen, o kadar atlıyı toplamak kolay mı?" der gibi baktılar. İsrail Bey onların meraklı bakışlarını görmezden geldi.

---

⁸⁹ **Oğuz Han'ın Öğüdü:** İşlenen suça göre ceza verilmesi gerektiğini, eğer görevli beylerden komutanlardan birisi suç işleyene sahip çıkarsa ve onu ceza almaktan alıkoyarsa o zaman o beyi ya da komutanı padişahın kendisini ne kadar sevdiğine bakılmaksızın cezalandırılması gerekmektedir. Adalet herkes için eşit olmalıdır.

İsrail Bey sonunu düşünmeyen bir komutandı. Cesur olmayı zaferin yarısı olarak hesaplardı. Şaşılacak, hayatta yapılamaz denecek işleri cesareti, atılganlığı sayesinde başarırdı.

“İkta komutanlığı verirsem beş yılda hanginiz beş yüz bin atlı toplayabilir?” diye oturanlara sordu Sultan Mahmut.

Arslan Han’ın onaylamasıyla Davut Çağrı Bey yerinden kalktı:

Merhametli sultan, ben güveninizi boşa çıkarmam! Balkan iktalığını bana vererseniz aşağı yukarı elli bin asker toplayım.

Arslan Han’ın uygun görmesiyle Kızıl Bey ayağa kalktı:

Balkan iktalığını vererseniz beş yıl için yirmi bin asker toplayım. Her ay da ganimetten size bir pay yollarım. **(I. 202)**

Arslan Han’ın onayıyla bu sefer Yağmur Bey yerinden kalktı:

Balkan iktalığını vererseniz, arkamda durursanız Hindikuş Dağı’nı Hindistan’ın tepesine indiririm. Aşağı yukarı yüz bin kişilik atlı toplayım.

Arslan Han’ın onayıyla Göktaş Bey yerinden kalktı:

Benim dediğim yaşı, Sultan Mahmut gibi padişahım, Selçuklu gibi bir boyum varken yapamayacağım şey yok. Siz bana güvenebilirsiniz. Ordunun sayısını yüz binden fazlaya çıkaracağım.

Arslan Han’ın rızasıyla bu sefer Enisoğlu kendinden emin bir şekilde yerinden kalktı:

Cibal’da⁹⁰, Azerbaycan’da yerel halk Deylemliler⁹¹ yüzünden kan ağlıyor. Onların hak ettiği cezayı bulacaklarını bilseler sizin boyunduruğunuza girecek insanların sayısı yüz bini geçer. İkta komutanlığını vererseniz atlıların sayısını savaş tecrübeli yüz bin atlıya ulaştırırım.

Arslan Han’ın izin vermesinden sonra Buka Bey yerinden kalktı:

---

⁹⁰ **Cibal**, dağlık yer demektir. Cibal ülkesi; İsfahan, Zencan, Kazvin, Hemedan, Dinavar, Harmısın, Rey gibi şehirleri içine alan dağlık bir ülkedir.

⁹¹ Deylemliler Hazar Denizi’nin güneybatı kıyısındaki Kuzey İran’ın dağlık bölgeleri olan Deylem’de yaşamış bir halktır. 930’larda, Deylem’de Büveyhi (Büveyhoğulları) hanedanı ve Can Hanedanlığı ortaya çıktı ve 11. yüzyılın ortalarında Selçuklu Türklerinin gelişine kadar elinde tuttuğu günümüz İran’ının çoğunu kontrol etmeyi başardı. (ç.n)

Müslümanlar sizi, hürmetli sultanı, kendilerine Allah'ın yolladığı bir kurtarıcı gözüyle bakıyorlar. Müslümanlar kendilerine Büveyh⁹² ve Kaku Hanedanlığının⁹³ yaptıklarından kurtaracağınız günü beklemekteler. Müslümanların eziyetten kurtulmasına, Hindistan halkının Müslüman olmasına öncülük etmek, sevap kazanmak için gece gündüz çalışırım. İstedığınız zaman elli bin atıyla huzurunuzda gelirim ama bunun için bana beş yıl süre vermeniz lazım.

Arslan Han'dan izin alan Mansur Dana ile Kızıoğlu da yerlerinden kalkıp eğer kendilerine ikta komutanlığı verilirse beş yıl içinde on bin atlı hazırlayabileceklerini söylediler.

Sultan Gazneli Mahmut, Selçuklu beylerinin kendilerinden emin, yiğitçe konuşmalarından çok memnun kaldı. Sultan oturanlara beklemedikleri bir soru sordu: Siz neden Balkan Dağları'nda, Hazar Denizi bölgelerinde ikta istiyorsunuz? Neden Maveräünnehir, Hotan, Fergana, Baykal, Balasagun, Kavkaz, İtil bölgelerinde ikta istemiyorsunuz? **(I. 203)**

“Onun önemli bir sebebi var Kibleyi Âlem.” diyen Arslan Han sultanın sözünü kesti. Neymiş o sebep?

Biz Kınıklar Deniz Han'ın soyundanız. Damarlarımızda onun kanı dolanır. Böyle olunca da gönlümüz Hazar Denizi'ni arzular. Biz sadece denize yakın yerlerde rahat edebiliriz. Deniz bize güç verir.

Arslan Han'ın cevabı sultana yeterli gelmiş gibiydi. Sultan onaylar tarzda başını salladı:

Siz benim ülkemin Büveyhoğullarıyla sınır olan bölgelerinde; Balkan Dağlarında Türkmenlerin arasında özgürce hareket edebilirsiniz. Ordularım size engel olmaz. Her boy bana yıllık vergi ödeyecek.

Anlaştık!

Sultan Gazneli Mahmut Arslan Han'a döndü:

---

⁹² Büveyhîler, İran ve Irak'ta hâkimiyet sağlayan Deylemi kökenli İrani ve Şii karakterli bir hanedan. Deylemlilerin kurduğu en güçlü hanedan olarak sayılır. (ç.n)

⁹³ Batı İran ve Cibal'de iktidarı elinde bulunduran Deylemi kökenli bir Şii Müslüman hanedanıdır. Daha sonra Büveyhîlerle akrabadırlar. (ç.n)

Arslan Han, bu beyler sözlerinden dönerse bunun hesabını kimden sormalı, kime ceza vermeliyim?

Bizim beylerimiz sözlerinden dönmezler. Bu yiğitlerin sözlerine sadık olacaklarına ben başımı ortaya koyuyorum. Cezayı bana verin!

Her şey dediğiniz gibiyse benim için de çok iyi olur ama ben bugüne kadar birçok şeyle karşılaştım. Bunun için de Arslan Han'ın en yakınlarından birini, belki de kendisini yanımda kefil olarak tutmak isterim.

“Merhametli sultan, biz sizin emirlerinize uyarız, siz ne derseniz öyle yaparız, size sadakatle kulluk ederiz.” Oturanlar, Arslan Han'ın sözlerine katılır şekilde başlarını salladılar.

Yanımda duracak kefil kendim seçeceğim.

Sultan kararını sonra bildireceğini söyleyince toplantı sona erdi.

Sultan Gazneli Mahmut, Selçukluları Heytele'de bırakıp ordusuyla birlikte Gazne yoluna düştü. Selçukluların ise keyfine diyecek yoktu. Kazanılmış bir zafer coşkusuyla birbirlerini kutladılar. (I. 204)

***

Sultan Gazneli Mahmut, Arslan Han'ın yabguluğunu onayladı. Onu tüm Selçukluların yabgusu olarak ilan etti. Sultanın bu güveni çok önemliydi. Başbuğların⁹⁴ görevi ise sultanın emirlerini yerine getirmektir. Görev, Gazneli Devletinin sınırlarını genişletmektir. Batıdaki Büveyhoğulları, Kaku, Ravvat, Bavan, Musafir (Salar), Ziyar şahlıklarını⁹⁵ Gazneli hâkimiyetine almaktı. Görev, bu küçük devletleri Gazneli hâkimiyetine almakla da bitmiyordu. Komutanlar fethettikleri yerlerde Gazneli

⁹⁴ Eski Türklerde başkomutan, başkan, önder. Burada iktâ sahibi olan beyler için kullanılmıştır. (ç.n)

⁹⁵ Gazneli Devletinin batısında hüküm süren, büyük olmayan şahlıklar:

Büveyhoğulları Şahlığı: İran ve Irak'ta Hicri 320-454 (932-1062) yılları arasında hüküm sürmüştür. Bu devleti Tuğrul Bey yıkar.

Kaku Şahlığı: 1008-1051 yılları arasında Orta ve Batı İran'da hüküm sürmüştür. Bu şahlığı Deylemli Duşmanziyar kurmuştur. Bu şahlığı da Tuğrul Bey yıkar.

Ravat Şahlığı: 10. yüzyılın başından 1071 yılına kadar Azerbaycan'da hüküm süren şahlık. Bu şahlığı Alparslan yıkar.

Şeddat Şahlığı: Hicri 370-571 (951-1174) yılları arasında Karabağ ve Doğu Ermenistan'da hüküm süren şahlık.

Bavan Şahlığı: Hazar Denizi'nin kıyısında Taberistan'a hüküm sürmüştür. Hüküm sürdüğü yıllar 665-1349 arasındır.

Musafir (Salarlar) Şahlığı: Deylem ve Azerbaycan'da 916-1090 yılları arasında hüküm süren şahlık.

Ziyar Şahlığı: 927-1090 yılları arasında Taberistan ve Gürgen'de hüküm süren şahlık.

devletini iyi tanıtmalı, Hindistan ve Rum diyarına cihat etmek için çok sayıda asker ve köleyi hazır hâle getirmeliydi.

Arslan Han, Sultan Gazneli Mahmut'a beş yıl içinde kendilerinden istenen şeyleri yerine getireceklerine, batıdaki küçük devletleri nasip olursa fethedip Gazneli Devleti hâkimiyetine geçireceklerine kefil oldu.

***

Selçuklular Balkan Bölgesi'nde Sultan Gazneli Mahmut'un emirlerini yerine getirmek için kendilerini esirgemediler. Birçok kale ve şehri fethedip oralardan alınan ganimetleri Gazne'ye yolladılar. İki üç yıl içinde Gazneli devletinin yıllık gelirinin büyük bir bölümü Selçukluların elde ettiği ganimetlerden oluşur hâle geldi.

Selçuklular çok uzaklara gittiler. Çağrı Bey'in önderliğindeki ordular üç yıl içinde Bizans Devletinin hâkimiyeti altında olan Ermenilerin Vaspuragan ve Ani krallıklarıyla çetin savaflara girişti, onları hâkimiyeti altına alarak yıllık yüksek bir vergi ödemeye mecbur bıraktı.

Çağrı Bey kendisine verilen görevi üç yıl içinde yerine getirdi, burada bundan sonra yapılacak olan işleri Dana Mansur'a bırakıp kendisi Azerbaycan üzerinden Maverâünnehir'e döndü. (I. 205)

***

Sultan, Selçuklulardan ve onların başbuğlardan oldukça hoşnuttu. Sultanın Selçuklulara saygı duyması, Selçukluların Müslüman dünyasında ünlerinin artmasına ve rakiplerinin oluşmasına neden oldu. Çiçeğin meyvenin habercisi olması gibi; saygınlık kazanmak, halka öncülük etmek de rakip kazanmanın habercisiydi. Gerçekten de Selçukluların ünü arttıkça rakipleri çoğaldı. Bu rakipler ya gizliden ya da açıktan Selçukluların talihine gölge düşürmek istediler ve böylece sultana Selçukluların yaptıklarıyla alakalı sürekli haber ulaştırdılar. Sultanın en yakın emiri, Herat hükümdarı Ahmet Cazip düşüncelerini açıkça söyledi:

Siz Kınıklara çok güveniyorsunuz sultanım! Onlar birden size başkaldırmaları! Benim duyduğum haberlere göre onların niyetleri iyi değil. En iyisi Selçukluları Amuderya'dan (Ceyhun Irmağı) Horasan'a geçirmemeli, onları Amuderya'da boğmalı ya da ok atamamaları için hepsinin başparmaklarını kesmektir.

“Ama onlar bizim kardeşlerimiz. Sonuçta onlar da tıpkı bizim gibi Oğuz soyundan. Sen ne taş yüreklisin!” diyerek sultan en güvendiği, en cesur emirine karşı çıktı.

Herkes maksadına bir yol ile ulaşır. Kimi kafa kafaya savaşıarak, kimi saraylarda saman altından su yürüterek... Selçuklu beyleri Balkan bölgesinde savaşlar ve fetihler ediyordu. Onların düşmanları ise sarayda onları nasıl yenecekleri hakkında planlar yapıyorlar, sultanın Selçuklulara karşı olan sarsılmaz güvenini sarsmaya çalışıyorlardı. Selçukluların yağmacılık yaptığıyla alakalı yerli halktan birçok şikâyet alıp sultana ulaştırıyorlardı.

Ferav’da yerli halk isyan etti. Bu isyanı yerli halk kendisi çıkarsa da Selçuklular çıkarmış gibi sultana ilettiler.

Selçuklular işlerinin başarıya ulaşabilmesi için düşmanlarının fitnelerine katlanmak zorunda kaldılar. (I. 206)

İkinci Buluşma

1022 Yılı

Sultan Gazneli Mahmut’un, İsrail Yabgu (Arslan Han) ile ikinci buluşması Semerkant şehrinin eteklerinde oldu. Sultan, kendisinden ikta beyliği olan Selçuklu beylerinin beş yıl içinde neler yaptıklarıyla alakalı hesap sordu. Görüşme çok kısa geçti.

“Sultan, Arslan Han’ı çok güzel bir şekilde karşılayarak:

“Eğer bize yardım lazım olursa kaç kişilik ordu verebilirsiniz?” diye sordu İsrail’e.

İsrail sadağından bir ok çıkartıp:

Şu oku yollarsanız Balkan’dan otuz binlik bir ordu gelir.

Eğer daha fazla lazım olursa?

O zaman da şu oku yollarsınız, on bin kişilik ordu gelir.

Çok daha fazla askere ihtiyaç olursa?

Şu oku Balkan Dağları’na yollarsınız, yüz bin kişilik ordu gelir.

Çok daha fazla askere ihtiyaç olursa?

Şunu Türkmenistan'a yollarsanız beş yüz bin atlı asker de istesiniz gelir, diyerek İsrail sultana başka bir ok verdi."

Muhammet ibn Ali ibn Süleyman Ravendi

Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr (Gönüllerin rahatı, mutlulukların yolu) 1. cilt

Arslan Han'ın başarısı, bundan beş yıl önceki verdiği sözleri tutarak bu kadar sayıda ordu toplanmış olması, Sultan Gazneli Mahmut'u korkuttu. Vezir ve emirlerinin söyledikleriyle beraber sultan, Arslan Han'ı bir kefil olarak tutmayı uygun görmeye başladı. Sultan, Arslan Han'ı oğlu Kutalmış ve otuz adamıyla birlikte bir yıl önce fethedilen Hindistan'daki Kelecar Kalesi'ne gönderdi⁹⁶.

Sultan Mahmut, Selçuklulara elçi yolladı. Elçi, sultanın Selçuklulara değer verdiğini, yaptıkları hizmetleri çok takdir ettiğini, böyle olsa geleneklere uyup Arslan Yabgu'yu **(I. 207)** yüz otuz adamı ve oğlu Kutalmış ile birlikte kefil olarak yanında tutmak zorunda olduğunu, bunu daha önce söylediğini ve anlaşmış olduklarını, hizmete doğru bir şekilde doğru bir şekilde devam etmelerini ve öncekinden de daha fazla artırmaları durumunda mümkün olan en kısa sürede padişah hediyelerine layık derecede geri dönmelerine izin verileceğini belirtti⁹⁷.

Selçuklular, Sultan Mahmut'un ününü, gücünü ve verdiği sözleri yerine getireceğini göz önünde bulundurarak elçiye saygıda bulunup çok sayıda hediyeler verip kendilerinin bundan böyle hizmete gönülden razı olduklarını, yaptıkları hizmette eksilme olmayacağını dile getirdiler. Selçuklular elçiye: "Sultanın tüm emirlerini yerine getirmeyi kendimize vazife sayarız. Hepimiz onun sadık kullarıyız." dediler. Sultan Mahmut yaşadığı sürece ona karşı çıkmadılar⁹⁸.

2. İntikam

Birinci Rivayet

Kurt, kendisinden güçsüz olan çakal ya da tilkiyi hırpalayıp halsiz düşürdükten sonra yuvasına götürür ve yavrularının önüne atar. Yavrular başta korkarlar ama sonra görürler ki bu tilki ve çakalların hiç dermanı yok. Yavrular, karşılık verecek gücü olmayan çakal ve tilkilere vurmaya başlar ve bir müddet sonra onları öldürürler.

⁹⁶ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

⁹⁷ Kerimeddin Mahmut Aksaraylı, Müsâmeretü'l-Ahbâr (Haberlerin Meclisi).

⁹⁸ Kerimeddin Mahmut Aksaraylı, Müsâmeretü'l-Ahbâr (Haberlerin Meclisi).

Böylece kurt yavruları korkuyu bilmeden inançla saldırmayı alışkanlık edinirler. İnanç, ikinci güçtür. İnanç gücün yarısı, zaferin yarısıdır. İnanç ile saldırıldığında rakibin korkusu başlar.

Mikail Bey, oğulları Davut ve Çağrı ile günaşırı güreşir, ‘gâvur gâvur⁹⁹’ oyunu onarlardı. O zamanlar iki kardeş, devasa cüsseli Mikail Bey’i yenerlerdi. Onlar babalarının üstüne çıkıp pes demelerini isterlerdi. Yenilen, pes diyerek affedilmeyi talep ederdi. Kardeşler ise yenileni affetsek mi diye aralarında karar verirlerdi. Yenilen, ufacık bir fırsat bulunca kaçır, kardeşler ise onu kovalayıp yakaladıklarında öldürecekleri çok fırsatları olurdu. **(I. 209)** Yenilen bir kaçır bir yakalanır dururdu ama bu sefer farklı oldu. Bu seferin başka olduğunu kardeşler çok iyi anlamışlardı. Anlaşılmayacak gibi değildi.

Muhammet’in babası arabanın üstünde tıpkı gavur gavur oyunundaki gibi yatıyordu. Gözleri açıktı. Göğsüne hançer saplanmış; elbiseleri, arabanın her yeri kan revan içindeydi. Muhammet, babasının önceki seferler gibi yerinden kalkmasını istedi ama babası kalkmadı. Muhammet kötü bir şeyin olduğunu anlayıp korktu. Selçuk Bey, Muhammet’in babasının göğsünden hançeri çıkardı, elinin tersiyle fırlattı.

“Babam kalkmıyor!” diyerek çığlık çığlığa bağırmaya başladı Muhammet. Onun sesini duyup gelen Davut babasını kaldırmak istedi. Selçuk Bey etrafındakilere bağırdı:

Nereden çıktı bunlar? Bunları başka bir yere götürün!

Davut ile Muhammet’in ağlayıp sızlanmalarına bakmadan onları teyzelerinin yanına götürdüler. Onlar kendileri ağlayıp kendileri sustu ama kimse onlara dikkat etmedi. Çünkü herkes o sırada Mikail Bey’i defnetmekle meşguldü.

Ertesi gün iki kardeş kana bulanmış hançeri dedelerinin fırlattığı yerden bulup aldılar. O andan itibaren hançer onları en gizli sırrı oldu. İki kardeş geçen altı yıl boyunca babalarını öldüren kişiyi bulmak ve intikam almak için yaşadılar. Kafalarında şu soru vardı: Babamızı öldüren adam kim?

Olayın yaşandığı an Mikail Bey Cend şehrine gidiyormuş. Onun, Ali Padişahın yeğeni Yılmaz Ok ile pazarın kapısının önünde bir şeyler hakkında tartıştığını görmüşler. İki

---

⁹⁹ Karşılıklı yakalamaca oyunu. Bu oyunda bir kişi düşman oluyor, diğerleri de onu pes ettirinceye kadar saldırıp yakalamaya çalışıyor. (ç.n)

kardeş babasının Yılmak Ok ile tartıştığını gören adamlarla görüştü. Bu adamların dışında da birçok kişiyle görüştüler.

Yılmaz Ok'un nasıl birisi olduğunu anladılar. Onun sürü sürü koyunları, atları varmış. Şahmelik, Cend'in emiri olduktan sonra yeğeninin tavuğuna kışt diyecek adam kalmamış. **(I. 210)** Yılmaz Ok Cend şehrinin batısında yer alan Meleket Obası'nda yaşıyormuş. Onun annesi bir şeye sinirlenip bir gece yarısı uykusunda kocasını bıçaklayarak öldürmüş. O olaydan sonra Yılmaz annesinden korkmaya başlamış.

Yılmaz ziyafet ve eğlence vermekten, o eğlencelerde kendisini övmekten aşırı zevk almış. Davut, Meleket Obası'na gelip babasının göğsünden çıkartılan hançeri üç beş kişiye gösterdi. Adamlar hançeri inceleyip: “Bu hançer Demirci İşşat'ın yaptığı hançer ama şu an kendisi yok. O bundan üç yıl önce öldü. İşşat Usta'nın kime yapıp verdiğini tam olarak bilmiyoruz. Hançer çok emek verilecek yapılmış. Demek ki hançer sıradan birisi için yapılmış olmamalı.” dediler.

Kimin olabilir ki?

Obamızın reisi, Şahmelik'in yeğeni Yılmaz Ok'un olabilir.

***

Yılmaz Ok bir gün büyük bir düğünle tek oğlu Daşpolat'ı evlendirdi. Düğüne Şahmelik de katıldı. Daha önceleri Cend şehrinde çok görülmemiş olan Muhammet de süslenip püslenip düğüne katıldı. Üstündeki elbiseye, asil atına bakıp onu saygıyla karşıladılar. Muhammet kendisini Belhli bir tüccar olarak tanıttı.

Düğün sofrasında her türlü yiyecek serilmişti, yenilip içildi. Düğün sahibi Tuğrul'a döndü:

Belhli yiğit, bizim ilde şöyle bir adet var. Düğündeki ağır yemeklerden sonra uzaktan gelen misafire buz gibi karpuz kestirip yeriz.

“Çok güzel bir âdetiniz varmış. Sizin bu âdetinizi duymuştum. Doğrusu şimdi karpuz yesek olmaz mı ki diye içimden geçirmiştım. Belki isteğim yerine gelir.” diyerek Tuğrul belindeki hançeri eline aldı. Tuğrul düğüne gelmeden önce bu âdete bel bağlayıp gelmişti. Tuğrul hançeri oturanların gözüne soka soka karpuzu dilimledi. **(I. 211)** Oturanların gözü hançerde olsa da bu konu hakkında hiçbiri iyi kötü bir şey

demedi. Öyle olunca Tuğrul kendisi konuştu. Yanında oturan, yüzü okla yaralanmış ihtiyara döndü:

Efendim, hançerimi nasıl buldunuz? Ben bu hançeri bundan altı yıl önce sizin obanızın yakınlarındaki dinlenme yerinde buldum. Birisi unutmuştu herhalde orada. Doğrusu bu hançeri benden satın almak isteyen çok kişi oldu ama ben satmadım, sahibini bulup vermek istedim.

Yüzünde ok izi olan ihtiyar hançeri inceledi:

Hançer buraların hançeri. İşşat Usta yapardı böyle hançerleri.

“Doğru, doğru İşşat Usta’nın yaptığı hançer o.” diye oturanlar yerlerinden ihtiyarın sözünü onayladılar.

Yılmaz’ınki olmasın!

“Hey bu hançer bana çok tanıdık görünüyor.” diyerek Yılmaz Ok hançeri eline aldı, önüne arkasına baktı. Sonra da Tuğrul’a şüpheyle bakıp: “Ey yiğit, sen Belh’den geldim dedin değil mi?” diye sordu.

“Biz seyyah biriyiz, efendim.” diye soğuk bir şekilde cevap verdi Tuğrul.

Hançer benim. Bunu İşşat usta yapmıştı. O zavallı öldü ama obamızdaki herkes onun yaptığı hançerleri iyi tanır.

Efendim, sizin olduğuna inanmadan bu hançeri size veremem. Ben bu hançerin gerçek sahibini bulmalıyım.

Hey Belhli bezirgân, sen bir hançerin lafını yapıyorsun. Benim böyle hançerleri kaybettiğim ya da hediye ettiğim çok sefer olmuştur. Vermezsen verme! Bu hançer de senin olsun. Ben bugün kaybolan bir hançerin davasını güdecek değilim.

Doğru söylüyorsunuz. Mesele hançer değil, adalet.

Adalet mi dedin? O neyin adaletiymiş. Bugün aldığımız gelinimizin adı Adalet. Sen ondan mı bahsediyorsun? Ha ha ha!

Orada oturanlar hep beraber gülmeye başladılar.

Yılmaz Ok elindeki hançeri Belhli bezirgâna uzatır gibi oldu ama geri çekip hançeri inceledi: **(I. 212)**

“Tamam, dün gibi aklımda. Hançerin şu tarafında delik vardı. Oğlum bilmediği için hançeri taşa vura vura delik açmıştı. Daşpolat, hatırlıyor musun o deliği?” diyerek evlenen oğluna doğru döndü Yılmaz Ok. Oğlu, babasının dediklerini hatırlayamadı ama babasının gönlü olsun diye onu onaylar tarzda başını salladı.

Ey tüccar yiğit. Kaybettiğim hançer için dilediğin bir şey var mı benden?

Elbette, bir şey vermelisin ama bir dilek değil bu.

Ne istersin?

Ona kadı karar versin!

Bir hançer için kadıya gitmeye gerek olmaz ki!

Olur, olur. Verin bana hançeri!

Hançer benim ama bana lazım değil. Al senin olsun tüccar!

Bana başkasının eşyası lazım değil. Eğer hançer gerçekten de seninse beni buna inandırman gerek.

İşte, şu oturanlar benim şahidim. Sana başka ne tür kanıt ve şahit gerek?

Senin yanılman mümkün!

Allah şahit ki bu hançer benimdir.

“Yeter, şu hançer konusunu kapatın.” diye sinirlendi Şahmelik. Ey Belhli tüccar, istersen sana on, on beş hançer vereyim ama şu konuyu kapat! Ye, iç, gönlünü hoş et!

Belhli tüccar inatçılık etti ve Yılmaz Ok’a döndü:

Hançer benim diyerek yalan söyledin.

Belhli tüccarın bu sözü ev sahibini sinirlendirdi:

Ey tüccar, sen ne dersin? Ben hiçbir zaman yalan söylemedim, bunu bil!

Hançeri ver! Kadının emri olmadan ben sana hançer vermem.

“Kadı uzakta değil. İşte, o da aramızda oturuyor.” diyerek altmış yaşlarındaki köse kadıyı gösterdi Yılmaz Ok.

Kadı kendisinden bahsedildiğini duysa da acele etmeyip bir dilim karpuz yedi, sonra “Başlayayım mı?” der gibi Yılmaz Ok’a bakış attı. **(I. 213)** Onun başını sallamasından sonra konuşmaya başladı:

Ey tüccar yiğit! Müslüman kolay kolay yemin etmez. Yemin, sözün bittiği yerdir. Yemin, Müslümanın inancının direğidir. Müslümanın yeminine inanmamak günahtır. Siz şimdi günah işlediniz. Çünkü halk arasında çok saygın bir insana inanmadınız.

Ey kadı! Altı yıl sonra buraya hançerin gerçek sahibini bulmak için geldim.

“Hançerin gerçek sahibi benim diyorum sana.” diyerek sesini iyice yükseltti Yılmaz Ok.

“Yılmaz, biz hançerin senin olduğuna, senin hiçbir zaman yalan söylemeyeceğine inanıyoruz ama bu yiğidin hançeri altı yıldır ne için sakladığı bana anlamsız geldi.” diye kadı bir düğün sahibine, bir de Tuğrul’a baktı.

Hançerin gerçek sahibinin Yılmaz Ok olduğuna şahitlik ederseniz o zaman sebebini size söylerim.

Söyle, söyle şahidim.

Benim gerçek, Müslüman adım Muhammet. Kahramanlık yapıp aldığım Tuğrul ismi Oğuz adım. Benim şecerem Mikail ibn Selçuk bin Dukak. Ben Selçuk Bey’in torunuyum. Şimdi hançeri altı yıl boyunca niçin sakladığımı anlatayım. Bundan altı yıl önce, on iki yaşındaydım. Her şey tıpkı bugünkü gibi gözümün önünde. Babam Cend’e arabayla gitti. Onu yolda Yılmaz Ok öldürmüştü. Hem de bu hançerle. Babamı öldürdükten sonra arabaya yükleyip obamıza yollamış. Ben, “Babam geldi, pazardan bize tatlı getirmiştir.” diye sevindim. Dedemle birlikte herkes arabanın etrafına doluştu. Gittiğimde ne göreyim? Babam arabanın üzerinde yatıyor. Göğsünde de işte bu hançer saplı. Dedem Selçuk Bey hançeri babamın göğsünden çıkardı, fırlattı. Kardeşim Davut ile birlikte bu hançeri sakladık. Bundan altı yıl önce babamın başucunda onun intikamını almak için ant içtim. O zamanlar babamı öldüren adamlar karşı karşıya gelmek, onun intikamını almak için çok güçlü değildim ama altı yıl boyunca intikam almak için yaşadım. Bugün gerekeni yapmak, intikamımı almak için bu düğüne geldim. Obanızın dışında bin yiğidim benim vereceğim işareti beklemekte. **(I. 214)** Benim arkamda şimdi bin atlı yiğit duruyor. İhtiyaç olursa onların sayısını on bine, yirmi bine çıkaracak Selçuk adlı boyum var. Dedem Selçuk Bey ölmeden önce

vasiyet etti. O, “Bazı kişiler yüce Allah’ın, Arap hükümdarların adına sığınıp sadece kendi çıkarları için zengin olmak, güçlenmek için halka zulmediyor, işlerine gelirse adam öldürmekten de geri kalmıyorlar. Evlatlarım, siz Ali Padişah ve oğlu Şahmelik gibi sadece zengin olmak için, hırsla insanlara zulmeden lanetlenmiş kişilere karşı gelin, sevap kazanın!” dedi. Yılmaz Ok babamı sırf zenginliğini kıskandığını için öldürmüş ve onun üstündeki dinarları almış. Bu evin zenginliği, haksız yere kan dökülerek kazanılmıştır.

Düğün yasa döndü.

“Düğünümü yasa çevirdin.” diyerek Yılmaz Ok kendinden geçti.

“Kadı, kanın hakkını¹⁰⁰ söyle!” diyerek Şahmelik gözdağı verdi.

Kanın hakkını bilmeyen var mı? Bu Selçuklu yiğidi de biliyordur.

Bilip soruyorsam gerekli olduğu içindir. Kanın hakkını söyle diyorum sana!

Üç yüz dinar.

Ey Selçuklu çocuğu, duydun mu? Şimdi atların tavrasına git. Sana orada üç yüz değil, altı yüz dinar verirler.

Bana dinar değil, başa baş kan gerek. Dinarım çok benim. Ben Yılmaz Ok’un bir evini ya da kendisini değil, tüm obasını ayağımın altındaki toprak ile satın alabilirim. Dinar dediğin de ne ki! Ben babamı öldüren soysuzdan kan isterim. Kanını oluk oluk akıtmak, onu öldürmek isterim.

Burada konuşulanlar düğüne gelen herkes tarafından duyuldu. Herkesin başı aşağıdaydı. Herkes baş başa verdi, grup grup kendi aralarında fısıldaşmaya başladılar. Kadınlar da zırlı zırlı ağlıyorlardı.

“Obaya düşman saldırdı!” diye dışarıdan bir yaygara koptu. Atların nalları yeri sarsıyordu. Şahmelik Tuğrul’a döndü:

Seninkiler mi?

Evet, benimkiler. (I. 215)

Bu yaptığın da nedir?

---

¹⁰⁰ Öldürülen adamın diyeti için ödenen para. (ç.n)

“Benim obaya kan dökmek gibi bir niyetim yok. Bana kanımı verirsiniz bir kişinin bile burnu kanamaz.” diye rahatça cevap verdi Tuğrul Bey.

Kadının öncülüğünde dört beş yaşlı Tuğrul’dan ricacı oldu:

Bey yiğit, altı yıl beklemişsin, biraz daha bekle de düğün bitsin. Ondan sonra kanını verelim.

Tuğrul biraz düşündü:

Yaşlılar, ben sizin ricanızı yerine getiririm. Tamam, dediğiniz gibi olsun. Şimdi gidiyorum, yarın sabahdan gelirim.

Sağ ol oğul!

Yaşlılar, siz bir şeyi iyi bilin. İntikamımı almadan obanızdan tek bir kişiyi bile çıkarmayacağım.

Misafirlerimiz de mi?

Tuğrul Bey sesini yükseltti:

İntikamımı almayana kadar obanızdan tek bir kişiyi bile çıkarmayacağım. Anlaşıldı mı?

“Git!” diye Şahmelik dişlerini sıkarak söylendi.

Tuğrul Bey yiğitleriyle birlikte obadan gitti.

***

Obadaki herkes havanın aydınlanmasıyla birlikte Yılmaz Ok’un etrafına toplandı. Şahmelik de yaklaşık iki yüz adamıyla birlikte pişmanlıkla bekledi. Şahmelik elinden gelse Oğuz Han’dan bu yana devam eden âdete uyacak değildi. Tuğrul’a karşı gelirdi ama Selçukluların bin atıyla hazır beklediğini bildiği için silaha sarılacak değildi.

İşte, Tuğrul geldi, hem de tek başına. Arkasında, obanın dışında bin atlı vardı. Herkesin bakışları Tuğrul’daydı. O, çok rahat, kendinden emindi.

“Tuğrul, inanından vazgeç!” diyerek Şahmelik bağırdı.

Vezirleri, obanın yaşlıları ona nasihat verip sakinleştirmeye çalıştılar. **(I. 216)**

Yılmaz Ok dünkü Yılmaz Ok değildi. Bir gecede gözleri içine çökmüş, bitap düşmüştü.

Evliliğinin ilk gecesinin tadını çıkaramayan Daşpolat sinirden tir tir titriyordu:

Baba, sana çok kızıyorum. Düğünümü yasa çevirdin, rezil ettin beni. Bu rezaleti yaşayacağıma ölsem daha iyiydi. Sana o hançer çok mu lazımdı?

Ah, ah! O hançere ihtiyacım yoktu.

O hâlde ne için almaya uğraştın?

O beni buna mecbur etti.

Hasedin başını yedi sonunda.

Takdir bu. Ben öleceğim. Yerime sahip çık, oğlum. Her şeyim senindir.

Hazinen nerede?

“Tavlada.” diye fısıldadı Yılmaz Ok. Kısrağımın olduğu yerin batısından bir metre kazsan bulursun.

Kadı kendi işini yapmaya başladı:

“Ey Selçuklu beyi! İşte, kan alacağın adam, Meleket Obası’nın reisi Yılmaz Ok. O elli dört yaşında ve onun on dokuz yaşında bir oğlu, dört de kızı var. Kızlarından yedi de torunu var. Kızlarından üçü evlenmiş, bir genç kızı hâlâ bekâr. İşte oğlu, işte kızları!” diyerek kadı tek tek gösterdi. Kanını nasıl almak istersin?

Babamı öldüren hainin ahı gitmiş vahı kalmış. Bana onun canı, tek oğlu gerek.

“Hey, benim suçum ne?” diye şaşırdı Daşpolat. Ne için ben ölmeliyim? Ben kimseyi öldürmedim ki!

Mert ol oğlum, mert ol!

Yok, yok ben ölmek istemiyorum. Sen mert ol baba, sen!

Sessiz ol, insanlar bize bakıyor.

Bakarsa baksın! Beni yanlış işlerine alet etme. Bırak, kimin cezasıysa o çeksın! Ben kimseyi öldürmedim. Yaşamak istiyorum. Daha dün evlendim. Ölmek bana düşmez.

Daşpolat yaralı bir aslan gibi babasının üstüne atladı ve denk gelen yerlerine vurmaya başladı. Onu beş altı kişi zar zor tuttu. **(I. 217)**

Dün düğünde nasihat verenler yine Tuğrul’un yanına geldiler:

Selçuklu beyi, senden bir ricamız var.

Şimdi ne istiyorsunuz?

İntikamını aldıktan sonra cesedi bize ver. Biz onu Müslüman sünnetine uygun bir şekilde defnedelim.

Bu haraminin kendisi ve soyu Müslüman mezarlığında yatmayı hak etmiyor.

Senden rica ederiz. İlk olarak çocuklarının önünde öldürme. İkinci olarak da cesedi bize ver.

Birinci ricanızı kabul ederim ama ikinci ricanıza yapabileceğim bir şey yok. Ben bunu büyüklerime söylerim, onlar gerekeni yaparlar.

O zaman büyüklerine ricamızı ilet.

Tuğrul, Yılmaz Ok'un canını, tek oğlunu atının önüne katıp gitti.

Daşpolat, Daşpolat¹⁰¹ değilmiş. O, babasına lanetler okuyor, akla hayale gelmeyecek küfürler ediyordu. Yılmaz Ok ise göğsüne vura vura, sürekli ağlıyordu.

İki gün sonra göğsüne vura vura ağlayan Yılmaz Ok emaneti sahibine teslim etti. Meleketliler Yılmaz Ok'u gömmek için obanın dışına çıktılar. Obadan çıktıkları sırada üstünde tabut olan bir deve gördüler. Üzerinde tabut olan iki deve, iki gün önce yaşlıların Tuğrul'dan istediği iki ricadan biriydi.

Yusuf Yabgu'nun İntikamı

İkinci Rivayet

Sultan Gazneli Mahmut, Arslan Yabgu'yu kefil olarak Hindistan'ın Kelecar Kalesi'ne gönderdikten sonra Selçuklu beylerinin birliklerinin zayıflayacağı düşünülmüştü. Karahanlılar da böyle düşünüyordu. Selçuklu beyleri kurultay düzenlediler ve Yusuf Bey'i yabgu seçtiler.

Yusuf Bey, Selçuk Bey'in üçüncü oğluydu. O, düşmanlarının düşünce ve beklentilerini boşa çıkardı. Her biri kendi adına hareket eden Kınık beylerini kendi etrafında toplamayı başardı. **(I. 218)**

---

¹⁰¹ Daş taş, yani sert; polat ise çelik demek. Yazar burada Daşpolat'ın ismiyle müsemma birisi olmadığını söylemek istiyor. (ç.n)

Selçuklu beylerinin korkusuzluğu ve sağlamlığı Buhara hükümdarı Ali Tekin'i çok korkuttu. Şehrinin yaklaşık otuz fersah kuzeyinde yerleşen bu korkutucu topluluğun güçlenmesini ve çoğalmasının önünü nasıl alacağını düşünüyordu. Bu konuyla alakalı adamlarıyla her gün fikir alışverişinde bulunuyordu ama kesin bir çözüm bulamıyorlardı. Selçukluların Gaznelilerle çok iyi ilişkilere sahip olması onun kecebesinin içini daha da daraltıyordu. Bu iyi ilişkiyi bozmanın zamanının geldiğini düşünüyordu.

***

Ali Tekin'in Alp Kara adında bir emiri vardı. Alp Kara Samanoğulları döneminde korkusuzluğu, acımasızlığı ve dünya hırsıyla kendisini tanıtmıştı. Alp Kara Hazarasp şehrinde yaşayan tüccar Ersabır Ersak'ın on yedi yaşındaki oğlunu elli dinar karşılığında öldürmüştü. Bundan dolayı şehir meydanında Alp Kara'yı darağacında asacaklardı. Alp Kara'nın cezalandırıldığını görmek için civar obalardan bile gelmişlerdi.

Cezanın verileceği gün Tuğrul Bey de dört yüz adamıyla birlikte Hazarasp'daydı. Tuğrul Bey, Alp Kara'nın yalvarmasını öfkelenmiş bir şekilde izliyordu.

Darağacının aşağısında iki yanında birer muhafız duran, yakışıklı uzun boylu, sarıklı, otuz, otuz beş yaşlarında çekici bir adam, gözlerinden yaşlar aka aka, yaptıklarından pişman olduğunu tekrar tekrar söyleyerek Ersabır Ersak ve şehrin kadısından aman diliyordu.

Alp Kara ölüm karşısında Oğuz adına uygun bir şekilde durmadığı için Tuğrul Bey çok sinirlenmişti. Alp Kara, Tuğrul'un düşüncelerine cevap verir gibi meydana toplananlara döndü:

Hey, insanlar! Ben ölümden korktuğum için değil, ardımda beş tane zavallı çocuğu sahipsiz bıraktığım için ağlıyorum. Küçük çocuklarım, kırlangıç yavruları gibi her gün benim götüreceğim yemeği beklerler. Ben olmasam günahsız çocuklarım açlıktan ölürlər. **(I. 219)** Hey insanlar, bana acımazsanız da çocuklarıma acıyın. Kan paramı ödeyip beni kurtarın. Ben sizin kapınızda ömrümün sonuna kadar sadakatle kulluk yaparım.

Alp Kara bu söylediklerini defalarca tekrarladı.

Tuğrul, Alp Kara'ya acıdı ve kan parasını ödeyerek onu kurtarmak istedi. “Zavallının küçük çocukları sahipsiz kalmasın.” diyerek yanındaki adamlarla konuştu. Hiçbirisi ona bir şey demedi. Kesin bir neticeye kendisi karar vermek zorunda kaldı.

Ben bu adamın kan parasını ödeyeyim. Bu yiğit gayretli birisine benziyor, birçok işimi halledecek gibi duruyor. Böyle çalışkan yiğit çok yok. Bundan faydalanalım.

Tuğrul Bey, Alp Kara'nın kan parası olan üç yüz dinarı ödedi.

Şehrin kadısı Tuğrul'dan yüz dinar daha istedi.

“Her yerde kan parası üç yüz dinar.” diyerek Tuğrul Bey kadıya hoşnutsuzluk bildirdi.

Üç yüz dinar kan parasının bedeli. Biz kurala uymazlık etmiyoruz. Ancak Alp Kara'yı Hazarasp'a getirmesi için de Bahadır Pehlivan'a yüz dinar verdik.

Bahadır Pehlivan da kadının sözlerini tasdikler gibi başını salladı.

Alp Kara, Tuğrul'un peşine takılıp hizmetine girdi. İki ay sonra “Çocuklarıma bakıp geleyim.” diyerek Buhara'ya gitti. Dört ay sonra Tuğrul'un ödediği dört yüz dinarın üstüne otuz dinar ekleyiverdi:

“Tuğrul beni azat et! Çocuklarımin yanında olayım. Sen bana kardeşimin yapmayacağı iyiliği yaptın. Bu iyilik için istediğin zaman gelip hizmetinde bulunurum, ben senin sadık kulunum.” diyerek Tuğrul Bey'in önünde diz çöktü ve vefadarlığını tekrarladı.

Tuğrul ve Alp Kara kendi aralarında anlaştılar. Bu antlaşmaya göre Alp Kara, Ali Tekin'in hizmetinde duracak ve orada ne konuşuluyor, ne olay yaşanıyorsa Selçuklulara haber edecekti. Böylece Alp Kara kendisine yapılan iyiliğin karşılığını verecekti. Alp Kara, Selçuklulara karşı hiçbir zaman kılıç çekmeyeceğini, onlara hep destek olacağı yönünde vefa yemini etti. Bundan sonra Tuğrul Bey, Alp Kara'yı azat eyledi. (I. 220)

Alp Kara, Ali Tekin'in hizmetine girdi, Selçuklu Beylerine Ali Tekin hakkında birçok bilgi aktardı.

***

Ali Tekin Yusuf Yabgu'ya elçilerle birlikte hediyeler yollayıp kendisini sevdirmeye çalışıyordu. Tuğrul Bey'in adamları Alp Kara'yla gizlice buluşup Ali Tekin'in niçin Yusuf Yabgu'yla görüşmek istediğini öğrenmeye çalıştılar.

“Siz büyük bir güçsünüz. Bu yüzden de Ali Tekin sizinle kardeş gibi olmak istiyor. Gerektiğinde sizden yardım almak, güvende yaşamak istiyor. Sizin yardıma ihtiyacınız olduğunda ise sizden yardımlarını esirgemeyeceğini yönünde yeminler ediyor.” Alp Kara’nın bu sözlerinin Ali Tekin tarafından söyletildiği Tuğrul Bey’in aklına hiç gelmedi.

Toplantı boyunca Yusuf Yabgu ile Ali Tekin bir müşterekte konuştular. Görüşme başlarda Ali Tekin’in dediği gibi oluyordu. Ali Tekin, Alp Kara’nın sözlerini tekrarlıyordu. Yusuf Yabgu’ya birçok hediye verdi. Ona hürmet ederek, törenle İnanç Yabgu unvanını verdi ve Yusuf Yabgu’yu Nur Bölgesi’ndeki Türkmenlerin emiri ilan etti. Nur etrafındaki çöllerdeki obaları İnanç Baygu’nun himayesine verdi.

Ali Tekin’in bu yaptıklarının ardında bir hile olduğu belliydi. Yoksa bu kadar çok hediyenin, büyük bir bölgenin verilmeyeceği gün gibi ortadaydı. Bu konuda Selçuklu beyleri çok düşündüler ama onların bulamadığı cevabı Ali Tekin’in kendisi verdi. Ali Tekin, Yusuf Yabgu’ya sohbet esnasında onu kardeşi gibi gördüğünü, ondan hiçbir şeyini esirgemeyeceğini, rahat bir şekilde yaşamak istediğini ama Maverâünnehir’de herkesin Tuğrul ile Çağrı Bey’den çok korktuğunu, bu ikisi ortadan kaldırılmazsa onların hiçbir şeyden çekinmeyeceğini ve Maverâünnehir’de hükümdar olmak için Yusuf Yabgu’yu da kendisini de öldürebileceklerini vurguladı. Sonra da: **(I. 221)**

“İnanç Yabgu, sen bana güven. Kur’an’ın üzerine yemin ederim. Yeğenlerin Tuğrul ile Çağrı Bey’in tek amacı seni öldürmek. Onlar seni bir hileyle öldürmek istiyorlar. Evet, evet onların amacı iki üç ay içinde seni öldürmek. Ben bunu çok güvenilir adamlardan duydum. Tuğrul, “Bu konuşmayı kimse öğrenmesin.” diyerek bir dostunun yanında içindikileri dökmüş. Sen iyi bir emirsin. Ben senin ölmeni istemiyorum. Sen öldürülürsen çok üzülürüm. Bunun için de bir dost olarak, kardeşçe sana bunları söylemeyi kendime bir borç biliyorum. Ne kadar kuvvet, ordu gerek dersen ben sana veririm, seni daima desteklerim.” dedi.

Ben orduyu ne yapayım?

Çağrı ile Tuğrul’u yok etmek için!

Onları kendi öz oğlum gibi görüyorum, her şey olur da onlara dokunmam.

İnanç, onlar senden nefret ediyorlar. Oğlum İbrahim de senden nefret ediyor. Çünkü sen onların annesiyle evlendin.

Ben âdeti yerine getirdim.

Ben anlıyorum ama oğlun ve yeğenlerin anlamıyor. Ben sana açık açık söylüyorum, sen onları öldürmezsen onlar seni öldürür.

Düşmanın elinden ölmem onların elinden ölmemden bin kat daha iyi. Onlar beni durduk yere öldürmezler. Hem onlar yabguluk istiyorlarsa istedikleri an verebilirim. Çünkü onların yabguluğun üstesinden geleceklerine çok eminim.

İnanç Yabgu, sen emirsin. Acele etme, biraz düşün!

Bunun için düşünmeye ne gerek var? Ne kadar düşünürsem düşüneyim onlar hakkındaki düşüncem değişmez.

Hayır, hayır sen düşün! Seni acele ettirmek istemiyorum. Sen onları sakince takip et, incele! O zaman ne demek istediğimi anlarsın.

Yusuf kesin bir cevap verdi:

Eğer getirdiğini hediyeler bunun içinse o zaman onları geri veririm. Çünkü bu dediklerinizi ne kadar düşünürsem düşüneyim fikrim değişmeyecek. (I. 223)

Bu benim için değil, senin için önemli. Sen dediklerimi gözden geçir. Haydi, zamanı geldi, sofraya geçelim. Senin için çok güzel yemekler hazırlattım.

Yusuf Yabgu, Ali Tekin'in bu konuşmasından onun yemeğini yemek istemedi ama onun bu kadar hazırlık yapıp ısrar etmesinden sonra sofraya oturdu.

Ali Tekin misafir odasından ihtiyacını gidermek için çıktı ama geri dönmedi. Sofradaki yemekler soğudu. Yusuf Yabgu'nun da iştahı kaçtı.

Ali Tekin çok beklettikten sonra emiri Alp Kara'yla birlikte döndü. Yusuf Bey onları gördüğünde niyetlerinin iyi olmadığını anlamıştı ama artık çok geçti. Ali Tekin'in Yusuf'u öldürme emrini Alp Kara yerine getirdi¹⁰².

***

Ali Tekin'in emriyle Alp Kara'nın Yusuf Yabgu'yu öldürdüğü haberi Nur'a ulaştığında güneş yeni doğmuştu. Selçuklu beyleri, Musa Bey'in etrafında toplandılar. Hiç kimseden ses çıkmıyordu. Birden komşu evden, Çağrı Bey'in evinden bir bebek

---

¹⁰² İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

sesi işitildi. Dışarıdan bir kadın, içeridekilere duyurmak için bağırarak müjdeli haberi ilan etti:

Çağrı Bey'in oğlu oldu.

İçeridekiler 'Ömrü uzun olsun!' anlamında Çağrı Bey'e gururla baktılar¹⁰³.

Çağrı Bey'in ikinci oğlu Alparslan doğmuştu. Onun büyük oğlunun adı ise Kurt (Kavurt) idi.

Bebeğin doğmasını hayra yordular.

Toplantı başladı ve çok uzun sürmedi. Çünkü amaç belliydi. Herkes bir anda tekrar tekrar söyledi:

İntikam almalı!

Beylerimize haber yollayın! (I. 224)

Gün doğarken otuz kadar ulak dört bir yana atlarını sürdüler. Musa Bey, Çağrı ile Tuğrul Bey'e baktı:

İkiniz merkezde; Nasır, Berat Alçak, Sibir ve Güneş sağ kanatta; Bektaş ve Peykam ise sol kanatta dursun. İbrahim sen burada kal!

"Neden ben burada kalıyormuşum?" diye sinirle yerinden kalktı İbrahim.

"İbrahim, anla!" diye sakince karşılık verdi Musa Bey.

Hayır, ben anlamıyorum, esas siz anlayın! Ben babamın cesedini bakıp oturacak değilim. İntikamımı almazsam hiçbir yerde rahat edemem. Beni durduramazsınız. Giderim, kesin giderim.

Hiç kimse bir şey diyemedi.

Yusuf Yabgu ve yanındaki yirmi adamın kellesini getirmişlerdi. Kana bulanmış kelleleri, pişmanlık dolu açık gözleri gören Tuğrul Bey delirmiş gibi bağırdı. Onun bağırmasından yer sarsılır gibi oldu. Tuğrul, Yusuf Yabgu'nun kellesini alıp bağrına bastı, ağladı. Sonra da hızla oradan uzaklaştı. Elinden Yusuf'un kellesini almak için ona zor yetiştiler. Kimse onu tutamadı. Şu an kimse onu tutamazdı.

---

¹⁰³ Hicri 420 (1029) aşure (Muharrem/Ocak) ayının birinci günü, savaşa gidileceği gün şehzade Alparslan dünyaya gelmiştir. O sırada onun doğumunu tebrik edip onun ikbalinin iyi olacağına yordular. İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

***

Tuğrul Bey obanın doğusundaki Tek Kazık Tepesi'nin üstüne çıktı, ellerini gökyüzüne kaldırıp Allah'a dua etti. Ayaklarının üstünde durmaya dermanı kalmayınca yere serilip feryat etti. Tuğrul, kesintisiz bir şekilde sayıklıyordu. Onun ne sayıkladığını kimse anlamıyordu ama yaşlılar, din âlimleri “Karışmayın, rahatsız etmeyin!” diyerek Tuğrul'a dokunmadılar. Burada değişik bir güç var. Tuğrul'un burada çile çekmesi¹⁰⁴ bunun işareti. (I. 225)

Hiç kimse onun yanına gidemedi. Tuğrul uzun geceyi de dua ederek geçirdi. O günün ertesi güneşten korunsun diye Tuğrul Bey'in üstüne bir çadır diktiler ama onun bu çadırdan haberi bile yoktu. Sanki erenler ile konuşur gibi sayıklıyordu. Yiyip içmesi için sağına soluna su ve ekmek koydular. Tuğrul Bey'in böyle yatması Selçuklu beylerini endişelendirdi. Onun kendisine gelmesini beklediler ama Tuğrul üç gün üç gece hiçbir şey yemedi. Onun akli yerinde değildi. Bunun yüzden de kimseyle konuşamamıştı.

Tuğrul Bey, Allah'tan babası Mikail Bey'in, amcaları Arslan ve Yusuf Yabgu'nun çok istedikleri Dervezata Şahlığını kurmasına izin vermesini diledi.

Dua hâli sohbet gibiydi. Bu sohbetin yerinin de zamanının da başka bir âlem olduğu hakikatti. Dua etmek vasıtasıyla insan bu dünya ile arasını açar, dünyanın genişliğinden başka bir bilinmeyen ve ulaşılmayan bir varlığa geçer, o zamanın sınırından çıkıp âlemler üstü zamansızlık mekânını aralar. O mekânda sadece dua eden ve onunla gaibane sohbet eden kişiler bulunur. Önceki zamandan tamamen farklı olan zamanda insan, daha doğrusu onun ruhu, yokluktan varlığa, dünyaya geçer. Orada erenler, veliler ile buluşur. Fani dünyanın yaşayışına serencam edip koruyucu hükmünde duran erenlerin önünde dua eden kişi yüreğini açar. Velilere, Allah dostlarına nazarı düşen insanın kalbinde şaşırtıcı, başka hiçbir yerde olamayacak değişiklikler olur. Bunun derin manası insanın içinde, kalbinde bastırılmış olan gücün ortaya çıkması, onu tamamen başka bir şahsa çevirmesidir. Bunun özü, taşların altında yatan sulara, o suların çeşme gibi ortaya çıkışına benzer. Ruhî gücü yukarı çıkartan velilerin kerametli bakışlarıdır. Bu bakış insanın veliler tarafından kabul edildiğinin,

---

¹⁰⁴ “Kırk” anlamındaki Farsça çihl kelimesinden gelen çile, **çihle** veya **çille** şeklinde de söylenir. Tasavvuf kaynakları bazı âyetleri (bk. el-Bakara 2/51; el-Mâide 5/26), özellikle Hz. Mûsâ'nın vahiy almak üzere kırk gece Tûr'da kalarak ibadet ettiğine işaret eden âyeti (el-A'râf 7/142) delil göstererek çile uygulamasını Kur'ân-ı Kerîm'e dayandırırılar. (ç.n)

onun dileklerinin yerine getirildiğine icazet verildiğinin işaretidir. Bakılık nazarı ile fanilik nazarı çarpıştığında, insan hâl ortamına girer. Hâl, insana zamanın sınırından çıkmaya, geleceği avcunun içi gibi görmeye imkân verir. Böyle bir görüş insanı kudretli, kerametli birine çevirir. (I. 226)

Niyetinin temizliğine, yüreğinin iyiliğine, en önemlisi de Allah rızası gözeten veliler, insanın niyetinin gerçekleşmesine izin verirler. Onun isteklerini Bakılık sıfatıyla olgunlaştırıp amacına ulaştırırlar. Bu gaibane sohbetten sonra insan başka bir insan olup fani varlığa dolanacak bir kişinin önünde duracak şey olmaz. Çünkü o artık kudretli, onun şimdi dediği ve yaptığı şeyler olur. Erenlerin içirdiği şarap, o kişinin tüm vücuduna yayılıp ruhunu değerli hâle getirir. Onun bütün istekleri son bulur, bütün hakikat ona ayan olur. Onun gördüğü şeyler başkaları için sır kalır. O, bu sırrı kimseye açmaz, sadece erenlerin kendisine el verdiğini söyleyip sözü sonlandırır. Fani dünyadan gittiği yerde, gittiği zamanda başka bir insan olup döner.

Tam da böyle olmuştu. Tuğrul Bey üçüncü gün namaz kılmaktan sarhoş olanlar gibi sendeleyerek yerden zar zor kalktı, çadırın içinden çıktı.

“Bana icazet verdiler. Duyuyor musunuz? Bana icazet verdiler. Duyuyor musunuz?” Tuğrul etrafındakileri ve çadırı görüp şaşırdı: Çadırı ne zaman diktiniz?

Çevredekiler onun bu sözlerini üç günlük açlığa ve susuzluğun etkisine bağladılar. Ona su içirmek istediler.

“Gerek yok. Ben biraz önce bade içtim.” diyerek Tuğrul su testisini geri verdi. Herkes birbirine şaşırarak baktı, canları sıkıldı. Çünkü onlar Tuğrul’un üç gün boyunca hiçbir şey yiyip içmediğini biliyordu.

Ne olursa olsun da sadece hayırlısı olsun!

***

Ali Tekin’in üzerine sefere çıkıldığında otuz kırk kadar asker Tuğrul Bey ve İbrahim’in etrafını sarıp onları durdurdu. Aksi takdirde onlar ordunun yanında, Musa Yabgu ve Çağrı’nın yanında olacaklardı. Askerler ne yapıp etseler de onlara izin vermediler. (I. 227)

Ali Tekin, Selçuklu ordularının karşısına büyük bir güç toplayarak çıktı ama Yusuf Yabgu’nun öldürülmesiyle öfkeden deliye dönen Selçuklular aslanlar gibi savaşa

giriştiler. Zorlu savaş başladı. Selçuklu yiğitlerinin vahşice bağııp korkusuzca savaşmaları Ali Tekin'in askerlerini korkuttu. Askerler mızrak, kalkan ve kılıçlarını atıp savaş meydanından kaçtılar. Ali Tekin de kaçıp canını zor kurtardı. Kendi atı vurulduktan sonra bir komutanının atına binip kaçmıştı.

Selçuklu beyleri Ali Tekin'den kalan ganimeti alıp geri dönecek oldular.

“şimdi Ali Tekin ordusuz kaldı. Eğer şimdi onu yok etmesek Buhara'ya gidip sarayını ele geçirmesek yarın o büyük bir ordu toplayıp bize saldırır. Ondan sonra da bize Mâverâünnehir'de huzur kalmaz. İki koçun kellesinin bir kazanda kaynamayacağı açıktır. Bunun için geri dönmeden Ali Tekin'in peşinden Buhara'ya gidelim, sarayını ele geçirelim, oraya da kendi adamlarımızı yerleştirelim.” dedi Çağrı Bey Musa Yabgu'ya.

Hayır, hayır diyen İbrahim İnal (İnanç) bu düşünceye karşı çıktı. şimdi obamıza dönüp babamın taziye yemeğini verelim.

Ali Tekin'in peşinden gitmeye bize izin ver diyen Çağrı Bey, İbrahim İnanç'a baktı.

Siz olmadan babamın yemeğini ben kime vereyim?

Bu sözle birlikte konuşma sona erdi.

***

Rezalet mağlubiyetten bir gün sonra Selçuklu beylerinin adına Ali Tekin'in sarayına iki elçi geldi:

Biz Selçuklu beyleri, sizin tarafınızdan kabul edilen yabgumuz Yusuf Bey'in ve onun yanındaki askerlerin kan bedelini talep ederiz! Kan bedelinin verilmemesi durumunda Buhara'yı yerle bir edeceğimizi, sizin Karahan hükümdarlığını cehennem dibine göndereceğimizi önceden bildiririz. Ceyhun'dan ilerdeki Balkan'daki adamlarımızı yardıma çağırmadan da sizin kökünüzü kazıyacağımızı çok iyi biliyor olmanız gerek!
(I. 228)

Karahan Türkmenlerinin hükümdarı Ali Tekin bu elçilerin geleceğini biliyordu. Bunun için de vereceği cevabı şimdiden hazırlamıştı:

Yusuf Yabgu'ya çok büyük saygı duyardım. Onunla daima iyi ilişkilerde bulundum. Ona Emir İnanç Yabgu unvanını ben verdim. Barış içinde yaşamak konusunda anlaştım ama o benim emirim Alp Kara ile bir konu hakkında anlaşmamış ve o

anlaşmazlıkta Alp Kara onu öldürmüş. Ben bu olanlardan habersizdim. Yusuf'un ölümünü, kardeşimin ölümü gibi görüyorum. Bir hafta yas tutmak için ferman verdim. Ben bu yaptıklarından dolayı Alp Kara'yı yakalayıp cezalandırmak istedim. Ancak o kaçtı. Onu yakaladığımda size yollarım.

Alp Kara'nın kendilerine verilmeyeceğini Selçuklu beyleri biliyordu ama onlar intikam alacaklarını da çok iyi biliyorlardı.

***

Beş yıl sonra Tuğrul Bey yeniden Hazarasp'a geldi. Çünkü Alp Kara burada saklanıyordu. Alp Kara yanındakilerle birlikte Hazarasp halkına diz çöktürmeye gelmişti ama Bahadır Pehlivan onu yakalayıp yine yüz dinar kazanç elde etmişti.

Alp Kara'yı bundan beş yıl önceki durduğu yere, şehrin pazar yerindeki geniş meydanında bulunan darağacının önüne getirdiler. Alp Kara beş yıl önce Tuğrul Bey'i kandırdığı sözleri tekrarlıyordu:

Hey, insanlar! Ben ölümden korktuğum için değil, ardımda sekiz tane zavallı çocuğu sahipsiz bıraktığım için ağlıyorum. Küçük çocuklarım, kırlangıç yavruları gibi her gün benim götüreceğim yemeği beklerler. Ben olmasam günahsız çocuklarım açlıktan ölürlər. Hey insanlar, bana acımasanız da çocuklarıma acıyın. Kan paramı ödeyip beni kurtarın. Ben sizin kapınızda ömrümün sonuna kadar sadakatle kulluk yaparım.

(I. 229)

Bu sözler Tuğrul Bey'e tanidik geldi. Bundan beş yıl önce bu sözlerle onun yüreğini titretmişti, etkilemişti. Ancak bugün Tuğrul Bey'in yüreğini titretmedi, aksine öfkelerini artırdı.

Bu kez kimse Alp Kara'ya kefil olup kefareti ödemedi. Kan bedeli yerine getirildi. Bu dünyada herkes emellerine feda oluyordu.

Harezm

Ali Tekin Selçukları ortadan kaldırmak için Karahanlı boylarını ayaklandırdı ve büyük bir ordu topladı. Sadece Karahanlı boylarını değil, yakınlardaki beyliklere de elçiler yolladı. Selçuklulardan kurtulmasına yardım edecekler görülmemiş, duyulmamış vaatlerde bulundu. Altınlar, dinarlar, daha neler neler... Görülmemiş, duyulmamış hediyeler. Onun vaatleri sadece Maveräünnehirlileri değil, Hotanlıları da cezbettiler.

Buhara'ya gelen atlıların ardı arkası kesilmiyordu. Onların hepsi Ali Tekin'den yollanan çok sayıda mektuba kanıp geliyordu. Buhara'ya gelen atlılar hakkındaki haberler aynı gün Nur bölgesine ulaşıyordu. Selçuklu beyleri toplandılar:

Ne yapmalı? Heytele'de kalmak artık çok riskli. Ali Tekin'in hiç acıması yok.

O kötü günlerin birinde Cürcaniye'den Harun Altındaş'tan bir ulak geldi:

Ey Selçuklu beyleri! Ben sizin Ali Tekin ile aranızdaki anlaşmazlıkları işittim. Kaygılanmayın! Size Sultan Mahmut -Mekânı cennet olsun!- büyük değer verirdi. Harezmin fethedilmesinde, babamın bu tahtta oturmasında hizmetiniz az olmadı. Ben kadir kıymet bilen bir adamım. Sizin gibi becerikli adamlar gerek bana. Ben size sahip çıkarım. Hayvanlarınıza otlak, size konaklayacağınız ve ekip biçeceğiniz yerler veririm. **(I. 230)** Bana güvenebilirsiniz. Ben size Gauhor, Şaruhan, Rabat Maşe bölgelerini ikta olarak vereyim. Orada rahatça yaşarsınız. Hiç kimse size karışamaz.

Tuğrul Bey toplantıda şöyle dedi:

Harun Altındaş'ın sarayına görüşmeye ben gideyim.

O günün ertesinde Tuğrul Bey iki yüz atlısıyla birlikte Ürgenç'e doğru yola çıktı. **(I. 231)**

Onuncu Hikâye

Burun Yüzden Düşmez

Önceleri ne yapacak olsa annesine, akkızına, komutana söyler, onlara danışırdı Altıncan. Şimdi nereye gideceğini, ne yapacağını her zaman hizmetinde olan akkızı da bilmiyordu. Önceleri kimden nefret ettiğini kimi sevdiğini söylerdi. Şimdi onun Tuğrul Bey hakkında ne düşündüğünü de bilen yoktu. Önceden Tuğrul Bey'e beddualar ederdi. İstendiği günden sonra Tuğrul Bey hakkında ne iyi ne kötü bir şey söylemişti.

Gülyüzlü'nün içini kurt kemiriyordu. Çünkü o sırdaşlığa çok alışmıştı. Son zamanlarda onların uzun uzun sohbet etmeleri azalmıştı.

Bundan yedi ay önce Musa Yabgu'nun dünürücü olup hediyeler getirip isteme olduktan sonra Tuğrul Bey iki kez gelmişti. Abdülmelik Han'ın izniyle Tuğrul Bey Altıncan'ı alıp çöle atla gezmeye çıkmışlardı.

Elbette bu gezilerde onların yanında Gülyüzlü de vardı. Gülyüzlü atını onların atlarından on beş yirmi arkadan sürüyordu. Böyle olunca da onların dediklerini

duyamıyordu. (I. 232) Doğrusu onların arasında keyifle dinlenecek kadar konuşma da olmuyordu. Altıncan'ın ağzından tek bir söz dahi çıkmıyor, genelde Tuğrul Bey konuşuyordu.

Gülyüzlü'nün duyduğu şeyler ise Selçuklu soyu, onların hedefleri ve gelecekte yapacakları şeylerdi. Bu duyduğu şeyler Gülyüzlü için önemsizdi. O zaten o zaten konuşulanları beş parmağı gibi biliyordu.

Tuğrul Bey bu gelişinde Altıncan'a çok güzel bir broş getirmişti. Tuğrul o günden dört gün sonra da Zemahşer'e gelmişti ama bu sefer gezmeye çıkmadılar. Cürcaniye'den geldiğini söylemiş, Altıncan'a bir hurç içinde hediyeler getirmişti. Hurcun içinde şimşir taraklar, iki çift kadın tokası, altın bilezikler, gümüş takılar, yemeni, iki top giyimlik kumaş, bir top atlas kumaş, çeşit çeşit tatlı ve kuruyemişler vardı.

Tuğrul Bey içeri girip yemek yedi, çok oyalanmadan da çıktı. Bu sefer Tuğrul Bey, Altıncan ile avluda buluştu ve burada hal hatır sormak suretiyle görüştü. Bu görüşmeden sonra Tuğrul Bey daha ortalarda görülmemişti.

Gülyüzlü melikesinden sadece bir şeyi öğrenmek istiyordu: -bu emirin buyruğuydu- Altıncan Tuğrul Bey ile evleneceğine seviniyor mu yoksa üzülmüyor muydu?

Her ne kadar istese de Gülyüzlü melikesinin aklından geçenleri açıkça bilemiyordu. Başlarda Altıncan Tuğrul Bey ile evleneceğine üzülmüyor: “Ben Tuğrul Bey'i haksız yere iftira atmışım.” diyordu. Ancak sonraları Altıncan Tuğrul Bey hakkında hiçbir şey söylemedi. Sanki Tuğrul Bey aklına bile gelmiyor gibiydi. Bey hakkında bir şey dendiğinde sesini çıkarmadan dinler, iyi kötü bir şey demezdi. Böyle olunca da onun Tuğrul Bey hakkında ne düşündüğü belli olmuyordu.

Yedi ay geçmiş, Tuğrul hâlâ görünmemişti. Ancak onun hakkındaki söylentilerin ardı arkası kesilmemişti. Altıncan'ın günleri geçmiyor gibiydi. Hâlbuki o birçok şeyle de uğraşıyordu. Akranları ile bağ bahçede geziyor, vaktinin çoğunu Anuşirvan ile kılıçla dövüşmek, hedefe bıçak atmak, yay ile hedefe nişan almakla geçiriyordu. (I. 233) Koşturduğu Akgar'ın üzerinde de her türlü hareketi öğreniyordu.

Altıncan'ın kalede sevdiği, değer verdiği tek kişi Anuşirvan'dı. Maşallah, Anuşirvan akıllı, alçakgönüllü, ağırbaşlı, yakışıklı bir yiğit olacaktı. Öğrenmek maksadıyla hangi işe elini atsa hep muvaffak oluyordu. Onda doğal bir farklılık vardı. Yay ile hedefi vurmakta Zemahşer'de onun dengi birisi yoktu. Kur'an'ın yarısından fazlasını ezbere

biliyordu. Hafızası böyle iyi olunca Arap, Fars ve Yunan dillerini öğrenmek onun için çok zor olmadı. Altıncan'ın bile yedi sekiz yılda öğrendiği dilleri Anuşirvan beş yıldan az bir vakitte öğrenmişti. Altıncan'a göre Anuşirvan öğrendiği şeyleri önceden zaten biliyor gibiydi. Bugün Sadullah'ın, ikizlerin, Altıncan'ın bildiklerini Anuşirvan da biliyordu.

Altıncan, Anuşirvan'ı çok ama çok seviyordu. Onu göz gibi koruyor, kolay kolay incinmemesine çalışıyordu. Altıncan, akkızı Gülyüzlü'yü de çok severdi. Bazen kılıç talimlerini Gülyüzlü ile yapardı. Kılıçla dövüşmekte Gülyüzlü iyi değildi. O bu yüzden her daim sakattı. Bir bakarsın aksayarak yürür, bir bakarsın kolu sarılı gezer, yine başka bir gün gözü mosmordur. Şiştiği için de gözü pekiyi görmez ve nereye gitse Altıncan onu elinden tutup gideceği yere götürür.

Çoğu kişi onların bu hâlini hangisinin hanım, hangisinin akkızı olduğunu anlamazdı. Normalde Gülyüzlü Altıncan'a hizmet edecekti ancak Altıncan çoğu zaman Gülyüzlü'nün hizmetinde bulunurdu. Karşılıklı değer vermek güzel bir şeydi. İnsan birisini severse onun fakir ya da zengin olduğuna bakmazmış.

Gülyüzlü'nün bu garip hâline üzülen Hacer Hatun, "Altıncan, Gülyüzlü'ye ne oldu? Alnı çizik çizik onun." diye sorunca, Altıncan derhal: "Geçen akşam dışarı çıktığımızda taşa takılıp alnını çizdi zavallı!" şeklinde cevap verirdi. Annesi birkaç gün sonra yine kızına sorar: "Altıncan, akkızına şimdi ne oldu? Geçen akşam taşa takıldı demiştin. Bugün de aksayarak yürüyor!"

"Karanlıkta ayağı taşa takılıp ayağı burkulmuş." (I. 234)

Vah vah! Gülyüzlü'ye ne olsa karanlıkta oluyor. Karanlıkta hiçbir şey fark etmiyor sanırım!

Doğru, Gülyüzlü karanlıkta hiçbir şey görmüyor. Ne zaman olsa taşa takılıp duruyor. Onda gece körlüğü dediklerinden olmalı!

Altıncan olmadığına Gülyüzlü'ye bir şey sorulsa o zaman zor olurdu. Gülyüzlü ne cevap vereceğini düşünmekten helak olurdu. Çünkü o Altıncan'ın ailesine o sırada söylediği bahaneler gibi bir bahane bulamazdı. Yanılmaktan da Allah korusun! Bu yüzden Gülyüzlü yanılmamak için kısaca cevap verirdi: "Bana ne olduğunu Altıncan'dan sorsanıza. Benim derdimi ondan iyi bilen yok."

Gülyüzlü çoğu zaman yakarırdı: “Ey Allah’ım, ben ne günah işledim. Tuğrul gelmezse bu beni döve döve öldürecek.”

Gökyüzünde baht, kut getiren kuşun peyda olduğunu, melikesinin Habil ile kut istediklerini işiten Gülyüzlü, tavlanın arkasına, bağın içine saklandı, bağın içinde bir yer bulup kartala dileklerini sundu:

Ey kuş, beni dinle! Her gün zulüm gören bu çaresizi dinle! Eninde sonunda birisini kut vereceksen bana ver! Kut ver, kut ver ey kuş! Kınıklarda Tuğrul adında bir bey var. Tez elden melikeme sahip çıksın. Kendisini de her gün kırbaçlayıp dövsün! Kendinden geçinceye kadar vursun, gece ise suyunu çıkarana kadar vursun! -birden Altıncan’ın geldiğini sanıp Gülyüzlü etrafına bakındı, kulak kesildi- Bana acıman gelsin. Eğer benim isteğimi yerine getirmezsen o zaman bu hanın piçi beni öldürecek. Ey kuş, beni kurtar! Bana vereceğin kut, beni melikemden kurtarmaktır. Bana bu dünyada başka kut lazım değil. Tuğrul’u getir, tez getir!

***

Altıncan bazen üzülür, bazı şeyler için endişelenirdi. Bu şeyleri çekmek de Gülyüzlü’ye düşerdi. (I. 235)

Altıncan’ın birileriyle konuşması, derdini açması geliyordu. Son günlerde onun en yakın sırdaşı kendisiydi. Kendisiyle konuşmayı çok severdi. O, kendisine tüm sırrını açar, kendi kendisine düşünürdü. Kendi kendisine gülerdi. Kendisini beğenmişlik yapmazdı. Hem kendi kendine sırdaş olmak Altıncan’a hoş ve güvenli gelirdi. Ancak kendi kendisiyle konuşup en sonunda aklını yitirmek Altıncan’ı korkuturdu. Altıncan her baharda kalenin dışındaki bir karış boyundaki yeşil ekin tarlasına gider toprağın üstünü örten yeşilliğin üstüne yatmayı, defalarca yuvarlanmayı çok severdi. Çiftçiler onun ekinlerin üzerinde yuvarlandığını görünce telaşa kapılırlardı. Ona: “Ekinimizi ziyan ediyorsun.” demeye de hadleri yoktu. Altı ayda bir, bir ayda altı karış büyüyen bu ekinin¹⁰⁵ üstünde yatmak insana keyif veriyordu. Altıncan, ekinin üstünde yoruluncaya kadar yuvarlanır dururdu. Bu da onu bıktırırdı. Hayattan almak istediği lezzetin burada olmadığını düşünürdü.

¹⁰⁵ Altı ayda bir, bir ayda altı karış sözü, buğdayla alakalı eskiden gelen bir sözdür. Gerçekten de yılın sonuna doğru ekilen buğday altı ayda bir karış büyür. Yerin ısınması ve baharın gelmesiyle birlikte buğday bir ayda altı karış boy atar, ondan sonra da hasada başlanır.

***

Vah, vah! Kale Altıncan’a dar geliyordu. O, uzak uzak ülkelere gitmek istiyordu. O, geleceğine gitmek istiyordu. Kale şimdiki zamandı. Yaşam şimdiki zamandı. Altıncan şimdiki zamandan sıkılmıştı. O, rahatı sadece gelecekte bulabilirdi. O, kendisini ağır gelen bu günlerden kurtaracak tek bir adam görüyordu. O, kendisini geleceğe alıp götürecek bir adamı gözünün önüne getiriyordu. O adam, Tuğrul Bey idi. Altıncan için Tuğrul Bey gelecekti.

***

Altıncan babasının şahinini ava salmayı çok severdi. Av kuşunu ava saldığında kendisi uçup ava yönelir gibi değişir, şahin üzerinde kendisini hâkim sayardı. (I. 236) Çünkü o, şahinin özellikleri hakkında atabeylerinden, babasından, Doğancıdan çok şeyler duymuştu. Doğancı şahini av kuşlarının şahı olarak adlandırırdı.

Şahin, et yiyen kuşların şahı; at, dört ayaklı oy yiyen canavarların şahı; inci, ziynetlerin şahı. Elinde bu üç şey olan kişiyi ne şekilde adlandırmalı?

Bak, Altıncan’da tüm dört ayaklı hayvanların şahı olarak görülen güzel at Akgar var. Onda et yiyen kuşların şahı olarak adlandırılan şahin var. Onda tüm ziynetlerin, değerli taşların şahı olarak adlandırılan inciden bilezik var. Bu inciden yapılma bileziği ona Tuğrul verdi.

Altıncan’ın av kuşu şahindi. Onun av kuşu beyazımsıydı. Bu beyazlık şahinin en iyisi olduğunu gösterirdi. Sadece beyazlık değil, sarımsı ve kıvımsı şahin de iyi şahinler olarak adlandırıldı. En kötü şahin alaca renkli olan olmalıydı.

Beyazımsı şahin avda çok aç göz, çok acımasız oluyormuş. Avcılar Altıncan’ın av kuşunu inceleyip onu her zaman tarif ederler. Kafası kısa ve küçük, alını geniş, az tüylü, kıvılgözlü, gözleri kafasının yanında değil, gagasına doğru dönüp duran, boynu kalın, göğsü yassı, kuyruğu geniş, incikleri kısa ve kalın, dutları etli, pençesi büyük, ayakları yeşil renkli, parmakları güçlü, tırnaklarının rengi kara şahin, en iyi şahin olurmuş. Bu konu hakkında Doğancı çok konuşurdu. Doğancıdan dediği alametlerin kendi şahininde olması Altıncan’ın hoşuna giderdi.

Habil ile Kabil’in şahinleri kıvımsıydı. Sadullah’ın av kuşu yoktu. O, avda annesi ile birlikte sadece onlara eşlik ederdi. Onların eşlik edişleri gönülsüzdü açıkçası.

Emirin şahini sarımsıydı. O kolay kolay hastalanmazdı. Altıncan'ın şahini ise çoğunlukla hastalanacak gibi dururdu.

Abdülmelik Han, inançlı bir insandı. Onun için olsa gerek şahin ile alakalı inançları çok iyi bilirdi. Şahinle göz göze gelmeyi iyilik alameti sayardı. Böylelikle şahin sahibinin eline konduğunda sahibinin yüzüne bunun büyük bir hazine olacağını, hükümdarlığının genişleyeceğinin alameti sayardı. **(I. 237)** Eğer şahin gökyüzünde başını aşağı salıp uçarsa bu kötülüğün alametiydi. Eğer gökyüzüne salındığında avını alıp geldiğinde huzursuzluk ederse bu sahibinin hayatında bir huzursuzluğun, kavganın olacağını anlatırdı.

Altıncan bir akşam şahinin yanına gitti. Sahibini gören şahin huzursuzluk etti, hemen de sakinleşmedi. Altıncan kuşun bu durumundan hoşlanmadı. Onun bu huzursuzluğunu kötü bir şeyin olacağına yordu ve derhal kuşun yanından ayrıldı.

Ne olaksa iyilik olsun!

İnsanın aklının yetmediği yerde felsefe başlarmış, Allah başlarmış. İnançlar da buradan türemiş olsa gerek!

***

Keski Kelev hoş sohbet bir insandı. O her gün avdan sonra çadırda emire türkü söylerdi, tatlı tatlı çalgılar çalardı. Kimsenin yanında açılmasa emir, Keski Kelev'in yanında açılırdı. Emir kolay kolay gülen birisi değildi ama Keski Kelev'in yanında gözlerinden yaşların geldiği de az olmazdı.

Mutlu kişi ile susmak, ağırkanlı bir kişinin dostluğu Altıncan için mantıksızdı. Bu sadece Altıncan için değil, birçok kişi için mantıksızdı.

Keski Kelev'in gelmesi, Zemahşer'e mutluluğun, gülmenin gelmesiydi. Bu her zaman böyle olurdu. Onun gelmesiyle gülmek ve mutluluk avluya girerdi ama bu sefer onun gelmesi öğlen yağın yağmura benzedi.

İki sırdaş, kırk yıllık aradan sonra ilk defa görüşüyormuş gibi kucaklaştılar, birbirlerine hal hatır sordular.

Ah sırdaşım, yarın ava gideyim diye niyetlendiğim gün geldin.

Abdülmelik, onun sebebini bilmiyor musun? Sana söyleyeyim. Yürekler bir, yürekler. Ava yine gideriz, bir ay av avlarız, meclis kurarız.

Ah, ah! Ben de bunu isterdim.

İsterdim, demenin sebebi ne? (I. 238)

Biraz önce Altındaş'tan haber geldi.

Nasıl bir haber?

Hemen yanına çağırıyor.

Bunun için üzülme! Üç dört gün içinde döner gelirsın, ben beklerim.

Ah ah! Üç ay içinde dönerim.

Üç ay? Üç ay ne yapmak ister ki o?

Açıkça bilmiyorum ama ulağın haberi böyle.

Ne güzel sohbet etmek için gelmişim. Ah, ah! Olmadı böyle.

Geldiğini görüp ben de sevindim ama görüyorsun ya! Haydi divana geçip otursana sırdaşım. Tan atana kadar vaktimiz var.

Neden tan atana kadar?

Tan attığında Cürcaniye'ye yola çıkmalıyım. Yine üç ay sonra evde olurum. Kesin gel!

Üç ay sonra sen yine bir sefere gidersin!

Sultan Mahmut öldüğünden beri devir değişti. Zaman bulunur, iyi niyetli olmak lazım.

Ateş başında büyük meclis kuruldu ama yine de keyifli olmadı.

“Ey kardeşim, niçin keyifsiz oturursun? Sen eski Abdülmelik değilsin. İçinde bir fırtına kopuyor senin. Haydi, açılısana bana!” deyip Keski, derin düşüncelere dalan sırdaşına döndü.

Bir müddet oflayıp duran emir, kendi kendine mırıldandı:

Burun yüzden düşmez.

Nasıl, nasıl? Bu dediğin de ne ola ki?

Bu soru cevapsız kaldı.

Tan vakti Keski Kelev evine, Abdülmelik ise Cürcaniye doğru yola çıktı. (I. 239)

On Birinci Hikâye

Darbenin Şiddetini Vuran Değil, Vurulan Bilir.

1

Tan Yıldızı¹⁰⁶ yerini değiştirip Kervankıran Yıldızına dönüp ışığını saçtığı sırada Doğancı beş altı hizmetkârla birlikte kaleden çıkıp emirin dünkü söylediği çukurluk yere doğru gitti. Onların gittiğini kimse fark etmedi. Onlar avludan çıkıp giderken Sadullah uyandı; annesini, Altıncan'ı, sonra da ikizleri uyandırdı. Onlar atlarına atladığında cihanın yüzü yeni yeni aydınlanıyordu. Kale ise hâlâ uykudaydı.

Gece karlar yerin üstünü kalın döşek gibi örtmüştü. Avcılar bu zamanı avlanmak için çok güzel bir fırsat olarak sayardı. Her yer bembeyaz olmuştu.

Kabil ile Habil atın üstünde postlarına gömülmüş nereye gittiklerini merak etmeden, bakmadan gözlerini süzüp oturuyorlardı. Onlar ne uykuda ne de düştelerdi.

Ancak Anuşirvan karın ağırlığıyla dallarını aşağı eğmiş ağaçlara bakıp av için acele ediyordu. Keyfi yerindeydi. Sadullah'ın bile gülesi eğlenesi geliyordu (I. 240) ama bunu diğerlerine belli etmek niyetinde değildi. O şimdi konuşsa bir şikâyet işiteceğini biliyordu. Şikâyeti işitmek iyi idi. Onun için atını Altıncan'ın yanından yürütmekle yetindi.

Sabahın sessizliğini, kuşların güzel cıvıdamaları bozdu. Havanın böyle faydasız bir anında kuşların cıvıdaması Anuşirvan'a çok mantıksız geldi.

Altıncan göz ucuyla Anuşirvan'ı inceliyor, onun gönlüne hoş gelecek bir şeyler söylemek istiyordu ama neler söyleyeceğini tam olarak bilmiyordu. Hoş söz çoktu ama çok olan şeyi de zamanında ve yerinde söylemek gerekirdi. Av yerine geldiler.

“Molla, hani babam?” diyerek Habil Sadullah'a sordu.

Babam işi gücü olan bir adam. Vakti olursa gelir olmazsa gelmez.

“Emirimiz Cürcaniye'ye gitti.” diyerek Doğancı söze girdi.

“Ben de işittim bu haberi. Ben de ‘Keski Kelev geldi, şimdi avımız sazlı sözlü geçer.’ diye sevinmiştim.” diyen Anuşirvan üzüntüsünü dile getirdi.

---

¹⁰⁶ Venüs gezegeni; Akşam Yıldızı, Sabahyıldızı, Çobanyıldızı, Çulpan, Çolpan, Kervankıran veya Tan Yıldızı olarak da isimlendirilir. Yazar Tan Yıldızı'nın Kervankıran Yıldızı'na döndüğü zaman derken Venüs'ün ışığının daha koyu ve daha açık olmasını kastetmiş olmalıdır. Çünkü Tan Yıldızı da Kervankıran Yıldızı da aynı gökcismi temsil eder. (ç.n)

Sazlı sözlü geçer de... Doğancı bir şeyler diyecek oldu ama sonra sustu.

“Keski Bey de yok mu?” diye Habil Sadullah’a döndü.

Yok!

Vah, vah! Keski Bey bizle ava gelmek istemiyormuş demek ki!

Doğancı yine söze girdi:

Keski amcam ava gelmek istedi ama bu konuda emir bir şey demeyince o da evine döndü.

Hacer Hatun Doğancının sözünden hoşlanmadı:

Emirin aklına gelmemiştir, yoksa kesin bir şey derdi. Keski bizim evimize yabancı birisi değildir. Emir onu öz kardeşi sayar. Böyle birbirine yakın olan kişiler bunları sorun etmez.

Deminden beri sesini çıkarmadan duran Altıncan annesine destek çıktı:

Emir ne yapsa bilerek yapar.

“Haydi, ava başlayalım.” diyerek Sadullah tazılarını ava salmaya hazırlandı.

“Babam gelmez mi?” diyerek Kabil Sadullah’a sordu. (I. 241)

Gelmesi de gelmemesi de mümkün.

“Emir gelmez. O, üç ay sonra gelir.” diyerek Doğancı Babür Sadullah’ın yerine Kabil’e cevap verdi.

“Ey Doğancı, sen çok şey biliyorsun gibisin ha! Kendi işini yapsan daha iyi olur.” diyerek Anuşirvan sinirlendi.

2

Aşağıda tarafta bir karaltı görüldü. Dört bir yan bembeyaz olduktan sonra karaltı daha açık görünüyordu.

Bir grup atlı geliyordu. Gelenler Abdülmelik Han ve yanındakilerdi.

Hiç kimse hana niçin Zemahşer’e gitmediğini sormaya cesaret edemedi. Binbaşı Sadranç’ın söylediğine göre Altındaş’tan haber gelmiş “Cürcaniye’ye gitmeye gerek yok.” diye.

Altıncan babasının karşısında dikildi. Emir, kızının önemli bir şey söyleyeceğini anlayıp durdu:

Ne söylemek istiyorsun?

Baba, siz hansınız sonuçta. Neyden korkasınız?

Emir şaşırdı:

Ne demek istiyorsun?

Siz çok iyi biliyorsunuz, sizi Altındaş’a satan biricik sırdaşınız Keski Kelev. Elbette, o neşeli bir kişi ama bize düşmanlık yapanın neşeli olması değil de vefadarlığı gerek! Keski Kelev sizden haber almak için Zemahşer’e geliyor. Ona haber veren de yeğeni Doğancı Babür. Doğancıyı da Keski Kelev’i de Zemahşer’den kovmak lazım. Yok olsunlar! Siz ona git diyemeyip “Altındaş üç ay için beni çağırıyor.” dediniz. Bu size yakışmıyor baba! Bu sizin itibarınıza yakışmıyor. Siz niçin Keski’yle yüz yüze gelmiyorsunuz?

Gafil, gafil!

Abdülmelik Han’ın böyle sinirlendiğini yanındakiler daha önce görmemişti. Bu sırada emirin gözünde ok olsa, kızını hiç düşünmeden vurup öldürmüştü. Han, kızını hızla itti. Altıncan yıkıldı, yerinden kalkmak için acele etmedi. Babasının sinirlenmesi onun hoşuna gitmemişi. “Ben iyiliğini istemiştim.” diyerek babasına öfkeleni: “Yalan dünyada yalan yaşamalı!” (I. 242)

3

Emirin düşündüğü gibi av çok kanlı oldu. Öğlene kadar çok sayıda tavşan, geyik ve sülün avladılar. Sülünlerin dördünü Altıncan’ın şahini avladı. O, şahinini iki kezden fazla ava salmaması gerektiğini biliyordu. Babası da ona her zaman “Av kuşunu ava çok salma!” derdi.

Ancak bugün Altıncan coştı. Şahinini sekiz on kez ava saldı. Onun yanındakiler her seferinde şahin geri dönmez diye endişe ettiler. Muhtemelen kuş sahibinin çok coşkulu olduğunu anlamış. Şahin her seferinde ava salındığında ustalığını gösterdi, kaçmadı.

Altıncan geçen akşam şahininin yanında gittiğinde şahin huzursuzluk etmiş, kolay kolay da sakinleşmemişti. Altıncan av kuşunun bu durumunu bir kötülüğe yorup gece boyunca rahat yatamamıştı.

“Şahinin geçen akşamki durumu muhbir Keski yüzünden bana vurulacağının alametiymiş.” diyen Altıncan derinden bir ah çekti.

Kızım sen son günlerde çok batıl inançlı oldun. Uzun zamandır incinmiş bir vaziyettesin.

“Hacer Hatun, siz doğru söylüyorsunuz.” diyerek Gülyüzlü, Hacer Hatun’un yanına vardı.

“İşte, tavşan kaçıyor!” diyerek akkızın yanına gelmesinden hoşlanmayan Hacer Hatun kaçan tavşanı gösterdi. Üç kadın kaçan tavşanın peşinden atlarını sürdü. Altıncan derhal av kuşunu saldı. Şahin tavşanı bir müddet sonra avladı.

Onlar öğleden sonra karanlık basmaya yakın oturmak için güvenli, odunluk bir yerde büyük bir ateş yaktılar ve av etlerini şişe dizdiler. Hazırlanan şişlerden ilki hana verildi. Han oğulları ve Anuşirvan ile birlikte yemek yedi.

4

Yenilip içildikten sonra Hacer Hatun’u, kızını, hizmetkârları çadırda bırakıp oğulları, Doğancısı ve fedaileri ile birlikte tazıyla ceylan avlanmaya gitti han. (I. 243)

Çadır boş kaldı. Kadınlar yeniden bir eğlenceye başladılar, yiyip içtikten sonra türkü söylediler.

Gülyüzlü’nün çok güzel bir sesi vardı. Ona bir seferinde “Senin mülayim, tatlı sesin var.” denildikten sonra çok daha gayretliydi. Türkü söylenirken Hacer Hatun ve melikesine sıra vermiyordu artık.

“Gülyüzlü, ben erkek olsam sadece sesinin hatırı için seni satın alırdım, sonra da yemek yediğim vakitlerde türkü söylemeni emrederdim.” diyerek Hacer Hatun Gülyüzlü’nün türkülerini gözlerini süze süze dinledi.

Ateşin başında uzun zaman oturmak onları yordu, Gülyüzlü’nün türküleri de yordu. Şaşılacak şey, iyi şeyler de insanı yoruyormuş. Oturanlar gezmeyi uygun gördüler.

Annesi her ne kadar uyarsa da Altıncan kürkünü çadırda bırakıp üstünde bir şey olmadan gezdi çölde. Sonra da annesinin yanında iki elinin üzerinde yürüdü.

“Eline diken batmasın kızım!” diyen Hacer Hatun yanında baş aşağı yürüyen kızını uyardı.

Buradaki dikenler bana batmaz anne, batsa da yalnız dil dikenini bana batar.

5

Doğu tarafından, Ceyhun boyunda bir grup atlı göründü. Altıncan'ın yüreği hop hop etti:

Tuğrul Bey!

Gerçekten Tuğrul Bey!

Sonunda, sonunda geldi!

Şahin bildi, Tuğrul Bey'in geleceğini bildi.

“Anne bak, Tuğrul Bey geliyor.” diye bağırdı Altıncan. Gülyüzlü görüyor musun?

Görüyorum melikem, görüyorum. Gerçekten onlar. Ben söylemiştim “Tuğrul Bey gelir.” diye. Gördün mü, geldi. Ben söylemiştim, sen bana inanmadın. Ben söylemiştim ya!

Altıncan tepeye doğru koştu. O, tepeye çıkıp gelenleri seyretmeye, incelemeye başladı. Atlılar Altıncan'ın yanına doğru geliyorlardı. (I. 245)

Gerçekten onlar!

“Kızım, Altıncan geri dön!” diyen Hacer Hatun dövündü.

Anne Tuğrul Bey geliyor. Duyuyor musun anne, Muhammet Tuğrul Bey geliyor!

Utan kızım utan! Tuğrul Bey'in yanındakiler ne der senin bu vaziyetini görüp?

Ne derlerse desinler! Ben Tuğrul Bey'in yanındakiler için değil, onun için yaşıyorum.

Annene kulak as kızım, derhal yanıma gel!

Hacer Hatun'un sözü dinlenmedi. Atlılar yakına geldiler.

Vah, vah! Atlıların arasında Muhammet Tuğrul Bey yokmuş. Altıncan'ın annesi doğru söylüyormuş. Altıncan'ın sevinci kursağında kaldı.

Vah, vah! Atlıların önüne düşüp gelen Emir Şahmelik'miş meğer!

Altıncan, Şahmelik'i önceden görmüştü. O, Altıncan'ın babası Abdülmelik Han ile iyi bir ilişki içindeydi. Zemahşer'e geldiğinde babası ona ziyafetler ve bol bol hediyeler vermişti. Babası Şahmelik'e yirmi atı hediye olarak vermişti. Altıncan o atları çok

seviyordu. Şahmelik yirmi atı hediye olarak alıp gittikten sonra Altıncan kendisinden nefret etmişti.

Doğanın nefesi olan otuz iki çeşit havanın şimdi eseni Emir Şahmelik'in Altıncan'a hayran kalmasını istiyor, kızın üstündeki elbiseyi havalandırıyor, üstünden atmaya çalışıyordu. Altıncan tamamen çıplak olsa da bundan daha fazlası görünmezdi. Rüzgârın himayesi ile Altıncan'ı eksiksiz inceleyen Şahmelik bu güzel, peri yüzlü kızdan hoşlanmaya başladı. Gerçekten de hayran kaldı. Çok beğendi, onu kendisine hatun olarak almayı düşündü. Donar gibi hareketsiz duran kızın yanına gidip onun endamını baştanbaşa yeniden inceledi. Sıradan birisinin kızı olmadığını onun giyiminden, yiğitçe hareketlerinden anladı. Bu yüzden onu atının terkisine atmamak için kendisini zor tuttu.

Ey çöl perisi! Bu in cin olmayan yerde tek başına ne yaparsın? Şaşırdın mı sen? (I. 246)

Yok, ben şaşırmadım.

O zaman böyle üstünde böyle ince kıyafetle nereden çıktın sen? Kimsin sen? Nerede senin sahibin? Kimin kızıydın?

Altıncan şimdi donup kalmıştı. O, Şahmelik'e ne diyeceğini bilemedi. Şahmelik sorusunu ikinci kez tekrarladı:

Sen kimin kızıydın? Bu yerde ne yapıyorsun? Üşümüyor musun?

Altıncan yiğitçe cevap verdi:

Abdülmelik Han'ın kızı Altıncan'ım ben.

Ha, Abdülmelik emirin, tümenbaşının kızıyım desene. O itibarlı bir han. Olabilir. O, benim sevdiğim bir dostumdur.

Altıncan atın üstünde gururla duran Şahmelik'i bastırmak niyetiyle:

Ben Selçuklu beyi Muhammet Tuğrul Bey'in nişanlısıyım, dedi.

Bu bilgiyle Şahmelik'in keyfi kaçtı. Onun içindeki mülayim geyik birden vahşi bir aslana döndü.

Nasıl, nasıl?

Ben Selçuklu beyi Muhammet Tuğrul Bey'in nişanlısıyım, geliniyim. Yoksa kulağın sağır mı senin?

Hani Tuğrul, nerede o?

Şahmelik'in sesini yükseltmesi Altıncan'ın hoşuna gitmedi, onun için de soruya cevap verecek olmadı.

Nerede o? Belki de sen beni kandırıyorsun. Eğer sen Tuğrul'un nişanlıysan neden saçın başının önünde?

Saçımın sahibi Tuğrul Bey'dir. O ne istese onun istediği gibi olur.

Hani Tuğrul?

Bey hatunu hesap vermez.

Ah, ah! Elime geçse her zerresini kırk parça yapacağım ben onun. Düğünümü yasa çevireni ömrüm boyunca unutmam ben. Onda benim intikamım var. İntikamımı almazsam bu dünyadan gözüm açık giderim. O, balık gibi her seferinde elimden kaçıyor benim ama ben er geç onu yakalarım. Ben onun yemeğini zehir katarım, ömrü boyunca unutmaz beni. Tuğrul'u öldürürüm. Neden Abdülmelik Han benim düşmanımla dünür olur? Ne için Kınıklara kız verir? Abdülmelik Han düzgün iş yapmıyor, kesinlikle düzgün iş yapmıyor. **(I. 247)** Şahmelik bir iç çektikten sonra Altıncan'a baktı: Ey hanın kızı, ben sana babanın hatırı için bir şey demiyorum. Başka bir hanın kızı olsan o zaman ben seni şimdi atımın terkisine atmıştım.

Altıncan hızla arkasına döndü, çadıra doğru koştu.

Emir Şahmelik, Altıncan'ın arkasından bir müddet seyredip durdu, sonra yoluna devam etti. Konaklanan yere şahin gibi atılıp gelen Altıncan, Gülyüzlü'ye emretti:

Atımı getir!

Ne oldu melikem?

Atımı getir, atımı!

Atını ne yapacaksın melikem?

Zıkkımın dibini yapacağım! Atımı getir, gidiyoruz!

Hacer Hatun kızının bu sözünü işitip şaşkınlıkla geldi:

Bu dediğın de ne olur kızım? Baban avdan gelinceye kadar burada beklemezsek olmaz. Gidersen baban çok sinirlenir.

“Anne, bana hiçbir şey deme! Gitmezsem olmaz.” deyip Altıncan annesini kucaklayıp ağladı. Beni öldürmeli anne, öldürmeli. Ben senin öğüdünü tutmadım. Sırf bu yüzden Allah beni cezalandırdı. Anne ben şimdi gideyim. Annesinin öğüdünü dinlemeyen kızı parça parça etmeli. Beni öldürmeli. Ben yanlış bir iş yaptım. Ben şimdi bu koca dünyaya sığamıyorum. Anne sen beni savun, sen beni koru anne! Bir bahane bulup babamı sakınleştire.

Hacer Hatun kızını iyi tanıyordu. O, kızının atılan ok olduğunu, söylediği şeyi boş yere söylemeyeceğini biliyordu. Bunun için de kızına: “Gitme!” diye ikinci kez bir demedi. O sırada Akgar’a atlanan kızına hızla av kuşunu da alıp verdi.

6

Yol boyu sesini çıkarmadan gitmesinden hareketle Gülyüzlü, Altıncan’ın kaleye gittiğinde kötü bir şey yapacağını anladı. Ne yapmak istiyor ki? Ne yapacaksa da iyiliğine olsun! Gülyüzlü kaleye varınca Altıncan’ın ne yapmak istediği hakkında düşünüp durdu ama onun ne yapmak istediğini tek başına anlayamadı. (I. 248)

Gülyüzlü’nün çözemediği bulmacayı yatak odasına girdikten sonra Altıncan kolayca ortaya koydu. Yatak odasının içi elma kokusundan geçilmiyordu. Bu koku dün odaya konan iki elmadan geliyor olmalıydı. Pişen elmanın kokusuna hayran kalan Gülyüzlü derinden nefes aldı.

“Geçen sefer Muhammet Tuğrul Bey’den aldığımız kamçı nerede?” diye Altıncan, Gülyüzlü’ye sinirli bir şekilde sordu. Gülyüzlü duvarda asılı duran kamçıyı melikesine verdi. Altıncan kamçıyı elinde fazladan tutmadan Gülyüzlü’nün önüne fırlattı:

Haydi, başla!

Bu da ne?

Niçin gereksiz soru soruyorsun? Neden? Bunun kamçı olduğunu bilmiyor musun?

Biliyorum.

O zaman niçin soruyorsun?

Ben, “Neye başlayayım?” diye sordum.

Ah, ah! Sana söylemedim mi?

Neyi?

Şu kamçı ile on kez sırtıma vur! Eğer ölmezsem bir süre sonra yine on kez kamçı ile vurursun. Eğer yumuşak vurursan o zaman ben sana vururum.

Gülyüzlü, Altıncan'dan her türlü tuhaflığı beklese de böyle bir emri beklemiyordu:

Emin misiniz melikem?

Eminim.

Fikrinizi değıştirmezsiniz değil mi?

Hayır, değıştirmek gibi bir düşüncem yok.

Benim elim ağırdır.

Dayanırım.

Melikem, siz kendinize daima kötü davranırsınız. Siz melek gibi temiz bir kızsınız. Size vurmaya kimsenin gönlü razı olmaz. Sadece vicdanı olmayan cellat, kalbi kara cellat vurabilir size. Yok, yok yanıldım. Onlar da vuramaz size. Siz vurulmak için değil de sevilmek için, bağra basılmak için yaratılmış bir kızsınız. Hatırlar mısınız, Nevruz Bayramı'nda yiğitlerin önüne kamçıyı fırlattınız. **(I. 249)** Yiğitlerin biri bile size vuramamıştı. Size vurmaya gönülleri razı olmamıştı. Siz meleksiniz. Yiğitler: "Altıncan, biz sana vuramayız." demişlerdi. Neden? Çünkü siz iyi kalplisiniz. Siz değerlisiniz. İsterseniz bana vurun ama bana yapamayacağım şeyi, vicdansız erkeklerin bile başaramadığı şeyi emretmeyin!

Sen başarırsın!

Ben mi? Benim başaracağım şey yok bu dünyada. Benim tek başaracağım şeyim var şimdi.

Ne?

İçeriye kokusu dağılmış elmalardan birini yemek.

Ha, elma yiyessin mi gelir?

Gelir ya!

Elmanın yerine zıkkımın kökünü yesen olmaz mı?

Onu çok sevmiyorum.

Boş konuşma da eline kamçıyı al!

Gülyüzlü bir kamçıya bir de Altıncan'a baktı. Kamçıya doğru bir adım attı:

Bağırtıp vurayım mı?

Bağırmama bakma, vuruver, vuruver!

On kamçı vurayım mı?

Evet, on kamçı vur.

Sert vurursam olur mu?

Sert vur, yoksa sana vururum.

Yok, bana vurmayın. Gözümü kapatıp vursam nasıl olur?

İyi olur.

Melikem, şu ömrümde ben kimseye vurmadım.

Demek ki ömründe ilk ve son kez bana vuracaksın.

Yat o zaman!

Niçin yatayım? Dik dururken vuruver.

Yok, ben yatırıp vurmaya daha çok seviyorum.

Nerede yatayım?

Fark etmez. Dur, dur! Fark eder. Kapının önüne, benim oturduğum yere yat!

Altıncan, Gülyüzlü'nün oturduğu yere gidip yattı.

Oldu mu? **(I. 250)**

Melikem, gözünü kapat!

Kapatmam.

O zaman vurmam.

“Tamam, olur.” diyerek Altıncan gözlerini yumdu.

Gülyüzlü yerden kaldırdığı kamçıyı eliyle kavrayıp melikesine döndü:

Bana vurduğun zamanlar aklında mı?

Değil.

Aklına getireyim mi?

Getir!

Sırt üstü yat!

Ne şekilde yatacağımdan sana ne?

Sırt üstü yat!

Altıncan bunu da kabul etti:

Şimdi ne duruyorsun? Ey şişman domuz! Sen Pala Mansur’dan da kalıplısın. Vur!

Elini korkak alıştırma!

Bu sözleri beni sinirlendirmek söylüyorsun ama bil ki sana sinirlenmiyorum melikem.

Ben eminim, sana vuramam melikem. Yok, yok sana vurmak, evliyaya vurmak gibi.

Saçmalama da vur!

Hayır, hayır!

Neden beni sırt üstü yatırdın o zaman?

Gülyüzlü, kamçıyı aldığı yere fırlattı:

“Sırt üstü yattığını göreyim, melikem Tuğrul Bey’in önünde nasıl yatar ki?” diye düşündüm, gözümün önüne getirememiştim.

Sinirlendirme beni!

Evinizden kovun giderim ama yapamayacağım bir şeyi söylemeyin!

Sana sadece istediğini yaparsın istemediğini yapmazsın diye ne zaman izin verildi?

Böyle izin verilmedi.

O zaman niçin emrimi yerine getirmiyorsun, boş boş konuşuyorsun?

Sen düşün, ben kendi melikeme vursam olmaz.

Dünyada en nefret ettiğin kişi kim? **(I. 251)**

Sizin önceki dediklerinizden hareketle cevap verirsem akıl veren kişi.

Akıl verme de emrimi yerine getir!

Gülyüzlü kapıya doğru yöneldi. Altıncan onun önüne geçti:

Nereye?

Dışarı.

Dışarıda ne işin var?

Sakinleşene kadar ben dışarıda bekleyeyim.

Hiçbir yere gidemezsin. Sakinleşmemi istiyorsan söylediğimi yap, hemen!

Hayır, hayır ben böyle bir kabahat işlemem. Hayatım boyunca kimseye vurmadım yine de vurmam.

Getir o zaman kamçıyı!

İşte - Gülyüzlü yerde duran kamçıyı alıp melikesine korka korka uzattı- vurmasanız çok iyi olacak. Yaralı bir vaziyette yatsam sizin için iyi olmaz. Sizin yapılacak çok işiniz var ve hepsinin de zamanında yetişmesi lazım. Ben size lazımım sonuçta. Beni yaralamayın.

Altıncan, kamçıyı Gülyüzlü'nün neresinden vuracağını bilemeden içinden söylenerek onun etrafında bir tur attı, sağ tarafında durup tüm gücünü toplayarak vurmaya başladı. Kamçının sesi yürekleri parçalıyordu.

Ay anam ay, ağrıyor, ay! Vay, vay ölüyorum ay! Canım çıkıyor ay! Öldüm ay! Ah melikem ah, vurmayın! Melikem vurmayın! Dayanamıyorum. Ben sizin gibi dayanıklı değilim. Ey Salur Babam sen yetiş! Gün Han atam, senden medet! Bilge Babam, senden medet! Yolunuza bir koyun benden. Yemin ederim, yolunuza bir koyun adarım. Hemen yetişin, bu inatçı kancığın elinden kurtarın beni! Salur Babam size de bir koyun benden! Yetişin! Gün Han atam, bir koyun vereceğim! Abdülmelik dayı, tez gel! Mansur dayı tez gel! Habil, Kabil gel!

Yardıma gelirler diye düşünüyorsan biraz fırsat vereyim.

Yetişirler inşallah! Ey Gün Han atam, senden medet! Ey Salur Babam, senden medet! Yolunuza bir koyun!

Hani koyun?

İşlerin olmasın! (I. 252)

Kerametli atalarımızı aldatmaya utanmıyor musun? Sen şimdiden üç koyun adadın!

Yavaş! İşlerin olmasın. Senin elinden sapasağlam kurtulsam üç koyunu ne yapar ne eder bulurum ben.

Öyle böyle koyun bulmaya uğraşma da benim dediğimi yapıver!

Hayır, hayır!

O zaman dediğimi yapana kadar vuracağım. Öldürene dek vuracağım. “Sana vurmaya razıyım” diyene kadar vuracağım. Üç koyun da boşa gitti.

Kıvranıp duran Gülyüzlü ne zamandır bir şey aklına gelmiş gibi derin bir düşünceye daldı. Yavaş yavaş doğruldu, biraz arkasına doğru yattı. Altıncan onun bu durumuna biraz şaşırdı:

Sana ne oluyor? Yardıma mı geldiler?

Gülyüzlü yiğitçe cevap verdi:

Hayır, hayır ben ölüp yiteceğim ama kamçının ağrısına göğüs gelecek gücü kendimde bulacağım. Sen de Tuğrul’un karşısında kamçıya göğüs gerdin. Senin göğüs gerdiğin şeye ben de göğüs germezsem olmaz. Çünkü ben senin akkızınım, ben sana yaraşır bir akkız olmalıyım. Bu yüzden sana laf gelmesin.

Canımı sıkma benim!

Canın sıkılırsa sıkılsın. Gülyüzlü’den sana yiğitçe cevap: “Sana vuracak değilim, vuracak değilim! Son kez söylüyorum, vuracak değilim!”

Vurursun!

Vurmam!

Ardı ardına vurursun!

Ardı ardına vurmam.

Ben sana söylüyorum, ölsem de vurursun, ölsem de!

Öldükten sonra mı? Onu şimdi bilmiyorum, sonra söylerim.

Altıncan’ın kan tepesine çıktı, kamçıyla vurmak ona az geldi. O, bir fırsatta Gülyüzlü’nün tepesine çıktı, bir müddet neresine denk gelirse vurdu. Sonra da onu boğazlamaya başladı. Gülyüzlü kendinden geçti.

Altıncan, yüzü mosmor olup yatan Gülyüzlü'ye nefretle baktı, onun yerden kalkmasını bekledi. Gülyüzlü çok geçmeden kendine geldi, yerden kalktı. (I. 253)

Vurursun ya da ölürsün!

“Öldür!” deyip Gülyüzlü rahatça karşılık verdi: Kancık!

Altıncan, ona gözlerini belertip baktı:

Sana ne oluyor böyle?

Sen bana bağırma, anladın mı bağırma!

Nasıl, nasıl?

Ne duyuyorsan o! Ben senin dediğini yapacak değilim. Ne yaparsan yap han kızı!

O zaman öleceksin!

Ölürüm, öldür!

Ben sana daha fazla sabredemiyorum -Altıncan yine kamçıyı Gülyüzlü'nün başından ardı ardına indirdi- öldüreceğim, öldüreceğim, öl!

Gülyüzlü'nün ağrı yüzünden gözlerinden yaşlar döküldü, bir müddet donar gibi Altıncan'a bakıp durdu, sonra da kıvranarak:

Olur, olur ben öleyim. Yazgım bu. Bir ara ölecek gibi olmuştum. Ben razıyım. Ben öleceğim. Allahutaala'nın emanetini kendisine ulaştırayım. Ben mertçe ölürüm. Ben erkekler gibi ölürüm. Ey millet, ey Babür, ey Mansur dayı, benden razı olun, hoşça kalın! Ey Babür, anam benden razı olsun. “Kızın son nefesinde senin adını anıp öldü.” deyin. Odamdaki yorganların en alttan ikincisinde otuz dirhemim var, onu mescide bağışlayın. Hacer Hatun yatmadan önce yılan zehrinden yapılmış merhemi romatizmalı sağ bacağına sürmeyi unutmasın, her gün yatmadan önce sürülmezse faydası olmaz.

Bunca yaptıklarından sonra kelimeişehadet getir!

Fırsat verirsen edeceğim.

Altıncan fırsat verdi, Gülyüzlü kibleye bakıp kelimeişehadet getirdi.

Başka söyleyeceğin bir şey var mı?

Doğrusu, ölürsem beni kendimle baş başa gömmeyin, bazen yüzüne karşı söyleyemediklerimi doğrudan yüzüne karşı söyleyip içimi soğutayım hanın kancığı! Vah, vah kamçının acısı canımı alacak. Ölmezsem bu acıya dayanamam. (I. 254)

Söylediklerin içini soğutacaksa soğutsun. Söyle!

“Erkek gibi görünen, kedi gibi miyavlayan kancıksın sen. Duydun mu? Sen erkek görsen önünden yürümezsin. Tuğrul Bey sana horozsun derken doğru demiş. Horozsun sen. İnatçı, kibirlisin sen. Sana er gerekli mi? Ersiz yaşayamıyor musun?” diyen Gülyüzlü, Altıncan’a kollarını gösterdi. Anasına karşı gelen kancık itibar görmez, talihsiz olur. Hiçbir erkek seni yuvasında uzun süre tutmaz. Bir ay geçip geçmez bohçanı eline verir, kapının önüne koyar.

Sen boş boş konuş, yok ol, gözüm görmesin seni!

Giderim. Senden laf ve dayak yemekten iyidir.

Git, git! Gözüm görmesin seni! Sen akkızım olmaya layık değilsin.

Ben mi? Dünyada benim gibi iyi akkız yoktur. Bunu yeni akkız aldığı anda anlarsın. Sana akkız dayanmaz. Sana bir tek ben dayandım. Artık ben de dayanamıyorum.

Ben sana çok değer verdim. Ben seni yanımda yoldaş, sırdaş olarak tuttum.

Senden yoldaş olsa ne, sırdaş olsa ne? En inatçı horozlar bile senden iyidir. Senin gözün kendinden başkasını görmez.

Sen benim yaptığım iyiliklerin değerini bilmedin. Ben senin gönlüne dokunmadım mı? Ha, söyle!

Söylersem söylerim, söylemezsem söylemem. Bana “Söyle!” deme! Ben artık senin akkızın değilim. Ne yapacağım seni ilgilendirmez. Yeter! İnatçı horoz seni! Sen taşı un ufak eden içi boş birisin. Sana yaranmak mümkün değil. Sana Allah da yaranmaz. Sadullah’ın elbisesini giysen ne, erkek mi olduğunu sanırsın? Allah’ın yaptığına karşı gelirsin sen. Sen Hacer Hatun’un ayağının altına bile denk değilsin. Hacer Hatun bir melek. Sen ise melun. Oh, söyledim, içim soğudu. Söylememiş olsaydım gözüm açık giderdim. -Gülyüzlü büyük bir yükün altından kalkar gibi rahatladı- Şimdi diğer dünyaya rahat giderim.

Sen rahat gidemezsin. (I. 255)

Ey boş kafa, kuş kafalı dişi! Öldür! Olsun bakalım, erkekler gibi olmaya çalışan kahpe-Gülyüzlü sesi yettiğince bağırdı. Sonra da gözlerini yumdu- Benden razı olun insanlar. Ben gittim. Vah, annemi bir kez daha görüp kucaklaşıp helalleşseydim de sonra ölseydim daha iyi olurdu. Ah ana, ben sana çok iyilik edemedim. Seni sırtıma alıp Mekke'ye, hacca gitseydim azdı. Sen kendin yemedin, bana yedirdin. Benim akkızlık yapmam için evinin döşeklerini satıp bana iş öğrettin. Hoş anam, hoş insanlar sağ olun! Benden razı olun! Ben şu kadın dışında herkesten razıyım. Vay, vay kamçının değdiği yerler canımı alıyor. Ben ölüyorum.

Vurmaya başlayayım mı ey osuruklu Eflatun!

Başla inatçı horoz!

Bana inatçı horoz deme!

Diyeceğim, ne için demeyecekmişim? Sen bana ne için osuruklu Eflatun dedin? İnatçı horoz. Yok, daha doğrusu horozların en inatçısı -Gülyüzlü yine kollarını gösterdi- Sen bunu görüyor musun? Al sana!

Gülyüzlü vurulmasını bekledi. Altıncan niçin öldürmeye başlamıyordu?

Hadi, öldür!

Niçin acele ediyorsun?

Senin yanından hemen gidesim gelir. Ondan sonra şimdi öldürmezsen sonra karanlık çöker, beni defnetmeye yetişmezler, gece boyunca beklemek zorunda kalırım.

Öldükten sonra nerede yatacağından sana ne?

Uygun bir yerde, senin olmadığı bir yerde, sonsuza kadar yatacağım ben.

Cehenneme gideceğin aklına geliyor mu?

Senin yanında yatmaktansa cehenneme giderim daha iyi.

Nasıl, nasıl?

Bağışla, bu sözü sinirle söyledim.

Gözünü açıp konuş!

“Yok, yok şimdi gözümü açacak değilim, konuşacak değilim. Öldür vesselam.”

Gülyüzlü iki dizinin sütüne çöküp ölmeyi bekledi.

Ne ile öldüreyim? (I. 256)

Benden tavsiye isteme, ne de olsa sana tavsiye vermeyeceğim. Nasıl öldürecekse öldür. Kamçı ile vurup öldür. Bağırırsam umursama. Kendimden geçtikten sonra sana daha kolay olur. En iyisi göğsümden hançer sok!

Yapamam!

Sen mi? Öz kardeşinin gözüne hançer sokan harami benim mi göğsüme hançer sokamaz?

Ben Habil'in gözüne yanlışlıkla hançer soktum.

Demek ki tecrüben var. Benim de göğsüme sok!

Gözünü aç! Ne için gözünü kapatıyorsun?

Senin gibi kan yiyen için ne farkı var bunun?

Farkı var?

Nasıl?

Gözünü açmazsan sinirlenemiyorum.

Yok, yok şimdi ben dünyadan gidiyorum. Şimdi bana sizin yaşadığınız dünyayı görmek yok. Bakmıyorken öldür!

Neden acele ediyorsun?

Seninle sohbet etmek istemiyorum.

“Gözünü açmazsan sinirlenemiyorum.” dedim. Gözüme bak!

Yok, demin dediğim şeylerden sonra senin yüzüne bakamam. Yüzüne bakacak yüzüm yok şimdi benim.

Sen doğruyu söyledin. Senin dediğin şeylerin hepsi doğru.

Hakikati sadece öleceğin vakit söylemişsin.

O zaman sen beni on yıl boyunca kandırdın mı?

Ben hiçbir şey yapmıyorum melike -Gülyüzlü ilk kez Altıncan'a 'Melikem' demeden 'Melike' dedi. Çünkü artık Altıncan onun melikesi değildi. O işinden kovulmuştu- ben

Ŗu güne kadar sen beni kovuncaya kadar sana hizmet ettim. Hizmetimde ikilik etmedim. Nasıl dŖndğmn ise sizde farkı yok.

Gözünü a!

Vay maskara, sen nasıl birisin?

Nasıl?

Hl ldrmyorsun ya sen beni! ldr göreyim!

Kesin lmek istiyor musun?

Biraz önce söylediklerimden sonra ben sizin dünyanızda yaŖayamam! (I. 257)

Neden sizin dünyanız dersin? Sen henüz diğ er dünyaya gitmedin.

Ŗimdi ben istesem de istemesem de o dünyaya gideceğ im.

O dünyaya gidip de ne yapacaksın?

Rahatça yatacağ ım. Sana hizmet etmekten kurtulurum. Yoksa sana yaranmaya alıŖmaktan yoruldum. Muhammet Tuğ rl Bey'in baŖına da felaket getirirsin sen. O garibime de üzülürüm ben. O da tıpkı benim gibi bir gün ölmek ister. Vah, sessizlik. Hanın kızı, önceki melikem neredesin sen? Niçin konuŖmuyorsun?

Ölmeden önce ne istersin? Belki istediğ in bir Ŗey vardır.

İsted iğ in bir Ŗey vardır mı dedin? Gülyüzlü dolabın üstünde duran elmaları hatırladı, yutkundu. Ne istesem verir misin?

Ölecek kiŖi kuŖ sütü de istese bulup veririm. On yıl hizmetimde bulundun. Seni razı edip öteki dünyaya göndermek boynumun borcu.

Razı edip öteki dünyaya göndermek senin için zor ama dolabın üstündeki elmanın birini versen senden azıcık da olsa razı olup giderim ben inatçı horoz!

Altıncan, elmanın byğn alıp Gülyüzlü'ye verdi.

Gülyüzlü gözünü açmadan elmayı hemen Ŗapr Ŗapr ısırdı.

BaŖka bir tane daha var, onu da ye!

Ye dersen yerim ama sonra sana kalmaz.

Sen Ŗimdi beni dŖnme!

“Doğru diyorsun inatçı horoz. Cennet de böyle güzel değildir. Keyifleneyim.” diyerek Gülyüzlü ikinci elmayı da gözlerini açmadan yedi. Altıncan, Gülyüzlü’ye korkarak sordu:

Ben gerçekten kötü müyüm?

Kötü senden iyidir.

Kötüysem o zaman bana niçin vurmuyorsun?

Çünkü ben seni seviyordum, gerçekten de sana muhabbet besliyordum inatçı horoz!

Vah, vah sen bana melek dedin, sonra kötü dedin. Şimdi de başka sözler söylüyorsun.

Kötüysen de kendini beğendirecek bir çekiciliğin var senin. Bağına basası geliyor insanın seni. **(I. 258)** Erkek olsam, göğsünü göğsüme dayar içimi hoş ederdim.

Altıncan iki dizinin üstünde duran Gülyüzlü’nün karşısında iki dizinin üstünde durdu:

Gülyüzlüm, ben senin suçunu affedeyim mi?

Sen affetsen de ben affetmem. İnatçı, inatçı horoz!

Kendine böyle acımasız olma! Sen iyi kalplisin sonuçta. Ben seni on yıldan beri yanımda tutuyorum. Çaresizlikten başka suçun yok senin. Sen iyisin, şerefli, can sever bir insansın. Sen hiçbir zaman sinirlenmezsin. Sen geçimli bir insansın. Sen benim sana yaptığım eziyetleri kimseye söylemedin. Daima: “Taşa takılıp düştüm.” dedin. Şu zamanlar seni bağıma basasım gelirdi. Sen doğru söyledin. Ben geçimsiz, inatçıyım. Kibirliyim ben. Onu da doğru söyledin. “Sana Allah da yaranamaz.” derken de tamamen doğru dedin. Annemin sözünü dinlemeyip kötü bir iş yaptığım da doğru. Senin söylediğin her şey doğru, için rahat olsun. Sen beni düşünüyorsun. Sen benim yalnız gönüldaşımsın. Eğer sen de olmamış olsaydın hiçbir akkız bana dayanamazdı. Sen olmasan ben bu dünyada nasıl yaşardım? Bu cihanda benim tek dayanağım sensin, sevincim benim, Gülyüzlüm.

Şu söylediklerinin yarısı bile doğru mu inatçı horoz?

Doğru Gülyüzlüm, hepsi doğru.

Beni tek gönüldaşın olarak mı görürsün ey inatçı kız?

Sen benim tek gönüldaşımsın.

Doğru söylersin, sana bensiz yaşamak zor gelir, zalim zorba.

Eğer sen ölürsen o zaman ben de ölürüm.

Vah maskara! Bu da ne böyle? O zaman ben ölmeyeyim mi inatçı horoz?

Ölme Gülyüzlüm, ölme!

Ben sana sövdüm ama? Domuz, domuz dedim. İnatçı horoz dedim. Çok şeyler söyledim. Sen benim suçumu bağışlayacak mısın?

Sen benim suçumu bağışlayacak mısın? **(I. 259)**

Bağışlayacağım, kesin bağışlayacağım. Ben kindar değilim. Sizin suçunuz yok, siz meleksiniz!

Ben senin suçunu bağışlıyorum.

Gerçekten mi?

Gerçekten gül yüzlü Eflatun'um.

Onlar kucaklaştılar, sonra da yerde yatıp ağlamaya başladılar. Babür ağlama seslerini duyup içeri girdi ki ne görsün, Altıncan ile Gülyüzlü kucaklaşmış ağlıyorlar. Babür sessini çıkarmadan dışarı çıktı.

7

Karanlık koyulaşınca ava gidenler geri geldi. Hacer Hatun attan iner inmez Gülyüzlü'ye döndü:

Hani Altıncan?

Yatıyor hanımım.

Nasıl, nasıl? O ne için şimdi yatıyor?

O, şimdi "Vücudum ağrıyor." dedi.

Ne olmuş ona?

Sizin yanınızdan ayrıldıktan sonra taşa takıldı. Sırtı taşa geldi. Sırtı yaralandı.

Mansur, avlunun içinde tek bir taş bile olmasın!

Mansur'un canı sıkıldı. Avluda tek bir taş bile yoktu ama Altıncan'ın sırtının yaralandığı hakikatti. **(I. 260)**

On İkinci Hikâye

Nasibe Zeval Yoktur.

1

Abdülmelik Han'ın keyfi yerindeydi, çünkü o dün Harun Altındaş'ın düğününe davet almıştı. Ayın son Cuma günü Harun oğluna sünnet düğünü yapacaktı. Abdülmelik Han da düğüne kesin gidecekti. Ancak Binbaşı Sadranç'ın beklenmedik haberi hanı biraz şaşırttı:

Merhametli han, Cürcaniye'den, hükümdar Harun Altındaş'tan özel ulak geldi. O sizin dergâhınıza hükümdar Harun Altındaş'ın geleceğini haber verdi.

Bu haber han için biraz şaşırtıcıydı. Bu yüzden o Şadranç'a ulaşı alıp gelmesini emretti. Ulak geldiğinde Şadranç'a söylediği sözleri tekrarladi.

Han, ulağın sözlerinden sonra haberin gerçek olduğunu anladı. Elbette, o Şadranç'a da inanıyordu. Sırf bu yüzden onu kendisine danışman olarak işe almıştı. Ancak Han, Harun'un Zemahşer'e niçin geldiğini aklına yetiremedi. **(I. 261)**

Han, bir hakikati çok iyi biliyordu. Bir hükümdar kolay kolay yola çıkmazdı. Çıkarsa da ceza vermek için çıkardı. Harun ateşti. O, gittiği yeri yakıp yıkardı. Demek ki o, Zemahşer'i yakıp yıkmak için geliyordu.

Abdülmelik Han, hükümdarı bir buçuk kilometre önden karşılamak için atına atlandı.

“Ziyafet hazırlayalım mı?” diyen Mansur, hana döndü.

Han içindeki düşünceyi dışına çıkardı:

Ziyafetin gereği olur mu ki?

“Olur, olur!” diyen ulak söze katıldı. Onun söze karışması kimsenin hoşuna gitmedi.

“Öyleyse hazırlığa başlayın!” diye isteksizce konuştu han. O itibarlı misafiri karşılamak için kalenin otuzdan fazla yaşlısını, beş yüz askeri -Savaşsız zamanlarda kalede beş yüzden fazla asker tutmak Sultan Gazneli Mesut tarafından bir ferman ile yasak edilmişti- ile yola koyuldu.

Abdülmelik Han, Ceyhun'un akışı yönünde giderken kendi kendine tekrar tekrar sordu: “Hükümdar niçin Zemahşer'e geliyor ki? Benim saraydaki dostlarım bu ziyaret hakkında önceden bana neden haber yollamadılar ki? Ey Allah'ım, Eprikoğulları

soyuna bundan otuz yıl önce vurulan darbeyi yeniden mi vurursun? Harezmi’de tam yedi asırdır hüküm süren Eprikoğulları neslinden kalan tek ağaç da bugün yıkılır mı ki? Ey Allah’ım, niçin bizim soyumuza böyle acımasız davranırsın?”

Abdûlmelik’in yedi yaşındayken soyunun başına gelen kötülüğün korkusu aklında kalmıştı. Onun geri kalan ömrü bu korkuyla geçmişti ama Abdûlmelik bütün ömrünü aklındaki bu korkuya karşı gelerek geçirmişti. Kendisini korku nedir bilmeyen birisi olarak göstermeye çalışmıştı. Oğullarına ve kızına da cesur olmayı, hiçbir şeyden korkmamayı öğütlerdi.

Han’ın en büyük korkusu Mamunların Kes şehrinde yaptıkları katliamın Altındaş tarafından da tekrarlanmasıydı. O, Eprikoğulları soyunu yeniden büyütmeyi istiyordu. Onun içindeki korkuyu hiç kimse anlayamıyordu, onu ilk kez kızı Altıncan avda Keski Kelev konusunda anlamıştı. (I. 262)

***

Abdûlmelik Han, ömründe bir kez bile bugünkü gibi endişe etmemişti. O, Cürçaniye’den gelenlerin arasında Harun’un olmadığını görünce çok sevindi.

Gelenler Harun’un danışmanı Âşık Garkın ile Cend hükümdarı Şahmelik idi.

“Bizim sana önemli bir haberimiz var.” diyerek Âşık Garkın söze girdi.

Haber yollayana da getirene de hamdüsena olsun!

Hükümdar beni Şahmelik’in yanında Cend’e yolladı. Yol üstünde seninle konuşmayı uygun gördüm. Sen bize ziyafet verirsin ha Abdûlmelik! Bizi tuz ve çöreklerle karşılayacak mısın?

Size tabi ki ziyafet veririm. Ulak bana: “Hükümdar geliyor.” demişti.

Ulak sana doğru demiş. Biz seni görmek istedik. Ha, ha, ha Abdûlmelik, sen şimdi han değilsin. Çünkü şimdi devir değişti. Cihada, sefere gitmenin gereği yok. Bunun için de sen bana öfkeli olma!

Yok, yok!

Sen bizi doğru anla!

Emir Abdûlmelik, Âşık Garkın’ı önceden de sevmezdi. Ulak ile yalandan haber yollayıp kendisini endişelendirdiği için iyice nefret etti kendisinden.

Âşık Garkın arkasını düşünmeden konuşurdu. Şahmelik konuşmuyordu, onun bu durumu emire tuhaf geldi:

Şahmelik, senin yüzün neden asık ya!

“Şahmelik sana öfkeli.” dedi Âşık Garkın. Konumuz da Şahmelik’in öfkesi üzerine. Sen onun gönlünü kırmışsın.

“Ben mi?” deyip Abdülmelik bir Âşık Garkın’ın bir de Şahmelik’in yüzüne baktı: Öyle mi Şahmelik?

Elbette öyle! Âşık Garkın açıklamaya çalıştı: “Şahmelik her şeyi hükümdara söyledi. Hükümdar bu meseleye karışmak istemedi ama senin düşünmene izin verdi. Ben meseleyi şimdi çözerim. (I. 263)

Hangi meseleyi?

Onu senin sofranın başında söylerim.

Şahmelik bana kırıldıysa bunu bana doğrudan söylemeliymiş. Hükümdarı araya katmaya ne gerek var!

Şahmelik, iyi ya da kötü sesini çıkarmadı.

Abdülmelik bir nefes aldı: “Herhalde çözülmeyecek bir mesele değil? Bu yerde ölüm dışında her şeye çare var.”

Han, misafirleri ile Zemahşer’e doğru yöneldi, Şadranç’ı yanına çağırdı:

Bizden önce kaleye var, Altıncan’ı bul ve ona “Şimdi misafirler geliyor. Onlar kaleden çıkıp gidene kadar odandan çıkmak yasak. Bu babanın kesin emridir, de!” dedi.

Emredersiniz efendim!

2

Abdülmelik Han’ın evine iki tane atlı geldi. Onları hizmetli Haldan karşıladı.

“Abdülmelik Han yok mu?” diyerek atlılar Haldan’a sordular.

Emirimiz şu an kalede değiller, o geç gelir. Han ile ne işiniz var?

Biz emirin yanına haber vermeye geldik.

Ne haberiniz varsa bana söyleyiverin!

İlk siz söyleyin, Abdülmelik Han'ın kızı var mı?

Var ama şu an kalede değil.

Hanın kızı evlenmedi ya!

Nasıl, nasıl? Emirın kızı Altıncan mı? Size nasıl desem, o evlendi desem olur. Siz evlendi sayın. Evlendi o, evlendi!

Bu haberi işiten iki atlı geri dönecek gibi oldu. Birbirlerinin yüzlerine merakla baktılar. Haldan atlıları içeri davet etti:

Gelin, geçin, oturun! Dinlenin biraz.

Dediğin gibiye bizim oturmamız yakışık almaz, biz dönelim! (I. 264)

Bu nasıl iş böyle? Maskaralık bu. Bunu beye nasıl söyleyeceğiz? Onun yüreği paramparça olur.

İkinci atlı da yoldaşının sözünü destekledi:

Felaket olsa gerek.

Kesin olur!

“Gidiverin, gidiverin!” diyerek Haldan nedendir bilinmez, atlıları acele ettirdi. Sonra da kapıdan çıkarak atlılar gözden kayboluncaya kadar onları seyretti.

Atlıların karşısına Altıncan çıktı. Onlar yabancı atlıları seyredip geri döndüler. Avluya giren Altıncan Haldan'a baktı:

Biraz önceki atlılar niçin gelmişler?

Ben onların niçin geldiğini anlamadım. “Abdülmelik Han yok mu?” diye sordular.

“Han hemen gelir desem de seslerini çıkarmadılar ve gittiler.”

“Dayı, biraz önceki atlıların peşinden git. Onlar uzak bir yerden gelmişler. Yorgundurlar. Bırak, evde biraz dinlensinler.” diyen Altıncan, Anuşirvan'a döndü.

“Yok, gereği yok!” diyen Haldan kıvrandı. Onlar şimdi gelir.

Nasıl gelir?

“Şimdi biraz işimiz var, sonra geliriz.” deyip gittiler. Onlar Abdülmelik Han ile buluşmak istiyorlar. Han'a söyleyecek gizli haberleri var onların.

Altıncan, Haldan’a biraz bakıp durdu, sonra hiçbir şey demeden hareme gitti.

Haldan, kusurunun ortaya çıkmasından korkar gibi iki yana koşuşturdu. İsteğinin yerine gelmemesi düşüncesi onu korkutuyordu. Haldan, Altıncan’a görücü gelmesini, onun bahtının açılmasını istemiyordu. Bu isteği için de cesaret edip bir şey yapamadığına üzülmüyordu. Haldan’ın gönlü Altıncan’daydı. Onu her şeyiyle seviyordu. Onun kendisinin olmasını istiyordu. Bu isteğini başaramayacağını da biliyordu. Çaresizdi. Derdini kime söylesindi? (I. 265)

***

Mansur pazardan geldi, Haldan onu karşıladı:

İki atlıyı görmedin değil mi?

Yok, görmedim. Ne oldu ki?

“Ay, bir şey olduğu yok, sadece sordum!” Haldan bu sözleri söyleyip söylemedi ki iki atlıdan biri kapının yanında göründü. Bunu gören Haldan telaşlandı:

Hey, size ne lazım?

Kardeş, söyle! Abdülmelik Han kızını kime verdi?

Haldan’ın çaresi kalmadı:

Altıncan Hatun bekâr şimdi ama o aynı zamanda nişanlı. Biraz önce güzelce söylediğimde anlamadın mı?

Kimin nişanlısı?

Bunu da bilmiyor musun? Altıncan Hatun, Selçuklu beyi Muhammet Tuğrul Bey’in nişanlısı.

“Maşallah! Bize lazım olan da o. Bizi buraya yollayan da Muhammet Tuğrul Bey’dir.” diyen atlıların keyfi yerine geldi ve güldüler.

Öyleyse çok iyi, gelin, geçin! Biraz önce açık açık konuşmadınız. “Altıncan bizim beyimiz Tuğrul’un nişanlısı, bunun için o bekâr gezmemelidir” demeniz gerekirdi. Ben sizden şüphelendim. Ben sizi Şahmelik’in adamısınız sandım. Siz yorgunsunuzdur. Gelin dinlenin! Biraz önce sizin önünüzden Altıncan Hatun çıktı. Görmediniz mi?

Gördük de o değildir diye düşündük.

Vah, vah siz biraz önce kendinizi Tuğrul Bey'in yolladığını söylemediniz. “Bizi Tuğrul Bey yolladı.” deseydiniz ben sevincimden bağrıma basardım sizi. Biz de Tuğrul Bey'den haber bekleriz.

Biz Tuğrul Bey'in haberini getirdik. Onun geleceğini size önceden söylemeye geldik.

Öyleyse başımızın üstünde yeriniz var. Bugün bize bayram. Bugün bize düğün. Bize Tuğrul Bey geliyor! Atından in, kardeşim! Gel ben seni bir kucaklayayım!

“Sen kalenin yöneticisi misin, yoksa hizmetlisi mi?” diyerek Mansur kızdı. Git, kendi işini yap!

Mansur'un bu sözü Haldan'ın bir kulağından geçti, diğerinden çıktı. Haldan hareme doğru yöneldi: **(I. 266)**

Altıncan melikem! Altıncan melikem! Müjde, müjde! Muhammet Tuğrul Bey geliyor! Ben “Atlılar yine gelirler.” demiştim ya! Ben sana “Anuşirvan dayını yollama, onlar hemen gelirler.” dedim ya! Geldiler gördün mü? Tuğrul Bey geliyor. O, büyük bir düğün yapıp sizi kecebeye bindirip götürecekmiş. Sizi saraylarda yaşatacakmış. Altıncan melikem, duyuyor musunuz? Tuğrul Bey sizin peşinizden geliyor. O, Zemahşer'de çok büyük bir düğün yapacakmış. Müjde!

Altıncan, Haldan'ın sevincini görüp dut yemiş bülbüle döndü, sesini çıkarmadan Haldan'ı izledi.

Melikem, biraz önceki atlılardan birisi geri geldi. O, Tuğrul Bey'in ulağınımış. Gelin, ulağın haberini kendiniz dinleyin!

Altıncan, Haldan'ın peşine düştü.

Ey ulak, haydi haberi Altıncan melikemize söyle, haydi!

“Muhammet Tuğrul Bey geliyor melikem. O, bizi önden yolladı. “Ben gelinceye kadar hazırlık yapıverin. Düğün yapalım, dedi.” diyen ulak tebessüm etti. -Ulak, Abdülmelik Han'a gönderilen bir nişan bohçasını komutana, ikinci nişan bohçasını ise Altıncan'a verdi- Bu nişan bohçası size yollandı bacım.

Altıncan içerinden yeşil kesesini alıp geldi. O kesenin içi para doluydu. Altıncan keseyi elinde döndürüp Haldan'ın yanına vardı:

Haldan, sen beni sevindirdiğin için sana para vereceğim.

Ben bütün ömrüm boyunca size vefalı olacağım melikem. Gittiğinizde beni de yanınızda götürün. Ben size vefayla hizmet ederim.

Haydi, ağzını aç!

“Allah razı olsun melikem, bütün ömrüm boyunca sizin hizmetinizde olurum.” diyerek Haldan ağzını açtı.

“Süphanallah, ağzın çok büyük!” Altıncan gülererek Haldan’ın ağzına bohçasından altın paraları tek tek çıkartıp koydu. “Ağzının böyle büyük olduğunu düşünmemiştim.” dedi.

Haldan ağzını açıp donmuş gibi durdu. Ağzı altınla dolduktan sonra da kıpırdamadı. Onun bu durumuna Altıncan şaşırdı:

Şimdi ne durursun? Var, git şimdi!

Altıncan’ın bu sözünden sonra Haldan bağa doğru yavaş yavaş gitti. **(I. 267)**

***

Ulak, Mansur’a hal hatır sorduktan sonra:

“Biz nerede dinlensek?” diye sordu. Bizimkiler dört beş güne gelirler. O zamana kadar hazırlık yapsak iyi olacak. Bizim çadırlarımız var.

Ey kardeşim! Abdülmelik Han misafiri çadırda konaklatmaz. Siz rahatça gelin. Misafirler için bizim özel, büyük odalarımız var.

Biz misafirhaneye yerleşmeyiz.

Odalarımızın eşiğinden geçip gör, o zaman yerleşip yerleşmemeye karar verirsin. Bin kişi değilsiniz ya!

Binden de fazlayız. Binden fazla asker ile yüz deve yükümüz var. On devenin yükü buraya getirilmeli. Onlar düğün hediyesi.

Şaşırmadan dolayı kimsenin sesi çıkmadı. Ulak çok coşkulu güldü:

Ben, bizimkilerin yanına gidip Altıncan’ın bekâr olduğunu, Muhammet Tuğrul Bey’i beklediğini söyleyip müjde vereyim. Yoksa onlar diken üstündedir. Neredeyse geri dönüyorduk biz.

“Git, git! Sallanıp durma da on deve yükü hediyeği hemen getir!” diye bağdan bağırarak gelen Haldan sinirlendi.

“Kim söyledi Abdülmelik Han’ın kızı evlendi.” diyen Mansur ulağı durdurdu.

“Şu kişi söyledi.” diyen ulak, Haldan’ı gösterdi.

Ben ne bileyim senin Muhammet Tuğrul Bey’in adamı olduğunu. Şahmelik gibi bir soysuzun adamısın sandım seni. Ben sana söyledim: “Altıncan, Muhammet Tuğrul Bey’in nişanlısıdır.” dedim. Yemin et, yemin et! Sen beni töhmet altında bırakma. Mutluluğumuzu bozma!

Ulak zor duruma düştü:

Biz doğrudan gelip: “Biz Muhammet Tuğrul Bey’in adamlarıyız.” demeliymişiz. Onu demedik. Suç bizde. Siz: “Altıncan, Muhammet Tuğrul Bey’in nişanlısıdır.” dediniz yani (!). Doğru, doğru! (I. 269)

Söyledim, söyledim, evet söyledim. Doğru sözlüyüm ben. Yüreğimdeki dilimde benim. Tuğrul Bey’in gelmesini bekliyorum ben. Biz hepimiz bekliyoruz. Öyle bir düşün yaparız ki gece boyunca yatmadan hizmet edeceğim!

Haldan git aşçıya söyle, onlar misafirhanelere büyük bir sofraya hazırlasınlar. Doğrusu misafirler burada olurlar. Onlar yorgunlar, dirlensinler, yiyip içsinler. Askerler de çadırda olurlar. Ben şimdi ulak ile haber yollayıp askerleri yerine yerleştirip döneyim.

Biraz önce Haldan ulağın konuşmasını kimse önemsemedi. İnsan tanımadığına değer vermiyor. Her şey yolundaydı sonuçta. Sinekten fil gibi yapmak kime gerek? Kimseye gerek değil. Haldan, Muhammet Tuğrul Bey’in büyük bir hazırlıkla geldiğini nereden bilsin? Ancak yüreğindekiyle hareket edecek olsaydı Haldan her şeyi eline yüzüne bulaştıracaktı. Sonra da Altıncan’ın üzülmeye sebep olup keyiflenecekti. Olmadı. Başkasının üzülmeye izlemekte büyük keyif var. Bahtsızlığı yaşayan sen değilsen tabi! Senin durumun onunkinden iyi. Yoksul olup zenginlerin üzüntüsünü izlemek çok keyifli! Vah ki ne vah! Haldan içindeki bu düşünceleri kimselere söyleyemiyordu ama birisine içini dökeği geliyordu. Kim vardı ki içini dökeceği? Ah adaletsiz dünya! Hiç hak etmeyen birisini de zengin edersin, Zemahşer’e emir, han edersin. Akıllı, bilgili birisini de kapısında hizmetli edersin. Hani senin adaletin? Ah dünya benim elimde olsaydı!

***

En önemli şey, geliyorlar!

Yok, en önemli şey, geliyorlar!

Tuğrul Bey geliyor!

***

Herkes Tuğrul Bey'in yolladığı on deve yükü hediye ile ilgileniyor, her bir şeyi tek tek gözden geçiriyorlardı. (I. 270)

Haldan, Altıncan'ın odasına birden girdi, sandıktan bir şeyler arayan Altıncan'ın yüzünü seyretmeye koyuldu.

Bu yaptığın da ne senin? Niçin içeri girdin?

“Seni görmek için geldim.” diyen Haldan titredi.

Nasıl, nasıl?

Sana söyleyeceklerim var?

Neymiş o söyleyeceğin?

Sen Tuğrul'un eşi olup itibarlı bir şekilde yaşayacağını mı sanırsın? O senin kadrini bilir mi?

“Ne dediğini sanıyorsun sen? Aklın başında mı senin?” diyen Altıncan sinirlendi. Altıncan'ın kendisine büyük bir ceza vermesinden korkan Haldan başka türlü konuşmaya başladı:

Tuğrul Bey sana on deve yükü hediye yollamış. Her bir hediye birbirinden güzel. Ben senin Tuğrul Bey'in eşi olup çok itibarlı bir şekilde yaşayacağına inanıyorum. Onun yolladığı hediyeler buna şahit. Melikem, istirham ediyorum, dışarı çıkıp beyin yolladığı hediyeleri görsene!

Yok, yok görmeyeceğim. Çık!

Başka bir zaman olsa Altıncan on deve yükü hediye tek tek gözden geçirirdi. Yüklerin arasındaki mücevherleri keyifle incelerdi. Bundan sekiz ay önce Musa Bey'in getirdiği hediyeleri, takıları Altıncan her gün incelemiş, birisini çıkartıp

diğerini takmıştı ama son bir aydan beri Altıncan getirilen hediyeleri sandıktan çıkartıp bir kez bakmamıştı bile.

İşte, Altıncan'ın annesinin yanındaki kadınlar, akkızlar hediyeleri hayranlıkla inceliyordu ama o, mücevher ve değerli taşlar kendisine ait değilmiş gibi o şeyler ilgisini çekmiyordu. “Altıncan, sen bir de bunu gör!” diyerek ona çok güzel şeyler gösterdiler. Altıncan: “Uzak olan güzelmiş!” diye baştan savma bir cevap verdi. O, bu sırada Tuğrul Bey'in yolladığı haber ile ilgileniyordu.

Bohçada yavşan otu¹⁰⁷ vardı. (I. 271)

Yavşan Altıncan'a çölde ilk gezdiği zamanı hatırlatıyordu. O gezide Tuğrul Bey sormuştu:

Sen bu güllerin, kısa boylu otların hangisini beğeniyorsun?

Altıncan bu soruya şöyle cevap vermişti:

Yavşanı!

Niçin?

Yavşanda vuslatın kokusu var.

Ah, vuslatın kokusunun olduğunu bilmezdim.

Bu konuşmadan sonra Tuğrul Bey attan inip bir tutam yavşan kopardı ve uzunca kokladı. Altıncan da bir tutam yavşanı uzunca bir süre kokladı.

“Muhammet Tuğrul, Altıncan'a böyle çok hediye yolluyorsa büyük bir hükümdar olmalı.” dedi Altıncan'ın yengesi Şahyürek.

***

Haldan, Altıncan'ın odasına yine birden girdi:

Tuğrul Bey'in danışmanı geldi.

Nerede?

Onu Palabey (Mansur) alıp getirdi. Şimdi misafirhanede dinleniyor. O çok değişik hikâyeler anlatıyor melikem. Adamın anlattığı hikâyelerin tadını Palabey'in

---

¹⁰⁷ Pelin otu, papatyagiller familyasından Anadolu'da doğal olarak bulunan bir yavşan türü. 120 cm'ye kadar uzayabilen bu bitki grimsi ya da beyazımsı yeşil renkli, parçalı yapraklıdır. Itırlı bir bitkidir. Hekimlikle kullanılır. (ç.n)

anlattıklarında bulmadım. O yine bir şeyler anlatıyor. Hayalinde kim bilir kiminle neyin pazarlığını yapıyor? Ben onu tanıyorum.

Sen git danışmanın hikâyelerini dinle. Sonra gelip bana anlatırsın.

Tamam melikem. Haldan bir müddet durakladı sonra geri dönüp: Melikem, danışmanın bir sözünü size söylemeyi unuttum ben.

Neymiş o, önemli mi?

Tuğrul Bey danışmanına: “Ben gelene kadar düğünden önce Zemahşer’de büyük sadakalar verin. Gazneli Mahmut için Kur’an okutun, onu yüceltin. Sultan Gazneli Mahmut büyük bir sultandı. (I. 272) Benim itibarımın yüceliği Sultan Gazneli Mahmut’un kendisine dua okuyup icazet verdiğindedir.” demiş.

Gerçekten öyle mi demiş?

Gerçekten öyle demiş. İşte, şu iki kulağımla duydum.

Git, danışmanın sohbetini dinle!

Haldan ok gibi atılıp gitti. Biraz sonra yine geldi:

Melikem!

Ne haberler var?

Melikem, Abdülmelik Han geldi. Muhammet Tuğrul Bey’in danışmanı Ahmet Dehistanî babanız ile hâl hatır sorduktan sonra: “Merhametli Abdülmelik Han, ben sizin kızınıza hükümdarımın yolladığı hediyeği kendi ellerimle iletmeliyim.” dedi. Abdülmelik Han da beni size yolladı. Onlar sizi bekliyorlar melikem.

Altıncan annesinin yanına gitti. Ona Haldan’ın haberini ilettiler.

Ben ne şekilde gideyim anne? Örtülü mü gideyim?

Hacer Hatun’dan önce Gülyüzlü söze karıştı:

Örtüsüz git. Sen şimdi gelin değilsin ki! Bırak, danışman senin ne peri kızı olduğunu görsün! Sen danışmandan korkma, Muhammet Tuğrul Bey’in danışmanı demek, senin de danışmanın demek. Bırak, o senden korksun!

Hacer Hatun, Gülyüzlü'nün sözlerini onaylamadı. Kendisinden önce konuşmasına sinirlendi ama yine de anlayışlı davrandı. Kızının cevap beklediğini anlayıp kesin bir şekilde konuştu:

İçeri girmeden önce eşikte biraz bekle, sonra da babanın yüzüne bakıp örtünüp örtünmeyeceğini anlarsın.

Ben gittim o zaman. Eflatun, peşime düş!

Bensiz olmaz mı?

Altıncan biraz babasının odasının önünde durdu. Babası onu içeri çağırdı.

Yüzü örtülü Altıncan'ın içeri girdiğini gören Ahmet Dehistanî hemen yerinden kalktı.

Mansur kapının sağ tarafında kat kat duran eşyaların içinden üç dört tane bohçayı alıp danışmana verdi. (I. 273)

Ahmet Dehistanî orta yaşlarda bir adamdı. Uzun boylu ve atikti. Büyük alnının aşağısındaki mavi gözleri parıl parıl parıldıyordu. Onun yüzüne bakınca gözlerin gördüğü: Büyük burun, ince elmacık kemikleri, küçük mavi gözlerdi. Sesi gövdesinden daha kalındı. Bunun için geniş odanın içinde sesi çok yoğun bir şekilde yankılanıyordu:

Melikem, benden öncelikle merhametli beyimin dualı selamını kabul edin! Tuğrul Bey'in sağlığı yerinde, işleri yolunda. Yüce Allah beyimin yanında olup onun büyük işlerinde daima yardım ediyor. Beyimizin size karşı olan muhabbetini, düşüncesini bir her gün duyuyoruz. Tuğrul Bey, Hakk'ın nazar saldığı bir bey. Hakk'ın nazarının düştüğü adamın hizmetinde olmak en doğru yoldur. Biz kendi kibleyi âlemimizin yanında daima sizin olmanızı isteriz. Biz tüm hazırlıklarımızı bir tepede toplayıp Hakk'ın nazarının düştüğü beyimiz Tuğrul Bey'in memnun olması, sizinle eş olması için Zemahşer'e geldik. Ayrıca biz büyük bir düğün hazırlığı ile geldik. Niyetimiz bütün Harezm halkına kırk gün kırk gece düğün yapmak. Ben önce Harun Altındaş'ın yanına gittim. Biz onunla iyi ilişkilere sahibiz. O bizim maksadımızı işitip çok mutlu oldu: "Kırk gece kırk gün edilecek düğünün masraflarını ben karşılayacağım." dedi ama Muhammet Tuğrul Bey bunu kabul etmedi. Nasip olursa düğünümüze Harun Altındaş da gelecek. Harun Altındaş'ın dediğine göre Cend emiri Şahmelik, Abdülmelik Han'ın Tuğrul Bey'e kız vermesini istemediğini belirtmiş. Harun onun bu isteğine kulak asmamış. Şahmelik ile aynı düşünceye sahip olan, ondan rüşvet alan,

hava atmak için Zemahşer'e gelen yardımcısı Âşık Garkın'ı zindana attırmış. Harun Altındaş, kendi emrindeki tüm emirlere, hükümdarlara Abdülmelik Han'ın düğününün haberini yollamış, onları düğüne çağırmış. Nasip olursa uzaktan yakından toya gelecek hürmetli misafirlerimiz çok. Müslüman halklarında işitilmedik bir düğün yaparız inşallah! Her şey güllük gülistanlık olur. Her şeyi düşündük. Biz düğün hazırlığını yapana kadar Allah'ın bakış attığı büyük beyimiz de gelir. Büyük beyimiz bana çok önemli bir görev verdi. O şimdi bu bohçaları size elimle vermeyi hem de bir isteğini söyleme görevini bana verdi. **(I. 274)** Büyük Muhammet Tuğrul Bey'in isteği şudur ki, kendi eliyle dürdüğü şu bohçaların içinde düğün günü giymenizi istediği elbiseleri, takacağınız takıları koydu. İşte, bu bohçanın içinde ak atlas kumaşlar var. Gömleğin üstüne giyeceğiniz cüppe de hazır. Onu kendimiz diktirdik. Bu bohçanın içinde altın ve mücevherler var. Bu bohçanın içinde başınıza takacağınız taç var. Muhammet Tuğrul Bey, düğün günü işte şu kumaşların içindeki elbiseleri giyip karşısına çıkmanızı rica ediyor. Bu elbiselerden başka hiçbir şey giymemeniz gerektiğini defalarca tekrarladı. Beyim sizin yüzünüze duvak örtülmesini asla istemiyor. O, yüzünüzün açık olmasının, bahtınızın da açık olacağını düşünüyor. Bu iğneliği ise Muhammet Tuğrul Bey özel olarak kırmızı yakutlarla süsletti.

***

Düğün hazırlıkları başladı. Tuğrul Bey'in buyurduğu gibi kalede büyük sadakalar verildi, Sultan Gazneli Mahmut'a Kur'an okundu. Altıncan Gavşfinc şehrindeki arkadaşları Kalbina -Kalbina bu şehrin hükümdarının oğlu Gökhan'la evlenmişti- ve Balnez'e -Balnez de o şehirde yaşayan bir tüccarla evlenmişti- ulak yolladı. Bu şehirde güzel elbiseler diken iki usta terzi vardı. Bu terzilerin elinden çıkan elbiseler görenleri kendisine hayran bırakıyordu. Altıncan da Muhammet Tuğrul Bey'i kendisine hayran bırakmak istiyordu. Bunun için de arkadaşları Balnez ve Kalbina'ya o usta terzileri yanlarında hemen getirmelerini emretti. Arkadaşları onun isteğini yerine getirdiler. Onlar yanlarına iki değil, üç terzi alıp geldiler. Altıncan kimseyi uyutmadı. Tüm elbiseler bir gecede hazır olmalıydı. Eğer elbiseler bir gecede hazır olmazsa o zaman dünyanın sonuydu. Muhammet Tuğrul Bey tan vaktinde gelecekti.

Tan atmadan elbiseler hazır oldu. **(I. 275)**

Elbiseler hazır!

Ama Tuğrul Bey gelmedi. Tuğrul Bey o günün ertesi ve bir sonraki gün de gelmedi. Bey bir ay beklettikten sonra geldi. Onun geldiğini tellallar haber verdi.

Altıncan; annesi ve Gülyüzlü ile birlikte dama çıkıp Tuğrul Bey'in yolunu gözledi. Haldan burçlara çıkıp kim görünse aşağıdakilere haber verdi.

Gelen ordunun ardı kesilmiyordu. Kalenin dört bir yanı Tuğrul Bey'in askerleriyle doldu taşı. Sabahtan akşama kadar atlılar geldi. Gece boyunca da bu durum devam etti.

O günün ertesinde Abdülmelik Han'a Muhammet Tuğrul Bey'i karşılaması için kaleden çıkması söylendi. Buluşmayı izlemek için Altıncan da kaleden dışarı çıktı.

Altıncan, Tuğrul Bey'in istediği gibi giyinmişti. Peh, peh! Tuğrul, Altıncan'a hangi renk elbisenin yakışacağını biliyordu. Gerçekten de bu elbiseyle Altıncan çok güzel görünüyordu. Hiçbir peri Altıncan gibi ışık saçamaz, görenlerin aklını başından alamazdı!

***

Muhammet Tuğrul Bey, ellerinde tuz ve ekmek olan Zemahşerlilerin önünde attan indi, Abdülmelik Han'ın karşısında tek dizinin üstünde durdu, sonra da onunla kucaklaştı.

“O bizim yanımıza gelmez. Müslümanlıkta kadınların yanına gelmek ayıp sayılır, ateşperestlik yok artık.” diye fısıldadı Hacer Hatun.

“Dünyanın her yerinde horozlar aynı şekilde öter. Müslümanlıkta da kadının yanına erkek gitmeli. Her şeyi erkek yapmalı. İlk sözü erkek söylemeli.” diye Gülyüzlü karşılık verdi. **(I. 276)**

Erkek her yerde kadının yanına ilk önce varmalı ama şu durumda ayıp olur. Eğer şimdi Tuğrul Bey yanımıza gelirse onun bu hareketini kimse hoş karşılamaz.

Gülyüzlü, Hacer Hatun'un düşüncesine katılmadı:

Niçin “Kimse hoş karşılamaz.” diyorsunuz? Siz hoş karşılamaz mısınız? Altıncan hoş karşılamaz mı? Karşılar, ben de karşılarım. Tuğrul Bey geliyor!

“O, buraya üç mil uzaklıktaki meydanda konaklamış, diyorlar.” diyen Altıncan hiç kimsenin beklemediği bu sözleri söyledi.

“Ben dedim ya ‘Tuğrul Bey dolup taşar da gelir.’ diye. Siz bana inanmadınız. Ben söyledim ya...” diye Gülyüzlü tekrar konuşmaya başladı ama:

“Gülyüzlü, bir an sus!” diyerek Hacer Hatun onu durdurdu, boynundaki kolyeyi çözüp ona uzattı: Al!

Vah vah, neden ki?

Gülyüzlüm, ben bu kolyeyi sana hediye veririm.

Bu çok değerli ama! Tuğrul Bey’in melikemize hediye ettiği iğnelik gibi bunun da taşları kırmızı yakuttan.

Kıymetli de olsa, neyden yapılmış da olsa ben bunu sana veriyorum ama benim bir şartımı yerine getir!

Ben tüm şartlarınızı yerine getiririm.

Benim şartım şu ki sen bugün konuşma!

İsterseniz ben yarın da konuşmam, dayanırım.

Gayret et! Altıncan’ın kecebesi gidene kadar konuşmasan olur, sonra istediğin kadar konuş!

Varı yoğun bir gün mü? İki gün de konuşmam, kecebe gidene kadar da konuşmam. Beni şimdi dövseniz de konuşmam. Ben çok sabırlıyım.

“Gülyüzlü, getir ben annemin sana verdiği rüşveti takayım.” diyerek Altıncan kolyeyi aldı, Gülyüzlü’nün boynuna taktı: Kutlu olsun!

Rüşvet mi bu?

Ya ne? Konuşmaman için sana verilmiş bir rüşvet.

Gülyüzlü eliyle ağzını kapatıp Hacer Hatuna ve Altıncan’a minnettarlık bildirerek baş eğdi. Konuşmayınca da kazanç elde ediyormuş insan. **(I. 277)**

Tuğrul Bey’in danışmanı söylemiş: “Düğünden sonra kızınız Nişâşbur’da yaşayacak.” diye. Sen bir gözünün önüne getir. Harika bir sarayda Tuğrul Bey’in yanında oturuyorsun. Başka devletlerin beyleri, hanları gelip size değerli hediyeler getiriyor, devletinizin, itibarınızın yücelmesini diliyor.

Konuşmamak Gülyüzlü için zor olmayacaktı ama öyle değilmiş. Konuşmanın değerini bilmeyen biriymiş o. Dünyanın tüm lezzeti, dünyanın tüm güzelliği istediğin sözü söylemekteymiş. Şimdi Gülyüzlü’de bir konuşma isteği peyda oldu, ihtiyaca döndü bu isteği. Aklına gelen düşünceyi niçin içinde öldürsündü ki?

Gülyüzlü’nün öyle bir konuşası geldi, öyle bir konuşası geldi ki... “En iyisi değerli kolyeyi beğendiğimi kimseye söylememeli miyim? Bunu söylemesinin ne mahsuru vardı? Ey Allah’ım bunu da söylememeli miyim? Böyle de bir ceza olacaktı. Ben kötü bir şey konuşmuyorum ki! Herkesin hoşuna gidecek sözler söylerim ben.” diyen Gülyüzlü’ye kolye lazım değildi, ne yapsındı kolyeyi o!

Gülyüzlü, Hacer Hatun’un yüzüne: “Beni aldattınız!” der gibi baktı baktı durdu ama Hacer Hatun onu görmezden geldi. Gülyüzlü, Hacer Hatun’a: “Kurnaz domuz, kolyen çürüsün!” diye içinden sövdü, öyle bir konuşmak istedi ki, “Yakuttan yapılmış bir kolyeymiş.” diyen Gülyüzlü şu anda konuşmak için tüm bohçasını verecek olurdu.

“Konuşamamaktan Allah korusun. Dilsiz insanlar ne yapar ki konuşamadan? Ey Allah’ım, bizi dilsiz yaratmadığın için çok şükür sana!” diye içinden konuşuyordu Gülyüzlü.

Gülyüzlü, Hacer Hatun’dan böyle kötü bir hile beklemiyordu. “Ben Hacer Hatun’a hiçbir zaman kötülük etmedim. Hatta ben onun romatizmalı bacağını bile ovalıyorum. O ise hiçbir şey yokken beni konuşamaz hâle getirdi. Ey Allah’ım, ben ona ne kötülük ettim ki?

Gülyüzlü’nün konuşası geliyor, içi içini kemiriyordu. O mantıksız hareketler etti. Bir şey anlatacak olduğunda konuşamadığı için kimse ona bakmıyordu. Onun içi içine sığmadı, ayağını yere vurmaya başladı. **(I. 278)**

Gülyüzlü’nün ayağını yere vurmasına şaşırان Altıncan manalı manalı baktı ama iyi kötü bir şey demedi, buluşmanın gerçekleştiği yere bakmaya devam etti. Gülyüzlü yine yere vurmaya, Altıncan’ın göğsünü dürtüklemeye başladı.

“Öldürmek mi istiyorsun beni? Böğrümü deldin. Kız, sana ne oluyor? Niçin yeri vuruyorsun? Yerde bir şey mi var?” diye Altıncan onun bu durumunu garipsedi. Oynayalım mı? Şimdi oynamak uygun olmaz!

Gülyüzlü kendisini gösterip ellerini yukarı kaldırdı:

Gökyüzüne mi uçacaksın?

Gülyüzlü hayır manasında başını salladı.

O zaman ne? Kartal mı var? Kartaldan kut mu dileyelim?

Gülyüzlü başını sallayıp dilini gösterdi.

Dilini arı mı soktu?

“Yok, yok!” diye Gülyüzlü fısıldadı. Boynundaki kolyeye elini uzattı. Gülyüzlü iki ateş arasında kalmıştı. Kolyeyi veresi yoktu ama öyle bir konuşası geliyor, öyle bir konuşası geliyor, öyle bir konuşası geliyordu ki...

Hacer Hatun, ben tek bir kez konuşsam. Sonra bir daha konuşmam. Ölecek olsam da konuşmam.

Tek bir kez konuşmanın ziyanı yok.

“Ne söylemek istersin?” diyen Altıncan ona baktı.

Vay, ben unuttum!

Yalan söyleyeceksindir. Çünkü yalan akıldan tez kaçır.

Vay, ben hatırladım.

Neymiş?

Ay, yok söylemeyeceğim.

Söyle, söyle!

Nişabur kaç günlük yol?

Söyleyeceğin bu muydu?

Yok, başka da söyleyeceğim çok söz var. Ben bir şey biliyorum -Gülyüzlü hızla yutkundu, kendisinden ne bildiğini sormalarını bekledi ama ona Altıncan da Hacer Hatun da bir şey sormadı. Gülyüzlü onlar bir şey sormadığı için öfkelenmedi. Yüreğindeki söylemese olacak değildi. **(I. 279)** Bunun için de konuştu- Ben bir şeyi çok iyi biliyorum. Söyle dersiniz söylerim. Bensiz sıkıntıdan ölürsün. “Gülyüzlü doğru söylüyormuş.” dersin. “Gülyüzlü öngörülüymüş.” dersin. Melikem, senin geleceğin geldi. Sen bugün gelen ata bineceksin. Ben senin bu güzel at üzerinde tüm

âlemi kendine hayran bırakacağına inanıyorum. Kartal bir kanat ile uçamaz. Senin bir kanadın benim melikem. (I. 280)

On Üçüncü Hikâye

Çok Tepenin Sırtını Boynuz Atan Yaralar

Düğün Başlıyor

Harun Altındaş'ın düğüne katılacağı duyulunca ülkenin her yerinden gelenler oldu. Abdülmelik Han'ın dostları düğüne geldi, bol bol hediyeler getirdiler. Canahır Helvacı bir çoban ve onun iki yardımcısının başında olduğu bir sürüyü düğüne hediye olarak getirdi, Altıncan'a altın bir yüzük verdi. Çok farklı, güzel bir yüzük... Bu yüzüğü Çinli kuyumcular yapmışlar.

Helvacı düğüne ailesi ile geldi, onun yanında üç eşi ve onlardan olma oğul ve kızları vardı.

“Abdülmelik, ben senin düğününe ailemle geldim.” diyen Canahır Helvacı keyifle konuştu. İkimiz gençliğimizden beri kardeş gibi bir ilişkideyiz. Senin düğünün, benim düğünüm; benim düğünüm, senin düğünün. Bazen aramıza soğukluk, kırgınlık girdi. Her ne olduysa oldu. Aramıza girerse sadece iyilik girsin, aramıza kardeşlik girsin. Benim büyümekte olan bir kızım var, o kızımı sana verip dostluk ilişkimizi kardeşliğe çevirmek isterim. Hatırlarsan Tümen Bey beni pek sevmezdi. Masumluğumun alameti olarak kızım Tümen Bey'in gelini olsa gönlüm rahatlayacak. (I. 281)

Canahır on iki on üç yaşlarındaki hoş bir kızı hanın yanına getirdi. Kızı gören Han:

“Hani Anuşirvan?” diye etrafına bakındı.

“Baba -Anuşirvan da ikizler gibi Abdülmelik Han'a baba diye seslenir, han da onu oğullarından ayrı tutmaz, ona oğlum, derdi- ben buradayım.” diyen Anuşirvan hanın huzuruna gülümseyerek geldi.

Haydi, şu kızı iyice incele!

Anuşirvan karşısında duran on iki on üç yaşlarındaki kızcağızı dikkatlice inceledi; ince vücutlu, ak yüzlü, ince dudaklı, gür ve kalem kaşlı, büyük ela gözlü, nazlı bakışlı kızı görür görmez beğendi. Aslında ilk bakış genç delikanlının kalbinde fırtınalar kopardı:

Adın ne?

Gövheray.

Baba, iyice baktım!

Seni şu kızla evlendirelim mi?

Ben kardeşlerim Habil ve Kabil'den sonra evlenmeliyim.

Anuşirvan'ın bu sözünden Gövheray hoşlanmadı, ağlamaya başladı.

Beni beğenmedin!

Anuşirvan, Gövheray'ın elinden tutup Abdülmelik Han'a döndü:

Baba, bu kız sadece benim olmalı!

“Sırdaş, ben senin şu çocuklarındaki açık sözlülüğe hayranım.” dedi Canahır Helvacı, Anuşirvan'ın başını okşayarak.

Abdülmelik Han kahkahalarla güldü.

“Gel, ben seni anneme göstereyim.” diyen Anuşirvan, Gövheray'ın elinden tutup hareme doğru yöneldi.

“Ben, Altıncan melike hakkında çok şeyler duydum ama kendisini hiç görmedim.” dedi Gövheray.

Şimdi görürsün, -Anuşirvan hareme varıp Altıncan'ın odasına girdi- anne, biliyor musun ben senin yanına kimi getirdim? **(I. 282)**

Altıncan, Gülyüzlü'ye bir şeyler buyurup duruyordu. Anuşirvan'ın sözlerinden sonra Gövheray'ı alıcı gözlerle inceledi, kızcağıza içi ısındı.

Bu mücevheri sen cennetin hangi bağından buldun?

Beğendiniz mi?

Beğendim dayı, beğendim. Bu kız sana vefalı, yaraşır olur.

Benim için en önemlisi senin beğenmen ablam.

“İtibarlı, ömürlü yaşayın!” diyen Altıncan, Gövheray'ın yüzünü, omuzlarını sıvazladı. Sen kimin kızıydın?

Ben Canahır Geçdeki'nin kızıyım.

Altıncan bu sözü duyunca şaşırdı:

Ne dedin?

Ben Canahır Geçdeki'nin kızıyım.

Lalam, ne için şaşırдын? Babamla aralarında geçen anlaşmazlık için mi? Bu konuyu biraz önce Canahır Helvacı da dile getirdi.

Ne dedi?

O, “Aramıza soğukluk, anlaşmazlık girdi. Hatırlarsan Tümen Bey beni pek sevmezdi. Masumiyetimin alameti için kızım Gövheray, Tümen Bey'in oğlunun eşi olsa, gönlüm rahatlayacak.” dedi.

Altıncan sustu, sevecen yüzündeki gülümseme son buldu.

Lalam, sana ne oldu?

Dayı, baban Canahır Helvacı'yı sevmiyordu sonuçta!

Ben sizi anlamıyorum. Eğer Canahır Helvacı gerçekten de babamın düşmanı ise niçin onunla görüşüyorsunuz? Niçin ondan hediye olarak koyunlar alıyorsunuz? O zaman neden sen onun değerli yüzüğünü hediye olarak aldın?

Ben babamın isteğini yerine getirdim.

Şimdi neden babamın isteğine karşı çıkıyorsun?

Gövheray ağlayarak kapıya doğru yöneldi:

“Gövheray, dur! Ben seni kimseye vermem! Sen benim olacaksın.” diyerek Anuşirvan, Gövheray'ın elinden tutup onu durdurdu. Canım ablam, benden hiçbir şey saklama, bana açık ol!

Ben senden hiçbir şey saklamıyorum. **(I. 283)**

Babamın talihsizce ölümünde Canahır Geçdeki'nin eli var mı?

Yok!

O zaman niçin beni bu kızıdan mahrum etmek istiyorsun?

Dayım Canahır Geçdeki'den nefret ediyordu, Anuşirvan!

Babam kim bilir birinin lafına uyup Gövheray'ın babasına zulmetti, evini yaktı. - Anuşirvan sesini biraz yükseltti- Öyleyse de Gövheray'ın babası anlayışlı davrandı,

babamı kötüleyip Harun Altındaş’a şikâyet etmedi. Eğer o şikâyet etseydi biz şimdi daha da kötü olurduk.

Bu fikri sana Canahır Geçdeki mi söyledi?

Kimin söylediğinden sana ne?

Kim söyledi?

Gövheray’ın babası.

Mantıklı!

Nasıl mantıklı? Benim için mantıklı bir şey yok!

Anuşirvan, dayım Canahır Geçdeki’yi kendisine düşman görürdü. O mezarında rahat yatsın!

Sen şimdi bile bile inatçılık ediyorsun, ablam.

Yok, ben inatçılık etmiyorum, ben senin anlamanı istiyorum.

Ben nasıl düşünmeliyim? Babamın yanlış olduğunu mı? Onun yanlış olduğunu sen benden daha iyi biliyorsun.

Anuşirvan, tekrar söylüyorum. Akrabalar yanılmaz. İkimiz için en iyi şey babanın, benim dayımın nasıl düşündüğü. Onun düşüncesi, ikimiz için de önemli. Akrabalar daima -tekrarlıyorum- akrabalar daima haklıdır. Ölmeden önce Tümen Bey hangi düşüncedeysen sen oğul hükmünde, ben yeğen hükmünde o fikre tabi olmalıyız. Düşüncenin yanlış olduğunu bilsen de oğul olarak o fikre yanlış demeye senin hakkın yok, yeğen olarak da benim.

O zaman niçin “Dayımı öldüren kan yiyici!” diyerek nefret ettiğin düşmanla, Tuğrul Bey’le evleneceğin için mutlusun?

Altıncan bu sorunun cevabına hazırdı ama çok manidar bir şekilde sustu. (I. 284)

***

Keski Kelev düğüne iki yüz testi şarap getirdi.

“Bırak, düğün günü içilsin, gönüller açılsın!” diyerek Keski Kelev gür bir sesle konuştu.

Emir ona minnettarlık bildirdi, sofranın başına çağırdı. Onun bu cömertliğinden Canahır Helvacı hoşlanmadı, emiri kenara çekti:

Kardeşim, sen aklına hiçbir şey getirme ama ben bu içki meselesi ile alakalı korkumu sana söylemezsem rahat edemem.

Ne oldu?

Şu ana kadar olan bir şey yok ama olmasından korkarım.

Ne olmasından?

Keski Han, iyi bir han ama onun bu durumu, yüz deve yükü şarap getirmesi bana çok şüpheli göründü. Sanki o kötü bir şey yapacak gibi görünüyor.

Nasıl?

Allah korusun, Allah korusun! Benim aklıma her türlü şey geliyor.

Şaraplar zehirli diye mi düşünüyorsun?

Belki, zehirlidir. Düğün bitinceye kadar şarapları bir yerde saklayalım.

Tamam, senin dediğin gibi olsun!

***

İki yüz kasap yetişebildiği kadar küçük ve büyükbaş hayvan kesti. Selçuklu beyleri görücüye geldiklerinde avlunun içine serdikleri halıları bırakıp gitmişlerdi. O halılar tekrar avlunun içine serildi.

Böyle düğünler sabahtan akşama kadar devam ederdi. Böyle olunca düğüne katılmaya Ceyhun'un iki yakasından birçok kişi geldi. Yakınlarda bulunan obalardaki insanların da neredeyse tamamı geldi.

Düğün kalenin içinden dışına taşıtı. Daha doğrusu düğünün büyüğü kalenin dışındaydı. Saz ve türkü sesleri her yerde yankılanıyordu. Gece boyunca saz ve türkü sesleri dinmedi. Oyunlar oynandı. **(I. 285)**

Zemahşerliler düğüne susayıp gelmiş gibiydiler, onlar gece yatmayı akıllarından çıkardılar. Gece oynanan oyunlar, söylenen türkülerle devam etti. Böyle bir düğün

Hüsrev Anuşirvan Adil¹⁰⁸'de, Nuh Samanî'de¹⁰⁹, Sultan Gazneli Mahmut'ta bile görülmüş değildi.

Şimdi herkes düğünde eğleniyordu ama Altıncan odasından çıkmıyor, düşünceli bir şekilde oturuyordu.

Şimdi Zemahşer'den gitme vaktiydi. Altıncan yanında götüreceği şeyler hakkında düşündü.

Tuğrul Bey'den kalan kamçıyı götürmeli miyim? Yakışksız olmasın!

Altıncan kamçıyı odanın kuzey tarafındaki sütunun dibine gömdü.

Onun Zemahşer'de bıraktığı şeyler sadece kamçı değildi. Tümen dayısının verdiği hazine de burada kalmalıydı. Uygun bir gün -eğer gerek olursa- Tuğrul Bey ile gelip birlikte alıp giderlerdi. Bu meseleyi Tuğrul Bey çözsünü. Belki, gömülen hazineyi Anuşirvan'a tamamen bırakırdı. Buna zaman karar verecekti.

Hoşça kal Zemahşer!

Hoşça kal sevdiklerim!

***

İki türlü durumda; bir kötü günde, bir de iyi günde kimin kim olduğu anlaşılır.

Altıncan'ın düğünü, Haldan'a eziyet çektirdi. Onun hayalinde süsleyen kız bugün evleniyordu. Bundan sonra Altıncan'ı göremeyecekti. Şimdiden kalbi duracak gibi oluyordu. Altıncan Zemahşer'den gitse belki onun için iyi olacaktı. Rahatça yaşayacaktı.

Haldan'ın aklında çok farklı, kötü düşünceler vardı, hem de çok. “Erkekler ağlamaz.” derler. Ancak Haldan'ın ağlayası geliyor, biriyle derdini paylaşmak istiyordu.

Haldan sarhoş olup raks etti. Canı çıkıncaya kadar oynadı. Sonra da yatmayı düşündü.

(I. 286)

¹⁰⁸ I. Hüsrev ya da Farsçada bilinen haliyle Enûşirvân (Farsça *ölümsüz ruh demek*). Âdil Enûşirvân adıyla da tanınır. 531–579 yılları arasında Sasani İmparatorluğu'nun hükümdarıdır. (ç.n)

¹⁰⁹ Samanoğulları Devletinin hükümdarı. Samanoğulları Devletinde I. Nuh (Hamid Nuh) ve II. Nuh (Rıza Nuh) olmak üzere Nuh adında iki hükümdar vardır. Yazarın hangisini kastettiği açık değildir. (ç.n)

İşte, Kırklar da hizmet ediyordu. Onlara bir an bakan Haldan'ın cinleri ayağa kalktı. O, hizmetlilerin başı olan Çırlak ve Yatmaz'ı yanına çağırdı:

Ben kaç yaşındayım?

“Sen yirmi beş yaşındasın.” diyen Çırlak gülümsedi.

Sen kaç yaşındasın?

Ben mi? On sekiz yaşındayım.

“Sen kaç yaşındasın?” diyen Haldan, Yatmaz'ın göğsünü parmağıyla dürttü.

Ben Çırlak ile aynı zamanda doğdum, yaşıtız.

Altıncan kaç yaşında?

Melikemiz mi? O da bizimle yaşıt.

Çırlak Bey, sen Altıncan'a artık ‘melikemiz’ deme. Şu günden itibaren o sizin melikeniz değil. Yürüyün, ırmağa gidip sarıklarımızı atalım.

Sarığını ırmağa niçin atacaksın Haldan?

Vay, vay sen bunun sebebini bilmiyor musun, Yatmaz Bey?

Bilmiyorum, Haldan Han.

Zemahşer'de erkek olmadığı için sarıklarımızı atalım.

Sen erkek değil misin?

Ben erkek değilim. Benden de erkek olur mu? Ben içi boş kütüğüm. -Haldan, Yatmaz ile Çırlak'ı ellerinden tutup çekti. -Yürüyün, gidip ağlayalım. Hepimiz toplanıp ağlarsak gözyaşlarımızdan ikinci bir Ceyhun Irmağı çıkar. Ürgenç'i suya boğalım. Kıpçak Ovası'nı gözyaşlarımıza boğalım.

“Haldan Han, sana ne oluyor?” diyen Çırlak, Haldan'ın sözlerine, bu durumuna şaşırdı.

Sen bana cevap ver, Çırlak Bey! Sen Oğuz Han'ın hangi oğlunun soyundansın?

Biz hepimiz Gün Han'ın Kayı adlı oğlundanız.

Oğuz Han'ın vasiyetine göre Gün Han'ın oğullarının görevi ne?

Tüm Oğuz soyuna padişahlık yapmak.

Oğuz Han'ın Deniz adlı oğlundan olanların görevi ne?

Padişahın hizmetinde olmak.

Onların padişah kızıyla evlenmeye hakkı var mı? (I. 287)

Yoktur.

Oğuz Han'ın; Gün Han, Ay Han, Yıldız Han adlı oğulları yönetici oğulları. Onlar yurda padişahlık, liderlik etmeli. Oğuz Han'ın; Gök Han, Dağ Han, Deniz Han adlı oğulları ise hizmet eden oğulları. Onlar; padişahların, hanların, beylerin, liderlerin hizmetinde olacak oğulları. Onlar hayvanlara bakmalı, su taşımalı, yemek pişirmeliler.

“Ey, Eflatun Han! Haydi, açık konuşsana! Bana şu an boş laf gerekmez.” diyerek Yatmaz Haldan'ın üstüne bağırdı.

Haydi, söyleyin! Kim, kime hizmet etmeli?

“Yeter Haldan!” diyerek Çırlak da Yatmaz'a destek verdi.

Biz atalarımıza ihanet ederiz. Atalarımız bizim günahımızı affetmezler. Padişah, hizmetkârına hizmet etti bugün.

Var git, yat! Düğünü karıştıracak olma!

Haldan bilmiyor diye düşünerek yanıyorsunuz. Ben her şeyi biliyorum. Siz hizmetliler, Altıncan'ın aşığısınız. Sizin elinizden Altıncan'ı Oğuz'un hizmetkâr olması gereken adamı alıp gidiyor. Siz hizmetkâra hizmet ediyorsunuz. Edin, edin! Çünkü Zemaşer'de erkek yok. Gün kavminde erkek yok. Şimdi Deniz kavmi hükümdar olacak. Kırklar, sizi gidi namussuzlar! Sizin hepiniz namussuzsunuz! Siz hizmet...

Haldan'ın söyleyeceği şey çoktu. O daha yeni başlamıştı konuşmaya. Çırlak ile Yatmaz onu öyle bir sarstılar ki o bir daha konuşamaz oldu. Yerde rahatça yatıyordu. Hizmetliler onu yerden kaldırıp yatağa yatırdılar. Dünyayı unutup, horlayarak yatıyordu Haldan.

***

Kecebe geldi. Üç tane büyük fil. Onlar altın ve gümüşle süslenmişti. Salur Kazan'ın “Gerekli şeyin ağırlığı olmaz.” dediği doğruymuş. Selçuklu kadınları Altıncan'ı kucaklayarak filin üstündeki kecebeye bindirdiler.

Filin üstü Akgar'ın üstünden rahatmış. Kecebe salıncak ya da beşik gibi duruyordu. Altıncan ömrü boyunca file binmemişti. Beş altı yaşlarındayken Arsahuşmisen şehrinde ilk kez fil görmüştü. O zaman "File bineceğim." demiş, Sadullah filin yakınına gitmekten korkup ağlamıştı. **(I. 288)** Sadullah korktuğu için Altıncan'ı file bindirmediler. Sadullah korkmasaydı onlar file bineceklerdi. Çocukluğunda arzuladığı şeye bugün ulaştı Altıncan.

Altıncan kendisini filin üstünde güvensiz hissetti. Tuğrul'un yengeleri filin üstünde sırt üstü rahatça yatarak duruyor, kıkır kıkır gülüşüyorlardı.

Etilerinin mutluluğu Altıncan'ın hoşuna gitti. İslamiyet'ten önce, evlenen kızı eksiksizce süslenen ata bindirip götürürlermiş. Şimdi ise file ya da deveye bindirip götürüyorlar. Oğuz âdeti değişiyordu. Damat ile gelinin elma atışması da artık yapılmıyordu.

Fil yürürken büyük bir ev sarsılıyor gibiydi. Altıncan'a dünyanın tüm insanları kecebenin iki yanına toplanmış gibi geliyor, saf saf ordunun da önü arkası görünmüyordu.

Altıncan yavaş yavaş alıştı, etrafına bakındı. İlk gördüğü eltisinin adı Kızbibi idi. Etili butlu hatun, Altıncan'ı göğsüne basıyor, 'Ciğerim!' diye hitap ederek Altıncan'a rahat olması gerektiğini tekrar tekrar söylüyordu. Kızbibi, Altıncan'a kendisinin himayesinde olacağını, ona yardımcı olacağını vurguladı. Altıncan, bu kadını önceden iki kez görmüştü. İlk kez Tuğrul Bey'i öldürmek niyetiyle Gauhor'a gittiğinde bu kadın ona testiden buz gibi kırmızı doldurup vermişti. Altıncan, Kızbibi'yi ikinci kez görücüye geldiğinde görmüştü. Kızbibi, o zaman da şimdiki gibi sevecendi. Altıncan ve Kızbibi eski dostlar gibi kucaklaştılar. Kızbibi'nin güzel mi güzel sözleri, iyiliği Altıncan'ı rahatlatmıştı. Yoksa o başlarda endişelenmişti. Gideceği yerde ne olacağını, nasıl yaşayacaklarını tam olarak bilmiyordu. Kızbibi ise ona hemen yapması gerekenleri, fil konak yerine varınca nerede inmesi, yere ilk önce hangi ayağını basması, ondan sonra nasıl yürümesi gerektiğini, Tuğrul'un yanına gittikten sonra nelerin olacağını bir bir anlatıyordu.

Kızbibi, Altıncan'ın üstündeki tüm elbiseleri çıkartıp elbiselerin içine giyilen kalın bir elbise giydirdi.

Siz bana nasıl bir elbise giydirdiniz? Tuğrul sinirlenir. O, “Altıncan, yolladığım elbiselerden başka bir elbise giymesin.” demiş ya! **(I. 289)**

Korkma ciğerim, korkma! İçine giydiğin bu elbiseyi gerdeğe girdikten sonra çıkarırsın. Biz giyinip süslenip püslenmende sana yardımcı oluruz.

Bana niçin bu kalın elbiseyi giydiriyorsunuz? Tuğrul kamçıladığında ağrımasın diye mi? Öyleyse gereği yok. Ben kamçıdan korkmuyorum.

Yok, yok onun için değil. Bu eski bir Kınık âdeti. Biz Tuğrul Bey’den izinsiz hiçbir iş yapmayız. Sadece onun emrettiği şeyleri yaparız.

Bu kalın elbiseyi giymemi de o mu emretti?

Onun izni olmasa sana el süremeyiz biz sonuçta!

Kecebenin içi dışarıdan görünmüyordu. Dışarıya bakılacak olunduğunda da tülü kaldırıp bakmak gerekirdi. Ancak filin üstünde seyahat çok sürmedi. Üç mil sonra Muhammet Tuğrul Bey’in konakladığı yere varıldı.

İnsanların çoğunluğu buradaymış. Zurna ve davullar çalınıyordu. Tatlı tatlı çalgılarla gönlü coşan insanlar raks ediyordu.

Büyük bir hürmet ve törenle Altıncan’ı filden indirdiler. Altıncan tek başına adım bile atmadı. Yapacağı her şeyi Kızbibi ona öğretti.

***

Herkes, tüm insanlar temaşa edecek. Herkes Tuğrul Bey’in nişanlısını görecektir. Herkes gelinin karşılanmasını görecektir. Herkes Muhammet Tuğrul Bey’in gelini kamçıladığını görecektir!

Altıncan’ın iki yanında da eltileri yürüyorlardı. Onlar bir müddet yürükten sonra bir iki adım geriye çekildiler. Şimdi Altıncan’ın kendisi tek başına yürümeliydi.

Altıncan’ın iki tarafı da insanlarla dolmuştu. Onun yürüdüğü yola halı serilmişti. Halının üstüne de güller serpilmişti. Her türden güller. Nisar¹¹⁰ âdetine göre Altıncan’ın yürüyeceği yola güller serpilmişti. **(I. 291)**

---

¹¹⁰ Nisar, kelime olarak saçmak, dağıtmak anlamına gelir. (ç.n) Gelinin üstüne altın, gümüş ve gül saçma geleneğine Nisar geleneği denir.

Bir Selçuklu beyi (Kelan Baygu) Altıncan'ın üstüne dinarlar saçtı. Etraftaki insanlar dinarlar yere değmeden kapmaya başladılar.

Sazın sesi kesildi. Pür sessizlik. Altıncan, attığı adımlara bakarak yürürken biraz uzağında Muhammet Tuğrul Bey'in durduğunu fark etti. Çünkü o aşağı bakarak yürürken etrafındaki insanların elbiselerini kendisine sınır tutmuştu. Bu elbiselerin sahipleri komutanlar, hürmetli insanlar olmalıydı.

Altıncan adım adım ilerliyordu. Buraya toplanan insanların çokluğu, Muhammet Tuğrul Bey'in Altıncan'a olan sevgisinin belirtisiydi. Bunu kimse anlamasa da Altıncan anlıyordu.

Ey Allah'ım, dünyada Altıncan gibi sevilen başka bir kadın daha var mıdır? Altıncan'a Allah'ın Rahman adı değer veriyordu. Allah'ın Rahman adının değer verdiği kişi işte böyle bir kahraman yiğitle kavuşur, böyle düğün yapardı. Altıncan'ın böyle bir dereceye ulaşması tesadüf değildi. Yok, yok bu yüce Allah'ın emriydi. Bu yüce Allah'ın lütfuydu.

Altıncan'ın doğduğu sırada Sultan Gazneli Mahmut'un Zemahşer'e gelmesi, avluya ilk adım attığında onun ağlayarak doğması da yüce Allah'ın bir lütfuydu. O zaman büyük sultanın yeni doğan bebeğin kulağına üç kez 'Altıncan' diye ad vermesi "Büyük bir beye yoldaş ol!" dileğinin de yerine gelmesi yüce Allah'ın lütfuydu.

Padişah, Allah'ın yeryüzündeki halifesiydi. Allahutaala işlerini o halife ile hallederdi. Bugün Allahutaala'nın, onun yeryüzündeki halifesi olan Sultan Gazneli Mahmut'un - Mekânı Cennet olsun!- bundan on sekiz yıl önceki isteği yerine geliyordu. Bugün Sultan Gazneli Mahmut'un on sekiz yıl önceki dileği ile Altıncan büyük bir beye yoldaş oluyordu. Vah! Şu düğünü Sultan Gazneli Mahmut görseydi. İşte, Altıncan, Sultan Gazneli Mahmut'un kendisine dua edip icazet verdiği kız, büyük beyinin yanına gidiyor! **(I. 292)**

Altıncan, Tuğrul'un üç dört adım karşısına gidip durdu.

Altıncan, Muhammet Tuğrul Bey'in sevgisini hissetti. Öncekinden daha fazla titremeye başladı. Altıncan Tuğrul Bey'e eğilip tazimde bulundu.

"Hayır, hayır olmadı! Yeniden tazimde bulunsun!" diye Tuğrul Bey'in yanındakiler bağrıştılar.

Altıncan 6ncekinden de daha gayretli tazimde bulundu.

Olmuyor!

Ayağına kapansın! Ayağını ovalasın!

Bu kuru ses Altıncan’a çok tanıdıktı. “Ey Allah’ım bu kim ki? Bana çok tanıdık. Ben bu sesi nereden duydum ki?” diyerek Altıncan içinden konuştu. Hatırlayamadı, sesin geldiği tarafa doğru bakmayı da uygun bulmadı.

Tuğrul Bey Altıncan’a d6nd6:

Altın Kız, insanların ne istediğini duyuyor musun?

Altıncan normalde kibirliydi ama burada kibirlilik yapmadı. İki dizinin 6st6ne oturup Tuğrul Bey’in çizmesini 6pt6, alnını çizmeye değdirdi. Bununla da yetinmedi, beyin sağ ayağına sarıldı.

B6yle bir sadakatle kimse karşılaşmamış olsa gerekti. İnsanlar gelinin yaptıklarını iyice inceledikten sonra onayladılar:

“İşte, şimdi oldu!” diye kuru sesli kişi yine konuştu.

Altıncan, Tuğrul Bey’in kendisine kamçıyla vuracağını hatırladı, biraz geriye çekildi.

“Tuğrul Bey geline vurmuyor mu?” diye birkaç kişi sordu.

Tuğrul Bey beline kıstırdığı kamçıyı alıp oynadı, sonra yavaşça Altıncan’a vurdu.

Vur!

Vur, Tuğrul Bey! Sağlam vur!

“Ay, buna vurmak demezler! Hatunun nasıl bir hatun olduğu vurulmasından belli olur.” diyen kuru sesli kişi yine konuştu.

şimdi vurmazsan, sonra kendi dizine vurursun!

Hatunun en iyisi g6z6ne duman kaçırıp keyif alır.

Yine kuru sesli kişi konuşmaya başladı: **(I. 293)**

Hatun ile şeytanın iyisi yoktur. Vur, vur!

Adamların sesleri kesildi. Tuğrul Bey onlara sinirli bir şekilde baktı.

Altıncan, kamçının sesini işitti. Ses, gittikçe arttı, Altıncan'ın sırtını yakıp kül etti. “Ey Allah'ım, Tuğrul Bey aklını mı yitirdi? Altıncan zavallısının ne suçu var? Vur dedilerse de Tuğrul Bey parça parça edercesine vuruyor!” diye düşünüyordu insanlar.

Üç!

Beş!

Dokuz!

Musa Bey yerinde duramadı:

Tuğrul Bey, sen gelini ha öldürdün, ha öldüreceksin!

Altın Kız bu, Altın Kız! Dayanıklı bu.

Altıncan'ın gözlerinin önünde yıldızlar uçuşuyordu ama Tuğrul Bey'in bu sözünden sonra, bu sözlerle o yıldızlar kamçının vurduğu yerlere merhem oldu.

Altıncan'ın eltileri geldi. Her biri yandan Altıncan destek oldular. İnsanlar toplaşp gülüştüler:

Gelinin yüzünü göster!

Tuğrul Bey, Altıncan'ın duvağını kaldırdı, yanağına elini koydu.

Başını kaldır Altın Kız. Bırak, bu Kınık beyleri Tuğrul'un hatununun güzelliğini görsünler.

Tuğrul Bey, Altıncan'ı bir hareketle sol omzuna attı, herkesin görmesi için kendi etrafında döndü.

Altıncan'ın gül yüzünü gören insanlar büyük bir gürültü kopardı. Kınık beyleri, Tuğrul Bey'in eşten yana şanslı olduğunu, Altıncan'ın çok güzel olduğunu belirttiler, Tuğrul Bey'e güzel dileklerde bulundular.

Tuğrul Bey, Altıncan'ı omzundan nazikçe indirdi, Kızbibi ve Peykertuvak'a döndü:
(I. 294)

Yengelerim, benim Altın Kızımı gerek odama götürün, ne isterse yapın, gönlünü edin!

“Beyin hatununun gönlünü etmemek olur mu?” diyen eltiler, Altıncan'ı geniş gerdek odasına götürdüler.

Bu sırada Altıncan'ın aklında sadece bir şey vardı. O da kuru sesli kişiyi boğup öldürmek, onu parça parça etmek fikriydi. “Ben onu mutlaka bulurum. Mutlaka bulurum!” diye Altıncan tekrar tekrar sözünü yineledi. Tok sesli kişinin sözleri de onun kafasında tekrar tekrar yankılanıyordu: Hatun ile şeytanın iyisi yoktur. Vur, vur!

***

Altıncan'ın beklediği yeni hayatı başlamıştı.

İkinci yaşamı başlamıştı.

Altıncan'ın gerçek ömrü başlamıştı.

Yüce Allah hayırlısını etsin!

Kötü günler düşmanın başına lanet olup insin!

Allahutaala, şerefli ve mürüvvetli bir ömür nasip etsin! (I. 295)

On Dördüncü Hikâye

O Geceye ‘Zemahşer Gecesi’ Dediler

Burada insan çoktu, Altıncan ise onların hiçbirini tanımıyordu. Aslında ona burada tanıdık hiçbir şey yoktu. Nisar âdeti ile girilen gerdek de ona yabancıydı. Altıncan bir müddet hiçbir şey yapmadan durdu, içeriye göz gezdirdi. Geniş odanın içi saray gibiydi. Yerde kıpkırmızı halılar seriliydi. Onların üstündeki altın ve gümüşler yüzünden yere basılamaz gibiydi. Çadırının direkleri gümüş süslerle süslenmişti.

İçeri girilen yerde ocak vardı, ocağın içinde odunlar alev alev yanıyordu. Ocağın iki yanına Kıpçak Çölü¹¹¹'nün kaplanlarının postları serilmişti. Ocağın bir metre sol tarafındaysa kat kat döşekler kırmızı ipekle örtülmüştü. Ortada, bir buçuk metre büyüklüğünde bir yatak, onun üstündeyse evin içindeki eve benzer bir sundurma vardı. Yatağın dört kenarından kalın ağaçtan sütunlar kaldırılmış, bu sütunların üstü nakışla bezenmişti. Sundurmanın üstüne, arkası görünen beyaz atlas örtülmüştü. (I. 296) Oda içindeki sundurmalı yatak masallardaki padişahların odasını hatırlatıyordu. Odanın içindeki yatağın üstüne beyaz, siyah ve kırmızı ipekle örtülmüş iki yastık koyulmuştu. Altıncan ve Tuğrul Bey burada yatacaklardı. Yatak, odanın büyük bir bölümünü kaplıyordu.

---

¹¹¹ Aral Gölü ile Karadeniz'in arasına denir. Daha çok Deşt-i Kıpçak şeklinde adlandırılır.

Altıncan'ı ocağın sol tarafındaki postun üstüne oturtular.

“İçeri hiç kimse girmez, şimdi içindeki kalın elbiseyi çıkar!” diyen Musa Bey'in eşi Peykertuvak gülümsedi. Vurduktan sonra görmediği için Tuğrul Bey kamçının nasıl acıttığını bilemez. Sana iç kıyafeti giydirmemiş olsaydık, o kamçı vuruşlarıyla seni öldürebilirmiş o!

“Altıncan, sen bizden utanma, iç kıyafetini çıkar, kamçının izlerine merhem sürelim. Biz de bir zamanlar senin geçtiğin yoldan geçtik. Ancak bize kalın kıyafet giydirmemişlerdi. Onun için sırtımızda hâlâ benek benek kamçının izleri duruyor. Hem biz sana acıyıp iç kıyafetin içine iki kat sıgır derisi diktik.” diyen Kızbibi, Altıncan'a kıyafetini çıkarması için yardımcı oldu.

Vah, vah! Bu nedir böyle?

Demek ki önlem almasak şimdi bu şekilde rahatça oturup konuşamayacaktık. Ya ölü olurdun ya da ölmek üzere.

“Altıncan, senin için hazırlanan şu yatağa bak!” diyen Peykertuvak yatağın üstünü eliyle sıvazladı. Böyle bir yatak dünyanın hiçbir padişahının karısında yoktur. Bu sadece sende var. Bizde de yok. Biliyor musun Altıncan, Tuğrul bu yatak için ne kadar uğraştı? Yirmi deve yükü kumaş yığdırdı buraya, şunun üstüne bir yatsan bir daha kalkasın gelmez. Tuğrul'un kendisi de henüz yatmadı bu yatakta. Geleneğe uyup senin gelmeni bekledi.

Altıncan göz ucuyla eltilerini inceledi. Peykertuvak yaşlı olsa da alımlılığını muhafaza etmişti, hareketlerinde bir zarafet vardı, vücudu sağlamdı, uzun boylu, güçlü, çekici, ak yüzlüydü. Onda, kadının ahlaklılığı, anaçlığı, insaniyeti çabucak anlaşılıyordu. Sol gözü hafifçe kızarıktı.

Kızbibi, etine dolgun, güler yüzlü, orta boylu, nur yüzlü, insan canlısı bir kadındı. O durup durup hoş bir şekilde konuşurdu. **(I. 297)** Sesi insanın hoşuna gidiyordu. Dili tatlıydı. O konuşmaya başlayınca sözleri birbiri ardına sıralar, onun tatlı sözlerini dinleyen bir daha dinleyesi gelirdi. Büyük ela gözleri insanı kendisine hayran bırakıyordu. Birçok konuda dedikleri oluyordu. Hareketleri, etrafında dönmesi Peykertuvak gibi hızlı değilse de ağır da değildi, özgüvenliydi. Sözü tesirliydi. Başka birisi olsa Altıncan filin üstünde kıyafetlerini çıkartmazdı ama Kızbibi'de sözünü dinleten bir büyü vardı. Altıncan, Kızbibi'yle göz göze geldiğinde büyülenmiş gibi

olmuş, onun dediği her şeyi şartsız şurtsuz yerine getirmişti. Şimdi yatakta oturmuş, kecebede yaptıkları yüzünden endişe ediyordu.

Etilerine bakıp Altıncan kendisine rahatlık vermeye, onların her bir sözünü aklında tutmaya çalıştı. Peykertuvak ile Kızbibi çok rahat ve güvenilir hareket ediyorlardı. Onlar Altıncan'ı büyük bir leğende ilk önce suya sonra da süte soktular. Altıncan süttten yıkanıldığını hiç düşünmemişti. O, sütün sadece içildiğini sanıyordu. Ancak Selçuklu kadınları büyük bir leğeni keçi sütüyle doldurup içine Altıncan'ı soktular, onu suyla yıkadıktan sonra vücudunun her yerine Tibet miski¹¹² sürdüler.

“Bu şart mı?” diye Altıncan, Kızbibi'ye döndü.

Şart ciğerim, şart. Bu güzel şişedeki Tibet miskini bulmak için Tuğrul Bey çok uğraştı. “Getiririz.” diyen tüccarlar çok oldu ama onların sözleri yerine gelmedi. Eh ciğerim, bu erkekler farklı yaratılmışlar. Ben onları bir türlü anlayamıyorum.

Nesini anlayamıyorsunuz?

Erkekler, eşlerinin bir gülümsemesi için tüm zenginliklerini ortaya dökerler. Yurtları aşp, birkaç yıl bekleyip uğraşırlar ve misk bulup eşlerine verirler. Eşleri için birçok şehir, kasaba, köy ve ülkeyi ele geçirip birçok kişiyi bu uğurda feda ederler. Kadınları başlarına taç ederler. Senin beğenmen için uzak yerlere gidip kervanlarla kumaş getirir ya da getirtirler. Erkek, kadın için yaptığını kendisine de, tek bir dostuna da yapmaz. Anne babasına da yapmaz. **(I. 298)** Eşine iyi görünmek için Çin'e, Kâbe'ye gider. Eşine yaranmak için hiçbir şeyden kaçmaz. Padişaha yaranacak olmaz ama eşine yaranmak için elinden geleni ardına koymaz. Böyle değer verdiği eşinin tepesine de kamçıyla vurmaya da düzgünce beceremez. Bu şaşırtıcı değil mi? Ancak senin tependen kamçıyla vuran bu erkek, senin için emrettiği işi yerine getirmeyen binlerce askeri de kılıçtan geçirir. Eşinin gönlüne girmek için birçok adam öldürür.

***

---

¹¹² **Tibet Miski:** Tibet dördüncü iklimde Hindistan ile sınır olan bir ülkedir. Bu ülkenin miskin Çin miskinden daha güzel olduğu düşünülür. Bu misk çok değerlidir. Onu satın alıp kullanmaya sadece padişahların gücü yetmiştir. Misk geyiklerin midesinden iki şekilde alınır. İlk olarak avcılar tuzak kurup onların karınlarını delip misk sıvısını alırlar. İkinci olarak geyikler katılaştan misklerini kayaların sivri taşlarına sürüp ayırırlar. Geyiklerin sürtünerek kayalarda bıraktığı, kuruyan miskleri en değerli misk olarak düşünülür. Bu miskler en değerli misklerdir.

Dışarıda gelin sazi çalınıp raks ediliyordu. Düğün yerine karanlık çöktükten sonra her yüz metre aralığına ateşler yakıldı ve düğün devam ettirildi. Yağlı yağlı koyun etlerinden kebaplar yapıldı. Dört bir yan pişirilen etlerin kokusuyla doldu.

Zemahşerliler bir hafta boyunca düğün için helva ve tatlılar hazırlamıştı. Hizmetkârlar büyük tepsilerde misafirlere Zemahşer helvalarını ve tatlılarını ikram ediyorlardı. Arabalarla şarap ve rakı getirdiler. Bu arabaların nereden geldiği belli değildi. Bilmek isteyen de yoktu.

Rakılar, şaraplar ırmak gibi akıyordu. Tuğrul Bey de bugün eğlendikçe eğlendi. Grup grup olmuş Selçuklu beylerinin yanına gidip onlarla şarap içti, raks etti. Selçuklu beyleri raks ederken vahşice bağırıyorlardı.

Vakit gece yarısı olsa da düğün devam ediyordu. Sazendeler tatlı tatlı çalgılarını çalıyorlardı. Türkücüler keyifli türküler söylüyorlardı. Herkes sarhoştı. Ordu sarhoştı. Askerlerin rakı içmesine Çağrı ile Baygu Kelan izin vermişti, çünkü onları tehdit eden bir durum yoktu.

Altıncan, dışarıdaki türkülere, sarhoş askerlerin kahkahalarına kulak verip yatağında kıvrılmış bir vaziyette duruyordu. Eltilerinin yaptıklarını anlattığı sohbet de onun ilgisini çekmiyordu. **(I. 299)** Tümen dayısı gözünün önüne geliyor, bir türlü ayrılmıyordu. O, Altıncan'a ne olduğu belli olmayan bir şeyler söylüyordu.

Meğer o, oğlu Anuşirvan hakkında bir şeyler soruyordu. Oğlunun Zemahşer'de tek kaldığını mı anlamıştı? Ama o tek başına değildi sonuçta! Onun yanında Abdülmelik Han, Habil ve Kabil vardı. Onun hiçbir eksiği yoktu. Annesi Şahyürek de yarın kaleye dönecekti. Anuşirvan'a kalede hiç kimse kem gözle bakamıyordu. Doğrusu o; alçakgönüllü, sevimli, korkusuz bir yiğit olarak yetişmişti. O çok sevimliydi, bu yüzden insanın neyi var neyi yoksa ona veresi gelirdi. Anuşirvan, insanın gönlünü kazanmakta ustaydı. Onun en güzel silahı tatlı sözdü.

Tümen Bey de hoş sözlüydü. O, Altıncan'ın hoşuna gidecek sözler söylerdi. Altıncan da ona gereken değeri verirdi.

İnsanlara tüm devirlerde yapılan en kötü şey, kendilerine gerekli değer, dikkatin verilmemesidir. İnsanlar kendilerine güzel değer verilmesine her zaman susarlar. O susuzluğu gideren kişiler en iyi kişilerdir.

Altıncan’a yapılmayan şey, ona uygun sözüz söylenmeyip gerekli değerin verilmemesiydi. O, kendisinin sıradan bir kız olmadığını herkesin, özellikle de Tuğrul Bey’in bilmesini istiyordu ama yanında oturan şu üç kadın; Kızibibi, Peykertuvak ve Şahyürek de onun farklı bir kız olduğunu bilmiyorlardı. Biraz önce Peykertuvak: “Kız ile gelinin farkı nedir?” diye sormuştu. Sonra da “Kız ile gelinin farkı tek gecedir. Nasip olursa sen de sabah bizim gibi hatunlardan biri olacaksın.” demişti.

Hayır, hayır Altıncan bu üç kadın gibi olamazdı, onlardan farklı olurdu.

Üç kadının yaptıklarını anlattığı sohbeti dışarıdan bir ses böldü:

Tuğrul Bey’e nikâh kıyacağız.

“Sonunda akıllarına geldi, nikâh ilk akşam kıyılmalıydı.” diyen Altıncan’ın yengesi Şahyürek mırıldandı.

Vah, vah Şahyürek! İkimizin dediklerini yapsalar erkeklerin erkekliği kaçacak gibi olur.

Çok vakit geçmeden evlenen güveyi gerdek odasına getirdiler. Gülme sesleri gökyüzüne yükseliyordu. **(I. 300)** İçeride ise ateş harıl harıl yanıyordu.

“Yengelerim, beni öldürecek olan Altın Kız saklıyor musunuz yoksa?” diyerek Tuğrul Bey kıkır kıkır güldü. Sahi, gerçekten beni öldürmek istedi şu Altın Kız. Bu Altın Kız benim için “Kim Tuğrul’un kellesini getirip bana verirse onunla evleneceğim.” demiş. Bu Altın Kız’ın çeyizi benim kelim. Yüce Allah bu Altın Kız’ı benim için dünyaya yollamış. Bu da niçin dünyaya geldiğini bilmeden bana kast ediyor. Biliyor musunuz, bu Altın Kız doğduğunda Sultan Gazneli Mahmut oradaydı, Zemahşer’deydi. Ben de onun yanındaydım. Sultan avluya girdiğinde bu Altın Kız ciyak ciyak ağlayarak doğdu. Sonra sultan buna isim verdi, “Büyük bir yoldaşın olsun!” diyerek ona dua etti. Sultanın büyük bey dediği bendim sonuçta. Nasıl, yeterince açık mı?

Altıncan bu sözleri işitince dondu kaldı. Çünkü Tuğrul Bey’in bu söyledikleri onun için çok hoştu.

Nikâh kıyıldı. Tüm âdetler yerine getirildi.

***

Odada gelin ile güveyi baş başa bıraktılar.

“Diz çök, ayaklarıma kapan!” diyen Tuğrul sertçe konuştu.

Altıncan, beyin bu sözüne şaşırdı. Doğrusu, beyin bu kibirliliğinden hoşlanmadı.

Buyruk ikinci kez tekrarlandı. Altıncan, beye “Aklın yerinde mi?” der gibi baktı.

Vah vah! Altıncan, güzel güzel giyinmişti. O, bu güzel elbiselerle Tuğrul’a görünmek istemişti ama Tuğrul ona bakmadı.

Vah vah! Eltileri ona bolca Tibet miski sürmüştü. Altıncan, Tuğrul’un Tibet miskini koklayıp kendisinden geçeceğini düşünmüştü ama Tuğrul koku almadı, alacak gibi de değildi.

Altıncan, eltisi Kızibibi’nin erkekler hakkındaki söylediği sözleri hatırladı. Birden onun beklemediği ikinci bir hareket gerçekleşti. Tuğrul onu sertçe itti. **(I. 301)**

Altıncan, sıra sıra duran sandıklara çarptı. O korkarak yerinden kalktı, tir tir titreyerek Tuğrul’a sinirle baktı.

“Kılıç mı, hançer mi gerek?” diyerek Tuğrul güldü. Belinden asfurî hançerini¹¹³ alıp Altıncan’ın önüne fırlattı. Altıncan’ın kan beynine fırlamıştı. Onun karşısında sevdiği beyi değil de iğrendiği Cend emiri Şahmelik duruyor gibiydi. Altıncan, bir hançere, bir de Tuğrul Bey’e baktı. Birden yere çömeldi, sandığa çarptığı böğrünü sıvazladı.

Kalk yerinden!

Altıncan hareket etmedi.

Böyle vahşi bir adamla yaşayamam. Ben yanılmışım. Bu adam benim düşündüğüm gibi değilmiş. Bu gerçekten vahşi, vicdansızmış. Benim ilk düşüncelerim doğruymuş. Dayımı da bu kan yiyici öldürmüştür. Ben bu vahşi yırtıcının eşi olmam. Yok, yok bu kan yiyici ile yaşanmaz. Ben gideyim, en iyisi hayatımı tek başına geçireyim, hiçbir zaman da evlenmeyeyim. Babamın ayağına kapanırım. “Beni evden kovma!” derim. O da beni evden kovmaz. Ancak şimdi ne yapayım? Ben nasıl eve gidebilirim? Ben şimdi hemen dışarı çıkayım. Şahyürek yengemi bulayım. Yok, onun yanına gitmeyeyim. O, benim düşüncemi onaylamaz. “Geri dön!” der.

---

¹¹³ **Asfurî Hançer:** Asfurî, keskin sarı renkli yakuttur. Varlıklı insanlar hançerlerinin sapını yakutun asfurî ya da farklı türlerinden yaparlar. Asfurî yakutları dert kederden kurtardığı, insanın gönlüne güç verdiği düşünüldüğü için insanlar onu yanlarında taşır. Asfurî yakutun içinde insanın ruhuna iyi gelen, onu güçlendiren ve mutlu eden bir ilahî bir maddenin olduğuna inanılır. Tuğrul Bey, asfurî hançerini Altıncan Hatun’a hediye edinceye kadar yanından ayırmamıştır. Onun işleri hep yolunda olmuştur.

Altıncan; annesinin, Şahyürek yengesinin, eltilerinin öğütlerini hatırladı. Onlar ağız birliği etmişçesine Tuğrul Bey ne yapsa, ne dese kabul etmesi gerektiğini öğütlemişti. Altıncan, annesinin dediklerini yapacağına söz vermişti ama her şeyin bir sınırı vardı. Altıncan köle ya da cariye değildi. O, bey soyundandı. Tuğrul, neden Altıncan'ı küçümsüyordu. Neden, Altıncan insan değil miydi? “Niçin ona gerekli değeri vermiyordu? “Ben Oğuz Han'ın yönetici oğullarının soyundanım. Bunlar, Kınıklar ise hizmetkâr soyundan. Ben istesem Tuğrul'un eşi olurum, istemesem olmam. Yok, böyle vahşi bir adamın eşi olmam. Yaptıklarının karşılığını kesinlikle vermem gerek. Dışimde et bırakmayın, ben ersiz kalmam. Ey Allah'ım, senden medet! Şu haydudu öldürmek için bana güç ver! Bana itibarımı koruyup ölmek kaderi yazılmış.” diye düşünüyordu Altıncan. **(I. 302)**

Kalk yerden! Konuş! Yoksa korkuyor musun?

Altıncan, önünde duran hançeri aldı, sinirle beyin üstüne atıldı. Odanın kapısı birden açıldı, içeri Peykam girdi, Tuğrul Bey ile Altıncan'ın arasında kendisini soktu:

Durun!

Altıncan, Peykam'ın üstüne bağırdı:

Çekil karşımdan! İtibarımı yerler altına alanlarla yaşamam ben!

Şahyürek, yüreği hoplayarak içeri girdi:

“Durun kızım, durun! Öldürecekse beni öldür!” diyerek hüngür hüngür ağlamaya başladı. Şahyürek, Altıncan'ı kucakladı, elinden hançeri almaya çalıştı.

Altıncan'ın eli taş gibiydi. Hançeri almaya Şahyürek'in gücü yetmedi:

Aklını başına topla Altıncan!

Kan yiyiciler, soysuzlar!

Tuğrul Bey, Altıncan'ın bağırmasına güldü, sesini çıkarmadan uzun bir süre karısını izledi, dayısı Peykam ve Şahyürek'e dışarı çıkmalarını söyledi. Şahyürek ve Peykam korka korka dışarı çıktılar. Kapının önünde Kızbibi ile Peykertuvak da titreyerek bekliyorlardı.

Tuğrul Bey hiçbir şey olmamış gibi gayet sakindi:

Seni boşayayım mı?

Boşa beni! Senin gibi vahşi biriyle yaşayacağıma ölürüm bin kat daha iyi.

Ben yine üç eş daha alırım, sen ise onların eline su dökersin!

Altıncan, göğsünü kaşıyıp duran Tuğrul'a sözlerini belirtip baktı. Tuğrul niçin Altıncan'ı sinirlendiriyordu, niçin onun damarına basıyordu?

Dökmem! Seninle tek bir gün de yaşamam!

Yaşarsın! Ben senin başlığını ödedim.

Verdiklerini gerisin geri alırsın. Başlığın batsın senin.

Verdiklerimin dokuz katını geri vermelisiniz. (I. 303)

Dokuz katı zıkkımın kökünü alırsın!

Sen benim cariyemsin.

İtibarımın ayaklar altına alındığı yerde yaşamam. Cariye olacağıma ölürüm daha iyi.

Seni avucumda mı saklamalıyım?

Hayır, gönülde!

Vay, gönlün gökyüzünün yedi katından da yukarıda senin. Sen gönülde olsan erkeğe ne kalır? Erkek her dediğini yerine mi getirmeli senin? Senin isteğin eşine yoldaş olmak değil de hükümdar olmak. Gücünü göstermeyen erkekten erkek olmaz.

Siz kendinize başka eş arayın. Cariye olacak eş arayın!

“Sen bana ikinci bir eş almamı mı söylüyorsun?” diyerek Tuğrul Bey kinayeli bir şekilde güldü. Dışarıda niçin vurduğumu biliyor musun? Bilmiyorsan bil! O kamçıları akrabalarım Zemaşşer'e görücüye geldiklerinde yapığın her türlü hokkabazlık için vurdum. Anladın mı, cariye?

Altıncan, Tuğrul'un kahkahalarına akıl sır erdiremedi. “O, niçin benim konuşmamı, sinirlenmemi istiyor ve benim damarıma basıyor?” diye düşündü.

Altıncan, Tuğrul'un bir hilesi olduğundan şüphelendi. Tuğrul Bey, ateşin başında Altıncan'ı iyice inceledi:

İnsan sinirlendiğinde içindekileri doğruca söyler, gerçekleri konuşur. Sen şimdi sinirlenerek yüreğini açtın. Benim hakkımdaki kötü düşüncelerini şimdiye dek aklından çıkarmadın sen. Ben sana ilk buluşmamızda Zemaşşer Çölü'nde ne dedim?

Sana yine söylüyorum. Benim hakkımdaki kötü düşünceleri aklından çıkar! Eğer ben senin düşündüğün gibi kan yiyici, kötü bir adamsam o zaman dışarıdaki insanlar bana sığınıp buraya gelmezlerdi. İnsanların gösterdiği hürmetten benim nasıl bir insan olduğumu anla sen! Gönderdiğim hediyelerden, bugünkü düğünden benim sana ne kadar değer verdiğimi anlamadın mı sen? -Tuğrul Bey, Altıncan'ın saçından tuttu- Senin bir talebin varsa benim beş talebim var. Onları hiçbir zaman unutma! Birinci: Hiçbir zaman yaptıklarına yok deme! İkinci: Hiçbir zaman akıl verecek olma! Üçüncü: Hiçbir zaman bir söylediğimi ikinci kez tekrarlatma! Dördüncü... Beşinci: Hiçbir zaman bir şey sorma! **(I. 304)** Şu beş talebimi yerine getirmezsene seni affetmem, o an öldürürüm. Anladın mı?

Tuğrul Bey'in bu sözleri Altıncan'a çok tesir etti. Kendini çaresiz hissetti: "Niçin bana böyle sinirli olduğumu daha önceden söylemediler?" diye sordu kendi kendine.

Sinir, insanın kalbinin derinliklerinde yatan duyguları gün yüzüne çıkartır. Sakinken o duygular kolay kolay gün yüzüne çıkmaz.

Türkmenlerde "Sinir düşman gibidir." denilmesi boş yere değildi. İnsan sinirlendiğinde içinde yatan iyi ya da kötü duygular gün yüzüne çıkar. Kendisine sahip çıkamayan insan o duygularla yapmayacağı hareketler yapar, söylemeyeceği sözler söyler. Bunun için de sinirlendirip sınamak, gerçeğin ortaya çıkması için en geçerli bir yöntem olarak görülür. Sinirlerine sahip çıkan insanı güçlü insan olarak sayarlar.

İnsan aklıyla değil, duygularıyla yaşar demek, onun sebep bulduğunda sinirlenmesini doğurur. Önemli olan sinirlendiğinde kalpte doğan ve dile yansıyan kötü duygulardan kurtulmaktır. Sinirlendirip sınama usulü bunu maksat edinir. Yakışık almayan, doğru olmayan ve kötü şeylere sebep olacak duygular ve düşünceler yok olduktan sonra sinirin bıraktığı hasar sadece gök gürültüsünün bıraktığı gibi kalır.

Tuğrul Bey, insanları tanımayı, insanların gücünü kendi eline almayı başarırdı. Padişah hükümrânlığı, insanların üstünde kalması için en gerekli şey. Onlardan üstte kalmaz, onların tepesinden bakmazsan hükümdar olamazsın. Yukarıdan bakmazsan neyin ne olduğunu, kimin kim olduğunu bilemezsin. O zaman sen de çoğunluktan olursun. Çoğunluktan olan birinden padişah olmaz. Padişahlık, büyüklüktür. Bu senlik benlik değil, padişahlık için şartsız bir kanundur. Tuğrul Bey de aynı yastığa baş koyacağı kişinin kim olduğunu bilmek zorundaydı. Vah, o aynı yastığı baş koyacağı bu kişiye böyle kötü davranmak istemiyordu ama Tümen Bey ile alakalı olaylar,

kendisine verilen bilgiler, onu bu şekilde davranmaya mecbur bırakmıştı. O, kendinden olana ders vermeyi başaramazsa, diğerleri nasıl onun gücüne boyun eğecekti? (I. 305)

Tuğrul Bey maksadına ulaşmıştı. Altıncan hakkında bilmek istediği şeyleri öğrenmişti. Tuğrul Bey, yoldaşı olacak kızın hareketlerine, sinirlenmesine çok sevindi. Onun saflığı, cesareti, korkusuzluğu çok hoşuna gitmişti. Şimdi haksızca incittiği, sinirlendirdiği Altıncan'ı sakinleştirmeliydi.

Şimdi Altıncan'a yaklaşacak değildi. O, yaralı bir aslandı. Sinirine hâkim olamayıp kötü bir şey yapması mümkündü. Bunun yüzden biraz sakinleşmesi için ona fırsat verilmeliydi. Tuğrul Bey onun kendisine bir zararı olmadığını düşündü.

Tuğrul Bey üstündeki elbiseleri hemen çıkardı. Ateşin başına gidip elini ateşe tuttu. Sonra da kendisini yatağa attı. Altıncan, ateşin aydınlığıyla açıkça görünen çıplak Tuğrul Bey'e tek bir kez baktı, bir daha da bakmadı. Çıplakken Tuğrul Bey tamamen başka bir adamdı.

Yatağın üstünde yatan Tuğrul Bey yavaşça fısıldadı:

Elbiselerini çıkartıp benim sol tarafıma gel. Korkma, ben senin düşündüğün gibi kötü değilim.

Altıncan, Tuğrul Bey'in bu sözlerine boyun eğmedi, oturduğu yerden kalkmadı, bey de onu acele ettirmedi.

Zaman geçti. Altıncan çok uzun süre oturdu.

Elbiselerini çıkart!

Hayır! Hayır!

Tuğrul elinden çekti, Altıncan karşılık verdi. Yatak geniş gibiydi ama aslında değilmiş. Onlar birbirine dolanıp yatağın bir o tarafına bir diğer tarafına dönüp durdular. Altıncan'ın elbisesi sağlam atlastan ve ipektendi ama yine de elbisesi parça parça oldu ve odanın her bir yanına dağıldı. Altıncan'ın elbisesinin bir parçası ocaktaki ateşin üstüne düştü, içerisi dumanla doldu.

Tuğrul Bey kükredi, gerçek bir aslan gibi kükredi. Odanın içi loştu. Ocaktaki ateş hafifçe yanıyordu. Böyle olunca da onların vücutları ısındı. Zaman ise çabuk geçiyordu. Çünkü güzel anlar çabuk geçerdi. (I. 306)

Bu anda Tuğrul Bey gençlik ruhuna evrilmişti; karısıyla bir olması ateşini artırmıştı; gönlü hoştu, mutluydu, vücudundan ateş fışkırıyordu, yorulmuyordu, yorulacağı da benzemiyordu.

Altıncan aslan pençesine düşmüş geyik gibi kendisini iki yana vuruyor, feryat ediyordu. Bu feryatlar git gide artıyordu.

Feryatlar odanın içini doldurdu. O kadar ki bu feryatlar dışarıdan yankılanıp odaya tekrar geliyordu. Tuğrul Bey, Altıncan'ın feryat etmemesi için onun ağzını eliyle kapattı.

Vah, ah, ohlar dört bir yanı kapladı. Altıncan'ın bağırması Tuğrul Bey'i sinirlendirdi. Onun ağzını çok güçlü bir şekilde kapatmıştı ama sesler yine de kesilmemişti.

Bey birden tereddüt etti. Seslerin Altıncan'dan değil de dışarıdan geldiğini düşündü, yataktan atlayıp dışarıya kulak saldı.

Ağzı kapalı duran Altıncan tir tir titriyordu, nefesini düzeltmeye çalışıyordu.

Dışarıdan:

“Düşman saldırıyor!” diye bir ses işitildi.

Neyin ne olduğunu anlayan Tuğrul Bey aceleyle giyinmeye başladı.

Geriden ucunda ateş yanan iki tane ok geldi. Bir müddet sonra odanın içi kıpkızıl olup yanmaya başladı.

“Düşman!” diyerek Altıncan telaşlandı.

“Ben varken hiçbir şeyden korkma!” diyerek Tuğrul Bey bir anda Altıncan'ın yanına geldi, onu iki omzundan tutup emin bir şekilde söyledi: Kendimi korumayı başaramasam da seni korurum. Anladın mı?

Anladım!

Altıncan, giyinmek içinde etrafta kıyafet ararken telaştan eveleyip geveledi:

Esir düşeceğime ölürüm daha iyi, öldürün beni!

Sen korkakmışsın!

Bu söze Altıncan çok sinirlendi. O, çıplak olduğunu unutup derhal yerinden kalktı. (I. 307)

Yok, ben korku denen şeyi bilmem ama esir düşmek de istemem. “İtibarım ayaklar altına alındığı, cariyeye olacağım yerde ölürüm daha iyi.” dedim ya!

Tuğrul Bey:

“Benim elbiselerimden giy!” diyerek Altıncan’a ağaç askıda asılı duran bir gömlek verdi.

Altıncan, erkek elbisesini ilk defa giymiyordu. Erkeklerin elbisesini giymek kolaydı ve de keyifli.

Erkeğin elbisesinde olmak, özgür olmaktı.

Erkek elbisesini giyip yaşamak, dünyada eziyetsiz, mert yaşamaktı.

İlk gecesinde çocukluğundan beri yüreğinde büyüttüğü isteğine ulaştı, erkek elbisesi giymesi için eşinden izin aldı Altıncan.

“Benim üstüme saldıran, rahatımı, düğünümü bozmaya cüret eden kim?” diyerek Tuğrul Bey kılıcını eline aldı.

Cend’in emirinden başkası değildir!

Cendli Şahmelik mi? Cendlinin Cendi¹¹⁴’ni yakarım ben!

Dışarıdan türlü türlü sesler işitiliyordu:

Saldırıyorlar!

Öldürüyorlar.

Kalkın, düşman saldırdı!

Feryat fğan, kılıçların sesini gittikçe artıyordu.

Nerede benim asfurî hançerim?

Altıncan, hançeri ihtiyaç olur diye postun altına saklamıştı. Onu koyduğu yerde buldu ama beye vermeye yetişemedi.

Başına sarık tak, benim elbisemi de giy!

Tuğrul Bey kılıcını alıp dışarı çıktı.

---

¹¹⁴ Cend, şehir ve o şehrin emirliğinin adı. Ayrıca buğdaydan yağ ile kavrulup hazırlanan yemeğin adına da ‘Cend’ derler.

İş işten geçmişti. Sarhoş olup uykuya dalan Selçuklu askerlerini, Şahmelik'in askerleri vahşice öldürüyordu.

Tuğrul Bey sinirle bağırdı:

Uyanın, kardeşler! Uyanın! Şahmelik üstümüze saldırdı. Şahmelik'in adamlarına saldırın! Vurun! Biz daha fazlayız! Biz yeneriz!

Gerdek odası alev alev yanıyordu.

Altıncan, neyi alıp neyi almaması gerektiğini bilemiyordu. Şimdi burada durmak tehlikeliydi. Dumandan dolayı nefes alınamıyordu.

Tuğrul Bey, Şahmelik'in adamlarının üç beşini kılıçtan geçirdi ama karşısındaki düşman azalacak gibi değildi. **(I. 308)** Birinin yerine beş altısı geliyordu. Gelenlerin hepsinin yönü de gerdek odasına doğruydı.

Altıncan bir elinde kılıç, bir elinde asfurî hançerle dışarı çıktı.

Tuğrul Bey'in karşısına dört asker çıktı. Onlar çok cüsseliydiler. Zafer kazanacak gibi duruyorlardı. Çünkü Selçuklu beyleri sarhoşluktan ve uykudan gözlerini açamıyorlardı. Şahmelik'in adamları bu durumdan çokça faydalıyor, karşısına çıkanları perişan ediyordu.

Kardeşler, üstümüze düşman saldırdı. Kalkın!

Selçuklular, kalkın! Üstümüze Şahmelik saldırdı. Öldürün onları!

Kalkın!

Kardeşler, uyanın!

“Berat Alçak'ı öldürdüler, Berat Alçak'ı öldürdüler! Sibir Bey'i öldürdüler!” diye kim olduğu belli olmayan birisi feryat ediyordu.

“Sesini kes! Sesini kes!” diyerek Tuğrul Bey, yaygaracıya bağırdı.

Yaygaracı biraz korkmuştu. Güzel söz onu yatıştırarak gibi değildi. Bunun için de onu susturmanın yolunu bulup yaygaracıyı susturdular.

Altıncan, bu zamanın boş durulmayacak zaman olduğunu biliyordu ama Tuğrul Bey'in, Şahmelik'in adamlarını perişan etmesini görüp hayran kaldı. Hayran kalınmayacak gibi değildi. Tuğrul Bey'in vücudu karşısındakilerden daha büyüktü. Kılıç kullanması da çok farklıydı. Bakıldığında Tuğrul Bey'e saldıran askerlerin çoğu

çelimsizdi. Tuğrul Bey, onları zorlanmadan keyfince vuruyor gibiydi. Onun kılıç kullanmasını izledikçe izleyesi geliyordu insanın. Böyle ustaca bir dövüşü Altıncan daha önce görmemişti.

Şimdiki vaziyette Tuğrul Bey kurttu, Cendliler ise tilki. Ancak tilkiler sayıca fazlaydı. Hayatta neler olmuyordu ki! Aslanları karıncalar yeniyor, öldürüyordu. Cendlilerin ardı arkası kesilmiyordu, Tuğrul Bey öldürmeye yetişse, onlar da ölmeye yetişiyorlardı.

İşte, bir asker Tuğrul Bey'in arkasından saldırarak oldu. Tuğrul Bey, arkasından gelen askeri ya görmüyor ya da onun kendisine yaklaşmasını bekliyor. (I. 309)

Altıncan'ın korkarak kılıç ve hançeriyle askere yaklaştı, sekiz on adım sonra askere nişan alıp hançerini fırlattı.

Tuğrul Bey neyin ne olduğunu anlayamadı.

Niye böyle yaptın? Ben onun yakınımın gelmesini bekliyordum.

Görmedin sandım.

Allahutaala bana dört göz vermiş, ensemde de iki gözüm var benim.

Tuğrul Bey, Şahmelik'in askerlerinin yaptıklarını görünce sinirden deliye döndü, sonra da üzülerek fısıldadı:

Altındaş şerefsizi bize hainlik etti!

Altıncan, Tuğrul Bey'in kendisini güçlü görmesine, böyle bir anda rahat olmasına şaşırdı, çok şaşırdı.

Tuğrul Bey, soğukkanlıydı. Şahmelik saldırmamıştı sanki! Ona bakıldığında içinde hiç korku yok gibiydi. "Altındaş şerefsizi bize hainlik etti!" sözünden Altıncan hiçbir korku veya endişe görmemişti. Sanki bu çarpışma birazdan sakince bitecek gibiydi. Tuğrul Bey'in üstüne saldıranları öldürdüğünde de ona hiçbir korku duyulmuyordu.

Tuğrul Bey'in bu soğukkanlılığını Altıncan'ın aklı almıyordu.

Bey ile güçte denk gelecek yoktu. Ancak Altıncan endişeleniyordu. Altıncan, Tuğrul Bey'e hayran kaldı.

İşte, iki pehlivan daha vardı. Onlar da tıpkı Tuğrul Bey gibi savaşıyordu. Onlardan birisi İbrahim, diğeri ise Nasır idi.

İbrahim üç dört askeriyle birlikte Tuğrul Bey'e destek veriyor, Nasır ise dünyayı unutmuş bir vaziyette Cendlileri öldürüyordu.

Çağrı Bey de göründü, o Tuğrul Bey'in yanına gitti:

Tuğrul, biz çaresiz kaldık, buradan gidelim!

İbrahim savaşırken bir yandan da kendi adamlarını yönetiyordu. Çocukları, kadınları alıp çöle çekilmeleri için adamlara acele ettiriyordu.

İnsanın ömründe bir kez arzuladığı, kutsal anları olur. İnsan arzulu, kutsal anlarından zevk alır. Altıncan bugünü, düğün gününü nasıl da özlemle çekmişti. **(I. 311)** Şimdi baktığında o bahtının karardığını görüyordu. Altıncan, Şahmelik ile ansızın karşılaştığında söylediği sözleri hatırladı. Altıncan, emirin gücünü küçümsemişti. Şahmelik başta verdiği sözü tuttu, düğün evine zehir kattı.

“Ey Allah'ım! Bugün benim bahtım mı kararıyor?” diye Altıncan Şahmelik'in adamlarının yaptığı zulmü izlerken sinirden deliye döndü. Böyle bir katliam¹¹⁵ hiçbir yerde görülmemişti.

Her bir şeyin bir çaresi olmalı. Çaresiz hiçbir şey olmamalı.

Alaca karanlıkta insan insanı tanımıyordu. Bu alaca karanlıktan neden sadece Şahmelik'in adamları faydalanmalıydı?

Altıncan, bugüne kadar kılıçla yalandan çok dövüşmüştü. Bu gece o gerçek bir savaşa girmişti. Böyle bir savaş çoktan beri gönlündeydi onun.

Altıncan doğruyu söylemişti. Onda tıpkı Tuğrul Bey gibi ölürüm korkusu yoktu, ölüm hakkında düşündüğü de yoktu. Onda sadece bir düşünce vardı. O da Şahmelik'in adamlarını öldürmekti, yenmekti. Şahmelik'i öldürmeliydi. Çünkü o, Altıncan'ın ilk kutsal gecesini felakete çevirmişti.

***

Muhammet Tuğrul Bey etrafına bakındı. Altıncan'ı aradı. Ona adıyla bağırması uygun görmedi, yanındaki İbrahim'e döndü:

Farkındaysan, ben gönlümü yitirdim.

---

¹¹⁵ Zemahşer Gecesi gibi büyük bir katliam dünya tarihinde 1572 yılının 24 Ağustos gecesi Paris'te olmuştur. Bu katliam “Aziz Bartolomeus Yortusu Kıyımı” ya da “Aziz Bartalmay Yortusu Kıyımı” olarak adlandırılmıştır.

Nasıl?

Ben eşimi yitirdim. O biraz önce şuradaydı.

O ölmedi!

Nerede peki?

İşte, Şahmelik'in adamlarını perişan edip öldürüyor. İşte, onun çarpışmasını bir müddet izledim, hayran kaldım. Ekin gibi biçiyor onları. Karşısına düşman olup çıkılacak gibi değil onun! **(I. 312)**

Selçukluların göçünden Cend hükümdarı Şahmelik önceki düşmanlığının da etkisiyle faydalanmak istedi. O, büyük bir orduyla Harezm'e geldi ve tan vakti Selçuklulara saldırdı (1034 yılı). Selçuklular gafil avlandılar, büyük zaiyat verdiler. Tarihî kaynaklar bu baskında 7-8 bin Selçuklunun öldürüldüğünü, birçoğunun da esir düştüğünü yazmaktadır.

Faruk Sümer,

Oğuzlar - Türkmenler.

Rükneddin Ebu Talip Tuğrul ibn Mikail ibn Selçuk; cesur, sabırlı ve cömert bir insandı. Allah'ın takdirine razıydı. Cuma namazlarını kaçırmazdı. Pazartesi ve çarşamba günleri oruç tutardı. Darılan olursa onu güzel ahlakıyla hoşnut ederdi. O, El-vazari (Semerkant'ın bir köyünde dokunan) kumaşından elbise giyer, onun üstüne de beyaz sarık takardı. Sevabı onun günahlarından daha çoktu. O, insanları cezalandırmayı sevmez, kan dökmez, haramdan tatmazdı. O, çok sabırlı ve doğru sözlü bir insandı. Sadaka vermekte cömertti.

El-Hüseyni

Zubdat at-Tevarih/Tarihin Özü

(Birinci Cildin Sonu) **(313)**

ALTINCAN HATUN

İKİNCİ KİTAP

Şimdiki Zaman

Birinci Hikâye

Ülker¹¹⁶ Düşerse Kış Olur.

Her bir şeyin bir sonu var. Tüm kuşlara sultanlık eden kartalın da yavaş yavaş sonu geldi, çünkü yaşlanmıştı, kursağının üzerindeki tüyler ağarmıştı. Kartalın tüylerinin ağardığını gören diğer kuşlar da önceden olduğu gibi korkarak, saygı göstererek yaşamıyorlardı artık.

Önceden kartalın gökte görünmesi yerdekileri büyük bir korkuya salardı. Tüm canlılar yuvalarına, inlerine kaçmak için acele ederlerdi. Kartal ok gibi uçarak tavşanları, porsukları üstten yakalardı. Avını yakalayamadığı tek bir an yoktu ama son günlerde denk geldiği kuş yuvalarında bulunan yavrularla idare ediyordu.

Bir seferinde büyük dağ üzerindeki yuvasında av için pusuda beklerken kartalın yanına bir baykuş geldi. Hem de hiç korkmadan geldi. Baykuş önceden tanıdığı birinin yanına gelmiş gibi rahatça konuştu: **(I. 328)**

Ey kartal, sen artık yaşlandın! İyi avlardan mahrum kaldın. Sen önceki gibi av yakalayamadığın için sadece yuvalardan yavruları yiyip yaşıyorsun. Ben sana üzülüyorum. Düşündüm, düşündüm sana yardım etmeye karar verdim. Ben sana avlandığım sıçanlardan, böceklerden vereyim ama bir şartla!

O nasıl bir şartmış?

Şartım şöyle: Ben sana kendi avlarımdan ölmeyeceğin kadarını veririm ama sen benim yuvamdaki yavrularıma gözünü dikme!

Kartal, yanında baykuşun korkusuzca kursağındaki tüyleri kabartıp konuşmasını kendisine hakaret bildi. O, kendi devrinin artık geçtiğini anladı. Baykuşa iyi ya da kötü bir cevap vermedi. Acaba baykuşun teklifini kabul etmeli miydi? Kartal, bir ara karganın söylediklerini hatırladı. Karga: “Ölü aslan olmaktansa canlı sıçan olmam bin kat daha iyi!” demişti o zaman.

---

¹¹⁶Ülker veya Süreyya yıldızı. (ç.n)

Belki bu düşünce karga için doğrudu. Bu dünyada yaşamak için her türlü kismete razı gelecekler çoktu sonuçta! Ancak böyle yaşamak kartal kısmına uygun muydu?

Kartal bütün kuşların şahıdır. Şaha ise yalnızlık mahsustur. Sırf bu yüzden bütün kartallar daima tek başınadır. “Şah olup dünyaya geldin ey kartal, şah olup dünyadan git! Kartalken baykuş, karga ya da sıçan gibi olup yaşamak kartal kısmına yakışmaz. Kartal olup yaşadın, kartal olup ölmeyi de başar!” diye kartal kendi kendine öğüt verdi.

Bu öğüdü tutan kartal bütün gücünü toplayıp gökyüzüne doğru yöneldi. Havanın soğuduğu yerlere kadar uçtu. Sonra da dik bir kayanın üstüne kendisini attı.

Kartal, vızıldayarak aşağı doğru uçtu. Yukarıdan kendisini bırakan kartal kayanın üstünü kıpkırmızı kana boyadı. O kırmızı kan, kırmızı yakut taşına döndü. Yakutlar kartalların kırmızı kanından oluşuyormuş.

***

426 (1034-1035) yılı kışı ocak ayının on yedinci günü başlayıp üç gün boyunca kar yağdı. Karın kalınlığı diz boyunu geçti. (I. 329)

Tuğrul Bey, karlı günleri, karı çok severdi. Kar yağdığında mutlaka dışarı çıkardı. Karın üstünde yalın ayak yürümekten, yüz üstü yatmaktan, av avlamaktan, kar yağarken ateşin başında en yakın adamlarıyla birlikte toplaşıp oturmaktan, kebab pişirip yemekten hoşlanırdı. Zaten karlı günler Türkmen toprağında çok az görülürdü. Uzun yıllardır da kar yoktu.

Üç gündür karın yağdığına bakmadan Etek’in yakın obalarından, Maveräünnehir’den, Harezm’den gelen insanları sabahtan akşama kadar kabul edip onlarla alakalı işleri hallettikten sonra Tuğrul, açık meydanda, Karakum’un¹¹⁷ uygun bir yerinde oturup kebab yemek, gönlünü hoş etmek düşüncesiyle dört beş sığırın etini hazırlatıp önden yolladı.

Öğlene doğru Tuğrul Bey ve Altıncan birbirleriyle buluşmak için sözleştikleri yere vardılar.

Sadece dört taraf değil, Oğuzların dediği gibi, altı taraf da bembeyazdı. Sanki gökyüzü ile yeryüzü beyaza bürünmüş, başka bir âlem yaratmak istiyor gibiydiler.

---

¹¹⁷ Karakum Çölü, Türkmenistan’da yer alan bir çöldür. (ç.n)

Kalın kar kütlesi atların yürümesini zorlaştırıyordu.

Hava çok soğuk değil, temiz ve ılıktı. Bu güzel hava insanın canına tuz gibi etki ediyor, insanın bu havayı soludukça soluyası geliyordu.

Tuğrul Bey'in de Altıncan'ın da atları doru renkliydi. Onların üstündeki elbiseler ise kırmızıydı. Kırmızı renk, onların Kınık soyundan olduğunu gösteriyordu.

Altıncan, evlenmeden önce Akgar adındaki beyaz ata biniyordu. Beyaz renk, Oğuz Han'ın Avşar torununun rengiymiş. Tüm Avşar soyu, beyaz renkli ata biner, beyaz renkte elbiseler giyermiş.

Altıncan'ın babası Abdülmelik Han, siyah renkli ata biniyordu. Onun emrindekiler de siyah renkli ata biniyor, siyah renkte elbiseler giyyordu. Abdülmelik Han, kızının beyaz renkli Avşar atına binmesine karşı değildi. Han kendilerinin Kayı Han'ın soyundan olduklarını, onların siyah renkli ata binmelerini Oğuz Han'ın vasiyet ettiğini kızına söylemedi. Nedendir bilinmez, bu konuda Atabey Ömer; Altıncan, Habil, Kabil, Sadullah'a bir şey anlatmamıştı. **(I. 330)**

Altıncan, Sultan Gazneli Mahmut'un Zemahşer'e siyah bir atta, siyah renkte bir elbiseyle, kendisinin doğduğu zaman geldiğini duymuştu. Sultanın ardındaki atların da siyah renkte elbiseli olduğunu duymuştu. Bunları birçok kez duymuştu ama her duyduğunda onların niçin sadece siyah renkte at binip elbise giydiklerine önemsememişti. Çünkü Altıncan'ın babası da, onun askerleri de siyah renkte elbiseler giyyordu. Böyle olunca da o, böyle at binmek, böyle giyinmek şarttır diye düşünürdü. Oğuz'un her boyu, vasiyet edilen dokuz renge göre giyinirmiş.

Altıncan, evlendikten sonra önceden sahip olduğu şeyler değişti. Akgar ile vedalaştı. Artık doru ata binmeli, kırmızı renkte elbise giyinmeliydi.

Doğrusu o, son günlerde her şeyi kırmızı olarak görüyordu. İşte, konakladıkları yerde kebab pişiren adamların yaktığı ateşten de kırmızı alevin dilleri gökyüzüne yükseliyordu. Geniş ovayı kendilerine konak edinen adamların da elbiseleri kırmızı rektendi ama kar onların üstünü başını yetişebildiği ölçüde beyaza çevirmeye çalışıyordu.

Tuğrul Bey, konaklama alanına geldikten sonra atından indi, dizgini bir adamına verdi. Sonra da atın üstünde uzaklara bakıp duran Altıncan'a elini uzattı, onun attan inmesine yardımcı oldu.

Karın dizden yukarıda olduğuna bakmadan, yürüyerek doğuya doğru gittiler, bir tepeyi aştılar.

Buraya durup bakıldığında altı taraf da sadece beyazdı.

Burada kendilerinden başka kimse yoktu.

Burası başka bir âlemden gibiydi.

Havada keyif veren bir his vardı.

Altıncan, Tuğrul Bey'in ne istediğini çok iyi biliyordu. Çünkü o bugünkü şeyler hakkında dün ve bu sabah konuşmuştu. Beyin isteği, Altıncan'ın isteğiydi.

Tuğrul Bey, üç dört adım önden yürüyüp Altıncan'a yol açıyordu. Onun keyfi yerindeydi. Eşine büyük Sultan Gazneli Mahmut ile Cürcaniye'ye yaptığı seferi, o seferde olan olayları, Zemahşer'e gelişlerini, kapıdan girdiklerinde dünyaya yeni gelen bebeğin ağlamasının duyulmasını, **(I. 331)** yeni doğan bebeğe sultanın 'Altıncan' adını vermesini, 'Büyük bir beyin yoldaşı olması' duasını, padişahların dileklerinin her zaman yerine geldiğini, çünkü onların Allah'ın yeryüzündeki halifesi oldukları hakkında konuşuyordu.

Bu anıları dinlemek Altıncan için önceden de şimdi de çok hoştu. O, Tuğrul Bey'in söylediklerini gülümseyerek, gözlerini süzüp, keyif alarak dinliyordu.

Tuğrul Bey birden durdu:

“Altın Kız, başlayalım mı?” diye yoldaşının yüzüne gülümseyerek baktı.

Altıncan etrafına bakındı, hiçbir şeye gözü takılmadı ve gönlünce konuştu:

Sen ne dersen o olur!

Onlar üstlerindeki postları çıkardılar.

Altıncan, yine etrafına bakındı:

Etrafına çok bakınıyorsun. Birileri mi var diye düşünüyorsun?

Ha, yok!

Burada ikimizden başka kimse yok. Başlayalım!

Altıncan, beyin fikrini onayladı:

Olur!

Tuğrul Bey, ilk önce başındaki sarığı, sonra ayağındaki keçe çizmeyi çıkardı. Kardan bir avuç alıp yüzüne sürdü. O, ilk kez görüyormuş gibi bir müddet Altıncan'ı inceledi. Yanağını, saçlarını okşadı. Sonra da elbiselerini çıkarması için ona yardımcı oldu.

Kendim çıkarırım.

Benim yardımımından zarar gelmez.

Tuğrul Bey, Altıncan'ın yemenisini yan tarafa fırlattı:

Sonra bulabilir miyiz ki?

Buluruz.

Tuğrul Bey, eşinin gözlerinden gözlerini ayırmıyordu.

Başlandı.

Bey, başta çok acele etmedi.

Onlar yavaş yavaş ısındılar.

Karın üstünü erittiler.

Onların bedenlerinden dumanlar yükseliyordu. (I. 332)

Tuğrul Bey'in Altıncan'a baktıkça bakası, sevgisini doyurası geliyordu, onu çok seviyordu. Ona: "Altın Kız, sen şimdi amacına ulaştın, sen benim gönlümsün!" dedi. Tuğrul Bey kırk yaşındayken gönlünü Altıncan'a kaptırmasının sebebini tam olarak bilemiyordu. Doğrusu o, gençken Mahım adında birine gönül vermişti. Mahım, Göktaş Bey'in kızıydı. Tuğrul Bey, Mahım'la kar yağdığında geniş meydan baş açık, ayak çıplak gezerdi. Onlar gençliklerinde birbirlerini çok severdi.

Günlerden bir gün Mahım'ı Afrasıyaplılarla akraba yapmak maksadıyla Kadir Han'a verdiler. Çünkü Kadir Han, Göktaş'a kızını istediğini açıkça söylemişti. Ondan sonra da bir çare kalmamıştı.

Mahım, evlendikten iki ay sonra vefat etti. Ne oldu da öldü, hastalanıp mı öldü yoksa birisi tarafından mı öldürüldü? Selçuklular bu konu hakkında hiçbir şey öğrenemediler. Üç yıl sonra Tuğrul Bey, Nur vilayetinin valisi İskender ibn Nurcan'ın Altın adındaki kızıyla evlendi. Her şey güllük gülistanlıktı ama bu da uzun sürmedi. Sekiz aylık hamile Altın Hatun büyük bir hastalığa yakalandı, onu Azrail'in elinden kurtarmak için Tuğrul Bey birçok şey yaptı ama Azrail geldi mi Lokman da tesir

edemiyordu. Altın Hatun, Tuğrul Bey ile bir yıl yaşadktan sonra hastalık ve ondan kaynaklanan sancıları yüzünden öldü.

Bundan sonra Tuğrul Bey'in hayatında, sadece onun hayatında değil tüm Selçuklularda kargaşalı bir yaşam başladı. Alp Kara'nın Yusuf Yabgu'yu öldürmesi Tuğrul Bey'e büyük bir darbe indirdi. O, üç gün boyunca çile çekti. Ondan sonra birçok şey ona malum oldu.

Tuğrul Bey, artık Altınca'nın kendi hayatına yeni bir güç, yeni bir soluk getireceğini gördü.

Tuğrul Bey, Altınca'nın güzelliğine, becerikliliğine, mütevazılığına hayrandı. Onun düğün cesur hareketleri Tuğrul Bey'in gözünde çoğu zaman canlanıyor, tekrarlanıyordu.

Tuğrul Bey, Altınca'nı elinin üstünde taşımak istiyordu. Bu istek düğünden önce de vardı. Bu maksatla o Altınca'ya çok sayıda hediye almıştı ama aldıklarının hepsi Şahmelik'e ganimet kalmıştı. Belki de onun Altınca'ya niyetlenerek aldığı hediye takıları bugün Şahmelik'in eşleri mutlulukla takıyordu! **(I. 333)**

Allah mert birisini lütuflandıracak olsa önce ona uygun bir eş vermiş. Tuğrul Bey; Çağrı Bey, Musa Bey ve tüm Selçuklu beylerinde kendisindeki gibi becerikli, tüm Selçuklu beylerinde kendisinininki gibi becerikli bir hatun olmadığını biliyordu. Bunu tüm Selçuklu beyleri Tuğrul Bey'in yanında kabul ediyorlardı.

Tuğrul Bey, Altınca'la gurur duyuyordu. Çünkü Altınca, onun tüm işlerini hafifletiyordu. Birisine Arap ya da Fars dilinde bir mektup yazılmalıysa bunu yapacak birisini aramaya gerek yoktu. Altınca bu işi göz açıp kapayıncaya kadar yapıyordu. Arap, Fars ve Yunan dillerinde tercüman mı gerekli? Tercüman aramaya gerek yoktu, Altınca o dilleri Türkmence konuşur gibi konuşuyordu. Bu yüzden Tuğrul Bey ona neden: "Altın Kız, senin duruşun bile hazine!" demesindi?

'Zemahşer Gecesi'nden sonra sağ kalan Selçuklular, Merv üzerinden Etek'e geldiler. Merv'de Sultan Mesut'a mektup yazıldı¹¹⁸. O mektubu da Fars dilinde Altınca yazmıştı. Tuğrul Bey'in naibi ulema Seyit Ravendi, Altınca'nın yazdığı mektuba "Aferin!" demişti. Seyit Ravendi, kendi kendine yeten, sözünü sakınmayan, çelimsiz,

---

¹¹⁸ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

ilim sahibi birisiydi. O, kimsenin gönlü olsun diye sessiz kalacak birisi değildi. Eleştirel birisiydi. Eleştirdiği, kişinin eksikliğini doğrudan yüzüne söylediği için çoğu kişi onu sevmiyordu ama çok bilgili olduğu için de herkes onun eleştirilerine göz yumuyordu. Son zamanlar o, herhangi bir mektup yazsa önce Altıncan'a gösteriyor, ona danışıyordu.

Altıncan, Sultan Mesut'a yazdığı mektubun iyi şekilde yazıldığına inanamıyordu. Çünkü mektuba hâlâ bir cevap gelmemişti. Mektuba cevap gelmemesinin sebebi Altıncan'ın düşündüğü gibi değildi.

Sultan Mesut, Selçukluları önemli olarak görmüyordu. Yoksa Merv'de Selçuklulardan mektubu alan Horasan emiri Ebul-Fazl Surî, közün üstüne düşmüş gibi yanıp tutuşmuş, mektubu derhal Gazne'ye yollamıştı. **(I. 334)**

O sıralar Sultan Mesut'un işi başından aşkındı. O, aslında iki seneden beri devam eden önemli bir meseleyle meşguldü. O mesele Taberistan¹¹⁹ ile alakalıydı.

Bundan iki yıl önce Gazne Devletinin boyunduruğunda olan Taberistan ve Gürgen bölgelerinde hükümdarlık eden Ziyar Şahlığının şahı Menuçehr ölmüştü. Menuçehr'i¹²⁰ öz dayısı Bakalancar, bir iki saray hizmetlisiyle birlikte zehir vererek öldürmüştü. Ondan sonra şahlığın vezirleri adına Sultan Mesut'a mektup yollayarak şahlık vekilliği meselesini çözmesini rica etti. Mektupta vezirlerin ağzından eğer ülkeye Bakalancar şahlık ederse o zaman ülkenin gelişeceği, Gazne'ye çok miktarda vergi, hediye yollayacakları vurgulandı. O zaman da Sultan Mesut Ziyar Şahlığının merkezine, Gürgen'e yakın zamanda geleceğini, onların meselesini yerinde çözeceğini söyledi. O zamandan beri iki yıl geçmişti. Yakın zamanda Belh'deyken onun yanına Gürgen'den bir elçi heyeti geldi. Gürgen'deki meseleler hakkında konuştu, o meselelerin çözülmesini rica etti. Sultan Mesut, bundan sonra Ziyar Şahlığı meselesini geciktirmemeyi düşündü, Gürgen'e doğru yola çıktı, şahlığın boyunduruğundaki Sariya, Amul, Gürgen ve Astrabat şehirlerini vergiye bağlayıp çok miktarda zenginlik kazanmak istedi. Ona verilen bilgilere göre şehirlerin her birinde beş yüz tane aile

---

¹¹⁹ Taberistan, şimdiki Mazenderan, Gülistan ve Gilan eyaletlerini içine alan İran'daki tarihi bölge. Hırkania adlı tarihsel bölgeden farkı, Türkmenistan'ın Hazar Denizi kıyılarını sınırları içine almamasıdır.

¹²⁰ Menuçehr bin Kabûs, Cürcan (Gürgen) ve Taberistan'a sahip olan Ziyarîlerin bir hükümdarıdır. (ç.n)

yaşıyordu. Şehir halkının her biri bir dinar vergi ödediğinde beş yüz bin dinar olacaktı¹²¹.

Sultan Mesut, büyük bir orduyla Gürgen'e vardı. İki yıldır kendisini bekleyen yerel halk, sultanı güler yüz ve ekmek tuz ile karşıladı. Sultanın önünde insanlar sevinçlerini göstermek maksadıyla saz çalıp türkü söyledi, yerli sanat ustaları becerilerini sergilediler¹²². Gürgen vilayetine sahip olmak isteyen Bakalancar, sultanın topaç gibi dönüyor, ona yaranmak için büyük çaba gösteriyordu. Bakalancar, çok güzel, çok edalı bir kızının olduğunu, onun sultana münasip olduğunu söyledi. Sultan buna karşı çıkmadı. Bakalancar'ın kızı gerçekten de sultanın hoşuna gitmişti. (I. 335)

Sultanın Gürgenlilere damat olması şerefine büyük bir düğün yapıldı. Düğünden sonra Sultan Mesut yüreğindeki maksadı gerçekleştirmek üzere yola çıktı. Bu minvalde becerisini gösterdi. Kısa bir sürede her bir Ziyarlı'nın kendisine bir dinar toplayıp getirmesini emretti.

İşte, burada bunlar oluyordu. Vergi ve haraç yüzünden bezen insanlar zor duruma düştüler. Verecek durumları olan verdi ama olmayan ne yapsındı?

Henüz yüzlerinden mutluluk görünüşü silinmeyen insanlar birden başlarına gelen facianın derdine düştüler.

Sultanın adamları vergi almak amacıyla ev ev gezip insanların eşyalarına el koydular, vergi ödemek istemeyenlerin evlerini ateşe verdiler, birçoğunu da öldürdüler. Halkın neyi var neyi yok almak için çok gayret gösterdiler.

Ziyar Şahlığının halkı özellikle de Gürgen, Sariya, Astrabat şehirleri Gaznelilere tabi olmadan önce Abbasi Halifesine yılda on bin dirhem ödüyordu¹²³. Sultan Mesut ise o şehirlerin her birinden on katı daha fazla vergi talep etmişti.

Halk, evinden malından vazgeçip başka yerlere kaçtı. Şehirler boş kaldı. Kepçesine istediği şeyler düşmeyen sultan sinirden küplere bindi. Ziyar Şahlığının her şehrinden beş yüz bin dinar toplayacaklarını söyleyen divanın üyelerini -yüze yakın kişi-huzurunda topladı. Onları yanlış bilgi verip kendisini zor duruma düşürdükleri için her

¹²¹ Beyhakî, Sultan Mesut'u Amul'da karşılayanların sayısının 500-600 bine ulaştığını yazıyor. Muhtemelen bu sayı abartılı bir rakam olsa gerek. (Amul adında iki şehir olmuştur. Bunlardan biri romanda bahsettiğimiz Amul şehri, yani Mazanderan eyaletin başkenti. Şehir pirinci ve her tatlı ve meyveleriyle meşhur olmuştur. İkinci Amul şehri ise Türkmenabat şehridir.)

¹²² İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

¹²³ İbn Hurdâzbih, Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik.

birini tek tek fillerin ayakları altında öldürttü¹²⁴. Ancak bu yaptığı bile sultanın içini soğutmamıştı.

Sultan, arzusu yerine ulaşmamış bir şekilde Gürgen'den Nişabur'a dönerken ona Selçukluları hatırlattılar.

“Eğer Selçukluları hemen kovmazsak Horasan bizim elimizden gider.” diyen baş vezir Ahmet Abdüssamet beyanda bulundu.

Sultan:

“Onları kovmak çok kolay, siz onları nasıl kovacağımızı bilmiyor musunuz?” diyerek acı acı güldü.

Vezirler birbirlerinin yüzüne merakla baktılar, **(I. 336)** sonunda Selçukluları yaşadıkları yerden nasıl kolayca kovabileceklerini bilmediklerini belirttiler.

Sultanın sözü kısa oldu:

İnsanların evlerini terk edip kaçışlarını ben Taberistan'da kendi gözlerimle görüp geldim. Selçuklulara da Taberistanlılara yaptığımızı yapmalı, onları ağır vergiler vermeye zorlamalıyız. O zaman sizin Selçuklular dedikleriniz hemen kaçır.

Bu düşünce meclisteki herkese mantıklı geldi. Sultanın bu ince siyasetini, ferasetini övdükçe övdüler.

Bundan sonra vergi tahsildarları Selçukluların üstüne aç kurtlar gibi saldırdılar.

Tahirlilerden¹²⁵ beri her yıl Perav elli beş bin, Nusay sekiz yüz doksan bin, Abiverd yedi yüz elli bin dirhem vergi ödüyordu¹²⁶. Verginin miktarı Saffariler, Samanoğulları zamanında da değişmemişti. Doğrusu, bu vergi miktarını Gazneliler de korumuşlardı ama Sultan Mesut, Selçuklular bu bölgeye geldikten sonra vergi miktarını tam on katına çıkarmışlardı.

Ödenecek vergi miktarlarının çeşidi çoktu. Sadece tabiiyet vergisi¹²⁷ olarak Nusay'a yerleşen Selçukluların ödemesi gereken dirhem miktarı önceki vergi miktarına göre

---

¹²⁴ İbn Hurdâzbih, Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik.

¹²⁵ 821-873 yılları arasında Horasan'da hüküm süren şahlık.

¹²⁶ İbn Hurdâzbih, Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik.

¹²⁷ **Sadakat:** Burada Gaznelilere tabii olan kişilerin hükümdarlarına verdiği toprak vergisi göz önünde tutulmaktadır.

çok fazla artmıştı. Harezm'den getirilen koyunları, yıkları dirheme çevirip verselerdi de hesap kapanmıyordu.

Vergi tahsildarları çok acımasız, hayâsız, ahlaksızdılar. Onlar söyledikleri vergi ödenmezse evleri ayağa kaldırıyor, tüm eşyaları götürüyorlardı.

Öyle ki bir gün bir vergi tahsildar grubunu uğurlasan, bir başkası ardından geliyordu. Çünkü vergilerin çeşitleri çok fazlaydı. Vergilerin tamamı harç ve öşür¹²⁸ ile hesaplanıyordu. Ancak rusum-i-marai, avâriz, alaf, kısam, taufir, hukukiy maragy, töleg, cizye, ehli zimmet, abre¹²⁹ vergileri çok ağırdı. Vergilerin toplanmasına refakat edip “Ben Divan-ı Eşrafi Memlekettim¹³⁰.”, “Ben Divan-ı Amaldarım¹³¹.”, “Ben Hukuk ve Rusumi Divandarıyım¹³².” diye her bir vergi türü için ayrı ayrı gruplar, farklı zamanlarda vergi toplamaya geliyorlardı. Hatta Nal ücreti vergisi¹³³ almaya bile geliyorlardı. Hiçbir şey şaşırılacak gibi değildi. Tahsildarlara çok daha fazlası gerekti. Vergi tahsildarlarının önünde Sultan Mesut dahi duramazdı. (I. 337)

Bugün de vergi tahsildarları gelmişti. Onlar hemen Tuğrul Bey'in huzurlarına çıkmasını emrettiler.

Ardı arkası kesilmeyen vergi tahsildarlarının huzurunda durmak Selçuklular için eziyetti.

¹²⁸ Haraç, temel arazi vergisidir. Bu vergi matrahından getirisinin üçte birinden üçte ikisine kadar teslim etmek gerekir. Öşür, hasadın onda biri şeklinde bir arazi vergisidir.

¹²⁹ **Rusum-i-marai:** Mera vergisi. **Avâriz:** Olağanüstü hallerde halka yüklenen malî, aynî ve bedenî vergilerdir. Bu vergi hem Müslümanlardan hem de gayrimüslimlerden alınırdı. Fakat zamanla sürekli vergi hâline gelmiştir. **Alaf:** Ulaklar, askerler ve ordunun giderleri için alınan vergi. **Kısam:** Pay, bölek, bir tür olağanüstü vergi türü. **Taufir:** Vergi tahsildarlarının inşalardan belirlenen miktardan fazla topladıkları vergi ve ayrıca fazladan belirlenen vergilerden toplanan para. **Hukukiy Marai:** meraları kullananlardan alınan vergi. Bu vergi esas olarak hayvancılık için geçerlidir. **Töleg:** Gayrimüslim kıyafetlerini belli eden nişan. Orta Çağ'da gayrimüslimler Müslüman devletlerinde Müslüman kıyafetlerini giymek zorundaydılar. **Cizye:** gayrimüslimlere uygulanan bir vergidir. **Ehli Zimmet:** İslam ülkelerinde sınırları içinde yaşayanlar kişi başına vergi ödemek zorunda olan gayrimüslimler; Hristiyan, Yahudi ve Zerdüşter. Bu veriyi ödedikleri için gayrimüslimler Müslüman hâkimiyetinin korumasından yararlanmışlardır. **Abre:** Seyyahları korumak ve ırmak/denizden geçirmek için alınan vergi.

¹³⁰ **Divan-ı Eşrafi Memleket:** Selçuklu Devletinde vergi toplama kurulu. Bu kurulun esas vazifesi gelen paraları ve vergi hesaplarına gözcülük etmek ve onları onaylamaktır.

¹³¹ **Divan-ı Amal:** Vergi toplayanları gözleyen kurul. Bu görevde çalışan görevlilere amil denmektedir.

¹³² **Hukuk ve Rusumi Divandar:** Bu terim divanın faydasına ödenen toplam vergi anlamına gelir.

¹³³ **Nal Ücreti Vergisi:** Divan memurları ve vergi tahsildarları, genellikle işlerini yaparken atlar uzun bir yol kat eder ve bu nedenle atların toynakları yıprandığı için alınan vergi türü.

Tuğrul Bey, kötü havada vergi tahsildarları evlerinden çıkmaz diye düşünüyordu. İşte, bu düşünceyle de çöle dinlenmeye gitmişti. Beyin niyeti, bugün dünyayı, yapılacak işleri, vergi tahsildarlarını unutup dinlenmekti.

Geniş çukurlukta büyük bir ateş yakılmıştı. Bu sırada Tuğrul Bey, konakladıkları yerdeki tepenin ardında eşiyle savaşıarak halvet ediyordu. Onlar yine kızıışmış, birbirlerinden gözlerini ayırmadan hareket ediyorlardı.

“Hatırladın mı?” diyerek kan ter içinde kalan Tuğrul Bey konuştu.

“Hayır, hayır!” diyerek cevap verdi Altıncan.

Onlar birbiriyle çok ateşli boğuşular. Gören kendilerine arı saldırmış sanırdı. Tuğrul Bey’in kılıcı Altıncan’ın elini değer değmez kanattı. Onun kırmızı kanı karın üstüne damladı.

Senden kan akıyor!

Bırak, aksın!

Elini saralım.

Bir seferinde Tuğrul Bey şöyle demişti: “Rakibine merhamet etmek, kendi canından olmaktır.” dedi Tuğrul Bey.

Gerçekten öyle dedi mi o?

Bazen böyle düşüncelerini söylemek âdeti vardır onun.

Kılıçlar birbirine sertçe çarpıyor, sesleri uzaklara kadar gidiyordu.

Birden:

“Tuğrul Bey, Tuğrul Bey!” diye bir ses işitildi.

“Yine tahsildarlar gelmiştir.” diyen Tuğrul Bey derinden nefes aldı.

“Fil Mahmut’un¹³⁴ çocuğu, Selçukluların karşısında çıkmadan Horasan’ı ellerinden almak istiyor.” diye düşünüyorum.

Bizi buna mecbur ediyor.

---

¹³⁴ Sultan Mahmut Gazneli’nin halk arasındaki yaygın ismi. Bu isim sultanın gövdesinin büyük olması, daima sefere gittiğinde file bindiği için konulmuş olsa gerek.

“Bu Allah’ın isteği olsa gerek!” diyen Altıncan, ardı arkasına Tuğrul Bey’e hücum etti.
(339)

“Tuğrul Bey, Tuğrul Bey!” diyerek yakına gelen ulak, karı kocanın kılıçlaşmalarını bitirmelerini bekledi ama onlar ulağı duymuyor gibiydi. Ulak bağırmaktan heder olmuş, Tuğrul Bey’in kendisini duymasına çabalıyordu.

Ben Horasan Devletini kurmak isterim ama Kayılar varken Kınıklar’ın buna hakkı yok.

Devir devran değişiyor!

Ne kadar değişse de Oğuz Han’ın vasiyeti değişmiyor. Biz Oğuz Han’ın ikinci eşinden olan soyuz, yani hizmet etmesi gereken soy. Kınıkların işi Kayı soyunun, padişahın sınırlarını korumak. Vah, vah biz sınırları koruyacağız ama Mesut bizi rahat bırakmıyor!

Bize bile eziyet ediliyor.

Doğru, bize çok fazla eziyet ediyorlar. O, bizi hepbesiz¹³⁵ bırakıp ayağına kapanmamızı istiyor.

“Tuğrul Bey, Tuğrul Bey!” diyerek ulak yine bağırdı.

Altıncan, çarpışmamızı bugünlük bitirelim. Gel, ben senin elini sarayım!

Ulak hızla konuşmaya başladı:

Tuğrul Bey, beni huzurunuzda İbrahim Bey yolladı. Nişabur’dan vergi tahsildarları geldi. Sizi bekliyorlar.

Ben şimdi gelirim, sen geri dön!

***

Yeni bir hayat başlıyordu.

Bundan üç ay önce Çağrı Bey’in müneccimi Sovmagî, Çağrı Bey ve Tuğrul Bey’e: “Siz şimdi gaflette yaşıyorsunuz. Yakın zamanda Ceyhun Irmağı boyunda sizi öyle bir eziyet verecekler ama ondan sonra sizi yeni hayatınız başlayacak.” demişti.

---

¹³⁵ **Hepbe:** Bir dirhem kırk sekizde biri. Hepbesiz sözü Türkmenlerde şimdi de kullanılmaktadır. Hepbesiz, hiçbir şey kazanmaya gücü yetmeyen anlamına gelmektedir.

Müneccimin sözlerine o zaman Çağrı Bey de Tuğrul Bey de önem vermemişti. Müneccimin dediği eziyet öyle vahşice olacaktı ki akılları bunu almayacaktı.

Vahşi Zemaşer katliamından kaçıp Rabat-Nısand'da¹³⁶ konakladı Selçuklular. O yerde kimlerin olduğu, kimlerin olmadığı öğrenildi. Hasan Bey, mülayim müneccime bağırdı: **(I. 340)**

Böyle bir felaketin olacağını önceden biliyordun da neden açık açık söylemedin?

İki kez tekrarladım.

Öyle tekrarladım demekle olmaz. Açık açık söyleyecektin.

Ben bir eziyet olacak dedim ama!

“Buna eziyet demezler. Buna felaket derler, felaket!” diyerek kolay kolay sinirlenmeyen Hasan Bey sesini yükseltti.

Hasan Bey'in bağırmasıyla Tuğrul Bey, müneccim Sovmagî'nin en son söylediklerini kafasında tarttı. Onun sözleri gönlünü rahatlattı ama onun yarını karanlıktı. Çünkü dün çok miktarda, on bin askeri olan Tuğrul, bugün hepi topu yedi yüz atıyla kalakalmıştı.

Tamam, şimdi nereye gitmeliyiz?

Selçukluların üçüncü kez başları taşa değmişti, üçüncü kez!

İlkinde Selçuklular Yenikent'te Ali Padişah ile anlaşamamışlardı. Padişahın eşinin kibri yüzünden Selçuk Bey yarenleriyle birlikte Yenikent'ten Cend'e göçmüşlerdi.

Bu yüz kızartıcı hadise yeni unutulmuştu ki Selçukluların başına ikinci bir hadise geldi. Karahan Türkmenlerinin hükümdarı Ali Tekin, Selçukluların karşısında çıktı. O meseleyi inada çevirdi: “Maveraünnehir'de ya siz hükümdarlık edersiniz ya da biz! İki koçun kellesi bir kazanda kaynamaz!” O, bu düşüncesinin kanıtı hükmünde Selçukluların yabgusu Yusuf'u öldürdü.

Selçuklular, ikinci kez de yenilince çareyi kaçmakta buldular.

Selçuklular, Karahanlıların hâkimiyetindeki Mâverâünnehir'i terk edip Harezm'e geldiler. Burası Gaznelilerin hâkimiyeti altındaydı. Bu sultanlık için Selçukluların yaptığı hizmet az değildi. Selçuklu boyları, Balkan'da Gazneli Devleti adına vaaz

¹³⁶ Rabat (rabad veya rabaz), Orta Asya ve İran'da 7-8. yüzyıllarda, bir yerleşmenin zanaat ve ticaret erbabının yerleştiği dış semtlerine deniyordu. Rabatlar 9-10. yüzyıllarda siyasal ve iktisadi yaşamın merkezi haline gelmiştir. (ç.n)

veriyor, verdikleri vaatleri yerine getiriyor, vergilerini zamanında ödüyorlardı. Bunun için de onlar Altındaş'ın himayesini gönülden kabul ettiler. **(I. 341)** Ancak onlara burada da rahat yoktu. Cend emiri Şahmelik, annesine verdiği söz gereği Selçuklulara kin güttü. Bu uğurda çok ganimet kaldı Şahmelik'e.

Sürü sürü mallar, sürü sürü yıklarlar. Hepsi Şahmelik'in himayesine geçti.

Selçuk beylerinin bir kısmı sadece kendi canlarını kurtarmaya çalıştılar. Onların yanlarına alacak hiçbir şeyleri yoktu.

Bu üçüncü yeniliş!

Maskaraca yeniliş!

Üçten sonrası uğursuzluk derler!

Nereden başlamalı? Kime bel bağlamalı?

Vah, Sultan Mahmut yaşıyor olsaydı, o zaman kesin bize sahip çıkardı. Şahmelik'ten intikamımızı alıverirdi ama Mesut gökyüzüne yakın! O bize değil, kimseye sahip çıkmaz.” diyerek Tuğrul Bey hayıflandı.

Belki, Sultan Mesut'a boyun eğmekten başka bir çare yoktu Selçuklulara.

Selçuklu beyleri, kendi aralarında istişare ettiler. İstişare sonucu Gazneli Mesut'a hizmet etmek, Şahmelik'ten intikam almaktan daha uygun görüldü.

Belki, Mâverâünnehir'e dönmeye, Afrasyap Şahlığını yok etmeye fırsat çıkar!

Allah, Selçuklu beylerine başka kismetler hazırlıyormuş. **(I. 342)**

İkinci Hikâye

Korkunun Gözü Kördür

Kış geçti, yaz geldi. Yazın gelmesiyle Nusay'a gelen tahsildarların da sayısı arttı. Bu kez gelen tahsildarları Anuşirvan karşıladı.

Kalede Tuğrul Bey ile Çağrı Bey yoktu. Onlar Perav'a, Musa Bey'in yanına gitmişlerdi. İbrahim Bey hasta bir şekilde yatıyordu.

Anuşirvan, tahsildarlara durumu anlattı. Tuğrul Bey'in kalede olmadığını, Perav'a gittiğini, o gelene kadar kendisinin hiçbir şey yapamayacağını söyledi.

Arkasında Sultan Mesut olan tahsildar, Nişabur divanının tahsildarı Kubat ibn Kuval, sadece kendi çıkarı için Nusay'a gelmişti. O, yüz bin dinarı cebine koymak amacındaydı. Eğer bu maksadına erişemezse o zaman da Selçukluların eline koluna zincir köle pazarında satmak niyetindeydi. Sonuçta öyle ya da böyle zengin olmak maksadındaydı. Tahsildar, Horasan hükümdarı Ebul-Fazl Suri'den destekliydi.

İbrahim Bey, çok iyi olmasa da dışarı çıktı. Tahsildarlara:

“Bizde şimdi ödeyecek bir dinar bile yok.” dedi. **(I. 343)**

Kubat ibn Kuval, İbrahim Bey'in cevabıyla tatmin olmadı. İbrahim Bey'in ayağına ve ellerine zincir vurdular. Karşılık verdiği, üst perdeden konuştuğu için de kendisinden geçinceye kadar sağlam bir şekilde dövdüler.

“Vergi vermezseniz o zaman biz sizi köle olarak götürür, topladığımız parayı da hazineye aktarırız.” diyerek Kubat ibn Kuval gözdağı verdi.

Tahsildarın gözdağı boşuna değilmiş. O, vergi toplamak için Nusaylıları kırıp geçirmiş, kendisine de bir şey olmamıştı. Bu yüzden o, Selçuklu beylerinden en yakını sayılan on iki adamın ellerine ayaklarına zincir vurdurdu. Onların arasında İbrahim'den başka Anuşirvan ile Nasır Bey de vardı. Tahsildarlar: “Şu on iki kişiyi köle olarak alsak Selçuklular bunları kurtarmak için hemen vergi öderler.” diye düşündüler.

Gerçekten de Selçuklular bu on iki kişiyi kurtarmak için varlarını yoklarını ortaya döktüler.

Toplanan eşyalar Kubat ibn Kuval'a az göründü.

Altıncan, Anuşirvan'ı kurtarmak için Kubat ibn Kuval'a inci kolyesini, altın bileziğini, küpesini verdi:

Merhametli tahsildar, siz benim dayımı serbest bırakın!

Tahsildar, Altıncan'ın verdiklerini alıp ona da gözdağı verdi:

Sessiz ol! Şimdi sessiz olmazsan seni de zincire vurup cariye yapar ve satarım!

Altıncan, zincire vurulan İbrahim Bey'in yanına hızla koştu:

Ne yapmalıyız?

Ben Tuğrul'un peşinden ulak yolladım. Çağrı ile Tuğrul bir çare bulamazsa benim yapabileceğim ben ne yapacağımı bilemiyorum. Sultanın huzuruna çıksak bunun yaptığı kötülükten daha fazla kötülük yapar.

***

Olanlara, gözlerin gördüğüne inanılır gibi değildi. Gazneliler zincire vurup arka arkaya sıraladıkları on iki Selçukluyu akşama doğru alıp gittiler. **(I. 344)**

Tutsak alınanların ardından koşan kadınlar, çocuklar ağlaşıp feryat figan ettiler. Ağlama seslerinden insanın tüyleri diken diken oluyordu.

Gazneli tahsildarlar, kadınları ve çocukları tutsaklardan ayırıp kamçıladılar. Kaledeki insanlar her ne kadar kamçılansalar da uzun bir mesafe gidildiğinde bile esir alınanların ardından gittiler.

Tutsakların peşinden gitmeyi bırakıp kaleye dönen insanlar Altıncan'ın etrafına üşüştiler. Bu kişilerin bir kısmı Altıncan'dan yardım istedi:

Altıncan, onları kurtar!

Yardım et!

Ne yapmalıyız?

Kabil'in başlarında olduğu bir grup insan, tutsak alınanları kurtarmak için Altıncan'dan izin istediler:

Tahsildarların peşinden gidelim, onları öldürüp adamlarımızı kurtaralım!

Tuğrul Bey'in ardından ulak yollandı!

Altıncan, onların her birine tek tek cevap verdi:

Tuğrul Bey'in peşinden ulak yolladım, o gelip bir yolunu bulur.

Bu cevap insanları ikna etmedi. Elbette bu cevap Altıncan'ı da ikna etmiyordu. Kaledekilerin çoğunluğu Gaznelilerin peşinden gitmek, onları kılıçtan geçirmek, böylece de adamlarını kurtarmayı tek yol olarak görüyorlardı. Bu düşünce zaman geçtikçe güçleniyor, taraftar topluyordu.

Altıncan, gece boyunca yatmadı. Tuğrul Bey'i bekleyip tutsak edilenleri kurtarmak için her türlü yolu gözden geçirdi.

Hayatın manası Altıncan için bitmişti. “Bugün İbrahim Bey ile Anuşirvan’ı tutsak alıp giden Gazneliler, yarın Tuğrul Bey ile Altıncan’ı da alıp gider.” düşüncesi ona eziyet veriyordu.

Eh, Altıncan! Dertsiz yaşamak senin neyine?

Birkaç komutan Altıncan’ın etrafına üşüştü:

“Melikem, kollarını bağlayıp oturmak size yakışmaz. Anuşirvan’ı kurtaralım!” diye açıkladı Bektaş Rudbarı. **(I. 345)**

“Gidenlerin peşinden gidelim!” diye Yıldırım Sebzevarî, Bektaş’ı destekledi.

“Altıncan, Anuşirvan’ın köle pazarında satılmasına izin vermek, bizim için büyük ayıptır!” diyen komutan Hapban Endikenî sinirden dudaklarını ısırdı.

Bunları öldürürsek bizim kıyametimiz olur, Sultan Mesut bizi kırıp geçirir, dedi Yusuf Bezirganî. Öldürmek, en son çare. Başka bir çare bulmalıyız.

“Başka çare var mı?” diye Altıncan, Yusuf Bezirganî’ye sordu.

Satın almak yolu var. Bana para bulup verin. Ben onları azat edip geleyim.

Yusuf, ben Anuşirvan’ı kurtarmak için Kubat ibn Kuval’a inci kolyemi, altın bileziğimi, küpelerimi verdim ama tahsildar benim bu verdiklerimi alıp sonra da beni yanından kovdu. Sen bunu gördün sonuçta!

Gördüm!

O zaman ne yapmalı?

Melikem, bu meseleyi sizin kendinizden başka çözecek kimse yok. Siz ne dersiniz biz sizinleyiz!

Altıncan, yanına gelenlerin hepsinin karakterini tanıyordu. Onun için onların her birinin ne diyeceğini de biliyordu:

“Kabil hevesli, kanı deli akıyor, yarın ne yapacağını düşünmez. Yatmaz ile Çırlak’ta fikir yok, onlar ne buyrulsa onu yaparlar. O yüzden de konuşmazlar. Akkaya felsefecidir. O düşünerek hareket etmeyi tavsiye eder.” şeklinde düşünüyordu Altıncan.

Altıncan’ın düşündüğü gibi oldu. Yatmaz ile Çırlak, ne buyrulsa kendilerinin yapacağını belirttiler.

Akgaya, Altıncan’a yedi ölçüp bir kesmeyi tavsiye etti.

Kabil düşünmeden konuştu:

Ablam, Gaznelilerin yaptıklarına ben dayanamıyorum. Ben Yıldırım Sebzevarî ile gidip tahsildarları dilim dilim doğrayacağım.

Ne yapman gerektiğini kendim söylerim!

Söylesen keşke! (I. 346)

***

Tüm gün Tuğrul Bey’i beklediler ama gelmedi. Yine Altıncan’ın yanına toplandılar. Bu sırada Altıncan, Kırklar ile sefere hazırlanıyordu.

“Altıncan, sen kırk atlı ile nereye gidiyorsun? Eğer kurtarmak için gidiyorsan o zaman bizi de yanına al. Onlarla başa çıkamazsınız, onlar çoğunlukta.” diye konuştu Binbaşı Yıldırım Sebzevarî.

Tuğrul Bey geliyor. O gelmeyene kadar biz bir şey yapamayız. Bize beklemekten başka çare yok.

Siz nereye gitmek istiyorsunuz?

Ben de açıkça bilmiyorum. Biz çok geçmeden geliriz.

Yıldırım Sebzevarî telaşla:

Altıncan Hatun, vakit yitirmemeliyiz. Gaznelilerin üstüne gitmeli, onları öldürüp adamlarımızı kurtarmalıyız.

Ondan sonra? Sultan Mesut’un ordusunun karşısında nasıl duracağız?

Bize çaresizlik yaraşmaz, Altıncan Hatun. Bugün Gazneliler bizimle anlaşmayacaklarını, bizi yok etmek istediklerini açıkça söylediler. Bize kelimizi koltuğumuzun altına alıp Gaznelilerin karşısına çıkmaktan, onları Horasan’dan kovmaktan, bağımsızlığımızı kazanmaktan başka yol yok!

Diğerleri yerlerinden bağrıştılar:

Binbaşı Yıldırım doğru söylüyor!

Biz Gaznelileri yeneriz!

Yıldırım Sebzevarî, atlılara bakıp “Beni dinleyin!” der gibi elini yukarı kaldırdı.

Altıncan Hatun, bana izin ver, ben kendi atlılarımınla Gaznelilerin canını cehenneme gönderip adamlarımızı alıp geleyim!

“Altıncan Hatun, bize izin ver!” diyerek atlılar durdukları yerden bağrıştılar.

Altıncan Hatun, onlara iyi kötü bir şey demeden kırk atlısı ile Abiverd yoluna düştü.
(I. 347)

İnsanlar, Altıncan Hatun’u kaygısız olduğu için ayıpladılar. Aslında Altıncan kaygısız değildi. Onun içinde fırtınalar kopuyordu. Anuşirvan’ın yüzü onun gözünün önünden gitmiyordu. O, sabaha kadar dayısı Tümen Bey’in söylediği sözleri hatırladı. “Oğlum Anuşirvan, ben seni Altıncan’a emanet ediyorum. Altıncan kendisini de seni de korur. Seni iyi bir insan olarak yetiştirir.” demişti Tümen Bey.

Altıncan, bugün dayısının ruhunun karşısında yaptığı vaatlerin gerçekleşmediğine yanıp tutuştu.

Altıncan, Tuğrul Bey’in hatırına, sabaha kadar onu bekledi. Gelir diye öğlene dek onu bekledi. Öğleden sonra Altıncan’ın sabrı tükendi. O, yola koyuldu. Onun ikinci bir yolu yoktu.

Altıncan yoldayken karanlık çöktü. Onlar gece boyunca yürüdüler. Gece, ‘Zemahşer Gecesi’ne benziyordu. O katliamın olduğu gece de ay böyle aydınlıktı.

Aslında Altıncan’ın karar verip ata atlaması da o ‘Zemahşer Gecesi’ ile alakalıydı.

Şahmelik, dört bin adamıyla Tuğrul Bey’in on bin adamına üstün gelmişti. Sarhoş bir vaziyette yatan Selçukluların üstüne saldıran Şahmelik, askerleri kırıp geçirmişti. Altıncan da Şahmelik’in sabah baskını taktiğini uygulamak istiyordu. Geçen akşam onun aklında bu peyda oldu. Altıncan, bu gece önceki gün aklına geleni yapmak niyetindeydi.

Altıncan, tan vakti tatlı uykularında uyuyan Gaznelileri acımasızca öldürmek istiyordu.

En önemli şey, amacına ulaşmak!

En önemli şey, tutsak alınanları kurtarmak; Anuşirvan’ı, Nasır Bey’i, İbrahim Bey’i kurtarmak!

Altıncan'ın maksadı, dün ve bugün yolda olup yorulan ve tatlı uykuda olan tahsildarlara baskın verip öldürmektir. Altıncan, Allah'a sığındı. Mecburi olarak yapacaklarında kendisini desteklemesi ve koruması için O'ndan yardım istedi. **(I. 348)**

Altıncan ve Kırklar, tan vakti tahsildarların konakladığı yere vardılar. Altıncan attan inip kırk yoldaşını etrafına toplayıp onlara ne yapacaklarını anlattı:

Gazneliler ile başa baş dövüşmeyeceğiz. Onları uzaktan yayla öldürmeli, adamlarımızı kurtarmalıyız.

Altıncan'ın isteği tam olarak olmadı. Onlar Şahmelik'in adamları gibi konak yerine birden yaklaşmayı başaramadılar. Gazneli gözcüler işlerinde ustaymış, gece de olsa kendilerine doğru gelen bir grup atlının olduğunu anladılar. Tüm tahsildarları uykudan uyandırıp savaşa hazırladılar ama savaş onların istediği gibi olmadı. Nereden atıldığı belli olmayan delici oklar tepelerine ecel olup indi.

Böyle bir saldırıyı beklemeyen Gazneliler telaşa düştüler. Ne yapacaklarını bilemediler. Kaçmak için atlarına yönelen beş on kişinin atılan oklarla öldüğünü gören tahsildarlar yere yattılar, üstlerinden beyaz gömleklerini çıkartıp aman dilediler ama onların birine bile aman verilmedi, hepsi kırıp geçirildi.

Altıncan, elleri ayakları zincirli adamların arasından sevgili Anuşirvanını buldu, derhal onu zincirlerden kurtardı.

Dayı, yaşıyor musun?

“Altıncan adlı anası olan kişi canlı olmaz mı? Sana döneyim anne!” diyerek Anuşirvan, Altıncan'ı kucakladı. Arkamdan kesin geleceğine adım gibi inanıyordum.

Tutsaklar sevinip birbirlerini kucakladılar, birbirlerini kutladılar.

Yaşasın Tuğrul Bey!

Yaşasın İbrahim Bey!

Yaşasın Altıncan!

Yorgunluk ve hastalık yüzünden ayakta durmakta zorluk çeken İbrahim Bey, minnettarlık bildirmek için Altıncan'ın yanına geldi:

Altıncan, gel bir şeyi önden konuşalım! Bu yaptığımı duysa Tuğrul sana çok kötü bir ceza verir. **(I. 349)** Onun sana ceza vermemesi için Çağrı ile Tuğrul Bey'e:

“Tahsildarları ben öldürdüm, tutsakları ben kurtardım.” diyeyim. Sen Tuğrul’a: “Ben evden çıkmadım.” de. Anlaştık mı Altıncan?

Altıncan gülümsedi:

Anlaştık!

İbrahim Bey, durumunun ağırlığına bakmadan liderliği üstüne aldı, kararlı bir şekilde hareket etti. O, birkaç adama tahsildarların geçen akşam kestirdiği etleri kebab yapmaları için emretti. Başka bir grup adama ise Gazneli tahsildarların, askerlerin cesetlerini defnetme görevi verdi. Defnedilmeyen tek bir kişi vardı, o da Kubat ibn Kuval idi.

Onun leşini Nişabur’a yollamayı kararlaştırdılar. Canları yanan tutsaklar, tahsildarın cesedini kötü bir vaziyette Ebul-Fazl Surî’ye yollamayı teklif ettiler. Altıncan, tahsildarın cesedinin hangi vaziyette yollanacağıyla ilgilenmedi. Onun sadece bir bildiği vardı, o da tahsildarın cesedinin Nişabur’a yollanması için yedi tane ata ihtiyaç olduğuydu.

Selçuklular, burada yemek yemek için durmak istemiyorlardı. Hepsi bir an önce Nusay’a dönmek istiyorlardı.

Nusay’da onları keyifsiz bir vaziyette karşıladılar. Karşılayanlar arasında Tuğrul Bey, Musa Bey, Çağrı Bey, Kurt Bey, Hasan Bey ve Yakut Bey de vardı. Onların yüzü bembeyazdı.

Altıncan göz ucuyla Tuğrul Bey’in her bir hareketini izliyordu.

Beyler, İbrahim Bey’in üstüne bağırarak bağırıyorlardı.

Altıncan, derhal onların yanına vardı:

İbrahim İnanç’ta bir suç yok, hepsi benim suçum.

Selçuklu beyleri Altıncan’dan bu sözleri beklemiyorlardı. Çünkü bu sözler onlar için bir hayli şaşırtıcıydı. Tuğrul Bey, ilk kez eşine sinirle baktı.

Musa Bey Altıncan’a sahip çıktı:

Olan oldu! Pişmanlıktan sadece ziyan doğar.

Musa Bey, karargâha doğru yöneldi. **(I. 350)**

Selçuklu beyleri de onun peşine düştü.

En sonda Anuşirvan ile İbrahim Bey vardı. Altınca tek başına kaldı. O, gidenlerin ardından bir iki adım gitti, sonra durdu. Sonra da gönülsüzce odasına doğru gitti. Altınca'nın bakışları toplu bir hâlde duran kırk yiğidinde, onların arasındaki Yıldırım Sebzevarî'ye takıldı. Onlar Altınca'a sessizce duygularını bildirdiler.

Musa Bey'in peşine düşüp karargâha giden Selçuklu beyleri durup Altınca'ı hayranlıkla seyrettiler.

Üçüncü Hikâye

Sivrisinek Sokarsa Fil Korkar.

Nusay Savaşı

Sultan Mesut'a Selçuklulardan çok miktarda vergi toplandığı, bunun istenen sonucu vermediğini, Selçukluların önceki Selçuklular olmadığını, büyük bir güce döndüklerini; Perav'da, Nusay'da sultanın vergi tahsildarlarını öldürdüklerini haber verdiler.

Bu haberi dudaklarını ısırıp kanatarak dinleyen Sultan Mesut, kendisinin Selçukluları Horasan'dan çıkarma planının işe yaramadığına çok sinirlendi, vergi tahsildarlarını öldürdükleri için Selçuklulara nasıl ceza vermeleri gerektiğini kararlaştırmak için bir toplantı gerçekleştirdi.

Toplantıya Büyük Hoca (vezir) Ahmet Abdüssamet, Bu Sahî Zuzanî, Komutan¹³⁷ Beydoğdu, Bu Nasr Mişkan ve Subaşı katıldı. Toplantıda Selçukluların üzerine büyük bir ordu yollamak, onları kırıp geçirmek kararı çıktı. Sultan Mesut, orduya liderlik etmesi için en usta komutanlarından¹³⁸ biri olan Beydoğdu'yu seçti.

Beydoğdu'nun on beş bin kişilik atlı ordusu ve sarayın iki bin seçme geçici askerleriyle¹³⁹ birlikte toplamda on yedi bin kişilik ordusuyla Nişabur'dan Nusay'a, Tuğrul Bey'in üzerine harekete geçti. (I. 352)

¹³⁷ Romanın Türkmencesinde 'hacıp' olarak geçen ve padişahın kapısında bekleyen görevli anlamına gelen bu iş grubu, daha sonraları orduda komutanlık da yapmaya başlamıştır. Hatta Gaznelilerde ordunun başkumandanı hâcib-i büzürg'tür. Biz de bu yüzden çevirimizde 'komutan' kelimesini kullanacağız. (ç.n)

¹³⁸ Romanın Türkmencesinde 'salar' olarak geçen ve Pehlevîce serdar kelimesinin dönüşümüyle meydana gelen sâlâr (sellâr) sözlükte "yaşlı, seçkin, kumandan, vali, lider" gibi manalara gelir. (ç.n)

¹³⁹ Türkmence sözlüklerde geçmeyen, romanda 'mufrat' şeklinde geçen kelimeyi müfreze kelimesiyle aynı kökten olduğunu düşünerek geçici asker veya birlik şeklinde çevirmeyi uygun gördük. (ç.n)

Orduya danışman olarak Hoca Hüseyin Ali Mikail atandı. Onun emrinde çok sayıda altın, gümüş, her türlü kıyafet, top top kumaş vardı. Hocanın görevi orduda kahramanlık gösteren askeri, sultan adına taltif etmekti. Hoca Hüseyin Ali Mikail, ordunun arasında olup askerlere sultanın bu sefere çok önem verdiğini, savaşta kahramanlık gösterenlere kendisinin hediye vermesini emrettiğini tekrar tekrar vurguladı, askerlerin savaşa olan heveslerini artırmaya çalıştı.

***

Komutan Beydoğdu'nun on yedi bin kişilik orduyla geldiğini, şimdi nerede olduğunu Selçuklu beylerine muhbirler sürekli haber verdiler.

Tuğrul Bey'in emrinde hepi topu üç bin atlı vardı. Üç bin atlıyla on yedi bin kişilik ordunun karşısına çıkmak korkunç olurdu. Hayat onları derin düşünmeye, içinde bulundukları durumdan bir çare bulmaya mecbur etti. Sultana güzel sözlerle yazılı bir mektup gönderdiklerinde Selçukluların aklında tek bir amaç vardı. O da yakın zamanda sultanla ya da başka bir orduyla savaşa girmemektir.

İstek istektir. İstek kabul olmazsa başka bir yol bulurlardı.

Nasıl yapmalıydı?

Kaçmak çare değildi. Çünkü deveye binince onun hamudunun üstündeki tahtanın içine gizlenmekle olmuyordu.

Demek ki savaşmak lazımdı.

Hem de o savaşı yenmek lazımdı!

İkinci bir yol yoktu!

***

Bağdat (Abbasiler) Halifesi Kâim Biemrullâh¹⁴⁰ (1031-1071) Kınık beylerine elçilerini yolladı, onlara başarılar diledi. “Eğer başarı, devlet istiyorsanız benim dediklerimi kesin yapmalısınız!” dedi. **(I. 353)** Halife, ilk olarak halifelğe zekât, öşür ve her ay çok miktarda altın ve gümüş vermelerini talep ediyordu. Bunun dışında yapacakları her şeyde halifelğe haber vermelerini, bunun dışında davranmamalarını,

---

¹⁴⁰ **Abbâsî (Devleti) Halifeliği:** 749-1258 yılları arasında Müslüman devletlerin arasında Sünni mezhebini hâkim kılmıştır. Hz. Muhammed'in amcası Abbas bin Abdülmuttalib'in soyundan gelenler tarafından kurulmuştur. Bağdat'ta kurulan ve merkezi burası olan halifelik, 809-816 yılları arasında Mansur tarafından Merv'den yönetilmiştir.

halifeliğin dediklerini yapmadıkları takdirde Allah'ın kendilerinden yüz çevireceğini, şimdi ulaşacakları mertebeye sadece halifeliğin yardımıyla ulaşabileceklerini bildiriyordu.

Selçuklular, halifenin elçilerine kendi aralarında yer verdiler. Onlara her bir işlerinde danıştılar.

Elçinin yirmiden fazla adamı vardı. Onların her biri sürekli bir şeylerle ilgileniyor, neredeyse her gün Bağdat'a ulak yolluyorlardı. Ulakların bazen günde iki kez, sabah ve akşam geldikleri oluyordu. Ayda bir kez Bağdat'a kervan yollanıyordu. O kervanla Kınık beyleri Halife'ye ve onun yakın adamlarına hediyeler yolluyorlardı.

Kınık yiğitleri halife ve onun elçisine sığınmışlar, onların gönlünü kazanmak için uğraşüyor, her bir işe halifenin icazeti ile başlıyorlardı. Elçiye icazetiyle yapılan işler genelde olumlu sonuç veriyordu.

Çağrı ve Tuğrul, halifenin elçisine büyük hürmet gösteriyorlardı. Çünkü elçi onların hoşuna gidecek sözler söylüyordu. Onlara: “Siz ikiniz de Allah'ın bakışının değdiği kullarsınız. Sizin arkanızda müminlerin emiri Halife Kaim'in Allah'a ettiği dualarla birlikte Allah duruyor. Nasip olursa büyük Allah'ın inayetiyle sizler güçlü bir devletin liderleri olacaksınız. Biriniz Basıl Şahlığını alıp orada kendi şahlığını kuracak, diğeriniz ise Oğuz yurduna¹⁴¹ sultan olacaksınız. Siz birçok kâfiri Müslüman yaparak lütuflandırılacaksınız.” diyordu. Bu sözler iki kardeşe güç veriyordu. Onlar elçinin sözlerini dinlemekten sıkılmıyorlardı. Allah'ın kendilerine değişik bir yazgı verdiği için çok hoşnuttular. Beş rekât namazı ihlasla kılıyorlardı. Allah'ın hoşuna gidecek şeyleri çokça yapmaya çalışıyorlardı. (I. 354)

***

Denk olmayan savaşta sadece savaş hilesi ile kazanılabilirdi.

Bir hile bulunmalıydı!

---

¹⁴¹ **Oğuz Yurdu:** Oğuz yurdunun sınırları hakkında 984 yılında yazarı belli olmayan birisi tarafından yazılan Hudûdü'l-Âlem (Âlemlerin Sınırları) adlı meşhur Arap tarih kitabında şöyle denir: Başka bir çöl doğuda Merv sınırlarının kenarından Ceyhun'a uzanan çöldür. Bu çöl; Bavert, Nusay, Perav, Dehistan ile İdil bölgelerine kadar uzanır, Hazar Denizi ile birleşir. Bu çölün batısında İdil Nehri, kuzeyinde Ceyhun ve Harezm Denizi ile birlikte Bulgar sınırına kadar olan bölge Oğuz yurdudur. Adı Harezm ya da Oğuz çölüdür. Bu çöldeki topraklar Belh sınırından başlayıp Ceyhun'un güneyine, Harezm Denizi'nin (Aral Gölü) aşağısına kadar uzanır.

Selçuklular, yapacakları savaş hilelerini yedi ölçüp bir biçtiler. Net bir düşüncede, net bir hilede karar kıldılar.

Yapılacak hile çok açıktı. Üç bin askeri iki gruba bölmeliydiler. Birinci grup Beydoğdu'yu karşılamalı ve onunla çarpışmalıydı. İkinci grup ise ganimetlerle sultanın askerlinin gözlerini kamaştırmalıydı. Arabalara her türlü değerli eşyayı koyup kaçmalıydı. Bırak, Beydoğdu: “Selçuklular tüm varlıklarını alıp çöle kaçıyorlar. Onlar tüm varlıklarını alıp kaçamadan biz onlara yetişiriz.” diye düşünsündü.

Sultanın ordusu ‘zafer’ kazanıp Nişabur’a gider, orada iki grup birleştiğinde esas savaş başlardı. Nişabur’a varıldığında on yedi bin kişilik orduya sağdan, soldan, önden, arkadan hücum edip orduyu dağıtmalı, onların tüm ganimetine el koymalıydılar. Gazneliler, Nişabur’a varıncaya kadar bir hafta gerekti. O bir haftada da Selçuklu beyleri hem sırtlan hem de kurt¹⁴² olmalıydılar.

Selçuklular işte bu hileyi uygun görüp Gaznelilerin karşısına çıktılar.

***

Komutan Beydoğdu, Nusay’a sinirden bir elbise giyip, şöhet atına atlanıp geldi. Nusay Kalesi’nin doğusunda askerlerini yeniden gözden geçirdi. Sonra da kaleye elçi yolladı:

Kaleden bir bir çıkın! Silahlarınızı kalenin sol tarafına atıp benim yanıma gelin. Suçunuzu kabul edin yoksa hepinizi öldürürüm!

Elçi geldi ve kalenin içinde ağaç üzerinde baş aşağı sallanan Gazneli bir tahsildardan başka kimsenin olmadığını haber verdi.

Çoluk çocuk, yaşlılar da mı yok? (I. 355)

İn cin yok! Elçi, bu sözü söyler söylemez ordunun doğu tarafından vahşice bağışmalar işitildi:

Selçuklular!

Selçuklular saldırdı!

Bir kargaşa başladı.

---

¹⁴² **Kurt (Taktiği) Oyunu:** Beklenmedik bir anda dört taraftan düşmanın üstüne saldırıp büyük zayıat verdikten sonra düşman karşılık veremedi oradan hızla kaçmaktır.

Gaznelilerin birçok askeri kaçtı, seçme askerler savaşa girdi.

Sabah erkenden başlayan savaş öğlene kadar devam etti.

Selçukluların birçok adamı öldü. Kalan iki yüz, üç yüz Selçuklu ise Oğuz Çölü'ne doğru kaçtı.

Beydoğdu kaçan Selçukluları kovalamaya başladı. “Selçukluların biri bile diri kalmasın, hepsini kırıp geçirin!” diye sert bir emir verdi.

Kovalamaya başlayan sultanın askerleri birçok ganimeti ele geçirdiler. Arabalara yüklenen ganimetler çok ama çoktu.

“Selçuklular bu ganimetleri saklamak istemişler ama çöle yetişememişler. Biz vaktinde gelmişiz.” diyen Beydoğdu çok sevindi. Bu düşünceye onun yanındaki birçok kişi de katıldı.

Tüm ganimetleri toplayan Gazneliler, zafer naraları atmaya başladılar, Sultan Mesut’a fetihname yolladılar, sonra da törenle yola düştüler ama çok geçmeden durdular.

Tüm ganimetleri toplayan Gazneliler, zafer türküleri söylediler, Sultan Mesut’a fetihname yolladılar, sonra da büyük bir şevkle yola düştüler ama çok gitmeden durdular.

İlk önce zaferin kazanılması münasebetiyle Sultan Mesut’un vereceği hediyeler, sonra da Selçuklulardan alınan ganimetler ordu içinde pay edilmeli, sonra sevinç gösterileri başlanmalıydı.

Sultan Gazneli Mesut: “Bana ganimet gerekli değil, tüm ganimeti askerlerim arasında paylaştırın!” demişti.

Hoca Hüseyin Ali Mikail de Komutan Beydoğdu da açgözlülük yapmayıp ganimete ilişmeyip askerlere çok cömert davrandılar. Uzun gün boyunca on yedi bin askere törenle ganimetler pay edildi. Her askere dünyanın ganimeti verildi.

Böyle zenginlik onlara daha önce nasip olmamıştı.

Hoca Hüseyin Ali Mikail ile Komutan Beydoğdu ganimetleri ve sultanın hediyelerini paylaştırdıktan sonra bir konuşma yaptılar. **(I. 356)** Onlar askerlere Sultan Mesut adına sonsuz minnettarlık bildirdiler ve bugün sultan adına askerler için kutlama yapılacağını bildirdiler.

Kutlama başladı.

Zenginlikte büyü var. O, insanı delirtebilir. “Altını gören Hızır azar!” denilir. Elbette, on yedi bin askerin içinde Hızır yoktu. Ancak yine de onlar bunca ganimeti görünce azdı. İşte, sultanın adamları sonsuz ganimetin başında anlaşılamayıp yumruklaşmaya, birbirlerini öldürüp ganimetleri ele geçirmeye başladılar.

***

Beydoğdu’nun ordusunun Nişabur’dan Nusay’a varmasının iki hafta sonrasında Sultan Mesut’a Beydoğdu’dan ulak geldi:

Selçuklular bozguna uğratıldı. Sizin ordunuz işitilmedik bir zafer kazandı!

Bu hoş haberi günlerdir bekleyen sultan çok sevindi. Tüm vezirlerini ve yakın adamlarını çağırıp kutlamalara başladı. Kutlamada sultan konuşma yaptı. Komutan Beydoğdu’nun savaş ustalığını övdü. Şairler, Beydoğdu için şiirler yazdılar.

***

Nasır Bey, birinci grubun lideriydi. O ne de olsa başarılı, mert bir komutandı. Gaznelilerle hasımdı, çünkü babasının intikamı vardı onlarda.

Nasır Bey, Selçukluların büyük beylerinden Muhsin bin Tak’ın oğluydu. 1006 yılında Sultan Gazneli Mahmut, Serahs yolunda Muhsin bin Tak’ı¹⁴³ öldürdüğünde oğlu Nasır yedi sekiz yaşlarındaydı. Nasır o günden beri Gaznelilerle çarpışmak, babasının intikamını almak maksadıyla yaşıyordu.

Akranlarının hepsi onun korkusuz kahramanlığından heder oldular. Çağrı Bey, onun birinci gruba liderlik etmesine karşı çıktı. O: (357)

“Bırak, Nasır ikinci gruba liderlik etsin!” demişti.

Nasır Bey bunu kabul etmedi, inatçılık etti. O zaman onu kırmamak için birinci gruba liderlik etmesini kabul ettiler.

---

¹⁴³ Sultan Gazneli Mahmut’un kâtibi Nasr Muhammet bin Abdülcabbar Utbî’nin ‘Sultan Gazneli Mahmut Tarihi’ adlı meşhur kitabında Selçukluların meşhur komutanlarından Muhsin Tak hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere göre 1006 yılında Sultan Gazneli Mahmut’un, Multan şahlığının padişahı Davut bin Nasr bin Şih Hamidî ve onun soyunu yok etmek maksadıyla Gazne’den gitmesinden faydalanan Karahanlı hükümdarı İlek Han, Subaşı Tegin’i Horasan’a gönderir. Bu haberi işiten sultan geri döner. Çetin bir savaş olur. Savaşta Selçuklu emiri esir düşer, sultan onu iki parçaya ayırarak öldürür. Onun beş bin kişiden oluşan ordusu sultanın tarafına geçer ve onun hizmetinde bulunurlar.

Nasır Bey'in emrinde bin atlı vardı. Onun görevi vur kaç taktiğiyle hareket etmekte. Beklenmedik bir anda Gaznelilerin arkasından saldırarak, biraz savaştıktan sonra kaçacak ve çölde bekleyen ganimetlerin oraya doğru Gaznelileri çekecekti.

Bunca yıldır babasının intikamını almayı bekleyen Nasır Bey, saldırı esnasında kaçmayı unuttu. “Öldürün, hepsini öldürün!” diyerek düşman askerlerinin arasına daldı.

Sonuç olarak kendisinin de yanındaki bin atlının yedi yüzden fazlasının da ölümüne sebep oldu. Kalan atlılar kaçtılar ve kendilerine verilen görevi yerine getirdiler.

Nasır Bey'in ölümü Selçuklulara büyük bir darbe vurdu. Ölenleri kalenin kuzeyindeki mezarlığa defnettiler. Selçuklular sadece kendi ölümlerini değil, Gaznelilerin de ölen iki bin askerini defnettiler.

Ölenleri defnedip dualar okunduktan sonra Selçuklu beylerine Beydoğdu'nun ordusu hakkında haber geldi:

Gazneliler önce kutlamalara başladılar, sonraysa ganimetleri paylaşamayıp birbirlerini öldürmeye başladılar. Onlara akşama kadar birbirleriyle çarpışmışlar.

Bu haberi kafasının içinde döndüren Çağrı Bey; Musa Bey ve Tuğrul Bey'e döndü:

Onların sonunu getirmemiz için Allah bize güzel bir fırsat verdi. Onları Nişabur'a kadar kovalamak işinden kurtulduk. Biz tam da bugün onların sonunu getireceğiz!

“Saldırma vakti geldi. Allah bizim işimizi hafifletti.” diyen İbrahim mutlu oldu.

“Biz onları kırıp geçireceğiz.” diyen Tuğrul Bey, İbrahim'i destekledi. **(I. 358)**

Bu konuyu müneccime soralım!

Oturanlar Hasan'ın bu fikrini uygun buldular. Derhal müneccimi getirip ona Gazneli ordusunun durumunu, amaçlarını anlattılar.

Müneccim uzun süre gökyüzüne baktı. Oturanlar beklemekten sıkıldılar. Müneccim yavaş yavaş yerinden kalktı.

Bugün cihana Müşderi Yıldızı¹⁴⁴ gözcülük ediyor. Müşderi Yıldızı, zafer yıldızıdır. Merhametli Çağrı Bey, Merhametli Tuğrul Bey, siz ikiniz de sahipkıransınız¹⁴⁵. Siz ikiniz de bu yıldızın altında doğdunuz.

“Sen bize net cevap ver, biz saldırsak yener miyiz?” diyerek Çağrı Bey müneccimin yanına gitti.

Sizin yıldızlarınız...

Dur, dur bana net cevap ver. Biz şimdi Gaznelilere saldırsak yener miyiz, yenmez miyiz? Gazneliler sayıca bizim neredeyse beş katımız.

Yıldızların verdiği bilgiye göre zafer sahipkırانların!

Bana işte bu söz lazım!

“Allah’a el açalım, ondan zafer dileyelim!” diyerek Tuğrul Bey yanındakilere döndü.

Bu düşünceye tüm Selçuklu beyleri katıldılar.

Tuğrul Bey, dağdan gelen ırmağın yanında taylesanını kendisine seccade yapıp iki dizinin üstüne oturdu. Selçuklular, Tuğrul Bey’in ardından sıraya girdiler.

Ey büyük Allah! Size hamdüsenalar olsun! Biz, Selçuk ibn Dukak’ın soyundanız. Bizi yaşamak fırsatı verdiğin için sana şükürler olsun. Kur’an’da: “Eğer şükrederseniz ben size cömert olurum¹⁴⁶.” deniyor. “Derecelerine göre birleri büyüklerden daha yükseğe kaldırdık¹⁴⁷.” şeklindeki düşüncenizin sonucu bize bahşedilen, reva görülen takdirlerinizde görüyoruz. Siz bize daima kaldırabileceğimiz yük yüklediniz¹⁴⁸. Ey

---

¹⁴⁴ Jüpiter. (ç.n)

¹⁴⁵ Arapça sâhib ve “yakınlık, yaklaşma” anlamındaki kırân kelimelerinden oluşan terkip (sâhib-i kırân) Farsça kurala göre sâhib-kırâna dönüşmüştür. Bu terkip müneccimler tarafından son derece seçkin sayılan yaklaşma vaktinde, “Müşteri ile (Jüpiter) Zühre’nin (Venüs / Çobanyıldızı) bir burçta toplandığı esnada doğmuş olan” anlamına gelir. Bu sıfat uğurlu, kutlu, bahtiyar, tâlihi yaver, daima muzaffer, galip ve cihangir hükümdarları ifade etmek üzere kullanılmıştır. (ç.n)

¹⁴⁶ **İbrahim Suresi 7. Ayet:** Rabbiniz size: "Eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artıracam, fakat nankörlük edecek olursanız (biliniz ki) azabım da elbette çok şiddetlidir" buyurmuştu. (ç.n)

¹⁴⁷ **Zuhruf Suresi 32. Ayet:** Onlar mı Rabbinin rahmetini pay edecekler? Biziz geçimlerini, aralarında paylaştıran dünya yaşayışında ve bir kısmı, bir kısmına hizmet etsin diye bazılarını derece bakımından bazılarını üstün halkettik ve Rabbinin rahmeti, onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır. (ç.n)

¹⁴⁸ **Bakara Suresi 286. Ayet:** Allah, kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyle sorumlu tutmaz. Herkesin yaptığı iyilik kendi yararına, işlediği günahlar da kendi zararınadır. O müminler, niyazlarına şöyle devam etiler: “Rabbimiz! Unutur veya hata edersek bizi cezalandırma! Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Rabbimiz! Kaldıramayacağımız şeyleri de bize yükleme! Günahlarımızı affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın. Kâfirler gürûhuna karşı bize yardım eyle!” (ç.n)

yüce Allah! Biz sana sadık kullarız, yüreklerimiz sadece “Allah, Allah!” der. Biz sadece senin hoşuna gidecek şeyleri yapmaya çalışıyoruz. Biz bundan böyle senin katında bir aman ve mertebe talep ederiz. **(359)** Bize Sultan Mesut çok eziyetler etti. O, sizin güzel dünyanızda bize rahat ve huzurlu yaşama imkânı vermiyor, bize büyük vergiler yükledi. Bizim birçok adamımızı öldürdü. Biz zaferin sizin olduğunu anlıyoruz ve sizden başlayacak olan savaşımızda bize zafer nasip etmenizi rica ederiz.

***

Tuğrul Bey, her zaman olduğu gibi bu sefer de orduya öncülük etti. Kır atını şaha kaldırıp, vahşice bağırıp, kılıcını başının üstünde sallayarak Gazneli askerlerini parça parça etti. Tuğrul’da korku denen şey yoktu, bire bir savaşta çok üstündü. Onda yorgunluk hissi yoktu, yorgunluğu çoğu zaman savaştan sonra hissedirdi. Savaş vakti keyiflenirdi. Onun kahramanca, vahşice savaştığını gören düşmanın evi başına yıkılır, elden ayaktan kesilir, kolayca ölürdü. Tuğrul Bey; kalıplı, iri birisiydi. Karşısındaki rakibi onu böyle görünce baş edemeyeceğini hemen anlardı.

Bu kez savaşa tüm Selçuklu beyleri girdi. Ordunun komutanı Çağrı Bey’di. Sağ kanatta Tuğrul Bey, sol kanatta Musa Bey ve oğulları, ayrıca Hasan ve Yakut Beyler vardı. Altıncan ve Anuşirvan, geri hatta kumandanlık ediyorlardı.

Bu savaş, Altıncan Hatun’un katıldığı ilk büyük savaştı. O, acımasızca savaşıyordu. Onun savaşa katılmasına Tuğrul Bey başta razı olmamıştı. O yüzden Altıncan, Tuğrul Bey’e sıradan bir savaşçı olmadığını hatırlatacaktı. Aslında Tuğrul Bey, Altıncan’ın savaşmakta ne kadar usta olduğunu biliyordu ama onu savaşa katmak istemiyordu, korumak istiyordu.

“Geri hatta savaşırısın, diyerek bey gönülsüzce razı oldu.

Altıncan, “Savaşta nerede olduğumun önemi yoktur.” diye düşünüyordu ama aslında varmış. Geri hattın diğer adı da topukmuş. Geri hattın komutanı geriden desteklemekmiş. Bunun dışında da düşman askerlerinin savaşta öne arkaya gidip gelirken hızını yavaşlatıp karşısına çıkıp onları perişan etmekmiş. **(I. 360)**

Nusay Savaşı’nda da geri hattaki askerlerinin işi yerinde oldu. Onlar kaçan Gaznelilerin karşısına çıkıp hepsini kırıp geçirdiler. Bu savaşta Altıncan coştukça coştı. Kılıcını öyle bir işletti ki birçok Gazneli’nin kökünü kazıdı.

***

Sultanın askerleri ne bekleseler de üstlerine saldırılmasını beklemiyorlardı. Onlar bu sırada kutlama yapıyorlardı sonuçta!

İşte, bir grup kır atlı ise kutlama yapıp türkü söyleyen, kebab yiyen askerlerin kellerini uçuruyordu.

“Bu doğru değil. Şimdi hiçbir Gazneli’nin rahatını bozmayın!” diyen kendinden geçmiş askerler rahatsızlıklarını dile getiriyorlardı. Sarhoş Gaznelilerin şikâyetlerine önem veren olmadı.

Bakıldığında durum çok kötüydü. Rahatsız olanların bile değiştirebileceği bir şey yoktu!

Gözlerinin gördüklerine tek bir Gazneli bile inanmak istemedi ama gördüklerine inanmak zorunda kaldılar.

On yedi bin asker paniğe kapıldı. Ne yapacaklarını bilemeden etrafa koşuştular.

Zenginlik tatlı, ganimet daha tatlı. Zenginlikten de, ganimetten de can daha tatlı. Canlarının tehlikede olduğunu anlayan Gazneliler, ganimetten vazgeçip kaçmaya başladılar. Selçuklu yiğitleri yalın ayak, başı açık vaziyette kaçan askerleri takip ettiler ve onları kırıp geçirdiler.

Beydoğdu, başarılı bir kumandandı ama onun yumuşak bir tarafı vardı. O da tıpkı arkadaşı Subaşı gibi şarap içip sarhoş olmayı sevmesiydi. Şarap içtikten sonra o başka bir Beydoğdu’ya dönüşüyordu. Onun gözüne güzel huri ve melekler görünüyordu. Ondan sonra bu huri ve meleklerle kovalamaca oynamaya ve sohbet etmeye başlıyordu.

Büyük bir zafer kazanan Beydoğdu, Nusay’da içti şarabı, içti zil zurna sarhoş oldu. Ondan sonra: “Bir güzel peri var!” (I. 361) deyip kendi askerlerini kovaladı, onları yakalayıp arzusunu dindirmeye başladı. Zavallı askerler de ona yok diyemiyorlardı.

Selçukluları gördüğünde Beğdoğdu kahkahalarla gülmeye başladı:

Bakın, bakın güzel periler geldi. Hepsini bana getirin! Onların hepsi benim!

Beydoğdu’nun komutanları onu alıp kaçmak istediler. Beydoğdu çavuşları itekleyip ellerinden kurtuldu, toplaşıp gelen perilerin, yani Selçukluların karşısında kucak açtı.

Çavuşlar onun tüm sitemine, pataklamasına, rastgele kendilerine vurmasına bakmadan onu bu katliamın içinden alıp çıkarmayı başardılar. Hoca Hüseyin Ali Mikail ise esir

düştü. Onun vazifesi savaşta zafer kazananlara hediyeler vermektir. Bir taraftan bakıldığında o, vazifesini yerine getirdi. Zaferi Selçuklular kazandı. Bunun için sultanın cömertliği Selçuklulara nasip oldu.

Beydoğdu, o günün ertesinde kendisine geldi. Olanlara inanmadı. Bir iki gün bacaklarını kıvrarak üzüntüyle yattı. Sonra da Gazne'ye doğru yola çıktı. Gazne'de şimdi kutlamalar devam ediyordu.

Yenildik! On yedi bin kişilik ordumuz kırıldı. Her şeyimiz Selçuklulara ganimet oldu. Canımı zor kurtarıp kaçtım.

Sultan, gözünün gördüklerine, kulağının duyduklarına inanmadı, inanmak istemedi. O gördüğü şeyleri inkâr ederek gözlerini kapattı. Çok sıkı kapattı. Sanki o şimdi gözlerini açsa biraz önce gördükleri değişecek gibiydi ama ne yazık ki öyle olmadı.

Nusay'ın eteğinde olanlara Beydoğdu'nun kendisi de inanamıyordu. O, kazandığı zafere çok sevinmişti. Yendiği atlılardan başka atlı olmadığını düşünmüştü. Çünkü onun yendiği atlı sayısı çok fazlaydı. Ona: "Tüm Selçuklular kırıldı, tohumluk bile kalmadı." demişlerdi sonuçta. Yedi yüz cesedi tek tek kendisi saymıştı sonuçta! (363)

Beydoğdu'nun ömrü savaş meydanlarında geçmişti. O savaşlarda yendiği de yenildiği de olmuştu. O savaşlarda her türlü hileyi kullanmıştı ama böyle bir duruma ilk defa denk geliyordu, duymamıştı da.

***

Bu zafer, Tuğrul Bey ile Çağrı Bey'in ilk büyük zaferiydi.

Bu hile, iki kardeşin ilk savaş hilesiydi.

Ele geçirilen ganimetler bir meydana serildi. Ganimetler bir iki günde gözden geçirilecek gibi değildi. Sultan Mesut'un savaşta zafer kazananlara vermek için niyetlendiği dinarlar, değerli mallar görenlerin aklını başından alıyordu.

Bu ganimetleri gören Halifenin elçisi Necah as Fazl'ın yüz ifadesi değişti:

Hiçbir şeye el değmeyin! Hiçbir şeye el değmeyin! Bu ganimetler merhametli Halifenin Allah'a ettiği dualar sonucunda kazanıldı. Bu ganimetler Allah'ındır. "Zafer

sadece Allah'ındır¹⁴⁹!” İlk önce bu ganimetler Bağdat'a gönderilmeli. Bırak, halife bu ganimetlerin ne kadarının size, özellikle de Musa Bey'e, Tuğrul Bey'e ve Çağrı Bey'e ait olduğunu, askerlerin paylarını belirleyip versin. Bu ganimetlerin her bir askere yeteceğine inanıyorum ben. Ama sabırlı olun. “Allah daima sabredenlerle beraberdir¹⁵⁰.” Allah'ın inayeti olmasa üç bin askerin, on yedi bin askeri yenemeyeceği herkesin malumudur ana Allah isterse mümkün olmayanı mümkün eder.” diyen elçi, düşüncesini hemen söylemese “Tüm ganimeti alıp götürecekler!” der gibi gözlerini açmış, ağzından salyalar akıtarak hızlı hızlı gülüyordu.

Yerdeki ganimetleri arabalara yükleyin. Bir tanesini bile almayın.

Necah as Fazl'ın bu oyununa tüm askerler şaşırdı.

“Ey, bunun ne dediğini kulağı işitiyor mu? Bunun ganimet görmüşlüğü yokmuş. Konuşmaya çalışan şu bahtsızın hareketlerine bakın ya!” dedi İbrahim Bey.

“İbrahim, Necah as Fazl doğru söylüyor. Allah'ın inayeti olmasa üç bin asker on yedi bin askeri böyle kolayca yenemezdi. (I. 364) ‘Zafer sadece Allah'ındır.’ Bırak, Halife ne yapacaksa onu yapsın.” diyerek Tuğrul Bey, İbrahim'i sakinleştirmeye çalıştı.

“Tek bir şeye bile dokunmayın, tüm malları bugün Bağdat'a yollamalıyız.” diyerek Necah as Fazl arizin¹⁵¹ üstüne bağırdı, onun elindekileri şeyleri zorla aldı.

“Benim adamlarım halifenin elçisini dört beş günlüğüne kuma gömsünler. O zamana kadar biz ganimetleri paylaşırız.” diyen İbrahim, Tuğrul'a döndü.

“Allah sana cihan şahlığı nasip ediyor, sen bin araba ganimetin lafını ediyorsun.” diyerek Tuğrul Bey, İbrahim'i onaylamadı.

Hasan Bey, Selçuklu beylerine döndü:

---

¹⁴⁹ **Âl-i İmrân Suresi 126. Ayet:** Allah bu yardımı, sadece sizi zaferle sevindirmek ve kalplerinizi huzura erdirmek için yapmıştır. Yardım ve zafer, ancak kudreti dâimâ üstün gelen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olan Allah'tandır. (ç.n)

¹⁵⁰ **Bakara Suresi 153. Ayet:** Ey inananlar, sabretmek ve namaz kılmakla Allah'tan yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerdir. (ç.n)

Bakara Suresi 249. Ayet: Tâlût ordusuyla birlikte hareket edince askerlerine hitâben şöyle dedi: “Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Ondandır içen benden değildir. Ondandır hiç tatmayan ise elbette bendendir. Ancak sadece eliyle bir avuç alanlara izin var.” Fakat pek azı dışında hepsi ondan içti. Tâlût ve beraberindeki mü'minler ırmağı geçince geride kalanlar: “Bu gün bizim Câlût ve ordusuyla savaşacak gücümüz kalmadı” dediler. Allah'ın huzuruna çıkacaklarını kesin olarak bilenler ise: “Az sayıdaki nice topluluk, çok sayıdaki nice kalabalığı Allah'ın izniyle yenmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir” dediler. (ç.n)

¹⁵¹ **Ariz:** Ordunun erzak ve maliye işlerini yürüten görevlisi.

Bu savaşta dört beş Zaloğlu Rüstem gibi savaşçıyı görüp şaşırdım. şaşırmış dururken onlar benim kellemi koparabilirdi.

Hasan Bey, söylediklerinin hangi savaşta olduğunu sormalarını bekleyip durdu. Tuğrul Bey, bu anlatılanların nerede olduğunu merak etti.

“O Zaloğlu Rüstem’in kim olduğunu niçin söylemiyorsun?” diyerek Çağrı Bey çok meraklandı.

Kim olduğunu düşünöyörsöünüz? Altıncan Hatun’du o. Ey Allah’ım, karşıma çıkmasından korktum. Tuğrul, sen onun karşısında çıksan o senin de kelleni koparırdı. O, hiç durmadan önüne çıkanı biçti. Geri hattakiler önceki savaşlarda bu kadar faydalı olmazdı ama bu sefer bu birlik öndeki birliklerden de sağ kanattaki birliklerden de çok faydalı oldu.

“Tuğrul Bey’e münasip hatun!” diyerek Musa Bey sevinçle konuştu: Bırak, zaferlerimiz çok olsun!

“Hani Altıncan?” diyerek Tuğrul Bey etrafına bakındı.

Altıncan, bu sırada Anuşirvan’ın yanındaydı. Hekimler genç delikanlının üç yerinden aldığı hafif yaraları tedavi ediyorlardı. (I. 365)

“Oğlum, çok ağrıyor mu?” diyerek Altıncan endişe etti.

“Canım ablam, bana hiçbir şey olmaz, nasip olursa tüm ömrümüzü birlikte geçiririz.” diyerek gülümsedi Anuşirvan.

Ağzından Allah işitsin!

Altın Kız!

Bu sese irkilen Altıncan “Ben buradayım!” diyerek yerinden hızla kalktı.

Sağ salım misin?

Sağım beyim, sağım!

Görünmedin, çok korktum!

Ben size bakıyordum, oturuyordunuz.

Anuşirvan, sen nasılsın?

“Bir iki tane çizik aldım, korkulacak bir şey yok.” diyerek Anuşirvan mertçe cevap verdi.

Haydi, yürüyün o zaman! Biz bugün yapacağımız işleri gözden geçirelim. Biz bugün büyük bir iş başardık. Sivrisinek olup fili soktuk, korkuttuk. Sultanın yüreğine korku endişesi saldık. İşte, bizim ikinci büyük zaferimiz bu!

Aslanlar sadece karıncalara yenilirler, onlardan kaçarlar. Nasip olursa Gaznelileri daimi olmak üzere buradan kaçırtırız.

“Öyle olsun bakalım Anuşirvancan!” diyerek Tuğrul Bey hoşça baktı. (I. 366)

Dördüncü Hikâye

Umut Olan Yerde Talih Var.

1

Tuğrul Bey, Yazır Kalesi¹⁵²’nde emirlik eden Hasan’ın misafiri oldu. Hasan, hiçbir Selçuk beyine benzemeyen tarzda birisiydi. Savaşmayı sevmezdi. O, ilim adamıydı, okumuştı. Yedi dil biliyordu. Hafızası güçlüydü. Birçok bilginin sözlerini, hadisleri, birçok şairin şiirlerini ezbere biliyordu.

Nerede bir meclis kurulsa oraya Hasan mutlaka çağrılırdı. O, gittiği yeri keyifli hâle getirmeyi başarırdı. Coşup şiirler okurdu. Eline hangi çalgıyı alsa onu dillendirirdi. O; mutluluk, türkü söylemek, kalp kazanmak için yaratılmış gibiydi. Eline kılıç alıp savaşmayı hiç sevmezdi.

Hasan, Yazır Kalesi’nde hükümdar da olsa garipler gibi yaşıyordu. Tuğrul Bey geldiğinde büyük bir ziyafet vermedi Hasan. Niçin versindi? O her gelen köleye bile sofrasında yer verirdi. Yüreğinin inceliğini duyan herkes dört bir yandan onun yanına gelirdi. O, ise her gün kazanlar kaynatıp sadaka verirdi.

---

¹⁵² **Yazır Kalesi:** Ebu'l-Gazi Bahadır Han Şecere-i Terakime “Türkmenlerin Soyağacı” adlı kitabında Yazıların Durun bölgesinde yaşadığını yazar. A. Tumanskiy Ebu'l-Gazi’den şöyle bir örnek verir: “Yazılar Durun bölgesinde yaşadılar. Bunun için de Durun’un önceki adı Yazır yurdu olarak adlandırılmıştır. Yazırların bir bölümü Durun’un yakınındaki dağın eteklerinde tarımla ilgilenmişlerdir. Günümüzde orada tarımla ilgilenen Yazırlara ‘Gardaşlı’ denir.” ‘Durun’ adının 14. yüzyılda ortaya çıktığını yazar. Durun’daki kale ilk başta Oğuz Han devrinde Tak (Gün) Kalesi olarak adlandırılmıştır. İslamiyet’le birlikte ecdatlarımızın ateşperest ile alakalı yer isimlerinin çoğu değişmiştir. Muhammet Şah’ın annesi Türkan Hatun’un Yazır Kalesi’nin fethedilmesine özellikle önem vermesinin sebebi, Yazır Türkmenlerinin hanı, Hindu Han ile kardeşlik ilişkisinin olmasından kaynaklanır (Nesevî.)

Tuğrul Bey, buraya Musa Bey'in tavsiyesi üzerine, Hasan'dan bir ricada bulunmaya gelmişti. **(I. 367)** Yazır'ı ve Dehistan'ı idare etmek işine yardımcı olmak istiyordu. Elbette, Hasan tek başına değildi, onun yanında kardeşi Yakut da vardı.

Yakut, ateş gibi, atılgan, işine düşkündü. Henüz on bir yaşında olsa da arzu ettiği ülkeyi yönetebilirdi. Hem o, Anadolu sınırlarına gitmek, oraları fethetmek istiyordu. Onda korku denen şey yoktu. Gerçek bir komutandı. Yakut, Hasan'ın cömertliğinden çok rahatsızdı.

Tuğrul Bey, iki kardeşin aynı yerde olmasının birbirleri için zulüm olacağını düşündü. Bunun için de Yakut'u kendi yanına aldı.

2

Bey hareme girdiğinde aklında binlerce fikir oluyordu. Onun bu fikirlerden bir derece kurtulması için biraz zaman gerekliydi. Sırf bunun için Altıncan, beye söyleyeceği şeyler için acele etmiyor, eşinin sakinleşmesini, gülmesini bekliyordu. Çünkü Tuğrul Bey'in gülmesi, onun rahatladığını gösteriyordu. Bundan sonra da o, Altıncan'ın her dediğini yürekten dinleyerek cevap veriyordu.

Tuğrul Bey, yatmadan önce gün boyu yaşadıklarını aklından geçiriyordu. Bu onun gençliğinden şimdiye kadar edindiği bir alışkanlıktı. Kendisinin düşünmelerine Altıncan'ın katılmasını istediği zamanlar da oluyordu, bazen de olmuyordu. Bugün Altıncan'ın eşine söylemesi gereken önemli bir haber vardı. Başka bir zaman olsa birkaç gün beklerdi ama bu haberi hemen beye söylemek istiyordu.

Altıncan, Perav şehrindeki Peravbibi adlı kadın bir hekimle tanıştı, onun hekimliğine çok güvendi. İkisinin kanı birbirine ısındı, birkaç gün içinde çok iyi sırdaş oldular. Altıncan, hekime eşinin sağlığını, herhangi bir hastalığının olup olmadığını sordu. Hekimle anlaştı. Şimdiki görev hekimle beyi bir araya getirmektir ama Tuğrul Bey'in sabahtan akşama kadar boş vakti yoktu.

Altıncan, beye akşam sağlığı hakkında bir şeyler söylemek istedi ama maalesef olmadı. O gece Hasan büyük bir ziyafet verdi. **(I. 368)** Gece yarısına kadar türkü söyleyip saz çaldılar, sonra da herkes oturduğu yerde uyuya kaldı.

Tuğrul Bey akşam haremine gelmek istemiş, geleceğini de Altıncan'a bildirmişti. Ancak akşama doğru kaleye Musa Yabgu geldi. Yine tan ağarana kadar oturdular, yine herkes oturduğu yerde uyuya kaldı.

Bugün Tuğrul Bey haremine hava yeni karardığında geldi. Altıncan, haberini hemen söylemek için acele etse de beyinin biraz yumuşamasını, rahatlayıp dinlenmesini bekledi.

“Görüyorum ki, senin bana söylemek istediğin bir şeyler var, senin aklın başka bir yerde.” diyerek bey sakince gülümsedi.

Altıncan, beyin sözünü onaylayıp başını hafifçe eğdi.

Söyleyecek sözlerin önemli olmalı.

Doğru. Bey'im, dağ eteğinde Peravbibi adında iyi bir hekim varmış.

Sana bir derdin mi var dedi?

Hayır, yok!

O zaman ne diyor?

“Hükümdarla bir araya gelsem iyi olacak, ona söyleyeceklerim var.” diyor.

Kıskanmazsan buluşurum.

Yok, kıskanmam!

Haberini sana söylese olmaz mıymış?

Bilemedim.

Biliyorsun ama nedendir bilmem söylemiyorsun?

Yüz yüze görüşseniz hem sizin için hem de benim için daha iyi olacak.

İşte, şimdi bana mantıklı geldi. Hekimin söyleyecekleri senin hakkında. Doğru mu?

Ben de öyle düşünüyorum.

Ben onunla kesin görüşürüm Altıncan.

Tuğrul Bey, Peravbibi ile görüşmeye söz verse de vakti uyuşmadı. Altıncan, Peravbibi ile görüşmeyi beyinin unuttuğunu düşündü ama unutmamış meğer. **(I. 369)** O, adamlarına Peravbibi'nin ailesi, akrabaları hakkına ayrıntılı bilgi toplamalarını

emretmiş, bu bilgilerin gelmesini bir hafta beklemiş. Bilgi aldıktan sonra bey, Melik¹⁵³ Hasan'a Peravbibi'yi getirmesini emretmiş.

Peravbibi; uzun boylu, ince belli, saçları göğsüne dek uzanan, güzel bir kadındı. Onun kocaman ela gözleri sıradan bir göz değildi. O gözlerde ne olduğu belli olmayan bir büyü, kudret vardı.

Tuğrul Bey, karşısında duran kadını bir müddet inceledi, sonra ne sorunu ya da isteği olursa Melik Hasan'ın yanına gelmesini, Hasan'ın kendisine yardımcı olacağını söyledi. Sonra da bey:

“Bana söyleyeceğin bir şey var mı?” diye sordu.

İzin verirseniz ben size bir şeyler söylemek istiyorum.

Değişik bir haber vereceğini anlıyorum.

Merhametli hükümdar, biz sizin buraya gelmenizi yedi yıldır bekliyoruz.

“Yedi yıldır!” diyen İbrahim Bey şaşırdı.

Evet, yedi yıldır. Ayrıca bekleyen sadece ben değilim.

“Başka kim bekliyor?” diye soran İbrahim yine meraklandı.

Sizi Mene'de şeyh Ebu Seyit Ebulhayır¹⁵⁴ bekliyor. Siz ondan icazet alırsanız işleriniz yolunda gider.

Gece düşünde erenler Tuğrul Bey'e, Ebu Seyit Ebulhayır ve Peravbibi ile buluşmasını söylemişlerdi. Peravbibi'nin söylediklerinden sonra Tuğrul Bey, gördüğü düşün boşuna olmadığını anladı.

Tuğrul Bey, Peravbibi'ye minnettarlık bildirdi. Bununla birlikte görüşmenin sona erdiğini düşündü ama görüşme bitmemişti. Söylenecek esas şey şimdiymiş. Peravbibi, beyi yine şaşırttı:

Hükümdarım, ben size önemli bir haber vermek istiyorum. O haberi ben Altıncan melikeme söyledim ama anladığım kadarıyla melikem o haberi size söylememiş.

---

¹⁵³ Selçuklu Devleti'nde hanedana mensup olup sultan olmayan kişilere melik denirdi. Batılı dillerdeki prensin birebir karşılığı. (ç.n)

¹⁵⁴ **Ebu Seyit Ebulhayır**: Ebu Seyit Ebulhayır (967-1049) Ebu Seyit Mene Baba adıyla meşhurdur. Bu âlimin kabri Kaka yakınlarındaki Mene obasındadır.

Niçin söylememiş dersiniz? Söyledi. Benim sağlığım hakkında endişe ettiğiniz için Allah sizi korusun!

Peravbibi gizemli bir şekilde gülümsedi:

Altıncan bundan bir hafta önce müjdem size söylememiş. **(I. 370)**

“O, nasıl bir müjdeymiş?” diyerek Tuğrul Bey bir Altıncan’ın, bir de Peravbibi’nin yüzüne baktı.

Ey hükümdar, eşiniz Altıncan ile tanıştım. Onun dört haftalık hamile olduğunu size söylemek isterim.

Peravbibi’nin bu haberi Tuğrul Bey’in de tüm vezirlerin de beklemediği bir haberd.

Vezirler hep birden Tuğrul Bey’i kutladılar.

Peykertuvak, Altıncan’ı kucakladı.

Tuğrul Bey, sevinerek Peravbibi’ye döndü:

Sen beni güzel haberin ile memnun ettin. Haydi, söyle bu haber için benden ne istersin?

Ey, hükümdar! Benim şu an bir hediye isteğim yok, tabip olarak dünyaya gelecek şehzade hakkında size bir şey söylemeyi farz biliyorum.

Söyle!

Ey, hükümdar! Sizin devamınız dünyaya gelecek şehzade ile ilişkili. Onun sağ selamet doğması için bugünden itibaren endişe etmelisiniz.

Sen açık konuş! Ben ne yapmalıyım?

Eşinize istediği şeyi yedirmeli, onu istediği yere götürmelisiniz. Gönlünü hoş tutun. Ağır yük kaldırmamalı.

“Sonuncu dediğin zor.” diyen Tuğrul bey gülümsedi. Yanındakiler de onun gülmesine eşlik ettiler.

Size vâris gerek!

Sen bunları ne için söylüyorsun? İkbalimizde bir yaramazlık yoktur herhalde!

Her şey size bağlı. Her türlü sorun olduğunda siz onun çaresini bulacağınıza ben inanırım.

“Bana bağlıysa onun bir çaresi bulunur.” diyen Tuğrul Bey yanındaki Altıncan’a döndü: “Altın Kız, sen beni daima şaşırtıyorsun. Bu güzel haberi nasıl benden bir hafta sakladın? Niçin söylemedin?”

“Ben onu size belli ettim sonuçta!” diyen Altıncan utanıp kızardı.

“Vah, sen onu söylüyordun demek! Senin müneccimin “Ben size Zemahşer Gecesinde bir şeyler olacağını söyledim.” deyişine benziyor. (I. 371) “Böyle haberi belli etmeyeceksin, avazın çıktığı kadar bağıracaksın!” Tuğrul Bey etrafına bakındı. Haznedarını bulup ona emir verdi.

Haznedar, kocaman kadının yanına gidip ağzına dinar koymayı biraz uygunsuz görüp utandı. Onun utandığını gören Tuğrul Bey “Keseyi Altıncan’a ver, bırak, o senin yapacağın işi yapsın!” dedi.

Altıncan, içi dinar dolu keseyi alıp Peravbibi’nin yanına gitti:

Ağzını aç sevgili Peravbibi! Hoş haber getiren altından ağzını altınla dolduralım!

Peravbibi, padişahlara müjde getirenlerin ağzına sığdığı kadar altın doldurulduğunu duymuştu ama buna canlı bir şekilde şahit olmamıştı.

Peravbibi, Tuğrul Bey’e bakıp minnettarlık ile baş eğdi. Altıncan şaşırdı. Beş tane altınla Peravbibi’nin ağzı doldu. Zemahşer’de ise Haldan’ın ağzı yirmi beş altınla bile dolmamıştı sonuçta!

3

Selçukluların Dehistan’ı ele geçirmesi, Gürgen vilayetinin hükümdarı Bakalancar’ı deliye çevirdi. Dehistan onun hâkimiyetindeydi. Bugün ise oraya Selçuklular hâkimiyet sağlamıştı.

Bakalancar, Ziyar Şahlığının şahını öldürmüş, tahtı ele geçirmiş, Sultan Mesut’u ikna etmiş ve kızını ona verdikten sonra yeni ve rahat bir yaşama başlamıştı. O, Selçuklularla da arasını düzeltmek istiyordu ama nasıl bir yol izleyeceğini bilemiyordu.

Son günlerde sağlık durumunun kötüye gitmesi üzerine, halk tarafından itibar gören Peravbibi’yi eş olarak alıp bir taşla iki kuş vurmak düşüncesi girmişti aklına Bakalancar’ın: “Onu eş alsam, sağlığım yerine gelir, Selçuklular da hâkim olduğum

bölgeyi elimden alamazlar.” Bakalancar, bu düşünceyle Tuğrul Bey Perav’dan gittikten sonra atına atlandı.

Bu maksadına ulaşmak için her türlü hileye hazır olan Bakalancar, tahta geçmek için de kendisine sahip çıkıp büyüten, sonra da kendisine vezir yapan kişiyi öldürmüştü. **(I. 372)** Önüne bir amaç koydu mu, bu maksadına ulaşmak için her türlü düşünceye hizmet eden Bakalancar, Peravbibi konusunda da ince bir siyaset uygulamayı makul gördü. Perav şehrine sahip çıktı, onlara bolca sadaka verdi. Peravbibi’ye çok cömert davrandı. Üç yüz altmış giyimlik kumaş ve değerli kıyafetler yolladı. Yeni bir mescit inşa ettirmeye başladı. Bir iki ay sonra Bakalancar yine Perav’a geldi. Peravbibi’ye evlenmek istediğini söyledi. Hekim bu fikre kesinlikle karşı çıktı. Böyle olunca da Bakalancar gücüne başvurdu.

Peravbibi kaçtı. Bakalancar’ın adamları onun peşi sıra gittiler.

Ölürüm de yine sana eş olmam!

Bu söz, Peravbibi’nin son sözleri oldu.

Peravbibi dağa doğru kaçtı. Peşinden giden elliye yakın asker onu yakalamak için öne atıldı.

Peravbibi, dağa tırmanırken bir çare aradı. O, Allah’a dua etti:

Ey rabbim, bana kendisine iyilik etmiş kişiye nankörlük yapıp onu öldüren bu kan yiyicinin koynuna girmeyi nasip etme!

Yüce Allah, Peravbibi’nin duasını işitti. Dağ ortadan ikiye ayrıldı, Peravbibi dağın içine girdikten sonra dağ eski hâline döndü.

Peravbibi’yi kovalayan askerler dağın iki ayrılmasına, Peravbibi’nin içine girdikten sonra tekrar eski hâline dönmesine akıl sır erdiremediler.

Bu olaydan sonra Peravbibi’nin kendisi değil de adı yaşadı. Bu da bir yaşayıştı.

4

Şahmelik, Selçuk beylerinin sarhoş olmasını, gece uykuya dalmalarını beklemişti. Her şey onun istediği gibi olmuştu.

“Erkekleri tamamen öldün, kadınları öldürmeyin!” diye kesin bir emir vermişti. Onun bu buyruğu Altıncan’ı sağ ele geçirmek içindi. **(I. 373)** Ancak cesetlerin içinde Tuğrul

Bey'in bulunmaması, esir alınan kadınların arasında da Altıncan'ın olmaması onun tüm emeğini boşa çıkarmıştı.

Sekiz bin kişinin öldürülmüş olması emiri hiç de memnun etmemişti. Aksine, sinir etmişti. Doğrusu, Tuğrul Bey kaçtıysa, onun gücünü toplayıp intikam almak için geri dönmesi mümkündü. İşte, bu düşünce Şahmelik'e ateşten gömlek giydiriyordu. O, aldığı sekiz bin leşi Tuğrul Bey'in kellesine değiştirmeye razıydı. Muhammet Tuğrul Bey'in kellesini getirip veren kişiye kendi askerlerinden yirmi bin askerin kellesini vermeye hazırды. Şahmelik, eline geçen fırsattan faydalanıp Altıncan'ı kendisine eş yapamadığına üzülyordu.

Şahmelik, tan vakti Zemahşer'e gidip Abdülmelik Han'ı, eşi Hacer Hatun'u, Komutan Mansur'u, Atabey Ömer'i, tüm hizmetkârları öldürttü. Hanın oğlu Habil'i ise görenlere ibret olsun diye darağacına astırdı.

Şahmelik, o 'Zemahşer Gecesi'ni bahtının derinden değiştiği gece olarak gördü.

Tuğrul Bey, bu kahreden haberi Altıncan'dan bir müddet saklasa da bu uzun sürmedi. Çünkü Zemahşer'den Kırklar kaçıp gelmişti. Onların gelmesi, Zemahşer'de olanları haber veriyordu.

Altıncan, kırk gün matem tuttu. O, kırk birinci gün at yarışı olacağını ilan etti. Kendisinin de bu yarışa katılacağını bildirdi. Altıncan, yarışı kazanacağına inanıyordu, çünkü atı güçlü ve hızlıydı.

Altıncan, hiçbir zaman umutsuzluğa kapılmadı, umutsuzluğu sevmezdi zaten. O, umudun olduğu yerde bahtın da olduğuna inanırdı. Umut onun baht kuşuydu.

Umut, insana zamanı yenmeye yardımcı olur. Zamanı ise sadece onunla bir giden, onunla yan yana giden, gerisinde kalmayan yener, buna da yaşayış denilir. Durmak, yani zamandan geri kalmak ölümü anlatır. Tüm âlem yaşayış yarışı içindedir. Her şey zamanla yarışır. Bu şeyleri yarış dışına itmek için de zaman ya da felek elinden geleni yapar. **(I. 374)** Zaman ile yarıştaki kovalamaca yaşamanın, canlılığın yüzeye yansımasıdır. İnsan kovalar, zaman yakalanmamak için yaşam atının üstündeki insanı yokluk girdabına çekmek için çalışır. Bu yarışta durmak sadece bir şeyi, ölümü hatırlatır. İnsan için ölüm, zaman ile genişliğin birbirinden ayrılmasıdır. Zaman insanı sadece genişliğin gücüne verdiğinde canlı insan cansız insana dönüşür. İnsan için zamanın akmasını durdurur.

Can zamandadır, zaman iledir. Zamandan geri kalmak candan mahrum olmaktır. İnsanın dünyadaki canlılığı zaman ile ilgilidir. Zaman ise insanı daima sırtından atmaya çalışır. Bu hakikat zamanı kendi üstüne binen süvariye yere atmaya çalışan ata benzetir.

Zaman ürkektir, onu hiçbir zaman elde edemezsin. O hiçbir yere sığmaz. Onunla savaşmak insanın alnına yazılmıştır.

Bu savaşta insanın en büyük yardımcısı ise umuttur. Dünyada hiçbir şey yok, sadece umut var. Ahirette hiçbir şey yok, sadece iman var. Umut zamana yenilmeme, ona boyun eğmemenin nişanıdır. Umut, geleceğe bir ruhsatnamedir. Bunun için de canlılık mevsiminin en güçlü anında, gençlikte umut kesin ve güçlü olur.

İnsanın umudu elinden alınırsa o an yaşlıya, canlı bir cesede döner. Yaşamak için sadece bir şey lazım olsaydı, o da kesinlikle umut olabilirdi.

Umut, yaşayış arzusunun sesi, canlılık keyfinin çağıldamasıdır. O, dışarıdan bakıldığında sakindir, sessizdir, ama içeriden bakıldığında coşkuludur.

Allah'ın huzurunda yapılacak en son günah umutsuzluğa düşmektir. Çünkü bu insanın en büyük düşmanı olan feleğe boyun eğmektir.

Baht sadece gelecek zamanda olduğunda gerçek bahttır. Baht, bahta umut edip yaşamaktır. Baht duygusu, baht düşüncesi şimdiki zaman geçildiğinde, ölümün demini alıp uğrar, ondan sonra bahttan bizar olmak duygusu peyda olur. Bundan sonra onun lezzeti kaçır, yeterli hâle gelir. **(I. 375)**

Umut üçe; geçmişe, şimdiye ve de geleceğe bölünen zamanın girdabından çıkıp bölünmeyen, sonsuz, gerçek zamana varmanın yoludur. Bunun için de umudun zamanı gelecek zamandır. Zamanın böyle iki zamanda geçirdiği şeyler baht değildir, onlar sadece dış görünüştür.

Umut adı, sadece bir şart olduğunda, insanı bakiliğe dönüştürür, sonra ölür.

Selçuklular umut atına atlayıp bahtlı günlere ulaşmaya yola koyuldular.

Büyük Allah hayırlısını etsin! **(I. 376)**

Beşinci Hikâye

Hayatı Akıl Değil, Kader İdare Eder.

Tuğrul Bey, keyifsiz olduğu gecelerde kendi yatağında değil de yerde yatardı. Ayrıca birinden haber beklese ya da düşman saldırır diye düşünse yeri kendisine bekçi edinir, yeri dinleyerek üç kilometrelik mesafeden atların koşturmasından kaç tane atlının geldiğini anlardı. O bazı geceler yataktan kalkar, adamlarına birinin geldiğini söyler, onu doğruca yanına getirmelerini söyleyip karargâhına giderdi.

Tuğrul Bey kalkıp gittikten sonra Altıncan onun yattığı yere yatardı. Altıncan için başlarda at toynaklarının sesini işitmek zor olsa da bir iki yıl içinde bunu başarmıştı.

Bir gece Tuğrul Bey uykudan uyanıp eşinin yeri dinleyerek yattığını gördü:

Niçin yerde yatıyorsun? Sen biraz önce benim yanımda yatıyordun.

Beyim, kardeşiniz İbrahim Bey geliyor, kendisi niçin sinirli?

“Yer dinlemeyi ne zamandır öğrendin?” diyen Tuğrul Bey şaşırdı. Altıncan’ın yanına gelip yeri dinledi. Çok uzun süre dinledi. Sonra da eşinin yüzünü seyretti. Bağdaş kurup bir müddet durdu. Omzuna cüppesini atıp dışarı çıktı. (I. 377)

***

Altıncan, dışarı çıkan eşinin ardından baktı. Tuğrul Bey, dostu Şirpençe Tabgaç ile bir şeyler hakkında konuşup karargâha doğru yöneldi.

Onların ardından bakan Altıncan’ın içeri giresi gelmedi, içeride gönlünü rahatlatacak hava yok gibiydi. O, İbrahim’in gelmesini bekledi.

Bir müddet sonra İbrahim, Altıncan’ın sözünü doğrular nitelikte atını dörtnala sürüp geldi.

***

Tuğrul Bey, tan vakti İbrahim ile birlikte bir yere gitmek için atına atladı. Bu sırada Emir Mübarek, Muhammet Tuğrul Bey’in kulağına bir şeyler fısıldadı.

Tuğrul Bey şaşırdı kaldı. Baktığında gerçekten de Altıncan haremin eşiğinde oturuyordu. Bey, bir deste gül gibi duran eşine baktı, üzüldü ve onu götürüp içeriye, yatağa yatırdı.

“Ben senin böyle dış kapıda beklediğini bilmiyordum.” diyerek bey, eşinin yüzünü okşadı. “Ben gelene kadar burada yat! Şehzadeye rahat gerek.” Bey, Altıncan’ın iç düşüncesini dışarıdan söyledi: Oğul olacak!

Ben de şehzadeyi beklerim ama gerisini Allah bilir.

Oğul olur, kesin oğul olur. Ben bu sözü tahmin ederek değil, bilerek söylüyorum. Ana rahminde kızlar sessizce oturur, oğullar ise Allah’ın iradesiyle dik otururlar. Bak, içindeki yavrucağ uzun boylu duruyor. Bu, oğul. Biz gençken Davut ile kimin kız kimin oğlan olacağını kesin bilirdik. Hangi kadının karnı karpuz gibi yuvarlak olsa o zaman onun kız, eğer karnı topatan kavunu gibi uzun olursa onun da oğlan doğuracağını tahmin ederdik. Tahminlerimizde hiç yanılmadık.

Altıncan, Tuğrul Bey’in bu sözünü şaşırarak dinledi, sevindi:

Ağzından Allah işitsin. Adını ne koyarız?

Adı hazır onun: Selçuk! (I. 378)

Adına münasip bir oğul olsun o zaman!

Adına münasip olur. Sen ona Yunan, Arap ve Fars dillerini öğretirsin.

Öğretirim ama atabey de gerek ona.

Atabey bulurum rahat ol, hem de çok iyi bir atabey bulurum.

***

Altıncan, nereye gidilse eşiyle beraber gitmek isterdi ama son günlerde şehzadenin rahatını düşünen bey, uzak yerlere gidildiğinde onun kalede durmasını istedi.

Ağrısı olduğu günlerde Altıncan sinirleniyor kimseyi görmek, kimseyle konuşmak istemiyordu. Böyle günlerde içeride fazla oturmaz, dışarı çıkar, gece gündüz dışarıda gezerdi.

Altıncan her gün av avlamak istiyordu. Tuğrul Bey, onun ata fazla binmemesini isteyip ‘Binme!’ dedikten sonra onun attan inesi gelmedi.

Hamilelikte Tuğrul Bey, Altıncan’ın tüm inatçılıklarına dayandı. Bir gün Altıncan, Tuğrul Bey’in en gözde av kuşuna aşerdi. Bey, şahini kendi elleriyle kesip temizledikten şişe takıp pişirdi. Şahini yedikten sonra Altıncan rahatladı.

“Annem karnında Davut varken aslan, ben varken kartal aşermiş.” diyerek Tuğrul Bey, Altınca’na anlattı.

Nasip olursa bizim Selçukumuz güçsüz olmaz. O atasına münasip bey olur. Tüm Oğuz yurduna padişahlık eder.

***

Tuğrul Bey, keyifli; hiçbir şey yokken gülecek bir şey bulmayı, insanları güldürmeyi başaran, hoş sözlü, hiç kimseye kolay kolay kızmayan, ağır söz söylemeyen bir komutandı. Doğrusu o, sadece iyi niyetli değil cömertti de. (I. 379) Gönlünün istediğine elinde ne var ne yok veren biriydi. Ancak o her ne kadar böyle iyi niyetli, cömert de olsa yılın belirli bir zamanı değişir, sadece kendisi güler, Kınık yiğitleri onunla kolay kolay gülüşmezlerdi. Onların bey ile keyiflenmemelerinin sebebi beyin sinirlenecek olması değil, onda hükümdarlık belirtilerinin artmaya başlamasıydı. Onun yüzünde kendisine hürmet ettiren bir nuranilik vardı. Ondan gerçek hükümdarlık alameti vardı. Hükümdar ile sadece bahtı yeten kişi gülüşebilirdi. Hükümdarı sadece akıllı gelip gidenler güldürebilirdi. Bey nereye gitse adamları farkında olmadan kendilerine çeki düzen verirlerdi. Ayrıca onlar farkında olmadan beye yaranmaya, onun hoşuna gidecek sözler söylemeye çalışırlardı.

Yüce yaradan, herkesi hükümdar olarak yaratmıyor, hükümdarda belirli özellikler yaratıyor. Yüce yaradan, pire keramet, peygambere kudret, hükümdar ya da komutana ise kahramanlık alameti verir. Allahutaala, Tuğrul Bey’e kahramanlık, yiğitlik alameti vermişti. Farabi¹⁵⁵’nin “Hükümdar, peygamber elbisesi giymiş ilahî Eflatun olmalıdır.” demesine layıktı o. Onun duruşu, yaptıkları çoğu zaman sırlı görünürdü başkasına.

Tuğrul Bey’in, Eflatun’un Arapça tercümesi yapılan iki kitabını¹⁵⁶ beş ulemaya bin dinar ödeyerek Türkmenceye tercüme ettirmesini komutanları anlayamadılar. Yüz dinara ne kadar kılıç, ne kadar kalkan alınırdı. Bin dinara ise bin asker bulunurdu.

¹⁵⁵ **Ebu Nasr Farabî (874-950):** El-Medînetü’l-Fâzıla (İdeal Devlet) adlı eserinde, padişahın, devlet yöneticisinin akıllı, bilgili ve “peygamber elbisesi giymiş ilahî Eflatun.” olması gerektiğini söyler. Farabi bu düşüncesini şöyle temellendirir: Eğer devlet yöneticisi ilimli, adaletli ve temiz ahlaklı olursa o zaman halk ve ülke de yüce ruhlu olur. Eğer devlet yöneticisi cahil, adaletsiz ve zalim olursa halk kötü yaşar, alçak ruhlu olurlar.

¹⁵⁶ Eflatun’un (Platon) Arapçaya tercüme edilen “Devlet” ve “Siyaset” kitapları.

Tuğrul Bey, yeni kurulmaya başlayan Türkmen Şahlığının canlı alametiydi. Bunun için de o sadece bir yüreğinin, aklının değil, bedeninin üzerinden de yeni şahlığı kuruyordu. Bu kerametli duruşunun belirtisi, onun farklı birisi olması, büyük birisi olmasıydı. Büyüklük her şeyi içine sığdırmaktır. Allah, insanın büyüklük derecesine göre o sığdırmayı genişletirmiş. Eğer o, bir oba için büyük bir kişi yaratacak olsa (**I. 380**) o zaman bir obanın ruhunu, kendi birliğinde sığdırabilen bir kişi yaratır, o millet için büyük bir bey gerek olsa, o zaman da o milletin gayretini o kişide toplar.

İnsan içine ne kadar şey sığdırabilirse o kadar büyüktür. Tuğrul sadece bir Türkmen'in değil, tüm İslam ümmetinin derdi ile hemhal olabilecek bir insandı. Gökyüzünün büyüklüğü her ne kadar yüksekliği ile belli olsa da asıl onun içine sığdırabildikleri iledir. Denizin büyüklüğü çok inciyi, canlıyı içine sığdırabilmesindendir. Boşluk, ölümün alametidir. Bir müddet boşluk acizliğin göstergesidir. Sığdırabilmek büyüklüktür. Genişleyip içine bir şeyler alamayan şeylerin canlılığı sınırlıdır.

Tuğrul Bey'in birden hem ilme, hem bilgeliğe, hem savaşçılığa hem de beden sağlığına dikkat etmesi onun içine birçok canlılığı sığdırmak arzusundandı. Kadın genişlemezse yeni bir hayat, çocuk veremezdi. Gökyüzü genişlemezse yeni felekleri veremezdi. Tüm yaşayış, eski bir adetten, içine sığmayan küçücük bir tohumun büyümesinden oluşmuştur. Tuğrul Bey, yeniden türeyen Türkmen dünyasının her şeyini içine sığdıran kişiydi. Onun arzusu da içindeki isteği dışarı çıkarıp tüm Türkmen dünyasını doldurmaktı.

“Büyük Allah, bize cihan şahlığı vermiştir. Yek ağız olursanız yedi iklim sizin olur, önünüzde durabilecek güç olmaz. Ağzı bir olmazsanız dağılırsınız. Babanız Mikail, selametiniz için kendi ömrünü size bırakıp gitmiştir. Siz babanızın yaşamadıklarını yaşamalısınız, yetmediği amaçlarına yetmelisiniz.” diyerek bir zamanlar Selçuk Bey öğüt verir; Tuğrul Bey, dedesi Selçuk Bey'in Alp Er Tunga, Tonyukuk¹⁵⁷, Bilge

---

¹⁵⁷ **Vezir Tonyukuk:** Batılı âlimler Tonyukuk'u Almanya'yı yaratan Bismark'a benzetirler. Tonyukuk Çin'in iç ve dış siyasetini çok iyi bilmektedir. O, Bilge Kağan'ın veziridir.

Kağan¹⁵⁸, Gün Han¹⁵⁹ ecdatlarımız, iki cihangir Attila¹⁶⁰ ve Bleda'nın güzel kız devletlerini¹⁶¹ diz çöktürdükleri hakkında sohbetini bugün gibi hatırlıyordu.

“Alp Er Tunga öldü mü?

Kötü Dünya kaldı mı? (I. 381)

Felek öcünü aldı mı?

Şimdi yürek yırtılır.” şeklindeki ağıtı Tuğrul Bey ateşin başına toplanıldığında çoğu kez söylerdi.

Tuğrul Bey, yüce yaradanın kendisini amacına ulaştıracağına her şeyiyle inanıyordu. O, beş vakit namazını kaçırmadan kılıyordu. Yanında ulemaların olmasını en büyük hazine sayıyordu. Onları dinliyordu. Bazı âlimleri bir hafta boyunca hiçbir yere çıkmadan dinliyordu. “Gerçek bilge insanı sabrı ile tanır.” denilen düşünceye uyuyordu. Doğrusu, onun isteği Sultan Gazneli Mahmut gibi bilge bir sultan olmaktı. Ancak olmayınca olmayacaktı: her seferinde gayret edip ulemaların sohbetini dinlemeye başlasa savaş hileleri, taktikler onun aklına hücum ederdi. Ulemlarla konuşsa da beyin ise akıllı bir kaleyi fethetmekle meşgul olurdu. Bey, uykudan uyanır gibi olur, yine ulemanın sohbetini dinlemeye çalışır ama bu sefer de çok geçmeden aklına başka bir şey gelirdi. Tuğrul Bey, ulemaları Sultan Gazneli Mahmut gibi uzun uzun dinleyemediğine üzüldü. Sonra da kendi kendisini rahatlatır, “Cibal yurdunu fethettikten sonra bir yılını ulemlara bağışlayacağım.” derdi.

Büyük Tanrı'nın: “Ben bugün size dininizi olgunlaştırıp verdim, ben sizi nimetlerimle rızıklandırıdım, ben size dinlerden İslam dinini münasip gördüm¹⁶².” dediği sözleri kendi kendisine çokça tekrar eder, kendisinde Farabî'nin tekrarladığı on iki meziyetin¹⁶³ olması için çalışırdı Tuğrul.

---

¹⁵⁸ **Bilge Kağan:** 716-734 yılları arasında kardeşi Kül Tigin ile birlikte Göktürk Devletini idare etmiştir. Bilge Kağan hükümdar, Kültigin ise ordunun komutanıdır.

¹⁵⁹ **Gün Han:** Gün Han, Türk mitolojisinde Güneş Kağanıdır. Kün (Kön) Han olarak da bilinir. Oğuz Han'ın göksel olan ikinci eşinden doğan oğludur. Gün Han'dan türeyen boylar arasında en bilineni Kayı boyudur ve bu boy Osmanlı Devletini kurmuştur. (ç.n)

¹⁶⁰ **Attila (434-453):** Büyük Hun hükümdarı. Attila on bir yıl, kardeşi Bleda ise vefat edene dek onunla birlikte hükümdarlık yapmıştır.

¹⁶¹ Avrupa Devletleri. Avrupa güzel kız adıdır.

¹⁶² **Maide Suresi 3. Ayet:** Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım, size din olarak Müslümanlığı verdim de hoşnut oldum.

¹⁶³ **On İki Meziyet:** Farabî'nin hükümdarlarda muhakkak olması gerektiğini söylediği on iki meziyet şunlardır: 1. Sağlıklı olmalı. 2. Akıllı başında olmalı. 3. Hafızası kuvvetli olmalı. 4. Ferasetli ve öngörülü olmalı. 5. Güzel konuşan bir hatip olmalı ki düşüncelerini basit ve açık bir şekilde söyleyebilsin. 6.

Yıllar Selçuk Bey'in dediklerinin gerçekliğini, Farabî'nin vurguladığı şeylerin zaruretiyi ayan beyan ediyordu. Her bir durumda Selçuk'un torunları yüce yaradana inayet ediyorlardı.

Tuğrul Bey, Sebük Tegin'in Pendnamesi¹⁶⁴'ni, Utbî'nin¹⁶⁵ Tercümeihal kitabını tekrar tekrar okumuştı. Sadece bir Utbî'nin yazdıklarıyla sınırlı kalmadı, Sultan Gazneli Mahmut'un emrindeki ulemaları da dinledi.

Sultan Gazneli Mahmut'un Ceyhun'un üstüne yirmi milyon dinar harcayarak kurdurduğu köprüyü, Urdu dilini¹⁶⁶ oluşturmaya, Muhammet Tuğrul Bey çok değer verirdi. **(I. 382)** Sultan Gazneli Mahmut, Farabî'nin dediği "Peygamber elbisesini giyen ilahî Eflatun." ve büyük bir şairdi. Onun yazdığı gazellere, divana ancak Unsurî'nin gazelleri dur diyebilirdi.

Şairlere Sultan Gazneli Mahmut gibi değer veren başka bir sultan da olamaz. Onun sarayında sadece şairlerin sayısının yüz elliden fazla olduğu söylenir. Sultan Gazneli Mahmut devrinde Gazne şehri, ulema ve şairler şehrine dönüşmüştü. Sultan, en yakın gördüğü şairi Unsurî'yi 'Şairlerin Şahı' ve 'Şiir Mülkünün Şahı' olarak adlandırmış, ona ağırlığınca altın vermişti. Böyle olunca da Unsurî'nin kap kacakları sadece altından ve gümüşten olmuştu. Sultan Mahmut, Zibenî adındaki şaire de bir fil yükü gümüş para (bir milyon dirhem) bahşiş vermiştir. İş yapan kişinin kadrini bilmek büyüklüğün alametidir.

Öğretmeyi ve öğrenmeyi çok sevmeli ve desteklemeli. 7. Yemeye, içmeye ve kadınlara düşkün olmaması ve kumar oyunlarından sakınması lazımdır. 8. Dürüst ve hakkaniyetli insanları sevmeli, yalancılardan nefret etmelidir. 9. Cömert olmalı. 10. Para ve dünya malıyla ilgilenmemeli. 11. Daima adaletin tarafında olmalı, zulme ve zalimlere karşı çıkmalıdır. 12. Gayretli ve güçlü olmalı. Eğer bir şeyin hakikat olduğunu biliyorsa bu konuda sağlam durmalı, hiçbir şekilde gevşekliğe mahal vermemelidir.

¹⁶⁴ **Pendname:** Sebük Tegin'in oğlu Sultan Gazneli Mahmut'a ettiği öğütlerin içinde bulunduğu kitap. Bu kitap askerlerin, beyzadelerin arasında çok meşhur olmuştur. Birçok insan Pendname'yi hatırlamaktadır.

¹⁶⁵ **Utbî Ebu nasır Muhammet bin Abdülcebbar:** Sultan Gazneli Mahmut'un Tarihi adlı kitabın yazarıdır. Utbî Sultan Gazneli Mahmut'un kâtibidir. Utbî, Sultan Gazneli Mahmut'tan on yıl önce, 1020 yılında vefat etmiş, bu yüzden kitabında sadece 1020 yılına kadar olan vakalar bulunmaktadır. Sultan Gazneli Mahmut'un son yılları Beyhakî'nin kitabında yer almaktadır. Çünkü Beyhakî, Utbî vefat ettikten sonra Sultan Gazneli Mahmut'un, o vefat ettikten sonraysa Sultan Mesut'un kâtibi olmuş ve onların hayatı hakkında kitap yazmıştır. Sultan Gazneli Mahmut hakkında kendi devrinde yazılmış çok sayıda kitap bulunmaktadır.

¹⁶⁶ **Urdu/Ordu Dili:** Sultan Gazneli Mahmut, 1027 yılında, ordusunda çeşitli halklardan askerlerin bulunmasından dolayı, onların kendi aralarında iyi bir şekilde anlaşmaları için Arapça, Farsça ve Türkçe temelinde yeni bir dil, urdu/Ordu dilini oluşturulmasını emreder. Sultan bu konuda sadece bir ferman vermekle kalmaz, bu dilin oluşturulmasına doğrudan doğruya liderlik eder, onu yaratır. Günümüzde Urdu dili Pakistan'ın resmi devlet dilidir.

Tuğrul Bey'in emrindeki danışman Abdurrahman Agacî, emrindeki adamlarını çoğu zaman Gazne'ye yolluyordu. Oradan gelen şairler, ulemalar Muhammet Tuğrul Bey'e Zebulistan Şahlığı¹⁶⁷, şahı, onun soyu, halifelerin anlaşmazlığı¹⁶⁸, Karmatîler¹⁶⁹, mezhepler, sofuluk hakkında sohbetler veriyordu. Bey, yolda hangi konuda olursa olsun bir şey hakkında rivayet, sohbet dinleyip gitmeyi, yolda böyle vakit geçirmeyi adet edinmişti. Yol boyunca gönlünün hoş olduğu ulemasına, şairine dinarı eksik etmezdi.

Altınca'n'a sanki Tuğrul Bey'in yanında olmazsa onu savunmasız bırakıyor gibi geliyordu, eşine üzüldü, onu tek başına sayıyordu.

Gerçekten de Tuğrul Bey tekti, yalnızdı. O, çok yalnızdı. Kartallar, aslanlar daima yalnızdır. Allah, büyük yarattığı kullarına yalnızlık nasip eder.

Yine de Tuğrul Bey öyle yalnız değildi, onun yanında olan yardımcıları, sırdaşları az değildi.

Tuğrul Bey'in Dodurga Mervezî, Seyit Ravendî, Erdeşir Magmaranî, Emir Uhcurî, Hapban Endikenî, Yıldırım Sebzevarî adlı komutanları vardı. Onlar okumuş kişilerdi. Arap, Fars dillerini tam olarak biliyorlardı. Tuğrul ne iş yapacak olsa onlarla istişare ederdi. (I. 383)

¹⁶⁷ **Zebulistan:** Zebulistan, Sistan (Günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan sınırları içinde kalan tarihî bölge.) ile Hindistan arasındaki devlettir. Bu devletin en büyük şehri ve başkenti Gazne'dir.

¹⁶⁸ **Halifelerin Anlaşmazlığı:** Hz. Ebubekir (632-634), Hz. Ömer (634-644), Hz. Osman (644-652), Hz. Ali (656-661) ilk halifelerdir. Bu dört halifeden sonra Emevîlerin halifelik saltanatı başlamıştır. Bu dönem 661-750 yılları arasında devam etmiş, toplamda 14 halife vardır. Emevîlerden sonra Abbasîlerin halifelik saltanatı başlamıştır. Bu dönem de 1261 yılında son bulmuştur. 1261-1516 yılları arasında halifelik Memlûklülerde kalmış, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Türkmenlerini (Osman Öde Türkmen diyerek aslında Türk kavramını kastetmektedir.) yani Memlûk Devletini hâkimiyeti altına almasıyla da halifelik Osmanlı Devletine geçmiş, sonuç olarak Türkmenler İstanbul'dan tüm dünyadaki Müslümanlara halifelik, liderlik etmiştir. Daha doğrusu 1055 yılında Selçuklu Devletinin sultanı Muhammet Tuğrul Bey Bağdat'a girip Büveyhoğulları Devletine son vermesiyle 1924'e kadar, 870 yıla yakın bir süre Türkmenler dünyadaki bütün Müslümanlara liderlik etmiştir.

¹⁶⁹ **Karmatîler (İsmailîler):** 890 yılında Kûfe'de İsmailîliğin El-Sevâd (bugünkü Güney Irak) bölgesi temsilcisi "Hamdan Karmat" daha sonra adı "Karmatîlik" olacak olan ilk örgütlenmeyi oluşturmuştur. 899'da Ubeydullah'ın; imâmetin kendisine ve dedelerine ait bir hak olduğunu ileri sürmesi üzerine, İsmâîlîler'in çoğunluğu bunu kabul ettiği hâlde "Hamdân Karmat" ve taraftarları reddederek isyan etmişler ve bu yeni İsmâîliye doktrinine desteklerini kesmişlerdir. Karmatîlik, 10. yüzyılın başlarına kadar el-Sevâd ve Suriye'ye yayılmış ve 903'te Şam'ı kuşatmıştır. Ancak 907'de Abbasîler tarafından bastırılmıştır. Sultan Gazneli Mahmut Karmatîleri çok şiddetli bir şekilde cezalandırmıştır. Sultan Tuğrul da Karmatîlere karşı savaşmış, onlara büyük zayıflar vermiş ama yok etmeyi başaramamıştır. Karmatîler dönemin devlet adamlarını; sultan, vezir vs. yöneticilerini suikastlarla öldürmek işiyle uğraşmışlardır. Karmatîleri 13. yüzyılda tamamen ortadan Cengiz Han kaldırmıştır.

Dayıları Peykam ile Bekdaş da onun en yakın, güvenilir danışmanlarıydı. Kendisinden on bir yaş küçük olan İbrahim İnal, Tuğrul'un en güvendiği kişiydi, onu yanında hiç mi hiç ayırmazdı. İbrahim'in farklı bir meziyeti vardı, hafızası çok güçlüydü. Bir gördüğü kişiyi, bir işittiği şeyi kolay kolay unutmazdı. Böyle olunca da Tuğrul Bey, çoğu zaman İbrahim'in hafızasından yararlanırdı.

Kılıçla dövüşmekte de İbrahim çok ustaydı. Savaş hilelerinde de çok ustaydı, korkusuz bir savaşçıydı. Korkunç bir şekilde bağırarak girdiği savaşı kesin kazanırdı.

Tuğrul Bey'in her şeyiyle güvendiği kişiler çoktu, dost olarak gördüğü kişiler çoktu ama o kişiler arasında dört kişi farklıydı. Onların ilki Yusuf Bezirganî'ydi, ikincisi Mübarek, üçüncüsü Şirpençe Tabgaç, dördüncüsü ise Dürnazar'dı. O, Komutan Yağmur'un sütkardeşi idi.

Yusuf Bezirganî de, Şirpençe Tabgaç da, Mübarek de beyzade çocuklarıydı, onlar Tuğrul ile aynı yerde büyümüşlerdi, çocukluklarından beri birbirlerinden ayrılmayan dostlardı.

Tuğrul Bey'in başka iki çocukluk dostu daha vardı; onların biri Kutalmış, diğeri ise Nasır idi.

Kutalmış, Arslan Han'ın büyük oğluydu. Sultan Mahmut Gazneli, Arslan Han'ı yüz otuz yoldaşıyla (askerleriyle) Hindistan'daki Kelecar Kalesi'ne kefil hükmünde götürdüğünde Kutalmış da onlarla birlikte gitmişti. Sonra gelen haberlere göre o babasını kaleden kaçırmış ama sonra yolda yakalanmışlar. Ondan sonra da Sultan Mesut, Arslan Han'ı öldürtmüş, Kutalmış'ı ise zindana attırmış.

Tuğrul Bey'in ikinci dostu Nasır, Nusay Savaşı'nda vefat etmişti. O zamandan beri Tuğrul, her yıl Nasır'ın vefat ettiği gün yas tutar, Kur'an okutup sadaka verirdi. **(I. 384)**

Tuğrul Bey'in dostları ile ilişkilerinde bir farklılık vardı. O farklılık, bu beş kişinin içinde Tuğrul Bey'in özel bir şekilde değer görmesi, daima onlara lider olmasıydı.

Onlar bütün hayatları boyunca Tuğrul Bey'in yanında, emrinde oldular, Tuğrul Bey de onların sözünden çıkmadı. Onlar nereye gitseler birlikte gittiler, birlikte yiyip içtiler.

Tuğrul Bey'in işlerinin iyi gitmesinde bu dört kişinin hizmeti az olmadı. Son zamanlarda Tuğrul Bey dört dostuna da yüreğini tam açmıyordu. Onlarla konuşuyor, gülüşüyordu ama onun ne yapacağını kendisinden başka kimse bilmiyordu.

Tuğrul Bey içini açmak istiyordu, bazen de içindekileri saklamak istiyordu. O, iç düşüncelerini bir iki kez dostlarına ve yardımcılarına açmıştı.

Üçüncü kişinin bildiğine sır demek olmuyormuş. Nasıl yatarsa yatsın, altın ile sır bir yerde yatmazmış. O zaman padişahın ve beyin sırrı?

İnsan padişah da olsa, sırdaş, gönüldaş istermiş.

“Niçin sen erkek değilsin?” diyerek Tuğrul Bey bazen muhabbet açar, Altıncan'a latife ederdi ama aslında bu söylediği hakikatti. Allah senin için yanlışlık yapmış. Yoksa bir hatunda üç şeyin; aklın, güzelliğin ve zenginliğin toplanması mümkün şey değil. Şu üç özellikli kadınla evlenmek istersen o zaman da üç kez evlenmelisin, üç eş almalısın.

Yaşı geçtikçe insanın muhabbeti azalır. Gençlikte sohbeti kesilmezdi, şimdi ise dört dostu ile sohbeti tatlılıkla devam etmiyordu Tuğrul Bey'in.

Selçuk Bey torunlarını etrafına toplayıp onlara çokça öğüt verirdi:

Bize yüce yaratanın hamdüsenası ile Doğu Denizi'nden Batı Denizi'ne kadar hükümdarlık etmek yazılmıştır¹⁷⁰. Yüce yaradanın yazdığını yerine getirmek için Oğuz yurdunu kendi şahlığımıza çevirene kadar dinlenmek bize haramdır. Hayatı akıl değil, kader idare eder. Eğer akıl idare edecek olsa akıllı ulemalar itin arka ayağından su içmez, padişah olurlardı. **(I. 385)** Akıllıya eşek gibi yaşamak yazılmıştır. Pehlivan, kahraman, bey ise padişah olmaya münasiptir. Ancak Allah yazmazsa o kişi Allah'ın kut verdiği kişinin kulluğunda ömrünü geçirir. Allah, kulunu bedbaht etmek isterse onu üç şeye; içkiye, eğlenceye ve şehvete düşürür.

Tuğrul Bey, dedesinin bu sözlerinin gerçek olduğunu hayatında gördü. Her şey Allah'ın yazdığına bağlıymış. Bir zamanlar Tuğrul Bey'e göre Arslan Yabgu bütün ömrü boyunca yabguluk edecek gibiydi. O, kahramandı, pehlivandı, korkusuzdu, akıllıydı, her şeyi bilirdi, tatlı dilliydi. Onun ömrü arzu ettiğine ulaşamadı denilse de inanılacak gibi değildi.

Allah'ın yaptıklarını kulu yapamaz, asla aklına bile getiremez.

---

¹⁷⁰ Kerimüddin Mahmud Aksarayî. Müsameret'ül-Ahbar (Haberlerin Meclisi)

Tuğrul Bey, sultan olmak istiyordu ama onun önünde Arslan Yabgu vardı. Yusuf vardı. Kutalmış vardı. Bugün Allah, o korkusuz Selçuklu yiğitlerini aradan çıkardı (vefat ettiler), Tuğrul Bey'i öne çıkardı.

Tuğrul, bugün dedesi Selçuk Bey'in, babası Mikail Bey'in, amcaları Yusuf ve Arslan Yabgu'nun özelliklerini kendisinde toplamaya çalışıyordu. Onun yapması gereken işler çoktu. O, maksadına ulaşmak için Allah'tan uzun ömür, sağlam bir can istiyordu. Dedesi Selçuk Bey gibi yüz yedi yaşına kadar yaşamayı nasip eder miydi? Selçuk Bey'in "Uzun yaşamanın dört şartı vardır. O dört şartı yerine getirirseniz ben sizin yüz elli yıl yaşayacağınıza kefil olurum. Dört şartın birincisi; haftada bir gün, en iyisi iki gün oruç tutmak; ikincisi, ayda bir kez içini temizlemek (lavman); üçüncüsü, güz mevsiminde kanını temizlemek, aldırma (hacamat). Dördüncü şart ise, gönlünü rahat tutmak. Şu dört şart yerine getirilirse insana ne yaşlılık gelir, ne de ölüm." dediği sözlerini aklından çıkarmıyor, ne durumda olursa olsun, bu dört şartı yerine getirmeye çalışıyor, sağlığına dikkat ediyordu.

***

İbrahim, Anuşirvan'ı seviyordu. Savaşa bile birlikte gidiyorlardı.

Anuşirvan'a kendim lala olacağım. Doğrusunu söylemek gerekirse o delikanlı oldu. Ona lalaya gerek yok. Kendisi lala olabilecek bir yiğit bu. **(I. 386)** Altıncan, ben sana bir şey söyleyeyim. Yine on, yirmi yıl sonra benim şimdi söyleyeceklerimi hatırlarsın: "Maşallah, İbrahim veli zatmış, bu olacakları önceden görürmüş." dersin. Ben söyleyeyim, Anuşirvan'ın parlak bir geleceği var. Onu yüksek dereceler, büyük zaferler bekliyor. Nasip olursa Anuşirvan'ın Müslüman dünyasına, yedi iklime hükmü yürür. Anuşirvan, Müslüman ümmetinin Adil Anuşirvan'ı¹⁷¹ olur inşallah. İşte, ben size velilik yapıyorum. Yine yirmi yıl sonra Anuşirvan böyle bir büyük adam olacak. Adil Anuşirvan'dan da büyük olacak. Onun elbisesinin yenine elini degecek kişi kendisini dünyanın en şanslı kişisi sayacak. Bunu size İbrahim söylüyor. Bunu size ben, Selçukluların kılıcı söylüyor. Selçuk dedem bana "Yavrum, sen benim tüm soyumun gerçek koruyucusu olacaksın. Sen benim soyumun kılıcı olacaksın." demişti.

---

¹⁷¹ **Anuşirvan/Nuşirevan (I. Hüsrev):** Sasani İmparatorluğunun 21. hükümdarı. Onun asıl adı Hüsrev, Anuşirvan ise lakabıdır. Araplar ona Kisra derler. O, 531 yılında padişah olmuştur. Bu padişah adaletin simgesi olarak görülür. Doğu tarihçileri onun adını 'adil' sıfatı ile birlikte anarlar. Anuşirvan babasının şahılgı döneminde ortaya çıkan Mezdekilere çok büyük zayıatlar verir, onların sonunu getirir. Anuşirvan 579 yılında vefat etmiştir.

Dedem doğru söylüyormuş. Siz de bana “İbrahim, Selçukluların kılıcı olacak.” deyip Selçuk Bey doğru söylüyormuş, dersiniz.

Altıncan, Anuşirvan’ın İbrahim ile ilişkisini yakından takip ediyordu. Sadece İbrahim ile değil, diğer Selçuklu beyleri ile ilişkilerini de takip ediyordu. O zaman da Anuşirvan’a çok değer verildiğini görüyordu.

Anuşirvan alçakgönüllüydü, alçakgönüllülüğü ile de insanların gönlüne girmeyi başarıyordu.

Altıncan onun bir özelliğinden korkuyordu, o da onun insanlarla gizli sohbetler etmesi, ona çok miktarda hediye verilmesiydi. Bu hediyelerin niçin verildiğini bilmiyordu.

Anuşirvan, gün geçtikçe zenginleşiyordu. O, altınların çoğunu Altıncan’a getirip veriyordu. Altıncan, onda başka altınların da olduğunu tahmin ediyordu.

İnsanlar niçin ona bir sürü hediyeler veriyorlar? Altıncan, bu konuda çok kez sordu ama Anuşirvan tek bir kez bile net bir cevap vermedi.

Son günlerde Altıncan, Anuşirvan meselesini İbrahim İnal üzerinden anlamaya çalıştı, hediyelerin niçin verildiğini sordu ama İnal da her seferinde açıkça bilmediğini vurguladı. **(I. 387)**

İbrahim, Altıncan’ın gönlünü hoş tutmak için çok çabalıyordu. “Melike, Tuğrul senin kadrini bilmiyor. Seni başında taşısa az.” diyordu. Altıncan, bu sözleri eş duymasından endişe ediyor: “Bırak, bırak onun gibi kötü konuşma!” diye telaşlı bir şekilde geçiştiriyordu. “Nasıl, ben yalan mı söylerim?” Ben doğruyu söylüyorum.” diyerek İbrahim sözlerini kanıtlamaya çalışıyordu. Altıncan, böyle anlarda onun sözlerini sonuna kadar dinlemeden kalkar giderdi.

Altıncan melike, Abdülmelik Han’ın Haldan adında bir hizmetlisi var. O, güverciniyle haber yollamakta usta diyorlar. Kendin de biliyorsun, Selçuk beylerinin her biri bir yerde. Davut Bey’e ya da Musa Bey’e haber yollayacak olsak birkaç gün sürüyor. En iyisi Haldan’ı çağırıp getirelim. Bırak, Tuğrul Bey’in berid teşkilatında¹⁷² çalışsın. İzin verirsen ben onun peşinden birilerini yollayayım.” diyerek İbrahim Bey bir gün Altıncan’ın karşısına çıktı.

---

¹⁷² Berid, önce kadim İran devletleri tarafından kullanılan ve daha sonra başta Abbasi ve Selçuklu devletlerinde de yaygın olan posta sistemidir. (ç.n)

O sırada Tuğrul Bey geldi:

Mesele ne?

İbrahim Bey, Haldan hakkındaki teklifini Tuğrul Bey'e söyledi. Bey buna karşı çıkmadı.

“O niçin senin yanına geliyor sürekli?” diyerek Tuğrul Bey, Altıncan'a sordu.

Altıncan, Tuğrul Bey'in bu soruyu eninde sonunda soracağını biliyordu ama ne cevap vereceğini bilemiyordu.

Ben ona Anuşirvan hakkında bir şeyler sordum.

Altın Kız, sen dayını dert etme. Maşallah, o gül gibi yiğit. Cehennemde eziyet görmez.

Cehenneme de düşmesin ama!

Elbette Cehenneme düşmesin. Maşallah, zaten sen onu iyi yetiştirmişsin. Kendisi de bilgili, hafızası güçlü bir yiğit o.

İbrahim İnal da Anuşirvan hakkında çok güzel sözler söyledi.

Tuğrul Bey, Altıncan'ın İbrahim'i hatırlatmasından hoşlanmadı:

İbrahim gül gibi adam, savaşmakta usta. Bir keresinde etrafını saran dört kişiyi de öldürmeyi başardı. Gerçekten kendi gözlerimle gördüm. **(I. 388)** Onu düşmanın bir kenarından soksan hepsini paramparça edip çıkar. Ancak böyle olsa da dedikodu etmeyi sever, çok konuşur. Önüne gelenin dedikodusunu eder. Onda düşünüp konuşmak yok. Onun aklı elinde. Gazneli sultanı bilmiyor ama İbrahim'i konuşturup tüm bilgileri alabiliyor. İbrahim işsiz oturmamalı. İşsiz olursa şikâyeti, konuşması bitmez onun.

Altıncan, beyin bu sözlerine biraz şaşırdı. Çünkü bey, İbrahim'e canından çok değer verirdi. O şimdiye kadar İbrahim için şu anki sözleri söylememiş, hep güzel sözler dile getirmişti.

“Allah, bana seni dayanak hükmünde bahşetmiş. Sen olmasaydın, ben zor zamanlar yaşardım.” diye Tuğrul Bey'in İbrahim için söylediği sözleri Altıncan üç dört kez işitmişti.

İbrahim İnal'dan size kötülük gelmez.

Gelmez!

İbrahim, bütün ömrünü Tuğrul Bey ile geçirmiş, daima onun yanında, onun hizmetindeydi. Onların birbirinden ayrı gayrıları yoktu. Tuğrul, tüm meselelerini İbrahim ile istişare ederdi.

Altıncan, kocasının kendisini İbrahim'den kıskandığını anladı. O yüzden İbrahim'den uzak durdu.

İbrahim ise inatla onun yanına varıp durdu. Bu durum Altıncan'ı zor duruma soktu.

İbrahim en son Altıncan'ın yanına gelip Haldan'ı getirdiğini, onun işe başladığını, güvercinlerinden iletişim için faydalandığını belirtti. O, konuşmaya yeni başlamış, henüz bitirmemişti. İbrahim sözünü bitirdikten sonra Altıncan ondan kendisinin yanına gelmemesini rica edecekti.

Altıncan, eşinin sinirle geldiğini gördü.

Altıncan, içeri yürü!

Tuğrul Bey, kolay kolay şimdiki gibi sinirlenmezdi.

“Ey Allah'ım, onu sinirlendiren şey ne ki?” diyerek Altıncan içinden konuştu, Tuğrul Bey'in peşinden gitti. (I. 389)

İçeri girdiler. Tuğrul Bey, sinirle Altıncan'a döndü:

Dün akşam neredeydin?

Bu Altıncan için beklenmedik bir soruydu. O, dün olanları hatırlamaya çalıştı. “Bey, neyi öğrenmek istiyor ki?” diyerek kendi kendine konuştu.

Altıncan, dün beş altı yerde, beş altı kişiyle görüştü. Elbette, Altıncan ne yapacağını sultana söylediler ama dün sultanın huzurunda çok kişi olunca o, “Sonradan haber ederim.” diyerek bir iki yere gitti, bir iki kişi ile görüştü ama beyin sevmeyeceği tek bir şey bile yapmadı.

“Dün neredeydin?” diyorum ben sana. Sen benim arkamdan iş mi çeviriyorsun?

Birileri sizi haksız yere doldurmuş.

Haksız mı?

Haksız beyim, haksız. Ben size karşı bir iş eder miyim? Ben başkasının da yanlış bir iş yapmasına izin vermem.

Tuğrul Bey, vahşi bir aslan olup Altıncan'ın üstüne atladı.

Altıncan kendinden geçti, beyin son vurduklarını hissetmedi.

Tuğrul Bey, o gün Humran'a gitti. Üç ay eşinden haber almadı, bu Altıncan'a verilen en büyük ceza oldu.

Altıncan'ın sol eli burkulmuştu. Onun dertleri birbirinden ağırdı. En ağırı, eziyetlisi ise başkaydı. Tuğrul Bey'in adını Selçuk koymak istediği bebeği düşmüştü. Altıncan, bebeğin derdiyle ağladı. Her gün gözyaşı döktü.

Ten ağrısı bir yıl kadar acısa da Altıncan kendisini teskin ediyordu. Kırılan iki kaburgasını da kesip vücudundan ayırsalar razıydı. Esas olan günahsız olduğuna eşinin inanmasıydı. Kabil ile Anuşirvan, o kötü günlerde onun yanından ayrılmadılar, ona teselli verdiler:

“En ağır şey töhmet. Siz bana iftira atanın kim olduğunu bulun!” diye birkaç kez söyledi onlara Altıncan. (I. 390)

Meğer Kabil ile Anuşirvan, Tuğrul Bey'in aklına fitne sokanın kim olduğunu biliyormuş. Onlar her seferinde Altıncan'ı sakinleştirici sözler söylemekle yetindiler. Onların bu sözlerine Altıncan sinirleniyordu:

Siz niçin benim rahat olmamı söylüyorsunuz? Siz niçin bana iftira eden kişiyi söylemiyorsunuz?

***

Kabil bir gün Anuşirvan'ın, Kırkların önüne düşüp Altıncan'ın yanına geldi.

Yatakta mecalsiz yatan Altıncan, onların önemli bir haberle geldiklerini anladı, üstünü başını düzeltti, yatakta doğruldu. Altıncan onların ne habere geldiklerini tahmin etse de ilk önce onları dinlemeyi, sonra sonuca gitmeyi uygun gördü. Bunun için de ne haberle geldiniz der gibi onlara baktı.

“Altıncan, eşyalarını topla!” diyerek Kabil kesin bir şekilde konuştu.

Niçin?

Gidelim!

Nereye?

Fark etmez, bu yerde durmamızın bir önemi yok artık. Tuğrul sana haksız yere eziyet etti, onun için senden özür de dileyemedi.

Anuşirvan, Kabil'in sözünün üstüne konuştu:

Bırak, özür dilesin!

“Yok, yok! Hatunundan özür dileyen erkeğe erkek demem ben.” diyerek Altıncan karşı çıktı. Erkeğin alnına vurmak, kadınıninkine ise vurulmak yazılmış. “Eşim vurdu!” diye gitmek ayıp olur.

Sen sıradan bir kadın değilsin. Sen bizim yüzümüzün duvağısın. Sen bizim itibarımızsın. Beyin sana vurması, bize vurması demek. Beyin sana vurması, bizim itibarımızın sarsılması demek.

“Gidelim lalam.” diye seslendi Anuşirvan.

Ben sizin fikrinizi önemserim ama başka bir mesele var.

“O ne meseleymiş?” diye Kabil heyecanlandı.

Ben yenip gitmeyi namus bilirim. Yenilmeyi sevmem. Gidersek sadece yendiğimizde giderim. **(I. 391)**

Nasıl?

Nasıl yeneceğimi bilmiyorum, sadece yeneceğimi biliyorum. Dövülmek yeni değil. Bana acı veren ten acısı değil, hayır, beyin bana inanmaması bana acı veren. Eğer şimdi gidersem bu acı beni fazla yaşatmaz. Ben beye kendimin temiz, düzgün bir kadın olduğumu kanıtlamalıyım, kesin kanıtlamalıyım.

Anlaşıldı, sen gitmek istemiyorsun. Dövülse de dayanmak istiyorsun.

Kabil, sen sürekli ters konuşuyorsun. Ne yapacağımızı ben Tuğrul Bey geldiği gün söylerim ama siz bana beyin aklına fitne sokan kişinin kim olduğunu açıkça söyleyin!

***

Altıncan bir ay yatakta yattı, kırılan kaburgaları kolayca iyileşmedi. O, kırk gün sonra dışarı çıktı ama hâlâ yürürken acıdan başı dönüyordu. Onun yatmaktan canı sıkılmıştı, atıyla çölde dolaşmak istiyordu, bu maksatla atların tavlalarının olduğu yere doğru gitti.

Akgar -yeni atı doru renkliydi, böyle de olsa Altıncan ona ‘Akgar’ diyordu- sahibini görüp kişnedi. Gerçekten de Akgar, Altıncan’ı görüp sevindi, bir iki kez şaha kalkıp kişnedi.

Hey, kancık dur!

Altıncan, arkasından gelen bu yabancı sese şaşırdı. “Ey Allah’ım bu da ne? Kim benimle böyle konuşmaya cesaret eder ki?

Ses ikinci kez yankılandı:

Önüne dön kancık! Ben seni şimdi öldüreceğim!

Altıncan, arkasına dönmek, kendisini öldürmek isteyen kansızın yüzünü görmek istemedi, hareket etmeden durdu.

Arkana dön diyorum ben sana!

Maksadın öldürmekse niçin duruyorsun? Eli silahsız birisini öldürmeye insafın yetiyorsa sen erkek değilsin! **(I. 392)**

Ben namert değil, merdim. Sırf bunun için ben sana “Önüne dön!” diyorum.

Eli silahsız bir kadını öldürmeyi itibar sayan bir namerde erkek de demem ben. Böyle birinin yüzünü görmeyi ölümden de büyük ceza sayarım ben.

Konuşma! Ben senin sözüne muhtaç değilim. Kafanı çevir!

Sen, Tuğrul Bey’in eşini öldürmeye korkmuyor musun?

Sen şimdi Tuğrul Bey’in eşi değilsin. Bilmiyorsan bil, Tuğrul Bey senden yüz çevirdi. O, şimdi seni görmek istemiyor. Sırf bunun için saraya gelmiyor. O, senin buradan gitmeni bekliyor.

Senin bu dediklerin, düşünmeyi beceremeyen dedikoducuların gıybeti. Bilmiyorsan sen de bil, Tuğrul eşinden kaçacak bir er değil.

Vay, sen hâlâ kendini Tuğrul’un eşi sayıyorsun ha!

Elbette! Ben Tuğrul Bey’in eşiyim. Hem de tek eşiyim. Beyin yüreğiyim.

Onun yüreği olsan seni dövmez, kaburgalarını kırmazdı.

Erkeğin vurması, eşinin itibarıdır.

Gafil kahpe!

İşte, bu söz için hesap verecek, cezanı çekeceksin. Sen bana ‘kahpe’ diyerek iftira attın. Sen benim ne kahpeliğimi gördün ya da işittin?

Gafil kahpe! Başını çevir!

Kahpe diyerek iftira atmasaydın ben senin suçunu bağışlardım ama şimdi ben senin suçunu görmezden gelemem. Başımı sen kendin çevir!

Yeter, seninle konuşmaya gelmedim ben. Ben senden intikamımı alacağım. Bırak, sonra beni öldürürlerse öldürsünler.

Kabil’in sesi işitildi:

Kuyaş, Kuyaş dur!

Anuşirvan korkuyla bağırdı:

Kuyaş, Kuyaş kardeş dur!

Akkaya bağırdı:

Kuyaş, ne yaptığını sanıyorsun?

Koşarak gelen adamların ayak sesleri işitildi. **(I. 393)**

Ya Allah!

Bu, Kuyaş’ın en son sözü oldu. O, elindeki mızrağını ileri doğrultup Altıncan’a atıldı. Onun amacı atlara bakan Altıncan’ın içinden bu mızrağı doğrudan geçirmekti.

Altıncan ‘Zemahşer Gecesi’ Tuğrul Bey’in ensesinde de iki gözünün olduğuna şaşırılmıştı. O gecedен beri artık kendisinin de ensesinde iki gözü olmalıydı ki arkasına dönmeden Kuyaş’ın her bir hareketini gördü, ecel olup gelen mızraktan sıyrılmaya, belindeki hançeri Kuyaş’ın karnına saplamaya yetiştі.

Kabil yetişene kadar olan olmuştu.

Kuyaş vahşiyane bir şekilde bağıırıp yere yıkıldı:

Ah, ah! İntikam alamadım ah!

Altıncan, gözlerini belertip on yedi, on sekiz yaşlarındaki cahile baktı. O bu cahilin yanından biraz önce geçmişti. Cahil ona gülümseyip selam vermişti. Hem bu cahil tek de değildi, yanında birisi daha vardı. Neredeydi o?

Altıncan, cahillerle selamlaştığı yere baktı. Baktığında Kuyaş'ın yanındaki ikinci cahil yavaş yavaş yürüyerek batıya doğru gidiyordu.

“Durdurun şu oğlanı. Çırlak, Yatmaz durdurun onu!” diyerek Altıncan oğlana doğru elini uzattı.

Kabil de yetişti. Kuyaş şu an can veriyordu. Hiç kimseden ses çıkmadı:

“Kim bu?” diyerek Altıncan Kabil'e yatan cesedi gösterdi:

Kuyaş!

Sinir etme beni. Adının Kuyaş olduğunu işittim ama bunun beni öldürecek olmasının sebebini bilmiyorum. Bu yiğit niçin beni öldürmek istedi? Onun benden alacağı ne intikam var?

Altıncan'ın bu sorusuna kimse cevap vermedi. Belki Kuyaş'ın yanındaki yiğit biliyordu!

Kaçan cahili yakalayıp Altıncan'ın huzuruna getirdiler. Cahil, başını dik tutup sinirle bakıyordu.

“Sen kimsin?” diyerek Altıncan cahile bakışlarını dikti. (I. 395)

Sadık Batman!

Kuyaş niçin beni öldürmek istedi?

Sadık Batman gönülsüzce cevap verdi:

Kendisinden sorun!

Sen niçin benimle sinirli bir şekilde konuşuyorsun? Benden razı olmadığın bir şey mi var?

Yapacağını yapıp şimdi utanman, “Benden razı olmadığın bir şey mi var?” diye sorman olur mu?

Yukarıda Allah var, ben seni hiçbir yerde gördüğümü hatırlamıyorum. Senin razı olmadığın şey yaptığımı söylemiyorsun değil mi?

Sen benim babamı öldürdün, babamı! Hâlâ “Senin razı olmadığın şeyi söylemiyorsun!” diyecek misin?

Babanın adını söyle!

Batman!

Altıncan derinden nefes aldı:

Anlaşıldı, anlaşıldı. Kuyaş'ın babasının adı da Tahir olmalı!

Öyleyse ne?

Demek, ikiniz intikam almak için geldiniz.

Nasıl, namussuzluk edip başımız aşağıda mı gezmeliydik?

“Sadık, ben sana hakikati anlatayım.” diyerek açıklamaya çalıştı Altıncan.

Bana açıklama gerekli değil. Burada anlaşılmayacak hiçbir şey yok. Babamı Zemahşer'de öldürdüğün doğru mu, doğru! Oğuz Han: “Misafir, atadan uludur.” demiştir. Sen ise atadan ulu adamı, benim sevgisine doymadığım adamı haksızca öldürdün.

Demek, senin maksadın beni öldürmektir?

Ben Tuğrul Bey'in hatırı için sana bir şey demiyorum. Bey seni boşarsa o gün ya intikamımı alırım ya da Kuyaş'ın akıbetine uğrarım.

***

Ulak, Tuğrul Bey'den bir bohça getirip Altıncan'a verdi. Onun içinde iki buket yavşan otu varmış. **(I. 396)** Altıncan, yavşanları defalarca kokladı, kokladıkça ağrısı tuttu. Ağladıkça ağladı.

İki gün sonra Tuğrul Bey geldi. Herkes dışarı çıkıp beyi törenle karşıladılar. Altıncan dışarı çıkmadı ama içeriden beyin gelişini, attan inişini, insanlarla hâl hatır soruşunu, her bir hareketini dikkatle inceledi, beyin ara sıra hareme bakmasından onun kendisini aradığını anladı.

Bey, insanların önüne düşüp karargâhına doğru yürüdü ama çok geçmeden hareme doğru yöneldi.

“Geliyor!” diyerek Altıncan fısıldadı, ne yapacağını bilemeden donmuş gibi olduğu yerde kaldı.

Kapı birden açıldı:

Altın Kız, hâlin nasıl?

Altıncan sesini çıkarmadı, durduğu yerden hareket de etmedi.

Tuğrul Bey, iç kapıda durup utançla konuştu:

Muhammet Aleyhisselam'ın eşi Ayşe'ye de iftira atmışlar¹⁷³. Sana iftira atıldığını ben sonradan anladım, yazık ki geç anladım. Sonra rahatça konuşuruz, ben senin hâlini hatırlamam için geldim. Taş meyve veren ağaca atılır. Niçin susuyorsun? Bir şeyler söyle ya!

Altıncan hâlâ donmuş gibi duruyordu.

Tuğrul Bey derinden nefes aldı, Altıncan'a baktı ve hemen durdu, koltuğunun altından bir parça kumaş çıkartıp ocağın önündeki mindere koydu ve dışarı çıktı.

Altıncan, kendisini yatağa bıraktı, ağlamaya başladı, ağladıkça ağlamak istedi. Karanlık çöktü. Vakit gece yarısı oldu ama Tuğrul Bey gelmedi. Tan ağarmaya yakın uyuya kaldı Altıncan. Kendisinin seyredildiğini anlayıp uykudan uyandı, gözünü açıp etrafına bakındı, kulak verdi, üstünün yorganla örtüldüğünü anladı. **(I. 397)** Bir baktı ki başucunda Tuğrul Bey oturmuş, kendisini seyrediyor.

Eşinin kendisini seyrettiğini gören Altıncan ağlamaklı oldu. Tuğrul Bey, Altıncan'ın yüzünü okşadı, gözünden akan yaşları tek tek sildi.

Bu sırada Altıncan zayıflığı tutmuş, ağladıkça ağlayası geliyordu. Tuğrul Bey, onun elinden tutup kucağına aldı, sımsıkı kucakladı:

Sen düşün gecemiz benim yüreğimde olmak istediğini söylemiştin. O zaman ben bunun asla mümkün olmayacağını sanmıştım. Şimdi görüyorum ki mümkünmüş. Şimdi gerçekten de sen benim yüreğimsin. Şimdi sen benim için önceki Altıncan değilsin, tamamıyla bambaşka bir Altıncan'sın. Ben orta yaşlıyım, sen ise hâlâ gençsin. Genç de olsan bana büyük bir ders verdin. Şimdi hiç kimse iftira atıp beni inandıramaz, çünkü yüreğim aldanmaz.

---

¹⁷³ Peygamber Aleyhisselam sahabeleriyle birlikte bir savaştan dönerken gece vakti Medine yakınlarında askerlerine dinlenmeleri için izin verir. O sırada Peygamber Aleyhisselam ile sefere gelen Hz. Ayşe (R.a) -Allah ondan razı olsun!- hacet gidermek için askerlerin olduğu yerden uzağa gider. Geri döndüğünde kafilenin yola çıktığını görür. O sırada kafilenin ardında kalanları toplamak için bırakılan bir sahabe Ayşe validemizi görür ve tanır. Sonra onu deveye bindirir, kendisi yaya olarak kabileye yetişirler. Bunu gören bazı art niyetli kimseler Ayşe validemiz hakkında söylentiler çıkarıp adını kötülemeye çalışırlar. Bunu duyan Peygamber Aleyhisselam, Ayşe validemizin babası Hz. Ebubekir ve başka Müslümanlar çok üzülürler. “Bunun üzerine Nur suresi 11-20 ayetler iner ve olay vahiy yoluyla açıklığa kavuşturulur” (ç.n) Aradan bir ay geçtikten sonra Ayşe validemizin suçsuzluğu anlaşılır ve bu söylentilerin iftira olduğu ortaya çıkar.

Altıncan, “Daha fazla bir şey söyleme!” tarzında Tuğrul Bey’in ağzını eliyle kapattı. Çünkü o, bu olanların alın yazısı olduğuna inanıyordu. Kur’an’da: “Allah insana sadece kaldırabileceği yükü yükler¹⁷⁴.” denilen hikmete inanıyordu, Allah’ın alına yazdığı bu yazıyı yiğitçe çekmek istiyor ve de çekiyordu. Çünkü yaşamın baş manası, Allah’ın dünyayı yarattığında önceden belirlediği şeylere yerine getirmektir. Önceden yazılan o şeylere kader denir. Kader şöyle bir düşünüldüğünde farklı bir şey, insanın aklına sığmayacak bir şey değildir. Kader, zaman ve genişlik arasında kopmaz bir bağ vardır. Dün şu günü, şu gün yarını, yarın bir diğer günü kesitleyip oluşturur. Ancak bu kurallar tamamıyla aklımıza sığmaz, bu kesitleri bölmek mümkün olmayınca da kader kendi yaptığımız korkulu ya da hayran kaldığımız olaylar olarak görünür. Zaman sonsuzdur, önceden belirlenmiştir, çünkü sadece önceden belirlenen şey sonsuz olur. Kader ise bu sonsuzluğun payımıza düşen parçasıdır. (I. 398)

İnsanı kadere inanmak ya da inanmamak değil de yaşam arzusu yaşatır. Bu arzunun kaynağı ise Allah’tandır. Bu arzuyu, kaderin hükümlerinde göz önünde bulunduran akıldır. Tevekkül edip, her şeyden geçip Allah’a bel bağlamaktır. Tuğrul Bey’in, Altıncan’ı dövüp karnındaki çocuğu düşürmesi de kaderdi. Çünkü bu hareketin ucu çok gerilere gidiyordu. Bir hareket başkasını tetikler, bu böyle sürüp gider. (I. 399)

Altıncı Hikâye

İkinci Basamak

Altıncan artık danışmandı. Bu vazife Tuğrul Bey’in kâtibi ile resmileştirildi, Halife’nin vezirlerinin hakkına denk olarak da bin dinar maaş belirlendi. Böylelikle de Altıncan’a törenle ‘Hatun’ unvanı verildi. Selçuklu kadınlarının içinde bu ada ilk kez Altıncan sahip oldu.

Altıncan, her gün bir elbise giyiyordu ama sefere gidildiğinde sadece eşinin düğün gecesi kendisine verdiği elbiseyi giyiyordu. Bu elbiseyi tüm elbiselerinden üstte tutuyordu, onu yastığının altında saklıyordu.

---

¹⁷⁴ **Bakara Suresi, 286. Ayet:** “Allah, kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyle sorumlu tutmaz. Herkesin yaptığı iyilik kendi yararına, işlediği günahlar da kendi zararınadır. O müminler, niyazlarına şöyle devam etiler: “Rabbimiz! Unutur veya hata ederse bizi cezalandırma! Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Rabbimiz! Kaldıramayacağımız şeyleri de bize yükleme! Günahlarımızı affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın. Kâfirler gürûhuna karşı bize yardım eyle!” (ç.n)

Tuğrul Bey, Altıncan için savaş elbisesi diktirdi. Bu elbise, ata binmek ve yürümek için uygundu. Elbisenin bir farkı vardı. Elbise erkeklerin kesiminde ama kadınların elbiselerinde kullanılan atlas kumaştandı.

Altıncan, altın kuşağına Tümen dayısından kalan altın saplı hançerini asardı. Bey seferlerde eşinin hançerli, silahlı olmasını sevse de evde hançerle gezmesini sevmiyordu. Bunun için eşine şöyle dedi:

Evde hançerle dolaşma. Batman soysuzunun oğluyla alakalı endişeni aklından çıkar. Ben onunla iyice konuştum. O artık senin yakınına gelmez. Ayrıca ben onu Belhan¹⁷⁵'a amid¹⁷⁶ olarak yolladım. (I. 400)

Altıncan, bu sözden sonra hançerini haremde bırakıp ilk kez dışarı çıktığında alışkanlığından mıdır ne, gönlüne beklenmedik bir şekilde beyin canına kast edileceği korkusu düştü.

Aslında beyi korumanın gereği yoktu. Onu dört yüz adam koruyordu. Bey yürüdüğünde üç sıra haşim¹⁷⁷ önden, üç sıra sağdan soldan, üç sıra ise onun arkasından yürüyordu.

Beyi koruyan muhafızlar güvenilir, dayanıklı, kahraman yiğitlerdi. Onlar muhafız olarak işe alındıklarında vefalı bir şekilde hizmet edecekleri konusunda Kur'an'ın üzerine yemin etmişlerdi. Yeminin bozulduğu yerde erkeklik itibarı yerle bir olurdu.

Selçuklu topluluğunda fedailer, muhafızlar çocukluktan itibaren özel olarak eğitim verilip yetiştirilirdi. Onlar anne babalarının kim olduğunu, kendilerinin nerede dünyaya geldiklerini bilmezlerdi. Yabguluk, savaşlarda anne babaları ölen, henüz konuşamayan bebekleri bu iş için özellikle seçerdi. Onları hayattan kopuk bir şekilde yetiştirirlerdi. Onların koruyucusu da arkadaşı da Tuğrul Bey idi.

Muhafızların güvenilirliğini Altıncan bundan bir yıl önce görmüştü. O sırada bir obanın insanlarıyla konuşan Tuğrul Bey'in yanına konuşma sırasında kalabalığın içinden yırtık pırtık kıyafetiyle genç birisi gelip tazim etmek için ayaklarına kapanmak istedi ama muhafızlar onun bu düşüncesini yanlış anladılar, onu beyin canına kast

¹⁷⁵ Abivert'in gerisinde yerleşen bir şehir. Yakut Hamevî, Mucemü'l-Büldân (Yurtların Sözlüğü/Türkmen Obaları, 1. cilt, s. 479.

¹⁷⁶ Sasani, Gazne ve Selçuklu gibi devletlerde üst düzey yöneticilere verilen bu unvandır. Kelime olarak esasen direk destek vermek, karar vermek ve kastetmek gibi mânalara gelir.

¹⁷⁷ **Haşam/Haşim**: Ülkenin padişahını korkusuzca seçme birlik, fedai, muhafız, koruma. Biz çeviride bunu yerine göre fedai, muhafız ve koruma şeklinde çevirdik. (ç.n)

edecek sandılar. Muhafızların ikisi vahşice bağırıp yırtık pırtık kıyafetiyle genç adamın üstüne atladı, geldiği taraftan hançerle vurdu. Zavallının vücudunda hançer sokulmadık yer kalmadı. Onu öldürmek için tek bir hançer darbesi yeterdi ama muhafızların her biri en az beş on hançer darbesi vurdular. Muhafızlar vahşileşmişti, beylerinin canına kast edilecek olma endişesi onları deliye döndürmüştü.

Adamın elbisesinin yırtık yerlerinden kanlar boşalıyordu. Bu korkunç görüntüyü gören halkın aklı başından gitti, bazıları kendinden geçip bayıldı. **(I. 401)**

Bu korkunç görüntüler Altıncan'ın gözünün önünden gitmiyordu. O, kardeşi Kabil'e ve Kırklarına her daim temkinli olmalarını söylüyordu.

***

Beyin koruma birliğinin başı Peykam'dı. O, Altıncan'dan pek hoşlanmıyor, gönlü ona ısınmıyordu. Ancak herkesin içinde çok samimiydi. Onunla her karşılaştığında “Gelin, iyi misin? Allah seni Tuğrul için yaratmış. Siz birbirinize yakışan bir çiftsiniz. Neye ihtiyacın olsa çekinmeden söyle, mutlaka yerine getiririz” diyordu.

Altıncan da her seferinde güzelce karşılık verirdi:

Allah'a şükür, sizin varlığınız bizim için büyük rahatlık. Bir ihtiyaç olsa himayenizi esirgemeyeceğinizi biliriz. Sizin gibi akrabaların, dostların varlığı Tuğrul Bey'in zenginliği.

Altıncan içinden başka şeyler de derdi “Ey yaşlı nefretlik, ayağını her şeye sokuyorsun. Saçın başın ağarmış, kendinden nefret ettirme, kalan ömrünü torunlarının arasında geçirsen olmaz mı? Ölmeye niyetin yok mu senin?”

Peykam, yaşının geçkinliğine bakmayan, yaşam dolu birisiydi. Tuğrul Bey kendisini açıklamak için ilk kez Zemahşer'e geldiğinde Peykam: “Gafil kancık!” diyerek Altıncan'ı azarlamıştı. O zamandan beri Altıncan Peykam'dan nefret ediyordu.

Tuğrul Bey'in kendi korumasını Peykam'a bırakması Altıncan için mantıksızdı. “O, Dürnazar ya da Bekdaş gibi tez düşünen birisi değil sonuçta!” diye içinden konuşurdu. Dışından ise beye hiçbir şey söylemezdi.

Bazen Tuğrul Bey:

“Altın Kız, sen bana yüreğini tamamen açmıyorsun. Bu doğru değil, senin benden sakladığın bir şey olmamalı. Sen ne zamandır bir şeyi bekliyor gibisin.” derdi.

Altıncan, beyin önsezilerine hayran kalırdı. Gerçekten de o, beyin yanında tamamen kendisini açmıyordu, bunun niçin böyle olduğunu kendisi de bilmiyordu. (I. 402)

***

Vakit akşamüstüydü. Ordu, Tus'un¹⁷⁸ dört kilometre batısındaydı. Altıncan, dışarıda Kabil ile duruyordu. Kabil övünüyordu. Öyle bir övünüyordu ki söylediği şeyler gerçek gibi övünüyordu. Altıncan'ın yanında duran Kırkların komutanı Akgaya ile Çırlak, onun dediklerine gizli gizli gülüyorlardı. Kabil o ikisine de dikkat vermiyordu, onun dikkati Altıncan'daydı. O, anlattıklarını Altıncan'a anlatıyordu. Altıncan inansındı, Kabil için yeterdi. Altıncan, gerçekten de Kabil'in başından geçenlerin gerçekliğine inanıyor, onunla gurur duyuyordu.

Kabil'in anlattıklarına göre o, aslan gibiydi, önüne çıkanı öldürüyordu. O, yalan söylemiyordu, gerçekleri söylüyordu. Söylenen gerçek, yapılan iş şöhretliydi. Böyle olunca da anlatılanlar övünme gibi işitiliyordu.

Tuğrul Bey; Anuşirvan, Şirpençe Tabgaç, Ebulkasım Buyanî, Komutan Halaç'a bir şeyler açıklıyordu. Onların durduğu yerin yirmi otuz adım gerisinden ordunun çadırları başlıyordu. Askerler kendi dertleriyle uğraşıyorlardı. Onlar beyin olduğu yere yaklaşıyorlardı.

Tuğrul Bey yanındakilerle kendi aralarında konuşarak askerlerin çadırlarına doğru adım adım yaklaştı. Çok yakınlaşmadan da geri döndüler. Komutan Halaç, sesini çıkarmadan söylenenleri dinliyordu. Muhammet Tuğrul Bey ise ona bir şeyler açıklıyordu. Komutan, beyin anlattıklarını başını sallayarak onaylıyordu, ara sırada yüzüne konan sinekleri eliyle kovalıyordu.

Muhafızlar, komutanın elini kaldırıp sinek kovmasını birini çağırmak gibi düşündüler. Bundan mı faydalandı yoksa bunun zaten amacı oydu bilinmez, safların arasından yirmi beş otuz yaşlarındaki cılız, köse bir asker, yalın ayak bir vaziyette Tuğrul Bey'e doğru gülerek yaklaştı. Asker, Altıncan'ı korkudan tir tir titretti. (I. 403)

Altıncan, Tuğrul Bey'e bakan bu köse askerin yüzü gülse de içinde fırtınalar koptuğunu titreyen dudaklarından anladı, onun her bir adımını, her bir hareketini

---

¹⁷⁸ Maşat şehrinin yakınındaki şehir. Şu an bu şehirden sadece harabe kalıntıları kalmıştır.

itinayla takip etti, kötü bir şey olacağını hissedip beyin önüne kalkan olmak için koşmaya başladı.

Köse asker, sağ elini elbisesinin içine koyduğunda onda kötü bir niyetin olduğuna Altıncan'da bir şüphe kalmadı, vahşice bağırarak beye doğru ok gibi atıldı.

Asker, Altıncan'ın vahşice bağırarak beye kalkan olmak için geldiğini görünce endişelendi, geç kalmamak için acele etti. Beyin on, on iki adım yakınına geldiğinde bekledi, beye doğru beyaz saplı hançerini attı. Altıncan da kendisini beyin üstüne attı.

Altıncan'ın atlamasıyla Tuğrul Bey yere yıkıldı. Hançer, arkada duran Komutan Halaç'ın göğsüne saplandı.

Attığı hançerin beye gelmediğine yanan asker, koltukaltından ikinci hançeri çıkarıp beyin üstüne atıldı. "Altıncan, Tuğrul Bey'in belindeki hançeri hızla çekti, askere doğru attı.

Hançer köse askerin boynuna saplandı. Asker, biraz durdu, boynuna saplanan hançeri çekip çıkardı, boynundan akan kana bakmadan koşmaya devam etti. Çok koşamadan başı dönerek yere yıkıldı.

Köse askere bir müddet sonra bir güç geldi, homurdanarak yerinden kalktı. O sırada Kabil yetişip geldi, köse askerin tepesinden topuzunu indirip kellesini paramparça etti.

Tuğrul Bey, Altıncan'ın hançer atışını, köse askerin üstüne yaralı aslan gibi atılışını görüp şaşırdı.

Şirpençe ile Anuşirvan, Tuğrul Bey'in yerden kalkmasına yardımcı oldular. Kısa bir süre içinde olanlara inanılır gibi değildi. Hiç kimse bu durumun tesirinden çıkamıyordu. Herkes donmuş gibi kıpırdamadan duruyordu.

"Beyim, size bir şey oldu mu?" diyen Anuşirvan zangır zangır titriyordu. O, beyin üstündeki tozları sildi, ona Kabil de yardım etti. **(I. 404)**

Yok, bana bir şey olmadı.

Kendine gelen Tuğrul Bey etrafına bakındı. Onun bakışları Altıncan'da durdu. Bey, ona ne diyeceğini bilemeden bir müddet durdu, başını aşağı eğdi. Sonra yine etrafına bakındı. Bakışları yine Altıncan'da durdu:

Sen benim ulağım ne yaptın?

Altıncan, her şeyi beklese de beyden bu sözleri beklemiyordu. O, beye şaşırarak baktı. Kabil, ablasını daha çok şaşırttı:

Altıncan yanıldı, size kast edilecek sandı hükümdarım ama sizin yakınınıza kuş gelse kanadından, düşman gelse kellesinden olur. Ben size bela gelmesine izin vermem. Siz benim kardeşimi bağışlayın hükümdarım. Ulağa ben “Bey yanına çağırana kadar bekle!” diye buyurdum. O da bekledi. Ulak yanınıza gelmek istediğinde Altıncan onu tanımadı. Onun Altıncan’ı öldürmek için attığı hançer de Halaç’ın ocağını söndürdü.

Halaç’ın ölümü beyi çok üzdü. Halaç, yarın yapılacak işleri bir bir açıklıyordu. Şimdi o açıklamaların hepsi boşa gitmişti.

Komutan Halaç gibi yiğitleri yetiştirmek kolay mıydı? Onun gibi başarılı komutanlar kolay kolay doğmazdı. Ancak beklenmedik hançer onun hayat bağıını kopardı. O hançeri Allah’ın insana ne zaman göndereceği belli değildi.

Aslında bu olanlar ordunun arasında Komutan Halaç’ın canına kast edildi şeklinde söylense daha iyi olacaktı. Askerler Altıncan ve Tuğrul Bey’in canına kast edildiğini düşünmesinlerdi.

Halaç, korkusuz ve kahraman bir askerdir. O, gâvurların, Karmatîlerin, zındıkların¹⁷⁹, şeriat yolunu bozanların üstüne aslan gibi atılıyordu. Ancak Halaç’ın düşmanları vardı. Bekdaş ile Dürnazar bir iki kez ona temkinli olmayı söylemişlerdi ama Halaç bunları dikkate almamıştı. O, düşmanları hakkında bize bir şey söylemedi. Onlarla kendisi uğraşmak istedi. Bize haber vermeyince biz onun düşmanlarının ne yapacağını bilemedik, çaresiz kaldık. Halaç’ın düşmanı üç ay boyunca onu takip ediyormuş. **(I. 405)** Her bir komutanın Tuğrul Bey’den saklayacağı bir şey olmamalıdır. Her bir komutan Tuğrul Bey’in kanadının altında korunur olmalıdır. Halaç’ın başına gelen tekrarlanmamalıdır.

Komutan Halaç’ın ölümü üzerine konuşan Tuğrul Bey’in bu sözleri askerlerin arasında birkaç kez tekrarlandı. Altıncan, beyin sözlerinden sonra gönülsüzce haremine doğru

---

¹⁷⁹**Zındık:** Zındık kelimesi Mazdak’ın (Sasani İmparatorluğu’nda Şah I. Kavad döneminde proto-sosyalist Zerdüşt reformcu bir din adamı) takipçilerine verilen addır. Adını Avesta’nın tefsiri olan ‘Zend’ kitabından almıştır. Mazdak kendi kurduğu mezhebini Zerdüşt ve Mani dinleri esasında düzenlemeler yaparak oluşturmuştur. Siyasi ve din dilinde zındık sözü devlet ve din adamlarına karşı çıkanlara verilen bir addır. O dönemdeki birinin bu adı söyleyerek rakibini yok etmesi çok kolaydır.

gitti. Haremde onun yüreği ağzından çıkar gibi oldu. O, kendisinin yanıldığına inanamıyordu.

Altıncan, beyin söylediği sözleri sindiremiyor, tir tir titriyordu, sinirden dudaklarını defalarca dişliyordu. Altıncan'ın bu durumu kendisini öldüreceğe benziyordu. O, hançerini çıkardı, etrafına bakındı. Onun gönlündeki her şey uçup gitmişti.

İşte, sandık sandık elbiseler!

İşte, kıymetli mücevherler!

Onların hiçbirisi artık Altıncan'a gerekli değildi. O, önceden elbiselerine kıymet verir, mücevherlerini severdi. Düşün gecesinde Tuğrul Bey'in verdiği erkek elbisesini de severdi. Şimdi onların hepsinin büyüğü kaçmıştı.

Altıncan, bugüne kadar hayatından razıydı ama şimdi hayatının nesinden razı olacaktı?

“Ben ölsem Kabil ile Anuşirvan, Muhammet Tuğrul Bey'i terk ederler mi ki? Belki kalır, beye hizmet ederler! Anuşirvan eder. Çünkü o, sarayı, sultanı canından azizi görür ama bey onları yanında tutmaz, kovar. Ya da bey onları “Benim merhum eşimin kardeşleri.” deyip değer verir mi ki? Hatununa değer vermeyen eş, onun kardeşlerine de değer vermez. Benim Kırklarım hâli ne olur ki? Onların işi zor olur.

Tuğrul kadir bilmiyor!

Altıncan olmasa o nasıl yaşar? Onu öldürürler.

Altıncan olmasa onu fazla yaşatmazlar. Sadık olanlar yalnız değildir.

Haremin dışında bir ses işitildi.

“Bey mi ki? Dışarıda bağırarak kişi Tuğrul Bey'in geldiğini haber veriyor olmasın! **(I. 406)** Yok, beyin geldiği üç kez, yavaşça bağırarak söyleniyor!” diye düşündü Altıncan.

Dışarıdaki kişi iki kez öksürdü. İki kez seslenmek, Altıncan'ın dışarı çıkmasını söyleyen işaretti. Altıncan çıkması gerektiğini bilse de oturuyordu. Altıncan, sese dikkat etmedi, oturduğu yerden kıpırdamadı. Dışarıdaki kişi tekrar tekrar öksürdü. Ancak Altıncan dışarı çıkmadı. Kapı açıldı. Altıncan, gönülsüzce kapıya baktı.

Altıncan!

Altıncan, Kabil'e baktı:

Ne yüzle geldin?

Yüzüme ne olmuş benim?

Utanmaz!

Sen gerçekten de yanıldın Altıncan. Sen hiçbir şeyin ardını düşünmüyorsun. Sen her zaman kıskançsın. Batman ile Tahir zavallılarını da haksızca öldürdün. Bugün ise ulağı haksızca öldürdün.

Gözüme görünme!

Seni beylerbeyi bekliyor.

Nasıl?

Tuğrul Bey seni puta¹⁸⁰ çağırıyor.

Dışarıdan Tuğrul Bey'in sesi işitildi.

Altıncan beriye gel!

Altıncan uzun bir süre sonra dışarı çıktı.

Tuğrul Bey, hedeften iki üç arşın dışarıda durdu. O durduğu yerden hedef ile arayı adımlayarak ölçtü. On, on beş adım sonra durdu.

Altıncan, biraz önceki atıcılığın gözümün önünden gitmiyor. O ustalığını tekrar göster bana.

“Hükümdarım, gençken işimiz hedefe atış yapmaktı. Hedefe atış yapmakta Zemahşer’de benim üstüme yoktu. Altıncan da benden çok şey öğrendi.” diyerek övünmeye başladı Kabil.

O, yine birçok şeyler anlatacaktı ama Anuşirvan “Konuşma!” der gibi onu dürtükledi. Sonra da hemen söze girişti: **(I. 407)**

Hedefi vurmakta sizin üstünüze yok beyim, ben sizin atıcılığınızı savaşlarda gördüm sonuçta.

Doğru, savaşlarda görüyoruz.

Geniş meydana dikilen ağaçta atış yapmak için büyük bir kabak asılmıştı.

Bir asker, beyin durduğu yere küçük bir sandık getirdi. Sandığın içi hançer doluydu.

---

¹⁸⁰ **Put**: Savaş becerilerinde ustalaşmak ve bazen de rahatlamak için hedefe ok ve hançerle atış yapmak.

Bey, vezirleri Ebulkasım Buyanî, Ahmet Dehistanî, Yusuf Bezirganî, Yıldırım Sebzevarî ile birlikte durdu. Emir Uhcurî, Kabil ve Anuşirvan ise bir yerde durmadan iki yana gidip geliyorlardı. Onlar beyin hoşuna gitmeye çalışıyorlardı.

Tuğrul Bey, Altınca geldikten sonra askerin getirdiği sandığın içinden hançerleri aldı, tek tek hedefe, kabağa atmaya başladı. İki hançer kabağa yan yana saplandı.

“Aferin, aferin!” diyerek Anuşirvan ibn Tümen bağırdı.

Tuğrul Bey, gülümseyerek Altınca’ya döndü:

Biraz önce gösterdin ustalığını, haydi bir daha göster Altınca!

Altınca’ya beyin bu durumu, sözleri çok manasızdı. Tuğrul Bey gerçeği biliyordu. Bilmiyor olsa “Biraz önceki hançer atışın gözümün önünden gitmiyor. Biraz önce gösterdin ustalığını, haydi bir daha göster!” demezdi. Doğrusu, ustalık gösterilip herkesi hayran bıraktıktan sonra minnettarlık bildirilmeliydi. Beyin sözleri Altınca’ya bir derece teselli verse de onu rahatlatmadı. O, ustalığını Tuğrul Bey’in gözüne sokmak istedi. Bu istek ile de yavaşça yürüyerek elinde içi hançer dol sandıkla bekleyen askerin yanına vardı, hançerleri tek tek inceledi.

Altınca’nın aklına şu an sadece bir fikir hükmediyordu. O da Tuğrul Bey’e kendisini göstermesi fikri. Hançer fırlatmakta kendisinin beyden daha iyi olduğunu göstermek istiyordu. Elbette hükümdardan daha iyi olduğunu göstermesinin kendisi için kötü olacağı hakkında Hacer Hatun birçok kez ona defalarca açıklamıştı. Ancak şimdi sıradan bir hatun olmadığını, kocasından bile usta olduğunu allem edip kallem edip onu rezil etmek arzusuyla coşarak kendisine karşı koyamıyordu. **(I. 408)** “Eğer ustalığım benim suçum olacaksa bırak, beni sonunda öldürsün ama ustalığımı kanıtlamaya fırsat çıktığı için ben bundan mutlu olmalıyım. Ben şimdi maksadıma ulaşırım. Kendimin ondan daha usta olduğunu kanıtlarım, sonra da ölürüm. Herhalde ben maksadıma ulaşıp ölürüm. Maksadına ulaşıp ölmek Allah’ın lütfu. “İstersen çaresiz derde düş, istersen hazinelere sahip olup hüküm sür. Şu üç günlük dünyadan gidersin¹⁸¹.” Ey rabbim, son kez eşimden daha iyi olduğumu kanıtlamaya bana fırsat ver!” diye düşünüyordu Altınca.

---

¹⁸¹ Firdevsi, Şehname. s. 456, 24. satır.

Altıncan, rezil olmaması, kendisini desteklemesi için fısıldayarak Allah'tan dilekte bulundu. "Fısıldaşarak kiminle konuşuyorsun Altıncan?" diye sordu Tuğrul Bey. Altıncan fısıldamayı kesti. Dayısı Tümen Bey gözünde canlandı Altıncan'ın. Eline kılıç aldığı ilk günlerinde Altıncan'a Tümen Bey öğüt vermişti: "Eline kılıç alıp savaşımaya başladığında aklından her şeyi atmalısın, tüm dikkatini savaşa vermelisin. Rakibinin her bir hareketini, ne yapacağını gözünle değil, yüreğinle görmeyi başarmalısın. İşte, bunu yaparsan zafer daima senin olur!" Bu düşünceyi ömrü boyunca Altıncan'a birçok kişi söylemişti, Tuğrul Bey de söylemişti.

Altıncan, çok zorlanmadan aklındaki düşünceleri atmayı başardı. O, yine aklındakilerden kurtulmak için gözlerini kısıtı: "Altıncan, sen beye göstermelisin!" diyerek içinden beş altı kez tekrarladı, hançerli eline baktı. Altıncan, inançla hedefi vurmaya başladı.

Birinci kez attı.

İkinci kez attı.

Allah, her seferinde Altıncan'ı destekledi. Onun attığı sekiz hançer de istediği yere saplandı. Onlardan biri Tuğrul Bey'in attığı hançerlerin arasına saplandı, kalanı ise o iki hançerin etrafında halka oluşturdu.

"Aferin, aferin! Tam isabet!" diyen Ebulkasım kendisini tutamadı, bir hedefe, bir de beye baktı. Onun bu sözlerini orada bulunanların hepsi destekledi. Altıncan'ın sevmediği Peykam bile destekledi ama Kabil ile Anuşirvan seslerini çıkarmadı. (I. 409)

"Anuşirvan, Kabil, siz hiçbir şey söylemek istemiyor musunuz?" diye tehditkâr bir şekilde sordu Altıncan.

"Melike, siz çok güzel vurdunuz. Aferin size!" diyerek herkesten ayrı duran Hapban Endikenî gülümsedi.

Ben, Kabil ile Anuşirvan'ın fikirlerini bilmek istiyorum.

"İyi, iyi!" diyerek Kabil zor da olsa konuştu.

Anuşirvan, sen ne diyeceksin?

"İyi!" diyerek Anuşirvan da ruhsuzca tepki verdi.

Tuğrul Bey sesini çıkarmadı. Ondan sonra Altıncan yine haremine döndü, içeri girdiği anda yere çöktü, dizlerini göğsüne doğru çekip başını arasına koydu. Tuğrul Bey, içeri girdiği yerde şaşırıp dondu.

Altıncan, ben bugün dedem Selçuk Bey'in asfurî hançerini sana hediye vereyim.

Altıncan, Tuğrul Bey'in uzattığı asfurî hançeri şaşırarak aldı, "Bey, hançeri niçin veriyor? Bu Selçuk Bey'den kalan bir miras sonuçta!" diye düşündü.

Selçuk Bey, ölmeden bir müddet önce tüm soyunu toplayıp törenle hançeri Tuğrul Bey'e vermişti:

"Bu hançer bana daima uğur getirdi, daima zafer getirdi. Ben sana büyük umutlar bağlıyorum. Atalarımızdan kalan şu asfurî hançeri sana veriyorum. Bırak, bu hançer sana daima zafer getirsin!" diyerek Selçuk Bey, Tuğrul Bey'e icazet vermişti. O zamandan beri Tuğrul Bey asfurî hançeri yanından ayırmıyordu.

Bugün o mukaddes sayılan hançerin Altıncan'a emanet edilmesi, Tuğrul Bey'in büyük güveninin, yüksek mertebesinin bir göstergesiydi. Bunu kimse anlamasa da Altıncan anlıyordu.

Altıncan ne yapacağını bilemeden uzunca bir süre sustu.

Cevşenimi¹⁸² çıkarmaya yardım edecek misin?

Beyin elbiselerini giydiren, diken, hangi gün hangi elbiseyi giyse daha iyi olacağını söyleyen hizmetkârları vardı. Altıncan onları sevmezdi, daha doğrusu beyi onlardan kıskanırdı. Onların beyi giydirmesine tahammül etse de elbiselerini çıkarmalarına tahammül edemezdi. Tuğrul Bey'i çıplak hâlde kendisinden başka kimsenin görmesini istemezdi. (I. 411)

Tuğrul Bey, giyinmesine çok dikkat ederdi. Camedarın¹⁸³ liderliğinde otuz kırk kişi sadece onun kıyafetiyle, giyinip soyunmasıyla ilgileniyordu. Bey, iç kıyafetleriyle kimseye görünmemeye çalışıyordu. Kısa bir süre dışarı gidip gelmek için bile acele de olsa muhakkak giyinirdi.

***

---

¹⁸² **Cevşen:** Metalden yapılan savaş elbisesi, zırh.

¹⁸³ **Camedar:** Kelime Farsça came (çamaşır) ve meslek ismi yapan dar ekinden oluşmaktadır. (ç.n) Sultanın elbiselerini diken, muhafaza eden, bu elbiseleri giydirip çıkaran, düzenleyen görevli.

Tuğrul Bey'in dedesi Selçuk Bey'den kalan asfurî hançeri; zenginliğin, itibarın ve de hükümdarlığın alametiydi. Bu alametin Altıncan'a verilmesi, devletin gelecekteki talihinin onun eliyle çözüleceğini anlatıyordu. Bu anlatmanın belki Tuğrul Bey'in bilinçaltında olan bir şey olma ihtimali vardı. Belki de değildi. Bey, kendisinin ne yaptığını gayet iyi bilerek hareket ediyordu. Hangisi olursa olsun olayın derin bir manasının ve öneminin olduğu görünüyordu. Yaşam iki uğurda devam ederdi. Yaşamın yüzündeki alışkanlık ve onun derinindeki alamet. Alışkanlık üzere olan yaşam bitip insanın ve halkın hayatında farklı bir devir başladığında iki şey türer: biri hayatın duyuluşu, kabul edilişi çok şaşırtıcı bir heybete sahip olur, diğeri de belirli işaretler bir araya gelir. Birincisi, yaşam arzusunun gökyüzü genişliğine doğru, ikincisi ise yeryüzüne doğru coşmasıdır. Böyle zamanlar insan ömründe, milletlerin tarihinde seyrek olur. Bunun özü yaşam denizinin girdabındaki akımların doğrultusu ve hızlılığının denizin yüzeyindeki akımların doğrultusuyla denk gelmesidir. Bu denk gelmede yaşamın manası, dünya keşfedilir. Tuğrul Bey'in eşi hakkındaki bu göze güzel görünen hareketi sadece güzellik değildi. O, Türkmen'in gelecekteki talihinin derinlerinden geldiğini tecelli ediyordu.

***

Tuğrul Bey, gün boyunca huzuruna insanları kabul ediyordu. Onun yanına gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu. İş verilen insanların sayısı, hükümdarlık ettiği yerlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. (I. 412)

Tuğrul her gece herkesten sonra yatardı. Yattığında da çok yatmazdı. Uyur gibi görünür, uyku ile uyanıklık arası biraz uyuduktan sonra muhafızların arasında dolanır, kimin ne yaptığını bakar ya da herhangi bir yerden gelen ulaklarla konuşurdu. Tuğrul Bey için ulakların gece gündüz gelmesinin bir farkı yoktu, “Zamansız geldiniz!” demeden huzuruna kabul eder, alacağı haberi alırdı.

Bey, gece uyumadığı gibi tan vakti de herkesten önce ayaktaydı. Hizmetkârlar, sadece hizmetkârlar değil, Altıncan da çoğu zaman beyden önce uyanmaya çalışırdı ama beyden önce uyanmayı başaramıyorlardı.

Onun uzun gün boyunca, çoğu gece de ayakta olmasına, dinlenmemesine Altıncan çok üzüldü ama bey ne kadar çalışsa da, geceleri yeterince uyumasa da yorgunluk hissetmezdi.

Az uyku ile idare etmeyi başaran Tuğrul Bey'in bazen de ayı uykusu uyuyası gelirdi. Onun ayı uykusu bir iki hafta, bazen de kırk gün kadar sürerdi.

Tuğrul, dinlendiği günlerde hareminden kolay kolay çıkmazdı. Ne kadar önemli iş olsa da önemsemezdi. Altıncan'dan başka kimseyle de konuşmaz, Altıncan'ın da başkalarıyla konuşmasını istemezdi.

Beyin dinlenmesinin iki türü vardı: Küçük uyku ve büyük uyku. Onun büyük uykusu kırk gün sürse de küçük uykusu bir hafta kadar sürerdi.

Beyin uykuya dalması da uyanması da hafifti. İsteddiği zaman uyumayı, istediği zaman uyanmayı başarabiliyordu.

Altıncan, Tuğrul Bey büyük uykuya başladığında uyumaktan bezerdi.

Tuğrul Bey'de değişik bir beceri vardı. O da tıpkı Mene Baba gibi insanların ne düşündüğünü anlardı, kesin bir şekilde anlardı.

Altıncan yatmaktan yana yorulduğunu söyledi ama Tuğrul Bey onun üstüne kartal gibi serildi. (I. 413)

***

Onların bedenleri ve huyları birbirine alışıyordu. Birbirleriyle sözsüz anlaşıyorlardı. Birlikte olduklarında, zaman atın üstünde gider gibi çok hızlı geçiyordu.

Bey çoğu zaman karısına açılıyordu:

“Kadınlar, feleğin manası, lezzeti. Kadınlar feleğin ateşi. Eğer sen olmasan kırk gün yatamam. Yanında hatun varsa istediğin iş yolunda gider. Sen benim şanslısın!” diyerek Altıncan'ın yılan gibi uzun saçlarını kendi boynuna dolardı.

Bu, beyin keyif aldığı bir şeydi.

Altıncan ise beyin bıyığını yoldurmak hoşlanırdı. Yoldurmak da yoldurmak da iki taraf için keyifliydi. Bıyıktan kıl koparmanın gülünecek bir yanı yoktu ama Altıncan ve Tuğrul için böyle değildi. Onlar gözlerinden yaş gelinceye kadar gülüşürdüler.

“Yol, yol!” diyerek bey buyururdu.

Yok, yok! Gerek değil. Birden önceki gibi burnunuz kanamasın!

Kanamaz, yol!

Bir tanesini mi?

Yok, ikisini de yol!

Ay, gerek değil!

Ben sana emrediyorum, yol!

Ağrır!

Bırak, ağrısın!

Ağrımasın!

Olsun yol!

***

Tuğrul Bey, Altıncan'ı uzunca bir süre seyretti.

Niçin seyredersiniz beyim?

Ey Altıncan! Allah sana erkeğin kahramanlığını, aklını; kadınların güzelliğini, nazikliğini vermiş. Sultan Mahmut, Yusuf adında güzel bir oğlanı yanında tutuyormuş, **(I. 414)** ona bakıp kalbinde ferah buluyor, ona bakıp sakinleşiyormuş. Sinirli olsa siniri geçiyor, ona bakıp verdiği kararlar hep yerinde oluyor, zaferler kazanıyormuş. Sultan Mahmut'un o görölmeye doyulmayan güzel Yusuf'u benim için sensin Altın Kız! Senin mübarek cemalini görüp sabaha başladığım gün keyiflenmediğim yok benim. Sen benim asfurî hançerimsin. Benim zaferlerimin kurdelesini sensin. Tuğrul Bey, bir müddet izledikten sonra sinirlendi, sonra başını salladı: Yaşamak, savaşmak... Bu savaşta seninki çok zor...

Yok, bana zor bir şey yok.

Şimdi sen doğruyu söylemiyorsun. Sen beni incitmemeye çalışıyorsun.

Sizin ne demek istediğinizi anlamıyorum.

Sen benim eşim olarak birçok şeyde güçlü olduğunu, çaresiz olmadığını, büyük bir şahsiyet olduğunu kanıtladın. Kabul edemediğim şeyleri birlikte yaşadığımız beş yıl içinde kabul etmemi sağladın. Sen bugün benim dünyama sadece bir eş olarak değil, yardımcım, danışmanım hükmünde girdin, kendini kabul ettirdin. Sen benim yüreğimsin. Şimdi önünde ikinci basamak, en zor basamak duruyor. Sen şimdi benim sarayımda, selamlığımda kendini kabul ettirmelisin.

İkinci basamak mı dediniz?

Evet, şimdi senin önünde ikinci basamak duruyor. Beyin hatununda hiçbir türlü kaygı olmayacak gibi durmalı. Saraydakilerden biri seni garipser, biri kıskanır, diğeri gününü zehir etmekten keyif alır. Vezirlerin eşleri de sana yarenlik eder, seni sever gibi görünürler ama onların kafalarının içinde kırk tilki dolanır. Sen şimdi vezirlere, onların eşlerine doğru yerde oturduğunu, her bir şeyi gördüğünü, kötülük edildiği zaman iyilik beklememelerini kanıtlamalısın. Boş sözler ile yüreğini şişirip bebeciğimizin ölümüne sebep oluşları aklımdan gitmiyor benim, çıkacağını da düşünmüyorum.

Altıncan gayriihtiyari konuştu:

Kimdi o?

Tuğrul Bey kısacık bir an sustu: **(I. 415)**

Olan olduğuyula kalsın. Eskinin üstü kapatılmalı.

Ben onun kim olduğunu tahmin ediyorum.

Kim?

Yıldırım Sebzevarî olmalı o!

Yok, yok o değil. Sebzevarî benim mutluluğum, sevincim. O konuşur ama dedikodu etmez. Ben onu beş parmağım gibi tanırım.

O, o! Onun tek amacı benim mutsuzluğum. Onun dilini kesmeli, dilini!

Altın Kız, sen bana inan, haksız iftira çok kötü şey. Doğru söylüyorsun, Yıldırım Sebzevarî biraz çok konuşuyor ama o sana ve bana karşı çok vefalı. Olanı oldu bil. Bizim aramız iyi. Bundan böyle de iyi olacak. Ben asıl maksadımı sana anlattım. Nasip olursa gönlümüzdeki gibi olur. Rey’de yaşarız. İnsanlara faydalı olan şey, dünyaya bıraktıklarıdır¹⁸⁴. Bizim yapacağımız işler baki kalacak. Ben sana büyük umutlar bağlıyorum Altın Kız!

---

¹⁸⁴ **Ra’d Suresi 17. Ayet:** Allah gökten su indirir de vadiler, dereler kendi miktarlarınca sel olup akar. Bu sel, üzerinde kabaran köpüğü yüklenip götürür. İnsanların süs eşyası veya faydalı bir âlet yapmak için ateşte erittikleri madenlerin üzerinde de buna benzer köpük meydana gelir. İşte Allah hak ile batılı böyle bir misalle anlatır: Köpük yok olup gider. İnsanlara fayda veren kısmı ise yerde sabit kalır. İşte Allah, gerçekleri böyle misallerle anlatır.

Ben her yönüyle başarı isterim.

Ben biliyorum Altın Kız. Ben seni bugün tanımadım. Ancak bazı şeylerde pişmanlığım var.

Pişmanlık geleceğe güç verir.

O güç bize karşı olmasın!

İki sevgili birbirine güzel sözler söyledi, onlar birbirini sözsüz anladılar.

Yürekler bir olduğunda söze gerek yokmuş. Söz yürekler birbiriyle uzaklaştığında ortaya çıkarmış. **(I. 416)**

Yedinci Hikâye

Kılıç Ya da Kefen Âdeti

Sultan Mesut Nusay'daki rezil mağlubiyetten sonra Selçukluları zorla yerlerinden etmek için ağır vergiler koymasına, Selçuklu beylerinin isteklerini yerine getirmemesine, onlara yaşayacakları topraklar vermemesine çok ama çok pişman oldu. Sultan Mesut, askerlerinin, komutanlarının, vezirlerinin yüreklerinde bu mağlubiyetten sonra korkunun türediğini fark etti. Korku ile zafer kazanmak olmazdı ama bu korkuyu onların yüreklerinden nasıl ayırmalıydı?

Gazneli askerler bu savaşa büyük umutlar bağlamışlardı, çünkü sultan savaşa katılan, savaşta kahramanlık gösteren askerlere hediyeler vereceğiyle alakalı özel bir ferman vermişti. O ferman esasında ordunun yanında üç yüz araba yük altın, kıymetli eşyaların olduğu, o arabadaki zenginliklerde de askerlerin paylarının olduğu askerler tarafından biliniyordu. O zenginliklere sahip olmak arzusuyla onlar Nusay'da korkusuzca savaşmışlar, zafer kazanmışlar ama savaştan sonra silahlarını bir kenara koyup hediyelere üşüşükleri bir anda Selçuklu askerleri üstlerine Azrail olup saldırmıştı. Sultanın askerleri ganimetleri olduğu yerde bırakmış, silahlarını almaya da yetişememişlerdi. **(I. 417)** Askerlerin arasında yorucu zaferden sonra dinlenmek maksadıyla uyuyanlar da vardı. Onların o uykusu, baki bir uykuya dönüşmüştü.

Üstüne Azrail saldırdığında zavallı insan ne yapsın? O, kaçmaya çalışır ancak. Selçuklu atları da Gazneli askerlere kaçmak fırsatını tekrar tekrar hatırlatıyorlardı.

Gazneli askerler baş başa, can cana olup kaçtılar. Selçuklu atlıları ise kaçan zavallıları tek tek paramparça ettiler.

Nusay Savaşı'ndaki rezillik Sultan Mesut'u kötü etkiledi, geceleri ona rahat uyku vermedi.

Selçuklularla ilgili bir karara varmalı!

Büyük bir ordu toplayıp onları darmadağın etmeli.

Asker toplamalı!

“Nusay'da korkan sultanın askerleri Selçuklular ile ikinci kez yüz yüze savaşmaya kendilerinde cesaret bulabilirler mi ki?” diye düşünen Sultan Mesut için en zoru: “Selçuklu askerleri yenilmez, çünkü onların arkasında Allah var.” şeklindeki korkutucu dedikoduları kuşlar gibi ötüşüp dilden dile yayılmasıydı. Sultan, bu söylentilerin Selçuklu beyleri tarafından özel olarak yayıldığını biliyordu ama bu söylentilerin önünü nasıl alacağını bilmiyordu.

Bugün Çağrı ve Tuğrul Bey'in ağzından yazılan mektubu sultana getirdiler. Mektupta Selçukluların savaş istemediğini, sultana vefayla hizmet etmek istendiği vurgulanıyordu. “Ey mülk ve zenginliğin sahibi Allah, sen istediğin kişiye zenginlik verirsin ve istediğin kişiden de geri alırsın. Sen istediği kişiyi aziz, güçlü; istediğin kişiyi ise rezil edersin. Tüm iyilik yalnız senin elindedir. Sen her şeye kadirsin¹⁸⁵!”

Tuğrul Bey'in yolladığı mektubu okuyan Sultan Mesut, Selçuklu beylerini heybetiyle korkutmanın başarılı olmayacağını anladı. Mektubu baş divanda danışmaya açtı. O zaman Selçuklu beylerinin mektuptaki istekler esasında üç beye: Tuğrul, Çağrı ve Musa Bey'e üç vilayetin verilmesi uygun görüldü. Bu üç vilayeti Selçuklulara Sultan Gazneli Mahmut iktâ olarak vermişti ama oğlu Sultan Mesut kabul etmiyordu. Bugün bu üç beye, üç vilayetin verildiğini kabul etmek tek doğru çare olarak görülüyordu. Böyle yapıp büyük bir beladan kurtulmak istediler. Sultanın menşurunu¹⁸⁶ Bu Nasr Mişkan hazırladı. Bu menşura göre:

Nusay Vilayeti, Tuğrul Bey'e. **(I. 418)**

Dehistan Vilayeti, Çağrı Bey'e.

¹⁸⁵ **Ali İmran Suresi, 26. ayet:** De ki: “Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah! Sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden mülkü çekip alırsın; dilediğini yüceltip aziz kılar, dilediğini alçaltıp zelil edersin. Bütün hayırlar yalnız senin elindedir. Şüphesiz sen, her şeye kâdirsin.

¹⁸⁶ Hükümdar tarafından yapılan bir tayini, bir görev veya muafiyeti yahut iktâ tevcihini bildiren belge. (ç.n)

Ferav Vilayeti, Musa Bey'e verildi.¹⁸⁷

Her vilayete göre özel bir ferman, böylece her beye özel bir beylik kıyafeti ve tuğ ayarlandı.

Sultanın Sini adındaki elçisi Nusay'a geldi. Tuğrul, Çağrı ve Musa Bey'e üç vilayetin kendilerine resmi olarak verildiği hakkındaki menşurlarını ilettiler. Fermana esasında üç Selçuklu beyi sultanın hâkimiyetini kabul etti. Böylece onlara dayhan¹⁸⁸ unvanı verildi.

Dayhan unvanı alan beylerin kendilerine verilen vilayetlerde tam yetkili oldukları sultan tarafından resmileştirildi. Sini, üç beye de kendi vilayetlerinde olan olayları kendileri çözebilecekleri konusunda yetkili olduklarını tekrar tekrar hatırlattı.

Sini, üç beye sultanın söylediği başka bir düşüncesini de ilettiler. Sultan, Selçuklulara Ceyhun'un kenarlarına göçmelerini tavsiye ediyor, o bölgelerde onlar için daha iyi şartlar oluşacağını düşünüyor. Sini, vilayet beylerine tek tek farklı özelliklerde ama birbirine benzer iki tuğ, kalpak, özel elbise, cins at, eyer, kuşak ve dikilmeye uygun göz alıcı otuz farklı kumaş verdi. Ancak üç Selçuklu beyi de kendilerine getirilen elbiseleri, iki tuğu ve fermanı sultanın elçisinin gözünün önünde ateşte yaktırdılar¹⁸⁹.

“Sultan Mahmut'tan kendisine layık bir er nesli kalmadı. Oğlu Mesut hovarda, âlemci. O zevküsefadan, şehvetten başka bir şey bilmez. Bırak, o Gazne'de zevküsefada yaşasın. Büyük babasının hatırı için biz onu öldürmeyiz, tahtan da indirmeyiz, Gazne'ye sefer de etmeyiz. Ancak şimdi Horasan'ı aklından çıkarsın. Çünkü Horasan bizim.” diye söyledi Tuğrul Bey Sini'ye.

Bu haberi olduğu gibi sultana söylemeye Sini'nin cesareti olmadı ama olanları eksiksiz bir şekilde büyük hoca Ahmed Abdüssamet'e yetiştirdi.

Sini'nin haberi gelmeden de sultan Selçuklu beylerinin yaptıklarından haberdardı. Çünkü Horasan berid teşkilatından ve divanından günbegün kötü kötü haberler geliyordu. Her şeye gücü yeten sultanın Selçuklu beylerine gücü yetmiyordu. Sarayda da bunlardan başka konuşulan bir şey yoktu. **(I. 419)** Bu durum sultanın canını

¹⁸⁷ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

¹⁸⁸ **Dehkan (Dahhan):** Bu kelime malı mülkü olan güçlü toprak sahibi kişi için kullanılır. Günümüzde ise dayhan kelimesi çiftçi anlamında kullanılmaktadır.

¹⁸⁹ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

yakıyordu. Geceleri yatamıyor, bir çare arıyordu. Zebaniye dönüşen Selçuklu beylerini yok edebilecek kişiye sultanlığının yarısını vermeye razıydı.

***

Hicrî 428 (1036) yılının Muharrem ayında Sultan Mesud'un divanına Selçuklu beylerinden elçiler geldi. Selçuklu elçilerinin biri önceden Samanoğulları Şahlığının sarayında çalışan Buharalı ulema Seyit Ravendî idi. İkincisi ise Tuğrul Bey'in yardımcısı Emir Mübarek idi. İki elçiyi vezirin divanına yolladılar. Onları büyük hoca vezir Ahmet Abdüssamet kabul etti.

Selçuklu elçilerinin getirdiği mektupta Çağrı Bey ile Tuğrul Bey'in liderliğindeki Selçuklu topluluğunun Horasan'daki akınlarda parmaklarının olmadığı, o akınları başka toplulukların yaptığını, kendilerinin huzur, birlik ve barış taraftarı olduğunu, böyle bir yaşamı için mücadele ettiklerini, bu isteğin yerine gelmesinde sultana yardımcı olmak istediklerini ama bu istekleri için kendilerinde hiçbir şartın koyulmaması, yani sultanın kendilerine verdiği yerlerin kendilerine dar geldiğini, bunun için de Merv ve Sarah vilayetlerinin kendilerine verilmesinin gerektiği, bunun haricinde de kendilerinin yardımcı olabilmeleri için bazı şeylerin yola koyulmasını; ilk olarak sultanın ulaklarını, kadısını, divanını Etek'e yollamasını, onların halktan vergi toplamasını ve toplanan vergilerle kendilerinin Horasan'daki isyancıları kovup çıkaracaklarını söylüyorlardı¹⁹⁰. Mektubun sonunda sultanın komutanı Subaşı'nın Nişabur ve Herat'ta ordu topladığını, eğer o ordu Selçuklulara saldırmak için toplanmışsa, o zaman kendilerini mecburen savunacaklarını, o orduyu bozguna uğratacaklarını, bu rezil yenilginin sultanın itibarına gölge düşüreceğini, sultanın düşeceği vaziyete kendilerinin üzüleceklerini, bu uyarının boş bir uyarı olmadığı, sadece iyi niyetli, dostane bir şekilde uyarı olduğu yazıyordu. **(I. 420)**

“Kimmiş de onlar bana akıl veriyormuş?” diyerek Sultan Mesut sinirlendi. Selçuklu beylerine gereken de oydu.

***

---

¹⁹⁰ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Selçuklu beyleri, sultanın ordusuyla açık bir meydan savaşına girmeden, sadece Türkmenlerin eski taktiği, yani vur kaç taktiğiyle korku salmak amacıyla savaşmayı kendi aralarında kararlaştırdılar.

Selçukluların Horasan'da itibarlarının ve tesirlerinin arttığına canı yanan Sultan Mesut, Selçukluları yok edeceğine emin olsa bir gün duracak değildi. Gidecekti, onları darmadağın etmek için elinden geleni yapacaktı ama zafere inancı tam değildi. Halk arasında sultanlık için savaşacakların çok olmadığını biliyordu. Vilayetlerin yöneticileri, amidleri sadece kendi faydalarına çalışıyorlardı. Tuza giden de tuz olurmuş. Sultan zevküsefayı, büyük kutlamaları çok sevince vilayetlerin yöneticileri de onun yolunu tutuyorlar, günaşırı eğlenceler düzenleyip, Hanefi mezhebine dayanarak sarhoşluktan gözlerini kolay kolay açmıyorlardı¹⁹¹. Yarı çıplak kadınlara raks oynatıp, türküler söyletip, gönüllerini hoş ediyorlardı. Sultanın fermanlarını yerine getirmeye onların vakti de hevesi de yoktu.

Selçuklularla savaşıp zafer kazanacağına pek inanmayan sultan, bunun yerine Hindistan'a sefere gitti. O, Hindistan'a gittikten sonra vezirler ve devlet görevlileri kendi aralarında toplantı yaptılar. "Selçuklulara dikkat etmemek, karışmamak, onların Horasan'da işlerinin yolunda gitmesine, güç toplamasına sebep olur. Onlar Horasan'da yıllar geçtikçe güçleniyorlar. Bir iki yıl daha tavuklarına kışt denmese daha da güçlenirler, bizim üstümüzde hâkimiyet kurar, en kısa zamanda Horasan'ı sahiplenirler. Tüm bunlardan sonra da bizim ayağa kalkıp karşı koymaya çabalamamız boşa gider. Selçuklular Horasan'ı tamamıyla ele geçirdikten sonra Gazne'ye sefere çıkarlar. **(I. 421)** O zaman onları durdurmaya bizim gücümüz yetmez. Şimdiki gibi işsiz oturmamıza, türkü söyleyip saz çalarak vakit geçirmemize bir son verip Selçukluların kellesini koparmazsak bizi rezil bir ölüm bekliyor.

Vezirler, fikirlerini Hindistan'dan büyük bir zafer ve bolca ganimetle dönen sultana söylediler.

Vah, zavallı! Hindistan'a gitse Selçuklu baş belası, meselesi kendi kendine çözülecek, kendi kendine aradan çıkacak gibiydi ama o mesele kendi kendine çözülmedi, sultanın içini yiyen bir kurt oldu.

***

---

¹⁹¹ Mezheplerin içinde sadece Hanefi mezhebi şarap içmeyi günah saymaz.

Selçuklu topluluklarının önceki yaptığı tahribat yetmiyormuş gibi sultana Başbuğ Kızıl ve Başbuğ Yağmur'un Rey şehrinde yaptığı yağmaların haberlerini verdiler.

Sultan Mesut, Rey'deki sorunları çözmek için komutanı Subaşı'yı Irak Oğuzları olarak bilinen Selçuklu başbuğları Kızıl ve Yağmur'un üstüne yolladı. Merv'de adlı emirini de komutanın yanında yolladı.

Subaşı, Rey'de karşısında birini bulamadı, orada Selçuklulardan kimse yoktu. Çünkü Kızıl ile Yağmur, bir yerde çok uzun süre durmuyorlardı.

***

Subaşı, Herat ve Nişabur'da dinlendikten sonra Çağrı Bey'in üstüne, Merv'e yürüdü. Üç günde Merv'e ulaştı.

Subaşı'nın ordusu yorgundu. Çağrı Bey, onların yorgunluğundan faydalanıp karşılarına çıkmadı. Salur Kazan usulünü uyguladı, şehri boşaltıp çöle çekildi.

Subaşı, Çağrı Bey'in peşinden gitti. Çağrı'nın da maksadı Subaşı'nın askerleriyle vur kaç taktiğiyle savaşmaktı. Onun askerleri Merv'in toprağına tanıştılar. Onun için de Subaşı'nın ordusuna beklenmedik bir anda saldırdılar, birçok kişiyi öldürüp bolca ganimet elde ettiler. (I. 422)

***

Selçuklular için yerleşik olup tarımla ilgilenip rahat yaşamak mümkün değildi. Çünkü Gazneli askerler oba oba dolanıyorlardı. Onlarda rahmet kırıntısı yoktu, en son eşyaya kadar alıyorlardı. İnsanların üstündeki elbiseyi vergi diyerek alıyorlardı. Böyle olunca da Selçukluların evi atının üstündeydi. Yorgan döşegi, yiyecek içeceği hep atın üstündeydi.

Rahat yaşam yoktu ama yaşamak gerekiyordu.

Konuşulanlar on, on beş kişi hakkında değil, tüm Selçuklu soyu hakkındaydı. Konuşulanlar tüm Horasan'daki Türkmenler hakkındaydı.

Ne yapmalı?

Nereye gitmeli?

Elbette bir yer olur ama neresi? Gideceğimiz her yer Gazneli devletine bağlı, demek ki sen nereye gitsen de sultanın rahat yaşatmayacağı belli.

Sadece bir yol var. O yol da Oğuz Han'ın kılıç ya da kefen yolu!

Oğuz Han bu âdeti boş yere koymamıştı. Bu adet insanı maksadına ulaştırırdı. Kılıç ya da kefen yolu ne demektir? Bu âdet, akraba ve sevdikleriyle vedalaşmak, eşini boşamak, ölümü boynuna almak, daima abdestli olmak, eline kılıç alıp “Ya Allah!” diyerek düşmanın üstüne saldırmak; ya ölmek ya da yenmek, demektir. Kılıç ya da kefen yolu buydu.

İlk olarak sonradan yapması zor gelecek kapıyı açmamalı. Doğrusu, kapıya el uzattın mı onu açmayı da kapatmayı da başarır insan. Oğuz yurduna sahip çıkmak, onu Sultan Mesut'tan almak için eline kılıç aldı mı insan yolun ortasında dinlenmez. Ya alır, ya ölür. Türkmen'de ‘yolunda dönmek’ önceden de şimdi de yoktur, olmaması da gerekir. “Dönelim!” diyen Türkmen değildir.

Ölen şehit olur, öldüğü yerde defnedilir. Defnetmek için yıkamaya gerek yok, çünkü ölen zaten abdestlidir. **(I. 423)** Kefene sarmaya da gerek yok, çünkü onun üstünde on altı metre beyaz bez, kefeni var.

Oğuz Han'ın kılıç ya da kefen yolu; ya ölmek ya da öldürmek için vardır.

Bu düşünce son zamanlarda çokça dile getirildi. Bu, Selçuklu beylerine makul görünen tek fikirdi. Bu minvalde danışmak için tüm Selçuklu beyleri, tüm Selçuklu başbuğları Merv'in eteğinde toplandılar. Gelenlerin arasında Müslümanların gözbebeği Ebu Seyit Ebulhayır da vardı.

Peravlı Peravbibi'nin tavsiyesinden sonra Çağrı Bey ile Tuğrul Bey, Ebu Seyit'in dergâhına gitmişlerdi.

Ebu Seyit, Peravbibi'nin sözlerini tekrarladı:

Ben sizi yedi yıldır bekliyorum.

Pir, Selçuk beylerine güç verdi, Gaznelilere karşı koyulduğunda Selçukluların kesin zafer kazanacaklarını, kendi devletlerini kuracaklarını, Allah'ın onlara yareni olacağını çok inandırıcı bir şekilde söyledi.

Pir, Tuğrul Bey'in eşi Altıncan'ı yanına çağırdı, ona ayrıca icazet verdi. Yakut taşlarından yapılma bir kolye hediye etti ve ona:

“Kolyeyi takın!” dedi.

Altıncan kolyeyi taktıktan sonra pir yine Kur'an'dan ayetler okudu, iyi dileklerde bulundu. Sonra da Altıncan'a bir kızıl bir taylesan hediye etti. Altıncan çok çok minnettarlık bildirerek taylesanı omzuna attı. Pir, bugün icazet ve müjde vermek için Merv'e Mene'den özellikle gelmişti.

***

Kurultaya Çağrı Bey başkanlık etti:

Kardeşler, Gaznelilerden bize gün yok. Biz insan gibi yaşamak istiyoruz ama onlar bize kasten zorluklar yaşıyorlar, ağır vergiler alıyorlar. Onların bizden istediği vergiyi Belh vilayeti üç yılda veriyor. Gaznelilerin maksadı belli; bizi kırmak, yok etmek! Biz kaderimize razı olup boyun mu eğmeliyiz?

Çağrı Bey'in sözünü kestiler, Selçuklular dört bir yandan bağıştılar: **(I. 424)**

Kılıç ya da kefen!

Kılıç ya da kefen!

Tuğrul Bey yerinden kalktı:

Kılıç ya da kefen!

Musa Bey yerinden kalktı:

Kılıç!

Tüm Selçuklu beyleri Musa Bey'in sözünü tekrarladı:

Kılıç!

Kılıç!

Kılıç!

Kurultay çok sürmedi. Gaznelilerin yaptıklarından yana canları yanan Selçuklular ölümü göze aldılar, savaşmak ve intikam almak istiyorlardı. Çünkü buraya toplananların arasında Gaznelilerden zulüm görmeyen yoktu. Onlardan birinin babası, birinin abisi, diğerinin kardeşi, başka birinin ise oğlu Gaznelilere kurban gitmişti.

Gazneliler Muhsin Tak'ı öldürdüler. İsrail Han ve onun yanındaki yüz elli adamını öldürdüler. Zemahşer'de sekiz bine yakın Selçuklu öldürüldü. Berat Alçak öldürüldü.

Güneş öldürüldü. Sibir öldürüldü. Nasır öldürüldü. Nusay'ın eteğinde birçok Selçuklu öldürüldü.

Selçukluların gül gibi yiğitlerinin bine yakını Serahs yolunda Gaznelilerin elinde öldü. Selçuklular Gaznelilerin elinden çok eziyet çektiler.

Selçuklular yüzünden Altıncan'ın anne babası Abdülmelik Han ve Hacer Hatun da vahşice öldürüldü.

Altıncan'ın kardeşi Habil darağacına asılarak öldürüldü.

Zemahşer halkının yarısı öldürüldü.

Abdülmelik Han'ın evindeki hizmetliler baştanbaşa kırıldı.

Altıncan'ın akkızı Gülyüzlü ve yengesi Şahyürek öldürüldü. (I. 425)

***

Selçukluların ayağa kalkması, bundan böyle yaşamın keyfi için savaşma vakti gelmişti.

Murgap Nehri'nin¹⁹² kenarına hangi maksatla toplandıklarını buradakilerin hepsi biliyordu. Onların aklında tek bir düşünce vardı, o da tüm Selçukluların birleşip yemin etmesi, kılıç ya da kefen âdeti boyunca Pir Ebu Seyit'in icazetine nail olmasıydı.

Ebu Seyit'in icazet verecek olması Selçukluların inancını artırdı. Selçuklular, Merv'in üç kilometre dışındaki Murgap kenarında toplandılar.

İlkbahar mevsiminin başlarıydı, sazak ağaçlarının dallarında tomurcuk ve yapraklar yeryüzüne düşecek gibi duruyordu.

Buraya gelen insanların sayısı çoktu, onların önü ve arkası görünmüyor gibiydi. İnsanların her biri bir işle meşguldü. Onlar grup grup olup yerleştiler. Kimi atına yem veriyor, kimi ateş yakmakla meşgul, kimi kalpak ve sarıklarını yastık yapmış yatıyordu. Toplaşıp yemek yiyenler de çoktu.

On, on beş adam ise grupların içinde dolaşıp gelenleri kayda alıyordu.

---

¹⁹² **Murgap Nehri:** Murgap Nehri, Orta Asya'da bulunan bir nehirdir. Nehir, Afganistan'ın Gur ilinde Paropamisus Dağları'ndan başlayarak Murgap bölgesi boyunca akmakta ve Türkmenistan'ın Merv Vahası'nda Karakum Kanalı'na açılmaktadır. (ç.n)

Karanlığın çökmesiyle birlikte yakılan ateşlerin sayısı arttı. İnsanlar ateşin etrafında dönüp Allah’a dua ediyorlardı:

Ya Hu, yardım et!

Ya Hu, zafer ver!

Ya Hu, inayet eyle!

Bu gece hayırlı bir geceydi. **(I. 426)**

Bu gece duaların, isteklerin yerine ulaştığı geceydi.

Güneş, Allah.

Ay, Allah’ın varlığı.

Ay, hükümdarlık.

Ay, ordu ve güç.

Dolunay, hükümdarlığa, zafere yol açar, götürür. Müneccim Sovmagî’nin söylediğine göre bugünkü duaların kabul olmasıyla birlikte Selçukluların yüksek bir mertebeye ulaşmaları mümkündü.

Selçuklular ateşin etrafında dönüp bir ateşe, bir de aya ellerini uzatıp dua ettiler, kendilerine yardım, mertebe, Sultan Mesut’a karşı üstün gelmede güç vermesini dilediler. Elllerinde testilerle sakiler ise Selçukluların arasında dolanıp onların kadehlerine içki koydular.

Zaman geçiyordu. Zaman tan vaktine yaklaşıyordu. Uyuyacak olan yoktu. Birden hareket kesildi. Üç bey; Çağrı Bey, Musa Bey ve Tuğrul Bey öne çıktı. Onlar güçlü sesleriyle bağırmaya başladılar:

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Tüm Selçuk yiğitleri üç beyin bağırarak söylediklerini tekrarladılar:

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Ya Hu, Kılıç ya da kefen!

Üç Selçuklu beyi yine güçlü bir şekilde bağırdı:

Ya Hu, Kayı boyuna üstün gelmeyi nasip eyle!

Ya Hu, Kayı boyuna üstün gelmeyi nasip eyle!

Ya Hu, kılıç!

Ya Hu, Horasan'a hükümdarlık etmeye yardım et!

Kınık yiğitleri, üç Selçuklu beyinin sözlerini üç kez tekrarladılar.

Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Musa Bey, üstlerindeki elbiseleri çıkarıp yanmakta olan ateşe attılar. Çırılçıplak kalan Selçuklu beyleri Murgap Irmağı'na doğru hareket ettiler.

(I. 427)

Maksat temizlenmekti, abdest almaktı. Su buz gibi soğuktu ama “Su soğukmuş!” diyen yoktu.

Üç Selçuklu beyi ırmakta temizlenip kenara çıktılar. Onların her birine on altı metre beyaz kumaş verildi. Onlar bezlere, kefenlerine sarınıp ateşin başına geçtiler.

Ateşin başında mertebeli Ebu Seyit Ebulhayır vardı. O yanına gelen üç Selçuklu beyini de tek tek kucakladı. Onlardan güzel sözlerini esirgemedi. Ondan sonra abdest alma sırası askerlere geldi. Askerler sıraya geçip tek tek Murgap Irmağı'na girdiler. Onlar ırmakta temizleniyorlardı. Sudan çıktıktan sonra ise onlara da on altı metre beyaz kumaş, kefenleri verildi. Her askerin suya girip abdest alması, on altı metre beyaz kumaşa sarınmasıyla birlikte yeryüzü tamamen aydınlandı.

Ebu Seyit Ebulhayır'ın yaşının seksene yettiği, onun yaşlandığı anlaşılyordu. Elinde asası vardı. Sırtı biraz eğilmiş, uzun aksakallı, ince bedenli pirin elinden tutup atına bindirdiler.

Pir, yüzünü kibleye, Kâbe'ye çevirdi. Onun atının dizginlerini seyisler tuttular. Pirin önünde üç Selçuklu beyi; Musa Yabgu, Çağrı Bey ve Tuğrul Bey iki dizlerinin üstünde durdular. Her Selçuklu beyinin bir elinde yay, diğerinde ise kılıç vardı.

Her bir hareket üç kez arka arkaya ahenkli bir şekilde nara atılmasıyla bir tören havasında yapıldı. Pirin ata binmesi, yüzünü Kâbe'ye çevirip durması, karşısına icazet almak için üç Selçuklu beyinin tek tek gelip iki dizlerinin üstüne durması, onların eline

kılıç ile yay verilmesi atılan naraların arasında oldu. Naraların atılması kılıç ya da kefen âdetinin yerine getirilmesine bir tören havası, resmîlik ve mukaddeslik katıyordu.

Pir Ebu Seyit, Selçuklu beylerine üstünlük icazeti verdi, sonra attan indi, her bir Selçuklu beyini yeniden kucakladı.

Selçuklu beyleri sevimli pirin önünde tazimde bulundular, minnettarlık bildirdiler, ellerini gökyüzüne kaldırıp bağıldılar:

Ya Hu, medet! (I. 429)

Ya Hu, medet!

Ya Hu, medet!

Ebu Seyit Ebulhayır'ın icazetinden sonra dünya sanki aydınlanır gibi oldu. Bu durum sadece üç Selçuklu beyine değil, üç binden fazla askere de güç kuvvet geldi.

İcazetten sonra sadece üç Selçuklu beyinde; Musa Bey'de, Çağrı Bey'de ve Tuğrul Bey'de değil, üç binden fazla askerde de Gaznelileri yeneceklerine dair inanç oluştu.

Ebu Seyit, geleceği önceden gören bir pirdi.

Ebu Seyit'in icazetinden sonra işin yolunda gitmez miydi?

O söylerse, hak söyler.

Askerler birbirlerine gururla baktılar.

Onlar, üç Selçuklu beyinin sözünü üç kere tekrarladılar:

Ya Hu, medet!

Ya Hu, medet!

Ya Hu, medet!

Tuğrul Bey, yanına getirilen atına bindi, kılıcını başının üstünde çevirdi, etrafındakilere baktı:

Kardeşler!

Bir an ortalık sus pus oldu.

Bu sessizlik, sessizlik değildi; bu, askerler daha güçlü bağırsın diye derinden nefes almaları için oluşan bir sessizlikmiş:

Kılıç!

Kılıç!

Kılıç!

Bu, Selçuklu beylerinin Ay ve Gün hazretlerine ettikleri yemindi.

Kardeşler! Bize eziyet edildi. Biz itibarımızı, namusumuzu korumak için at üstüne çıktık. Zulüm-kâr yenilir, biz amacımıza ulaşırız. Gaznelileri Horasan'dan kovup kendi devletimizi kurarız. “Sizin sevmediğiniz şeyin sizin faydanıza olması mümkün!”¹⁹³

Bizim devletimiz dünyadaki en adil devlet olacak. Bizim devletimizde kurt ile koyun aynı yalaktan su içecek. **(I. 430)** Bizim devletimiz fakir fukaraya sahip çıkan, onları koruyan, insan gibi yaşaması için uğraşan bir devlet olacak. Bizim devletimizde hükümdarın kapısı halk için gece gündüz açık olacak. Bizim devletimizde insanlar bolluk içinde, rahat yaşayacaklar. Dua alıp sevap kazanırız. Bugün tüm Müslümanların gözbebeği pir Ebu Seyit gelip bize icazet verdi. Biz pirimizin yüzünü kara çıkarmayız. “Şüphesiz Allah tarafında olanlar üstün olur.”¹⁹⁴ Biz üstün olacağız.

***

Günün doğduğu vakitte Ebu Seyit Ebulhayır'ın icazet vermesiyle Selçukluların hayatında yeni bir devir başladı. Ondan sonra Selçuklu beylerinin hayatında derin değişiklikler oldu.

Beyler anlık karar verdiler. “Çocukların, kadınların Gaznelilere esir düşmesini engellemek için onları savaş yerinden uzaklara götürmeliyiz, onları Oğuz Çölü'nde saklamalıyız.” şeklinde karar aldılar.

Altıncan bu kararı anlıyordu ama o kendisinin de Oğuz Çölü'ne gönderilmesinden korkuyordu. Muhammet Tuğrul Bey, toplantıların birinden sonra Altıncan'ın işitmekten korktuğu sözü söyledi:

---

¹⁹³ **Bakara Suresi, 216. Ayet:** Hoşunuza gitmese de savaş size farz kılındı. Hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir. Hoşlandığınız bir şey de sizin için kötü olabilir. Gerçeği Allah bilir, siz bilemezsiniz.

¹⁹⁴ **Mâide Suresi, 56. Ayet:** Kim Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.

Altıncan, sultanın ordusu bizimkinden dört beş kat fazla. Bu denk olmayan savaşta benim şehit olmam mümkün. Bir şeyler hissediyorum. Kılıç ya da kefen âdetine göre seni boşamalıyım. Çünkü henüz çocuğumuz yok. Ben de seni boşamak istemiyorum, yanımda olmanı istiyorum ama amacımız candan ileri. Ben seni boşayacağım.

Beni öldürün ama beni yanınızdan ayırmayın beyim. Ben sizi diri olduğunuz yerde diri, ölü olduğunuz yerde ölü olmak isterim. Bana başka türlü yaşamak lazım değil.

Altıncan, beni doğru anla, ben seni kadın olduğun için çöle yollamıyorum; hayır, ben seni tatlı canımdan aziz gördüğüm için korumak, çöle yollamak istiyorum. **(I. 431)** Anlıyor musun? Benim bu dünyada yüreğime senden daha yakın olan yok. Senin yerini alabilecek kadın da yok. Anlıyor musun? Sen benim biriciğimsin, yüreğimsin! Sen benim için her şeysin! Sen benim dünyamın anlamısın! Sana bir şey olursa, Allah korusun, ben çare bulamam. Senin yerini alabilecek kadın, insan bu dünyada bulunmaz. Gerek de değil! Seni korumak benim boynumun borcu. Çöle git! Oradaki kızlardan kırk görevli hazırla. Atabey mektebimizde çocuklara ders ver!

Altıncan, önceki sözlerini tekrarladı:

Beni öldürün ama beni yanınızdan ayırmayın!

Muhammet Tuğrul Bey sustu. Bu eşinin kalmasına razı olduğu anlamına geliyordu.

Altıncan'ın Tuğrul Bey'den korktuğu bir şey vardı. O da beyin savaşta başına miğfer, üstüne zincir zırh giymemesiydi. Her seferinde “Kara başım gerek olursa ne kadar korusam da yüce yaradan koparır, yoksa kendisi korur.” deyip bey Altıncan'a cevap verirdi. Tuğrul Bey, Allah'ın her bir hana özel bir güç verdiğine inanırdı. Bu inanç da kendisine güç veriyordu.

Allah'a bel bağlarsanız bağlayın ama kendiniz de biraz dikkat edin. Her derdinizi Allah'a çektiriyorsunuz. Dışarıdan bakarsan “Bu kişiye can gerekli değil.” diye düşünürsünüz. Böyle bir fikir Allah'tan türemesin beyim.

Dul kalmaktan korkmuyor musun?

Korkuyorum.

Hasan Bey, Altıncan'ın sözlerini destekledi.

Melike doğru söylüyor.

“Esas savaşa girdiğimde giyerim. Şimdiki maksadımız göç.” diye cevap verdi Tuğrul Bey.

Göç üç gün sürdü. Altınca Selçuklu beylerinin ailelerine ve çocuklarının çöle çekilmesine yardımcı oldu. Kendisi de Tuğrul Bey’in yanında kaldı. (I. 432)

***

Selçuklu Türkmenlerinin Oğuz Han’ın kılıç ya da kefen âdetine sarılmaları, milletin çaresizliğini, yani acizliğinin değil de, gücünün, iç yaşayışlarının hareket geçmesinin alametiydi. Sadece ruhî ve bedeni güç için halk ölümle denk hâle gelebilirdi. Güç sadece bir yaşayışa, diriliğe olan bakış değildir. Güç, ölüme korkusuzca bakabilmektir. Ruhî açıdan en özgür insanlar ölümü göğüs gerebilir, ölümden güçlü olabilirler. Selçukluların içinde bulunduğu zorluk, sadece dışarıdan görünen, aldatıcı bir durumdu. Kılıç ya da kefen âdeti milletin sonsuz gücünün yüzeye çıkmasıydı. Ölümden korkan insanlar güçlü sayılmazlar. Büyük maksatların önünde ölüm bir hiçtir. İnanç, ölümü korkusuz bir şeye çevirir. Yoksa sadece insanda değil, her canlının için de ölümden daha korkunç, ölümden daha büyük bedbahtlık yok. Bu tabiatın, yaşamın bir kanunu. Bu kötü kanundan sadece büyük ruhlu, büyük maksatlı kişiler kurtulabilir. O zaman halkın ikinci, yüce bir ruhu ayrı ayrı oluşur. Ondan sonra milletin önünde hiçbir güç duramaz. O zaman karşısındaki engeller denizi küçücük bir su birikintisine dönüşür. Bu güç kuvvet gökyüzünden gelir. Gökyüzü gücünün karşısında zemindeki bent, coşarak gelen selin yolundaki ufacık bir toprağa benzer. (I. 433)

Sekizinci Hikâye

Balığ Su Yüzüne Çıkarmanın Yolu

Sultan endişeli değildi, hayır, o asla endişeli değildi, o endişeli olsa olurdu. Başarabilse Selçukluları darmadağın, parça parça edecekti. Müslüman devletlerin içinde kendisine karşı gelebilecek tek bir devletin yokken, kendi güçlerinin dörtte biri kadar olan atlıların onu yenmesinden utanıyordu. Selçukluları yok etme denemelerinin her seferinde sonuçsuz kaldığını, onların kendisine karşı galip geldiğini, onları darmadağın etmenin hikmetini her seferinde düşünse de ne yapacağını bilemiyordu. Aslında o bu durumu çok iyi anlamak istiyordu. Selçukluları darmadağın etmek için gece gündüz bir çare düşünüyordu, sadakalar veriyor, Allah’a dua ediyordu. Niçin her seferinde başarısız olduğunu, güçlüyken, güçlü ordusu varken çaresiz konuma düşme

sebeplerini anlamaya çalışıyordu. Kendisinde hiçbir şey düşündürmeyen bir korkunun olmasına şaşırıyordu. **(II. 3)** Amma velakin güçlüyken niçin korktuğuna akıl sır erdiremiyordu. O korku yüzünden ordunun başına kendisi geçmemiş, Beydoğdu'yu ordunun başında yollamıştı. O, rahat olup korkusuzluk etse de Selçukluların karşısına ordu yollayacağı sırada ihtiyatı elden bırakmayıp hiçbir şeyi esirgememiş, sonra da ordunun zaferle dönmesini diken üstünde beklemeye başlamıştı. Ancak seferler hep başarısız oldu. “Sultan Mahmut’un oğlu Mesut, zevküsefa sürüyor, vaktini eğlence ile geçiriyor.” diyorlardı. Gerçekten de o zevküsefayı seviyordu, hem de çok seviyordu ama Selçuklu beyleri zevküsefanın da tadını bırakmadılar. Mesut, babası yaşıyorken yirmi iki yaşında Herat’a hükümdar olarak yollandı. Babasından uzakta olunca da eğlenceye düştü. Ancak şimdi devir başkaydı. O, önceden kaygısız bir şekilde eğlenceler düzenliyordu. Şimdi ise bir çare bulamadığı, kendisine teselli vermek için zevküsefa ile meşgul oluyordu. Gönlüne ferahlık vermeye çalışıp kötü haber beklemek çok korkunç bir şeydi sonuçta! Aslında vakit geçmiyordu, sultan ne yapsın? O, vezirlerinin yanında Selçuklu beyleri hakkında söylenen, insanı endişeye düşüren konuşmalara bilerek karşı çıkmıyor, vezirlerinin “Vah, sultanımız Selçukluları önemsemiyor, önemsemezse anında onları yok eder!” şeklinde düşüncelerini istiyordu. Bu maksat ile kaygısız oluyordu. Yoksa kendi sultanlığında bir atlı ona başkaldırsa rahatsız olmaz mıydı? Sadece Mesut değil, her sultan rahatsız olur, başkaldıranları yok ederdi.

İşte, şu beş yıldır Mesut bir çare bulmayıp çok fazla yorulmuştu. Bazen Hindistan’a sefer edip şöhretli zaferler, çokça ganimetlerle Gazne’ye dönüyordu. Böyle yaparak kendisinin büyük bir sultan olduğunu vezirlerine gösteriyordu. Sadece bir vezirlerine değil, Etek’teki Selçuklulara, Bağdat’taki Halife’ye de gözdağı veriyordu. Böyle yaparak korku yaratmaya çalışıyor, onları endişeye sevk etmeye çalışıyordu. Çünkü o, kendisinin her bir hareketi, her bir zaferinden Selçukluların haberdar olduğunu biliyordu. Bu olanlarla kendisini teskin ediyordu. Daha ne yapsındı?

Sultan Mesut, Selçuklu beyleriyle alakalı her şeyi biliyordu. Bundan beş yıl önce varı yoğu yedi yüz atlısı olan Selçukluların bugün on beş bin atlı orduya dönüştüklerini biliyordu. **(II. 4)** Çağrı Bey’in Merv’de Melik-ül Mülk¹⁹⁵ diye unvan aldığını, her Cuma günü mescitlerde kendi adına hutbe okuttuğunu biliyordu.

---

¹⁹⁵ Padişahların padişahı.

Biliyordu.

Hem de çok şeyleri biliyordu. Ancak bilmediği de oluyordu. Vah ki ne vah, bildiklerinden de ona ufacık bir fayda yoktu.

Selçuklu beylerinin Oğuz Han'ın kılıç ya da kefen âdetine girdiklerini de biliyordu. Selçuklu beylerinin o âdete girdiklerinden sonra ailelerini, çoluk çocuklarını Oğuz (Karakum) Çölü'ne yolladıklarını da biliyordu.

Tuğrul Bey'in Altınca adında korkusuz bir eşinin olduğunu, o hatunun birkaç savaşta zafer kazandığını, savaş taktiklerinde ustalığını, ayrıca onun Arap, Fars ve Yunan dillerini sular seller gibi bildiğini biliyordu.

Tuğrul Bey, Sultan Mesut'u semiz bir öküz olarak görüyordu. Sultan Mesut ise Selçukluları yaralı bir aslan olarak görüyordu. Onlar nasıl yaralı aslana dönüşmüştü? Onlar nasıl bu kadar vahşileştiler? Sultan bu sorularına cevap buldu ama geç buldu, iş işten geçtikten sonra buldu.

Esas yanlışının vergi olduğunu anladı. Onlara gerçekten çok fazla vergi yüklenmişti. Sultan bu vergiyi ihtiyaçtan dolayı koymamıştı. Hayır, hayır Abiverd, Nusay, Etek, Perav, Dehistan bölgelerindeki vergi ödemelerinden sultanlığın büyük bir kaybı yoktu. Hindistan'dan getirilen ganimetler ile o bölgelerden alınan vergilerin birkaç katı geliyordu. Sultanın Selçuklulara ağır vergiler ödetmek istemesinde onları başka bir ülkeye kaçırtmak niyeti vardı. Ağır vergilere tabi tuttuğunda Taberistan halkı ülkesinden el çekip kaçmıştı. Sultan, Selçuklular da kaçır diye düşünmüştü. Şimdi dönüp baktığında o zavallıların kaçabileceği en son yer Etek imiş. Taberistanlıların kaçacak yeri varmış ama Selçukluların silaha sarılmaktan başka yolları yokmuş.

Selçuklular başta Oğuz Yabguluğundan, Yenikent'ten Cend'e kaçıp gelmişlerdi. Cend'den kaçıp Nur-Buhara'ya gelmişlerdi. **(II. 5)** Nur-Buhara'dan da kaçıp Harezm'e gelmiş, orada onlara Sultan Mesut'un onayıyla Altındaş sahip çıkmıştı.

Harezm'de Şahmelik'in vahşice 'Zemahşer Katliamı'ndan sonra kaçıp Horasan'a, Etek'e geldiler. Zaten Sultan Gazneli Mahmut Abiverd'i, Nusay'ı ve Ferav'ı daha önceden Selçuklulara ikta olarak vermişti.

Selçuklular daha önceden kendilerine verilen yerleri talep ettiler. Onlar hizmet etmek istediler. Gerçekten de onlar Gazne Devletine, Sultan Mesut'a hizmet etmek istediler.

Sultan Mesut, bugün bazı şeyleri gördü. Kıskanç kişilerin sözüne kanıp, kendisine vefalı bir şekilde hizmet edecek, çok da fayda verecek hizmetkârlarını düşmana çevirdiğini düşündü. Sadece kendisine değil, onları tüm devlete karşı düşmana çevirdiğini düşündü.

Sultan tüm suçun kendisinden olduğunu düşündü ama bunu kabul etmesi için burnu çok fazla havadaydı. O, Selçukluların karşısına Cend emiri Şahmelik'i saldı. Sultanın bu fırıldaklığından habersiz Selçuklular yine Gaznelilere sığınıp Balkan'a geldiler. (Gazneli Mahmut, Sultan Mesut'un babası, sadece Abiverd'i, Nusay'ı ve Ferav'ı değil, Balkan'ı da Selçuklulara ikta olarak vermişti sonuçta!¹⁹⁶) Selçuklular yine kovuldu ama şimdi onların gidecek bir yeri yoktu. Bu yüzden de onlar başkaldırdılar.

Sultan Mesut, Selçukluları kendi faydası için kullanmayı başaramadı, daha doğrusu kullanmak istemedi. Faydalanmayı başarmazsan küçük taşa takılıp düşersin.

Devletin faydasına yöneltilecek topluluk devletin karşısına, zararına dönüşmüştü.

Sultan sinirden ne yapacağını bilmiyordu. “Korkağı kovarsan kahraman olur.” derler ama Selçuklular korku denen şeyin ne olduğunu bilmeyen insanlardı. Kahramanı kovarsan kahramanlığı artarmış. Selçukluların da kahramanlığı arttı.

Kurdun sürüsü, ordusu yoktur ama bir rakip çıkarsa birbiriyle kavga eden kurtlar da birleşir. Kurtlar birleşti. **(II. 6)** Hem de kendi sahibine karşı birleşti. Evet, evet öz sahibine karşı birleştiler. Bu en korkuncuydu.

Peki, şimdi ne yapmalıydı?

Sultan Mesut yeni bir toplantı yaptı. “Eğer Selçuklular benim kolum olsaydılar ben o kolu kökünden keserim. Eğer Selçuklular benim ayağım olsaydılar o zaman da ben bir an düşünmeden ayağımı keserdim. Maksadıma ulaşmak için hiçbir şeyi esirgemem. Tüm zenginliğimi, yöntemleri Selçukluları kırmak için savaşa sarf etmeliyim.” diyerek Sultan Mesut toplantıda sinirlendi.

Çok mantıklı konuştunuz sultanım, çok doğru. Sizin iyi niyetinizden faydalanıp onlar hadlerini çok aştılar. Siz ordunun başında olursanız sultanım Selçukluları Horasan'dan kovup çıkarırız.” diyen büyük hoca Ahmet Abdüssamet sesini yükseltti, gözleri yaşardı. Bu fikri Subaşı, Surî, Beydoğdu da destekleyerek konuştular. Ariz ve salar ise

---

¹⁹⁶ Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler).

kendi ordularının Selçuklularınkinden yirmi kat daha fazla olduğunu, kısacası kendilerinin daha fazla sayıda olduklarını, Selçukluların on altı bin atlısı varsa kendi atlılarının elli binden az olmadığını, buna ilaveten üç yüz tane fillerinin olduğunu, ellerindeki azığın askerlere bir yıldan fazla yeteceğini vurguladılar.

Ariz ve saların sayılar üzerinden söylediği sözler sadece bir sultanda değil, vezirlerde de zafere olan inancı artırdı. Vezirler, divanda yapılan toplantıda Termez vilayetine gitmeye karar verdiler. Çünkü ordu için askerler esasen Termez ve Belh vilayetlerinden, hâli hazırda Selçuklularla daha önce karşılaşmamış, onlardan korkmayan askerlerden toplanmalıydı. En son toplanma yeri Belh olmalıydı. Termez’de, Belh’de toplanan askerlerin sayısı elli altmış bine ulaşmalıydı.

Ali Abat Savaşı

Suyun altındaki balığı nasıl avlamalı, nasıl suyun yüzüne çıkarmalı? Duru, sakın suda balık tutulmaz. Onu tutmak için önce suyu bulandırmak lazım. Su bulanırsa balıkların rahatı kaçar, nefes almaları zorlaşır. **(II. 7)** Böyle bir durumda balıklar suyun yüzeyine çıkarlar. Suyun yüzüne çıkan balık kolayca yakalanır. Sultan Mesut’u tutmak için önce suyun dibinden -sarayından savaş meydanına- suyun yüzüne çıkarmak gerekiyordu. Gazne’den çıkıp Horasan’a gelmesi için sultanı sinirlendirmek lazımdı. Hem de sinirini son haddine getirmek lazımdı.

Çağrı Bey ile Tuğrul Bey önceden de akıllı olmayan Sultan Mesut’un sinirlendiğinde ipinden kurtulan öküzü döneceğini biliyorlardı. Elbette ipinden kurtulan öküzün önünde durmak olmazdı. Öküzü yıkmak, öldürmek için onun yanından, en iyisi arkasından gitmeli, vurmalı, sırtlan taktiği¹⁹⁷ uygulamalıydı.

Sultan Mesut’un -öküz- kara gücü çok, ona göre de anlayışı az. Düşmanın güçsüz tarafına ağırlık verip yenmeli. Sultan istese yüz bin atlı toplayabilir ama Selçuklu beylerinde onun gibi imkân yok. Selçuklu beyleri on beş binden fazla savaşçı bulamazlardı. Çünkü kendilerine tabi yerlerde savaşa katılmak isteyen insan sayısı on beş bini geçmiyordu. Bunun dışında çoğunda da Gazneli Devletine karşı korku vardı. Gazneli Sultanlığının gücünü herkes biliyordu. Ayrıca çoğu insan Gazneli Devletinden korkuyordu. Gazneli Devletinin gücünü herkes görmüştü bugüne kadar. Ancak

---

¹⁹⁷ **Sırtlan Taktiği:** Sırtlan hangi hayvanı avlayacak olsa her zaman onun arka tarafından beklenmedik bir anda saldırır. Atalarımızın sırt tarafından gelip avına saldırdığı için bu yırtıcıya sırtlan adını vermişlerdir.

Selçuklu beylerinin sınırlıydı, onlar çoğunlukla isyancı hükmünde görülüyordu. İsyancılığın ise sonu yoktu. İsyancıları bugüne kadar sultanın ordusu darmadağın etmişti. Böyle olunca Selçuklu beylerinin saflarında savaşmaya istekli kişi sayısı çok fazla değildi. Selçuklu beylerinin her ay artan çağrısına uyup Balkan Dağları'ndan, Mangışlak'tan, Belh bölgesinden, Maverâünnehir'den Türkmenler geliyorlar, onlar ganimet kazanmak maksadıyla Selçuklulara hizmet ediyorlardı.

***

Sultan Mesut'un sefere katılacağı hakkındaki haberi işiten Selçuklu beyleri, sultanın en son güçlerini toplayacağı Belh'e hücum edip kargaşa çıkarmak, korku yaratmak konusunda karar aldılar. (II. 8)

Sultan Mesut'un Belh vilayetindeki vekili Altıntak adındaki dönekti. Tuğrul Bey, Altıntak'ın yanına elçi gönderdi, ondan savaşırsız bir şekilde boyun eğmesini talep etti. Bu talebin yerine getirilmemesi durumunda Belh halkının başına felaket olacaklarını, mallarını talan edeceklerini söyledi.

Altıntak, Tuğrul Bey'in adıyla gelen üç elçiyi zindana attırdı, sonra da kendi üstlerine Selçukluların büyük bir güçle geldiklerini haber vermek için Sultan Mesut'a ulak yolladı. Altıntak'tan haber alan Sultan Mesut derhal Belh'e doğru at sürdü.

Ali Abat düzlüğünde sultanın ordusu Selçukluların ordusuna yetişti. Selçukluların sultanın ordusuyla geniş meydana savaşmak gibi bir niyetleri yoktu ama onlar geç kaldılar, baskın yediler. Aslında onlar Belh'e gelmeden önce toplantı yapıp savaş taktiklerinin ne şekilde olması gerektiğini belirlemiş, 'öküz'ün önünde durmamaları gerektiği, meydan savaşına girmeden, Belh'ten Merv'e gelinceye kadar yetmiş iki fersahlık, yirmi menzillik yolda¹⁹⁸ beklenmedik fırsatlarda dört bir yandan hücum ederek düşmanlarını gafil avlamayı, askerlerin arasına korku salmayı, Merv'e gelince de sultanın ordusunu tavşan gibi korkudan titretmeyi düşünmüşlerdi.

Türkmenlerin eskiden beri uyguladığı sabah vurması adlı savaş taktiği uygulanmalı, uykunun en tatlı olduğu tan vakti hedefe hücum etmeli, düşmanı kırıp geçirmelilerdi. Aslında sultan ordusuna kendilerinden geçecekleri kadar uyku için izin vermiyordu. Bu maksat ile askerler iki yüz, üç yüz kişilik gruplara bölünmeliydi. Her grubun hangi yere, nereden, nasıl saldırıp sonra nereden kaçması gerektiği açıkça belirlendi. Böylece

---

¹⁹⁸ Yakut Hamevi, Mucemü'l-Büldân (Yurtların Sözlüğü/Türkmen Obaları).

her gruba oluşacak durumlara göre kendi başlarına hareket etme izni verildi. Maksat, Belh ve Merv aralığındaki Gazneli ordusunun belini bükmekti.

Selçuklu yiğitlerinin yiyecek ve içecekleri atlarının arkasındaydı. Onlar savaş zamanı az bir azık ile yetinmeyi başarabiliyorlardı. Onların hepsinin esas azığı koyunun iç yağı idi. Ondan kendileri de yerd, atlarına da verirlerdi. **(II. 9)** İç yağı yiyen asker de at da sıcak ve su arzu etmezdi.¹⁹⁹

Selçuklu beylerinin gürültü ve kargaşa çıkaran özel bir birliği vardı. Onlar Sultan Mesut'un ordusunda hizmette olup askerlerin arasında kargaşa çıkarıyorlardı. Tuğrul, Musa ve Çağrı hakkında birçok hikâye anlatıyorlardı. Özel olarak hazırlanmış olan o hikâyelerde Selçuklu beylerinin yenilmez oldukları, onların Sultan Mesut ile güreş tutup yendiklerini ama bu olanların gizlendiğini, Selçukluları Allahutaala'nın koruduğunu, onlara Dervezata aralığında kendi devletlerini bahşettiği hakkında konuşuyorlardı.

Sultan Mesut'un divanında, komutanlarının arasında sürekli haber taşıyan, gerektiği yerde kendi taraflarına geçen adamları vardı Selçukluların. Selçuklu beyleri özel muhbirleri aracılığıyla Gazneli Devletinde olan önemli olaylardan haberdar oluyorlardı.

Altıntak'ın yardım istemek için ulak yolladığını, sultanın Belh'e vardığı hakkındaki haber de Merv'e ulaşmıştı ama Merv-Belh yolunda ulakların haberleri gecikmişti. Onlar Selçuk beylerini vaktinde bulamadılar. Bu da Selçuklu ordusu ile Gazneli ordusunun Ali Abat düzlüğünde açık bir savaşa girmelerine neden olmuştu.

Selçuklu ordusu Ruhhac'da konuşlanmıştı. Sultan Mesut ordusunu buraya getirmemek istediği için Selçuklular Ali Abat düzlüğünde çarpışmak zorunda kaldılar.

Bu savaşta zafer kazanılmayacağı açıktı. Çünkü sultanın askerlerinin sayısı yirmi binden fazlaydı.

Ordunun sağ kalması için sadece bir yol vardı, o da belli bir grup ölümü göze alıp yirmi bin kişilik ordunun karşısına çıkıp savaşmalı, kalanlar ise bu fırsattan istifade ederek kaçmalıydı.

---

¹⁹⁹ Muhammed b. Ali b.Süleyman er-Ravendi, Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr.

Sekiz bin gönüllü fedai öne atıldı, yakınlarıyla vedalaştı, sonra da “Ya Hu!” diyerek savaşa başladı. Onlar en son nefeslerine kadar savaştılar. Bu piyadeler, Türkmenlerin mert, kahraman yiğitleriydi.

Canını feda etmek, gücün ve inancın son sınırıydı. O, milletin hayatında yeni bir devrin, savaş meydanı ile yaşam genişliğinin bir araya geldiğini anlatıyordu. **(II. 10)** Aciz çoğunluk için savaş meydanı, kötü ölüm meydanı anlamına geliyordu. Selçuklular için ise savaş meydanı hayatın yeni bir devrinin açılmasının mümkün olduğu anlamına geliyordu. Fedai ölümü ile kendi vatandaşlarının ömrünü bina ediyordu. Tüm gövdenin sağ kalması, yaşamın devam etmesi için uzuvlar kendisini feda ediyordu. Böyle bir adım acizler için mümkün değildir, onda her bir uzun kendi derdini çeker, herkes kendisini kurtarmak için bir an gözler, böylece esas gövde helak olur. Fedanın hikmeti ölümün gözüne doğrudan bakıp atılmasındandır. Güçlü olmak düşmanı, kendi gibi insan olan düşmanını değil de, ölümü yenmektir. İnsan insanı değil de, insan ölümü yendiğinde geleceğe ulaşmak, bahtına ulaşmak yolu mümkün olur. Milletin yaşayışının büyük dünya manası da sadece o zaman yüze çıkıp açılmaya başlar. Böyle bir adımda tüm millet bir olup öne çıkar. Ölüm ile yüz yüze gelen halk sıradan yaşamındaki düşünceler, dikkat etmeme, gevşeklikten kurtulur, bunların yerine güç ve kuvvet gelir.

Selçukluların her biri önlerindeki maksat gereğince tatlı canlarını feda etmeye her zaman hazırlardı.

Serahs Savaşı (1039)

Ali Abat'taki kazandığı zaferle canlanan Sultan Mesut, Serahs'a gitti, muhbirlerin verdiği malumat esasınca Talhatanbaba Kalesi'nin yakınında Selçuklu askerlerini tuzağa düşürmeyi amaçladı. Bu maksatla o, ordusunu sadece geceleri hareket ettirdi.

Sultan Mesut'un bu amacı taraftar buldu. Talhatanbaba Kalesi'nden çıkan Selçuklu askerleri üç taraftan hücumla geçen sultanın askerleriyle yine mecburi bir durumda savaşmak zorunda kaldılar.

Korkunç savaş başladı.

Selçuklular hızla çöle çekilme kararı aldılar ve birçok kayıp vererek çöle çekildiler.

Sultan yine zafer kazandı. **(II. 11)**

Sultan Mesut, öldürülen Selçukluların cesetlerinin tepeler haline getirilmesini komutanlarına emretti. Sonra da savaş meydanından hızla döndü.

Giden gövde, Ali Abat'takinden de fazlaydı. Yirmi otuz yerde Selçukluların cesetlerinden tepeler oluşmuştu. Bu tepelerin oluşumunda Gazneli askerlerin cesetleri de olsa gerekti.

Sultan Mesut cesetlerden oluşmuş tepeye bakarken babasının Türkmenler hakkında söylediği sözleri hatırladı.

Sultan Gazneli Mahmut, kendisinin Türkmen olduğuna, hem de Kaya Türkmenlerinden olduğuna, padişah soyundan olmasıyla övünürdü. Türkmen'in kılıcının Türkmen'e kalkmaması gerektiğini defalarca tekrarlardı. Geçmişte iç anlaşmazlıkların zararı Türkmen'in Türkmen'i öldürmesine sebep olduğunu söylerdi. Eğer birbirlerini öldürmeseler o zaman Türkmenler dünyanın hükümdarı olurlardı. Sultan Mahmut, Türkmenlerin yaptığı kötülöklere gözünü yumardı, onlara sadece iyilik etmeye çalışırdı.

Mesut'un babası, Selçukluların isteklerine hiçbir zaman yok demezdi. Selçuklulara ne kadar ikta vermiş, onların beylerini nasıl başbuğ yapmıştı. Sultanın Selçuklular hakkında net bir düşüncesi vardı:

Selçuklular, yani Kınıklar, Oğuz Han'ın vasiyetine göre Kayıların hizmetinde olmalı, daha doğrusu, sınırlarımızı korumalı. Tıpkı Oğuz Han'ın vasiyetine göre Selçuklular, yani Kınıklar; Kayıların, yani Gaznelilerin sınırlarını korudular.

“Biz, Selçukluların, Kınıkların ağızlarına yemek verdik, mal mülk sahibi ettik, şimdi onlar padişah olmak isterler. Şimdi onlar bizim tahtımıza göz dikerler. Bu insanlık mı?” diyerek Sultan Mesut kendi kendisine defalarca sordu. Hayır, hayır bunlar insan değil, bunları öldürmeli! Sadece öldürmeli! Bunlar insafsız, vicdansız!

Türkmen, Türkmen'i öldürüyordu.

Akıllı sultan düşmanı ile anlaşır, onunla dostluk kurar. Akılsız sultan vefalı halkından kendisine düşman yaratır. **(II. 12)**

Sultan Mesut, kibri ve öngörüsüzlüğü ile halkından düşman kazandı.

Düşman türemez, düşman kazanılır. Sultan Mesut da kendisine kötü düşman kazandı. Hem de o düşman ölümü göze alan, korku nedir bilmeyen bir düşmandı. O düşman

damarına basıla basıla on altı metre beyaz kefene dolanmış, “Kılıç ya da kefen!” diyerek ata atlamıştı. Şimdi onların ölmekten ya da yenmekten başka çareleri yoktu. Şimdi onlarla anlaşmanın yolu da yoktu.

Sultan Mesut, savaşın olduğu yere dönüp kefene sarılmış yatan Selçuklu cesetlerini inceledikçe nefes alıp vermesi zorlaştı. Çünkü kefene sarılmış yatan cesetlerin hepsinin gözleri açıktı. O gözlerde ne sinir, ne intikam vardı. Onların yatışları sanki birden ayağa kalkıp savaşacağına benziyordu.

Sultan Mesut, Selçukluların nasıl savaştıklarını görmüştü. Savaş zamanı Tuğrul Bey’i de görmüş, Gazneli askerlerini bir bir öldürdüğünü görüp korkudan nefessiz kalmıştı.

Sultan savaşın duraksadığı bir anda üç dört tane askeri yanına çağırdı:

Tüm işiniz işte şu beyaz kıyafetli pehlivan komutanı öldürmek olsun. Hangi biriniz o komutanı öldürürseniz ben size büyük bir vilayeti ikta olarak verecek hem de size yirmi beş bin dinar vereceğim.

Fedailer, sultanın sözünden sonra Selçuklu beyinin üstüne hızla saldırdılar ama ikta ve yirmi beş bin dinar nasiplerinde yokmuş. Onların alınlarında bu maksat için feda olmak yazılıymış.

Sultan savaş bittikten sonra gezinirken kendisinin Tuğrul Bey’i öldürmeleri için yolladığı fedailerin cesetlerini gördü. Onların da gözleri tıpkı Selçuklularınki gibi açıktı.

***

Serahs’a gelen sultanın ordusu yorgundu. Bir yıl yeter denilen erzak da azalmıştı. Erzakların azalmasının suçlusu sadece bir kişiydi. O da ordunun ariziydi²⁰⁰. Ariz, zenginleşmek maksadıyla ordunun tüm erzaklarını değsin değmesin bir fiyata satmıştı. **(II. 13)** İnsanoğlu umuda bel bağladığı yerden yanılır. Ariz de Selçuklularla savaş uzun sürmez, onları hemen yeneriz, ganimetleri de elimize geçer, o zaman da benim sattıklarım belli olmaz umuduna bel bağladı ama her şey onun düşüncesinin tersi oldu. Zaman rüzgâr oldu onun yaptıklarının üstünü açtı, böyle olunca o da suçu belli olmadan Selçuklu beylerinin hizmetine girmek için kaçtı.

***

---

²⁰⁰ Bu kelime burada erzaklardan sorumlu görevli, depocu anlamına gelmektedir. (ç.n)

Selçuklu ordusu 27 Temmuz 1039 yılında Serahs'ın güneyindeki Deh-i Bazergakan denilen yerde sultanın ordusunun üstüne saldırmaya başladı. Savaşa Çağrı Bey komutanlık etti. O, adamlarıyla birlikte büyük bir tepenin üstünde konuşlandı. Savaş Selçuklu ordusunun merkezindeki atlıların saldırısıyla başladı.

Selçuklu beyleri ilk kez iki başlı kartal resmi olan siyah renkli bayraklarını bu savaşta ortaya çıkardılar. İki başlı kartal şekilli siyah bayrak geleceğe olan umuttan ve büyüklükten haber veriyordu. Çoğu kişi siyah rengin İslam'ın ilk başlardaki rengi olduğunu anlatmaktadır. Ancak Selçuklu Türkmenlerinin tarihî kalkınışı ile alakalı olarak bu düşünce tam değildi. Her uyanışın ve başkaldırının sadece bir yeni rengi olmaz, bunun derin kökleri olan tarihî hadiseler kadar uzanan bir yolu vardır. Bunlar da genellikle unutilan, su yüzüne çıkmamış eski kültürden kaynaklanır. Selçukluların bayrağının rengi bir taraftan İslam'ın rengiydi, çünkü Selçuklu Devleti gelecekte bütün İslam'ın siyasi merkezi olacaktı, bu yüzden onun bayrağı tüm İslam'ın bayrağı olmalıydı. Ancak yine bir taraftan da siyah renk Oğuzların Oğuz Han'dan da önceki bayrağının rengiydi. Kara tuğ kaldırdığı için Oğuz'un babasının adı da Kara Han olmuştu. Siyah renk, Oğuz'da temizliğin, kesinliğin, desteğin, halkını rahatta yaşatmanın, olgunluğun alameti olan renkti. Siyah, tüm renklerin anası, tüm renklerin toplamı olarak hesap edilirdi. (II. 15)

En sonunda tüm renkler siyaha döner. Oğuzların da sevilen ve kendisine hayran bırakan âlem genişlemesinin rengi de siyahtı. Âlemden büyük şey olur muydu?

İki başlı kartal, Selçuklu Türkmen ruhunun âlemlerin girdabında boğuşmaya hazır olduğunun suretiydi. Onun bir tarafı beyaza, Güneş'in doğduğu tarafa; diğeri ise siyaha, Güneş'in battığı tarafa bakıyordu. Bu bakışta dünyanın iki tarafını da ele geçirmeye olan inanç görünüyordu.

Siyah ipekten yapılan bayrak Çağrı Bey'in arkasında dalgalanıyordu. Çağrı Bey, savaşın kızıştığı bir anda zırhlı iki bin atlıya baş olup savaşa girdi.

Tuğrul Bey öncü ordunun önüne düşüp hücumla girdi. O, ölümü göze alıp vahşice bağırarak elindeki mızrağını kesintisiz kullanıyor, sultanın askerlerini paramparça ediyordu.

Öncü ordu savaşa ısındıktan sonra sağ ve soldan destek ordular savaşa girdiler.

Başında tolga, göğsünde zırh, ayaklarında dizlik olmasına rağmen Tuğrul bey yedi yerinden hafif yara almıştı. İşin kötü yanı o yaralardan çok kan akmasıydı. Savaş devam ederken kanın durmasıyla uğraşacak değildi Tuğrul Bey. Bu yüzden beyin başı dönmeye başladı. Tuğrul Bey, dört saate yakın süren savaşta düşmanla ne şekilde savaşılmaması gerektiğini kendi askerlerine gösterip onları zafere inandırdı.

Sultan Mesut'un beş bin askerini öldüren Selçuklular, sultanın ana ordusu gelmeden önce kuzeye, Horasan (Oğuz/Karakum) Çölü'ne çekildiler.

Hepi topu dört saat süren savaşta Selçukluların sultanın ordusuna verdiği zarar çok büyüktü. Sadece ölenlerin değil, yaralıların da sayısı oldukça fazlaydı.

Sultan, ordusuyla savaşılan alana geldiğinde orada sadece kendi askerlerinden beş bini cansız bir şekilde yerde yatıyordu. Ölü olarak yatanların arasında Selçuklu askerleri yoktu. Selçuklular ölen askerlerini yanlarında götürmüşlerdi. **(II. 16)**

Sultan güçlüyken çaresiz olmasına üzüldü. Güçlüyken kendi hâlini aciz hissetti. O, çaresizce iki yana koşturdu. Selçuklular havada kayıp yürüyor gibiydiler.

“Hani şunlar hani? Gösterin bana!” diyerek sultan bağırdı.

Ancak Selçuklular hiçbir yerde yoktu. Yoksa onlar her bir tepenin ardından aniden çıkıp vahşice saldırıya başlardı.

Eğer Sultan Mesut, Selçuklu ordusunun bir yerde toplandığını işitse o an ordusunu oraya sürüp maksadına ulaşacaktı. Ali Abat'ta, Serahs'ta ne yapmıştı? Cesetlerden tepe yaratmıştı ama o savaşlardan sonra Selçuklular açık savaşta yer almamışlardı.

Her yerde Selçuklu ordusuna ait küçük gruplar vardı. O küçük gruplar iki yüz, üç yüz kişiyi geçmiyordu. Bu gruplar sultanın ordusunun üstüne taciz saldırıları yapıyordu. Sultanın ordusu ana gücünü toplayıp bir araya geldiğinde bu gruplar hemen ortadan kayboluyordu.

Selçuklu beyleri bağırmaya ayrıca önem veriyorlardı. Onların özel olarak bağırabilen, güçlü sesli adamları vardı. Selçuklular çoğu zaman hücum etmeden, görünmeden sultan ordusunun etrafında “Vur, parçala, öldür!” diyerek korkunç bir şekilde bağırıyorlardı. Onlar aslanlar gibi kükrüyorlar, etraflarını heybetle sarsıyorlardı.

Sultan Mesut, bu zamana kadar kimseden korkmadan yaşamıştı ama Selçuklulara sataşp rahatını bütünüyle yitirdi, kalbinde korku ve endişe türedi. Vah, Ali'nin yüce

mevdanında savaşsa o savaşsa sultanın ilk önce kendisi çıkacaktı, ölecek ya da yenecekti. Hayır, o yenecekti. Çünkü güç anlamında onun gücüyle boy ölçüşecek beyzade yoktu. O, bunu çok iyi biliyordu. Mesut tahta çıkmadan önce sultanlığın en güçlü pehlivanlarıyla güç denemesine girişiyor, çoğu zaman onlara üstün geliyordu.

Mesut, Tuğrul Bey'i eline alsa ne şekilde cezalandıracağını da düşünüyordu. Onu bir ay boyunca kadın elbisesi içinde Gazne'nin baş pazarında görenlere rezil etmek, sonradan da üstünden fil yürütmek, onu fillerin altında ezmek niyetindeydi. Cesedini bir ay boyunca fillerin barınağına atmak istiyordu. "Bırak, filler onun leşini bir ay boyunca ezsinsinler! (II. 17) Hayır, hayır, bırak filler onun leşini bir yıl boyunca ezsinsinler. Sonra da onun kemiklerini toz edip içkimle içeceğim!" Sultan Mesut bu düşüncelerini her gün aklında döndürüp duruyordu. "Eğer bu maksadıma ulaşamazsam o zaman da ben gözüm açık giderim." diyerek tekrar tekrar söyleniyordu.

Selçuklu beyleri balık gibiydi, ele gelmiyorlardı. "İşte, bu kez onları ele geçirdim." dediğinde onlar elinden kaçıp yok oluyorlardı.

Selçuklulardan yana geceleri rahat yoktu. Sultanın dinleneceği zaman ordunun üstüne saldırıp kargaşaya sebep oluyorlar, tüm orduyu ayağa kaldırıyorlardı. Baktıklarında Selçuklu askerlerinden bir ikisi gürültü çıkarıp kaçıyor. Sonra ordu dinlenmek, gözünü dinlendirmek için yine başını yere koyduğunda, at toynaklarının sesleri, Selçukluların bağırışları yine işitilmeye başlardı. Bakıldığında hiç kimseye uyku ve rahat yoktu. Sinirden delirerek sabah olmasını beklerdi askerler. Dünya aydınlandığında görülürdü ki birkaç Gazneli askerinin kellesi çadırların üstünde ya da bir iki kelle mızrağın ucuna asılmış duruyor. Bu vahşiliği gördüğünde insanın tüyleri diken diken oluyordu. Bu vahşilik tek bir gece değil, her gece tekrarlanıyor, hem de sultanın çadırının yakınlarında oluyordu.

Bir gece Selçuklu beyleri Sultan Mesut'un en çok beğendiği, daima bindiği fili çaldılar.²⁰¹ Buna da diyecek bir şey bulunmazdı herhalde! Sultanın kazanını gizlice yemek çalıp kaçırdı bu Selçuklular. Çünkü Selçuklular düzenli bir şekilde yemek yiyemiyorlardı.

Selçuklu askerleri sultanın ordusunda yetişebildikleri her şeyi talan ediyorlardı. Hem de sadece gece değil, gündüz de talan ediyorlar, en çok da ordunun en gerek duyduğu

---

²⁰¹ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

şeyleri talan ediyorlardı. Yani dinlenmek için bırakılan atları gözlerine kestirip alıp kaçıyorlardı. Sultanın ordusunun eşyaları sanki Selçuklular alıp kaçsın diye buraya getirilmiş gibiydi. Selçuklular bu şeyleri çok da rahat talan ediyorlardı. Talan ediyoruz, hırsızlık ediyoruz gibi bir düşünce yoktu sanırım onlarda.

Selçukluların talancılığı, daha doğrusu hırsızlıkları gece gündüz devam ediyordu. Onlar savaşmayı akıllarından çıkarıp kendi eşyalarını başka yere taşımaya acele ediyor gibiydiler. **(II. 18)** Kendilerinde silah, kılık kıyafet yokmuş gibi sultanın askerlerinin silahlarını da alıyor, elbiselerini çalıyor, askerleri çıırılçıplak vaziyette bırakıyorlardı.

Doğrusu, Selçuklu ordusunun hırsızlıkları sultanın aklına sığmıyordu. O her türlü savaşı görmüştü, her türlü savaş hakkında bazı şeyler işitmişti ama Selçuklularınki gibi utanmaz bir savaşı hiçbir yerde görmemiş ve işitmemişti. Böyle çalıp çırpmanın olduğu savaş olmazdı. “Bu bela, gerçekten bela! Bunlarla savaşılmaz!” diyerek sultan haykırıyordu. “Hey, bu Selçuklularınki gibi doymazlık olur mu? Onlar kendilerine gereken şeyi değil, gerekmeveni de alıp gidiyorlar, insaf yok bunlarda.” diyordu Sultan Mesut.

Sultanın bu veryansınlarını günün birinde işitti Selçuklu beyleri. Onun bu dediği sözlere gülüştiler. Onlar, sultanı rahatsız etmek için her türlü yolu deniyorlardı. Usta hokkabazları çağırdılar, onlara bol miktarda ödeme yapıp Gaznelilere karşı hokkabazlık yapmaya yolladılar. Hokkabazlıkta Kabil de çok hünerliydi.

Komutan Subaşı, Serahs’ın eteklerinde rezil bir yenilgi aldıktan sonra Gazneli emirler, özellikle de Horasan’da yaşayan ve orada görev yapan emirler Horasan’ın elden gideceğini, daha doğrusu, gittiğini gördüler. Horasan, Selçukluların üstüne güneş olup doğmuştu.²⁰²

Selçuklular, Gazneliler için vahşi bir ejderhaya dönmüşlerdi. Gaznelilerde Selçuklulara karşı savaşmak düşüncesi değil, tez elden Horasan’dan kaçıp canlarını kurtarma düşüncesi vardı. Emirleri düşündüren başka bir şey ise nereye kaçacaklarıydı.

Nereye kaçmalı?

---

²⁰² Horasan, güneşin doğduğu yer anlamına geliyor.

Nereye kaçarlarsa kaçsınlar, Selçuklular arkalarından gelecek gibi duruyordu. Herhalde Gur yolu üzerinden Hindikuş Dağları'nın ardındaki Gazne şehrine girmek onlar için tek bir çıkar yol gibi görünüyordu.

***

Horasan'ın amidi Ebul Fazl Surî ile Bu Seh Hamdunî, vilayetinin hazinesini Nişabur'dan Gazne'ye götürmeleri için sultandan emir aldılar. **(II. 19)** Onlar bu maksat ile devletin tüm hazinesini Nişabur'un güney kapısından çıkardılar.

Hazine taşıyan kervanın en son devesi Nişabur'un güney kapısından daha henüz çıkmıştı ki şehrin güney kapısında iki yüz atlısı ile İbrahim İnanç (İnal) peyda oldu.²⁰³ O, şehir divanına özel elçi yolladı. Elçi, İnal'ın sözlerini divana ulaştırdı:

Biz büyük bir ordu ile Nişabur'a gelen Tuğrul, Çağrı ve Musa Bey'in elçileriyiz. Biz şehrin halkına hiçbir karşılık göstermemelerini tavsiye ederiz. Eğer karşılık verirsiniz hepinizi baştanbaşa kılıçtan geçiririz. Biz, İslam dininin kılıcıyız. Kim gariban bir Müslüman'a eziyet ederse o zaman o bizim düşmanımızdır. Biz şeriatın, adaletin koruyucusuyuz. Bizim amacımız dine iyiliktir, sevap kazanmaktır.

İbrahim İnal'ın bu haberinden sonra şehrin yöneticileri Kadı Seyit'in evine toplandılar ve istişareye etmeye başladılar.

Selçuklulara karşı gelinmeli mi yoksa gelinmemeli mi sorusuna kimse açıkça bir şey diyemiyordu. Ne yapmalıydı?

Nişaburlu insanların Kadı Seyit'in evine toplanmalarının sebebi kadının şehrin akıllı, öngörülü insanlarından birisi olmasıydı.

Büyüklenmek şehre zarar verecekti. Ondan sonra sultanın karşısında durmaktan korkmayan Selçukluların Nişabur'u yerle yeksan edecekleri açıktı.

Kadı Seyit, bu mesele hakkında çoktandır düşünüyordu. O, Selçukluların şehre gelecekleri haberini de almıştı. Bunun için kendi fikrini açıkladı:

Hatırlarsanız Sultan Gazneli Mahmut Hindistan'a sefere gittiğinde İlek Han, Belh'e saldırmıştı. O zaman şehrin halkı İlek Han'a karşı geldi, şehri savundu. Çetin bir savaş oldu. Sultan Mahmut Hindistan'dan geldikten sonra Belh'e vardı. O zaman kendi tavsiyesiyle kurulan Bazarî-Aşikan'ın yakıp yıkıldığını görüp dertlendi, şehir halkını

---

²⁰³ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

toplayıp sultanlığın şehirlerini, obalarını korumanın sultanın işi olduğunu, rahat olan halkın sultandan habersiz başkaldırmasını, eline silah alıp savaşımaya hakkının olmadığını, **(II. 20)** Belh şehrinin yakılmasının, harabeye dönmesinin Belhli halkın suçu olduğunu, bu olanları halka ödeteceğini söylemişti. Ayrıca şehir emirini ve adamlarını kendi başına hareket etmesinden ve İlek Han’a karşı savaşmasına yol açtığından dolayı cezalandırmıştı. Belhlilerin bir zamanlar başına gelenler şimdi bizim başımıza geldi. Nişabur halkının sultandan ferman olmadan eline silah almasına hakkı yok. Halkı korumak sultanın vazifesi. Şehirde bir yıkım olursa onun karşılığını Sultan Mesut şehir halkından talep eder.

Kadı Seyit’in bu sözlerini yerli mülk sahipleri ve zenginler uygun gördüler. Sonuçta: “Selçuklulara karşı savaşmayalım değil, Gazne’den ordu gelinceye kadar kismetimize razı olalım.” düşüncesi kabul edilmişti.

Nişaburlu yöneticiler sonucu İbrahim İnal’a ulaştırdılar. İbrahim İnal, bu haberin gerçekleşeceğini beklemeyen Tuğrul Bey’e iletceğini belirtti.

Ondan sonra tellallar pazarlarda, sokaklarda Tuğrul Bey’in büyük bir orduyla Nişabur’a geldiğini, onun şehir halkına sahip çıkacağını, kimsenin ona karşı gelmemesini belirten duyuruları yapmaya başladılar.

Şehir halkının arasından Tuğrul Bey’in yenilmez olduğu, onun Allah tarafından korunduğu, kudretli bir adam olduğu tarzından söylentiler yaydılar.

Nişaburlular, Sultan Mesut’u dize getiren komutanı görmek için sokaklara çıktılar ama geleceği söylenen vakit gelse de Tuğrul Bey gelmiyordu.

Şehir Selçuklu Tuğrul’un gelmesini bekliyordu, onun gönlünü kazanmak için hazırlıklara başladılar. Hurremek Bağ kırmızı ve yeşil kumaşlarla bezendi. Bağ-ı Şadiyah Sarayı’nda Tuğrul Bey’in dinlenmesi, işlerini yürütmesi için tüm şartlar sağlandı. Sultanın yatacağı odayı günde üç kez silip süpürdüler. Beyin eşini çok sevdiği, onun Kırklarının da olduğu göz önünde bulunduruldu.

Şehrin muhafız birliğinin komutanı halka açıklama yapıyordu. Tuğrul Bey’in adına şehir halkının tüm haklarının korunacağını, hiçbir eziyetin olmayacağını, şehrin yine önceki gibi rahat hayatına devam edeceğini belirttiler. **(II. 21)** Hatip İsmail Sabunî ve şehrin yöneticileri Bagak Mahallesi’ndeki baş mescitte Tuğrul Bey adına cuma namazında hutbe okutmak için acele ediyorlardı.

Nişabur, Horasan'da Merv'den sonraki ikinci büyük şehirdi. Şehir Tahirliler Hanedanlığının olmuştu. Bu hanedanlıktan sonra Nişabur'u Amr Leys Saffari²⁰⁴ kendi devletinin başkenti yapmıştı. Hicrî 287 (Miladî 900 yılı) yılında Samanoğulları Buhara'yı başkent yaptıktan sonra Nişabur'u Horasan'ın doğu bölgeleri idare etmek için kullandılar.

Nişabur'un eni boyu bir fersahtı. Suyunun çoğu yeraltından çıkıyordu. Şehir, on üç obayı ve dört hanlığı içine alıyordu.²⁰⁵ Şehir iki bölümden, bir eski kaleden, kırk sekiz mahalleden ibaretti. Şehrin dört kapısı vardı. Cülehgeh adındaki mahallede üç yüzden fazla sokak vardı. En güzel binalarla ünlü olan Foz, Bagabat Mahallelerinde ulemalar, Bag-Razıyan, Nasrabat Mahallerinde tüccarlar yaşıyordu. Sokakların sayısı beş yüzden fazlaydı. 'Doğunun Kapısı' olarak adlandırılan bu şehre gelen insanların, tüccarların haddi hesabı yoktu.

Nişabur halkı, Sultan Mesut ve onun Horasan amidi Ebul Fazl Surî tarafından defalarca talan edilmişti. Halk tekrar talan edilmekten usanmıştı.

Tuğrul Bey, Nişaburlular için yabancıydı. Sonraki günlerinin nasıl olacağı halkın esas derdiydi. İnsanlar Tuğrul Bey hakkında çok bilgi öğrenmek istiyorlardı. İbrahim ile şehrin yöneticileri insanları sakinleştirmek için Tuğrul Bey'in şehrin hali hazırdaki durumunu korumayı, insanların en güzel şekilde yaşamaları için uygun şartları hazırlamaya kefil olduğunu açıkladılar.

Şehir halkının yedi gündür gözlerini yolda koyan Tuğrul Bey, üç bin atının önünde geldi. Nişaburlulara baş olan İmam Muvaffak an Nişaburî, beyi karşılamaya çıktı. **(II. 22)**

Tuğrul Bey, şehir halkını kendisine hayran bıraktı. O kır atının üstünde oturuyor, yayı elinde, üç tane de oku kuşağına sıkıştırmıştı. Beyin birçok yerini zırh örtüyordu. Bunların dışında üstünde ipekten yapılmış cüppe ve başında sarık, ayağında ise keçeden çizme vardı.

---

²⁰⁴ Saffârîler devletinin kurucusudur. Saffârîler, Doğu İran'da Sistan bölgesinde 861-1003 yılları arasında hüküm süren bir İslâm hanedanlığıdır. (ç.n)

²⁰⁵ Bu bilgi, yazarı belli olmayan Hududü'l-Alem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib adlı eserden alınmıştır.

Nişaburlular Tuğrul Bey'i görülmemiş, işitilmemiş bir törenle karşıladılar. Tuğrul Bey, Tahir ibn Hüseyin'in yaptırdığı Bağ-ı Şadiyah Sarayı'nın önünde atından indi. Onun adına Cuma günü mescitte hutbe okutuldu.

Tuğrul Bey, İmam Muvaffak an Nişaburî'nin katılımıyla kendi devletini ilan etti. O günün ertesinde şehir halkı beyin sarayında toplandı, bey onları huzuruna kabul etti. Tuğrul Bey, Kadı Seyit'in çocuklarıyla birlikte geldiğini görüp yerinden kalktı, kadıyla hürmetli bir şekilde selamlaştı ve kendi yanında ona yer verdi.

Törene katılması için İmam El Kuşarî'ye²⁰⁶ adam yolladılar ama o, törene katılmadı. Tuğrul Bey, sonra ona İmam Muvaffak an Nişaburî'yi yolladı.

“Ben Tuğrul'dan dokuz yaş büyüğüm. Bırak, onun kendisi yanıma gelsin!” diyen El Kuşarî büyüklük tasladı. Ondan sonra Tuğrul Bey Nişaburlu ulemaların birkaçıyla birlikte medreseye gitti.

Tuğrul Bey vardığında imam yerinden kalkmadı. Onun yanında oğulları Ebu Sait Abdullah, Ebu Sait Abdulvahit, Ebu Mansur Abdurrahman, Ebu Nasır Abdurrahim, Ebulfeth Ubeydullah, Ebulmuzaffer Abdulmunagtim ve müritleri oturuyordu. El Kuşarî, Tuğrul Bey'e kapının sağ tarafından oturması için yer gösterdi.

Buluşma gergin geçti.

Ey Muhammet Tuğrul, ben senin hakkındakileri işittim. Ebulhayır Ebu Seyit'in sana devlet icazeti verdiğini de işittim. Senin Nişabur'a geleceğin hakkında bir haftadır şehir sokaklarında tellallar duyuru yapıyor. Benim işittiğime göre sen Hanefî mezhebine uyuyormuşsun. Bugünden itibaren sen benim uyduğum Şafîî mezhebine uymalısın. Sultan Mahmut -yüce yaratan yattığı yeri Cennet etsin!- da Şafîî mezhebinden olduğu için kendi devrinde büyük mertebelere ulaştı. Sen de büyük mertebelere ulaşmak istersen, o zaman benim dediğim sözün dışına çıkmamalısın! (II. 23) Benim her bir sözüm senin için kanun olmalıdır. Sen şurada oturan benim

---

²⁰⁶ **Ebulkasym Abdülkerim Hewazin bin Abdülmelik bin Talha el-Kuşarî (986-1072):** Seçkin bir hadis âlimidir. Varlıklı bir ailede doğar ve iyi bir eğitim alır. On beş yaşında obasına uygulanan vergi miktarını azaltmak maksadıyla Nişabur'a gelir. Kuşarî, kendisine çok güvenen, kibirli ve çok akıllı bir yigirmiştir. Kuşarî, Nişabur'da dinî ilimle ilgilenip meşhur sofu Ebu Eli ed-Dakkak'ın müridi olur. Dakkak o devirde medresede başındaki kişidir. Kuşarî Dakkak'ın kızıyla evlenir. Dakkak 1015 yılında vefat ettikten sonra medresenin başına Kuşarî geçer. Kuşarî Şafîî mezhebine mensuptur ve bu mezheple alakalı birçok kitap yazmıştır.

oğullarım ve müritlerimin önünde bana sığındığına, benim sözümünden çıkmayacağına söz vermelisin. Yoksa Horasan halkı seni kabul etmez.

Tuğrul Bey yerinden kalktı.

Ey, yüce mertebeli El Kuşarî! Ben sizin sözünüzü tam olarak dinledim. Şimdi de size cevap veriyorum. Aramızda hiçbir zaman anlaşmazlık olmasın. Siz bilin, Tuğrul ibn Mikail ibn Selçuk sadece bir kerametli güce inanır. O kerametli güç de Büyük Allah'tır. Ben Büyük Allah'tan başka hiç kimseye sığınmam.

Sana izzet gerek.

Doğru ama o izzet verilmez, kazanılır.

Bu dediğin de ne oluyor? Horasan bana sığınır, beni takip eder.

Tuğrul Bey medreseden çıktı.

O ölse mezhebinden döner miydi? Atalarının âdetine vefalı Türkmenlerin dinini değiştirse de âdetini değiştirmeyeceği ortadaydı. Bu özellik milletin karakterinde değişmeyen büyüklükleri değiştiren büyüklüklerden üstün olduğunun nişanıydı. Milletin kaç yaşında olduğunu böyle ilişkiler belirler. Türkmenler İslam'ın Hanefî mezhebini o ilişkiler sonucu kabul ettiler. Çünkü mezhep onların İslam'dan önceki adetlerini devam ettirmelerine izin veriyordu.

Şimdi, geçmişe dönüp bilinmezliğe gitmesin diye onu şimdiki yaşayışının kurallarını bulmak ve yerine getirmek gerekliydi. Türkmenlerin örf âdeti, bu kurallardan oluşurdu. Bu kurallar millî yaşayışın bakilik dilidir. Bu kurallar milletin özünü meydana getirir. Bu açık olduğunda halkın hayatındaki yenilikler dışarıdan değişmiş gibi görünse de bu dış rengini gösterir. Dış renk elin kiri gibi olur. Ona su değdiğinde temizlenir gider. Ancak yıkanmadığında daima ikinci renk olarak kalır. **(II. 24)** O renk milletin ne olduğu, nasıl olduğu hakkında çok şeyler anlatamaz, açıklayamaz. Dış renk millet için yeni tarihî şartlarda ömrünü devam ettirmek için dış dünya ile çaresiz ilişkide olduğunu anlatmalı. Ancak bu dış görünüş içeride olsa o zaman uzun süre korunur.

***

Nişabur'daki Bağ-ı Şadiyah Sarayı Selçuklu beylerinin hoşuna gitti. Sarayı Leys Saffarî'nin yıktığı hakkında çok rivayet dinlediler. Samanoğulları bu sarayı kendi

dönemlerinde yeniden inşa etmişlerdi. Sultan Mesut'un saraydaki tahtını ve tacını gören Selçuklular onların güzelliğine hayran kaldılar.

“Sultan Mesut'un altın tacı ve tahtı üç yılda milyonlarca dirhem harcanıp yapılmıştı. Taht ve taç altından olup değerli mücevherlerle; yakut ve incilerle süslenmiş, altın bir zincir de tahtta asılıydı. Tahta çeşitli şekiller, bitki şekilleri ve bunların her birinde tane tane mücevherler asılıydı. Tahtın dört tarafında pirinçten yapılma dört tane insan heykeli vardı. O heykellerin ayakları sütun bir kaideye sabitti, altın tahtın yukarısındaki altın taç bu heykellerin ellerinde padişahın başının üstünde düşmez bir şekilde tutuluyordu. Sultanın başı da bu tacın aşağısında bulunur vaziyetteydi.²⁰⁷ Taht ile taç Tuğrul Bey'in de hoşuna gitmişti.

Selçuklu Devleti ilan edilmişti. Tuğrul Bey de padişah olmuştu. Devletin divanı oluşturuldu.

Tuğrul Bey'i şatafatlı bir törenle tahta oturtular ve ‘Sultan-ül Muazzam’²⁰⁸ şeklinde adlandırıdılar.

Şehirde çok değer verilen Ebul Fazl Surî'den çok zulüm görmüş Ebul Kasım, Tuğrul Bey'in hizmetinde olduğunu belirtti. Sadece o değil, Gazne Devletinde hizmet eden bilgili, becerikli kişilerin hepsi Tuğrul Bey'in hizmetinde olmalarından dolayı memnuniyet duyacaklarını bildirdiler. Gazneli Devletinde hizmet eden askerler de gruplar halinde kaçarak Tuğrul Bey'in ordusunda hizmete girdiler. (II. 25)

Bu haber Sultan Mesut'a ulaştı. Sabrı taşan Sultan, elli bin atlısı, üç yüz fili ile Selçuklu Türkmenlerinin üstüne “Ya ben ya sen” diye kesin bir maksat ile yola düştü.

Selçuklular esas maksatlarına ulaştılar: “Balık suyun yüzeyine çıkarıldı.” (II. 26)

Dokuzuncu Hikâye

Büyük Değil, Küçük Taş Devirir

I

Nişabur şehrinin bir menzil doğusunda, Merv'e giden yolun üzerinde Rızakulu Par adında, orta yaşlı bir toprak zengininin -çoğu kişi ona Rızakulu Türkmen diyordu- kervansarayı vardı. Bu kervansaray Horasan'daki en lezzetli kaz etli pilavıyla

²⁰⁷ Ebu'l-Fazl-İ Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

²⁰⁸ Şöhretli sultan, muazzam sultan.

meşhurdu. Sadece bir tüccarlar değil, bu bölgede yaşayan varlıklı insanların çoğu da kaz etli pilavdan yemek, bir iki gece derdi tasayı unutup dinlenmek için sürekli buraya geliyorlardı. Böyle olunca da kervansarayın yetmiş iki odasının boş olduğu günler seyrek olurdu. Bu yerde tüccarların atlarına ve develerine de iyi bakılıyordu. Esas önemli olan kesenin ağzını açmaktı.

Kervansarayın hizmetkârları gelenleri tatlı dille karşılıyorlardı. Etrafta bir düzensizlik görünmüyordu. Düzen ve tertip kervansarayın geniş kapısından girildiğinde anlaşılıyordu. Süslenip güzelce giyinmiş tatlı yüzlü hizmetkârlar selamlaşmadan sonra misafirlere ne kadar kalacaklarını soruyorlardı. (II. 28)

Kervansarayın evlenecek kızın aynası gibi temiz su dolu havuzu buraya gelenlerin çok hoşuna giderdi. Misafirler temmuzun sıcak günlerinde yemekten önce havuza girip serinler ve temizlenirlerdi.

Yolun sağ tarafında yerleşen bu kervansarayın etrafını on, on iki adım büyüklükte bir duvar çevreliyordu. Doğuya has nakış tarzında süslenen, iki tarafa açılan ağaç kapının iki tarafında büyük sütunlar görünüyordu. Küçük kulübelere dönüşen, obanın üç yüz metre dışında duran bu kervansaray son on yıl içinde birçok kez talana maruz kalmıştı. Göze hoş görünen her şeyi talan edilen kervansarayı Rızakulu Par üç dört ay içinde tekrar eski hâline getirmeyi başarmıştı.

Ebulfazl Surî'nin hükümdarlığının son günlerinde de kervansarayı talan ettiler. Her türlü talancılık olduğunda Rızakulu Par kervansarayda kolay kolay görünmezdi. Yoksa onu öldürmek isteyen talancılar çok olmuştu.

Bundan üç ay önce Rızakulu Par'ın kervansarayına güzel sıfatına yakışmayan yırtık pırtık kıyafetiyle İbrahim İnal gelmişti.²⁰⁹ O, bundan böyle Horasan vilayetine Tuğrul Bey'in padişahlık edeceğini söylemişti. O zaman Rızakulu Par, İbrahim İnal'ı alaya almıştı:

Eşeğin kuyruğu yere değer mi?

İbrahim İnal bu söze alınmıştı:

---

²⁰⁹ Ebu'l-Fazl-İ Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

Eşegin kuyruğu yere değmez ama Tuğrul Bey Horasan’a padişah olur, Sultan Mesut’u Horasan’dan kovarız. Sonra ikimiz buluşuruz, söylediğin sözün yanlış olduğunu kabul edersin. Şimdi bu sözün yüzünden ben sana bir ceza vermeyeceğim.

İbrahim İnal’ın sözü doğru çıktı, eşegin kuyruğunun uzunluğu değişmedi ama Tuğrul Nişabur’a padişah oldu.

Bu dünyada hiçbir şeye şaşırmmamalı.

Bu dünyada hiçbir şeye olmaz dememeli.

Rızakulu Par, bölgenin ileri gelenleriyle birlikte Tuğrul Bey’i kervansarayın önünde tuz ve ekmekle karşıladı. Büyük bir kutlama yaptı. O günün ertesinde ise şehrin önde gelen adamları ve emirleriyle Tuğrul Bey’in kabulüne katıldı. Ne tür yardım gerek dense ikiletmeden kabul edeceğini söyledi. O zamandan sonra bölgede tüccarlar rahatça çalışmaya başladı. **(II. 29)** Tuğrul Bey, tüccarların sorumluluğunu kendi üstüne aldığını, onlara bir şey yapılmaya çalışıldığında kendisinin karşı koyacağını, Horasan’da rahat yaşamı bozanları cezalandıracağını belirtti. Tüccarların Nişabur’a başka vilayetlerden ürünler getirmelerini tavsiye etti. Tuğrul Bey “Horasan halkı çok zulüm gördü. Bundan böyle ben bu ülkenin koruyucusuyum. Horasan halkına zulüm eden adam benim can düşmanımdır. Bugünden itibaren bu ülkenin halkının rahatı benim gece gündüz görevim olacaktır. Yüce yaradan bana bu ülkeye sahip çıkmayı emanet etti. Ben yüce yaradana karşı mahcup olmamak için elimden geleni yapacağım. Horasan halkının bollukta, rahatlıkta yaşadığını görünceye kadar bana dinlenmek haram. Allah’ın bana emanet ettiği bu mukaddes işi engellemeye çalışan kişi öz kardeşim de olsa onunla geçinmem. Benim için Allah’ın her kulu, Muhammet peygamberin tüm ümmetine denktir.” şeklinde konuştu kervansarayda.

Rızakulu Par, Tuğrul Bey’in insanların önündeki bu konuşmasından sonra kervansaraya kuş olup uçarak döndü. Döndüğünde gördü ki kervansaray talan edilmiş, hizmetkârların elbiselerine kadar yağmalanmış.

Rızakulu Par bu yağmayı Selçukluların yaptığını bildiğinden sesini çıkarmadı, Tuğrul Bey’e de söylemedi. Çünkü kılıç kendi kınını kesmez. Tuğrul Bey de bir kervansaray sahibinin sözü için kendi adamlarına ceza verir miydi? Belki de yağma Tuğrul Bey’in emriyle olmuştu. Ele geçirilen yerlerde ganimet toplamak eskiden beri bir adetti

sonuçta. Tüm askerler yağma yapabilmek adına savaşırlardı. Rızakulu Türkmen bu olanları anladı, onun için olanları içine attı.

Tuğrul Bey: “Maksadıma ulaşmama engel olan öz kardeşim de olsa ben onunla geçinmem, sert bir ceza veririm!” demişti demesine ama Rızakulu Par “Bir suçtan er ölmez.” fikrine dayanıp bu yapılan talanı görmezden geldi, tekrarlanmamasını dileyip kervansaraya verilen zararları düzeltmeye koyuldu. Bu talandan yirmi gün geçip geçmemiști ki Tuğrul Bey’in ordusundan Komutan Ahmet yüz atlı ile geldi: **(II. 30)**

Bugünden itibaren bana her ay yüz dinar vereceksiniz. Benim dediğim gibi yaparsanız üstünüzden kuş dahi geçmez ama benim dediğimi yapmazsanız ya da beni Sultan Tuğrul’a satacak olursanız o zaman suç sizindir. Bana karşı gelinirse bende merhamet olmaz. Ben bir ay sonra yine gelirim.

Rızakulu Par’ın otuz tane dokuma dükkânı, altı sürülük davarı vardı. Onun kervansaraydan kârı ayda üç yüz ya da dört yüz dinardan fazla değildi. O, her ay on dinar zekât veriyordu. Onun rüşvet verdiği adamlar da az değildi.

Rızakulu Par bir ay boyunca komutan Ahmet’ten nasıl kurtulacağını düşündü ama bir çare bulamadı.

Tuğrul, Nişabur’un önceki görevlilerini işten çıkarıp yerine kendi adamlarını getirdi. Önceki vazifesinde sadece Kadı Seyit gibi hürmetli insanlar kaldı. Kötü günlerde Rızakulu Par’a daima Kadı Seyit yardım ederdi. Böyle olunca da Rızakulu Par yine kadıya içini döktü. Bu haberi duyan Kadı Seyit sinirlendi:

“Ben hiç olmadık bir yerden senin durumunu Tuğrul Bey’e söyleyemem. Sen komutanı ne olursa olsun bir kez razı et. Ancak ondan sonra ne kadar zor olsa da bu durumunu beye söylerim. Allah kerimdir, bir çare bulunur elbet.” dedi.

Bugün Komutan Ahmet’in kervansaraya geleceği gündü. Bunun için kervansaraydaki insanlar tetikteydi, onların gözü yoldaydı. Biraz da korkuyorlardı. Bundan iki üç gün önce hizmetkârlar kervansaraydan kaçmışlardı. Bir hizmetkâr hastalandığı için işe gelmemiști. Onları da anlamak lazımdı, kimsenin ölesi yoktu.

***

Yatsı namazı vaktinde kervansaraya Merv tarafından yaşları biraz geçmiş kahraman sıfatlı bir adamla karısı geldi. Karı koca uzak yoldan gelmişlerdi, yürüyüşleri yorgundu. Kadının başında örtü vardı.

Karı kocanın eşyaları mavi bir katıra yüklenmişti. Karı kocayı yirmi yaşlarında, uzun boylu, nur yüzlü hizmetli karşıladı: **(II. 31)**

Hoş geldiniz efendim.

Misafir kabul ediyor musunuz?

“Ediyoruz, ediyoruz. Gelin geçin! Biz hizmete hazırız.” diyen hizmetli mavi katırın yularını tuttu. Yükünüzü ne yapalım?

Bana vereceğiniz odaya koyun, yoksa da güvenilir bir yere koyun. Yükümüz, yorgan döşeğimiz ile ihtiyacımız olan eşyalardır.

Uzak yoldan mı gelirsiniz?

Evet, Harezmi'den geliyoruz.

Çocuklarınızı Harezmi'de bırakıp mı geldiniz?

“Ah kardeşim!” diyen kahraman sıfatlı adam derin bir nefes aldı. Ne diyeyim ben sana? Evet, çocuklarımızı bırakıp geldik. O yerde Şahmelik denen kan yiyici bir hükümdar türedi. O bizde ne çocuk koydu ne ev! Çocuklarımızı toprağa verip canımızı kurtararak buraya çıkıp geldik.

Hizmetli, üzücü bir soru sorduğu için üzüldü:

Ben hata yaptım, derdinizi hatırlattım, yüreğinizi ağrıttım. Beni bağışlayın efendim.

“Şahmelik'in suçunun yanında seninki suç değil kardeşim.” diyen yabancı adam sinirlendi.

Başka bir hizmetkâr karı kocayı göz göz odalardan birine yerleştirdi. Kervansarayın önünde misafirler karşılayan uzun boylu bir hizmetkâr ile tıpkı bir elmanın iki yarısı gibi ona benzeyen ikinci bir yiğit büyük olmayan odaya biri büyük bir küçük iki sofraya serdi. Onların büyüğü erkek misafir, küçüğü ise kadın içindi.

“Efendim, bizim kervansarayımız Horasan'daki en güzel kervansaray olarak bilinir.” diye tatlı tatlı konuştu hizmetli. Biz misafirlerimize ne yemek isterlerse hazırlayıp veririz. Bazen bezirgânlar dağa gidip yaban tavuğu avlayıp gelirler. Biz

misafirlerimizin istediği gibi yaparız. Eğer av avlarınız dersiniz bizde iyi tazılar var, iyi atlarımız var. Av eşyaları, ok ve yay da var. Eğer vaktiniz varsa sürülerimizin içinden birini okla vurun, biz de o vurduğunuz av hayvanından size istediğiniz yemeği pişirelim. Bazı misafirlerimiz bizde üç dört gün kalırlar, onlar bizden gitmek istemezler. Siz de bizde birkaç gün dinlenin. (II. 32)

Yok, yok sağ olun kardeşim. Biz sizde birkaç gün kalamayız, yarın sabahtan, tan vaktinde yola çıkarız.

Bu hayatta niçin acele edersiniz efendim. Ömür, genci-badavert,²¹⁰ acele etseniz de etmeseniz de geçip gider.

Misafir, aşçının bu sözlerini dinleyip bir müddet sustu, sonra:

“Yarın Nişabur’a, Tuğrul Bey’in yanına gitmek istiyoruz.” dedi.

Aşçı yabancıya şaşırıp baktı:

Tuğrul Bey’i yakından tanır mısınız?

Tuğrul Bey’i tanırız, o da bizi tanır ama onun eşini daha yakından tanırız. Çünkü benim eşim Kalbina, Tuğrul Bey’in eşi ile birlikte büyüdüler. Onlar gençlikte çok yakın arkadaşlıklar.

Tuğrul Bey’in yiğit bir eşi olduğunu ben de çok kereler işittim. Bastığı yerden ateş çıkarmış onun. İnsanı büyülüymüş o. Ona ok kâr etmezmiş. Vücuduna düşen yara da ay ışığında iyileşirmiş. Yetmiş iki dil bilirmiş, savaşa girdiğinde iki yüz, üç yüz adamı paralamış, diyorlar. O, Tuğrul sultanı bir eliyle havaya kaldırıyormuş. Tuğrul Bey’in eşini yakından tanıyorsanız gününüz gelmiştir efendim. Sizin derdiniz kesin biter.

Biz Altınca’nı ince bir umut bağlarız kardeşim. Gavşfinc şehrimizde duracak hâlimiz kalmadı. Zavallı babam Harur Aksungar, Şahmelik yüzünden öldü. Şahmelik yakalasa beni ve eşimi de öldürecekti. Allah’tan biz kaçtık ama o bizim evimizi ateşe verdi, çocuklarımızı, hizmetkârlarımızı baştanbaşa öldürdü. İşte, gördüğün gibi bir başımıza

---

²¹⁰**Genci-badavert:** Rüzgârın getirdiği zenginlik. Hüsrev Perviz’in sekiz hazinesinden ikincisi. Rivayete göre Rum padişahı, Hürev Perviz’in saldıracağından korkup tüm altın ve gümüşlerini saklamak için bir gemiye yükletip bir adaya yollar. Ancak denizde güçlü bir tufan çıkmış ve gemileri Perviz’in ülkesine getirmiş. Perviz, o altın ve gümüşleri ele geçirip çok büyük bir hazinenin sahibi olur ve bu hazine “Rüzgârın getirdiği hazine” (Genci-badavert) şeklinde adlandırılır. Orta Çağ’da ömrü genci-badavert’e benzetmek şairler arasında çok meşhur olmuştur.

kaldık. Tuğrul Bey’in dergâhına varmak niyetindeyiz, o bize yardım ederse yaz olur, etmezse kara kış olur.

İnşallah yardım eder.

“Yardım eder.” diyerek inançla mı söylersin kardeşim? Sen bu sözü söylerken bir şeye dayanarak mı söylüyorsun yoksa öylesine mi?

Bakın görürsünüz, o size kucak açar.

İnsanlar zamanın geçmesiyle değişirler. Bize kalırsa büyük bir umutla Tuğrul Bey’in yanına gideriz ama Tuğrul Bey “Ben sizi tanımıyorum.” derse diye de korku var içimizde. (II. 33)

“Tuğrul Bey’in maksadı iyi ama...” diyerek aşçı fikrini söyleyip söylemeyeceğini bilemeden bir müddet sustu.

Ama ne?

Ama mı? Sultan Tuğrul’un tutumu iyi ama onun vezirleri iyi değil. Onlar Tuğrul Bey’in yanında el pençe divan duruyorlar, onun yanından gittikten sonra başka bir adama dönüyorlar, zengin olmak için zulmediyorlar. Halka çok eziyet ediyorlar. Sultan Tuğrul’un... Aşçı sustu.

Dışarıdan bir ses geldi. Aşçı müsaade isteyerek dışarı çıktı.

Gökhun ayağa kalkıp kapının aralığından dışarıyı izledi. Dışarıda Selçuklu askerleri vardı. Ayak seslerinin yakınlaştığını anlayan Gökhun yerine geçip oturdu.

Kapı açıldı, üç dört Selçuklu askeri içeriye göz attı:

Bunlar kimler?

Hizmetli korkarak konuştu:

Bunlar iş arayan bir karı koca.

Nereden gelmişler?

Belh’den gelmişler efendim. Bunların tüm akrabalarını, çocuklarını Sultan Mesut öldürmüş, evlerini de ateşe vermiş. Şimdi bunların hiçbir şeyi yok, bir lokma ekmek için iş ararlar.

“Hey yaşlı!” diyen askerlerden biri, başını yerden kaldırmadan oturan Gökhan’a seslendi: Sen sıradan bir yaşlıya benzemiyorsun. Yanında neyin var? Ne kadar paran varsa ver! Yoksa içinden kılıcımı geçiririm.

Gökhan koltuğunun altından bir kesecik çıkarıp elinin tersiyle kapıya doğru fırlattı. Kesenin içindeki dinarları görüp gözleri parılayan askerlerden biri hizmetliye döndü: Hani sen bu yaşlı adamın hiçbir şeyi yok, bir lokma ekmek için iş arıyor demiştin! Bunca dinarı olan birisi kimsenin kapısında kulluk etmez. Bu yaşlı sıradan bir yaşlı değil demiştim ben.

“Bir yıl önce biz çok zengindik, bugün o zenginlikten kalan en son paramızı sana verdik. (II. 34) Utanmazlar! Verdiğimi az mı buldunuz? Belki size üstümüzdeki elbiseler de mi gerekli!” diyerek kadın yerinden kalktı. Size bela gerek değil mi?

Hey gafil kadın!

Kadın da olsam senin gibi erkekten bin kat daha iyiyimdir. Eğer insan olsaydınız en son paramızı da almadan giderdiniz.

Hey gafil kadın diyorum ben sana! Bir laf daha edersen içinden kılıcımı geçiririm.

Bunu yapmaya senin yüreğin yetmez. Bunun yapmaya yürek ister, yürek!

“Merhametli efendilerim, bu bahtsız insanlara merhamet edin!” diyen hizmetli askerlerin önüne set oldu.

Ey hizmetli, sen niye karışyorsun? Bil ki biz bahtsız insanlar değiliz. Bahtsız insanlar senin karşıdakiler. Bu bozuk niyetlilerin yaptıklarını biz Muhammet Tuğrul Bey’e söyleriz, kesin söyleriz.

Askerler, kadın ile bir olmayı kendilerine küçüklük bilip diğer odaları yağmalamaya gittiler. Hizmetli geri dönüp geldi:

“Konuşmayın, konuşmayın!” diyerek tembihledi.

Bunlar yapacağını yapacak, biz de susacak mıyız? Tuğrul Bey’e söyleyip günlerini gösteririz bunlara.

“Konuşma, yalvarırım! Tamam, konuşacaksan da o zaman kervansaraydan çıkıp konuş. Ölünceye kadar konuş ama burada ölme! Yoksa bize sizi defnetmek düşecek.

Misafir odalarımızı kana bulama!” diyen hizmetli çaresizce konuştu. Kanın kokusu, farenin kokusundan kötüdür, bir iki ay çıkmaz.

Sende suç yok ama bu gevşek adamlara böyle davranmaya kim izin verdi?

“Sonra söylerim, sonra! Şimdi şunlar gidinceye kadar hiçbir şey deme bacım, hiçbir şey deme! Bunlar şimdi gider.” Hizmetli Gökhun’a döndü: Ey efendim, gayret edip şu çok konuşan karına bir “Sus!” deyin! Yoksa bu kendisinin de sizin de ölümünüze sebep olacak. Gayret edin! (II. 35)

***

Rızakulu Par, Kadı Seyit’le istişare edip ona söz verdikten sonra Komutan Ahmet’e istediği yüz dinarı vermedi. “Komutan Ahmet gelirse işte şu yirmi dinarı verin, başka paramız yok deyin.” diyen Rızakulu Par, hizmetlilerine yirmi dinar verip ambara saklanmıştı. Bu yağma yüz dinar verilmediği için olmuştu. Komutan kervansaraydaki misafirlere üç yüzden fazla dinar topladı.

Selçuklu askerleri hizmetkârlardan kervansarayın sahibi Rızakulu Par’ı bulup getirmelerini istedi. Hizmetkârlar ise efendilerinin iki gün önce Tus’a gittiğini söylediler.

Komutan Ahmet, yine bir ay sonra geleceğini, istediği dinarlar hazır olmazsa o zaman kervansaraydaki herkesi öldüreceğini, kervansarayı ise yerle bir edeceğini tekrarlayıp gitti.

Selçuklu askerleri gittikten sonra kervansarayda uzun bir süre ölüm sessizliği oldu. Hiç kimse konuşmuyordu. Herkes donmuş gibi duruyordu.

“Ben bu olanları Sultan Tuğrul’un eşi, arkadaşım Altıncan’a söyleyeceğim. Kesin söyleyeceğim. Bunların gözünü oyduracağım.” diyen Kalbina odadan çıkıp bağırdı. Haramiler, bizim tüm dinarlarımızı alıp gittiler.

“Kalbina içeri gir!” diye Gökhun başını kaldırmadan otururken çok gür bir şekilde bağırdı.

Kalbina içeri girip eşinin yanında oturdu. Sinirine hâkim olamayıp kendi kendine konuşmaya başladı:

Ben bu olanları Sultan Tuğrul’a söyleyeceğim. Altıncan’a da söyleyeceğim. Gözlerini oyacağım ben bunların!

Gökhun donmuş gibi kıpırdamadan otururken eşini sakinleştirmeye çalıştı:

Allah bizimledir. Her şey güzel olacak inşallah!

Hizmetli hızla içeri girdi:

Ey yaşlı, sen ne dedin! Yüz dinar mı verdin sen?

O şeylerle senin işin olmasın, sen bize yiyecek bir şeyler getir! (II. 36)

Sizde şimdi bir dirhem bile yok. Yemeğin hesabını nasıl vereceksiniz?

Nasıl hesap vereceğim senin işin değil. Haramilere yüz dinar veren adam seni de boş koymaz.

Hizmetli Gökhun'a şaşkınlıkla baka baka çıktı. Bir müddet sonra içeriye dört tane iri gövdeli adam girdi. Gelenlerin arasındaki en iri olanı hâl hatır sorduktan sonra Gökhun'a döndü:

Ey yolcu! Ben bu kervansarayın sahibi Rızakulu Türkmen'im. Bana sizin hakkınızda Tuğrul Bey'in atlılarına yüz dinar verdiğinizi söylediler. Ben sizinle tanışmak istedim. Siz bana kim olduğunu söyler misiniz?

Benim kim olduğumdan size ne?

Bana söylenenlere göre siz Tuğrul Bey'in yanına gidecekmişsiniz. Benim de ülkenin selameti açısından onun yanına gidip söylemem gereken şeyler var.

Hizmetlileriniz çok meraklı çocuklar, onlar benim hakkımda çok şey biliyorlar. Siz ne öğrenmek istiyorsanız onlara sorun!

Onlar benim emirlerimi yerine getirirler ama benim adamlarımdan size kötülük gelmez, rahat olun.

Gökhun bir müddet sustuktan sonra konuşmaya başladı:

Benim şecerem, Gökhun bin Harur bin Aksungar, Harezm'in Gavşfinc şehrinin hükümdarıydım ama şimdi değilim, hiç kimseyim. Varı yoğu bir katırlık yüküm var.

Eşiniz Kalbina, Tuğrul Bey'in eşi Altıncan Hatun'un yakın arkadaşı mı?

Size doğru söylemişler. Eşim Altıncan melikenin yakın arkadaşı. Biz Nişabur'a büyük umutlarla gidiyoruz ama orada bizi nasıl karşılayacaklarını tam olarak bilmiyoruz.

Erkeklerle nazaran kadınlar arkadaşlarına karşı çok vefalı olurlar, birbirlerini desteklerler. Altıncan Hatun da sizin eşinizi kollar. O, benim duyduğuma göre çok becerikli bir hatun olmalı.

“Hikâyeleri...” diye Kalbina heyecanlandı.

Evet, evet onun hakkında çok hikâyeler duydum. (II. 37)

“Hikâyeler rahat yerlerin sohbetidir.” diyen Gökhan Bey hikâye işitmek istemediğini söyledi. Siz Tuğrul Bey’i gördünüz mü?

Allah’a şükür gördüm, onunla selamlaştım. Sultan Tuğrul çok farklı birisiymiş.

Nesi farklı onun?

Kır atın üstünde göğsünde zırhı, başında tolgası, bir elinde yay ile ok tutarken oturuşu, çok heybetliydi, sıfatı gözümün önünden gitmiyor benim. Yürürken adımlarını büyük değil de küçük küçük atıyor. Beni hayran bırakan da söylediği sözler. Onun dediği sözleri ben hiçbir padişahıtan işitmedim. O konuşurken resmen kükrüyor. O, Nişabur’a geldiği günün ertesinde büyük bir kabul düzenledi. Onun kabulüne katıldım. Etrafında çok insan vardı, onun için onunla konuşamadım, sadece selamlaştım. Bıyıkları iki tarafa doğru yay gibi duruyor. Kimin saçı gür ve güçlüyse o kişi yiğit olur derler. Tuğrul Bey’in bıyıklarından da onun yiğit olduğu anlaşılıyor. -Rızakulu Türkmen bir müddet nefeslendi- Tuğrul Bey’in İbrahim adında bir kardeşi varmış.

İbrahim mi dediniz?

Evet, sultanın kardeşi. O, gece gündüz çalışan bir komutan. Sevimli, nur yüzlü bir kişi. Kıyafetlerini görsen üzülsün. Sultanın kardeşi, komutan gibi değil, elbiseleri yırtık pırtık, kir içinde. Ben onu kervansarayına çağırıp yıkatacak, elbiselerini yeniletecektim ama öyle yaptığımda yanlış anlayıp kızması da mümkündü. Ondan her türlü kötülüğün çıkması mümkün.

İbrahim hakkında niçin böyle düşünüyorsunuz?

Ben bütün ömrüm boyunca insanlarla çalıştım, onun için de onların dış görünüşlerine bakıp ne olduklarını bilirim.

İbrahim’i kötü birisi olarak mı görüyorsunuz?

Evet, ben onu çok kötü biri olarak görüyorum.

Siz onun bir kötülüğünü gördünüz mü?

Yok, görmedim.

O zaman ne? **(II. 38)**

Ben söyledim sonuçta, yırtık pırtık elbiselerine bakarak...

Yırtık pırtık, kirli elbiseli insanlar kötü olur mu?

Bir söz ile söyleyeyim, evet, böyle insanlar kötü olurlar. İbrahim'in üstüne başına dikkat etmemesi, onun özensizliğini gösterir. Özensiz insanlar ise başarısız hareketlere meyillidir. Başarısız hareketler İbrahim'i çabuk sinirlendirir. Böyle durumlara çare bulamamak kötülüklere sebep olur. Ayrıca kendisine özen göstermeyen kişinin başkasına da özen göstermeyeceği açıktır. İbrahim ekâbir bir insan olmalı. Ekâbir kişilerle anlaşmak zor olur. Öyle kişilerin kafaları akılla doludur, başka birinin aklına ihtiyaçları yoktur, çünkü kafalarında yer yoktur.

Gökhun, kervansarayın sahibinin İbrahim hakkında daha fazla konuşmasını istemediği için onun sözünü böldü:

Sen Sultan Tuğrul'a benim ne haber ulaştırmamı istersin? Hem biraz önceki yağmacılar kimlerdi?

Benim Sultan Tuğrul'a ulaştırmak istediğim önemli haberlerimden biri Horasan'ın önceki hükümdarı Surî'nin hazinesi hakkında. İkinci haberim kendim için önemli bir haber, yani yağmacılıkla alakalı. Biraz önce yağma edenlerin liderine Komutan Ahmet derler. O yağmalar Tuğrul Bey için değil, sadece kendisi ve bazı adamlarının hesabına yapıldı. Ben bu şeylerden Tuğrul Bey'in habersiz olduğunu çok iyi bilirim. Beyin güveninden faydalanıp istediklerini yapıyorlar. Bey Horasan halkını vergiden iki yıl muaf tuttu sonuçta! Komutan Ahmet ise yüz dinar vermemi istiyor. Vah, sultanlık için hayır sevap isteseler ben o zaman yüz dinar veririm ama haramilik için tek bir nohut bile vermek istemem.

Bir hizmetkâr gelip Rızakulu Par'ın kulağına bir şeyler fısıldadı. Onun dediklerini dinleyen Rızakulu Par başını sallayıp Gökhun'a döndü:

Gökhun Bey, eğer karşı gelmezseniz Kalbina bacı yan odaya geçsin. Benim eşim sizin eşinizle yemek yemek istiyor. Biz de sizinle birlikte yiyelim!

Yok, biz şimdi gitmek istiyoruz. **(II. 39)**

Siz gece kalmak istemiyor musunuz?

Evet, başta kalmak istiyorduk ama şimdi istemiyoruz. Ben Nişabur'a gitmekte acele ediyorum. Bu olanları beye hemen ulaştırmayı boynumun borcu sayıyorum. Onun dışında kalmak için bende bir dirhem bile yok.

Siz bey kişisiniz, yolunuz düştüğünde hesaplaşacağımıza inanıyorum.

Yok, yok!

O zaman acele edip Sultan Tuğrul'a Komutan Ahmet'in yaptıklarını iletin. Herkes beni Ebulfazl Surî gibi zengin sanıyor, Surî'nin zenginliği bende var sanıyor. Ancak onunki gibi zenginlik bende ne gezsin! Beni her ay, her hafta yağmalıyorlar. Herkes Rızakulu Par'ın üstüne para yağdığını düşünüyor, tüccarlardan bir dirhem almanın ne zor olduğunu bilmiyor onlar. Yağmalayacaksa Komutan Ahmet, Rızakulu Par'ın kervansarayını değil de Ebulfazl Surî'nin Pumba civarında sakladığı hazinesini yağmalasın.

Ebulfazl Surî'nin hazinesi Pumba civarında mı?

İşte, benim Sultan Tuğrul'a ulaştırmak istediğim esas haberim. Surî, Horasan'ın hazinesini Nişabur'dan çıkarttıysa da onu doğrudan Gazne'ye götüremez. Gazne'ye götürmek için uygun zamanı bekliyor o. Her yerde Tuğrul'un adamları gezinirken şimdi yapabileceği bir şey yok. Ah, ah benim canım yanıyor! Elimde ordum olsa doğrudan Pumba civarındaki Mikali Kalesi'ne gideceğim, tüm hazineyi aldıktan sonra Sultan Tuğrul'a vereceğim.

Niçin Sultan Tuğrul'a vereceksin? "Kendime alacağım." desene!

Yok, yok kardeşim! O hazineyi ben helal ocağıma getirmem. O hazine Horasan halkının gözyaşı. O gözyaşını evime getirsem Allah bundan hoşlanmaz. Kendi kazancımı bana nasip etse bana dünyada başka hiçbir şey gerek değil.

Allah yardımcın olsun!

Gökhun ile Kalbina yüklerini yüklenip Nişabur yoluna düştüler. (II. 40)

II.

Tuğrul Bey gece dinlendikten sonra tan vakit uyandı. Hizmetliler hemen hizmete hazır bekliyordlardı. Bey, dışarıda serilen döşegin üstüne bağdaş kurup oturdu. İki hizmetkâr ise beyin sakallarını düzeltiyordu.

Beyin omuzlarına dökülen bukle bukle saçları vardı. Elli yaşına yaklaşan beyin uzun saçları kırışmıştı. Bıyık onu heybetli gösteriyordu. Sakalın oturtulmasıyla birlikte o bilge bir yaşlıya dönmüştü.

Tuğrul Bey'in sakal taktırmasının iki sebebi vardı. Birinci sebep, belli bir derecede yüzünü örtmek, kendisini tanıtmamakla alakalıydı. İkinci sebep, kendisinin Türkmen olduğunu saklamaktı. İşte bu, en önemli sebepti. Çünkü çoğu Müslüman halkları gibi Türkmenler yaşlanmayana kadar kolay kolay sakal bırakmazlardı.

Elbette her gün sakalını kesmek -Tuğrul Bey her Cuma günü sakalını kestiriyordu- kolay değildi. Böyle olunca da Tuğrul Bey bıyıklarına bakım yaptırıyor, sakallarını kestiriyordu. Onun iki tane berberi vardı.

İki berber de işlerini çok iyi yapıyorlardı. Çünkü onlar bugün yaptıkları işi ilk defa yapmıyorlardı. Onlar Tuğrul Bey'den derviş, köle, tüccar, ulema bile yapmışlardı. Onlara ne yapmaları gerektiğini -bugün beyin kim olması gerektiği- söylenmeli, geriye kalanı onlar hallederdi.

İki berberin bugünkü görevleri Tuğrul Bey'i gezgin bir sofuya çevirmektir. Gezgincilerin eşyaları olmalıydı. Elbette, o eşyalar Nişabur'da hazırlanmıştı. Şimdi yapılacak iş, beye sofî elbisesi giydirip sakalını ona göre oturtmaktır.

Hizmetliler sadece sakal yapmakla yetinmediler, beyin kaşını da beyaz yaptılar, sonra da başına eski bir sarık taktılar. İşte bir sofî... İnsan gözlerine inanmasa karşısındakinin Sultan Tuğrul olduğuna inanmazdı.

Hizmetliler beye sağ gözünü yumup gezmesini tavsiye ettiler. Ancak bey sağ gözünü yumunca sol gözü de biraz kapandı. **(II. 41)**

“Altıncan hazırlanıyor mu?” diyen Tuğrul Bey karşısında bağdaş kurup oturan Peykam'a döndü.

Peykam duruşunu bozmadan cevap verdi:

Altıncan hazır, odasında seni bekliyor.

Tuğrul Bey veziri Ebul Kasım Buyanî'yi yanına çağırdı. Ona amacını, yapmak istediği şeyi açıkladı. Vezir, beyin fikrini onaylamadı:

Beyim, böyle bir devirde Deylemli²¹¹ olarak yabancı bir yere gitmek oldukça tehlikeli. Onun için siz kendinizin Deylemli olduğunu söylemeyin, başka bir yerden geldim deseniz daha iyi olur.

Sen endişelenme vezir, bana bir şey olmaz. Ben dikkatli olurum. Bırak, onlar beni bahtsız bir Deylemli sansınlar. Eşim de benim ikinci bahtsızlığım olsun. Ben eşimle birlikte Deylem'den Gazne'ye giderim. Benim aslım da Gazneli olsun. Beni bir zamanlar Deylem'e Sultan Gazneli Mahmut göndermiş olsun. Ben Deylem'de sultanın emirlerini yerine getirmiş olayım. Şimdi benden haber alan olmadığı için ölmeden önce kendimi Gazne'ye atmayı uygun görmüş olayım. Ben mezarımın akrabalarımın uzak olmasını istemiyor olayım.

“Tuğrul Bey, Ebul Kasım çok doğru söyledi. Bugün Deylemli olmak oldukça tehlikeli. Deylemlilerden yana canı yanan çok insan var. Daha doğrusu Deylemlilerden eziyet görmeyen insan yok. Bunun için obanın insanları üstüne saldırırlarsa biz sana yardıma yetişemeyiz. Son pişmanlık da fayda etmez.” diyen Peykam endişe duydu. On, on beş asker yakınlarda olsun.

Gerek yok. Ben halkın Deylemlilere de Selçuklulara da karşı tutumunu göreyim.

Bununla birlikte konuşma sona erdi.

***

Tuğrul Bey av avlamak için doğancısının öncülüğünde iki binden fazla atlısı ile Nişabur'un Bust ile Turaysıs aralığındaki ormanlığa geldi. Bey, av avlamak için geldiğini söylese de esas amacı av avlamak değildi, (II. 42) gezgin sofı kıyafetinde Bust eteğindeki obaların dergâhlarını görmek, orada konuşulanları kendi kulağıyla duymak, onları kendi gözleriyle görmektir.

Tuğrul Bey'in Bust'un eteğindeki obaların dergâhlarını gezip oradaki durumu görmek istemesinin sebebi, bundan bir hafta önce üç kişinin özel olarak saraya bir şikâyetle gelmesiydi. Şikâyet edenlerin sözleri Tuğrul Bey'i şüpheyne düşürmüş, söylenen sözleri yerinde görmek için buraya gelmişti.

***

---

²¹¹ İran'ın batısında bulunan bir şehrin adı. Deylemliler; Büveyhoğulları ve Kaku Şahlığını kurmuşlardır. İslam devletlerinde İslam devletlerindeki önemli görevlere Deylem şehriden olan kişiler gelmiştir. Büveyhoğulları Devletin yıkılmasıyla bu Deylemlerin de hükümlanlığı sona ermiştir.

Deylem'den gelen Argun ibn el-Ferhat adındaki sofı, doğduğu yere gitmek için yerinden kalktı, omzuna içi mısır keşkölünü²¹² attı. Onun eşı Gülyüzlü de kendi çadırından çıktı.

Argun karşısında duran yaşlı kadını iyice inceledi:

Kimsin sen?

Ey Sofu Argun, gerçekten yaşlanmışsın, kendi eşin Gülyüzlü'yü de mi tanımıyorsun sen?

“Gülyüzlü müsün sen?” diyerek güldü Argun.

Ya kimim? Gülyüzlü'yüm ben.

İyice bakayım da obanın içinde seni kaybedip sonrasında “Bu benimki değil!” demeyeyim.

Sağ gözüne ne oldu?

Hizmetliler obada görececek şey yok, olanı da görmek için tek göz yeter dediler.

“Sesiniz önceki gibi.” diyerek Gülyüzlü eşine bakıp güldü.

O zaman yola düşelim yaşlı Gülyüzlü.

Kadınım, eşime tabiyim.

Argun eşini iki hörgüçlü, üstü yük dolu deveye bindirdi, sonra da devenin önüne düşüp yayan bir şekilde yola düştü.

“Rahat mısın?” diyerek Argun devenin üstünde oturan eşine bir iki kez sordu. Eşinin rahat olduğuna kanaat eden Argun hızla yola koyuldu. (II. 43)

***

Tuğrul bu sefer Oğuzların eski hayatlarında yurdu idare edişlerini uyguladı. Bu iş, yerinde olacaktı. Çözölmek istenen mesele yerindeydi sonuçta.

Gelenek halkın ruhî karakterinin millî yaşayışta yüzeye çıkmasından, ortaya koyulmasından başka bir şey değildi. Oğuz-Türkmen ruhunun bir yüzü de karakter bulmak, bir başka şeyin kılığına girmekti.

---

²¹² Gezici bazı dervişlerin ve dilencilerin ellerinde tuttıkları, Hindistan cevizi kabuğundan, metalden veya abanozdan yapılmış dilenci çanağı. Burada küfe manasında kullanılmış.

Tuğrul'un, Argun; Altıncan'ın, Gülyüzlü olması da Oğuz ruhunun oyununu yansıtıyordu. Hayatın özündeki sırrı ortaya çıkarmak için oyun oynamak gerekti. Oyun olmasa, dünyada sadece zorluklar olsa o zaman yaşam tek taraflı, tek renkli bir yaşam olurdu.

Böyle kılık değiştirmek Tuğrul ve Altıncan'ın hayatında sonralarda da birçok kez olmuştu. Hatta onlar kendilerinden de habersiz daha kaç defa kılık değiştirmişlerdi. Çünkü sözün olduğu yerde dış görünüş var. İnsanın konuşma yeteneği olmasaydı başka bir görünüşe, başkasının görünüşüne girmese olmazdı. Söz insanı doğrudan varlıktan ayırır, söz insana yalan dünya görünüşünde güzel ve manalı bir şey sunar. Söz değişip durur, her türlü kılığa girer, insanı da kendi peşinde değiştirip kılıktan kılığa sokar. Buna canlılığın oyunu derler.

***

Sonbaharın son günleriydi. Ağaç dallarını tabiatın Azrail'i, hazan yeli vurduktan sonra her tarafa sarımsı bir renge dönüşmüştü. Ormanların dalları altın renkli yapraklarıyla yerlere serilmişti. Ne tarafa bakılsa ormandı, dağlıktı. Dağın ormana bürünmüş geniş gölgesi çeşit çeşit toplanan yapraklarla uzayıp gidiyordu. Etrafta in cin yoktu.

Tan vakti iki bin atlı grubun arasından çıkan deveye binmiş yaşlıyı takip eder gibi alaca gökyüzünde büyük bir kartal uçuyor, uzağa gitmiyordu. O, sanki Argun ibn el-Ferhat'a bekçilik yapıyor gibiydi. **(II. 45)** Kartal kanatlarını çırpıp gökyüzünde uçuyordu.

Keskin bakışlı kartal büyüklüğüyle yerde olan biten her şeyi inceliyor, acele etmiyordu.

“Yukarıda beyimin kartalı var.” diyen Gülyüzlü kartaldan gözünü ayırmadan konuştu: Görüyor musunuz Sofu Argun?

“Görüyorum, görüyorum yaşlı Gülyüzlü.” diyen Argun kartalı keyifle izlemeye koyuldu. Oğuz Han sefere gittiğinde onun önüne bozkurt düşüp yol göstermiş, benim önüme ise gördüğün gibi kartal düşüyor. Bu kartal Nur taraflarından çıkıp geldiğimizden beri beni gözetliyor. Hayran kalınacak gibi, önüme şu kartal düştüğünden beri işlerim hep yolunda gidiyor. Bu kartal acaba Allah tarafından mı yollandı! Bunda bir hikmet var ama ben onu açık bir şekilde bilemiyorum. Ben sefere gidecek olduğumda yukarı bakıp kartal gözlüyorum. Kartalın yukarıda kanat çırpıp gittiğini gördüğümde yoluma inançla giderim.

Gerçekten de kartal devesini besleyen Argun'dan uzaklaşmadı, başka yerlere gitse de dolandı, yine onun olduğu yere geldi. Tıpkı bozkurt gibi Sofu Argun'un gittiği yere yol gösterdi.

Altıncan kartala bakıp yürürken Tümen dayısının: “Ben ölürsem ruhum kartala dönüşür, sizi korurum.” dediği sözlerini ve her kartal gördüğünde: “Kut ver, kut ver!” diye bağırarak dilek dilediği günü hatırladı. Bu şeyler hakkında Sofu Argun'a birçok şey anlatmak istese de anlatmadı, sustu.

Altıncan, biz gençken kartal gördüğümüzde: “Kut ver, kut ver!” deyip bağırırdık ve ona ne arzu ettiğimizi söylerdik. Siz de öyle şeyler söyler miydiniz?

Ben hâlâ dilek diliyorum.

Ne diliyorsun?

Ben can sağlığı diliyorum, başarı diliyorum.

“O zaman bana sadece cihangirlik dilemek kalmış.” diyen Tuğrul Bey güldü. Kartala ellerini uzatıp bağırarak dilek diledi: “Ey kartal, kut ver, baht ver! Cihangirlik ver! Tüm Müslümanlara baş olmama izin ver! (II. 46)

***

Argun devesini besledikten sonra tan vaktinden ta öğlene kadar dağ vadilerinin, büyük tepelerin arasından yürüdü. Sonunda dik bir bağa gömülü büyük bir obaya ulaştı.

Bu obanın adı Kundur²¹³ idi. Obanın bu adı almasının sebebi, burada kundur yetiştirilmesi ve kundur ticareti ile alakalıydı. Tüccarlar uzak yerlerden buranın kundurunu satın almak için geliyorlardı. Bunun sebebi ise başka yerlerinin kundurları ile karşılaştırıldığında buranın kunduru daha iyi olmasıydı. Ayrıca Kundur Obası, sofuların dergâhının olduğu yedi obadan biriydi.²¹⁴

Obanın bir ucundan giren Sofu Argun sofuların dergâhının nerede olduğunu öğrenmek için oynayan çocuklardan iki tanesini yanına çağırdı.

Çocuklar sofunun sorusuna cevap vermeden öylece baktıktan sonra diğer evlerden ayırt edilen küçük bir eve girdiler, o evden bir genci alıp geldiler.

---

²¹³ Tütsü.

²¹⁴ Kundur, sofuların dergâhının bulunduğu yedi obadan biridir. (Ebu Sağıt Abdülkerim Samgani Mervezî, Şecere Kitabı, 10. cilt).

Yüzü gözü gülen nurani yüzlü genç gelip edep ile selam verdi, Sofu Argun ve eşini sofuların dergâhına götürdü.

Gencin karşılaması çok değerli, yıllar sonra bulduğu dostunu karşılar gibiydi. Gelenin kim olduğuyla hiçbir şekilde ilgilenmiyordu. Genç, Sofu Argun ve eşini kulübelere birisine yerleştireceğini, yiyip içip dinlenmeleri için her türlü şeyin var olduğunu, burada çeşitli şehirlerden gelen dervişlerin, sofuların, ulemaların bol olduğunu, onların istişare edip düşünmek için buraya uğradıklarını belirtti.

“Ey koç yiğit, sen bizim kim olduğumuzu, nerden gelip nereye gittiğimizi sormadın?” diyen Argun gence baktı.

Gelen misafirin kim olduğunu sormak uygun olmaz. Allah’ın tüm kulları aynı. Allah’ın tüm kulları misafir. Bizde “Misafir atadan büyüktür.” derler.

Allah’ın tüm kulları bu dünyada misafir demen doğru ama Allah’ın tüm kulları denk değil. İnsan insandan farklıdır. Dünyanın anlamı da o farkta. Biliyor musun koç yiğit, gittiğimiz obaların birkaçında bizi misafir olarak ağırlamadılar.

“Doğru davranmamışlar.” diyen genç üzüldü. (II. 47)

Benim kim olduğum seni hâlâ ilgilendirmiyor mu koç yiğit?

Siz bugün bizim obamızın konağısınız. İşte, benim için önemli olan bu. Benim görevim obamıza gelen kişilere iyi hizmet etmek, onların bizim hakkımızda iyi fikirlerde bulunması için çalışmak. Siz kendinizi bana kötü adam gibi göstermeye çalışıyorsunuz ama ben insanları bir görüşümde tanırım.

Beni de tanıdın mı?

Tanıdım.

Haydi, söyle o zaman!

Siz erenlerden icazet almış bir kişisiniz.

Yanlışın olmasın!

Yok, yok ben yanılmıyorum ama beni bir şey hayrete düşürüyor.

Ne?

Sizin tek olmanız.

Ben tek değilim, yanımda eşim var.

Ben de onu söylüyorum, yanınızda eşinizden başka kimsenin olmamasını benim aklım almıyor.

Benim yanımda kim olmalıydı?

Sizin yanınızda çok adam olmalıydı.

Neden?

Çünkü sizin kendinize çekici, özünüze tabi edici bir gücünüz var. Böyle gücünüz varken tek olmanız bana çok sırlı göründü.

Sen o zaman benim hakkımda ikinci kez yanıldın.

Yok, efendim ben kolay kolay yanılmam. Siz bey soyundan olmalısınız.

Bu sözün doğru.

Siz eşsiz bir kahramansınız. Siz eşi olmayan akıllı bir insansınız. Siz sofı elbisesinde olsanız da sofulukla alakası olmayan birisine benziyorsunuz. Hem sizin sağ gözünüze ne oldu?

Sağ gözüm doğduğumdan beri görmüyor.

Göz kapağınızın titreyip durması sağ gözünüze bir şey olduğunu haber veriyor.

Argun sırrı anlaşılmasın diye aceleyle konuştu. **(II. 48)**

Gözlem yeteneğın hoşuma gitti. Sen şah saraylarında çalışmaya münasip bir koç yiğitsin. Ben Deylem'den çıktığımda gözüme bir şey kaçtı, biraz acıtıyor.

Deylem'den mi dediniz?

Evet, Deylem'den. Niçin durdun? Benim aslım Gazne şehrinden. Sen doğru söyledin, ben beyzade soyundanım, Sultan Gazneli Mahmut'un soyundanım. Ben tıpkı Sultan Gazneli Mahmut gibi Kayı boyundanım. Ben önceden Sultan Gazneli Mahmut'un sarayında çalışırdım. O, beni Deylem vilayetine göreve yolladı. Ben orada on beş yıl hizmet ettim. Şimdi kendin de biliyorsun, Sultan Mahmut artık yok, Horasan'a Selçuklular hâkim oldular. Deylem'de de Selçuklular hükümdarlık ediyorlar. Şimdiki amacımın sağ selamet akrabalarıma kavuşmak, Mesut'un yanına varmak.

Ha! Biraz önce “Gittiğim bazı obalarda beni misafir etmediler.” demen şimdi mantıklı geldi bana. Öyleyse Gur yoluna gitmeniz gerekir, sizin işiniz kolay olmaz. Ben de reisimize haber etmeden sizi dergâha yerleştiremem. Siz beni burada biraz bekleyin, haber verip geleyim.

Reisinize söylemek zorunda mısınız koç yiğit?

Söylemezsem olmaz.

Sen bu meseleyi reisine söyleme, ben sana yüz dinar vereyim.

Efendim, ben sizden istirham ederim, bendeki itibarınızı düşürmeyin. Bu dediklerinizi bana demeseydiniz iyi olurdu ama siz vicdanınız önünde bana temiz olduğunuzu göstermek için hakikati söylediniz. Şimdi de beni satın alıp itibarınızı mı düşüreceksiniz? Ben kendi itibarımı her şeyden üstte tutarım; vicdanımı, itibarımı hiçbir dinara, zenginliğe satmam. Eğer böyle bir şey yaparsam bu helal daireye bir daha giremem.

Güzel yüzlü genç yavaş yavaş yürüyerek beyaz elbiseli sofuların toplandığı yere gitti. Aslında o, obanın reisinin yanına değil de dergâhın sofusunun yanına gitti.

Nurani yüzlü genç çok vakit geçmeden sarıklı birinin peşine düşüp geldi. **(II. 49)** Sofu soğuk bir şekilde hâl hatır sorduktan sonra sadede geldi:

Ey Allah’ın kulu! Bizim dergâhımızda şu anda yer yok, her yer dolu. Siz kusurumuza bakmayın, biz sizi kabul edemeyeceğiz.

Bize çok yer gerekli değil.

Bizde hiç yer yok.

Biz dergâhın kapısında da yatarız.

Sofu Argun’u güzellikle yollayamayacağını anladı:

Ey, yaşlı! Sen benim başımı derde sokmak niyetinde misin? Derhal buradan git!

Neden?

Git dedim, git! Bitti, git! Laf anlatmaya vaktim yok benim.

Siz neden beni Allah’ın evinden kovuyorsunuz? Benim ne günahım var? Ben de sizin gibi Müslümanım. Ben Sünni’yim, Hanefî mezhebine mensubum. Siz de böyle

olmalısınız. Biz hepimiz kardeşiz. Biz hepimiz Allah'ın kuluyuz. Dergâhlar hükümdarlara değil de Allah'a ait.

Derhal buradan git! Yoksa seni obadan zorla kovarım.

Şu sözleri söylerken Gaznelilerden yediğin ekmekten, tuzdan utan! Seni bu mertebeye getiren Gaznelilerdir.

Ben senin nasihatlerine muhtaç değilim.

Ben Deylem'den geldiğimi söylediğimde çok korktunuz. Yeni Selçuklu hükümdarı bu kadar acımasız mı?

“Korktunuz!” deyip, “Acımasız mı?” deyip yanlış konuşma! Hükümdarın dediklerini yerine getirmek her bir tebaanın görevi. Ben kendi görevimi yerine getiriyorum. Onun için benden rahatsız olmaya kimsenin hakkı yok.

Benim Deylem'den gelip Gazne'ye gittiğimi ikinizden başka hiç kimse bilmiyor, siz bana bir iyilik edin!

Şu yiğit sizin obadan çıkmanıza yardımcı olur.

Genç hafifçe tebessüm etti:

Gelin, ben sizi uğurlayayım! **(II. 50)**

Biz gece dışarıda mı yatalım? Bize gece yatacak yer verin bari! Sabahtan gideriz.

Sofu, Argun'a nefretle bakarak:

Ne inatçı yaşlıymışsın!

Benim öğle namazını kılmam gerek.

Obadan çıkıp kıl!

O zaman yetişemem. Hem ben nerede abdest alırım?

O senin bileceğin iş.

Günaha giriyorsun.

Yapacak bir şeyim yok.

Bu son sözdü. Bu sözden sonra Argun, sofu ile konuşacak olmadı.

“Gelin, ben sizi uğurlayayım.” diyen genç ikinci kez ne yapacağını söyledikten sonra Argun ile eşi onun ardına düştü.

Yolda onların karşısına ona yakın, yedi sekiz yaşlarında olan oğlanlar çıktı. Onlar gencin etrafını sardılar. Genç onların her birine güzel sözler söyleyip başlarını sıvazladı.

“Kimin çocukları bunlar?” diyerek Gülyüzlü edepli gence sordu.

Bunlar mı? Bunlar benim oğullarım.

On sekiz yirmi yaşlarındaki gençten on çocuk olmayacağı açıktı. Burada bir mantıksızlık vardı. Bu mantıksızlığın ne olduğunu genç söylemedi, Gülyüzlü de sormadı.

Genç, Argun ile Gülyüzlü’yü kendi evine götürdü.

“İşte, şurada namazınızı kılın, gece de yatarsınız. Sabah erkenden ben sizi yolcu ederim.” diyen genç alelade bir odayı gösterdi. Sizin yiyip içeceklerinizi benim oğullarım getirir.

Gencin dediği gibi oldu, onlara yiyip içeceklerini yolda karşılarına çıkan çocuklar getirdi.

Karı koca gerçekten çok acıkmışlardı. Hızla yemek yediler.

Ormanda geyik ile kekliğin çok olduğu hakkındaki haber doğru olmalıydı. Onların önüne konan yemekler keklik ve geyik etinden yapılmış kebaplardı. Çok acıkmış olmalarından olsa gerek yemekler çok lezzetliydi. Karı kocanın yemeklerden yedikçe yiyesi geldi. **(II. 51)**

***

Delikanlının dediği gibi sabahtan geldi:

Yola çıkma vaktiniz geldi.

“İyi, koç yiğit sen bana büyük destek oldun, yardımcı olup misafir ettin. Bunun için benden şunu kabul et.” diyerek Argun, gence dirhem dolu bir kese uzattı.

“Yok, bana sizin paranız gerekli değil, yolunuz uzak, size lazım olur.” diyerek genç keseyi almaya karşı çıktı.

Yanlış anlamazsan sana bir şey sormak istiyorum.

Sorun, sorun!

Seni bize destek olup evinde misafir etmeye ne sebep oldu?

Bir söz ile cevap vereyim. Sizin dürüstlüğünüz. Hakikati, kim olduğunuzu gizlememeniz. Sizin bu özelliğiniz sadece kudretli, iyi insanlara mahsus. Bu yüzden iyi insanları himaye etmek istedim.

Adın ne?

Bana Ebu Nasr Muhammet bin Ebu Salih bin Mansur bin Muhammet Kunderî Cerrah derler. Ben Dikhan denilen reislerin soyundanım.

Tahsil gördün mü?

Geçen yıl Nişabur'un baş medresesini bitirdim.

Kimden tahsil gördün?

Ben talihliydim, İmam Muvaffak an-Nişaburî'den tahsil aldım.

Böyle meşhur bir imamdan tahsil aldıktan sonra obada vaktini öldürmenin sebebi ne? Sarayda görev almalıymışsın. Senin gibi düzgün yiğitlere saraylarda çok ihtiyaç var. Sultan Tuğrul'un sarayında çalışman çok iyi olur.

Genç hiçbir şey demeden derin bir nefes aldı.

Tuğrul Bey seni saraya çalışmaya çağırsa gider misin?

Yok, gitmem!

Sultan sarayında çalışmak herkese nasip olmaz sonuçta.

Doğru.

O hâlde? (II. 52)

Ağzımı bozmak istemiyorum.

Deminden beri sesini çıkarmadan duran Gülyüzlü sohbete katıldı:

Senin Tuğrul Bey'den hoşnut olmadığını düşünüyorum. Biz çok obaya gittik. Gittiğimiz obalarda Tuğrul Bey'e dua ediyorlar. İlk defa Tuğrul Bey'i sevmeyen birisine rast geldik.

Doğru, ben Tuğrul Bey'i sevmiyorum.

“Herkesin dua ettiği, tüm Müslümanlara hayır hasenatta bulunan bir beyi sevmemen çok mantıksız.” diyen Argun, genci inceledi.

Ben “Beddua ediyorum.” demedim, ben “Sevmiyorum.” dedim. Sevmemek başka, beddua etmek başka. Beddua, nefretin son sınırı. Benim rahatsızlığım henüz nefrete dönüşmedi.

Senin rahatsızlığın neden? “Ağzımı bozmak istemiyorum.” demenin sebebi ne?

Genç istemeyerek de olsa konuştu:

Tuğrul Bey’in adamları ele geçirdikleri toprakları yağmalıyor. Yağmalamak adettendir ama Tuğrul’un adamları yağmalamanın sınırını aşıyorlar. Onlar sadece zenginleri değil, yarına yiyecek bir lokma ekmek için kaygılanan insanların evlerini ters düz edip hiçbir şey kalmayacak hâle getiriyorlar. Fakir fukaranın üstündeki kıyafetleri bile alıyorlar. Kendilerine karşı gelenleri de öldürüyorlar. İşte, benim on iki oğlum var. Onlar obamızın çocukları. Tuğrul Bey’in adamları, o çocukların anne babalarının üstündeki elbiseleri almak için onları vahşice öldürdü. Şimdi onların çocuklarına ben sahip çıkmazsam kim sahip çıksın? Tuğrul Bey’in askerleri halka gözyaşı döktürüp kazanç elde ediyorlar. Bu yüzden adam öldürüp kazanç elde edilen yere ben ne için gideyim?

“Beyin emri ile böyle şeyler olmuş mu ki?” diyen Gülyüzlü, bir eşinin bir de gencin yüzüne baktı.

Farkı ne? (II. 53)

Farkı çok. Bu şeylerden beyin habersiz olması mümkün.

Eğer kendi komutasındaki askerlerin neler yaptığını bilmiyorsa ona bey demek, sultan demek olmaz! Böyle sultan olmaktansa olmamak daha iyi. Bu gevşekliğin, liderlik yapamamanın alameti. Bu şeyler için öteki dünyada ilk hesabı Tuğrul Bey’den sorarlar.

“Doğru söylersin koç yiğit.” diyerek Argun genci destekledi.

“Gazneliler önceden eziyet etti ama bu sözleri onlara söylemezsin.” diyerek Gülyüzlü Kundurlu gence rahatsızlığını belli etti.

Sultan Mahmut, garip gurebanın malını zorla alanı, onlara eziyet edenleri ibret olsun diye darağacında asardı. Sultan Mahmut tüm Müslümanların en büyük sultanı oldu. O,

Müslümanların ilk sultanı. O, çok akıllı bir sultandı. Hiçbir zaman ele geçirdiği yerlerin halkına eziyet etmezdi. Ne yapsa yerel beylere, hükümdarlara yapar, onların malını ganimet olarak alırdı ve de doğru olanı yapardı. Bin obayı yağmalayıp ganimet toplamaktansa bir hükümdarı yağmalayıp ganimet almak daha iyidir. Tuğrul Bey'in adamları niçin doymuyor? Çünkü onlar fakirlerin evlerini yağmalıyor. Fakirlerin evlerinde bir şey yok.

Benim duyduğuma göre Tuğrul Bey ülkedeki tüm yetim çocukları kendi sarayında özel olarak okutuyor, eğitim veriyormuş. Onlardan kendisine korkusuz askerler oluşturmak niyetindeymiş. Sen bu yetim çocukları Tuğrul Bey'in o mektebine yollamalısın!

Kundurî, Argun'a şüpheyile baktı:

Siz kimsiniz?

“Biz mi?” diyerek Argun şaşırdı. Ben Argun ibn an-Ferhat. Eşimin adı da Gülyüzlü. Benim aslım Gazne'den. Ben önceleri Gazne'de Sultan Gazneli Mahmut'un sarayında görev yapıyordum. Sonra sultan beni Deylem vilayetine göreve yolladı. Ben Deylem'de on beş yıl çalıştım. Deylem şehrinin hangi mescidine, hangi dergâhına, hangi evine gidip beni sorsan beni tanıdıklarını şahitlik ederler.

Yok, yok siz beni aldatamazsınız. Siz bu sözleri gönülden söylemiyorsunuz, bu sözleri dilinizin ucuyla söylüyorsunuz. Ayrıca sizin ilgilendiğiniz şeyler sofuların ilgilendiği şeyler değil. **(II. 54)** Sizin verdiğiniz cevaplar da sofuların verdiği cevaplar değil. Sizin eşiniz sofu eşi değil. O, öyle böyle, sıradan bir hatun değil. Siz hafiye olmayın!

Bizim gibi yaşlı insanlarla dalga geçmeye utanmıyor musun oğul?

“İnsan deseniz inanırım ama siz sofu değilsiniz.” diyerek Kundurî derinden nefes aldı.

“İstemezsen sorumuza cevap verme.” dedi Gülyüzlü. Sen Tuğrul Bey'den korkup bizden şüpheleniyorsun.

Ben Tuğrul Bey'den korkmuyorum. Ben sadece Allah'ın huzurunda günahkâr olmaktan korkarım.

Sen “Ağzımı bozmak istemiyorum.” dedin ya!

Dedim. Gerçekten de ağzımı bozmak istemiyorum. Allah'ın verdiği ömrü dürüst bir şekilde yaşamak istiyorum. Ancak Tuğrul Bey'in sarayındaki bazı emirler, beyin

güveninden yararlanıp halkı yağmalıyorlar. Bazı varlıklı insanların evlerine saldırıp onların tüm varlıklarını alıyor, çoluk çocuk, tüm insanları tümenden öldürüp onların zenginliklerine el koyuyorlar. Bu işi bir iki emir yapamaz, bunun ardından daha büyük birisi olmalı. Dün dergâhta sofunun niçin korktuğunu biliyor musunuz? Tuğrul Bey’in adamları obamıza saldırıp üç varlıklı kişiyi öldürüp tüm varlıklarına el koydular. Sofuya da şimdi senin sıranı deyip gittiler.

“Ey Allah’ım! Bu olanlar nedir? Bu olanları Selçukluların sultanı bilmiyordur. Bilse izin vermezdi.” diye söyledi üzümlere Gülyüzlü.

Genç açıklamaya çalıştı:

Biraz önce söyledim, yine söyleyeyim. Ülkesinde olan şeyleri bilmeyen sultana sultan denmez. Hem bu olanlardan Sultan Tuğrul’un haberi var.

Haberi mi var?

Evet, haberi var.

“Haberi var.” diyerek çok emin konuşuyorsun. Günaha girme koç yiğit! (II. 55)

Ben açıkça bildiğim şeyi söylüyorum.

Nereden biliyorsun?

Kundurî karı kocaya şüpheyle bakarak konuştu:

Ben Tuğrul Bey’in sarayına üç tane adam yolladım. Onlar benim haberimi sultana söylediler ama değişen bir şey olmadı.

Gülyüzlü bu denilenleri duyunca Argun’a baktı, Argun anladığını belirtir tarzda başını salladı. Argun’un başını salladığını gören Kundurî hızla yerinden kalktı:

İşte, şimdi bende şüphe yok, sizin sofu olmadığınızı eminim. İlk gördüğümde de “Bu yaşlı neden bu kadar yapmacık duruyor?” diye düşünmüştüm, şimdi cevabımı buldum.

Haydi, yürüyün reisin yanına gidelim. Gerisini onun yanında düşünürüz.

Bu düşünceden vazgeç koç yiğit! Eğer bizi reisin yanına götürürsen: “Neden benim kovduğum adamı evinde sakladın?” diye sana kızar.

Kaderimdir.

Sen bizi bırak, biz gidelim!

Yok, bırakmam. Düşün önüme, yürüyün!

Kundurî'nin demesiyle Argun hareket etmedi. Böyle olunca da Kundurî onu zorla evden çıkarmak istedi. Argun karşılık verdi, birden Kundurî'yi ellerinden tutup yere yatırdı ve üstüne çıktı:

“Sen bizi bırakacak mısın?” diye sordu.

Ölürüm de sizi bırakmam.

Kundurî'nin bu sözünü bekliyormuş gibi iki adam hızla içeri girdi:

Obamıza bir grup atlı geldi, onlar şu yaşlı karı kocayı gözlüyorlar.

Adamların ardından Selçuklu yiğitleri hızla içeri doldular. Peykam öne atıldı:

Bir şey oldu diye düşünüp yüreğimiz yerinden hopladı. (II. 56)

Peykam, siz zamanında geldiniz, yoksa bu koç yiğit bizim elimizi ayağımızı bağlayacaktı (!)

“Kim bu?” diyerek vezir Ebulkasım Buyanî gencin karşısına dikildi. Kundurî kendi evinde olanlara akıl sır erdiremedi, şaşkın gözlerle etrafa baktı.

Bu koç yiğit Tuğrul Bey'in yeni danışmanı.²¹⁵ (II. 57)

Onuncu Hikâye

İnsan Sadece Gücünü Değil, Gücsüz Taraflarını Da Halktan Gizler

1.

Her çarşamba akşamı bir kişi Altıncan'ın yanına kimseye görünmeden geliyordu. Altıncan onu her seferinde hevesle kabul eder, onunla odanın içinde bir müddet sohbet ederdi. Doğrusu, daha çok yabancı kişi konuşurdu.

Tuğrul Bey eşinin yanına bir erkeğin geldiğini, eşinin bu kişiyi güler yüzle karşıladığını, ikisinin sohbet ettiklerini biliyordu ama şaşılacak bir şekilde eşini bu yabancından kıskanmıyordu. Onların görüşmelerinin bitmesini sabırla bekliyor, sonrasında ise gelenin kim olduğunu sormuyor, bu konuyla alakalı tek kelime etmiyordu. Altıncan da her çarşamba yanına herkesten gizli gelen kişiyle alakalı tek

---

²¹⁵ Kundurî, Tuğrul Bey'in en sonuncu baş veziridir. O, “Amidilmülk” yani devletin direği unvanına münasip olmuştur. Sultan Tuğrul'un vefatından sonra Nizamülmülk, Kundurî'yi Alparslan'a kötüler, ona çok zulmeder, ona işkence eder ve en sonunda da öldürtür.

kelime etmiyordu. Çünkü bey gelenin ulak olduğunu biliyordu. Onun yanına da her gün otuzda fazla ulak geliyordu.

Altıncan ulak ile buluştuktan sonra beyin yanına gitti. **(II. 58)** Bey, eşinin yüzüne bakıp önemli bir haberinin olduğunu anladı:

Ne oldu?

Şirpence'ye kardeşim, yardımcım diye değer veriyorsunuz ama o sizin değer vermenize ihanet ediyor.

Dünyada en ağır, dayanılmaz şey güvendiğiniz adamdan, dostundan kötülük görmek.

Bakıldığında her şey Şirpence'den kaynaklanıyormuş. O, kardeşini yağmaya yolluyormuş.

Hani o, “Kardeşimin yaptığı bu işlerden haberim yok.” deyip yemin etmişti?

O yalan söyleyip ikinci kez suç işledi.

Eh Şirpence, eh Şirpence!

Yabani otu kökünden koparıp atmazsan ondan kurtulamazsın. Şirpence, kardeşinin zindana atıldığını, Cuma günü de cezalandırılacağını duyduktan sonra Tuğrul Bey'e kötü sözler söylemiş adamlarının yanında. Yanındaki adamlar onun sakinleştirmişler.

Onu sakinleştiren adamları da darağacında sallandırmalı. Gören göze, işiten kulağa ibret olsun!

Emirler cezalandırılırsa onu sakinleştirenler akıllanırlar. Bu seferlik onlara ceza vermeyin beyim.

***

Tuğrul Bey, Şirpence'yi huzuruna çağırdı. Her zaman gülerek içeri giren Şirpence, bu sefer başı yerde, defalarca tazimde bulunarak kapı önünde durdu.

Şirpence sen niye orada duruyorsun? Niçin yanıma gelmiyorsun?

Sizin yanına gelmeye, hürmetinize layık değilim ben. Kardeşim Ahmet kötü işler yaptı. Kararmış nefsi için yüzden fazla insan öldürmüş, otuz kırk kervansarayı, kervanı yağmalamış. Ben onun yaptığı işlerden habersiz kaldım. **(II. 59)** Merhametli Tuğrul Bey, siz onca yıl beni kendinize en yakın dost olarak gördünüz, bana güvendiniz. Ben

ise sizin güveninizi boşa çıkardım. Kardeşim Ahmet'i de beni de cezalandırmanızı talep ediyorum. Bırakın başkalarına ibret olsun!

Şirpence, niçin böyle bir kabahat işledin? Niçin bana laf getirdin? Senin bir eksiğin yoktu. Altı şehirde dükkân açtın. Tus bölgesini sana ikta olarak verdim. “Şirpence, sana ikta gerek mi?” diye sorduğumda sen: “Bir bölge bana yeterli.” diye cevap verdin. Niçin böyle yaptın kardeşim?

Niçin böyle olduğunu doğrusu kendim de bilmiyorum.

Ben üzülüyorum Şirpence, çok üzülüyorum. Şeriatın, adaletin önünde beni yapabileceğim bir şey yok.

Tuğrul Bey tahtından kalkıp Şirpence'nin yanına gitti, onu sıkıca kucakladı: Kardeşim, sevgili kardeşim benim...

***

Tuğrul Bey sevgili arkadaşını cezalandıracağı için üzülüyordu, hiçbir yerde rahat duramıyordu. Akşamüzeri Altıncan'ın yanına geldi. Yemek yedi ama rahat edemedi, önündeki yemekleri alıp zindana gitti. Beyin geldiğini gören Şirpence yerinden kalktı. Otur, otur!

Bey, elindeki yemekleri Şirpence'ye verdi.

Bunları niçin bana veriyorsun?

Sen aç duruyorsun.

Yok, ben aç değilim.

Sen dediğimi yap, haydi yanıma otur da yemek ye!

Bey, o geceyi Şirpence ile geçirdi. İki dost sabaha kadar geçmiş günleri yâd ettiler, konuştular, gülüştüler.

***

Tuğrul Bey'in, Şirpence'nin yanında olduğunu gören Anuşirvan, gece yarısı Altıncan'ın yanına telaşla geldi, onu uykudan uyandırdı: **(II. 60)**

Ne oldu? Hani, bey? Ona bir şey mi oldu?

On bir şey olmadı.

O zaman niçin şimdi geldin?

Canım ablam, sana söyleyeceğim önemli bir şey var.

Sabah söylesen olmuyor mu?

Sabah söylersem geç olur.

Hayırdır inşallah!

Haydi, uyan, kendine gel!

Altıncan üstüne yeleğini giyip Anuşirvan'ın yanına oturdu:

Söyle!

Tuğrul Bey'in çocukluktan beri yediği içtiği ayrı gitmeyen dostları var. Doğru mu?

Doğru.

Onlar kim?

Onların kim olduğunu sormak için mi sen beni gece yarısı uyandırdın?

Ablam, ben bu soruyu boş yere sormuyorum. Bunun bir sebebi var. Sen benim soruma cevap ver, o zaman benim düşündüğüm düşünceye yol açılır.

Yol açılır?

Evet, yol açılır. Söyle, onlar kim?

Onun dostu çok.

Doğru ama onların içinde farklı olanlar var. Gençliğinden beri yanından ayrılmayanlar kimler?

Dürnazar, Mübarek.

Sonra?

Yusuf.

Sonra?

İbrahim, Çağrı.

Sonra?

Resultekin.

Ben onun kardeşlerini, akrabalarını sormuyorum, dostlarını soruyorum.

Sen söylemesen, ben sana ne söyleyeceğimi bilemiyorum. (II. 61)

Şirpence ile beyin arası nasıldı?

İkisi çok iyi dosttu ama...

Dur, dur bana ‘ama’ deyip açıklamak istersin ama gerekli değil, çünkü ben senin söylemek istediğin şeyleri zaten biliyorum. Ahmet’in yaptığı kötü şeyleri de biliyorum.

O olanlarda Şirpence’nin de parmağı var.

Doğrudur, ben senin söylemek istediğin delillerin hiçbirisini inkâr etmiyorum. Bir günah ile bir insan ölmemeli, dost dostla iyi geçinmeli.

Onun günahı affedilmeyecek kadar çok.

Ablam, ben senden rica ediyorum. Şirpence’nin suçu affedilsin. Bey ile Şirpence dostlar. Bey onu öldürürse sonradan pişman olur. Bey sadece seni dinler, sen söylersen o sana yok demez, bir çaresi bulunur. Sen gayret et de beyden rica et, Şirpence’yi cezalandırmاسın. Şirpence zindana girmeden önce benden bu konuda ricada bulundu, ben de ona söz verdim.

Niçin?

Ona bakınca yüreğim sızladı.

Sen Şirpence’nin zenginliğine aldanıp onu korumak mı istiyorsun? İnsafın yok mu senin?

“Ablam, söyle, elli kez söyle! Biz Şirpence’yi ölümden kurtarmalıyız, hem de kesin kurtarmalıyız. Çünkü bey sadece sizi dinler. Onun kendisi Şirpence’yi cezalandırmak istemiyor ama şeriatın, kadıların, halkın önünde kendisini adaleti icra etmek görevi için kadı divanının dediğine yok diyemiyor. Beyin tek bir sözü gerek. Ben senden rica ediyorum ablam, Tuğrul Bey can dostunu cezalandırmاسın. Ben senden her gün bir şey istemiyorum. Şu ricamı yerine getirmezsen ben senden ömür boyunca razı olmam.” diyen Anuşirvan birden yerinden kalktı ve odadan çıkıp gitti.

Anuşirvan dur, Anuşirvan! Senin dediğin şeyler ne? Dur diyorum sana ben!

Anuşirvan durmadı, bir müddet sonra ortadan kayboldu. Altıncan, Yatmaz ile Çırlak'ı yanına çağırıp onlara nereden bulurlarsa bulup Anuşirvan'ı getirmelerini istedi. (II. 62)

Yatmaz ve Çırlak sabaha karşı “Hiçbir yerde bulamadık.” diyerek geldiler.

O gece Tuğrul ve Şirpence gibi Altıncan'ın da gözüne uyku girmedi. Altıncan ağlayıp durdu. Onun derdini kimse işitmedi, içinde kopan fırtınaları da kimse duymadı.

Böyle durumlarda Altıncan filozof Akkaya ile sohbet ederdi. Akkaya, Altıncan'ın iç sıkıntılarını doğru anlardı, onun içini rahatlatırdı. Diğer yiğitler ise onu anlamazdı.

Onun bu sefer niçin ağladığını Akkaya da anlayamadı. Altıncan, Anuşirvan'ı büyük bir kişi olarak yetiştiremediğine üzülüp ağlıyordu. Zaman geçtikçe Anuşirvan'ın yaptığı tuhaflıklar artıyordu.

Kendi başına buyruk birisi varsa o Altıncan'dı ama onun başına buyrukluğu Anuşirvan'ınkinin yanında hiçti.

Anuşirvan, herkese iyi görünmek, iyilik yapmak istiyordu. Söz vermek onun alışkanlığıydı. Sonra o, verdiği sözün peşine düşüp kendisini zora sokuyordu.

Anuşirvan annesinin karakterine sahipti, kendisi için yapmayacağı şeyleri başkası için yapardı. O, çoğu zaman Altıncan'ın korumasından faydalanırdı.

Hayatta herkes bir şeylerden lezzet alır. Anuşirvan insanlara iyilik yapmaktan, onlara iyilik yapabilmesinden lezzet alıyordu. Kendisine minnettarlık bildirildiğinde gözlerini kısıp keyifle dinliyordu.

Anuşirvan o gece evine gitmedi. Çünkü Altıncan'ın kendisini aratacağını, ardından adam yollayacağını biliyordu. O, ablasının çaresiz kalmasını, meseleyi halletmesini istiyordu.

Anuşirvan savurgandı, hem de çok savurgandı. Ne kadar parası olsa bir iki gün içinde bitirirdi. Bir iki gün sonra onda tek bir dirhem kalmazdı.

Anuşirvan'ın bir günü bile eğlencesiz geçmiyordu. “Sultan Mesut eğlenceyi çok sever, gününü eğlenceyle geçirir.” derler. Anuşirvan da onunla aynı gibiydi.

Onun aklında hiçbir şey yoktu. Çoğu kişi onu zengin tüccar sanıyordu. Gerçekten de onun duruşu zengin bir tüccar gibiydi. (II. 63) Anuşirvan çoğu zaman Altıncan'dan para isterdi. Eğer parası varsa Altıncan aklına bile gelmiyordu.

Altıncan, Anuşırvan'ın bu başına buyrukluğunu Tuğrul Bey'den saklıyordu. Bey bazen şaşkınlıkla:

“Onca parayı sen nereye harcıyorsun?” diye sorardı.

Bu soruyu Altıncan da Anuşırvan'a soruyordu.

Anuşırvan'da para çok olmasa da bahane çoktu (Herkeste bir bahane vardır sonuçta.)

Altıncan her seferinde ne cevap vereceğini bilmeden utanırdı. İşin iyi tarafı Tuğrul Bey soru sorsa da cevap beklemezdi.

Altıncan sabaha kadar iki ateş arasında kaldı. Ne yapmalıydı? Söylemeli mi yoksa söylememeli miydi? Bu ufak bir istek değildi sonuçta!

Sabaha doğru Tuğrul Bey, şirpence'nin yanından geldi.

Altınım, sen de mi uyumadın?

Uyuyamadım beyim.

Ne oldu?

Ben, şirpence ve sizin dostluğunuz hakkında düşündüm.

Bunu düşünmene ne gerek var? Her şey ortada.

Bunu düşünmeye gerek var beyim!

Haydi, söyle!

Söyleyeyim, siz de beni dinleyin! İlk önce Anuşırvan hakkında konuşayım.

Tuğrul Bey bağdaş kurup Altıncan'ın karşısına oturdu.

***

Cuma günü Nişabur'un Foz Mahallesi'ndeki pazar her zamankinden daha kalabalıktı. Tuğrul Bey, bölge insanına zulmeden, Selçuklu Beyliği'nin adını lekeleyen dokuz kişiye cezalandırmak amacıyla Foz Pazarı'na geldi.

İşte, sıra sıra darağaçları. Onların her birinin aşağısında cezalandırılmayı bekleyen kişiler başları dik bir şekilde duruyor.

Tuğrul Bey; vezirleri, yardımcıları ve eşi ile önceden özel olarak hazırlanmış yere oturdu, cezalandırılacak kişileri dikkatle inceledi. (II. 65)

Tellal yüksek bir yere çıkıp Tuğrul Bey'in fermanını okudu. Bu gergin ortamda pazara Pir el-Kuşayrî'nin de geldiğini haber verdiler. El-Kuşayrî, ardından dört oğlu ve müritleriyle birlikte pazara geldi.

Kuşayrî, Tuğrul Bey'in yanına gelmedi ya da onu görmedi. Pazara girdiği yerde durup sesini çıkarmadan ceza verilecek kişileri seyretti. Aslında Kuşayrî, Tuğrul Bey'in kendi yanına gelmesini istemişti. Ancak bey onun yanına gitmedi, onun olduğu tarafa da bakmadı.

Kuşayrî hızla Tuğrul Bey'in yanına gitti. Tuğrul Bey büyük bir hürmetle pire tazimde bulundu, oturması için kendi yanında ona yer gösterdi.

Pir maksadını belli etti:

Ahmet ibn Tabgaç'a ceza vereceğin hakkında bir şeyler işitip geldim. Çünkü Ahmet benim öğrencimdi. O çok zeki bir müritti. İşittiğime göre senin onun abisi Şirpence ile yediğin içtiğin ayrı gitmiyormuş.

Doğru, ben Şirpence'yi kardeşim saydım, kardeşim gibi değerli gördüm ama o halka eziyette bulundu.

Ey bey! Geçimli olmak bir hükümdarın en önemli özelliği olmalıdır. Geçimli olmak iyidir. Kur'an'da: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman'ın ordusu birden sizin üzerine basmasın!"²¹⁶ denmektedir. Sen geçimli olup Ahmet'i bağışla da bana ver. Bırak, ömrünü benim yanımda hizmette geçirsin. Ben onu yeniden eğitirim.

Ey merhametli pir! Kur'an'da: "Doğrusu, hükümdarlar bir şehre girdiğinde o yeri darmadağın ederler, itibarlı kişileri azaltırlar."²¹⁷ denir. Ben sizin itibarınızı azaltmak istemiyorum. Allah'ın huzurunda hepimiz eşitiz. Eğer ben nefsi için halka eziyet eden kişiye gözümü yumarsam o zaman öteki dünyada ben bu ettiğim günaha nasıl cevap veririm? Siz bu işin günahını üstünüze alır mısınız?

Sen kendi günahını benim boynuma atacak olma, öteki dünyada hesabı her kişinin kendisinden sorarlar. (II. 66)

²¹⁶ **Neml Suresi, 18. Ayet:** Nihayet Karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" dedi.

²¹⁷ **Neml Suresi, 34. Ayet:** (Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: "Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkın ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar."

Tuğrul Bey bundan sonra pir ile konuşmayı devam ettirecek olmadı, cellatlara başlayın tarzında işaret etti.

“Ey bey! Sen benim sözümü dinlemeyecek misin?” diye Kuşarî öfkeyle sordu.

Ben sizi dinledim ama hükümdar da olsam sizin isteğinizi yerine getiremem. Çünkü ben halkın hizmetkârıyım. Herkese eşit gözle bakmak yüce yaradanın huzurunda benim görevim.

Benim öfkem, halkın öfkesi...

Tuğrul Bey sesini çıkarmadı, pir sinirlenerek gitti.

***

Tuğrul Bey, Tabgaç ve diğerlerini cezalandırıp saraya dönerken karşısına Emir Uhcurî çıktı. O, biraz endişeliydi, yanında da güzel giyimli birisi vardı.

“Beyim, emirin size söyleyecek önemli bir haberi var.” diye sessizce konuştu Altıncan.

Emir, ne oldu? Hiçbir zaman yanımdan ayrılmıyordun ama sabahtan beri yoksun. Ben pazara sensiz gitmek zorunda kaldım.

Beni bağışlayın beyim!

Ne oldu, yanındaki kişi kim?

Merhametli beyim, bu kişinin adı Ebu Zurga Hannakî²¹⁸.

Söyle!

O, Bağdat’ın baş medresesini bitirdi. Bu kişi size hizmet etmek istiyor.

Ne iş yapar?

Hesap işleriyle alakalı medrese okumuştur. Divanımızda çalışmak istediğini bildirir.

Şirpence’nin yerine mi? Çok acelecisiniz ya!

Ebu Zurga Hannakî dün yanıma geldi, o zamandan beri de yanımdan ayrılmıyor.

Emir, sen bu kişiye güveniyorsan o zaman ben sana karşı çıkmam. Bırak, o divanda muhasebe işlerinde çalışsın. Eğer iyi bir şekilde çalışırsa biz onu divanın başına

---

²¹⁸ Endülüs’te balık satan kişilere hannak adı verilmişti.

getiririz. Şirpence Tabgaç'ın yerine seni düşünüyorum. Şimdiki vazifeni ise sen Kundurî'ye ver.

Emredersiniz hükümdarım! (II. 67)

Ebu Zurga Hannakî de beye tekrar tekrar minnettarlık bildirdi:

Allah sizi korusun merhametli hükümdarım. Bütün bilgimle sizin kulluğunuzda, hizmetinizde olacağım.

Tuğrul Bey karargâhına vardıktan sonra Ebu Zurga Hannakî hakkındaki fikrini söyledi:

Emir onu çok iyi tanımıyor olmalı!

Altıncan, beyin fikrine katıldı:

Bence de o iyi birisi değil, o balıkçıya değil de balığa benziyor.

***

Anuşirvan dün üç kez Altıncan'ın yanına gelmişti. Son geldiğinde onun yanında Ebu Zurga Hannakî de vardı. Aslında o dün Ebu Zurga Hannakî hakkında Altıncan'a bir şeyler söylemek istemişti ama söyleyememişti.

Anuşirvan, Altıncan'a söyleyemediği haberini Emir Uhcurî'ye söyletmiş olmalıydı. Uhcurî kolay kolay beyden bir şey isteyecek birisi değildi. O, yerinde konuşan, utangaç, çok konuşmayan birisiydi. Uhcurî, Anuşirvan'ın Hannakî hakkındaki ricasına sadece bey değil, vezirler de şaşırmıştı.

Altıncan, Uhcurî'yi huzuruna çağırdı:

Hannakî hakkında Anuşirvan sana bir şey dedi mi?

Uhcurî kıpkırmızı oldu, utandı, ne cevap vereceğini bilemedi, sustu.

Bana hakikati söyle!

Melikem, Anuşirvan itibarlı bir beyzade.

Niçin onun kendisi ricada bulunmadı?

“Ben bir iki gün içinde beyden iki şey rica ettim. Ondan sürekli bir şeyler rica etmeyi uygun görmedim.” dedi.

***

Davut, yeni yerler yağmalamak için Tuğrul Bey'e kurultay yapmayı istedi. Ancak bey buna karşı çıktı. Ramazan olduğu için Davut'un kendisi de bu niyetinde ısrarcı olmadı. (II. 68) Ramazan ayı biter bitmez Davut yağma için tekrar talepte bulundu. Ancak Tuğrul Bey, Halife'nin yolladığı elçilerini ve mektubunu delil olarak gösterip onun bu isteklerine karşı çıktı. Davut ise bunlara önem vermeyerek yağmacılık fikrinde daha da ısrarcı oldu. O zaman Tuğrul belindeki hançerini çekti: "Allah var! Şimdi yağmacılık edersen kendimi öldürürüm." dedi. Böyle olunca Tuğrul Bey kardeşini fikrinden döndürdü.

İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Çağrı Bey kardeşiyle çok iyi anlaşsa da bu olaydan dolayı ona karşı kinlendi. Kinin değişik bir özelliği var. İçeride yatmayı sevmez, dışarı çıkmak ister. Çağrı Bey'in içindeki kin de çok yatmak istemedi, her zaman uygun vakit geldiğinde dışarı çıkacak oldu ki günün birinde dışarı çıktı:

"Kimin konuşmasına aldanıp bana niye karşı çıktığını biliyorum ben." deyip Çağrı Bey kardeşine hakaret etti.

Nasıl?

Çağrı Bey uygun olmayan bir söz ettiğini hemen anladı ama artık çok geçti. Söylediği sözü çevirmeye çalıştı:

Bırakalım şu muhabbeti!

Onlar bu konuyu devam ettirmediler. Ancak onların konuşmasına kulak kabartanlar da vardı. İki kardeş; komutanlara, askerlere örnek olmalıydı. Onlar birbirine gereken değeri vermese, birbirini sevmese komutanlar, askerler nasıl birbirini sevsinlerdi? Seversen seni de severler, sevmezsen seni de sevmezler. İnsanlar karşısındakinin kendilerine davranışlarına bakıp ona göre değer verirler. İki kardeş birbirlerine gönül koyar mı, birbirlerini kırar mıydı? İki kardeşin birbirlerine düşmelerini de isteyenler az değildi.

Birbirlerine değer vermek, birbirlerini sevmek hakkında Çağrı Bey ile Tuğrul Bey çok düşünmüşlerdi ve sonunda anlaşmışlardı. İnsanların arasındayken ne kadar sinirlenseler de rahatsızlıklarını belli etmeyecek, sadece birbirlerine değer verdiklerini belli edeceklerdi. Birbirlerinden rahatsız olduklarında kimsenin olmadığı bir yere gidecek, orada kendi başlarına düşüneceklerdi. (II. 69) Birbirlerine bağırmalı, vurmali,

vurulmalılardı ama iki kardeşin anlaşmazlığını üçüncü bir kişi işitmemeliydi. Eğer iki kardeş sırt sırta verse koca dağdan bir parça kumun eksilmeyeceğini²¹⁹ iyi anlamışlardı onlar.

Tuğrul Bey ile Çağrı Bey'in bazen birbirlerine sövdüğü, birbirlerinin yakasına yapıştığı zamanlar da az olmamıştı. "Kılıç kendi kınını kesmez." diye doğru demişler. Kardeş kardeştir, birbirlerine sırt dönmezler. Sinirleri geçti mi, öfke ve kinleri de güneş gören kar gibi erir gider. Tuğrul ile Çağrı da birbirlerine karşı kolay kolay kinlenmezdi. Birbirlerini yarım söz ve bakışta bile anarlardı.

Çağrı Bey tartışılacak bir mesele olduğunda çoğu zaman Tuğrul Bey'e danışırdı. Ancak yağma konusunda sınırı aşmıştı. Tuğrul Bey'in belindeki hançeri çekip: "Allah var! Şimdi yağmacılık edersen kendimi öldürürüm." deyip son sözü söylemesine mecbur etti. Tuğrul Bey yağmacılık etmemek, kazançlarını başka yerden bulmak hakkında önceden Çağrı Bey ile anlaşmıştı. O anlaşmadan sonra Çağrı Bey'in yeniden yağmacılık yapmak istemesi Tuğrul Bey için çok mantıksızdı. Yağmacılık yaptığı için o, öz dostu Şirpençe'yi cezalandırmıştı. Onun ölümünün acısı Tuğrul Bey'in yüreğinden hâlâ gitmemişti.

Tuğrul Bey, Çağrı Bey'in bu düşüncesinin sadece kendi fikri olmadığını, onun başkalarıyla bu düşüncede ortak olduğunu anladı. Tuğrul Bey anlamamış gibi de görünmedi. Çağrı Bey'in yanında duran İbrahim İnâl, Tuğrul Bey'in kesin karşı çıkmasını görüp başını salladı, ona karşı çıkacak bir şeyler söyleyecek oldu ama sustu. Vezir Ebul Kasım Buyanî onu omzunu dürtüp bir iki kez durdurdu.

İbrahim, ne söylemek istiyorsun?

Vezir Ebul Kasım Buyanî ile İbrahim suçüstü yakalanmış gibi kızardılar.

Akın etmeyi, yağmayı biz bulmadık. Eskiden beri gelen âdete göre ganimet bölüşmenin kurallarını da biz bulmadık.

"Sen bana bu sözü niçin söylüyorsun? Nasıl, Tuğrul bu şeyleri bilmiyor mu sanıyorsun?" diyen Tuğrul Bey, İbrahim'in yüzüne şaşırarak baktı. **(II. 70)**

Tuğrul, bize akıl veren çok. Biz biraz müsaade etsek bize eşlerimiz de akıl verir. Biz hiçbir zaman eşlerimizin aklına muhtaç olmadık. En iyisi kendi aklımızla yaşamak.

---

²¹⁹ Ebulkasım Firdevsi, Şehname, s. 608.

Tuğrul Bey, İbrahim'e: "Bu söylediklerin kendi fikrin mi?" diye kinayeli bir şekilde sormak istedi ama dudaklarını ısırdı, sustu. O, tartışmanın ne hakkında olduğunu anladı. Yağmacılığı durdurmakla alakalı Altıncan çok istekte bulunmuştu. O, bu düşüncesini Çağrı Bey'e de İbrahim Bey'e de söylemişti. Tabgaçlar soyunun cezalandırılması yağmacılık yüzünden olmuştu sonuçta. Bu onlara ibret olmamıştı demek ki!

Altıncan'ın düşüncesini kabul etmişlerdi ama onlara birisi akıl vermişti.

Kimdi o?

Kim olursa olsun, sözünü dinletmişti. Bu konuda da Altıncan'ın bir düşüncesi vardı. İbrahim ve Çağrı'ya bu akıllı Peykam vermiş olmalıydı.

"Yok, o değil." diye etraftan birisi Altıncan'a karşı çıktı.

O zaman kim?

2.

Sert savaşların ardından Selçuklular yüzden fazla Gazneli'yi esir aldılar. Onlara bir hafta boyunca eziyet edildi, sonra da özgür bırakıldılar. Esir düşen yüzden fazla Gazneli, Selçukluların adını işittiklerinde korkudan titriyorlardı. Onlara böyle eziyet edilmesinin sebebi savaş taktiklerinden biriydi. Onlar Gazneli ordusunun arasında korku türetmeliydiler. Onların korkusuna bakıp diğer Gazneliler de korkmalıydılar. Selçuklular geri yolladıkları Gaznelilere yüzden fazla Gazneli'yi yüzden fazla yaygaracı diye adlandırıdılar.

Esirlerin arasından sadece yüz tanesini serbest bırakmışlardı. Esir düşen yüz Gaznelinin komutanı, esir düşmesini namus borcu bildi ve canına kast etmek istedi. Ancak onu durdurdular, elindeki hançeri zorla aldılar. **(II. 71)**

Tuğrul Bey Gazneli komutanını iyice inceledi. O, başını kaldırmıyordu.

"Ellerini çözün!" diyerek Tuğrul Bey yanındakilere emir verdi. Sonra tercüman vasıtasıyla Peştü dilinde konuştu:

Kimsin sen, aslın nereden?

Gazneli komutan sesini çıkarmadı. Böyle olunca tercümanlar ona Arap ve Türkmen dillerinde soruyu tekrar sordular.

Gazneli komutan ya Selçuk beyini şaşırtmak istedi ya da sadece böyle davranmak istedi. Kendisine sorulan sorulara Arap, Fars ve de Türkmen dillerinde cevap verdi:

Ben Gazneli Sultan Mesut'un yüzbaşısıyım. Aslım Türkmen, doğduğum yer Belh.

“Türkmence konuş!” dedi Tuğrul Bey yüzbaşısıya. Niçin kendini öldürmek istedin?

Benim başka çarem yoktu.

Silahını emanet edip evine git. Bir daha da bizim karşımıza çıkma. Sana bu konuda bir şey söylemediler mi?

Söylediler ama ben evime gidemem, beni öldürün. Benim ömrüm bu gün son bulmalı. Hem de hemen! Ben bugün ölmeliyim. Siz beni öldürün. Sizin elinizden ölmek benim için çok şerefli olur.

Sen niçin özgür kalmak istemiyorsun?

Ben Türkmen adıma leke düşürmek istemiyorum.

“O ne lekesiymiş?” diye sordu Tuğrul Bey.

Savaştan ya yenmeli ya da ölmeli, üçüncü yol yok. Ben yenildim. Demek ki ben hemen ölmeliyim. Ben yenilip esir olduktan sonra obama dönemem. Obama vardığımda beni eve almazlar. Bana: “Niçin yenildin? Niçin esir düştün?” derler. “Türkmen esir düşmemeli, o ölünceye savaşmalıdır!” derler. Obaya gidersem oradakiler kendilerini rezil olmuş sayarlar, beni obadan kovarlar. O rezilliği yaşayacağıma ölmem daha iyi. Bunun için beni bu rezillikten kurtarın! **(II. 72)** Rica ediyorum, beni öldürün. Eğer siz yardım etmezseniz ben yolda kendimi öldürürüm.

Adın ne?

Benim adım İlyas Ebu Ali ibn Şerif. Bilinen adım Ebu Ali.

Hangi dilleri biliyorsun?

Peştü, Fars, Arap dillerini çok iyi bilirim.

Bu dilleri nerede öğrendin?

Ey korkusuz kahraman Tuğrul! Benim dedem Gazneli Mahmut'un sarayında çalışıyordu. Dedem Ali ibn Şerif okumuş adamdı, birçok dil biliyordu. Sultan Gazneli Mahmut dedeme Termez vilayetini ikta olarak vermişti. Dedem bizi çocukluktan itibaren atabeylere emanet etti. Dil ve ilim öğrendik. Biz beş kardeşlik. Bazı olaylar

yüzünden iki kardeş kalakaldık. Dedem Sultan Gazneli Mahmut hayattayken ağır bir hastalığa yakalanıp yeni yurduna göç etti.

Ne zamandan beridir savaflara katılıyorsun?

Bir yıldan beri.

Önceden neredeydin?

Saraydaydım. Dedemin işlerini devam ettiriyordum ama Ahmet Meymendî ile tartıştık.

“Ahmet Meymedî ile hangi konuda tartıştınız?” diye sordu İbrahim Bey.

Ebu Ali sustu.

“Uygundur. Bize eğitimli kişiler gerek. Eğer yürekten çalışırsan, Kur’an’ın üzerine yemin edip vefalı olursan biz seni aramıza alalım.” diye net bir şekilde konuştu Tuğrul Bey.

Ebu Ali hainlik etmeyeceğine dair Kur’an’ın üzerine yemin etti. Bundan sonra Ebu Ali’ye kılıç, at ve yüzbaşılık kemendi verdiler.

Tuğrul Bey adamlarına özel emir verdi. “Ebu Ali nasıl bir adam, Ahmet Meymedî ile aralarında ne olmuş? Bu şeyleri Belhli, Gazneli ulaklar ve askerler vasıtasıyla öğrenin!” dedi. (II. 73)

***

27 Haziran 1939 yılında Serahs’ın güneyindeki Dehi Bazergandan bölgesinde Sultan Mesut ile Tuğrul Bey’in kumandasındaki ordular arasında şiddetli bir savaş oldu.

Sultan Mesut’un ordusu elli binden fazlaydı. Böyle olunca da açık meydana savaşmak Selçuklular için uygun değildi.

Selçuklular bu savaşta Kurt taktiğini uygulamayı, düşman ordusunun dört tarafından hücum etmeyi uygun buldular.

***

Altıncan kardeşi Kabil ve evlatlığı Anuşirvan ile Kırklarına komutanlık ediyordu. Onun kadın olduğu elbisesine bakıldığında anlaşılmıyordu. O, tüm Selçuklular gibi beyaz kefene sarınmış, başında tolgası, her gün düşmanla göğüs göğse çarpışıyordu. Gaznelilerin beklemediği bir anda ortaya çıkıp yetiştiklerini harap ediyorlardı.

Geceleri yatmadığı günler çoktu. Altıncan bu savaşlarda Tuğrul Bey'in hizmetinde de bulunuyordu. Elbette Tuğrul Bey'in özel hizmetkârları vardı ama yine de Altıncan onun yiyip içmesine vakti vaktine dikkat ediyordu. Yoksa bey yiyip içmesine dikkat etmiyordu.

Altıncan saldırıların birinde çaresiz kaldı. Beş yüz kadar atlı onun karşısına çıktı. Gazneliler Altıncan ve etrafındakileri görüp üzerine yöneldiler. Altıncan ve yanındakiler kaçmak istediler. Kaçıp bir müddet sonra Gaznelilerle arayı açtılar ama Altıncan'ın Kırklarında Gazneli askerlerin peşinden saldırmak isteği doğdu. Onlar bu düşünceyle arkalarına döndüler, doğruya doğru giden ordunun peşine düştüler.

Niçindir bilinmez beş yüz atlılık ordudan elli kişi ayrıldı. Bunu gören Altıncan: **(II. 74)**

“Onları yok edelim!” diyerek bağırdı.

“Bize karşı bir hile uyguluyor olmasınlar!” diyerek Akkaya şüphelendi.

“Akkaya, sen her şeyden şüphelenirsin. Siz şurada bekleyin. Ben tek başıma gidip o elli Gazneliyi tarumar edip döneyim.” diye Kabil kibirli bir şekilde konuştu.

“Yok, seni tek başına bırakamayız.” diye Çırlak kılıcını havaya kaldırdı.

Kırklar, elliye yakın Gaznelinin üstüne at sürdüler. Savaş tam başlamıştı ki yine elliye yakın Gazneli ortaya çıktı. Şiddetli bir savaş başladı.

Savaşta Altıncan'ın atını mızrakla yere serdiler. Altıncan fırsattan faydalanmak için kendisini öldürmeye gelen beş atlının karşısına tek başına çıktı. O, korkusuzca savaştı, koşarak gelen atlılardan birini yayla vurarak öldürdü. Kalan askerler ile de savaşmayı sürdürdü.

Gazneli askerler Selçuklulardan çok korkuyorlar, bu yüzden de korka korka kılıçlaşıyorlardı.

Altıncan'da korku yoktu. Kısa bir süre sonra iki Gazneli askerin canını cehenneme yolladı, etrafını saran üç askerin üçüne de karşılık verdi, onlardan ikisini yaraladı ama kendisi de ağır yaralandı.

Onun ağır yaralandığını gören Kırklardan on, on beş tanesi yardıma geldi. Kabil, atına Altıncan'ı bindirip kendisi Anuşirvan'ın arkasına bindi, savaşın olduğu yerle arayı açtılar.

Kırklar, Altıncan'ın savaş meydanından alınıp götürölmesine yardımcı oldular. Onlar savaştığı sırada Gazneli askerlerin sayısı da artmaktaydı. Altıncan uzaklařtıķa Kırkların karşısında savaşan Gaznelilerin sayısı daha da çoğaldı.

“Kırklarım kaldı! Kırklarım kaldı! Akkaya kaldı! Yatmaz da kaldı!” diyerek Altıncan ağlayıp bağırıyordu.

Onlar karargâha geldiğinde Altıncan Hatun kendisinden geçmişti. Çünkü o çok kan kaybetmişti. (II. 75)

Karargâhta Tuğrul Bey'in kendisi Altıncan'a tabiplik yaptı. Altıncan'ın sol tarafındaki kaburgasına iki kez kılıç sokulmuştu. Kılıç sokulan yerden çok miktarda kan akıyordu.

Altıncan'ın kanamasını durdurdular, kılıcın açtığı yarayı İbn-i Sina'nın öğrettiği şekilde diktiler.

Altıncan uzun bir süre kendisine gelemedi. Tuğrul Bey uzun geceyi onun yanında geçirdi, Altıncan'ın kendisine geldiğini görüp sevindi, onu kucakladı.

Altıncan, ben senin yanıdayım, hiçbir şeyden korkma, seni hemen iyileştireceğim.

Sizin durumunuz nasıl beyim?

Seni beni dert etme!

Size hiçbir şeyin olmaması gerekir.

Hiç şey olmadı Altıncanım, hiçbir şey olmadı.

Altıncan şüphe ederek beyin ellerini, vücudunu eliyle kontrol etti, ondan sonra derin bir nefes aldı:

Allah'a şükür!

Altıncan bir hafta yatmak zorunda kaldı. O günler Tuğrul Bey onun yanından hiç ayrıldı.

Altıncan onun duruşundan kötü bir şey olduğunu anladı:

Ne oldu beyim?

Hiçbir şey olmadı, rahatça yat! Kabil ile Anuşirvan senin durumunu soruyorlar.

Altıncan yattığı yerden hızla kalktı:

Kırklarım nerede?

“Yat, yat! Sen ayağa kalkmamalısın.” diyen Tuğrul Bey eşini yatağına yatırdı.

Kırklarım nerede?

“Askerler dışarıda.” diyerek Tuğrul Bey üstünkörü bir cevap verdi.

“Çırlak nerede? Akkaya nerede? Yatmaz nerede? Anuşirvan, hani Akkaya! Anuşirvan, hani Çırlak!” diyen Altıncan kendinden geçti. Hani onlar? Onlar niçin görünmüyorlar? Niçin benim Kırklarımdan biri bile görünmüyor?

Onlar seferde. **(II. 76)**

Yok, yok onlar seferde değil! Benim yüreğim hissediyor, onlara bir şey oldu. Beyim, söyleyin, yalvarırım, Kırklarına ne oldu?

Sen metin ol Altıncan!

Ne oldu? Söyleyin!

Metin ol Altıncan!

Tuğrul Bey her şeyi anlattı: Kabil ile Anuşirvan seni alıp götürdükten sonra Gaznelilerin sayısı oldukça artmış. Onlar Kırkların etrafını sarmışlar, esir almak istemişler ama Kırklar son nefeslerine kadar savaşmışlar. Akkaya Kırklara baş olup aşağı taraftaki düşman hattını dağıtıp kaçmak istemişler ama başarılı olamamışlar.

Kırkların yirmi sekizi vefat etmiş, geriye kalan on ikisi ise o çarpışmada esir düşmüş. “Kılıçlarınızı bırakın!” diyerek Gazneliler bağırılmışlar. Kırklardan geriye kalan on ikisi esir düşmemek için birbirlerinin göğsünden hançerle vurup bu dünya ile vedalaşmışlar.

Bu haberi işiten Altıncan göğsünü dövüp gözyaşı dökmedi, aklını yitirir gibi oldu, bir hafta boyunca sesini çıkarmadan yattı. O, duyduğu habere hâlâ inanamıyordu. Sanki Kırklar bir yerden çıkıp gelecek gibiydi. Çünkü Altıncan Kırkların olmamasını aklından bile geçiremiyordu.

Altıncan ağır hasta yatarken beyin kendisine bir şey demek istediğini anladı, onun diyeceği şeyi de tahmin etti. Tahmininde de yanılmadı.

Tuğrul Bey söyledi:

Altıncan, Sultan Mesut büyük bir ordu ile üstümüze geldi. Biz çok dikkatli davranıyoruz. Ben senin savaşın içinde tutmak istemiyorum. Ben seni Oğuz Çölü’ne, tüm Selçuklu ailelerinin yanına göndereyim. Sen orada genç erkeklerden kendine yeni

bir kırk kişilik grup ayarla. Sadece kırk oğlan değil, kırk da kız ayarla. Ben senin kırk kıza baş olmanı isterim. Yusuf Bey vefat ettiğinde ben kırk erenle buluştum. Onlar bana padişahlık icazeti verdiler. Nasip olursa Kırkların, Ebu Seyit Ebulhayır'ın icazetine nail olur. Allah benden olur Mesut'u yenersem o zaman yeniden düğün yaparız. **(II. 77)** İkinci düğünümüz 'Zemahşer Gecesi'ndeki gibi olmaz. Rey cennet gibi diyorlar. Nasip olursa ikinci düğünümüz, yaşayacağımız yer o cennet gibi Rey'de olur. Kırk gece, kırk gün düğün yaparız.

Tuğrul Bey bu sözleri söylerken terledi. Bu sözleri söylemek ona çok zor gelmişti. Sonra yerinde duramayıp çadırın içinde bir o yana bir bu yana yürüyüp durdu. Kısa bir süre sessiz kaldıktan sonra dillendi:

Boş ol! Boş ol! Boş ol! **(II. 78)**

On Birinci Hikâye

Ömrün İçindeki Ömür

Yedi gün yol gidildikten sonra Selçukluların kadın ve çocuklarının olduğu, göç edilen yere varıldı. Altıncan'a konaklanan yerde bir çadır hazırlanmıştı. Altıncan bir hafta boyunca çadırından çıkmadan yattı. Yanına Kızibibi ile Peykertuvak'tan başka hiç kimsenin girmesine izin vermedi. Daha doğrusu onun hiç kimseyle konuşması gelmiyordu. Koruyucularının, Kırklarının görüntüsü gözünün önünde canlanıyor, onlarla konuşuyor, onlardan özür diliyordu. Hüngür hüngür ağlıyordu. Akkızlar onu sakinleştirmekte zorlanıyorlardı. Sakinleştirilmek istendiğinde daha da sinirleniyordu:

“Beni sakinleştirmeyin! Hayır, hayır bana vurun! Bana vurun! Vurun! Öldürün!” diyerek yardımcı kızların her birini bir yana itiyordu.

Tuğrul Bey'in “Boş ol! Boş ol! Boş ol!” dediği an Altıncan'ın her dakika gözünün önüne geliyordu. Altıncan'ın, eşinin kendisini boşaması ve savaşmak için uygun görmemesi yüzünden içi yanıyor, utanıyordu: **(II. 79)**

Biliyor musunuz? Tuğrul Bey beni aciz gördü. Evet, Tuğrul Bey beni aciz gördü. Neymiş, ben kadınmışım, ben erkekler gibi savaşamazmışım! Haydi, söyleyin, ben aciz miyim?

“Yok, yok Altıncan, sen aciz değilsin. Beş on erkeğe denk gelirsin.” diyerek akkızlar tir tir titriyorlardı.

Bunu niçin Tuğrul Bey bilmiyor? Ha, niçin Tuğrul Bey bilmiyor? Ben başa baş bir savaşta Tuğrul Bey'i yenerim. Ben ömrüm boyunca ona bir kez, o da Zemaşer'deki ilk buluşmamızda yenildim. Yenilmemin sebebi de onun gözüne baktım. O, beni gözleriyle büyüledi. Yoksa ben onu yenerdim. Ah, ah ben o zaman onu öldürmeliymişim!

Böyle demeyin melikem!

Diyeceğim, yüreğim paramparça olana kadar diyeceğim! Duydun mu?

“Duydum melikem, duydum!” diyerek zavallı akkız korkudan titredi.

Yok, yok sen işitmiyorsun!

Akkız Altıncan'a yaranmaya çalıştı:

Evet, ben işitmiyorum!

Tuğrul Bey kötü!

Evet, Tuğrul Bey kötü!

O, kendisine yapılan iyilikleri bilmiyor.

Evet, Tuğrul Bey kendisine yapılan iyilikleri bilmiyor.

Altıncan, akkızın yüzüne baktı:

Sen niçin papağan gibi benim dediklerimi olduğu gibi tekrarlıyorsun?

Siz doğru söylüyorsunuz melikem. Tuğrul Bey kötü, kadirbilmez birisi.

Nasıl, nasıl? Ne diyor senin dilin? Ha, ne diyor senin dilin? Senin hakkın var mı Tuğrul Bey'e dil uzatmaya?

Altıncan birden akkızın üstüne çullandı, onu yumruklamaya başladı.

Beni bağışlayın melikem!

Senin beye dil uzatmaya hakkın yok, anladın mı?

Anladım melikem, anladım!

Altıncan, kendisinin Tuğrul Bey tarafından boşanmasına üzülmüyordu ama esas Gaznelilere karşı savaşmasına izin verilmemesine üzülmüyordu. Bu ona o kadar ağır geliyordu ki kendisini sakinleştirecek bir şey bulamıyordu. (II. 80)

Nasıl, ben şimdi diğer Selçuklu askerleri gibi savaşıyor muyum?

Savaşabilirsiniz melikem. Siz yüz askerle baş edersiniz.

Nasıl, ben Selçuklu beylerinden daha mı güçsüz savaşırım?

Siz tüm Selçuklu beylerinden daha güçlü savaşsınız melikem!

Altınca yine akkızına sinirle baktı.

Ah, ah ben yine yanıldığımı düşünüyorum, beni bağışlayın melikem!

Neyde yanıldın?

Akkız ne diyeceğini bilemeden ağlamaya başladı.

Yeter ağlama!

Akkız gözyaşlarını kolunun yeniyle sildi:

Tamam ağlamıyorum.

Konuşma diyorum sana!

Şimdi konuşmam.

Cevap verme bana!

Ben size cevap vermem.

Nasıl?

Ben yine hata mı yaptım melikem?

***

Çölde geçirdiği kırkıncı günün gece yarısında Altınca bir düş gördü. Gördüğü düştən dolayı korkarak yerinden fırladı, dışarı çıktı, sonra da yalın ayak başı açık bir şekilde uzaklara doğru gitti.

İki akkız onu durdurmak istedi ama o duracak gibi değildi. Onu durdurmak isteyenlere sinirlendi, ikisini de göğüslerinden ittirdi. Ortalıktan kayboldu.

Öğlene kadar Altınca'nın gelmesini beklediler. Her ne kadar bekleseler de Altınca gelmedi.

Öğlen vakti onu aramaya çıktılar. Gruplar halinde onu aramaya çıkanlar karanlık düştükten sonra "Bulamadık!" diyerek geri geldiler.

O gün Altıncan'ı bulamadılar, onun ertesi günü de... (II. 81)

Üçüncü gün akşama doğru Selçukluların konakladığı yere müjdeli haber geldi:

Altıncan bulundu!

Altıncan, konaklanan yere çok uzakta olmayan bir kuyuda kendisinden geçmiş bir vaziyette yatıyormuş. Onu deveye bindirip getirdiler.

Altıncan'ın ağzına su damlattılar. O, yine kendinden geçmiş bir vaziyette üç gün boyunca yattı.

Altı günlük açlık sonrasında onun dermanı kalmamış gibiydi ama Altıncan birden yattığı yerden sıçradı. Hiçbir şey olmamış gibi mutluydu o. Altıncan akkızların hepsine 'Gülyüzlü' diye sesleniyordu. O, bunun sebebini bilmiyordu. Altıncan'ın yüzü gülüyordu:

Gülyüzlüm, biliyor musun, karnım "Açım!" diyor. Yemek getirin bana! Kâbe Şerbeti hazırlayın bana! Haydi, haydi vakit yok. Bizim yapacağımız çok iş var.

Altıncan'ın bu sözlerine akkızlar şaşırıp birbirlerinin yüzüne baktılar.

Sizin içinizde can yok mu, niçin bir şey yapmadan duruyorsunuz? Acele edin! Ben hepsinden önce yıkanayım!

Sıcak su hazır, melikem!

Altıncan suya girdi. Onun hâli önceki gibi değildi. O bambaşka birisi gibiydi. Onu şimdi bu şekilde daha önce kimse görmemişti.

Kızibibi ile Peykertuvak'ı çağırdılar. Altıncan onlarla beraber sofranın başına geçti.

"İyileştin mi Altıncan?" diye şüpheli bir şekilde sordu Peykertuvak.

Altıncan hiçbir şey olmamış gibi rahatça cevap verdi:

Ben iyiyim!

Peykertuvak bu cevapla yetinmedi:

Sana ne oldu? Hiç kimseye bir şey demeden çıkıp gittin!

Altıncan baştan savma cevap verdi:

Ben düş gördüm.

Uyku, Allah'ın dili; düş ise sözü...

Altıncan Kızbibi'nin bu sözüne şaşırdı:

Kızbibi, gerçekten de uyku Allah'ın dili mi? (II. 82)

Şöyle ki, Allah yetmiş iki dil yaratıp kullarının arasında paylaştırmış. Sonra yetmiş üçüncü dili kullarıyla konuşmak için yaratmış. Allah kullarıyla sadece yetmiş üçüncü dilde, uykuda konuşur.

Ben düşümde Tümen dayımı gördüm. O bana Allah'ın sözlerini söyledi. "Allah insana sadece gücünün yeteceği ölçüde yük yükler."²²⁰ dedi...

Altıncan sözünü bitirmeden durdu.

Rüyada işaret çok. Haberli, manalı, uğurlu rüyaya Türkmenler 'Aydın Düş' derler. 'Aydın' ışık sözünden geliyor olmalı. Demek ki geleceği, olacağı aydınlatıp belli eden, aydınlatan düş oluyor. Rüyaya, geleceği geçmiş üzerinden işaret edip göstermek mahsus. Bugüne ait olan rüyanın çoğu doğru çıkmaz.

Rüya kendi dünyasının şaşırtıcılığı ile insanı kendisine hayran bırakır. Rüya sanki bu dünyanın olan ya da olacak günlerine ait gibidir. Ancak rüyada başka dünyanın havası ve ruhu vardır. İnsanlar rüya görmeyi başaramasalar o zaman o dünyanın var olduğuna şüphe de edemezler. Rüyanın genişliği genişliğin ötesinde, rüyanın vakti de vaktin ötesindedir.

Rüyadaki hareketler tıpkı ağırlığı olmayan bir şey şaşırtıcılığını hatırlatır. Orada hiçbir şeyin ağırlığı yok, karıncı gibi beyazlık, temizlik ve serinlik var. Kuzey gecesinin karanlığı, belirsizliği ve uzaklığı var. Âlemlerin genişliği, sınırsızlığı, kalbi yerinden hoplatacak ulaşılmazlığı; serbestçe esen rüzgârların yüreğe korku salan sesleri var.

Altıncan rüyalarında çocukluğuna giderdi. Böyle yaparak çocukluğunda kaybettiği dünyasını başka bir dünya olan rüyalarında bulurdu. Sadece hayalde ve düşte zaman geriye akabilir. Ancak hayalin varı yoğun düşünmek; rüya ise düşüncenin canlı bir

---

²²⁰ **Bakara Suresi, 286. Ayet:** Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başka yük yüklemeyiz. Herkesin kazandığı hayır kendisine, yaptığı kötülüğün zararı yine kendisinedir. Ey Rabbimiz, eğer unuttuk ya da yanıldıysak bizi tutup sorguya çekme! Ey Rabbimiz, bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yüklemeyiz! Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği yükü de yüklemeyiz! Bağışla bizi, mağfret et bizi, rahmet et bize! Sensin bizim Mevlamız, kâfir kavimlere karşı yardım et bize. (ç.n)

surete geçmesi. Sadece rüyayı görülüp izlenir. Bu yüzden o yaşam denen isme uygun bir şey.

Altıncan düşlerinden keyif ve mana alıyordu. Aklının yetmediği, aklının çaresiz kaldığı zamanlarda kendisine gerekeni düşlerinde buluyordu. Meleklerin dünyasına benzeyen düşlerden meleklerin işaretleri ve sözleri de geliyordu. **(II. 83)** Onlar Altıncan için güç, inanç, hareket kaynağıydı. Zemini gökyüzü çevirir, denen söz yine doğru çıkmıştı. Zeminin kendisi gökyüzünün koynunda dönüp durur sonuçta. Aklın varı yoğu rüyanın bir anında saklıdır sonuçta.

***

O günden sonra Altıncan Hatun, Tuğrul Bey'e lanet okumayı bıraktı. Aslında onun lanet okuyacak boş vakti de yoktu. O, uzun günlerini iş yaparak geçirdi. Yetim kalan üç binden fazla çeşitli yaşlardaki çocukların arasından kendisine asker seçti.

Altıncan, Anuşirvan'a gelin bakmayı da ihmal etmedi. Çünkü burada Selçuklu beylerinin güzel mi güzel kızları vardı. Kızların hangisi için bir şey dese Altıncan kendisine hayır denmeyeceğini çok iyi biliyordu.

İşte Hatice, Çağrı Bey'in kızı. O çok güzel, edalı, asil ve hünerli bir kız. Yusuf Bezirganî'nin Gülcemile adındaki kızını görmeye göz, anlatmaya söz yetmez. Ancak Yusuf Bezirganî'nin ailesini göçmen diyerek biraz dışlamışlar. Aslında Yusuf Bezirganî Selçuk Bey'in dayısı olur. Yusuf'un babası Yıldız tüccarmış, o Bezirganî şehrine göç etmiş. Yusuf dünyaya geldikten sonra Yıldız vefat etmiş. Reisini kaybeden aile ise Selçuklu topluluğuna geri dönmüş. Yusuf'un gençliği Tuğrul ve Çağrı ile birlikte geçmiş.

Dürnazar'ın Dilber adındaki kızı güzelliğiyle diğer kızlardan ayrılıyordu. O, Altıncan'a çok değer veriyor, gün boyu onun hizmetinde bulunuyordu.

Altıncan bu üç kızdan hangisini isteyeceğini bilemiyor, bundan dolayı acı çekiyordu.

Zaman Dilber'in faydasına işledi. Altıncan tüm kızların arasından Dilber'i seçti, ona kanı kaydadı. Bir gün de düşüncesini ona açtı:

Dilbercan, nasip olursa sen benim gelinim olacaksın. Benim sevdiğimi Anuşirvan da sever. O senin yüzünü görse hemen sana âşık olur. **(II. 85)**

Altınca'nın bu sözleri konak yerine yayıldı. Bundan sonra Hatice, Altınca'dan uzak durdu.

Konak yerindeki herkes Horasan'dan müjdeli haber bekliyordu. Konak yerine ulak geldiğinde herkes onun etrafına toplanıyordu.

Çöldeki topluluğa Musa Yabgu liderlik ediyordu. O, bir yıl sonra kendi yerini Altınca'ya bıraktı. (II. 86)

On İkinci Hikâye

Kartal Hücumu

1. Mene Savaşı

Sultan ipin ucunu kaçırdıktan sonra vezirlerine toplantı yaptı: Selçuklulardan nasıl kurtulacağız? Onları nasıl yok etmeli? Sultanın bu sorusuna büyük hoca Ahmet Abdüssamet ile Bu-Nasr Mişkan: “Şahlığın ordusu Herat'ta bir yıl dinlensin, dinlendiğimiz sürede Selçukluları darmadağın edecek yeni bir ordu toplamalıyız.” diyerek cevap verdiler. Onlar sultana kendilerinin düşüncesinin tek doğru düşünce olduğunu inandırdılar.

Elli binlik atlı ordunun bir yıl boyunca Herat'ta bir şey yapmadan durması sultanın yararına olmadı. Orduyu misafir etmek için çok miktarda erzak yerli halkın boynuna kaldı. Bu durum vilayeti fakir düşürdü. Açlık, fakirlik çoğaldı. Yapan yapacağını yaptı, hükümrânlık sürdü.

Bir man²²¹ ekmeğin fiyatı bir dirhemden üç dirheme kadar çıktı. Paranın değeri bir dirhemden bir danka²²² kadar düştü. (II. 87)

Yerli halk gruplar halinde Herat vilayetinden daha rahat, başka vilayetlere göçmeye başladı. Sokaklarda açlıktan ölen insanların sayısı gittikçe arttı.

Açlık sadece Herat'ta değil, Horasan'da da çoğaldı. 1040 yılının başında bir man ekmeğin değeri on üç dirheme ulaştı.

Tarım yapılan yerlerin değeri de aşağı düştü. Bundan iki yıl önce değeri bin dirhem olan bir tarlada bir man buğdaya kimse çalışmıyordu. Güç, gücü yetenindi. Bir parça

²²¹ Yirmi kilografa denk olan ağırlık birimi.

²²² **Dank**: Dirhem dördte biri olan para birimi. (ç.n)

mısır için insan öldürmek alışkanlık hâline gelmişti. Dehistan’da bir dinara on man buğday ya da on beş man arpa alınabiliyordu.

Büyük bir ordu ile merkeze uzak bir yerde durmak olmuyormuş. Herat’ta durulacak gibi değildi. Sultan Mesut mecburen Herat’tan çıkıp Selçukluların üzerine sefere gitti.

***

Abivert’ten uzakta olmayan Mene Kalesi’nin halkı Sultan Mesut’un ordusuna erzak yardımında bulunmadılar, sultanın ordusuna boyun eğmeyeceklerini söylediler ve kalenin kapısını onlara açmadılar. Kalede âlim Ebu Seyit Ebulhayır (Mene Baba) yaşıyordu. O, Sultan Mesut’un Horasan halkına yaptığı eziyetten rahatsızdı. Ebulhayır, bağımsız bir Horasan devleti taraftarıydı. Tam da bu maksat ile Selçuklulara Murgap Irmağı kenarında kendi devletlerini kurmaları için icazet vermişti.

Mene Kalesi’nin kuşatması kırk gün sürdü. Kırk gün kırk gece sonrasında Sultan Mesut’un elli binlik ordusu kaleye boyun eğdiremedi.

Kırk gün kırk gece sonrasında Mene’nin kırk bir usta yaycısı sultanın ordusundan bine yakın askeri öldürdü.

Sultan sonunda kalenin halkını çaresiz bırakmanın yolunu buldu. Dağdan gelen iki su kaynağının ikisinin de önüne set çekti. Böylece kaleyi susuz bıraktı. Kaledeki insanlar mecburen kale kapılarını açmak zorunda kaldı.

Sultan birçok komutanı ve bine yakın askerini yayla öldüren Meneli yaycılarının kırk birinin de sağ elini kestirip bir daha yay kullanamaz hâle getirdi.²²³ (II. 88)

Bu cezadan sonra eline silah alıp kendisine karşı çıkacak Horasanlı olmaz diye düşünen Sultan Mesut yanıldığını en kısa zamanda anladı. Meneli yaycılarının uğradığı sona uğramak ister gibi bir müddet sonra sultanın ordusunun üstüne atılan oklar daha da çoğaldı.

Ölümünden korkmayan halk çaresiz bırakılamazdı. Selçukluları yaren edinen Horasanlı Türkmenler ölümünden de Sultan Mesut’tan korkmayacak bir güce dönüştüler. Sultan Mesut bu durumu anladı, bu yüzden de Mene’den Nusay’a gitmedi. Selçukluların en

---

²²³ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

çok toplandığı yer olan Merv'e sefere çıktı. Nusay ile Merv'in arası beş günlük yoldu.²²⁴

Mene Savaşı, Selçuklular tarafından 'Kartal Hücumu' oldu. Selçuklular Oğuz Han'dan kalan savaş taktiklerini uyguladılar. Bu taktik göz önünde getirildiğinde kanatlarını açıp avının üstüne inen kartal görüntüsü ortaya çıkıyordu. Selçukluların bayrağındaki iki başlı kartal şekli de bu taktikten geliyordu.

Kartal, aslında savaşı anlatıyordu. Selçukluların savaş gücünü anlatıyordu. Savaş gücünün bayrakta şekil bulması siyasi yöne geçmenin, yeni doğmaya başlayan Türkmen devletinin alametiydi. Bayrak, Türkmenlerin siyasi varlığının tümünü kendisinde toplayan şekli oldu. Buradan da Türkmenlerin hangi esaslara dayandığı, hangi değerlerin üstüne kurulduğu, ne şekilde yönetildiği açıkça görülmekteydi. İlk önce devlet sonra savaş düzeni önemliydi. Bu düzende devlet ile ordu tek bir varlık olarak görülüyordu. Devlet milletten oluşuyor, ordu ise kendi yolunda devletten meydana geliyordu. Oğuz Han'ın devrinde ordu ile devlet nasıl birse Selçuklular devrinde de böyleydi. Bu durumda liyakatli bir şekilde devletin ilk ve en önemli görevi savaş yaşayışı, düşüncesi, medeniyet ve ahlakı ve daha fazlası savaş esaslarından doğar. Savaş yaşamının kesin çizgilerle belirlenmesi, Türkmen geleneklerine dayanması, devlet kuruluşunun ruhaniyetini, (II. 89) medeniyet meselelerini bu devlete katılan İranlı, Arap ve başka milletlerin de tarihi tecrübesinden almasına dayanıyordu. Böylece devamlılık alanında saf bir şekilde eski Türkmen geleneklerine dayanan ama diğer Müslüman milletlerin de tecrübesinden faydalanan yeni bir Müslüman imparatorluk meydana geldi. Kartal şekli devletin esası, avı ise devri geçen azgınlık, keyfilik ve gevşeklik oldu.

2. Hakikati Kabul Etmek Çok Zor

Tuğrul Bey; Sultan Mahmut ve oğullarıyla çok yakından ilgileniyordu. Onlar hakkında bir ya da iki şey öğrenmekle yetinmiyordu. Sebük Tegin'in soyuyla alakalı sohbetleri, onun 'Pendnamesi'ni tekrar tekrar dinliyordu. Sultan Mesut'un Beyhakî adındaki tarihçisinin akıllı birisi olduğunu duyduktan sonra onun yazdıklarını ele geçirmek istedi.

---

²²⁴ Yakut Hemavi, Mucemü'l-Büldân (Yurtların Sözlüğü/Türkmen Obaları)

Tuğrul Bey, Sebük Tegin'in soyundan Sultan Mahmut'tan başkasını görmese de o neslin tüm üyelerini avcunun içi gibi biliyordu. Kafasının içinde onlarla birlikte yaşıyordu. Belki de Sebük Tegin'in neslini Tuğrul Bey kadar iyi bilen ikinci bir kişi yoktu.

Sultan Mahmut kendisinden sonra oğlu Muhammet'in sultan olmasını vasiyet etmişti. Öyle de oldu, Muhammet Cüzcan'dan²²⁵ Gazne'ye geldi. Tahtı eline alan Muhammet sultanlık süresinin varı yoğu yirmi beş gün olacağını önceden anlamış gibi tahtın lezzetini çıkarmaya baktı ama saraydaki vezirler onu kıskanıp sultanın kardeşi Mesut'a mektup gönderdiler. Kendilerinin sultanlık tahtında Mesut'u görmek istediklerini belirttiler. Mesut halkın faydası için bu ağır vazifeyi yüklenmesi gerektiği düşünceyi onayladı. Onun emriyle Muhammet tutsak edildi. Zavallıyı Gur'un Mendiş Kalesi'ne kapattılar. Kendisine karşı çıkmasından korkan Mesut, Muhammet'in gözüne mil çektirip onu kör ettirdi.²²⁶ (II. 90)

Bağdat halifesi Sultan Gazneli Mahmut ile anlaşamayınca bu sefer onun oğlu Mesut'a bel bağladı. Onu Orta Asya'nın padişahı olarak ilan etti, ona "El-Muntakim agda Allah"²²⁷ unvanı ve ona Karamita²²⁸ adını verdi.

Mesut tıpkı abisi Muhammet gibi saray ve atabey terbiyesi almış, eğitilmiş ve düşünceli birisiydi. Türkmen dilinin dışında Dari,²²⁹ Arap ve Fars dillerini sular seller gibi biliyordu. Edebiyatı da çok severdi. Ulemalar, şairler ile çeşitli konularda tartışmaya girmekten zevk alıyordu.

Sultan Mesut iri gövdeli, kalıplı birisiydi. Gençliğinde pehlivanlarla güreş tutar, taş kaldırma müsabakalarına katılmayı çok severdi.

Sultan Mesut merhametsizdi, ufak bir şey için bile vezirlerini cezalandırırdı. En başta becerikli ve tecrübeli komutanı Emir Yusuf bin Mahmut'u, sonra komutan Ali Kazıb, Er Yarık, Gazın, Hindistan orduları başkomutanı Ahmet Yınaltegin'i ortadan kaldırdı.

---

²²⁵ **Cüzcan:** Afganistan'ın kuzeyinde bulunan vilayet. Birçok tarihçinin Cüzcan'a Cürcan dediğini, bunun yanlış olduğunu Beyhakî vurgulamaktadır.

²²⁶ Ebu'l-Fazl-i Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

²²⁷ Allah'ın düşmanlarından intikam alan.

²²⁸ Karmatî mezhebine uyanlara karşı savaşanların lideri.

²²⁹ Darice, Afganistan'da konuşulan Farsça dil çeşitliliğinin resmi adıdır. Genellikle Afgan Farsçası olarak anılır. Hâlâ yaygın olarak Farsça olarak bilinmesine rağmen, dilin ismi 1964 yılında Afgan hükûmeti tarafından resmi olarak Darice olarak değiştirilmiştir. (ç.n)

Hem de onları vahşi bir şekilde öldürttü. Herat'ın yöneticisi Ebu Talha Şibli'nin derisini yüzdürdü. Bu emirlerinin yerine getirilmesinden keyif aldı.

Yaşamın manası keyif almakta ama herkes bu keyfi başka bir şeyde arar, herkes başka bir yerde bulur. İnsanın tüm çabası yaşamdan keyif almakta, onunla yetinmektedir. Keyif insana yaşamında kanaat ve güç kuvvet, yarını için arzu verir. Sultan Mesut'un emrindeki vezirler ona hizmet edip gönlüne girmek istediler. Sultanın hizmet etmek, onun gönlüne girmek, kazanç elde etmek demektir. Lezzete, maksada ulaştırır şey, sultanın gönlüne girmektir. Onun gönlüne girebilirlerse sultan tüm cömertliğini onlara açardı. Böyle olunca da sultanın yanında ona hizmet etmek için yarışan vezirler çoktu.

Sultan Mesut saray eğlenceleri ve şarapla aşırı derecede ilgileniyordu. Onun yanındakiler sekiz on kadeh şarap içtiklerinde kendilerinden geçiyorlardı. Ancak Sultan Mesut yirmi yedi kadeh şarap içiyordu ve kendisini kaybetmiyordu. Tuvalet ihtiyacını giderip yine devam ediyordu. **(II. 91)**

Mesut şaraptan dolayı neşelenerek tüm yöneticilerini sıraya dizerdi. Onların önünden geçerek onlara hitabet yeteneğini gösterirdi. Her türlü konuda onlara nutuk çekerti.

Bu yaptığı nutuklardan en çok yardımcısı Ebu Nagıma payını alırdı. Bunun için sultan, Ebu Nagıma'ya bir milyon dirhem verdi. Bir gece sultan Şair Alavî'ye de bir milyon dirhem verdi. Bir bayram günü sultan sevgili şairi Unsurî'ye bin dinar, diğer yüz elliden fazla şaire de yirmi bin dirhem; sazandeler, türkücüler ve raks eden kızlara da otuz binden fazla dirhem verdi. O, Tüccar Mutık'a bir gecede on altı bin dinar verdi. Sultanın on altı bin davarına bakan, kendisine elli bin dinar vergi veren Mank Ali Meymun'a da yirmi bin dinar hediye etti.

Sarayda sultanın gönlünü avlayan vezirler zenginleşiyordu. Yüksek yerlerde görev yapanların hepsinin bağları, bahçeleri, sürü sürü malları, köleleri vardı. Sultanın kâtibî Tahir'in Belh vilayetinin Şaristan Kalesi'nde çok güzel bir sarayı vardı. Bu saray çok güzel bir şekilde süslenmişti. Tahir 1032 yılında Rey'de şarap içtiği odanın içini gül yaprakları, altın ve gümüşle süsletmişti. O, gülden yapılan tacı başına geçirip oturur, çoğu ipekle kaplanmış altın ve gümüş kadehleri beline takıp arkadaşlarıyla birlikte raks ederdi. Sultanın bir diğer yardımcısı Ebu Bekir Hasırî de öyle bir zengindi ki Ahmet Meymendî ondan şahlık için üç yüz bin dinar borç istedi.²³⁰

²³⁰ Muhammed b.Ali b.Süleyman er-Ravendi, Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr.

Topal vezirin altı yüz şahsi askeri, sayısız malı mülkü vardı. Bir keresinde o Nişabur'dan Belh'e sultan için hediyeler getirdi ki o hediyeleri beş yüz deve ancak taşıyabiliyordu. Meymendî'nin zenginliği otuz milyon dirhemden fazlaydı. Meymendî Kelecar zindanından kurtulduktan sonra Belh'e kadar tahtırevan üzerinde gelmişti. Köleler onu çölde, ovada, dağda omuzlarının üstünde taşıyarak getirmişlerdi. Elbette o, file binerek Belh'e rahatça gelebilirdi ama vezir kendisinin zenginliğini herkese göstermek istemişti. **(II. 92)** Belh'e geldikten sonra kölelerin omuzlarından indi, yemeğini tahtırevanda yedi, tuvalet ihtiyacını da orada giderdi.

Horasan'ın hükümdarı Ebul Fazl Surî bir seferinde Sultan Mesut için beş yüz deve hediye yollamıştı. Bu hediyelerin dört milyon dirhemlik değeri vardı. Hediyeler; erkek ve kadın kölelerden, kap kacaklardan, misklerden, dişlemeli döşeklerden, halılardan, altın işlemeli elbiselerden, hünnaplardan; sarı, yeşil ve kırmızı keselere konulmuş altınlardan, gümüşlerden ve içkilerden oluşuyordu. Sultan Horasan hükümdarının yolladığı hediyeleri gördüğünde içindeki duyguları dışarı vurdu: “Benim Ebul Fazl Surî gibi iki üç tane daha emirim olsaydı o zaman ben tüm âlemin hükümdarı olurum.”²³¹ demişti. Sultan, Surî'yi diğer emirlere örnek göstermek istemişti. Aslında Ebul Fazl Surî zalim ve kötü bir insandı. Bu hediyeler Surî'nin Horasan halkından zorla aldığı zenginliklerdi. Halk, Surî yüzünden kan ağlıyordu. Binlerce kişinin feryat ve figanı sultanın mutluluğuna dönüşmüştü.

Sultan hediye almayı da vermeyi de severdi ama her ne kadar cömert de olsa bazı şeyler için huzursuzluk çıkarırdı. Bir fili öldüğü için Gazne'nin fil bakıcılarına yüz bin dirhem ceza vermişti. Gazne'de devletin fillerinin barınması için üç bin küçük meydan vardı.

Sultanın sarayının şairler başı olan Unsurî gümüşten ocak ve tepsi, saf altından kap kacaklar kullanıyordu.²³²

Sultan Mesut'un menenjit hastalığı²³³ vardı. Bu hastalık onda çocukluktan beri vardı ama on yıldan beri ona sıkıntı vermiyordu. Selçuklular sultanın bu hastalığının sürekli tekrarlanmasına sebep oldular. Belki bu hastalığın sebebi Selçuklular değildi ama

²³¹ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

²³² Ebu'l-Fazl-i Beyhaki, Tarih-i Beyhaki.

²³³ Sultan Mesut'un menenjit hastalığı olduğu hakkındaki bilgiyi Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi, Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr adlı eserinin 1. cilt 662. sayfasında yazmıştır.

Mesut'un kendisi ve tabipleri bu hastalığın tekrar ortaya çıkıp şiddetinin artmasını Tuğrul Bey olarak gördüler.

Mesut'un ağrısı tuttuğu zaman geniş dünya onun gözünde iğnenin ucu gibi daralıyordu. O sırada ona kimse yardımcı olamıyordu. Bu baş ağrısının menenjit hastalığı olduğunun söylenmesi Mesut'u çok endişelendiriyordu. "Ey Allah'ım, ben menenjit hastalığının derdini çekeyim ama beni Selçuklu derdinden kurtar!" diyerek dilekte bulunuyordu. Cuma namazında okunan hutbelerde de sultanın menenjit derdinden kurtulması için dualar ediliyordu ama son günlerde o dualar Selçukluların darmadağın edilmesi için dileğiyle yer değiştirmişti. **(II. 93)** Sultan Mesut'un eğlence meclisleri kurmasının bir sebebi de bir türlü geçmeyen baş ağrısına dindirmek içindi. Bu ağrı sultan sinirlendiğinde, istediği şey olmadığında ortaya çıkıyordu. Böyle olunca da onun yanındakiler ona acı haberler vermemeye çalışıyordu. Çok gerek olunca acı haberleri sultana söyleyebilen kişi sayısı oldukça azdı.

Vezirlerin, saray görevlilerinin ilk amacı sultanın gönlünü hoş tutmak, onu mutlu etmektir. Yılda iki kez, nevruz ve Mehircan bayramlarında²³⁴ ülkenin Harezm, Gürgen, Belh, Kerman, Belucistan, Sistan, Horasan gibi vilayetlerinden Sultan Mesut'a her türlü değerli eşyalar, altınlar hediye ediliyordu. Mesut bu hediyelere özel bir değer verirdi. Mesut eğlenceler ve düğünler yapmayı, cömertliği ile ülkenin önde gelen insanlarını kendisine hayran bırakmayı çok severdi.

Sultan Mesut Gürgen vilayetinin hükümdarı Bakalancar'ın kızıyla evlendiğinde süslenmiş ağaçlardan oluşan bir bağ yaptırdı.²³⁵ Tahtın döşegi gümüşten, meyvesi yakuttan, yaprakları zümrüitten oluşan otuz ağaçtan ibaretti. Bu ağaçların etrafında gümüş ve değerli mücevherlerle süslenmiş yirmi tane testi konmuş, her birinde altından ve gümüşten yapılmış süs meyveler vardı.

Sultanı dört bin muhafız koruyordu. Onların altın işlemeli kuşakları, küpeleri, bileklerinde bileklik, dizlerinde dizlik vardı. Askerlerin bir bölümü inciyle süslenmiş kuşak ve kılıç taşıyorlardı. Yine askerlerin bir bölümünün ise gümüşten kuşakları, küpeleri ve gürzleri vardı. Sultanın atlarının hepsinin mücevher ve altınlarla süslenmiş

²³⁴ İran güneş yılının yedinci ayı olan Mihr'in 16. günü (geceyle gündüzün eşit olduğu gün, sonbahar ekinoksu, 21 Eylül) başlayıp 21'ine kadar devam eder. (ç.n)

²³⁵ Ebu'l-Fazl-i Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

eyer ve kuşamları vardı. Mesut sefere çıktığında yanında yedek olarak seksen tane at götürürdü. Onun otuz atının inciden, elli atının ise altından eyer ve kuşamları vardı.

Sadece fakir halk değil, hizmetindeki vezirler ve yöneticiler de Sultan Mesut'tan razı değildiler. Çünkü sultan onların düşüncelerini dinlemiyordu. 1032 yılında Sultan Mesut iki kez vezirler meclisinin kararının tersine Hindistan'a sefer düzenledi. Seresiti ve Hansi Kalesi'ni fethetti. **(II. 94)** Vezirler Ahmet Hasan Meymendî, Hoca Abdüssamet, Bu-Nasır Mişkan da sultanın başına buyrukluğundan, sinirinden, keyfe düşkünlüğünden rahatsızdılar. Ancak Selçukluların kendisinden daha başarılı ve çetin ceviz olması sultanın biraz aklını başına getirmişti. Önceden vezirler meclisinin fikirlerini pek önemsemeyen Mesut, şimdi çoğu zaman onların fikirlerine bel bağlıyordu. Serahs'ta yapılan vezirler meclisinde vezirlerinin fikrini dinlemişti. Onların tavsiyesi ile kışı Herat ve Nişabur'da geçirdi. Ancak vezirlerin tavsiyeleri de ülkeyi kurtaramadı. “Ben size yetki veriyorum. Selçukluları yok edin de ne dersiniz karşı çıkmayacağım! Başaramazsanız da o zaman bana doğrudan söyleyin, onları kendim yok edeyim!” diyen Mesut vezirlerini tekrar tekrar azarladı.

Vezirler meclisinin fikirlerini dinleyip ülkenin hâlini daha da kötü duruma sokan, Selçukluların istediklerini yapmasına yol veren Sultan Mesut, bundan sonra vezirler meclisinin tavsiyelerini dinlemeyeceğini, kendi aklıyla hareket edip ülkeyi düzene sokacağını, Selçukluları darmadağın edeceğini söyleyip, onlardan utanç duyuyordu. O, bu adımın talihli bir adım olacağına inanıyordu.

Mesut birçok şeyde yanılrsa da bu inancında yanılmadı. Onun Horasan'a gelmesi Selçuklu beylerinin asıl amacıydı. “Suyu bulandırıp balığı suyun yüzüne çıkardılar, şimdi ise balığı tutma vaktiydi.”

3. Selçuklular İslam Dininin Kılıcı Oluyor.

Tuğrul Bey, Sultan Mesut'un Serahs'a yaklaştığını duyup kurultay topladı:

Daşrabat'ta²³⁶ sultan ordusunu karşılamalıyız. Bunun için de Daşrabat'ın içinde ve etrafındaki tüm kuyuları toprakla doldurmalıyız. Bırak, sultan ordusu önce susuzluktan azap çeksin!

---

²³⁶ Dandanakan Kalesi'nin ikinci adı.

Kaledeki ve kalenin etrafındaki tüm arpa, buğday ve otları toprağa gömmeliyiz. Bırak, sultanın ordusu ve askerleri açlıktan ölsün! (II. 95)

Selçuklu ordusu sadece sultanın yiyeceklerinden yiyip içmeli. Geceleri sultan ordusunun erzak depolarına saldırıp erzakları yağmalamalıyız. Onların tüm sulumlarını deşmeliyiz. Üç yüz muhbir ortalığı karıştırmak için sultan ordusunun içinde görev almalı.

***

Serahs halkı sultanı şehre koymak ve haraç ödemek istemedi.²³⁷ Bu haberi işiten sultan çok sinirlendi, halkı kılıçtan geçirdi. Bundan sonra da Serahs'tan Merv'e doğru yola çıktı. Yol üzerindeki Dandanakan Kalesi'nde in cin top oynuyordu.²³⁸

Kalenin ıssızlığı, içinde hiçbir insanın olmaması sultanı endişelendirdi. Ona söylendiğine göre Selçuklular Nusay'da da böyle yapmışlar, kaleyi boşaltıp çöle çekilmişlerdi. O zamanlar Komutan Beydoğdu on yedi bin atlıyla Selçukluların üç bin atlısına yenilmişti. "Ey Allah'ım! Acaba bu sefer nasıl olacak?" diye endişe ediyordu Sultan Mesut.

Sultanın endişesine yeni endişeler ekleyip tüm kuyuların kumla doldurulduğu haberini verdiler. Bahar mevsiminin son aylarıydı. Hava çok sıcak olmasa da susuz idare edilecek gibi değildi.

Ordu Dandanakan Kalesi'ne yerleşti. Nerede kuyu olduğunu bulmak için dört tarafa atlılar yollandı ama yollanan atlıların çoğu geri dönmedi. Onlar kayıplara karışmıştı. Kuyu aramaya giden gruplardan birkaç kişi geri dönüp Selçukluların çok kalabalık olduklarıyla ilgili söylenti yaydılar.

***

Tuğrul Bey on altı bin atlısıyla birlikte sultanın elli binlik güçlerini başa baş bir savaşta yenemeyeceklerini, sadece savaş taktikleri ve hilelerle onları yenebileceklerini biliyordu. Bunun için o esas önceliği sultanın ordusunda kargaşa çıkarmaya, onları korkutmaya verdi.

---

²³⁷ Ebu'l-Fazl-i Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

²³⁸ Tuğrul Bey'in savaş taktiğini 1812 yılında meşhur Rus komutanı Kutuzov, Fransız İmparatoru Napolyon ile yapılan savaşta tekrarlar. Kutuzov, Moskova'yı boşaltıp geri çekilir ve Fransız ordusunun başına Tuğrul Bey gibi bela olur.

Gece olduğunda sultanın ordusundakilerin uyumasına izin verilmiyor, beklenmedik bir anda sultanın karargâhına baskınlar düzenleniyordu. **(II. 96)** Selçuklular vahşice bağırıyorlardı. At toynaklarının gümbürtüsü, aslan gibi kükreyen seçme askerler gündüzleri dinlenip geceleri kâh oradan kâh buradan baskın yapıyorlardı.

Başka bir grup ise sultan ordusundaki askerleri öldürüyordu. Onlar Gazneli askerler gibi giyinip Gaznelilerin konakladığı yere gidiyorlardı. Karanlıkta kimin kim olduğunu anlamak çok zordu. Herkes karşısındaki karaltıyı düşman sayarak saldırıyordu. Bu durumda Selçuklular, Gaznelilerin birbirlerini öldürmelerine izin veriyorlardı. En önemlisi de sultan ordusunda kargaşanın çıkarmaktı. Bir ay içinde sultan ordusunda gerçekten korku baş göstermişti.

Tuğrul Bey, Sultan Mesut'un üstüne saldırmasını istiyordu ama Mesut ipek çadırdan çıkmıyordu. Tuğrul Bey iki gece Sultan Mesut'un yattığı çadıra gitmeyi denedi. İki denemesi de başarısız oldu. Çünkü sultanın çadırının etrafında dokuz sıra koruma vardı. Bir iki sırayı geçse de geri kalanını geçmek mümkün değildi. Gece vakti vezirleri bile kolay kolay sultanın yanına gidemiyorlardı.

Sultanın ordusu tel tel dökülüyordu. Çünkü onlar birkaç günden beri uyku uyumuyorlardı. Onların tek derdi Selçuklulardan sağ salim kurtulmaktı.

***

Sultan ordusunun durumunun kötüleştiğine, boş sandıklarına bakan Çağrı Bey ile Tuğrul Bey on altı binlik atlı ordusunu savaşa sokmaya karar verdi.

Bahar mevsiminin son ayının yirmi ikisinde başlayan savaş Selçuklu beylerinin sultan ordusunun durumu hakkında aldığı bilgilerin doğru olduğunu gösterdi. Sultan beş yüzden fazla askerinin on, on beş Selçuklu askerinden kaçmasına akıl sır erdiremedi.²³⁹

Cuma günü, mayıs ayının yirmi üçünde Selçuklular dört taraftan hücumla geçtiler. Onlar 'Kurt Oyunu' diye adlandırdıkları millî savaş taktiğini uygulamaya koydular, **(II. 97)** sonra farklı kollara ayrılıp savaştılar. Bir kol belli bir vakit düşmanla savaşıyor, yorulduktan sonra geriye çekiliyor, yerini taze kuvvetlere bırakıyordu. Bu savaş usulünün adına 'Kurt Taktiği' diyorlardı.

---

²³⁹ Ebu'l-Fazl-i Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

Sadece kurt taktiği değil, Selçukluların uyguladığı savaş taktikleri çeşit çeşitti. Herhangi bir duruma göre uygun olan taktiği uyguluyorlardı. Kurt oyunu, sırtlan oyunu, vur kaç taktiği gibi savaş taktikleri en çok kullanılan savaş taktikleriydi.

Çağrı Bey, sabah baskını taktiğinde savaşmaktan oldukça keyif alıyordu. Bu taktikte savaşmakta o gerçekten de çok ustaydı. İbrahim İnal ile Musa Bey ise sırtlan taktiğini seviyordu. Arslan Yabgu savaşta kurt oyunu taraftarıydı. Bu taktikten ayrı bir keyif alıyordu. Resultekin Bey savaşta çoğunlukla babasının da sevdiği savaş taktiğini uyguluyordu.

Tuğrul Bey de kurt oyununu savaşta uygun bulurdu ama onun daha çok hoşuna giden tenahun taktiği idi. Tenahun taktiği düşmanın ordusuyla düşmanı yok etmektir. Yani düşmanı birbirine düşürmektir.

Savaş vakti Gazneli ordusundan üç yüz yetmiş kişi Selçuklu ordusunda katıldı. Hint, Arap, Kürt askerleri dört bir yana kaçışmaya başladılar.

Savaş meydanında yeterli ordu kalmayınca kaçmak sırası sultana geldi. Sultan filinden inip atına binerek hızla savaş meydanından kaçtı. Sultan üç günde on sekiz at kullanarak arkasına bile bakmadan kaçtı.

Karakum Çölü düşman olup gelenlerin son durağı oldu.

Sırak adında bir çoban, kendi halkını öldürmek, onlara boyun eğdirmek için gelen Ahameniş şahı Darini'ye: "Ben size halkımın saklandığı yeri göstereyim." diyerek Karakum'un içine doğru Ahameniş ordusunu yönlendirmiş, onların susuzluktan kırılmalarına sebep olmuş.

Karakum Çölü Hıdır atanın sına mekânıdır.

Türkmenlerin koruyucusu da anası, atası da çöldür.²⁴⁰

Çöl, Türkmen halkını düşmanlardan korur. **(II. 98)**

Bugün Sultan Mesut kurtulmak için Karakum Çölü'nün içine doğru kaçıyor. Karakum Çölü'nde balığın işi neydi. Çölde balığın çok yaşamayacağı açıktı. Sultan Mesut da talihsizliğinin üstüne kendi ayağı ile gidiyordu. Adından başka mutluluk (Mesut) kalmamıştı onda.

---

²⁴⁰ Ebu'l-Fazl-i Beyhakî, Tarih-i Beyhakî.

Sultan Mesut'un savaşı takip ettiği tepedeki, karargâhındaki çadırı da sahipsiz kalmıştı. O tepeden Gaznelilerin bayrağı kaldırılıp yerine Selçukluların bayrağı dikildi. Selçuklu beyleri tepeye geldi.

Savaşın üçüncü günü, ayın yirmi dördünde Selçuklular büyük bir zafer kazandı.

Sonunda savaş bitti!

Sonunda amaca ulaşıldı!

Selçuklu ordusu kazanmıştı. Şimdi onların karşısında çıkacak ordu da devlet de yoktu.

Selçuklu beyleri sevinçten bağırıyorlardı:

Yedi iklim bizim!

Dünya bizim!

Biz dünyanın hükümdarıyız.

Selçuklu beyleri ve askerleri seslerinin yettiğince sevinç çığlıkları atıyorlardı. On altı binlik ordu üç Selçuklu komutanının: Tuğrul Bey'in, Çağrı Bey'in ve Musa Bey'in adlarını tekrar tekrar haykırıyorlardı:

Tuğrul Bey!

Çağrı Bey!

Musa Bey!

Selçuklular! Selçuklular!

Sultan Mesut'un ipek çadırındaki taht parıl parıl parlıyordu. O tahta artık Mesut oturamazdı. O taht artık Tuğrul Bey'indi. Evet, evet taht Tuğrul Bey'indi.

Yedi klime kendi devletimiz hakkında fetihname (zafername) gönderelim! **(II. 99)**

İlk önce Sultan Mesut'a fetihname gönderelim, Kutalmış'ı zindandan çıkarmasını talep edelim!

Dünya geçicidir, ebedi değildir. Cemşid'in devletinden büyük devlet yoktu.

Yüksek gökyüzü onu ayağının altına attı, dünyaya başka hükümdar getirdi.

(Firdevsi, Şehname. s. 504, 19-20. satırlar)

Bağdat halifesi Kaim Biemrullah'a fetihname gönderelim. Bırak, o bizi devlet olarak tanısin ve bize tanıma bayrağı ile hediyeler göndersin!

Bizans kayserine, Mısır firavununa, Habeş Necaşisine, Arap reislerine, Karahanlı hanına fetihname yollayalım!

Cürcaniye'ye fetihname yollayalım!

Bu tepenin üstünde kendi devletimizi sağlamlaştıralım, kurultay toplayalım. Dört bir yandan Türkmen temsilcileri gelsinler. Tüm şehirlere valileri kendimiz atarız.

Dünya Selçukluların oldu. Kurultaydan önce Tuğrul Bey'i, Çağrı Bey'i ve Baygu Kelan'ı zeytinyağıyla yıkadılar. Yedi gün boyunca zeytin yaprağını tutsülediler, onların etraflarından zümrüt taşları dolandırdılar. Böylece Selçuklu beylerini nazardan korudular.

Bundan sonra Selçuklu beyleri yaşlıların, pirlerin icazet vermesiyle birlikte üstlerindeki kefenleri çıkartıp padişahlık kıyafetlerini giydiler.

Kılıç ya da kefen âdetiyle birlikte amaca ulaşıldığı için kutlamalar yapıldı. Tüm Selçuklu askerleri kefenlerini ateşe atıp normal kıyafetlerini giydiler. Selçuklu beylerine ayrı ayrı yeni giysiler giydirildi, bellerine altın kuşaklar takıldı.

Kurultayda boy reislerinin onaylamasıyla birlikte beyler, askerler ve yöneticiler; sultan seçilen kişiye Kur'an'a el basarak sadakat yemini ettiler. **(II. 100)**

***

O gün çöle, Selçuklu beylerinin ailelerine ulaklar yollandı. Selçuklu beyleri ailelerine kavuştular. Kendilerinden boşanılan kadınlara yeniden nikâh kıyıldı, yeniden düğün yapıldı. **(II. 101)**

On Üçüncü Hikâye

Rahatlıkta Rahat Yok

1. Karşıdan Bakana Her Şey Kolay

Yeni bir hayat başlamıştı.

Davut Çağrı Bey Merv şehrine yerleşti. Horasan'ın büyük bir bölümüne, Ceyhun'dan Nişabur'a kadar olan bölgeye hâkim oldu.

Musa Yabgu Heram'ı kendisine yurt edindi, sınırdaki şehirler de dâhil olmak üzere yeni şehirler de fethedebilirse kendi hâkimiyetine alacağı konusunda Selçuklu beyleriyle anlaştı.

Çağrı Bey'in büyük oğlu Kurt (Kavurt) Kermen sınırlarının hâkimi oldu.

Görev dağılımı yapan Muhammet Tuğrul Bey, Selçuklu beylerini arzu ettikleri bölgelere yolladı. Tuğrul Bey'in annesi bir olan küçük kardeşi İbrahim İnal, tüm ömrünü Tuğrul Bey'in yanında geçireceğini, ondan ayrılıp hiçbir yere gitmeyeceğini söylemesine rağmen dört beş ay sonra kendisine ikta istediğini belirtti.

Tuğrul Bey, İbrahim'e Ebher ve Zengan bölgelerini verdi. İbrahim o bölgeleri kabul edip alsa da hızla Tuğrul'un yanına döndü: **(II. 102)**

Abi, beni kendi yanından ayırma! Senden bir ay ayrı kaldım ama buna yüreğim dayanmadı. Allah herkesi bir amaç uğruna yaratmış. Beni de sana ve Çağrı'ya göz kulak olmak, hizmetinizde bulunmak için yaratmış olsa gerek. Bunun dışında ben sadece savaşta rahatlık, keyif bulurum. Normal yaşantıda canım sıkılıyor benim.

Sarayda İbrahim'in geri dönmesinden hoşnut olmayanlar çoğunlukta idi:

“Allah alması gerekeni almayana ahirette de hiçbir şey vermez. Böyle fırsat insanın ömründe karşısına az çıkar. Böyle bir imkân insan hayatında çok seyrek olur. Çoğu kişi bir tutam mısıra muhtaç. Sana Allah gittiğin topraklarda hükümdarlık yapmayı, keyif içinde yaşamayı nasip etti. Sen ise Allah'ın ve Sultan Tuğrul'un verdiği şu nimetlerden yüz çeviriyorsun. Allah senin bu yüz çevirmenden hoşlanmaz. Hatta bundan dolayı seni cezalandırması da mümkün.” şeklinde laflar söylüyorlardı İbrahim'e.

İbrahim ona birkaç kez söylenen bu sözlerden sonra yeniden Zengan'a gitme kararı aldı, bu düşünceyle Tuğrul Bey'in yanına gitti.

İbrahim'i bir şeye inandırmak kolaydı. Böyle olunca da o düşüncelerinde kararlı değildi, düşünceleri değişip duruyordu. Tuğrul Bey onun bu huyundan her zaman şikâyet ediyordu:

Tuğrul Bey, İbrahim'in fikrini onayladı:

İbrahim, kardeşim! Ben sana Ebu Ali'yi vezir olarak atayayım. Bırak, o sana devlet işlerini yönetmende yardımcı olsun.

Ebu Ali mi? İbrahim bir müddet sustu.

Nasıl, güvenmiyor musun? Ben, onu eğitilmiş ve iş becermekte iyi olduğu için yanına vermek istiyorum. O senin tüm işlerini halleder.

Doğru.

Sen benden hiçbir şey gizleme. İstersen başka birisini seç!

Gönlüm Emir Dodurga Mervezî'den yana.

Tamam, Emir Dodurga Mervezî olsun.

İbrahim yeniden fikrini değiştirdi:

Hayır, hayır Tuğrul! Sen Ebu Ali dedin. Tamam, senin dediğin olsun. Sen bu konuda daha iyisin. Hem sen onların ikisini de benden daha iyi tanıyorsun. (II. 103)

Sen Ebu Ali'ye niçin güvenmedin? Kardeşim, bana yüreğindekiyi açıkça söyle!

Tuğrul, benim senden gizlim yok. Ben ne düşünsem onu hemen sana söylerim. Ebu Ali hakkında da söyleyeyim. O çok eğitilmiş. Ben onun bana akıl vermesinden korkuyorum. Bana akıl gerekli değil. Ondan sonra onda insanları küçük görme huyu var. Yanında hangi konu konuşulsa: “Ay o mu?” deyip küçümseyerek gülüyor. Ben bundan hoşlanmıyorum. Dodurga Mervezî eğitilmiş olsa da sesini çok çıkarmıyor. Bir şey sormadığın sürece kolay kolay konuşmuyor. Akıl vermeye atılmıyor. Hiç kimsenin de dedikodusunu yapmıyor. Ben Ebu Ali ile anlaşır çalışırım. O Horasan'ı iyi biliyor.

***

“Minareyi çalmadan önce onu nerede saklayacağın hakkında düşün!” diye bir söz var. Tuğrul Bey devletini ilan etmeden önce devleti idare etmek hakkında çok düşünmüştü. O, Samanoğullarının, Gaznelilerin devleti idare edişlerini tekrarlamadan kendi devletini idare etme yöntemini yaratmak istiyordu. Eski şahların yolundan gitmek Tuğrul'a onların kaderini yaşamak korkusu veriyordu. Selçuklular güçlü sanılan Gazneli devletini yenmişlerdi. Doğrusu, elli binlik orduyla on altı binlik orduya yenilen devlete niçin güçlü denilsindi?

Yeni bir devlet kurmak için yapılacak işler çoktu, hem de aşırı çoktu. Herkesin yapacağı işler açık bir şekilde belirlenmeliydi. Devleti elbette sultan yönetmeliydi. Sultana da vezir gerekliydi. Devletin geliri nereden olacaktı? En önemlisi de buydu.

Topraktan ve vergiden gelir gelirdi. Toprakları ikta²⁴¹ olarak vermek lazımdı. İktayı bünyesinde çalışacak çiftçilerle birlikte ikta sahibine vermek lazımdı. İkta sahibi kendi çiftçilerinden yılda iki kez vergi toplamalı, aldığı vergiden de devlete olan vergi borcunu verecekti ki devlete asker ile askere gerekli olan erzaklar alınsın. (II. 104)

İkta sahibi yönettiği toprakları parayla ya da iş karşılığı paylaşabilirdi. Yeter ki ikta sözleşmesini padişaha ulaştırsındı.

Devlet işlerini, divanı,²⁴² vezirleri yola koymak Tuğrul Bey için çok meşakkatli oldu. Birkaç yeni vezirlik görevi türetildi. Vezirlerin uymaları gereken kurallar kendilerine iletildi.

Aslında Selçuklu divanı, Dandanakan Savaşı'ndan iki yıl önce, Serahs Savaşı'ndan sonra kurulmuştu. Divan o zamandan beri de işlerini devam ettirmektedir.

Vezir ülkenin mali işleriyle ilgileniyor, devlet işlerinde çalışan kişileri de gerekli görevlere atamakta yetkiliydi. Salar ordunun başkomutanıydı. Tuğracı devletin mührüne sahipti ve padişah veya vezirin uygun gördüğü resmî evraklara, fermanlara mühür basardı. Amiller yerel yöneticiydi. Onlar halktan vergi toplar, topladıkları verginin bir kısmını o bölgeyi idare etmek için harcarlardı. Vilayetlere valiler liderlik eder, onlara kadının hukuku destek verirdi. Valiler özellikle hayvancılıkla uğraşan vilayetlere gönderilmekteydi. Üstaddudar hazinenin kayıtlarını tutan, hazineye gelen gelirlerin bir miktarını aşhanelere, saraydaki işlere harcayan, oradaki işlerin yürütmesini sağlayan kişiydi. Mutasarrıf ise vilayetlerdeki gelir gider kaydını tutan yöneticiydi. Buralardaki mali işleri bu kişiler yönetiyordu. Kadı şeriatın kanunları esasında adaleti yürüten, suçlu ve katilleri cezalandıran kişiydi. Muhtesip şehirdeki düzeni koruyan, pazarların düzgün bir şekilde işlenmesini sağlayan kişiydi. Reis yerel

²⁴¹ İkta, özel mülkiyette olmayıp hükümdarın mülkü olan topraklara ait vergilerin veya daha genel anlamda gelirlerin, asker veya sivil erkâna, devlete hizmetlerinin karşılığı olarak, yani maaşlarına karşılık verilmesi olarak tanımlanır. (ç.n) Friedrich Engels Anti Dühring adlı kitabında Selçukluların Orta Asya'da ilk defa feodalizmi kurmaya başladıklarını, Selçuklu Devletinin kurulmasının en önemli özelliklerinden birinin Asya'da feodalliğe yol açması olduğunu yazmıştır.

²⁴² **DİVANI VEZARAT:** Vezirlik (Bakanlık) Divanı; **Divanı Mürstevfi:** Vergi, Gelir ve Hesap Divanı; **Divanı Evkaf:** Vakıflar Divanı; **Divanı Kaza:** Mahkeme; **Divan Risayıl:** Yazı İşleri Divanı; **Divan Şart:** Şartname Divanı; **Divan Berid:** İletişim, Postacılık Divanı; **Divanı İhtisap:** Hesap Divanı; **Divan Müşrif:** Vergileri Kontrol Eden Divan; **Umurı Sedarat:** Diyanet Divanı; **Vezeratı Derbar:** Saray Vezirleri; **Umurı Maliye:** Mali İşler Divanı; **Umurı Evkaf ve Arazi Devleti:** Vakıflar ve Devlet Arazisini Yöneten Divan; **Umurı Adli:** Adalet (Mahkeme) İşleri Divanı; **Umurı Tahrıratı Şah:** Sultanın Yazı İşleri Divanı; **Umurı Harica:** Dış İlişkiler Divanı; **Umurı İstihbarat:** Devlet Güvenlik Divanı; **Umurı Muhabirat:** İletişim İşleri Divanı; **Umurı İhtisap ve Beledi:** Muhasebe ve Belediye İşleri Divanı; **Umurı Emniyeti Şehri:** Şehir Güvenlik Divanı.

yöneticiydi. Şehrin ve obaların lideriydi. Emiri Haras, zindan ve cellatların lideriydi. Muhafızlar padişahın fedaileriydi. Seyisler ahırların idaresini yürütmekteydi. Kövüşberdar, sultanın ayakkabılarıyla ilgilen kişiydi. Atabeyler sarayda padişahın çocuklarına eğitim veren kişiydi. Gulam ise paralı askerlerdi. **(II. 105)**

Herkes yaptığı işi iyi bilmeli, böylece işler bir şekilde yürümeliydi. Elbette, bir şeyin başlangıcı zordu. Tuğrul Bey yavaş yavaş her şeyin yoluna gireceğine inanıyor, her bir şeye çok dikkat ediyordu. Her işin kuralına göre işlemesi için bir iki danışmana değil, daha fazla danışmana danışlıyordu. Sıradan görünen işler bile beyin üç dört gününü alıyordu. Onun uykusunu almadığı geceler çoktu. O gecelerde bey, eşi Altıncan'ın sabrına, hafızasına, işine olan gayretine hayran kalıyordu. Asıl Altıncan yorulmak denen şeyin ne olduğunu bilmiyor gibiydi. Bir sabırlı varsa Tuğrul Bey'di ama Altıncan'ın sabrı Tuğrul Bey'inkinden üstün geldi. Tuğrul Bey uzun gün boyunca yaptığı işlerden çok yorulsa da Altıncan öyle görünmüyordu. Ya yorgunluğunu beyden saklıyor ya da gerçekten yorulmuyordu.

Altıncan her zaman dinç görünüyordu. Onun dertli, kederli halini hiç görmemişti Tuğrul Bey. Altıncan her zaman keyifliydi ve her zaman güzel şeylerden söz ederdi. Yanılacağı sözler etmekten sakınırdı. Aslında onun hayatında yanılacağı şey yok gibiydi.

Saraydaki devlet işleri Farsça yürütülünce Tuğrul her divanda çıkan kararların, fermanların gözden geçirilmesinde Altıncan'a güveniyor, onun onayladığı fermanlara tuğrasını basıyordu. Saraydaki devlet işlerinin devlet işlerinin Farsça yürütülmesi geleneğini Tahiriler başlatmıştı.²⁴³ Bu gelenek o zamandan beri devam ediyordu. Aslında Gazneli Mahmut divan işlerini Türkmence olarak yürütmek istemiş ama ömrü buna vefa etmemişti. Tuğrul Bey de divan işlerinin Türkmence yürütülmesini istedi, bunu yapmaya çalıştı ama başarılı olamadı.

Devlet işinde, sarayda kimler çalışmalıydı? Oğuz halkı sabah erkenden akşam geç vakitlere kadar bir yerde ya da sarayda oturamazdı. Bir odada sabahtan akşama kadar oturmak bir Oğuz için zindan gibiydi. **(II. 106)** Bir Oğuz oturacak olsa atın üstünde

---

²⁴³ Arap işgalcilerinin tüm saray işlerini Arapça ile yürütmesini önemsemeyen Tahiriler (821-873) tarihte ilk kez saray işlerini Farsça yürütmeye başlamışlardır. Bundan sonra İran'da, Orta Asya'da kurulan Türkmen devletleri de divan işlerini Farsça yürütmüşlerdir. Bunun sebebi daha önce yürünen yoldan yürümenin kolay olmasıdır. Ayrıca başka dili, başka milletlerin temsilcilerini kendinden üstün tutmak Türkmenlerin özelliğidir.

otururdu ama bir odanın içinde uzun süre oturamazdı, yüreği ağzına gelecek gibi olurdu. Çünkü onun kanındaki ateş oturmasına izin vermiyor, sürekli hareket hâlinde oluyordu. Bir Oğuz’a hareket gerekti, yanması, ışık saçması gerekti. Ona rahatlıkta rahatlık yoktu. Oğuz kavmi sadece harekette, çalışmakta rahatlık bulurdu. Oğuz halkı sadece savaşta rahatlık bulurdu.

Selçuklu beyleri oturmak istemiyor olsa da sarayda kim oturacaktı? Devlet divanını kim yönetecekti? Bir iki adamla olacak iş değil, büyük devleti yönetmek için yüzlerce eğitilmiş kişi gerekliydi. Kendisinde adam yoksa duruma göre çare üretmeli, bu durumu kimseye belli etmeden; başarabilirse, eksikliklerini de insanlık hali olarak görmeliydi. En iyisi eksikliği gizlemek, ondan kimseye bahsetmemekti. Yeni bir devlet kurulduğunda eksiklikler göze çok batardı. Böyle olunca Tuğrul Bey ihtiyatı elden bırakmadı, orduyu ve devlet işini eline aldı.

Tuğrul Bey her bir padişah gibi kendi devletinin sadece lideri değil, bu devletin bir şahsiyette anlatılmasıydı, yani onun nişanıydı. Bu devlet görünürde savaşla alakalı işlerde başarılı olan bir devlettir. Şimdi savaşta başarılı olan bu devleti siyasi, ruhani, medeni ve kültürel olarak doldurmak gerekliydi. Bu gereklilikleri yerine getirmek için devlet kurmanın çoğunluğun yapacağı iş değildi, Tuğrul Bey’in düşünceleri, karakteriyle alakalı olması şarttı. Tuğrul Bey’in siyasi danışmanlarının devlet yönetimi hakkında verdikleri tavsiyeler de bununla alakalıydı. Selçuklu devleti savaş-siyaset arasında kurulan ve olgunlaşan bir devlet olsa da yolun başındaydı. Bu devleti güçlendirmek için Türkmen tarihinden faydalanmanın dışında da bir şeyler gerekliydi. O zaman Selçuklular başka halkların siyasi tecrübelerine yöneldiler. **(II. 107)** Böylece Selçuklu devlet divanı siyasi yönetiminde Fars siyasi kültürünü benimsedi. Dinî ve medeni hususlarda Arap-Müslüman, siyaset felsefesi olarak ise Yunan düşüncelerinden faydalanıldı. Türkmenler kendilerine başka milletlerin değerlerini katıp, Müslüman dünyasından da yararlanarak dünya derecesinde yeni bir devlet ortaya koydular. Tüm halkların bu büyük tarihî kuruluşa katkıda bulunması, dostları olan büyük bir devleti meydana getirdi. O zaman herkes kendini talihli, devletin sahibi olan insanlar hükmünde sayıyorlardı. Selçuklu Türkmen devletinin adilliği, rahatlığı ve güvenilir olması ve bundan kimsenin şüphesinin olmaması bunun içindi.

***

Halifeye fetihname göndermek kolay olmadı. Aslında bu konuda sıkıntı olacak bir şey yoktu. Semerkant ya da Merv kâğıdı mı, yoksa Çin kâğıdı mı gerekli? Hepsi vardı. Arapça yazacak birisine mi ihtiyaç mı var, o da hazırды. Altın yaldızlı mürekkep bile vardı. Altınca'nın itirazı yoktu, o kaç kere yazması gerekse de söylenmeden yazıyordu. Hem de özenerek çok güzel yazıyordu ama bir kişi ile devlet divanı yürütmek olmuyordu.

Burada görünmeyen bir zorluk vardı. Çünkü halifeye yazılacak fetihname yeni devletin ana siyasetini yansıtmalıydı. Bu mektup yeni devletin siyasi yüzünü netleştirmeliydi.

Mektup üç dört kez, hatta daha fazla yazıldı. Sonunda birinde karar kılındı:

Müminlerin emiri, Halife Kaim Biemrullah'a;

Biz Selçukoğulları sizin kullarınızız. Mukaddes peygamberlik halifeliği ve devletinizin devamının taraftarı olan Türkmenleriz. (II. 109) Daima cihat yolunu gözetir, Kâbe'ye ziyarette geliriz. Bizim aramızda halkına değer veren liderimiz İsrail ibn Selçuk adlı liderimiz vardı. Yemineddöyle Sultan Gazneli Mahmut hiçbir suçu olmasa da onu tutsak edip Hindistan'daki Kelecar Kalesi'ne yolladı. Sultan Mahmut, İsrail'in burada yedi yıl boyunca esir olarak tutulmasına karar verdi. Sonra o esirken vefat etti. Yemineddöyle Sultan Gazneli Mahmut akrabalarımız ve taraftarlarımızdan oluşan yüz otuz adamı suçları olmasa da kalede tutsak etti. Mesut'un ordusu üzerimize saldırdı. Aramızda çarpışmalar, saldırmalar, geri çekilmeler, zafer ve yenilgiler meydana geldi. En son talih bizden yana oldu. Son seferinde asker sürüp Mesut bize saldırdığında Allah'ın yardımı ve peygamberimizin temiz ve mukaddes halifesinin duasıyla birlikte biz üstün çıktık. Mesut yenilip, çok eziyet çekip topraklarını bize bırakmak zorunda kaldı. Şöyle bilgece bir söz var: "Allah'a boyun eğmeyen hükümdar arzusunun tuzağına düşüp helak olur." Allah'ın verdiği ve yardımına şükredip adaletli ve insaflı hareket ettik. Zulüm ve adaletsizlik yolundan yürümedik. Şimdi biz adalet ve insaf esasında tüm Müslümanlara sahip çıkacak devletimizin işlerini din yoluyla, halifenin emirleri ve tavsiyeleri esasında yürütmek istiyoruz. Yine bilgece bir

söz var ki: “Hükümdarlığını dinine hizmet ettirene her bir sultan boyun eğer, dinini hükümdarlığına hizmet ettirenin hükümdarlığına herkes göz diker.”²⁴⁴

Fetihnamenin sonunda Tuğrul ibn Mikail, Çağrı ibn Mikail ve Musa Yabgu Kelan ibn Selçuk’un adları vardı. Fetihname güvenilir Ebu İshak el Fukka ile Bağdat’a yollandı.

***

Halife Kaim Biemrullah Selçuklu beylerini kutlayarak onlara özel hediyeler yolladı.²⁴⁵

Halifenin yolladığı hediyelerin listesi şu şekildeydi: **(II. 110)**

- 1) Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Musa Bey için üç tane özel elbise. Bu elbiselerin kenarları inciyle süslenmişti.
- 2) Her biri üç çiftten oluşan iki hediye. Birinci hediye: Beyaz ipek kumaştan dikilen gömlek ve pantolon, sarık, omuz kayışı, kıymetli taşlarla süslenmiş Hint usulü kırbaç ve çizme. İkinci hediye: Kalpak, gömlek, kıymetli taşlarla süslenmiş kemer ve yine kıymetli taşlarla süslenmiş, üstünde ejderha şekli olan ‘Garaçurı’ adındaki altın kılıç.
- 3) Cildi altın işlemeli üç tane Kur’an’ı Kerim.
- 4) Bambu ağacından yapılmış altın işlemeli üç tane şahlık asası.
- 5) Bir altın taç.
- 6) Bir altın yüzük.
- 7) Üstü kıymetli taşlarla, kırk tane yakut ve ortasında büyük bir zümrüt ile süslenmiş kalkan.
- 8) Üç küheylan. Bu Arap atlarının kuşamları saf altındandı. Atların toynaklarına yüz dinar değerinde nallar takılmıştı.
- 9) İki papağan.
- 10) Otuz Arap atı. Bu atların üstünde koruma örtüleri ve Rum keçeleri vardı. Her bir atın boynuna takılan ipek dizginlerde altmış tane halifelik dinarı vardı. Bu atlarla birlikte otuz tane de seyis yollanmıştı.

²⁴⁴ Bu mektup, Muhammed b.Ali b.Süleyman er-Ravendi’nin Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr adlı eserinden alınmıştır.

²⁴⁵ Ebu’l-Fazl-i Beyhakî, Tarih-i Beyhaki.

- 11) On Hint Kedisi.
- 12) On av kuşu. Av kuşlarının başlıkları değerli taşlarla süslenmişti.
- 13) Otuz top beyaz ipek kumaş, otuz top atlas kumaş.
- 14) Bir halifelik tuğu.
- 15) Hotozları değerli taşlarla süslenmiş tahtirevan.
- 16) Padişahın eşi için kıyafetler.
- 17) Padişahın eşi için inci taşlı altın taç.

Halifenin yolladığı elçi getirdiği hediyeleri Selçuklu beylerine şaşaalı bir törenle tek tek gösterdi. (II. 111)

***

1044 yılında Ebu Kalıcar Bağdat'a girdi. Halife Kaim Biemrullah onu karşılamaya çıkmadı. Ebu Kalıcar padişahlık avlusunda konakladı ve Celaleddövl'e'nin eşini, çocuklarını ve eşyalarını oradan çıkardı. Beş namaz vakti kapısının önünde çan çaldırdı. Ona önceki adetlerde olduğu gibi sadece üç namaz vakti çan çaldırması ve çan çaldırma süresini kısaltması için elçi yollandı. Ancak Ebu Kalıcar, halifenin yolladığı elçiyi dinlemedi, beş vakit boyunca zil çaldırmaya devam etti.²⁴⁶

***

İki türlü savaş olur: Gözle görünen dıştaki ve gözle görünmeyen içerideki savaş. Gözle görünen dışarıdaki savaş ordu toplayarak "Ya Allah, yardım et!" diyerek düşmanın üstüne saldırıp yenmektir. Burada savaş karşılıklı bir şekilde güçlü olanın yendiği savaştır. Ancak gözle görünmeyen, içteki savaşta karşılık yok, kas gücünün yapacağı bir şey de yok. Bu savaşta çok ihtiyatlı olmak, çok akıllı olmak ve usul bilmek gerek.

Tuğrul Bey bu savaşların ikincisinde, akıl savaşında geri kalmamak için, Müslüman halkların gönlünü almak, onların düşüncelerini anlamak için İslamiyet'in kuruluş tarihini, Muhammet Aleyhisselam'ı, diğer peygamberleri, mezhepleri, kelam ilmini, Hululileri²⁴⁷ (Panteistler), ezandan sonra söylenen "Hayır işleri etmekte acele edin!"²⁴⁸

²⁴⁶ İbni Tagrıberdi, En-Nücumü'z-Zahire'de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar).

²⁴⁷ **Hululiler:** İlmî dilde İslamiyet'teki bu akım "Panteistik İslam" olarak adlandırılır. Hululilere göre doğa ile Allah birdir. Tabiattan başka tanrı yoktur. Hululiler dine karşı değildir, onlar tabiattaki hadiselerin tabiatın kendi kurallarına göre işler. Kâinatı yaratan yoktur." diye düşünmüşlerdir.

²⁴⁸ Büveyhiler döneminde Şiirlerin kendi camilerinde okunan ezana bu sözü ekledikleri görülmektedir.

sözünün ardında yatan hikmeti en ince ayrıntısına kadar öğrendi. Aristo'nun 'Fizik' kitabını, Platon'un 'Devlet'ini, Farabî'nin 'İdeal Devlet'ini ulemalardan dinledi. Kadimi dinler olan Buda, Brahman, Zerdüşt dinlerini de öğrendi.

İslamiyet niçin Sünnî, Şîî mezheplerine bölündü? Niçin fıkıh emirlerinin uygulanmasında farklılıklar var? Niçin fıkıh farklı mezheplere bölünmüştür? Bunların hepsini öğrendi Tuğrul Bey.

Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte Horasan'da Kur'an ve hadis temelinde şekillenmiş Malikî ve Hanefî mezhepleri revaçtaydı. (II. 112) Bu iki mezhebin arasında duran Şafîî mezhebi de Horasan'ın bazı şehirlerinde kabul edilmişti. Şafîîlik daha çok Aşgarî usulünde medreselerde okutuluyordu. Aşgarî mezhebi Ebu Musa Aşgarî'nin (878-935) neslinden olan Ebul Hüseyin Ali bin İsmail tarafından 10. yüzyılda ortaya çıkmıştı. Onlar belli bir süre sonra Mutezilelerden ayrılıp Aşgarî tarikatını kurmuş ve Mutezilelerin düşmanı hükmünde tanınmışlardı. Aşgarîler; Cebriye²⁴⁹ ve Kaderiye²⁵⁰ inançları arasında şöhret kazanmak istiyorlardı. Onlar: "Kul işi yapandır. Allah ise yerine getirendir. Çünkü Allah her şeyin hükümdarıdır. Her kim ne yapsa da o zulümden uzaktır." denen düşünceyi öne sürüyorlardı.

Farklı farklı gruplar ve bakış açıları ortaya çıkıyordu. Her bir âlim kendi düşüncesini kabul ettirmek, kurallarını medreselerde ders olarak anlatmak istiyordu. Mezheplerin, düşüncelerin çok olması insanların inancını güçlendirmiyor, aksine zayıflاتیyordu. Tuğrul Bey dinî bakış açısının birliğini ve sürekliliğini sağlamak için her bir mezhebi derinden öğrenmeye çalıştı. O zaman da Müslüman Dünyası'nda münafıkların çok olduğunu anladı. Bektaş ve Dürnazar'a bu münafıklarla mücadele etmeyi emretti.

Mutezile Mezhebi²⁵¹, Karmatî ve İsmailî adlarıyla medreselerde etkili olmaya başlamıştı. Ancak mezhepler kendi aralarında anlaşamıyor, birbirlerini suçlayarak ve rezil ederek üstün gelmeye çalışıyorlardı.

---

²⁴⁹ Cebriye, kişinin kader ve fiilleri konusunda söz sahibi olmadığı, hür iradenin var olmadığını ve her türlü fiili yaratan ve yaptırının Tanrı'nın kendisi olduğunu ileri sürerler.

²⁵⁰ Bu inanç Cebriye inancının tam tersidir. Kaderilik ya da Kaderiyye, kader konusunda insanın irade, ihtiyat ve kudret sahibi, yükümlülüğü olan bir yaratık olduğu, insanların Allah'ın hiçbir müdahalesi olmaksızın fiillerini bizzat kendi güç ve iradesine bağlı olarak meydana getirdiği inancına sahip olan İslam dinî mezhebidir.

²⁵¹ **Mutezile Mezhebi:** Bu mezhebe mensup olanlara "Dinden çıkanlar, dinden uzaklaşanlar." anlamı var. Bu akım İslam'daki inanç akımlarının ilkidir. Bu mezhebe uyanlar önceki devirlerin felsefelerini kendilerine silah edinmişlerdir. Mutezile temsilcileri düşünce sahibi, akıllı, antik devir felsefesinden haberdardırlar. Onlar İslam dogmalarına karşı güç yaratarak dine körü körüne inananlara karşı

Mutezilelerin ve Mütakellimlerin²⁵² karşı düşüncesinde olan Fıkıhlar ve Aşgarîler tarikatı öne çıkıp Hanefî, Malikî, Şafîî ve Hanbelî mezhepleri dışındaki mezhepleri kâfir ve zındık ilan ettiler, onları yok etmeye çalıştılar. Zındıklar maddi düşüncelere uyup dinlere, ilahi kitaplara ve peygamberlere şüpheyile bakıyorlardı.

Hanifiler aslında Mutezileleri takip ediyorlardı. Bu mezhep ilim ve felsefede üstündü. Ulemalar ilimlerini dinle ilişkilendirmeye mecburdular.

Mütakellimler Allah'ın varlığını, tekliğini tekrarlayıp: “Her şeyde Allah'ın ihlası görünür.” diyorlardı. **(II. 113)** Sofular da tıpkı mütakellimlerin bu düşüncesine sığınıyorlardı: “Her şeyde Allah'ın varlığı görünür.” diyorlardı.

Sofular hakikate ulaşmak için şeriat merdivenindeki tarikat basamağına geçtiler, zenginliği ve maddi değeri inkâr ettiler; mazlumları destekleyip zenginlere karşı gelip onları lanetlediler, zenginlere tüm varlıklarını fakirlerle paylaşmaları gerektiği yönünde vaazda bulundular.

Sofuluğun ilk amacı şeriat basamağında şer ve hayır konuları olsa da ikinci olarak tarikat basamağında insanları tövbe etmeye, dünyadan el çekmeye, yoksulluğa, sabırlı

---

koymuşlardır. Mutezile temsilcileri Allah'ın her şeyi önceden belirlediği inancını inkâr etmişlerdir. Onlar hareket özgürlüğü, insanın kendi hareketleri ve düşünceleri sahip olduğunu savunmuştur. Ancak onlar akli tamamıyla dinî dogmalara karşı tutmamışlardır. Onlar tek tanrı ve ahiretteki mükâfatlar hakkındaki dogmaları temellendirmeye çalışmışlardır. Mutezile öğretisi karamsar kavramlara dayanmaktadır. “İnsan yaşamını güzellikten, onurdan ve neşeden yoksun bırakıyorlar.” düşüncesini savunmuşlardır. Buradan da onların dünyalık işlerden uzaklaşıp terkidünya ettikleri görülür. Mutezile inancı, tanrı hakkında, onun neyden var olduğunu öğrenmenin esasını ortaya koymuştur. İlk üç halife döneminde, yani 9. yüzyılın birinci yarısında Mutezile inancını çok yaymaya çalışsalar da bunda çok başarılı olamadılar. Hızla İslam dininde dogmatik düşünce taraftarları üstün çıktılar ve Mutezile temsilcilerine eziyet etmeye başladılar. Buna rağmen Mutezile inancı Sünni mezhebinin temellerini atıp İslamiyet içindeki bir mezhep olarak kalmaya devam etmiştir. (Kısa Ateistik Sözlük, Türkmenistan, 1985). Mutevekkil'in halifelik döneminde (847-861) Mutezile inancını izlerini başka dinlerde görünce Mutezile temsilcilerine eziyet etmeye başlar. Sonuç olarak “Haricî, Hurrâmî” gibi akımların isyanları olur. Bu isyancıların liderleri cezalandırılıp öldürülürler (Yakut Hemavi, Mucemü'l-Büldân (Yurtların Sözlüğü/Türkmen Obaları)

²⁵² **Mütakellim:** Bu söz kelama ve usul ilmine (Kelam, Kur'an'ın manası, usul ise dinin kuralları) mensup insanlar için kullanılır. Bunlara kelamla ilgili bir isim verilmesinin sebebi “Allah'ın sözü yaratılan mı yoksa değil mi?” sorusu üzerine düşündükleri içindir. Alimler bu soru hakkında düşünmüşler, buna kelam ilmi demişler. Mütakellimin meşhur temsilcileri, Müslüman dogmatik ve fanatikleri El Aşarî (873-935) ile Sel Maturidi (10 yüzyıl), İslam medeniyetinin meşhur ulemalarından Nesifi, Ebul-Lais, Semerkandî, Tirmizi, Sadettin Taftazali, Zemahşerî, Burhaneddin Marginanî, İsmail Buharî mütakellimlerin en büyük temsilcilerinden sayılmaktadır. Mütakellimler, Mutezileleri inkâr edip onların temsilcileriyle mücadele etmişlerdir. Mütakellim Kur'an'ı esas alıp İslamiyet'in kudretini kanıtlamaya çalışmışlardır. Mütakellimler; Allah'ın birliğini, tek olmasını, onun sıfatlarını, Allah'ın yeryüzü ve insanla olan ilişkisini, dünyanın yaratılması ve kıyamet, cennet, cehennem, Kur'an'ın Allah tarafından yollandığı, Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olması hakkındaki İslam'ın dogmalarını dini skolastik ve pisagorculuk felsefesi bakış açısıyla yeniden işleyip düzenlemiş ve bu konuları anlatmışlardır. (Kısa Ateistik Sözlük, Türkmenistan, 1985).

olmaya çağırmaktır. Sofuluğun üçüncü hakikat basamağında ise sofular dünyevî ve şeriat buyruklarını yerine getirmekten muaf tutulurlardı çünkü şeriat ve sofuluk kutsal sayılmaktaydı.

2. Rey’de Yapılan İkinci Düğün

Rey şehri, Rey Dağı’nın sırtları, güzel güzel imaretler Altıncan’a çok iyi geldi. Haremdeki göz göz odalar, hizmet eden kızlar ise Altıncan’ı sakinleştirdi.

Burada düğüne hazırlık yapıyordu. Düğüne bir ay önceden hazırlanılmaya başlanmıştı. Düğün peygamberin doğum günü, yani Mevlid günü, Rebiülevvel²⁵³ ayında olacaktı. Gelen misafirlerin konaklaması ve yiyip içmesi için yirmi bin adam hizmete hazırды.

Çin-Maçin’den, Bizans’tan, Kafkaslar’dan gelen misafirlerin hediyeleri Altıncan’ı kendisine hayran bıraktı.

Muhammet Tuğrul Bey’in istediği gibi yapıldı. Padişahlık tahtının sol tarafına Altıncan için çok güzel bir taht konuldu.

Muhammet Aleyhisselam’ın doğduğu gün düğün başladı. Gelen misafirlerin ardı arkası kesilmiyordu. Onlar Tuğrul Bey ile Altıncan’ı selamladıktan sonra yerlerine geçtiler.

Her gelen misafir getirdiği hediyeleri gösteriyor, kendi elleriyle evlenen çifte veriyordu. Her beylik ya da devlet kendi dansçı ve müzisyenlerini göndermişti. **(II. 114)** Diğer ülkelerin şahları, kralları yerlerine vekillerini yollamıştı. Hıta, Rum, Salar-Musafir, Bavan, Zayır, Şaddat, Buid, Kaku, Saffar devletlerinden vekiller gelmişti.

Büyük Kiev Prenslüğinden gelen vekil Yaroslav Mudrı’nın²⁵⁴ söylediği kutlama sözleri, getirdiği kürkler Altıncan’ı çok etkiledi.

Uzun sürerse düğün de yorarmış.

Düğün kırk gün kırk gece devam etti. Uzun süren kutlama ve ziyafetlerin yorgunluğu çok yorucu oluyormuş. Son günlerde düğün bitmeyecek gibi görünüyordu. Ancak kırk

²⁵³ **Mevlid-i Nebi:** Hz. Muhammed’in doğduğu gün. Rebiülevvel ayının 11-12. gününe (21-22 Nisan) denk gelmektedir.

²⁵⁴ 978-1054 yılları arasında Büyük Kiev Rusyasında hüküm süren knez.

gün kırk gece devam eden düğün sadece Altıncan ve Tuğrul Bey'i değil, Selçuklu beylerini de yordu, uyuklattı.

Muhammet Tuğrul Bey'in canı sefer çekiyordu, savaş çekiyordu. Kırk gün kırk gece devam eden düğün sırasında da çözülmesi gereken birçok devlet işi birikmişti.

***

Tuğrul Bey, Altıncan'ı boşadıktan sonra onunla ikinci kez evlendi. Eski Türkmen âdeti böyle gerektiriyordu. Eski Türkmen âdeti bu meselede özünde şeriat ile benzeşiyor olsa da dışarıdan bakıldığında ufak farklar vardı. Şeriata göre kadın eşi tarafından boşandıktan sonra eski eşlerin yeniden evlenmesine izin vermiyor, önce kadının bir başka erkekle evlenmesini, sonra ondan da boşanıp önceki eşiyle evlenmesine izin veriyor. Türkmen âdeti ise bu tarz bir kuralı şart koşmuyor ve doğrudan yeni nikâha izin veriyor. Tuğrul Bey her zaman yaptığı gibi yine Türkmen âdetini uyguladı.

Altıncan ve Tuğrul'a yeniden nikâh kıydılar. İkisinin bahtına kem gözler değmesin diye (II. 115) nikâh kıyılırken bıçaklarla bazı ürünler kesildi. Gözle görünmeyen belaları bıçak vasıtasıyla def etmek Tuğrul'a hem şaşırtıcı hem de anlamlı geldi. Tuğrul evet manasında başını sallarken yaşlı bir kadının okuduğu duaya merakla kulak kesildi:

Ak, gök giydirme,

Arpa, çörek yedirme,

Toynakla teptirme,

Ağızla kaptırma.

Ak (Beyaz) ve Gök (Mavi) renklerinin yas elbisesinin rengi olduğu biliniyordu. Yaşlı kadın Altıncan ve Tuğrul'a uzun bir ömür arzuluyordu. Bugün kıyılan nikâh ise yeniden başlayan ömürlerinin temeliydi. Nikâh Tuğrul Bey'in kendi ömrünün temeli, yeni devlet ise onun tarihî ömrünün temeliydi. Bu yüzden o tarihî ömrünü şahsi ömrünün önünde tutup düğün yapma işini ertelemişti. Bugün o insan olarak Altıncan'la nikâhlansa da padişah olarak da yeni bir devletle nikâhlanmıştı. Ayrıca yaşlı kadının ettiği nasihatler onun kulağına tüm Türkmenlere karşı borçlarını kesin bir şekilde hatırlatma hükmünde küpe olmuştu.

Allah kulunu lütuflandıracak olduğunda ona uygun eş verir. Allah padişahın işini yolunda götürecek olsa ona yetenekli ve ferasetli danışman verir. Tuğrul Bey insan olarak da padişah olarak da lütuflandırılmıştı. Bahtlı ocağın kadını ilk olarak eşinin sırdaşıdır. Adaletli padişahın danışmanı da onun sırdaşıdır. Aileyi de devleti de ayakta tutan güç sırdaşıdır.

Sırdaşlık ikinin bir olmasıdır. Bu birliğin bozulmaması için ruhi yakınlık gerekir. Tuğrul Bey'in talihi yoldaşıyla sadece ruhi olarak değil, doğal olarak da bir olmasındandı. İki bedende bir can, iki gövdede bir düşünce olmak Tuğrul Bey'in geleceğinin parlak umudunun temeli oldu.

İkinci kez nikâh kıyıldıktan sonra Tuğrul Bey Altıncan ile tam yedi yıllık ayrılıktan sonra kavuşan çifte kumrular gibiydi. **(II. 116)** Tuğrul kendisini saray derdlerinden kurtarır kurtarmaz soluğu Altıncan'ın yanında alırdı. Tuğrul başını Altıncan'ın dizine koyar ve yatar. Altıncan ise dizinde yatan eşinin bıyığını okşardı. Sadede bıyığını değil, onun yüzünü ve başını da okşardı. Bazen de bıyığındaki beyaz kılları yolardı.

Bu vaziyette Altıncan'ın ayakları uyuşurdu. Altıncan'ın Tuğrul Bey'i okşamaları onun hoşuna gidiyordu, gönlü coşuyordu. Bey yapmak istediklerini Altıncan'a coşarak anlatıyordu:

Selçuklular Horasan'ın, İran'ın, Irak'ın, Batı'nın din kılıcı olmalı, çok çok sevap kazanmalı. Sadece saldıranların, sadece zengin olmak isteyenlerin tepesine Azrail olup inmeliyiz.

Bağdat'ı Büveyoğulları sultanı Melik er-Rahim Hüsrev Füzûr'un elinden almalı. Cibâl bölgesini Sultan Gazneli Mesut'tan almalıyız. Kaku şahlığını yola getirmeli, Sultan Ebu Kalıcar'a diz çöktürmeliyiz. Tüm Turan bölgesi Sultan Tuğrul'a tabi olmalı.

Sultan Tuğrul'un en önemli amacı tüm Müslüman ümmetine baş olmak ve halifenin gözetiminde olmaktır.

Tuğrul, Allah'ın kendisini bu amacına ulaştıracağına inanıyordu. Beş vakit namazını ne kadar çok işi olsa da kaçırmadan kılıyordu.

***

At yarışı yapıldı. Yarışa genelde olduğu gibi Altıncan da katıldı. Yarış mesafesi iki milden fazlaydı.

At yarışı her cuma günü yapıldı. Yarışa her zaman olduğu gibi Ebu Zurga Hannakî hakemlik yaptı. Altıncan'ın atı çok güzeldi, hızlıydı, yarışlarda çoğunlukla birinci geliyordu.

Altıncan'ın atını Tuğrul Bey'e Dehistan'da hediye olarak vermişlerdi. Tuğrul Bey de bu atı Altıncan'a vermişti. Altıncan bu ata Akgar adını koymuştu. (II. 117)

Emir Mübarek ile Hapban Endikeni, Altıncan'ın yarışa katılmasını istemiyorlardı ama bu duruma sessiz kaldılar. Yarışta Altıncan'dan önce gelmek için çok çabaladılar ama Altıncan'ın atı tüm atlardan sıyrıldı.

Emir Mübarek ikinci, İbrahim İnal ise üçüncü olup bitiş çizgisine geldiler.

“Altıncan melike birinci geldi! Melikemizin atı birinci geldi!” diyerek Emir Ebu Zurga Hannakî sevinçle tekrar tekrar bağıırıyordu. Tuğrul Bey bugün yarışı büyük bir tepenin üstünden izliyordu.

***

Tuğrul Bey ile Altıncan'ın huzuruna Anuşirvan geldi. O tek başına değildi. Ardında başına duvak atılmış bir gelin ile Ebu Zurga Hannakî vardı.

Anuşirvan Tuğrul Bey'e döndü:

Geldiler beyim!

Maşallah! Tuğrul Bey tahttan kalkıp Anuşirvan'ı kutladı, ona mutluluklar diledi, sonra da Altıncan'a döndü: “Altıncan, sen ne duruyorsun? Gelini kucaklasana!”

“O nasıl gelinmiş?” diyerek Altıncan şaşkınlığını belirtti.

“Altıncan peri, biz sana değişik bir hediye vermek istedik, seni şaşırtmak istedik.” diyen Tuğrul Bey Anuşirvan'ın yanındaki gelini gösterdi.

“Anuşirvan'ın isteğiyle ben bir kervana baş olup, merhametli Altıncan melike, size Harezm'in Buruntak denen obasından güzel bir kızı gelin olarak getirdim.” diyen Ebu Zurga Hannakî hafifçe gülümsedi.

Altıncan uzun bir süre düşünüp sessiz kaldı, neler olup döndüğünü anlamaya çalıştı, sonra Anuşirvan'ın yüzüne sinirle baktı, sinirden tir tir titredi, sonra “Gözüme görünme!” diyerek Hannakî'nin üstüne bağırdı. Hannakî utançtan kıpkırmızı oldu ama hiçbir şey demeden huzurdan çekildi.

“Sevgili anneciğim!” diyerek Anuşirvan gülümsedi:

Bu yaptığın nedir? (II. 118)

Ben bütün hayatımı tek başına geçirecek değilim ya! Sevdiğim kızla evlenmeme karşı çıkacak değilsin ya valideciğim?

Sen hayata karşı çok yanlış şeyler zorluyorsun, çok. Başına ne gelse bildiğini okuyorsun, sonunu düşünmüyorsun. Altıncan sinirden deliye döndü.

“Sen bana yalan söylemişsin.” diyerek Tuğrul Bey Anuşirvan’a karşı rahatsızlığını bildirdi. Sen: “Annem sevinir.” diyerek beni kandırdın.

Beni sevindirdiniz, çok sevindirdiniz (!) Altıncan’ın bu sözleri inandırıcı değil, çok soğuktu.

Tuğrul Bey eşinin içinde kopan fırtınayı anladı ama anlamazlıktan geldi:

O zaman düğün yapalım!

Doğru söylüyorsunuz beyim, düğün yapalım!

“Babalarımız her kemiği için bir hatun, toplamda on iki hatun almışlar. İslam ise: ‘Dörtten fazla alamazsınız!’ diyor. Bir zaman gelip ‘Bir hatundan fazla alamazsınız!’ demeleri de mümkün.” diyen Peykam küstahça güldü ama kimse onun fikrine katılmadı.

Hatta Altıncan ona nefretle bakıp “Ne kötü bir insan! O, bu sözleriyle beye rahatsızlığını bildiriyor, onun başka bir eş daha almasını istiyor.” diyerek içinden konuştu.

Altıncan Hatun, Bektaş’a kendisini beye kötüleyen Peykam olduğunu, onun sözüne inanıp beyin sinirlenerek atına atladığını ve kendisini dövüp bebeğinin düşmesine sebep olduğunu söylemiş, o zaman Bektaş çok üzülerek kendisini teselli etmişti.

Altıncan’ın Peykam’a olan nefreti ve siniri bir türlü azalmıyordu.

Düğün başladı.

***

Sadullah, El Kuşarî’nin medresesinde çalışmak istediği için bir ay boyunca hiçbir yere çıkmadan Şafiî-Aşgarî tarikatını öğrendi, İbn Furek’in, El İsfaranî’nin, Ebu Ali el-

Dakkak'ın, El Aşarî'nin kitaplarını, **(II. 119)** yedi makamını²⁵⁵ hırsıyla okudu. Ondan sonra da Altıncan ile uygun bir gün yola koyuldu.

El Kuşarî, Sadullah'ın huzuruna Altıncan ile birlikte gelmesinden hoşlanmadı. Pir, bu duygusunu saklayacak da olmadı:

Niçin bir kadınla birlikte geldin?

Altıncan Tuğrul Bey'in eşi. O sizinle tanışmak, sohbetinizi dinlemek istedi.

Ben kadınlarla tanışmıyorum. Ben seninle sohbet edecek değilim.

Bu sözleri duymak Altıncan'a çok ağır geldi. Ondan sonra Sadullah da Altıncan'ı azarladı:

Sen beni işsiz bıraktın. Ben onun yedi makamını bir ay boyunca gayret ederek öğrendim, ezberledim. Hepsi boşa gitti!

Sen işsiz kalmazsın. Nişabur'da bir medrese yok, yedi medrese var. Yürü, şimdi İmam Muvaffak an Nişaburî'nin dergâhına gidelim. O seni medresesinde müderris olarak işe alır. Başvezir Kundurî de İmam Muvaffak an Nişaburî'nin öğrencisi. Ebu Seyit Ebulhayır ona çok değer veriyor.

Kabul ederse ben onun medresesinde müderris olarak çalışmaya hazırım.

***

İmam Muvaffak an Nişaburî, Altıncan ve Sadullah'ı güler yüzle karşıladı ve Sadullah'ı işe kabul etti. Altıncan dönüş yolunda Sadullah'a bakıp:

Hoca, hayatın boyunca bitiremediğin iş, evine boş döndüğün bir sefer oldu mu?

Sadullah ablasının bu sözüne katılarak güldü:

Yanımda sen varken bitiremediğim iş olur mu benim?

O zaman neden başta beni yanında götürmek istemedin?

Bilerek söyledim ben onu. Eğer gelmeseydin “Yürü birlikte gidelim!” derdim.

Şu sözün yalan olduğunu bilmesem öyle bir inanırdım ki! **(II. 120)**

En iyi hakikat içine yalan katılıp şaşırtan hakikattir.

---

²⁵⁵ **Yedi Makam:** Töbe, gariplik, sabır, kanaat etme, iradeli olmak, dünya nimetlerinden vazgeçme (Terkidünya), Allah için kendini feda etme.

Bu kimin sözü?

Bu mu? Bu sözü söyleyene ulema Sadullah ibn Abdülmelik ibn Buğracık ibn Abdal diyorlar. (II. 121)

On Dördüncü Hikâye

Tevekkül Edenin Atı Hızlıdır

Tüccarlar dönemlerinin en zengin adamları sayılırlar. Çünkü onlar tevekkülü yaren edinmişlerdir. Onların her bir günü tevekküldür. Üstlerine hangi tepenin ardından eşkıyaların saldıracağı belli değil, canları daima kopmaya hazır ince bir kılın ucuna bağlı. Yarına çıkacakları belli değil. Onlar işsiz oturmaz, zengin evlerinde rahat da etmezler. Böyle olunca da zenginlik kazanmanın uğruna tevekkül ederek uzak uzak şehirlere gidip geliyorlar. Tevekkül edenin atı hızlıdır.

Tuğrul Bey İran'a sultan olduktan sonra yaşı biraz geçenler ya da canını tevekküle teslim etmekten korkup tüccarlık mesleğini bırakanlar yeniden yola koyuldular. Çünkü Tuğrul Bey'in devleti tüm tüccarları kendi kanadı altında toplayıp onlara sahip çıkmaya başlamıştı. Tüm tüccarlar iki yıl boyunca vergi vermekten muaf tutulmuştu. Birçok tüccarın niyeti vergiden muaf oldukları zaman içinde bolca kazanç elde etmektir. Hangi yola çıkılsa kervanların ardı arkası kesilmiyordu. Devlet karanlıkta kervanlara yol gitmeyi yasaklamıştı, yoksa onlar geceleri de yatmadan yol gitmek niyetindeydi. (II. 122)

Rey şehrinden Horasan'a giden yolun sağ tarafındaki Taberek Dağı'nın eteklerinde kurulan Taberek Kalesi'nin kapısının önü -kalede hepi topu bir kapı vardı- yükleri indirilmiş develerle doluydu. Tüccarlar, satıcılar, alıcılar, büyük bir keşmekeş...

Kalenin önünde Rey şehrinde satmak için ürün getiren tüccarların kim olduğu, ürünün miktarı ve değeri kayda alınıyordu.

Şehirde sürekli al sat yapan satıcılar vardı. Onlar tüccarların getirdiği ürünleri anlaştıkları değer üzerinden sürekli satın alırlardı.

Taberek Kalesi bir nevi kervansaraydı. Burada tüccarların dinlenmeleri, ticaret yapmaları için tüm şartlar sağlanmıştı. Burada dünyanın her yerinden gelen tüccarlarla karşılaşmak mümkündü. Ancak kaleye girmek için muhtesibin evrakları doldurması

çok vakit alıyordu. Tüccarın kim olduğunu net bilgilerle kayda almadan, getirilen ürünler incelenmeden kalenin içine girilemiyordu.

Kalenin kapısının önünde yirmi otuz civarında muhafız dururdu. Onlar gelenleri kâtibin izniyle kalenin içine alırdı.

***

Öğlen vakti kalenin kapısının önünde gelip giden, hörgüçleri tepe gibi duran develeri ve yükleri uzun bir süre incelenen iki atlıyı muhafızlar atlarından indirdiler.

Durdurulan iki kişi yaşları biraz geçmiş bir karı kocaydı. Onlar Gavşfinçli Gökhan bin Harur bin Aksungar ve onun eşi Kalbina'ydı. Onlara niçin bu yere geldikleri soruldu:

Biz iş bulmak için Rey şehrine gidiyoruz ama şehre varmadan önce sizin kalenizde bir şeyler atıştırıp açlığımızı bastırmak istedik.

Göğsünü örten sakalı, bazlama gibi yuvarlak yüzlü muhafız, Gökhan'a beklemediği bir karşılık verdi:

Siz atabeylik yapabilir misiniz?

Gökhan muhafızın sorusuna baştan savma cevap verdi:

Yapabiliriz. (II. 123)

Eşiniz kendi dilinden (Farsça) başka dil biliyor mu?

Eşim mi? Yunanca biliyor.

İki dil biliyormuş, çok iyi.

Sadece iki dil değil, Arapça da biliyor. Oğuz dilini de biliyor.

Muhafız bu sözleri duyunca çocuklar gibi sevindi:

Yürüyün, şimdi muhtesibin yanına gidelim!

Oğul, biz iş bulmaya gelmedik, yemek yemeye geldik.

İlk önce muhtesibin yanına gidin.

Bir lokma ekmek yemek için muhtesibin yanına mı gidelim?

“Muhtesibe söylenmeden bir lokma ekmek yenen yere de yollayabilirim ben sizi.” şeklinde karşılık verdi muhafız.

Öyle yap koç yiğit, öyle yap!

Olur, yollayayım! Orada Alaüddevle'nin torunu El Melik er Rahim bekliyor.

Bize fark etmez.

Ey yaşlı, fark eder. Size önceden söyleyeyim. Benim o dediğim yere, zindana sizi attıktan sonra kolay kolay çıkarmazlar.

“Öyle mi gerçekten? Allah korusun, dili dualı koç yiğit, bize o iyiliğin gerekli değil. Biz muhtesiple anlarız.” Gökhan muhafızın ardında yürürken yine sordu: “Koç yiğit, mesele çözen hızlıymış. Yine bir şey sormak istiyorum ben. Sen burada uzun zamandan beri mi çalışıyorsun?”

O size niye gerek ki?

Farklı bir gereği yok ama ben buraya Alaüddevle'nin de Kızıl'ın da hükümdarlık yaptığı devirlerde de geldim. Ancak o devirlerde buraya bu kadar çok tüccarın geldiğini görmedim. Hem yemek yemek için “Muhtesipten izin al!” diyen adamlar da yoktu o zamanlar.

Ey yaşlı, düşün, önceden bu kadar kervan ancak bir ayda gelirdi buraya. Şimdiyse her gün on, on beş kervan geliyor. Bir görevli evrakları yazmaya yetişemiyor.

O zaman evrakları üç dört adam doldursun.

Hey pehlivan yaşlı, gövden büyük olsa da kellen birçok şeyden habersiz, bir de akıl veriyorsun. Ben sizi en iyisi zindana yollayayım. **(II. 125)** Orada oturanlar tamamen akıl verilmeyi bekleyen yarım akıllı kişiler. Siz onlara akıl verin!

Onlara verecek aklımın muhtesibe faydası olmaz.

Muhtesip sizin aklınıza muhtaç değil.

Gökhan muhafızın omzundan tuttu:

Ey akla doymuş koç yiğit. Bir dakika dur!

Akıl mı vereceksin?

Yok, yok akıl da öğüt de sende yeterliymiş zaten. Bunu alsan, ben sana akıl değil de yirmi dirhem versem. Sonra doğrudan Rey'e gideyim. İlk başta niyetimiz yemek yemektir. Nedendir bilinmez iştahımız kaçtı, bir şey yiyelimiz gelmiyor şimdi. Muhtesipten izin alıp sonra yemek yemesek hoş olmaz? Anladığım kadarıyla

muhtesibin işi başından aşkın, bir lokma yemek için onu meşgul etmeyelim. En iyisi biz gidelim.

Hayır, hayır siz bize zahmet değil, lütuftunuz. Yürüyün, yürüyün! Sizinle muhtesibimizin konuşacağı önemli bir mesele var.

O nasıl önemli bir meseleymiş?

Yanına gittiğinizde kendisi söyler.

Alaüddeve devrinde böyle değildi.

Adını anmayın onun! Deylemlilerin devri bitti, yürüyün! Şimdi devir Selçukluların devri.

Sen faziletli bir yiğitsin ama bunun farkında değilmişsin. Ben sana temizinden yirmi dirhem veriyorum.

Muhafız karı kocayı muhtesibin huzuruna yolladı.

Muhtesibin kabulhanesi kale kapısından çok uzakta değildi. Kabulhane kapının yedi yüz metre batısında yerleşen uzun bir odaydı. Kabulhanede muhtesibin huzuruna çıkmayı bekleyen on, on beş tüccar bekliyordu. Onların içinde sarıklarını yastık yapıp yatanlar, bağdaş kurup oturanlar, kendi aralarında sohbet edenler vardı. Yatanların arasında sohbet edenler çoğunluktaydı. Tüccarlar ikili üçlü gruplar halinde sohbet ediyorlardı. Onların arasında Türkmence, Farsça, Yunanca, Darice, Hintçe sohbet edenler vardı. Gökhun eşiyle içeriye girdiğinde tüccarlar onlara bir bakış attılar, sonra yine kendi aralarında sohbele devam ettiler. **(II. 126)** Muhafız içerideki muhafızın kulağına fısıldayarak Gökhun hakkında bir şeyler söyledi, sonra geldiği yerden geri gitti.

Gökhun Türkmence konuşan iki tüccarın yanına gidip durdu. Tüccarlar ona dikkatlerini vermeden sohbetlerine devam ettiler. Cüsseli tüccar Sultan Mesut devrinde Herat ile Nişabur'da bir man buğdayın değerinin on iki dirheme ulaştığını, birçok insanın açlıktan öldüğünü hatırlattı. Zayıf olan diğer tüccar Sultan Tuğrul'un Cibal ve kendi yönetimindeki topraklarda vergileri iki yıl süreyle kaldırdığını, ondan sonra halkın zenginleştiğini, şimdi ise bir dirheme elli altı kilo buğday alınabildiğini, birçok şehri gezip dolaştığını, gittiği yerlerde pazarların değeriyle tanıştığını söyledi.

“Siz ipek kumaşlar mı getirdiniz?” diye zayıf tüccar Gökhun'a döndü.

Biz tüccar değiliz, hiçbir şey getirmediik.

O zaman muhtesibin yanına gitmenize gerek var mı ki?

Ben ne bileyim? Ben buraya önceden Alaüddeve devrinde gelmişim. O zaman kimse beni dengesizce muhtesibin huzuruna getirmemişti. Benim niyetim kalede bir lokma yemek yiyip Rey'e gitmek. Ancak yeni padişah kimse boş oturmasın diye herkese bir vazife vermiş sanırım. Onlar da çalışacağı yerde bir yere gidecek kişilere izin vermiyorlar.

Kabulhanede oturanlar, tanımadıkları yaşlıya şüpheyle baktılar ama kimse onu destekleyici bir şekilde konuşmadı. Gökhan düşünceğini söylemeye devam etti:

Tüccarlar gibi özgür bir topluluk yok. Onlar bugün Rey'de olsa ertesi gün Merv'de, Kahire'de ya da Gürcistan'dadırlar. Ancak siz konuşmaya korkuyorsunuz. Yeni padişah gerçekten de acımasız ve adaletsiz olmalı. Özgür bir tüccar böyle küçük şeylerden korkmaz.

“Hey yaşlı, biz senin kim olduğunu bilmiyoruz!” diyen cüsseli tüccar yattığı yerden kalktı. Senin fikrine katılmamamız Tuğrul Bey'den korktuğumuzu göstermez. Bu bizim Tuğrul Bey'e olan saygımız. (II. 127)

Yeni padişahın tüccarlara eşek yükü dinar vermediğini biliyorum ben.

Hey yaşlı, sen inatçılık yapıyorsun. Hiçbir padişah işleri iyi gitsin diye tüccarlara eşek yüküyle dinar vermez. Padişah çalışman için gereken şartları sağlarsa, seni eşkıyalardan korursa onun için eşek yüküyle dinar harcamıştır. Devlet arkamızda durursa, halk içinde ticaret yapmamıza izin verirse eşek yüküyle dinarı inşallah kendimiz buluruz. Tuğrul Bey ise tüm tüccarları iki yıllık vergiden muaf tuttu. Biz sadece koruma vergisi ödüyoruz. Hem koruma vergisi önceki gibi değil, tüm tüccarlar için eşit.²⁵⁶

Padişah vergiyi kaldırırorsa orduyu, sarayı nasıl ayakta tutacak?

Ey yaşlı, o şeyleri padişahın kendisi düşünür. Sultan Tuğrul'un kendi hâkimiyetindeki yerlerin halkından vergi alması da vergiden muaf tutması da hakkıdır. “Yeni devlete

---

²⁵⁶ Tüccarların dinî inançları esas alınarak vergi oluşturulmuştur. Örneğin Müslümanlar mallarının değerinin %2.5, fethedilen devletlerde yaşayan tüccarlara %5, dış ülkelerin tüccarlarına ise %10 vergi ödemesi kararlaştırılmıştır.

vergi ödedim.” diyen insana denk gelmiyoruz biz. Hem böyle padişahdan şikâyetçi olan kişi belayı kendi kapısından bulur, bedbaht olup karalar bağlar.

“Sizin işinize Yusuf Bezirganî denen emir öncülük ediyormuş.” dediler bana diyen Gökhan kabulhanedekilerin yüzüne baktı.

Ey yaşlı, doğru duymuşsun.

Yusuf Bezirganî, Sultan Tuğrul’un danışmanı mı yoksa ticaret divanının başı mı?

“Ey yaşlı, bu şeyleri bilerek mi soruyorsun yoksa bilmeden mi?” diyen kişi Gökhan’a şüpheyile baktı.

Tam olarak bilmediğim için soruyorum.

O zaman bil. Yusuf Bezirganî’nin yaptığı şeyler faydalı. Onun için beyin hem danışmanı hem ticaret divanının başında hem de onun veziri.

Benim bir tüccar komşum var. O söylemişti: “Yusuf Bezirganî’ye yükün onda birini rüşvet verin!” diye. O kadar rüşvet verilirse tüccara bir şey kalmıyor ki! Bunun için komşum ticaret yapmayı bıraktı.

Ey yaşlı, senin komşun beceriksizmiş, yoksa ticareti bırakmazdı. Yusuf Bezirganî hakkına razı, biz de öyle. Ne olursa olsun biz razıyız.

Ben olsam Yusuf Bezirganî’ye rüşvet vermezdim. (II. 128)

Siz tüccar değilsiniz, yoksa böyle konuşmazdınız. Yusuf Bezirganî’ye verdiğimiz rüşveti biz başka ülkede olsak haraç, vergi, yol hakkı, kervansaray ücreti olarak iki üç katını bile öderiz. Bizim için Tuğrul Bey’in hâkimiyetindeki yerlerde ticaret yapmak çok güvenli. Yusuf Bezirganî’ye vereceğimiz pay bizim için çok önemsiz. Vereceğin rüşveti verdikten sonra burada her iş çabucak biter.

“Tüccarlar siyasetçidir. Padişahlar kendi siyasetlerinde tüccarlara güvenmeli.” diyen uzun boylu kişi koluyla ağzını birkaç kez sildi. Tüccarlar devleti güçlendirirler, kalkındırırlar. Bunun için padişah tahtında rahat oturmak isterse halkın kendisine dua etmesini sağlamalı, onun için de tüccarlarla iyi geçinmeli.

Tuğrul Bey sizin gönlünüzü almayı başarmış.

“Ey yaşlı, doğru söylüyorsun.” diyen uzun boylu kişi Gökhan’a hak verdi. Tuğrul Bey ne yaptığını bilen ferasetli bir sultan. Nasip olursa onun devleti yedi iklimde hükmeder.

“Sarayda rüşvet alan çokmuş.” diyerek Gökhan yine kabulhanedekilere baktı.

Sarayda rüşvet alan önceden de olmuştur, şimdi de oluyordur ancak Tuğrul Bey’in sarayında yöneticiler darağacında asıldıktan sonra rüşvet durumunun daha iyiye gittiği bir hakikat.

“Tuğrul Bey adaleti dostluğun önünde tutup doğru iş yaptı.” diyen cüsseli tüccar aceleyle söze karıştı. Şirpençe, Tuğrul Bey’in çocukluktan beri dostuymuş. Onların içtiği su bile ayrı gitmiyormuş. Böyle yakın dost olmalarına rağmen sultan onun suçunu affetmemiş, onu cezalandırmış. O zamandan beri sarayda nizam bozulmamış. Çünkü Tuğrul Bey’in yanlışı affetmeyeceğini saraydakiler anlamış.

“Sizin bilmediğiniz şey yok. Konuştuklarınıza bakılacak olursa ömrünüzü sarayda geçirdiğinizi sanır insan.” diyerek güldü Gökhan.

Ey yaşlı, dünyanın haberinin yarısı tüccarlardadır. Onlar ürünlerini satarlar, çuval çuval dedikoduyu ise mallarıyla birlikte verirler. “Haberleri yayanlar ulaklar değil, tüccarlardır.” diyen orta yaşlı bir tüccar söze karıştı. **(II. 129)**

“Tuğrul Bey’in tek maksadı halkının iyi yaşaması ve ticareti geliştirmek diyorlar.” diyen Gökhan cüsseli tüccara baktı.

Doğru, doğru diyen cüsseli tüccar Gökhan’u onayladı. Sultan Tuğrul’un üç tane amacı varmış. Birincisi köleliği yok etmek, ikincisi her türlü bulaşıcı hastalığa çare bulmak, üçüncüsü ise barış içinde yaşamak. “Ülkemde şu üç meseleyi halletmezsem bana keyif haram.” diyormuş. Zaten o, yumuşak döşekte değil, hiçbir şey serili olmayan yerde sarığını yastık edip yatarmış. “Sultan haftanın iki günü oruç tutuyormuş.” deyip kabulhanenin içindeki muhafız coşkuyla konuştu.

“Hayır, Sultan Tuğrul’un esas maksadı tamamen başka.” deyip uzun boylu tüccar muhafıza karşı çıktı. Muhafız öfkeyle konuştu:

Nesi başka onun?

O, kâfir devletlerin üstüne cihat edip fethettiği yerlerin halkını Müslüman yapmak istiyor. Onlara vergi ve haraç bağlıyor. Böylece orduyu ve sarayı ayakta tutuyor, kendi halkını vergiden muaf tutuyor.

Deylemli, Büveyh ve Kaku hanedanlıkları Müslümandı!

Doğru ama onların sultanları çok azdı. Şeriata uygun olmayan şeyler yaptılar. Allah'tan uzak düştüler. Kendi halklarına zulmettiler. Ondan sonra yüce Allah “İslam dininin kılıcı ol!” diyerek Tuğrul Bey’i yedi iklim hükümdar belledi.

Duyduğuma göre yeni padişah karısının sözünden çıkmıyormuş. Oğuz hanları eşlerinin aklına uydukları zaman bahtlarının kapandığı yönünde bana gençken öğüt vermişlerdi.

Gökhun Bey’in bu konuşmasına zayıf tüccar karşı çıktı: “Bizans’ta V. Mihail’den sonra VII. Konstantin’in kızı Zoya²⁵⁷ ülkede kraliçe ilan edildi. Ben bundan iki ay önce Konstantinapol’deydim. O zaman kraliçenin pazarları dolaşıp incelediğini gözlerimle gördüm. Kraliçe tüccarları ayrı bir şekilde seviyormuş. Onların iyiliği için birkaç ferman çıkarmış, vergileri azaltmış. Kraliçe çiftçilerin ve halkın birkaç vergisini kaldırmış. (II. 130) Bizans’ta kraliçenin itibarı çok fazla, tüm halk kraliçeye dua ediyor.

Zoya’nın canı sağ olsa da Bizans’a hükmetmek sırası bizde -tüccarlara da yetsin- diyen uzun boylu tüccar, zayıf tüccarın yüzüne kinayeli bir şekilde gülümsedi.

Bu dediğiniz de ne oluyor?

Bunun sebebini Konstantinapol’e gittiğinde bilemedin mi?

Yok, bilemedim!

Onda bilinmeyecek bir şey yok. Zavallı Zoya’yla erkekler uzun bir süre duramıyor. O üç kez evlendi, üç eşini de tahta oturttu. Ancak eşleri çeşitli sebeplerle çok fazla yaşamadan öldüler. IX. Konstantin Monomah da çok yaşamadan ölürse artık sıra bize de gelir!

Uzun boylu tüccarın bu sözüne kabulhanedeki tüccarlar katıla katıla güldüler.

“Yeni padişah sefere çıktığında ardında naip olarak Altıncan’ı bırakıyormuş. Ben bu söylentinin doğru ya da yalan olduğunu bilmiyorum.” diyen Gökhun, benim bu sözüme nasıl cevap vereceksiniz der gibi etrafına bakındı.

---

²⁵⁷ **Makedonlar Hanedanlığı (867-1028):** VIII. Konstantin’in ölmesiyle birlikte biter. Çünkü ondan taht için bir vâris kalmaz. Kızı Zoya, III. Roman (1028-1034) ile evlenir ve onu tahta geçirir. Sonra IV. Mihail Paflagon (1034-1041), ondan sonra ise IX. Monomah (1042-1055) ile evlenir. Onların üçü de tahta çıkar.

Altınca Hatun işittiğime göre sıradan bir kadın değil. Beyin onunla ikinci kez evlenmesinde bir hikmet var.

Gökhun zayıf tüccarın sözünü bitirmesini bekliyor gibi sze girişti: Tuğrul Bey, Yusuf Yabgu'nun vefatından sonra büyük bir tepenin üstüne çıkıp  gün üç gece Allah'a dua etmiş. O zaman ona bazı erenler büyük bir devlet kurması için hükümdarlık icazeti vermişler. Erenler ona kırk yaşına kadar evlenmemeyi öğütlemiş, kırk yaşında ona bir hayat arkadaşı yollayacaklarını söylemişler. Tuğrul Bey de kırk yaşına kadar evlenmemiş. Selçuklu topluluğu kış Dargan, Hazarasp bölgelerinde; yazlarını Nur Yaylası'nda geçirdiği zamanlarda Harezmşah'ın kız torunu, "Kim bana Tuğrul Bey'in kellesini getirirse ben o yiğitle evleneceğim." diye etrafa haber yaymış. O zaman kendisine güvenen  ko yiğit Tuğrul Bey'in karşısına çıkmış. Tuğrul Bey o  ko yiğidin birinin bile isteğini kırmamış: "Eğer yumruğunuz benimkinden üstün gelirse **(II. 131)** benim kellemi alıverin. Bizim teke tek savaşımız hiç kimseyi engellemez. Siz tek geldiniz, ben de sizin karşınıza tek çıkarım." deyip  yiğitle başa baş savaşmış.  yiğidin ikisi emaneti teslim edince üçüncüsü yenilgiyi kabullenmiş ve Tuğrul Bey ile dost olmuş. -Gökhun alnına doğru çok fazla inen sarığını biraz geriye doğru itti.- Tuğrul Bey erenlerin: "Kırk yaşında seni bir eşe kavuştururuz." denilen eşin Altınca olduğunu, onun da kendi canına kast ettiğini o zamanlar nereden bilsin?

Gökhun'un anlattığı şeyler kabulhanedekilerin hepsinin ilgisini çekti. Tüccarlar onun etrafına üşüştüler, söylediği sözleri dinlemeye başladılar.

Muhtesibin bulunduğu odanın kapısı açıldı ve iki tane cüsseli tüccar gülerek dışarı ıktı. Onlar kabulhaneden çıkmadan önce edilen sohbeti dinlemek için durdular. Hiç kimse yanına gitmeyince muhtesip de odasından ıktı.

"Altınca Hatun niçin Tuğrul Bey'in kellesini getirenle evlenecekmiş ki?" diye cüsseli tüccar meraklandı.

Onun bir sebebi var.

Siz bilmiyor musunuz onun sebebini?

Biliyorum. Hem Altınca Hatun'un kendisi de kk bir ordu toplayarak Tuğrul Bey'i öldürmeye gitmiş ama Tuğrul Bey o zamanlar başka bir yerdeymiş. Benim, benden önce babam Harur Aksungar'ın hükümdarlık yaptığı Gavşfinç şehrine önceden Akhun (Afrigit) soyundan olan Buğracık Abdal hükümdarlık ediyormuş ama Mamunlar tahta

çıktıktan sonra Buğracık Abdal'ın talihi küle dönmüş. Çünkü onun sadece ağzı süt kokan küçük oğlu ile kendisini canlı bırakıp, geriye kalan herkesi öldürüp hükümdarlığını elinden almışlar. Sonrasındaysa Buğracık Abdal'ı Zemahşer Kalesi'ne kovmuşlar.

Kötü talihi ve yaşadıklarını kaldıramayan Buğracık Abdal ölünce kalede oğlu Abdülmelik kalmış. O zaman da Buğracık Abdal'ın eski dostu Tahir Afrasyab Zemahşer'e gelip, genç Abdülmelik'e sahip çıkıp onu on yedi yaşındaki kızıyla evlendirmiş. Onlardan üç oğul ve Altıncan dünyaya gelmiş. Altıncan şu an Tuğrul Bey'in eşi. (II. 132)

"Altıncan, Tuğrul Bey'in canına neden kast etti ki?" diye önceki sorusunu tekrarladı cüsseli tüccar.

Gökhun istekli bir şekilde cevap verdi:

Kim olduğu bilinmeyen birisi Tahir Afrasyab'ın oğlu Tümen'i öldürmüştü. "Tümen'i Tuğrul öldürdü." diye söylenti yaymışlar. Sizler de bilirsiniz ki Yusuf peygamberden beri kurdun ağzı yese de kanlı yemese de.²⁵⁸ Altıncan dayısının vefatına üzüлp ağladı, evden çıkmadı. Sonra da intikam almayı, Tuğrul Bey'i öldürmeyi amaçladı. İşte o zaman kendisine âşık olan yiğitlere bakıp hangisi Tuğrul Bey'in kellesini getirirse o yiğitle evleneceğini bildirdi. Yiğitler bu habere sevindiler ve Tuğrul'un kellesini getirmek için gittiler ama onların hiçbirisi Tuğrul Bey'in kellesini getiremedi. Tuğrul Bey kendi kellesinin ticaretini yapan kadını görmek istedi ve bu maksatla doğruca Zemahşer Kalesi'ne gitti. Altıncan'ı gören Tuğrul Bey o anda ona âşık oldu. Tuğrul, Altıncan'a bakıp "Ey Altın Kız -Tuğrul Bey o sırada Altıncan'ın adını bilmiyormuş-sen benim kelleme talipmişsin. "Kim Tuğrul Bey'in kellesini getirirse ben o yiğitle evleneceğim." demişsin. İşte ben görevimi yerine getirdim, Tuğrul Bey'in kellesini elimle getirdim. Şimdi sen de sözünde durup benim eşim ol." dedi. Tuğrul Bey'e önceden evlenmesi için çok güzel kızları tavsiye etmişler ama o tek bir kızın bile yüzüne bakmamış. Altıncan'ı gördüğünde ise gözünü ondan alamamış, iri gövdesi sallanıp durmuş. Bey o görüşmeden sonra Zemahşer'e görücü yollamış. Ancak

²⁵⁸ **Yusuf peygamberden beri kurdun ağzı yese de kanlı yemese de:** Hz. Yusuf hakkındaki meşhur kıssada kardeşlerinin duyduğu kıskançlık yüzünden Yusuf'u öldürmeye çalışıp onu bir kuyuya atmalarından sonra eve gelip babalarına "Yusuf'u kurt yedi." demişler. Ancak zaman geçip bu olayın aslı ortaya çıksa da "Kurdun ağzı yese de kanlı yemese de" şeklindeki atasözü ortaya çıkar. Bu atasözü günümüzde çok meşhurdur.

erenlerin kendisine mühlet verdiği yaşı gelinceye kadar iki yıl boyunca evlenmemiş. Gökhun Bey etrafındakilere bakındı: ‘Zemahşer Gecesi’ni hiç duydunuz mu?

“Hayır, hayır duymadık, anlatıver!” diyerek tüccarlar Gökhun Bey’in ilginç bir hikâye daha anlatacağını anlayıp sohbetin sonunu dinlemeye koyuldular. Ancak çoğu zaman birisi bir şey anlatırken bir başkası da o şeyi bildiğini belli etmek için konuşur ve bu maksatla muhabbete dâhil olur. Gökhun Bey’in sakince bir şeyler anlatması zayıf tüccarın hoşuna gitti ve o da bildiklerini anlatmaya başladı:

Ben Tuğrul Bey’le beş altı kez karşılaştım. O, Altıncan Hatun’u boşarken şöyle dedi “Ya ben ölürüm ya da Sultan Mesut’u yenip Horasan’a hükümdar olurum. (II. 133) Bu maksadıma ulaşana kadar ben sana uygun değilim. Bugünden itibaren kılıç kefen âdetine girip Sultan Mesut’un karşısına çıkacağım. Ölürsem yas tutacağın güne kadar bekle, sonra evlen ama Allah benim tarafımda olur, Sultan Mesut’u yenersem o zaman seninle yeniden evlenirim. İkinci düğünümüz ‘Zemahşer Gecesi’ndeki gibi olmaz. Rey şehrinde yedi iklimin görmediği, duymadığı bir düğün yaparız.

Zayıf tüccarın konuşmasına daha fazla dayanamayan diğer tüccarlar onu susturdular:

“Hey, sen ne konuşuyorsun? Senin bu söylediklerinin hepsini herkes biliyor. Sen niye şu yaşlının sözünü kesiyorsun?” Deminden beri tek dizinin üstünde oturup Gökhun Bey’i dinleyen uzun boylu tüccar ellerini oynatarak sinirlendi. Uzun boylu tüccarı destekleyip diğer tüccarlar da zayıf tüccara bağıldılar.

“Sinirlenmeyin, sinirlenmeyin!” diyerek muhtesip sesini yükseltti, Gökhun Bey’in karşısına geçip “Efendim, siz hangi maksatla, nereden geldiniz?” dedi.

Ben adını Kuzey Yıldızı’ndan alan şehirden geldim. Maksadımız bir işe girmek. Bu niyetle Rey’e gidiyoruz. Burada durup yemek yemek istedik.

Ne iş yaparsınız var?

Koç yiğit, benim bir lokma yemek yemem için bunca şeyi bilmen şart mı? Ben buraya Alaüddevle zamanında da gelmişim. Bir lokma yemek yemem için hiçbir şey sormuyorlardı. Yoksa bir lokma yemek için Yusuf Bezirganî’ye rüşvet mi vermeliyim?

Siz kimsiniz?

Benim adım Gökhan ibn Harur ibn Aksungar. Harezmliyim. Şahmelik'ten önce, Altındaş devrinde Gavşfinc şehrinin hükümdarıydım. Sonra talih rüzgârı beni rüzgârların olduğu yere sürükledi. Başka ne söyleyeyim?

Efendim, siz bana gereksiz yere sinirleniyorsunuz. Bir lokma yemek yemeniz için size bir şey sormuyoruz. Yusuf Bezirganî'ye de rüşvet vermenize gerek yok. Muhafızlar sizi benim emrimle buraya getirdiler. Alaüddevle devrinde de ben burada çalışıyordum. **(II. 134)** Her neyse o devrin geçtiği iyi oldu. O zamanlar ekmek atlıydı, biz ise yaya. Sultan Tuğrul'un ömrü uzun olsun. Ağzımız yemeğe ulaşıyor. O, her bir Müslüman'ı, her gelen tüccarı misafire verilen değer ile karşılamayı, kardeşçe muhabbet etmeyi bizden talep ediyor. Hem Taberek Kalemiz şimdi bir ticaret merkezine dönüştü. İşte, bakın yeni gelen bir kervan kalede ticaret yapıyor. Alaüddevle devrinde bir ayda gelen kervan şimdi bir günde geliyor. Padişahımız tüccarları vergi ve haraçtan muaf tuttu. Koruma ücretini ise her tüccar için eşit yaptı. Her tüccar için endişe etmek bizim boynumuzun borcu. İşte, şu tüccarlara sorup görün, içlerinde bizden ve padişahımızdan rahatsız olan yoktur. Çünkü tek işimiz halkımız. Sizi haksız yere tutmuşlar. Şimdi sizi çayhaneye götürürler, size hizmet ederler, rahat olun! Muhtesip eşikte duran muhafıza emretti: “Git, bunları çayhaneye götür. Çaycıya söyle, iyi hizmet etsin!” Muhtesip Gökhan'un yanına gelip usulca konuştu “Siz bizi affedin. Ben kendi adamlarıma ‘Atabeylik yapabileceğini düşündüğünüz bir karı koca görürseniz benim yanıma getirin.’ demiştim. Muhafızlar sizi buraya benim o sözüm için getirdiler. Yoksa yemek yiyecek adamı içeriye almıyor değiliz biz. Allah bana oğul vermedi, sadece akıllı bir kız verdi. O beş yaşına yeni girdi. Ben kızıma atabey tutup bir iki dil öğretmek istiyorum. Tuğrul Bey'in eşi yetmiş iki dil biliyormuş. Slavların da dilini biliyormuş o. Dünyanın hangi yerinden elçi gelse onlarla kendi dilinde konuşuyormuş.”

“Güveniniz için Allah razı olsun!” diyen Gökhan gizemli bir şekilde sustu.

Siz bu işe razı mısınız?

İlk önce çocuğunuzu görelim. Onunla konuşup görüştükten sonra bu sorunuza cevap verebiliriz. Kendimiz atabeylik yapmasak da iyi bir atabey bulabiliriz.

Muhtesibin sevindiği gülerek iki tarafına bakışlarından anlaşılıyordu.

Ben ne kadar dersiniz de hakkınızı öderim. Siz benden dolayı mağdur olmazsınız. Size yatacak yer de veririm, yedirir içiririm de...

Susuzluğumuzu gidersek, bir lokma yemek yesek... (II. 135)

“Durun, durun!” diyerek Muhtesip Gökhan’un sözünü böldü. “Siz şimdi doğruca benim evime gidin. Orada sizin susuzluğunuzu giderir, size yemek verirler. Yusuf!” Kâtip kapının önünde duran muhafıza baktı: “ Bu yaşlı ve eşini benim evime götür! Altıncan’ın atabeyleri diye söyle! İyice yedirip içirin. Bunlar uzak yoldan geldiler. İyice dinlensinler. Soru sorup yormayın. Böyle dediğimi evdekilere söyle!

Muhtesibin evi uzakta değildi. Karı koca geniş odada rahatça yemek yediler. Beş yaşındaki Altıncan ise Kalbina ile hemen kaynaştı. (II. 136)

On Beşinci Hikâye

Herkes Kendi Maksudına Bağlanır

Alparslan’ın savaş talimlerini öğrenmesi Tuğrul Bey’i de Altıncan’ı da rahatsız etmiyordu. Çünkü Alparslan; cüsseli, dayanıklı, korkusuz ve savaş talimlerini öğrenmeye meyilliydi. En önemlisi, onun devrin ilimlerinin yanı sıra Farsça ve Yunancayı öğrenmesiydi. Müslüman halkların arasında bilim dili Arapça, siyasi dil Farsça, günlük konuşma dili ise Türkmenceydi. Yunanca ise çok eğitilmiş olmayı gösteren beyzade diliydi.

Tuğrul Bey işi her zaman başından aşkın olsa da iki yıl boyunca Alparslan’dan ilgisini çekmedi, onunla kılıç ve yayla hedefe atış talimi yaptı. Her gün kan ter içinde kalıp ustalaştılar. Savaş talimleri bitip dinlenmek için ara verdiklerinde Altıncan Hatun’u yanına çağırmak Tuğrul Bey’de alışkanlık olmuştu.

Niçin Altıncan yok? Çağırın onu!

Bu söz her seferinde tekrarlandığı için Sultan Tuğrul ile Alparslan talime başlar başlamaz hizmetkârlardan biri Altıncan’ı çağırmak için giderdi. (II. 137)

Alparslan lalaları Sultan Tuğrul’a ve Altıncan’a özel bir değer verirdi. Onların gönlünü yapmaya çalışırdı. Alparslan, Sultan Tuğrul’a “Babam veya Lalam”; Altıncan’a ise “Annem, Lalam veya Validem!” derdi.

Alparslan, Tuğrul Bey ile Altıncan’a her ne kadar çok değer verse de babası Çağrı Bey’i ve annesi Kızbibi’yi de unutmuyordu. Bazı geceler anne ve babası, kardeşleri

Kurt (Kavurt), Süleyman ve Yakut rüyasına girerdi. Alparslan rüyasında onlarla oynamak isterdi. Merv'e doğru bakıp kardeşleriyle oynadığı günleri hatırlardı. Alparslan'ın doğruya doğru bakıp oturduğunu gören Altıncan onun yanına geldi:

Ayvaz, sen niçin yüzünü asıp oturuyorsun? Neyi dert ediyorsun?

On dört on beş yaşlarındaki Alparslan ne cevap vereceğini bilemeden durur, sonra:

Ben hiçbir şeyi dert etmiyorum.

Yoksa yine Merv'i mi özlüyorsun?

Alparslan bunu kabul etmiyordu. O, düşünceli görünmenin iyi olmadığını biliyordu ama gerçeği de söylese lalasının hoşuna gitmeyecekti. Bunun için de yalan söylerdi.

Tuğrul Bey kılıçla talim yaptıktan sonra Alparslan ile birlikte yemek yiyorlardı. Hem de sazandelerin huzur verici müziği eşliğinde yemek yiyorlardı.

Sultan Tuğrul yemek başında Alparslan'a döndü:

Sana ne oluyor, neyi dert ediyorsun?

Alparslan soruya net bir cevap verdi:

Bundan iki gece önce rüya gördüm lalam. O gördüğüm rüya aklımdan çıkmıyor.

Peygamber yorumu olsun, nasıl bir rüyaymış o?

Rüyamda babam hasta bir şekilde yatıyordu ve bana kızıl ok²⁵⁹ verdi. Annem ise o oku elime almamı istemedi.

Baban bu sıralar Belh'te olmalı. O, Mevdud'a²⁶⁰ yenildi mi ki? Niçin beni değil de seni yardıma çağırıyor? Eğer gerek olsa bana haber yollardı ama ondan hiç haber yok.

Bu söz ile sohbet bitti. (II. 138)

***

Kızıl okun, yardım çağrısının olması için Rey'de herkesten çok Altıncan sabırsızlık ediyordu. Çünkü iki kardeş, Çağrı Bey ile Tuğrul Bey sultanlığı düzene koyup güç kazandıktan sonra Harzem'e, Şahmelik'in üzerine saldırmak için anlaşmışlardı. Bu tarz bir sefere hazır olduğunu belli edip Çağrı Bey, Tuğrul Bey'e haber yollamalıydı.

²⁵⁹ **Kızıl Ok:** Komutanlara, komşu devletlere kızıl ok yollanması, savaşa başlanacağı, orduya takviyeye ihtiyaç olduğu anlamına gelmektedir.

²⁶⁰ Sultan Mesut'un oğlu. Babasından sonra tahta o geçmiştir.

Şahmelik'ten intikam almak sadece Altıncan'ın değil, tüm Selçuklu beylerinin tek amacıydı. 'Zemahşer Gecesi'nin zehri Selçuklu soyunun ciğerlerinden henüz çıkmamıştı. O gece sadece düğün yasa dönmemiş, sekiz bin Selçuklu da öldürülmüştü. O gece ne kadar çocuk, ne kadar çaresiz öldürülmüştü.

Şahmelik tarafından Altıncan'ın anne ve babası da öldürülmüştü. Şahmelik yüzünden Altıncan'ın kardeşi Habil ölmüştü. Şahmelik yüzünden ölen insan çoktu. Hatırladıkça Altıncan'ın ciğeri dağlanıyordu. Bu yüzden Altıncan, Şahmelik'ten intikam alınacak günü bekliyordu.

Merv'den Altıncan Hatun'un hayallerini suya düşüren haber geldi. Şahmelik'in üstüne sefere gidilmişti ama sefer başarısız olmuştu.²⁶¹

***

Sultan Tuğrul, Alparslan'ın gördüğü rüyanın sıradan bir rüya olmadığını düşünüp onu on bin atıyla birlikte Merv'e yolladı. Alparslan'a tan vakti Merv'e doğru yola çıkmasını söyledi.

Çağrı Bey: "Şu gün iyileşirim, yarın iyileşirim." diyerek hasta vaziyette yatıyordu. Çağrı Bey sarıhumma hastalığından mustarıptı.²⁶² O, Belh'e doğru yola çıkmak için ferman vermişti, ordu hazırda ama yola çıkmayı henüz düşünmüyor gibiydi.

Çağrı Bey, Alparslan'ın gelmesine çok sevindi. O, on beş yaşındaki oğlunu sefere çıkmaya hazır bekleyen ordunun başına geçirip Belh'e doğru uğurladı. **(II. 139)**

***

Tuğrul Bey'e Alparslan'ın Belh'e ordunun başında gittiği, Mevdud'u yenip Selçuklu sınırlarını genişlettiği, bu haberi işiten Çağrı Bey'in hastalığının hafiflediği hakkında haberi iletmek için kızıl ok getirdiler.²⁶³

Kızıl ok alan Sultan Tuğrul Harezm'e doğru sefer etmek ve Belh'teki güçlerle birleşmek için elli binlik atıyla Merv'e uğradı. Merv'de askerlerin sayısı yüz bine ulaşmalıydı.

²⁶¹ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

²⁶² El-Hüseyni Zubdat at-Tevarih/Tarihin Özü.

²⁶³ El-Hüseyni Zubdat at-Tevarih/Tarihin Özü.

İki kardeş Merv’de buluştu. O gün Gazne’den güzel haberler geldi. Üç yıl önceki talepten sonra Gazneliler Kutalmış ibn İsrail Arslan Yabgu ibn Selçuk’u zindandan saldılar. Bundan üç ay önce Resultekin ibn İsrail önderliğinde Kutalmış’ı alıp dönmek için yollanan grup sonunda maksadına ulaşmışlardı. Kutalmış’ın Hindikuş Dağları’ndan aşp Merv’e doğru yola çıktığını, bir iki gün içinde Merv’e geleceklerini haber vermişlerdi.

“(Selçuklular) Sultan Mesut’tan Kutalmış’ı zindan çıkarıp kendilerine verilmesini talep ettiler. Talepleri yerine getirildikten sonra Mesut ile anlaşarak aralarındaki anlaşmayı daha da sağlamlaştırdılar. Anlaşmaya göre Sistan, Gazne ve Hindistan ülkeleri Sultan Mesut’a ait olmalı, o Horasan ve diğer bölgelerden el çekmeliydi. Selçuklular Sultan Sancar (1118-1158) devrine kadar Sultan Mahmut’un soyunun üzerine saldırmadılar.

Kerimeddin Mahmut Aksaraylı

Musameretül Ahbar (Haberlerin Meclisi)

İki kardeş Kutalmış’a gereken değeri verip karşılamak için seferi bir hafta ertelediler. Kutalmış’a münasip bir gelin buldular. Ahmet Dehistani’nin kızına dünürdü oldular. Kutalmış geldi. Yirmi yıllık ayrılıktan sonra kardeş çocukları hasret giderdiler. **(II. 140)** Düğün yapıldı, gece yarısına kadar kutlamalar yapıp kendilerinden geçtiler. Ertesi gün de Kutalmış’ı everdiler. Dinlenmesi için Kutalmış’a bir hafta izin verdiler. Bir haftalık dinlenmeden sonra kardeşler Kutalmış’ı istişareye çağırdılar, ona hâli hazırdaki durumu anlattılar, kendileriyle önce Belh’e sonra da Cürcaniye’ye sefere gitmeyi teklif ettiler.

Kutalmış bu teklife net bir şekilde karşı çıktı, yirmi yıllık esaretten sonra rahat ve endişesiz bir şekilde yaşamak istediğini söyledi:

Bana bir bölgenin sultanlığını verin. Ben orada hiçbir şeyi endişe etmeden rahatça yaşayayım. Ben artık genç değilim. Hayatımı ikinci kez tehlikeye atmak istemiyorum.

Tuğrul Bey de Çağrı Bey de Kutalmış'tan böyle sözler beklemiyorlardı. “Elbette, Allah iyi amel edenlerin emeğini zayi etmez.”²⁶⁴ Bundan böyle de böyle olacaktı ama Kutalmış'ın cevabı kardeşler için beklenmedik bir cevaptı.

Ne yapmalıydı? Belh ve Harezm üzerine yapılacak olan sefer ertelenmeli, Kutalmış hangi bölgeye hükümdar olmak istiyorsa ona orası verilmeliydi. İkinci bir yol yoktu. Çünkü Tuğrul Bey'in de Çağrı Bey'in de yirmi yıl boyunca zindanda eziyet çeken Kutalmış'a karşı gelme niyetleri yoktu. Her ne olursa olsun onu razı etmelilerdi. O doğru söylüyordu, kalan ömrünü güzellik içinde geçirsindi. Kutalmış “Ben padişah olacağım, siz de benim vezirlerim olun!” demiyordu ya! “Ben sultan olacağım!” demeye de hakkı vardı onun. Çünkü o Arslan Yabgu'nun oğluydu. Arslan Yabgu tüm Selçukluların padişahıydı, yabgusuydu. Yabgu öldükten sonra yeri oğluna kalırdı.

İki kardeş kendi aralarında danıştılar. Ondan sonra da Kutalmış'ın yanına gittiler:

Kutalmış kardeşimiz, sen dört bir yana güvendiğin adamları yolla. Onlar senin için en güzel, en zengin bölgeleri görüp gelsinler. Ondan sonra neresi dersen ilk fırsatta fethedip sana orayı verelim. Seni razı ettikten sonra Harezm'e sefere gidelim.

Kutalmış Tuğrul Bey'e hemen karşılık verdi: **(II. 141)**

Kardeşim, bunun için hiçbir yere adam yollamaya gerek yok. Benim gönlüm -eğer bana layık görürseniz- Taberistan'ı, Ziyar Sultanlığını istiyorum. O bölge benim hâkimiyetimde olursa bana başka bir şey gerek değil.

Eh birader, ben sana oraları layık görmem mi? Ondan daha fazla yer istersen de sana veririm.

Yok, yok bana orası yeter.

İstemek senin, yerine getirmek bizim işimiz.

***

Tuğrul Bey Tabersitan'a, Ziyar Sultanlığına iki yüz gözcü yolladı. Onların vazifesi Tuğrul Bey'in gerçekten halkına sahip çıkan bir hükümdar olduğu, onun ordusunun

---

²⁶⁴ **Tövbe Suresi, 120. Ayet:** Medine halkının ve çevresindeki bedevîlerin, savaşta Resûlullah'tan geri kalmaları ve ona gereken ihtimamı göstermeyip kendi canlarının ve başlarının derdine düşmeleri olacak şey değildir. Zira onlar ne zaman Allah yolunda herhangi bir susuzluğa, yorgunluğa ve açlığa duçar kalsalar; kâfirleri öfkeliendirecek biçimde bir yere ayak basıp orayı ele geçirseler ve bir şekilde düşmana karşı üstünlük sağlayıp zafer kazansalar, bunların her biri kendilerine mutlaka birer salih amel olarak yazılır. Çünkü Allah, iyilik eden ve işini güzel yapanların mükâfatını asla zayi etmez.

sayısının sınırsız olduğunu, gittiği yerde ne kadar ordu olursa olsun kesin yendiğini, karşılık verilmesinden Tuğrul Bey'in hoşnut olmayacağını, bunu çok sert bir şekilde cezalandıracağını, karşılık verilmeden teslim olunması hâlinde yerli halkın iki yıl boyunca vergiden muaf tutulacağını, yeni mescitler yapılacağını, mazlumlara, tüm halka sahip çıkılacağını duyurmak, bunların propagandasını yapmaktı.

Propagandacıların yerli halka bunları ne derece anlatacağı bilmek zor değildi. Selçuklu ordusunun ne şekilde karşılanacağı gözcülerin çalışmasına bağlıydı.

***

Bazı kaleler hiçbir karşılık göstermeden kapılarını açıp Selçukluları tuz ve ekmekle karşıladılar. Tuğrul Bey bu bölgelerde kendisine karşı gelebilecek bir gücün olmadığını anladı. Tuğrul Bey ilk önce Merdaviç ibn Bessu'nun hükümdarlık ettiği Gürgen şehrine uğradı. Şehrin yakınında kendisinin padişahlık çadırını²⁶⁵ kurdurduğunda yerli halkın kale kapısını sonuna kadar açıp boyun eğdiklerini gördü. Tuğrul Bey büyük bir törenle şehre girdi. Anlaşma için şehrin yüz bin dinar ödemelerini talep etti. Tuğrul Bey'in bu talebi günün diğer yarısında yerine getirildi. Cürcan Bey halkını toplayıp tüm Gürgen şehrinin Kutalmış Bey'e ikta olarak verildiğini ilan etti.²⁶⁶ (II. 142)

Tuğrul Bey Gürgen'e (Cürcan'a) gelip Ziyar padişahı Bakalancar'ı darağacında asıp cezalandırmak istiyordu. Çünkü onun işlediği suçlar çoktu. İşlediği suçlardan birisi Peravlı Peravbibi'nin ölümüne sebep olmasıydı.

Bakalancar hiçbir yerde yoktu. Onun Elbrus Dağı'ndaki dik bir kayalığın üzerine kurulan bir kalede saklandığını haber verdiler. Onun izinden gitmek, onu bulmak ve cezalandırmak için bir ay gerekliydi. Ancak Tuğrul Bey'de vakit yoktu. O, Harezm'e gitmeli, Şahmelik'i bulmalı, onu cezalandırmalı ve Harezm'i Selçuklu topraklarına katmalıydı. Bunun için de Tuğrul Bey Bakalancar'ı bulup cezalandırmayı bir kenara bırakıp daha önemli işlerini halletmeye koyuldu.

***

²⁶⁵ Tuğrul Bey sefere gittiğinde siyah renkli, ipek kumaştan çadırda konaklardı.

²⁶⁶ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Tuğrul Bey, Kutalmış'ın isteğini yerine getirip Batı'daki durumdan faydalanmak için Rey'de Ahmet Dehistanî'yi naip olarak bıraktı ve Merv'e, oradan da Harezm'e gitmek için ikinci kez sefere çıkmaya niyetlendi.

Harezm'de hâlâ Şahmelik'in hükümrancılığı sürmekteydi. Önceki hükümdar Harun ibn Altındaş'ın oğlu İsmail ile yardımcısı Şükür ise şimdi Merv'de Çağrı Bey'in hizmetindeydiler. Sultan Mesut hile ile öldürüldükten sonra²⁶⁷ Şahmelik, Gazne tahtına geçen Mevdud ibn Mesut ibn Mahmut'un boyunduruğuna girmişti.

***

Harezm'e sefere gidildiğini işiten Anuşirvan'ın eşi Gövheray, dünyaya yeni gelen oğlunu bağrına basıp Altıncan Hatun'un yanına geldi ve hüngür hüngür ağladı.

Ne oldu Gövheray?

Merhametli melikem, işittiğime göre Harezm'e sefere gidiliyormuş.

Evet, yarın gidiyoruz.

Merhametli melikem, Anuşirvan beni de yanında götürmek istiyor. (II. 143)

Götürürse ana babanı görürsün işte!

Yok, yok ben onları görmek istemiyorum merhametli melikem. Rica ediyorum, beni bırakıp gidin, yolda benim bebeğim helak olur.

Sen bebeğinin yolda helak olmasından mı korkup kalmak istiyorsun yoksa Buruntak'a gitmek istemediğin için mi kalmak istiyorsun?

Buruntak'a gitmek istemediğim için.

Onun sebebi ne?

Babam bana: "Ben seni reddediyorum, bir daha gözüme görünme!" dedi. Ben de babama: "Bir daha Buruntak'a gelmeyeceğim!" diye yemin ettim.

Niçin? Yoksa baban Anuşirvan'la evlenmeni istemedi mi?

Gövheray ne cevap vereceğini bilemeden lafı ağzında geveledi:

---

²⁶⁷ Sultan Mesut'un öldürülüşünü Beyhakî şu şekilde anlatır: Emir Muhammed'in ağzından Geri Kalesi'nin kutvalına (kale muhafızı): "Sultan Mesut'u öldürüp onun kellesini bize gönderin!" şeklinde mektup getirirler. Kutval yalan mektuba göre hareket edip Sultan Mesut'un kellesini kesip Emir Muhammed'e gönderir.

Evet, istemedi.

Ama onun kendisi başta seni Anuşirvan’a verdiğini babama söylemişti!

Evet, söylemişti. Rica ediyorum merhametli melikem, Sultan Tuğrul’la konuşun, benim sarayda kalmama izin versin.

Sefer bir yıl sürer. Bir yıl boyunca Anuşirvan eşi olmadan yapamaz ki!

Tamam, o kendine yeni bir eş alsın. Emir Dürnazar’ın kızı Dilber’le evlensin, onu yanında götürsün. Dilber çok güzel bir kız. Anuşirvan onu beğeniyor. Ben gördüm, bir seferinde Anuşirvan, Dilber’in geçtiğini görüp attan indi, o evine gidene kadar onu seyretti.

Anuşirvan seni tüm perilerden daha güzel görüyor.

Siz isterseniz size yok diyemez.

Altıncan, Gövheray’ın isteği  zerine Anuşirvan ile görüştü, bebeğin yolda çok sıkıntı çekeceğini söyledi.

Anuşirvan aslında annesinin bu sözünü dinlemek istemedi ama yine de cevap verdi:

Hayatımın sonuna kadar, en son nefesime kadar eşim Gövheray yanımda olacak, hiçbir g   onu benden ayıramaz!

Anuşirvan’ın bu sözünden sonra Altıncan sesini çıkarmadı, Gövheray ise ağladıkça ağladı. (II. 144)

Gövheray’ın gözyaşı ve acısı Anuşirvan’ın düşüncesini deği tirmedi. Dünyanın tüm sularından sadece kadınların gözyaşı daha fazla olsa gerek. Ah kadınlar, kadınlar!

***

Zemahşer! Altıncan on yıldan sonra doğduğu kaleye geldi.   te, tanıdık yerler, ne kadar güzel! Altıncan sevincinden uçacak gibiydi. O, Zemahşer’in kapısının önünde attan indi, yeri üç defa öptü; kapıyı, kalenin duvarlarını eliyle ok adı. Altıncan deği mi  olsa da kale deği memi ti.   te, bir zamanlar yalınayak gezdiği yerler, geceleri rüyalarına giren yerler değişmeden duruyordu.

  Ben geldim, ben geldim!   diyerek Altıncan sevinçten ağladı, kapıdaki muhaf zlarla teker teker selamla ıp h l hat r sordu, Zemah erlilere cömertçe dinar dağıtt .

Altıncan'ın maksadı Tümen dayısından kalan altınları Zemahşerlilere dağıtmaktı ama bu isteğini dayısının hazinesini çıkarmadan da yerine getirmişti.

Selçukluların yüz bin kişilik ordu ve üç mancınık ile geldiğini duyan Şahmelik hazinesini alıp kaçtı, Dehistan'ın çöllerine sığındı, sonra oradan da Tabas'a göçtü.²⁶⁸ Şahmelik'in vezirleri de kaçmıştı. Kısa zamanda onlar tüm hazineyi yanlarına alıp kaçmayı başaramamıştı. Can hazineden daha tatlıydı. Şahmelik'in vezirlerinin yanı sıra bölgenin zenginleri de kaçtılar. Onlardan kalan hazinenin belirli bir kısmını Tuğrul Bey Altıncan'a verdi.

Altıncan Hatun hazineyi Zemahşerlilere dağıttı. Molla Rezzak Altıncan'ın dinar dağıtmasına yardımcı oldu. Her aileye iki yüz dinar paylaştırıldı.

Altıncan gençken bir oğlanın yüzünü kılıçla yaralamış, bir başkasının üç kaburgasını kırmıştı. Üç kızdan ikisinin elini kırmış, üçüncüsünün ise yüzünü yaralamıştı. **(II. 145)**

Altıncan ilk olarak gençken yaraladığı üç kız ve iki oğlanın evine gitti. Altıncan zamanında yaraladığı bu beş kişinin fakir bir şekilde yaşadığını düşünüyordu ama durum böyle değildi. Onların beşinin de yaşamı farklı farklıydı. Eli kırılan kızlardan birisi evlenmiş, ilk çocuğunu doğururken vefat etmiş, ardında oğlu kalmış, eşi de başkasıyla evlenmişti.

Altıncan bir zamanlar yaraladığı kişilere çok cömert davrandı. Bu beş kişi bir zamanlar Altıncan'ı çok sinirlendiriyordu. Onlar: “Eprikoğulları, Allah'ın lanetledikleri!” diyorlardı.

Altıncan, Allah'ın lanetlediği bir kız olmak istemiyor, bu konuda bir şey duymak da istemiyordu. O, Eprikoğulları soyunun facialı kaderi hakkında birçok şeyler işitmiş, dedesinin eziyetlere dayanamayıp öldüğünü, babasının yedi yaşındayken on yedi yaşındaki annesiyle evlendiği hakkında sohbetleri dinlemişti.

Zemahşerli oğlanlar ve kızlar Altıncan'ın “Eprikoğulları Allah'ın lanetledikleri!” denmesinden hoşlanmadığını, bu söz söylendiğinde önceden ne kadar sevse de o sözü söyleyenı dövdüğünü bildiklerinden çoğu kez bu sözü kendileri söylemiyor, Altıncan'a söylüyorlardı ve bundan çok keyif alıyorlardı. Altıncan da onları dövüp yüreğini rahatlatıyordu. Abdülmelik Han kızını sinirlendiren sözün ne olduğunu

---

²⁶⁸ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih). Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler).

birçok kişiye sormuştu. Altıncan'ın duyup sinirlenmesinden korkup kimse hana gerçeği söylemedi.

Bugün zamanında dayak yiyip yaralananlar toplanıp Altıncan'a:

“Altıncan, Eprikoğulları Allah'ın sevdiği kulları! Allah sizi göğe yükseltti, itibar verdi.” diyorlardı.

Molla Rezzak, Altıncan'ın gelmesine sevindiğinden yerinde duramıyor, içi içine sığmıyor ve sürekli şunları tekrarlıyordu:

Ben: “Altıncan çok yüksek yerlere gelir.” demiştim. Gördünüz mü, benim dediğim oldu. Ben ne demiştim? “Altıncan halkın koruyucusu olur. Altıncan bizim gurur kaynağımız olur.” demedim mi? Dedim ben! Gerçekten dedim. Ben dedim! Ben Altıncan'ın böyle yüksek derecelere çıkacağını bildim. Altıncan'a ben öğüt veriyordum. O benim öğütlerimi dinlerdi. Hatırlıyor musunuz benim ona söylediklerimi? (II. 146)

Altıncan hocasına çok cömert davrandı. Hocası tüm Zemahşerlilerin önünde ağzını genişçe açtı. Altıncan ise onun ağzını dinarla doldurdu. Molla Rezzak ağzına daha fazla dinar konulmasını istedi, bu istekle ağzını daha çok açtı ve bu yüzden çenesi ağrıdı. Molla Rezzak'ın, Altıncan Zemahşer'den gidene kadar çenesinin ağrısı geçmedi. Zavallı bir ay boyunca çenesi sarılı bir vaziyette, bir şey yiyemeden gezindi. Zavallı molla ömrü boyunca böyle bir hediyeyle karşılaşmamıştı sonuçta. Molla bir şeyi iyi anladı, çok yiyememenin dünyada en kötü ceza olduğunu gördü. Molla açlığının büyük ama ağzının küçük olduğunu anladı.

Vah, insanın gözü bir türlü doymuyor!

Zemahşerliler Altıncan Hatun'un gözüne çok sevimli göründüler. Altıncan onların hepsinin başına taç takmak istedi, hepsini bağrına basası geliyordu. Karşısına çıkan her kadına sarıldı, hâl hatır sordu.

***

Altıncan evine gitti. İşte, o tanış avlu. Geniş avluda göz göz odalarda kimse yok. Sanki Şahmelik'in hükümranlılığının çok sürmeyeceğini, Sadullah ve Kabil'in de evine geri döneceğini biliyor gibiydiler odalar. Bu avluda yaşamaya hiç kimse cesaret

edememişti ama avluyu da talan etmişlerdi. Oturacak tek bir döşek yoktu. Hani, bir zamanlar üst üste duran halılar neredeydi?

Zemahşerliler Altıncan'ın bu sorusunu işitir gibi halı getirip serdiler:

Altıncan, döşekleriniz çalınmasın, talan edilmesin diye biz onları güvenli bir yere sakladık. Biz sizin her şeyinizi gözümüz gibi koruyoruz.

Altıncan Zemahşerlilerin hepsine minnettarlığını bildirdi, sonra hızla annesinin odasına gitti.

Hiç kimse yok!

Gülyüzlü'nün odasına gitti.

Hiç kimse yok! (II. 147)

Altıncan sonra babası Abdülmelik Han'ın dinlendiği odaya girdi. Geniş oda bomboştı.

“Altıncan ne arıyorsun?” diye sordu Kabil.

Altıncan ne cevap vereceğini bilemeden omuz silkti.

Aslında Altıncan geçmiş günleri arıyordu. Annesinin odasında annesini, yardımcısı Gülyüzlü'nün odasında Gülyüzlü'yü, babasının selamlığında da babasını arıyordu. Altıncan'a sanki bir kapı açılacaktı da “Altıncan, sağ salim geldin mi?” diyen sevdikleri çıkacak gibiydi o kapıdan.

Sevgili evinde bugün ne annesi, ne babası ne de yardımcısı Gülyüzlü vardı. Onun sevgili evinde tek bir sevdiği bile yoktu.

Altıncan annesinin odasına tekrar gitti, delirmiş gibi gözlerini açarak:

“Anne, anne!” diye mırıldandı.

Onun sesi boş odada “Anne, anne!” diye yankılandı.

On yıl geçtikten sonra, vahşice öldürülen annesinin, babasının, kardeşi Habil'in, yardımcısı Gülyüzlü'nün acısıyla ağladı Altıncan. Bağıra bağıra ağladı.

***

Altıncan, Gövheray'ın yanına gitti:

Gel, ben seni Buruntak'a, anne babanın yanına götüreyim! Onlar şimdi torunlarının olduğunu bilmiyordur. Tümencan'ı yanına al!

Yok, yok! Ben gitmeyeyim, siz de gitmeyin!

Anne babaya öfkeli olmak ayıp olur. Unut öfke ve kinini!

“Benim sevgili Gövheray’ım, babasının adını andığında rahatsız oluyor. “Buruntak’a hiçbir zaman gitmeyeceğim!” diye ant içti. Yemininden sonra onu götürmeye çalışmayın. O benimle de gelmek istemiyor.” diye durumu özetledi Anuşirvan.

O zaman sen de mi gitmeyeceksin?

Git dersen giderim.

Ben sana hiçbir şey demeyeceğim. Canahır Geçdeki babamın sırdaşıydı. Onun nasıl olduğunu sormak benim boynumun borcu.

Altıncan, Kabil ile yola koyuldu. Canahır Helvacı’nın evine gitti. O, Canahır Helvacı’nın evinin yakılmasında nedendir bilinmez, kendisini suçlu hissediyordu. **(II. 148)** Ancak niçin öyle olduğunu bilmiyordu. On yıl içinde Canahır Helvacı’nın beli bükülmüştü. O hasta bir şekilde yatıyordu.

Canahır Helvacı, Altıncan’ın kendisini ziyarete gelmesine çok minnettar oldu.

Ben sizinle çok övünüyorum, Altıncan melike. Sizin yüksek mertebelere ulaşacağınızı ilk gördüğümde anlamıştım. Bizim bölgemizin küçüğü, büyüğü bugün sizin adınızı anıyor. Çünkü siz onlara sahip çıkıyorsunuz. Bizim obamızdan da yüzden fazla kişi sizin yanınıza yardım istemeye gelip birçok zenginlikle geri döndü. Siz “Zemahşer bölgesindenim.” deyip gelenlerin hepsine sahip çıkıp onların işlerine yardımcı oluyorsunuz. Oğlum İman’ın ölümü için kendinizi suçlamayın, Altıncan melike. Hayır, onun ölümünde sizin suçunuz yok. Onun ölmesine bir haramzadenin zehri sebep oldu. Benim düşmanın İman’a sürülecek ilaca zehir karıştırmış. Biz de bunu bilmiyorduk.

Altıncan, İman hakkında çok fazla konuşmak istemedi:

İnşallah her şey iyi olur!

Yok, yok ne olursa olur ama bizim evimizde iyilik olmaz. Kim olduğu bilinmeyen birisi bizim soyumuza beddua etmiş. Onun için bizim soyumuz sürekli azalıyor. Bu felekte adalet yok. İşte, Keski Kelev! Bak, o kendi devrinde ne kadar çok kişiye kötülük etti. Siz düğün yaparken Şahmelik’in önüne düşüp gelen, sekiz bin günahsızın ölümüne sebep olan da Keski Kelev olmalı! Senin babanın ölümüne de o sebep oldu.

Bundan bir hafta önce o benim yanıma geldi. Afrasyap şahlığının emiri, veziri olmuş. Zenginleştikçe zenginleşmiş. Keski Kelev gibiler zenginleşiyor, biz de dışımızın kovuğuna yetecek yemek bulamıyoruz. O bana yirmi testi şarap getirmiş. Keski gittikten sonra getirdiği şarapları hendeğe döktüm. Ben biliyorum, onun getirdiği şaraplar zehirli olmalı. O beni öldürmek istedi.

O sizin dostunuzdu ama!

Ben onun hiçbir zaman dostu değildim. O, Abdülmelik'in dostuydu.

Altınca kendi düğününde Keski Kelev'in getirdiği yüzlerce testi şarabı hatırladı. **(II. 149)** O testileri Abdülmelik Han, Canahır Helvacı'nın isteği doğrultusunda toprağa gömdürmüştü. O testiler hâlâ orada gömülü olmalıydı.

Gazanfer Tak'ın hâli vakti nasıl?

Helvacı derinden nefes aldı:

Benimkinden başka herkesinki iyi.

Canahır dayı, Anuşirvan da olgunlaştı. Gövheray'ın ve bebeğinin de durumu iyi.

Hani onlar?

Nasip olursa bugün ya da yarın gelirler.

Yok, yok kızım gelmesin! Ben kızımı reddettim. Bana onun gibi kız gerekli değil. Gelirse damadım gelsin.

A, ne oldu ki?

Ne olduğunu biliyorsun, söylemiştir o utanmaz.

Yok, Gövheray'ın söylediği bir şey yok.

Söylemiştir, söylemiştir.

Neyi?

Helvacı'nın birden yüzü aydınlandı:

Ne yaptığını hatırlamıyorum şimdi. İnsan yaşlandıkça onda akıl kalmazmış.

Erkek bir torununuz oldu. Ona Tümen dayımın adını verdik.

Kimin?

Tümen dayımın adını verdik, Tümen.

Canahır Helvacı sesini çıkarmadan başını aşağı eğip uzunca bir süre durdu.

Altıncan Hatun kalkacak olduğunda Canahır Helvacı bol bol dualar etti:

Altıncan melike, ömrünüz çok, işiniz yolunda olsun! Sizin gelip Şahmelik'i kovduğunuzu işiterek çok mutlu olduk. Ben bütün ömrüm boyunca helva yapıp sattım. Dün sizin geldiğinizi duyunca size özel helva hazırladım. Çok tatlı bir helva bu, yerseniz keyif alırsınız. Biraz bekleyin, ben şimdi size helvanızı getireyim. Sizin gelmeniz iyi oldu, yoksa kendim gelip vereyim diyordum.

Canahır Helvacı'ya can ve gayret geldi, vücudu hafifledi. Yatak döşek yatan yaşlı adam hızla içeri gitti, bir müddet sonra beyaz bir bezin üzerinde helva getirdi. (II. 150)

Rica ediyorum Altıncan melike, yiyin, lütfen yiyin! Ağzınızda erir. Götürün, Gövheray ve damadım Anuşirvan da yesin. Torunuma da tattırın, hoşuna gider.

Allah razı olsun Helvacı dayı!

Çok tatlıdır, çok lezzetlidir. Bir yerseniz bir daha yiyesiniz gelir. İsterseniz ben sonra da size yapabilirim.

Allah razı olsun, Anuşirvan'a da veririm.

Verin, kesin verin. Kesin tadına baksın!

Siz beni rahatlattınız Helvacı dayı. Bana karşı kin güdüyorsunuz sanıyordum.

Yok, ben kin tutan birisi değilim.

Altıncan'ın atı huzursuzlandı. Helvanın kokusu atın hoşuna gitmişti. O, boynunu helvanın olduğu beze doğru uzattı, yularının çekilmesine aldırmadan ağzını açıp öne doğru atıldı.

Altıncan helvanın olduğu bezi Kabil'e verdi. Ondan sonra yola çıkıldı.

Canahır Helvacı'nın yüzü Altıncan'ın aklından çıkmıyordu. Nedendir bilinmez, Helvacı Altıncan'a gizemli görünmüştü. Aslında aralarında değişik bir muhabbet de olmamıştı ama!

Zemahşer'e geldiklerinde Altıncan'ın bindiği at yine helvanın olduğu beze boynunu uzatıp tekrar tekrar kişnedi.

“Kabil atıma bir parça helva ver!” deyip Altıncan attan indi. At vahşice kişneyerek helvadan yedi.

Helvanın güzel bir kokusu vardı. Bu koku insanın hoşuna gidiyor, iştahını artırıyordu.

Ata bir parça helva veren Kabil, kendisi de yemek için bezden bir parça helva aldı. Kabil helvayı ağzına yeni götürmüştü ki Altıncan’ın atı boylu boyunca yere serildi. Bu durumu gören Altıncan, Kabil’in eline vurdu:

Dur, yeme!

Ne oldu?

Helva zehirli. (II. 151)

Helvadaki zehir çok güçlü olmalıydı. At ayağını bir iki kez hareketlendirdi, sonra kişnedi ve derhal can verdi. Altıncan büyük bir felakete sebep olan helvanın bulunduğu bezi Kabil’in elinden alıp uzağa fırlattı.

Ey Allah’ım, bu nedir böyle? Hiçbir şekilde aklım almıyor, inanamıyorum. Vah vah, ben insanları tanıyamamışım. Ben Helvacı’yı bütün ömrüm boyunca melek gibi görmüştüm. “Hızır dediğim hınzır çıktı.” diyen Kabil sinirlendi, başını sağa sola salladı.

“Ben de tanıyamamışım onu.” diyerek Altıncan Kabil’in sözünü onayladı.

Canahır Geçdeki’yi yakalayıp getirmek için Emir Düznazar yola koyuldu.

***

Canahır Helvacı’yı ırmağın ötesine geçecekken yakalayıp Altıncan’ın yanına getirdiler. Canahır Helvacı önceki mülayim Helvacı değildi. Gözünde vahşet, nefret vardı.

Ey Helvacı, bu yaptığın nedir senin?

Talihi yaver giden kancıklar sizi!

Benim talihimin yaver gitmesinin size bir zararı yok ya! Hatta faydası var!

Talihi yaver giden, başında talih yıldızları olan kancık! Niçin sen benden, benim soyumdan, oğullarımdan daha yüksek mertebelerde olasın? Evimde senin gibi dört tane kadın var. Niçin onlar senin gibi yüksek mertebelerde değil? Niçin Abdülmelik bu bölgeye han oldu? Tümen niçin benim üstüme saldırdı. Ha, niçin? Çünkü onun

talihi rast gitti. O benden daha zengin oldu. “Ne yapsam cezası olmaz.” diye düşündü. Yaptıklarının cezasını gördü o benden.

Aha, dayımı öldüren kimmiş, gör işte!

Nasıl, Tümen’in yaptıkları cezasız mı kalmalıydı?

Siz ona iftira atıyorsunuz.

Sebebini bilmiyor musun?

Bilmiyorum. (II. 153)

O benim kadar akıllı değildi. Ben Arap dilini biliyorum, Soğd dilini biliyorum ama Tümen’in bildiği yabancı dil yoktu. Allah niçin onu daha iyi görüyor? Niçin? Niçin siz itibarlı ve zengin yaşayacaksınız ki? Ben bütün ömrüm boyunca çalıştım. Bütün ömrüm boyunca... Kazandığım bir şey olmadı. Ama sen, insanlara dinar dağıtıyorsun. Nefret ediyorum senden! İğreniyorum!

Eprikoğulları soyunun başına gelen felaketi, bedbahtlığı az mı buldunuz?

Az, az! Vah, vah! Allah niçin Buğracık’ı sağ bıraktı?

O size bir kötülük mü etti?

Evet, kötülük etti.

Nasıl?

Onun kötülüğü soyunun, işlerinin rast gitmesi.

Başka?

Nasıl, bunu az mı buluyorsun?

Biz size hiçbir zaman eziyet etmedik sonuçta!

Benden daha talihli yaşadınız. İşleriniz daima yolunda gitti.

Dürnazar Altıncan melikeye baktı:

Altıncan, sen niçin bununla konuşuyorsun?

Dur, dur ben anlamak istiyorum.

Her şey açık. Tümen Bey’i öldüren de belli. “Ben Tuğrul!” diye bağırın da şu Helvacı olmalı.

Ben bağırdım, ben! Öldür öldürüyorsan! Vah, ben intikamımı alamadan öleceğim. İntikamım kaldı, intikamım! Anuşirvan ile şu kadını öldürseydim o zaman bu dünyada intikamım kalmazdı.

“Şimdi kızın Gövheray’ın senden niye nefret ettiği, senin de onu niçin reddettiğin belli oldu. Sen kızına Anuşirvan’ı öldürtmek istedin. Gövheray da senin bu isteğine karşı çıkmış olmalı.” diyen Kabil, Canahır Helvacı’nın karşısına dikildi.

Öyleyse öyle! Sizin gibi soysuzlar ile dünür olmak istediğimi mi sandınız?

Biz niçin soysuzmuşuz?

Soysuzsunuz soysuz! Siz kızımı azdırdınız. Önceden o, benim sözümünden çıkmıyordu. Başta o bana söz vermişti. **(II. 154)** Sonra sözünden döndü, hainlik etti. Vah, o Altıncan ile oğlunu öldürmüş olsaydı!

“Öldürün!” diye Kabil adamlarına emir verdi.

Yok, yok durun! Bunu öldürmeyin!

Nasıl, nasıl? Altıncan, sana ne oldu?

Bana bir şey olduğu yok.

O zaman niçin “Öldürmeyin!” diyorsun?

Bunu biz öldürmemeliyiz. Bunu halkın laneti öldürsün. Bu kendi kendini öldürür. Sen bunun konuşup durduğuna bakma! Bu zaten ölü.

O nasıl ölü?

Bunun ruhu ölmüş. Teninin ölmesine de az kalmış.

Ben senin gibi düşünmüyorum Altıncan.

Sen benim söylediğimi yap Kabil! Helvacı’yı bırak. Bırak gitsin. Kendi etini kendi yiyerek ölür bu.

Sen bunda iman, insaf var mı sanırsın?

Kabil, beni dinle! Helvacı’yı bırak! Bırak gitsin! Kalede kan dökülmesin.

Altıncan, Canahır Helvacı’nın duruşuna şaşırdı ve ömründe ilk kez insan yüreğinin bitmez kiri olan haset hakkında bu kadar derin düşündü.

İnsanın kötü bir özelliği olan hasedin yaşam, rızık, itibar uğrundaki savaşta çok önemli esasları var. Yaşam insanların birbirinden eksik kalmaması için ettiği taleplerle şekillenir. Günün devamında edilen mücadelede insandaki üstünlük duygusu ağır basar. Aslında üstünlük duygusu sadece insana değil, tüm canlılara mahsustur. Herkes yaşayacak, herkes tam da kendisi için güneşin önünde yer kapmak ister. İsteklerin genel geçerliliği herkeste eşit olması, Allah tarafından verilen rızık, mal, meslek, itibar payının eşit olmamasından kaynaklanır. Böyle olunca da üstün gelme duygusu hasede döner. Ondan sonra geri kalan, eksik olan insanlar kendilerinin bu durumunun talihsizliğini adaletsizlik sayıp önde olanlara kötülükler ederler. Bu çok kötü sonuçlara, büyük kötülüklere sebep olur. (II. 155)

İnsanların birbirlerine yaptıkları kötülüklerin hepsi hasetten. Hayat, paylaşılan şeydir. Paylaşılan yerde rekabet de haset de var. Başkasına haset etmeyen insandan kötülük gelmez. Hasetten ise iyilik bekleme! İnsanın birbiriyle arasını dil değil, kara kalpler bozar. Yaşam devam etse yarış olur, yarışın olduğu yerde rekabet de olur, rekabetten de hasetliğe geçilmez. Ey Allah'ım, bu kötülük de iyilik gibi demek ki daima olur?

***

Helvacı arkasına baka baka gitti.

Gövheray ağlayarak Anuşirvan ve Altıncan'ın olduğu yere geldi.

“Ben her şeyi duydum. Bu şeylerden sonra yaşamak istemiyorum. Bana son kez yardımcı olun!” diyen Gövheray kolunun altından çıkardığı hançeri Anuşirvan'a uzattı.

Avlunun içinde çok insan vardı. Onların çoğu askerler, komutanlar ve hizmetkârlardı. Onların hepsinin bakışları Anuşirvan ile Gövheray'daydı.

Gövheray kucağında tuttuğu oğlunu özenle yere bıraktı, sonra da kibleye bakarak kelime-i şehadet getirdi.

Anuşirvan gökyüzüne bakıp biraz durdu, sonra vahşice bağırarak eşinin isteğini yerine getirdi.

Yerde yatan bebek kötü bir şeyin olduğunu anlar gibi ağlamaya başladı.

Altıncan bebeği yerden kaldırdı:

Bebeğe, Tümen dayıma el sürme!

Yok, yok lalam! Siz bana bu sefer karşı çıkmayın! Ben sizin öğüdünüzü dinlemeyerek büyük yanlış yaptım. Şimdi o yanlış düzelteyim. Bu yanlışla aramda hiçbir bağ kalmasın!

***

Tuğrul Bey Harezm'i kendi hâkimiyeti altına alıp Çağrı Bey ile birlikte Merv'e geri döndü. İki kardeş bir ay boyunca kutlama yaptı. (II. 156)

Çağrı Bey, Alparslan'a üç yıldır lalalık yapıp onu yetiştirdiği için Tuğrul Bey'e minnettarlığını bildirdi.

Tuğrul Bey Merv'de sadece dinlenmedi. Oradan ticaret yollarını iyileştirmek, onları daha yararlı hâle getirmek için neler gerektiği hakkında Çağrı Bey ile fikir alışverişinde bulundu. Birkaç sonuca ulaştılar. Nerede kervansaray inşa edilmesi gerektiğini tartıştılar. Bu işler için üç yüz adam görevlendirdiler.

Merv'de güneye giden yol üzerinde, Belh'te, Murgab kıyısı boyunca Faz Mehbiat'ta, Karineyn'de (Şimdiki İmambaba'da); Merv'in etrafındaki Ashabat'ta, Oğuz Han'da, Kasr Ahnaf'ta, Merverud'da; Merv'den Cürcaniye'ye giden yol üzerinde Hürmüz, Farra şehrinde (Şimdiki Kışmandepe), Sayfina Çölü'nde, Ceyhun Irmağı'nın Amul'dan sonraki şehirlerinde, Viza'da, Mardus'ta, Asbas'ta, Sayfina'da, Tahiriya'da, Cigerbent'te, Dargan'da, Sadıvar'da, Hazarasp'ta; Cürcaniye'den Yevrop'a gidilen yol üzerinde, Ket'te, Cürcaniye'de, Zencan'da (Babat Türkmen), Habap'ta, Üstyurt'ta, Çink'te, Embu'da; Merv'den Dehistan'a giden yol üzerinde Mehne'de, Abiverd'de, Nusay'da, Şehristan'da, Dehistan'da; Merv-Nişabur yolu üzerinde Serahs'ta, Uşturmagan'da, Tilsitanedi'de, Dandanakan'da, Genigird'de, Merv'den bir menzil uzaklıktaki Divan, Tahmalac, Mansaf, Ahsa, Osman, Akır şehirlerinde yeni kervansarayların, ticaret merkezlerinin inşa edilmesine karar verildi. Bu inşaatları takip etmek o bölgelerin emirlerine görev olarak verildi.

Ülkenin imarı için göreve getirilen Dodurga Mervezî'nin aslı Merv'dendi. Merv'de onun malı mülkü, zenginlik içinde yüzen sarayı vardı. Tuğrul Bey Merv'de olduğu zamanlarını Dodurga Mervezî'nin sarayında geçirirdi.

Dodurga Mervezî ilim sahibi, eğitilmiş bir adamdı. Ağırbaşlı, çok konuşmayan, kuralcı biriydi. Kuralcı biri olduğu için bazı vezirler onu sevmiyordu. Mervezî muhabbetlere, düğünlere, kutlamalara katılmaz, başı önünde otururdu. (II. 157)

Onun anlaştığı tek bir kişi vardı, o da Tuğrul Bey'di. Mervezî, beye vefalıydı, ona yapacağı işlerde danışır, ona bu hususta mektup yollardı.

Dodurga Mervezî beyzade soyundandı. Eşi de beyzade soyundandı. Onların iki oğlu ile dört kızı vardı.

Altıncan, onlarda kaldığı zamanlarda Mervezî'nin eşi ve kızlarıyla yakından tanıştı. Altıncan bir gün Mervezî'nin üçüncü kızı Gülayım'ın elini birden tuttu:

Gülayım, benim sana kanım çok ısındı. Sen benim oğlumun eşi ol!

Derhal Anuşirvan'ı bulup getirdiler.

Oğlum, ben sana bir eş buldum.

Anuşirvan'ın aklından Gövheray çıkmıyordu. Evlenmek için de henüz hiç düşünmemişti. Kendisine kalsa Emir Dürnazar'ın kızı Dilber ile evlenmek istiyordu ama annesine yok deyip karşı gelecek değildi. Altıncan ne yapsa onun sözünü dinlemekte kararlıydı.

Anuşirvan kendisini zorlayarak konuştu:

Canım annem, çok güzel bir kız bulmuşsunuz.

Sen beğendin mi?

Beğendim ablam, beğendim.

Altıncan, Tuğrul Bey ile birlikte Dodurga Mervezî'den Gülayım'ı istedi.

***

Çok büyük bir düğün yapıldı. Düğün yedi gün yedi gece devam etti.

Altıncan yaptığı işten dolayı memnundu. O, Allah'ın kendisine layık gördüğü kaderden de razıydı. Merv'den Rey'e dönülürken Zemahşer'de olan olayları yol boyunca düşündü. Zemahşerlilere sahip çıktığı, onlara anne babası adına sadaka verdiği için çok sevindi.

Altıncan bir zamanlar tavlının kuzey tarafındaki sütunun altına gömdüğü kırbacı da buldu ve onu Tuğrul Bey'e gösterdi. Tuğrul Bey kamçıyı görür görmez tanıdı: **(II. 158)**

O zaman sen bu kamçıyı benden niçin almıştın? Vurmak için mi?

Altıncan utanarak başını salladı:

İlk düşüncem intikam almaktı ama gözlerine gözlerim takılınca içim bir hoş oldu.

Karı koca gülüştüler. Onlar geçmiş günleri yâd edip “Neredesin Rey?” diyerek yola düştüler. Altıncan Hatun atını Tuğrul Bey’in sol tarafından sürüyordu. Şimdi onun hayatında yeni bir dönem başlamıştı.

Ya Allah, sen yardım et! (II. 159)

On Altıncı Hikâye

Talan Sofrası

Bugün nevrüz!

Bugün yeni yıl!

Her yıl Balık takımyıldızının²⁶⁹ görünmesiyle nevrüz, yeni gün, yeni yıl başlar.

Yeni yılın başladığı gün ülkede, özellikle de sarayda birçok yeniliklerin başlayacağı, ilan edileceği gündü.

Saray emirleri, vezirler bugüne ulaşmak için bekliyorlardı. Çünkü Tuğrul Bey kendi evinde her yılın nevrüz günü tüm yakınlarını, saray çalışanlarını, halkı çağırıp büyük bir kutlama veriyor, talan sofrası kutlaması²⁷⁰ yapıyordu.

Zaman geçse de devran değişse de Oğuz Han’dan beri devam eden talan sofrası kutlaması değişmiyordu.

***

Bugün yeni yıl!

Yeni yıl insanın maksadına, ömrüne başlangıç olan gün. (II. 160)

²⁶⁹ **Balık Takımyıldızı:** Güneş yılının son ayıdır. Her yılın nevruzu (ilk/yeni günü) Balık takımyıldızının görünmesiyle başlar. Çağrı Bey’in torunu Melikşah’ın takvimine göre (Celâlî Takvimi, Güneş yılı esasına dayanan, İranlı matematikçi ve astronom olan Ömer Hayyam başkanlığındaki bir kurul tarafından düzenlenmiş bir takvindir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu hükümdarı Sultan Melikşah’a sunulan bu takvim, 1079 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. ç.n) nevrüz -Koç takımyıldızı, Güneş yılının ilk ayı- yılın ilk günü sayılmıştır. Hicrî-kamerî ay hesabına göre Balık takımyıldızı şubat ayına denk gelmektedir.

²⁷⁰ **Talan Sofrası Kutlaması:** Bu gelenek Oğuznamelerde geçmektedir. Faruk Sümer’in “Oğuzlar (Türkmenler)” adlı kitabında şöyle yazmaktadır: Türkler, Yakın Doğu ülkelerine geldiklerinde diğer gelenekleri arasında bu yağmalı toy geleneğini de getirmişlerdi. Farsça manzum ve mensur eserlerde görülen hân-i yağma (yağma sofrası) sözü bu yağmalı toyu ifade etmektedir. Selçuklulardan başka Suriye Atabeyleri devletinde (Zengiler) ve Osmanlılarda da bu geleneğin devam ettiği görülmektedir.

Altıncan geçen nevruzdan bu yana hayatında olan değişiklikleri bir bir aklından geçirdi. Geçen nevruzdan beri onun hayatında neler olmuştu? O Zemahşer'e dönmüştü, Zemahşer'e.

On yıldan sonra Zemahşer Kalesi yine Abdülmelik ibn Buğracık'ın soyunun oldu. Daha doğrusu Eprikoğulları soyunun oldu ama şimdi orada Abdülmelik'in soyundan yaşayan hiç kimse yoktu. Kim yaşasındı? Kabil mi? O, Tuğrul Bey'in yanındaki yaşamından memnundu. Sadullah'ın kendisine ait bir dünyası vardı. O, Zemahşer'e gitmek istemiyordu. Şahmelik kovulduktan sonra Sadullah Nişabur'dan Cürcaniye'ye gitti. O yine önceki medresesinde müderrislik yapıyordu.

Maşallah! O, üç oğul ve iki kız babası olmuştu. Bundan bir ay önce ikinci bir eş almak istediğini söylemişti. Oğuzlar ateş gibidir onlara bir eş yetmez. Onlara iki eş gerek!

Altıncan bu isteğe karşı çıkmadı.

***

Altıncan bir yıl içinde birçok savaşa katıldı. Hem de kendi kılıcı ile doğrudan savaşa girdi. Ne kadar çok düşmanı cehenneme yolladı.

Aslında Sultan Tuğrul talan sofrasından dolayı "Eşim Altıncan üzülür." diye düşünerek bir yıl içinde yapılan işleri bir iki kez saydırdı. Bakıldığında bir yıl içinde birçok iş yapılmıştı.

Tuğrul Bey çok güçlü bölgelerin, vilayetlerin, şehirlerin, kentlerin ve kalelerin Selçuklu Devletine tabi olduğunu, böylelikle hazinede kaç milyon dinarın, dirhem olduğunu söyleyip şükretti. Böyle bir şey sadece yüce Allah nasip ettiğinde olurdu.

Bey: "Eğer talan sofrası kutlamasını yapmazsak Allah bize böyle bir cömertlik etmezdi." diye vurguladı. Bu fikir Altıncan'a da mantıklı geldi.

İnsan daima kendi payına düşeni az görür, başkalarınınkini kendisinininkinden daha fazla diye düşünür. **(II. 161)** Tüm insanlara özgü olan bu huy, aynı şekilde hükümdarlığa da yansıyan bir huydu. Hükümdarlık sadece insanların toplum ilişkilerine değil, aynı zamanda onların karakterlerini de ortaya çıkarır. İstekler, niyetler, hayaller ve duygular hükümdarlık ilişkilerinde belli olur, onun talihine iyi ya da kötü taraflardan tesir eder. Eski Oğuzlar bu gerçeğe çok önem verip insanların içindeki niyetlerin, karakterlerin toplumun yaşayışına yaptığı etkinin önünü almak için talan sofrası diye bir gelenek

bulmuşlardı. Yılın belli bir gününde han önceden duyurarak kendi evini insanların hizmetine açardı. İnsanlar o evden alabilecekleri her şeyi alabilirlerdi. Aslında her seferinde yapılan talan sofrasından sonra insanlara öncekinden daha rahat, hana ise öncekinden fazla hâkimiyet sunan bir hayat gelmekteydi. Çünkü insanların “Bana az geldi, bana az geldi.” diye vuran yüreği hanın eşyalarıyla giderildikten sonra sakinleşirdi. Allah hükümdarlara verir, hükümdar da insanlara. Böylece Allah’ın vermediğini insanlar hükümdardan alırlardı. Yürekleri ferahlar, duyguları sakinleşirdi.

Talan sofrası Oğuzlarda halk ile hanlığın birbirlerini anladığının, inandığının alameti, geleneği olmuştu. Tuğrul Bey bu âdeti dolu dolu yerine getiriyordu. İnsanların sultandan kendi paylarını almak isteği yerine geldikten sonra hükümdarlığın öncekinden daha güçlü olacağını çok iyi biliyordu. Bunun için her seferinde talan sofrasına kendi ülkesini daha da güçlendirmek için çok iyi hazırlanıyordu. Altıncan bu işe Tuğrul’dan çok daha fazla istekli ve içten bir şekilde hazırlanıyordu. Altıncan da Tuğrul gibi insanlara yardım etmekten sonsuz keyif alıyordu. Bir şeyler verip onun yerine çok önemli bir şey, güven almak çok kârlı bir ticaret değil miydi? Yün verip ipeğe sahip olmak akıllılığın göstergesiydi.

***

Tan vakti Tuğrul Bey, Altıncan’a seslendi:

Altıncan, yeni yıl hayırlı olsun! Allah sana sağlık ve başarı versin!

Ağzınızdan çıkanı Allah işitsin beyim! Allah size uzun ömürler versin!

Eğer yanılmıyorsam senin bu yılki altın ve gümüşlerin, eşyaların önceki yıllara göre daha fazla oldu. **(II. 162)**

Geçen yıl iki sandıktı. Her sandıkta kırk kiloya yakın eşyam vardı. Allah’a şükür bu yıl sadece hediye gelen altın, gümüş ve eşyalarım o sandığı doldurdu.

“Üzülüyor musun?” diye Tuğrul Bey kahkahalar attı.

Doğrusunu söylersem üzülmeden duramıyorum.

İnşallah Allah yine birini iki eder.

İnşallah öyle olur!

Karı koca her yılın nevruzunda yaptıkları gibi evlerindeki eşyaları bir bir gözden geçirmeye başladılar. İlk olarak da kıyafetlerden başladılar.

***

Öğleden gece yarısına kadar devam edecek kutlamalar için hazırlık yapılıyordu. Kasaplar hayvanların derisini yüzmeye gece yarısı başlamışlardı. Yüzden fazla kasap yetiştirdikleri öküzleri, koyunları yüzüp aşçılara veriyorlardı. Kavurma, kebab pişiren, farklı farklı et yemekleri yapan ustalar vardı. Aşçıların emrinde bine yakın adam çalışıyordu. Onlar bugün sultanın vereceği ziyafete gelecek misafirlerin güzelce yiyip içmesi için çeşitli yemekler yapmakla meşguldüler.

Bugünkü ziyafete üç binden fazla misafir gelecekti. Bunun haricinde başka altı şehirde de sadaka verilmesi için hazırlıklar görölüyordu.

Bugün tüm Rey şehri kutlama yapıyordu. Tellallar sokak sokak dolaşıp bugün Sultan Tuğrul'un talan sofrası kutlaması, yani rızık kutlaması yapacağını, bu kutlamalara uzak yerlerden misafirlerin geldiğini, hiç kimsenin de bu kutlamalardan mahrum kalmaması gerektiğini duyuruyorlardı.

***

Bu sırada Tuğrul Bey ile Altıncan melike kendilerinin en yakın adamlarını peşlerine takmış, kendi evlerinin odalarını, orada bulunan eşyaları gösteriyorlardı. **(II. 163)**

Altıncan Hatun'un yanında sultanın vezirlerinin eşleri, Kabil ve Anuşirvan'ın eşleri ve onların akkızları vardı. Altıncan onlara kıyafetlerinin, eşyalarının nerede durduğunu bir bir gösteriyordu.

***

Öğle namazından sonra kutlamalar başladı. Geniş meydan gelen misafirlerle dolmuştu.

Tuğrul Bey'e selam olsun!

Tuğrul Bey'e selamet olsun!

Tuğrul Bey'e hayırlı olsun!

Misafirleri derecelerine göre ayrı ayrı döşeklerde oturtuyorlardı. Tuğrul Bey için hazırlanan sehpanın yakınındaki döşeklerde vezirler, elçiler, emirler oturmalıydı.

Sofraların üstünde her türlü yiyecek vardı. Tuğrul Bey'in gelip "Yemeğe başlayın!" demesini bekleyen misafirlerin çoğu gözlerini sofradan ayıramıyorlardı.

Tuğrul Bey sarayından çıkıp uzaktan gelen misafirlerle tek tek tokalaşıp hâl hatır sormaya başladı.

Misafirler, hizmet eden görevliler, korumayı sağlayan muhafızlar hep bir ağızdan bağırmaya başladılar:

Tuğrul Bey’e selam olsun!

Tuğrul Bey’e selamet olsun!

Tuğrul Bey’e hayırlı olsun!

Tuğrul Bey sıra sıra olmuş duran insanlarla selamlaşarak kendisi için hazırlanan yere ulaştı. Tuğrul Bey’in eşi, yardımcısı ve naibi Altıncan Hatun’un geldiği tellallar tarafından duyuruldu. Misafirler Altıncan Hatun için bağırmaya başladılar:

Altıncan Hatun’a selam olsun!

Altıncan Hatun’a selamet olsun!

Altıncan Hatun’a hayırlı olsun! **(II. 164)**

Altıncan melike parıldayan altın işlemeli kırmızı elbisesinin içinde arkasındaki kırk akkızla birlikte beyin beklediği yere geldi. Tuğrul Bey eşini güler yüzle karşıladı, ona oturacağı yeri gösterdi.

Tuğrul Bey’in kıyafeti bembeyazdı. Altıncan Hatun’un elbisesi ise koyu kırmızıydı. Tuğrul Bey’in beyaz, Altıncan Hatun’un kırmızı elbisesi onlara çok yakışmıştı. İnsanın baktıkça bakası geliyordu. Kutlamaya gelen misafirler Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun’a hayranlıkla baktılar. Tuğrul Bey eşi ile birlikte sehpanın önüne oturduktan sonra yanındakilere seslendi:

Başlayalım mı?

“Sizin müsaadeniz olursa yemeğe “Bismillah!” deyip başlamayı bekliyoruz.” diye seslendi misafirler.

Kardeşler, kutlamaya uzaktan yakında gelen misafirler! Hoş geldiniz! Bugün Hicrî ayın Balık yıldızını gördük. Yeni yıl! Yeni yılda herkes geçen nevrüzden beri yaptığı işleri Allah’ın terazisine koymalı. “Geçen nevrüzden bugüne kadar ne kadar sevap işledim?” İşte, bu soruyu herkes ilk önce kendisine, sonra eşine, çocuklarına, emrinde çalışanlara sormalı. Biz geçen kurultayımızda vezirlerle toplanıp devletimizin yaptığı

sevapları gözden geçirdik. Kardeşler, geçen nevruzdan beri yaptığımız sevaplar az değildir. Ben o yaptığınız işleri tek tek sayıp yemeği bekletmeyeyim. Bugün sofranın başında yabancı yok. Hepsi Selçuklu Devletinin başarısı için gayretle çalışan kardeşlerimiz. Burada oturanlar ülkemizin gerçekleştirdiği büyük işlere doğrudan katkı veren, öncülük eden kişiler. Burada oturan kişiler önceki yıl çok çok sevap kazanan insanlar. Burada oturan kişiler Selçuklu Devletinin başarısı için gerekirse tatlı canından geçmeye hazır insanlar! Ağzımızın birliği, Müslümanlık uğrunda işlerimiz Allah'ın dergâhında kendisine dua buluyor. Bizim ilk maksadımız gâvurlara tövbe ettirmek, onları Müslüman yapmak, **(II. 165)** bizim aramızda bulunup halka zulmeden kişilerin kötü işlerini durdurmak; böylece Allah'ın verdiği üç günlük ömürde halkın rahat, özgür ve refah içinde yaşamasını sağlamak. Her yerde bizim bu amaçlarımızı takdir ediyorlar. Bizim yaptığımız işlerde burada oturan her bir kişinin payı var. Önümüzdeki yıl daha faziletli, bereketli olsun. Şimdi Umurı Sedarat Kur'an okusun, sonra da yemeğe başlayalım.

Umurı Sedarat, devletin liderlerini hazırlayan, onlara danıştıkları meselelerde yardımcı olan Dodurga Mervezî verilen yemek öncesinde Kur'an okudu. Ondan sonra Tuğrul Bey'in "Bismillah!" demesiyle beraber yemeğe başlandı.

Kutlamayı düzenleyenler Erdeşir Magmaranî ile Anuşirvan ibn Tümen'di. Onların iyi bir düzenleyiciydi, herkesin yapacağı en ufak işi bile açıklayarak yönetiyorlardı. Herkes yapabileceği işi yapmalıydı.

Ateşin üstüne dizilen kebaplar, şişler sofraya gönderiliyordu. İşte, Tuğrul Bey'in önüne parçalanmamış bir kuzu çevirme getirildi. Etin kızarmamış tek bir tarafı yoktu. Kuzu çevirme öyle bir kızarmıştı ki seyretmeye doyulmuyordu. İnsan tok olsa bile en azından onu seyretmeliydi.

Sarayın sazandeleri saz çalıyor, hafif çalan sazla birlikte türküler söyleniyordu. Tuğrul Bey'in sakisi ve çeşnicibaşısı bir yerde duramıyor, sofrada bir eksik olup olmadığını sürekli gözetliyorlardı. Sofranın neresinde yemek ya da içecek azalsa hizmetkârlar derhal yerini dolduruyorlardı.

Yeme içme işi uzadı. Türkücüler güzel güzel türkü söylediler. Selçuklu beylerinin genelde sofrada söyledikleri türkü söylenmeye başladı. Bu türküyü sarayın türkücüsü Seherhız Burgan söylüyordu:

Kazgurt dağdan aşağıya taşı yuvarlattı.

Salur Kazan karşı varıp tuttu. **(II. 166)**

İt Becene görüp onu aklı gitti.

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Sofra başında oturan misafirler son dizeyi tekrarlayıp yanında oturana dönüp baktılar.

Misafirler böyle bir adam görmediklerini söyleyip başlarını salladılar, bağıştılar:

Kazan gibi alp olmaz!

Türkücü türküsünü söylemeye devam etti:

Bir Kazana kırk bir atlı atını saldı.

O Kazan'ı sol eliyle tutup aldı.

Sağ eliyle memlekete ulaştırdı

Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Misafirler yine önceki hareketlerini tekrarladılar, başlarını sallayıp yanlarında oturanlara baktılar. Herkes Kazan gibi er kişiyi önceden ve sonradan görmediklerini tekrarladı:

Kazan gibi alp olmaz!

Seherhız Burgan coştukça coşup söylüyordu:

Otuz kırk bin asker ile Kazan varıp,

İt Becene illerini geldi kırıp,

Bir nicesi kurtuldular çok yalvarıp,

Alplar beyler gören var mı Kazan gibi?

Kutlamaya gelen üç binden fazla misafirin hepsi türküye eşlik ettiler. Sadece misafirler değil, vezirler de türküye eşlik ediyorlardı. Bu türküye Tuğrul Bey ile Altıncan Hatun da eşlik etti.

“Kazan gibi alp olmaz!” deyip Sultan Tuğrul'un da türküye eşlik etmesiyle üç binden fazla misafir, binden fazla hizmetkâr seslerinin yettiğince her yeri inletti.

Seherhız Burgan'ın yanına Tuğrul Bey'in veziri Yusuf Bezirganî gitti. O, türküyü kendisinin söyleyeceğini bildirip misafirleri selamladı. Sonra da türküyü kaldığı yerden söylemeye başladı: **(II. 167)**

Alpler alpı Kazan Bey'den icazet alan,

Mesut ile Şahmelik'i kaçıran,

Horasan'da, İran'da devlet kuran,

Alplar, beyler gören var mı Tuğrul gibi?

Misafirler istemsizce yerlerinden kalktılar, birbirlerine sevinçle bakıp sesleri yettiğinde bağırdılar:

Tuğrul gibi alp olmaz!

Tuğrul gibi alp olmaz!

Yusuf Bezirganî yine devam etti:

“O, Selçuk Bey'den eğitim alan,

Allah tarafından kabine fazilet koyulan,

Dervezata Şahlığını kurup yedi iklime padişah olan,

Koyun ile kurda bir yalaktan su içiren,

Tuğrul Bey'den başka sultan var mı?” diye sordu.

Misafirler yine bir olup Tuğrul gibi başka şahın olmadığını, olamayacağını, Allah'ın Tuğrul Bey'i tüm Müslümanlara mutluluk için gönderdiğini tekrarladılar.

Yusuf Bezirganî'nin coşkulu türküsünden sonra raks edilmeye başlandı. Günün ilerleyen saatlerinde Tuğrul Bey, Altıncan'a baktı:

Hatunum benim, karanlık çökmeden önce misafirlere izin versek nasıl olur?

Altıncan, beyin bu sözünü onaylayarak başını salladı. Sultan ayağa kalktı:

Kardeşler! Nevruza, yeni güne ulaştık. Allah bizi daima inayetiyle çok çok nevruzlara ulaştırsın! Allah rızkımızı artırsın. Ben, yüce Allah'ın yeryüzündeki vekiliyim. Allah'ın cömertliğiyle verdiği nimetleri size paylaşmak benim görevim. Elbette, Tanrı'nın verdiği doyumluk, kulunun verdiği tadımlık. Allah sizi doyumlukta da tadımlık da çok cömert olsun! Bizim her birimiz yüce Allah'ın bize yardım edip

koruduğuna inanırız. -Tuğrul Bey sözüne biraz ara verdi- Ey kardeşler, haydi söyleyin, yüce Allah bir yıl içinde verdiği nimetleri, zenginlikleri vermeden nasıplendirebilir miydi?

Selçuklular hep bir ağızdan cevap verdiler:

Nasıplendirebilirdi! **(II. 168)**

Size rızık verdi mi?

Rızık verdi, Allah bizi lütuflandırdı.

Haksız olduğumuzda üstümüze düşman gönderip her şeyimizi felakete sürükleyebilir miydi?

Sürükleyebilirdi!

Sürükledi mi?

Hayır, sürüklemedi. Allah bizi korudu.

Evimizdeki eşyalarımızı alçak bir hırsıza çaldırıp belimizi büktürebilir miydi?

Büktürebilirdi!

Büktürdü mü?

Büktürmedi Allah bizi korudu.

Sel ve tufana evimizi önüne kattırıp başımıza felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Sel ve tufan geldi mi?

Yok, Allah bizi korudu.

Yer sallanıp evlerimizi yıkıp bize felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Yer sarsıldı mı?

Yok, yer sarsılmadı. Allah bizi korudu.

Bir kıvılcım ile evimiz yanıp bir anda küle dönebilir miydi?

Dönebilirdi.

Yangın oldu mu?

Yangın olmadı, Allah bizi korudu.

Benim aziz halkım. Ülkenin tüm günahı ve sevabı padişahın boynundadır. Ülkede halkın yaptığı her bir şeyin hesabı mahşer günü padişahın sorulacaktır. Yurdun rızkı padişahındır. Yurdun bereketi padişahındır. Oğuz Han doğru söylemiş: “Allah hangi halkı lütuflandıracak olursa onlara iyi bir padişah verir. Rızıkları artar, hayvanları çoğalır, toprak çok ürün verir. Siz kendiniz görüyorsunuz. Ben kendi halkımın refah ve barış içinde yaşaması için, işlerinin başarılı olması için, İslam dünyasının genişlemesi için yaşıyorum. Kendim için değil, sizin mutluluğunuz için yaşıyorum, kardeşlerim. Siz mutlu olursanız bu benim mutluluğumdur. **(II. 169)** Ben sizin çok iyi şartlarda yaşamanızı istiyorum, aziz kardeşlerim!

Tuğrul Bey’in sözü bölündü, insanlar bağırmaya başladılar:

Büyük Muhammet Tuğrul Bey’e selam olsun!

Büyük Muhammet Tuğrul Bey’e selamet olsun!

Büyük Muhammet Tuğrul Bey’e hayırlı olsun!

Selçuklular bu duayı üç kez tekrar ettiler.

Sultan Tuğrul sağ elini yukarı kaldırdı. Selçukluların arasında izdiham yaşandı. Sultan Tuğrul sözlerine devam etti:

Benim aziz kardeşlerim! Yüce Allah bana ve benim halkım olan size güldü. Geçen yıl Allah bizi lütuflandırdı, her türlü bela ve musibetten korudu. Kazancımız düşmanlarımıza değil de bize kaldı. İnşallah yeni yılda da rızkımız çifter çifter gelsin, kendimize kalsın! Yeni yıllarda da böyle talan sofrası kutlamayı nasip etsin! Düşmandan korunmak için Allah bize büyük güç kuvvet versin! Yeni yılımızı yüce yaradan bereketle, hayırla doldursun. Başarının, hayrın, selametın, bereketin alameti olan talan sofrasını yapmak için Allah sağlıklı ve uzun bir ömür versin. Sofralarınız dolu ve bereketli olsun. Bugünkü kutlama her birimize başarı getirsin! Talan sofrasında aldığınız her şey devletimize güç versin! Sultanın evinden aldığınız her şey, her birinizin evini sultan rızkına, sultan cömertliğine dönüştürsün! -Tuğrul Bey Altınca’nı baktı- Kardeşler, evi ev yapan kadındır. Evi için çok düşünen, gayret eden kadındır. Kuş bir kanatla uçamaz. Kuşun uçuşması için iki kanada ihtiyacı olması gibi

erkeğe de kadın gereklidir. Yalnız kişi mutlu olamaz. Yalnızlıkta mutluluk yoktur. Mutluluk çift olmakta vardır. Mutluluk çiftlerin evinde olur. Can yoldaşı iyi olan kişi çok yaşar. Talan sofrası kutlamasını yapmak sadece benim değil; eşim, yardımcım Altıncan Hatun'un da düşüncesidir. Törene başlama iznini Altıncan Hatun versin!

Altıncan Hatun ayağa kalktı, insanlara bakıp hafifçe baş eğerek onlara tazimde bulundu:

Ey insanlar, her bir insanda üç tane mukaddes vardır. Onların birincisi Allah'tır. İkincisi onun dünyaya gelmesine sebep olan anne babadır. **(II. 170)** Üçüncüsü ise yurdun padişahıdır. İnsanın nasıl bir insan olduğu şu üç kutsala verdiği değere göre belli olur. Şu üç kutsala sığınan, kadir kıymet veren hiçbir zaman zorda kalmaz. Muhammet Tuğrul Bey büyük padişah, Allah'ın nazar saldığı, koruduğı padişah! Bu büyük padişaha sığınan lütuflandırılır, talih bulur. Bizim mertebemiz, bahtımız, rızığımız padişahımıza verdiğimiz değerdedir.

Selçuklular Altıncan Hatun'un sözlerine katıldılar:

Büyük Muhammet Tuğrul Bey'e selam olsun!

Büyük Muhammet Tuğrul Bey'e selamet olsun!

Büyük Muhammet Tuğrul Bey'e hayırlı olsun!

Bu dua üç kez tekrarlandı.

Altıncan:

“Razı mısınız?” dedi.

Tuğrul Bey:

“Razıyız, başlayın!” dedi.

Karı koca önlü arkalı yürüdüler.

***

Tuğrul Bey, veziri Ebul Kasım Buyanî ve Bekdaş Rudbarî'ya döndü:

Tan vaktine kadar nöbeti gevşetmeyin! Hiçbir türlü kavga ve tartışma olmasın!

Genel asayişten sorumlu Bekdaş her şeyin günlük gülistanlık olacağını söyledi. Vezir Ebul Kasım Buyanî:

“Rahatça dinlenin! Bu yıl geçen yılki hataya izin vermeyiz.” deyip Bekdaş’ın sözlerine katıldı. Onların yanlarında sadece askerleri vardı.

Geçen nevrزدaki talan sofrasında iki emir bir eşya üzerine tartışıp birbirlerine kılıç çekmişti. Onlardan birisi vefat etmiş, diğeri de ağır yaralanmış, ömür boyu sakat kalmıştı. Birbirleriyle tartışıp kavga eden adam ve kadınlar çoktu. Sadece insanlar değil, nereden geldiğı belli olmayan yirmi otuz köpek ve birçok kedi de kapının önünde sabaha kadar havlayıp miyavlayıp birbirlerine girdiler. (II. 171)

Kavgalar alınmaya çalışılan eşyalar içindi. Ganimet, ilk önce alanındı. Biraz zaman geçince o kargaşada insanların birbirine karşı saygısı kalmıyordu. İnsan, insanın üstüne çıkıyordu. Herkes bir şeyler almak, hem de çok almak istiyordu. Herkese bir şey lazımdı, hem de çok lazımdı. İnsanın yaradılışı böyleydi. Tam da bu yüzden devletler kurulmuştu. Devlet görevlileri insanların mal mülk için birbirlerini öldürmelerini engelliyordu. Devlet kanun çıkartır, insanlar da o kanunlara göre yaşardı. Devlet, boyunduruk demektir.

Tuğrul Bey her nevrزدa o boyunduruğı bile bile çıkarttırıyordu. Böylece devlet olmasa yaşamın ne kadar korkunç olacağını gözler önüne seriyordu.

Aslında herkese mallardan bir pay verilse kavga gürültü olmazdı. Ancak Tuğrul Bey, Oğuz Han’dan bugüne kadar gelen bu âdete yenilik, farklılık getirmekten uzak duruyordu. Oğuz Han devrinde talan sofrasında insanlar mala mülke şimdiki gibi açgözlü bir şekilde saldırmıyorlarmış. Zaman geçtikçe insanlar vahşileşiyor gibi görünüyordu. Maalesef zaman geçtikçe insanların daha iyi olması gerekirken tam tersi oluyordu.

Tuğrul Bey insanların yaptıklarını seyrediyordu. Ertesi gün sohbetini yapacak bir şeyler olsundu. Bırak, insanlar birbirlerine girsinlerdi, eğlence olsundu.

Altınca Hatun başta talan sofrasındaki cömertliğe çok ama çok üzülyordu. Şimdiyse bu âdete alışmıştı. Talan sofrası olmasa bir yılda bu kadar çok iş başarılamaz gibi duruyordu.

Allah her gün her kulunun kalbini yetmiş kez yoklarmış. O, kalbe yetmiş kez bakınca insanın ne düşündüğünü bilirmiş. Altınca ve Tuğrul’un da her bir işi yürekten yaptığını o bilirdi. Altınca on yıldır içinde kalan isteğine ulaşmıştı. Bu dünyada

maksadına ulaşmadan dünyasını değıştiren insan çoktu sonuçta! Ancak o maksadına ulaştı. (II. 172)

***

Tuğrul Bey ile Altıncan, Anuşirvan'ın evine gitti. Onlar talan sofrasından çıkıp buraya gelmek konusunda önceden konuşmuşlardı. Bu yüzden evde gerekli hazırlıklar yapılmıştı.

Evde sadece hizmetkârlar vardı. Anuşirvan ile eşı Gülayım, beyin evindeki talan sofrasına kutlamasında kalmışlardı.

Tuğrul Bey, Altıncan'a baktı, belindeki uzun kılıcına el uzattı. Altıncan sultanın amacını anladı ve o da kendi kılıcını eline aldı. Kılıçla çarpışma başladı.

Altıncan ve Tuğrul çok sert bir şekilde kılıçla dövüşüyorlardı. Evdeki hizmetkârlar ne yapacaklarını bilemeden olanları izlemeye koyuldular.

“Sağ kaburgan korumasız duruyor, onu benim için mi korumasız bıraktın?” diyen bey çarpışmaya devam ederken eşini uyardı.

Sorma beyim, korumasız gibi duruyor ama Tuğrul Bey'in eşı Altıncan'ın korumasız bir şeyi yoktur.

Onu şimdi gösteririm.

Beyim, olmayan bir şeyi göstermek olmaz.

Olmayan bir şeyi göstermek olmaz mı dersin? İnan bana koruman yok.

Ben bütün ömrüm boyunca hep korundum.

Sırtın yere gelmedi mi hiç?

Yenildiğim oldu. Bir keresinde pehlivan bir yiğide yenildim.

Kim ki o sizi yenen yiğit?

Ona Selçuklu Muhammet Tuğrul Bey diyorlar.

Öyle midir aslı?

Tam da öyledir beyim.

Kılıçlardan kıvılcımlar çıkıyordu. Ayağı bir şeye takılan bey tam düşecekken kendisini tuttu. Altıncan hücum edecek olmadı. Beyin ayağına dolaşan şeyi çıkardıktan sonra hücum için bekledi.

Sen niçin bu fırsattan faydalanmadın?

Beyin hatununa böyle bir fırsattan faydalanmak yakışır mı?

Siz beyin hatunu musunuz? **(II. 173)**

Eşsizim ben, beyim!

Aferin, aferin!

“Korumasız sağ kaburgan dediğiniz şurası mı?” diye Altıncan birden kılıcını beyin sağ kaburgasına hafifçe dürttü. Bey kılıcın önünden kaçtı, iki üç adım yana çekildi:

Niyetin kötü değil.

Beyin eşinin kötü niyeti olmaz.

Öyle midir?

Öyle tabi.

Çetin savaş daha da hararetlendi. İki taraf da son gücüne kadar kılıç savuruyordu.

(İkinci Cildin Sonu)

Altıncan Hatun

Üçüncü Kitap

Geçmiş

Birinci Hikâye

Sadece İstekte Sınır Yok

I.

“Ter çıksa kan çıkmaz!” denen söz Selçuklu ordusunda her gün defalarca tekrarlanıyordu. Çünkü bu inançla savaş talimleri yapılıyordu. Sadece askerler değil, Tuğrul Bey’in komutasındaki tüm Selçuklu şehzadeleri de vakitlerinin çoğunu savaş talimi yapmakla geçiriyordu. Her gün sabah erkenden akşama kadar kan ter içinde kalıncaya kılıçla dövüşmek zorunluluktu.

Her bir askerin, her bir komutanın her gün yapması gereken işler vardı. Savaş nizamı çok katı bir şekilde muhafaza ediliyordu. Bu düzenin bozulması kimseye fayda vermiyordu. **(II. 187)** Savaş taliminin sağlam ve düzgün olması düşmanla karşılaşıldığında daha çok belli oluyordu.

Tuğrul Bey’in savaş talimlerini bitirip sefere gittiğini gören onun başka derdinin olmadığını sanırdı. Ancak aslında onun derdi başından aşkındı, oturup yemek yemeye bile vakti yoktu. Yapması gereken işler çoktu, hem de bayağı çoktu. Çünkü büyük bir sefere hazırlık yapılıyordu.

Her çarşamba toplanan divanda bu mesele hakkında istişare ediliyordu:

İlk önce Cibal ülkesi, sonra da Batı ülkelerine saldırıp onları hâkimiyet altına almak gerekiyor!

Batı ülkelerinden bolca ganimet almalı!

Bizans’ı Selçuklu hâkimiyeti altına almak gerekiyor. Anadolu yarımadası Selçuklu Devletinin yarımadası olmalı!

Tuğrul Bey bu amaçları yerine getirmek için beylere kesin görevler verdi: Mansur, Göktaş ve Enisoğlu başbuğların komutasındaki birliklerin Van Gölü ve etrafını hâkimiyet altına alıp orada güç toplaması görevini verdi. Kutalmış, Resultekin, İbrahim, Hasan ve Yakut’u yanında tuttu, çünkü onlar kendi ordusunda en çok

güvendiği, en gayretli komutanlardı. Onlar yanında olduğunda Tuğrul Bey tüm düşmanları istediği şekilde dize getireceğine inanıyordu. Önüne çıkan düşmanı çok zorlanmadan yenerdi. Onlarla yekvücut olmaya, eksiksizliğe de alışmıştı.

Selçuklular gayret ettiler, Allah da onların gayretini boşa çıkarmadı. Hesaplanan süre içinde Cibal, İsfahan, Hemedan, Hazar Denizi'nin kıyıları, Azerbaycan, Doğu Anadolu'dan Güney Kafkasaya aralığındaki bölgeleri hâkimiyet altına aldılar.

Van Gölü'nün kıyıları boyunca Rum devletinin valisi Stefanos; Göktaş, Mansur ve Enisoğlu'nun birliklerinin karşısına çıktı (1045).

Allah kimi bedbaht edecekse o kişiye kibir verirmiş. Dünyayı titreten Bizans Devletine güvenen Vali Stefanos'un arkasında kayserliğin güçleri değil de hiç güvenli olmayan dik bir dağ duruyormuş. **(II. 188)**

Doğrusu Stefanos tecrübeli, akıllı bir valiydi. Daima zaferler kazanırdı ama bu kez tavşan yerine koyduğu düşmanını taş attığında lime lime edemedi. Düşman bir aslandı; dişleri, pençeleri çok keskin bir aslan. Vali Stefanos'u yenmek Selçuklu birlikleri için çok zor olmadı. Daha doğrusu o zaman bu savaşı kurdun koyuna saldırmamasına benzettiler. Selçuklular her şeyden vazgeçip kaçan Bizanslı askerlerin ardından yetişip onları kılıçtan geçirdiler.

Bizans kayseri IX. Konstantin Monomah Selçuklu ordularının Van Gölü etrafını ele geçirip Azerbaycan'a dolandıklarını, oradan da Anadolu ve Kafkasya'ya yürüdüğünü duyunca endişeye kapıldı, derhal tecrübeli komutanı Abhaz prensi Liparit'i sarayına çağırıp onu ordunun başına geçirdi ve Selçukluların karşısına çıkıp onları geldikleri yere geri gönderme ve onlardan bolca ganimet alma görevi verdi.

Komutan Liparit sefere büyük bir inançla gitti. Çünkü o, savaşlarda daima zafer kazanan, şöhret ve şan sahibi bir komutandı. Onu yenilmez bir komutan olarak görüyorlardı. Onunla alakalı askerler kendi aralarında çok meşhur türküler söylüyorlardı. Selçukluları geldikleri yere geri göndereceğine Liparit'in inancı büyüktü. O, bu büyük inancıyla Selçukluların gücünü kırmak için Şeddadîlerin²⁷¹ başkenti Divin şehrini ele geçirdi.

---

²⁷¹ Abbâsîler'in zayıflamasından sonra ortaya çıkan mahallî hanedanlıklardan biri olan Şeddadîler 951-1174 yılları arasında Ermenistan ve Arran'da (Kura ile Aras nehirleri arasında) hüküm sürmüştür. Gence ve Divin olmak üzere iki başkentleri vardır.

***

1046 yılında Ahlat ve Diyarbakır bölgelerinde deprem oldu. Çok sayıda kale, bent ve köprü yıkıldı, birçok insan öldü. Tuğrul Bey'in emriyle birçok kaledeki halka yardım edildi. Sadece kurtarma olarak yardım değil, erzak ve kıyafet yardımı da yapıldı. Böyle olunca yerli halk kurtarıcı hükmünde Selçuklulara sığındılar.

Selçuklular Ahlat'ta yıkılan altı kalenin yerine yenisini yaptılar.

O zamanlar Altınca Hatun da beş ay boyunca Ahlat ve Diyarbakır bölgelerinde evsiz kalan ailelere yeni evler yapmak, yaşam için gerekli şeyleri temin ve yardım işleriyle ilgilendi. (II. 189)

Altınca Hatun bu bölgedeyken yaralıları iyileştirmeye çalıştı, ölenlerin ise defin işiyle ilgilendi. Bu onun ilk şifa dağıtması değildi. O, yaralıları iyileştirmekten müthiş bir memnuniyet duyuyordu. Bunun dışında Ahlat bölgesi ve Ahlat'tan Kazvin Dağları'na kadarki bölgede yer alan şehir ve kaleler Anuşirvan'a ikta olarak verilmişti. Altınca, Anuşirvan'a ikta olarak verilen bölgelerin idaresini ele almak, işlerini düzene koymak, güvenilir ve dürüst insanları göreve getirmek işleriyle de meşgul oldu. Tuğrul Bey, Anuşirvan'ı diğer ülkelerle ilişkileri yürüten vezir olarak atadı.

***

Tuğrul Bey, Kutalmış'a ayrıca güveniyordu. Çünkü Kutalmış sıradan bir komutan değildi. O, gök bilimi ve kavmiyat ilimlerini biliyor,²⁷² o ilimlerden faydalanıyordu.

Kutalmış Bey Gence şehrinin eteklerinde ordusunu Abhaz prensi Liparit'e karşı savaşa hazırladı. O, Bizans Devletiyle Selçukluların arasındaki bu savaşın çok önemli olacağını düşünüyordu. Çünkü bu savaş Selçukluların Bizanslılarla ilk büyük savaşı olacaktı.

Bizans Devleti şöhreti dünyaya yayılmış bir devletti. Bugüne kadar bu devletin ordusunun yenildiği görülmemişti. Kayserliğin ordusunun karşısına çıkmak için aslan gibi yürek lazımdı. Böyle bir yürek bulunmayacak gibi duruyordu ama bulundu.

Yürek, Selçuklu ordusuydu.

---

²⁷² İbnül Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih) adlı eserinde Kutulmuş'un gök bilimi (yıldızlara bakıp olacak şeyleri önceden tahmin etmek) ve kavmiyat (etnografya) ilimlerini bildiğini, onun soyunun da eskiden beri gelen bu ilimleri öğrenmeyi bırakmadığını ve başkalarına da öğrettiğini yazar.

Bizans ordusunu yendiğinde Selçukluların şöhretinin her yere yayılacağı ayandı. Bunun dışında Bizans ordusunu yenmek Küçük Asya'ya hâkim olmak demekti.

Bu savaşta Selçuklu ordusunun korkusu az değildi. Zafere inanç azdı. Bunun için de savaş hilelerine başvurmak tek çareydi.

Kutalmış Bey yıldız ilminden faydalanmanın önemli olduğunu biliyordu. Bunun için de o son günlerde neler yapacağını kılı kılına hesap ediyordu. **(II. 190)** Gence şehrine gidene kadar yapacağı savaş hilelerini aklından bir bir geçirdi.

***

İki ordu savaş meydanına geldi. Kutalmış Bey, dağın sırtına yerleşip hilesine başladı. Mucize başlıyordu. Allah'ın iradesiyle birlikte doğanın dengesi bozuldu. Büyük büyük bulutlar Bizans ordusunun üstünü kapladı, sonra gri renge döndü, çok geçmeden de gök delinmiş gibi yağmur yağmaya başladı.

Gece çok soğuk oldu. Yerler dondu. Bizanslı askerlerde savaşacak derman kalmadı. Tan vakti Kutalmış Bey dağın sırtından inip ordusunun yanına gitti. O, ordusunun önüne geçip Allah'ın kendilerinin tarafında olduğunu söyleyip askerlerini zafere inandırdı. Savaş talimleri iyi olan Selçuklu ordusu “Ya Hu!” diyerek savaşa girişti. Savaş başladı. Kutalmış'ın yıldız ilmi işi bitirdi. Bizans ordusu bozguna uğratıldı.²⁷³

Bu zafer Selçukluların Bizanslılara karşı aldığı ilk büyük zaferdi. Bu zafer sonraki zaferlerin basamağı oldu.

Bu zaferden sonra Selçukluların batıdaki genişlemesi sürdü. Bazı şehirler, kaleler, bölgeler fethedilip Selçukluların hâkimiyetine girdi. Her kale, her şehre haraç bağlandı. Böylece Rey'e gelen malların ardı arkası kesilmiyordu. Bu getirilen mallar; ganimetler, haraçlar ve vergilerdi. Bu gelen malları sayıp hesaplamak için sekiz bin adam çalışıyordu.

İbrahim ve Kutalmış'ın kazandığı zaferlerle alakalı her gün gurur verici sohbetler ediliyordu. Sarayda her gün yeni fethedilen yerlerle alakalı kutlamalar yapılıyordu. **(II. 191)**

***

---

²⁷³ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-ahbâr.

Sarayda Kutalmış ile İbrahim'in fethettiği yerlerle alakalı kutlama ve törenler yapılırca Musa Bey, oğlu Hasan'ın da sarayda adının anılmasını, ona hürmet edilmesini istedi. Musa Bey, Dehistan'da hükümdarlık yapan oğlu Hasan'ı ısrarla çağırdı. “Şimdi almayan ahirette de almaz.” deyip oğlunu hemen atına bindirdi. “Mümkün olan yerleri fethet! Kendine düşen humus payını²⁷⁴ al. İktâ yerlerinin sayısını çoğalt. Paylaşma bittikten sonra hiçbir şey alamazsın.” diye defalarca tekrarladı.

“Yiyecek içeceğim var, daha fazla zenginliği başımdan aşağıya mı dökeyim?” diyerek Hasan başta babasına karşı çıkmıştı.

Musa Bey oğlunun bu sözünden hoşlanmadı:

Beni rezil mi etmek istiyorsun?

Yok, yok!

O zaman benim dediklerimi yap!

Hasan'ın rahat bir yaşamı vardı. O, istediği gibi yaşıyordu. Her hafta derviş elbisesi giyip şehre gidiyor, insanların kendisi, Selçuklular ve Tuğrul Bey hakkındaki konuşmalarını dinliyor, hazinesinden fakir fukaraya sadaka veriyor, hâkimiyeti altındaki yerlerde; her obada, kalede, şehirde dergâhlar kurduruyor, orada köleleri, malını mülkünü kaybeden biçareleri yedirip içiriyor, hayır hasenatta bulunuyordu.

Hasan herkesin kendisi gibi zengin olmasını istiyor, bu maksatla düğün ve bayramlarda yoksullara dinar ve dirhemler dağıtıyordu.

Hasan'ın dinar dağıtmasından dolayı halk zengin olmadı, aksine bundan rahatsız olan kişiler çoğaldı. Hasan'ın hazinesi boşaldı. Onu doldurmak gerekiyordu. Bu maksatla Hasan babasının öğüdünü dinledi ve atına atladı.

Hasan ordu toplayıp Rey'e, Tuğrul Bey'in huzuruna vardı. Tuğrul Bey, Hasan'ı Van Gölü ve çevresine yolladı:

O bölgede fethettiğin kale ve şehirler senin iktan olsun.

Hasan fethetmeye çıktı. **(II. 193)**

---

²⁷⁴ Sözlükte “beşte bir” anlamına gelen humus kelimesi, İslâm hukuku literatüründe ganimetlerden ve bu hükümde olan mallardan kamu adına, belirli alanlarda sarf edilmek üzere alınan beşte birlik (yüzde yirmilik) payı ifade eder.

Hasan ilk önce Van Gölü çevresini fethetti, sonra Büyük Zap Suyu civarına vardı. Oradaki Bizans komutanları; Katalalon ve Aaron'un kumandasındaki ordularla savaştı. Hasan her seferinde kılıcını kaldırıp büyük bir coşkuyla savaşmaya başladı. En son sefer Hasan'ın kafası karıştı. Bir baktı ki Bizans askerlerinin arasında, etrafında tek bir Selçuklu askeri yok.

Yenileceklerini düşünen Bizans askerleri kendi aralarına Selçuklu beyinin düştüğünü görünce bunun acısını çıkardılar, ona dört taraftan hücum ettiler. Hasan'ın vurulan mızraklardan dolayı bedeni delik deşik oldu.

Hasan'ın ölümü²⁷⁵ Selçuklu beylerine çok büyük bir darbe vurdu. Selçuklular, kırk gün yas tuttular ve Bizanslılardan intikam almaya yemin ettiler. Bu ölüm Musa Yabgu'yu öfkeden deliye çevirdi:

“Oğlumu kendi elimle ölüme yollamışım.” deyip Baygu Kelan feryat etti. Oğlunun vefatından dolayı çok üzülen Musa Bey üzüntüden yatağa düştü: “Ben oğlumun ardından gideceğim, yaptıklarımın dolayı özür dileyeceğim.” deyip o da bu dünyadan göç eyledi.

Musa Bey'in amacı oğlunun İbrahim'den, Çağrı Bey'den ve onun oğullarından geri kalmamasıydı. Türkmenlerin yaşam düşüncesinde halka bakmak, halka göre yaşamak eskiden beri yer edinmişti. Bu düşünceyle bazen iyiliğin, bazen kötülüğün üstesinden gelinir. Ancak hiçbir zaman bu düşünceden vazgeçilmez. Türkmenleri, Türkmen eden şeylerden biri buydu. Bu düşünceden vazgeçmek sonsuz bir yarış olan yaşamdan vazgeçmek anlamına geliyordu. Derin manada, yaşam belli bir hedefi olmayan yarıştı. Bu yarışta hedefi herkes kendisi belirlemeliydi. Hedef diyerek, Musa Yabgu halktan zenginlik almayı düşünüyordu. O, “Niçin kardeşim Mikail'in çocukları Çağrı ile Tuğrul benden, benim çocuklarımdan daha yetkili, daha çok toprak sahibi olmalı?” deyip kendi kendisine soruyor, bu yarışta kendisinin ve oğullarının önde olmasını istiyordu. Yüzeysel bakıldığında mesele böyleydi. **(II. 194)** Ancak mesele sadece zenginlik de değildi. Mesele zenginlik vasıtasıyla hürmet, itibar ve mertebede başkalarının ve kendi adamlarının önündeki değeri. Ancak tüm bunların canlıyken bir önemi vardı.

---

²⁷⁵ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Başka bir yarış daha var, hatta öldüğünde bile insanın zaferinin önemini ve manasını azaltmayan bir yarış. Bu yarış dünyanın zenginlik tarafında yerleşen meydanında devam eder. Bunda insan dünya üstündedir, dünya için yarışmaz, hatta o, dünya ile de yarışmaz. İnsan burada sadece ölümsüzlük ile yarışır. Onun buradaki zaferi ölümsüzlüktür.

Musa Yabgu, Hasan'ı bu amacından, gerçek büyük yarıştan çıkarıp başka bir yarışa salmıştı. Böylece oğlunun da kendisinin de yenilmesine sebep oldu.

***

Kırk gün süren matemden sonra Tuğrul Bey, İbrahim İnal'ı Azerbaycan'a hükümdar yaptı. Ona Kutalmış ile birlikte Anadolu ülkesine seferlere devam etmesini emretti.

Kutalmış ile İbrahim birleşerek Erzurum'u ele geçirdiler. Esas savaş Pasinler Ovası'nda olacaktı. Bu yüzden Kutalmış bu bölgeyi iyice öğrendi. Savaşın nerede yapılırsa kendileri için daha avantajlı olacağını hesapladı.

Erzurum Yaylası ile Pasinler Ovası savaş için uygundu. Pasinler Ovası, Alacadağ ile birleşiyordu. Bu dağın yüksekliği iki fersahtan fazla değildi. Hem bu dağ denize dökülen üç tane ırmağa kaynaklık ediyordu. Onlardan birisi Aras Nehri'ydi. Aras Nehri Alacadağ'ın doğusundan doğuyor; Pasinler ve Sürmeli üstünden geçip Hazar Denizi'ne dökülüyordu. Oradaki nehirlerin ikincisi Fırat Nehri'ydi. Fırat Nehri, Alacadağ'ın batısından doğuyor; Erzurum, Erzincan, Kemah, Tarufer, Heman ve Cizre'nin üzerinden geçip Dicle'ye dökülüyordu. Alacadağ'ın kuzeyinde Tortum ve Oltu ırmakları vardı. Onlar Çoruh Irmağı'yla birleşiyordu. Kutalmış bu ırmakları savaşta kendi faydası için kullanmaya çalıştı. **(II.195)** Kutalmış, Bizans komutanlarının burayı çok iyi bildiklerini düşünmüyordu. Bu düşüncesinde de yanılmadı. İbrahim İnal da Kutalmış'ın ordusu katıldı ve Kaputru (Hasankale) Kalesi'nin yakınında Katakalon, Aaron, Liparit adlı komutanların ordusuyla karşılaştı.

Bizanslılar naralar atıp yeri göğü inleterek Selçukluları korkutmaya çalıştılar ama onlar kendilerinden daha ustasını gördüler. Selçuklular daha beterini yapıp öyle bir gürültü çıkardılar, öyle bir nara attılar ki onların gürültüsünden âlemi cihan sallandı, Alacadağ zangır zangır, tir tir titredi. Dağın titrediği yerde insan titremez mi? Selçuklu askerleri çıkardıkları gürültünün dünyayı titrettiğini görünce nara attılar, gülüştiler.

Selçukluların böylesi ses çıkardığını gören Bizans ordusu endişelenmeye başladı. Deli deliyi görünce sopasını saklamış. Bizanslılar sessizce savaşın başlamasına hazırlandılar.

Kutalmış Bey savaş başlamadan önce Bizans komutanının yanına elçi yolladı, onlara silahlarını teslim edip boyun eğmelerini teklif etti. Âdet olduğu üzere elçi komutan Liparit'e kendi ordularının sayıca daha fazla olduğunu, kendilerinin daha güçlü olduğunu söyledi ama Bizans kayserinden fermanlı Liparit, elçinin teklifini kabul etmedi, onu gülerek uğurladı.

Bundan sonra savaş davulları çalınmaya başlandı. Savaşa on iki sıradan oluşan Selçuklu okçuları başladı. Selçuklu okçularının ardı ardına, düzgün bir şekilde attığı oklardan dolayı güneşin önü kapandı. Hızla gelen oklardan korunmak mümkün değildi.

Okların yarattığı kargaşadan sonra Selçuklular hücumla geçtiler. Bu hücumun amacı da düşmanı kargaşaya sevk etmek, sağ kanattaki atlılara yol açmaktı. **(II. 196)**

Sağ kanattan gelen atlılar düşmana esas darbeyi vurmalıydı. Bu atlıların vazifesi Bizans ordusunu parçalara ayırmak ve onları parça parça edip yenmektir. Çünkü düşman parçalara ayrıldığında daha kolay yeniliyordu.

Selçuklular korkusuzca savaşıyordu. Savaş dört gün sürdü. Elbette, iki tarafın da güçleri az değildi, asker sayısı da çoktu. İki taraf da güç olarak birbirine denkti. Bizanslı askerler tecrübeliydi. Silahları da Selçuklularınkinden daha üstündü. Öyle olsa da savaşın dördüncü günü Selçuklular Bizanslılara üstün gelmeye başladı. Öğleden sonraysa Bizanslıların hepsi silahlarını atıp savaş meydanını terk ettiler.

Zafer ikinci kez Selçuklulara nasip oldu. Talihi ters giderse insanın başına gelene kimse engel olamazmış. İbrahim İnal Bizans ordusunun şöhretli komutanı Liparit'i esir aldı.

Liparit, İbrahim İnal'a fidye olarak dört yüz bin dinar ile yüz bin dinar değerinde hediye teklif etti.²⁷⁶ Bu teklifi İbrahim İnal kabul etmedi. Onun tek bir amacı vardı, o da şöhreti dağları aşan bu komutanı Rey'e götürüp Tuğrul Bey'in önünde diz çöktürmek. Böylece saraydaki herkese kendisinin ne kadar usta bir komutan olduğunu,

---

²⁷⁶ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih). Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler). İbni Tagrıberdi, En-Nücumü'z-Zahire'de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar).

Rum komutanı esir almayı başardığını göstermekti. Bu amaç, teklif edilen fidyeden daha değerli, şöhretliydi.

***

İbrahim Bizans komutanını Rey’e gönderdi. Kendisi ise yine büyük zaferler kazanmak için Bizans topraklarına asker sürdü, onların kalelerini fethetmeye, onlardan esir ve ganimet almaya girişti. Bir ara Musa Bey’in oğlu Hasan’ın başını döndüren zaferler onun da başını döndürdü. Çok uzaklara gitti, bir gün de nasıl olduğunu anlayamadan Bizanslıların eline esir düştü. Gözünü açtığında eli ayağı bağlıydı, Bizanslı askerlerin arasındaydı.

İbrahim İnal’ın esir düştüğünü öğrenen Tuğrul Bey Bizans kayserine elçi yolladı. Elçiyle çok sayıda hediye yolladı ve Bizans kayserine komutanı Liparit’i de vereceğini, ayrıca İbrahim İnal’ın sağ salim kendilerine verilmesi için üç yüz bin dinar fide ödeyeceğini söylemesi için de tekrar tekrar elçiye emretti. (II. 197)

Tuğrul Bey sözünde durdu, Abhaz prensi Liparit’e gerekli değeri verip serbest bıraktı ve Bizans sınırına kadar bin asker eşliğinde onu uğurladı. Bizans kayseri Tuğrul Bey’in bu hürmetine sonsuz minnettar oldu. Liparit’i serbest bıraktığı için Tuğrul Bey’e binlerce ipek elbise, iki yüz bin dinar, yüz parça gümüş, üç yüz Mısır eşiği, bin tane beyaz yünlü, kara gözlü keçi yolladı.²⁷⁷ Ancak nedendir bilinmez İbrahim’i özgür bırakmadı, geciktirdi. İki ay geçti. İbrahim serbest bırakılmadığı için çok sinirlendi:

“Ben Tuğrul’a sadece zaferler kazanmak, kervan kervan ganimet kazanmak için gereklirim. İşi benimle bittikten sonra gerekli değilim. İki aydır Bizanslıların zindanında karpuz gibi yatıyorum. Allah hakkı için hiçbir akrabam beni sormadı, yardıma gelmedi.” deyip üzüldü. “Yoksa ben yanlış mı söylüyorum? Benim dediklerim doğru değil mi? Zaten bana ne zaman ‘İbrahim’in dedikleri doğru’ denildi ki?” diyerek İbrahim İnal üzüntüsünü belirtti.

İbrahim devletin kalkınması için uğraşıyordu. Her bir işe koşturuyordu. Ancak sevdiklerinden takdir görmediğinde ise çok sinirleniyordu. İbrahim sinirlendiğinde en iyisi onun yanından uzaklaşmaktı.

---

²⁷⁷ Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler).

İbrahim'in kötü bir huyu vardı, o da kin gütmekti. O, Tuğrul Bey'i canından değerli görüyordu. Onun için canını vermeye hazırdı. Vefalıydı ama aynı zamanda Tuğrul'a karşı kinliydi. Kini son yıllarda daha da artmıştı. Bazen sinirlenerek Tuğrul'a karşı geliyordu. Bu şekilde kendisinin de abisinden eksik olmadığını göstermeye çalışıyordu.

Cebel ve Hemedan bölgelerinin konusunda da böyle oldu. Tuğrul Bey Cebel ve Hemedan bölgelerinin iktasını İbrahim İnal'dan aldığını söyledi. Çünkü Tuğrul Bey, İbrahim'e bütün Azerbaycan'ı ikta olarak verdiğini ve bu bölgenin ona fazlasıyla yeteceğini düşünüyordu.

İbrahim bu karara başta saygı duydu. Gerçekten de onun ikta bölgeleri çoktu. İkta bölgelerini dolaşmak için yüz yirmi güne ihtiyaç oluyordu. **(II. 198)** Ancak İbrahim inatçılık etti, abisine karşı geldi, kendisinin zayıflatıldığını söyledi. Sonra daha da ileri giderek Cebel bölgesinin hükümdarı Kersaşif ibn Alâüddevle'yi Cebel'den kovdu. Sonra Dinever şehrinin hükümdarı Ebu Şevkin'i şehirden çıkardı. Ebu Şevkin, İbrahim İnal ile çarpışmaktan korkup Hilvan'a gitti. İbrahim İnal, Ebu Şevkin'in ardından Hilvan'a gitti ve burayı da ele geçirdi.²⁷⁸

İbrahim İnal'ın ordusu büyüktü. Çünkü Tuğrul Bey'in zaferlerini duyan Harezmli, Maverâünnehirli Türkmenler büyük gruplar hâlinde geliyorlardı. Onların hepsinin amacı ganimet almak, zengin olmaktı. Ardı arkası kesilmeden gelen Türkmenlerin hepsini Tuğrul Bey İbrahim'in yanına gönderiyordu. Bu yüzden İbrahim İnal'ın ordusu yüz bine yaklaşmıştı. Böylece İbrahim'in ordusu aç çekirgeler gibi ayak bastıkları yeri yiyip bitiriyorlardı. Onların bir kez geçtiği yerden ikinci kez geçildiğinde bir şey bulmak çok zordu.

***

Bizans'ın durumu yıllar geçtikçe zorlaşıyordu. Mısır'dan Fatimî Devleti korku salıyor, batıdan Kıpçaklar hırsla saldırıp yıkımlara sebep oluyorlardı. İmparator Monomah Pasinlerde yenildikten sonra Anadolu'da Selçuklularla savaşılmaya çekiniyordu. Bunun için de himayesinde bulunan Mervan Beyliğinin emiri Nasireddöve Ahmet'i Sultan Tuğrul'un yanına elçi olarak yolladı, ona rahat bir şekilde yaşamak için barış teklif etti. Sultan Tuğrul Mervanoğulları Beyliğinin emirinin haberinden sonra Şerif Ebul

---

²⁷⁸ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Fazl Nasreddin'i Konstantinapol'e elçi olarak yolladı. Sonuç olarak Emeviler döneminde İstanbul'da inşa edilen ama o zamandan beri harabe bir şekilde duran caminin restorasyonu, mihrabın üstüne Türkmen hâkimiyetinin nişanı olan ve Tuğrul Bey'in mühründe de bulunan ok ve yay şeklini koymak, Mısır Fatimîlerinin adına okunan hutbenin yerine Abbasi Halifeliğinin, Selçuklu Devletinin adına hutbe okutulması konusunda antlaşma imzalandı.²⁷⁹

1045 yılında Sultan Tuğrul Anadolu'ya girdi, Van Gölü'nün kuzey tarafındaki Bergiri (sonraki adı Muradiye) ile Erciş'i ele geçirdi. **(II. 199)** Sonra da Bergiri'den çok uzak olmayan Malazgirt şehrini kuşattı.

Malazgirt Kalesi çok büyüktü, duvarları sağlam ve kalındı. Kuşatma için dayanıklıydı. Sultan Tuğrul Komutan Vasil'in koruduğu kaleye mancınıklarla büyük büyük taşlar yağdırdı. Diğer bir yandan ise kalenin duvarlarının dibini kazdırmaya başladı.

Tuğrul Bey askeri gücünü gösterip kaledekileri korkutmak, sonuç olarak da onları kaleyi savaşılmaz almaya mecbur etmeyi amaçladı. Böylece kaleyi kuşatma altınca tutup bu sırada kale duvarlarının dibini kazdırmaya ve mancınıkla duvarları taş yağmuruna tutmaya devam etti.

Kuşatmanın altıncı gününde beklenmedik bir olay yaşandı. Bir Bizanslı asker Selçukluların öğle namazı kılmasından faydalanıp ağaçtan yapılmış mancınının üstüne zift ve kükürt döküp mancınığı yaktı. Selçuklu askerlerinin namaz kılmasından faydalanıp kaçan Bizans askeri kaleye sığınmayı başardı.²⁸⁰

Mancınının yanmasından dolayı Tuğrul Bey kuşatmaya bir müddet ara verdi. Kölenin istediği değil de sahibinin istediği olurmuş. Askerlere ve Tuğrul Bey'e kalsa yumruklarıyla kalenin duvarlarını yıkıp kaleye girip Bizans'ın kalbini -Malazgirt imparatorluğun kalbi sayılıyordu- eline alacaktı. Bunu Allah bu seferlik nasip etmedi. Allah ne isterse o olurdu.

Tuğrul Bey mancınının yakılmasını kötüye yordu, bunun için de kalenin kuşatılma işini başka zamana bıraktı. Orduyu üç gruba ayırdı.

Birinci grubu Kutalmış Bey'in komutasında Kafkaslara; Canik, Tercan, Sasun Dağları ve Erzincan'a yolladı.

²⁷⁹ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-ahbâr .

²⁸⁰ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

İkinci grubu İbrahim İnal'ın komutasında Çoruh Irmağının ötesindeki bölgeleri almaya yolladı. (II. 200)

Birinci grup kısa zamanda Tuğrul Bey'in emirlerini yerine getirdi. İkinci grup ardı ardına zaferler kazandı, General Gagik'in²⁸¹ ordusunu bozguna uğrattı, büyük miktarlarda ganimet ele geçirdi. Bu ganimetler, Maveraünnehir'den gelen Türkmenlerin elde etmek istediği ganimetlerdi.

Üçüncü gruba Tuğrul Bey'in kendisi kumandanlık etti. Adı cihana yayılan, çok güçlü orduları bile kolayca yendiği hakkında rivayetler Batı'ya yayıldıktan sonra Tuğrul Bey'in karşısına hiçbir Bizans ordusu çıkamadı. Tuğrul Bey Kars'ın birçok yerini ele geçirdi.

Kış gelmişti. Kışın askeri barınması çok zor oluyordu. Bunun için Tuğrul Bey en yakın adamlarının ve muhafızlarının dışında askerlerin çoğunu evlerine yolladı. Kalan ordunun belli bir bölümünü Anadolu'da bırakıp Rey'e gitti. Dönüş yolunda Van Gölü'nün kıyısında bulunan Adilcevaz (Hud el Hur) şehrini fethetti.

Tuğrul Bey Rey yolundayken kışın başlamasına üzüldü. Ah, kış gelmemiş olsa onun yapacağı daha çok fetih vardı. (II. 201)

İkinci Hikâye

Yalan Dost Olsa da Yalan Düşman Olmaz

Hicrî 439 - Miladi 1047

Kaku Şahlığının sultanı Ebu Kalıcar²⁸² Selçuklu Devletinden yana usanmıştı. Daha doğrusu onun vergilere dayanacak gücü kalmamıştı. O, Selçukluların kendisini ve devletini koruması için her türlü şeyi yapıyor, vergi ve hediyeler veriyordu. Ancak onun zenginliği kapış kapış kapışılmış, zenginliği de kalmamıştı. Bu zamana kadar onun iki derdi vardı. İlki zenginliğini, ikincisi ise canını korumaktı. Selçuklular gelip onu ilk derdinden kurtardılar. Onun en kuytu yere sakladığı şeyleri de alıp onu hazinesini korumak derdinden de kurtardılar. Şimdi onun tek bir derdi vardı, o da

²⁸¹ Kafkaslar kadim devirlerde işgal edildiği ülkeye bağlıydı. Bu değişik özellikleri olan bölgeyi başlarda Fars şahlarının merzibanları, sonra Bizans'ın kuropaltisleri, sonra da Arap halifelerinin ostikanları yönetmiştir. Bu bölgede etnik kökeni farklı birçok halk yaşamaktadır. Ermeniler MÖ. VII. yüzyılda Medlerin ve İskitlerin Urartu Devletini ortadan kaldırmasıyla birlikte Kafkasyayı yurt edindiler, buranın yaşamına ve doğasına hemen alıştılar.

²⁸² **Ebu Kalıcar (1041-1048):** Kaku Devletinin sultanı.

canını korumak. Ebu Kalıcar bu maksatla bazı şeyler yaptı. Selçuklularla dünür oldu. Göktaş'ın ablasıyla evlendi, yerine güzeller güzeli yirmi Hemedanlı kız verdi. Üstüne de beş yüz dinar başlık ödedi. Ebu Kalıcar, Selçukluların zorda kaldığı zamanda daima kendilerine yardımcı olacağını belirtti. Aslında o, kendisinin ve şahlığının sayılı günlerinin kaldığını biliyordu.

Bilinmez gibi de değildi. Selçuklular; Kaku Şahlığı,²⁸³ Buid Şahlığı²⁸⁴ ve Ebu Kalıcar'ı dünyada yokmuş gibi görüyorlar, **(II. 202)** bu şahlıkları kendilerinin şahlığı, şehirlerini kendilerinin şehri sayıyorlar, istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Evet, Rey şehri de Kaku Şahlığıındı. Tuğrul Bey bugün bu şehri kendisine başkent yapmış, o şehirde istediği gibi at koşturuyordu. Tuğrul Bey Kaku Şahlığının Hemedan, İsfahan gibi merkezî şehirlerini de kendi emirlerine ikta olarak vermişti. Onun karşısında durulur gibi değildi. Bir başkasının on askeri varsa Tuğrul'un yüz askeri vardı. Birinin yüz atlısı varsa Tuğrul'un bin atlısı vardı. Ebu Kalıcar'ın kendisini Selçuklulardan zayıf görmesinin tek sebebi Selçukluların askerinin sayısının fazla olması değildi. Esas sebep nereye gitseler yerli halkın Selçukluları tuz ve ekmekle, büyük bir hürmetle karşılamasıydı. Gittikleri yerlerde kurtarıcı olarak görülüyorlardı. Onların gittiği yerde kurtarıcı olarak görülmesi propagandacıların, muhbirlerin çok iyi çalıştığını gösteriyordu.

Ebu Kalıcar nereye gitse şu sözleri işitiyordu:

Zalim, kan yiyici Deylemlilerin eziyetinden kurtarmak için Allah bize Selçukluları kurtarıcı olarak gönderdi. Selçuklu beylerinin ömrü uzun, işleri yolunda olsun!

Ebu Kalıcar bugüne kadar Deylemlî olduğuyla övünmüştü. Bugün ise Deylemlî olmasının bedelini ödüyordu.

Halkın arasında böyle büyük bir hürmet kazanan düşmanla iyi ilişkilerde bulunmak gerekirdi. Selçukluları düşman edinmek Kalıcar'ın ölüm fermanını kendisinin imzalaması demekti. Bunun için Ebu Kalıcar Sultan Tuğrul'un gönlünü nasıl kazanacağını gece gündüz düşünüp duruyordu. Çünkü Tuğrul Bey Ebu Kalıcar'dan

---

²⁸³ **Kaku Hanedanlığı:** Kaku Deylem dilinde dayı anlamına gelmektedir. 1008-1051 yılları arasında hüküm süren bu devleti Tuğrul Bey hâkimiyeti altına alır. Bu devlet günümüzdeki Orta ve Batı İran'da topraklarıdır.

²⁸⁴ **Buid (Büveyoğulları) Devleti (932-1062):** İran, Huzistan, Kerman, Cibâl ve Irak'ı hâkimiyeti altına almış olan devlet. O dönem tüm Müslümanların merkezi, başkenti Bağdat'tır. Abbasi halifesi de Bağdat'tadır.

hoşnut değildi. Ebu Kalıcar'dan hoşnut olmamasının sebebi, Ebu Kalıcar'ın Selçuklulara karşı savaşmak için Sultan Mesut'la birleşmek istemiş olmasıydı. Ebu Kalıcar birleşmek maksadıyla Herat'a doğru yola düşmüştü. Bu niyetini anlayıp Tuğrul Bey onun karşısına çıkmıştı. Tuğrul Bey'in üzerine geldiğinin haberini alan Ebu Kalıcar geldiği yere geri dönmüştü. O zamandan beri Tuğrul Bey Ebu Kalıcar'ın yolladığı elçiyi de aracıları da kabul etmiyordu.

Tuğrul Bey yazın sıcak günlerinden birinde Ebu Kalıcar'a Vasıt şehrine geleceğini haber etti. Bu haber Ebu Kalıcar'ın dünyasını ters düz etti. **(II. 203)** Ebu Kalıcar, haberi işitir işitmez İsfahan şehrinden Vasıt şehrine yola çıktı. Yol boyunca beyin gönlünü nasıl kazanacağını düşündü. Ebu Kalıcar, Başbuğ Göktaş'ın ablası Ayşe'ye çok değer veriyordu. Ayşe, Ebu Kalıcar'ın tek dayanağı, umuduydu. Ebu Kalıcar Türkmenlerin narin kız kardeşlerini çok sevdiklerini, onları üzmemek için kendilerini üzdüklerini, ne isteseler hemen yerine getirdiklerini biliyordu.

Ebu Kalıcar'ın oğlu Mansur da anneliği Ayşe'nin yanından ayrılmıyordu:

Tuğrul Bey'e doğrudan söyle. O bana Yezd bölgesini ikta versin. Ben o vilayete hükümdar olayım. Bu ricamı beye iletirsen sonra hayatımız daha güzel olur.

O benim sözümü dinler mi ki?

Hiç kimsenin dinlemese de seninkini dinler. Türkmenler narin kız kardeşlerinin bir dediğini iki etmez, hemen yerine getirirler. Ben bunu Türkmenleri çok iyi tanıyan insanlardan işittim.

Kaku Şahlığının Cibal yurdundaki en güzel şehirleri İsfahan ile Hemedan'dı. Vasıt o şehirlerle karşılaştırıldığında küçük kalıyordu. Bu şehir Kufe ile Basra arasında bulunuyordu.

***

Vasıt'a doğru yola çıkıldığında Altıncan'ın aklında iki düşünce vardı. Birincisi Kaku Şahlığındaki harem ve saray yaşantısının nasıl olduğunu bilmek, Ebu Kalıcar'ın eşlerini görmektir. İkincisi ise Kaku Şahlığında Sultan Tuğrul'un çok değer verdiği âlim Ali ibn Sina'nın Sultan Mahmut'tan kaçıp ilk önce Nişabur, oradan da Astrabad'a

varması, İsfahan’da Şemsed Devle’nin²⁸⁵ veziri olması, vefat ettiğinde ise Hemedan’da defnedilmesiyle alakalıydı. Altınca İbn-i Sina’nın çalıştığı, yaşadığı yerleri görmek ve kabrini ziyaret etmek istiyordu.

***

Vasıt’a giderken yol sıkıcı değildi, vaktin nasıl geçtiği belli olmuyor gibiydi. **(II. 204)** Sohbet ederek yol gidilirken bu sefer sultanın danışmanı, genç âlim Kundurî cesaret edip sohbeti sürdürmeyi üstlendi.

Tuğrul Bey, Kundurî’yi seviyordu. Özellikle ilim sahibi, düzgün, temiz, hoş sohbet olduğu için seviyordu. Bu özelliklerin hepsi toplanıp onda vefadarlık olarak görülüyordu. Sultan Tuğrul’a da en gerekli şey vefalı olunmasıydı. Sultan gayretli, kahraman kişileri çok görmüştü. Emredilen işi yerine getiren, “Telpeğimi al!” dendiğinde başını uzatan kahramanlar çoktu. Tuğrul Bey için tatlı canını feda edecek gayretli ve cesur kişiler çoktu ama bu kişiler kahramanlığı kendi çıkarına kullanacak, kelle alıp bundan da kendisine fayda sağlayacak kişiler de vardı. Gizlilik, bir şeyleri saklama, çıkar devreye girdiğinde vefadarıktan bir iz kalmıyordu. Dünyada ilim sahibi insan çoktu ama onların da çoğu birine ilim öğretip bunu da kendi küçük çıkarlarına hizmet ettirmeye çabalıyorlardı. Küçük hesaplarının olduğu yerde vefa kaybolup gidiyordu. Ancak Kundurî’ninki gibi temiz ve saflığın olduğu yerde vefadarlık hiçbir yere kaybolmazdı. Onun ilmi de, tatlı dili de becerikliliği de kara başı da sultanın hizmetindeydi. Kundurî’nin şahsiyeti Tuğrul Bey’e başka şahların payına düşmeyen bir şeyi, yanındakine güvenme şansını verdi. Beyin hayatına, amacına, sırrına, kısacası her şeyine inanan sadece Kundurî de değildi. Böyle başka güvenilir birçok kişi vardı. Bu da Tuğrul Bey’i zafere ve işleri her zaman yolunda giden büyük bir mertebeye ulaştırdı.

Tuğrul Bey, Kundurî’nin sofuluk hakkındaki derin, ilginç ve keyifli sohbetlerine hayrandı. İslam, kurallarını peygamberin hayatından temellenerek alıyorsa Tuğrul Bey için sofuların yaşayışı, düşünceleri ve istekleri Türkmenlerin Oğuz Han devrindeki, İslamiyet’ten önceki erenlerin yaşayışları, öğretilerine neredeyse tamamen aynı şeydi. Tuğrul Bey için İslam bayrağını yukarı kaldırmak, Oğuz Han’ın düşüncelerini devam

---

²⁸⁵ **Şemsed Devle (997-1021):** Büveyhoğulları sultanı. İbn-i Sina, 32 yaşındayken Büveyhoğulları Devleti hükümdarı Şemsed Devle’yi ağır bir hastalıktan kurtarır. Bu başarısı onun vezirliğe yükselmesine sebep olur. (ç.n)

ettirmek gibiydi. Bu gerçek onun millî duygusunu artırıyor, ona tarihin içinden gelen, ruhunu güçlendiren bir kuvvet, haz veriyordu. Sofuluk ve erenlik ile ilişkili şeyler Tuğrul Bey için çok özel, şahsi, onun hayatının gizli bir tarafıydı. **(II. 205)** Bunun için de o, bu konuda en yakın adamlarının arasında Kunder  ile iten bir şekilde fikir alişverişi yapıyor, bu sohbetlerden sonsuz bir keyif alıp öncekinden daha inançlı, daha gayretli ve daha cesur oluyordu.

Kunder , sultanı da Altıncan'ı da kendisinin dinler ve mezhepler hakkındaki sohbetine imrendirmeyi başarmıştı. Kunder  İran topraklarında İslamiyet'ten önce Mecusilik, Budacılık, Yahudilik, Hristiyanlık, Brahmanlık, Manihezim ve Mitray gibi birçok inancın bulunduğunu, bunların birçoğunun h l  var olduğunu, Hazreti Muhammet vefat ettikten sonra onun yeri, halifelik ve imamlık mücadelesinin başladığını; S nn , şafi , Haric  mezheplerinin ortaya çıkmasıyla alakalı oşarak sohbetler verdi. Herkes onun sözünü bölmeden dinledi.

Tuğrul Bey Hanefilik taraftarıydı. M tezileler ve M tekellimlerin mücadelesine saygı duyuyor, kendisi de tartışmalara katılıyor, sarayda sürekli ulema, sof  ve şairler bulunduruyordu.

Vaktin nasıl geçtiği anlaşılmadı. Kunder 'nin sohbetine Tuğrul Bey de Altıncan Hatun da çok değer verdi. Onun bu yol arkadaşlığı onun danışmanlıktan vezirliğe geçmesine basamak oldu.

***

İşte, Kaku şahlığının ailesi, vezirleri, yöneticileri Tuğrul Bey'in huzurunda tazimde bulunuyorlar. Onların teki bile başını yerden kaldıramıyor. Sadece Ebu Kalıcar'ın eşi Ayşe tazimde bulunmamış, Tuğrul Bey'in huzuruna başi yukarıda gelmişti. Onun böyle kendisine güvenir bir şekilde huzura geldiğini gören Tuğrul Bey'in muhafızları çok şaşırmışlardı. Çünkü hiç kimse beyin huzuruna böyle rahat gelememişti.

Muhammet, beni tanımadın mı?

Ayşe kardeşim, bu sen misin?

Beni tanımazsın diye düşündüm!

Ah Ayşe, seni unutmak mümkün mü?

“Evlenmeyeceğim, evlenmeyeceğim!” diyordun, sonunda evlenmişsin ya!

Sorma, nasıl buldun eşimi? (II. 206)

Kendine uygun olanı seçebilmişsin.

Beğendin mi?

Beğenmek ne kelime, tam bir peri kızı!

Deylemliler seni hor görmüyorlar değil mi?

Yok, yok durumum çok iyi.

Söyle, çekinme benden ne istersin?

Mansur'a Yezd bölgesini ikta olarak ver!

Mansur dediğin kim?

Kocamın büyük oğlu.

Senin dediğin olsun. Hem sana yok demek olur mu? Söyle başka bir isteğin var mı?

Sen ne dersen ben onu yaparım. Bir kız kardeş hiçbir zaman sahipsiz ve desteksiz olmamalı.

Başka bir isteğim yok.

***

Geniş sarayın içindeki yüksek tahtın üstüne Altıncan'ı oturtular. İçeride bulunan elliden fazla hizmetkâr ve cariye onun emirlerini bekliyordu. Karşısında diz çöküp başları aşağıda duran kadınların çoğu Ebu Kalıcar'ın haremindendi. Geriye kalan kadınlar ise Vasıt emirinin hareminderlerdi. Altıncan'ın tek bir sözü onların geleceğini belirleyebilirdi.

Kadınlar Altıncan'ın gönlüne girmeye çalıştılar. Altıncan Hatun Ebu Kalıcar'ın ailesine şefkatle yaklaştı. Onlara hiçbir ceza vermedi, Ebu Kalıcar'ın eşleri ve güzel kızı Zübeyde ile sohbet etti.

Ayşe buraya akrabalarının gelmesine çok sevindi. Tuğrul'un yanına doğrudan gitmesi, tazimde bulunmadan onunla sohbet etmesi, Mansur'u Yezd bölgesine hükümdar olarak kabul ettirmesi onun saygınlığını artırmıştı. Şimdi ondan çekiniyorlardı ama Ayşe'nin de Altıncan Hatun'un yanında keyfi kaçtı. Yabancı dil konuşulan halkın içinde tek başına yaşadıktan sonra Ayşe, Altıncan Hatun'un yanında hüngür hüngür ağladı, onu kucakladı.

Ayşe ve Ebu Kalıcar'ın kızı Zübeyde Altıncan'ın yanına kimsenin gelmesine izin vermiyordu. **(II. 207)** Yoksa Vasıt emirinin eşleri de Altıncan'a hizmete hazır olduklarını söylemek istiyorlardı.

Ayşe Hatun'un bu kadınlarla sinirli bir şekilde konuştuğunu Altıncan Hatun anlamıştı ama anlamazlıktan geliyordu. Altıncan'a bu konuşulanları bilmenin bir gereği yoktu. Ona kim hizmet ederse etsindi! Kaku sultanının eşlerinin ve Vasıt emirinin eşlerinin de iyi hizmet edeceği aşikârdı.

Nereye gitse Altıncan'ın ayağını yere değdirmiyorlardı. Onu tahtirevanla götürüp getiriyorlardı. Habeşli köleler ise asla yorulmuyorlardı.

***

Üç kadın şehirde dolaştılar. Şehrin güzel yerlerini Zübeyde Altıncan'a tatlı tatlı anlattı. Ayşe bazen Zübeyde'nin anlattıklarına ilaveler yapıyordu.

Birçok muhafız kadınların gideceği yerdeki insanları oradan çıkardılar. Böyle olunca da sokakların köşesinde insanlar Altıncan'ı görmek için beklettiler. İnsanlar Altıncan'ın tahtirevanı yaklaştığında yere eğilip defalarca tazimde bulundular, alınlarını yere değdirdiler.

Sabah erkenden başlayan gezi öğlene kadar sürdü. Gezi daha devam edecekti ama Tuğrul Bey'den gelen çağrı onların gezisini böldü. Kadınların gezdiği yere atlarını getirdiler. Altıncan ata tek başına binemez diye düşünen Habeşli köleler onun atının önünde basamak oluşturdular. Altıncan onların üstüne basıp ata binmeliydi. Altıncan onların üstüne basmadı, atının yularını tutup biraz yürüdü. Sonra da sol elini atın boynundan, sağ elini de eyerden tutup bir hamlede, bir rüzgâr gibi atılıp atın üstüne bindi.

Vasıtlılar Altıncan'dan böyle bir hareket beklemedikleri için çok şaşırdılar, sevinçlerinden özgürce gülustüler. **(II. 208)**

***

Altıncan Vasıt bölgesinin havasını, doğasını çok sevdi. Nereye baksa bağ bahçe, nereye baksa turunçlar, portakallar, hurmalar... Dört bir yan zümrüt gibi bağ bahçeler, yemyeşil ormanlıktı. Yere döşek sermek gereği yoktu. Allahutaala tüm Vasıt bölgesini

çeşit çeşit yeşillikle örtmüştü. Üstü çimenlerle kapılı tepeler, yemyeşil geniş bahçeler çok güzel meyvelerle doluydu.

Şehrin halkı çok rahattı. Onlar etraflarında bulunan meyveleri, cevizleri, turunçları, portakalları, fıstıkları, hurmaları görmüyor gibiydiler. Şehrin pazarlarında istediği her şey vardı. Kervansaraylar çeşitli ülkelerden gelen tüccarlarla doluydu.

Vasıt'ın doğu tarafında iki tane saray vardı. O saraylar gür ormanların içindeydi. Sarayların birinde şehrin emiri yaşıyordu. Diğer saray ise Tuğrul Bey için hazırlanmıştı. Ebu Kalıcar bu sarayı zamanında kendisi için yaptırmış olsa da yedi yıl boyunca sadece Yezd'den döndüğünde sarayda kalmıştı. Onda da gece vakti gelmiş, tan vakti yola çıkmıştı.

Saraydan ormana giden bir patika vardı. Patikanın iki tarafı da ormandı. Burada tavus kuşları, geyikler geziniyordu. Tavus kuşları atlılardan ürkmemişti.

Altıncan şimdi bir haftadan beri sabah uyandığında dışarı çıkıyordu. Onun dışarı çıktığını gören on, on iki tavus kuşu zıplayarak geliyorlardı. Altıncan kuşlara ekmek bölüp veriyordu. Onların ekmek parçalarını yemesi Altıncan'ın hoşuna gidiyordu.

Dişiler değil de sadece erkek tavus kuşları güzel, rengârenk tüylü oluyormuş. Altıncan Allah'ın tüm canlıların dişisini çok güzel ve süslü yaratıp sadece tavus kuşlarını tersine yaratması hakkında düşünmüş, bu düşüncesini Tuğrul Bey'e söylemişti. Bey onun bu sözüne kahkahalar atarak güldü. **(II. 209)** Bunun hikmetinin dişi tavus kuşunun günah işlemesi olduğunu, dişi tavus kuşunun süslü kuyruğunu sallayıp şeytanı cennete aldığını, böylece Allah'ın lanetine uğradığını söyledi.

Tuğrul Bey her gün sabahları eşinin tavus kuşlarına ekmek vermesini izliyor, sonra da onunla kılıç talimine başlıyordu.

Bu yere geldiklerinden beri her gün sabah eşi ile kılıç talimi yapıyordu Tuğrul Bey. O, bu talimleri Rey'deyken genelde Hapban Endikenî Han ya da Mübarek Han ile yapıyordu. Tuğrul Bey'in eşi ile yaptığı talimler de az değildi, Anuşirvan ve danışman Abdurrahman Agacî ile de yapıyordu ama Vasıt'ta ise bu talimleri sadece Altıncan ile yaptı.

Tavus kuşlarına elindeki ekmeği veren Altıncan karşısında saldırmayı bekleyen beyine bakıp belindeki kılıca elini uzattı:

Başlayın beyim!

Başlayalım!

Kılıç talimi başladı. Bu talim iki taraftan birisi yorulana, terden sıırıslık olana kadar devam ederdi. Böyle olunca da kılıç talimleri öğlene kadar sürerdi.

Tuğrul Bey kılıçla dövüşürken tüm dikkatini karşısındakinin gözlerine dikerdi. Çünkü karşısındakini korkutmak, ona gözdağı vermek savaşta en önemli kurallardan biriydi.

Altıncan'ı iyice inceleyip çarpışan bey Altıncan'a seslendi:

“Meyvelerin olduğu yerde dinlemek istiyorum.” demen aklında mı Altıncan?

Aklımda beyim, aklımda!

Koca, eşinin isteğini yerine getirmeli. Ben cihangirlik ile meşgul olup senin bu isteğini yerine getirecek zaman bulamadım. İşte, şimdi cihangirliğimiz yoluna girdi. Şimdi dinleme vakti.

Bir haftanın nasıl geçtiğini anlayamadım.

Burası sana iyi geldi mi o zaman?

“İyi geldi!” Altıncan eşinin son sorusuna şaşırdı. Tuğrul Bey eşinin şaşkınlıkla baktığını anladı ama anlamazlıktan geldi. **(II. 211)** Ancak yine Altıncan'ın beklemediği bir soru sordu: “Altıncan, henüz yaşlanmadın değil mi?”

Altıncan eşinden her türlü sözü duymayı beklese de bu sözü duymayı beklemiyordu. Onun gözünün önüne hemen Zübeyde geldi:

Eğer evlenmek istiyorsanız beyim, ben iyi beğenirim. Size vâris gerekli.

Tuğrul Bey eşinin bu sözlerinden sonra bir iki adım geri çekildi, kılıçlaşmayı bıraktı:

Dur!

Altıncan saldırıya hazırlanmışken beye sorar gözlerle baktı. Tuğrul Bey hızla yürüyerek Altıncan'ın yanına geldi:

Bak, sen neler düşünüyorsun? Benim vârisim var. Süleyman var, Ayvaz²⁸⁶ var. Onlar benim yolumu devam ettirirler. Ancak ben henüz bu konuda hiçbir şey söylemedim.

Tuğrul Bey eşinin başındaki incecik beyaz tülbendi çekip kenara attı. Sonra da onun altın gibi saçlarını tutup kendisine çekti:

Altıncan, ben seni çok incittim ama sen her zaman farklı bir şey yaparak beni kendine hayran bıraktın. Senin yerine alabilecek bir kadın yoktur bu dünyada. Seni benim bir tanemsin. Anladın mı?

Anladım beyim, anladım.

“Yok, yok sen anlamıyorsun. Sen benim Altıncanımsın!” diyerek Tuğrul Bey Altıncan’ı bağrına bastı, onu öyle bir kucakladı ki Altıncan’ın kaburgaları çatır çatır etti. “Sen benim naibimsin, yardımcımsın. Selçuklu beylerinin birinin bile eşi hatun unvanına²⁸⁷ uygun değil ama sen bu unvana uygunsun. Ben sana kendi ülkemde özerk yetki verdim. Sende baş vezirin yetkileri var. Tüm vezir ve yöneticilerim senin kulundur.

Sultan Tuğrul’un bu sözleri Altıncan’a esrarengiz geldi: “Ey Allah’ım, bey bir kötülük olacağımı hissedip mi böyle güzel sözler söylüyor? Neden ki?”

Kılıçlaşma devam etti. İki bakış yine birbirine dikildi. **(II. 212)** Birbirine değen kılıçların çıkardığı sesler uzaklara yayılıyordu.

Kılıçla dövüşte aslında bey saldırıyor, Altıncan ise savunma yapıyordu. Çarpışma bir hararetleniyor, bir dinginleşiyordu.

“Altıncan, neyi yanlış yaptığımı biliyor musun?” diyen sultan, Altıncan’ın boğazına kılıcının ucunu değdirip durdu.

Biliyorum beyim.

Neymiş?

Düşünceye daldım.

---

²⁸⁶ **Övez:** Alparaslan. Tuğrul Bey, Çağrı Bey’in oğlu Alparaslan’ı evlatlık olarak alır. Tuğrul Bey’in Alparaslan’a Ayvaz ‘Övez’ demesi vefat eden çocuğunun övezine (Türkmen Türkçesinde ‘övez’ yerine saymak, karşılığı gelmek anlamına gelir.) yerine saymasıdır.

²⁸⁷ Selçuklu sultanlarının karıları adet olduğu üzere ‘Hatun’ unvanını kullanmışlardır. Onlar saray hayatında önemli bir yer edinmiş ve devleti yönetme işlerine katılmışlardır. Hatun unvanını alan kadınların kendi mülkleri, sarayları, divanları, vezirleri ve hizmetkârları vardı.

Niçin hayatın sırat köprüsündeymiş gibi düşünüyorsun?

İnsanların gizemli sözleri beni düşündürmeye sevk ediyor.

Tuğrul Bey gizemli bir şekilde güldü. Kılıçlaşma yine devam etti.

***

Altıncan, Zübeyde'nin uzun saçlarını okşuyordu:

Bir zamanlar benim de tıpkı seninki gibi uzun saçlarım vardı. Bey yattığında saçlarımla yüzünü örtüp yatmaktan çok hoşlanırdı.

Gözlerini dikip Altıncan'ı seyreden Zübeyde birden hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Altıncan:

“Zübeyde sana ne oldu?” deyip onu sakinleştirmeye başladı.

Ben sizin yanınızdan ayrılmak istemiyorum, melikem. Beni yanınıza yardımcı olarak alabilir misiniz diye soracaktım.

Zübeyde, sen şah kızıydın. Sen asilzadesin. Sana yardımcı olmak yakışık almaz. Sen Tuğrul Bey'in eşi olmaya layıksın.

Altıncan Hatun'un Zübeyde'yi teskin etmek için söylediği bu söz Zübeyde ile annesini çok etkiledi, onlar çok sevindiler, Altıncan'ın ayağına kapanıp dua ettiler.

Altıncan Hatun, Tuğrul Bey için Zübeyde hanımımıza söz verdi! **(II. 213)**

Duydun mu, Zübeyde Muhammet Tuğrul Bey'in eşi olacak.

Bizim hepimiz Zübeyde melikemiz ile Muhammet Tuğrul Bey'in haremde yaşayacağız!

Zübeyde melikem, Tuğrul Bey'in eşi!

Altıncan istirham ederek:

Yok, yok siz yanlış anladınız. Ben bey için Zübeyde'ye bir şey demedim. Durun, durun!

Altıncan neyi beklese de hayatının böyle değişeceğini beklemiyordu. Bu haberi gizlemeye onun gücü yetmedi. Doğrusu Altıncan haberi nasıl gizleyeceğini bilemedi.

Ana kız şimdiden başlarını kaldırmadan Altıncan melikenin ayağına kapanacaklardı ancak sefere çıkacağı hakkında Tuğrul Bey'in haberi geldi. Ana kız bin kez selam

vererek yerden kalktılar. Müjdeli haberi saraydakilere söylemek için yardımcı kızlar dört bir yana dağıldılar.

Altıncan telaşlandı, kendisinin ne demek istediğini anlatmaya çalıştı. Hayatın kendisi böyleydi. Herkes anlamak istediğini anlıyordu, görmek istediğini görüyor, duymak istediğini duyuyordu. Kakulu kadınlar da Altıncan'ın yarım sözünden anlamak istediklerini anladılar. Onlara şu an başka bir düşünce gerekli değildi.

Altıncan Kakulularla şimdi anlaşılamayacağını düşünerek atına atladı.

***

Tuğrul Bey yüzden fazla atıyla şehrin doğu tarafında bekliyordu. Altıncan kendi atlılarıyla gelip o da yola çıktı. Çok gidilmedi. Tuğrul Bey Vasıt'ın doğu tarafındaki büyük bir tepenin eteğinde atından indi:

Tepeye çıkalım!

Tepeye yaya olarak çıkıldı. Tuğrul Bey hızla tırmanıyordu tepeye. O ne kadar yukarı tırmansa da kendisinde bir yorgunluk hissetmiyordu. **(II. 214)** Onun kemikleri çok hafif geliyordu kendisine. Ancak bazen eşine yardımcı oluyordu bey. Anuşirvan da Altıncan'ın yanından yürüyordu.

“Yoruldun mu? Yukarı çıkabilecek misin?” diye Tuğrul Bey eşine sordu.

Yorulmadım beyim, yukarı çıkarım, kesin çıkarım!

Yorulduğunda söyle, o zaman dururuz.

Tepe çok büyük değildi ama dikti. Bu yüzden etrafından dönerek çıkmak gerekiyordu. Tuğrul Bey ile Altıncan en önden gidiyorlardı, vezirler de onların ardından.

Ebu Kalıcar, Ahmet Dehistanî'ye bir şey anlatmaya çalışıyordu. Vezir Ahmet Dehistanî'nin kolunun altında bir mektup vardı. Ebu Kalıcar onu kolunun altındaki mektubu göstermeye zorlasa da vezir bunu kabul etmedi.

Çağrı Bey'in oğlu melik Süleyman tek başına etrafı hevesle inceliyordu. Vezirlerin hepsi tepeye çıkıp nefeslerini düzelttikten sonra Yusuf Bezirganî konuşmaya başladı: Kible-i Âlemim, işte, Allah'a yakın yerde, temiz bir yerde duruyoruz. Eğer izin verirseniz burada Ebu Kalıcar'ın bir isteğini size söylemek istiyorum.

O nasıl bir istekmiş?

Büyük sultan, -Ebu Kalıcar birden canlandı- benim akıllı bir oğlum var. Siz ona Yezd bölgesini layık gördünüz. Bu iyiliğiniz için biz Kaku soyu size dualar ediyoruz, mescitlerimizde sürekli sizin adınıza hutbe okutuyoruz. Bu zamanda tüm Müslümanlar Muhammet Tuğrul Bey'i, sizi kendisine padişah olarak görüyor. Sizi bu yalan dünyada tanımayan tek bir insan yoktur. Bugün dünya sizin ayağınızın altında. Sizin tek bir sözünüz, tek bir işaretiniz güçlü bir devletin bir yıllık gücüne denk gelir. Dünyada sizin gücünüze, aklınıza denk gelecek bir güç yoktur. Ondan sonra saygınlığı bu kadar yüce bir adamın yüzünü görmek, **(II. 215)** ayağının tozunu öpmek, kardeşi olmak ne büyük bir inayet olduğunu, şükür ve itibar kanadı ile uçmak istediği tüm insanlar anlar. Kaku hanedanı Selçuklu beyleriyle, Tuğrul Bey ile kardeş olmak istiyor. Bu konuda sizin lütfunuza bel bağlıyoruz. Altıncan Hatun benim kızım Zübeyde'yi sizin için istemiş. Biz Altıncan Hatun'un da sizin de isteğinize karşı gelemeyiz. Yine tekrar ediyorum ki biz sonsuz mutluluğumuzu belli etmek isteriz. Ömür boyunca boyun eğmeyenlere boyun eğme mertebesi veren yüce yaratan sizi daima korusun, ömrünüzü uzun kılsın. Allah'ın yeryüzündeki vekiline, size hamdüsena olsun, lütuf ve kerem olsun! Yüce yaratanın bir damla suyundan, gül cemalinden, yokluk âleminde çıkarıp varlık âlemine ulaştırsın sizi! Oğlum Mansur cesur ve yiğittir. O sizin sadık kulunuz olacak her zaman. O daima sizin fermanlarınızı eksiksiz bir şekilde yerine getirecektir.

“Altıncan, seninle anlaşmıştım sonuçta! Ondan sonra bu konuşmalara ne gerek var? Sen niçin bana hiçbir şey demeden söz veriyorsun? Sen beni nasıl bir işe soktun?” diyerek Tuğrul Bey, Ebu Kalıcar'ın sözünü bitirmesini beklemedi.

“Beyim, konuşmalar burada yanlış anlaşılmış.” diyen Yusuf Bezirganî korkarak konuştu.

Kalıcar'ın kızıyla alakalı Altıncan benimle konuştu. Ben o zaman ona gerekli cevabı verdim.

Ebu Kalıcar'ın kızı, meselenin sadece bir tarafı beyim.

Diğer tarafı da mı var onun?

Bezirganî çekinerek konuştu:

Beyim, Ebu Kalıcar dün bize isteklerini belirtti. O sizinle akraba olmak istiyor. Sizin kardeşiniz Davut Bey'in Zübeyde adında bir kızı var. Ebu Kalıcar oğlu Mansur'a

Davut Bey'in o kızını istiyor. Kısaca söylemek gerekirse Ebu Kalıcar bir Zübeyde'yi verip bir Zübeyde almak istiyor.

Ebu Kalıcar aceleyle söze karıştı:

Kızım sizin sadık cariyeniz olsun! (II. 216)

Melik Süleyman yapılan konuşmadan hoşlanmadı, kaşlarını çattı, bir kenara çekildi.

Tuğrul Bey derinden bir nefes aldı. O, Yusuf Bezirganî'nin sözlerinden hoşlanmadı ve Ahmet Dehistanî'ye döndü:

Ahmet, biz buraya Kakuların dünürlük işini çözmeye mi geldik?

Yok beyim. Biz bu tepeye Altıncan...

Dur, dur bekle! O şeyleri sen fermanıdan önce söyleme! Bizim bu tepeye çıkarak yapacağımız ilk şey neydi?

Vasıt Yaylası'nı incelemek hükümdarım.

Tuğrul Bey, Yusuf Bezirganî'nin yanına gidip sessizce konuştu:

Cana yakın davranırsın ama sen Ebu Kalıcar'ı daha önceden tanıyor musun Yusuf?

Hayır!

Bey usulca başını salladı:

Gelin, o zaman ilk önce kendi işimizi yapalım. Kalıcarların meselesi söz gelişi halledilecek bir mesele değil. O derin bir mesele. Onun için özel olarak düşünüyoruz. Öyle yapsak olmaz mı Kalıcar?

Olur, hükümdarım!

Altıncan kendisi için güzel bir fermanın verileceğini duydu. Tuğrul Bey, Altıncan'ı Vasıt bölgesine emir mi yapmak istiyordu? Burayı ona ikta olarak mı vermek istiyordu? Yoksa burayı ona bağışlayıp bir saray mı yaptıracaktı? Yoksa Tuğrul Bey, Altıncan'ı boşayacak olmasındı! O ayrı mı yaşamak istiyordu? Belki kendisi Rey'de, Altıncan ise Vasıt'ta yaşayacaktı! Belki Kabil'i Vasıt'a emir yapacaktı. Belki de bu bölgeyi Sadullah'a verecekti! Şah istediğini yapmakta özgürdü.

Altıncan, beyin kendisine söylediği "Rey'deki yaşamımız mı iyi yoksa Vasıt'taki mi?" sözü hatırladı. Demek ki bey Rey'den Vasıt'a göçmek istiyordu. Yaşamak için Rey

iyidir, Rey’den göçmenin gereği yok, burada olanların Rey’de daha fazlasını bulunabileceğini beye nasıl anlatmak gerekirdi ki? **(II. 217)** Beyin bu isteğini vezirler Anuşirvan ibn Tümen ile Ahmet Dehistanî biliyor olmalıydı ama onlar Altıncan’ın yanında hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibiydiler. Tamam, Ahmet Dehistanî hiçbir şey söylemeyebilirdi ama Anuşirvan söylemeliydi. Ya bey ona hiçbir şey söylememeyi emrettiyse!

Herkes sesini çıkarmadan etrafına bakarak bekledi. Altıncan Vasıt şehrini tepeye çıkıp görmemişti daha önce. Allah’ın nefesi olarak görülen rüzgâr tepede çok iyi hissediliyordu. Kuzeyden esen rüzgâr tepedekilerin elbisesini savuruyor, onlardan ses çıkarıyordu.

Altıncan’ın gözüne takılan ilk şey Vasıt’ın mescidi oldu. Mescit, mescidin iki minaresi, kendilerinin kaldığı saray görülüyordu tepeden.

Şehir sayısız bağın içine gömülmüştü. Allahutaala buradaki insanların üzülmemesi için her türlü meyveyi vermişti onlara. Sürü sürü geyikler keyiflerince otluyorlardı. Çeşmeler, kanallar akıp duruyordu.

Tuğrul Bey etrafına bir göz attı, veziri Ahmet Dehistanî’ye “Başla!” diye işaret etti. Ahmet Dehistanî sesini ayarlayıp Tuğrul Bey’in fermanını okudu.

Ferman uzundu. Fermanda Altıncan melikenin ‘Hatun’ unvanına layık olduğu, bu unvana layık olarak ona vezir, ordu, mal mülk verildiği, ikta olarak da Vasıt vilayetinin verildiği söyleniyordu. Ondan sonra Vasıt bölgesinde bulunan obaları, her obada kaç kişinin yaşadığı tek tek sayıldı.

Fermanda söylenen Vasıt vilayeti ve bu vilayette bulunan kaleler, obalar, dağlar, dereler, çeşmeler Altıncan’a yabancıydı. O, bu adları ilk defa işitiyordu.

Ferman okunduktan sonra Altıncan’ı iktası için tebrik ettiler. Bu fermana en çok Anuşirvan ile Melik Süleyman sevindi. Onlar Altıncan Hatun’un yanına gelip onu bizzat tebrik ettiler.

Altıncan, Tuğrul Bey’den ne beklese de bu fermanı beklemiyordu. Daha doğrusu o bir fermanın okunacağını da bilmiyordu. **(II. 218)** Bu bölgenin kendisi için öneminin ne olduğunu da düşünmemişti. O, Tuğrul Bey’in eşiydi. Demek ki sadece Vasıt bölgesi değil, yedi iklim de Altıncan’ındı. Tüm dünya kendisinin, çünkü Tuğrul Bey Altıncan’ındı. Vasıt bölgesinin ikta olarak verilmesini ne olarak düşünmeliydi?

Tuğrul Bey, Altıncan'ın bu sorusunu anlamış gibi cevap verdi:

Altıncan, ben ömrümün sonuna geldiğimi biliyorum. Senin benden çok yaşayacağını da biliyorum. Sana önceden bu konu hakkında söylemiştim. Benim ölümünden sonra seni mağdur olmanı; Çağrı'ya, İbrahim'e, Kutulmuş'a, Ayvaz'a, Süleyman'a ya da Anuşirvan'a el açmanı istemiyorum. Bırak, Tuğrul Bey'in devletinde benim tarafımdan sana verilmiş bir mülkün olsun! Senin malın mülkün çok olsun. Muhafızların, askerlerin olsun. Anuşirvan sana sahip çıkar. Kardeşlerin Sadullah ve Kabil sana sahip çıkar. Ben öldükten sonra sen burada rahatça yaşa! Bugünden itibaren Vasıt senin! Ben buraya gelip yapmak istediğim işi yaptım. Şimdi dönsek de olur ama sen on bin atlı ordunla burada kal. Sen buraya kendi kardeşlerinden birini emir olarak atasan daha iyi olur. Vasıt ile tanışmak, işlerini yoluna koymak için sana bir hafta veriyorum. Bir hafta boyunca bölgede gezmeye çık, obalar ile insanlar ile tanış. İnsanların seni sevmesini istiyorsan onlara görünme. İnsanlar seni yakından tanırlarsa gizemini kaybedersin. Sadece köy reisleri ile tanış. Halkın değer verdiği zenginleri malsız mülksüz bırakmaktan sakın. Onlardan sadece kendi yararın için faydalanan. Ebu Kalıcar ya da onun oğlu Mansur senin hizmetinde olsun. -Tuğrul Bey Ebu Kalıcar ile Mansur'a baktı. Kakular baş eğip hizmete hizmet etmeye hazır olduklarını belli ettiler- Bırak, bunlar senin yanında olsun, sana yol gösterebilirler. Vasıt'ın şimdiki emirini başka bir vilayete göç ettir. Mansur'un evlenme meselesi de senin isteğine göre olur. Bugün cuma günü. Bugün yanıma gelmezsen ertesi gün seni beklerim. Anlaşıldı mı Altıncan Hatun? Ben başta yanında Anuşirvan ile Süleyman'ı bırakmak niyetindeydim ama onlar bana lazım olacak. Yanında Kabil'i bırakıp gidiyorum. Biz ömrümüzü hızlı geçirdik. Dinlenecek az ömrümüz kaldı. Bunun için kalan ömrümüzün her bir gününün kıymetini bilerek yaşamalıyız. **(II. 219)**

Altıncan Hatun eşinin bu fermanına ne diyeceğini bilemedi, sustu.

“Kardeşler!” diyerek Tuğrul Bey orada bulunanlara seslendi. “Vasıt'ın yeni sahibinin ziyafetine katılmadan yola çıksak doğru olmaz. Bugün Altıncan Hatun'un ziyafetine katılıp yarın yola çıksak nasıl olur?”

Ziyafet olsun!

***

Bizans imparatoru Tuğrul Bey'e İbrahim İnal'ı esir aldığını, beyin kardeşini esir bir Bizans komutanı ile takas etmek istediğini belirten bir mektup yazdı. Tuğrul Bey Bizanslı komutanı hiçbir fîdye almadan serbest bıraktı. Tuğrul Bey İbrahim'in serbest bırakılması için de çok sayıda hediye gönderdi

441 Hicrî, 1049 miladi yılı. Bu yıl Tuğrul Bey ile kardeşi İbrahim'in arasındaki anlaşmazlık iyice su yüzüne çıktı. Tuğrul Bey'in kardeşi çok sayıda asker toplayarak Tuğrul Bey ile savaştı. Tuğrul Bey dört gün süren kuşatmadan sonra İbrahim'i yenip kaleyi teslim ettirdi. Ancak Tuğrul Bey kardeşine iyilik yaparak onu yanında tuttu.

İbn Kesir Başlangıçtan Sona Kadar

Üçüncü Hikâye

Gül Solarsa Değeri Bir Pul

Allah kadınları erkeklerden daha nazik yaratmıştır. Sebebi mantıklı bunun. İnsanın ilk yaptığına göre ikinci yaptığı şey daha olgun olur. Çünkü ilkinde yapılan hatalar ikinci düzeltilir. Allahutaala da Âdem atamızı kırk yıllık bir süre sonunda yarattığında yaptığı hataları Havva'yı yaratırken düzeltmiştir. Çünkü Havva'yı yaratmak için Allah'a kırk yıl gerekmemiş. Âdem atamız uykudan uyandığında karşısına çok güzel bir melek yaratıp oturmuş.

Âdem hayran kalıp Havva'nın yanına gidip onunla konuşmuş. O zamandan beri kadınların yanına ilk önce erkekler gitmeye başlamış. İlk önce konuşmak da erkeklerin işidir.

İlk söz erkeklerindir.

Son söz kadınların.

İsteği kabul edip etmemek kadınlara bağlıdır.

Kadınlar daha geçimlidir.

Kadınlar daha dayanıklıdır.

Onlar her şeye dayanıklı, her şeyle geçimli olsa da erkeklerin üstlerine eş almasına, başka bir kadın ile aynı yatakta (II. 221) sarmaş dolaş, ateşinin başına vurup terleyerek yatmasına alışamamış, buna dayanamamıştır.

Aslında Altıncan Zübeyde'nin güzelliğini ve nazikliğini biliyordu. En önemlisi de Deylemlı kız daha yeni on altı yaşına girmişti. “Belki Zübeyde ile evlense beye yeniden gençlik gelir. Padişahların hepsinin yaşlandıklarında genç kızlarla evlenmeleri boşuna değil demek ki! Genç kız ile erkek birlikte olduğunda genç kızın gençlik gücü erkeğe geçiyor, erkeğe gençlik veriyor, güç kuvvet veriyor.” şeklinde düşünüyordu Altıncan.

Altıncan Tuğrul Bey'in evlenmesine razıydı, çünkü tahta vâris gerekiyordu. O, beyin vâris meselesini çok dert edinmişti. Birçok kez Tuğrul Bey'in yanında güzel kızlar hakkında konuşmuştu. Her seferinde bey eşine karşı çıkıp bu konu hakkında konuşmak istememişti. Başta kendisi istese de sonradan beyin evlenecek olması Altıncan'a da ağır geldi. O, son zamanlarda beyin kendisinden başka bir kadın ile aynı yatakta yatmayacağına çok inanmıştı. Bugün onun bu inancı suya düşüyordu. Bu durum ağırdı, hem de çok ağır.

Altıncan için sanki birisi karşısına çıkmış, ona kastediyordu? Ama kim? Altıncan bu konuda çok düşünüyordu. Tuğrul Bey saray hayatını, insanlarla ilişki kurmayı, içinde kopan fırtınalara karşı gelmeyi ‘ikinci basamak’ olarak adlandırıyor. Altıncan, Ebu Zurga Hannakî'nin iç dünyasını görmeyi başarmıştı ama herkes Hannakî değildi, onların hepsinin iç dünyasını bilmek mümkün değildi. İnsanın dili bir şey söyler kalbi başka bir şey söyler ve yapardı.

Altıncan, Tuğrul Bey'in insanları tanımadaki kabiliyetine hayrandı. O, insanı ilk gördüğünde iç dünyasını, düşünceleri kesin bilirdi ama ne kadar bilse de onlarla geçimli olur, görmezden, bilmezden gelirdi.

“İnsanların eksikliklerini söyleyip onları etrafımdan kovarsam o zaman ben kiminle çalışayım? Önemli olan insanların bana ihanet etmemeleri ya da doğrusu bana ihanet edememeleri mi?” deyip bey maksadını anlatıyordu. (II. 222)

Altıncan Hatun beyin geçimli olmasını ihtiyatlılık sayıyordu. Kendisi insanlara yaklaşımdan sakınırdı. Herkes ile mesafeli bir ilişki kurardı. Son zamanlarda beye de çok görünmüyordu.

Gülyüzlü yaşarken Altıncan kendisini koruyan bir kalkan var gibi hissedirdi. Ancak şimdi kendisini koruyan o kalkan yoktu. Bunun için de onun üstüne düşman korkusu abanacak gibiydi. Bu korku gece gündüz ondan ayrılmıyordu.

Altıncan özellikle çekindiği, mesafeli durduğu kişiler vardı. Onlardan birisi Peykam'dı. Onun karakterini Altıncan sevmiyordu. Hatta onu ilk gördüğünden beri sevmemişti. Peykam ilk kez Zemahşer'e geldiğinde Altıncan'a kötü sözler söyleyerek bağırıyordu. Peykam, Altıncan'ı beye sürekli kötülüyordu, duygularını saklamıyor, sürekli:

“Kadın dediğin evde oturur, yemek yapar, dikiş nakışla ilgilenir. Sen kendini erkek gibi yapıyorsun. Savaşta senin işin yok, otur evde!” diye açıkça bağırıyordu.

Tuğrul Bey, Peykam'ı güzelce sakinleştirirdi. Altıncan'ın her yerde yanında olmasını kendisinin istediğini açıklardı. Peykam o an anlar, sakinleşir gibi olsa da bir iki ay sonra eski sözlerini söylemeye başlardı.

Altıncan'ın çok güçlü düşüncesine göre kendisinin bey tarafından dayak yemesi ve çocuğunun düşmesine Peykam sebep olmuştu. Böyle bir düşünceye sahip olunca Altıncan, Peykam'dan öğreniyor, ona çok sinirleniyordu. O zaman da aralarına Bektaş Rudbarı giriyordu.

Altıncan Hatun, Bektaş'a değer veriyordu. Çünkü o Peykam gibi kötü karakterli birisi değildi. Az konuşan, güzel konuşan, edepli birisiydi.

“Peykam sizinle kardeş değil gibi!” deyip Altıncan Bektaş'a sığınır.

Peykam'ın yaratılışı öyle, biraz çok konuşuyor ama kalbi güzeldir onun. O seni seviyor, sana iyi olanı söylüyor, seni koruyor.

Peykam ile Bektaş kardeşler dence inanılır gibi değildi. Çünkü onların karakterleri çok farklıydı. Bektaş geçen yıl peygamber yaşına gelmiş, Peykam ise ondan iki yaş küçüktü. Öyle olsa da Peykam abisinden daha yaşlı görünüyordu. (II. 223) Saçı sakalı tamamen beyazdı. O da İbrahim gibi üstüne başına hiçbir zaman dikkat etmezdi. Kılık kıyafeti her zaman paspaldı onun. Kış yaz ayağına hiçbir şey giymezdi. Onun Peykam²⁸⁸ adına uygun bir karakteri vardı. Kalp kırıcı sözleriyle insanların doğrudan kalbinden vurmakta ustaydı. İnsanın bir eksiğini görüp dalga geçmekten çok hoşlanırdı. Onun mayhoş bir sesi vardı. Altıncan o sesi duyunca deliye dönüyordu.

Bektaş ise insana kötü söz söylemezdi, mülayimdi. Selçuklu Devletine ihanet ve düşmanlık etmeyen, ona kötü söz söylemeyen kimseyle bir işi olmazdı.

---

²⁸⁸ Peykam, Türkmen Türkçesinde ok demek. (ç.n)

Altıncan, Bektaş'ın giyinişini, bakımlı olmasını, edepli olmasını, güzel sözlü olmasını seviyordu. Bebeğinin düşmesine sebep olanı sorduğunda Bektaş bir şey söylememiştir. Kendisinin Peykam'dan şüphelendiğini söylediğinde Bektaş tekrar tekrar özür dilemişti.

Altıncan Yıldırım Sebzevarî'yi de sevmiyordu. Onun Dandanakan Savaşı'nda öldüğünü duyduğunda rahat bir nefes almıştı.

Altıncan Hatun başlarda Yusuf Bezirganî'yi de seviyordu, çünkü Bezirganî çok gayretliydi. Altıncan'a yaranmak için çok çabalıyordu. Ancak son bir iki yıldır çok emin olmasa da Bezirganî kendisine kötülük ediyor gibiydi. Bezirganî Tuğrul Bey ve Zübeyde'nin düğünü meselesinde çok istekli görünmüştü. Onun bu kadar istekli olması Altıncan'ı sinirlendirmişti. Altıncan “Bu adam bana neden kötülük yapacak olur ki?” diye çok düşünmüştü. Onunla yaşadığı olayları bir bir aklından geçirdi. Yusuf'un nerede gönlü kalmıştı ki?

Aslı Selçuklulardan olan Yusuf, Bezirgân²⁸⁹ şehrinde doğmuş, ticaret ile ilgilenen babası öldükten sonra ailesiyle birlikte Selçukluların arasına geri dönmüştü. Yusuf gençliğinde en yakın dostu Tuğrul Bey'in desteğiyle Bağdat'ta fıkıh eğitimi almıştı. Yusuf konuştuğunda acele etmeden, sözleri vurgulayarak konuşurdu.

Yusuf'un Herat'ta iktası vardı. Onun iktasında altı yüz adam çalışıyordu. Kazvin'de, Erdebil'de, Zencan'da, Rey'de, Cürcaniye'de dükkânlar açmıştı. Yusuf dört kardeşi. Kardeşleri tüccarlık yapıyordu. Onlar Hindistan'dan kervanlar getiriyor, ticaret yapıyorlardı. Yusuf'u kardeşlerini daima kolluyordu, kardeşleri de onu. **(II. 224)**

Bundan iki yıl önce Yusuf Bezirganî'nin en küçük kardeşi Nurmhammet perişan bir hâlde saraya gelmişti. Nurmhammet Taberistan'daki Şirvin Dağı'nda yüz develik yükünü eşkıyaların yağmaladıklarını söylemişti. Nurmhammet zararını otuz dokuz bin dinar olarak belirtti. Kunderî: “Nurmhammet'in kaybını eksiksiz bir şekilde hazineden ödemek gerekir.” diye ferman verdiğinde Altıncan ilk önce bir grup oluşturup yağmacıları bulmalarının daha doğru olacağını belirtmişti. Altıncan'ın bu sözüne Yusuf Bezirganî çok sinirlenmişti. Onun kendisine sinirle bakışı Altıncan'ın uzun zaman aklından çıkmamıştı.

---

²⁸⁹ Farsça adı Bazergan olan şehir, günümüzde İran'ın Batı Azerbaycan Eyaleti'nde yer alır. Şehir, Türkiye sınırına ve Gürbulak sınır kapısına 3 km mesafededir. (ç.n)

“Vah, diğçerlerini de böyle dert edinseydin!” diyerek Altıncan Yusuf Bezirganî’ye vurmuştu. Altıncan’ın bu sözlerinden sonra Nurmhammet’e verilecek paranın yarısı iptal edildi.

Yusuf Bezirganî belki de bugün o günkü meselenin intikamını alıyordu!

***

Düğüne öncülük eden Yusuf Bezirganî’nin hazırlığı çok büyüktü. O, düğün tarihini Safer (Hicrî takvimin ikinci ayı) ayının yirmi sekizi olarak belirlemişti. Birçok yerden misafirler çağırıldı. Tuğrul Bey’in hâl ve hareketleri düğünden habersizmiş gibiydi. Düğün ile alakalı tüm işleri Yusuf Bezirganî üstlenmişti.

Sen benim rahatımı bozuyorsun, Altıncan. Yalan dost olsa da yalan düşman olmaz. Düşman hiçbir zaman dost olmaz. Her ne kadar dost görünse de içindeki düşmanlık bitmez. İlk uygun fırsatta intikamını alır. Kurt yavrusu eğitilmez. Bunun için en iyisi kurt yavrusunu yakına getirmemektir. Çıkar; güç ve adaletin hükümdarıdır. Kakuluların çıkarı; ölmek, sağ kalmaktır.

Altıncan, beyin yürekten söylediğı sözlere inanıyor, aynı zamanda da üzülyordu. O kocasına gerçeğı söyleyemiyordu. Vah, o her şeyin bir yanlış anlaşılma yüzünden olduğunu, Zübeyde’ye “Sen Tuğrul Bey’in eşi ol!” demediğini nasıl anlatsındı? “Zübeyde ile Ayşe beni yanlış anladılar.” mı desindi. (II. 225)

Altıncan olanları sadece danışman Abdurrahman Agacî’ye anlatmıştı. Altıncan, danışmana inanıyor, ona sığınıyordu.

Danışman, insanın canı gibi denilenlerdendi. Onun ne zaman yatıp ne zaman dinlendiğini bilen yoktu. Az yatan birisi varsa o Tuğrul Bey’di ama Abdurrahman Agacî, beyin önündeydi, daima onun yanındaydı. Bey’in dert edindiğı bir şey olsa danışman gelip o derdi beyin kafasından çıkaran tek kişiydi. Böyle durumlar üç dört kez yaşanmıştı.

Abdurrahman güler yüzlü, nurani bir kişiydi. Bey ona bir şeyler okutup karşılığında hediye veriyordu. Abdurrahman’ın Tuğrul Bey’e ve Altıncan’a duyduğu saygı yürektendi. Vasıt’ta olan olayları duyunca Abdurrahman Agacî çok üzülmüşti:

Siz söylemeyi uygun bulmuyorsanız ben söyleyeyim mi?

Yok, yok hiçbir şey söyleme. Gül solarsa değeri bir pul.

Altıncan melike, siz kendinizi solan gül mü sayıyorsunuz? Hayır, hayır siz hiçbir zaman solmayacak bir gülsünüz. Bey için sizden değerli, sizden yakın insan yok bu dünyada. Ebu Kalıcar'ın kızı sizin yerinizi alamaz. Onu dert edinmeyin. İnanın, bey Zübeyde'yi iki üç günde unuttur. İnanın, o siz olmadan yapamaz. Beyin sizi ne kadar sevdiğini, size ne kadar değer verdiğini ben biliyorum, görüyorum. Sefere gittiğimiz zamanlar “Altıncan'ın durumu nasıl ki?” deyip o her zaman sizi dert edinir, hatırlar. Biz beyin naibisiniz hem.

Altıncan, beyin kendisini sevdiğini biliyordu. Ancak bir kadından daha güzel kadın vardır. Zübeyde'nin naz ve güzelliğinin karşısında hiçbir erkek kayıtsız kalamazdı. O, erkeğin yüreğini eritip gücünü alır, yuları eline alırdı.

Ebu Kalıcar, beye duyduğu hürmeti tekrarlamak isteyip kızıyla beraber birçok hediye gönderdi. Ancak kecebe ve hediyelerin geldiği gün Tuğrul Bey Altıncan ile birlikte ava gitti. Gelen hediyeleri ve kecebeyi Yusuf Bezirganî karşıladı.

Altıncan avdayken düğünü aklından çıkarmak niyetindeydi ama bunu başaramadı. **(II. 226)** Tuğrul Bey de bunu başaramadı. Karı koca öncekiler gibi av yapamadılar. Onların suskunluğu bir türlü bitmedi.

***

Altıncan Tuğrul Bey'in Ebu Kalıcar'ın kızı Zübeyde ile evlendiği gece odasına kimseyi sokmadan yatağında kıvrılıp yattı. Ağladıkça ağladı.

Nikâhın kıyılmasına yakın onun endişesi iyice arttı: “Şimdi bana hiç kimse lazım değil.”

Şimdi nikâh kıyılıyor, Fatiha okunuyordu. Ondandır yeni evli çift yatağa geçerlerdi. Altıncan'ın nefes almadan beklediği zaman sonunda gelmişti. Nikâh kıymak için gruplar hâlinde geldiler.

Altıncan gözlerini yummuş, nikâhın kıyılışını ve Fatiha okunuşunu dinliyordu. Tuğrul Bey ve Zübeyde'yi gözünün önünde canlandırıyor. Altıncan hayalinde her şeyi görüyor, her şeyi işitiyordu.

Tuğrul Bey geleneğe uyup Zübeyde'ye vurur muydu ki? Nasıl olacaktı? Bey kecebeyi karşılamamıştı. O yüzden Zübeyde'ye sabah vurmalıydı. Altıncan koyun derisinden

yapılan kaftanını Zübeyde'ye giydirmişti. Tuğrul Bey içeri girdiğinde onun yapacağı her bir hareketi tek tek anlatmıştı.

Zübeyde kırbaç yiyen, Altıncan gibi dayanıklı bir kız değildir. Tuğrul Bey vurduğunda ne yapardı ki? Altıncan Hatun kendi gençliğini, Tuğrul Bey'in kırbaç darbelerine mertçe göğüs girmesini, Tuğrul Bey'in buna hayran kalışını sevinçle hatırladı.

Hayatı övünülecek zamanları az olmamıştı Altıncan Hatun'un. O bu yiğitçe zamanlarını her zaman şükrederek hatırlardı. İnsanın ömründe böyle anıları yoksa neyle övünecekti ki? O zaman yaşamının ne anlamı vardı?

Birden Zübeyde'nin çirkin sesi etrafa yankılandı. Ey Allah'ım bu nasıl bir bağırmaıydı? (II. 227)

Sonra yine önceki gibi sessizlik oldu. Altıncan bu sessizliğe şaşırdı. Vah, vah kötü bir şey mi olmuştu?

Tuğrul Bey hepi topu tek bir kırbaç vurmuştu. Şimdi vurmuyacak mıydı? Beyin vicdanı sızlamış olmalıydı.

Beyin kahkahaları haremi sarsıyordu. Ey Allah'ım, bey gülerek nasıl bir şey yapıyor ki? Zübeyde beyi güldürmeyi nasıl başardı ki? Tuğrul Bey gülüyordu, demek ki onun keyfi yerindeydi.

Zübeyde genç kız, hem de güzel kız. Böyle bir kız ne yapsa insanın hoşuna gider, keyfi yerine gelirdi. Bey gülmeyecekti de kim gülecekti?

Sessizlik!

Odanın içinde sadece bey ile Zübeyde olmalıydı. Kız korkudan titriyor, bey ise onun üstünü çıkarıyordu. Tuğrul Bey Zübeyde'yi "Üstünü çıkar!" diye uyarmış ve iki mumdan birisini söndürmüştür. Bu beyin âdetidir. Sonra da onlar yatağa geçmişlerdir.

"Karşılık verip beyi sinirlendirme!" diye defalarca uyarmamdan sonra Zübeyde çok sakindir. Bey çok beklemeyi sevmez. O, Zübeyde'yi göğsünün altına doğru almıştır. Genç kız göğsüne basan beyin gönlü mutlu olmuştur. Bey bu geceyi uykusuz geçirir. Dünyayı unutup aşk ve şehvet içinde olur.

Odada olacakları tahmin ederek, nefes dahi almadan Zübeyde'nin bağırmasını bekliyordu Altıncan ama tek bir ses bile çıkmadı.

Ey Allah'ım, ne oldu ki? Zübeyde niçin bağırıyor, yoksa bey çok mu yaşlandı? Hayır, hayır bey her geçen yıl cevher gibi parılıyor. Bu yaşta bile haftada üç gün erkek olarak görevini yapıyor. Hatta bazen sabaha kadar Altıncan ile sevişiyor, sonra uyumadan kalkıyor ve geceye kadar bu şekilde devleti idare ediyordu. Altıncan ise hasta gibi yerinden kalkmadan yatıyordu. Ne yapıp kalsındı? Bütün dermanı tükenmişti. Gücü kalmamıştı, ayakları dermansızlıktan titriyordu. **(II. 228)** Altıncan, “Beyim sizin yıllar geçtikçe gücünüz artıyor. Ben size dayanamıyorum, tüm gün boyunca yerimden kalkamadım, yerimden kalkacak olsam başım dönüyor.” diyordu.

O günler gelip geçmişti.

Zaman geçiyordu ama Altıncan'ın beklediği ses çıkmıyordu. O, “Şimdi Zübeyde bağırır.” diye fısıldadı kendi kendine.

Çok güçlü bir bağırma oldu. Bu bağırma yan yana yer sarsıldı. Bu bağırma Altıncan'ın beklediği bağırma değildi. Bu bağırma Altıncan'ın asla beklemeyeceği bir bağırma idi. Bağırma Zübeyde değildi. Hayır, bağırma Tuğrul Bey'in kendisiydi. Biraz önce keyiften gülen bey, şimdi sinirden yeri sarsarak bağırıyordu. Hem onun dediği şeyler Altıncan'ın dünyasını tersine döndürdü.

Beyin söylediği sözler akla mantığa sığmıyor gibiydi. O en son söyleyeceği sözü söylüyor.

Tuğrul Bey'in bağırışları Altıncan'ın kulağında yankılanıyordu:

Boş ol! Boş ol! Boş ol!

Kapı büyük bir şangırıyla açıldı. İçeriden Zübeyde çıktı. O çırılçıplaktı, kıyafetleri kucağındaydı. Kız çıplak olduğunu bilmiyormuş gibi hüngür hüngür ağlıyordu.

Altıncan hemen Zübeyde'nin yanına gitti, onu haremde boş odalarından birine soktu.

“Melikem, melikem!” diyerek Zübeyde Altıncan'ın omzunda çaresizce ağlıyordu.

“Sakinleş! Sakinleş! Her şey düzelir!” diyerek Altıncan Zübeyde'yi sakinleştirmeye çalıştı.

Yok, yok o beni şimdi boşadı. Şimdi her şey bitti. Şimdi kardeşim Mansur Yezd'den kovulur, babamı da öldürürler. Ben onların bahtını kararttım.

Güçlü bir şekilde yankılanan ses onları oldukları yerde dondurdu: **(II. 229)**

Altıncan nerede? Altınca-an neredesin sen? Altıncan'ı bulup getirin bana!

Altıncan odadan çıktı. Kunderî koşturarak geldi:

Altıncan Hatun, bey sizi bekliyor.

Altıncan, Kunderî söylemese de beyin onu beklediğini biliyordu ama o şimdi beyin yanına gitmeye korkuyordu. Altıncan, Zübeyde ile beyin arasında ne olduğunu bilmiyordu. Sorduğunda da Zübeyde cevap vermemişti. Altıncan, beyi sinirlendiren şeyin ne olduğunu düşünüyordu.

“Altıncan Hatun, sizi bey bekliyor!” diye Kunderî ikinci kez seslendi.

Altıncan vezirin yüzüne baktı, dudaklarını ısırdı. O, Tuğrul Bey'in beklediği odaya girdi. İçeride iki tane mum yanıyordu.

Bey üstünde iç çamaşırları, elinde kamçısı vardı:

Kapıyı kapatıp yanıma gel! Hızlı ol, hızlı!

Tuğrul Bey yakınına gelen Altıncan'ın tepesinden kırbacını indirdi. Ne kadar vursa da siniri geçmiyor gibiydi.

Altıncan sarılmadan durdu. Beyin sinirini gördükten sonra o acı hissetmedi.

Sen niçin benim gözümü, başımı döndürüyorsun? Niçin, ha?

Tuğrul Bey yapacaklarının bittiğini belli edencesine kırbacını elinin tersiyle bir kenara attı. Sonra da karşısında sarsılmadan duran Altıncan'ı iyice inceledi, inceledikçe utandı.

Altıncan hiçbir zaman aciz görülmeyi sevmezdi ama değerli kocasının vicdansızlığı onun yüreğini paramparça etti. Onu bir acizlik bürüdü. Ağlamaklı bir sesle:

Beyim! Ben dayanırım!

Sonra da hüngür hüngür ağladı. (II. 230)

Tuğrul Bey Altıncan'ı kucakladı. Onun yüzünü okşadı:

Altıncan! Bana senden başka kimse gerekli değil. Anlıyor musun, bana dünyada senden başka kimse gerekli değil.

Büyüklik esas meselelerin hepsinde büyüklüğü anlatır. Büyükler mutlak büyük olamazlar, mutlaklık Allah'a aittir. Büyük adamların küçük tarafları sadece küçük

meselelerde kendisini gösterir. Büyüklük ise her zaman büyüktür, ulu olanlar her zaman uludur.

Büyükler, hayat yoldaşı olan eşlerine karşı sevgi meselesinde küçük olamazlar. Tuğrul Bey'in pür sevgi dolu kalbi sadece Altıncan'a aitti. Beyin, padişah olarak büyüklük ölçeği yoldaşına olan büyük sevgi başarıyla aynıydı. Sadece büyük bir duygu ile başarılı bir yürek milletin önüne düşüp onu büyüklüğe ulaştıran tüm insanların talihini belirleyebilir. Kursağında kötülük olan, küçük yürekli kişiler büyük işler yapamaz.

Tuğrul Bey Altıncan'ı sevip bir şeyi anladı. Onun kendisine de dünyaya da olan muhabbeti Altıncan'a olan sevgisinden kaynaklanıyormuş. Altıncan'a olan muhabbetini değiştirmek onun için kendisi ile dünya arasındaki köprüyü yıkmak demektir. Bu onun için kendisini mahvetmek demektir. Sevginin gerçekliği, büyüklüğü, duygunun sürekli olması, sevginin insanın tüm ömründe olması... Böyle bir sevgi çok nadirdir. O, insan duygusunun gelip geçerlilik özelliğinden yukarıda kalıp derin bir şeye dönüşen şekilde mümkün olur. Bunun çok nadir olması ise duygunun kendi tabiatında anın ve zamanın değişmesinden kaynaklanmaktadır. Dünyada en çok değişken şey duygudur. Her bir şey gibi onun da belli bir ömrü var, hem de çok kısa bir ömrü. Bu duygunun sürekli olması, zamanın sınırlarını aşması için onun derinden ruhî şekle geçmesi gerek. Ruhî bir şekil ise insanın hayata duygularıyla değil de akıl, feraset ve ahlaki manada katılmasından meydana gelir. Mutluluk, sevinç, kaygı, keyif, hatta baht da duygu hükmünde bir zamandır, yerini başka bir duyguya bırakan bir zaman. Ömür boyu gül açan insanı gözünün önüne getiren olmaz. **(II. 231)** Sevgi, duygu derecesinde daha da derinleşir, insanın ruhî özelliklerinin şekline girer. Bu ise insanda hâlâ canlı kalan bir şeydir. Öyle bir zamanda sevgi de daima kendi duygu esaslarından uzaklaşmaz. Bunun için de onun tadı ve keyfi vardır.

Altıncan Tuğrul Bey'in gönlünde çok güçlü bir yer edinmiş, sonsuza kadar solmayacak bir güldü, bir kutsiyetti. **(II. 232)**

Dördüncü Hikâye

Közü Karıştırırsan Tutuşur

I

Emir Uhcurî Safer ayının birinci günü kendi yerine Ebu Zurga Hannakî'yi vekil olarak belirleyip Herat ve Tus şehirlerinde yapılacak hesapları yerinde yapmak amacıyla yola düştü.

Onun gitmesinden on gün sonra Ebu Zurga Hannakî, Vezir Kundurî ile Altıncan Hatun'un yanında Emir Uhcurî'nin işlerini devam ettirdiğini ama divanın yürütülmesinde eksikliklerin çok olduğunu, emirlik görevinde Uhcurî'nin başarılı olamayacağını ama kendisinin başarılı olacağını söyledi.

Altıncan Hatun çok şaşırdı:

Senin işe alınmana sebep olan, sana kefil olan kim? (II. 233)

Tabi ki Uhcurî ama ben hakikati söylemek zorundayım. Vicdanıma ikilik etmeyi başaramam.

Hakikati Uhcurî geldikten sonra söylersin, şimdi git!

Ebu Zurga Hannakî moralini bozmadı, amacına ulaşmak için ikinci bir taktik denedi. O, vezirler divanına katıldı. O zaman bu divana Tuğrul Bey de katılıyordu. Hannakî:

Yüce yaradanın -Yüce yaratana hamdüsenalar olsun!- kendi sevgisiyle yarattığı şeylerin hepsinin özünde her türlü iyiliğin çeşitli görünüşleri vardır. Onlara akıl erdirmek için insanın aklı ve feraseti az gelir. Onların özelliklerini düşünmeye bilginlerin aklı yetmez. Bilen ve akıllı insanlar bu sırra akıl erdirmek, düşünmek için ne kadar çabalasalar da “Evet, yaratmak ve hâkimiyet ona ait. Âlemlerin rabbi olan Allahutaala dualara münasiptir.”²⁹⁰” dediği gibi onlar her seferinde öncekilerden de daha başarısız ve güçsüz oluyorlar.

---

²⁹⁰ **A'râf Suresi, 54. Ayet:** Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir. (ç.n)

“Allah hükümdarlığı istediğine verir.”²⁹¹ sözü gerçektir. Allah tüm Müslüman kulları arasından Tuğrul Bey’i hükümdarlık için seçti. Biz Allah’ın seçtiği ve sevdiği kulu Tuğrul Bey’e tüm gücümüz ile hizmet etmeliyiz. Benim Tuğrul Bey’in himayesinde kulluk etmem çok uzun değildir ama öyle de olsa benim bu kısa zamanda çok şey öğrenme, çok insan tanıma fırsatım oldu.

Doğrusunu söyleyeyim; sarayda, divanda, her yerde işinin ustası, becerikli insanlar çok. Ben efendim Uhcurî’ye, baş vezirimiz Nasır Kunderî’ye, Mübarek Han’a, Abdurrahman Agacı’ye, Bektaş Bey’e çok büyük saygı duyuyorum. Onların hepsi Tuğrul Bey’e vefalı kişiler. Onlar Tuğrul Bey için tatlı canlarını feda etmeye hazırlar. Ben de Tuğrul Bey için canımdan geçmeye hazırım. Beyimizin ömrü uzun, canı sağ olsun!

İnsan sevdiği işi yaptığında ömrüne mana katılır. Kolayca, coşkuyla çalışır. İşte, benim merhametli efendim Uhcurî! O çok tuhaf bir insan. Akıllı, eğitilmiş bir insan. Onun başarmadığı şey yok. O, şimdi yaptığı işi, malî divana başkanlık yapmayı eksiksiz başarıyor. Hem de o gece gündüz çalışır, bizi de işe şevklendirir. (II. 234) Öyle de olsa severek yaptığı işe özlem duyuyor. Uhcurî komutanlık yapmak, Selçuklu Devletinin gerçek bir koruyucusu olmak, Selçuklu Devletinin sınırlarını genişletmek için doğrudan doğruya katkı vermek, seçme orduda komutan olmak istiyor. Birkaç kez oturduğumuzda o bana “Benim gönlüm savaş meydanını, çarpışmaları arzuluyor. Tuğrul Bey beni seçme ordusuna komutan yapsa, seni de benim yerime koysa gör bak ne güzel olacak!” diye gönlünü açtı. Ben Uhcurî efendime “Benim vazife talep etmek gibi bir niyetim yok. Tek amacım Tuğrul Bey’e gece gündüz hizmet etmek, onun güveninin karşılığını ödemek.” şeklinde cevap verdim. Elbette ben malî divanın başına geçsem divandaki işleri daha iyi hâle getirirdim, devletin zenginleşmesine doğrudan doğruya katkıda bulunurdum. Ben bu şeyleri lafın gelişi söylüyorum.”

Ebu Zurga Hannakî aceleyle şöyle tatlı tatlı konuştu, ne kadar konuşsa insanı sıkılmıyordu, onu dinlemek keyifliydi.

---

²⁹¹ **Bakara Suresi, 286. Ayet:** Peygamberleri onlara, “Allah, Tâlût’u size hükümdar olarak tayin etti” dedi. Onlar, “O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha layığız. (Ona) zenginlik de verilmemiştir!” dediler. (Peygamberleri) “Şüphesiz ki Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun ilmini ve gücünü artırdı” dedi. Allah, mülkünü (dünyalık hâkimiyeti/ hükümdarlığı) dilediğine verir. Allah, lütfu ve rahmeti bol olandır, her şeyi hakkıyla bilendir. (ç.n)

Onun bu çıkışından sonra Uhcurî seçme ordunun bir tümenine komutan olarak atandı. Ebu Zurga Hannakî ise Uhcurî'nin yerine malî divanın başına getirildi.

Altıncan Hatun bu durumla alakalı rahatsızlığını gizlemedi:

Ben senin divanın başına getirileceğini bilmiyordum. Vaktinde bilmiş olsaydım karşı çıkardım. Ben seni şimdi bu vazifeden alabilirim ama benim isteğimi yerine getirirsen seni bu görevden almam.

Yaparım, kesin yaparım, söyleyin!

Benim gözüme görünme! Uzak dur! Anladın mı?

Merhametli Altıncan melike, ben size büyük saygı duyuyorum. Beni niçin sevmediğinizi bilmek isterim.

Çünkü senin dilin cennet, kalbin ise cehennem!

Siz benim hakkımda yanlış düşünüyorsunuz.

***

Bu değişiklikten bir ay sonra Emir Uhcurî önceki çalıştığı yere geldi. Kendisinin önceden durduğu yerde Ebu Zurga Hannakî oturuyordu. (II. 235) Yeni efendi, emirin yüzünün bembeyaz olduğunu görüp gönülsüzce yerinden kalktı:

Sizi iyi gördüm merhametli emir!

Ben seninle anlaşmaya geldim.

İkimizin arasında anlaşmazlık, yanlış anlaşılma vardıysa önceden vardı, şimdi yok, şimdi olmaz ama isterseniz, zorlasanız olur.

Ben Herat'a gittiğimde neden ardımdan vezirler divanında konuştun, neden onlara benim söylemediğim şeyler söyledin?

Ben sizin hakkınızda sadece iyi şeyler söyledim, sizi övdükçe övdüm. İnsanlığınızı, becerikliliğinizi, başarılı olmanızı anlattım. Siz bunun için bana teşekkür ettiniz mi? Şüphesiz etmediniz.

Ben hiçbir zaman komutan olup savaşa katılmak istemedim. Sen benim savaşıyla alakam olmadığını çok iyi bilirsin.

Size uygun görülen vazifeden hoşnut değil misiniz?

Sen bana laf kalabalığı yapma! Benim ne isteyip istemediğimle senin işin olmasın!

Benim işim olmaz ama özellikle gelip bu konuyla alakalı konuştuğunuz için ben söyledim.

Ben sana ne zaman “Komutan olmak istiyorum.” dedim.

Komutan olmak istemiyor musunuz?

Sen yaramaz adamın tekiymişsin! Sen benim iyiliğime, kötülükle cevap verdin. Sen benim yerimi almak için divanda yalan konuşmuşsun. Yalan ile çok uzağa gidemezsin.

Durun, durun! Bana minnet edici sözler söylemeyin. Yaptığınız iyilikler için size altın işlemeli elbise verdiğimi unuttunuz mu?

Sen o elbiseyi ben evde yokken bırakıp gitmişsin.

Doğru ama hediye almayan, dürüst bir kişi, o elbiseyi geri gönderirdi ama siz göndermediniz. Çünkü siz hediye almayı seviyorsunuz.

Böyle bir cevap beklemeyen Uhcurî biraz sinirlendi. Gözlerini kinayeli bir şekilde oynatan Hannakî onu sinir etmek istiyor gibi davranıyordu. **(II. 236)**

Hesap işleriyle uğraşan otuza yakın çalışan kaç yıldır çalışıyor olsalar da Uhcurî'nin şimdiki gibi sinirlendiği bir ana denk gelmemişlerdi. Aslında onun hiç sinirlendiğini bile düşünmezlerdi. Çünkü Uhcurî karakter olarak mülayim, dürüst, sakin bir adamdı. Bir insana kolay kolay kötü bir söz söylemezdi. “Komutan olmak için sinirli olmak, talep etmek gerek. Savaşmak benim karakterime doğru gelmiyor.” diye bunu birçok kez dile getirmişti. Hesap kitap işiyle, kâğıtlarla uğraşmayı ise seviyor, bu işten dolayı hiç yorulmuyordu.

Sevdiği işten ayrılmasının sebebi hakkındaki hakikati işiten Uhcurî doğruca Hannakî'nin yanına gelmişti. Gelirken “Duyduklarım doğru değildir.” düşüncesi vardı aklında. Ebu Zurga Hannakî'nin kibri, duyduğu haberin doğruluğu, onun sinirini tepesine çıkarmıştı.

Burada çalışanlar gelip onu sakinleştirmeye çalıştılar. Hannakî onların üstüne bağırdı:

Yok olun buradan! Herkes kendi yerine otursun! Yoksa hepinizi işten kovarım.

Gör, sen ne pis biriymişsin!

Eğer komutan olarak çalışmak istemezseniz ben sizi divanıma işe alayım.

Sen mi beni işe alacaksın?

Siz bunun nesine şaşırıyorsunuz? Sizin benden ne fazlanız var?

Uhcurî başını iki eliyle tutup divandan çıktı. Ebu Zurga Hannakî divan çalışanlarına duyurmak maksadıyla kendi kendisine mırıldanmaya başladı:

Kendisine yapılan iyiliği bilmiyor! Kadirbilmez mahlûk! Üstüme bağırdığı için hak ettiği cevabı alacak. Ben bunu Anuşirvan’a kesin söyleyeceğim.

Uhcurî, Tuğrul Bey’in huzuruna vardı ama şikâyetini söylemeye yetişemedi:

Ben senin niçin geldiğini biliyorum, Uhcurî. Sen biraz sabırlı ol, bazı kişilerin nasıl birisi olduğunu anlamamıza izin ver. Yine bir ay boyunca benim bu sözlerimi daha iyi düşünürsün. (II. 237)

II.

İbrahim’in sıkıntıları arttı, küçük şeyler için sorun çıkardı. Saray çalışanların neredeyse hepsiyle sorun yaşadı. Tuğrul Bey’e de karşı çıktı. Kendisine akıl verilmesine gerek olmadığını, devleti idare edebileceğini tekrar tekrar belirtti.

“Muhammet, gel erkekçe konuşalım!” diyen İbrahim, Tuğrul’un karşısına dikildi.

Senin bu dediğin de ne?

Bu: “Seninle ikimiz, baş başa konuşacağız.” demek oluyor. Sarayın içindekilerin hepsi ikimizi bir süre baş başa bıraksınlar. Vezirler, danışmanlar, askerler dışarı çıksın. İçeride ikimizden başka tek adam da kalmasın.

Tamam, senin dediğin gibi olsun.

Tuğrul Bey’in işaretiyle içeridekiler; tüm vezir, danışman ve askerler dışarı çıktı. İbrahim kapıyı içeriden kapatıp Tuğrul Bey’in karşısında bağdaş kurarak oturdu:

Şimdi devleti bana ver. Sen de vezirim ol!

Tuğrul Bey, doğrusu İbrahim’den böyle bir söz beklemiyordu. O, uzun bir süre sesini çıkarmadan oturdu. Çok düşündükten sonra:

“Becerebilir misin?” diye sordu.

Beceririm. Sen artık dinlen! Yaşın yetmişe yaklaştı.

Ben razıyım ama her şeyi kanunlara göre yapalım. Tüm Selçuklu beylerini çağıralım. Onlara senin teklifini söyleyelim. Onlar razı gelirlerse ben karşı gelmem.

Bu: “Senin söylediğini yapmayacağız.” demek oluyor.

Ben sana karşı çıkmıyorum.

Nasıl olsa tüm Selçuklu beyleri, biliyorum, seni destekliyorlar. Beni desteklemezler çünkü vezirlerin çoğu beni sevmiyor.

Eğer Selçuklu beyleri seni sevmiyorlarsa o zaman sen kime güvenip devleti yöneteceksin?

Kendime!

Tek başına fethedeceğin tek bir kale bile olmaz! (II. 238)

Olur, muhakkak olur.

O zaman Davut’u çağıralım. Üç kişi olup istişare edelim. Çünkü senin yapmak istediğin iş küçük bir iş değil.

Yok, yok Davut’u çağırma. Onun söyleyeceği sözleri bilirim.

Neymiş?

O beni desteklemez. “Aptal!” der, “Seni öldürürüm!” der.

Ben seni anlamıyorum, İbrahim. Senin ne eksik var? Padişahlık mı? Sen Azerbaycan’ın padişahısın sonuçta! Eğer orayı az görüyorsan Gürcistan’ı al, Bulgar’ı hâkimiyetin altına al!

Bana senin yerin gerek!

Tüm tatlı şeylerin sonu acı. Tatlı şey çabuk rahatsız eder. Sen ömrünün manasını Sultan Mesut gibi keyiften bekledin, eğlenceden bekledin. Sen tahta keyif için, rahatlık için geçmek istiyorsun.

Muhammet, sen beni Sultan Mesut’la denk tutuyorsun, böyle yapıp benim damarıma basıyorsun.

İbrahim sinirle yerinden kalkıp Tuğrul Bey’i gözleriyle yaraladı, sonra sesini çıkarmadan gitti.

Dur İbrahim, dur!

***

İbrahim tahta geçmek için sabırsızlanıyordu. Onun böyle telaşlı olmasını Bektaş Rudbarı şu şekilde açıkladı:

Beyim, tüm bu konuşmaların sebebi İbrahim'in veziri Ebu Ali. O çok kurnaz bir insan, daima İbrahim'e "Tuğrul Bey'in tüm zaferleri senin. Bizans'ın komutanı kendi fidyesi için "Üç yüz bin dinar vereceğim" dediği zaman kabul etmeyip sen onu Tuğrul Bey'e yolladın. Tuğrul Bey ise Bizans kayserinin tek bir ricası üzerine Liparit'i tek bir dirhem almadan serbest bıraktı. Senin Bizans'tan getirdiğin ganimet, Tuğrul Bey'in ömrü boyunca topladığı ganimetten daha çok. Bunun için Tuğrul Bey seni başına taç etmeli. Gerçekten de sen devletin padişahı olmalısın. Çünkü sen Yusuf İnanç Yabgu'nun oğlusun. Sen yasal vârisin. Tuğrul'un babası Mikail hiçbir zaman yabgu olmadı." deyip bunları günlerce tekrarlamış. **(II. 239)** Bu sözler İbrahim'in kulağına hoş gelmiş. Başta vezirin bu sözlerinden hoşlanmamış ama şimdi hep dinliyormuş, gözlerini süzerek dinliyormuş. İbrahim hiçbir şeyi derinlemesine düşünmez. Yapacağını yapar, sonra pişman olur. Ona karşı dikkatli olmak gerekir, çünkü onun her türlü kötülüğü yapması mümkün. Çünkü o gün geçtikçe vahşileşiyor. İnsan öldürmek onun için hiçbir şey.

Tuğrul Bey, Bektaş'ın bu sözlerinden sonra "İbrahim ile kesin anlaşmalıyız." şeklinde karar aldı. Bu maksatla onu yanına çağırdı.

İbrahim gelmedi. Tuğrul Bey, İbrahim'e akıl veren Ebu Ali'nin cezalandırılmasını uygun gördü. İbrahim'in veziri Ebu Ali'nin kırbaçlanmasını emretti. Onun bir gözünü oydu, bir dudağını kestirdi.²⁹²

Tuğrul Bey'den uzak durmaya çalışan İbrahim karargâha hızla girdi:

Tuğrul, senin bu yaptığın da ne?

Ebu Ali seni yoldan çıkarıyor.

Senin benim vezirime verdiğin ceza, bana verdiğin cezadır.

Tuğrul Bey kardeşine hoşnutsuzlukla baktı:

Bir bakıma sen doğru söylüyorsun.

---

²⁹² İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Sen benden iyilikten başka ne gördün? Ben ömrümü senin işlerinin iyi gitmesine adadım. En sonunda senden aldığım ödül bu mu? Ben bunun er geç böyle olacağını anlıyordum.

Ebu Ali'yi sana vezir eden benim. Ben yaptığım hatayı cezalandırıyorum ama sen hâlâ yoldan sapıyorsun. Benim sana verdiğim iktalar az mı?

Sen önce askerlerin fethettiği yerlerde yağmaya izin veriyordun ama son zamanlarda vermiyorsun. Askerlerin yağma yapmasına izin vermemen, bu Altıncan'ın fikri. Sen Altıncan'ın gönlü hoş olsun diye orduya karşı geliyorsun. Karısının sözünü dinleyen erkeğin saygınlığı yoktur! Sen de bu şekilde çok fazla gitmezsin, mutsuz olursun.

İbrahim, bu senin bana söyleyeceğin sözler değil.

Ben vezirim Ebu Ali'ye inanıyorsam sen de Nasır Kunderî'ye inanıyorsun. Kunderî bana düşman. **(II. 241)** O sürekli hesap kitap yapıp bana kötülük yapmak istiyor, hem de bu kötülüğü senin elinle yapıyor. Biliyorum, o beni Ebu Müslim'in²⁹³, Bermekîlerin²⁹⁴ kaderine düşar etmek istiyor. Onların başına kötülük getirenler de Kunderî gibiler.

Suçsuz adama iftira atma!

Ben senin böyle diyeceğini biliyordum. Herkesin yaptığı iş, söylediği söz doğru, sadece benimki yanlış. Benim yaptığım iş de söylediğim söz de yanlış.

²⁹³ **Ebu Müslim:** İdris ibn İdris'in, İsa ve Makil adlı oğullarının kölesiydi. O, on sekiz yaşında (743-744) Merv şehrine Abbasi vaizlerinin başı görevine yollanmıştır. O, Merv'de Emevi halifeliğinin yıkılıp yerine Abbasi halifeliğinin kurulmasında en büyük hizmet eden komutandır. İlk önce Horsan'ı, sonra da Irak'ı hâkimiyeti altına alır. Sonra Abbasi halifesi es-Saffah'ın (749-754) ve ondan sonraki halife Ebu Cafer el-Mansur'un (754-775) hükümdarlıklarının güçlenmesinde Ebu Müslim'in hizmeti büyüktür. Halk arasında itibarı çok fazla artınca halife Mansur, 755 yılında Ebu Müslim Mekke'ye hacca gideceği sırada onu sarayına çağırır ve vahşice öldürtür. Çünkü Ebu Müslim artık Abbasi Devleti için gerekli değildi. O, devlet için yapması gerekenleri yapmıştı.

²⁹⁴ **Bermekî:** Abbasi Devletinin kurulmasında ve güçlenmesinde büyük işler yapan hanedanlık. Bermekîler, Abbasi halifeleri es-Saffah, el-Mansur ve Harun Reşid'in vezirleri olmuşlardır. Yahya Halit Bermekî'nin Fadl, Cafer, Muhammet ve Musa adında dört oğlu olmuştur. Belh'te doğan, aslen Fars olan Bermekî'nin oğullarından Fadl ve Cafer babasının yolundan gitmiş meşhur vezirlerdir. Muhammet ile Musa ise emirdir, onların her birinin emirlik yaptığı vilayetler olmuştur. Bermekîlerin şöhreti tüm Müslüman âlemine yayılmıştır. Hiçbir hanedan Bermekîler gibi bir şöhrete sahip olmamıştır. Harun Reşid, Vezir Cafer'e çok tuhaf bir emir verir ve Cafer'i öz ablası ile evlendirir. Karı koca gibi bir evde yaşamalarını ama cinsî münasebette bulunmamalarını emreder. Cafer bunu istemese de kabul eder. Ancak şehvet yorganın altında, kucakta ve nefes olarak yüzüne çarparken halifenin gazabı aklından gitmiş Cafer'in. Sonuç olarak çocuğu dünyaya gelmiş. Ekin ekersen büyür sonuçta! Bu olayı Harun Reşid öğrenir. Hicri 180 (797) yılında Harun Reşid hacca gider. Yolda Bermekî hanedanını, öz yeğenini öldürtür. Her şeyin bir sonu var, her şeyin hak ettiği bir cezası var. Çok gayretli olmak da korkunç. İbrahim İnal da kendisini Ebu Müslim ve Bermekîlerle bir tutar.

Ben sana bizim hâkimiyetimizde olan Ravvat Şahlığının tüm topraklarını ve Azerbaycan'ı ikta olarak verdim. Sana ikta olarak verilen yerleri dolaşmak için sana yüz yirmi gün gerekli. Sana verilen iktaların az olmadığını bilmene rağmen niçin böyle bile bile inatçılık ediyorsun. Benim sana bir kötülüğüm yok. Ben senden hiçbir şeyi esirgemiyorum. Ancak ben -sen de iyi bilirsin- tüm ordularımı ikta birlikleri ile hazırlıyorum. Bunun için Cebel ile Hemedan'ı geri alıyorum, İbrahim. Anlıyor musun?

İbrahim sinirden tir tir titredi:

Közü karıştırırsan tutuşur. Sen beni yanmaya mecbur ettin. Sen beni gerçeği söylemeye mecbur ettin. Her yer benim. Sadece benim!

“Sakin ol İbrahim, gel sakince düşünelim!” diyerek Tuğrul Bey aklıselimle konuşmaya çalıştı.

Sakinlik mi? Ali'nin hâli ortada, diyerek İbrahim sinirle kapıya doğru yöneldi.

Dur! İbrahim!

İbrahim yine de durmadı.

Tuğrul Bey bir ordu toplayıp İbrahim'in karşısına çıktı. İki tarafın askerleri arasında çetin bir savaş oldu. Bu savaşta İbrahim yenilip kaçtı. Tuğrul Bey onun peşinden gidip kalelerini ve iktalarını ele geçirdi.

İbrahim İnal Sermac Kalesi'nde saklanıp abisine karşılık vermeye başladı. Tuğrul Bey onu kuşattı. Tuğrul'un askerlerinin sayısı yüz bine yaklaşıyordu ve onların arasında çok farklı (çok yöntem bilen) birlikler vardı. Bu birlikler savaştılar ve kalenin bu kadar korunaklı olduğuna bakmadan, **(II. 242)** Tuğrul Bey kaleyi dört gün içinde ele geçirdi. İbrahim'i buradan zorla çıkardılar.

İbrahim yanına geldiğinde Tuğrul Bey onu sevgiyle karşıladı. Ona kadir kıymet gösterdi. Elinden alınan zenginliği, toprakları ona geri verdi.²⁹⁵

***

---

²⁹⁵ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

İbrahim, sana iki seçenek sunuyorum. Bunlardan birini seç. Birincisi, benim sana verdiğim ikta bölgelerine gidip hükümdarlık yapmak ama askerlerinin sayısı bini geçmemeli. İkincisi ise benim yanımda durup komutan ya da vezir olmak.

İbrahim İnal: “Ben çok düşündüm. Gördüğün gibi ben hemen inanıyorum. Beni hemen ikna ettiler. Ondan sonra da ben öz kardeşime karşı gelmeyi uygun gördüm. Ben geri dönüp böyle bir suç işlememiş gibi sana sadakatle hizmet edeceğim.” diyerek vaziyetini açıklamaya çalıştı.

İki kardeş kucaklaştı.

Tuğrul Bey, İbrahim’in düzeldiğine yürekten sevindi. Aksi takdirde kendi kardeşini öldürmek fikri ona azap veriyordu.

“Bir suçtan er ölmez.” derler. En önemlisi, İbrahim suçunu anlamıştı. Ancak beterin beteri var. Tuğrul Bey Başbuğ Buka ve Enisoğlu’nu on bin atıyla beraber Diyarbakır bölgesine gönderip oraları bu iki beye ikta olarak vermişti ama Buka ile Enisoğlu zenginliği ve zevküsefayı kaldıramadı. (Zevküsefa ve zenginlik, fakirlikten daha zor ve daha ağır bir yükü sonuçta!) Zenginliği kaldırmaya çalışıp ne yapsın! Ne derlerse önlerine getiriliyordu. Herkes onlardan korkuyordu. Onların yaptığına bir şey diyecek tek bir kişi bile yoktu. Demek ki onlar Diyarbakır bölgesinin şahıydı. İki başbuğ her gün eğlence düzenlediler. Her gün şarap içtiler. Kendilerinden geçtikten sonra iki koçun bir sofranın başında anlaşamayacağı açık bir şeydi. Bir gün onlar çok sarhoş oldular, sözleri birbirine girdi. Kılıçlar kınından çıktı. İki başbuğ birbirinden geri kalmadı, birbirlerine kılıçla vurdular. Hiç kimse onların bu kavgasına karşı gelemedi. Karşı çıksalardı da bir görsünlerdi! O zaman araya girmeye çalışan kişinin kellesini derhal alırlardı. **(II. 243)** Onları ayırmadılar, bu da başbuğlar için kötü oldu. Onların ikisi de aldıkları yaralardan dolayı şehit oldular.

“Kim cesaret etti onları öldürmeye?” deyip iki başbuğun ölüm haberini alan Tuğrul Bey sinirlendi.

İki başbuğu başka birileri öldürmüş olsa o zaman o kişileri paramparça edecekti Tuğrul Bey ama hakikati ona söylediler. Neyin ne olduğunu işittiğinde bey şaşırıp kaldı, siniri tepesine çıktı, üç gün boyunca odasından çıkmadan yorganına sarılıp yattı. Hiç kimseyi yanına kabul etmedi. Vezirler, Altıncan Hatun’dan beyi sakinleştirmesini rica ettiler.

Altınca Hatun beyin yanına gitti. Karısını gördüğünde Tuğrul Bey içinde kopan fırtınayı gizlemeye çalıştı:

Altınca, geldiğin iyi oldu. Gel, birlikte türkü söyleyelim.

Onlar uzun gün boyunca türkü söylediler ama Tuğrul Bey hâlâ sakinleşmiyordu. Beyin sinirlenmesi sadece Başbuğ Buka ve Enisoğlu'nun ölümüyle alakalı değildi. Onun gönlü kendisine en yakın gördüğü kişilerden dolayı da kırılmıştı. Çağrı Bey'e de gönlü kırılmıştı beyin.

Çağrı Bey ile Tuğrul Bey'in hüküm sürdüğü bölgelerin sınırları belliydi. Onlar kendi hâkimiyetleri altında olan bölgelere saldırmamalı, yağmacılık yapmamalıydılar. Öyle de olsa kendi canından değerli gördüğü şehzade Alparslan, Tuğrul Bey'in hâkimiyetinde bulunan Fesa şehrine sefer etmişti.²⁹⁶ 'Tamam, Alparslan genç diyelim ama Çağrı ona bunu anlatmalıydı. O niçin oğluna: Tuğrul Bey'in hâkimiyetindeki şehre saldırma!' demiyor? Sebebi belli, onlara çok fazla zenginlik gerek. Çağrı Bey tüccarlar vasıtasıyla nerede daha fazla zenginliğin olduğu öğrenip oğlunu Fesa'ya göndermiştir. Niçin? İlk olarak Tuğrul Bey sinirlenirse 'Alparslan cahillik etmiştir. Genç adamın suçunu affet! Ben de yaptıkları için ona kızdım, nasihat ettim.' demek iyi!" diye kendi kendine düşünüyordu Tuğrul Bey. O, bu fırladıklardan çok rahatsız oldu.

Alparslan Fesa şehrine girip Deylemlilerden bin insanı, diğer milletlerden de bir bu kadarını öldürdü. Bir milyon dinarı ganimet, üç bin insanı ise esir olarak aldı. **(II. 244)** Alparslan bu yağmayı takma bir adla yapmıştı. Amacı kendisini gizlemektir. Fesa şehrine hızla gitmesi gibi, yine hızla Horasan'a döndü. Yaptığı yağmadan Tuğrul Bey'in haberinin olmamasını diliyordu ama Tuğrul Bey bunlardan haberdar olmaz mıydı? O, Alparslan'ın, Çağrı Bey'in her adımını bilir, her bir sözünü işitirdi sonuçta!

Tuğrul Bey kendisini teselli etmeye çalışıyordu, hayat böyleydi. Allah insana çok yüksek derecelere çıkma şansı vermiştir. Balık suyun derinliğini, kuş yüksekliği, insan iyiyi hedef edinir. Hiç kimse ulaştığı şeylerle yetinmez. İnsan bugün, dünden daha iyi yaşamak ister. İbrahim de öyleydi. Onun ulaştığı merteye birçok komutanın bir araya gelip de ulaşamayacağı bir mertebeydi ama bu ona yetinmiyordu. Bugün ona Tuğrul Bey'in mertebesi gerekti. Bir müddet sonra Tuğrul Bey'in mertebesi de ona yetmezdi.

---

²⁹⁶ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Çünkü istekte sınır yoktu. Bey, adamlarının isteklerini sınırlandırmalıydı ama nasıl? İnsanları daima korkutmalıydı. Bu yüzden Tuğrul Bey, İbrahim'in veziri Ebu Ali'ye birçoklarına ibret olsun diye ceza vermişti.

Yunan rivayetlerinde padişahların yarı insan yarı at, sentorlar²⁹⁷ olması gerektiği, sadece insani bir şekilde ülkeyi yönetmenin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Tuğrul Bey bu düşüncenin gerçekliğini hayatında birçok kez görmüştü.

Alparslan'ın Tuğrul Bey'in hâkimiyetinde olan Fesa şehrine saldırmasında doğasının çelişkili oluşu, içindeki karanlık, söz ile söylediğinin hareketlerinde farklı olmasının bir göstergesi olsa gerekti. Tuğrul Bey son zamanlarda insanları anlamaya çalışmanın beyhude bir iş olduğunu düşünmeye başlamıştı. Düşünmenin maksadı neydi aslında? İnsanın hareketlerini önceden tahmin etmek mi? İnsan, hareketlerini kendisi bile önceden tahmin edemez. Tuğrul Bey devletin lideri hükmünde hem halkını refaha kavuşturmak, hem onları barış içinde yaşatmak için insanı belirli kurallara uymaya mecbur bırakmak ve kabul ettirmek zorunda olduğunu kesin bir şekilde biliyordu. Allahutaala insanı mutlak bir şekilde özgür yaratmıştır. Özgürlük gönlün denen şeyin en önemli özelliğiydi. İnsan bazen Allahutaala'nın kendisinden bile şikâyetçi oluyordu. Bundan sonra devlet, millet hakkında konuşmaya ne gerek vardı? Bunun için de serbestlik yerine zorunluluğa başvurmak gerekirdi. **(II. 245)** Ancak dışarıdan değil de içeriden bir zorunluluk amaca uygun olurdu.

İçeriden gelen zorunluluk insanda korku duygusunu uyandırmak, onun kötü niyetini korku zinciri ile bağlamaktır. İnsanda beden değil, ruhî korkuyu, ahlak korkusunu terbiye etmek gerekir. Bunun kendisi ne kadar ince bir şeyse de bunu doğrusu korku sözü tam manasıyla tanımlayamıyor.

İnsan sadece söz ile insan olmaz. İnsan olmak için dış hareketleri şekillendirmek, onu olgunlaştırmak olmaz. Şartlarla birlikte zorunluluk da gereklidir. Hem de çok zorunluluk gereklidir. Yunanlıların sentorlar hakkında, “Hükümdarın yarı insan yarı at olması gereklidir.” şeklinde söyledikleri düşünce boşuna ortaya çıkan bir düşünce değildir. Bu, asırların tecrübesinin yarattığı bir düşüncedir. Sadece insani davranarak ülke yönetmek olmaz. Olamaz!

---

²⁹⁷ Kentaurlar ya da Sentorlar, Yunan mitolojisinde kısmen insan ve kısmen at görünümlü yaratıklardır. (ç.n)

Zorunluluk olmazsa cemiyet olmak mümkün değildir. Devlet, çoğunluğun yaşayışını dışarıdan oluşturmak, birbirlerine uyum sağlamak, bazı şartlardan da daha fazla olarak mecbur bırakmayı gerektirir. Kanunun kendisi de mecbur etmek değil midir? (II. 246)

Beşinci Hikâye

Dünyanın Cenneti de Cehennemi de İnsanın İçinde

Kurultayda yedi mesele görüşüldü. O meselelerin sonuncusu herkesi şaşkına çevirdi. Yedinci meseleye geçildiğinde:

“Bektaş’ı çağırın!” diye emir verdi Tuğrul Bey.

Tuğrul Bey’in bu sözü Kutalmış Bey’i de İbrahim’i de endişeye düşürdü.

Tuğrul Bey devletin istihbarat ile alakalı vezirini niye çağırıyor ki?

Bektaş son zamanlarda insanların toplandığı yerlerde veya kurultaylarda çok fazla görünmüyordu. O, kurultaya genellikle birisinin yaptığı yanlış bir iş üzerine çağırılıyordu. “Ey Allah’ım, bu sefer kimin sırrını ifşa edecek ki?” şeklindeki soru kurultaydaki herkesin yüreklerine korku saldı. (II. 247)

Karargâhtaki tüm vezirler ve komutanlar birbirlerinin yüzüne korkuyla bakıp elleriyle yüzlerinin önüne siper etmişlerdi.

Tuğrul Bey sakin ve geçimli birisiydi ama bazen hiç beklenmedik bir anda öyle bir sinirlenirdi ki kolay kolay kendisine gelemezdi.

Bektaş kapının dışında çağırılmaya hazır bir şekilde bekliyormuş ki çok bekletmeden içeri girdi, Tuğrul Bey’e tazimde bulundu.

Bektaş, haydi söyle, bizim devletimizde, bizim vezirlerimizden beye ihanet eden var mı?

Var Kibleyi âlemin!

Kim?

Vefadarlık yeminine vefasızlık edenlerin ikisini özel olarak söylemek isterim. Onların ilki Yusuf Bezirganî. O, vezir İbrahim’i üç kez evine kutlama yapmak için çağırdı. Kutlama sırasında her seferinde İbrahim’in tahta uygun olduğunu, kendisinin bu dileği yerine gelirse bin davar kestirip sadaka vereceğini söyledi. Ayrıca İbrahim’e tahta

çıkıldığında giymesi için etrafı değerli taşlarla bezeli bir kıyafet hazırladığını söyledi. Yusuf Bezirganî Altınca'nı kast ederek, o beyimizi zor durumda bırakmak istedi ama biz onun niyetini önceden anlayıp onu zamanında durdurduk.

İbrahim İnal'ın padişah olması için çok çabalayan, onu dolduran malî işler divanı emiri Ebu Zurga Hannakî son üç yıl içinde: “Tuğrul Bey seni aldatıyor. Sana ikta verdiği yerlerin vergilerini senden habersiz kendisi alıyor. Sen oradan alınan vergileri tam olarak bilmiyorsun. Senin aldıkların sadece haraç ile öşür. Avarız, nisam, musumî marai, alaf vergilerinden sana tek bir dirhem vermiyorlar. Tuğrul Bey seni sıradan birisi olarak görüyor. Seni eşek gibi çalıştırıp hiçbir şey vermiyor. Tuğrul Bey seni zayıflatıyor. Sen yokken “Bırakın ya! İbrahim'in bir fikri var mı? O düşünebiliyor mu?” diye size gülüyor. Fakat sen padişah olursan devlet zenginleşir. Çünkü sen Tuğrul gibi “Sadece benim olsun!” demiyorsun. **(II. 248)** İnsanlara, fakir fukaraya karşı cömertsin. Adalet hakkı için kendi yerine geç. Her şey yerinde güzel. Öbür dünyada senden sorarlar “Ey İbrahim, niçin adalet için savaşmadın? Sen adalet uğruna savaşmadığın için yerin cehennem.” denilse en kötüsü de o olur. Tuğrul ile sen bir anadan dünyaya geldiniz. Ona rağmen Tuğrul seni zayıflatıyor. Tuğrul on yıldan beri padişah. Yeter, adalet hakkı için sen padişah ol! Tuğrul'u ise yaptıkları için darağacında as!” diyerek hırslı bir şekilde vurguladı. İbrahim taht ve padişahlıkla alakalı yapılan sohbetten hoşlandı. Bu konuda söylenenlere hiç karşı çıkmadı.

“Ey Allah'ım, onlar Tuğrul Bey ‘Kardeşimiz!’ deyip neden değer vermiyorlar?” diyerek danışman Abdurrahman Agacî çok üzüldü.

Onun sebebi basit değerli danışman. Bu iki kişi Tuğrul Bey'in verdiği vazifelerden faydalanıp rüşvet alamıyorlar. Onların “İbrahim tahta tahta geçerse rüşveti kolayca alırız.” şeklinde inançları var, diyen Bektaş açık bir şekilde konuştu.

“Ben Hannakî'ye inandım, iyi bir adamdır diye düşündüm, işe alınmasına kefil oldum. Vah, vah beni öldürmeniz lazım!” diye Uhcurî feryat etti.

Tuğrul Bey'in huzuruna Hannakî'yi şikâyet etmek için gittiğin beyin “Sen biraz sabırlı ol, bazı kişilerin nasıl birisi olduğunu anlamamıza izin ver.” şeklinde söylediği sözleri hatırladı Uhcurî. O zamanlar bu sözler Uhcurî için manasızdı ama bugün çok manalıydı. Uhcurî, beyin ferasetine hayran kaldı.

Adları söylenenler benim yanıma gelsin! Tuğrul Bey'in sesi çok gür çıktı.

Yusuf Bezirganî ile Ebu Zurga Hannakî başları aşağıda beye doğru yaklaştılar. Onlar hayatlarının böyle değişmesini beklemiyorlardı. Himaye edilmek ister gibi İbrahim'e baktılar ama İbrahim başı aşağıda, dertten ve sinirden dolayı titriyordu. Şu anda Yusuf Bezirganî ile Ebu Zurga Hannakî'yi hiç kimse himaye etmiyordu.

Yusuf, Bektaş'ın dedikleri doğru mu? **(II. 249)**

Kibleyi Âlemim, beni Allah korudu. Siz beni medreseden doğruca yanınıza işe aldınız, önemli vazifelere atadınız, kendinize vezir yaptınız. Biz Emir Ebu Zurga Hannakî ile çoktan çok istedik. Verdiğiniz iktaların kıymetini bilmedik.

Yanlışını hemen fark ettin ha!

Ben suçluyum Kibleyi Âlemim!

Bu ihanetin için nasıl bir ceza uygun olur sana?

Siz ne ceza verirsiniz ben sadık bir şekilde boyun eğirim, Kibleyi Âlemim.

Tuğrul Bey'in karşısında başı yerde duran Ebu Zurga Hannakî elini kolunun altına koydu. İki üç kez kapıya doğru baktı, sonra da kolunun altından hançer çıkararak sultana doğru yöneldi.

Beyin sol tarafından güçlü bir şekilde atılan hançer Emir Ebu Zurga Hannakî'yi durdurdu. Hançer emirin sol gözüne saplandı. Emir acıya dayanamayarak korkunç bir şekilde bağırdı.

Bey sol tarafındaki Altıncan Hatun'a minnettarlıkla başını salladı. Altıncan Hatun hiçbir şey yapmamış gibi sesini çıkarmadı. Kutalmış Bey oturduğu yerden Altıncan Hatun'a baktı, onu iyice inceledi, ona hayran kaldı. "Allah padişahlık nasip edeceği kuluna ilk önce uygun bir eş veriyormuş." diye içinden konuştu.

Yusuf Bezirganî ile Ebu Zurga Hannaki'nin cezalandırılması, darağacına asılması saray çalışanları arasında farklı fikirlere sebep oldu. Beyin en yakın adamlarını cezalandıracak olmasını birkaçı onayladı ama çoğunluk onaylamadı. Şirpence ve kardeşinin cezalandırılması hâlâ saray çalışanlarının akılinda çıkmamıştı. Bugün ise Yusuf Bezirganî ile Ebu Zurga Hannakî'nin cezalandırılmasında onlar esas suçluyu Bektaş Rudabarı olarak görüyorlardı.

"Bektaş kötü şeyler söyleyerek beyin içini kararttı, sonra da onu can dostlarını cezalandırılmaya mecbur etti." diye düşünüyorlardı.

Tam da bu düşünceye uygun olarak Bektaş'ı bir gece eve geç geldiğinde bıçaklayarak öldürdüler. Cinayeti işleyenlerin faili meçhuldü. (II. 250)

Cinayeti işleyenler tam bir vahşet gerçekleştirmişlerdi. Sadece Bektaş'ı değil, onun çocuklarını ve eşlerini de öldürmüşlerdi.

***

İbrahim İnal, Tuğrul Bey'in savaşlarda naibi ve veziriydi. Onun emrindeki askerlerin sayısı yüz binden fazlaydı.

Tuğrul Bey'in yanında esas ordunun dışında seçme elli bin atlılık bir ordu daha vardı. Bu ordunun atlıları ihtiyaç hâlinde savaşa giriyorlardı. Onlar beyin şahsi korumalığını yapıyorlar, ihtiyaç hâlinde savaşa girmeleri için bulunduruluyorlardı.

Seçme orduda görev yapan askerler savaş taktiklerini gençliklerinden beri öğrenen, dayanıklı askerlerdi. Onlarda korku denen şey yoktu. Bu ordunun geldiği haberi insanları korkutmaya yetiyordu. Çünkü bu ordudaki askerler önlerine çıkan düşmanı vahşice öldürüyorlardı. Halk arasında “Tuğrul Bey'in seçme ordusunun önünde durmak, onu durdurmak mümkün değil.” şeklinde bir düşünce vardı.

Dürnazar, beyin seçme ordusunun naibi ve veziriydi. Bektaş Rudbarı'nın canına kast edildikten sonra onun görevini Tuğrul Bey, Dürnazar'a vermişti.

Dürnazar ile Tuğrul Bey çocukluktan beri kardeş gibi arkadaşlıklar, onların birbirinden ayrı gayrısı yoktu. O, Tuğrul Bey'e gönülden bağlıydı.

Bir seferinde Tuğrul Bey'e atılan okun önüne Dürnazar kendisini atmıştı. Ok onun sol omzuna saplanmıştı, o zamandan beri onun sol eli çolaktı.

Dürnazar'ın hafızası çok güçlüydü. İnsanın yüzüne bakıp onun içindeki duyguları yanılmadan anlardı. Dürnazar tıpkı Dodurga Mervezî gibi çok konuşmayan biri insandı. Sorulunca kısa cevaplar verir, onun dışında kolay kolay konuşmazdı. O, konuşmanın gümüş, susmanın ise altın olduğuna inanırdı. Onun heybetli bir yürüyüşü vardı. Yüzü de heybetliydi. (II. 251)

Dürnazar, Tuğrul Bey ile yaşıt olsa da evlenmemişti. O, evlenmemesinin sebebini şöyle açıklıyordu “Ben dünyaya bir kez geliyorum. Bu ömrümü kendim için yaşayacağım, hiç kimseye, hiçbir şeye borçlu olmadan yaşayacağım. Evlenmek, insanın kendisini bağlaması, sürekli hesap vermek zorunda olması demek. Bana ev de

eş de gerekli değil. Benim evim attan indiğim yer. Benim eşim ise attan indiğim yerde esir aldığım cariyelerim. Selçuklu Devleti benim dünyam. Benim dünyama kast eden kişi benim düşmanım. Ben kendi gücümü Selçuklu Devletinin kalkınmasına adadım. Tam da bundan keyif alıp yaşıyorum.

Dürnazar'ı sarayda sevmezlerdi, onu çokbilmiş olarak görüyorlardı. Yüz vermediği, insanın içindeki duyguları bildiği için onun geldiğini gördüklerinde cin çarpmış gibi dağılıyorlardı. Onunla içten bir şekilde sohbet etmiyorlardı. Dürnazar da onlarla içten bir şekilde konuşmuyordu, kendi derdi daima ona yetiyordu.

Tuğrul Bey, Dürnazar'ın işini çocukluk dostlarından birine, Mübarek Han'a verdi. Mübarek Han önceden seçme ordunun birinci tümenine komutanlık ediyordu. Tuğrul Bey seçme orduya liderlik etmesi için onu naip olarak atadı.

Her on bin atlıya, bir tümene bir komutan hanlık yapardı. Seçme ordunun hanlarına sarayda çok büyük bir değer veriliyordu. Onların sayısı çok değildi. Mübarek birinci tümenin hanıydı. Hapban Endikenî ise ikinci tümenin hanıydı. Üçüncü tümenin hanı Yıldırım Sebzevarî'ydi. O Dandanakan Savaşı'nda şehit olmuştu. O zamandan beri onun yerine kimse getirilmemişti. Onun vazifesini Tuğrul Bey Altıncan'a vermişti. Altıncan'a da han unvanı verilmişti.

Yıldırım Sebzevarî'nin yerine han olarak atanmayı Altıncan, beyden kendisi rica etmişti. Yıldırım başta binbaşydy. Sonra beyin onu han yaptığını duyan Altıncan çok üzölmüştü. Onun Yıldırım Sebzevarî'den nefret etmesinin sebebi, (II. 252) sözünün bir dayanağının olmaması ve dengesizliğıydi. Altıncan dayak yiyip çocuğunun düşmesinin müsebbibi olarak Peykam ile Yıldırım Sebzevarî'yi görüyordu. Yıldırım, kendisine haksız bir şekilde iftira atıldığını söylemek, kendisini aklamak için iki kez Altıncan'ın yanına gelmişti. Altıncan Hatun iki seferde de onunla görüşmeyi kabul etmemişti.

Dördüncü tümenin hanı Yagısıyan'dı. Beşinci tümene Erdem hanlık ediyordu. (II. 253)

Altıncı Hikâye

Er Yaşlanır, İntikam Yaşlanmaz

1055 yılı

Dünyanın cenneti de cehennemi de insanın içinde. Altıncan Hatun bu düşünceye on, on beş yıl önce varmıştı. O, bu düşüncesinin gerçek olduğunu insanlarla konuştuğunda, onlarla iş yaptığında daha iyi anlıyordu.

İnsan bu dünyada bazen cennette bazen cehennemde yaşar. Ancak herkes içindeki cehennemi saklayıp kendisini cennette gibi göstermeye çalışır. Çoğu kişi içindeki hasreti, cehennemi gizlemeyi başarıyor ama bazıları da başaramıyor. O başaramayanlardan birisi İbrahim İnal'dı. Onun kursağındaki cehennem yüzüne çıkmıştı. Bir zamanlar o genç, alçakgönüllü ve tatlı dilliydi. Gülmekten, şakalaşmaktan hoşlanırdı. Böyle olduğu için de Tuğrul Bey onu yanından ayırmazdı. Onunla birlikte yemek yer, sohbet eder, danışır, onu katıldığı toplantılara özellikle sokardı, ondan bir gizlisi saklısı yoktu.

İbrahim kendi iktasını yönetmeye gidip Tuğrul Bey'den uzaklaştıktan sonra çok değişti. (II. 254) Bugün onun yüzünde kış mevsiminin soğuk havası duyuluyordu. O her zaman bir şeylerden şikâyetçi, sürekli sinirliydi. Güldüğünde bile yüzünün buzu erimiyordu. Tuğrul Bey ile İbrahim'in gülüşmeleri daima Altıncan Hatun'un gözünün önünden geçirdi. Tuğrul Bey'in sinirinin ardında rahatlık, hükümrancılık, kendi kendisine yetme, güçlülük hissedilirdi ama İbrahim sinirlendiğinde içindeki cehennemi dışarı çıkardı. O gerçek kendisi olurdu. Güldüğünde onun gerçekten gülmediği anlaşılırdı. O kendisini akıllı, itibarlı göstermeye çalışırdı. Kendisine çok değer verilmesini isterdi. İnsanın en büyük bedbahtlığı kendisinden daha büyük olmak isteğidir. İbrahim de kendisinden büyük olmak istiyordu. Onun her bir sözünde, her bir hareketinde şikâyet vardı. Onun Besasîrî ile işbirliği yapması da o şikâyetindendi. İbrahim merhametsizdi. Aslında onun hayatta hiçbir eksiği yoktu. Eli uzattığı her şeye yetişiyordu. Hizmetinde duran insanların haddi hesabı yoktu. O, Ravvat Şahlığının topraklarına, Azerbaycan'a hâkimdi. Gittiği ülke onundu ama bu ona az geliyordu. Onun düşüncesine göre Tuğrul Bey öldürülse dünya sonsuz bir cennete dönüşecek gibiydi. O kendisinin tüm talihsizliklerini, tüm mutsuzluğunu Tuğrul Bey'den kaynaklı görüyordu ve bu düşüncesini Altıncan'dan gizlemiyordu. Hatta o, Altıncan'ın kendisiyle sırdaş olmasını istiyordu.

İbrahim Bey bilmiyor, görmüyor mu sanıyorsunuz? Yok, ben her şeyi görüyorum da biliyorum da. Tuğrul seni de beni de bir çizmesi kadar değerli görmüyor. Hatırla, Davut Kızibibi'ye nasıl değer veriyordu. Onu avcunun içinde saklıyordu. Yattığı yer cennet olsun. Kızibibi vefat ettikten sonra ona kümbet yaptırdı. Sen Kızibibi kadar yok musun? Tamam, o bana değer vermesin ama sana değer vermek zorunda. Ben biliyorum, Tuğrul'u Tuğrul yapan İbrahim ile Altıncan Hatun'dur! Sen ne kadar karşı çıkarsan çık. İçinden benim sözlerimi onaylıyorsun. Sen onu benden de iyi tanıyorsun. Herkes ona hizmet etmeli, o ise kimseye hizmet etmemeli. (II. 255)

İbrahim, siz onunla kılıçlaşmada, güç yarıştırmada, ok atmada, hitabette, akıl ve ferasette, savaş taktiklerinde gözle görülecek kadar zayıfsınız. Ben her gün görüyorum bunu.

Benim neyim zayıf? Sen bunlara dikkat etme!

O zaman ben neye dikkat edeyim?

Kim daha fazla ganimet getirdi? Söyle, söyle niçin susuyorsun? Niçin sustuğunu biliyorum. Çünkü sen hakikate boyun eğmek istemiyorsun.

İbrahim'in söyleyecek sözü çoktu ama Altıncan'ın o sözlerin birisini bile dinleyesi yoktu. Bu Altıncan'a da gerekli değildi. Altıncan, İbrahim'in cehennemî bakışları ile dünyaya ve eşine bakmak istemiyordu. O dünyaya eşinin cennetî ve hükümdarlık bakışı ile bakmak istiyordu.

***

Tuğrul Bey çoğu zaman seferdeydi ve İbrahim'i yanından ayırmıyordu. Onu yanında Bizans'a gazaya götürdü. Dönüşte ise onu Musul diyarına hükümdar yaptı.

Şaşırtıcı, çok şaşırtıcı! İnsana bir kötülük gelse yaptığı kötülüklerden değil de, çoğu zaman yaptığı iyiliklerden gelir. İbrahim konusunda da böyle oldu.

Tuğrul Bey, "İbrahim rahatça yaşasın." düşüncesiyle ona çok miktarda para ve iktâ yerini verdi. İbrahim ise zenginliğinin kıymetini bilmedi, rahatça yaşamadı, Tuğrul Bey'i tahttan indirmek için büyük bir ordu toplamaya girişti. Aklında sadece bir düşünce vardı onun "Tuğrul Bey'i tahtan indirmeli, Selçuklu Devletinin şahı olmalıyım!"

Tuğrul Bey insanın büyüdükçe bir şey kazanmadığı, hatta kaybettiği sonucuna vardı. Büyüklüğün kazançları olduğu gibi çocukluğun da tartışmasız artı tarafları vardı. Bunun için büyümeyi olgunlaşmak değil de, sadece değişmek olarak sınırlandırmanın daha doğru olduğunu düşünürdü.

Çocuklukta ahlaki manada yaramazlıklar, kötü düşünceler olmaz. Çocuk korkak olabilir ama namert olmaz. **(II. 256)** Çocuk yalan söyleyebilir ama aldatmaz. Çocuk kıskanç olabilir ama haset olmaz. En iyi insanlar büyümesine rağmen çocukluklarındaki temizliğinde kalan, çocukluğundaki asilliği yitirmeyen insandır. Tuğrul Bey böyle insanlara nadiren denk geliyor, o böyle büyük çocukları ise iyi olarak görüyordu. Bu tarz kişilerde arzu olurdu ama hiçbir zaman nefis olmazdı. Nefis, büyüdükten sonra insanın kalbinde ortaya çıkar. Karakter, yaratılış manasında büyümek, insanın kendisinin dışına çıkıp toplumun bir üyesi olmasıdır. Toplum ise doğadan farklı olarak kötülükleri özünde saklar. Doğa; niyet, çıkar, istek, maksat gibi duygulardan özgür yaşanan bir meydan. Onda tek bir güç, Allahutaala'nın iradesi ve gücü hüküm sürer.

Toplumda küçük de olsa, ikinci sırada da olsa bir güç, insan gücü hareket eder. İnsan büyüüp kendini hükümdar olarak görür. Çocuklukta olmayan özellikler gün yüzüne çıkar. Gençken İbrahim'in tek isteği Tuğrul'a benzemektir. İbrahim o zamanlar Tuğrul gibi giyinir, onun gibi yürürdü. Tuğrul gibi hareket eder, onun söylediği sözleri söylerdi. Ancak insanlar sadece Tuğrul'a değer veriyorlardı. Böyle olunca o, beye değer verenlerden nefret ediyordu. Tuğrul Bey gibi olamadığı için sinirlenip bazı zamanlar kendisini kötü bir şekilde cezalandırıyor, bir iki gün yemek yemeden geziyor, kanayana kadar alnını yere vuruyordu. Yıllar geçtikçe Tuğrul Bey, İbrahim için ulaşılmaz bir padişaha evirildi, itibarı, saygınlığı arttı. İbrahim, Tuğrul'un üstünlüklerine bir yandan seviniyor, ona yardımcı olduğu için mutlu oluyor, halk içindeki itibarının beyin itibarından kaynaklandığını düşünüyordu. Bir başka yandan ise ona haset etti. İbrahim haset etmemesi gerektiğini bilmesine biliyordu ama kendisine gücü yetmiyordu. Haset ona üstün gelip iradesini elinden alıyordu.

Tuğrul Bey, İbrahim'in gençlik kıskançlığının hasede dönüştüğünü gördü. **(II. 257)** Haset onun içindeki cehennemin sınırlarını genişletiyor, kötü ve yanlış hareketlerinin türemesine sebep oluyordu.

İbrahim maksadına ulaşmasına engel olan kişileri yok etmeyi aklına koydu, bu düşünceyle ilk olarak Bektaş Rudbarı'ya kastetti. Elbette, Bektaş annesinin kardeşiydi. Bektaş İbrahim'i kucağında büyütmişti. Ona savaş taktikleri öğretmişti ama ona "İbrahim, Tuğrul'a karşı gelme!" demişti. Bektaş, İbrahim'in her bir hareketini takip etmiş, beye haber vermişti. Tam da bunun için İbrahim birkaç fedaiyi Bektaş'ın üstüne salmıştı.

Peykam kardeşinin ölümünü İbrahim'den bildi. İbrahim'i öldürmek için eline kılıç aldığı anda Peykam'ı Melik Süleyman durdurdu.

İbrahim, Peykam'ın ölümünde parmağı olmadığına yemin etti. Bundan bir ay sonra İbrahim Peykam'a elbise hediye etti. Onun verdiği elbiseyi giyen Peykam o gün can verdi. Bakıldığında elbise zehirlenmişti.

***

Besasîrî Türkmen güç topluyordu. Onun yanında Arapların Alemeddin (Dinin Bayrağı) lakaplı Kureyş bin Bedran ibn el-Musayip ibn el-Mukallat el-Ukaylı adlı sultanı vardı. O, Bağdat'ı ele geçirmiş, Halife Kaim Biemrrullah'ı yenmişti. Halife bir çıkış yolu arıyordu. Eğer Tuğrul Bey Büveyhoğulları Devletini kendi hâkimiyetine alıp Bağdat'ı ele geçirirse halife sarayında rahatça yaşayabilecekti. Halifenin her günü korkuyla geçiyordu. Onu bu durumdan kurtarabilecek, rahat bir şekilde yaşamasını sağlayabilecek tek kişi Selçuklu Tuğrul Bey'di. Bir yıllık firardan sonra halife Tuğrul Bey'e mektup gönderdi.

Abbasi Halifeliği Hazreti Muhammet Aleyhisselam'ın amcaoğlu Abbas (Ebülabbas) Saffah'tan geliyordu. Abbas 750 yılında Büyük Zap Suyu Savaşı'nda Emevilerin hâkimiyetini kırıp kendi hâkimiyetini, halifeliğini kurmuştu. **(II. 258)** Abbas Seffah'tan sonra oğlu Mansur (754-775) devletin başkentini Bağdat'a taşıdı. Halifelik Memun devrinde Merv etkisindeydi. Bağdat, Mervli Mimar Himmet Türkmen'in inşa ettiği binalar sayesinde gerçek bir devlet merkezine evrilmişti. Memun bu şehre Mervli âlimleri, sanatçıları zorla getirdi. Ancak halife Harun Reşid'in halifeliğinin son yıllarında ve özellikle ondan sonra tahta çıkan halifeler zamanında halifeliğin siyasi gücü zayıfladı. Mısırda Tolun Türkmen bağımsız bir devlet kurdu. Emevilerin bir kolu İspanya'da bağımsız bir halifelik kurdu. Horasan ve Maverâünnehir'de Abbasi Halifeliğinden ayrılan Tahirîler, Samanîler, Saffarîler ve Gazneliler bağımsızlıklarını

ilan ettiler. Halifelik istese de istemese de o devletlerin bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı. Halifelik ayakta durmak için her türlü tavizi veriyordu.

Mısır ve Kuzey Afrika'da kurulan Şii Fatimî Halifeliği, Kızıl Deniz'den Atlantik Okyanusu'na ve Kuzey Suriye'ye kadar uzanan toprakları hâkimiyeti altına almış, Sünnî Abbasi Halifeliğine korku salıyordu. Yıllar Abbasi Halifeliğinin faydasına işlemiyordu. Fatimî Halifeliği, Abbasi Halifeliğinin ordusunun başkomutanı Arslan Besasîrî Türkmen'i kendi taraflarına geçmeyi ikna etmişti.

Arslan Besasîrî yetim bir Türkmen çocukken halife onu himayesine almış, korumuş ve eğitimi üstlenmişti. O zamanlar Arslan Besasîrî şimdiki gibi vicdansız değildi. Sevgi dolu, iyi niyetli ve vefalıydı. Bugün hükümdar olma arzusu onun insafına üstün gelmişti.

Halife her türlü eziyete göğüs gerdi, sonra da başkentten kaçıp Hadısat Ana'ya, oradan da Enver'e gitti. Besasîrî ise Fatimîlerin faydasına olsun diye Kaim'in tahtan ve halifelikten çektiğini resmileştirdi, ona anlaşma imzalattı. Sonuç olarak Abbasi Halifeliği son buldu, Fatimîler ise sadece Mısır'da değil, Bağdat'ta da halifeliği ele geçirdiler. Abbasi Halifeliğinin fermanları, tuğraları, mühürleri, hatta Hazreti Muhammet'in elbiseleri bile Kahire'ye yollandı. Bağdat'ta halife El Mustansir'in adına hutbe okunmaya başlandı. (II. 259)

Yedinci, sekizinci yüzyıllar Arapların dünyada ses getirdi, Asya'nın birçok halkının İslam dinine girmesini sağladığı yüzyıllar olarak tarihe geçse de, onuncu ve on birinci yüzyıllar, Oğuzların İslam dinini koruyan tek din kılıcı millet olarak tarihe geçti. (II. 260)

Yedinci Hikâye

Göz Terazi, Gönül Kadı

Tuğrul Bey, halife Kaim Biemrullah'ın mektubundan sonra mukaddes şehir Bağdat'a gitme hazırlıklarına başladı. O, İslam'ın başkentine kurtarıcı olarak girmek istiyordu. Bu amaçla muhbir birliğini Bağdat'a yolladı. Muhbir birliğinin amacı Bağdat'taki savaş güçlerini öğrenmek, ayrıca Deylemlilerin, Fatimîlerin ve Arslan Besasîrî'nin yaptıklarını yerli halka anlatmak, yerli halkı onlara karşı başkaldırmaya çalışmaktı. Çünkü Bağdat'ta Arslan Besasîrî'yi kendilerine koruyucu olarak görenler az değildi.

Tuğrul Bey muhbir birliğinin haberini bekliyordu. O zamana kadar da tek bir gününü boş geçirmeden Bağdat'a giriş hazırlıkları yapıyordu.

On beş gün süren hazırlıklara Vezir Kunderî ile Mübarek Han önderlik ediyordu. Onlar her gün beye hesap veriyor, yeni emriler alıyorlardı. (II. 261)

Tuğrul Bey'in ordusu Bağdat'a yedi günde girmeliydi. Bu yedi günün devamında Bağdat'a giren ordu takviye güçlerle desteklenmeliydi. Bağdatlılar yedi gün boyunca her bir atlı birlik gördüğünde beyin geldiğini düşünmelilerdi. Hiç kimse net bir şey söylememeliydi. Böylece Bağdatlıları şaşırtmalı ve onlara Tuğrul Bey'in gücünü göstermelilerdi.

Öyle de oldu. Şehirde uzun süre beklenen Tuğrul Bey'in geldiğini işiten Arslan Besasîrî Türkmen, Bağdat'ı terk etti. Halife Kaim Biemrullah uzun süren kaçışını sonlandırıp sarayına geri döndü.

Şehir bayram havasına bürünmüştü. Vezirlerin Bağdat'a hangi gün gireceği belliydi. Tuğrul Bey ise seferin yedinci günü, öğle vakti gelmeliydi Bağdat'a.

Haremdekiler de beyin ardındaydı. Harem muhafızları da beyle birlikteydi. Altıncan kecebede oturup Bağdatlıların tazimde bulunmalarını, kendilerini hayranlıkla izleyişlerini, bey önlerinden geçerken sevinçten çılgık atmalarını, ellerini havaya kaldırıp sallayışlarını izliyordu.

Tuğrul Bey en öndeki filde sarsılmadan oturuyordu. Sekiz filin içinde beyin bindiği fil süslemeleriyle diğerlerinden ayrılıyordu. Filin üstü değerli taşlarla süslenmişti. Filin hotozlarında değerli mücevherler, zümrütler parıl parıl parlıyordu.²⁹⁸

Bağdatlılar sekiz filin süslerine bakıp hayran oldular. Bu süsler sıradan süsler değildi. Bu süsleri gördüğünde insanlar Tuğrul Bey'in çok zengin olduğunu düşünmelilerdi. Bu zenginliği gören insanlarda tamah duygusu ortaya çıkmalıydı. Gerçekten de öyle oldu. Filleri gördüklerinde insanlarda beye yakın olmak, onun lütfunu kazanmak duygusu uyanıyordu.

Altıncan Hatun saraya Firdevs kapısından girdi, filini haremın yanında durdurdu. Fil yere çöktüğünde birbirine benzeyen, beyaz atlastan elbise giyinmiş on iki yiğit fedai

---

²⁹⁸ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

kız hemen ortaya çıktı. Onlar Altıncan'ı götürmesi için getirilen tahtirevana onu iki yanından tutarak oturtular.

Yüzü gözü güzel, hoş endamlı, uzun boylu, zayıf, güzel bakışlı bir kız Altıncan'ın etrafında arı gibi dönüp duruyordu. **(II. 262)** Bu kişi on iki fedai kızın efendisiydi. Fısıldayarak fedailere yapmaları gerekenleri anlatıyordu.

Güzel, cana yakın kız henüz filden inmemiş olan Altıncan'ın ayaklarına doğru eğildi, defalarca tazimde bulunup alnını yere değdirdi, sonra da kızgın nefesli dudaklarıyla Altıncan'ın ayaklarını defalarca öptü.

Bu güzel kıza Altıncan'ın kanı çok ısındı:

“Ey Allah'ım! Bu peri yüzlü kız kimin nasibi ki? Kiminkiyse o yiğidin duaları baş yarar.” diyen Altıncan, kız alıcı gözlerle izledi. Güzel kız Altıncan'ın düşüncelerini anlamış gibi gülümsedi.

Altıncan'da annelik sevgisi gün yüzüne çıktı, güzel kızın elinden tuttu. Kendisine güzel duygularla bakıldığını gören güzel kız Arap dilinde yavaşça konuştu:

Ben sizin hakkınızda birçok rivayet işittim, sevgili Altıncan Hatun. Yüce yaratan sizin güzel yüzünüzü görmeyi bana nasip etti. Tarif ettikleri gibi siz gerçekten de çok güzel ve yiğit bir kadınmışsınız.

Altıncan Hatun bu sözlere cevap vermedi. Sekiz cüsseli, uzun boylu Habeşli köle Altıncan Hatun'un oturduğu tahtirevanı kaldırıp götürmeye başladılar. Onu özel olarak hazırlanmış hareme götürdüler. Güzel kız geniş odada Altıncan Hatun'un yerine oturmasına yardımcı oldu.

Tatlı dilli kız, senin adın ne?

“Adım Seyide, ben halife Kaim Biemrullah'ın kızıyım.” diyen güzel kız, Altıncan Hatun'a billur bir kadeh uzattı. “Altıncan melikem, bir yudumda şerbeti için!”

Tatlı dilli kız, benim bir şey içmemi istiyorsan o zaman bana bir kadeh su ver!

***

İşte, bugün yüz yirmi yıldır devam eden Büveyhoğulları Hanedanlığı yıkılıyordu. Altıncan'ın şu an oturduğu yerde bundan on gün önce Sultan el-Melik er-Rahim'in eşleri, kızları ve gelinleri yaşıyordu. Bu oda sultanın ilk eşinin odasıydı.

Vezir Kunderî bu odayı Altıncan Hatun için özel olarak seçmiş, odanın içinden bazı eşyaları atıp Altıncan Hatun'un hoşuna gidecek eşyaları koymuştu. **(II. 263)** Ayrıca odadaki yorgan, döşek ve kıyafetlerin hepsi yeniydi.

En büyük oda müthiş bir şekilde süslenmişti. İşte, öyle ustalıkla işlenmiş büyük ağaç kapının sol tarafında kenarlarına altın işlenmiş, bir insan boyunda ayna vardı. Aynanın yanındaki rafın üzerinde her türlü kokunun bulunduğu şişeler vardı.

Altıncan'ın dinlenmesi için hazırlanan yatağın yüksekliği bir buçuk metreydi. Döşeklerin eni üç, boyu ise beş metreydi, genişti. Yumuşak döşegın üstünde yatan insan yorgunluğunu unuturdu. Yatağın dört tarafından sütunlar kaldırılmıştı. O sütunlar birbirine geçirilip bağlanmıştı. Sütunların üstüne her türlü cibinlik tül ve hotozlar çekilmişti. Ayrıca üstüne ipek ve atlas örtüler serilmiş yatak, küçük bir sarayı andırıyordu.

***

447 Hicrî, 1055 Miladi yılı.

Tuğrul Bey bu yılın Ramazan Ayı'nda Bağdat'a girdi. O, devlet sarayına yerleşti. Onun adamları da oradaki Türkmenlerin evine misafir oldular. Tuğrul Bey'in yanında sekiz fil vardı. Besasîrî ise kaçmış ve Rahbe şehrine gitmişti.

İbn Kesir, Başlangıçtan Sona Kadar.

***

Altıncan Bağdat'a çabuk alıştı. Büveyhoğulları Hanedanlığının haremine yerleşmesi, bağlarda ve Dicle'de²⁹⁹ tekneyle gezmek Altıncan'ın çok hoşuna gitti. O, ırmakta tekneyle gezdiğinde, bağın içinde dolaştığında yanından Seyide'yi hiç ayırmadı. Seyide'nin de onun yanından ayrılması gelmedi. Ancak sürekli birlikte olmak da mümkün olmuyordu. Tuğrul Bey eşini çoğu zaman yanına çağırıyordu. Çünkü yapılması gereken işler, çözülmesi gereken meseleler çok fazlaydı. **(II. 265)**

Büveyhoğulları padişahı Alaüddeve'nin torunu El-Malik er-Rahim'in Rey şehrinin yakınındaki Taberek Kalesi'ndeki zindana atılmasıyla işler bitmemişti. Bu, bin derdin sadece biriydi. Kalan dertlerin içinde fethedilen yerlere sahip çıkmak, idare etmek,

---

²⁹⁹ **Dicle Nehri:** Barı Asya'daki en büyük nehir. Uzunluğu İki bin kilometredir. Türkiye'nin doğusunda bulunan Van Gölü'nün etrafındaki dağlardan doğan nehir, Diyarbakır, Musul, Bağdat şehirlerinden geçip Fırat Irmağı ile birleşir.

Çalışanlar -her ülkede binlerce çalışan vardı- ile anlaşmak, onların yapması gereken işleri belirlemek, kimin kendisine hizmet edip etmeyeceğini anlamak, kesin bir sonuca ulaşmak, çalışanları uygun yerlere yerleştirmek, kurallı bir yönetim saplamak kolay bir iş değildi. Saray çalışanlarını ne yapmak gerekecekti? Eğer onları kovsa yerlerine adam bulmalıydı. Saray alışanı bulmak da kolay iş değildi. Bunun için önceden çalışanların çoğunu tecrübeli olmalarından dolayı çalıştırmak gerekecekti ama onlar vefalı bir şekilde hizmet edecekler miydi? Kim kimle anlaşır, kim kime karşı? Onlar Tuğrul Bey’e karşı gelmesinlerdi! En basiti, aşçılar bile kendi başına bir dünyaydı. Kim han olacaktı? Tuğrul Bey en yakın adamı, baş veziri Kunderi’yi Bağdat’a kadar olan toprakların hanı ilan etti. Çünkü o, Arap dünyasına hkimdi. Halife ona Amidilmlk³⁰⁰ (Mülklerin yöneticisi) unvanını verdi.

***

Altıncan’ın günleri de kolay geçmiyordu. Ona Büveyhoğulları Handedanlığı devrinde sarayda çalışan vezirlerin eşlerinin çoğu gözyaşları ve çocuklarını gösterip sonları gelmiş gibi yalvarmak için geliyorlardı.

Altıncan gelenlerin hepsinin sorununu zmeliydi. zemediğini ise Tuğrul Bey ya da Kunderi’ye ynlendirmeliydi. Gz terazi, gönül tartıydı. Altıncan huzuruna gelenlerin nasıl biri olduklarını yanılmadan anlamaya çalışıyordu.

Günler çok hızlı geçiyordu. Yeni doğan güneş bir bakınca karanlığa dönüşüyordu. İşlerle ilgilenmekten Altıncan Hatun bazen yemek yemeyi bile unutuyordu. Seyide onun kurtarıcısı, yardımcısıydı. O, Yemenli veys³⁰¹ gibi sadık ve vefalıydı. Altıncan için canını vermeye razıydı.

İsteklerle gelenleri Altıncan tanımasa da Seyide hepsini çok iyi tanıyordu. Bunun için de onların hiçbiri Altıncan’ın gözünü kamaştıramıyordu. (II. 266) Yoksa Altıncan’ı çaresiz bırakacak, aldatacak kadınlar çoktu. Onların ya kocası ölmüş ya yaralanmış ya da buna benzer sıkıntısı vardı. Başka biri atalarından miras kalan, yüz yirmi yıla yakın

³⁰⁰ **Amidilmülk:** Devlet mülkünün direği anlamına gelen bu unvan, Tuğrul Bey’in veziri Ebu Nasır Muhammet bin Ebu Salih bin Mansur bin Muhammet Kunderi Cerrah’a aittir. Kunderi kendi devrinin en cömert, geçimli, büyük şöhrete sahip edebi şahsiyetlerinden birisi sayılmaktadır. O 1068 yılında Alparaslan tarafından ldrlr. Alparaslan ilk önce onu kısıkanıp görevinden uzaklaştırır, sonra da Nizmlmlk’un ardı arkası kesilmeyen kötülükleri neticesinde öldürür.

³⁰¹ **Veysel ‘Üveys’ Karan (Veysel Kara, Veysel Baba):** Uhud Savaşı’nda Hz. Muhammed’in bir dişi kırılır. Hz. Muhammed’e derinden bir inançla bağlı olan Veysel Karan, Peygamber’e bağlılığını göstermek maksadıyla kendi dişlerini tek tek çeker. Veysel Karan’nin otuz iki dişi ile Hz. Muhammed’in bir dişi Müslüman tespihini meydana getirir.

bir zaman içinde Büveyhoğulları sultanlarının hiçbirinin sıkıntı çekmediği hanzade, asilzade ailesinden olduğunu, bugün bu asil ailenin mağdur edildiğini, kendilerinin yalın ayak bir şekilde sokağa atıldıklarını, bu yüzden Selçuklu beylerine, özellikle de Tuğrul Bey'e büyük bir umut bağladıklarını, ömürlerinin sonuna kadar gece gündüz uyumadan vefalı bir şekilde hizmet etmek istediklerini ama onca işi yapan kocasının işsiz bir şekilde oturduğunu, kocası yeni devlette hizmete başlasa o zaman bu devletin dünyada görülmemiş, işitilmemiş başarılarla ulaşacağını, dünyanın tüm zenginliğini, mücevherlerini bu devlete kazandıracağını; mutluluk, fazilet elbisesinin Tuğrul Bey'e verilip adının âleme yayılacağını, kocasının böyle işlerde çalıştırılmasının faydalı olacağını, böylece beyin en yakın yardımcısının, tüm kadınların koruyucusu Altınca Hatun'un ferasetli olduğunu, onun bir gördüğü kişinin hemen nasıl biri olduğunu bildiğini, güzel iş yapan kişilerin değerini bildiğini, bu konuyla alakalı melikeden adaletli bir yaklaşım beklediklerini, tam da bu düşünceyle Altınca Hatun'un huzuruna geldiklerini söylediler.

Muhtemelen gelenlerin çoğunun işi görülmüştü. Büveyhoğulları devrinde görev süreleri bitip emekli olan kişilerin de emeklilik maaşlarında³⁰² iyileştirme yapıldı ve önceden Büveyhoğullarının çalışanı olduğuna bakılmadan onlara güvenildi.

Bağdat Altınca için tamamen yeni ve mukaddes bir dünyaydı. Bu şehirdeki hayat melikenin gönlüne farklı gibiydi. O her bir şeyde bir gizem ve korku arıyordu. Öyle bir an oluyordu ki içinde bir korku türüyor, sanki birisi ona "Altınca mert ol! Başına gelecek talihsizliği yiğitçe karşıla!" diyor gibiydi. O bu sözleri kimin söylediğini duyacak gibi etrafına bakınıyordu. (II. 267)

Bağdat'ta Altınca'nın akkızlarının sayısı üç yüzü geçmişti. Yine bir bu kadar hadım onun hizmetinde, binden fazla muhafız ise korumasındaydı.

Amidilmülk Nasır Kunderî her gün seher vakti Tuğrul Bey ve Altınca'nın huzuruna gelip onlara Allah'ın selamını veriyordu.

---

³⁰² **El-İdarat (Emeklilik Maaşı):** Türkmen devletlerinde şöyle bir özellik vardı: Onlar fethettikleri topraklardaki önceki devletlerin, hanların belirlediği emeklilik maaşlarını kendileri belirlemiş gibi ve zamanında öderlerdi. Onlar kendilerinden önce belirlenmiş bunun gibi şeyleri yapmamayı kötü bir şey olarak görürlerdi. Hatta Sultan Gazneli Mahmut ibn Sebük Tegin'in ödemesi gereken maaşları da kendileri ödemişti. Harezmsahlr da Selçuklu beylerinin bu asil âdetini hiç değiştirmeden devam ettirdiler. (Muhammet Nesevî, Sultan Celaleddin Meñburnu'nun Hayatı, 2001.)

Altıncan Kundurî'yi sever, ona özel bir değer verirdi. Onun çok bilgili olması, işini iyi bir şekilde yapması Altıncan'ın hoşuna giderdi.

Altıncan Hatun'un sarayda değer verdiği kişiler az değildi. O, Mübarek Han, Erdeşir Magmaranî, Dodurga Mervezî, Uhcürî ve Hapban Endikenî'yi ayrıca severdi. Özellikle bu kişilerdeki mertliği, cesareti, korkusuzluğu, kahramanlığı severdi. Altıncan Hatun, çok mülayim ve sakin olmayı erkeklere uygun olmayan özellikler olarak değerlendirirdi. O, “Çok mülayim, sakin insanların kalpleri temiz değildir, onlar kötülüklerini saklamak için mülayimdirler.” deyip bazen felsefe yapardı. Ebu Zurga Hannakî'yi de Yusuf Bezirganî'yi de çok mülayim ve tatlı dilli oldukları için sevmezdi. Bektaş onları ifşa ettiğinde Altıncan kendi düşüncesinin doğru çıkmasına sevinmişti. (II. 268)

Sekizinci Hikâye

Koyun Semirdikçe Yavaşlar

Altıncan'ı Bağdat'ta rahatsız eden şeylerden birisi de Anuşirvan'ın durumuydu. Dışarıdan bakıldığında onda bir değişiklik yoktu ama Altıncan ondaki derin değişikliği, boşvermişliği, soğukluğu seziyordu.

Anuşirvan önceden şimdiki gibi soğuk değildi “Annem, canım ablam, lalam, validem” diyerek her gün birkaç defa Altıncan'ın hâlini hatırlarını soruyordu. İyiden iyi, güzelden güzel sözler bulup Altıncan'ın gönlünü avlıyor, hoş sözlerini eksik etmiyordu. İş ne kadar çok olursa olsun bu güzel sözleri söylemek için zaman yaratırdı. Anuşirvan genelde şiir okurdu. Öyle şiirler yazardı ki, bazen söyleyecek sözlerini de şiir gibi söylerdi. Onun güzel mi güzel şiirleriyle, şairliğiyle Altıncan'ın gönlünü hoş olurdu. Anuşirvan savurganlığının, her türlü cambazlığının üzerini sevecenliğiyle, güzel sözleriyle örterdi. “Güzel söz kemiği kırar.” denilmesi doğruymuş. Altıncan “Şimdi ne kadar yalvarırsa yalvarsın Anuşirvan'a tek bir dirhem verecek değilim.” diye kalbini ikna ediyordu ama onun Anuşirvan'ın tatlı sözlerini bir kez olsun dinledikten sonra her şeyini sakınmadan veriyor, hatta verdikleri ona az geliyordu. (II. 269)

Anuşirvan'ın hafızası çok güçlüydü. Birçok şairin şiirini ezbere biliyordu. Özellikle Ebu Tammam et-Tay'ın, Ebu Hafs Sadranç'ın³⁰³ şiirlerini okumayı çok seviyordu. Ebu

³⁰³ **Ebu Tammam et-Tay (788-845):** Orta Çağ'ın meşhur Arap şairi.

Ebu Hafs Sadranç: IX. yüzyılda yaşamış meşhur Türkmen şairi, edebiyatçısı, satranç oyuncusu.

Nuvas'ın³⁰⁴ şarap, eğlence hakkındaki şiirlerini ise Tuğrul Bey'in verdiği kutlamalarda okuyordu. Komutanların arasında olduğunda Firdevsî'nin Şehnamesi'ni okuyordu. Uzun seferlere gidildiğinde Sebük Tegin'in Pendnamesi'ni ahenkli bir şekilde ezberden okuyordu. Kısacası o, nerede olursa olsun herkese kendisini dinletmeyi, kendisine bağlamayı başarıyordu. Altınca onun bu becerisi ile mutlu oluyordu.

Ancak zamanın geçmesiyle Anuşirvan eğlencelere az katılır oldu. Önceki gibi coşkuyla şiir okuyup herkesin dikkatini üzerine de çekmiyordu. Kendisini gözlerin görmeyeceği yerlerde bulunmaya çalışıyordu. Daima düşünceliydi, meşguldü, insanlara şüpheyile bakıyordu.

Altınca haftada üç dört kez Anuşirvan'ın divanına gidip onun halini hatırlarını sormaya başladı. Altınca ne zaman görse Anuşirvan birisiyle baş başa vermiş gizlice sohbet ediyor. Ancak Altınca'ı gördüğünde ise istemeyerek de olsa konuşmayı bırakıyordu.

Anuşirvan'ın gizlice konuştuğu kişiler sürekli değişiyordu. Onun yanına yabancı kişiler geliyordu. Altınca, Anuşirvan'ın o yabancı kişilerle ne hakkında konuştuğunu bilmek istiyordu. Hatta o bir keresinde Anuşirvan'a bu konuyla alakalı soru sordu ama Anuşirvan açıkça cevap vermeden konuyu değiştirdi.

Altınca'ı rahatsız eden şey Anuşirvan'ın yabancı kişilerle konuşmasıyla bitmiyordu. Anuşirvan, Altınca'ın yanına son bir ay içinde üç kez gelmiş, her geldiğinde birisini bir işe aldirmek istemişti. Onların ikisinde Tuğrul Bey'e, birinde ise Kundurî'ye söyleyip Anuşirvan'ın istediği kişileri işe aldirmişti Altınca. Onun desteği ile bütün ömrünü tüccarlık ile geçiren yaşlı bir kişiyi (adını unutmuş) Herat'ın valisi olarak atadılar. **(II. 270)** Üstaduddar Erdeşir Magmaranî'yi vezirler divanının naibi, Tahir Rıza'yı ise İbrahim'in veziri yaptılar.

Onları işe aldirmek için Anuşirvan'ın acele ettirmesi Altınca'a çok anlamsız geliyordu. Onları işe aldirmek Anuşirvan'ın vezirlik yaptığı divanın görevi değildi. Anuşirvan, Tuğrul Bey'in yurtdışı işleriyle ilgilenen veziriydi.

Anuşirvan hiçbir zaman yarını düşünen, dert eden birisi değildi. O bugünü yaşırdı, bugünü son günü gibi yaşırdı.

---

³⁰⁴ **Ebu Nuvas:** 762-813 yılları arasında yaşamış meşhur Arap şairi. O kendi devrinde şarap hakkındaki şiirleri ile şöhret kazanmıştır.

Dodurga Mervezî'nin kızı Gülayım ile evlendikten sonra Anuşirvan'ın savurganlığı azaldı. Şaşırtıcı, çok şaşırtıcı! Anuşirvan artık zenginlikle ilgileniyordu. Kadın ile kadının arası yer ile gök gibiymiş. Canahır Geçdeki'nin kızı Gövheray, Anuşirvan'a bu kadar etki edememişti. Altıncan, Anuşirvan'ın para pulla ilgilenmesini iyiliğe yordu.

Eskiden Anuşirvan'ın Altıncan'dan gizlisi saklısı yoktu. Şimdi o gizemliydi. Altıncan'ın bildiği bir şey vardı, o da son zamanlarda Anuşirvan'ın çok fazla zenginleştiği idi. Anuşirvan halifenin vezirleri kadar, ayda bin dinar aylık alıyordu. Bunun haricinde o, beş vilayetin iktasına sahipti. Onun üç şehirde dükkânı, pazarı vardı. Bir keresinde içkiden dolayı sarhoş olduğunda ayda yirmi bin dinar kazandığıyla övünmüştü.

Anuşirvan'ın emrinde beş bin hizmetkârı vardı. Rey'de ve eşinin doğduğu yer olan Merv'de iki yüz odalı güzel bir saray yaptırmıştı. Anuşirvan'ın hayatında eksik bir şey yoktu. O bulunduğu mertebenin değerini biliyordu. Tuğrul Bey'e saygıda bulunuyor, onun hakkında güzel sözler söylüyordu. Altıncan'a “Başımın tacı annem, sevgili annem.” diye güzel sözler söylüyordu.

Anuşirvan'ın daima neşesinden dem vurup onun üzüldüğü vakit yoktur diye düşünen insanlar çoktu ama onun üzüldüğü, dertli olduğu anlara son zamanlarda çok denk geliniyordu. Hatta o bazen bir şeyi hatırlayıp dertleniyordu. **(II. 271)** Anuşirvan oğlu olmadığı için üzülmüyordu. Eşi her hamile olduğunda oğlan bekliyordu ama hep kızı oluyordu. Onun beş kızı vardı.

“Allah'ın verdiği ne şükret!” diye Altıncan onu teselli etmeye çalışıyordu.”

Anuşirvan oğlunun olmamasının sebebini birinci oğlunu, babasının adını verdiği öz oğlunu öldürmesi olarak görüyordu.

“Benim de bir vârisim olmasın mı? Tahir Afrasyab'ın soyu kurusun mu? Bu nasıl bir kader?” deyip Anuşirvan başını iki elinin arasına alıyor, feleğe feryat ediyordu.

Altıncan onu sakinleştirene kadar harap oluyordu:

Sen daha gençsin, daha uzun yıllar var önünde. Nasip olursa oğlun olur.

Bugüne kadar sadece Altıncan Hatun değil, herkes Anuşirvan'dan razıydı, herkes onu seviyor, değer veriyordu ama bugün onu şikâyet ediyorlardı.

Tuğrul Bey'in vezirler divanı naibi Erdeşir Magmaranî huzura gelip:

Ben Anuşirvan'ı çok severdim. Birkaç defa ona değer verip evime misafir olarak çağırdım. O ise dün benim en küçük eşimi fırsattan istifade kaçırmış. O benim eşimi geri versin.

Altıncan'ın şaşırmasının üstüne Anuşirvan bir şaşkınlık daha ekledi:

Canım ablam, benim endişe içinde yaşamama siz razı mısınız?

Bu dediğin de ne demek oluyor?

Erdeşir Magmaranî'nin on beş yaşındaki eşi benim endişelerimi giderecek tek kadın. Ben Erdeşir'e eşinin ağırlığınca dinar vereyim, o da küçük eşini bana versin, onun eşi benim eşim olsun!

Altıncan ne diyeceğini bilemedi, başını tutup salladı. Aklına gelmeyecek şeyler başına geliyordu. (II. 272)

Altıncan, Anuşirvan'daki değişikliği onun zenginleşmesi olarak görmüştü. Koyunun semirdikçe yavaşladığını hatırladı. Zenginliğin yavaşlamaktan da başka oyunları da vardı. Zenginliğin oyunlarından birini Altıncan, Anuşirvan örneğinde görmüştü. Allah beterinden saklasındı! (II. 273)

Dokuzuncu Hikâye

Canın Yerini Hastalık Bilir

Tuğrul Bey'in çocukluktan beri ara ara burnu kanardı. İlk kez onun burnunu on, on iki yaşlarındayken Çağrı kanatmıştı, daha doğrusu yüzüne taşla vurup burnunu kırmıştı. O zaman kan Tuğrul'un sadece burnundan değil, ağzından ve gözlerinden de gelmişti. Çok kan akınca Tuğrul kendisinden geçmiş, bayılmıştı. Onu öldü zannetmişlerdi ama o ne ölü ne sağ gibi iki gün boyunca kendinde olmadan yatmıştı. Üçüncü gün birazcık çorba içebildi.

Yaptığı şeyden korkan Çağrı evden kaçmış, altı gün boyunca dışarıda yatmıştı. Kaçığının yedinci gününde onu bulup getirdiler.

Tuğrul Bey'in o zamandan beri burnundaki rahatsızlık hep olmuştu. Hiç beklenmedik bir anda onun burnu kanıyordu. "Şimdi burnum kanar." diye düşündüğünde değil de hiç beklenmedik bir anda onun burnu kanıyordu.

Yine öyle oldu. Tuğrul Bey’in burnu kanadı. Hem de hiçbir sebebi yokken kanadı. (II. 274)

Tuğrul Bey tek başına, tatlı uykusunda yatıyordu. Hiç anlamadığı bir şey onu uykusundan uyandırdı ve burnunun kanadığını anladı. Baktığında başının altındaki yastığın kandan kıpkırmızı olduğunu gördü.

Tuğrul Bey burnuna bez parçaları tıkadı ama kan yine de durmadı. Sonra bey burnunu sıkarak Altıncan’ın yanına gitti. Altıncan, beyi harem kapısında karşıladı:

Beyim!

“Sen niçin kapının önünde duruyorsun? Hâlâ yatmadın mı?” deyip Tuğrul Bey şaşkınlığını dışa vurdu.

Yatıyordum ama kim olduğunu bilmediğim birisi: “Beyin yanına git!” diye uyardı.

Kim dedi?

Bilmiyorum, kulağıma bir ses geldi: “Beyin yanına git!” diye beni uyandırdı.

Doğru, senin yardımın gerek, burnumdan kan akıyor. Hayret, beni de birisi “Bey, senin burnundan kan akıyor.” diye uyandırdı.

Altıncan mumların sayısını artırdı, akkızına üç dört mum daha yakmasını emretti. Altıncan, beyin yüzünü, başını buz gibi soğuk suyla yıkadı, sonra da burnundaki bezleri çıkartıp yeni bezler tıkadı.

Kan durunca bey rahatladı ve Altıncan’ın yanında yattı.

***

Altıncan evlendiğinde Selçukluların bazı geleneklerinden hoşlanmamış, onları çok aşırı saymıştı ama yirmi yıllık sürenin içinde onların -Altıncan artık kendisini Epriklioğlu değil de Selçuklu sayıyordu- hiçbir şeyi boş yere yapmadıklarını anladı.

Yüz yedi yıl yaşayan Selçuk Bey “Uzun yaşamanın şartı üç şeydir. Kim o üç şartı benim dediğim gibi yaparsa o kişinin uzun ve sağlıklı yaşayacağına kefilim.” demiş.

(II. 275)

Uzun ve sağlıklı yaşamanın üç şartından ilki her yıl damardan iki kez kan aldırmaaktır.³⁰⁵ İkinci şart ayda bir kez organlarını temizlemek. Üçüncü şart ise haftada bir gün oruç tutmaktır.

Altıncan Hatun uzun ve sağlıklı yaşamanın üç şartını başka hiç kimse bilmiyor diye düşünüyordu ama gördü ki varmış. Selçuk Bey'in söylediği sözler âlim İbn-i Sina daha önceden yazmış.³⁰⁶

Altıncan da bu şartlara uyarak yaşıyordu, Tuğrul Bey'e de yardımcı oluyordu. Bu konuda Tuğrul Bey sadece eşine güveniyordu.

Bağdat'ta bulundukları ikinci ayda Tuğrul Bey kan aldırma vaktinin geldiğini, kan aldırma istediğini Altıncan'a söyledi.

Tuğrul Bey'in kanını beş altı yıl boyunca Kutalmış Bey almıştı. O bu konuda ustaydı ama şimdi Kutalmış Bey yoktu, kendi ikta bölgesindeydi.

***

Altıncan kan alabileceği altı damar biliyordu. Onların birincisi kara damar, ikincisi elin yanında bulunun deri altındaki damar, üçüncüsü bilek damarı, dördüncüsü kurtarıcı damar, beşincisi dirseğin yanındaki damar, altıncısı bileğin altındaki damar.

Altıncan Hatun beyden kan almadan önce ona lavanta ve kekik koyarak kaynattığı bir içecek içirdi. Altıncan kanı Lokman Hekim'in önerdiği yerden almıyordu. Onun ve Selçukluların kan aldığı özel damarlar vardı. Onlar esasen damarları alından, ense çukurundan, sağ ve sol ayakların topuğundan alıyorlardı. Bu dört yeri ufak dokunuşlarla kesiyor, kan beyin bu dört bölgesinden akıyordu.

Kan başta koyu, kara renkte yavaş yavaş akıyordu. Sonra yavaş yavaş kendi rengine dönüyor ve akış hızı artıyordu. Sanki insanın kanı bitecek gibi sanılıyordu ama Allah insana altı litre kan vermiş.

***

Altıncan yapacağı işe pür dikkat odaklanırdı. O, beyi dört uzvundan hançeri ile ufak ufak kesti. **(II. 276)** Tuğrul Bey gözlerini kapatmış, konuşmadan yatıyordu. Onun yattığı yer hep kan olmuştu.

---

³⁰⁵ Hacamat. (ç.n)

³⁰⁶ Ebu Ali İbn-i Sina, el-Kânûn Fi't-Tıb, 1. cilt, 2004.

Altıncan her zaman damarı dikine keserdi, böylece kan çabucak dururdu. Bunun haricinde Altıncan kestiği yerlerin kanı hemen dursun diye oraları zeytinyağında beklettiği bezle örterdi. Altıncan yine öyle yaptı. Kan akışı yavaşladıktan sonra zeytinyağında beklettiği bezi kestiği yerlere örttü. Akkızlarına da beyin yattığı yere akan kanları hemen temizlemelerini emretti.

Damarlarındaki koyu ve pis kanı çıkardıktan sonra beyin rengi açıldı. Bu işlem yapılmasa beyin burnu kanıyor ve onu durdurmak çok zor oluyordu.

“Altıncan, sen de kanını aldır!” diye Tuğrul Bey Altıncan’a tavsiye verdi.

Tamam, ben de kesin aldırırım.

Altıncan yalan söylemezdi, beyin yanında ise hiçbir şekilde yalan söylemezdi ama o kanını aldırmaq için tamam dese de sözünde durmadı, kanını aldırmadı.

Bunun sebebini kendisinden başka kimse bilmiyordu. Onun çok şiddetli baş ağrısı vardı. O bu ağrının çaresini biliyordu. “Ense çukurunun yanında bulunan kulağın arka tarafındaki kemiğin altında bulunan damardan kanın akışkan olmasından dolayı ortaya çıkan baş ağrısı başladığında kan alınırsa baş ağrısı azalır.³⁰⁷” diye başkalarına baş ağrısı hakkında tavsiye verirdi ama kendisine geldiğinde bu konuya gereken ehemmiyeti vermezdi. Aslında Altıncan böyle şeylere ehemmiyet vermeyen birisi değildi ama bu seferki kasıtlıydı. Niçin böyle yaptığı ise belli değildi. (II. 277)

Onuncu Hikâye

Köz Külde Saklanır

Kabil, Altıncan’ın yanına sevinçten uçarak geldi:

Altıncan, Arslan Besasîrî Zencan’a (Zencan vilayeti Kabil’e ikta olarak verilmişti.) benim için iki bin yılkı, iki bin sığır ve yirmi kervan tohumunu bana hediye olarak yollayacağını söyledi. Ayrıca o bana Zencan’da iki tane kervansaray inşa etmek istiyor. Ben ona izin verdim.

“Sana mı veriyor?” diye Altıncan yeniden sordu.

Sadece bana veriyor.

Bir bit yeniği olmasın!

---

³⁰⁷ Ebu Ali İbn-i Sina, el-Kânûn Fi’t-Tıb, 1. cilt, 2004.

Ben ona sordum “Niçin bana bu kadar şeyi hediye olarak veriyorsun.” dedim. O ise “Hediye kötü niyetle verilmez. Kime değer veriyorsan, iyi görüyorsan, o kişiye hediye verirsin. Allah bana veriyor, ben de yüzünden nur akan insanlara hediye veriyorum.” dedi. “At yürümez, talih yürür.” sözünü işittin mi? Biliyorsan ben bazı insanlar gibi hırs yapmadım -Kabil Anuşirvan’ı kastediyordu- kanaatli, sabırlı bir şekilde yaşadım. Bak, Allah bana neler nasip etti!

“İyi bir niyetle hediye verildiğine inanamıyorum!” deyip Altıncan Kabil’e baktı “Şu andan itibaren Besasîrî’den hiçbir şey alma!”

Hediyeden sadece aptallar yüz çevirir.

Bu sözden sonra Altıncan sesini çıkarmadı. (II. 278)

***

Nehirde tekneyle yapılan gezi uzun sürdü. Altıncan ve yanındakiler ikindiye kadar teknede kaldılar. Karanlık çökmeye yakın Altıncan akkızlarıyla beraber tekneden inip buraya önceden hâkim olan Büveyhoğullarının sarayındaki bahçede gezmeye gitti.

İnsanın bu bağdan çıkışı gelmiyordu. Bu yerin serin havası can alıyordu. Altıncan zalim Şeddat’ın İrem bahçesine benzeyen güzel bahçesinde gezmekten büyük keyif alıyordu. Kıpırmızı güllerin yanına gidip onları kokluyor, güllerin güzel kokusu misk ü amber gibi her tarafa yayılıyordu. Bülbüllerin güzel seslerine kulak veriyordu Altıncan. Tuğrul Bey’in “Sadece erkek bülbüller güzelce öter, dişi bülbüller güzel ötemez. Güzel ses Allah tarafından sadece erkeklere verilmiştir.” şeklindeki sözlerini hatırlıyordu.

Altıncan’ın arkasında akkızları hizmete hazır bekliyorlardı. Ancak Altıncan arkasındaki akkızlarının ve Seyide’nin geldiğinden habersiz gibiydi. Birçok kişi Büveyoğulları Devletinin Bağdat’ta İrem bahçesi kurduğundan habersizdi. Böyle cennet gibi bir bahçede gezmek herkese nasip olmazdı.

Altıncan, er-Ratl denen, etrafı bağlarla çevirili havuzun başına gitti. Orada her şey çok büyüktü. Yere serilen sofraya büyüktü, onun üstünde her türlü yiyecek vardı. Altıncan Hatun Seyide ve akkızlarıyla birlikte havuzun başında çok vakit geçirdi, her türlü yiyecekten tattı.

Türkücüler onların yan tarafında türkü söylüyorlardı. Dansçı kızlar sanki vücutlarında kemik yokmuş gibi kıvrıla kıvrıla dans ediyorlardı. Ancak bugün türküler, danslar nedendir bilinmez, Altıncan'ın gönlünü hoş etmiyor, ömrünün geçip gittiğini hatırlatıyor, kalbine sıkıntı veriyordu.

Altıncan türküyü kendisini kaptırıp Tuğrul Bey'in geldiğini de fark etmedi. Seyide onun kulağına fısıldadı:

Bey geliyor.

Altıncan başını kaldırdığında elinde tespihi ile Tuğrul Bey başında duruyordu: **(II. 279)**

Altıncan sıkılmıyorsun değil mi?

Beyim, halifenin kızı Seyide sıkılmama izin vermiyor -Altıncan Tuğrul Bey'e yanından duran utangaç kızı gösterdi- Seyide kız cana yakın sözleriyle gönlümüzü hoş ediyor. Bu gül yüzlü kız abıhayat suyu gibi bir şey. Değerli beyim, bu ay yüzlü peri kızına bakın! Evlat sevgisi var bu kızda -Altıncan Hatun Seyide'yi çenesinden tutup başını kaldırdı ve Tuğrul Bey'e gösterdi- Seyide utancından kıpkırmızı oldu. Utanması Seyide'nin esmer tenine gül suyu dökülmüş gibi pembe yaptı. Tuğrul Bey bir müddet sustu, sonra Altıncan'a baktı:

Altıncan, ben Musul'a gitmeliyim, orada Kutalmış ile çözmem gereken meseleler var. Ancak yol üstünde, Vasıt'ta seninle dinlenmek isterim. Misafir kabul ederim dersin bugün Vasıt'a gidip hazırlıklara başla. Bize beğendirmek senin için kolay olmaz.

Beyin söylediği son söze vezirler kahkahalarla güldüler. Ancak Altıncan gülmedi, çok şaşırdı. Duyduğu sözlere ne diyeceğini bilemedi. Tuğrul Bey'in en son söylediği söz kötü değildi ama Altıncan için komik değildi, aksine üzücüydü. Ne zamandan beri bey, Altıncan'dan ayrı kalmıştı? Niçin Altıncan eşini Vasıt'ta misafir olarak karşılamalıydı.

Tuğrul Bey bir sebebi olmadan bir şey söylemezdi. Onun yaptıkları her zaman karmaşıktı. Bu sözleri açıkça söylemesinde bir şeyler olmalıydı. Yoksa vezirlerin yanında Altıncan'la niçin böyle resmi konuşundu?

Altıncan niçin sustun?

Altıncan, beyin bu sorusuna ne cevap vereceğini bilemeden:

Ben ne zaman gideyim beyim?

Sabah, ezanla birlikte git!

Benimle birlikte kim gelecek?

Kendi adamlarınla git. Vezirler benimle birlikte gelirler.

Altıncan kıkır kıkır gülüşen vezirleri sinirli bakışlarıyla yaraladı. **(II. 280)**

Tuğrul Bey yine Altıncan'ın beklemediği bir şekilde konuştu:

Ey benim naibim, bugün bana birçok farklı mücevher hediye ettiler. Böyle muhteşem şeylerin değerini sadece sen bilirsin, onun için bu mücevheri sana veriyorum.

Altıncan üzüldüğünü beyin anladığını, bunun için de “Ey benim naibim!” diyerek özellikle seslendiğini, kendisinin hoşuna gidecek bir hediyeyi özellikle vermek istediğini anladı. Firuze taşından yapılan kolyeye bakan Altıncan, Tuğrul Bey'e gönülsüzce minnettarlık bildirdi.

Ne olmuştu böyle? Altıncan şimdi İrem bahçesi, cennet diye adlandırılan yerde cehenneme düşmüş gibi hissediyordu kendisini.

İnsanın yüzü gülüp Cennet gibi gösterse de içinde cehennem fırtınaları kopabilir. İnsanın düşüncesine bakın! O, Allah'ın cehennem ve cennetini bu dünyada sanıyor. Aslında Allah cenneti de cehennemi de insanın içine yerleştirmiş. İnsan bu dünyada kendi içinde yerleştirdiği cennet ya da cehennemde yaşar.

Tuğrul Bey'in eşi olsa da cehennem uzak değildi. Eh, yarısı gece, yarısı gündüz dünya! Eh, yarısı iyi, yarısı kötü dünya! Üç günlük yalan dünyada cehennemin uzak, cennet mekânın olsun! **(II. 281)**

On Birinci Hikâye

Üç Karşılaşma

Birinci Karşılaşma

Tuğrul Bey'in sarayı iki bölümden oluşuyordu. Birinci bölüm selamlık olarak adlandırılıyordu. Selamlık beyin resmî ve resmî olmayan kabullerini yaptığı, hükümdarlık ettiği, devlet işlerini idare edip dinlendiği bölümdü.

İkinci bölüm harem, haremhane ya da enderun olarak adlandırılıyordu. Haremde beyin eşi yaşıyordu. Buraya beyden başka erkeğin girmesi yasaktı. Bey, haremın güzel olmasına ayrıca önem veriyordu.

Tuğrul Bey'in hayatına Altıncan'la birlikte derin bir anlam gelmişti. Bey eşi olmadığında kendisini yarım insan olarak görüyordu.

Tuğrul Bey hayatının manası, gönlünün süsü, hayatının sevinci ve canının koruyucusu olan Altıncan'a neden değer vermesindi? Nasıl onun gibi başka bir kadınla denk tutsundu? O kaç defa Tuğrul'u ölümden kurtarmıştı. (II. 282)

İnsanın karakterinin çok kenarı var, o kenarların her birinde farklı bir kişilik oturur. İki insan arasındaki gerçek sevgi ve hürmet, o kişilerin her birinin kendi karakterine uygun olanı bulduğunda, sadece o zaman mümkün olur. Tuğrul Bey'deki sağlam ve güçlü karakter eşindeki sevgi ve nezaketle kadınla birleşmişti. Tuğrul Bey'deki heybetli kişi Altıncan'daki ferasetli dost ile buluşmuştu. Tuğrul Bey'deki usta ve akıllı komutan Altıncan'daki eşsiz askerle eşitlenmişti.

Tuğrul Bey sefere gittiğinde haremini ve hazinesini de yanında götürürdü. Ancak son yıllarda Altıncan'ı sarayda naip olarak bırakıp gittiği de az değildi. Devleti ardından birinin yönetmesi gerekirdi sonuçta! Devlet vilayetlere, vilayetler şehirlere, şehirler kalelere, kaleler de obalara bölünüyordu. Obalar, kaleler, şehirlere, şehirler vilayetlere bağlıydı. Vilayetler devlete hesap veriyordu. Belh, Harezm, Cebel ve Nişabur'da mektep, mescit ya da başka bir iş yapılacak olsa kesinlikle devlete hesap verilmeliydi. Devletin sultanı olmadan hiçbir mesele çözülemezdi. Bunun için de sarayda sabahtan akşama kadar iş bitmiyordu. Elbette sultan ya da onun naibi gelen her şikâyetle, istekle, konuyla ilgilenmiyordu. Çünkü her bir konuyla alakalı özel bir divan, özel bir vezir vardı. Her bir vezirin ilgileneceği iş belliydi. Vezirler ve onlara bağlı çalışanların çözemediği meseleler baş vezire ya da sultana iletiliyordu. Sultan seferde olduğu zamanlarda onun çözmesi gereken işleri baş vezir ya da Altıncan çözüyordu.

Sarayda çalışan çok kişi vardı, onların her birinin yapacağı daha önceden belirlenmiş işler vardı. Saray emirleri; üstaduddar, silahtarlar, emir âlem, aşçıbaşı, çeşnicibaşı, emiri şikâr, emiri ahır, dövetdar, kıssadar, camedar³⁰⁸ gibi çalışanlar Altıncan'ın

---

³⁰⁸ **Üstaduddar**, hazine gelirlerinden ve vergilerinden belli bir miktarını alıp bu parayı mutfaklara ve saray görevlilerine hizmetine harcayan görevli. **Silahtar**, silah yapanlara ve sultanın cephanesine liderlik eden kişi. **Emiri Alem**, sultanın sancaktarlarına liderlik eden görevli. **Taştdar**, sultan ellerini yıkarken kuyunun suyunun güzelce hazırlanmasına, sultanın yemeklerinin hem gözetmeni hem de tadımcısı. **Çeşnicibaşı**, sultanın yemeklerinin hazırlanmasını sağlayan görevli. **Emiri Şikâr**, sultanın avda yanında olan ve onu gözetleyen görevli. Av, ordunun savaş talimidir. Av düzenlemek ve avın hangi yerde yapılsa daha iyi olacağını belirlemek emiri şikârın görevidir. **Emiri Ahır**, sultanın atını tutan ve onun seyisi olan görevli. **Dövetdar**, sultanın yazı gereçlerini kontrol eden kişi. **Kıssadar**, arzları kabul

gözetimindeydi. Onların yaptığı işle alakalı durumları baş vezire ya da sultana Naip Altıncan iletirdi. Altıncan Divanı Has'ı³⁰⁹ da yönetiyordu. Tuğrul Bey saray emirleri ile seyrek görüşüyordu. Çünkü o gözlerden uzakta olmaya çalışıyordu. Onun görünmesi, selam vermesi saray çalışanları için büyük lütuftu.

Altıncan naiplik tahtına naip cüppesini giyip çıkıyordu. Başına saf altından yapılan, kırmızı, yeşil renkli kıymetli mücevherlerle süslü tacını giyiyordu. Sağ elinde ucuna altından yapılmış, çift başlı kartalın yılını pençelerinde tuttuğunu resmeden bir asa tutuyordu. (II. 283)

Naibin huzuruna birilerini kabul etme ve bitiş saati kesin bir şekilde belirlenmişti. Sarayda çok katı bir tertip vardı.

Günde beş kez nöbet³¹⁰ sazı³¹¹ çalınıyordu. Çalınan bu çalgılar namaz vaktini hatırlatıyordu. Namaz kılmayı hatırlatmaktan başka sultanın verdiği ziyafetlerde, kutlamalarda saz çalınıraks edilirdi. Ayrıca sultanın sefere gideceği sırada atına binecekken de tören halinde saz çalınırdı. Sultan seferden döndüğünde de çalınan sazlarla karşılanırdı.

Altıncan bazen sazendeleri çağırıp onları dinlerdi. Altıncan da saz, kanun, çan tef çalabiliyordu. Altıncan birçok çalgısı vardı. Altıncan'ın çaldığı sazı Tuğrul Bey'e Belhli bir tüccar hediye etmişti. Bey de hediye sazı Altıncan'a vermişti.

Bazı akşamlar Tuğrul Bey Altıncan'ı çağırıp ondan saz çalmasını isterdi. Melike beyin bu isteğini istekli bir şekilde yerine getirirdi. Karı kocanın beğendiği türküler vardı. Bu türkülerini önce Altıncan söylemeye başlardı. Altıncan ilk önce Tuğrul Bey'in en sevdiği türküyü söylerdi. Bu türkü Salur Kazan hakkındaydı. Altıncan ikinci dördlüğü söylemeye başladığında Tuğrul susamaz, Altıncan'a katılırdı:

Otuz kırk bin asker ile Kazan varıp,

---

eden görevli. Her çarşamba akşamı kıssadar gelen arzlar hakkında, onlarda yazan şeyler hakkında sultana bilgi verir. **Camedar**, sultanın kıyafetleriyle ilgili olan görevli.

³⁰⁹ **Divanı Has:** Selçuklular zamanında sultanın şahsi mülki idaresidir. Divanı has özünde sultanın şahsi divanıdır. Bu divan sultanın mülklerini yöneten divandır.

³¹⁰ **Nöbet:** Hükümdarlık sarayının ya da çadırının önünde belirli zamanlarda, özellikle de namaz vakitlerinde saz çalan gruba verilen ad. Saz çalan görevliler heybetli, birbirinin aynısı beyaz ipek kıyafetler giyerler. Onların kıyafetleri, çalgıları değerli taşlarla süslenmiş, insanı kendisine hayran bırakır bir vaziyettir. Nöbette her gün namaz vaktini haber vermek için davul ve sazlardan faydalanılır. Bazı alimler, nöbet sözünün nöbet boyunca çalınması esasında türetildiğini söylerler.

³¹¹ Saz sözcüğü, burada birden çok çalgının bulunduğu takım anlamında kullanılmıştır. (ç.n)

İt Becene illerini geldi kırıp,
Bir nicesi kurtuldular çok yalvarıp,
Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Ondan hüner öğrendiler her bir ulu,
Bazılarına yer verdi sağlı sollu,
Bize oldu bütün ilin yeri denkli,
Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Seyyah Korkut öler oldun şimdi bilgil (bil)!
O Kazan'ın devletine dua kılğıl (kıl)!
Kervan gitti çok geç kaldın yola girgil (gir)!
Alplar, beyler gören var mı Kazan gibi?

Tuğrul Bey bu türküden sonra coşarak Dede Korkut boyundan başka bir türkü söylemeye başladı: **(II. 284)**

Yedi başlı ejderhaya gittim,
Heybetinden sol gözüm yaşardı,
“Hey gözüm, namert gözüm, korkak gözüm!
Bir yılanıdan başka ne var ki korktun?” dedim.
O zaman da “Ersin, beysin!” deyip övünmedim.
Övünenleri de hoş görmedim.

Tuğrul Bey seferde olduğu zaman, sarayda namaz vakti dışında saz çalınmıyordu.

***

Altınca sazı çok sevdiği için Alparslan, getirdiği birçok hediyenin içinde yirmiden fazla çalgı getirmişti. Altınca tatlı canından çok sevdiği, değer verdiği Melik Alparslan'ın hediyelerini görmek için saraya gitti.

Elli deveye yüklenmiş hediyeler geniş meydanı doldurmuştu. Altıncan hediyeleri incelerken birden canı sıkıldı. Onun bakışları başı önünde duran deveciye takıldı. Altıncan deveciye uzun süre bakmasının doğru olmayacağını düşünerek hediyeleri gözden geçirmeye devam etti. Hediyeleri inceleyip geri aynı yere döndüğünde devecinin yerinde olmadığını görüp şaşırdı.

Hani şurada duran deveci? Nerede o?

“Şimdi bulurum!” diyen kervanbaşı iki yanına bakındı ama deveci yer yarılmış da yerin içine girmiş gibi yoktu.

Altıncan:

“Bulup benim yanıma getirin!” diyerek saraydaki odasına gitti.

Deveciyi bulmak kolay olmadı. Hemen bulacaklarına söz verseler de onu karanlık çökmeye yakın bulup getirdiler.

“Melikem, melikem! Ben suçluyum, bana ne ceza verirsiniz razıyım!” diyerek içeri giren deveci Altıncan’ın yüzünü yere sürüp kendinden geçmiş bir vaziyette sayıkladı.

“Kalk yerinden!” diyen Altıncan çok güçlü bir şekilde bağırdı. “Haydi, her şeyi söyle! Haydi, haydi! (II. 285)

Melikem, bana hiçbir şey sormayın! Öldürün beni, melikem!

Ne yapacağımı kendim bilirim ama sen bana niçin bizi, babamı sattığını, yediğin ekmeğe ihanet ettiğini açıkla!

Siz bana inanmazsınız melikem.

Doğruyu söylersen inanırım. Niçin hainlik yaptın?

Ben hiç kimseyi satmadım melikem. Allah cezamı versin. Ben kimseyi satmadım. Kur’an’ı Kerim üzerinde yemin ederim!

O zaman niçin kaçtın?

Bana Haldan “Kaç!” dedi. Ben “Niçin?” dedim. O “Hükümdarımızı öldürecekler. Onu senden bilirler. Şimdi kaçmazsan hükümdar seni öldürür. Kaç, canını kurtar. Senin şahidin yok. Hiç kimse sana inanmaz. Hiç kimse seni dinlemez.” dedi. Haldan bana bir at verdi. Ben o atla kaçtım. O zamandan beri görmedim kimseyi melikem.

Altıncan uzun bir süre sesini çıkarmadan durdu, sonra:

“Alparslan’ın kervanbaşını çağırın!” dedi.

Kısa bir süre sonra kara yağız bir yiğit içeri girdi, yeri öpüp Altıncan’a tazimde bulundu.

Melik Alparslan’a söyleyin, bu deveci Devkuş benim hemşerim, o da Zemahşerli. Alparslan bu kişiyi dert edinsin.

Emriniz olur naibim!

Altıncan “İnsan doğduğu yeri, it doyduğu yeri sever.” sözünün manasını düşündü, kendi kendisine şaşırdı. Biraz önce nefret ettiği kişiden şimdi nefret etmiyordu. Devkuş ona yakın geliyordu. Altıncan onu kendi adamı gibi görüyordu. Onun horlanmasına üzülmüyordu. Böyle olması, birlikte aynı kalede büyüdükleri içindi. Aslında Altıncan Marangoz Haydar’ı da kovmazdı kaleden. Altıncan onu kaleden şarap içtiği için kovmuştu. Abdülmelik Han da kızının hatırı için buna karşı çıkmamıştı.

Bundan iki ay önce kapıda nöbet tutan muhafızların başı, güzel bir sandık getirmişti. Altıncan bu sandığı gördüğünde Haydar’ın yaptığını anlamıştı.

Bunu kim verdi? (II. 287)

Bunu yaşlı bir adam size hediye getirdi.

Nerede o?

Gitti melikem!

Bulup getirin!

Haydar hiçbir yere gitmemişti. Gidecek yeri olmayan nereye giderdi ki? O, kapının dışında Altıncan’ın onu çağırmasını bekliyormuş. Haydar bir lokma ekmek bulamadığını söyleyip ağlamaya başladı. O zaman Altıncan onu aşçıbaşıya yardımcı olarak verdi.

Bu yaşlı adamın hiçbir şeyi eksik olmasın!

İkinci Karşılaşma

Naip Altıncan’ın huzuruna Vezir Kunderî geldi. O endişelerini Altıncan’a söyledi:

Altıncan Hatun, hoş olmayan bir durum var ama ben doğrusu size nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum.

Kötü bir şey olduğunu ben siz içeri girdiğinizde anlamıştım. Siz sultanın baş vezirisiniz, ne haber varsa doğrudan söyleyin!

Elbette, o haber devletle alakalı olsaydı hemen söylerdim.

Vereceğiniz haber benimle mi alakalı?

Sizinle alakalı.

“Ne olmuş?” diyen Altıncan birden yerinden kalktı, “Anuşirvan’a bir şey mi oldu?”

Ben sizi gereksiz yere endişelendiriyorum. Hiç kimseye bir şey olduğu yok ama birisinin dedikodusu gibi bir şey.

Ey vezir, bir dedikodu için senin böyle endişelenmeyeceğini bilirim ben.

Biraz önce benim yanıma bir kalenin muhafızı, yanında kalenin muhtesibi ile birlikte geldi. O yaşlı bir karı kocanın sizin huzurunuzda geleceğini söyledi.

Burada ne gibi bir şaşırtıcı bir şey var? Bırak, gelsinler.

Ya muhtesip aklını yitirmiş ya da gelenler sihirbaz olmalı! **(II. 288)**

Niçin böyle düşünüyorsun?

Bundan bir ay önce “Biz Altıncan’ın hemşerileriyiz.” diyerek bir karı koca gelmiş. Adlarını söylemişler. Bugün de “Biz Altıncan’ın hemşerileriyiz.” diyerek başka bir karı koca gelmiş. Adlarını söylemişler. Muhtesip “Bundan bir ay önce gelen karı koca ile bugün gelen karı kocanın adları ve söyledikleri birbirine benziyor ama onlar farklı kişiler.” diyor. Muhtesibi şaşırtan şey farklı karı kocaların adları ve verdikleri bilgilerin aynı olması. Ben burada bir hile olmasın, onlardan size kötülük gelmesin diye endişe ediyorum.

“Anlaşıldı.” diyerek Altıncan derinden bir nefes aldı. “Rahat ol, onlardan bana bir zarar gelmez. Nerede onlar?”

Kimler?

Taberek Kalesi’nin muhafızı ve muhtesibi.

Kundurî, Altıncan’a şaşkın gözlerle bakıp:

Onlar sarayda. Siz onların Taberek’ten geldiğini nereden bildiniz?

Altıncan Amidilmülk'ün (Kundurî'nin) bu sorusuna cevap vermedi, yardımcısına döndü:

Muhtesip ve komutan gelsin!

İçeri Taberek Kalesi'nin muhafızı ile muhtesibi girdi. Onlar kapıdan Altıncan'ın tahtına gelene kadar emekleyerek, yeri öpüp tazimde bulunarak geldiler.

Naip Altıncan onların çalışmalarından memnundu. Bunun için ikisine de bin dinar hediye verdiğini söyledi. Gelenler böyle bir hediyeyi beklemiyorlardı. Altıncan'ın müjdesine çok sevindiler.

“Ben onların dediklerini dinleyip şaşırdım. Bugün gelenler gerçekten bundan bir yıl önce gelenlerin sözlerini tekrarladılar. Bunların sıradan insanlar olmadığını anladım. Onlar ‘Biz buraya daha önce gelmedik, ilk defa geliyoruz.’ diyerek kesinlikle yalan söylediler.” dedi muhtesip.

Altıncan Hatun muhtesibin sözünü böldü:

Muhtesip, siz söyleyin, benim adaşıma, kızınız Altıncan'a atabey buldunuz mu? **(II. 289)**

Muhtesip beklenmedik bu soruya hemen cevap veremeden boş boş baktı. Altıncan sorusunu tekrarladı. Soru ikinci kez sorulduğunda aklı başına gelen muhtesip hemen cevap verdi:

Buldum. Tüccarlardan birisi özel bir atabey yollamış.

“Siz kızınıza şu aynayı benden hediye olarak verin. O güzelce eğitim alsın.” diyen Altıncan muhtesibe kenarları altın işlemeli küçük bir ayna uzattı.

Muhtesip bin bir tazimle verilen aynayı göğsüne bastırdı:

Allah sizden binlerce kez razı olsun merhametli melikem. Ben kızıma sizin adınızı verdim, onun da sizin gibi büyük bir kadın olup yetişmesini istiyorum.

Muhtesip ile kale muhafızı Altıncan'dan gözlerini ayırmadan şaşkınlıkla durdular. Onların aklına takılan bazı şeyler vardı ama sormaya çekiniyorlardı.

Altıncan muhafıza baktı:

Onlar şimdi nerede?

Biz onları saraya getirdik, onlar şimdi yardımcınızın odasında, sizin emirlerinizi bekliyorlar.

Altıncan kale muhafızı ve muhtesibi uğurlayıp hizmete hazır bir şekilde duran yardımcısına döndü:

Çağır onları!

Yardımcısı selam verip çıktı. Bir müddet sonra kapıda yaşlı karı koca görüldü. Onlar başları aşağıda titriyorlardı. Altıncan onlara doğru yürüdü:

Kalbina dostum, sevgili arkadaşım benim, bu sen misin?

Kalbina böyle güzel bir şekilde karşılanacağını düşünmemiş olacaktı ki gayriihtiyari seslendi:

Ben. Kalbina...

Benim sevgili Kalbinam!

“Bu ben, Altıncan Hatun, Kalbinayım ben!” diyen, beli bükülmüş zayıf kadın kendisine baktığında gülesi gelen Altıncan ile kucaklaşmaya cesaret edemedi, yere düşüp Altıncan’ın ayaklarına kapandı.

Kalk yerinden Kabina! İkimiz dostuz sonuçta! **(II. 290)**

Siz beni unutmamışsınız ya!

Ben öyle can dostumu unuttur muyum? Kalk yerinden. Gel, ikimiz kucaklaşalım!

Yok, yok sizinle kucaklamaya uygun değilim ben. Ben sizin ayağınıza kapanayım. Durun, ayaklarınızı okşayayım, Altıncan melikem!

Kalbina!

Ben sizin böyle büyük yerlere geleceğinizi biliyordum.

Senin duaların ile ben bu mertebeye ulaştım!

Yok, yok siz zaten büyük bir kadındınız. Hem de çok büyük bir kadın. Siz önceden de büyüktünüz, ben sizinle gurur duyuyorum!

Benim seni ne kadar çok görmek istediğimi, seni ne kadar çok özlediğimi bir bilseydin Kalbina!

Kalbina ‘siz’den ‘sen’e geçti.

Sen gerçekten de beni yâd ettin mi Altıncan?

“Seni çok göresim geldi.” deyip Altıncan Kalbina’nın yerden kalkmasına yardımcı oldu. İki dost sıkıca kucaklaştılar, sonra da gözyaşlarını saklayamadan hüngür hüngür ağladılar. Kalbina gözyaşlarını silip eşine baktı:

Görüyor musun, Altıncan beni tanıdı, beni gerçekten kucakladı! Altıncan bana “Dostum!” diyor. Siz “Altıncan bizi kabul etmez, tanımaz.” demiştiniz ama Altıncan beni tanıdı.

Altıncan Gökhan’a baktı, onu inceledi, ona başıyla selam verdi:

Ben Gökhan’u tanıyorum. Gökhan’u Tuğrul Bey de tanıyor. Hem o, Gökhan’un gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Şahmelik’in ihanetinden sonra Tuğrul Bey sizin gelmenizi çok bekledi. Siz buraya geleceğinizi üç dört yerde söylemişsiniz.

Ah, ah gelecektik ama kabul etmezsiniz diye korktuk doğrusu. -Kalbina gözlerini büyükçe açıp bir Gökhan’a bir de Altıncan’a baktı- Gökhan’u Tuğrul Bey tanımıyor sonuçta?

Sen niçin “Tanımıyor!” diyorsun? Tuğrul Bey Gökhan’u tanıyor. Hem de çok iyi tanıyor, ona çok değer veriyor. “Seninle karşılaşmama sebep olan Gökhan ibn Harur’dur.” diyor. **(II. 291)**

“Gerçekten öyle mi diyor?” diyen Gökhan çok sevindi.

Gökhan, siz bana “Tuğrul Bey ile görüşmedim.” demiştiniz!

Gökhan manidar bir şekilde güldü:

Kalbina, sen bana kızma. Ben seninle evlenmek için yalan söylemek zorunda kaldım. Gerçekteyse Altıncan’ın şartından sonra ben kılıç ya da kefen âdetine uyup Tuğrul Bey ile buluştum. O beni anladı. Sonra ikimiz kılıçla dövüşmeye başladık, dövüşümüz iki gün sürdü. Üçüncü gün ise ben yenildim.

Kılıç ya da kefen âdetine göre dövüştüyseniz ikinizden birinin sağ kalmaması gerek. Sizin ikinize de bir şey olmamış. Demek ki burada kılıç ya da kefen âdeti yok.

Kalbina, sen doğru söylüyorsun. O dövüşte ikimizden biri emaneti teslim etmeliydi ama biz kendi aramızda anlaştık, âdeti yerine getirmedi. Tuğrul Bey’in inayeti ile ben sağ kaldım.

“O nasıl bir inayetmiş?” diye şaşırdı Kalbina.

“Zaman geçti, şimdi bunları söylemenin bir anlamı yok.” diyen Gökhan kahkahalar attı.

Söyle, söyle!

Ben iki günlük kılıçla dövüşten sonra üçüncü gün Tuğrul Bey’e elimdeki kılıcı verdim. O bunun hikmetini sordu. O zaman da ben ona şöyle dedim “Seninle iki gün dövüşüp yandıktan sonra senin Altıncan ile gerçekten çok iyi bir çift olacağını düşündüm ve anladım. Altıncan bana değil de sana uygun. O kız senin için yaratılmış. Ben sana engel olmayayım. Sen beni öldür de Altıncan’la evlen!” dedim. O zaman Tuğrul Bey bana karşı çıktı “Yok, ben evlenmem. Benim ömrüm Oğuz Han’ın kılıç ya da kefen âdetine bağışlandı. Ben babam Mikail, amcalarım Arslan Yabgu ve Yusuf Yabgu’nun maksadına ulaşacağım, Dervazata Devletini kurana kadar evlenmeyeceğim. Bunun için bana eş gerekli değil. Bir kadını sevmek, bir erkeğin zayıflığının, olgunlaşmadığının işaretidir. Ben kendimi hiçbir şeye bağlamam.” dedi. Ben Tuğrul Bey’e “Sen yanıyorsun. Altıncan sana maksadına ulaşman, özgür olman, güçlenmen için lazım. Sen Altıncan’ın yüzünü bir kez gör. (II. 292) Onu gördükten sonra fikrin değişmezse o zaman bugünkü dövüşümüze devam ederiz.” dedim. Benim bu sözlerimden Tuğrul Bey etkilendi, sizi görmeye söz verdi. O zamandan altı ay sonra yine Tuğrul Bey’in yanına gittim. O beni kucaklayarak karşıladı, benim doğru söylediğimi belirtti, benim için ziyafet verdi. Biz kardeş olduk, zor zamanda birbirimize yardım etmek için söz verdik. Ben o zaman eşimin Kalbina olması gerektiğini anladım.

“Tuğrul Bey bana bu konuda hiçbir şey söylemedi.” dedi Altıncan Hatun. “Sizin şimdi söylediklerinizi, aranızdaki dövüşü Tuğrul Bey bana kendi başından geçmiş gibi değil de Salur Kazan’ın başından geçmiş gibi anlattı. Demek ki o olaylar Salur Kazan’ın başından değil de sizin başınızdan geçmiş!

Gerçekten de benim dediğim gibi oldu melikem.

Altıncan Kalbina’nın sağ elini tutup okşadı:

Sevgili kardeşim! Seni gördüğüme ne kadar sevindim bir bilsen! Beni kervan kervan altın ya da başka bir şey şu an bu kadar sevindiremezdi.

Taberek Kalesi'ne yemek yemek için gittik ama muhtesip bize "Siz bundan bir yıl önce de gelmişsiniz." deyip tanıdı. Gökhun ve ben ona daha önce oraya gitmediğimizi söyleyip anlatmaya çalıştık ama o inat etti, anlamak istemedi. O bize "Siz ya sihirbaz ya da muhbir olmalısınız." dedi. Hey, bizden sihirbaz mı olur, bizden muhbir mi olur!

Kalbina, sen o olanları unut. En önemli şey, senin gelmen.

Ben hiç anlayamıyorum. Bundan bir yıl önce gelsek karşılaşmamız bir yıl önce olacaktı.

Siz geleceğiz demişsiniz sonuçta!

Ah, ah gelecektik ama söyledim ya, bizi kabul etmezsiniz diye korktuk, çekindik. Kim bizim kılığımıza girebilir. Hiç aklım almıyor.

Kalbina, şunu iyi düşün sana yapabileceğim bir şey var mı?

Yok. (II. 293)

O zaman sen bu konu hakkında düşünme. Zemahşer'de sen bana hizmet ediyordun. Bugün ise ben sana hizmet edeceğim. Yürüyün!

Kalbina Altıncan'ın peşine takılmış giderken iç düşüncesini dışarı çıkardı:

Hâlâ aklım almıyor. Bundan bir yıl önce Gökhun ve benim kılığıma girip Taberek Kalesi'ne giden dolandırıcılar kim ki?

Kalbina'nın sorusu yine cevapsız kaldı. Altıncan bu soruyu duysa da cevap vermedi, sadece gizemli bir şekilde güldü.

Üçüncü Karşılaşma

Altıncan, Sultan Mesut'un desteğiyle Harezmi'e şah olan Şahmelik'i aklından hiç çıkarmıyor, onun yakalanmasını, cezalandırılmasını istiyordu. Bu konuda kayını İbrahim'le konuştuğunda, İbrahim ona kendinden çok emin bir şekilde söz verdi:

Allah izin verirse ben bir gün o kansıza senin önünde diz çöktüreceğim!

Bu sözü Altıncan öylesine söylenmiş bir söz olarak gördü ama İbrahim verdiği sözü unutmamış, yakın arkadaşı Erdaş'ı, Şahmelik'i aramaya yollamış, onu yakalayıp Altıncan'ın önünde diz çöktürmesini emretmişti.

Şahmelik ibn Ali, Karakum üzerinden Dehistan'a kaçtı. Orada fazla durmadı, çünkü Dehistan Selçuklu hâkimiyetindeydi. Onun üç yüz otuz develik hazinesi, iki yüz deve

eşyası, yüzden fazla da muhafızı vardı. Gittiği yerde ona şüpheyile bakıyorlardı. Onun mallarının yağma edilme korkusu da vardı. Bunun için güvenli bir yere gitmek istiyordu. Şahmelik Talas'a gitti ama oraya yerleşmeden Kerman'a gitti. Kerman'da Çağrı Bey'in büyük oğlu Kurt hükümdarlık yapıyordu. Onun için burada da daha fazla duramadan "Selçuklu beylerinden uzakta bir yerde kaygısız bir şekilde yaşayayım." düşüncesiyle Mekran'a gitti, Ebu Kalıcar'a sığındı. Ancak ne kadar uzağa gitse de rahatlık bulamadı. Tuğrul Bey hâkimiyet alanını her geçen yıl genişletiyordu.

Sisli bir gün Şahmelik baskın yedi. Erdaş dört bin atlısı ile Harezm'den üç fersahlık uzaklığa kaçan Şahmelik'i esir aldı.³¹² (II. 294)

Şahmelik kendisini serbest bırakması için Erdaş'a yalvardı, ona tatlı canı karşılığında her şeyini vermeyi vadetti. O sadece kendi başını düşünüyordu. Gerçekten de Şahmelik canını bağışlaması için Erdaş'a tüm malını vermeye razıydı. Gerekirse üstündeki elbiseleri bile çıkarıp vermeye razıydı.

"Ey kardeşim, ikimiz de Oğuz boyundanız. Oğuz, Oğuz'a kötülük etmesin. Sen de bana kötülük etme. İşte, benim tüm malım mülküm. Bu mallar Harezm Şahlığının hazinesi. Sen bu hazineyi kendine al da beni ve ailemi serbest bırak!" diyen Şahmelik, Erdaş'ın ayağına kapandı. "Yanında yiğit iki oğlun varmış. Bu hazine senin tüm soyuna yeter."

Güven, zenginlikten büyüktür.

Zenginlikten büyük bir şey yoktur! Sen boşuna uğraşıyorsun, beni dinle!

Konuşma!

Hiç olmazsa aileme, çocuklarıma vicdanın sızlasın!

Erdaş kırbaıyla Şahmelik'in yüzüne sert bir şekilde vurdu. Şahmelik'in dişleri döküldü, ağzı kıpkırmızı kanla doldu. Ondan sonra da yalvarmadı Şahmelik. Çünkü konuşmanın bir işe yaramayacağını anladı.

Üç yüz fersah kaçtıktan sonra yakalanıyorsa bir insan, demek ki Allah'ın kaderidir. Her yapılanın bir karşılığı olan dünyaymış bu dünya! Şahmelik'in de yaptıklarının

---

³¹² **Şahmelik'in Kaçışı:** Şahmelik'in beş yüz kilometre yol kat ederek kaçtığı bilgisi İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih), Ebu'l-Fazl-i Beyhaki, Tarih-i Beyhaki ve Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) kitaplarından alınmıştır.

karşılığını bulma zamanı gelmişti demek ki! Gerçekten de insan kaderinden kaçamıyormuş.

Erdaş, Şahmelik'in ellerini arkasından bağlayıp tüm hazinesini de deveye yükledi, Şahmelik'i yaya olarak yürütüp, elbisesinin yakasından çekerek Altıncan'ın huzuruna getirdi.

Merhametli melikem! İbrahim İnal size Cend'in önceki emiri Şahmelik ibn Ali'yi huzurunuzda getireceğini söz vermiş. Onun emriyle Şahmelik'i, tüm ailesi ve mal varlığıyla huzurunuzda getirdim.

Altıncan karşısında başı aşağıda duran, kısa boylu, toparlak kişiyi inceledi. Altıncan: **(II. 295)**

“Benim gördüğüm Şahmelik çok kalıplıydı!” deyip yanında duran Kalbina'ya döndü.

“Sen onu atın üstünde görmüşsün. O, ata bindiğinde eyerin üstüne döşek koyup otururdu.” şeklinde karşılık verdi Kalbina.

“Boyunun kısa olması gibi ömrün de kısa oldu, zavallı!” diyen Erdeşir Magmaranî'nin gözleri güldü. “Kısa boylu insanların hepsi haset olur.” derler. Bu kişinin ömrünü kısaltan şey hasetliği oldu.

“Melikenin önünde diz çök!” deyip komutanlardan biri Şahmelik'i boynunda bastırdı.

Ben kadınların önünde diz çökmem!

“Hey, kendini hâlâ emir mi sanıyorsun? Artık senin şu kara başından başka bir şeyin yok. Hiçbir şeyin yok artık, hiçbir şeyin.” diyen Erdeşir Magmaranî ellerini birbirine vurdu.

Hiçbir şeyim kalmadıysa da benden itibarımı alamazsınız. İtibarımı kaybettiğim gün kendimi de öldürürüm.

Erdeşir Magmaranî işaret etti, Şahmelik'in yanında duran iki asker ellerindeki kırbaçları yere koydular, emiri zorla diz çöktürdüler, sonra da yüzünü yere yatırdılar.

Şahmelik karşılık vermedi. Çünkü gücünün yetmeyeceğini biliyordu. O, bu durumu kabullenerek durdu.

Altıncan birçok şeyin olacağını beklese de Şahmelik'in yakalanıp getirileceğini beklemiyordu. Onun yakalanıp getirilmesi asla mümkün değil gibiydi. Kimisi “O,

Macarların (Vengerler) ülkesine kaçmış.” diyor, başka birisi Mısır’a kaçmış.” diyordu. Altıncan için en önemli şey Şahmelik’in hükümdarlığının yok edilmesi idi. “Şahmelik hak ettiğini buldu.” diye bir sonuca varmıştı Altıncan. O günden bugüne ne kadar zaman geçmişti! Altıncan bugüne kadar Şahmelik’e lanet okuyarak yaşamıştı. ‘Zemahşer Gecesi’ adını verdikleri o katliam gecesini hatırladıkça onun vücudu tir tir titriyordu.

Bu gaddar adam Altıncan’ın sevgili kızı Abdülmelik Han’ı, sevgili annesi Hacer Hatun’u öldürmüştü. O, Altıncan’ın kardeşi Habil’i darağacında astırmıştı. Zemahşerlilerden üç yüzden fazla adamı öldürmüştü. Beş yüzden fazla insanı esir alıp köle pazarında satmıştı. Selçukluların ise sekiz bin adamını öldürmüştü. (II. 296)

Altıncan “Elime geçerse Şahmelik’i parça parça ederim.” diye düşünüyordu. İşte, Şahmelik ayaklarının önünde yatıyordu. Onun canını cehenneme yollamak için Altıncan’ın tek bir hareketi yeterliydi. Yaptığı hainlikleri az görür gibi yine konuşmaya başlamıştı Şahmelik “Ben kadınların önünde diz çökmem!” demişti.

Şahmelik ömrü boyunca bir vahşet, birçok kötülük yapmıştı. Onun elinden birçok günahsız insan ölmüştü. İşte, şimdi ise bir parça et gibi yatıyordu. Onu tanımayan insan “İyi adamdır.” diye düşünürdü. Yüzünde vahşilikten bir iz yoktu. Ömrünü hamdüsenayla geçiren takva sahibi bir ulemaya benziyordu. Aldatıcı bir yüzü vardı.

Melikem, “İbreti âlem için darağacında asalım.” diyen Erdeşir Magmaranî heyecanlandı, Şahmelik’in boğruüne sert bir şekilde üç dört tekme attı. “Bunun işlediği günah çok, bunun sadece size karşı işlediği suçlar bile çok fazla. Sizin yaşadığınız Zemahşer Kalesi’ne saldırdı. Sizin sevdiklerinizi öldürdü. Kardeşiniz Habil’i darağacında astı. Düğün gecenizi yasa çevirdi.”

“Gerek yok, gerek yok Erdeşir hatırlatma!” deyip eliyle işaret etti.

Ah, bunun işlediği suçları, kötülükleri size hatırlattığımda dayanamıyorum ben, melikem.

“Lanet olsun ona, Erdeşir.” Altıncan Şahmelik’in yattığı yere doğru geldi. “Kalk yerinden!”

Şahmelik yaşlılıktan dolayı “Ah, uh!” diyerek yattığı yerden kalktı.

Sen Tuğrul Bey’e, onun ailesine, bana ne kadar kötülük ettin! Sen bir kadının sözüne uyup Selçuklu soyuna çok eziyet verdin.

Senin için o kişi bir kadın olsa da benim için değerli annemdir!

Sen niçin aman dilemiyorsun?

Verilmeyecek bir şeyi sadece çocuklar ister.

“Melikem, bununla konuşup vaktinizi boşa harcamayın. İzin verirsiniz ben bu pisliği parça parça edeyim.” diyen Erdeş kılıcıyla Şahmelik’in şişkin göbeğini dürttü. (II. 297)

Erdeş doğru söylüyor melikem. Şu geberesiceyi öldürmeli. Bunu öldürmeyi bana emredin! Bunun öldüğünü görmezsem ben rahat yaşayamam! Size zarar veren pislğin hakkı ölümdür!

Şahmelik, Erdeşir Magmaranî’ye bakışlarını dikti:

Sen vezir misin?

Yok, vezirler divanının naibiyim. Hem bundan sana ne?

Sen kesin vezir olursun?

Şahmelik’in bu sözü herkesi şaşkına çevirdi. Sanki bir sırrı ortaya çıkarmış gibi, Şahmelik’in ağzına soktu kılıcının ucunu Erdeşir Magmaranî:

Bana senin fikrin lazım değil, duyuyor musun bana senin aklın lazım değil!

Altıncan hiç kimseye bir şey demeden kapıya doğru yürüdü. Onun kabulhaneden çıktığını görenler şaşırdılar, şaşkınlıktan birbirlerine baktılar.

“Buna ne demeli?” diyen Erdeşir Magmaranî Kabil’e baktı.

“Ben bu pisliği Mekran’dan tüm hazinesi ile birlikte alıp geldim.” diyen Erdeş telaşlandı. “Ben yapacağımı yaptım, bu pisliği Altıncan Hatun’un huzuruna getirdim, İbrahim İnal’ın bana emri böyleydi. Şimdi ben ne yapayım bunu? Ben şimdi geri mi döneyim? Buna şimdi siz sahip çıkın!”

Kabil Altıncan’ın arkasından gitti:

Altıncan dur!

Altıncan Kabil’in yüzüne meraklı bakışlarla baktı:

Şimdi ne var?

Sen niçin Sultan Mesut'un kuyruğunu öldürmemize izin vermiyorsun?

Kuyruğunu? Köpeğin kuyruğunda güç olmadığı gibi bu yaşlı kuyrukta da hiçbir şey yok. O şimdi hiç kimse!

Yok, yok senin güçsüz dediğin kuyruğu serbest bıraksan güç bulur. Hem de öncekinden de güçlü olur. Dünyayı kuyruklar döndürüyor sonuçta!

Altıncan, Kabil'in yüzüne şaşkınlıkla bakıp bir şeyler diyecek oldu ama yutkundu, sonra düşüncesini belirtti: **(II. 299)**

Ben onun ne şekilde öldürülmesi gerektiğini bilmiyorum. Ona ne ceza verilse de hafif kalır. Ona kötünden de çok kötü bir ceza vermek gerek!

Erdeşir Magmaranî Altıncan'ın yakınına geldi:

Kötü cezaların çeşidi çok. İsterseniz darağacında asarız, falaka ya da çarmıha germe cezası veririz. Başka usuller de çok, kara ölümle³¹³ ya da kızıl ölümle de öldürmek mümkün ama ben en çok kahdud usulünü severim.

O nasıl bir cezaymış?

Kahdud usulüne göre kişi samanın dumanında boğularak öldürülür, çünkü dumanların içinde en kötü nefes kesen saman dumanıdır.

Erdeşir, bu pisliğin cezasını kendin ver. Nasıl öldürürsen öyle öldür. Tamam, senin söylediğin ceza uygulansın!

Altıncan'ın bu kararlı sözünden sonra Şahmelik'i sürükleyerek götürdüler. Altıncan onun peşinden bakakaldı. Nedendir bilinmez, onun aklına Canahır Helvacı geldi. **(II. 300)**

On İkinci Hikâye

Yâd Etmek Yaşlılık Alameti

Altıncan eski günlerini çok yâd ediyordu. Hatırlanan şeyler zaman geçtikten sonra dağ üzümü gibi tatlılaşıyordu. Altıncan'ın hafızasında derin izler bırakan olaylar vardı.

---

³¹³ Ölümün üç çeşidi vardır: Ak ölüm, kara ölüm ve kızıl ölüm. Ak ölüm, eceliyle; kara ölüm, boğularak; kızıl ölüm ise, eziyet görüp ölmektir.

Arsahuşmisen şehrinin doğu pazarında büyük fili gördüğü an hafızasındaydı onun. O “File bineceğim!” diye ağlamıştı. Sadullah ise filden korkup ağlamıştı. Sadullah ağlamamış olsa file bineceklerdi. O zaman orada bir kadını cezalandırmışlar, kadının kellesini uçurmuşlardı. Kadının kesilen kellesi Altıncan’ın olduğu yere kadar gelmişti. Altıncan kellesi kesilen kadının örülmüş saçlarını yılandır diye düşünerek korkmuştu. O zamanlar yaşadığı şeyler ve şimdi yâd ettiği şeyler şunlardı:

Kardeşi Habil’in gözüne kılıcın ucunu sokup onun bir gözünü kör edişi.

Canahır Geçdeki’nin oğluna ok atıp yaralaması.

“Eprikoğulları Allah’ın lanetledikleri!” dedikleri için kendi akranlarından beş kişiyi dövmesi.

Sinirlenip babasının odasını ateşe vermesi.

Buruntaklı oğlanlarla kavgaları. **(II. 301)**

Tümen Bey... Tümen Bey’in yirmi çuval altın ve gümüş getirip Altıncan’ın odasına gömdüğü gece.

Tümen Bey’in öldürüldüğü gece. Dayısının son nefeslerini alıp yatışı.

Kırklar ile birlikte Tuğrul Bey’i öldürmeye gidişi.

Tuğrul Bey ile ilk kez karşılaştığı zaman.

Tuğrul Bey ile çölde gezdiği zamanlar.

Düğün günü...

Hatırlanan olaylar çoktu. Altıncan o olayları hatırlayıp yeniden fikir eleğinden geçiriyordu. Böyle hatırlamaların birinde ‘Zemahşer Gecesi’nden sonra Karakum üzerinden Merv’e gidişleri...

Altıncan Hatun o günlerin her bir anını, her bir dakikasını sanki şu an yaşıyormuş gibi gözünün önüne getiriyordu.

On bin askerden geriye kalan iki bin askeri, ‘Zemahşer Gecesi’ndeki korkunç katliamı ise hatırlayamıyordu. Onlar keyifli ve mutluydular. Onların mutluluğundan bir vahşete uğradıkları anlaşılmıyordu. Onlar kendi aralarında konuşup gülüşüyorlardı.

On iki gün boyunca yol yüründü. On ikinci gün Merv’e yaklaşıldığı haberi verildi. Her şeyin bir sonu vardı. Sonu yokmuş gibi görünen Karakum Çölü’nün bile sonu vardı.

Karakum'un çıkışına yaklaşıldığına herkes sevinmiş olsa da Altıncan üzülyordu. Onun üzüntüsünün sebebi Karakum'un bitmesiyle birlikte iki yıl dört ay on yedi gün boyunca beklediği yeni hayatı son bulacak gibi gelmişti ona.

Altıncan bütün ömrünü seferde geçirmeye razıydı. O, bütün ömrünün bu on iki gün gibi geçmesini istiyor, Karakum'da üç genişliğin kucağında uyukluyordu.

O üç genişliğin ilki sevgili kocası Muhammet Tuğrul Bey'in kucağıydı. O, Altıncan'ın gönlüne ferahlık veriyordu. Bu ferahlık Altıncan için İrem bahçesi gibiydi. Altıncan bu ferahlamada kendisini talihi rast gitmemiş bir kadın olarak görüyordu. **(II. 302)**

İkinci genişlik Karakum Çölü'nün sonsuzluğuuydu. Bu genişlik ve sonsuzluk Altıncan'ın dar gönlüne ferahlık veriyordu.

Üçüncü genişlik ise zamandı. Geniş çölde acele edecek bir şey yoktu. Zaman Altıncan'ın hareket etmesi gibi ağırdı, yavaştı, rahattı, yeterliydi. Her şey, tüm cihan uykuda yatıyor gibiydi.

Altıncan çölün uçsuz bucaksız genişliğini, zamanın yavaşlığını Muhammet Tuğrul Bey'de de görüyordu. O, kendisini beyin yanındaki en değerli, en talihli kadın olarak sayıyordu. Altıncan "Hayat böyle güzeldir." deyip aklına getirmese ne yapacaktı ki? Aslında Altıncan hayal denizine dalıp orada Tuğrul Bey ile birçok güzel şey yaşamıştı. Hayal tatlıydı. Aslında dünyada en tatlı şey hayalmış. Hayal sadece tatlı değil, aynı zamanda keyifliymiş de.

Altıncan düğün gecesi gerdek odasının kapısını hayatının ikinci kapısı olarak görüyordu. O, odanın kapısında Nisar âdetiyle kafasının üstünden güller, altın dinarlar döküldüğünde ikinci dünyasına, ikinci kadın hayatına adım atmıştı ama bugün onun diğer hayatını hatırlatacak tek bir şey yoktu.

Tek bir şey...

Vah, vah küpelerim de yok!

Eski günleriyle alakalı her şey gerdek odasında kalmıştı. Altıncan'ın gerdek odasından çıktıktan sonraki hayatı aceleyle geçeceğı benziyordu. Çünkü o gerdek odasından aceleyle çıkmıştı. O zamandan beri de yoldaydı.

Ey Allah'ım! Senin yarattığın dünya çok geniş. O dünyanın bir sonu yok mu?

Karakum Altıncan'ın arzularından daha uzun ve genişmiş. Altıncan maksadına ulaşır on iki günlük yürüyüşte önceden düşünmeye cesaret edemediği şeyleri düşündü. O, her şeyin önceden düşündüğü gibi olmadığını anladı. Karakum'un her bir yerinde hükümlanlık, içine kapanmışlık duydu. Çöl sessizliği, içine kapanmışlık, hükümlanlık Altıncan'ın yüreğine yakın olmasa da Tuğrul Bey'e bir yakınlık vardı. **(II. 303)**

Altıncan bu felekte Allah'tan çok şey istiyor değildi. Onun en önemli isteği Tuğrul Bey'e kendisinin sıradan bir kadın olmadığını, kadın olarak doğsa da gerçek bir erkek gibi olduğunu kanıtlamak isteydi. O, kendisine muhtaç hükümünde bakılmasını istemiyordu. Daha doğrusu o kendisine muhtaç hükümünde bakanlardan çok ama çok nefret ediyordu.

Altıncan Tuğrul Bey'in sultan olmasına yardımcı olmak istiyordu. Eğer kendisi yardımcı olmasa beye sultan olmak nasip olmayacak gibiydi.

Eğer Tuğrul Bey için bir an bile düşünmeden canımı vermeliyim düşüncesi Altıncan'ın zihninde çok sağlam bir yer edinmişti. Ama nasıl? Allah doğrudan Tuğrul Bey'in eşi olup yardım etmesi için -Altıncan kendisinin Tuğrul Bey'e yardım etmesi için yaratıldığına çok inanıyordu- yaratıldıysa, o zaman bu kadar bahaneye ne gerek vardı? Allah'ın kendisini hangi amaçla yarattığını bilmek de yüce bir mertebeydi sonuçta. Altıncan, Dede Korkut'un kadınlar hakkındaki sohbeti ile başlayan destanını çok seviyordu. Altıncan, o destanda yer alan Azrail'in Deli Dumrul'un canını almaya geldiğinde ona eşinin tatlı canını verdiği hakkındaki hikâyeyi daha da çok seviyordu. Dede Korkut'un bu hikâyeyi kendisi hakkında söylenmiş gibi görüyordu. Yaşları artık geçmiş anne baba çocuklarına tatlı canlarını vermiyordu. Gülçiçek ise eşinin derdine derman olmayı şeref saymıştı. Dede Korkut, Oğuz kadınının hayattaki yerini açıklıyordu: Kadın yeryüzündeki tanrısı için, onun itibarı için, onun iyiliği için yaşamalıydı. Altıncan bu destanı tekrar tekrar dinlemişti, Gülçiçek'te kendisini görmüştü. Ancak Gülçiçek olmak Altıncan'a yeterli değildi.

Altıncan hükümdarına kim olduğunu, başarısını göstermek istiyordu. Ömrünün anlamını da bu isteğin yerine gelmesinde görüyordu.

Birçok insan bu yalancı dünyada yerini bulamadan eziyet çekerek göçüp gidiyor. Altıncan en önemli şeyi, bu dünyaya gelmesinin derin sebebini anlamıştı. Geleceğinin, talihinin Tuğrul Bey'in yanında olduğunu anladı. **(II. 304)** Tüm bunlardan sonra ona değer vermese olur muydu? Altıncan Tuğrul Bey'e değer vermeyi kendine değer

vermek olarak görüyordu. Onun başına kötü bir şey gelse kendinden geçeceği açıkça belliydi. Tuğrul Bey'i korumak, kendi itibarını korumaktı. Ancak Allah'a şükür ki bey korumaya muhtaç değildi. Hatta o tüm Müslümanların koruyucusuydu.

Altıncan'ın önüne koyduğu amaçlar vardı ama olsun, beyi evliliklerinin ilk yıllarında onu zayıf, başkasına muhtaç sansındı. Beyi onu sadece eşi olarak görsündü.

Hayat kısa, yol uzun...

Altıncan hayatta kendisinin başkasına muhtaç değil de yiğit biri olduğunu, Muhammet Tuğrul Bey'in naibi ve yardımcısı olmaya yakışır şekilde olduğunu gösterecek, kanıtlayacaktı. Kesin kanıtlayacaktı!

Altıncan işte bu amacı için Allah'tan fırsat diliyordu. Yiğit bir erkek olmak isteği onda çocukluktan beri vardı. Bu isteğin çocuklukta kaldığına Abdülmelik Han, Atabey Ömer ve Hacer Hatun inanmıştı. Altıncan'ın kendisi de inanmıştı ama aslında kalmamış.

Aslında erkek gibi olmak isteği ağacın yere kök salması gibi onda yer edinmişti. Ağacının kökünün tamamen sökülmeyeceği gibi Altıncan'ın da çocukluktan kalan isteği bir anda ortadan kalkmayacağına benziyordu. Bu istek kötü şeylere sebep olmasındı! Bey, beydir, o yapacağı işi bilir sonuçta!

Allah kimi sultan yapmak isterse ona Musa Bey gibi amca; İbrahim Bey ve Davut Bey gibi kardeş ve komutan verir; Ebul Kasım Buyanî, Ahmet Dehistanî, Anuşirvan ibn Tümen, Amidilmülk Kundurî gibi ferasetli vezir verir; Altıncan Hatun gibi eş verir. Büyüğü büyük eden onun etrafındaki, emrindeki becerikli insanlardır!

Altıncan Tuğrul Bey'in sultan olması için yaratıldığına inanıyordu. İki yıl dört ay da bu düşünceyi gönlünde taşımıştı. **(II. 305)** Karakum'un içinde geçirdiği on iki gün içinde bu düşüncesinin gerçek olduğunu çok iyi anladı. Ayrıca Tuğrul Bey'in düğün gecesi söylediği beş şarta sadık olmak kolay gibi görünse de zamanla zorlukların ortaya çıkacağı açıktı.

On iki günün boyunca düşünmek Altıncan'a fazlasıyla yeterli oldu. Beş şartın dördü hakkında düşündü. O gece Muhammet Tuğrul Bey beş şartın sadece dördünü söylemişti. Altıncan söylenmeyen şartın ne olduğunu ne kadar bilmek istese de beye sormadı ama uygun bir zamanda sormayı düşündü.

***

Tuğrul Bey ile Altıncan atlarını yan yana sürüyorlardı. Komutanlar da seslerini ulaştırabilecekleri bir mesafeden, onların arkasından geliyordu. Tüm atlılar yeni evli çiftin gizli sohbetine engel olmak istemiyordu. Tuğrul Bey sağ elini yukarı kaldırıp yanına gelmelerini emretmeyene kadar kimse onlara yaklaşmıyordu.

Sıcaktan ya da yağmurdan korunmak istediğinde Tuğrul Bey hizmetkârlarına şöyle derdi:

Siz benim üstüme şemsiye tutmayın, siz benim eşimi sıcaktan, yağmurdan, kardan koruyun, şemsiyenizi onun üstüne tutun.

Tuğrul Bey seferlerde ilk hizmetin eşine yapılmasını tüm hizmetkârlarından daima talep ederdi. Bu talep onun bütün ömrü boyunca devam etti. Beyin bu talebinden Altıncan'a ne kadar değer verdiği anlaşılıyordu.

***

Onlar gündüz yol yürüyüp karanlık çöktüğünde konaklıyorlardı. Otuz kırk adamın yatabileceği büyük döşeklerde yatıp oturuyor, dinleniyor ya da uyuyorlardı.

Yürüyüşün ilk haftasında Altıncan çok eziyet çekti. Nasıl çekmesindi zavallı! Karanlık çöktüğünde yatağa girip sabaha kadar yatmaya alışan erkenci Altıncan gece olduğunda uyuyamayınca ne yapsındı? **(II. 306)** Uzun geceyi Tuğrul Bey ile mutluluk içinde geçiren Altıncan, tan vakti tüm Selçuklularla birlikte yola çıkmalıydı. Bunun dışında atın üstünde uyumaya alışkın değildi Altıncan. Tuğrul Bey ise atın üstünde uyumaya, dinlenmeye alışkındı. Aslında Tuğrul Bey ata bindikten sonra daha rahat uyuyabiliyordu. Kendisi tatlı uykusunda olsa da atın nereye gideceğini, ne şekilde hareket edeceğini çok iyi biliyordu. Bey uyuyorken sorulan sorulara da cevap veriyor, iki bin atlıyı idare ediyor, adamlarına yapmaları gerekenleri söylüyordu. Tuğrul Bey'in bu becerisi Altıncan'ı çok şaşırtmış, o da bunun nasıl yapıldığını öğrenmek istemişti.

Her şeyin başlangıcı zor. Atın üstünde irkilmeden uyumayı öğrenmek Altıncan'ı çok zorladı. Üç kez attan düştü, üç kez. O üç seferin ikisinde Tuğrul Bey uykudan uyanıp onu tutmaya yetiştirdi. Ancak birinde geç kaldı. Yoksa bey onu uykusunda da tutmaya çalışıyordu.

Altıncan'ın ayağı üzeninin üstünde, bedeni ise aşağıda kaldı. Ayağını üzeninden çıkaramadan atın toynakları altında mahvoldu. At onu bir müddet sürükledi.

Olması gereken şeylerden birisi oldu. Bu şekilde atın üstünden düşmezsen onun üstünde uyumayı öğrenemezsin. Bu şekilde bir kez daha düştükten sonra atın üstünde uyumayı öğrenmen bir ihtimal. Senden saklamayayım ben üç kez attan düştüm. Onların birinde at beni sürükledi, üstümden yürüyüp kaburgalarımı ezdi. Vah, o zaman mahvolmuştum. Geçen yıllar çok şey öğretti.

Altıncan inat etti. Uyumalı ama ihtiyatı elden bırakmamalı, attan düşmemeliydi. O sonraları gerçekten de attan düşmedi hiç.

Allah Harezm'e sığmayan Altıncan'ı yedi iklimin çölüne çıkardı. Yeni hayatı onun dinmeyen isteklerine uygundu. O, geniş çölde huzur buldu. **(II. 307)**

Bu hayat Altıncan'ın arzuladığı hayattı. Bu yüzden o, bu hayata çabuk alıştı. Ancak Tuğrul Bey onun baktığı pencereden bakmıyordu. Bey Altıncan'ın aklında yaşadığı Muhammet Tuğrul Bey değildi; o başka bir adamdı, başka bir beydi, farklıydı, gizemliydi.

Altıncan'ın şaşırdığı şeyler çoktu.

Muhammet Tuğrul Bey'in düğün günü herkesin önünde kendisini “Seni istemeye geldiğimizde yaptıkların için” deyip kırbaçlaması, sonra da gerdek odasında ayağına kapanmasını istemesi Altıncan'ın aklından çıkmıyordu. O, düğün gecesinde Şahmelik'in adamlarının yaptığı katliamı de aklından çıkaramıyordu. Sonunda bu konuyla alakalı Tuğrul Bey'e açıldı:

Şahmelik soysuzunun yaptığı kötülük hiç akla sığar gibi değil!

Şahmelik bize çok ağır bir darbe vurdu, en yakın adamlarımızı öldürdü. Biz onların kanını Şahmelik'ten kesin alırız, kendisini de çok kötü bir şekilde cezalandırırız.

Boğazları kesilen, kanları ırmak gibi akan askerleri unutamıyorum.

Sen o geceyi, o gece yapılan kötülükleri aklına getirme. O şekilde olayları aklından çıkarmayı başaramazsan Tuğrul Bey'in eşi olmak sana zor gelir.

Altıncan, Muhammet Tuğrul Bey'in bu sözlerini Karakum'da geçirdiği on iki gün içinde iyi bir şekilde düşündü ama bir tülü aklına sığdıramadı. Sekiz bin adamın ölümüne ne şekilde kayıtsız kalıp alışabilirdi.

Tuğrul Bey Ceyhun Irmağı'nın kenarında sekiz bin askerin yanı sıra birçok malını da bıraktı. Kaç araba, kaç deve yük kaldı orada! Orada bırakılan ganimetler için Muhammet Tuğrul Bey'in tüyü bile kımıldamadı, sadece kendisine zarar verilmesine sinirlendi.

Altıncan Tuğrul Bey'in düğün gecesindeki rahatlığını tüm zenginliklerden, her şeyden daha değerli gördüğünü anladı. Tuğrul Bey'in olanlara tepkisi bir gizemliydi. Rahatlığına bakıldığında ölen askerleri dirilecek sanılırdı. Ölen yüzlerce, binlerce askeri onu bir tepenin ardında bekliyor gibiydi. **(II. 308)** Onun gizemi ve rahatlığı Ceyhun'un kenarında bırakılan sayısız hazineyi de sanki bir tepenin ardında koymuş gibiydi.

Vah, Altıncan'ın iki yıl, dört ay, on yedi gün boyunca giymeye kıyamayıp sakladığı elbiseleri, değerli mücevherleri orada kalmıştı! Vah, gerdek odasının içindeki sandıklarda dünyanın zenginliği vardı! Böyle olacağını bilseydi Altıncan hiç değilse Tuğrul Bey'in düğün günü veziri Ahmet Dehistanî ile yolladığı kıyafetleri giyerdi.

Ah, Altın Kız, bu dünyanın malı için üzülme! Nasip olursa yedi iklimin tüm zenginliği senin olur. Şahmelik senin kıyafetlerini, mücevherlerini kendi elleriyle getirip sana verir, hem üstüne daha fazlasını koyarak, senin önünde iki büklüm şekilde getirip verir. Bunu sana ben söylüyorum. Bunu sana Muhammet bin Mikail bin Selçuk bin Dukak söylüyor. Sabırlı ol! İhtiyacın kıyafet ya da altın olsun boş ver! Senin haremın Zemahşer'deki gibi bir yer olmaz. Hatta Kes, Ürgenç şehirlerindeki gibi, Merv'deki, Nişabur'daki gibi güzel güzel saraylar olur. Senin sarayın binlerce işlemelerle süslü olur.

Tuğrul Bey'in yalan söylemeyeceğini Altıncan biliyordu ama onun söylediği şeylere akıl sır erdiremiyordu, gözünün önüne getiremiyordu. Her şey ona hayal gibi geliyordu. Öyle de olsa Altıncan, beyin söylediği sözlere inanmak istiyordu.

Eh, Altın Kız, Altın Kız, senin için ne lazımsa ben kaşımı çatmam. Senin yerin her zaman beni tahtımın sol tarafında olur. Sağ tarafımda ise baş vezirim oturur. Ancak sen baş vezirimden daha yakında olursun bana. Ben tüm Müslümanların padişahı olurum. Sen ise tüm Müslümanların padişahının da padişahı olursun.

Erkekler, kadınlar için hem cennet hem de cehennem. Cennet ile cehennemin arası yakın. O dünyada kıldan ince sırat köprüsü varmış. İşte, o köprü erkek ile kadının

arasındaki köprü olmalıdır. Erkek ile kadın arasında tek bir söz var. Kadınlar o söz için yaşarlar. Tek bir söz için yaşayan kadın eşinin yüzüne baktığında cennet ile cehennemi ayırt etmeli. Yoksa başına cehennemin gelmesi büyük bir ihtimal. **(II. 309)**

Erkek istediği zaman yalandan bir cennet ve cehennem yaratabilir. Erkek baş, kadın ise boyundur.

Altıncan düğün gecesinden itibaren Tuğrul Bey'in en büyük destekçisi olmaya, onun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmaya çalışmıştı. Hacer Hatun da ilk geceden itibaren kızının eşine ne şekilde davranması, ne şekilde yardımcı olması gerektiğini tekrar tekrar anlatmıştı.

Altıncan annesinin düşüncelerini onaylamıyordu. Karı koca hakkında onun kendi felsefesi vardı. Altıncan erkeği beden, kadını ise kalp olarak görüyordu. Amaca kalp ile gövdenin birleştiğinde ulaşılacağına inanıyordu.

Beden ile kalbin birleşmesinden bir insan, gerçek insan meydana gelirdi. Beden ile kalp anlaşp birleştiğinde ise amaca ulaşıldı.

Allah bedene sonsuz güç vermiş. İnsan o gücü nereye, nasıl harcayacağını bilemiyor. Onda korku var. İşte, böyle olduğunda kalp bedenden korkuyu alıyor, bedeni rahatlatıp istediği amaca ulaştırıyor. Kalp bedende inancı üretiyor, bedeni rahatlatıyor.

Kendisine inanılan, ruhu rahatlatan insan korkusuz olur ve amacına ulaşır. Altıncan Tuğrul Bey'e kanat olmak istiyordu. Altıncan Tuğrul Bey'in kalbi olmak istiyordu. O, beyi her türlü beladan korumak istiyordu. O, beyin Turan'a sultan olmasını istiyordu. Onun bu amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmak istiyordu.

Hayatın manası amacına ulaşmaktır. Altıncan amacına ulaşacağına inanıyordu.

***

Sonbaharın son günleriydi. Hava ılıktı. Geceleri hava ılık ya da ayaz oluyordu. Öyle soğuk olsa da Tuğrul Bey kalın giyinmiyordu. **(II. 310)**

Altıncan her şeyden çok soğuğu sevmiyordu, hastalanmaktan korkuyordu. Havanın sıcak olmasını istiyordu. Muhammet Tuğrul Bey ise onun isteğinin tersini, karın yağmasını istiyordu.

“Ey Allah’ım! Kalbim kar yağdırmanı istiyor. Köpek karının³¹⁴ üstünde yalın ayak yürümek istiyorum.” diyen Tuğrul Bey gökyüzüne bakıp ellerini açtı.

“Kar yağacağa benzemiyor.” diyen Altıncan grimsi bulutlu havaya bakıp sinirlendi.

Kar yağacak, kesin yağacak! Ey Allah’ım, kar yağdır, ey Tanrım kar yağdır! Kar, kar yağdır!

Tuğrul Bey’in istediği gibi oldu. Biraz zaman geçtikten sonra havanın niyeti bozuldu. Kuzeybatıdan grup grup gri bulutlar geldi.

Kar yağacak sanırım, Allah sizi seviyor!

“Allah’ın beni sevdiğine sadece şimdi mi akıl erdirdin?” diye inançlı bir şekilde konuştu Tuğrul Bey.

Başta fazla yağmayıp bitecek gibi görünen kar sonradan iyice bastırdı, tüm gece boyunca yağdı. Hem de lapa lapa yağdı.

“Bu kar ikimize etkilemez.” diyen Tuğrul Bey deve yününden yapılmış yorganı Altıncan’ın üzerine örttü.

Altıncan yorganın altında nefes alamadı, hemen kafasını yorgandan dışarı çıkardı.

“Sen yorganı başına örtüp yatamıyor musun?” diyen Tuğrul Bey Altıncan’ı kucakladı.

Tuğrul Bey de yorganı başına çekip yatamıyormuş. Altıncan yardımcısı Gülyüzlü’nün bir zamanlar uykuyla alakalı düşüncelerini hatırladı.

***

Uzun gece boyunca yağan kar dört bir yana beyaza bürüdü.

Allah’ın insan için yarattığı şeylerden birincisi korku olmalı. Bebek ana rahminden çıktıktan sonra korku ona bulaşmış, çocuk da korkup ağlamış. Eğer dünyaya gelen bebek ağlamazsa o zaman ölmüş. Biliyor musun, ben bugünkü kadar kar yağan bir gün dünyaya gelmişim. **(II. 311)** Ben doğduğumda ağlamamışım. Ölmemem, ağlamam için beni karın üstüne yatırmışlar. Biraz zaman sonra ben cana gelip ellerimi ayaklarımı hareket ettirip ağlamaya başlamışım. Selçuk Dukak “Sen korku damarın olmadan dünyaya geldin. Korkusu olmayan insan dünyadaki en cesur insandır. Korku

---

³¹⁴ **Köpek Karı:** Kışın yağan ilk kar. Köpek karı birbirini tutmaz, şeker gibi tane tane yağar.

damarının olmaması Allah'ın isteğidir; o, seni dünyanın sultanı yapmak istiyor. Allah'ın iradesi seni sultan yapmak ise nasip olursa sen sultan olacaksın.” demişti.

Çocukken ağlamadınız mı?

“Ağladım ya!” diyen Tuğrul Bey uzaklara baktı, “Dünyaya geldiğimde ağlamadım.”

Altınca beyin baktığı yere doğru baktı. Bir gecede dağ taş beyaza bürünmüştü. Hava çok güzeldi, tertemizdi.

Hava güzelleşti!

Haydi, gidelim!

Nereye?

İstediğin yere gidelim. Nereye gitmek istiyorsun?

Bilemedim!

Tuğrul Bey Altınca'nın elinden tutup bir iki tepe aştı. Muhafızlar da onların peşinden gittiler.

“Bizim arkamızda kalın!” diye emretti Tuğrul Bey. Onlar altı yedi tepe aşp küçük bir çukurlukta saklandılar.

Altınca beyden gözünü ayıramıyordu. Çünkü bey bir şeyin peşindeydi, keyfi yerindeydi. Konakladıkları yerden yalın ayak yürümüşlerdi. Çizme ya da ayakkabı giymelerini kövüşberdar³¹⁵ da hatırlatmaya cesaret edememişti. Hatırlatsa önce Altınca hatırlatırdı ama o da hatırlatmamıştı. Altınca bu konuda beyin kendisini dinlemeyeceğini biliyordu, bu yüzden de hiçbir şey dememişti.

Tuğrul Bey üstündeki uzun cüppeyi karın üstüne serdi, sonra gömleğini ve pantolonunu çıkarmaya başladı.

“Biliyor musun Altın Kız, ben bütün ömrüm boyunca bugünü bekledim.” diye keyifle konuştu Tuğrul Bey.

Siz üşürsünüz! (II. 312)

Üşümem gibi, beni kendi sıcaklığında ısıtmak sana düşer.

Dördüncü şartın ne olduğunu sonunda öğrendim.

---

³¹⁵ **Kövüşberdar**: Sultanın ayakkabılarını yapan ve giydiren görevli.

O hangi dördüncü şartmış?

Düğün gecesı “Beni beş tane şartımı hiçbir zaman unutma!” diye bana isteklerinizi söylediniz ama onların birini söylemediniz. O zamandan beri dördüncü şart ne diye düşünüyordum.

Tuğrul Bey kahkahalar atmaya başladı.

İsteklerim aklında mı?

Elbette, aklımda.

Haydi, söyle!

Birincisi: Hiçbir zaman yaptığırna yok deme! İkincisi: Hiçbir zaman bana akıl verme!

Üçüncüsü: Hiçbir zaman bir söylediğimi ikiletme! Dördüncüsü: ... Beşincisi: Hiçbir şey sorma!

Gerçekten de dördüncü isteğimi söylemedim mi?

Söylemediniz.

Şimdiki isteğim beş talebim içinde yer almıyor.

O zaman dördüncü isteğin ne?

Onu söylemek istemiyorum, belki ilerleyen zamanlarda söylerim. Çünkü ben seni tanıyorum, onu söylemeye gerek duymuyorum. Başarabilirsem sana sadece güzel şeyler söyleyeceğim.

Bey Altıncan’ı sımsıkı kucakladı, sonra da onu yere serdiği cüppenin üstüne güzelce yatırdı.

Muhafızlar bizi seyreder!

Bizi seyreden muhafız kellesinin gideceğini bilir. Sen o konuda rahat ol!

Altıncan çukurlukta ilk kez önceden istediğı bir şeye ulaştı. O, Muhammet Tuğrul Bey’in kar karışmış bıyıklarıyla oynadı.

Ne yapıyorsun?

Bıyığınızla oynuyorum.

Bıyıkla oynanacak ne var?

“Bıyığınıza kar karışmış. Karları ayıklıyorum. Ben sizin bıyıklarınız korumazsam olmaz.” deyip Altıncan beyin bıyığındaki karları ayırdı.

Tuğrul Bey’in bıyığındaki kar taneleri Altıncan’ın yüzüne yapıştı. Bey kar tanelerini eliyle sildi.

Altıncan beklenmedik bir şey yaptı. Yattığı yerden bir avuç kar alıp beyin yüzüne sürdü. (II. 313)

Altıncan’ın bu hareketi beyin hoşuna gitti. Bey yan tarafa çekildi, sonra da intikam almak istedi. Onun bu niyetini anlayan Altıncan hemen yerinden kalkıp kaçtı, bey de onu kovaladı. Birkaç adım sonra onu belinden yakaladı, etrafında döndürdü. Altıncan’ın başı döndü, öylece karın üzerine yıkıldı.

Bey Altıncan’ı sıkıca kucaklayıp karın üstünde yuvarlandı, birden yüz yüze geldi eşiyle:

Şimdi ne istersin, söyle?

Söylemem!

Söyle, söyle!

Bıyığınızdan kıl yolmak isterim.

Hepsini yolacak mısınız?

“Yok, sadece birini.” Altıncan karın üstünde yatarken düşüncesini değiştirdi. “Ay, yok, gereği yok! Ağrır.”

“Ağırırsa ağrısın, haydi, çek yol!” diyen Tuğrul Bey yüzünü Altıncan’ın alına değdirdi.

Yok, yok ağrımasın!

Düğün günü seni kırbaçladığımda ağrımadı mı?

Ağrıdı.

Sen dayandın ama!

Dayandım.

Şimdi dayanma sırası bende. Seninkiyle karşılaştırıldığında benimki hiçbir şey. Haydi, yap!

Ben öylesine söyledim.

Ben gerçekten istiyorum, emrediyorum, haydi!

Yapamıyorum.

Yap!

Altıncan mecbur kalıp Tuğrul Bey'in bıyığından bir kıl tutup sertçe çekti:

Ay, bir derken ikisi birden koptu!

Bıyığından iki yıl yolunduğu için mi, yoksa başka bir sebepten mi bilinmez Tuğrul Bey'in gözünden yaş geldi.

Birden beklenmedik bir şey oldu, beyin burnundan kan akmaya başladı. Altıncan'ın ödü koptu. O, beyin burnunun kanamasını bıyığından iki kılın yolunmasından sandı.

(II. 314)

Tuğrul Bey ona:

“Bu dert benden önceden beri var. Sen kanın akmasını bıyığımdan kıl yolunmasından sanma!” dedi.

Tuğrul Bey'in burnundan kanın durmamasını Altıncan'a göre bıyığından kıl yolunması yüzünden gibiydi. Bu derdin önceden olmasının belirtilmesi onu rahatlatmak için söylendiğini düşündü. Aslında bey doğru söylüyordu.

Tuğrul Bey'in kendisi de aralıksız akan kanı saklamaya çalıştı. O, boynuna, alınına, yüzüne sürebildiği kadar kar sürdü. Ancak kan hâlâ akıyordu. Kan Tuğrul Bey'in ağzından, sağ gözünden akmaya başladı. Bu durumu gören Altıncan'ın dili tutuldu. Hemen hekim çağırılıp getirildi.

Beyin çocukluk dostları Mübarek ile Dürnazar'ı çağırdılar. Onlar beyin burnundan kan aktığını görünce telaşlanmadılar, gayet rahattılar. Konuşuyor ve gülüşüyorlardı. Onların bu rahatlığından Altıncan hoşlanmadı.

“Acele edin, kan akıp duruyor!” diyerek gayriihtiyari bağırdı.

“Merhametli melike, sakın olun, telaş yapmayın, beye hiçbir şey olmaz. Onun şimdi burnunun kanamasının bir sebebi var.” diyen Mübarek gülümsedi.

“Sebebini biliyor musun?” diyen Dürnazar, Altıncan'a baktı.

Altıncan başını salladı. Doğrusu şu an onun sebep filan dinleyesi yoktu. Onun tek düşündüğü beyin burnundan akan kanın durmasıydı. Tuhaf, beyin kendisi de gayet rahattı. Yüzünde en ufak bir endişe belirtisi yoktu.

Sebebi basit onun. Bey bu dünyaya Sultan Mesut gibi dinlenmeye, keyif sürmeye değil de sevap kazanmaya, mücadele etmeye geldi. Allah onun dinlenmesine izin vermiyor.

Dürnazar ile Mübarek'in rahat olmasının sebebi bu durumla ilk defa karşılaşmıyor olmalarıydı. Onlar bildikleri şeyi yaptılar. Beyin burnundaki kanama durdu.

Ah, ah! O günden beri kaç ay, kaç yıl geçmişti!

Yâd etmenin değişik bir özelliği var. İnsan önemli birçok şeyi unutuyor ama bazı şeyleri ne kadar zaman geçse de ilk günkü gibi yâdından çıkaramıyor. **(II. 315)** Özellikle de gençlikte olan olaylar kalıcı oluyor. O olaylar eskimiyor.

Çukurlukta Tuğrul Bey'in burnunun kanamasından bu yana yirmi yıldan fazla geçmişti ama olanlar dün yaşanmış gibi, Altıncan Hatun'un hafızasında yer ediniyordu.

Altıncan çukurlukta olan olayı, genel olarak da Karakum'da geçirdiği on iki günü hatırlamaktan sonsuz keyif alıyordu. Özellikle de o olaylar bir yere yola çıkıldığında aklına geliyordu. **(II. 316)**

On Üçüncü Hikâye

Sabreden Göğe Yol Bulur

Altıncan kendisini teselli etmek için Tuğrul Bey ile geçirdiği zamanları, düğün gecesini, 'Zemahşer Gecesi' katliamını, Karakum'da beyin burnunun kanamasının durmamasına endişelenmelerini, Bağdat'ta geçirdiği günleri hatırlamaya çalıştı, hem de çok çalıştı ama olmadı. Tüm hatırlama çabaları beyin Vasıt'la alakalı sunduğu teklife kaydı. Altıncan sultanın sözlerinden bir mana aradı. O, her türlü iyi ya da kötü düşüncelerin içinde sadece birisinde takıldı, sultanın kendisine Vasıt şehrini mülk olarak vermesini güzel bir iş yaptığı düşüncesiyle çok beğendi. Onun Vasıt'ta kendilerinden önce Büveyoğulları ve Kaku Hanedanlıklarının dinlendiği yerlerde sevgili eşiyle birlikte gezmesi, dinlenmesi geliyordu ama o zaman dinlenmeye vakit yoktu. **(II. 317)** Tuğrul Bey ilk seferinde "Altıncan, gel bir gün hiç kimseye söylemeden senin mülküne kaçıp gidelim. Orada hiç kimseye görünmeden güzelce yaşayalım. İnan bu devlet işlerinden usandım. Dünyayı unutup dinlenmek, yatıp

kalkmak istiyorum. İnanır mısın bazen hiçbir şey görmek istemiyorum. Yanımda muhafızlar da olmasın istiyorum. Obada yaşayan insanları gördüğümde onlara özeniyorum. Onların tek derdi mideleri. Başka hiçbir dert yok onlarda. Ancak kahpe feleğin derdi benim boynumda. Bu şekilde yaşamak ne kadar güzel görünse de zormuş. Sultanlık tahtına geçtikten, her şeye gücüm yettikten sonra benim için dünyanın manası kaçtı. Çünkü ben önüme koyduğum maksadıma, ömrümün anlamına ulaştım. Önceden önümde rakip vardı. Şimdi bana karşı gelebilecek bir güç yok. İnsanın bu hayatta tutkuyla yaşaması için karşısında bir güç olmalıymış, önünde bir amaç olmalıymış. Kendin düşün, ben nasıl bir amaçla yaşayayım? Toprak fethederek mi? Yedi iklim bizim hâkimiyetimize geçtikten sonra toprak fethetmek de eskisi gibi zevkli değil. Kimse anlamasa da benim düşüncelerimi sen anlamalısın, Altıncan. Ben hayatımda derin bir değişiklik istiyorum. Ben tahtımı Davut'un oğlu Süleyman'a bırakmak istiyorum. O akıllı ve ferasetli. Henüz yirmi yaşında. Onun bir eksikliği var, o da hem dünyevî olması hem de ilme çok ilgili olması. Onda padişahlık değil de, vezirlik istidadı var. Öyle olsa bile ben Alparslan'ı değil de Süleyman'ı tahtıma oturtacağım. O ikimizi hiçbir şeye muhtaç etmez.” dedi.

Altıncan, Tuğrul Bey'de birbirine asla benzemeyen iki sultan görüyordu. O sultanların her birine Altıncan bir isim takmıştı.

Birinci sultanın adı hükümdardı.

İkinci sultanın adı yoldaşı.

Altıncan ile yürekten konuşan yoldaş Tuğrul'du.

Hükümdar Tuğrul, tahtında sol elinde üç altın oku ile altın yayını, sağ elinde bambu ağacından yapılmış, ucuna saf altından iki başlı kartalın yılanı tuttuğu şekil bulunan tuğrası konulan asasını tutmayı seviyordu. Ona yedi klime hükmetmek az geliyordu. O her gün ordularının yeni şehirleri, vilayetleri fethettikleri hakkında haberleri dinlemeye sabırsızlanıyordu. **(II. 318)** Hükümdar herkesin kendisinde korkmasını, ayağına kapanmasını, tazimde bulunmasını istiyordu. Onun bu fani hayattan aldığı tek lezzet; şehirler, devletler, obalar fethetmek, Selçuklu Türkmenleri adını cihana yaymak, fethettiği şehirlerde kendi adamlarını emir olarak atamak. Kâtip onun ağzından çıkan her bir sözü yazmalı, o ise kime, hangi görevi verdiğini söylemeliydi. Hükümdar insanlara ne kadar şey verse kâtip onu hemen hesaba alır, ondan sonra da ferman kitabına yazardı.

Yeni yerlere akın etmek için ata atlamak en çok keyif aldığı şeydir hükümdarın. Yolun zor ve uzun olması hükümdarı yormaz, usandırmaz, aksine hükümdar bundan zevk alır.

Yolda yabancı obaların, şehirlerin yanından geçtiklerinde hükümdar vezirlerine sorar:

Bu oba hangi oba?

Vezirin cevabı hazırdır:

Bu oba filan obadır sultanım! Bu oba Muhammet Tuğrul Bey bin Mikail bin Dukak’a, yani size tabidir, sizindir, saygıdeğer sultanım!

Mescitleri var mı?

Mescitleri var saygıdeğer sultanım! Obanın insanları her cuma günü sizin adınıza hutbe okuyorlar.

Hükümdar her savaştan sonra ganimetlere bakmaya gelir. Eğer ganimetler az ise hemen gider ama ganimetler çoksa orada uzun süre durur. Ganimetleri iyice inceler, dinarları sayar ama kaç tane saydığını söylemez.

“Ganimet alınan her şeyin adını ve sayısını bugün kâtibe yazıp verin!” diye emir verir hükümdar. Sonra hemen gitmez, adamlarının ganimetleri hesap etmelerini izler, onlara talimat verir. Her bir ganimet paylaşıldığında ganimetten sultanın payını (humus payı) yanındakilere tek tek hatırlatır.

Hükümdar acımasız, heybetli, sinirlidir. Onun gazabından, sinirinden Allah korusun! Sinirlendiğinde insanı parça parça eder. Altıncan beyin sinirlendiğini gördüğünde bazen Atabey Ömer’in Yunanlılardaki yarı at, yarı insan Sentor hakkındaki hikâyeyi hatırlardı “Sentor belinden yukarısı insan, belinden aşağısı at olan bir yaratıktır. Sentor hükümdardır. Sentor’un belinin yukarısının insan, aşağısının at olmasının bir hikmeti var. **(II. 319)** O hikmet şöyledir ki sadece insan olarak hükümdarlık yapmak yetmiyor. Hükümdar bazen sinirli ve yırtıcı olmalı. Hükümdarın yırtıcılığı yeterli olmazsa onu hemen tahtan indirirler.” Altıncan Yunan anlatılarındaki tavsiyenin doğru olduğunu yıllar içinde çok iyi bir şekilde anladı. Tam da bu yüzden o hükümdarı yarısı at, yarısı insan olan Sentor olarak görüyordu.

Yoldaş Tuğrul; sevgi dolu, arzulu ve merhametliydi. Altıncan Hatun’un yanına birinci değil de çoğu zaman ikinci hükümdar geliyordu. İkinci hükümdar Altıncan’ı seviyor,

ona gönlünü açıyordu. Onun gönlünü kazanmaya çalışıyor; hoşuna gidecek, gönlünü kazanacak sözler söylemekten, tekrar etmekten yorulmuyor. Hem de bu sözleri sırf Altıncan'ın hoşuna gitsin diye değil, doğrudan, içinden geldiği için söylüyordu. O, Altıncan ile daima böyle olmak; onunla gülüşmek, dinlenmek, yaşamak, onunla dünyayı dolaşmak istiyordu. Eğer “Yeniden ömür verilecek olsa nasıl bir hayat istersiniz?” diye sorulsa ikinci hükümdar o zaman diyeceği sözleri Altıncan'ın yanında defalarca söylemişti “Ey Allah'ım, bir obada bağ bahçe sahibi olup ben huzurlu bir şekilde Altıncan ile yaşamak isterim. Bana çok zenginlik ve mal mülk gerekli değil. Altıncan'ın canı sağ oldukça ben bu kahpe felekte keyif bulurum.” Yoldaş hükümdarın şair yüreği vardı. O bazı şeyler için gözyaşı döküyordu. Ancak hükümdar kolay kolay da ağlamazdı. Hükümdar Altıncan'a çok alışmak istemiyordu. O bazı konuları Altıncan'a söylemekten çekinmiyordu. Ona Altıncan gerekliydi. Çünkü Altıncan bazı şeyleri önceden biliyor, hissediyordu. Onun dedikleri doğru çıkıyordu. Sultan birkaç kez naip Altıncan'a karşı çıktı ama eşine karşı çıktığı her seferde yanıldı. Her şey naip Altıncan'ın dediği gibi oldu. Hükümdar buna hiçbir şekilde akıl sır erdiremiyordu. Niçin sultanın, vezirlerin emirlerin fikirleri yanlış, naip Altıncan'ın ise doğru çıkıyordu? Önceden görüyor olmasındı! Kadınlar şeytandan türemiş. Onlardan her şey çıkar. Altıncan bir hile yapıyor olmasındı! Hükümdar naibine şüpheyile bakıyordu. Ona tamamiyle inanmıyor, daha doğrusu inanmak istemiyordu. **(II. 320)** Ancak inanmaya mecbur oluyordu. İşte bunun için de hükümdar sinirleniyordu fakat sinirlenmekle iş bitmiyordu. O, gerçeği istese de istemese de kabul etmek zorunda kalıyordu. “Altıncan, sen bilgiçsin!” deyip kabul ediyordu hükümdar. Mecburdu. Sinirden deliye dönüyordu. Ne yapıp edip ondan önde olmaya çalışıyor, kendisinin dediklerinin doğru, Altıncan'ınkilerin yanlış olmasını istiyordu. Gerçekten, iyi niyetle istiyordu ama olmuyordu.

Altıncan Hatun eşinde ne zaman hangi hükümdarın hareket ettiğini çok kolay bir şekilde anlıyordu. Onun için hükümdar ile yoldaşı ayırt etmek çok zor değildi. Çünkü onlar birbirlerinden çok farklıydılar. Örneğin hükümdar hiçbir zaman gülmezdi. Yoldaşın ise yüzünden gülümseme eksik olmazdı.

Hükümdar ile yoldaşın arasında büyük bir mücadele olurdu. Bu mücadelelerde çoğunlukla hükümdar üstün gelirdi.

Altıncan yoldaşın kucağında, hükümdarın gölgesindeydi. Allah hükümdarın sevgisini, muhabbetini, yufka yürekliliğini, Müslümanlar ve tüm halkının dertleriyle ilgilenmesi için Altıncan'ı özel bir şekilde yaratmış gibiydi. Hükümdarın insanlara karşı olan sevgisi, kadir kıymeti eşi üzerinden anlatıldıktan sonra o sevgi, kadir kıymet daha fazla anlam kazanıyordu. Çünkü kadın güzelliğın cana gelmesiydi. Güzellik ise sadece dış güzellik değildi. Güzelliğe insanın gözü aldanırda ama sevginin olması için sadece güzellik yeterli değildi, sevgi için sıcaklık, yakınlık gerekliydi. Bunlar sadece canlılığın, diriliğın, dürüst yaşamının varlığında mümkün olur. İnsana diri kalması için neler gerek? İnsana talih için neler gerek? İnsana insan olması için neler gerek?

İlk önce sevgi gerek! Sevgi güzellik değil, güzelliğın diriliğe ve hayata doğrudan doğruya bir etkisi yok. Cansız varlıklar da güzel görünebilir. Altında ölüm soğukluğu var. Güzellik dışta değil, içte. İçte olanda can var, dirilik var, yaşayış var.

Belki bu hakikatten ötürü Tuğrul Bey'in eşinin adı da sadece Altın değil, Altıncan'dır! Altın ve can... İç canlı güzellik. **(II. 321)** Güzellik özünde diriliği, güzellik ile sevgiyi, güzellik ile insana değeri, güzellik ile ahlakı birleştirir. Bunun için de insanlar iyiliği tüm değerlerin üzerinde tutuyor, güzelliğe ise şüpheyle bakıyorlardı. Güzellik sadece dış güzellik değil; ahlak, sevgi, adalet gibi şeylerden yukarıda bulunuyor, daha doğru o bu şeylerin hepsini kapsıyor.

***

Altıncan Vasıt'ta Emir Sadullah'ı bulamadı. Onun nereye gittiğini kimse bilemiyordu. Emir olmaması Altıncan'ı sinirlendirdi. Dört bir yana atlılar yolladı:

Sadullah'ı bulup getirin!

Emir gece yarısı geldi. O, Altıncan'ı tanımadı, çünkü sarhoştı. Önceleri mollalık yapan birinin sarhoş olması Altıncan için çok şaşırtıcıydı.

Sultanın geleceği haberini işiten Sadullah'ın verdiği cevap Altıncan'ı endişelendirdi:

Ben Sadullah bin Abdülmelik. Benim şecerem Sadullah ibn Abdülmelik ibn Buğracık ibn Abdal Eprikli. Benim soyum büyüktür, büyük. Ben kendi damadıma mı hizmet etmeliyim? Türkmen'in damada hizmet etmesindense ölmesi yeğdir. Namus yaşamdan daha kıymetlidir. Damadın eline su dökmek ise namustur.

Ah molla, molla! Aklı kısa olanın dili uzun olurmuş!

Tuğrul damat ise o benim elime su döksün. O, Arap dilini bilmiyor. Ben ise biliyorum. O, Yunan dilini bilmiyor. Ben biliyorum. Ben ondan çok biliyorum. Altıncan, ben senin kocandan daha fazla biliyorum. Cürcaniye'nin baş medresesinde benim itibarım çok yüksekti. Orada benim evim kaldı, dükkânlarım kaldı. Ben buraya senin sadece senin için geldim. Yalvarmandan sonra geldim. Yoksa gelmeyecektim.

Sabah Sadullah Altıncan'ı görüp gülümsedi. Geçen akşam söylediği sözlerin birini bile hatırlamıyordu. Başı aşağıda öylece duruyordu. Ne dense yapmaya hazırды.

Altıncan tan vaktiyle birlikte vezirlerle sultana yeni yorgan döşek alması için emiri pazara yolladı. (II. 322) Emir, sultanın ve vezirlerin kalacağı odaların temizlenmesini ve süslenmesini takip etti. Hizmetkârların yaptığı işlerin birçoğunu beğenmedi, yeniden yaptırdı.

Et bol olsun düşüncesi ile on on beş sürü davarı kavurma yapılması için hazırlattı. Yakın obaların reislerini yanına çağırdı. Onlara bulup getirmeleri gereken şeyleri tek tek anlattı.

Kabil Altıncan'ın tutumuna tamamıyla karşı çıktı:

Altıncan, sen niçin telaşlanıyorsun? Niçin bu kadar masraf yapıyorsun? Bu kadar masraf yapma!

Sultanın emri böyle.

O gelmez.

O niçin gelmesin, gelir.

Ben sana açıkça söylüyorum, sultan gelmez. Boşuna bu kadar masraf yapma!

Niçin böyle diyorsun?

“Sadece sen değil, ben de bilgicim Altıncan. Senin bana gözün alışmış.” diyen Kabil, şişmiş karnını tuta tuta güldü.

Kabil ne zamandır Altıncan'a bir şeyler söylemek istiyordu ama ablası dinlememişti.

Altıncan Bağdat'tan bir menzil uzaklıktan sultan ordusunun geldiğini gördüklerinde önceden kendisine haber vermeleri için iki yüz atlı ulak görevlendirdi. O atlılar sultan ordusunun geldiğini gördüklerinde saraya doğru atlarını sürüp Altıncan'a haber vermeliydiler.

Altıncan Hatun'un içine doğduğuna göre sultan öğle vakti gelecek gibiydi. Çünkü bir yere gideceği zaman sultan gecikmeyi sevmezdi. Ancak beklenen vakitte sultan gelmedi. Altıncan sarayda sabırsızlıktan duramayıp ata atladı, ulakların beklediği yere gitti. Her tepenin ardından sultanın ordusu gelecekmiş gibi duruyordu ama sultanın ordusu görünmüyordu.

Altıncan Hatun hiç kimseyle konuşmadan yoldaş hükümdarı beklemeye başladı.

Bekledi.

Kadının hayatı, beklemek...

Karanlık çöktü.

Bekledi. (II. 323)

Gece yarısı oldu.

Bekledi.

Altıncan Vasıt'a dönmedi. Eğer Vasıt'a dönse sultan gelecek "Bir gece bekleyemediniz mi?" deyip üzülecekti. O zaman Altıncan ne şekilde karşılık verecekti?

Altıncan'ın atı dik duruyordu ama uyukluyordu. Altıncan da geceyi atı gibi dik durup geçirdi. Gece gözünü kırpmadan bekledi.

Altıncan ulakların sırayla uyumalarına izin verdi ama kendisi uyumadı. Kadınlar dayanıklıydı. Altıncan çok daha dayanıklıydı. Ne bir gecesi, beş altı gün uykusuzluğa dayanırdı Altıncan.

"Sultan dün yola çıkmamıştır. Kesin önemli bir işi çıkmıştır!" diye Altıncan Hatun kendi kendine ve yanındakilere teselli vermeye çalıştı.

O günün ertesinde de sultan gelmedi.

O günden sonraki gün de sultan gelmedi.

Üç günü Vasıt'tan bir menzil uzaklıkta sultanı bekleyerek geçiren Altıncan bitkin bir hâlde Vasıt'a döndü.

Bağdat'a yüz ulak yollandı:

Sultan'ın Bağdat'tan ne zaman Vasıt'a geleceğini öğrenip gelin!

Gidenler çok bekletmeden döndüler:

Sultan bundan dört gün önce tüm ordusuyla birlikte Bağdat'tan çıkmış. Onlar önce Vasıt'a uğramışlar. Nehrevan'a³¹⁶ gelirken yollarını değiştirmişler. Nehrevan'ın girişine gelindiğinde Nişabur'dan ulak çok önemli bir haber getirmiş. Sultana hizmet eden askerlerden sorduk, onlar “Sultan sıkıntılı bir durumda Nişabur'a gitmek zorunda kaldı.” diye cevap verdiler.

“Sultan sıkıntılı bir durumda Nişabur'a gitmek zorunda kaldı, dedilerse öyledir!” diyen Altınca vezirlerine duyurmak için sesini biraz yükseltti, sonra da “Hükümdar üstesinden gelmiştir!” diyerek fısıldadı.

Altınca atlıların önüne geçip Vasıt'a doğru yola çıktı. Yan tarafından Emir Sadullah ile Emir Kabil vardı. Kabil hiçbir şeyi belli etmeden gitse de, Sadullah'ın bir şeyler diyəsi geldi. O, Altınca'a bir şeyleri söylemek istedi ama konuya nasıl gireceğini bilemeden, telaşlandı. **(II. 325)** Altınca onun telaşını fark etmemiş gibiydi, o kendi dertlerini düşünüyordu. Bütün ömründe kendisinin bir kadın olduğuna inandığı gibi şimdi de o düşünceye inanıyordu.

Altınca sultanın geleceğine inanıyordu. İnaniyor, sultanı saygın bir şekilde karşılamak için hazırlıklar yapıyordu.

Altınca gece boyunca yatmadı, atın üstünde bekledi.

Sultan gelmedi.

Kocası gelmedi.

Altınca bütün ömrünü sultanı beklemekle geçirdi.

Altınca bütün ömrünü sultanın yolunu gözlemekle geçirdi.

Altınca'nın gözlerinin nuru sultanın yolunda kaldı.

Altınca'nın sadece gözleri değil, ömrü de sultanın yolunda kaldı.

Altınca yalnız kaldı.

Sadece kendi kaldı.

---

³¹⁶ Bağdat ile Vasıt arasında, Dicle Nehri'nin doğu kıyısında bulunan şehir.

Muhammet Tuğrul Bey, Altıncan'ı gençliğinde altın bir kazığa bağlamıştı. Melike bütün ömrünü o altın kazığa bağışlamıştı. O altın kazık, yoldaş hükümdarın can alıcı sözleriydi.

Yoldaş hükümdar kar yağın günlerden birinde eşini Rey ormanına alıp götürmüştü. O zaman altın kazığını, Altıncan'a bütün ömrü boyunca güç veren sözünü söylemişti. O, devlet işlerinden yorulduğunu, eşi ile birlikte bir obaya kaçıp bütün ömrünü orada geçirmek istediğini, bu dünyada kendisine Altıncan'dan başka bir sırdaşın, dostun gerekli olmadığını, ona çok değer verdiğini söylemişti. Sadece dinlenmeyi, halvet ederek yaşamayı yoldaş hükümdar her yıl birkaç kez dile getirirdi.

Altıncan o sözleri harfi harfine bilirdi. O sözlerle büyülenmişti doğrusu. O sözler ona güç veriyordu. Gelecek günlerine umut veriyordu. Altıncan eşinin istediği halvetli günleri bekliyordu. O, Vasıt'ta istediği, beklediği o günlere ulaşacak gibiydi. İçinden "O beklediğim günler sonunda geldi." diye söyledi. Ancak gelmemişti.

Sadullah içindeki endişeyi dışarı yansıttı: **(II. 326)**

Altıncan, şimdi nasıl olacak? Şimdi her şey sona mı erdi?

"Her şeyin içine neler giriyor, anlamadım ben?" diyen Altıncan, Sadullah'ı ilk kez görüyormuş gibi inceledi. "Ne demek istiyorsun? Açıkça söyle, molla!"

Sen sinirlenme, ablam!

Ben sinirlenmiyorum. Sana anlamak istiyorum.

Anlaşılmayacak ne var bunda? Şimdi bizi Vasıt'tan kovarlar mı?

Bizi niçin Vasıt'tan kovsunlar?

Kendin biliyorsun onun sebebini?

Bilsem sormazdım.

Yanılmıyorsam, şimdi bizden Vasıt'ı alırlar.

Molla, Vasıt bana mülk olarak verildi, hem de onu Sultan Tuğrul'un kendisi verdi. Onu bizden kim alabilir?

Veren kişi alabilir.

Sultan Tuğrul hediye verdiği şeyi geri almaz. Hem ben sultanın eşiyim.

Altıncan, benim yüreğim bir kötölük olacağını seziyor.

Senin yanıltıcı bir yüreğin var, o her zaman seni aldatıyor. Sen o yüreğine inanma!

Sen bizi sakinleştirmeye çalışıyorsun. Bir kötölüğün olacağını kendin de seziyorsun ama sen onu bizden saklıyorsun. Sen bizden hiçbir şey saklama, Altıncan. Belki kaçarız!

Nereye?

Fars vilayetine kaçalım. Orada benim çok değerli tüccar dostlarım var.

Ben hiçbir yere kaçacak değilim. Senin de yok yere başka vilayete gitmeni istemem. İçki satanlarla muhabbetini kes, yoksa yüreğin sürekli kötü şeyleri sezdirir sana.

“Molla, sen dert etme! Her şey yolunda. Sultanın gelmeyeceğini ben önceden biliyordum.” diyen Kabil gizemli bir şekilde güldü.

Sadullah ile Altıncan Kabil’e şaşkınlıkla baktılar. Kabil gülümseyerek kolunun altından bir bohça çıkardı, Altıncan’a uzattı.

Bu ne?

Bu Sultan Tuğrul’un sana yazdığı mektup. Sultan bu mektubu bana Bağdat’ta gizlice verdi. “Bu mektubu kimse bilmesin!” dedi. **(II. 327)** Bırak, herkes “Sultan Tuğrul Vasıt’a dinlenmeye gidiyor.” diye düşünsün. Beş gün sonra bu mektubu Altıncan’a ver. Bırak, o bana Vasıt’a gitmediğim için öfkelen sin. Böyle yapmak gerekti.

Altıncan mektubu eline alıp Kabil’in üzerine bağırdı:

Niçin bana söylemedin? Sen benim nasıl harap olduğumu görmedin mi?

Altıncan, sen bana kızma! Ben sultanın gizli emrini yerine getirmesem olmazdı. Ben sana anlatmaya çalıştım ama sen beni dinlemedin.

Nasıl böyle acımasız olabilirsin!

Sultanın emri böyle oldu, Altıncan. Sen dayanıklısın sonuçta. Tuğrul Bey “Sultan Vasıt’a gidiyor.” diye bir söylenti yarattı. Bağdat’tan da Vasıt’a diye çıktı, sonra birden yolunu değiştirdi, Nişabur’a gitti. Çünkü Nişabur’da yağmacılar peyda olmuş. Amaç onlara baskın vermek, onları yok etmek. **(II. 328)**

On Dördüncü Hikâye

Geçen Görünmez

Altıncan vilayete dolaşmaya çıktı ama o birçok yeri dolaşamadı. Çünkü o gittiği yerin insanlarıyla çocukluktan beri tanıyor gibi onlarla muhabbete başladı ama sohbet bitmesi gereken yerde bitmedi. Böylece uzun bir geceyi obada geçirip bir iki kişiyle sohbet ettikten sonra tan vaktine kadar zaman geçirdi.

Altıncan'ın geldiğini duyup onu uzaktan da olsa görmek, ona tazimde bulunmak için komşu obalardan da insanlar toplanıp geldiler. Altıncan o gelenlerle birlikte yürekten sohbet etti.

Altıncan her gün yüz kazan yemek pişirtip sadaka verdi. İnsanlar onun canının sağ, ömrünün uzun olması için dualar ettiler ama Allah'ın kısmeti onların duasından daha güçlü çıktı. Altıncan'ın göğüs ağrısı oldu. Bu acı Altıncan'ın başını döndürdü, gözünden pıtır pıtır yaş döküldü, canı çıkar gibi oldu. **(II. 329)**

Altıncan kendisini çok zorlayıp dayanmaya çalışıyordu ama ağrılar günden güne artıyordu. O bu derdinden nefret ediyordu, çünkü bu ağrıların sebebi Tuğrul Bey'in bundan yirmi yıl önce Serahs'ta onu boşamasına sebep olmuştu. Bu dert ona Serahs'ın eteklerinde Gaznelilerden kalmıştı.

Göğsünde oluşan ağrılar ondan ömür boyu ayrılamayacak bir dert yarattı. Ne kadar ilaç kullansa da bu dertten kurtulamadı.

Altıncan “Yaram iyileşti, ağrıyan yerim yok.” deyip Tuğrul Bey'i inandırdı. Yara dışarıdan gerçekten de iyileşmişti ama sıkıntı içerideydi. Bunu ise Altıncan'ın kendisinden başka kimse bilmiyordu.

Bu dert son günlerde yaramaz bir çocuk gibi durmak istemiyor, Altıncan'a çok büyük sıkıntı yaratıyordu. Altıncan bu insanlarla sohbet etmeyi kendisine derman olarak görüyordu. O, ömrünü bu insanların arasında geçirmeyi istiyordu.

“Yürü, saraya dönelim, kendine eziyet etme!” dedi Sadullah Altıncan'a. “Sen henüz benim kurduğum medreseyi de görmedin. Nasip olursa benim medresem Doğu'daki en meşhur medrese olacak. Oraya müderrisleri kendim seçeceğim.”

Kabil bu fikri onayladı. O, Altıncan'ın vilayeti dolaşmak fikrine kesinkes karşı çıktı:

Sadullah doğru söylüyor, Altıncan. Gidelim. Onun kurduğu medreseyi gör. Sadullah vilayetin tüm şehirlerinde kendine medreseler açmak istiyor. On yıl içinde Vasıt vilayeti ilim merkezi olacak. Senin tüm kazancın medrese kurmaya sarf edilecek. Hayır hasenatta molla senden önde olacak.

Kazancımız güzel işlerde harcanmazsa olmaz Kabil.

Vah vah! Sadullah'ın hayırlarından sana fayda yok. Sağlığına dikkat etmesen bir gün -ben doğru söylüyorum- ölürsün.

“Yok, yok ağrım şimdi diner.” diyerek Altıncan büyüklük tasladı.

Altıncan ben seni anlamıyorum. Sen niçin kendine eziyet ediyorsun? Kendine ne kastın var senin? Senin bu yaptıkların bana çok mantıksız geliyor.

Şimdi ağrım diner Kabil. **(II. 330)**

Sen onu dindiremezsin.

Sana öyle geliyor.

Bana öyle gelmiyor. Ben seni uzun zamandır inceliyorum. Sen kendine eziyet etmeye çok heveslisin.

Kabil doğru söylüyor Altıncan. Sağlığına dikkat et! Şimdi eve dönelim.

Yok, yok! Kervansarayları, obaları gezelim.

Sadullah ile Kabil her ne kadar istemeseler de Altıncan'ın emrine boyun eğdiler, onu birkaç kervansaraya götürdüler.

Vilayette kırk beş tane irili ufaklı kervansaray vardı. Altıncan her kervansaraya gittiğinde çok sayıda dinar dağıttı. Kervansarayın sahiplerinden hizmetlerini daha iyi hâle getirmelerini, her kervansarayın göze hoş gelmesini, güzel olmasını istedi.

“Kervansaraylara çoğunlukla tüccarlar ve dervişler geliyor. Onlar dünyayı gezen insanlar. Gelenler bizim vilayetimizin kervansaraylarındaki hizmetten hoşnut olsunlar. Ondan sonra onlar başka yerlere gittiklerinde Vasıt vilayetinin kervansaraylarında çok güzel hizmet edildiğini anlatırlar. Sonra da vilayetime gelen tüccarların sayısı artar. Tüccarların sayısı arttığında da onların getirdiği ürünlerin sayısı çok ucuz olur.” düşüncesine sahipti Altıncan.

Sadullah kervansaraylar için Altıncan'ın harcamalar yapmasını istemiyordu, bu konuda ablasına defalarca tavsiyede bulunmuştu. Altıncan Hatun kardeşine söz verse de kervansaray sahiplerinin kendisinden beklentilerine kayıtsız kalamıyordu, söz veriyordu. Daha doğrusu Altıncan Hatun bir şey söyledi mi o artık kanun hükmüne geçiyordu. Çünkü o Vasıt vilayetinin gerçek sahibiydi.

“Bunlar yalandan ağlıyorlar. Sen bunların ağlamalarına inanma! Bunlar vilayetteki en zengin insanlar. Bunların ne kadar kazandığını kendilerinden başkası bilmiyor. Bunlara hiçbir şey vermemeli, bunlardan sadece almalı.” diyen Sadullah heyecanla fikrini söyledi.

Vilayeti zenginleştirmek, kalkındırmak hakkında Altıncan Hatun'un özel düşünceleri vardı:

Sen yoksulların rızkindan alınan vergiler, haraçlar ile değil de zenginlerden alınan vergiyle zenginleş. **(II. 331)** Sen birçok tüccarın Vasıt'a gelmesini engelliyorsun. Kimseye “Gelme!” deme! Bırak, gelsinler! Birçok şeyi görmezden gel. Alışveriş pazarlarını çoğalt. Avrupa'ya gemi ile ürün yolla. Oralarla iyi ilişkilerde bulun. Kendin söyledin zaten “Oralardan getirilen ürünleri insanlar çok beğeniyor.” diye.

***

Beş gün boyunca Altıncan'ın yanında olan Sadullah yapacağı çok iş olduğunu söyleyerek kendi adamlarıyla birlikte Vasıt'a gitti. Altıncan ise Kabil ve Kırkları ile birlikte kaldı.

Kabil kibirliydi, kendisiyle övünmeyi çok severdi. Uzun bıyıklarını ya da önünde karpuz gibi duran göbeğini sıvazlardı, bu övünmeye başlayacağının alametiydi. O bir yerde uzun süre oturmayı sevmez; seferleri, seyahatleri severdi. Bir yere gidilecek olsa daima gönüllü bir şekilde ata atlayan Kabil Vasıt obalarını dolaşma fikrini sevmedi, Vasıt'tan doğruca Tuğrul Bey'in yanına, Bağdat'a gitmek gerektiğini tekrar tekrar vurguladı. Bu düşüncesi onaylanmayınca Kabil:

“Yanımıza on bin atlı alıp gidelim!” dedi.

Altıncan onun bu sözüne güldü:

Kabil sana ne oluyor? Ben seni kahraman, cesur sanıyordum ama sen korktuğunda herkesten daha çok korkuyormuşsun. Bize saldırabilecek kim var? Bu dünyada bizim

rahatımızı bozabilecek hiç kimse yok. Bunun için de ben yanıma sadece Kırklarımı alsam yeter vesselam!

Kırk adam koruma için az olur, çok az olur! Hiç olmazsa yanımıza iki bin atlı alıp gidelim.

Yok, yok söyledim. Bitti!

Altıncan, büyüklük taslama, beni dinle! Ben boş yere söylemiyorum.

Ha şöyle desene asıl! Kimmiş o bize saldıracak koç yiğit? (II. 332)

Benim açıkça bildiğim bir şey yok ama içim bize saldırılacağını söylüyor.

Sadullah’la ikinizin içi son yıllarda gerçekten vesvese ile dolu.

Bu sözden sonra Kabil hiçbir şey demedi ama içi rahat da olmadı, bir yerde duramadı. Sadullah gittikten sonra huzursuzluğu daha da arttı, göbeğini okşamadı. O tekrar tekrar:

“Altıncan gidelim! Tuğrul Bey bizi bulamamış, arıyordur!” dedi.

Bir hafta içinde Kabil daha da huzursuzlandı. Vasıt’tan sekiz fersah uzaklıktaki bir obada oldukları sırada Kabil’in beklediği, Altıncan’ın beklemediği olaylar gerçekleşti. Öğlen vakti iki yabancı Kabil’in yanına geldi. Onlar kendi aralarında bir müddettir bir şeyi tartışıyorlardı. Ondan sonra Kabil onlarla birlikte obadan çıkıp gitti.

Kabil o gün gelmedi, onu gece boyunca beklediler. O günün ertesinde Altıncan Kabil’in yardımcısına sordu:

Kabil ne zaman geleceğini söylemedi mi?

Hiçbir şey söylemedi.

Onlar ne hakkında konuştular.

Ben onların söylediklerini anlamadım, çünkü onlar Arapça konuştular.

Kabil’in yardımcısının sözlerinden sonra Altıncan’ın huzuru kaçtı. Kırklarına Kabil’i aramalarını emretti. Aramaya gidenler Kabil’i akşama doğru bulup getirdiler. O kendinde değildi, üstü başı kan içindeydi.

“Kim sana el kaldırdı?” diyen Altıncan sinirden titriyordu.

Kabil'i tedavi ettiler, kanamasını durdurdular, yaralarını sardılar. Biraz kendine gelince Kabil yavaş yavaş konuşmaya başladı:

Altıncan, sana söyleyeceğim önemli bir şey var.

Neymiş?

Bil ki, Kabil satılık değildir. Öldürüleceğini bilse de o sana ve Tuğrul Bey'e ihanet etmez. Kabil paradan daha büyüktür!

Ben senin paradan daha büyük olduğunu biliyorum. Bana bu konuda bir şey söylemek zorunda değilsin. (II. 333)

Yok, yok zorundayım. İyi bil, ben seni en son nefesime kadar korurum!

Vah, vah ben senin için öleyim sevgili kardeşim!

Altıncan, beni dinle! Derhal kaçın! Arslan Besasîrî şimdi sizi öldürmek için gelecek. Kardeşim, ablam, yalvarıyorum kaçın! Beni götürmeyin. Gereği yok, zaten fazla yaşamam. Ben şimdi ölürüm. Siz kaçın! Acele edin!

Altıncan Kabil'in Vasıt'taki uyarılarını hatırladı. Onun on bin atlıyı koruma olarak yanlarına almaları gerektiğini söylemesi boşuna değilmiş. O çok ısrar etmişti. Altıncan Kabil'in o ısrarlarını dinlememişti. Şimdi her şey açıktı.

Altıncan Kırklarını etrafına topladı, onlara durumu anlattı. Yakındaki obalara yardım istemek için ulaklar yolladı.

Karanlık çöktüğünde yer sarsılır gibi oldu. Bu, at toynaklarının gümbürtüsüydü; bu, atlıların obaya yaklaştığının alametiydi. At toynaklarının gümbürtüsü git gide artmaya başladı.

Obanın etrafının kuşatıldığı haberini ulaştırdılar. Bu haberin ardından obanın dört bir yanından ellerinde kılıçlarıyla Besasîrî'nin adamları obaya hızla girdiler, önlerine çıkan insanları tümüyle kılıçtan geçirdiler.

Sert bir çarpışma başladı. Altıncan Kırklarının önüne düşüp Besasîrî'nin adamlarıyla çarpışmaya başladı.

"Kırkların hepsini öldürün! Altıncan'ı da öldürün!" diyen Arslan Besasîrî Türkmen hırsla bağıırıyordu. O zafer kazanacağına adı gibi emindi. Şimdiden Kırklardan otuza yakını öldürülmüştü. Sıra geriye kalan Kırklar ve Altıncan'daydı.

Karanlık iyice katılaştı. Kabil çarpışmayı yattığı yerden dinliyordu. Zaman geçtikçe birbirine çarpan kılıçların sesi git gide azalıyordu.

Kabil şimdi Besasîrî'nin adamlarının yanına geleceğini ve kendisini öldüreceğini biliyordu. O, kadere boyun eğip yatmak istemedi, kendisini zorlayarak yattığı yerden kalktı. **(II. 334)** Yattığı odadan çıkıp etrafına bakındı. Onun dışarı çıktığını gören ev sahibi hızla bir yere gitti. Bir müddet sonra da dişi bir atı yularından tutup getirdi. Kabil karanlığın içinde kayboldu.

***

Sultan Tuğrul'un eşi çok iyilik yapan, çok hayır hasenatta bulunan, çok sadaka veren bir kadındı. Mantıklı düşünen, yol yordam bilen, gayretli ve cesur bir kadındı. Sultan Tuğrul Bey onu dinler ve dediğini yapardı. Birçok zorluğu onu dinleyerek çözerdi. Altınca Hatun, büyük orduya baş olup sefere gider ve düşman ile savaşırdı.

İbni Tagrıberdi,

En-Nücumü 'z-Zahire 'de Memluk Sultanları (Parlayan Yıldızlar).

On Beşinci Hikâye

Göz Hakikat, Söz Şüphe

Tuğrul Bey'in, Yakut Bey komutasında Anadolu sınırında bıraktığı ordusu 1057 yılında birkaç zafer kazandı, birçok kaleyi, şehri Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına aldı. Yakut'un fetihleri Bizans kayserini endişeye düşürdü. Kayser bu endişelerinin önünü almak için Selçukluların üzerine ordu yolladı.

Kayserin amacı rahat yaşamaktı. Bunun için de Selçuklu ordusunu bozguna uğratmak zorundaydı. Ancak onun istediği gibi olmadı. Yanı başında duran arı kovanına çomak sokmuş gibi oldu. Kendisine ya da kovanına zarar verilmezse arının kimseyle bir işi olmaz, o kendi işiyle meşguldür ama kendilerine zarar verilirse tüm arılar toplanır ve o kişinin üstüne saldırır. Bizanslıların kısmeti de General Nikephoros Brienniosi'nin saldırısından sonra arının kovanına çomak sokulmasından da kötü oldu.

Selçuklular dört bir yandan saldırıya başladı. Yakut Bey ile Saltuk Bey üzerlerine yollanan Bizans generali Nikephoros Brienniosi'nin ordusunu, ağır kayıplar verdirerek yendi. General birkaç askeri ile canını zor kurtardı.

Bu olaydan sonra Yakut Bey, Kars ve Ani Kalesi'nin fethetti. **(II. 336)** Sultan, Kutalmış Bey'i orduların başı olarak Arran'a (Karabel)³¹⁷ yolladı. Kutalmış Bey'in komutanlığındaki ordu Erzurum, Erzincan, Kemah çevrelerini, sonra da Harput ve Şebinkarahisar kalelerini fethetti.

Bizans'ın tahta yeni geçen kayseri X. Konstantin Dukas Selçuklular ile savaş yapmaktan kaçınıyordu. Çünkü Selçuklular hiçbir zorluğa, verdikleri hiçbir cana bakmadan Bizans'ı gittikçe kısıpaca alıyordu. Kayser bu kısıpaktan çıkmanın yollarını arıyordu.

Yarış yapılacak meydana gelindiğinde atlar yanlarındaki atların hangisinin daha yavaş, hangisinin daha hızlı olduğunu bilirler. Yanlarındaki atlardan yavaş olduğunu bilen atlar kendilerini zorlamadan bir hile bulurlar. Bizans kayserinin durumu da yavaş atın yarışa girmeyip çırpınmasına benziyordu. Bir seferinde böyle bir durum Gazneli sultanı -yattığı yer cennet olsun- Mesut'ta da olmuştu. Sadece atlar değil, bazı padişahlar da savaşın sonucunun nasıl sonlanacağını anlıyor olsa gerekti.

Tuğrul Bey Van Gölü'nün kuzeyinde yer alan Malazgirt şehrine saldırmak için ikinci kez sefere çıkmak istiyordu. Elbette bu sefer bir yıllık bir sefere olmazdı. En az iki üç yıl sürebilirdi. Bu yüzden Tuğrul Bey ilk olarak devlet işlerini hızla bitirmeye çalıştı. Ancak sarayda da sıkıntılar vardı. İbrahim'in de ne yapacağı belli değildi. Üstelik sultan, İbrahim'i Musul'a hükümdar yapmış, orayı ona mülk olarak vermişti.

İbrahim'e Azerbaycan ile Musul az göründü. O, devleti ele geçirmek maksadıyla ikinci kez Tuğrul Bey'in karşısına çıktı, Musul'da çok durmadı, Cebel vilayetine gitti.

Sultan Tuğrul, İbrahim İnal'ın oralara gitmesini kendisini dinlememe, emirlerine aykırı davranmak olarak gördü. Sultan, kardeşi geri dönsün diye halifenin kendisine hediye ettiği değerli bir tacı elçiyle birlikte İbrahim'e yolladı.

İbrahim İnal'ın gittiği duyan Besasîrî ile Kureyş ibn Bedran Musul'a gelip şehirdeki dört kaleyi kuşattılar. Kaledekiler en son azıkları bitene kadar, dört ay boyunca dayandılar, boyun eğmediler, Tuğrul Bey'den yardım beklediler. **(II. 337)** Yardım gelmeyince de canlarının affını dileyip kaleyi savaşıp bir şekilde teslim ettiler.

---

³¹⁷ Kafkasya'da Kura ve Aras nehirleri arasındaki tarihî ve coğrafi bölge. (ç.n)

Besasîrî kaleyi yıktı. Sultan Tuğrul bu haberi işitip iki bin atlıya Emir Anuşirvan'ı baş edip Musul'a yolladı.

Emir Anuşirvan'ın üzerlerine geldiğini işiten Besasîrî ile Kureyş ibn Bedran, Musul'u hızla terk ettiler. Çünkü onların atlılarının sayısı altı yüzden fazla değildi.

***

Arslan Besasîrî halife Kaim Biemrullah'ın komutanı olsa da doğrudan siyasete girişiyordu. Onun Gazneli Türkmenlerinin devletinin yıkılmasında da Selçuklu Türkmenlerinin devletinin kurulmasında ve yükselmesinde de doğrudan etkisi olmuştu. Çünkü Gazneli sultanı son yıllarda Abbasi Halifeliğini görmezden gelmişti. Gazneli Mahmut kendi devrinde halifenin yolladığı kadının yüzüne tükürüp geri yollamış, böylece halifenin itibarını sarsmıştı. Onun yerine geçen Mesut da babasının yolunu devam ettirdi, halifeye sadakat bildirmedi. Böyle olunca da halife Selçuklu Türkmenlerini destekledi.

Halifenin icazetiyle Selçuklu Devleti yükselme yoluna girmişti. Arslan Besasîrî Türkmen, Selçuklu Türkmenlerinden özellikle saygı ve hediye beklemiş, Irak'ta Selçukluların lideri olmak istemişti. Bu maksatla Arslan, Tuğrul Bey ile iyi ilişkilerde olmaya çalışmış, ona güzel güzel sözler söylemiş, hoşuna gidecek işler yapmaya çalışmış, birçok hediye göndermişti. Sadece Tuğrul Bey'e değil, onun yanındaki vezirlere de cömert davranmıştı.

Arslan, İbrahim'in gönlünü kazanmıştı. O, şimdi Arslan'ın öz adamı hâline gelmişti. Anuşirvan ibn Tümen'in gönlünü kazanmıştı. Altıncan'ın kardeşleri Sadullah ve Kabil'in gönüllerini kazanmıştı. Arslan Besasîrî, Kunderî'nin Bağdat'a Amidilmülk olarak atandığı gün yanıldığını anlamış ama biraz geç anlamıştı. **(II. 338)** Onun tek hayali baltalanmıştı. Onun niyeti halifeliği yönetmekti çünkü!

Selçuklular halifeye gereken değeri vermiş, onu eşsiz saymışlardı. Arslan Besasîrî'ye de halifeye vefalı bir şekilde hizmet etmesini söylemişlerdi.

Arslan Besasîrî, Kunderî'nin Amidilmülk olduğu, kendisine de halifeye vefalı bir şekilde hizmet etmesi tavsiye edildiği günü hayatının son günü gibi görmüştü. O, sakinleşmek maksadıyla gece boyunca taştan yapılmış çay kâselerini, testileri kırmıştı ama yine de sakinleşememişti.

Arslan işinin rast gitmemesini, şansının ters dönmesini Tuğrul Bey'in eşi Altıncan'dan bilmişti. Ona açık bir savaşa girmekten başka bir çare kalmamıştı. Sonunda Altıncan'a kastetmeye çıktı. Altıncan'ı korkutmak için de Kabil'i cezalandırdı.

“Sana son bir fırsat veriyorum. Altıncan Hatun'un yanına git, onunla konuş! O, Kunderî'yi Amidilmülk görevinden alıp yerine beni getirsin. Eğer bu isteğimi yerine getirmezseniz seni de, Altıncan'ı da fedailerini de öldürürüm!” diyerek Arslan Besasîrî Kabil'in üzerine bağırdı.

Arslan'ın bu isteği de yerine gelmedi. O, böyle olunca Vasıt'ın Kütür Obası'na gelen Altıncan'ı parça parça etmeyi amaçladı. O, bu maksatla üç bin atlı ile sefere çıktı.

Altıncan Hatun'un yanında sadece Kırkları vardı. Onlar Besasîrî ve askerleriyle yiğitçe dövüştüler. Sert bir savaş oldu.

Bu savaşta Besasîrîlerden kaçan iki atlı dışında herkes öldü. Oba sakinleri bu savaşı gizlice izlediler. Onlar Altıncan Hatun'un kahramanlar gibi savaşmasına hayran kaldılar.

Savaş yapılan yer gece ölüm sessizliğindeydi. Sahipleri öldükten sonra birçok eyerli at savaş meydanından uzaklaşmadan sahiplerini arayıp durdular.

Hava aydınlandığında köylüler savaşın yapıldığı meydana geldiler. O zaman hayret verici bir olaya şahitlik ettiler. **(II. 339)**

Savaş yapılan meydanın ortasında yatan cesetlerin arasında Altıncan Hatun da yatıyordu. Onun dört bir yanında ise ellerinde kılıçlarıyla Kırklar yatıyordu.

Köylüler Kırkların yaralarını sardılar, başarabildiklerini iyileştirdiler. Altıncan Hatun'u ise kaldırıp yakın evlerden birine götürdüler.

Altıncan Hatun'un Akgar adındaki atı aksayarak, gözünden yaşlar dökerek sahibini eve götüren insanların peşine takıldı.

Geniş meydana bir döşek serip Altıncan Hatun'u onun üstüne yatırdılar. Onun bedeninde kılıç değmeyen yer yok gibiydi, elbiseleri kıpkırmızı kandı.

***

Öğleye doğru Sadullah bin atlıyla birlikte geldi. Onun gelmesiyle birlikte Altıncan Hatun gözlerini açtı, kendine geldi.

Sadullah böyle bir şeyle karşılaşmayı beklemiyordu, olanları görünce bu duruma dayanamadı. O, Altıncan'ın öldüğünü sanarak çok korktu. Onun korkması boşuna değildi, çünkü Altıncan ölümle yüz yüze gelmişti. Sadullah Altıncan'ı Azrail'in elinden almak için uğraşıyordu. Hekimleri azarlıyor, onların yavaş hareket ettiklerini düşünüyordu.

Obaya yine iki yüz atlı geldi. Altıncan Hatun yattığı yerden onların bir haberle geldiklerini anladı.

Sadullah, gelenlerin getirdiği haberi öğren!

Şimdi senden önemli konumuz yok. Gelenler beklesin.

Onların getirdiği haberi öğren molla!

Benim canım istemiyor.

Allah rızası için öğren!

“Tamam, tamam! Sen konuşmadan duramıyorsun. Rahatsız olma, güzelce yat. Şimdi öğrenirim.” diyen Sadullah gönülsüzce gelenlere doğru gitti.

Sadullah çok vakit geçmeden Sultan Tuğrul'un beridi Şadıkî ile birlikte geldi. **(II. 340)** Şadıkî Altıncan Hatun'a tazimde bulundu, onun bu durumu görünce sinirlendi.

Ne haberler var?

Şadıkî kendisini sultanın özel olarak yolladığını, kendilerini sultanın Bağdat'ta beklediğini haber verdi.

“Altıncan Hatun yaralı. Kendin görüyorsun. Dün Besasîrî Türkmen Altıncan'ın üstüne üç yüz atlısıyla saldırdı. İşte, o üç yüz atlı leş oldular, yatıyorlar. Onları Altıncan Hatun'un kendisi ve Kırkları öldürdü. Ancak Altıncan Hatun savaşta kendisi de yaralandı. Onun yaralarının iyileşmesi için zaman lazım. Üç dört hafta yatıp dinlenmezse Altıncan Hatun yola çıkamaz. Kırklarından sağ kalanların hepsi ağır yaralı, onları da iyileştirmeliyiz.” diyen Sadullah, Şadıkî'ye baktı. “Siz de uzun yoldan geldiniz, üç dört hafta dinlenin. Altıncan Hatun iyileştikten sonra gidersiniz. Ben Altıncan'ı sizinle yollarsam içim rahat eder.” dedi Sadullah, Şadıkî'ye.

“Sadullah, biz şimdi gideceğiz!” diyen Altıncan kesin konuştu, “Yol kıyafetlerimi hazırlayın!”

“Altıncan, sen ne diyorsun? Yolda helak olursun!” diyen Sadullah şaşırdı. “Şadıkî sen de söyle!”

Melikem, Sadullah doğru söylüyor.

Altıncan Hatun gülümsedi:

Ah erkekler, erkekler! Siz kadınları kendiniz gibi sanıyorsunuz. Kadınlar sizin düşündüğünüz gibi değildir. Kadınlar kocalarının ihtiyaçlarını görmek, onların iyiliği için Azrail’le karşılaşp ona “Yeter dur!” demeyi başarırlar. Allah canlılardan en dayanıklı olarak kadınları yaratmıştır. Aslında erkeklere çelik de demir de dayanamaz, onlara sadece kadınlar dayanır. Sevgilisinin kendisini beklediğini duyan kadını hiçbir güç, hiçbir hastalık durduramaz. Yürüyün, gidelim!

***

Sultan Tuğrul devletin başkentini İsfahan’a taşıdı. Orada yapılan işlerden memnundu. Halkın gönlünü kazanmak amacıyla her türlü kutlamaları yaptırıyordu. (II. 341) Bu seferki kutlamalarda yedi iklimin pehlivanları toplandı. Kırk gün boyunca güreş tutuldu, at ve deve yarışları yapıldı.

Günler mutlulukla geçiyordu. O günlerin birinde Altıncan kötü bir rüya gördü. Rüyasında Sultan Tuğrul deveye binip bir yere gidiyordu. Onun sırtında zehirli kara bir örümcek vardı. Birkaç tane keklik ise o örümceği görüp beyin sırtından almaya çalışıyordu. Bey kekliklere dikkat etmeden önüne bakarak oturuyordu. Altıncan sultanın sırtındaki zehirli örümceği alıp atmak için atıldı, sesinin yettiği kadar “Beyim!” diye bağırdı ama ne kadar bağırsa da sultan duymadı, arkasına dönüp bakmadı.

Altıncan’ı sultan dürterek uyandırdı:

Sana ne oluyor Altıncan?

Altıncan uyandı, her şeyin rüyasında yaşandığına sevinip rahat bir nefes aldı:

Kötü bir rüya gördüm beyim -Altıncan gördüğü rüyayı hafızasında tekrar hatırladı- siz bugün yarın bir yere gideceksiniz diye tahmin ediyorum!

İbrahim’in yanına gideceğim. Onunla halletmem gereken meseleler var.

Gitmeseniz iyi olacak.

Sultan eşiyle anlaştı ama dört gün sonra İbrahim İnal'dan ulak geldi:

İbrahim İnal oğluna sünnet düğünü yapıyor. O sizi Hemedan'da bekliyor.

İbrahim İnal ulağın söyleyeceği sözleri az bularak mektup da yollamıştı. Mektupta hayatında ilk kez büyük bir düğün yapacağını, bu düğüne Sultan Tuğrul'un katılmasının kendisine büyük bir itibar sağlayacağını tekrar tekrar belirtmişti.

Tuğrul Bey İbrahim'in niyetinin iyi olmadığını düşünüyordu ama öyle de olsa o bu davetten sonra gitmese olmazdı.

Tuğrul Bey korksa olmazdı sonuçta!

Altıncan açıkça konuştı:

Beyim, İnal'ın niyeti iyi değil.

Aklına bir şey getirme. Ben kendi İbrahimimi tanırım. (II. 342)

Altıncan sultanı durduramayacağını anladı. Gönlünde sultan lme gidiyor gibi bir his oldu. Önceden onda böyle duygular olmazdı. Bunun için de bu duygu ona ölümün bir işareti gibi geldi. Altıncan o günün öğle vakti yine sultanla konuştı:

Ben otuz bin atlı ile Hemedan yakınlarında sizi bekleyeyim, beyim!

Yok, yok bunu duyarsa İbrahim çok sevinir, "Tuğrul benden korkuyor." der. Bırak, o benden korksun. O bütün ömrü boyunca benden korktu, yine korksun.

Korkandan korkan iyidir beyim. Korkan kişinin hançeri her zaman kolunun altında hazır durur. O kişi uygun zamanı bekleyen kişidir.

Bir darbe ile ağaç yıkılmaz. İbrahim de bir iki darbe ile beni yıkamayacağını anlamıştır. Ondan sonra alnımıza yazılandan kaçamayız. Orduyu Kundur'ye emanet edin. O Bağdat'tan çıkmadan benim gelmemi beklesin.

Ben korkuyorum beyim, ben korkuyorum.

Anuşirvan'ı da yanında bırakıp gideyim. Ben gelene kadar o güzel şiirleriyle senin gönlünü hoş etsin. Vaktin nasıl geçtiğini anlamazsın. İnan ben İbrahim ile savaşmak niyetinde değilim. Ben onunla düğün yapmak ve anlaşmak niyetindeyim. Ben ona ne isterse vereceğim. O istediği yeri alsın. Anladın mı?

***

Altıncan Anuşirvan'ın divanına gitti. Onun yanında yurt dışından gelen beş kişi vardı. Altıncan tercümana baktı:

Bunlara söyle, öğleden sonra gelsinler. Şimdi vezir ile önemli bir işim var.

“Sevgili annem, sizin yüzünüz bembeyaz. Hayırdır inşallah!” diyen Anuşirvan ibn Tümen tatlı diliyle Altıncan'a gülümseyerek baktı. (II. 343)

Sormana ne gerek var? Her şeyi benden iyi biliyorsun.

Annem, hayatım, tatlı canım size feda olsun. Sizi ne rahatsız etti? Sizin rahatlığınız, iyiliğiniz için ben canımı vermeye hazırım. Annem, söyleyin!

Tatlı sözlerinle kandırıyorsun sen beni.

Altıncan Hatun'un bu sözü Anuşirvan için beklenmedik bir sözdü. O bir müddet gözlerini dikip Altıncan'a baktı. Onun bakışları git gide sinirli bir hâl aldı. Yerlerinden çıkacak gibi olan gözlerdeki ince kırmızı damarlar çatladı. Anuşirvan'ın gözleri kan çanağı oldu. Bu durum Altıncan'ı endişelendirdi. Anuşirvan'ın sinirlendiğini Altıncan birçok kez görmüştü ama o tek bir kez bile Altıncan'a böyle bakmamıştı.

Annem, sizden böyle bir söz işitmek bana çok ağır geldi. Siz bana haksız yere saldırıyorsunuz.

Hak edilmeyen tek bir sözü bile boş yere söylemediğimi senin biliyor olman lazım.

Doğru, siz daima sözünüzü iki düşünüp bir söylersiniz. Eğer bana söylediğiniz sözler de öyleyse demek ki ben kötü biriyim.

Son zamanlarda senin hâl ve hareketlerin benim hoşuma gitmiyor.

Bu sözünüz ilk sözünüzden daha ağır. Annem, görüyorum birileri sizi dolduruşa getirip benim hakkımda kötü şeyler söylemiş, siz de ona inanmışsınız.

Göz hakikat, söz şüphe. Ben sana hakikati söylüyorum.

Annem, ben konunun ne hakkında olduğunu anlamadım.

Vurup sonra da ağlama. Sen her şeyi biliyorsun.

Yanılmıyorsam sizi sinirlendiren şey Tuğrul Bey ile İbrahim arasındaki anlaşmazlık olmalı!

Sen niçin iki tarafı da azdırıyorsun?

Vah vah, vay vay! Siz niçin sinirlenip bana geldiniz? Siz doęru dūřunūn annem, onların biri bile benim aklıma muhtaç deęil. Onlar hiçbir zaman benim sōzūmle hareket etmezler.

Sultan senin sōzūnden sonra Hemedan’a gitmek kararı aldı. Ŗnceden onda bōyle bir dūřune yoktu. Sen onu kōrūkledin. **(II. 344)**

Anuřirvan derin bir nefes alıp bir mūddet sustu, sonra da heybetle baęırdı:

Ben sultana hakikati sōyledim. Vūcuduna yapıřan keneyi, ne kadar aęrıtsa da koparıp atmasından daha iyi bir çare yok. İbrahim, Tuęrul Bey’in kalbine yapıřmıř bir kene. Eęer zamanında onun hak ettięi yapılmazsa zamanı geldięinde o gerekeni yapar. Onun bir grup fedaisi var. Onların hepsinin aklında “İbrahim sultan, Tuęrul dūřman!” dūřuncesi var. Eęer siz bu konuda sinirleniyorsanız o zaman haksız yere sinirleniyorsunuz. Siz Ŗz oęlunuza, bana gūvenebilirsiniz. Ben sizi bařıma ta edip tařırım. ūnkū beni bu yerlere siz getirdiniz. Yaptıęınız iyiliklerin karřılıęını Ŗdemek benim için farz. Siz, sevgili annem, bana inanın, hayatımız daha da gūzel olacak inřallah.

Altıncan, Tuęrul Bey’in aydınlıęı, Tuęrul Bey’in yarını, řimdi ise Tuęrul Bey’in geleceęiydi. Gelecek gūneři Tuęrul Bey’in alnında ise doęa kanunlarının aksine onun Altıncan adlı gōlgesi daima sadece onun Ŗnūne dūřerdi. Tuęrul Bey’in belli olamayan geleceęinin endiřesi de ilk Ŗnce Altıncan’ı etkiler. Korku ve endiře ilk Ŗnce Altıncan’a gōrūnūr. Halk arasındaki sōylentilere gōre olan ve olacak olan her řey sihirli duasını okuyan Altıncan Hatun’un tırnaęında parıldayarak gōrūnūrmūř.

Allahutaala Sultan Tuęrul’a koruyucu melek olarak Altıncan Hatun’u vermiş. Kadın insandır, insanda ise meleklerden fazlası var. Melek sadece ona emredileni yaparken insanda irade vardır. İradede geleceğin, henūz belli olmayan geleceğin tek bir ihtimali var. İnsan ise kendi aklı ve duygusu ile gelecekteki ihtimallerin sayısını artırır, o ihtimallerin birine kendi faydası için bel bağlar. Kendisine korku ve gūvensiz ihtimallerden ise kaçar. Meleęinki ona emredilenle, insanınki ise iradesiyle olur. Demek ilki sadece Ŗnceden belirli şeyleri yerine getirir, ikinci ise geleceği yaratır, ortaya koyar. Bunun için de bu hayat yolunda yoldaşı, yaranı melek değil de insan olan insanlar daha şanslıdır, daha endişesizlerdir. **(II. 345)**

Bu kez de Altıncan'ın rüyası yerini buldu. Aslında onun tüm ömrü yerini buluyordu. Bu bir kanun gibiydi, Altıncan'ın haklı çıkması doğal bir şeydi. Ne yazık ki Tuğrul Bey bu rüyaya ehemmiyet vermemişti. İnsan, akıllı insana değil de meleğe inanıyordu! İnsan, insandan değil de melekten işaret bekliyor! İnsan varı yoğu kendisi gibi olan insandan farklı bir kudreti, eşsiz bir desteği, yeterliliği beklemiyordu.

Sultan Tuğrul Altıncan'a karşı hükümdar kişiliği ile davranmaya çalıştığı her işi tersine oluyor, sonra da geleceğinin hükümdarı Altıncan'ın kararlarına tabi oluyordu. Aksine Tuğrul Bey eşine yoldaş hükümdar olduğu zaman talihi de ona yoldaşlık ediyor, sahip çıkıyordu. (II. 346)

On Altıncı Hikâye

Bin Dosttan Bir Düşman Çok

I

Altıncan, Sultan Tuğrul ile birlikte gidecek beş fedaisine özel görevler verdi. O beş fedainin başında da Kabil'i yolladı.

Sultan Tuğrul beş bin atlı ile gitmek niyetindeydi ama Amidilmülk Vezir Kundurî ile Dürnazar'ın ısrarlarından sonra on bin askerle yola çıkmayı uygun gördü.

Dışarıda olanları seyreden Altıncan'ın yanına umurı beridde³¹⁸ çalışan Haldan geldi. Onun elinde beyaz bir güvercin vardı.

“Ay, ne güzel güvercin!” diyen Altıncan güvercini inceledi.

Elinizde tutun göreyim, han melikem.

Getir -Altıncan güvercini göğsünün üstüne koyup sevdi- divanı beridin güvercini mi bu?

Evet, melikem divanı beridin. Ben bu güvercini özellikle size göstermek için getirdim.

Bana niçin gösteriyorsun?

Ben sizin gönlünüzün ferahlamasını istiyorum. Bu güvercini görüp beğendiniz. Yüzünüzde gülücükler açtı. Sizi başka bir şeyle sevindiremezdim.

Altıncan güvercinin kafasını okşadı, ona üç dört buğday tanesi yedirdi. (II. 347)

---

³¹⁸ İslâm devletlerinde istihbarat ve posta teşkilâtına verilen ad. (ç.n)

Bu güvercin ile mektup yollayabilir miyiz?

Evet, evet bizim mektup yollanan güvercinlerimizden birisi bu.

Bu nereye mektup götürüyor?

Hemedan'a.

Hemedan'a mı dedin?

Evet, Hemedan'a. Vah, vah siz yine dertlendiniz. Ben sizin gülüp mutlu olmanızı isterim. Elimden gelse sizin derdinizi kendime alacağım, sizin dert çekmenizi istemiyorum ben. Sizin mutlu olmanız için ben ölüme bile razıyım, han melikem.

Sen bu güvercinle Hemedan'a mektup yollayabilir misin?

Yok, yok han melikem. Ben öyle bir şey yapamam. Mektup yollamak sadece Sultan Tuğrul'un emriyle olur.

“Aman, güvercinini al, beni oyalama! Benim çok işim var.” diyen Altıncan güvercini Haldan'a verdi.

Bir yere mi gidilecek? Hemedan'a gidilecek diye duydum ya ben!

Doğru, Hemedan'a gidilecek.

Haldan Altıncan'ın yanından ayrılmadı. Onu keyiflendirmeye çalıştı:

Yine gidecek misiniz? Han melikem, ben sizin sultan ile dinlenmenizi isterim. Gece gündüz size hizmet etmek isterim. Benim için dünyada en keyifli şey size hizmet etmek, sizin işlerinizi yapmak. Ben çok şanslı bir insanım, han melikem.

Ben hiçbir yere gitmiyorum Haldan, sadece sultan gidiyor.

O zaman bizim devletimizin sınırları yine genişler. Yeni yeni şehirler bizim hâkimiyetimize girer. Kızıl Deniz'e kadar inşallah her yer bizim olur.

Bu kez sultan kâfirleri Müslüman etmek, cihat etmek için değil de kardeşi İbrahim Bey'in oğluna yapacağı sünnet düğününe katılmak için gidiyor.

Hemedan'a dediniz değil mi? İbrahim Bey'in düğününe mi gidecek? Onun düğününe gitmek, onunla anlaşmak için böyle bir ordu gerekli mi? **(II. 348)**

Verilen habere göre İbrahim'in yüz bin kişilik ordusu olmalı.

İbrahim Bey’de o kadar asker ne gezer! Onun ordusu kalabalık değildir ama sultanımızın ordusu yüz bine yakın var.

Senin gözüne çok görünüyordur. Aslında on bin. Bana bu ordu az gibi geliyor. Yüz bin asker toplayıp Hemedan’a gitmeliyiz. İbrahim ile düğünden sonra eğri oturup doğru konuşmalıyız. Çünkü o son günlerde yine yoldan çıktı, o sultan olmak istiyor.

Bu habere Haldan başını sallayarak üzüldü:

Ona sağlam bir ceza vermeli. Vah, Bektaş vefat etti, yoksa o, İbrahim’i seçkin atlılarıyla yola getirirdi. O beni severdi, beni yanına yardımcı olarak işe alacaktı.

Altıncan şaşkınlığını gizlemedi:

O seni sever miydi?

Evet, evet Bektaş Bey beni çok severdi. O bana “Bir iki ay sonra sen benim yanımda çalışırsın. Ben bu konuda sultana danışırım. O senin benim yanımda çalışmana karşı çıkmaz.” demişti. Ama ne yazık ki ömrü kısaymış onun.

Haldan, sen istihbarat bölümünde çalışmak mı istersin?

Evet, ben bu görevde çalışmak isterim. Sultan, Bektaş’ın görevini Dürnazar’a verdi ama o, bu vazifeyi Bektaş gibi yerine getiremiyor. Bektaş doğduğundan beri ağırkanlı, yumuşak huylu, geçimli bir insandı. O, adamın yüzüne baktığında onun nasıl bir insan olduğunu, ne amacı olduğunu hemen bilirdi. Dürnazar da çok şey biliyor ama her bir adamı düşman görüyor. O herkese şüpheyle yaklaşıyor. Hiç kimseye inanmıyor. Hem de merhametsiz. Ona boşuna Çarmih³¹⁹ Dürnazar diye boşuna demiyorlar. Onun eline düşecek olma. Allah korusun! Merhametsiz o, hem de dengesiz ve akılsız. Bektaş biraz geçimliydi, bazı şeylere göz yumardı ama Dürnazar öz babasına, annesine bile acıyacak bir adam değil.

“Vezirleri eleştirmek sana düşmez!” diyen Altıncan Haldan’a sinirli bir şekilde bakıp yoluna devam etti. (II. 349)

---

³¹⁹ **Çarmih:** Dürnazar’ın lakabıdır. Elbette bu lakap o yokken söyleniyordu. Hiç kimse onun yüzüne bakıp çarmih diyemiyordu. Dürnazara bu lakabın takılmasının sebebi insanları çarmıha gererek cezalandırmasıydı. Çarmıha germek, bir çeşit idam türü. Bu cezaya göre cezalandırılacak kişinin iki eli ve ayağına dört mih (çivi) çakılır. Sonra çarmıha gerilen kişiden öğrenilmek istenen haber için her türlü eziyet edilir. Dürnazar çarmıha gererek birçok insana ceza verip ölümüne sebep olmuştur. Böyle olduğu için de insanlar onu çok merhametsiz olarak görmüşlerdir.

***

Sultan bir menzil geçildikten sonra atının dizginlerini çekti, kendisini uğurlamaya gelen vezirlerine ve Altıncan'a baktı:

Bu kadarı yeterli, bundan sonra geri dönün! Vezir, ben sana tekrar tekrar söyledim.” dedi sultan Amidilmülk'e “Sıkıntılı bir durum yok, benden bir emir gelmedikçe orduyla Hemedan'a gelmeyin. Anlaşıldı mı?”

Anlaşıldı, merhametli sultanım!

Tüm vezirler sultana sağ selamet gidip gelmesi için dua ettiler:

Sağ salım gidip gelin!

“Biz günleri sayıp siz gelmenizi bekleriz.” diyen Altıncan sultana sevgiyle baktı.

Sabah vakti gökyüzü masmaviydi, hava serindi, geniş meydana in cin yoktu. Birden gökyüzünde beyaz bir güvercin görüldü. Güvercin atlıları görünce yere doğru alçaldı. Meğer o, atlıları tanıyormuş.

“Şadıkî'nin güvercini bu. Bir yerden haber getirmiştir.” dedi Altıncan. Altıncan bu güvercini tanıdı. O, bu güvercini Haldan'ın elinden alıp ona buğday taneleri yedirmişti. Beyaz güvercin yukarıda bir iki takla attı, sonra aşağı indi.

Haldan, bu senin getirdiğin güvercine benziyor ya!

Haldan telaşlandı:

Benim güvercinim değil, yok bu benim güvercinim değil. Zehirli olmasın! Kovun onu!” diyen Haldan elleriyle havaya doğru kaldırıp güvercini kovmaya çalıştı. Güvercin Haldan'dan korktuğundan mı nedir bilinmez Haldan'ın değil de Altıncan'ın omzuna kondu.

“Ayağında mektup mu var onun?” diyen Sultan Tuğrul meraklandı.

“Ben bu güvercine sabah yem verdim. Bunun için de o benim omzuma kondu.” diyen Altıncan güvercini eline alıp sevdi. Onun ayağına bağlanmış mektubu aldı, özenle açtı. Mektubu okuyan Altıncan bembeyaz kesildi: **(II. 350)**

On bin kişilik bir orduyla yola çıktı. Onların içinde kayınbiraderi ve beş tane fedaisi var.

“Haldan bu ne?” diyen Altıncan Hatun Haldan'a mektubu gösterip sinirlendi.

“Ben bilemedim...” diyen Haldan eveleyip geveledi.

Altıncan mektubu Sultan Tuğrul’a uzattı. Mektubu okuyan sultan, bir Haldan’a bir de Altıncan’a baktı:

Altıncan, sen bunun İbrahim’in muhbiri olduğunu biliyorsun ya!

Biliyorum.

O zaman niçin sen bunu yanında tutuyorsun? Ben sana “İyilik yaptığın kişiye karşı dikkatli ol, iyilik yaptığın kişiden uzak dur!” şeklinde defalarca uyardım mı ama!

Beyim onun sözleri beni size kavuşturmuştu. Bu yüzden ben onun suçunu affetmiştim.

Yok, yok seni bana bunun sözleri değil de Allah kavuşturdu, senin kaderin kavuşturdu.

Altıncan ne diyeceğini bilemeden sustu:

Ey vatan haini, gel yanıma! -Sultan sinirli bir şekilde Haldan’a elni kaldırdı. Sonra yanındaki askerlerine döndü- Tutup yanıma getirin bu haini!

Haldan’ı attan indirip sürükleyerek sultanın huzuruna getirdiler. Haldan korkudan mosmor olmuştu. Titriyordu. Konuşabildiği kadar sultanın kendisini affetmesini istedi.

Yalan söylersen cezanın daha çok olacağını biliyorsun. Bu mektubu ne için yazdın?

İbrahim Bey sizi karşılamak istiyormuş, sultanım. İbrahim Bey’i sevindirmek istedim, sultanım.

Sultandan başka hiç kimsenin haber yollayamayacağını, eğer yollarsa yollayanın kellesinin gideceğini bilmiyor musun?

Biliyorum sultanım, biliyorum.

Şadıkî’nin senin yaptığın bu işten haberi var mı?

Haberi var sultanım, haberi var.

Sultan etrafına bakındı: **(II. 351)**

İstihbaratın başı Şadıkî nerede?

“Ben buradayım.” diyen alaca atlı³²⁰ kişi seslendi.

Bu güvercini tanıyor musun?

---

³²⁰ Elçiler ve dış ülkelerle olan işlerde çalışan görevliler alaca renkli atlara binmektedirler.

Bizim güvercinimiz sultanım.

Mektuptan haberin var mı?

Mektuptan haberim yok, sultanım.

Her güvercinin çok iyi saklanması gerektiğinden haberin yok mu senin?

Haberim var, sultanım.

O zaman niçin bu güvercini Hemedan'a yolladın?

Haldan bu güvercini umurı beridden Altıncan melikenin emri üzerine aldı.

“Nasıl, nasıl?” Altıncan Hatun bu sözlere çok şaşırdı.

“Belki mektubu da Altıncan Hatun yazmıştır (I)” diyen Sultan Tuğrul bağırdı.

“Doğru, doğru ben Altıncan Hatun'un emrini yerine getirdim.” diyen Haldan yine eveleyip geveledi.

O nasıl bir emirmiş?

Ben Altıncan Hatun'un yaz dediği şeyleri yazdım. Ben emri yerine getirdim. Benim bir suçum yok, sultanım.

Gafil! Şu andan itibaren ben senin sultanın değilim. Sen yaptıklarını az görüp yalan söyleyerek ikinci bir suç işledin.

Ben yalan söylemiyorum. Ben gerçeği söylüyorum.

Anuşirvan!

Buyrun, sultanım!

Umurı berid sana bağlı. Bu soysuz haine kendin ceza ver. Bu işte olanların hepsinin kellesini umurı beridin kapısına bir hafta boyunca asın. Bırak, ulaklara, yaverlere, ferman yazıcılarına ibret olsun. Şadıkî'ye yirmi kırbaç vurun! Ona da ders olsun. Bir daha koynunda yılan beslemesin! Ayrıca annenle güzel bir şekilde ilgilenin. Her gün eğlence yapın, ava çıkın!

“Siz de biliyorsunuz, siz gelene kadar annem rahat olmaz.” diyen Anuşirvan gülümsedi.

Sultan güvercinin boynunu koparıp elinin tersiyle kenara fırlattı, sonra da Hemedan'a doğru yola çıktı. (II. 353)

2.

Kabil, Altıncan'ın tek dayanağıydı, hem danışmanı hem komutanı da hem de muhafızlarının başıydı. Şimdi Kabil'in yokluğu belli oluyordu. Çünkü Kabil yanındayken Altıncan kendisini çok rahat hissediyordu. Önemli bir mesele olduğunda ona danışıyordu. Kabil ablasına teselli vermeyi, onun gönlünü rahatlatmayı başarıyordu.

Altıncan'ın son günlerde iştahı kapanmış, gün boyunca hiçbir şey yemez olmuştu. Gece boyunca da gözüne uyku girmiyordu. Onun aklından Muhammet Tuğrul Bey çıkmıyordu.

Anuşirvan bu günlerde Altıncan'ın yanından ayrılmadı, o annesinin gönlünü rahatlatmak için çok uğraştı. Her gün kendisini iktâ bölgelerini, onların büyüklüğünü coşkuyla anlattı, Merv'i kâğıdın üstüne çizip gösterdi.

Övünmekte farklı bir keyif var. O keyfi kimse bilmesede Anuşirvan biliyordu. Övündükçe mutlu oluyordu. Anuşirvan kazandığı zenginlik hakkında konuşmaktan yorulmuyordu. Bu konuda konuştuğça konuşası geliyordu.

Onun övünmelerinden daima keyif alan Altıncan son günlerde o keyfi alamıyordu. Onun akli Hemedan'daydı. Gidenlerden hâlâ haber yoktu.

Altıncan uzun gece boyunca yeri dinliyordu. O, her menzile on, on beş atlıyı gözcü olarak koymuştu.

Dört gün sonra Altıncan Kabil'in atının ayak seslerini işitti. Hemen Anuşirvan'a, Kunderî'ye, tüm vezirlere haberci yolladı:

Hemedan'dan önemli bir haber geldi. Sultanın selamlığında savaş kurulu hemen toplantı yapmalı!

Savaş kurulunun üyeleri toplandı. Tüm üyeler sultanın selamlığındaydı, sadece Altıncan dışarıdaydı, o da Kabil'in gelmesini bekliyordu.

Amidilmülk, Altıncan'ın yanına geldi: **(II. 354)**

Altıncan melikem, sarayda benden gizli bir şeyin olmaması gerekir. Ne haber varsa ilk önce bana söyleyin!

Şu an için bilmiyorum. Hemedan'dan ne haber geldiğini ben de öğrenmek istiyorum, vezir! Bu isteğime rağmen burada duruyorum.

Siz bize ulak yollayıp hepimizi burada topladınız. Şimdi de “Hiçbir şey bilmiyorum.” diyorsunuz.

Altıncan Hatun uzaktan gelen üç atlıya bakarak konuştu:

Haberi şu gelen atlılar söyler.

Üç atlının biri Kabil’di, o sağ salım gelmişti. En önemlisi sağ olmasıydı, gerisi bir şekilde halledilirdi. Ancak onların gelişi güzel bir haberle gelmediklerine benziyordu. Çok gerekli bir haber olmasa atlarını böyle hızlı bir şekilde koşturmalarının gereği yoktu. Onlar Altıncan’ı çok üzecek bir haber getiriyor gibiydiler.

Kabil attan indi, orada duranlarla tek tek selamlaştı. Haberi söylemek için Kunderî’nin yanına gitti, Kunderî konuşmadan Altıncan’ı işaret etti. Ondan sonra Kabil Altıncan’a yöneldi:

Anlıyorum, anlıyorum korkma! Sultanın canı sağ. Aklındaki kötü düşünceleri at.

Bu haberi işiten Altıncan rahat bir nefes aldı.

“Ne oldu?” diye sordu Kunderî.

Kabil olanları kısaca anlattı. Onun dediklerini dinleyen Kunderî başından aşağı kaynar su dökülmüş gibi oldu, ürkek bakışlarını Altıncan’a çevirdi:

Altıncan melikem, sizin şüpheniz doğru çıktı.

“Bizi bekliyorlar, yürüyün vezirlerin yanına gidelim!” diyen Altıncan keyifsiz bir şekilde konuştu.

“Annem, biraz bekleyin!” diyen Anuşirvan aceleyle atıldı, Altıncan Hatun’un önüne geçti. “Biz şimdi vezirlerin olduğu yere gitmeye acele etmeyelim. Ben, Amidilmülk ve siz, üçümüz meseleyi kendi aramızda çözelim, divana kesin bir düşünceyle gidelim.”

Bizi bekliyorlar!

“Kim?” diye Anuşirvan şaşırarak sordu.

Tüm vezirler, divan görevlileri. (II. 355)

Bekliyorlarsa ne olmuş? Bekliyorlarsa beklesinler!

Onları çağırıp sonra da bekletmek yakışık almaz.

Biz nerede bekleyin dersek onlar orada beklerler. İstersek biz onları zindanda bile bekletiriz. Otursunlar. İlk önce üçümüz bir çukura tükürelim.

“Vezir Şerafettin Anuşirvan -halife Anuşivan’a ‘Şerafettin’ unvanını vermişti- çok doğru söylüyor. Biz toplantıya kararlaştırdığımız bir düşünceyle gidelim. Orada her birimiz farklı bir şey dersek karışıklık olur. Bize oradakilerin fikri gerekli değil.” diyen Amidilmülk, Anuşirvan’ın fikrini onayladı.

Annem, siz Kabil ile biraz konuşun. O zamana kadar biz Kunderî ile bir yere gidip geleceğiz.

Altıncan Anuşirvan’ın bu tavrına şaşırdı. Çünkü onun bu dedikleri oldukça şaşırtıcıydı, gizemliydi. Onun hareketlerinde hiç üzüntü belirtisi yoktu, aksine o düğün yapan birine benziyordu. Keyiften uçuyordu.

Kunderî ile Anuşirvan Altıncan’dan bir karşılık beklemeden ardı ardına vezirler divanına doğru gittiler. Altıncan onların arkasından bakakaldı. Onlar: “Hemen geleceğiz.” deseler de uzun bir süre gelmediler. Onlar iki kişi gitseler de sadece Anuşirvan geri geldi. O çok endişeliydi.

Hani Kunderî?

“O şimdi gelir.” diyen Anuşirvan soğuk ve baştan savma bir cevap verdi.

O niçin gelmiyor?

Kunderî benim sizinle teke tek anlaşmamı istiyor.

Neyi anlaşacağız?

Ben şimdi her şeyi açıklayacağım canım annem! Siz beni dinleyin!

Nasıl?

Ben açık bir şekilde söylemek isterim.

İkimiz bugüne kadar hep açık konuştuk değil mi?

Doğru, ikimiz bugüne kadar hep açık konuştuk. Ancak bugünkü konuşacaklarımız daha açık olmalı. **(II. 356)** Kunderî beni sizin huzuruza özel olarak gönderdi, o ikimizin düşünmesini istiyor.

Sultan Tuğrul’un zindanda olduğu zamanda onu kurtarmaktan başka hangi konuyu konuşacağız, ben anlamıyorum?

Şimdi açıklarsam her şey yerli yerine oturur.

Söyle!

Söylerim sevgili annem, insan bu kahpe dünyada misafir. Bu dünyada baki olan insan yok. Sultan da olsan, âlim de olsan, eşi benzeri olmayan peri kızı da olsan, bu kahpe dünyadan gitmelisin.

Bu sözlerin benim için yeni değil, söyle haydi, söyle!

Söylerim sevgili annem, Muhammet Tuğrul Bey Allah'ın sevdiği kuluydu. O yirmi yıldan fazladır padişahlık yapıyor. Bu herkese nasip olacak bir şey değil. Bu, Allah nasip ettiğinde olacak bir şey.

Nasıl, nasıl? Bu söylediğin şeyler ne senin? Sen niçin “Sultan Tuğrul Allah'ın sevdiği kuluydu.” diyorsun?

Annem, ölümsüz insan yok.

Altıncan, dışarıda ateş yakıp etrafına oturan komutanların yanına gitti hızlıca. Gidip ateşin başındakilerin arasından Kabil'i bir kenara çekti.

Ablam, ne oldu?

Tuğrul Bey'e ne oldu? O şehit mi oldu?

Yok, yok!

Sen benden gizliyor olma! Her ne kadar acı da olsa bana gerçeği söyle!

Ben hakikati söyledim, istersen yine söylerim.

Sen Anuşirvan'a başka şeyler söylemiş olma!

Altıncan, ben haber getirdiğimde yanımda üç kişi vardı: Kunderî, Anuşirvan ve sen! Benim Anuşirvan'la konuşmama sen şahit oldun sonuçta!

Altıncan yanına gelen Anuşirvan'a şüpheyile baktı:

Ben seni anlayamıyorum, oğlum.

Ben size her şeyi anlatacağım ama siz beni dinlemiyorsunuz.

Haydi, ne söylüyorsan söyle!

İlk önce bir sorum var, annem. (II. 357)

Sor!

Ben beceriksiz bir yiğit miyim?

Allah’a şükür, sen beceriksiz bir yiğit değilsin!

Eğer ne olursam olayım bir ülkeye padişahlık yapacak olsam becerebilir miyim?

Elbette becerirsin.

Çağrı Bey’in, onun oğulları Kavurt ve Alparslan’ın bana bakışları nasıl?

Allah’a şükür, Selçuklu Beyleri seni çok seviyorlar.

Onlar bana karşı kılıç çekerler mi?

Kötü bir şey yapmamış olursan onlar sana karşı gelmezler.

Doğru söylüyorsunuz, annem. Beni Çağrı Bey çok sever. Beni Kutalmış Bey de çok sever. Alparslan ile tıpkı bir kardeş gibiyiz.

Soruların bitti mi? Sen niçin Tuğrul Bey’i kurtarmak hakkında değil de başka şeyler hakkında soru soruyorsun?

Benim bir sorum daha var.

Sor!

Siz bana çocukluğumda sahip çıktınız. Bana baba yerine baba, anne yerine anne oldunuz. Beni hiçbir şeye muhtaç etmediniz. Üstelik beni zenginlik, mutluluk içinde yaşattınız. Bana ömrünüzü sarf ettiniz. Benim her bir başarıma yürekten sevindiniz. Gayret edip bana üç dil öğrettiniz. Gayret edip bana savaş taktikleri öğrettiniz. Siz üstüme gelen belalardan bir melek gibi korudunuz beni. Ben bunları çok iyi biliyorum.

Altıncan şaşkınlıkla Anuşirvan’ı baştan aşağı inceledi:

İnanmasam sen sultanın tahtına göz koydun diyeceğim.

Tahta birinin oturması gerekir sonuçta!

Niçin ‘biri’ dersin? Taht Tuğrul Bey’in.

İtirazım yok. Doğru söylüyorsunuz, taht Tuğrul Bey’in ama her ne kadar üzülsem, istemesem de baki insan, baki padişah yok. Bu felek, kahpe felek. Burada sonsuz duran olmaz. Gelenin gittiği felek bu. Ben size anlatıyorum. Siz Tuğrul Bey’in yaşlandığını,

onun bu dünyadan gideceğini kabul etmek istemiyorsunuz ama kahpe felek kimseye acımıyor. (II. 358)

Ben senin amacını anladım, sen tahtı istiyorsun.

Evet, evet, evet ben tahtı istiyorum. Ben padişah olmak istiyorum. Ben sultan olmak istiyorum, çünkü tahttan başka her şey var bende. Bende sadece taht yok. Hem beni bu isteğe, bu dereceye kendiniz ulaştırmadınız mı? Hem benim başarılarım sizinki değil mi? Hem benim başarı anlamında Sultan Tuğrul'dan daha üstün olmamı isteyen siz değil misiniz? Nasıl, bu şeyleri düşünmüyor muyum sanıyordunuz?

Konuşma!

Yok, şimdi beni durdurmayın ablam! Tamam, başladığıma göre her şeyi söyleyeyim. Ben kendimin kim olduğunu çok iyi anladım. Ben, Altıncan Hatun'un ruhuyum. Ben Altıncan Hatun'un sultanı korkutmak için yarattığı başarısıyım. Ben Altıncan Hatun'un iç dünyasıyım. Ben, ben değilim, ben Altıncan Hatun'un erkek hâliyim, ikinci yansımasıyım.

Emrediyorum, konuşma! Sen benim iç dünyam, ikinci yansımam değilsin. Yok, sen benim ruhum da değilsin. Sen benim ruhumdan, iç dünyamdan dışarıdasın, çok dışarıda.

Yok, ben dışarıda değilim. Siz kendinizin iç dünyasını, ikinci yansımasını kabul etmek istemiyorsunuz. Mert olun, validem!

Sen kötüsün!

Kötülük, Altıncan Hatun!

Anuşirvan, ciğerim, böyle yapıp üzme beni.

Gerçeği kabullenecek güç yok şu an sizde. Benim söylediğim sözlerin gerçekliğini kalbiniz kabul ediyor ama aklınız kabullenmekte aciz kalıyor.

Konuşma, konuşma diyorum ben sana!

Altıncan'ın sesi uzaklara kadar yankılandı. Ondan sonra Anuşirvan konuşmadı.

***

Kundurî'nin bir müddettir Emir Erdeşir Magmaranî ile konuştuğunu gören Altıncan endişelendi, (II. 359) sultanı kurtarmanın kendisi için zor olacağını anladı. O ikisinin

ne hakkında konuştuğu Altıncan için açıktı. Altıncan sesini çıkarmadan toplantının başlayacağı yere, Sultan Tuğrul'un selamlığına gitti. Orada toplanan vezirler, komutanlar gergin bir şekilde oturuyorlardı. Toplantı başladı, Kunderî oturanlara döndü:

“İbrahim İnal; Sultan Tuğrul'u, Melik Süleyman'ı ve Kutalmış Bey'i esir almış, yanlarındaki askerleri de öldürmüştü. Ordudan sadece üç kişi; Altıncan Hatun'un kardeşi Kabil ve iki muhafız sağ kalmış. Şimdi biz ne yapmalıyız?” diyen Kunderî oturanlara baktı. Orada bulunanlar için bu haber tamamen beklenmedik bir haberdı.

İbrahim nasıl buna cüret edebildi ki? O, sultanı düğüne çağırmıştı oysaki!

Sultan ona ne iyilikler etti. İyiliğe kötülük... İlk başkaldırdığında Sultan Tuğrul onu öldürmedi. Hatta kendisine vezir yaptı. Bizans kayseri İbrahim'i esir aldığıında sultan dünyanın fidyasını ödeyip onu azat eyledi, yoksa o Bizans zindanlarında çürüyecekti.

Sultan ondan Cebel bölgesini aldı ya ona sinirlenmiş olmalı!

Cebel onun bahanesi, onun niyeti hiçbir zaman iyi olmadı.

Doğru, onun çok iktası var. Sultan ona birçok bölge verdi. Hiç kimsede o kadar toprak yok.

Sultana karşı çıkmak, Allah'a karşı çıkmak!

Zenginlik, hediye, mal mülk verip insanı razı etmek olmuyormuş. Yoksa Sultan Tuğrul İbrahim'e karşı çok cömertti. O doymak bilmedi.

“Şimdi açık konuşalım!” diyen Mübarek Han, Erdeşir Magmaranî'yi uyardı. “Net bir sonuca varalım!”

“Mübarek Han doğru söylüyor, boş muhabbetleri şimdilik bırakalım, olan olmuş. Şimdi bizim önümüzdeki görev ne? Haydi, söyleyin biz ne yapalım beyler?” diyen Kunderî bağırarak konuştu. “Duruma gereken hassasiyeti göstermemiz gerek. Son bir iki yıldır İbrahim'in yaptıkları ortada.”

“İbrahim'in elli bin kişilik ordusu varsa da biz yüz elli bin kişilik ordu toplayabiliriz.” diyen Altıncan sert bir şekilde konuştu. **(II. 360)**

Toplasak ne? Biz İbrahim'in üstüne saldıramayız.

Niçin?

Altınca Hatun, İbrahim Bey ile Sultan Tuğrul kardeşler. Biz onların kavgasına karışsak sonu kötü olur. Bizim orduyla saldırmamıza sinirlenip İbrahim'in Sultan Tuğrul'u öldürmesi mümkün. Sonuç olarak sultanın öldürülmesine sebep oluruz. Sonra bu yaptıklarımızın pişmanlığını ömür boyu çekeriz. Ben bu sorumluluğu üzerime alamam.

Anuşirvan Kunderî'nin düşüncesine katılarak:

Hem sultanımızın bir emri yok. Emri olmadan biz Hemedan'a gidemeyiz. Çünkü bu konuda sultan baş vezire açıkça söyledi. Onun söylediklerini hepimiz açıkça duydunuz.

Sultan emir verecek durumda değil, çünkü o tutsak. "Sultandan emir yok." demek sultanı kurtarmamaya, evet sultanı kurtarmamaya bahane. Sultanın kötü günü bizi derhal Hemedan'a gitmeye mecbur bırakıyor. Bahane bulmayın beyler! Kabil'in haberi bize yeterli.

"Kabil'in sözlerine inanıp ordu sürersek sultan sinirlenir, hepimizi kılıçtan geçirir!" diye gür bir sesle konuştu Anuşirvan.

"O zaman ne yapmalı?" diyen Emir Yagısıyan etrafına bakındı.

"İbrahim ile savaşa girmeyin. O çok acımasız bir insan. Onun hepimizi öldürmesi mümkün. Gerekirse İbrahim'in adına mescitlerimizde hutbe okutalım." diyen Kunderî oradakileri birleştirmeye çalıştı.

Merv'den Çağrı Bey'i, Sistan'dan Sultan Tuğrul'un oğlu gibi olan Alparslan'ı, Kerman'dan Kavurt'u, Anadolu sınırlarından Yakut'u kurultaya çağıralım. Çağrı Bey'in büyük oğlu Kurt'u kendimize sultan seçelim. Çünkü Kavurt Çağrı Bey'in büyük oğlu. Atalar töresine göre miras büyük oğula düşer.

"Bunlar doğru ama Kavurt'u tahta geçirmek iyi bir çare değil." diyen Kunderî, Erdem'e karşı çıktı.

Niçin iyi bir çare değil?

Cimriden Yabgu olmaz. O, hiçbir zaman sofrasına kuzu ya da oğlak getirilmesine izin vermez. **(II. 361)** "Kuzu ve oğlak bir insanın yemeğidir. Onlar ne kadar da yaşasa yirmi insanın yemeği olur, onlara bakıp büyötmek için aşırı bir zahmete girmeye gerek

yok, çünkü onlar ot yiyip büyürler.³²¹” derler. Bunun için kasapları açık ve gizli bir şekilde mezbahaya girmezler. Allah cimriye rızık vermez. Bu yüzden padişah cömert, rızık sahibi kişi olmalı. Kavurt padişah olursa ülkenin bereketi kaçır. Çünkü Allah ülkenin rızkını padişaha göre verir.

“Niçin Kavurt’u sultan seçmeliyiz? Sultanımız, Çağrı Bey’in oğlu Süleyman’ı vâris şehzade olarak belirledi, bunu hepimiz biliyoruz. Sultan Tuğrul, Süleyman Bey’e her zaman büyük umutlar bağladı. Şimdi Süleyman Bey’i sultan olarak ilan ederse İbrahim düşüncesinden vazgeçer. Çünkü o, Çağrı Bey’in karşısına çıkamaz, ona gücü yetmez.” diyen Emir Yagısıyan yumruğunu havaya kaldırdı.

“Sultan Tuğrul’un başına gelen felaket şehzade Süleyman’ın da başına geldi. O da şu anda Hemedan’da, Tuğrul Bey ile birlikte İbrahim Bey’in tutsağı. Onun durumunu şu an hiçbirimiz açıkça bilmiyoruz. Bunun için şehzade Süleyman konusunu kapatın. Doğrusu Sultan Tuğrul’un en beğendiği kişiyi sultan yapacak olursa o zaman Kunderî ya da Anuşirvan ibn Tümen’i sultan yapmalıyız.” diyen Emir Erdeşir Magmaranî, Altıncan Hatun’un yüzüne baktı.

“Ben olmayayım, Anuşirvan olsun! Anuşirvan’a Alparslan da Çağrı Bey de büyük değer veriyor. Kutalmış Bey de Anuşirvan’a değer veriyor.” diyen Kunderî aceleyle konuştu.

“Kunderî doğru söylüyor, Anuşirvan büyük bir vezir. Başarılı desen başarılı. Bizim güvende olmamız, ilk olarak İbrahim ile anlaşmamıza bağlı. Bizim güvende olup olmayacağımızı, İbrahim ile anlaşabilecek, onun dilinden anlayabilecek tek bir kişi var. O da Anuşirvan ibn Tümen. Anuşirvan İbrahim ile anlaşır. İbrahim Anuşirvan’a daima çok değer verir, saygı duyardı. Onun Kunderî ile anlaşamadığı zamanlar oldu. İbrahim her sinirlendiğinde onu Anuşirvan sakinleştirdi. Bunun için şimdi vakitlice Anuşirvan’ı kendimize sultan belirleyelim. Anuşirvan, İbrahim İnal’ın yanına gitsin. Onunla anlaşsın. İbrahim ile anlaştıktan sonra bu meseleye tekrar döneriz.” diyen Erdeşir Magmaranî bakışlarını oturanlara dikti. **(II. 362)**

---

³²¹ Kurt’un (Kavurt) tasarruflu bir hükümdar olduğu, Kirman’da otuz dört yıllık hükümdarlığı boyunca onun malının bir zerre azalıp artmadığını, Muhammed ibn İbrahim, Kirman’da Selçuklular ve Oğuzlar (Kirman’ın Tarihi) adlı eserinde ayrıntılı bir şekilde açıklar.

Kurultayın üyeleri üç gruba ayrıldı. Birinci grup yenilik istiyordu. Bu grup Sultan Tuğrul'dan başka birinin tahta geçmesini istiyordu. Çünkü bu gruptakilerin Sultan Tuğrul'dan hoşnutsuzlukları vardı.

İkinci grupta kararsızlar vardı. Bu gruptakiler yanılmak istemiyorlardı, bunun için de seslerini çıkarmadan oturdular.

Üçüncü grup Dodurga Mervezî'nin, Mübarek Han'ın, Altıncan Hatun'un bulunduğu gruptu. Bu gruptakiler tahta yine Tuğrul Bey'in oturmasını istiyorlardı.

Savaş kurulu üyelerinin çoğunluğu da birinci ve ikinci gruptakiler gibi düşünüyorlardı. Onlar: "Vezir Anuşirvan'ı vakitlice sultan yapmalıyız." düşüncesini onaylıyorlardı.

Vezir Anuşirvan, sultan olsun!

Vezir Anuşirvan, sultan olsun!

Vezir Anuşirvan, sultan olsun!

Altıncan sinirli bir şekilde yerinden kalktı:

Kimin ne olduğu işi düştüğünde belli olurmuş. Sizin hepiniz Sultan Muhammet Tuğrul'un yanında vefadarlığınız, onun için tatlı canınızdan vazgeçmeye hazır olduğunuz hakkında yemin ettiniz, böylece sultanın güvenini kazandınız. Niçin sultan zor durumdayken onu kurtarmayı değil de canınızı kurtarmak için İbrahim'den aman dilemenin derdine düştünüz. Ben sizin hepinizin söylediklerini sonuna kadar dinledim. Siz sultanı özgür bırakmanın yolunu aramadınız. Yazıklar olsun! Sultanın size duyduğu güvene yazık! Size sultanın verdiği ekmeğe yazık! Size sultanın verdiği zenginliğe yazık! Sultanın size inanıp sizi yüksek derecelere getirmesine yazık!

Dodurga Mervezî yerinden kalktı, oturanlara doğru baktı:

Ben Anuşirvanın kayınbabasıyım. Ben onun nasıl becerikli olduğunu bilirim. Onun padişah olmasını da isterim ama Sultan Tuğrul'a karşı borcum, yeminim bu isteğime karşı çıkar. Bunun için de Anuşirvan'ın tahta geçmesini destekleyemem. Biz acele ediyoruz. Önce Tuğrul Bey'i kurtarmaya çalışalım. Naip Altıncan'ın kızması çok doğru.

Dodurga Mervezî'ye çok değer verilirdi ama şu anda çoğu kişi onun sözlerini önemsemedi. (II. 363)

Hapban Endikenî ve Erdeşir Magmaranî, Anuşirvan'ın tahta geçmesini istiyorlardı. Bu isteğe Kundurî de karşı değildi. Kundurî'nin düşüncesi önemliydi, çünkü o baş vezirdi.

Hapban Endikenî:

“Anuşirvan bizim padişahımız!” dedi.

Erdeşir Magmaranî:

“Anuşirvan, tahta geç!” dedi.

Kundurî:

“Ben karşı değilim!” dedi.

Hayırlı olsun!

Anuşirvan, hak ettiğin yere, padişahlık tahtına geç!

Anuşirvan sana uygun olan yerde otur!

Padişah olmak hiçbir zaman kolay değildir. Bundan sonra da kolay olmasa gerek. Ancak şimdi Anuşirvan hiçbir zorluğa takılmadan, kolayca, kendi kendine padişahlık tahtına oturdu. Olacak olan oldu mu böyle kolaylıkla olurmuş!

Eğer Altıncan karşı çıkmazsa Anuşirvan ibn Tümen yedi iklimin sultanı olacaktı. Kurultaydaki vezirler, komutanlar Anuşirvan'ın padişahlığını tebrik ediyorlardı. Onun padişahlık tahtına geçmesini istiyorlardı. Onun başına sultanlık tacını giydirmek istiyorlardı.

Anuşirvan eda ile yerinden kalkıp yavaşça yürümeye başladı. Onun tahta doğru yürüdüğünü gören Altıncan sinirler yerinden kalktı:

Dur! Otur yerinde!

Lalasının sinirli bakışlarına bakışları takılan Anuşirvan durdu, ileriye doğru adım atmaya cesaret edemedi, geri döndü ve yerine oturdu.

Kundurî Altıncan Hatun'a döndü:

Merhametli Altıncan Hatun, siz niçin öz oğlunuza karşı çıkıyorsunuz? Kibleyi Âlemimiz olan Sultan Tuğrul'un geri dönmeyeceği, tahtına oturamayacağı herkes için ayan sonuçta! **(II. 364)**

Sultan Muhammet Tuğrul gelecek, kesin gelecek ve tahtına da oturacak!

Sultan Tuğrul'un devri geçti. Biz ona kötü sultan demiyoruz ama hakikati göz önüne getirebilecek insanlarız biz. Sultan Tuğrul iyi bir sultandı, büyük bir sultandı.

Oturanlar vezir Kunderî'nin sözlerini onayladılar:

Sultan Tuğrul büyük sultandı.

Kunderî oturanlara döndü:

Merhametli vezirler, kurultayın saygıdeğer üyeleri, gelin, yeniden herkes tek tek düşüncesini söylesin, düşüncesini söylemeyen kişi kalmasın. Söyleyin, hanginiz hangi fikirde? Emir Magmaranî, ilk söz senin.

Erdeşir Magmaranî etrafındakilere bir müddet baktı:

Yüce, saygıdeğer Amidilmülk! Ben Sultan Tuğrul'un sadık kuluyum. Sultan ne emretse ben kendi fikrime bakmadan emri şartsız şurtsuz yerine getiririm. Sultan Tuğrul Hemendan'a gideceği sırada bizim alacağımız kararları baş vezir, Amidilmülk Kunderî'ye, yani size bırakıp gitti. Böyle olduğu için Kunderî bana ne emretse ben onun emrini şartsız şurtsuz yerine getiririm.

“Beyler, Altıncan Hatun'un dediği gibi, biz neden Sultan Tuğrul'u kurtarmak hakkında düşünmüyoruz.” diyen Mübarek Han oturanlara rahatsızlığını bildirdi. “Biz Sultan Tuğrul'u azat etmek hakkında düşünelim! Bir çare arayalım. Dürnazar, sen niçin susuyorsun?”

Emir Dodurga, siz söyleyin!

Ben fikrimi söyledim, fikrimi hiçbir zaman da değiştirmem!

Uhcürî Han, siz söyleyin!

Ben Naip Altıncan Hatun'un düşüncesindeyim!

İsmail Han, siz söyleyin!

Baş vezir ne emrederse ben onun emrini yerine getiririm!

Emir Ebul Kasım, siz söyleyin!

Çoğunluk ne derse ben o taraftayım.

Dürnazar gönülsüzce yerinden kalktı:

Kardeşler, ben yaşadığım ömrümü helal bir şekilde yaşadım. Nasip olursa Allah'ın bundan sonra vereceği ömrümü de helal yaşarım. Ben Anuşirvan'a değer veriyorum ama onun taht için acele etmesini onaylamıyorum. **(II. 365)** Ben Sultan Tuğrul'u kardeşimden daha değerli görüyorum. Altıncan, sen Sultan Tuğrul'u azat etmek konusunda konuştun. Bu maksadının gereği olarak ne yapmam gerekirse, tatlı canımı vermem de gerekse vermeye hazırım.

Emir Yagısıyan, sen ne düşünüyorsun?

Merhametli baş vezir, siz ne dersiniz ben onu yerine getiririm.

Erdem Han, sen söyle!

Yagısıyan Han'ın söylediği gibi, siz ne dersiniz ben onu yaparım. Benim on bine yakın askerim savaşa hazır.

Altıncan, vezirlerin ve komutanların kendisine bir düşmanlığı olmadığını ama onların bir çıkar yol aramadıklarını, yanlış yapmamak amacıyla yanlış yaptıklarını anladı. Onlar sultanın kardeşinin üstüne saldırmaktan ve kendi üstlerine çok sayıda askerin geldiğini bildiklerinden sultanın öldürülme ihtimalinden korkarak çekingen davranıyorlar, kardeşlerin kavgasına karışmayıp bir beklemek istiyorlardı. Sultan Muhammet Tuğrul, “Siz niçin benim fermanım olmadan Hemedan'a saldırdınız?” derse o zaman vezirler ne cevap verecekti? Sultanı sinirlendirmekten Allah korusundu! Sultan sinirlendiğinde onun ne yaptığını kimseler bilmeseydi de vezirler ve hanlar biliyordu.

Sultan Tuğrul kardeşi İbrahim'in yanına gittiğinde vezirlerinin ve komutanlarının çoğunu bırakıp gitmişti sonuçta! Yoksa onunla Anuşirvan, Erdem, Yagısıyan ve Kunderî de giderdi. O Dürnazar'ı da bırakıp gitmişti. “Ben gelene kadar siz sarayda durun!” diye özel bir emir vermişti. O genelde emirlerini de yanında götürürdü ama bu sefer götürmemişti. O yüzden onun izni olmadan Hemedan'a gitmek olmazdı. Kabil'i yollayan sultan değildi. Sultan istese yardım için kullanılan kızıl oku birisiyle Bağdat'a yollardı. Tek bir kişi bile sultanın haberini, nişanını Bağdat'a getirmedi. Demek ki yardım gerekli değildi. Kardeşler kendi aralarında anlaşacaktılar.

Altıncan tüm sorumluluğu üstüne alırsa Kunderî her şeye razıydı. Ancak Altıncan da tüm sorumluluğu üstüne almıyordu. O tüm işi Kunderî'nin üzerinden halletmek istiyordu.

“Biz Sultan Tuğrul’a ait bir fermanın gelmesini beklemek istiyoruz. İşte, bizim ulaştığımız sonuç bu.” diyen Kunderî kurultayı topladı. (II. 366)

“Değerli kurultay üyeleri, burada ben size kendimin bir sırrımı açmaya mecbur oldum.” diyen Anuşirvan sesini yükseltti. “Ben sultan Hemedan’a gitmeden önce Dürnazar’ın istihbarat divanında bulunan muhafızlarını -kusura bakmayın, ben onların sayısını size söylemeyeceğim, onun gereği yok- huzuruma çağırıp konuştum. Dürnazar’ın yanında ben onlara şöyle emir verdim “Eğer kötü bir şey olursa doğruca Bağdat’a dönün. ‘Görevden kaçtı.’ diye size kimse bir şey diyemez. Sizi kendim korurum.” deyip ben onların hepsine sultanın özel izin belgesini verdim. O belgeyi gösterdiklerinde onları yolda kimse durduramaz. Benim emrim gereğince istihbaratın iki muhafızının bu sabah gelmesi lazım. ‘Akşamın hayrından sabahın şerri!’ diye bir Oğuz öğüdü var. Bu öğüde uyup gelin sabaha kadar bekleyelim. Sabah muhafızların haberini dinleriz. Ondan sonra da o habere göre hareket ederiz. Bu fikri nasıl görüyorsunuz?

Bu fikri kurultay üyelerinin çoğu onayladı. (II. 367)

On Yedinci Hikâye

Namus Mezardan Kaldırır

Bin dosttan, bir düşman çok, hem de o düşman güçlü ve tesirli olursa! Onun gücünden, tesirinden kaçamayan sadece dost değil, insanların çoğu senin karşına geçip düşmana çevrilirler. Böyle anlarda insanı sadece vefalı olan kurtarır, onu da Allah ona vermişse!

Genellikle insanda -hatta o büyük bir hükümdar da olsa- dost da düşman da az, çevresi de az, tahmin ettiğinden de az olur. Genelde de düşman az olur. İnsanların çoğunluğu öne arkaya giden, eğilip bükülen, ikisinin arasında bir toplumdur. Bu toplum, insan acizse düşmanına, güçlüyse dostuna dönüşür. Zor günde insana dostu yardıma yetişir. Hükümdarın hakiki dostu, onun hükümdarlığına göz dikmeyen insan olmalı. Bu ise hayatta seyrek rastlanan bir şey. Hükmetmek isteği insanın en güçlü arzusu, aşkıdır. Bu istek birine olan aşktan da, zenginlik ve mala olan iştiyaktan da şöhret aşkıdan da güçlüdür. Çünkü bu istekte bu üçü de var, birini ele geçiren diğer üçüne de ulaşır. (II. 368)

Hükmetmek aşkının arzusu da gücü de o üçünün sayesinde değil. Onun büyüğü kendi içinde. Kendini bildi bileli insanın birinci amacı Allah’ın sıfatlarına yaklaşmak.

Allah'ın hükmeden sıfatı insanın kalbinde esas yeri kaplar. Sadece yaşam uğrunda bir savaş, canlı kalmak, kendi kendini korumak isteği değil, hükmetmek isteği de insanın aklında yaşar. Sadece insanda değil, tüm canlılarda hükmetmek isteği vardır.

Hükmetmenin mümkün olması insanda özel, farklı bir duyguyu, onun tüm insanlardan üstün olduğu duygusunu yaratır. Başkalarının iradesinin onun iradesine bağlı olması, başkalarının yaşamının onun iradesine bağlı olması anlamak bu aşkın farklı bir görünümü. İnsan bu kahpe dünyada her şeyi elde ettikten sonra hükmetmek isteği onu ele geçirir. Bu isteğe ulaşmak için insan her şeyi yapar. Bu isteğin yerine gelmesi için hiçbir şeyi düşünmeden hareket eder, birçok sıkıntıya, kayba göğüs gerer. Hükmetmek isteği insanın korku duygusuyla alakalı olmalı. İnsan bazen başkalarından korkar, hem de başkaları için başkalarının korkularından korkar. Bu korkunun ikisinden de kurtulmak için hükmetmeye başvurur, bunu korkuyu yok etmenin çaresi olarak görür ama bunu çok az insan başarır.

Anuşirvan da bu isteğine ulaşamadı. Hükümdar olmak isteği için sevgili validesine karşı geldi.

Sabahtan Anuşirvan'ın yanına özel bir ulak geldi. Onun haberine göre İbrahim, Tuğrul Bey'i öldürmüştü. Onun yerine sultanın veziri, evlatlığı Anuşirvan ibn Tümen'i padişah yapacaktı. Bu Sultan Tuğrul'un son vasiyetiymiş. Bu durumla alakalı bir tören olacağı hakkında söylentiler tüm Bağdat'a yayıldı.

Şehir halkı sokaklara çıktı. Söylentiler gerçek olmuştu. Sokakların başında askerler sıra sıra dizilmişlerdi. Özel hizmetliler hoş görünmesi için sokakları yeşil ve kırmızı atlas kumaşlarla süslemişlerdi. Sarayın önünde çok sayıda insan vardı. Kuşluk vakti olduğunda padişahın tahta geçiş törenine başlandı. **(II. 369)**

İki yüz müzisyen çalgı çalıyordu. Gün Han'ın soyunun renginden, kara renkte bir atı değerli taşlarla süsleyip sarayın önüne getirdiler. Bu ata yeni padişah Anuşirvan ibn Tümen binecekti.

Anuşirvan şimdiden padişah elbisesini giyip eline üç altın ok ile altın bir yayı, kartal başlı asasını almıştı.

Anuşirvan yavaşça yürüyerek selamlıktan çıktı. Bağdatlılar onu mutlulukla karşıladı. Anuşirvan ibn Tümen'i, yeni padişahı, Kundurî'nin başında beklediği ata bindirdiler.

Anuşirvan, Tuğrul Bey'in oturuşu gibi bir elinde asası, bir elinde üç ok ve yayıyla atın üstünde oturuyordu.

Anuşirvan insanlara minnettarlık bildirerek başıyla selam verdi. Padişahın tahta oturma töreni başladı. Vezirler önden yürüyordu. Yeni padişah da onların ardından atının üstünde geliyordu. Padişahın iki yanından ve ardından gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu.

Bağdat'ın en büyük üç caddesinden büyük bir törenle geçildi. Bu tören çok uzun sürdü. Tören hiçbir hadise olmadan tamamlandı.³²² Saraya doğru gelen insanlar padişahı törenle atından indirdiler.

***

Altıncan, Anuşirvan'ın bu yaptıklarını aklına sığdıramıyordu. O, çok sinirlendi, Kırklarından kalan dokuz adamının tavsiyesine uyup sinirini gizledi, sustu.

Altıncan ne şekilde haremine döndüğünü bilemiyordu. Aklına gelenleri döşeginin üstüne yatırdı. Altıncan Hatun çaresizliğini ağlayarak yenmeye çalıştı ama ağlayamıyordu da. Sinirden tüm damarları taşa, demire dönmüş gibiydi.

Altıncan boşluğa bakarak uzun bir süre yattı. Hiçbir şey hakkında düşünemedi. Hayattan her şeyi beklese de Anuşirvan'ın kendisine karşı çıkacağını beklemezdi. **(II. 370)**

Altıncan'ın hislerine göre Anuşirvan sanki bir sırra vakıftı ve o sır yüzünden rahattı. Ancak Altıncan'ın çok güçlü bir inancı vardı. Ne olursa olsun Sultan Tuğrul sağken hiç kimse onun tahtına geçmemeliydi. Eğer geçerse Altıncan onun cezasını verirdi. Kim olsa da cezasını verirdi. İsterse sevgili oğlu olsun, onun cezasını verirdi.

Altıncan birden yerinden kalktı “Böyle zor bir zamanda acizlik etmek, kadere boyun eğip yatmak sana yakışmıyor Altıncan! Eğer öldürüleceğini bilsen de amacına ulaşmak için savaş! Yoksa senin değer yoktur! Sen Altıncan'sın! Sen hakiki Altıncan ol! Sen Sultan Gazneli Mahmut'tan icazetlisin! Sen Tuğrul Bey'e münasip bir eş ol!”

Altıncan gayret etti, istihbarat divanına gitti. Ulaklar Altıncan'ın içeri girdiğini görüp hemen yerlerinden kalktılar. Odanın girişinde Haldan'ın kellesi asılıydı.

---

³²² İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Vezir yanıma gelsin!

“Altıncan Hatun, buyurun!” Uzun boylu, kel kafalı Şadıkî, Altıncan Hatun’un huzuruna geldi.

Sistan’a, Alparslan’a ulak yollamak lazım!

Altıncan Hatun, nasıl bir ulak yollayayım?

İki atlı gitse olur ama ulaklar yola aşına olanlardan olmalı.

Şadıkî kısa bir süre sonra peşinde iki tane zayıf ulakla geldi. Altıncan, iki ulağa Alparslan’a söylemeleri gerekenleri bir bir anlattı. Sonra söylediği sözleri onlara tekrarlattı. Onların haberi unutmayacaklarına ikna olduktan sonra Altıncan “Yolla!” şeklinde divanın vezirine başıyla işaret etti.

Şadıkî ulaklara devletin resmî nişanını, haber yüzüğünü verip uğurladı.

Sistan’a yollayabileceğin güvercinin var mı?

Merhametli naip, kendiniz de iyi bilirsiniz, Bağdat’la vilayetler arasındaki bağlantıyı yeni sağladık. Uzak mesafelere güvercin uçuramıyoruz. Güvercini sadece yakın mesafelere uçurabiliyoruz.

Şehzadeler Kurt ve Yakut’a haber yollamalıyız. (II. 371)

Altıncan Hatun, tepelerde ateş yakıp Merv’e haber ulaştırma imkânımız var.

Bunun için kaç gün gerekli?

Haber dört günde Merv’e ulaşır.

Öyleyse Merv’den görülecek tepelerde ateş yakın. Kurt’a, Yakut’a ulak yollayın!

Emriniz hemen yerine getirilecek Altıncan Hatun!

Altıncan hızla haremine gitti. Orada onu Uhcurî Han, Mübareh Han, Kabil ve Binbaşı İsmail bekliyordu. Onları gören Altıncan’ın yüzü parladı:

Kabil, sen bana doğruyu söyle! Sultan yaşıyor mu?

Yaşıyor Altıncan, sultan yaşıyor. Eğer İbrahim’in amacı sultanı öldürmek olsaydı o hemen amacını gerçekleştirirdi. Ancak o böyle yapmadı. Sultana hiç kimse el süremedi. Sultan ayrı bir odada tutsak olarak tutuluyor. Kendi gözlerimle gördüm. Sonradan ne olduğunu bilemiyorum!

Dövüştüler mi?

Dövüştüler. İbrahim, sultanın yanındakileri, şehzade Süleyman ve Kutalmış dışındakileri hemen öldürdü. Altı fedai kılıçlarını çekip sultanı korudu.

“Merhametli Altıncan Hatun! Biz sizin yanınıza özellikle geldik. Ne emrederseniz, ne isterseniz hizmetinize hazır olduğumuzu, sadakatle boyun eğeceğimizi söylemeye geldik.” diyen Mübarek Han kendinden emin bir şekilde konuştu.

“Biz sizin hizmetinizdeyiz Altıncan Hatun. Ne yapmalıyız?” şeklinde düşüncesini belirtti Binbaşı İsmail.

Yapılacak şey belli, sultanı kurtarmak.

Sultanı nasıl özgür kurtarabiliriz.

Ah, ah ne yapacağımızı açıkça bilemiyorum. Kardeşler, aklı bize kılıç ve gürz verir, orduyu toplayın!

“Elbette, Allah güzel iş yapanların emeğini zayi etmez.”³²³ Allah, sultanımızı Müslüman ümmeti için yaptığı güzel işlerden, sevaplarından dolayı korur. Bizi de korur. Ben sultanımızın korunacağına, ona ve bize Allah’ın yardım edeceğine inanıyorum. Ancak şimdi kaygılanmayın, “Allah’ın sultanı özgür bırakmamız için ne nasip ettiğini bilemiyoruz.” diyen Altıncan, Emir Uhcurî’ye döndü “Nasıl özgür bırakabiliriz?” (II. 372)

Ordu lazım. O bizde var ama Kunderî’ye karşı gelmek iyi olmaz.

Kunderî’nin baskısından nasıl kurtulacağız?

Düşündüreceğiz onu. “Ben güçsüzüm.” diyeceğiz. Verir gibi yapacağız.

Nasıl?

Ne şekilde olursa olsun verir gibi yapmalıyız. -Allah bir çıkış yolu gösterecekmiş gibi Emir Uhcurî tekrar tekrar gökyüzüne baktı- Korkan insanı ikna etmek kolay.

---

³²³ **Tevbe Suresi, 120. Ayet:** Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah’ın Resulünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa duçar olmaları, kâfirleri öfkeli edilecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

Altıncan birden tüm meseleyi çözmüş, Emir Uhcurî'nin gökyüzünden beklediği çareyi herkesten önce bulmuştu. Sultanı kurtarmış gibi derin bir nefes aldı, gülümsedi:

Doğru söylüyorsun. Kunderî'yi ne şekilde olursa olsun bizimle anlaşmaya ikna etmeliyiz. Çıkış yolunu buldum ben. Siz benim buyruğumu yerine getirin. O zaman sultanı kurtarabiliriz. Bana Dürnazar'ı bulup getirin. Söyleyin, o hemen yanıma gelsin! -Altıncan sonra Sıddık'ı yanına çağırdı. “Ey aşçı, derhal Kabil'e yemek ver. Biz onu uğurlayana kadar karnını doyursun hem de dinlensin. Kabil'in eşini de çağır. O, kocasına hizmette bulunsun, ne isterse yerine getirsin.”

“Altıncan, gidecek miyiz?” diyen Kabil gülümsedi.

Ya ne! Gideceğiz, kesin gideceğiz. Sultanı kesin kurtaracağız!

Ancak biraz önce “Bir çıkış yolu bulamıyoruz, diyordunuz.” diyen Emir Uhcurî şaşırdı.

Çıkış yolunu kendin söyledin ya! “Kunderî'yi ne yaparsak yapalım ikna etmeliyiz.” dedin. Şimdi onu ikna edeceğiz.

Ondan hayır gelmez. O “İki kardeşin kavgasına karışmamalıyız.” deyip duruyor. Kendiniz gördünüz.

Altıncan kendinden emin bir şekilde cevap verdi:

Şimdi karşı çıkamaz.

Dürnazar gelip Altıncan'a tazimde bulundu:

Ben hizmetinize hazırım Altıncan Hatun.

“Beni Dürnazar'la yalnız bırakın.” diyen Altıncan Hatun yanındakilere baktı. **(II. 373)**

Sonra da Dürnazar'ın yüzünden bir anlam çıkaracakmış gibi, ona dikkatle baktı “Sultanı kurtarmalıyız ama nasıl? Kunderî'yi duydun, ondan bize hayır yok.”

Ne yapmam gerekiyorsa söyleyin, emrinizi yerine getirmeye hazırım Altıncan Hatun.

İkimiz açık konuşalım.

Başım üstüne!

Sultan Tuğrul'u kurtarmalıyız.

Keşke ama Anuşirvan’dan izinsiz hiçbir şey yapamayız. Çünkü o bizim şimdiki padişahımız.

Yok, yok henüz padişahımız değil. Bizim padişahımız Sultan Tuğrul.

Bir müddet nefesini toplayan Dürnazar Altıncan Hatun’a şüpheyile baktı:

Benim görevim ne?

Ordu Hemedan’a hareket ettiğinde Anuşirvan ile Kunderî zindanda olmalı, onları hiç kimse bulamamalı.

Altıncan Hatun, işte ben bu görevi yerine getiremem. Bu işi yapmaya kalkarsam sultana karşı gelen biri olarak görülürüm.

Sultana karşı değil, sultanı kurtarmak için yapacağız bunu.

Neyin ne olacağını, Selçuklu kardeşlerin ne düşüneceklerini siz bilmezsiniz, ben de bilmem, Anuşirvan ile Kunderî de bilmez.

Marifet olanları bilip bilmemekte değil, marifet sultanı kurtarmakta.

Nasıl?

Tek bir yol var. Ordu ile gidip sultanı kurtarmalıyız.

Ben size içtenlikle yüreğimi açayım. Size gerçekten destek vermek isterim. Sizin haklı olduğunuzu da biliyorum ama Kur’an’ın, sultanın önünde ettiğim yeminden korkuyorum.

O zaman gel ikimiz şöyle anlaşalım. Sen tüm suçu -eğer suç varsa- benim üstüme atarsın ama benim yapacaklarıma karşı çıkma, çünkü sen hiçbir şey görmedin. “Ne yaptıysa Altıncan Hatun yaptı.” dersin. “Altıncan Hatun söyledikten sonra ben de inandım.” dersin. “Anuşirvan ile Kunderî’yi ise hiçbir yerde bulamadım, onlar kaçmışlar.” dersin. **(II. 374)**

Onlar kaçtılar mı?

Onlar hiçbir yerde görünmezse, kaçtılar diyeceğiz. Anladın mı?

Tamam, ben bunu başarırım ama ben “Onlar kaçtılar.” diyemem. “Ben onları hiçbir yerde bulamadım.” derim.

Bu da olur ama sen benim yakınımda ol. Önümden kendi adamlarını çek. Onlar benim yapacağım şeylere burnunu sokmasınlar.

Emredin Altıncan naibim, benim adamlarım bugün hem sağır hem dilsiz hem de kör olurlar.

Tamam, bana lazım olan da bu.

Vezir, Sultan Tuğrul Hemedan’a gittiği andan beri bir düşünce aklımdan çıkmıyor.” diyen Altıncan Dürnazar’a bakışlarını dikti.

Dürnazar başını sallayarak hafifçe gülümsedi:

Ben o düşüncenin ne hakkında olduğunu biliyorum, Altıncan Hatun! Çünkü sizi rahatsız eden o düşünce sultanımızın temiz yürekli tüm adamlarını endişelendiriyor.

Söyle!

İbrahim ilk başkaldırdığında onu destekleyenler sultanın yanında görev almaya başladı. Siz benden “İkinci kez de bu durum tekrarlanır mı?” diye sormak istiyorsunuz olsa gerek.

Doğru, doğru! Şimdi bu karışık ortamda bunu sana sormamın zamanı değil.

Ben sizi anlıyorum.

Ben şimdi kime inanmam gerektiğini, kime inanmam gerekmediğini bilmeden kendimi kıldan ince, kılıçtan keskin sırat köprüsünün üstünde duruyor gibi hissediyorum.

Şimdi sizi rahatsız edecek bir endişenin olmadığını ben size temin ederim. Anuşirvan ile Kunderî’nin de size bir kötülüğü yok. En önemli şey, İbrahim ile anlaşmak. Bektaş İbrahim’in dayısıydı. Öz dayısını öldüren kişi hiçbir şeyden geri durmaz ama onu kışkırtanlara çok kızıyorum.

İbrahim İnal’ın yüreğinde sultan olmak arzusu var. O, bu arzusundan kurtulmak istiyor ama kurtulamıyor. **(II. 375)** O, son yıllarda sadece bu arzu ile yaşıyor. Bazı kişiler onun bu arzusunun azaldığını görüp onu kışkırtıyorlar.

İbrahim’i bu defa kışkırtanlar kim?

Onların kim olduğunu en iyisi ben şimdi size söylemeyeyim. Söylersem, bu şimdi yapmak istediğiniz şeylere engel olur. Onlar sizin aranızda yok gibi. Sadece birisi var, o da şu an korkuyor.

Buna da şükür.

Padişah Anuşirvan ibn Tümen geliyor!

Bu haber Altıncan için de Dürnazar için de beklenmedik bir haber oldu. Dürnazar etrafına bakındı.

Dur! Ben şimdi onunla karşılaşmak, konuşmak istemiyorum. Söyle, o benim yanıma gelmesin!

Altıncan Hatun'un muhafızları Padişah Anuşirvan'ı durduramadı. "Çekilin karşımdan, Bırakın beni!" şeklinde bağırarak Anuşirvan'ın sesi duyuldu. Sesinin ardından kendisi de içeri girdi.

"Annem, beni senin yanına almıyorlar. Duyuyor musun anam!" diyen Anuşirvan, Altıncan'ın önünde diz çöktü. "Ablam, ikimizin birbirimizi anlaması gerek. Siz daima benim bahtlı olmamı istediniz ama sizin bugünkü tavrınız bana çok mantıksız geldi. Benim padişah olmam sizin en önemli amacınızdı sonuçta." Anuşirvan'ın bakışları birden Dürnazar'a takıldı, birden çok korktu, onun yakınına gitti. "Dürnazar, bu sen misin? Sen burada ne yapıyorsun?"

Dürnazar hiçbir şey demedi.

Anuşirvan, Altıncan Hatun'a baktı:

Annem, Şu an bu Çarmih ne arıyor burada? Bu ne demek oluyor?

Dürnazar ile benim önemli bir işimiz var.

Bana karşı mısın? Ey çarmih, git buradan!

"Ben şimdi geleceğim, siz ikiniz beni bekleyin!" diyen Altıncan Kabil'in yemek yediği odaya gitti.

Kabil, benim odamda şimdi Anuşirvan var. Sen onun ne dediğine bakmadan Büveyh sultanın küçük zindanına at. **(II. 376)** Sonra da Kunderî'yi çağırırım, onu da Anuşirvan'ın yanına atarsın. Zindanın muhafızlarını Hitaylı askerlerden seç.

Niçin?

Hıтайlı askerler Anuşirvan ile Kunderî'yi tanımıyorlar. Onların dilini anlamazlar. Anuşirvan ile Kunderî de onların dilini bilmiyor, o yüzden anlaşılamazlar.

Kabil, zindanı 'saygıdeğer misafirleri' için hazırlattı. Zindanda bulunan iki tutsağı da özgür bıraktı. Sonra da Kabil'in adamları Anuşirvan'ın eline ve ayağına zincir vurup zindana attılar.³²⁴

Zindana atıldıktan sonra Anuşirvan'ın aklı başına geldi. O, annesin her bir emrini şartsız şurtsuz yerine getireceğine yemin etti ama artık geçti. Çünkü Altıncan'ın onun sözünü dinleyecek vakti yoktu.

Kunderî'ye iki haberci yollandı.

***

Altıncan acele ediyordu, savaş kıyafetlerini giymek için odasına gitti. Onun çok iyi dikilmiş beş on tane savaş kıyafeti vardı. Ancak Altıncan yirmi beş sene sonra, ilk kez düğün gecesinde kocasının verdiği savaş kıyafetini giydi. Aradan geçen onca yıla rağmen kıyafette Sultan Tuğrul'un kokusu duyuluyordu.

Altıncan Hemedan'ın eteğinde giymek maksadıyla yanına beyaz savaş kıyafetini aldı. Sultanın hediye ettiği asfurî hançeri de hedefe atıp bir talim yaptı.

Kunderî'ye yollanan haberciler geldi:

Kunderî hiçbir yerde yok. O, kurultaydan çıktıktan sonra tüm eşyalarını, çoluğunu çocuğunu yanına alıp bir yere gitmiş. Avlusunda on iki tane muhafızdan başka kimse yok. Kunderî'nin nerede olduğunu sorduğumuzda "Hocamız uzak bir ülkeye gitti. Bize iki aylık yiyecek içecek parası verdi." dediler.

Kabil Altıncan'a baktı:

Hemedan'a sultanı kurtarmaya mı gitti acaba!

Böyle bir niyeti olsa söylemeden gitmezdi. (II. 377)

Kaçmış o zaman.

Kaçmış.

Altıncan Kabil'in bu sözüne katıldı:

---

³²⁴ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-ahbâr.

Kaçmışlar desene. Demek sadece Kunderî değil, Anuşirvan da kaçmış (!)

Yeniden kurultay toplandı.

Amidilmülk ile Anuşirvan ibn Tümen kaçmıştır.

Kurultaya katılan vezir ve komutanların teki bile Altınca Hatun'a karşı çıkmadı, onlar sadakatle boyun eğdiler.

Orduyu toplayıp derhal Hemedan'a gitmeli ve sultanı, İbrahim'in pençesinden kurtarmalıyız.

***

Elli binden fazla atlı ordu Hemedan'a doğru yürüyüş için hazırды. Yola çıkmak için işaret verilmesi gerekiyordu. Altınca Mübarek Han'a:

“Hazır mı?” diye sordu. Borazan çalınmasına izin ver!

Altınca Hatun Mübarek Han ile birlikte ordunun önünden bir defa dolanıp geldiler. Dürnazar Altınca'nın yanına geldi:

Altınca, askerler senin sözlerini bekliyorlar. Sen onlara bir şeyler söyle. Yoksa şimdi ordunun arasında dedikodu başlar.

Doğru söylüyorsun. Ben konuşmazsam olmaz. Çünkü askerlerin hepsinin gözünde sorular görüyorum.

Mübarek Han elindeki kılıcı havaya kaldırıp askerlere döndü:

Selçuklular! Kardeşler! Dinleyin! Dinleyin! Dinleyin! Şimdi Sultan Tuğrul'un naibi Altınca Han konuşacak!

Altınca kır atını sürüp askerlerin önüne geldi. Mübarek Han'ın yaptığı gibi elindeki kılıcı havaya kaldırdı: **(II. 379)**

Sevgili kardeşler! Fakirliğe katlanılır ama şöhreti, zenginliği herkes kaldıramaz. İbrahim de şöhreti kaldıramadı, kendi değerine, Sultan Tuğrul'a hıyanet etmek istedi. Böyle kadirbilmezle geçinmek olmaz! Sultan Tuğrul'a karşı çıkan kişi, kim olduğunu önemsemeden, bizim azılı düşmanımızdır! İbrahim'i cezasız bırakmak olmaz! Bizi Allah korur. Bizi Allah destekler. Çünkü biz Allah'ın nazar saldığı sultanı kurtarmak için gidiyoruz. Çünkü biz adaleti sağlamak için gidiyoruz! Sultan Tuğrul hayatını adalet uğruna adanmış bir insan. Sultan Tuğrul ömrünü tüm Müslümanların refahı için

bahşetmiş bir insan. Sultan Tuğrul ömrünü tüm Müslümanlar sıkıntı çekmesin diye bahşetmiş bir insan. Biz bugün bu maksatla yola çıkıyoruz. Allah ile yola çıkıyoruz. Allah bizimledir! İşimiz rast gider! Yürüyün, İbrahim'in üstüne gidelim! Onu cezalandıralım!

Askerler Altıncan Han'ı destekleyip her bir yandan bağışmaya başladılar:

İbrahim'e lanet olsun!

Bizi Sultan Tuğrul gerek!

Altıncan Han, biz seninleyiz!

Altıncan, biz sana güveniyoruz!

Biz Altıncan ile birlikteyiz!

Altıncan, Erdeşir Magmaranî'ye yürüyüş marşını çalmasına izin verdi. Erdeşir Magmaranî'nin işaretiyle birlikte sazandeler yürüyüş marşını çalmaya başladılar. Ordu harekete geçti.

Altıncan Hatun talim yaptıktan sonra haremde unuttuğu asfurî hançerini hatırlayıp bir adamını onu geri getirmesi için yolladı. Hizmetkâr bir müddet sonra orduya yetişip hançeri bulamadığını söyledi.

Altıncan Hatun'un batıl inancı vardı, geri dönmeyi sevmezdi, bunun şanssızlık getireceğini düşünürdü. O, geri dönmek istemedi ama asfurî hançerini bırakacak da değildi. Onu bıraktığında zafer kazanamayacağını düşünüyordu. Çünkü bu hançer zafer için bir uğurdu. Asfurî hançerle yapılan hiçbir savaş kaybedilmemişti. **(II. 380)** Eğer bir şanssızlık olursa bu asfurî hançer olmadığından olacaktı. Hançeri bırakıp gitmek Altıncan Hatun'un gönlüne şanssızlık duygusunu koyacaktı. Bunun için o her ne kadar ona zor gelse de geri döndü.

Altıncan haremi didik didik aradı ama hançeri bulamadı. O tüm hizmetkârları, Kırkları, akkızları ayağa kaldırdı, her ne kadar aransa da hediye hançer bulunamadı.

Altıncan kaderine boyun eğdi, ne olursa olsun Hemedan'a gitmesi gerektiğini ve Sultan Tuğrul'u, İbrahim kansızının elinden kurtarması gerektiğini düşündü. İkinci bir yol yoktu.

Altıncan hızla haremden çıktı. Avlundan çıkılan yerde küçük bir kulübe vardı. Bu kulübe muhafızların kulübesiydi. Altıncan Hatun avlunun kapısına, kulübenin yanına

ulaştı. Onun yanında daima korumaları olurdu ama şimdi ne vezirler ne de korumalar vardı. Çünkü o birisi bana bir şey yapar diye şüphe etmiyordu. Sarayda canına kast edecek birinin olmadığını düşünüyordu. Ancak varmış.

Kırklar, muhafızlar ihtiyatsız davrandı. Kabil de ihtiyatsız davrandı. Aslında o, Altıncan'ı hiçbir zaman tek başına bırakmazdı, nereye gitse onunla giderdi.

Kulübeden üstüne siyah bir şal atmış birisi çıktı. O, Altıncan'ın kapıdan geldiğini görmüştü. Altıncan onun hızla gelmesine dikkat etmedi, onu Allah'ın selamını verecek birisi diye düşündü. Ancak o gelen kişinin niyeti kötüydü. Onun amacı öldürmekti.

Üstüne siyah şal olan yabancı kişi şalını üstünden attı, hızla Altıncan'ın üstüne saldırdı.

“Al sana! Al sana! Hak ettiğin kıyamete kalmaz!” diyen yabancı kişi yetişebildiği kadar, denk gelen yerlerinden Altıncan'ı birçok defa hançerledi. **(II. 381)**

Yabancı adamın acele etmesi boşuna değildi, bir müddet sonra iki muhafız gelip yabancı adamın başına vurdular. Altıncan ise kana bulanmış yatıyordu.

Yabancı adamın kim olduğu belli oldu. O, Batman'ın oğlu Sadık'tı. O daha önce de Altıncan'ın canına kastetmişti. O sefer Altıncan Tahir Batman'ın diğer oğlu Kuyaş'ı öldürmüş, Sadık'a ise dokunmamıştı. Tuğrul Bey Sadık'ı saraydan uzaklaştırmış, Balhan'a amid olarak yollamıştı.

Sadık Bağdat'a önemli bir iş için gelmişti. Sultan Tuğrul'un başına gelenleri, Anuşirvan'ın padişah olduğunu duymuş, “İntikam alma vakti geldi.” diye düşünerek intikamının peşine düşmüştü. Sadık, Altıncan'ın her bir hareketini takip etmişti.

Sadık uygun bir vakit bulamadı. O, muhafızların kulübesine -muhafızların başı onun eski bir dostuydu- biraz dinlenmek için gitmiş, sonra intikam almak için uygun vakti kollamaya başlamıştı. Sonradan Balhan'a geri dönmek niyetindeydi.

Sadık daha oturur oturmaz Altıncan Hatun'un geldiğini haber verdiler.

“Bir şeyini unutmuş olmalı, onu almaya gelmiştir.” dedi muhafız.

Sadık, Altıncan'ın hareme gidip gelmesini intikamını alması için Allah'ın kendisine verdiği müthiş bir fırsat olarak gördü. Onu teselli eden tek bir şey vardı, o da talim yerinde Altıncan'ın asfurî hançerini bulmasıydı. Niyeti o hançer ile Altıncan'ı öldürmekti.

Sadık, Altıncan'ı öldürdükten sonra kendisinin de öldürüleceğini, kaçıp kurtulmasının mümkün olmadığını biliyordu, buna razıydı, önemli olan intikamını alacak olmasıydı.

Babanın intikamını almak, büyük bir itibardı. İntikamını alıp ölmek, itibarlı ölmektir.

Sadık yaşamak istiyordu aslında. Balhan'da gül gibi işi vardı, mis gibi bir yaşamı vardı. Elini uzattığı şeye sahipti. Evinde seksen hizmetli bulunuyordu. Şehirde saygınlığı çoktu. Ondan korkuyorlardı. **(II. 382)**

Sadık'ın yan yana olan iki avlulu evi vardı. Her evinde bir eşi vardı. Birinci eşinden bir oğlu, vârisi vardı. Çocuk henüz üç yaşındaydı. Babası işe gittiğinde “Ben de seninle geleceğim.” diyerek ağlıyordu. Sadık işten döndüğünde oğlu hemen onu karşılıyor “Bana ne getirdin?” diye soruyor, babasının yanından hiç ayrılmıyordu.

Sadık eve gelip oturduğunda eşleri hemen hizmete başlıyorlardı. İlk eşi elini ve ayağını sıcak suyla yıkıyordu. İkinci eşi ise ona su döküyordu.

Sadık, eşlerinin hizmetinden ve sevgisinden sonsuz keyif alıyor, hep böyle yaşamak istiyordu. Bu yüzden onun kuma bulanmış gözleri açıktı, gözler yuvasından çıkacak gibi duruyorlardı. Bu sırada kumda yatan kelleye önem veren yoktu. Herkes Altıncan Hatun'un etrafında, onunla ilgileniyordu.

Hançer Altıncan Hatun'un vücuduna dört yerden saplanmıştı. Bunlardan üçü çok önemli yaralar değildi, ancak birisi çok tehlikeli bir yerde, göğsünün üstündeydi.

***

Altıncan kaldırıp odasına götürdüler ve yatağına yatırdılar. İlk amaç onun kanını durdurmaktır. Çünkü odaya getirilene kadar Altıncan Hatun çok kan kaybetmişti.

Hekimler durumun vahametini anlayıp bir an endişeye kapıldılar ama Kabil'in heybetli buyruğu onları harekete geçirdi.

Sağ omzundan, sağ kaburgasından ve göğsünün üstünden aldığı darbeleri ilk önce temizleyip sonra da aceleyle diktiler ve sardılar.

Kanının çok akmasından olsa gerek Altıncan melikenin yüzü bembeyazdı, yarı baygın hâlde inleyerek yatıyordu.

Hekimlerin elinden gelen başka bir şey yoktu. Onlar yapabilecekleri şeyi yapıp kenara çekildiler. Kabil o an daha önce sorduğu soruyu tekrarladı:

Yaraları nasıl? Yaşar mı? (II. 383)

“Vezir hazretleri, biz elimizden geleni yaptık. Olan olmuş.” diyen hekimlerden ekâbir, uzun boylu olanı konuştu.

Ben “Yaşar mı?” diye soruyorum.

Vezir hazretleri, mert olun! Allah’tan gelen ecele hiç kimsenin çaresi yok.

Ben “Yaşar mı?” diye soruyorum.

Zayıf ve uzunca boylu olan hekim Altıncan Hatun’un bileğinden tutup göğsünü dinledi:

Henüz yaşıyor!

Kabil titriyordu, bir çıkış yolu arıyordu. O, hekimlerin üstüne bağırdı:

Sizden hekim olmaz! Siz hiçbir işe yaramazsınız. Yemin ediyorum, Altıncan ölürse ben sizin hepinizi öldüreceğim! Şimdi hemen Altıncan’ı iyileştirin!

Altıncan kendine geldi, etrafına bakındı, sonra da sessizce seslendi:

Bana ne oldu?

“Sadık denen soysuz sizin canınıza kast etti.” şeklinde cevap verdi Kabil.

Batman’ın oğlu mu?

Evet, evet Batman’ın oğlu.

“Kardeşim, sevgili kardeşim, sana döneyim!” Kabil, Altıncan’ın yanına iki dizinin üstünde oturdu, onun elinden tuttu ve “Sen mertsin Altıncan! Dayan, gayret et! Bunlar da geçer nasip olursa, iyileşirsin. Yaralarının hepsi iyileşir.” dedi.

Ben dayanırım, dayanırım Kabil.

Sen dayanıklısın!

“Senin gibi kardeşim varken bana hiçbir şey olmaz! -Altıncan Hatun nefesini topladı, biraz bekledikten sonra Kabil’e döndü- Kabil, Batman’ın oğlunu öldürmeyin!

Ömrü kısaymış o kansızın.

Öyle mi? O zaman onu saygın bir şekilde defnedin!

Sen bunu dert etme, kendini düşün!

Bana ne oldu? Açıkça söyleyin, tüm vücudum ağrıyor.

“Sağ kolundan ve omzundan aldığın yaralar çok önemli değil ama göğsüne aldığın yaranın iyileşmesi için biraz zamana ihtiyaç olacak. **(II. 384)** Onun için hareket etmeden yatmalısın.” dedi hekim.

Ancak onun sözünü Altıncan duymadı, çünkü kendinden geçmişti. Öğleye doğru Altıncan kendine geldi, yerinden kalkacak olduğunda hekim sinirlenerek bağırды:

Merhametli Altıncan Hatun, merhametli melikem, siz ayağa kalkamazsınız!

Kim söyledi bunu?

Sizin sağlığını için...

“Benim sağlığıma ne olmuş ki?” diyen Altıncan yerinden kalktı, kalkmasını engellemek isteyen hekimi göğsünden itti. Çekil!

Hekim Altıncan’ın darbesiyle yere düştü, sonra hemen kalkıp Altıncan’ın yanına geldi:

Kendinize zarar vermeyin! Hareket ederseniz kan kaybedersiniz, çok kötü olursunuz.

Sen yaramı dikmedin mi?

Diktim ama ağrıyordur!

“Ağrıyor ama dayanırım.” diyen Altıncan sarılan yerlerini eliyle kontrol etti, elbisesinin altına gizlemeye çalıştı.

Dışarı çıkmış olan Kabil hızla geldi:

Altıncan işte, bulamadığın hançerin. Sadık sana senin hançerinle saldırmış.

Altıncan hançeri görüp çok sevindi, onu bağrına bastı:

Şimdi bize engel yok. Biz amacımıza ulaşacağız.

Altıncan, şu an ayağa kalkamazsın, hemen yat!

Altıncan, Kabil’in bu sözüne çok şaşırdı:

Biz zaman kaybedemeyiz. Biz ordunun peşinden gitmeliyiz. Yoksa onları beklettiniz mi?

Yok, şu an beklemiyorlar.

Doğrusunu yapmışsın. Orduyu bekletmek olmaz. Biz şimdi onlara yetişiriz.

Ne, sen beni sinirlendiriyorsun ama!

Sen benim yatmamı mı istiyorsun?

İstemiyorum ama başka çaremiz yok.

Niçin başka çare olmasın? Çare var, şimdi gidiyoruz.

Yok, yok senin durumun ağır, çok ağır! **(II. 385)**

Kabil, sen beni hâlâ tanımamışsın! Ben bu durumda yatakta yatabilir miyim? Kocası zindandayken Altıncan yumuşak döşekte yatabilir mi? Sen doğru düşünüyorsun, benim durumum ağır. Ben bunu senden gizlemiyorum ama bunu askerlerden gizleyeceğim. Bırak, tüm komutanlar, askerler Altıncan Hatun sağ diye düşünsünler. Türkmen kadınları dayanıklıdır. Türkmen kadınları demirin, taşın dayanamadığı şeye dayanır. Türkmen kadınları kocaları için tatlı canlarından vazgeçerler. Türkmen kadınlarının canı kocalarıdır. Ben ölürsem kocam için at üstünde öleceğim. Savaşarak öleceğim. Ancak ben “Yaralıyım.” diye yatakta yatamam. Sen beni belki öldürebilirsin ama durduramazsın. Sakın beni durdurmaya çalışma! Sadece bana destek ver. Ondan sonra ben sana en önemli şeyi söyleyeceğim.

En önemli şey de neymiş?

Herkes bir amaç uğruna yaşar. Benim amacım Tuğrul Bey’in başarısı. Eğer Sultan Tuğrul’a bir şey olursa benim hayatımın anlamı yok olur. Bunun için de ben onun tekrardan tahta oturması, devletin kalkınması, canının sağlığı için tüm gücümle savaşıyorum.

Herkes gözlerini dikmiş, Altıncan’a bakıyordu. O ise hiçbir şey olmamış gibi oldukça rahattı.

Sargılarım görünmeyecek şekilde üzerime abamı atayım!

Altıncan’ın danışmanı derhal bir aba getirdi ve melikesinin üzerine attı.

Şimdi gidelim!

Altıncan, senin durumun çok ağır ama!

Hay lanet! Durumumun ağır olduğunu ben de biliyorum ama ağırsa da ne yapayım? Bizim ikinci bir seçeneğimiz yok. Geçen zaman bizi beklemiyor. Durumumun ağır

olduğunu askerler bilmemeli. Ben onları cesaretlendirmeliyim, yoksa biz amacımıza ulaşamayız.

Yol çok uzak. Sen yolda ölürsün.

Kabil, ölürsem beni Tuğrul Bey'in ayağının ucuna gömün!

***

Her zaman destek almadan ata binen Altıncan bu sefer ata desteksiz binemedi. Ona destek oldular. **(II. 386)**

Kabil'in tek derdi Altıncan'ın atın üstünde kendinden geçmemesi, düşmemesiydi. Altıncan kendisini zorlayarak atın üstünde yorulmadan oturuyordu.

Yol uzundu. İkinci gün orduya yetiştiler. Altıncan'ın atını sürerek geldiğini gören askerler bağrıışmaya başladılar:

Altıncan yaşıyor!

Altıncan'a hiçbir şey olmamış.

Altıncan Hatun, biz sizinleyiz!

Altıncan Hatun, Sultan Tuğrul'u kesin kurtaracağız!

Altıncan gülümseyerek, elini kaldırarak askerleri selamladı.

Biz sizinle gurur duyuyoruz Altıncan! **(II. 387)**

On Sekizinci Hikâye

Kurt, Koyun ile Su İçmez

Altıncan; Hemedan, orada yaşayan büyük şahsiyetler ve onların yazdığı eserler hakkında çok şey işitmişti. Özellikle de İbn Sina hakkında çok şey duymuştu. Altıncan, İbn Sina'nın eski felsefe öğretilerine hâkimdi. Onun, Aristo'dan, yeni Eflatunculardan, Farabî'den mantığına uygun olan ve sevdiği düşünceleri aldığını, ne yeni Eflatunculara ne Hikmetçilere ne de Kelamcılara uymadığını biliyordu. Kelam ilminin birkaç usulünü kendi felsefesiyle özdeşleştirip sofuluk usulünde felsefede yeni bir oluşum yaratmıştı. O, ruhun ölümsüz olduğunu iddia etmiş ve tenasühü³²⁵ reddetmişti. Ahirete inansa da dindarlar kadar inanmamış, şeriat yolunun tersine “Cisim gidip gelmeyi

---

³²⁵ **Tenasüh:** Ölen insanın ruhunun yeni bir şekle girmesi hakkındaki dinî öğretisi, reenkarnasyon.

(ahireti) kabul etmez.” fikrini mantıklı bulmuştur. İbn Sina sofuluk ve Aristo felsefesinin usulünde hareket etmezdi ama onları inkâr da etmezdi. İbn Sina Hemedan’da vezirlik de yapmış, çok sıkıntılar çekmişti. Askerlerin maaşlarını zamanında ödemediği için evi yakılmış, canına kastedilmeye kalkışılmıştı. İşte o andan itibaren vezirlik görevini bırakıp ömrünün son on yılından fazlasını Hemedan’da inzivaya çekilip ilme adanmış, birçok eser kaleme almıştı. **(II. 388)**

Altınca İbn Sina’nın kitaplarını çok büyük bir istekle satın almıştı. Tıp İlminin Kanunları kitabını tekrar tekrar okumuştı. Bu kitaptan hekimlik için çok faydalı bilgiler öğrenmişti. İbn Sina’nın şiirleri ve felsefe kitapları ise Altınca’nın en büyük dostu olmuştu.

Altınca doğrusu sadece İbn Sina’nın değil; Farabî, Ebu Ali bin Maksudyan, Ebu Süleyman Muhammet ibn Tahir ibn Behrem Secistanî’nin felsefelerinden de çok hoşlanmıyordu. Çünkü Doğu felsefecileri Eflatun ve Aristo’nun düşüncelerini çevirmekle sınırlı kalmışlardı. O iki Yunanlı felsefecinin derecesine ulaşmak çok mu zordu? Neredeydi Müslüman akıl ve feraseti?

Altınca, Aristo hakkında da okumuş, onunla alakalı birçok hikâye dinlemişti. İskender Zülkarneyn³²⁶ çocukken “Haydi, at ol, ben de senin üstüne bineyim.” dediğinde Aristo’nun onu sırtına bindirip gezdirdiğini, at gibi kişnediğini duyduğunda çok üzölmüşü. “Aristo büyük filozof ama büyük bir şahsiyet değil.” diye düşünmüşü. Ona göre büyük şahsiyet her türlü durumda kendi itibarını korurdu. Aristo korkak, kendi canını kurtarmak için at olmaya da fedai olmaya da hazırdu. Ancak İbn Sina kendi itibarını koruyan bir âlimdu. O, amaçları uğruna Kaku Devletindeki saygın vezirliği bırakmakla kendisini ilme bahşetmeyi başarmış, Sultan Gazneli Mahmut’un teklif ettiğı saray yaşantısını reddetmiş bir âlimdu. Altınca İbn Sina’nın kitaplarında ne olduğı belli olmayan bir soğukluk hissetti. Kalın kalın kitaplar onu kendisine çekmedi. “Anlamıyorum belki!” diye sonuca vardı. O, İbn Sina’nın Allah tarafından yaratılmış kudretine çok inandı. Bu kudretli âlimin kabrine tazimde bulunmak, Altınca’nın aklından hiçbir zaman çıkmadı.

İbn Sina’nın ömrünün son on yılından fazlasını geçirdiğı, sonra da bakilik yurduna gittiğı şehirde bugün Sultan Tuğrul tutsaktı.

---

³²⁶ Büyük İskender. (ç.n)

Hemedan’a, İbn Sina’nın kabrini ziyaret etmek isteği, Altıncan’ı bugün talihi, hükümdarı Sultan Tuğrul’u kurtarmak için getirmişti. **(II. 389)**

***

Altıncan Hatun Hemedan yakınlarındaki Vahan Obası’nda durdu, Hegmatan Tepesi’nde, eski Hemedan’da karargâhını kurdu. Bu tepe Ersak Şah’ın çok vakit geçirdiği, yazları dinlendiği bir yerdi. Bu tepeden şimdiki Hemedan şehri çok iyi görünüyordu. Tepenin aşağısında ise saf saf duran ordu emre hazır bekliyordu. Altıncan atını koşturarak saf saf duran ordunun önünden geçti, ordunun düzenini inceledi.

Savaşa hazırlık yapılırken Altıncan kötü bir haber aldı. Onun yanına iktasında, Vasıt’ta görev yapan hizmetkârlarından on tanesi geldi. Altıncan gelenlerin kıyafetlerinin yırtık olduğunu görüp onların iyi bir haberle gelmediklerini hemen anladı, onları çadırına kabul etti:

Size kim zulmetti?

Arslan Besasîrî Türkmen.

“Anlaşıldı!” diyen Altıncan Hatun derin bir nefes aldı. “Onlar kaç kişi?”

“Tam olarak bilemiyorum ama aşağı yukarı iki yüz, üç yüz kişi.” dedi Sadullah’ın yardımcısı.

Altıncan Vasıt’tan gelen hizmetkârlarına oldukça şaşırdı. Onlar bu acı haberi Altıncan Hatun’a nasıl diyeceklerini bilemeden telaşlanmışlardı. Onların düşüncesine göre Sadullah’ın öldürüldüğünü, Vasıt’ın yerle bir edildiğini işiten Altıncan Hatun hüngür hüngür ağlamalıydı ama onların tahmin ettiği gibi olmadı. Gelenlerin kötü haberi söylemesinden sonra Altıncan’ı teselli etmelerine gerek kalmadı. Onlar sadece sorulan sorulara kısa cevaplar verdiler.

Altıncan kardeşinin öldürüldüğü, iktasının yerle bir edildiği haberini aldıktan sonra bir müddet durdu. O, çok dayandı. Mertçe dayandı bu habere.

Ey Allah’ım, bu kadın taştan mıdır, çelikten midir? Onun en ufak zerresinden tut, tüm bedeninde fırtınalar kopuyordu, sinesinde ağır bir dert vardı, o derdin verdiği acı tahmin edilecek gibi değildi ama o başını dik tutup rahatça durdu. **(II. 390)**

Altıncan Aşçıbaşı Sıddık’a Vasıtlıları gösterip:

“Bunlar uzak yoldan yorgun geldiler. Bu kişilerin yiyip içmesi, yatıp dinlenmesi için gerekli tüm imkânları sağlayın!” dedi.

Emredersiniz melikem!

Vasıtlıların getirdiği haberi duyan Kabil başını iki elinin arasına alıp veryansın etti:

Ah ah! Vah vah!

“Kendini bırakma Kabil! Mert ol!” diyen Altıncan sinirlendi.

Sadullah’ı öldürmüşler!

Dayan! Sen erkeksin sonuçta!

Arslan haddini çok aştı! Onun dışında et kalmış. Ben onun küllerini göğsü savuracağım. Ben gideyim!

Yok, yok Sultan Tuğrul’u kurtarmadan hiçbir yere gidemezsin.

Kabil Altıncan’a şaşkınlıkla baktı:

Ne diyorsun sen? Bizim kardeşimiz uzak bir vilayette leş olup yatsın mı? Onun naaşını kimse defnetmeyecek mi? Onu defnetmesi gereken kardeşleri Hemedan’da hiçbir şey olmadan duracak mı?

Ölenin ardından ölünmez. Bizim için şu an en zarurî şey Sultan Tuğrul’u kurtarmak. Anladın mı?

Sen bana bin atlı ver. Senin ordunda bin atlı denizde bir damla gibi. Ben şimdi gideyim, burada durmayayım.

Yok! Hiçbir yere gidemezsin!

Kabil sözlerinin karşılık bulmadığına sinirlenip iç yakıcı bir şekilde konuştu:

Sadullah’ı onlar senin yüzünden öldürmüşlerdir!

Altıncan Kabil’e bakıp yutkundu:

Mert ol!

Kabil daha da sinirlendi:

Bana böyle mertlik niçin gerekli?

Sadullah’ın yardımcısı Kabil’in sözlerine katıldı:

Arslan Besasîrî gelip “Altıncan Hatun’un kardeşi kim?” diye sordu. Sadullah da “Ben!” deyip onların yanına gitti. Ondan sonra Sadullah’ı öldürdüler. (II. 391)

Ben söyledim ya Arslan’ın Sadullah’ı niçin öldürdüğünü! Ben gideceğim, Altıncan! Sen Tuğrul Bey’in aşını suyunu verdikten sonra gel!

Bu dediğin de ne senin?

İbrahim hamlesini boşa atacak değil. O senin maksadını bilir ve senin eşini öldürür!

Gafil, konuşma!

Konuşacağım, duyuyor musun, konuşacağım! İbrahim ile Besasîrî birlikler. Göreceksin onlar birleşecekler. Senin yüzünden sıradaki öldürülecek kişi benim, Kabil, Altıncan Hatun’un kardeşi. Sen ise İbrahim’in karısı olup, et yiyip ipekten elbise giyersin! Duyuyor musun, benim senin yüzünden ölesim yok. Senin yüzünden babam öldü, senin yüzünden kardeşim Habil öldü! Senin yüzünden gör kaç kişi öldü! Aklını başına topla! Ben Sadullah’ın naaşını deveye yükleyip Zemahşer’e götüreceğim.

Sen hiçbir yere gidemezsin!

Giderim. Sen şimdi benim de mi ölümümü istiyorsun? İbrahim ile Arslan Besasîrî’nin beni öldüreceklerini aklın almıyor mu? Aklın alıyor ama sende oyunda ütülüğünü kabul edecek güç yok. Ben öldüğümde de sen şimdiki gibi pervasız olursun. Sana kardeş gerekli değil, sana sadece Tuğrul gerek! Koca gerek! Hoş ve sağ ol!

Hiçbir yere gidemezsin! Sen benim yanımda olacaksın!

Olmayacağım!

Tekrar söylüyorum, sen hiçbir yere gidemezsin, sen benim yanımda olacaksın!

Ben gidiyorum!

Altıncan kılıcını kınından çıkardı, sinirli bir şekilde bağırdı:

Tamam, babam ile annem, Habil ile Sadullah benim yüzümden öldüyse senin de sağ kalman mümkün değil. Seni ben kendi ellerimle öldürürüm. Erkeksen kapıya doğru tek bir adım at! Eğer ki seni ikiye bölmezsem Abdülmelik Han’ın kızı olmayayım! Haydi, yürü, ne duruyorsun? Göster cesaretini! Ah, sözde kardeş oldun benim başıma!

Çadırın içindekiler Altıncan'ın daha önce böyle sinirlendiğini görmemişlerdi. Onlar korkudan tir tir titrediler. (II. 392)

Altıncan'ın karakterini herkesten çok Kabil biliyordu. Onun sonunu düşünmeden yapmayı düşündüğü şeyi yapacağını da biliyordu. Kabil tek bir adım atmasının kendisi için çok büyük bir hata olacağını farkındaydı.

En iyisi Altıncan ile takışmamak, onun karşısına geçmemek, ne dese kabul etmektir.

Kabil kapıya doğru bir adım bile atacak olmadı. Başından kılıcın ineceğini bilerek faydasız gurur yapmasının gereği yoktu. Ayrıca erkek ile kadın çatışmamalıydı. Sultan Tuğrul da Altıncan'ın söylediğini yapıyordu.

Ne yapmalıyız?

Hiçbir şey yapmayacağız. Sadece olduğumuz yerde duracağız.

Konuşmayacak mıyız da?

Bu konuda hiçbir şey söylenmemeli!

Erkekliğini, meyvesiz ağaç olduğunu belli etmen iyi!

Kabil sinirli bir şekilde:

Sok kılıcımı kınına! Benim sinirimi getirme! Kadın olduğunu unutma!

Sen de kendinin Abdülmelik Han'ın tek vârisi olduğunu unutma!

“Ben onu unutursam olmaz.” diyen Kabil yüzünden boynuna doğru akan teri taylesanının ucuyla sildi. “Ben yola çıkayım, bu sıcakta naaş uzun süre durmaz.”

Ne zaman gideceğini ben söylerim. Şimdi hepimizin düşüncesi ve amacı bir olmalı.

Altıncan birden kendinden geçti. Hekimler hızla gelip melikeyi yatağa yatırdılar.

Kabil, eğer kardeş gerek ise gidip Altıncan'ı sinirlendirme! Bak, onun göğsündeki dikiş atmış, kan akıyor oradan. Kan içerinden de çok akmış olmalı. Altıncan'ın durumu ağır, çok ağır. Akşama kadar ne olacağı belli değil. Melikeyi tek başına bırakıp hiçbir yere gitme, yoksa...” diyen hekimlerden biri Kabil'e bu şekilde durumu izah etti.

İkinci bir hekim telaşlandı:

Nefes almıyor gibi!

“Nasıl, nasıl? Ne diyorsunuz siz?” diyen Kabil hızla Altıncan’ın başucuna geldi.
“Benim, kardeşim!” (II. 393)

“Kabil, siz dışarı çıkın, bırakın o biraz sakinleşsin!” dedi hekim Kabil’e.

Kabil yerinden kalktı ama çok geçmeden yine oturdu:

Yok, yok Altıncan’ın yanından hiçbir yere gitmeyeceğim. Siz hemen tedavi edin onu!

Siz bize engel olursanız melikemizi tedavi etmemizin bir anlamı olmaz. Anlayın, melikemizin durumu ağır.

Kabil titredi:

Altıncan, ölme! Beni tek başıma bırakma! Benim sensiz yapacak hiçbir şeyim yok. Ben sensiz bir hiçim! Ben senin yanında insanım. Çaresizim! Bundan sonra kalan ömrümde ben sana karşı çıkmayacağım!” diyen Kabil çadırdaki üç hekime baktı
“Kardeşler, gayret edin! Benim sevgili kardeşimi kurtarın! O Türkmenlerin eşsiz kadını! Altıncan ölmemeli! Yalvarırım, kardeşler. Ben size tüm malımı mülkümü vereyim. Bütün hayatım boyunca kapınızda köle olayım! Gayret edin, kardeşler!

Hekimler gayret edip Altıncan’ı tedavi etmeye başladılar. Hançerin saplandığı yeri yeniden diktiler.

Kabil kendinden geçmiş, sürekli ağlıyordu:

“Ben niçin bugüne kadar senin değerini bilemedim? Sen beni affet Altıncan. Ölme! Beni yalnız bırakma!” diyen Kabil hekimlerden birinin ayağına kapandı “Gayret et kardeş! Gayret et, benim kardeşimi ölümden kurtar. Yalvarıyorum, benim kardeşimi kurtarın!”

Sen bize engel olma!

Kabil güzelce kenara çekildi. O, gözyaşlarını saklayamıyordu. Altıncan’a bakıp hüngür hüngür ağlıyordu.

Zaman geçip durdu. Hekimler hâlâ Altıncan’ın etrafındaydılar. Onlar biraz kenara çekilince Kabil hızla yerinden kalktı:

Ne oldu? Öldü mü? Söyleyin! Ne oldu?

Yavaş, bırak biraz dirlensin!

Yaşıyor mu?

Yaşıyor!

“Vah, senin ‘Diri!’ diyen dillerine kurban olayım ben! Vah, sana öleyim ben!” diyen Kabil zayıf hekimi kucakladı. (II. 394)

***

Allahutaala Altıncan’a büyük bir imtihan vermiş, onu çeşitli zorluklarla sınamıştı. “Allah insana sadece gücünün yeteceği ölçüde yük yükler.”³²⁷

Allahutaala, Altıncan’a yükü büyük vermişti. Dert sadece Vasıt faciasıyla sınırlı kalmadı. Ona yine kötü bir haber getirdiler.

Altıncan çadırından çıktığı sırada Bağdat’taki sarayın danışmanı ile muhafızların başını gördü. Onları baştan ayağa inceleyen Altıncan onların iyi bir haberle gelmediklerini anladı.

Ah, ah ne oluyordu böyle?

Darbe üstüne darbe!

Bu darbelerin sonu ne zaman gelecekti? Allah niçin böyle kötü şeyler getiriyor başımıza, niçin? Ey Allah’ım, senden medet!

“Allahutaala bugün benden intikam alıyor. O, Habil’in bir gözünü kör ettiğim için intikam alıyor. Allah Zemahşerli akranlarıma kötü davrandığım için, onları yaraladığım için intikam alıyor. Allah, annemin sözünü dinlemeyip Şahmelik soysuzunun karşısına çıktığım için intikam alıyor benden. ‘Zemahşer Gecesi’ için intikam alıyor benden. Ana babamın, Habil’in, Gülyüzlü’nün ölümüne sebep olduğum için intikam alıyor.” diyen Altıncan içinden kendi kendine konuşuyordu.

Altıncan gelenleri karşıladı:

Kötü bir haberle mi geldiniz?

“Bizim sizinle birebir konuşup söyleyeceğimiz bir haber var, melikem.” diyen danışman tir tir titriyordu.”

---

³²⁷ **Bakara Suresi 286. Ayet:** Allah, kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyle sorumlu tutmaz. Herkesin yaptığı iyilik kendi yararına, işlediği günahlar da kendi zararınadır. O müminler, niyazlarına şöyle devam etiler: “Rabbimiz! Unutur veya hata edersek bizi cezalandırma! Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Rabbimiz! Kaldıramayacağımız şeyleri de bize yükleme! Günahlarımızı affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın. Kâfirler gürûhuna karşı bize yardım eyle!” (ç.n)

Girin içeri!

Danışman ile muhafızların başı titreyerek çadıra girdi. Altıncan onlara bir kadeh su verilmesini emretti. Su için danışman ile muhafızların başı söze başlayamadan birbirlerinin yüzüne baktılar. Altıncan Hatun onların söyleyemediği sözü kolaylaştırdı:

Arslan Besasîrî'nin işi mi?

Evet, evet melikem. Arslan Besasîrî evinizi talan etti, sonra da ateşe verdi. **(II. 395)**

Ateşe mi verdi?

Evet, melikem! Arslan Besasîrî evinizi ateşe verdi. O, “Şimdi devir değişti. Tuğrul Bey tahttan indirildi. Şimdi Selçuklu Devletinin sultanı, Sultan İbrahim. Ben Sultan İbrahim'in baş veziriyim. Ben yeni sultanın emrini yerine getiriyorum.” dedi.

Ölen çok insan var mı?

Çok! Besasîrî Bağdat'ı kana buladı. İki yüzden fazla insanı öldürdü. Sarayınızdaki hizmetkârları baştanbaşa öldürdü.

Yeter! Bana başka bir şey söylemeyin! Sizden bir ricam var. Bana söylediğiniz şeyleri henüz kimseye söylemeyin. Sizi şimdi aşçıbaşının yanına götürecekler. Oraya gidip güzelce karnınızı doyurun, sonra ben sizi sorup bulurum. Şimdi en önemli işimiz Sultan Tuğrul'u kurtarmak! Ben Sultan Tuğrul'u kesin kurtaracağım! Kesin! Anlaşıldı mı?

Anlaşıldı, melikem! Biz kötü bir haber getirdik. Bizim kötü haberimize dayanmak için Allah size çelik gibi güç, Eyüp'ün sabrı³²⁸ gibi sabır, Cercis'inki³²⁹ gibi dayanıklılık versin! İnşallah, her şey geçer! Her şey düzelir! Gayret edin, dayanın! Allahutaala sizi kendi himayesinde korusun! İşlerinizi rast, Zaloğlu Rüstem'in gücü yaranınız olsun! (II. 396)

On Dokuzuncu Hikâye

Erkeklik On İse Dokuzu Hiledir

Arslan Besasîrî, Tuğrul Bey'in ordusu Hemedan'da İbrahim'in eline geçtikten sonra Vasıt'ı yerle bir etmiş, Sadullah'ı ve daha birçok insanı öldürmüş, bir sonraki ay ise Muntasır'ın bayrağını taşıyarak Bağdat'a girmişti. Muntasır'ın bayrağının üstünde "Bu Mısır'ın hâkimidir!" yazıyordu. Kerhlilerin hepsi Rafizî'ydi (Sünnî mezhebini terk edip Şîî mezhebini kabul edenlerdi.) Bağdat'ta ezan okunurken Şîîlerin "Hayır işleri etmekte acele edin!" cümlesi eklendi.

Şehrin Sünnî halkını Rafizî yapmak için savaş başladı. Dört gün süren savaşta Arslan Besasîrî Bağdat'ın birçok yerini ele geçirdi. Onun adamları köprü kurup şehrin doğu tarafına geçtiler. Halife Kaim Biemrullah kendi sarayında ve Mualla Irmağı'nın etrafında düşman geçmesin diye hendek kazdırdı ama hendek halifeyi koruyamadı. Bir

³²⁸ **H. Eyüp'ün Sabrı:** "Cenab-ı Hakk, yöre insanları arasında seçkin bir kulu olan Hz. Eyüp'ü peygamberlikle görevlendirir. O'nu ve ailesini maddi ve manevi bakımdan çok zenginleştirir. O'na birçok evlat verir, malına, davalarına bereket girer. Birçok köyü, bu köylerde bereketli toprakları ve sürülerce davarı olur. Böylece bölgenin hatırı sayılır zenginlerinden biri olur. Allahutaala, O'nu imtihan için, önce malını ve davalarını, sonra tüm evlatlarını elinden alır. Varlıklar içerisinde yokluklar içerisinde, sefil bir hayata sürüklenir. O ise "Veren Allah, alan Allah" diyerek, isyana, hüzne girmeden haline şükrederek sabreder. Sarsılmaz bir imanla metanetini kaybetmez, ibadetine devam eder. İhtiyarlık çağında ağır bir hastalığa tutulur. Her tarafı yara bere içinde kalır. Çevresindeki uzak, yakın akrabaları bulaşıcı bir hastalığa tutulduğuna kani olup, onu bir bir terk ederler. Böylesi bir durumda, şeytanın musallat olup kalbine vesvese koymak istemesi bu yüce insanı asla sarsmaz. İbadetinden ve zikrinden alıkoymaz. Vücudunun her tarafı yara bere içerisinde olduğundan vücudunu kurt kaplar. Ne zaman ki kurtlar kalbine sirayet etmeye çalışınca bu Aziz Peygamber Allahutaala'ya sığınarak dua eder. Cenâb-ı Hakk, sevgili kulu Hz. Eyüp'ün duasını kabul eder. Topuğunu yere vurmasını, çıkacak olan su ile yıkanmasını ve bu soğuk suyu içmesini emreyleyir. Hz. Eyüp emr-i İlâhî'yi yerine getirir ve topuğunu yere vurur, mucizevi soğuk bir su fışkırır. Hz. Eyüp bu serin sudan yıkanıp içerek vücudunun hem içini, hem dışını onunla temizler. Böylece hastalıklardan kurtulur."

³²⁹ Circîs Filistinli olup Hz. İsa'dan sonra eyalet krallıkları (tavâif-i mülûk) döneminde yaşamış ve havârilere sonuncularına yetişmiş samimi bir Hristiyan'dır. Ticaret yaparak servet sahibi olmuş ve her yılın sonunda kârını yoksullara dağıtmayı ilke edinmiştir. İslâmî kaynaklarda Hz. İsa'ya inanması, onun yolunda her türlü işkenceye katlanması, üç defa öldürüldüğü hâlde yeniden diriltilmesi yanında ölülerini mezarlarından çıkartıp dirilttiği, kökünden kesilmiş ağaçları tekrar bitirip yeşerttiği, kesilip parçalara ayrılmış bir hayvana yeniden can verdiği, ikinci ölümünde göğün karardığı, dirildiğinde güneşin tekrar ortaya çıktığı şeklindeki rivayetler, onun vahye mazhar bir nebi olduğu kanaatini uyandırmıştır. Hristiyan kaynaklarında ise St. George (Georgios, Georges) Hagios diye geçen kişi ile Circîs'in aynı şahıs olduğu kabul edilmektedir

grup insan Mualla İrmağı'nı geçerek kazılan hendeklere aldırış etmeden halifeyi ve adamlarını yağmaladılar. Halifenin adamlarının birçoğu canlarını kurtarmak için Arslan Besasîrî'nin tarafına geçti.

Halife hata yaptı, Arapların emiri Kureyş ibn Bedran'a ulak yolladı, ondan yardım istedi. (II. 397)

Kureyş ibn Bedran'ın tek amacı halifeyi yok etmektir. O, fırsattan faydalandı, yardım etmek bahanesiyle gelip halifeyi tutsak etti. Arslan Besasîrî de halifenin baş veziri Ebul Kasım ibn Müslimen'i tutsak aldı. Onu rezil etmek maksadıyla başına demir telpek, boynuna boncuktan kolyeler taktırıp sokak sokak gezdirdi. Fakir halk halifenin sarayını yağmaladı. Cuma günü halife ve Mansur'un mescitlerinde namaz kılınmadı.

Ebulharis Arslan Besasîrî Türkmen, halifenin sarayına kadıları, saygın adamları topladı ve onlardan Muntasır Ubeydilî için ahitname aldı. Birçok kişinin karşı çıkmasına bakılmaksızın zorla ahit alındı.³³⁰ Halife Kaim Biemrullah yapılan anlaşma sonucu halifelik görevinden ve tüm mal varlığından kendi isteğiyle vazgeçti ve Muntasır'ın tabiiyetinde olacağını, onun mezhebine uyacağını, onu desteklediğini, bundan sonra da destekleyeceğini söyledi.

“Zoru görürse yün kazık yere girer.” derler. Halife mecbur olunca baş veziri Arslan Besasîrî ne dese kolayca yerine getirdi. Zavallı üç dört kez şu sözü tekrarladı:

Arslan, ben sana öz oğlumdan, öz kardeşimden daha fazla değer verdim. Sen niçin bana böyle kötü davranıyorsun?

Benim sana yaptığım iyilikler az mı? Ben senin yaptığın iyiliğin on, yirmi, yüz katıyla karşılığını verdim. Yoksa vermedim mi? Yoksa yaptığım iyiliklerimi, senin beceriksizliğini tek tek sayıp sana vereyim mi?

Gerekli değil!

Haydi, söyle ben sana az mı hizmet ettim? Ben senin kurnazlığını anlıyorum. Sen şu oturan kadıların, itibarlı insanların benim hakkımda kötü düşünmesini istiyorsun. “Arslan Türkmen kadirbilmezmiş!” demelerini istiyorsun. Aslındaysa tam tersine, sen benim iyiliklerimin değerini bilmedin. Bunun için de kalan ömrünü muhtaç bir şekilde geçireceksin. Her bir şeyi bize emret (!)

---

³³⁰ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Arap emiri Kureyş ibn Bedran bile Arslan Besasîrî Türkmen amaçlarına ulaştılar. Bağdat'ta Abbasîler için okutulan hutbe kaldırılıp Muntasır için hutbe okunmaya başlandı. **(II. 398)** Böyle bir itibar Muntasır'ın soyundan hiç kimseye nasip olmamıştı. Arslan Türkmen, Sultan Tuğrul'un eşiyle bağlantılı insanları, akkızları, hizmetkârları, baştanbaşa kılıçtan geçirdi.

***

Şehrin büyük kapısı açıldı. Elçi, İbrahim İnal'a Altıncan'ın haberini ulaştırdı:

Ben kaynım ile savaşmak istemiyorum. O benim yanıma korkmadan gelsin, durumu anlatsın. Ne istiyorsa çekinmeden söylesin. O benden korkmasın.

Altıncan büyük tepenin üstünde karargâhını kurdurmuştu. Çadırın içinde Kabil'in yedi fedaisi emre hazır bekliyordu. Altıncan onların yapmaları gerekenleri tek tek anlattı.

İbrahim İnal atlılarıyla şehrin kapısından çıktığında uzun sıralar oluşturmuş atlılar Altıncan Hatun'un emriyle bağırmaya başladılar:

Sultan Muhammet Tuğrul'a hamdüşenalar olsun!

İbrahim Bey'e hamdüşenalar olsun!

İbrahim Bey'e hamdüşenalar olsun!

Sıra sıra duran atlılar bu sözü çok hırslı bir şekilde söylediler. Bu sözler İbrahim İnal'ın hoşuna gitti. O, bu sözlerden sonra rahatladı, ardına yirmi otuz atlı alıp Altıncan Hatun'un yanına gitti.

Altıncan kendisine doğru gelen İbrahim İnal'ı iyice inceledi. Onun yaşlandığını fark etti. İbrahim İnal atın üstünde kendinden emin bir şekilde oturuyordu. Başında Sultan Tuğrul'un altın tacı parlıyordu. Bütün hayatı boyunca giyim kuşamına özen göstermeyen İbrahim altın işlemeli kıyafet giymişti. O kendini sultan gibi görüyor, Altıncan'ın yanına kendisinin sultan olduğunu kabul ettirmek, tüm Selçukluların, tüm Müslümanların kendisini yedi iklimin sultanı olarak kabul etmelerini sağlamak için geliyordu ama kendisine kurulan tuzağın üstüne geldiğini bilmiyordu. Bugün ömrünün bağının kopacağını da bilmiyordu. **(II. 399)**

İbrahim bahtının kararacağı yere geliyordu. O, bilek gücüne güvenerek geliyordu. O, kendi gücünün düşmanının çok olduğunu bilmiyordu. O, filin fareden korktuğunu,

aslanların karıncalardan aciz olduğunu bilmiyordu. O, erkeklik on ise, dokuzunun hile olduğunu bilmiyordu.

İbrahim Sultan Tuğrul'un "Bilek gücü ile kafa kafaya savaşıp kazanılan zaferde lezzet yok. Zaferin lezzeti hilede. Her türlü hile ve taktikle kazanılan savaş en lezzetli savaş." deyip her bir savaştan önce tekrarladığı sözleri niçin hatırlamıyordu ki? Şimdiki savaşta da kendisine karşı hile yapılacağını nasıl anlayamıyordu ki? "Eh İbrahim, İbrahim! Vah İbrahim, ben sana üzülüyorum. Sen haddi aştın, Hak Teâlâ'nın alnına yazmadığı kadere ulaşmak istedin. Bu da senin ömür bağı koparır. Haddini aştın, haddini bilmedin. Hak Teâlâ'nın kaderine razı gelmedin. Padişah olmak isteyenler çok. Padişah olmaya münasip olanlar da çok. Tahtta oturmaya münasip olman, padişah olman gerektiğini anlatmaz. Padişah olmaya münasip kişilerin içinden Hak Teâlâ sadece kendisine yakın olan kulunu seçer, değer verir. Onu da padişah yapar. Ben bugün Sultan Tuğrul'un en çok sevdiği savaş hilesini sana karşı yapacağım İbrahim! Sen bana kızma! Ben sultana münasip bir eş olmak istiyorum. Ben sultana münasip bir naip olmak istiyorum. Ben bugün 'Sultan Tuğrul!' diyerek savaş meydanına çıktım. Demek ki benim savaş hilem de Sultan Tuğrul'un ki gibi olmalı!" diye kendi kendine içinden konuşuyordu Altıncan Hatun.

Ya Allah, özünden medet!

Altıncan Hatun, İbrahim İnal'ın dergâhına hoş geldin, sefa geldin!

Altıncan Hatun içindeki duyguları dışarı çıkardı:

İbrahim, sen bana doğru söyle! Sultan sağ mı?

Hangi sultan?

Sultan Muhammet Tuğrul.

Muhammet artık sultan değil. Şimdi ben, Selçuklu İbrahim sultan!

Sen sultanı öldürdün mü? **(II. 400)**

Ben onu niçin öldüreyim? Ben onu öldürmek istemiyorum. O benim kardeşim sonuçta. Ben "İbrahim öz kardeşini öldürüp sultan oldu." dedirtmek istemiyorum.

O zaman ne istiyorsun?

Ben sultan olmak istedim, amacıma da ulaştım. Çünkü ben bütün hayatım boyunca Tuğrul'a kulluk ettim. Onu şimdiki mertebesine ben getirdim. Ben! Onu sen nereden

bilirsin! Şimdi bırak, Tuğrul bana hizmet etsin! Ben ondan eksik miyim? Muhammet de Davut da ben de, üçümüz de bir ananın oğullarıyız. Bizim üçümüzün de kanı bir. Ben Selçuklu Yusuf İnanç'ın (İnal) oğluyum. Biz Selçuk Bey'in torunlarıyız. Bizim üçümüzün hakları eşit. En zorlu savaşılar Tuğrul hep beni yolladı. Şimdi yeter, devleti ben yöneteceğim. Ben ondan gencim. O artık yaşlandı, eli ayağı tutmuyor onun. Bırak, o sultan gibi yaşasın ama hiçbir şeye karışmasın. Adını andığı şeyi hemen getirip veririz ona. Tuğrul kalan ömründe benim tutsağım olsun. Ben onun hiçbir şeyini eksik etmem. Giyecek kıyafetini giydiririm, yiyecek yiyeceğini yediririm. Sen de onun yanında yaşa. Ancak bundan sonra saray işlerini karışamazsın. Yeter, daha fazla dayanamıyorum ben. Bırak, Tuğrul isterse benim baş vezirim olsun, isterse danışmanım olsun. Hepiniz bana boyun eğin. Eğer boyun eğmezseniz o zaman Tuğrul'u öldürmeye mecbur kalırım. Tuğrul'un öldürülmesine sebep olmayın! Eğer ben onu öldürürsem günahı sizin boynunuza. Bende ikinci bir yol yok.

Kaku Şahlığının, Ravvat Şahlığının tüm şehirlerinde emir oldun, bu sana az mı geliyor?

Elbette az, ben Tuğrul'un hâkimiyetindeki her yerin sultanı olacağım.

Altıncan kendini sakinleştirmeye çalıştı. Onun tek düşüncesi kendinden geçmemek, sinirlenmemektir. O kendine zorlayarak:

İnsana bela başkasından değil, kendisinden gelir.

Hani Kunderî? Hani Anuşirvan? Söyle, onlar gelip bana boyun eğeceklerini söylesinler. Onlar bana tazimde bulunup ayağıma kapansınlar! Altıncan Hatun, ben sana kızmıyorum. Tuğrul senin kıymetini bilemedi. Onun sultan olmasında senin çabaların az değil. **(II. 401)** O öldüğünde seni kendime eş olarak almak istiyorum.

Hey İbrahim, İbrahim! Haddini bilmedin, çok ileri gittin!

Hani, vezir Anuşirvan ve Kunderî nerede?

Onlar yoklar.

Neredeler?

“Onların nerede olduğunu kendilerinden başkası bilmiyor.” diyen Altıncan, Anuşirvan ile Kunderî'nin kaçtıklarına İbrahim'i inandırmaya çalıştı. “Onlar iki kardeşin arasındaki davaya karışmamak için kaçtılar.”

Nereye?

Ah İbrahim, ben nereden bileyim onların nereye kaçtıklarını? Benim tek bildiğim şey Anuşirvan ile Kunderî'nin Bağdat'tan batıya doğru gittikleri. Peşlerinden gidilmesin, onlara yetişilmesin diye şehrin batısındaki köprüyü yıkıp gitmişler.³³¹ Ben onların kaçtığına değil, köprüyü yıktıklarına üzüldüm.

Ben Anuşirvan'ı severim, onu kendime vezir yapacağım ama Kunderî'yi nerede bulursam bulayım öldüreceğim. O her zaman bana karşı çıktı. Eğer Kunderî karşı çıkmasaydı ben ilk başkaldırdığımda tahta geçerdim. Kunderî beni aldattı. Benim komutanlarımı bana karşı kıskırttı. İçimde düşman yarattı. Ben ondan intikamımı alacağım, kesin alacağım. Ben, Altıncan Hatun, sana ayrı bir saygı duyuyorum.

Biliyorum.

Emir Erdeşir Magmaranî nerede?

O şu tepenin üstünde diğer vezirlerle birlikte.

Vezirler niçin beni karşılayıp tazimde bulunmadılar?

Onların sana tazimde bulunması için önce ikimizin bazı konularda anlaşması lazım.

İbrahim Altıncan'ın sözünü önemsemeden konuşmaya devam etti:

Tepenin üstündeki çoluk çocuk kim?

Onlar mı? Onlar senin ordundaki asker ve komutanların çocukları.

Onları nereden buldunuz, neden getirdiniz?

Eğer senin asker ve komutanların bana karşı savaşacak olurlarsa o zaman ben de bir işaretim ile onların hepsinin kellesini uçuracağım. **(II. 402)** Sen “Oğluma sünnet düğünü yapacağım.” diye kandırıp Selçuklu askerlerini öldürdün. Sen bizim günahsız askerlerimizi öldürdün, şimdi de biz senin adamlarının günahsız çocuklarını ‘sünnet’ edeceğiz. Hileyi sen başlattın. Sıra bizde.

Bunun adı namertlik. Bu savaşa çocukları karıştırmayın.

Namertliği herkes kendisi belirler. Biz de senin yaptıklarını namertlik olarak görüyoruz.

---

³³¹ İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

Benim korkutacağını mı düşünüyorsun?

Biz de korkmayan insanlarız.

Sizi buraya korku getirdi.

Hayır, bizi buraya sinir ve öfke getirdi.

Yeter! Yeter! Ben seninle tartışmak istemiyorum. Derhal diz çökün! Tüm vezirleri hemen çağırın yanıma gelsinler! Yoksa benim bir işaretim ile Tuğrul Bey ölür.

Tuğrul Bey'e bir şey olursa o zaman ben sana söz veriyorum, sen bu dünyada sağ kalamazsın.

“Konuşma!” diyorum ben sana!

Altıncan sustu.

Niçin vezirler gelip benim ayağıma kapanmıyorlar?

Onun bir sebebi var.

Neymiş o?

Vezirlerin senin ayağına kapanması, sana tabi olması için önce ikimizin baş başa konuşması ve bazı konular için anlaşması lazım.

Ben konuşmak istemiyorum.

O zaman vezirler de gelmez, sadece savaşıyoruz. Çocukların acı seslerini duyuyor musun? Bu durumda senin adamların bize karşı savaşılamazlar. Sen yenilirsin, zor durumda kalırsın.

İbrahim derin bir nefes aldı:

Ne söylemek istiyorsun? Söyleyiver!

Bizim bazı şeyleri kimse olmadan çözmemiz gerek.

Benim adamlarımdan gizlim yok, Altıncan Hatun.

Doğrudur, sende yoktur ama bende var. Sana söyleyeceğim gizli bir şey var. **(II. 403)**

Bu ikimizle alakalı. Onu başkaları duymasın, bilmesin. Bu sözümden sonra ordunun senin tarafına geçip geçmeyeceği veya çocukların kaderi belli olacak.

Nerede konuşacağız?

“İşte, şu çadırda.” diyen Altıncan, çok uzakta olmayan çadıra elini uzattı.

Yok, benim saraya gidelim.

Saraya? Saray uzak, çadır yakın.

Çadırda kim var?

Hiç kimse yok. Orada sadece ikimiz olacağız.

Birisi olmasın!

İbrahim, korkuyor musun? Birisi olsa çıkarırız.

Ey Altıncan Hatun! Sen İbrahim’in hiçbir şeyden, hiçbir zaman korkmadığını bilmiyor musun?

Ben senin hiçbir şeyden korkmadığını biliyorum ama beni kendine düşman görmenin sebebini henüz bilmiyorum. Bu zamana kadar ben sana tek bir kötülük yapmadım ama sen bana çok kötülük yaptın. Zalim Arslan Besasîrî senin emrinle benim kardeşim Sadullah’ı öldürdü, evimi başıma yıktı.

Yeni mi duydun bunu!

Sadece o değil. Ben senin emrinle Arslan Besasîrî’nin sarayını yağmaladığını, iki yüzden fazla hizmetkârımızı öldürdüğünü de biliyorum.

Ee, bundan dolayı çadırına götürüp bana ceza mı vereceksin?

Sana ceza vermesini Allah’a havale ettim ama niçin bana eziyet ediyorsun?

Ah, ah! Sen onun sebebini bilmiyor musun? Tuğrul çoğu zaman senin sözünden çıkmıyor. Arslan Besasîrî anlaşılmak istediğimizde sultanı buna karşı çıkartan kim? Sen! Kabil de seninle Tuğrul hakkında konuşmaya korkuyor.

Demek sarayda senin yeni muhbirlerin var!

Bunu, bana kendin öğrettin!

Altıncan atından inip çadıra doğru yürüdü. İbrahim on tane fedaisiyle birlikte Altıncan’ın peşine düştü. **(II. 405)** Altıncan’ın “Bu arkadakiler ne?” şeklindeki bakışını gören İbrahim “Siz kalın!” diye emretti fedailerine, sadece kendisi çadıra doğru yöneldi.

Senin yüzünde perilerin sihri olmasın, Altıncan Hatun! Sen sıradan bir şekilde bakmıyorsun, insanın aklını başından alıyorsun. Seni kendime eş almazsam bu hayatım hayat değil. Tuğrul’u öldürürsem bana nikâh düşer ama onu öldürmeye benim elim varmıyor. Vallahi doğru söylüyorum!

Altıncan çadırın yanına gidip durdu, İbrahim’in içeri girmesi için eliyle işaret etti.

Önce sen gir!

Bize bakıyorlar. Ben kadını. Eğer önden ben girersem senin adamların ne düşünür?

Doğru söylüyorsun. İlk önce ben gireyim. Ben sultanım sonuçta!

İlk kez sultan olmak istediğinde sana destek verenler Sultan Tuğrul’un yanında görev yapan vezirlermiş. Bu kez de sana destek verenlerin Sultan Tuğrul’un yanında görev yapanlar olduğunu biliyorum. İnsanlar seni seviyorlar. Sen güçsüz bir adam değilsin!

Doğru söylüyorsun. Ben güçsüz bir adam değilim. Sen bana gerçek değerimi verdin. Ben sultan olmaya münasip bir adamım.

Beni bir şey şaşırtıyor. Sultan Tuğrul’un ekmeğini yiyip, Kur’an’ın üzerine vefadar olacakları adına yemin eden, sonra da seninle anlaşarak sultana döneklik eden kişilerin sana vefalı olacağını düşünüyor musun?

Bana döneklik ederlerse boğazlarını keserim. Ben onlara Tuğrul gibi şefkatle yaklaşmam.

Ben onların kim olduklarını tahmin ediyorum.

Tam bilmiyorsun ama ben sana söyleyeyim. O Erdeşir Magmaranî.

Döneğe hoşgörü olmaz! Haydi, içeri girelim!

Senin bu sözünden sonra içerisi bana gizemli geliyor!

Altıncan kendisine hayıflandı “Ay Altıncan, Altıncan! Bazen dilini tutamıyorsun sen! Bu sözleri niçin söyledin ki? İçeri girdiğinde iş biterdi. Kadınlar daima bilmişliklerinin kurbanı olurlar. İşte, benim de bilmişliğim yüzünden birçok şey geldi başıma.” (II. 406)

İbrahim, ben seni hiçbir şeyden korkmayan kahraman bir yiğit sanıyordum. Belki ilk ben gireyim, ha!

Altıncan Hatun, ben sana inanıyorum ama senin az önceki sözlerinden sonra çadırın içi bana şüpheli, korkulu geliyor. Sağ tarafımdaki melek bana “İbrahim içeri girme!” diyor.

“Girmeye korkuyor musun? O zaman durum değişir. Başka bir şekilde yapmalıyız. O zaman içeridekiler dışarı çıkmalıdır.” diyen Altıncan Hatun içeridekilere duyurmak maksadıyla atıldı. “Kabil dışarı çıkıp amacına ulaşır. O hemen dışarı çıkar. Seni zorla içeri alsın!”

İçeridekiler mi? Sen “Çadırın içinde hiç kimse yok.” dedin ya! İçeride kim var? Kim varsa söyle dışarı çıksın?

Altıncan Hatun başını salladı:

Tamam, senin dediğin olsun. Tamam, içeridekiler dışarı çıkıp seni içeri soksunlar. Kabil acele etsin, durumlar değişti.

“Nasıl, nasıl?” İbrahim telaşlandı, neyin ne olduğunu anlayıp hızla geri döndü ama kaçmaya fırsat bulamadı. Altıncan İbrahim’in üstüne atıldı, onu yüz üstü yıkıp boğmaya başladı.

Çadırın eşiği hızla açıldı. İçeriden yedi pehlivan çıkıp “Ya Hu!” diye bağırarak Altıncan’a yardım için yetişmeye çalıştılar, İbrahim’in feryatlarına aldırmadan onu kısa bir süre içinde çadıra soktular.

Altıncan bir müddet çadırın içindeki sese kulak verdi. Çadırın içinde boğulan kişinin acı feryatları duyanların tüylerini diken diken ediyordu. Bu hengâmede Altıncan Hatun kendisinden geçti, olduğu yerde yere yıkıldı.

“Kabil, Altıncan Hatun bayıldı!” diye birisi bağırdı.

Kabil hızla geldi, ablasının başını yerden kaldırdı:

“Sevgili kardeşim.” diye feryat etti. “Altıncan!”

Altıncan baygın hâlde çok yatmadı, kendisine geldi ve gözlerini açtı:

Kabil, bana ne oldu?

Sen bayıldın.

İbrahim nerede?

Rahat ol kardeşim, işi bitirdik, onu ele geçirdik. (II. 407)

Allah razı olsun Kabil, Allah razı olsun! Hepinizden Allah razı olsun!

Neyse, sen nasılsın?

Ben çok baygın kaldım mı?

Yok, yok çok değil!

Kardeşim, bana yardım et, yerden kalkayım.

Kabil Altıncan'ın hareket etmeden yatması gerektiğini, çünkü yarasının ağrıdığını biliyordu ama bu durumda onsuz hiçbir şey çözülemezdi, Altıncan çok gerekliydi. Bunun için hızla Altıncan'ın yerden kalkmasına ve ata binmesine yardımcı oldu.

Altıncan, İbrahim meselesinin böyle kolayca çözüleceğini düşünmemişti. Sanki bu olanların hepsi ona hayal gibi geliyordu.

Bundan iki yüz elli yıl önce Harun Reşid'in uyguladığı hile Altıncan'ın hayatında tekrarlanmıştı.³³² Harun Reşit'in bu hilesi Altıncan'ın hoşuna gitmişti. Bunun için bu hileden yaralanmak istemişti. Altıncan bu hileden kimseye bahsetmemişti. Bu amacının yerine gelmesi için Allah'a dua etmişti.

Altıncan Harun Reşid'in bu hilesine çok bel bağlamıştı ama sadece bununla da yetinmemişti. Tedbiren başka iki hileden daha faydalanmayı uygun gördü.

O iki hileden biri İbrahim İnal'ın adamlarını alıkoymak, diğeri de İbrahim'in komutanlarını kendi tarafına çekmek için onlarla gizlice anlaşma yapmaktı. Altıncan İbrahim İnal'ın en yakın adamlarının Rey'de, Bağdat'ta yaşayan ailelerini alıkoyup Hemedan'a getirmek için Yagısıyan Han'ı görevlendirmişti.

---

³³² Harun Reşid'in halifelik döneminde Ali İsa Mahan, Merv'den Horasan'ı yönetmektedir. Halife ondan hoşnut değildir. Halk bir kadın yüzünden çıkan ayaklanmaya katılmıştı. Halife halkı sakinleştirmek, Ali İsa'yı görevden almak için bir hileye başvurdu. Harun Reşid, komutanı Herseme Agyan'ı yanına çağırıp ona açık bir görev verdi: "Seni önemli bir görev için Merv'e yolluyorum. Bu görevi yerine getirmek için sen ihtiyatlı ve sakin olmalısın. Kendi orduna, müminlerin emiri beni Ali İsa ile birlikte Rafik'e karşı savaşmak için yardıma gönderdi, diyeceksin. Ali İsa'ya ise, Ben sana yardım etmek, destek olmak için geldim, dersin. Ondan sonra da onunla tek kaldığında onu tutsak edip benim yanıma getirirsin." dedi. Halife Herseme'ye yirmi bin atlı verdi. Herseme askerleri ile Hemedan'a ulaştığında kendisine yardım etmek için yollandığı haberini Ali İsa'ya gönderdi. Ali İsa, kendisine yardım için gelen Hersem'i karşıladı, ikisi de birbirine hürmette bulundu. Bir tepenin başına gelene kadar birlikte yürüdüler. Orada Ali İsa atının dizginlerini çekip Herseme'ye önden yürümesini söyledi. Herseme ise "Emir sensin, beni sana yardım etmek için gönderdiler, bu yüzden önden sen yürü!" dedi. Bu sözler Ali İsa'nın hoşuna gitti. Herseme, Ali İsa'nın sarayında konakladı, uygun bir fırsatta Ali İsa'yı tutsak etti, ona halifenin görevden uzaklaştırma belgesini gösterdi. Sonra da cuma günü mescide gidip kendisinin emir olarak yollandığını gösteren fermanı cemaatin önünde okudu.

İbrahim İnal'ın ordularının başı Ebul Muzaffer, onun kardeşi Erdaş, komutan Mansur Azharî ve Hasan Söbügî, vezirler Tahir Rıza, Beşer ibn Hafız Rey'de yaşıyorlardı. Erdaş'ın altı oğlu vardı. Onun altı oğlunun ikisi yanındaydı. Geriye kalan genç olanlar ise evlerindeydi.

Emir Yagısıyan, İbrahim'in emrindeki komutanların ailelerinden on kadını, otuzdan fazla çocuğu Hemedan'a getirmişti. **(II. 408)** Altıncan; Muzaffer, Tahir Rıza, Erdaş, Mansur Azharî, Hasan Sebük ve Beşer bin Hafız ile gizlice görüşmek için emriler Hapban Endikenî ve Ebul Kasım'ı göndermişti. Onlara eğer Sultan Tuğrul'a karşı savaşılırsa o zaman çocuklarının, eşlerinin öldürüleceği haber verilmişti.

***

Mübarek Han ellerini havaya kaldırıp dışarı çıktı. Onun ellerinde İbrahim İnal'ın başında olan Sultan Tuğrul'un tacı vardı.

İbrahim İnal'la birlikte gelen atlılar bağırmaya başladılar:

Siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Siz İbrahim'i öldürmeye, onun mukaddes beyzade kanını dökmeye nasıl cüret edebildiniz? İbrahim İnal'ın kanı dökülecek kan değildir.

Bu kişinin, bu şekilde bağırması boşuna değildi. Bey soyunun kanı mukaddes olarak görülüyordu. Sultan, Allah'ın yeryüzündeki vekiliydi. Ayrıca bey soyundan birinin kanını dökmek İslamiyet'te en büyük günahlardan biri olarak görülüyordu. Bey ya da bey soyundan biri öldürülecek olduğunda o kişinin kanı dökülmeden öldürülmesi gerekiyordu. Öldürülecek kişi çoğunlukla yayın kirişi ile boğularak ya da darağacında asılarak öldürülürdü.

Çadırdan çıkanların ellerinde altın tacı tutmaları İbrahim İnal'ın öldürüldüğünün işaretiydi.

Sultan Muhammet Tuğrul!

Sultan Muhammet Tuğrul'a hamdüsenalar olsun!

Bu duaya birden elli bin kişilik ordu da katıldı.

İbrahim İnal'la birlikte gelen atlılar iki ateş arasında kalıp ne yapacaklarını bilemeden birbirlerinin yüzüne bakıp beklemeye başladılar. İnanılır gibi değildi. Çadırdan çıkan yedi pehlivanın ellerindeki hançerler, üzerlerindeki elbiseler kan içindeydi. Aslında bu İnal'ın adamlarını korkutmak için Altıncan tarafından yapılan bir hileydi. İbrahim'i

yay kirişi ile öldürmüşlerdi. Pehlivanların üzerine ise daha önceden kesilmiş dört beş davarın kanını dökmüşlerdi.

Altıncan Hatun İbrahim ile birlikte gelen atlılara bakıp bağırdı:

İbrahim zavallısının en yakın adamı benim yanıma gelsin! (II. 409)

Atılılar kendi aralarında konuştular. Onların arasından kır atlı, pala bıyıklı, büyük telpekli biri korka korka geldi.

Altıncan bu komutanı görür görmez tanıdı. O, bu komutanı daha önce görmüştü. Bu komutanın adı Erdaş'tı. O, İbrahim'in en yakın adamıydı. Bu komutan Altıncan'ın yıllarca yakalamak için yanıp tutuştuğu şahmelik'i yakalayıp getiren komutandı.

şahmelik'i yakalayıp kendisine getiren komutanı Altıncan unuttur muydu? Altıncan'ın bu komutana verdiği değer çok büyüktü ama o Erdaş'ı tanımazlıktan geldi:

Adın ne?

Siz beni tanıyorsunuz zaten!

“Adın ne?” diye soruyorum!

Adım Erdaş.

Sultan Tuğrul'un durumunu söyle bana!

Altıncan Hatun, Tuğrul Bey El-Cedit'te göz hapsinde bulunuyor. Durumu çok iyi değil ama canı sağ.

Beni dinle Erdaş! O tepenin üstünde duran çocukları görüyor musun?

Görüyorum, duydum, söylediler.

O çocukların içinde senin de dört çocuğun var. Yanlış bir hareketinle senin o dört çocuğunun kellesi kesilecek. Anlaşıldı mı?

Çocukların ne suçu var?

“Anlaşıldı mı?” diyorum ben sana!

Anlaşıldı.

Ben bugünden itibaren seni Hemedan şehrine şihne³³³ olarak atıyorum.

Erdaş durdu:

İbrahim...

Ben burada yaşayan insanlardan bahsediyorum. Anlaşıldı mı?

Anladım Altıncan Hatun, anladım.

Seni niçin lütuflandırdığının sebebini sen anlıyorsun zaten.

Anlıyorum Altıncan Hatun, anlıyorum.

Şimdi buraya Sistan'dan Çağrı Bey'in oğlu Alparslan gelecek. **(II. 410)** O gelinceye kadar Sultan Tuğrul'un üstünden kuş bile uçup rahatsız ederse seni, yedi sülalen ile birlikte yedi kat yerin dibine sokarım. Anlaşıldı mı?

Anlaşıldı Altıncan Hatun, anlaşıldı.

Altıncan kendi kendisine şaşırdı. "Anlaşıldı mı?" şeklindeki soruyu genelde Sultan Tuğrul tekrarlar dururdu. Bugün Altıncan da tıpkı sultanın kendisi gibi konuşuyordu.

Erdaş eğilip yeri öptü, Altıncan Hatun'dan aman diledi:

Çocuklarıma aman verin.

Kalk yerinden! Alparslan gelinceye kadar sultanın korumasında bulun. Hesabını senden sorarım. Bana şimdi sultanı göster!

Emriniz olur Altıncan Hatun!

Erdaş bir hamlede atına bindi, Altıncan Hatun da atlıların yanına gitti:

Duyduk duymadık demeyin, Sultan Tuğrul'a karşı çıkan kişi öz kardeşi de olsa yok edilmiştir. Sizin sağ kalmanız vefanızla olur. Bizim ordumuz şehre girdiğinde birinin burnu bile kanarsa hepinizi öldürürüm. Sultanın korumasında benim yüz adamım olacak. Benim adamlarımın her bir sözü sizin için kanun olmalıdır. Anlaşıldı mı?

"Anlaşıldı!" diyerek İnal'ın atlıları hep birden bağırdılar.

---

³³³ Şihne, Selçuklu Hanedanı'nda hanedan üyesi olmayan valiler için kullanılan ifadedir. Bu valiler genellikle üst komutadaki askerlerden seçilmiştir. Şihne, hem askeri hem idari işlerden sorumluydu. (ç.n)

Altıncan Sultan Tuğrul'un durumunu görmek için üç yüz atlıyla birlikte şehre gitti. Mübarek Han şehre gelen Altıncan Hatun'u karşıladı:

Önemli bir haberim var.

Mübarek Han'ın bu sözünden sonra Altıncan'ın arkasındaki atlılar biraz geriye çekildiler. Altıncan Hatun Mübarek Han'ın telaşlı görünmesine şaşırıdı:

Mübarek Han ne oldu?

Ben sizin endişenizi anlıyorum ama sizin şehre girmeniz doğru değil. Azıcık sabredin. Şehirdekiler henüz İbrahim'in öldürüldüğünü duymadılar. Onların hepsi Sultan Tuğrul'a ve size karşı gelebilecek insanlar. Onlar sizi gördüklerinde korkudan, can havliyle her türlü şeyi yapabilirler. **(II. 411)** Biraz sabredin! Şehirdekiler İbrahim'in başına gelenleri duyup akıllarını başlarına alsınlar. O zamana kadar bekleyin! Acele etmeyin Altıncan Hatun! Siz en önemli işi hallettiniz. Şimdi rahatlayın. Şimdi buraya Sultan Tuğrul'u alıp geleyim.

Ah Mübarek Han, sen benim yüreğimi görmeyi başarsaydın o zaman bu sözleri söylemezdin. Şimdi beni hiçbir güç Sultan Tuğrul'un yaşadığını görmemden alıkoyamaz. Tam şu an öleceğimi göreceksin da sultanın yanına gideceğim. Beni rahatlatmak tek yer sultanın yanı.

Mübarek dişlerini sıkarak geriye çekildi, hızla Altıncan Hatun'un koruması için adamların sayılarını artırmaya girişti, kendi askerlerine emirler verdi. Altıncan'ın gideceği yol üzerine kendi askerlerini koydu. Altıncan'ın önünden, arkasından, sağından ve solundan üç dört sıra asker yürüttü.

Erdaş, Altıncan Hatun'a Sultan Tuğrul'un göz hapsinde olduğu El-Cedit sarayındaki odayı gösterdi. Altıncan, eşinin dirseğine dayanmış bir şekilde durduğunu görünce ağlamaklı oldu.

***

Birden beklenmedik bir şey oldu:

Kim İbrahim'i öldürmeye cüret etti? Şu kadın mı?

Altıncan arkasından gelen sesi tanıdı. Bu, İbrahim'in veziri, naibi Tahir Rıza'ydı. Uzun telpekli bu kişi Anuşirvan'ın en yakın dostuydu. Anuşirvan; Altıncan ve Sultan

Tuğrul’a yalvararak onu ordunun arizinin yardımcısı olarak işe aldirmıştı. Anuşirvan sonra İbrahim’in sözünü dinleyip Tahir Rıza’yı vezir yapmıştı.

“Ben sizden bütün ömrüm boyunca razıyım. Ben sizin sadık kulunuzum.” diye yemin eden, yaranmaya çalışan bu soysuz şimdi Altıncan’ın üstüne doğru geliyordu.

Altıncan Hatun kendisinin korunacağını biliyordu ama bunu muhafızlarına bırakmadı, **(II. 412)** kocasının hediye verdiği asfurî hançere elini uzattı, hızla geriye dönüp hançeri Tahir Rıza’ya nişanladı.

Hançer yirmi otuz askeri arkasına alıp gelen Tahir Rıza’nın göğsünün sol tarafına saplandı. Hiç kimse Altıncan’dan böyle bir hareket beklemiyordu. Herkes olduğu yerde dondu kaldı, uzun telpeği yerde çarkıfelek gibi dönen Tahir Rıza’nın hırıldayarak yerde yatışına gözlerini ayırmadan baktılar.

Altıncan sinirli bir şekilde bağırdı:

Başka kimin ölesi geliyor?

Ölmek isteyen olmayınca başka kimseden ses çıkmadı.

Tüm Müslümanların, yedi iklimin sultanı birdir! O Sultan Muhammet Tuğrul’dur. Sultan Muhammet’e karşı çıkan herkesin hakkı ölümdür! Anlaşıldı mı? Anlaşıldı mı diyorum ben size!

“Anlaşıldı!” diyerek herkes bağırdı. **(II. 413)**

Yirminci Hikâye

At Çarpmaz, Kader Çarpar

Kötü şeyler daima beklenmedik bir anda gelir. Ancak Altıncan Hemedan’da kötü şeylerin her an olabileceğini bekliyordu. O beklenen felaket Altıncan Hatun’un, Sultan Tuğrul’u koruması için yanında beş yüz asker bırakıp ata bineceği sırada birisinin attığı ok olarak geldi.

Ok Altıncan’ın yaralı göğsünün yan tarafına saplandı. Altıncan vınlayarak gelip göğsüne saplanan oku hızla çekti, yana doğru fırlattı, okun geldiği tarafa baktı.

Oku atan adamı hemen buldular. “Şunu benim yanıma getirin!” deyip hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti Altıncan. Altıncan’ın yanındakiler ona gözlerini

ayırmadan bakıyorlardı. Onun duruşu çok şaşırtıcıydı, hem de çok. Sonuçta o ikinci kez göğsünden yaralanmıştı.

Oku atan kişiyi tutup getirdiler. Altıncan başını yiğitçe dimdik tutan bu kişiyi görünce çok şaşırdı:

Aa, gerçekten bu siz misiniz?

Elbette, benim!

Oku siz mi attınız? (II. 414)

Elbette, ben attım. Allah seni yine korudu, yoksa benim attığım oktan sağ kalan yoktur.

Altıncan oku atan adamı tutan askerlere kesin bir şekilde emretti:

Bırakın onu!

“Bunu bırakmak olmaz! Bunu parça parça etmezsem içim soğumaz. Bu benim dayımı öldüren kansız sonuçta!” diyen Kabil sinirden tir tir titriyordu.

Altıncan sözünün dinlenmeyeceğini anlayıp bu konu hakkında hiçbir şey demedi. Altıncan Kabil’in yardımıyla atına atladı. Ardından gelen Kabil yavaşça seslendi:

Altıncan, durumun nasıl?

İyi!

Yarandan kan akıyor. Atın eyeri hep kan olmuş. Şimdi kanını durdurmazsak ölürsün.

Bana hiçbir şey olmaz.

Hemedanlılar yola çıkmış, sevinçle Altıncan Hatun’a bakıyor, ona el sallıyorlardı.

Altıncan Hatun! Altıncan Hatun!

Ben kızıma senin adını verdim, Altıncan!

Halkın Altıncan’a karşı olan sevgisi sonsuzdu.

Altıncan dur! Kanını durduralım, yoksa sonra çok geç olur.

Ne diyorsun sen Kabil? Görmüyor musun, halk bana nasıl değer veriyor? Onların önünde mi ben yaramı sarayım?

Değer vermek candan kıymetli değil!

Konuşma!

Altıncan, sen beni bütün ömrüm boyunca kendine hayran bıraktın. Senin bedenini etten olamaz. Sen demirdensin, belki ondan da sağlam bir şeyden yapılmışsın!

Altınca cevap vermedi. Kabil hekim bulmaları için üç dört muhafızı yolladı. İbrahim İnal'ın emrindeki vezir ve komutanların ailelerinin arasında kadın bir hekim vardı. “Derhal o kadın hekimi Altıncan'ın çadırına götürün!” diye emir verdi Kabil. **(II. 415)**

Altıncan Hatun şehirden çıkmış, Vahan Obası'ndaki çadırına kadar at sürmüş, yolun iki tarafında duran insanlara eliyle selam vermiş, insanlara hâl hatır sormuştu. Altıncan Hatun'un kanı çok azalmış olmalıydı. O, çadırın girişinde kendisinden geçip attan düştü. Kabil onu tutmaya yetişemedi.

***

Altıncan'ın kendisine gelmesi kolay olmadı. Kanını durdurdular, tedavi ettiler ama sabaha kadar kendinde olmadan, sayıklayarak yattı. Altıncan kendisine geldiğinde ise Kabil'in üstüne bağırdı:

Kabil, sen niçin burada duruyorsun?

Ya nerede durmalıyım?

Sultanın yanında durmalısın, sultanın! O açtır. Benim aşçım Sıddık'ı hemen bul. Ona söyle en güzel yemekleri hazırlarsın, sultan da onlardan yesin!

Sultanın durumu iyi. Sen kendini düşün Altıncan!

Ben başkasının derdini mi düşünüyorum şimdi? Sultan benim tek derdim.

Sultan aç kalmaz, sen rahat ol!

“Yapacak mısın? O zaman yapmayacaksan ‘Yapmayacağım!’ deyip doğru söyle. Bana senin aklın lazım değil! Sen yapmak istemezsen ben kendim yaparım.” diyen Altıncan yerinden kalkmaya çalıştı. Hemen oradaki hizmetkârlar ona destek verip yatağına yatırdılar. “Hey, kendisine güveneceğim kimse yok mu burada?” diyen Altıncan yattığı yerden bağırdı.

“Güvenirseniz ben varım!” dedi Mübarek Han.

Ben sana inanıyorum, Mübarek. Hemen benim aşçım Sıddık'ı bul. Söyle o benim için hazırlanan yemeği sultana yedirsin. Sultan yemek yiyene kadar başka hiçbir şeyle ilgilenme. Tüm dikkatin sultanda olsun.

“Altıncan Hatun, ben aşçının yanına gideyim. Ben şimdi Sıddık’ı bulurum. Tüm şeyleri dediğin gibi yaparım.” dedi Kabil. (II. 416)

Şaşılacak şeydi. O kadar şey söyleyip Kabil’in aşçıların yanına gideceğini duyduktan sonra Altıncan Hatun yine bayıldı. O kendisinde olmadan üç gün boyunca yattı. Dördüncü gün kendisine geldi, akkızlarının desteğiyle oturdu ve yine eşi hakkında bir şeyler sormaya başladı:

Tuğrul Bey’in durumu nasıl?

“İyi, her şeyi iyi, siz hiçbir şey düşünmeyin!” diyen akkızlar Altıncan Hatun’un etrafına üşüştiler. “İbrahim’in adamları af dilemeye geldiler.”

Alparslan’dan bir haber var mı?

Bugün geç kalsa da yarın gelir.

Yemesi için çok sevdiği, yağ ile kavrulmuş kaz eti verdiler Altıncan Hatun’a. Altıncan kavrulmuş kazın göğüs etini ağzına götürdü. O sırada aklına bir şey gelmiş gibi dondu kaldı. Gözlerini süzüp bir şeyler hatırlamaya çalıştı ama hatırlayamadı, sonra aceleyle seslendi:

Kabil! Kabil, sen neredesin?

Kabil, Anuşirvan’a vaktinde yemek verilmesi için emir verdin mi sen?

Emir vermeye ne gerek var, kendileri de biliyordur!

“Ah kardeşim, canımı yakma benim, kim kendi kendine bilecek? Emir verdiğimde yapsalar da onlara kendimizi bırakabilir miyiz? Eğer kimseye bir görev vermediysen o zaman komutanlardan birini şu fille yolla. Söyle, ona yemek versinler.” Altıncan önünde duran kaz etini bir beze sarıp Kabil’e verdi. “Danışman Abdurrahman Agacî’yi yolla. Anuşirvan kaz etini çok sever, bunları yesin.

Bırak, aç otursun!

Yok, yok öyle deme! Hemen yolla. Emir ver, ona zamanında yemek versinler.

Sen kendi rızkını ye, ben Anuşirvan’a başka yemek yollarım.

Kabil gittikten sonra Altıncan vezirine döndü:

Kurt, Kerman’dan geldi mi?

Bugün geç kalsa da yarın gelir. (II. 417)

Yakut geldi mi?

Bugün geç kalsa da yarın gelir.

Altıncan Hatun Alparslan'ın gelmesini ve Sultan Tuğrul'un kurtarılmasını bekliyordu. Onun bu isteği sıradan bir şey değildi. Sultanın Alparslan'a gönlü kırılmıştı, o bunu açıkça söylemiyordu ama Altıncan bunu hissediyordu.

Altıncan Hatun Alparslan'ı çok seviyor, onun üstünde kendi çabalarının meyvesini görüyordu. Alparslan'da akıl ve feraset görüyordu. Altıncan, Alparslan'ın lalası ile arasında hiçbir türlü anlaşmazlığın olmamasını istiyordu ama istekleri her zaman yerine gelmiyordu.

Alparslan cahillik edip Yusuf Bezirganî'nin yanında konuşmuş, o zaman lalasını zor durumda bırakmıştı. Altıncan, Alparslan'ın Yusuf Bezirganî'nin yanında ne dediğini ne kadar uğraşsa da öğrenemedi. Alparslan o konu hakkında annesine de hiçbir şey dememişti. Onun tek bir sözü Altıncan'ın aklında kalmıştı “Validem, sarayda itibarını korumak, Ali'nin meydanda savaşmasından daha zor. Sarayda insan insanın, laf lafın peşinde.”

Sultan Tuğrul “Alparslan çok şey istiyor. Onun görünce sinirleniyorum. Bırak, en iyisi o Horasan'da Çağrı Bey'in yanında olsun!” demişti.

Alparslan'ın Fesa şehrinde yağmacılık yapması Sultan Tuğrul'un önceki rahatsızlığını depreştirdi. Ondan sonra Alparslan'ı övmeyi bıraktı, hatta onun adının bile anılmasını istemedi.

Çağrı Bey'in diğer oğlu Süleyman'ı vâris olarak belirleyerek Tuğrul Bey, Alparslan'a karşı kırgın olduğunu gizlemedi.

Süleyman on yedi on sekiz yaşlarında bir koç yiğitti. O şimdiden iki oğul babasıydı. Onun kahramanlığı, insanlığı ve komutanlığı Tuğrul Bey'i çok hoşnut ediyordu.

“Devletimi ben sadece Süleyman'a güvenip bırakacağım.” diye konuşuyordu Tuğrul Bey. (II. 418) “Nasip olursa Süleyman Selçuklu Devletinin sınırlarını daha da genişletir, yedi iklimin sultanı olup dünyayı Müslüman devletine çevirir.

Süleyman gayretliydi, Tuğrul Bey'in yanından ayrılmaz, hizmet etmekten yorulmazdı. O, terbiyeli ve eğitimliydi. Arapça ve Farsça biliyordu. Dünyadan elini eteğini çekmiş gibiydi, tüm vaktini kitap okumakla geçirmeyi çok severdi.

Altınca Hatun, Süleyman'ı da çok seviyordu ama Alparslan onun için daha değerliydi. Şu an Alparslan Sistan'ın birçok yerini hâkimiyeti altına almıştı. Şehname'nin vatanını³³⁴ kendi hâkimiyeti altına almak için Merv'den gelmişti.

Sultan Tuğrul, Süleyman'ı kendisine vezir yapmıştı. Nereye gitse onu yanından ayırmıyordu. Altınca'a göre Alparslan sanki bugün sultanı kurtaracak ve eskisi gibi birbirlerine muhabbet besleyecekler gibiydi. Altınca, sultanın Alparslan'a "Oğlum!" diyerek yine önceki gibi değer vermesini Allahutaala'dan sürekli diliyordu.

Altınca'nın, Alparslan'ı beklemesinin bir başka sebebi daha vardı. Kendisini bir kadının kurtarması Sultan Tuğrul'un gururunu incitecekti. Ondan sonra sultan insanların yüzüne bakamazdı. "Sultanın başaramadığını bir kadın başardı. Demek ki sultan bir kadın kadar da etmiyor!" diye soysuzların dedikodu etmeleri mümkündü. Yoksa Mübarek Han da, Hapban Endikenî de, Emir Uhcurî Han da, İsmail de, Kabil de sultanı kurtarmaya istekliydiler. Doğrusu, Altınca'nın bütün ömrü boyunca arzusu kendisinin boş bir kadın olmadığını sultana göstermekti ama bugün bütün ömrü boyunca ettiği arzundan vazgeçti. "Kocandan yiğit olma! Erkek, erkek olarak; kadın, kadın olarak kaldığında daha güzeldir. Erkekten yiğit olmak, anlaşmazlığın işaretidir. Ben sultanı sadece bir sultan hükmünde değil, aynı zamanda kocam olarak da görmek zorundayım." dedi Altınca.

"Sultan göz hapsinde olup tek başına oturmasın. Sultanı oradan çıkaralım!" diyen Kabil iki kez Altınca'nın yanına geldi.

"Bekle! Alparslan gelsin." diye cevap verdi Altınca. **(II. 419)**

Altınca, ben seni anlamıyorum vallahi! Böyle müthiş bir fırsatı niçin Alparslan'a bırakıyorsun? O genç, daha çok zaferler kazanır.

Altınca Hatun kendisini Kabil'in anlamadığını, ona açıklama yapmanın ise gereksiz olduğunu düşündü.

---

³³⁴ **Şahname'nin Vatanı:** Sistan Ülkesi. Sistan kelimesi, Saka dilinden türemiştir. Bu ülke Sakaların, Türkmenlerin yaşadığı ülkedir. (Rayevski).

***

Emir Alparslan geliyor!

“Biraz önceye kadar yerinden kalkmaya mecali olmayan Altıncan’a birden müthiş bir kuvvet geldi, derhal yerinden kalktı:

“Duyuyor musunuz, Alparslan geliyor!” diye etrafındakilere baktı.

Altıncan Hatun, siz kalkmamalısınız. Yaranız daha kötü olmasın!

Ne diyorsun sen? Benim yattığımı görse Alparslan’ın yüreği parça parça olmaz mı? Beni derhal giyindirir! Ayrıca Alparslan benim okla yaralandığımı bilmemeli! Anlaşıldı mı?

“Anlaşıldı Altıncan Hatun, anlaşıldı.” diye Mübarek Han Altıncan Hatun’un önünde tazimde bulundu.

Altıncan Hatun’u istediği gibi giyindirdiler. Ondan sonra da Altıncan Alparslan’ı karşılamak için dışarı çıktı. Alparslan altmış bin atıyla geldi. O validesinin önünde tek dizinin üstünde tazimde bulundu.

“Geldin mi oğlum?” diyen Altıncan, Alparslan’ın başını okşadı. “Sen tam bir yiğit olmuşsun!”

Annem, babam nerede?

Baban senin bekliyor.

Onu niçin kendiniz kurtarmadınız?

Sultanı sen kurtar, Alparslan! Git yavrum, git! Lalanı alıp gel! O sıkılmıştır. Seni göresi gelmiştir. Ben sizi burada beklerim.

Alparslan arkasına baka baka gitti. **(II. 420)**

***

Altıncan büyük Hegmatan Tepesi’nin üstünde çadırının yanında durup sultanın gelmesini bekledi. Onun tüm dikkati Hemedan’ın batı kapısında idi. Altıncan’ın bakışları birden kızıl gökyüzünde uçan kartala takıldı.

Kartal kanatlarını bazen acele etmeden kıpırdatıp gökyüzünden dönüp geldi. Hayır, hayır gerçekten o aşağıya doğru bakıyordu. Muhtemelen kartal Altıncan’a bakıyor

olsa gerekti. Altıncan Tümen dayısını hatırladı. Dayısı “Büyük Allah’ta hesapsız bir şey yok. Siz beni seviyorsunuz, ben size gerekliyim, doğru, Allah sizden beni ayıracak olsa o zaman benden daha iyi, daha faydalı birini verecektir. Bir şey kaybetmeyen başka bir şey bulunmaz. Beni kaybedip benim yerime bulacağınız benden daha iyi olacaktır. Benim bu sözlerimi bundan on yirmi sene sonra anlarsın. İşte o zaman “Dayım doğru söylemiş, dersin.” demişti. Sonra da “Ben bu fani dünyada oğlum Anuşirvan’a kartal olup yol gösteririm, ona talih getiririm.” demişti.

Altıncan birden çok güçlü bir şekilde bağırdı:

Ey kartal! Kut ver! Kut ver! Bana talih ver! Sultan Tuğrul’a yardım et! Sultan Tuğrul hemen gelsin!

Altıncan Hatun’un bu sözlerini ordu tekrarladı. Tüm Selçuklu ordusu hep birden kartaldan kut ve Sultan Tuğrul’un gelmesini dilemeye başladılar:

Ey kartal! Sultan Tuğrul’a yardım et!

Sultan Tuğrul’a iyilik ver!

Kut ver! Kut ver!

“Sultan Tuğrul İslam dininin kılıcı! Sultan Tuğrul’a hamdüsena olsun!” deyip ordu hep birden bu sözleri tekrarlamaya başladı.

Sadece şehrin dışında değil, içinde de sesler yükseliyordu. Altıncan Hemedan’ın içinde yankılanan seslerden Sultan Muhammet Tuğrul’un yola çıktığını, onun bir müddet sonra kendi yanına geleceğini anladı. **(II. 421)**

“Tuğrul Bey’im geliyor! Tuğrul Sultan’ım geliyor! Müslümanların gururu geliyor! Bakın!” diye Altıncan kendi kendine fısıldadı. Onun fısıltısını duymuş gibi ordu:

“Sultan geliyor! Sultan Tuğrul geliyor!” diyerek bağırdı.

Bir grup atlı görüldü. En önde gelen Sultan Tuğrul’dur. Onun ardından Kutalmış Bey ile Melik Süleyman geliyordu.

Sultan Tuğrul atını hızlandırarak Altıncan Hatun’un durduğu Hegmatan Tepesi’ne çıktı. Kocasını izleyen Altıncan Hatun’un sevinçten gözünden pıtır pıtır yaşlar döküldü.

Sultan Tuğrul Altıncan Hatun'un yanına gelince attan indi. Sultan sevinçten ağlayan eşini ilk kez görmüş gibi baştan aşağı inceledi. Onun hareketleri minnettarlığını nasıl belli edeceğini bilmiyor gibiydi. Sultan karısının sağ elini tutup sevgiyle söze başladı:

Eş desem eşten, kardeş desem kardeşten fazlasın sen benim için! Senin gösterdiğin bu cesareti senden başka kimse gösteremez! Senin bu yaptığına minnettarlığımı belli edecek söz bulamıyorum ama seninle nasıl gurur duyduğumu ve sana sevgimin nasıl sonsuz olduğunu bil! Şu an seni bağrıma basasım geliyor. Seni başıma taç edip ordunun önünden geçesim geliyor. Ben senin önünde dik başımı eğirim Altıncan! Sana başımı eğirim!

Sultan Tuğrul karısını sevgiyle kucakladı:

Söylesene, yaran acıyor mu?

Vah, siz bunu nereden duydunuz?

Biliyorum Altıncan, biliyorum.

Altıncan Hatun Alparslan'a "Niçin söyledin?" der gibi baktı.

Alparslan güldü:

Sultan her şeyi bilmezse olmaz ya!

Altıncan asfurî hançeri elinde bir iki kez çevirdi, sonra Sultan Tuğrul'a döndü:

Beyim, eğer izin verirseniz sizin bana hediye ettiğiniz bu hançeri ben bugün Alparslan'a vermek istiyorum. Bırak, Alparslan her zaman bizim zaferimiz olsun! **(II. 423)**

"Senin uygun gördüğün şey benim için de uygun Altıncan!" diyen Tuğrul Bey eşine sevgiyle baktı. Alparslan Altıncan Hatun'un önünde tek dizinin üstünde durup asfurî hançeri kabul etti:

Senden umudumuz büyüktür oğlum!

Ben sizin yüzünüzü kara çıkarmayacağım validem!

Sen tüm Müslümanların umudu, sevabı ol!

"Naip!" Sultan, Altıncan'a baktı: "Bu şeylerden sonra Hemendan'da büyük bir kutlama yapmazsak uygun olmaz!"

Yaparız beyim! Öyle bir kutlama yaparız ki yıllar boyunca halkın aklından çıkmaz inşallah!

Tamam, öyle olsun! (II. 424)

Yirmi Birinci Hikâye

Yakınını Yolanın Sakalı Çıkmaz

Yirmi bir günden sonra yedi hekim Sultan Tuğrul'un huzuruna gelip bir haber iletiler:

“Kıbleyi Âlemimiz, gözünüz aydın! Azrail can yoldaşınızdan elini çekti.” diye söze başladı Bağdatlı hekim ama onun ardındaki İsfahanlı hekim meslektaşının müjdesini acele mi gördü ya da uygun mu bulmadı, iki adım öne çıkarak konuşmaya başladı:

Yüce sultan, buyruğunuzu yerine getirdik. Allah yardımcımız oldu. Biz şimdi sizin huzurunuzla eşinize saldıran ölüm korkusunun ortadan kalktığını, nasip olursa Altıncan melikenin sağlığını daha da güçlendirdiğimizi size haber vermeye geldik.

Arkada duran hekimlerden birisi İsfahanlı hekimi elbisesinden çekti, ondan sonra Bağdatlı hekim sözünü devam ettirdi:

Kıbleyi Âlemimiz, gözünüz aydın! Yirmi bir gündür çektiğimiz zahmete değdi. Altıncan Hatun'un ölüm korkusu ortadan kalktı. Biz size bu sevincimizi söylemeye geldik.

Bu haberi işiten Sultan Tuğrul tahttan inip hekimlerin elini tek tek sıktı ve minnettarlığını bildirdi: (II. 425)

“Yedi başhekime iki bin, kalan yirmi beş hekime bin dinar mükâfat verin.” diye sultan, Melik Süleyman'a görev verdi. Hazinesden sorumlu vezir Ebul Kasım hemen hekimlere içi dinar dolu keseleri paylaştırdı.

Sultan eşinin hâlini hatırlamak için çadırından çıktı. Sultanın da Altıncan'ın da çadırları şimdi Hemedan şehrinin yan tarafındaki Hegmatan Tepesi'nin üstündeydi. Sultan yolda Altıncan'ın yorulmasından korkup, önlem olarak bu tepeyi konaklama yeri yapmıştı. Kendi çadırını da eşinin çadırının yanına kurdurmuştu.

“Altıncan Hatun ayağa kalkana kadar burada kalacağız.” diye kesin bir şekilde konuşmuştu sultan. O zamandan beri de hiçbir yere gitmemişti. Tuğrul Bey, Alparslan ve Süleyman'la birlikte Altıncan Hatun'un yanına gitti.

***

Altıncan Hatun on, on beş kat serilmiş yumuşak yorganın üstünde etrafına şaşkınlıkla bakarak yatıyordu. O yirmi bir gün boyunca çok ağır bir vaziyette yatmış, bugün kendine gelmişti. Yıpranmıştı, gerçekten çok yıpranmıştı ama hâlâ güzelliğini yitirmemişti.

Tuğrul Bey eşinin yüzüne muhabbetle baktı, onun önünde, yatağın aşağısında oturdu. Altıncan, sultanla birlikte içeri giren Alparslan, Süleyman, bir grup tanımadığı hekime ve çadırın batı tarafında çömelmiş bir vaziyette oturan Kabil'e şaşkınlıkla baktı, sonra da Alparslan'a döndü:

Ben çok yattım mı? Tanımadığım bu kişiler burada ne yapıyorlar?

Alparslan ne cevap vereceğini bilemeden yardım ister gibi Tuğrul Bey'e baktı. Sultan onun imdadına yetişti:

Altıncan, Allah'a şükür sonunda kalktın. (II. 426)

Altıncan gurur yaptı:

Ben kaç gün kendimde olmadan yattım?

Bir iki gün.

Kutlama seslerini duyamıyorum ama!

Hangi kutlama?

Sizin başınıza gelen, İbrahim belasından sağ salim kurtulduğunuz için yapacağımız kutlama.

Kutlamayı ayağa kalktıktan sonra çok güzel bir şekilde yaparız.

Benim yüzümden kutlamayı ertelediniz değil mi?

Söylediğin gibi yaptık Altın Kız!

Altıncan, sultanın bu sözünden sonra içinde bir şeylerin gizlendiğini anladı ama onu bilip büyüklük taslamadı.

Tanımadığım bu kişiler kim? Derhal dışarı çıksınlar! Çıkın dışarı! Yaralı bir hâlde kimseye görünmek istemiyorum ben.

***

Kapıdan içeri girdiği yerden Sultan Tuğrul'un yan tarafına çöken çavuş sultanın kulağına bir şeyler fısıldadı:

Ne haberin varsa doğruca söyleyiver!

Çavuş söyleyeceği haberi Altıncan Hatun'un işitmesini istemeyerek bir Altıncan Hatun'un, bir Sultan Tuğrul'un yüzüne baktı.

Söyle, söyle kim geliyor?

Biraz kulak veren Altıncan:

“Atın üstünde oturmayı beceremeyen bir beceriksiz geliyor.” dedi.

“Onu nereden biliyorsun lalam?” diyen Alparslan meraklandı.

“Sizin lalanızın bildiği şeyler çok!” deyip Sultan Tuğrul Altıncan'a sevgiyle baktı.

“Kim ki o beceriksiz kişi?” diye meraklandı Süleyman.

Merhametli hükümdarım, gelen kişi Halife Kaim Biemrullah'ın kızı Seyide, o şimdi gelir.

“Lalam, sizin “Atın üstünde oturmayı beceremeyen bir beceriksiz geliyor.” sözünüz gerçek çıktı. “Halifenin kızı gerçekten de atı süremiyor.” diyen Alparslan, Altıncan Hatun'a göz ucuyla gizlice baktı. (II. 427)

O buraya niçin geliyor ki?

Birisi ona Altıncan Hatun'un yaralandığını, yatağa düştüğünü söylemiş. O, bu haberi işitir işitmez yalın ayak, başı çıplak bir vaziyette Hemedan'a doğru yola çıkmış. Halife onu durdurmak istemiş. Seyide ise kendi canını ortaya koymuş. “Ben ya Altıncan Hatun'un yanına gidip onun derdine derman olur, o ayağa kalkana kadar başucunda hizmetinde bulunurum ya da canıma kıyarım.” diye halifeye açıkça söylemiş. Halife çaresiz bir şekilde kızının gitmesine bir şey diyememiş. Ulağın söylediğine göre halifenin kızı yol boyunca “Altıncan Hatun! Altıncan Hatun!” deyip ağlamış.

“Ağlayıp sızlanıp Altıncan'ı rahatsız etmesin!” diyen Kabil bir çıkış yolu aradı.

“Olmazsa onu içeriye almayalım.”

Halifenin durduramadığı kızı biz de durduramayız. Bırak, gelsin! Duruma göre hareket ederiz.

Sultanın bu sözünden sonra çavuş selam vererek çıktı.

Gerçekten de halifenin kızı Seyide’yi hiç kimse durdurmadı. Zaten onu hiç kimse durdurmayacaktı. Seyide Hegmatan Tepesi’nin önüne geldi, yürüyerek tepeye tırmanmaya başladı. Doğruca Altıncan’ın çadırına doğru yöneldi. Seyide hiç kimseden izin almadı, kimseye bir şey sormadı. O sanki Altıncan’ın çadırına daha önce gelmiş gibi, buraları biliyor gibiydi. Hâlbuki Seyide buraya ilk defa gelmişti.

Seyide doğruca yürüdü. Onu -şaşırtıcı- tek bir muhafız bile durdurmadı. Yalın ayak, başı çıplak olsa da onun sıradan birisi olmadığı, kendinden emin attığı adımlardan, hareketlerinden ve üstündeki kıyafetlerden belli oluyordu. Arap kızları bu kız gibi saçları açık bir şekilde sokağa çıkmazlardı.

Seyide kafasında başörtüsü olmamasını önemsemiyordu. O yolda ağlayacağı kadar ağlamıştı, çadıra acısız ve sessiz bir şekilde girdi. Seyide kapıdan hızla girdi, biraz durdu, sonra içeriye göz atarak Altıncan Hatun’u aradı.

Altıncan Hatun’u gördüğünde Seyide’nin bütün vücudu titredi. O, Altıncan Hatun’a bir müddet baktı. Bu bakışta “Hâliniz nasıl?” sorusu, “Ben sizin başınıza geleni duyup üzuldüm, hâlinizden haber alayım, derdinize derman olayım diye geldim.” şeklinde bir duygu, üzüntü vardı. (II. 428)

Seyide Altıncan Hatun’un önünde iki dizinin üstünde durdu. Dudakları titredi, ağlamaklı oldu. Seyide gözünü Altıncan Hatun’dan ayırmadan ama titreyerek oturdu. Seyide üzgündü, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Altıncan Hatun onu teselli etmek maksadıyla başını okşadı.

O günden itibaren Seyide, Altıncan Hatun’un yanında kaldı. Tam olarak iyileşinceye kadar da yanında olacağını Altıncan Hatun’a tekrar tekrar söyledi.

***

Altıncan Hatun’un yanına girecek kişiler sayılıydı. Sultan Tuğrul sadece Alparslan, Süleyman ve Kabil’e izin verdi. Bunun dışında başka kişilerin içeri girmesi ve Altıncan Hatun’la alakalı bilgi alması yasaklandı. Altıncan Hatun da yanına kimsenin gelmesini istemiyor, bu şekilde görünmek istemiyordu ama başka çare de yoktu. Altıncan Hatun yaralı bir vaziyette yatmayı acizlik olarak görüyordu. Yaralı bir şekilde yatıp ayağa kalkamadığı için canı yanıyor ve ağlıyordu. Sakat insanların ölmesini yaşamaktan bin kat daha iyi görüyordu. Tuğrul Bey eşinin şikâyetlerini, söylenmelerini anlıyordu. Bunun için de onu incitmemeye çalışıyordu.

İki ay sonra Altıncan'ın durumu daha da iyiye gitti. Tuğrul Bey hekimlerle görüşüp Bağdat'a gitmek konusunda emirler verdi.

Altıncan Hatun için özel bir yatak hazırlandı. Onun üstüne kat kat döşek ve yorgan serildi. Altıncan Hatun'un akkızlarıyla birlikte rahatça seyahat etmesi için her şart yerine getirildi.

Yatağı iki yüz otuz asker taşıyordu. Her bir milden sonra askerler yer değiştiriyordu. Sultanın yüz bin kişilik ordusu Altıncan Hatun'un yatağını sırayla taşıyordu. Bu yatağı taşımak askerler için çok büyük bir gurur kaynağıydı. Çünkü askerler Altıncan Hatun'a çok büyük saygı duyuyorlardı.

***

Tuğrul Bey Bağdat'a gelir gelmez zindanda bulunan veziri Anuşirvan'ı serbest bıraktı. Anuşirvan pişmanlık gösterdi, özür dileyerek sultanın ayağına kapandı. **(II. 429)**

Ben seni affediyorum Anuşirvan. Sen şimdi annenin yanına git, ondan özür dile!

Bu sözden sonra Anuşirvan, Altıncan'ın yanına ok gibi fırladı ama Altıncan'ın hadımını onun içeri girmesine izin vermedi:

Altıncan Hatun dinleniyor, onu rahatsız etmeyin!

Anuşirvan ne yapacağını bilemedi:

Annemin durumu nasıl?

Durumu daha iyiye gidiyor.

Anuşirvan derin bir nefes aldı, kapıya doğru baktı. Hadım Anuşirvan döndü:

Siz şimdi gidin, daha sonra gelin.

Ben nereye gideyim? Benim burada tek kapım var, o da bu kapı. Sen de beni içeri koymuyorsun. Ben her şeyi, annemin durumunun kötü olduğunu biliyorum. Zindanda gece gündüz annemin sağlığı için dua ettim.

Seyide kapıdan seslendi:

Yavaş olun!

Anuşirvan Seyide'ye şaşkınlıkla baktı ama iyi ya da kötü bir şey söylemedi, kapının yan tarafında bağdaş kurarak oturdu ve beklemeye başladı.

Ey hadım, sen benim valideme “Kapının önünde oğlun Anuşirvan yanına gelmek için bekliyor.” diye söyle!” Anuşirvan annesinin yanına hemen girmek, hatası için özür dilemek için acele ediyordu. Anuşirvan “Beni affetmezse ne yaparım ki?” diye endişeleniyordu. Annesinin yüzü gözünün önünden gitmiyordu. Anuşirvan zindana düşmeden önceki şeyleri, kendisinin başına taç takılmasını, annesinin sinirli bakışlarını hatırlıyordu. Az da olsa belki suçunun affedilmesi ihtimali vardı. Çünkü önceden de ne hata yapmışsa annesi onu affetmişti. Bu kez de ederdi. Onun Anuşirvan’dan başka değer verdiği bir yakını yoktu ya! Kabil övünür dururdu. Onun sözüne bakılsa gece gündüz överdi kendini.

Her şey güllük gülistanlıktı. Çünkü Tuğrul Bey Anuşirvan’ı affetmiş, önceki görevi olan vezirliğe getirmişti. Bu iyiliğin alametiydi.

“Sultan beni affetmişken annem affetmezse olmaz sonuçta!” diye düşünüyordu Anuşirvan.

Hadım uzun bir süre beklettikten sonra dışarı çıktı.

Anuşirvan “Gireyim mi?” diyerek yerinden kalktı, kapıya doğru yöneldi. **(II. 430)**

Hadım Anuşirvan’a üzgün bir şekilde baktı, hafifçe başını salladı:

İzin vermedi.

O nasıl izin vermez? Sen düşünerek konuşmuyorsun. Sen benim kim olduğumu biliyor musun?

Ben sizi çok iyi tanıyorum. Siz hepi topu bir gün padişah olmuş Anuşirvan ibn Tümen’siniz. Siz Tuğrul Bey ile Altıncan Hatun’un oğulluğusunuz. Siz iyiliği kaldıramamış birisiniz. İyiliğe kötülükle cevap veren bir insansınız.

“Gafil!” Anuşirvan hadımın iki elinden güçlü bir şekilde tuttu, sonra da bıraktı ve eliyle yüzünü kapatarak oturdu. Bir hayli zaman sonra Kabil geldi. Kabil’i gören Anuşirvan onun ellerinden tutup yalvarmaya başladı:

Kabil, niçin annem beni huzuruna kabul etmiyor? Yalvarıyorum, yalvarıyorum, yardım et! Annem beni lanetlemesin! Kabil, gayret et, yardım et, annem beni lanetlemesin! Ben yaptığım yanlışın farkındayım. Kalan ömrümde kulun olarak yaşayayım. Annem beni affetmezse ben insanların yüzüne nasıl bakarım? Eğer annem

beni affetmezse tüm insanların beni kınayacağını biliyorum. Benim hayatım anneme bağlı. Ben üç aya yakın kaldığım zindanda birçok şeyi anladım. Kabil, gayret et!

Ben ne yapayım?

Söyle, annem beni kabul etsin! Ben ona her şeyi açıklaım.

Beni senin yanına Altıncan yolladı, Anuşırvan. Beni dinle! Sen şimdi buradan git. Altıncan'ı rahatsız etme. Bunun bir faydası yok. Durumu biraz iyi olduktan sonra o seni muhakkak kabul eder. Bırak, o şimdi biraz dınlensin! İnan, o bu hâlde kimseye görünmek istemiyor, sultana da görünmek istemiyor. Hasta bir şekilde yatmasını gurur yapıyor.

O bu şekilde mi söyledi?

Evet, bu şekilde söyledi.

Anuşırvan başını sallayarak selamlıktan uzaklaştı. (II. 431)

***

Bir hafta bekleyen Anuşırvan yine annesinin huzuruna geldi. Altıncan Hatun onu yine kabul etmedi. Kabil:

Anuşırvan, sen onu tanıyorsun. Doğrusu o “Kabul etmeyeceğim!” dedi mi, ne kadar da uğraşsan onun fikrini değiştiremezsin.

Sen ondan rica etmedin mi? Sen bana söz verdin ya!

Rica ettim.

Ne diyor?

“Kalbim kırıldı.” diyor.

Şimdi ne yapmalı?

Senden ricam, burada durma!

Başka diyeceğin bir şey yok mu?

Yok, benim elimden gelen başka bir şey yok.

Anuşırvan gönülsüzce gitti. Karşısına Alparslan ile Süleyman çıktı.

“Vezir, yüzün asılmış.” diyerek Alparslan onun omzuna dokundu.

Anuşirvan olanları anlattı.

“Sen burada bekle, o seni kabul eder. Ben onunla konuşayım, onu razı ederim. Seni kendinden daha değerli görüyor Altıncan Hatun.” diyen Alparslan güven veren bir şekilde konuştu.

Alparslan bugün Sistan’a gidecekti. Vedalaşmak için Altıncan Hatun’un yanına gelmişti.

***

Altıncan Hatun Alparslan’ın gideceğine üzüldü, iyileşinceye kadar hiçbir yere gitmediğı için de minnettarlık bildirdi, büyük büyük zaferler kazanması için Alparslan’a dualar etti.

“Validem, siz bana Selçuklu soyunun zafer hançerini verdiniz. O hançer elimdeyken zafer kazanmazsam olur mu?” diyen Alparslan asfurî hançeri alıp alnına değırdi. **(II. 432)**

“Alparslan, hani, benim de atalarım zafer getiren hançere bir bakayım.” diyen Süleyman elini uzattı.

Alparslan hançeri kardeşine uzattı, sonra birden geri çekti:

“Yok, yok veremem.” deyip hançeri beline soktu.

Kabil söze karıştı:

Bırak, ver de görsün!

Altıncan Hatun da Kabil’i destekledi:

Ver, görsün!

Alparslan baştan savma bir cevap verdi:

Sonra gösteririm!

Hançerin Süleyman’a sonra da gösterilmeyeceğini içerdeki herkes biliyordu.

Süleyman öfkeleni. Alparslan onun öfkesine önem vermedi ve annesine döndü:

Lalam, dışarıda Anuşirvan bekliyor. Siz onu çok severdiniz. Onu affetmenizi rica ediyorum. Babam da onu affetti, önceki vazifesine, vezirliğe geçmesine izin verdi.

Altıncan derin bir üzüntüyle:

Ben onu affetmek istiyorum ama başaramıyorum.

Alparslan Altıncan Hatun'un çok üzüldüğünü gördü, onun bir an önce iyileşmesini ve ayağa kalkmasını dileyerek huzurdan çıktı.

Dışarıda Anuşirvan duruyordu. Alparslan ona teselli verdi:

Zaman ilaçtır. Hepsi geçer. Validem öfkesini unuttur. Sen işinle meşgul ol! Güzel işler yap. Validen senin yaptığın güzel işleri görüp önceki gibi sevin.

Ah, ah hiçbir şey yapamıyorum!

***

Anuşirvan son kez yüreğine taş bağlayıp Altıncan Hatun'un huzuruna gitti. Hadım önceki sözlerini tekrarladı: **(II. 433)**

İçeri giremezsiniz.

Anuşirvan hadımın üstüne bağırdı:

Niçin giremiyormuşum? Senin yapabildiğin şeyi ben neden yapamıyormuşum? Sen benden daha mı üstünsün hadım?

Melike sizi görmek istemiyor.

“Nasıl görmek istemiyor? Benim sevgili annem beni görmek istemiyor mu?” Anuşirvan kendisini çaresiz hissetti, gözünden yaşlar akmaya başladı. “Öldürün beni, öldürün! Bu sözleri işitmektense öleyim daha iyi! Ben anneme gerekli değilim. Annem beni görmek istemiyor ama ben onu görmek istiyorum. Ben annemsiz yaşayamam! Yaşayamam! Ben bu dünyada kimsesiz kaldım. Annem, anneciğim! Beni yalnız bırakma annem! Ben dayanamıyorum! Seni görmek istiyorum. Seni görmek istiyorum annem! Bırakın beni, annemin yanına gideyim! Sen neredesin anne?”

Bu sırada hekimler Altıncan'ın yaralarına merhem sürüyorlardı. Altıncan Hatun bu hâlde kimseye görünmek istemiyordu ama şimdi Anuşirvan'ı kimse durdurabilecek gibi değildi:

“Anneciğim neredesin?” diyen Anuşirvan acıyla karışık bağıırıyordu. O, önüne çıkan akkızları, hekimleri iterek Altıncan Hatun'un yattığı yere geldi. Anuşirvan, Altıncan Hatun'un yüzüne alnını değdirip feryat etmeye başladı “Ah, ah bu kılıç izleri de ne? Bunu sana nasıl yaptılar? Ah, ah dünyam karardı! Sizin bu hâle gelmenize ben sebep

oldum. Sizin yaralanıp hasta yatmanıza ben sebep oldum. Allah niçin benim canımı da babamınkiyle birlikte almadı ki? Beni yanınızdan kovmayın! Benim sizden başka kimsem yok!

***

Sultan Tuğrul ikinci vaktine doğru Altıncan Hatun’u dışarıda gezdirmeye çıkardı. Altıncan Hatun’un hâlâ dermanı yoktu. Gözü hâlâ kararmaya devam ediyordu.

Aşure ayının ortalarıydı. Hava serindi. Kuzey yönünden esen rüzgâr çok hoştu. **(II. 434)** Bağdat şehri huzurluydu. Şehirdeki çocuklar dertsiz tasasız bir şekilde saklambaç oynuyorlardı.

Sultan Tuğrul ile Altıncan Hatun aheste aheste yürüyorlardı. Ne zamandır bu şekilde gezmemişlerdi. Böyle olunca sultan gezinin uzun sürmesinden korkup eşini önceden hazırlattığı yatağa yatırdı.

Altıncan Hatun bağırarak saklambaç oynayan çocukları seyrederken çocukluğunu hatırladı. Altıncan:

“Beyim, bakın Arap çocukları bizim bir zamanlar oynadığımız saklambaç oyununu oynuyorlar!” diyerek şaşkınlığını gizleyemedi.

“Öyleyse ne olmuş?” diyen sultan biraz düşünüp cevap verdi. “İnsanın ömrü aramakla geçer. Allah dünyayı saklambaç oyunu gibi yaratmıştır. Biri gizlenir, diğeri bulur. Dünyanın en keyifli şeyi bulmaktır. Hayat saklambacında ben seni buldum.” **(II. 435)**

Yirmi İkinci Hikâye

Talan Sofrası

Büyük ziyafet başladı.

Büyük sofraya serildi. Sofranın başına beş bin insan oturdu. Sofranın üstünde her türlü yiyecek vardı. Üstaduddar ve çeşnicibaşının adamları yetişebildikleri sofraya yemek veriyorlardı.

Çeşit çeşit yemeğin kokusu etrafa yayılmıştı. Sofranın başına oturanlar ev sahibinin gelip ziyafete başlanmasına izin vermesini sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Ev sahibi, yani Sultan Tuğrul sofranın başında oturanları çok bekletmedi. Danışman sultanın geldiğini ilan etti.

Sevinçli sözler gökyüzüne ulaştı:

Sultan Tuğrul'a selam olsun!

Sultan Tuğrul'a selamet olsun!

Sultan Tuğrul'a hayırlı olsun!

Sultan Tuğrul misafirlerle selamlaşmaya başladı. Misafirler sıra sıra durup sultanın elini alınlarına götürdüler, selam verip geri çekildiler. Bazıları ise sultanın ayağına, cübbesinin ucuna alınlarını değdirip tazimde bulundular, dualar ettiler.

Sultanın fedaileri gözcülük yapıyorlardı. Bir müddet sonra sultanın danışmanı Abdurrahman Agacî, Altıncan Hatun'un geldiğini ilan etti: **(II. 436)**

Sultan Muhammet Tuğrul'un eşi ve naibi Altıncan Hatun geliyor!

Misafirler yine hep bir ağızdan bağırdılar:

Altıncan Hatun'a selam olsun!

Bu sözler de Sultan Tuğrul'a söylenen sözler gibi üç kez tekrarlandı.

Sultan Tuğrul eşi ile birlikte kendileri için ayrılan yere geçtiler. İnsanlar yerlerine geçtikten sonra yemeğin hürmetine Amidilmülk (baş vezir) Kur'an okudu.

Ey insanlar, bugün nevrüz! Bugün, yeni yıl! Allah bizi geçen yıl büyük bir imtihandan geçirdi. Devletimizde ağızbirliğini sağlayan, sıkıntılar çıkmasın diye gece gündüz demeden çalışan, istihbarat toplayan vezirimiz Bektaş Rudbarı'nın canına kast edildi. Onun yattığı yer nur, makamı cennet olsun! O çok tedbirli, çok düşünen bir insandı. Birçok insanın yaptığı suçları ortaya çıkaran kişiydi. O bizi devletimize hainlik edenlerden kurtardı. Ancak canına kast edildi. Meğer bu canılığı yapan bizim kendi adamımız İbrahim'miş! Benim kardeşim İbrahim. Onun yattığı yer cehennem olsun! Huzurlu dünyamıza zorluk ve eziyet soktu. Huzurlu ülkemizi Rafizî mezhebine³³⁵ sokmaya çalıştı. O bizim arkamızda Allah'ın durduğunu unuttu. Allah bize Arslan Besasîrî Türkmen'in yaptığı kötü işleri cezalandırmaya, Arap emiri Kureyş ibn Bedran'ı aklını başına almaya, müminlerin emiri Kaim Biemrullah'ı kendi tahtına tekrardan oturtmaya güç verdi. Allah'ın bu şerefli görevi yerine getirmemizde bize

---

³³⁵ Sünnî mezhebinden çıkıp Şîî mezhebini kabul eden Müslümanlara denir.

inandığı için sevincimiz çok büyük. Namımız yedi iklime³³⁶ ulaştı. Ben kalan ömrümü de tüm Müslümanların, halkımın rahatlığı, refahı için yaşamalarına sarf edeceğim. Allah bana kâfirleri Müslüman etmeyi nasip etti. Sizi rahat yaşatmak benim boynumun borcu.

Misafirler yine bağırmaya başladılar:

Sultan Tuğrul’a selam olsun!

Sultan Tuğrul’a selamet olsun!

Sultan Tuğrul’a hayırlı olsun!

Yemeğe ‘Bismillah!’ denerek başlandı. (II. 437)

Dışarıdan bakıldığında sofraların üzerine konulan yemekler bitecek gibi değildi. Ancak bu düşünce doğru değilmiş. Gayret edildiğinde bitmeyecek şey yokmuş. Sultanın sofrasındaki yemekler bitmese de bitirilmeye çalışıldı.

Sofraya konulan kebapların, kavrulan etlerin ardı arkası kesilmiyordu. Yoksa sultanın sofrasındaki yemeklerin bittiğini düşüneceklerdi misafirler.

En zoru da insanın karnı doysa da gözünün doymamasıydı. Oturanların çoğu karınlarını doyurduktan sonra gözlerini doyurmak için yemeye devam ettiler.

“Altın Kız! Hâlin nasıl?” diye yavaşça sordu sultan eşine.

Altıncan kocasının sorusuna başını salladı:

İyi beyim, iyi!

***

Çok güzel saz çalınıyordu. Sofradaki yemekler yendikten sonra Kur’an okundu. Ondan sonra misafirler türkü dinlemeye, iki metre yüksekliğe asılan ipin üstünde yürüyen, her türlü oyunu oynayan cambazları izlemeye, raks etmeye başladılar.

Altıncan oturduğu yerden Kabil’i arıyordu. Sultanın yerinden kalkıp baş vezir ile konuşmasından faydalanıp Kabil’in yanına gitti:

Eşin gelmedi mi?

---

³³⁶ **Yedi İklim:** Kadimi devirlerde yeryüzünü Hint, Arabistan/Habeşistan, Çin-Maçin, İran, Mısır/Şam, Türk ve Rum/Slavyan (Bizans, Anadolu) olmak üzere yedi iklime (kişvere) ayırmışlardır.

Eşim senin odanı kimseye bırakmadı, sabahtan beri içinde duruyor. Başta niyeti senin iki odanı da sahiplenmekti ama öyle olmadı. Senin akkızların, vezirlerinin eşleri çoktan birçok şeyi aralarında paylaşmışlardı zaten. Bu eşyaların götürülmesi için sultanın iznini bekliyorlardı.

Altıncan Kabil'in bu sözüne şaşırdı:

Önceden paylaşılsa o zaman âdet yerine gelmez, eşitlik olmaz ki!

O eşitlik de neymiş?

Talan sofrası kutlamasında her kişi talan evine aynı anda adım atmalı. Önceden eşyalar paylaşılsa âdet yerine gelmez. **(II. 438)**

“Vah, vah görüyor musun benim yaptığımı?” diyen Kabil'in keyfi kaçtı. “Ah, ah benim dilimi kesmeli!”

***

Muhafızlar hemen Altıncan Hatun'un emrini yerine getirdiler, onun haremdeki kadınları zorla dışarı çıkardılar, talan sofrasının başına getirdiler.

Kabil'in eşi “Bu yaptığın oldu mu senin? Sen şimdi bizi zor durumda bıraktın.” der gibi baktı Altıncan'a. Altıncan Hatun bu bakışları görmezden geldi.

Altıncan Hatun Kabil'in de öfkeleneyeceğini düşünüyordu, bu yüzden olanları çok önemsememiş gibi duruyordu. En önemli şey talan sofrasını geleneklere uygun şekilde yapmaktı.

Geçen yılki nevrüzde yapılan talan sofrasında Altıncan Hatun Rey'de en çok beğenilen elbiseleri, mücevherleri Bağdat ve Vasıt'taki sarayında saklamıştı. Demek ki yüce yaradan Altıncan'ın bu hırsızvarî hareketini sevmemişti. Bunun için de onun sakladığı eşyaları Arslan Besasîr talan etmişti. Şimdi talan sofrasında o eşyalardan hiçbiri yoktu. O zenginlikler Selçukluların düşmanlarına geçmişti. Altıncan ise o eşyaların en yakın adamlarına gitmesini, onların bunları beğenmesini isterdi.

Başarılı olmak için eşyaları helal bir şekilde saklamak gerekirdi. Nevruz günü yeni bir hayata başlamak lazımdı. Yeni bir hayata temizlik, helallikle başlamak lazımdı.

Nevruz, yeni gün...

Nevruz, yeni yaşam...

Nevruz, Altıncan Hatun için de yeni bir gün ve yeni bir yaşamdı.

Sultan biraz sustuktan sonra eşine baktı:

Altıncan, sen hazır mısın?

Ey, Allah'ım! Bu yıl vereceğin bereketin, talihin nasıl ki senin?

Her yıl umut ederek, tatlı tatlı umutlar besleyerek, bu güne, bu yaşa ulaştırdın bizi.

Bundan sonra da saygın bir şekilde yaşat bizi ey yüce Allah'ım! (II. 439)

Altıncan evine, haremine yine bir bakış attı:

“Ben hazırım beyim!” dedi.

“O zaman misafirlerimize izin verelim.” deyip misafirlere baktı sultan.

Misafirler sultanın söyleyeceklerini sabırsızlıkla bekliyorlardı.

“Ey benim değerli kardeşlerim!” deyip sultan sözüne bir an ara verdi. “Geçen yılki nevruzdan beri elhamdülillah yüce yaradan bize cömert davrandı. Allah bana verdi. Ben, Allah'ın yeryüzündeki vekiliyim. O, kendi verdiklerini en yakınımıdakilere paylaştırmamı, sizi hoş tutmamı, sizi şerefli ve rahat bir şekilde yaşatmamı istiyor. Haydi, siz bana söyleyin, yüce Allah bir yıl boyunca verdiği rızkı vermeyebilir miydi?

İnsanlar hep bir ağızdan:

Vermeyebilirdi!

Verdi mi?

Verdi!

Allah bizi lütuflandırdı mı?

Allah bizi lütuflandırdı!

Besasîrî gibi soysuzları bize düşman edip mallarımızı yağmalatabilir miydi?

Evet, yağmalatabilirdi!

Allah üstümüze düşman yollayıp mallarımızı yağmalattı mı?

Hayır, yağmalatmadı. Allah bizi korudu!

Deprem gönderip tüm malımızı toprak altında bırakabilir miydi?

Bırakabilirdi!

Deprem gönderip malınızı toprak altında bıraktı mı?

Hayır, bırakmadı. Allah bizi korudu!

Sel afeti yollayıp evinize harap edebilir miydi?

Edebilirdi!

Harap etti mi?

Hayır, harap etmedi. Allah bizi korudu!

Hırsızlara malınızı çalma fırsatı verebilir miydi?

Evet, verebilirdi!

Malınızın çalınmasına izin verdi mi?

Hayır, vermedi. Allah bizi korudu! **(II. 440)**

Yangın yaratıp, her şeyinizi o yangında kül edebilir miydi?

Edebilirdi!

Başınıza yangın belası geldi mi?

Hayır, gelmedi. Allah bizi korudu!

Allah bizi lütuflandırdı mı?

Evet, lütuflandırdı!

Çünkü biz şeytanın yolundan gitmedik. Çünkü biz sadece Allah'ın razı olacağı işler yaptık. Devletimizin her yıl zenginleşmesi, sizin refah ve bolluk içinde yaşamanız Allah'ın yeryüzündeki vekiline sığınmanızdandır! Bizim rızığımız birliğimizdendir! Sultana verdiğiniz değer ve gösterdiğiniz saygıdandır!

Sultan Tuğrul'a selam olsun!

Kadir Allah bizi korudu. O bize güldü, bizi afetlerden, felaketlerden, düşmanların zulmünden korudu. Düşmanlardan korunmamız için bize büyük güç verdi.

Misafirler “Sultan Tuğrul! Sultan Tuğrul!” diye bağıldılar.

Bugün nevrüz! Bugün yeni yılımızın başladığı gün. Yeni yılımızı Hak Teâlâ bereketle, hayırlarla doldursun!

Amin!

Büyük Sultan Muhammet Tuğrul’a selam olsun!

Büyük Sultan Muhammet Tuğrul’a selamet olsun!

Büyük Sultan Muhammet Tuğrul’a hayırlı olsun!

Beş bin kişi bu sözleri ardı ardına tekrarladı.

Benim değerli kardeşlerim! Eşim Altıncan Hatun ile Hakta Hak Teâlâ’nın cömertlikle verdiği zenginlikleri biz evimizde size sunuyoruz. Sultanın malı mülkü sizin ve ailenizin olsun. Bunlar bize başarı, baht, bereket ve hayırlar getirsin! Uzun yıllar şimdiki gibi hayırla, huzur içinde talan sofraları yapmayı Allah bize nasip etsin! Kardeşler, evimizin tüm kapıları, sandıklarımız sizler için açıktır! Her şeyimiz sizlerin olsun kardeşler! Biz şimdi sarayımızdan çıkıyoruz. Gelinceye kadar siz kendinize lazım olan eşyaları alın! Bizden size müsaade!

Sultan Tuğrul Altıncan Hatun’a elini uzattı. Altıncan Hatun elini sultana verdi. Onlar evlerinden çıktılar.

O anda onların yanında muhafızları yoktu. Çünkü sultan onlara da talan sofrasına katılmalarına izin vermişti. **(II. 441)**

Sultan Tuğrul ile Altıncan Hatun karargâha gittiler, kendi yerlerine yerleştiler.

“Dürnazar, sen niçin talan sofrasına katılmadın?” diye sordu Sultan Tuğrul.

“Sizin canınızın sağlığı benim ve adamlarım için en büyük zenginlik, en yüksek makam sultanım!” diye cevap verdi Dürnazar.

Bu cevap sultanın hoşuna gitti. Bu yüzden Dürnazar’a bir hediye vermek istedi. Ancak yanında hiçbir şey yoktu, hatta şimdi evinde de hiçbir şey yoktu. Bu yüzden üzüntüyle dişlerini sıktı.

***

Gece vakit ilerlerdi. Hava sakindi. Talan sofrasının bittiğini, misafirlerin gittiğini öğrendikten sonra Sultan Tuğrul ile Altıncan Hatun evlerine döndüler.

Altıncan Hatun sultandan bir iki adım geride yürüyordu. Sultan durup onu bekledi. Onun keyfi yerindeydi. Yaptığı cömertlikten dolayı mutluydu.

Sultan Tuğrul hiçbir zaman zenginlik peşinde koşmamıştı. “Cimriden padişah olmaz.” sözüne yürekten inanıyordu. Onun gönlüne huzur veren şey zenginlik değil,

hükümdarlıktı. Zenginlik hükümdarlığını korumak, genişletmek için bir araçtı. Sultan evinin talan edilmesine üzülmüyordu. Çünkü evini istediği her an, istediği her şeyle doldurabilirdi.

Evin kapısının önünde onları Amidilmülk karşıladı:

Yatacağınız döşek de yok, hiçbir şey yok.

Bir çaresini buluruz.

Ben evimden yorgan döşek getireyim hükümdarım!

Gece vakti rahatsız olma! Birazdan hava aydınlanır. Ondan sonra yüce yaradan bize bir çıkış yolu gösterir. Sen kızına bir şeyler alabildin mi?

“Ay, ziyanı yok sultanım!” deyip gülümsedi baş vezir.

Sultan, Altıncan Hatun’a baktı. Altıncan Hatun durumu anladı, kulağındaki küpeyi, boynundaki inci ve yakuttan kolyeyi çıkarıp eşine uzattı:

Alın! (II. 442)

Sultan eşine muhabbetle baktı. Onun bu yaptığına yürekten memnun oldu. Sultan eşinin küpesini ve kolyesini -bu kolyeyi bir zamanlar Altıncan’a Mene Baba hediye vermişti- Nasır Kundurî’ye verdi:

Amidilmülk! İşte, bu küpeyi eşine, bu kolyeyi de kızına ver. Ve söyle “Sultan Tuğrul’un eşi Altıncan Hatun en çok sevdiği, kendi taktığı mücevherleri bana verdi. Eşini ve kızını sevindir, dedi.” de!

Ömrüm size feda olsun hükümdarım!

Sultan Tuğrul ve Altıncan Hatun hareme girdiler. Harem önceki harem değildi. Misafirler yanan mumları dahi almıştı.

“Nasıl yatacağız?” diye fısıldadı Altıncan.

“Bu ilk kez olmuyor sonuçta!” diyen sultan üstündeki cüppeyi yere serdi “Muhammet Aleyhisselam’ın bir cüppesine beş kişi sığar da biz iki kişi sığamaz mıyız?” dedi.

Siz yatın, ben otururum.

Yok, yok ikimiz de gözlerimizi dinlendirelim.

Karı koca bir cüppenin üstüne yattı. Uzun günün yorgunluğundan sonra onlar tatlı bir uykuya daldılar. Amacına ulaşanın uykusu tatlı olurdu. (II. 443)

Yirmi Üçüncü Hikâye

Kadının Hayatı Beklemek...

Sultan Tuğrul, I. Ebul Asvar Şavur'un³³⁷ yolladığı tilki postunu Altıncan'a giydirdi.

Sparetra³³⁸'nin kahramanlıkları hakkında rivayetler anlatıyorlar ama onun kahramanlıkları seninkilerin yanında hiçbir şey. Senin Herat'ta, Nişabur'da, Amul'da, Dargan'da, Dehistan'da, Etek'te yapılan savaşların hepsinde gösterdiğin cesaretin Zaloğlu Rüstem gibi övünen erlerin bütün ömürlerinde gösterdiği kahramanlıklardan daha büyük. Ben senin sağlığının yerinde olmadığını, kendini zorlayarak ayakta durduğunu biliyorum. Sen bana kendini hasta olarak göstermek istemiyorsun. Bu doğru değil Altıncan! Hastalanmayı, yaşlanmayı da Allah yaratmıştır. Ben her geçen gün daha çok hastalanıyorum ama sen ise hastalandığında yatmıyor, dinlenmiyorsun. Beni İbrahim'in elinden kurtardıktan sonra sen kendine dikkat etmedin. Seni iyileştirmek, yarana bakmak için gelen hekimleri kovdun yanından "Bende hiçbir hastalık yok." diyerek. Ben çok düşündüm, senin Zencan'da, Kabil'in iktasında bir iki ay dinlenmeni uygun gördüm. Sen rahatça dinlen! (II. 444) Ben İsfahan'a gidip geleceğim. İki ay içinde dönerim." diyen Tuğrul Bey eşinin gül yüzünü okşadı. Sonra da Kabil'e görev verdi:

Ben gelinceye kadar Altıncan sana emanet. O senin Zencan'daki iktanda dinlensin!

Kabil başını salladı.

Sultan eşiyle kaygılı bir şekilde konuştu:

İsfahan'dan gelinceye kadar sen Kabil'in misafiri ol. Ben doğruca oraya gelirim.

Kış mevsimi olduğu için Altıncan, sultanın uzun yolculuğa hekimi ile birlikte gitmesini istedi ama sultan hekimin Altıncan'ın yanında olmasının daha doğru olacağını söyleyerek konuşmayı sonlandırdı. Bundan sonra değişecek bir şey olmazdı,

³³⁷ I. Ebul Asvar Şavur (1049-1067): Şeddadîler Devletinin Gence emiri.

³³⁸ Sparetra: Mervli Saka hükümdarı Amorgan'ın eşi. MÖ 539 yılında Kiros Amorgan'ı esir alır. O zaman da Amorgan'ın eşi Sparetra ordunun başına geçer ve Kiros'un üstüne hücum eder. Çetin savaşta Sparetra, Kirao'yu yener ve kocası Amorgan'ı kurtarır.

hekim denileni yapacaktı. Altıncan Hatun sözünün dinlenmemesine üzüldü, yine de bu fikre boyun eğdi ve eşine belirli bir mesafeye kadar eşlik ederek yolculuğa uğurladı.

Altıncan vedalaşma anında Tuğrul Bey'in kendisine önemli bir şey söyleyeceğini anlayıp, meraklı gözlerle ona baktı:

Altıncan, sen dünya gibi büyüksün. Sen daima beni büyüklüğün ve yiğitliğin ile kendine hayran bırakıyorsun. Sen benim için Anuşirvan'ı zincire vurup zindana atma gücünü kendinde bulan bir yiğitsin. Doğrusu şimdi sana kadın demek istemiyorum, çünkü sen kadından daha üstün bir insansın. En doğrusu sen çok büyük bir insansın. Anuşirvan senin oğlun. O benim de oğlum. Onun saygınlığına, savaşlardaki kahramanlıklarına, komutan olarak yaptığı savaş taktiklerindeki ustalığa çok özeniyorum. O vezirlik görevini de çok iyi yerine getiriyor.

Sultan Tuğrul'un bu sözlerini dinlerken Anuşirvan'ın yüzü Altıncan Hatun'un gözünde canlandı. O fırtınalı zamanları hatırlamak Altıncan'a çok ağır geliyordu. Her hatırladığında gözünden yaşlar akıyor, çok üzülüyordu. Yine öyle oldu, Altıncan çaresizce ağlamaya başladı.

Altıncan'ın ağladıkça ağlayası geliyordu. Onu sakinleştiremeyeceğini bilen sultan vedalaşıp yola koyuldu. (II. 445)

***

Altıncan, sultanın ardından bakarken Anuşirvan'ın yalvarışlarını hatırlayıp uzaklara baktı “Vah, vah ben Anuşirvan'ı affedecektim ama bunu başaramıyorum, onu affedemiyorum. İşte, benim mutsuzluğum...” diye söylendi, hüngür hüngür ağladı.

“Altıncan, gidelim!” demeye atını sürerek gelen Kabil, ablasının ağladığını görünce şaşırdı “Hey, senin hâlin ne? Her seferinde sultanı sefere yollarken ağlaman ne senin?”

Altıncan Kabil'e cevap vermedi. Çünkü o ne cevap vereceğini bilemedi. Altıncan da her defasında sultanı sefere yolladığında ağlamasına engel olamamasını anlayamadı. Yoksa o her defasında sultanı sefere uğurlarken ağlamamak için kendisini zorluyordu. O kendisine söz veriyordu ama sözünde duramıyordu. Niçin sultan her zaman vedalaşırken gülümsüyordu ama kendisi ağlamaklı oluyor, ondan sonra da içi gamla doluyordu. Ne kadar uğraşsa da gözyaşlarına engel olamıyordu. Yoksa Altıncan sultanın sağ salim ve zaferle döneceğini biliyordu. Ancak Altıncan Hatun sultanı sefere

uğurlamayı öğrenememişti. Bugüne kadar alışamamış, bundan sonra da alışamayacak gibiydi.

İnsan mutluluğa da mutsuzluğa da alışmış. İnsan zorluklara alışmış. Altıncan Hatun geçen yıllarında çok şey öğrenmişti. Zor günleri de güzel günleri de öğrenmişti. Ancak sultanı uzak sefere, savaşa uğurlamayı bir türlü öğrenememişti. Sadece uğurlamayı değil, Altıncan Hatun sultanın yolunu beklemeyi de öğrenememişti. Hâlbuki onun hayatının büyük bir bölümü beklemekle geçmişti. Böyle olunca o beklemeye alışmalıydı ama böyle olmadı, beklemek onun kalbinde daima sıcaklığını sakladı.

Beklemek Altıncan Hatun'u her geçen gün daha da zorluyordu. Sanki kapı açılacak ve sultan içeri girecek gibi gelirdi Altıncan'a. Bu his onun kalbinden gece gündüz çıkmazdı. **(II. 447)** O, geceleri defalarca irkilerek uyanmıştı. Kendisini sultanın uyandırdığını sanır, öyle olmadığını görünce de üzülürdü. Sultanın gelmediğini görüp yeniden uyumaya çalışırdı.

Altıncan Hatun tek başınayken yastıkla yatmıyordu. Hatta döşekte de yatmıyordu. O, genç kızların arzuladığı güzel yatağın kenarında ya da yerde yatıyordu. Her gece yeri dinleyerek yatıyordu. Altıncan bunu sultanın geldiğinden haberdar olmayıp hazırlıksız yakalanmamak için yapıyordu. Hem sadece sultanın geldiğini bilmek için de değildi. Sultan gittikten sonra devletin idaresi ona kalıyordu sonuçta! Böyle olunca saraya kimin geldiğini önceden bilmek onun için çok gerekliydi.

Her devletin kendi düşmanları olurdu. Muhammet Tuğrul Bey'in devletini de kendi devletine çevirmek isteyen sultanlar, hanlar, beyler az değildi. Ayrıca Sultan Tuğrul'un sefere çıkışını fırsat bilip saraya saldırmak isteyen Arslan Besasîrî gibi soysuzlar da az değildi. Böyle düşmanların saraya doğru geldiğini Altıncan'dan başka önceden hissedecek ikinci bir kişi yoktu. Tam da bunun için Altıncan istese de istemese de başını yastığa koyamıyordu. Yoksa o da asilzadeler gibi yumuşak yataklarda dünyayı unutup yatmak isterdi. Üzümün de çöpü var. Sultanın eşi de olsa onun birçok sıkıntıya göğüs germesi gerekirdi. Altıncan'ın bu önlemlerini akkızlar, hizmetkârlar, camedarlar kibirlilik olarak görüyorlardı. İstihbarat şefi bir sıkıntı olduğunda, saraya birisi yaklaştığında önceden haber vereceğini defalarca belirtmişti. Çünkü bu onun işiydi. Bu işler için dört bir yanda onun adamları nöbet tutuyordu. Ancak Altıncan Hatun istihbarat şefine inansa da yine de tedbiri elden bırakmıyordu. Hem ne kadar inanmak istese de elinden bir şey gelmiyordu. Yoksa o

birçok kez düşünmemek, dert etmemek, rahat yaşamak için Allah'ın verdiği nimetlerden faydalanmayı, yumuşak döşekte kendiliğinden uyanana kadar yatmayı istemiş, kendi kendine söz vermişti. **(II. 448)** Bu şekilde yapmak için uğraşıyordu ama bir müddet sonra yataktan düşüp sert yere başını koyup farkında olmadan yatıyordu.

Altıncan Hatun bekliyordu. O birçok atın toynak sesinden Sultan Muhammet Tuğrul'un atının toynak sesini ayırt edebiliyordu. Hatta toynak sesinden sultanın ruh hâlini, sinirlendiğini ya da mutlu olduğunu bile anlayabiliyordu.

Sultan her defasında seferden dönüşünde Altıncan'a mutlaka güzel bir söz söylüyordu. Sultan bu güzel sözlerin Altıncan'a nasıl tesir edeceğini biliyor olmalıydı. Bildiği için söylüyor olmalıydı.

Kadınların kanadı, güzel sözdü. Kadınların kışını yaza çeviren sevgilileri vardı. Altıncan Hatun kışın kılıcın soğuğu gibi olan soğukunda buz gibi yere göğsünü verip, hoş söz söyleyip kendini mutlu edecek sultanının gelmesini bekliyordu.

Yaş geçtikçe yalnızlık zor gelirmiş, insan kendisine bir yoldaş ararmış. Kadın erkeğe, erkek kadına gerekmiş. Bir yaştan sonra bu ikisi birbirine hep ihtiyaç duymış.

Yalnızlık, ıstırap...

Azrail bazen kara gölgesini bazen bir tepenin ardından bağırıp sesiyle varlığını duyurduktan sonra yalnızlık daha büyük bir ıstırap olurmuş.

“Ölmeyeceğim!” diye iddia eden insan yoktur. Çünkü Azrail her insanın dilinden anlayıp onu emanetini teslim etmeye razı eder. O, emaneti almaya düşman gibi de güzellikle de almaya gelse tereyağından kıl çeker gibi sessizce, bağırmadan alır.

***

Altıncan son zamanlarda savaşımlara çok katılır, hem de korkusuzca düşmanın içine atılırdı. Her savaştan sonra komutanlar Altıncan Hatun'un nasıl korkusuzca savaştığını anlatırlardı. **(II. 449)**

Elbette sultan için eşinin savaşta gösterdiği kahramanlıkları dinlemek çok keyifliydi. Onun yaptığı savaş hileleri, öldürdüğü kâfirlerin sayısını duymak çok hoştu. Sultan komutanların sözlerini dinlerken birden bir düşünceye kapılıyordu “Bir pusuda Altıncan'ı öldürmesinler! Savaşta her şey olabilir!”

Altıncan'ın savaşa katılması zorunlu muydu? Selçuklu Devleti, Selçuklu ordusu Altıncan'ın gücüne muhtaç mıydı? Hayır, değildi!

Sultan Tuğrul düşüncelerini açıkça söylemekten çekindi ama vezir ve komutanlara Altıncan savaşa katılmak istediğinde ona bir bahaneyle engel olup savaşa katılmasını engellemelerini emretti.

Doğru söylemişler “Mızrak çuvalda saklanmazmış!” Her seferinde savaşa gidilecek olduğunda vezir ve komutanların telaşlarından kendisinden bir şeyler saklandığını Altıncan anladı ve saklanan sırrın ne olduğunu hemen bildi. Sultanın savaşa alakalı emrini duyan Altıncan çok üzüldü. O, sultana çok öfkelenildi.

Altıncan, sultanla tam yirmi üç gün konuşmadı. Tuğrul Bey onun öfkesini dindirmek için birçok güzel söz söyledi, birçok değerli hediye verdi ama Altıncan Hatun'un öfkesi dinmedi.

Sultan sonunda:

“Tamam, ben sözümü geri aldım. İstedğin savaşa katıl ama yüreğin ne kadar istese de gözünü karartıp saldıрма! Kendini koru, sen bana gereklisin. Hiçbir zaman bunu unutma! Bana senin savaşlarda zafer kazanmandansa haremde gül gibi açıp huzurla oturman daha gerekli.” dedi.

Savaşlara katıldıktan sonra Altıncan kendine geldi. Sultan, Mübarek Han'a:

“Altıncan savaşa katıldığında onu on yirmi askerle iki tarafından koruyun!” dedi.

Sultan Tuğrul'a sanki Altıncan Hatun'u ölümün üzerine gönderiyormuş gibi geliyordu. Sultanda bu düşüncenin oluşması boşuna değildi. **(II. 450)** Altıncan Hatun'da bir acelecilik vardı. Onun bazı sözleri sultanla vedalaşma sözüne benziyordu. Sultan Tuğrul “Altıncan niçin kendisini ölümün üstüne atıyor?” diye düşünüyordu. Her ne kadar düşünse de eşindeki bu gözü karalığa tam manasıyla bir anlam veremiyordu. Tam da bunun için o kendisini suçluyordu. **(II. 451)**

Yirmi Dördüncü Hikâye

Gençliğin Dostu, Arzu; Yaşlılığın, Hatırlama

Karın yağmasına Sultan Muhammet Tuğrul her zaman keyiflenirdi. Onun inancına göre kar, Allah'ın beyazlığıydı. Beyazlıkta dert kalmazdı. Sultan Muhammet Tuğrul

için kar sanki Altıncan'ı tüm dertlerinden kurtartmak için yağıyor gibiydi. Sultan eşini dışarı çıkarmak istedi.

Sultan, Altıncan'ı kalın bir şekilde giyindirdi, kucağına alıp dışarı çıktı. Uzun zamandır dışarı çıkmadan yatan Altıncan'ın gözü karın beyazlığında kamaştı.

Sultan, Altıncan'ı yorulmadan taşıyordu. Sanki yaşlanmamış gibiydi. Altıncan eşini zorladığını düşünse de onun ağırlığı 80 kilodan fazla değildi.

Sultan Muhammet Tuğrul eşinin üstündeki postu az gibi düşündü, kendi üzerindeki postu da onun üstüne örttü.

Hizmetkârlar kalın postları karın üstüne serdi. Sultan, Altıncan'ı o postların üzerine yatırdı, kendisi de onun yanına oturdu. Sultanın keyfi yerindeydi. O, karın üzerine uzandı, başını Altıncan'ın uzatmış olduğu bacaklarının üstüne koydu:

Altıncan, hatırlıyor musun? Harezm'den Horasan'a giderken çölde karın üstüne bu şekilde oturmuştuk. (II. 452)

Beyim, ben karın üstünde yaptığımız şeyi her an, tıpkı bugün gibi hatırlıyorum.

O gün seni çok etkilemiştir de ondandır. Ben de o günü çok iyi hatırlıyorum. O zamandan bu yana bir ömür geçmiş.

O zaman beyim bana bir ömür boyu mutlu edecek bir söz söylemişti. Ben o güzel sözü hayatıma kanat yaparak yaşadım.

O zaman ne dediğim senin aklında olsa da benim aklımda değil ama ömrüne kanat vermişse o zaman güzel bir sözdür. Altıncan, ben niçin olduğunu tam bilmiyorum ama son zamanlarda geçen günlerim ve hayatım hakkında çok düşünüyorum. Ben seni el üstünde taşıyamadığım için çok pişmanım. Hükümdarlık ile ilgilenip sana gereken değeri veremedim Altıncan. Ah, şu hayatımı yeniden yaşayacak olsam o zaman ben sana tüm ömrümü feda ederdim. Ben önceden söylediğim sözleri tekrarlamakla birlikte düşüncemin, amacımın değişmediğini belirtmek istiyorum. Allah: “Kadınlarınız sizin ziyaretgâhınızdır.”³³⁹ diyor. Yüce Allah bu sözü tam da benim için

---

³³⁹ **Bakara Suresi, 223. Ayet:** Kadınlarınız, sizin için bir tarladır. O hâlde tarlanıza dilediğiniz gibi varın ve kendiniz için ileriye hazırlık yapın. Allah'tan korkun ve bilin ki siz mutlaka O'nun huzuruna varacaksınız. Ey Muhammed, müminleri müjdele!

söylemiş. Gerçekten sen benim ziyaretgâhımsın Altıncan. Sana ne kadar değer versem azdır.

Ey beyim! Sultanın eşine değer verdiğini söylemene gerek yok. Söylemeseniz de ben sizin bana nasıl baktığınızı biliyorum. Sizin bana bakışınız tüm Kınık beylerinin eşlerinin gördüğü değerın daha fazla artmasına sebep oldu. Çünkü herkes sultanı örnek alıyor. Sultan eşine nasıl bakarsa onun hemcinsleri de eşlerine öyle bakar. Her bir halkın iç dünyası, o halkın kadınlarına bakışlarında toplanırmış. Kadınlar halkın iman terazisiymiş, bahtının terazisiymiş. Türkmenler diğer Müslüman halklardan daha farklı kadınlara bakış olarak. Onlar kadınların yüzlerini peçe ile örtmüyorlar. Benim de peçesiz gezmem, sizinle arkadaş gibi gezip konuşmam şeriata uymuyor.

Sultan yan tarafından bir avuç kar aldı ve yüzüne sürdü. Sonra da eşinin sağ elini göğsünün üstüne koydu: **(II. 453)**

Senden gizlemeyeyim, ben sana bir şey olmasından korkuyorum. İnanır mısın, ben bu dünyada bir tek sensiz kalmaktan korkuyorum.

Değer gören kadınlar ölmez beyim. Siz bana değer veriyorsunuz. O yüzden ben ölmem. Rahat olun. Yok, yok ben ölmem!

Benim bu dünyada yüreğime en yakın olan kişi sensin. Bir zamanlar dünya benimdi. Tüm vezirler, zenginler, tüccarlar, askerler benimdi. Dostlarım, anne babam benimdi ama şimdi bu düşüncem tersine döndü. Benim diye gördüğüm ana babam benim değilmiş. Onlar beni sevgilerinden tam olarak nasıplendirmeden göçüp gittiler.

Benim diye düşündüğüm babam da benim değilmiş.

Benim diye düşündüğüm topraklar benim değilmiş.

Benim diye düşündüğüm kardeşim İbrahim de benim değilmiş. O bana karşı geldi, canıma kast etti. Ben ise onu benim diye düşünüyordum.

Benim diye düşündüğüm Çağrım da benim değilmiş. Onun kendi dünyası, kendi derdi, kendi çocukları var. Ben onun yanındayken onun bana ait olmadığını anlıyorum, kendimi fazlalık olarak görüyorum.

Şimdi ise benim diye düşünüp yaşadığım dünyadan da göç etmem gerektiğini, bu dünyanın benim olmadığını, benim bu dünyada küçücük bir canlı olduğumu, her şeyimin başkalarına kalacağını hissediyorum. Tüm bunlardan sonra bu dünya çok

anlamsız görünüyor, çok acımasız görünüyor. Bu şeyler hakkında düşündüğümde bu dünyada benim başarım için çaba gösteren tek bir insanın olduğunu görüyorum. Bana değer veren, benim tüm eziyetlerime, dengesizliklerime göz yuman, hatalarımı insanlardan saklayıp iyiliklerimi insanlara yayan, bana gece gündüz Allah'tan iyilik ve sağlık dileyen, gece gündüz bana ihlasla hizmet eden, bana ömrümü bahşeden bir yakınım var; o sensin Altıncan. Benim için bu soğuk dünyada tek sıcaklık sensin Altıncan. Sen beni daima mutlu etmek için uğraştın. Kendime yakın gördüğüm tüm insanlar benim hükümdarlığıma ya göz koydu ya da değer verdi. Bana her açıdan başarı isteyen tek kişi sensin Altıncan. (II. 454)

Altıncan eşinin kar sürülmüş yüzünü sevgiyle okşadı, kar tanelerini temizledi:

Ama karın üstünde yatıyorsunuz beyim, üşütürsünüz.

Senin yanındayken en sert rüzgârlar da bana bahar rüzgârı gibi yumuşak gelir. Hem hatırlıyor musun, beni sevginle ısıtmak, üşütmemek senin görevin!

Altıncan, Tuğrul Bey'in neyi hatırlattığını anladı. Bu konuyla alakalı yapılan konuşma Karakum Çölü'nde olmuştu. O gün de dört bir yan karla kaplıydı. O gün de tıpkı şimdiki gibi karın üstünde yatıyorlardı.

Hatırlıyormuşsunuz!

Elbette hatırlıyorum. O zaman burnumdan kan aktığını hatırlıyor musun?

“Hatırlıyorum.” Altıncan eşinin sağ elini eline aldı “Düğün gecesi bana beş şart koştunuz. Ancak o beş şartın dördüncüsünü söylememişsiniz. Ben dördüncü şartın ne olduğunu doğrusunu söyleyeyim hâlâ bilmiyorum.”

Ne olduğunu düşünüyorsun peki?

Kesin fikrim yok!

Diğer dördü aklında mı?

Aklında, isterseniz söyleyeyim.

Söyle!

Birincisi, hiçbir zaman yaptığımı hayır deme! İkincisi, hiçbir zaman akıl verecek olma! Üçüncüsü, hiçbir zaman söylediğim bir şeyi ikinci kez tekrar ettirme!

Dördüncüsü... Beşincisi, hiçbir zaman bir şey sorma! Bu beş şartımı yerine getirmezsən suçunu affetmem, o an seni öldürürüm!

Tuğrul Bey hafifçe güldü:

Dördüncü şartı sana söylememin gereği yoktu.

O ne hakkındaydı?

Dördüncü şart kadının eşine vefası hakkındaydı. Bunu düğün gecesi söylemek istemedim. Bunu söylemem doğru değildi. Sen benim için sıradan bir kadın değilsin. Sen benim için her şeysin. Biliyor musun Altıncan, ben seni ilk gördüğümde kafamda değişik şeyler oldu. Ben seni görüp, inceleyip o zamana kadar bulamadığım soruma cevap buldum. (II. 455)

Hatırlıyorum, o zaman siz “Ey, Altın Kız! Sen benim bugüne kadar ‘Bu dünyada ne için yaşamam, ne için savaşmam, ne için ölmem gerekir?’ sorularına bulamadığım cevabı verdin.” demiştiniz ama o cevabın ne olduğunu söylememiştiniz. Yanılmıyorsam o cevabı şimdi söylediniz.

Sen benim söylediğim her sözü hatırlıyorsun!

Her şeyi hatırlamak olmaz ama hayatın anlamını belirleyen şeyler insanın aklından çıkmaz.

Sultan Tuğrul doğrulup Altıncan’a baktı:

Doğru söyle, bana kalbinin kırıldığı çok şey oldu mu?

Benim size hiçbir zaman kalbim kırılmadı beyim!

İşte, bu sözüne inanamam!

Benim size kalbimin kırılmamasının bir sebebi var.

Neymiş o sebep?

Ben başlarda sultanı anlayamadım ve gerçekten de çok kırıldım. Sonra sizde iki meleğin olduğunu görüp onların her biri ile ayrı ayrı konuşmam gerektiğini anladım. Ondan sonra sizinle anlaşmak benim için çok kolay oldu.

Açıkça söyle!

Benim beyimde iki melek var. Ben o meleklerin birine hükümdar, diğerine ise yoldaş hükümdar adlarını verdim.

Daha açık konuş!

Birinci melek gerçek bir hükümdar. Sultan Tuğrul çoğunlukla bu hükümdarın emriyle yaşar. Ona kolay kolay karşı gelmez, sultan hükümdarken Altıncan'ı unuttur. Evet, evet Altıncan önemsenmez. En büyük amaç olan cihangirlik olur aklında. Sultan, hükümdarı çok sever. Çünkü hükümdar Tuğrul'u yedi iklime sultan yaptı.

Yoldaş hükümdar ne yaptı?

Şimdi benim yanımda duran yoldaş hükümdar ise halkını, eşini güzel huyuyla kendisine âşık etti. İnsanlara rahatlık, huzur verdi.

Çok az gülen Sultan Tuğrul keyifle kahkahalar atmaya başladı. (II. 456)

***

Sultan Tuğrul vaktinin çoğunu Altıncan'ın yanında muhabbet ederek geçiriyordu.

Kalan ömrümde hep seninle olacağım. Bir gün bile senden ayrı olmayacağım. Allah'a şükür, devletimiz tüm cihana yayıldı. Zengin ve güçlü bir devletimiz var. Halife bana yedi elbise giydirdi.³⁴⁰ Bana sultan unvanı verdi. Şimdi bu şeylerin tadını çıkarıp yaşayacağım. Devleti de Süleyman'a bırakacağım.

Beyim, hatırlıyor musunuz? Nişabur ve Rey'de kötü günler için çok miktarda altın ve gümüş saklamıştık. Anuşirvan'ın babası Tümen dayım da bana saklamam için kırk çuval altın ve gümüş vermişti. Ben o altın ve gümüşlere dokunmadım.

Nerede onlar?

Zemahşer'de. Kimsenin şüphelenmeyeceği, tahmin edemeyeceği bir yere gömdük. O altın ve gümüşlerden ne zaman yararlanacağız beyim?

Bizim o altın ve gümüşlere ihtiyacımız yok.

Allah'a şükür! Onları birine mi versek?

Nasıl, birine kötülük mü etmek istiyorsun?

---

³⁴⁰ Halifenin yedi kat elbise giydirmesi, yedi kat elbise giydirdiği sultan için "Sen yedi iklimin sultanı oldun!" anlamına gelen bir işarettir.

Hayır, iyilik etmek, sevindirmek istiyorum.

İnsanlara çuval çuval altın ve gümüş vererek mutlu edemezsin ama mutsuz edebilirsin. Çünkü zenginlik artık insana dert ve mutsuzluk getiriyor. Artık zenginlik insanın rahat yaşamını bozuyor. O zaman da birçok hayal kuruyorlar. O hayallerin sonu da mutsuzlukla bitiyor.

Nişabur'daki gömülü altınlarla Mene Kalesi'nde Ebulhayır için bir mescit inşa ettirmek istiyorum. Zemahşer'deki altınlarla ise kalenin duvarlarını onartmak istiyorum.

“Eğer bunları benden izin almak için söylüyorsan Altın Kız, ben karşı değilim, onaylıyorum. Ayrıca sen o altınları bugüne kadar birine vermek hakkında hiç düşünmedin. Peki, neden şimdi gömülü altınları birine vermek için acele ediyorsun? Biz ölecek miyiz? Daha çok yaşarız. O altınların da harcanacağı yer bulunur.” diyen sultan, Altıncan'a meraklı bakışlarla baktı. **(II. 457)**

Altıncan bu soruya iyi ya da kötü bir cevap vermedi.

***

İnsan neyden korkuyorsa başına o şey gelirmiş.

Altıncan, sultanın niçin yanına geldiğini anlıyordu. Onun düşüncesine göre sultan ömrünün sonuna geldiğini anlamıştı. İnsan gençken geleceğe güvenle bakarak yaşar. Gelecekte insanı kendine çeken bir büyü vardır. İnsan ona koşmaya çalışır. Yaş geçtikten sonra ise sadece ölümünü bekler insan. Ondan sonra da gelecek hakkında düşünmek istemez. Yaşamayı için insana bir inanç sütunu gereklidir. O inanç sütunu yaş geçtikten sonra gelecekte değil de geçmişten aranmaya başlar. Gençken gelecek hayatın anlamı ve güzel bir şeyi gibi görünse de yaşlandıkça insana geçen gençliği, hayatının anlamı olarak görünür.

Gelecekte Azrail durur. Hem de çok yakında durur. Sultanı ölüm ve Azrail hakkındaki hislerden kurtarabilecek bir güç gerekliydi. Onu bu duygulardan kurtarabilecek tek bir insan vardı. O da Altıncan Hatun'du. Başka hiçbir insanın yanında gönlünü açmazdı Sultan Tuğrul. Onunla geçmiş günleri yâd ederken, ölümü unuttuğu zamanları az olmamıştı. Cihangirlik ile ilgilenip geçmiş günler hakkında düşünmezdi, aklından çıkarmıştı o günleri. Ancak geçmiş günler Altıncan'ın aklındaydı. Sultanın, eşinin yanına sürekli gelmesi boşuna değildi. Sultan ölüm hakkındaki düşüncelerden

kurtulmak istiyordu. Altıncan her seferinde onun gönlünü rahatlatıyor, onun hoşuna gidecek sözler söylüyordu. Sultan, Altıncan'ın sohbetlerinden müthiş bir lezzet alıyor, canlanıyordu. Altıncan Hatun her zaman sultanın iyi tarafları hakkında anılar anlatıyordu. Bu iyi taraflar sadece geçmiş günler hakkında oluyordu. Sultan Tuğrul ve Altıncan genellikle Nur, Buhara ve Ürgenç'te oluyorlardı. (II. 458)

Tuğrul Bey, Sultan Mahmut'u yâd etmeyi, onun hakkında bildiklerini anlatmayı çok severdi.

Tuğrul Bey bir seferinde Sultan Mahmut'a ayrı bir hürmet gösterdiği için onun yanına gizlice birkaç adamını yollamıştı. Onun sarayda neler yaptığını öğrenip ona benzemeye çalışıyordu. Ancak o, Sultan Mahmut hakkında birçok kötü rivayetin halkın arasına yayılmasına sebebiyet vermişti. Tuğrul benzemek istediği kişiye benzemişti. Ondan da başarılı olmuştu. Ancak Sultan Mahmut öldüğünde Tuğrul Bey çok üzölmüşüü. Onun hatırasına sadakalar vermişti, Kur'an okutmuştu. Sultan Mahmut'tan sonra gurur duyulacak, saygı gösterilecek kim vardı? Onun oğlu Mesut mu? Yok, Tuğrul Bey'in Mesut'a içi ısınmıyordu. Sultan Mahmut'un ölümünden sonra Tuğrul Bey cihangirlikte kendisini rakipsiz görüyordu.

***

Tuğrul Bey de Altıncan Hatun da akşamları baş vezir Amidilmülk Kunderî'yi dinlemekten çok keyif alıyorlardı. Nur yüzlü, sevgi dolu baş vezirin duruşu bile akıllı olduğunu gösteriyordu. Kunderî birçok destan ve şiir okuyabiliyordu. Kendisinin de bir felsefesi vardı. Bu felsefe yüzünden son yıllarda Altıncan ile anlaşıyorlardı.

Kunderî kendi felsefesini ispatlandırıyordu:

Ben dünkü günün derdiyle dertlenmenin manasız olduğunu düşünüyorum. Çünkü dün yok. O geçip gitti. Onunla dertlenmek, onu düşünmek hiç kimseye fayda vermez. Yarın için de dertlenmeyi manasız buluyorum. Çünkü yarın da henüz gelmedi. Onun ne zaman geleceğı de belli değıl. Yarının da insanın olup olmayacağı belli değıl. Onun nasıl olacağı sadece yüce yaradana bağılı. Yarın bizim değıl, Allah'ın. Gelecek hakkında düşünüp zaman kaybetmenin gereğı yok. Geçen görünmez. Onun için geleceğı de gelmiş gibi düşünmeli. Allahutaala'nın bize verdiği zaman, şimdiki

zamandır. Biz bu günü Allah'ın bize vermiş olduğu bir cömertlik olarak görüp yaşamalıyız.³⁴¹ (II. 459)

Ben senin düşüncelerini onaylamıyorum Amidilmülk. Sen hâlâ çok gençsin ve yaşına göre düşünüyorsun. Benim yaşıma geldiğinde bu düşüncelerinin doğru olmadığını anlayacaksın.” dedi Sultan Tuğrul. Tuğrul, insanın ömrünün üçe “Geçmiş günlere, şimdiki zamana ve geleceğe böldüğünü; geleceğin gençlik olduğunu, şimdiki zamanın orta yaş olduğunu, geçmiş zamanın ise yaşlılık olduğunu belirtti.”

Bu sözleri işiten Altıncan kulaklarına inanamadı. Nasıl inansındı! Sultan daima gelecekle yaşıyordu sonuçta! Vah, zaman hükümdarın kendisiydi. O, insanı kendisine göre düşündürüyormuş demek ki!

***

Sultan keyifli olduğunda gençliğini hatırlıyordu. O, dedesi Selçuk Bey'in aşk hikâyesini anlatıyordu:

Selçuk Bey, Baygu padişahın subaşı (komutanı) imiş. Padişahın eşi Karkara Hatun, Selçuk Bey'in evleneceği kadını sevmezmiş. O, subaşıdan bu kadını kovmasını, kendi ablasıyla evlenmesini istemiş. Selçuk Bey onun bu isteğini yerine getirmemiş, Rum güzeliyle evlenmiş. Bunu Baygu padişahın eşi Karkara Hatun kendisine ve padişaha yapılan bir hakaret olarak görmüş, onun için de Selçuk Bey'den intikam almaya çalışmış.

Karkara Hatun üç tane fedaiyi subaşıyı öldürtmek için görevlendirmiş. Fedailerin gece yarısı geleceğini Selçuk Bey'e haber vermişler. Subaşı kendi yerinde Karkara Hatun'un dayısını çeşitli sebeplerle kandırarak yatırmış.

Karkara Hatun'un dayısı öldürüldükten sonra Selçuk Bey'e Yenikent'ten Cend'e kaçırmaktan başka çare kalmamış.

Bir develer, iki yılanlar, üç ise kadınlar çok kinci olurlar. Onlar bir şeyden dolayı üzümlerle ölünceye kadar unutmaz, fırsatını bulduklarında ise kesin intikam alırlar. Karkara Hatun ölünceye kadar intikam almak için uğraştı ama ona bunlar az geldi, ölüm döşğinde bile oğlu Şahmelik'e vasiyette bulundu “Selçuk soyunu gördüğün yerde öldür!” dedi. Şahmelik annesine verdiği söze sadık kaldı, birçok Selçukluyu

---

³⁴¹ Kunderî'nin bu felsefesi hakkında Ebu Sait Abdülkerim Samganî Mervezî'nin on iki ciltlik ‘Şecere Kitabı’nda bilgi verilmektedir.

öldürdü, kendisi de Selçukluların elinden öldü. **(II. 460)** Selçuk Bey'in başına gelen bela benim de başıma geldi.

Altınca Hatun sultanın bir şeyler anlatacağını anladı. O yanılmadı:

Herkes iyi şeye talip olur. Altınca senin de talibin çok oldu. Yazır Şahlığına göç edecekken Altındaş ulak yollayarak bizi Harezm'e çağırdı. Hayvanlarımız için büyük yaylalar, bizim için de büyük topraklar, tarlalar verdi. Şimdi bakıp gördüğümde Allahutaala beni sana kavuşturmak için Harezm'e göç ettirmiş. Şimdi bakıp gördüğümde senin hakkında fikir sahibi olmam için Gökhan'u benim yanıma özel olarak yollamış. Şimdi bakıp gördüğümde senin gençlere şartlar sunup beni öldürmeye yollaman, gelen gençlerden daha güçlü çıkıp onları yenmem de Allah'ın bir kaderiymiş. Sen kendin hakkında birçok şeyi bilmiyorsun Altınca. Senin için iki beyzade canını verdi.

Altınca bunları Gökhan'dan öğrenmişti ama hiç bilmiyormuş gibi davrandı.

Senin bunları bilmediğini biliyorum Altınca. Bilmek istiyorsan Altınca, senin o şartlarından sonra ben altı ay içinde beş tane beyzade ile teke tek çarpışmak zorunda kaldım. Onların ikisi yenileceklerini anlayarak savaşmadan gittiler. Üç beyzade ise Oğuz Han'ın ya sen ya ben anlamına gelen "Kılıç ya da kefen!" geleneğine uyarak benimle çarpıştılar. Onlar güçsüz yiğitler değildi, güçlüydüler, kahramandılar, merttiler. Ancak her zaman güçlü yener düşüncesi doğru değil. Kader Allah'ındır. Teke tek dövüşlerde Allah beni korudu. Göğsümde iki kılıç izi var. O izlerden birini sen bıraktın bana, diğerini ise senin için Gavşfinç şehrinin hükümdarının oğlu Gökhan bıraktı. O yiğit de seni bana anlattı. Onun anlattıklarından sonra Altınca adındaki kızın benim için doğduğu fikri benim aklımdan çıkmadı.

***

Altınca, Kalbina'yı sultanın aşhanesinde işe sokmuştu. Onlara özel olarak bir ev satın alıp vermişti. **(II. 461)** Bazen yüzünü karanlığa dönüp Kalbina'nın evine gider, Kalbina ile gençliğini yâd ederdi Altınca. Gökhan ve Kalbina'nın evine Sultan Tuğrul da gitmişti. Onun Gökhan'un evine gitmesi Altınca'nın isteğiyle olmamıştı. Altınca Hatun'un bazı geceler bir eve gidip sabaha kadar gelmediğini, seferden dönen Sultan Tuğrul'a Dürnazar haber vermişti.

Sultan doğruca kendisine söylenen eve gitmişti. Kapıyı Kalbina açmıştı:

Kimsin sen?

Ben Kalbina!

Ne zamandan beri bu evde yaşıyorsun?

Bir yıldan beri.

Aslın neresi senin?

Aslım Zemahşer Kalesi'nden.

Nereden dedin?

Zemahşer Kalesi'nden. Benim babama Tüccar Yusuf derler. Onun aslı Yunanlı olmalı. Tüccar olarak Basra'ya gittiğinde onu esir almışlar. Babamı üç dört kişiye satmışlar. Ondan sonra o Zemahşer'i kendisine yurt edinmiş. Abdülmelik Han'ın yaptığı helvaları, tatlıları, okları satmakla ilgilenmiş.

Sizi buraya Altıncan Hatun mu yerleştirdi?

Altıncan'ın ömrü uzun, canı sağ olsun! Dünyaya gelip kendimi bildim bileli o bana sahip çıkıyor. O beni destekleyip gönlümü kazandı. Ben ona ömür boyu minnettar olacağım!

Gökhun nerede?

O bundan altı ay önce yurdunu değiştirdi. Ben şimdi tek başına kaldım. Bazen bir dostum geliyordu. Artık o da gelmiyor. Keyfi yokmuş diye duydum.

Niçin sen onun yanına gitmiyorsun?

Gitmek istiyorum ama onun gibi yüksek makamlarda olanlara uygun değilim ben.

Altıncan seni yanına çağırıyor mu?

O beni yanına çağırıyor ama ben onu sultanın yanında zor durumda bırakmak istemiyorum.

Yiyecek içeceğin var mı? (II. 462)

Altıncan beni hiçbir şeye muhtaç etmiyor, sağ olsun!

Bu görüşme hakkında Kalbina, Altıncan'a hiçbir şey söylemedi. Çünkü o yanına kimin geldiğini bilmiyordu ama bu görüşmeyi sultan, Altıncan'a anlattı:

Yanına Kalbina'yı çağır, onunla eski günleri yâd edersiniz.

Beyim, siz Kalbina'yı nereden tanıyorsunuz?

Ben Gökhun hakkında bazı haberler duyup birkaç kez araştırdım. Meğer onlar bizim şehrimizde yaşıyormuş. Sen onları benden haksız yere saklamışsın. Ben onların evine gittim. Sen yedi iklimin sultanının eşi olarak çocukluk arkadaşını kenar mahallelerde bırakmamalısın! Onu saraya getirmen gerek Altıncan. Ben Gökhun'a minnettarlık bildirmek istedim. Bu maksatla onu yirmi yıl boyunca aradım. Gökhun söylememiş olsaydı belki seni yine bulurdum ama o benim işimi kolaylaştırdı. Ben ona minnettarlığımı bildiremediğim için üzgünüm. İnan, onun senin hakkındaki sözleri dün gibi aklımda duruyor.

***

Altıncan, ben Diyarbakır'a gidip gelsem nasıl olur?

Altıncan Hatun sultanın duymak isteyeceği sözleri söyledi:

Çok güzel olur!

Biliyor musun, ben kaç yıldır Şehzade Yakut'u Anadolu'da tutuyorum. O benimle görüşmek istediğini, Diyarbakır'da beklediğini ulakla haber etmiş. O, ordusunu bırakıp benim yanıma gelemiyor. Şehzade Anadolu'da sayısız zafer kazandı. Benim ona minnettarlığımı bildirmem, bazı yerleri; Bağın, Tulhum, Ergani'yi ona ikta olarak verip onu heveslendirmem lazım. Dervezata Şahlığını kurmak babam Mikail, Arslan Yabgu ve Yusuf Yabgu karşısında benim görevim. X. Kayser Dukas, General Mervev'e ve Urfa prensi Tavdanos'a Yakut'u yenmek görevi vermiş. Kaysar, Yakut'u öldürene yirmi beş bin dinar ödül verecekmiş. Bu söylentiler Yakut'u endişelendiriyor. **(II. 463)** Ben gidip rahatlamazsam, korumasını artırmazsam ona yıllardır verdiğim emekler boşa gider. Onun için ben Diyarbakır'a gidip geleceğim. Acele edeceğim, hemen gidip geleceğim. Seni burada korurlar. Ben emir vereceğim.

“Doğru söylüyorsunuz beyim.” diye Altıncan rahat bir şekilde konuştu. “Benim durumum şimdi iyi. Siz beni dert etmeyin!”

İnanmasam sanki sen benim sefere gitmemi istiyorsun gibi geliyor!

Çünkü siz kendinizi sarayda kafese kapatılmış gibi görüyorsunuz. Sefere çıktığınızda ise tüm dertlerinizden ve hastalıklarınızdan kurtuluyorsunuz. Ben sizin daima iyi olmanızı istiyorum.

Benim gönlüm farklı hissediyor. Ben uzak bir sefere gittiğimde bu kahpe felek seni üzer diye korkuyorum. Dileğim, bu hissettiğim şey yanlış çıksın!

Bu düşüncenizi gizlemeyin. Benim de aklıma aynısı geldi. Siz çok doğru dediniz. Kuşlar öleceklerinde yanlarında hiçbir canlının olmamasını isteyip kimsenin olmadığı bir yere saklanırlarmış. İnsanlar ise öleceklerinde kendilerine en yakın insanın yanında olmasını isterlermiş. İnsan öleceğini bilirse en yakınları etrafında toplanır, vedalaşırlar. Biraz korkusu olan insanlar en yakınının yanından uzaklaşmasını istemezmiş. Sizi benim açımdan rahat olun beyim!

Altıncan, ben gelinceye kadar dışarı çıkma, üşütme! Hiçbir şeyi de dert etme. Anuşirvan'ı da Kunderî'yi de yanında bırakıp gideceğim. Ne lazım olursa onlara söyle. Ben gelene kadar onlar seni kapının önünden ayrılmadan beklerler. Senin bana söyleyeceğin bir şey var mı?

Bir isteğim var beyim.

Söyle, söyle! Sen ne istersen ben senin o isteğini hemen yerine getiririm.

Beyim, halifenin kızı Seyide sağlam mayalı bir kız. O kız sizin ömrünüze ömür, gönlünüze keyif verebilecek tek kız. **(II. 464)** Hem güzellikte hem akılda diğer kızlardan çok farklı olan bir kız. Benden sonra o kızla evlenseniz, ben de bu dünya ve diğer dünyada sizden razı olurum. Siz o kızla evlenirseniz sizin hem bu dünyanız hem de diğer dünyanız güllük gülistanlık olur beyim.³⁴² İşte, benim sizden istediğim son istek bu. **(II. 465)**

Söz Sonu

Akşama doğru Diyarbakır'a Komninos Hanedanlığından³⁴³ bir kervan geldi. Kervan yirmi deveden oluşuyordu. Otuz civarında da atlı vardı. Bu atlılar kervanı korumakla

³⁴² İbnü'l Esir, İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih).

³⁴³ **Komninos Hanedanlığı (1057-1024):** Bizans İmparatorluğunun bir hanedanlığıdır. Eski tarihi kaynaklarda Bizans yerine Rumistan, Rum sözcükleri de kullanılmaktadır. Bu yanlış bir uygulamadır. Çünkü Roma (Rum) İmparatorluğu 395 yılında yıkılmış, batı ve doğu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Roma (Rum) İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğudur. Bu isim imparatorluğun başkentiyle bağlantılı bir isimdir. Doğu Roma İmparatorluğunun başkentinin adı Bizantion şehridir. Şehrin adı sonradan değiştirilip Konstantinopolis olmuştur. Bu şehrin günümüzdeki adı İstanbul'dur. Bu ülkede

görevliydi. Ancak o atlıların yarısı da kadınlardan oluşuyordu. Bu kadınlar çok güzel giyinmişlerdi. Bu Kervan İsfahan'a gidiyordu. Sultan Tuğrul'un Diyarbakır'da olduğunu duyunca buraya gelmişlerdi.

Sultan Tuğrul Rumların şehrin dışında kendisini görüşmek istediklerini öğrenince kaleden dışarı çıktı. Kervandan üç dört kişi sultana tazimde bulundu. Onlar kendilerinin Bizans İmparatorluğundan özel olarak yollandıklarını söylediler.

Sultan Tuğrul Yunanca konuşan elçileri, kadınları görünce Altıncan Hatun'u hatırladı "Vah, şimdi Altıncan yanımda değil, yoksa o bu gelenlerin sözlerini bana tercüme ederdi. Bunlarla keyif alarak Yunanca konuşurdu." dedi kendi kendine.

İşte, Sultan Tuğrul'un karşısında orta yaşlarda, kızıl saçlı iki erkek ile yaşı biraz geçmiş bir kadın duruyordu. Gelenlerin hepsinin mavi gözleri sultana Kutalmış'ı hatırlattı. Çünkü Kutalmış'ın da gözü maviydi.

"Ey, Doğu'nun büyük hükümdarı, İslam dininin kılıcı Sultan Muhammet Tuğrul ibn Mikail!" diyen üç adamın yanında duran tercüman Türkmence konuşuyordu. "Biz size Büyük Bizans'ın kayseri X. Konstantin Dukas'tan dualarla süslü selam getirdik. **(II. 466)** Bizim büyük kayserimiz ve onun güzeller güzeli eşi Yevdokiya³⁴⁴ size ve sizin eşiniz, çok saygın Altıncan bint Abdülmelik'e Allah'ın himayesinde uzun ömür ve sağlık diliyor. Biz sizin mübarek adımlarınıza, İslam dininin temizliği uğrunda yaptığınız işlerle yürekten gurur duyuyoruz. Bizim buraya gelmemize işittiğimiz kötü bir haber sebep oldu.

"Kötü haber mi? O nasıl bir kötü habermiş?" diyen sultan şaşırdı.

Benim kusurumu bağışlayın merhametli sultan. Ben düşüncemi Türkmence olarak doğru bir şekilde ifade edemeyebilirim.

---

hanedanlıklar, çekişmeler ve daha güçlü bir grubun başa gelmesiyle gibi durumlar nedeniyle sürekli değişip durmuştur. Bizim anlattığımız devirde Bizans'ta Makedonlar Hanedanlığı (867-1028) VIII. Konstantin'in ölümüyle birlikte sona erer. Çünkü onun oğlu yoktur. Ondan sonraki imparatorlar; III. Roman Argir (1028-1034), IV Mihail Paflaton (1003-1041), V. Mihail Kalafat (1041-1042) ve IX Konstantin olmuştur. Dört imparator da VIII. Konstantin'in kızı Zoya'nın kocalarıdır. İmparatorun evlendiği eşleri çok yaşamamış, çeşitli sebeplerle ölmüştür. (Sıçev Nikolay, Hanedanlık Kitabı, Vostok, 2005).

³⁴⁴ **Yevdokiya:** Bizans tahtına 1058 yılında çıkan İmparator X. Dukas'ın eşi. Yedokiya, 1067 yılında kocası öldükten sonra tahta geçer. Ancak bu zor vazifeyi beceremez. Ülkede karışıklıklar çıkar. Bunun için o meşhur komutanı Romen Diyojen (1068-1071) ile evlenip ülkenin yönetimini eşine bırakır. Ülkeyi barış içinde muhafaza etmeyi Romen Diyojen de başaramaz. 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda Çağrı Bey'in oğlu Alparslan'a esir düşer.

Sen Türkmen misin?

Hayır, ben Bizanslıyım. Nusaybin’de doğdum. Dört yaşındayken bir Türkmen’e esir düştüm. Tebriz’de on beş yıl Türkmen bir tüccarın hizmetinde bulundum. Sonra talihim yaver gitti de kardeşim Yevdokiya’nın himayesine girdim. İşte, şimdi Kraliçemiz Yevdokiya ve kayserimiz X. Konstantin Dukas’ın emriyle sizin yanınıza geldim. Kraliçemiz Yevdokiya sizin eşiniz Altıncan melikeye çok saygı duyuyor. Ona sadece bizim kraliçemiz değil, tüm Bizans halkı büyük saygı duyuyor. Onun zaferleri hakkında halk arasında birçok rivayet anlatılıyor.

Rivayetler?

“Evet, evet rivayetler.” diyen Bizanslı çok istekli cevap verdi. “Biz Altıncan melikenin kahramanlar gibi savaştığını, kılıçla yapılan dövüşlerde ona karşı gelebilecek kimsenin olmadığını, uçan kartalı gözünden vurduğunu, savaş taktiklerinde çok usta olduğu hakkında birçok rivayet işittik. Onun sizin hediye ettiğiniz asfurî hançerle hedefleri vurmadaki ustalığıyla alakalı birçok rivayet var. Hemedan’da üstüne saldırmaya çalışan veziri yirmi adım uzaklıktan sizin verdiğiniz asfurî hançerle öldürdüğü, hem de ona hançeri fırlatırken vezire bakmadan bunu gerçekleştirdiğini de duyduk. Ancak Altıncan Hatun Bağdat’ta ve Hemedan’da olmak üzere iki kez ağır yaralanmış. O zamandan beri bir yıldır hasta yatıyormuş, diye duyduk. **(II. 467)** Bizim kraliçemiz Yevdokiya bu haberi duyunca çok üzüldü. Ondan sonra X. Konstantin Dukas ile Kraliçe Yevdokiya bizi yanına çağırdı, ülkenin en ünlü kadın hekimlerini bulmamızı emretti. Bir ay içinde doğu bölgelerimizdeki usta hekimleri bulduk, faydalı olacak merhemleri, ilaçları ve Altıncan melikenin hoşuna gidecek elbise ve mücevherleri yanımıza aldık. Yirmi develik kervanı saygıdeğer Altıncan melikemizin iyileşmesi ve mutlu olması için getirdik.

Bizanslı tercümanın uzun konuşması sultanı yormuştu, o etrafına bakındı.

“Kadınların dünyası erkeklerden farklı oluyor merhametli sultan. Onların dünyasında sınır yok.” diyen bir başka Bizanslı söze karıştı.

Maksadınız ne?

“İzin verirseniz Altıncan melikenin huzuruna varmak, ona ilaçlarımızı vermek. Hem de Kraliçemiz Yevdokiya’nın yolladığı mektubu vermek.” deyip korkarak sultana

baktı Bizanslı. Geride duran Bizanslılardan biri, içinde mektup olan kutuyu uzattı. Sultan uzatılan kutuyu almadı.

Hasta yatan insana güzel söz de büyük ilaç olur. Kraliçemiz Yevdokiya'nın sözleri de Altıncan melikemize yardımcı olur diye düşündük. Kadınların farklı bir dünyası var Kibleyi Âlem!" diyen Bizanslı hafifçe gülümsedi.

Sultan Tuğrul Bizanslının sözlerinden hoşlanmadı, arkasını döndü, karargâhına doğru yürümeye başladı.

Bizanslılar zor durumu düşüldüler. Şimdi ne yapmak lazımdı?

Sultanın danışmanı Abdurrahman Agacî gelip onları Altıncan Hatun'un yanına, İsfahan'a değil de Zencan'a doğru uğurladı. Yüz tane atlıyı da koruma olarak kervanın yanında yolladı. (II. 468)

***

O gece sultanın gözüne uyku girmedi, nefesi kesildi. Bu gün onun için zor bir gün olmuştu. Sultan, Hafacî'yi Kufe'nin hükümdarlığından azletti, hem de onu dört bin dinar kefareti ödemeye mecbur bıraktı. Hafacî'nin "Dört bin dinarım yok!" deyip gözyaşı döküşü üzerine evinin yakılacağını söylediğinde ise bir müddet sonra dört bin dinar getirmesi ve ardı arkası kesilmeyen dualar etmesi sultanın gözünün önünden gitmiyordu.

Bizanslılar gittikten sonra sultan yine Hafacî'yi hatırladı ama bu sefer hükümdarlıktan azlettiği Hafacî'nin ardından Altıncan canlandı gözünde.

Sultan Altıncan'la alakalı anıları keyif alarak hatırladı. O anıları hatırladıkça hatırlayası geliyordu. Altıncan'ı ilk kez gördüğü anı, o sırada Altıncan'ın kendisine öfkeyle bakışını gözünde canlandırdı.

Sultan Tuğrul Altıncan'ı kaldırıp sonra da yere atışını hatırladı. Onca yıl geçtikten sonra yaptığı o hareketten pişman oldu, sinirlendi.

Bir başka anıda Altıncan kırbacın acısına mertçe dayanmıştı. Bir söylenti için -şimdi o söylentinin ne olduğunu sultan hatırlamıyordu- Altıncan'ı dövüp karnındaki çocuğunun düşmesine sebep olmuştu. Sultan Tuğrul'un bir şey aklından çıkmıyordu. İbrahim Altıncan'ı ona kötülemişti, sonra da Tuğrul Bey sinirden deliye dönmüştü. İbrahim'in söylediklerinin yalan olduğu ortaya çıkmıştı. Bunun için İbrahim, Tuğrul

Bey'den özür dilemişti ama olan olmuştu. O zaman İbrahim'in söylediği, Tuğrul Bey'i çalgına çeviren iftiranın ne olduğu gizli kalmıştı. Onu Altıncan da bilmiyordu. Altıncan kocasını deliye çeviren iftirayı İbrahim'in attığından da şüphelenmemişti. O, Peykam'dan şüphelenmişti "Peykam kötü birisi. O bana iftira atıp Tuğrul Bey'in beni dövmesine ve çocuğumun düşmesine sebep oldu." diye düşünmüş ve buna çok inanmıştı. **(II. 469)** Böyle düşünmesine İbrahim destek vermiş, o hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranmıştı.

Tuğrul Bey İbrahim'in iftira attığını öğrendikten sonra onunla arasına mesafe koymuştu. Bu olaydan sonra ona hiçbir zaman gönlünü açmamıştı. Onların arasına soğukluk girmişti. O soğukluk da İbrahim'in ölümüyle son bulmuştu.

Sultan Tuğrul son zamanlar ömrünün sonuna yaklaştığını anlıyor ve Altıncan'ı düşünüyordu. O, hayatının böyle su gibi geçip gitmesine hayret ediyordu.

Vakit her zaman az gibi ama bitmiyor, sınırı yok. Ömür her zaman çok uzun gibi ama hemen bitiyordu, hem de her zaman insanı çok zor durumda bırakarak hiç beklemediği bir anda bitiyordu. İnsan bazen sinirlendiği, bazen sevindiği dünyasından hiçbir derdi yokken vicdansızlık, kötülük beklemiyordu. İnsan her zaman anlamak, anlaşılmak istiyordu. Her zaman onun yapacağı çok işler olurdu. Hayatının bereketli anları yeni başlıyor sanırdı.

Tuğrul Bey tüm gayretiyle sarsılmaz bir devlet kurmuştu. Şimdi yaptığı işlerin hayrını görüp dertsiz tasasız yaşayacağı zamanlar gelmişti.

"Hay, zamanın yaptığına bak! O geçmiyor gibi duruyor. Normalde hızla akar ama şimdi akmıyor. Nasıl geçtiğini şimdi anlıyorum." dedi kendi kendine Tuğrul Bey.

"Sabah Yusuf'la buluşup oradan da doğrudan Altıncan'ın yanına gideyim. Kalan ömrümü onunla muhabbet ederek geçireyim. O bana ömrünü sarf etti, işlerimin yolunda gitmesi, itibarımın yüksek olması için çok uğraştı. Ben büyük bir ziyafet verip devleti Süleyman'a bırakayım, kalan ömrümü Altıncan'a bağışlayacağımı herkese açık açık söyleyeyim. Tüm halklar, Türkmenlerin kadına nasıl değer verdiğini görsün!"

"Allah beni lütuflandırdı, bu yüksek mertebeye ulaşmam için Altıncan'ı bana bahşetti. Dünyada hiçbir beyin Altıncan gibi eşi yoktur. **(II. 471)** Akıl, feraset, kadınlık, geçimli olmak, mertlik, güzellik konusunda ona dek bir kadın bulunamaz. Gerçekten de ben

cihangirlikle meşgul olup Altıncan'a az hizmet ettim. Ben ona kesin hizmet etmeliyim, kalbine hoş gelecek güzel sözler söylemeliyim. Ona ne kadar hizmet etsem azdır, ben onu elimin üstünde taşımalıyım. Tam da böyle yaparım. Zaman beni şimdi çaresiz bırakamaz.”

Anılara dalan Sultan Tuğrul'a birden dünya kararır gibi oldu. O, “Altıncan! Altıncan!” diye fısıldadı. Sultan çadıra sığmadı, kendisini dışarıya attı. Onun dışarı çıktığını gören Agacî ile Uhcurî koşturarak geldiler:

Kıbleyi Âlemim, bir şey mi lazım?

Uyuyamıyorum. Yüreğim daralıyor, yüreğim ağzımdan çıkacak gibi oluyor.

Emir Uhcurî gülümsedi:

Melikeyi mi özlediniz, çağırayım mı?

Kimi, kimi?

Altıncan Hatunu.

Bıraksana emir, sen de biliyorsun ki Altıncan Zencan'da.

Biz de öyle biliyorduk. Onun için Bizanslıları Zencan'a yollamıştık. Doğrusu melikemizin ne zaman içeri girdiğini bilmiyoruz. Muhafızlar da melikemizin sizin karargâhınıza ne zaman girdiğini bilemiyorlar.

Ne diyorsun emir sen? Altıncan Zencan'da.

Uhcurî yine gülümsedi:

Tamam, tamam Kıbleyi Âlemim. Ben hiçbir şey görmedim, bilmiyorum.

Ne gördün?

Altıncan melike sizin yanınızdaymış ya! Ne lazımsa biz yapamaya hazırız Kıbleyi Âlemim!

“Altıncan burada.” diye kim söyledi sana?

Hiç kimse söylemedi.

O zaman niçin Altıncan burada diyorsun?

Ben onu işte şu yorgun gözlerimle gördüm. Onu sadece ben değil, danışman Abdurrahman Agacî de gördü. (II. 472)

“Emir doğru söylüyor. Altıncan Hatun’u biraz önce ben de gördüm.” diyen Abdurrahman Agacî, Emir Uhcurî’nin sözlerini tasdikledi.

Gördüm, diyorsunuz ha!

Evet, gördük merhametli Kibleyi Âlemim!

Ne zaman?

“Sizden biraz önce çadırdan dışarı çıktı o. Onu sadece emir ve ben değil, muhafızlar da gördü.” diyen Abdurrahman Agacî yanında donmuş gibi duran muhafıza baktı: “Biraz önce Altıncan Hatun çadırdan çıkmadı mı?”

“Biraz önce yanımdan geçip gitti merhametli sultanım.” dedi muhafız şaşkınlıkla.

“Ben Altıncan melikemizin burada olduğunu bilmiyordum.” diyen Abdurrahman Agacî doğrudan konuştu.

Hani o?

“İşte, şu çadıra girdi.” diyen Emir Uhcurî sultanın çadırının yanındaki çadırı işaret etti. “Ben melikemize selam verdim. O da benimle selamlaştı, hâl hatır sordu. Ben Allah’ın kudretine hayran kaldım. Altıncan Hatun’u gördüğümde o orta yaşlı bir kadın gibi değildi. O genç bir kıza benziyordu. Canı gönülden söylüyorum, o gerçek bir peri kızı gibiydi. O size münasip bir eş. Ben onu ilk başta gördüğümde “Hey, bu güzel kız burada ne yapıyor ki?” diye düşündüm. Ancak gördüm ki o gerçekten de Altıncan melikemizmiş. Bundan yirmi yıl önceki güzelliği hiç eksilmemiş. “Neden yaşlanmamış?” diye düşündüm ben. Altıncan Hatun “Hey emir, sultanımızı gözünüz gibi koruyun! Sultanımızın canı sağ olursa her şey güzellik ve bolluk içinde olur.” dedi. Ben ne görev verilirse o görevi eksiksiz yerine getireceğimi söyledim. Altıncan Hatun “Hükümdarın hiçbir şeyi eksik olmasın. Onu koruyun, yüceltin. Ben sizden başka bir şey istemiyorum.” dedi.

Emir Uhcurî’den bu sözleri işiten Sultan Tuğrul’un yüzü ateşe tutulmuş gibi kıpkırmızı oldu, korkuyla ellerini yukarı kaldırdı, sonra yere çöktü, alnını yere değdirip vahşice bağırmaya başladı. **(II. 473)**

Altıncan! Altıncan.

Size ne oldu merhametli sultanım?

Altıncan öldü, Altıncan!

O Şimdi buradaydı. O Şimdi Şu çadıra girdi. Üstünde beyaz atlastan yeleği vardı. Uacak bir kuğu gibiydi o.

“Konusma, konuşma!” diyerek sultan yavaş yavaş yerden kalkmaya çalıştı.

Altıncan Hatun’un Diyarbakır’da sultanın karargâhından çıkıp gittiğine birçok kişi inanmadı ama onun karargâhtan çıkıp gittiği an Zencan’da vefat ettiği gerçekti.

Doğrusunu yalnızca Allah bilir. (Allahu âlem bissevap) (II. 474)

4. SONUÇ

Çalışmamızın edebî incelemesi; olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, izlek (tema), sosyal meseleler, yazarın üslubu, anlatıcı ve bakış açısı, anlatım teknikleri, metinlerarasılık ve kadın olgusu başlıkları altında incelenmiş; Osman Öde'nin romancılığı, tarihî olayları ele alışı, tarihî ve millî bilinci güçlendirme yaklaşımı gözler önüne serilmiştir. Tüm bunların sonucunda Osman Öde'nin Türkmen edebiyatındaki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Altıncan Hatun romanının edebî incelemesi sonucunda ulaştığımız veriler şu şekildedir:

- Altıncan Hatun romanının çok geniş bir şahıs kadrosu vardır. Bunların başında ise Altıncan Hatun ile eşi Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun'un yeğeni (evlatlığı) Anuşirvan gelmektedir. Altıncan Hatun'un karakterinin oluşumunda büyük katkıları olan babası Abdülmelik Han ve dayısı Tümen Bey de romanın başkahramanları gibi ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle onların fikirleri ve Altıncan Hatun'a olan etkisi ön plana çıkarılmıştır. Eserdeki başkahramanların yanında karakter, tipler ve yardımcı şahıslar da romanın şahıs kadrosunda geniş bir yer tutar. Özellikle; yardımseverlik, açgözlülük, sevgi, hırs gibi temalar romandaki şahıslar üzerinden ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Altıncan Hatun romanındaki şahısları cinsiyetlerine göre incelediğimizde erkek şahısların kadın şahıslara nazaran sayısal olarak daha üstün olduğunu görmekteyiz. Romanda iki yüz otuz sekiz erkek şahıs varken kadın şahısların sayısı otuzdur. Ancak romanın başkahramanının kadın bir şahıs olan Altıncan Hatun olması bu sayısal üstünlüğü en azından hacim açısından dengelemiştir.
- Altıncan Hatun romanında geçen zaman Selçuklu Devletinin kuruluş ve yükseliş dönemleridir. Romanda genel olarak kronolojik zaman takip edilse de geriye dönüşler de bulunmaktadır. Bu geriye dönüşler, romanda anlatılan olayların ve kahramanların okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamış, anlamsal olarak derinlik kazandırmıştır. Yazar neredeyse romanın birçok yerinde spesifik tarihleri çok az verir. Romanda

net olarak bahsedilmese de olaylar 1000 ila Altıncan Hatun'un vefat ettiği 1060 yılları arasındadır.

- Osman Öde, Altıncan Hatun romanında anlatım tekniklerinden çoğunlukla anlatma/gösterme, tasvir, geriye dönüş ve diyalog yöntemlerini kullanmakla birlikte tüm anlatım tekniklerinden yararlanarak akıcı ve açık bir anlatım sunmuştur. Eserdeki diyaloglar, kahramanlar arasındaki iletişimi okuyucuya doğrudan ileterek tıpkı bir tiyatro havası oluşturmuştur. Geriye dönüş tekniğiyle romandaki olaylar ve kahramanların geçmişleri hakkında okuyucu bilgi sahibi olmuştur. İç monolog tekniğiyle roman şahıslarının duygu, düşünce ve ruh hâlleri okuyucuya yansıtılmıştır.
- Osman Öde, romanını yazarken tüm bakış açılarını kullanmakla birlikte genelde hâkim (tanrısal) bakış açısını kullanmıştır. Yazar, şahıs ve olayların öncesini, içinde bulunduğu hâli ve sonrasını; yarattığı itibari karakterlerin gördüklerini, duyduklarını, duygu ve düşüncelerini zihninden ve gönlünden geçenlere kadar her ayrıntısıyla bilmektedir. Bu da yaşanan olaylarla alakalı okuyucunun aklında eksik bir şeyin oluşmasını engellemiştir.
- Altıncan Hatun romanı olay merkezli bir eser olduğu için mekân unsuru genellikle belirsizdir. Romanda yazar mekânı genel hatlarıyla vermiş, geri kalan unsurları okuyucunun zihninin tamamlamasını beklemiştir. Romanda genellikle açık mekânlar, bunların arasında da en çok 'çöl' geçmektedir. Çöl, Türkmenlerin ruhunu yansıtan bir mekân olarak yer alır romanda. Altıncan Hatun romanındaki mekânların genellikle çok uzun ve ayrıntılı bir tasvirini görmemekteyiz. Yazar, mekân unsurunu değil, onun romanın kahramanları üzerinde bıraktığı etkiyi vermeyi amaçlamıştır.
- Altıncan Hatun romanında yazar birçok izlek (tema) kullanmıştır. Ancak bunların arasında en ağır basanları iyi ile kötünün savaşı ve aşktır. Altıncan Hatun romanında görünürde Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey'in aşkı ön plandadır ama esas aşk vatana, Türkmen milletine olan aşktır. Yazar, bu temayı romanın genelinde kullanmıştır. İyi ile kötünün savaşı teması da yine romanın birçok yerinde kendisini hissettir. Devlet hükümdarlarından,

sıradan insanlara kadar iyi ve kötü olanların birbirleri arasındaki mücadele romanın genelinde kendisini gösterir.

- Eserin genelinde günümüzde aynı ya da farklı şekilde yaşatılan, bazı yerlerde ise unutilan Türkmen geleneklerine yer verilmiştir. Bu geleneklerin başında tarihte de birçok Türk boyunun kutladığı han-ı yağma âdeti ‘Talan Sofrası’ adıyla romanda iki ayrı başlık altında işlenmiştir. ‘Talan Sofrası’ âdetiyle yazar, okuyucuya sosyal dayanışmanın önemi mesajını vermeyi amaçlamıştır. Kartaldan kut dileme, kılıç ya da kefen, yeniden evlenme gibi âdetler de yazarın romanında tanıttığı Türkmen âdetlerinden bazılarıdır.
- Osman Öde, eserini genel olarak standart Türkmen Türkçesinin kurallarına göre yazsa da bazı kelimelerde ağız özellikleri görülmekte, bazıları ise Türkmen Türkçesinin önceki dönemlerinde kullanılan ve genellikle Arapça-Farsça olan kelimelerdir. Yazar bu kelimelerin anlamlarını romanın açıklamalar bölümünde vermiştir. Altıncan Hatun romanı Orta Çağ’da geçen olayları anlatan bir eser olması ve o dönemde Batı kökenli dillerdeki kelimelerin bulunmayacağı düşüncesiyle yazar, tarihî döneme uygun olarak -mil ve kilometre kelimeleri hariç- hiçbir batı kökenli alıntı kelime kullanmamıştır.
- Osman Öde tarihî bir dönemi edebî bir kurguyla anlatmanın yanı sıra eserin bazı yerlerinde yaşananları bir ders kitabında bilgi verir gibi aktarmaktadır okuyucuya. Yazar, romanın bazı yerlerinde tarihî kaynaklardaki bilgileri metin içerisinde doğrudan, bazı yerlerde ise kendi sözleriyle ama dipnotlarda belirterek verir. Osman Öde’nin bu ders verme üslubu bazı kelimelerin kökenini açıklama hususunda da kendisini göstermektedir. Bu kelimelerin etimolojisi bilimsel değil, yazarın kendi düşüncesidir. Ayrıca yazar, Türkmen Türkçesinde yer alan atasözü, deyim ikileme ve kalıp sözleri yerinde kullanmaya özen göstermiştir, bu unsurları kimi zaman roman karakteri kimi zamansa roman anlatıcısı vasıtasıyla okuyucuya aktarmıştır.
- Altıncan Hatun romanında yazar tarihî bir dönemi, dolayısıyla savaşların çokça olduğu bir zamanı anlatsa da savaşlardan çok yüzeysel bahsetmiş, daha çok savaş yapılmadan önce tarafların düşüncelerini, hazırlıklarını

anlatmıştır. Yazar bu yaklaşımıyla görünürdeki değil, onun ardındaki savaşın daha önemli olduğunu, bu düşüncenin savaş kazandığını yansıtmıştır.

- Altınca Hatun romanın en önemli özelliklerinden birisi bünyesinde barındırdığı metinlerarası ilişkilerdir. Yazar, romanını genel olarak Büyük Selçuklu tarihi ile ilgili tarihî kaynaklar, Oğuzların kökeniyle ilgili metinler (Şecere-i Terakime ve Oğuzname), Dede Korkut Destanı, Kur'an'ı Kerim, Şehname vb. eserlerden yararlanarak oluşturmuştur.
- Aktarmasını yaptığımız romanda geçen, sözlüklerde bulamadığımız kelimelere şu şekilde önerilerde bulunduk:

Hyýlbaş: Komutan,

Mirşep: Muhafız, hizmetkâr.

Myşaykysy: Meleşim şeklinde öneri verdik. Ancak kadınlara hitaben “Cennet kızım” anlamına gelen doğrudan Türkçe çevirisi “Mesih Kızım” anlamına gelen bir kelimedir.

Nahan: Gizli.

Boza: Alkollü içki anlamında kullanılmış. Hiçbir sözlükte rastlanılmadı.

Bozahor: Alkolik, Şarapçı.

Hıma: Çadır veya örtü.

Masıl: Vergi tahsildarı.

Yiglewük: Geri hat, geri destek birlikleri.

Aramgâh: Kabir, mezar, türbe, istirahatgâh. (Sözlükte aram istirahat, dinlenme yeri anlamında geçiyor ama aramgâh şeklinde geçmiyor).

Keymir: Sözlüklerde geçmeyen keymir sözcüğü, Keymir Kör adlı bir Türkmen kahramanın adıdır. Biz bu kelimeye; kesici, delici karşılıklarını verdik.

Lolı: ‘Lolı’ kelimesi Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde ‘çingene’ anlamına geliyor. Türkmen Türkçesi sözlüklerinde anlamına rastlayamadığımız bu kelime romanda geçtiği yerdeki bağlama göre kötü bir iş yapmış kadınlara söyleniyor. Bu doğrultuda ‘kahpe, orospu’ gibi öneriler yapılabilir.

Añastı: Bilinçaltı

Nanyagı: Hovarda, âlemci.

Yelemyüvlet: Geberesice, canı cehennemde olsun.

Müwedepli: Düzgün, dürüst.

Man: Farsça batman kelimesi, ses olaylarına uğrayıp ‘man’ hâlini almıştır. Eskiden kullanılan ve 8 kiloluk ağırlığa karşılık gelen bir ölçü biriminin adıdır. Man şeklinde Türkmen Türkçesi sözlüklerinde geçmemektedir.

Dikme: Dikme kelimesi, devlete bağlı bir bölgenin yöneticisi, valisi anlamındadır.

Egbarlanmak: İhbar kelimesi; haber vermek, haber almak, alınan haber anlamına gelmektedir. İhbar kelimesinin “-lan” fiilden fiil yapım eki almış hâli ise ihbarlanmak olmaktadır. Bu şekil de ses olaylarına maruz kalıp egbarlanmak hâline dönüşmüştür.

Duruşan: Yaşı geçmiş, güngörmüş.

Hansalar: Aşçıbaşı.

Badalla: Merdiven, basamak. (Badalla sözcüğü Türkiye Türkçesinde badal şeklinde geçmekte ve merdiven anlamına gelmektedir).

Dilirje: Tatlı dilli, İyi niyetli.

Gumguma(cık): Cam şişe.

- Tarihî gerçekler temelinde kurgu bir eser olan Altıncan Hatun romanı özellikle kadın bir başkahramanı olması sebebiyle Türkmen edebiyatına yeni bir soluk getirmiştir. Altıncan Hatun karakteri Türkmen edebiyatında bir devrim niteliğindedir. Kahraman, cesur, erkek gibi düşünen, diğer kadınların geleneğe uyarak koşulsuz kabul ettiği şeyleri kabul etmeyen bir kadındır Altıncan Hatun. Bu özelliğiyle eser Türk kadının tarihteki öneminin edebiyata yansımış hâlidir.
- Türk devlet yapısı, sosyal hayatı ve kültüründe kadın çok önemli bir yere sahiptir. Bu durum hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet dönemi Türk devletlerinde görülmektedir. Türk devletlerinde hükümdarın eşi genellikle eşi ile birlikte ya da onun yokluğunda naiplik yaparak devlet yönetiminde aktif olarak yer almıştır. Osman Öde, Türk kadınının bu özelliğini Altıncan Hatun karakteriyle okuyucuya sunmuştur.
- Bağımsızlık sonrası kaleme alınan Altıncan Hatun romanıyla Osman Öde, Türkmenleri tarihî ve millî olarak bilinçlendirmeyi amaçlarken aynı zamanda o dönemki Türkmenlerin kadına bakış açısını da ortaya koymuştur. Romanda Selçuklu dönemindeki Türkmen kadını evinde

kocasına hizmet eden, gerekmedikçe söze karışmayan, yeri geldiğinde dayak yemeyi de normal karşılayan, kaderine boyun eğen bir figürken; Altıncan Hatun bunun tam tersi olarak erkeklere kafa tutan, savaşlara ve kurultaylara katılan, sultan yokken onun yerine naiplik yapan güçlü bir kadındır. Buna rağmen romanda onun da eşi ya da babası tarafından dayak yediği ve onun da buna boyun eğdiği zamanlar da olur. Yazar, Altıncan Hatun şahsı üzerinden güçlü bir kadın figürü oluşturarak Türkmen kadını ve erkeğine mesaj vermek niyetiyle hareket etmiştir.

- Altıncan Hatun romanındaki şahısların birçoğunda tarihî ve millî bilinç yüksektir. Bu kişiler Türkmenlikleriyle gurur duymaktadır. Romandaki şahıslar; Oğuz Kağan, Gün Han, Alper Tunga, Salur Kazan, Bilge Kağan, Tonyukuk gibi Türk kahramanlarını tanır ve değer verirler. Yazar, şahısların bu özellikleri vasıtasıyla okuyucuda tarihî ve millî bir bilincin oluşmasını amaçlamıştır.
- Genel hatlarıyla tarihî bilgilere uyarak kurgulanan Altıncan Hatun romanı, özellikle Altıncan Hatun ile Tuğrul Bey'in evliliği konusunda tarihî kaynaklarla farklılık arz etmektedir. Romanda büyük bir nefretten aşka dönen ve müthiş bir evlilikle devam eden ilişki, tarihî kaynaklarda ise mantık evliliğine benzemektedir. Çünkü tarihî kaynaklarda Altıncan Hatun, dönemin ölen Harzemşahının eşidir. Tuğrul Bey dul kalan Altıncan Hatun ile tavsiye üzerine evlenmiştir. Osman Öde aşkın cazibesi ile romanı daha çekici hâle getirmek istemiştir. Tarihî kaynaklardan farklı olarak romanda yer alan bir başka karakterse Anuşirvan'dır. Anuşirvan tarihî kaynaklarda Altıncan Hatun'un, dönemin Harzemşahından olan oğludur.
- Türkmen edebiyatından Türkiye'de bugüne kadar birçok yazar ve şairin eserleri üzerinde dil ve edebî inceleme yapılmıştır. Bu çalışma, Osman Öde'nin eserleri üzerine Türkiye'de yapılmış olan ilk tezdır. Çalışmamız vasıtasıyla Türkmen tarihi ve kültürüne ışık tutması, Türkmen Türkçesinin işlenmesi ve edebî dil olarak kullanılmasına katkı sağlamasından dolayı Öde'nin eserlerini, Türkmen Türkçesini, edebiyatını, kültürünü tanımak ve öğrenmek isteyenlere yardımcı olacaktır. Hazırladığımız bu tezde, Altıncan

Hatun romanının Türkiye Türkçesine aktarılıp edebî incelemesinin yapılmasıyla Öde'nin Türkiye'de tanınması, eserleri aracılığıyla Türkmen kültürüne ve diline ilginin artırılması amaçlanmıştır. Tezimizin bundan sonraki aktarma faaliyetlerine ve edebî inceleme çalışmalarına da örnek teşkil etmesi hedeflenmektedir. Bu tarz çalışmaların çoğalması Türk boylarının arasındaki etkileşimi artıracak, maddi ve manevi işbirliğini güçlendirecektir. Türk boyları arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesi adına bu tarz eserler üzerindeki tercüme ve inceleme faaliyetlerinin artırılması kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- ABAYEW, S. (Editör). (2013). *Gadımı Türkmen Diliniň Sözlügi (II Cilt)*. Aşgabat: Ilım Neşriyat.
- AKFIRAT, F. Ö. (2014). *Kadınların 'Kadın' İmgeleri*. Yaratıcı Drama Dergisi, C. 9, S. 17, s. 1-18.
- AKKUŞ, M. (2006). *Klasik Edebiyatta Tipler (I, II)*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AKTAŞ, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- AKTAŞ, Ş. (1998). *Edebiyat Teorisi*. İstanbul: Türkiye Günlüğü, Ocak-Şubat, S. 49, s. 87-91.
- AKTULUM, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- AKTULUM, K. (2020). *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- ARAT, R. (1953). *Türk Şivelerinin Tasnifi*. Türkiyat Mecmuası, C. 10, s. 59-138.
- ARGUNŞAH, H. (1990). *Türk Edebiyatında Tarihi Roman*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- ARIPINAR, E. (Editör). (1992). *Türk Futbol Tarihi (1904-1991)*. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- ATİK, Ş. (2017). *Metinlerarasılık ve Kurmacada Gerçeklik Üzerine*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- AYAYDIN, K. (2012). *Baharın Sessiz Sireni'nde Tabiat Senfonisi*. Türk Dili Dergisi, C. 103, S. 731, s. 21-29.
- AYDOĞDUEV, M. (2002). *Türkmenistan. Türkler Ansiklopedisi, 19. Cilt*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- BAKAY, H. (2024). *Tarih Bilinci*. Ankara: Anadolu Yayınları.
- BAKHTİN, M. (2001). *Karnavaladan Romana/Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar (çev. C. Soydemir)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAYSÄDOW, D. (2009). *İñlisçe-Türkmençe Sözlük*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşriyat Gullugı.
- BOYNUKARA, H. (1997). *Romanda Bakış Açısı ve Anlatılış*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- BULUT, F. (2018). *'Metinlerarasılık' Kavramının Kuramsal Çerçevesi*. Edebi Eleştiri Dergisi, S. 2(1), s. 1-19.
- BURAN, A. ve ALKAYA, E. (2011). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- CANATAK, A. (2022). *Edebiyat-Tarih İlişkisi ve Edebî Eserin Tarihselliği Üzerine Tartışmalar*. Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi, S. 6 (1), s. 16-25.
- ÇELİK, Y. (2002). *Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihi Romanda Kişiler*. Bilig, Yaz, S. 22.
- ÇETİN, N. (2021). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇETİŞLİ, İ. (2021). *Metin Tahlillerine Giriş/2, (Hikâye, Roman, Tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇIBLAK, N. (2004). *Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar*. Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 15, s. 103-25.
- ÇIKLA, S. (2002). *Romanda Kurmaca ve Gerçeklik*. Ankara: Hece Dergisi (Türk Romanı Özel Sayısı).

- ÇİL, H. (2023). *Tarih Bilinci (Bilinç-Felsefe-Yöntem)*. İstanbul: Dönem Yayıncılık.
- ÇONOĞLU, S. (2002). *Türkmen Edebiyatından Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatına Doğru*. Türkler Ansiklopedisi, 19. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ÇONOĞLU, S. (2011). *Türkmen Edebiyatı: Onsekizinci Yüzyıldan Bağımsızlık Dönemine*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), S. 15, s. 333-347.
- DEMİR, T. B. (2023). *Türkmenler ve Türkmenistan Cumhuriyeti Tarihi*. International Journal of Volga-Ural and Turkestan Studies, S. 5 (9), s. 89-93.
- DİLLON, S. (2017). *Palimpsest Edebiyat, Eleştiri, Kuram* (çev. F. B. Aydar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- DOĞAN, M. N. (2021). *Huzur'un Yazınsal Göstergebilim, Metinlerarası-Göstergelerarası İlişkiler Açısından Çözümlemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2007). *Türk Kültüründe Yenigün/Nevruz Bayramı*. Türk Dünyası-Kültür-Sanat-Bilim-Haber ve Araştırma Dergisi, S. 2, 9, s. 29-34.
- DURDIYEVA, A. (2000). *Türkmen Halk Edebiyatında Nevruz İzleri*. Türk Dünyasında Nevruz, III. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri', Ankara: AKMB Yayınları.
- DURMUŞ, İ. (2007). *Milattan Önceki Dönemlerde Anadolu'da Türk Varlığı*. Uluslararası Askeri Tarih Dergisi, S. 87, s. 3.
- DURMUŞ, İ. (2017). *Türk Adının Ortaya Çıkışı, Anlamı ve Yayılışı*. Gazi Akademik Bakış, S. 10 (20), s. 37-47.
- EAGLETON, T. (2023). *Edebiyat Nasıl Okunur?* (çev. E. Ersavcı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- EKİZ, T. (2002). *Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- ERCİLASUN, A. B. (Editör). (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. ve AKKOYUNLU, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- ERDAL, Ç. (2012). *Türkiye'de Ulusal Kanallarda Yayınlanan Prime-Time Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Ailenin Sunumu*. Uluslararası Kadın Konferansı, Bildiriler Kitabı, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, s. 562-572.
- ERGİN, M. (1974). *Şecere-i Terakime, Türklerin Soy Kütüğü*. Tercüman, 1001 Temel Eser.
- ERGİN, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERGÖZ, R. (2023). *Arpaçay Masallarında Formalistik Sayılar*. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Özel Sayı 1 (Cumhuriyetin 100. Yılına)), 591-613.
- FORSTER, E. M. (2001). *Roman Sanatı* (çev. Ü. Aytür). İstanbul: Adam Yayınları.
- GELDİYEVE, G. (2004). *Türkmenistan'da Nevruz*. Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi, s. 409-419.
- GENÇ, R. (1997). *Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz*. Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, S. 12, s. 1-9.
- GÖĞEBAKAN, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖKÇİMEN, A. (2015). *Başlangıçtan Bağımsızlığa Kadar Türkmen Romanı*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

- GÖKDAĞ, B. A. (2002). *Dil Planlaması Bağlamında Türk Yazı Dillerinin Görünümü*. Türkler Ansiklopedisi, 19. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- GÖLEN, Z. (2002). *Atatürk'ün Tarih Anlayışı*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 18, s. 159-185.
- GÜRBÜZ, A. (2019). *Türk Romanında Görücü Usulü Evlilikler (1971-1980)*. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. S. 8(1), s. 67-86.
- HALICI, G. Y. (2014). *Gök Tanrı'nın Temsilcileri: Koruyucu Kuşlar*. Folklor/Edebiyat, S. 20 (77), s. 71-81.
- HAMZAYEW, M. (Editör). (1962). *Türkmen Diliniñ Sözligi*. Aşgabat: İzdatel'stvo Akademia Nauk Turkmenskoy SSR.
- İBNÜ'L-ESİR. (1987). *El Kâmil Fi't- Tarih Tercümesi (9. cilt) (çev. A. Özeydin)*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- KAFESOĞLU, İ. (1958). *Selçuk'un Oğulları ve Torunları*. Türkiyat Mecmuası, C. 13, s. 117-130.
- KAFESOĞLU, İ. (2002). *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*. Türkler Ansiklopedisi, 4. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- KALENDEROĞLU, İ. (2008). *Sovyetler Birliği Döneminde Bolşevik Rejimin Türkmen Folkloruna Etkileri*. Türkbilgi, S. (16), s. 113-123.
- KAPLAN, M. (2001). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 - Tip Tahlilleri*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- KARA, M. (1998). *Türkmen Türkleri Edebiyatı*. Türk Dünyası El Kitabı, C. IV. Türkiye Dışı Türk Edebiyatları, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- KARA, M. ve KARADOĞAN, A. (2014). *Türkmen Türkçesi Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- KIYASOWA, G. (Editör). (2016). *Türkmen Diliniñ Düşündürişli Sözlüğü (II Cilt)*. Aşgabat: Ilım Neşriyat.
- KOÇAK, M, E. (2020). *Türk Kültüründe Yağmal Toy: Timurlular Örneği (1370-1405)*. Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi 5, S. 2, s.153-69.
- KORKMAZ, F. (2017). *Metinlerarası İlişkilerin Klasik Retorikteki Kökeni Üzerine Bir Araştırma*. Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı, s. 71-88.
- KORKMAZ, R. (2007). *Romanda Mekânın Poetiği. (Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen Armağanı)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- KORKMAZ, R. ve ŞAHİN, V. (Editörler). (2021). *Romanda Mekân (Romanda Mekân Poetiği ve Çözümlemeler)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖYMEN, M. A. (1976). *Tuğrul Bey ve Zamanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KÖYMEN, M. A. (2021). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (I. Cilt, Kuruluş Devri)*. Ankara, TTK Yayınları.
- KUŞÇU, A. D. (2022). *Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği*. Prof. Dr. Salim Koca Armağanı, Konya: Selçuklu Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- LUKACS, G. (2008). *Tarihsel Roman (çev. İ. Doğan)*. Ankara: Epos Yayınları.
- MÄMMEDİ, Y. (2002). *Tarihî Şahıslarla Alakalı Bilgiler*. Aşgabat: Edebiyat ve Sanat Dergisi.
- MERÇİL, E. (2024). *Büyük Selçuklu Devleti*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- MORAN, B. (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- MORAN, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MUHAMMET B.ALİ B.SÜLEYMAN ER-RAVENDİ. (2020). *Rahat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti)* (çev. A. Ateş). Ankara: TTK Yayınları.
- NEPESOVA, R., NAZAROV, O. ve GÖKLENOV, J. (2004). *Türkmen Türkçesi*. (çev. S. Tokatlı). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 17, s. 271-286.
- NURMEMMET, A. (1996). *Türkmenlerde Renkler Dünyası ve Nevruz*. Nevruz ve Renkler (Haz. S. Tural ve F. Kılıç). Ankara: AKMB Yayınları.
- ORKUN, H. N. (2015). *Türk Sözü'nün Aslı*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÖDE, O. (2012). *Altınca Hatun (II Cilt)*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşriyat Gulluğı.
- ÖNAL, M. (2010). *Edebî Dil ve Üslup*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 14 (36), s. 23-47.
- ÖZDEMİR, S. (2017). *Metinlerarasılık Yöntemleri/Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- ÖZGÜDENLİ, O. G. (2022). *Selçuklular Cilt:1 Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*. İstanbul: İsam/İslam Araştırmaları Merkezi
- SAĞLIK ŞAHİN, S. (2014). *Türkmen Şair ve Yazar Osman Öde*. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, İsmail Bey Gaspıralı Özel Sayısı, s. 464-465.
- SAMSAKÇI, M. (2007). *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 36, S. 36, s. 181-199.
- SARIYEV, B. (2002). *Yeni Türkmen Edebiyatı*. Türkler Ansiklopedisi, 19. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- SCHÖNİĞ, C. (2013). Modern Türk Dillerinin Eş Zamanlı Tasnifi ve Tarihsel Yönleri. (İ. Sarı Çev.) Dil Araştırmaları, S. 12(12), s. 221-257.
- SEVİM, A. (1997). *Sıbt İbnü'l-Cevzi'nin Mir'atü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Ayan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler. I. Sultan Tuğrul Bey Dönemi*. Türk Tarih Belgeleri Dergisi, Ankara: TTK Yayınları.
- SÖYLEMEZ, O. ve ATEŞ, Ö. F. ed. (2020). *Türk Dünyasında Çeyrek Asırlık Edebî Tecrübe: Millî Ruh ve Edebiyata Yansıması*. Ankara: Bengü Yayınları.
- STEVİCK, P. (Editör). (2021). *Roman Teorisi*. (çev. S. Kantarcioğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- SUBAŞI, Ö. (2010). *Tarihi Kaynaklar Işığında Kaputru Savaşı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. (44), 247-270.
- SÜMER, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- ŞAHİN, V. (Editör). (2021a). *Romanda Zaman (Romanda Zaman Poetiği Üzerine...)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAHİN, V. (Editör). (2021b). *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAHİN, V. (Editör). (2022). *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- TABERÎ, E. M. C. (1996). *Taberî Tefsiri* (çev. K. Aytekin, H. Karakaya). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- TAHİR GÜRÇAĞLAR, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- TATAR KIRILMIŞ, İ. (2007). *Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihi İle İlgili 1961-1965)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- TEKİN, M. (2002). *Bir Kurgu Sorunu Olarak Bakış Açısı*. Ankara: Hece Dergisi (Türk Romanı Özel Sayısı).
- TEKİN, M. (2016). *Roman Sanatı-1 (Romanın Unsurları)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TEKİN, T. vd. (1995). *Türkmence-Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg Yayınları.
- TEKİN, T. ve ÖLMEZ, M. (2003). *Türk Dilleri-Giriş*. İstanbul: Yıldız Yayınları.
- TEKİN, T. (2005). *Makaleler-3 'Çağdaş Türk Dilleri' (Haz. E. Yılmaz ve N. Demir)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- TEKİN, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- TEPEKAYA, M. (2002). *Türk Kültüründe ve Tarihinde Nevruz*. Türkler, C. 3, s. 600-610.
- TODOROV, T. (2021). *Yazın Kuramı: Rus Biçimcilerinin Metinleri (çev. M. Rifat ve S. Rifat)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TOGAN, A. Z. V. (1981). *Tarihte Usûl*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- TURAL, S. K. (1987). *Zamanın Elinden Tutmak*, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- TURAN, M. (1998). *Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz'un Menşei Meselesi*. Milli Folklor V (37): s. 90-104.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÜLKEN, H. Z. (2016). *Millet ve Tarih Şuuru*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YILDIRIM, H. (2017). *Türkmen Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- YILDIZ ALTIN, K. (2021). *Türk Kültüründe Atalar Kültü*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- YILDIZ, A. (2021). *Tarih Bilinci*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- ZEYREK, Y. (2014). *Kitâb-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı.

Elektronik Kaynaklar

- <https://www.luggat.com/>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
- <https://enedilim.com/sozluk>
- <https://www.buyuklugat.com/>
- <https://sozluk.gov.tr/>
- <https://www.seslisozluk.net/>
- <https://pauctle.com/tmtr/>
- <https://translate.google.com/>
- <https://tez.yok.gov.tr/>
- <https://dergipark.org.tr/tr/>
- <https://www.lehceler.com/>
- <https://turklehceleri.org/tr/>
- <https://www.kuranvemeali.com/>
- <https://mejlis.gov.tm/single-decree/93?lang=tm>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : İPEK, İbrahim

Uyruğu : T.C

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	-
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	01.11.2016
Lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	17.06.2013
Lise	Fatih Sultan Mehmet Lisesi	17.06.2007

İş Deneyimi

Yıl Yer Görev

2014-2015 Hayri Erişen İlköğretim Okulu (Türkçe Öğretmeni)

2015-2017 Yabancılar Türkçe Öğretimi ‘Suriyeli Çocuklara Türkçe Öğretimi’
(Türkçe Öğretmeni)

2018-2019 Ankara Üniversitesi TÖMER (Ağustos 2017-2019)

2016-2019 (Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi, İSEM Yayıncılık)
Editörlük/Redaktörlük

2019-2020 Sınav Kurs Merkezi (Türkçe Öğretmeni)

2020-2022 Özel İlke Koleji (Türkçe Öğretmeni)

2020-2022 Yunus Emre Enstitüsü Online Türkçe Kursu (Türkçe Öğretmeni)

2022-2023 Safa Koleji (Türkçe Öğretmeni)

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

DWYER, A. (2017). *Language Contact In Qumul (Kumul’da Dil Etkileşimi)* (çev. İ. İpek). Ankara: Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi.

İPEK, İ. (2014). *Kül Tigin Yazıtındaki İsimlerin Türkmen Türkçesiyle Mukayesesi*. II. Genç Akademisyenler Sempozyumu (Yayımlanmamış Bildiri).

İPEK, İ. (2016). *Cumageldi Mülkiyev’in Selçuklar Romanındaki ‘Dagı Nâme’ Kalıp Sözü Üzerine Bir Çeviri Çalışması*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

İPEK, İ. (2019). *Cümle Yapısı Bakımından Türkmen Atasözleri*. Türkistan: Türkologiya Dergisi.

İPEK, İ. (2019). *Türkiye’de Altay Türkçesi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezleri*. Ankara: Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi.

İPEK, İ. (2019). *Türkmen Türkçesinde Hayvan İsimleriyle Yapılmış Atasözleri*. Ordu: II. Genç Türkologlar Çalıştayı (4-5 Nisan 2019, Ordu / Türkiye) Bildiri Kitabı.

İPEK, İ. (2024). *Bir Nevruz Geleneği: ‘Talan Sofrası’/ Talañ Saçağı (Altıncan Hatun Romanı Örneği)*. Ankara: Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi.

KHABTAGAEVA, B. (2019). *Long Vowes In Mongolic Loan Words In Tuvan (Tuvacadaki Moğolca Alıntı Kelimelerdeki Ünlüler)* (çev. İ. İpek). Ankara: Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi.

KHABTAGAEVA, B. (2019). *Mongolian Borrowings With Ancient Turkic Roots In The Tuvan Language (Tuvacadaki Türkçe Kökenli Moğolca Alıntılar)* (çev. İ. İpek). Türkologiya Dergisi.

Hobiler

Düşünmek, film izlemek, kitap okumak, yazı yazmak.

